

A	
12	
99	

~~14-99~~

~~2-7-85~~

del Colegio de la comp. de Ss. de Granada. *EST* *del apocripho del S. m. de scriptura*

214
La. S. 14-

3a 7 9

E L R E Y.

DORQUE auiedo tenido noticia, que las obras del glorioso S. Isidoro Doctor de las Hespañas, andauan mal escritas, y deprauidas en muchos lugares dellas. y cō muy gran riesgo de tocar en el crédito de su sana y gran doctrina; de que la santa Iglesia ha hecho siempre tanto precio, y desfeando el remedio dello, por la mucha deuocion que al Santo tengo, y el seruicio que en estos Reynos se le deue, mandè buscar en las librerias antiguas dellas, y en otras de otras partes, exè plares manuscritos de las dichas obras: y auiedose hallado muchas de grande antiguedad y autoridad, las mandè repartir entre hombres doctos, que con mucho cuydado y diligencia han corregido por ellos, y emendado las dichas obras, procurando reduzielas a su primera y verdadera escritura. Y porque permanezcan, y se conseruen en la correcciō y verdad, en que se han procurado poner, he mandado a Iulio Iunti de Modesti, que las haga imprimir en esta mi Corte con mucho cuydado y diligencia. Y, porque lo pueda mejor hazer sin perdida ni daño del gasto, que en la impressiō aura de hazerse: Por la presente le doy licencia, para que el, o quien su poder huuiere, pueda imprimir las dichas obras, como dicho es, y Priuilegiō, para que por tiempo de diez años, ningun otro impressor, ni persona las pueda imprimir en estos mis Reynos, ni meterlas en ellos impressas de otra parte: so pena de perder los libros todos, y los aparejos de la emprenta, con mas cien mil mrs: la mitad de todo para mi camara, y la otra mitad por tercias partes, para el juez, y denunciador, y el dicho Iulio Iunti: guardando en lo demas tocante a la impressiō, tassa, y venta de los libros, lo que esta por las leyes destos Reynos ordenado: que assi es mi volūtad. Fecha en el Pardo, a veynte y ocho de No uiembre, de mil y quinientos y nouenta y cinco años. Yo el Rey. Por mandado del Rey nuestro Señor. Don Luys de Salazar.

T A S S A.

YO Miguel de Ondarça çauala Escriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su Consejo: doy fe, que auiedo visto por los señores del dicho Consejo, vn libro, intitulado las obras de S. Isidoro, impresso con licencia y priuilegio de su Magestad: tassaron a seis marauedis cada pliego del dicho libro en papel, y a este precio y no mas, mandaron se venda el dicho libro, y se imprima este testimonio de tassa, al principio de cada vn libro, antes que se venda ninguno. Y para que dello cōste, di la presente, de pedimiento de Antonio Boto, guarda joyas de su Magestad, y mandado de los dichos señores. En Madrid a quatro de Diziembre, de mil y quiniētos y nouenta y nueue Años.

Miguel de Ondarça
çauala.

OPERVM D. ISIDORI PARS PRIOR,

In qua Grammatica, & Historica.

Etymologiarum lib. XX.	pag. 1
Differentiarum libri. II.	† 1
De naturarum liber I.	63
Chronicon.	91
De viris illustribus, cum S. Ildefonsi libello.	118
De ortu, & obitu Patrum.	139
Gotthorum, Vandalarum, & Sueuorum historia cum Gotthorum Regum, & To- letanorum Antistitum catalogo.	154

PHI-

PHILIPPO III. CATHOLICO REGI.

IO. GRIAL.

ANCTI Isidori, (cuius ipse à stirpe genus du-
cis) opera ante annos iam plures, conquisitis vn-
diq; tota ex Hispania, Italiaq; manuscriptis ex-
plaribus, Pater tuus Catholicor. Regum maxi-
mus, selectis quibusdam viris, quorum nonnullis
nos, longè licet impares, successimus, emendan-
da tradiderat. Nam tametsi propter auctoris præ-
stantiam manserant, ferebanturq; vulgo, qui nunc prodeunt, pleriq;
omnes libri; tamen postulandum non fuit; in tot excellentibus scri-
ptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, vnus vti esset
Isidorus eximius. Ergo contra potius accidit. Cum enim tererentur
omnium manibus (neq; enim fuit vllius aut nomen in litteris per ea
tèpora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus
grauior) factum est & describentium vitio, & legentium sinistra dili-
gentia, vix vt vlli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina,
tam multa paullatim inolesceret. Ea verò tempora sunt consecuta, in
quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Vt non tam queri de-
beamus, quòd hæc deformatint; quàm, quòd ad nos qualiacunque
transmiserint, magna potius habenda sit gratia. Restituta porrò hac
nostra ætate re litterari; cù lux rebus reddita videretur, tamè maius
periculum adire cœperant Sanctissimi Patris egregij labores, tū pro-
pter ea, quæ diximus, intertrimenta; tum verò propter præposteram

quorundam hominum elegantiam. Nam maiorum disciplinarum studia, seu erioresque curæ, quæ vel de religione ab eo susceptæ sunt, vel in formandis, componendisque moribus versantur; ea, vel nomine ipso tanti Pastoris, Doctoris, Legislatoris, satis tecta munitaque videbantur. Quæ verò non tam vitam ipsam, quam vitæ cultum attingunt, & ornatû; ea, nisi Rex potentissimus gentilis sui scripta, quasi subolem, manu asseruisset; verendum planè fuit; ne de statu deiecta, vix vlllo in loco, exiguo certè cum honore consisteret. Fastidiebant enim hæc & abnutabant delicati homines, quasi, inuētis frugibus, glâdes ipsis obijcerentur. Nunc verò nō illa modo, quæ dignitatē suā perse tuebantur ipsa satis, illustriora, honoratioraque officio isto reddentur; sed quæ criminationibus obnoxia, calumniisque obuia, atque exposita videri poterant; ea posthac & suis, & aliorū viribus fidere, & iniquorum voces contemnere assuescent. Nam quæ leuiora, minutioraque censebantur, ea robur pondusque auctoritatis ex antiquioribus scriptoribus bona ex parte recipient. Quæ in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commissa fuerat, insignis opera extiterit, illorum exemplo speramus etiam fore; ut alij non nostri modò, sed externi etiam eruditione præstantes viri, in id iam nobiscum certatim cōspirent, ut laboriosissima Hispani Doctoris excerpta studio suo peruestigare porrò pergant, fortunamque nostras opibus ipsi suis constabulant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, susceptus est, ad exitum tamen perducere, (cum id religiosissimus Parens admodum expectasset) ante regni tui initia minimè potuerit; nos hoc diuino cōsilio factum putamus. Ut, cui dies natalis in S. Herminigildi, Hispaniæ Regis, Martyris, Isidoriani; ex sorore nepotis natalis fuerat præstitutus; iisdem omnino, eademque cæli de parte oblatis auspicijs, imperiū inires, quibus primordia vitæ cōsecrasset. Atque ut à nepote cōstituentis exemplum, ita ab auunculo tuendæ propagandæque religionis adiumenta acciperes, atque documenta; eaque non à maioribus solùm, vel etiam à tali Parente tradita; sed à te quoque ipso, nisi te tuimet meminisse pigeat, satis tibi insignitè commendata.

AD

AD LECTOREM.

I O. G R I A L.

*Q*UIBUS emendatio librorum S. Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno, ut et analogia exposcit, appellare malimus, quam Hispalensem) ante annos amplius viginti Maiestatis Catholica iussu commissa fuerat; y ita rem gessere: ut quidam nihil prius habuerint, quam ut se totos statim huic labori addicerent; alij ab suis se studijs, et occupationibus ad hanc operam traduci permolestè ferrent; nonnulli Etymologiarum correctionem (spissum sanè opus) expectantes, ita rem distulerunt; ut partim re imperfecta, partim ne incepta quidem, è vita exceperint: ita ut alij pro alijs, neque id semel, fuerint suffiendi. Donec Rege admonito, finem nullū fore, nisi quidquid plures refecissent, atque id insuper, quod sarcendum restaret, ad unum omne deferretur: ad id operis ego (cui ne abnuere quidem fas esset) maximè idoneus visus sum; non quidem ingenij, doctrinae facultate præceteris aliqua (qui essem infra omnium censum) sed cui fortasse tantum esset ab re mea otij mihi, aliena ut curarem; siue adeo certè cum pluribus ut conflictarer, ea lege, atque omine, ut bene gesta rei laus solida ad alios, noxarum omnium ad me unum summa summarum rediret. Quod ne accidat, hoc est, ne in me solum culpa omnis deriuetur, ita mihi cautio erit: ut, nequis debito laboribus suis testimonio fraudetur, potior multo cura sit. Quod facturus fui aliquanto uberius: nisi is, qui editionem hanc à principio, usque pietate magna, sollicitudine assidua solus propè curarat, Ioannes Lopius Vela scus, Regius Secretarius, probissimus vir, neque ab vlllo litterarum genere alienus, sub ipsum huius laboris finem nobis præreptus esset. Cuius obitu neque de manuscriptorum exemplarium numero, neque de ijs, à quibus missa fuissent, satis nobis constare potuit. Ergo in emendandi labore, quid quisque quantum contulerit (quod sciero, poterog) quam verissimè referam.

Etymologiarum emendatio Alvaro Gomezio Toletano viro in primis erudito credita est, traditaque ipsi veterum codicum magna copia, quo-

rum bona pars Gotthicis, (seu mauiſ Longobardicis) characteribus erat ſcripta. Quo ipſe, varietate notata, ad Antonium Auguſtinum Tarraconenſem Archiepiſcopum, et Petrũ Chaconem Romæ iam tunc commorantẽ ſingulis de rebus referret. Quorum utrique id etiam à Rege fuerat iniunctũ: ut & ipſi, collatis ſuis exemplaribus, quid ſenſus ſui eſſet ad eundem Aluarũ remitterent. Conſtat autẽ omnes triginta, aut eo pluribus manuſcriptis libris in hoc opere emendando fuiſſe uſos. Sed Ant. Auguſtinum ſanctiſſimum Antifitem, de q̃ ſuis libris toto orbe notiſſimum, cum ad XII. librum peruentum eſſet, hoc eſt, opere prope in medio mors occupauit. Petrus Chacon, (ſic enim ipſe ſe noſtro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italarum more, ſcribebat: ut qui Hiſpanum ſe, et Toletanum, id quod erat, quàm Romanum, atque Sabinum haberi mallet) iſigitur, quòd multos annos in antiquis auctõribus emendandis verſatus, de hoc opere reſtituendo in primis cogitabat; dici vix poteſt, quantum opis attulerit, vir ingenio, induſtria, conijciendi arte quadam ſingulari. Sed huic, quam dico, conijciendi ſollertia nos perparũ, minusq̃, fortã ſe, quàm æquum fuerat, tribuimus: libros veteres, quos, ut antiquiſſimi quique erant, ita minus auctos, minusq̃, corruptos inuenimus, fontesq̃, è quibus hæc hauſta, ab eodem bona, ex parte indicatos, eos ſumus ſecuti. Aluarus ergo et duorum, quos diximus, egregia opera, et aliorum, in primisq̃; Antony Covarruuiæ noſtrorum omnium, quot ſunt, quotque fuere undecunq̃ doctiſſimi, atque elegantiſſimi viri communicatione adiutus, cum et pietate erga Iſidorum eximia, et Maięſtati Catholica ſatiſfaciendi ſtudio plurimum duceretur, annotationum in omnes XX. libros magna molis corpore relicto, deſunctus eſt. Quod cum grauiſſimi viri inſpexiſſent: ſtudium quidem diligentiamq̃, ut æquum fuit, valde probarunt: totius rei formam, modumq̃; incudi reddenda cenſuere. Idque viſum tum alias ob cauſas neceſſarium; tum verò, quòd cum enumeranda ſcripturarum, coniecturarumq̃; varietate multus ubique eſſet, tamen contextum ipſum, cuius gratia labor omnis ſuſceptus fuerat, in emendatum reliquerat. Huic latifundio (quoad genus hoc telluris ferret) perpurgando, conſerendoq̃; ego ſum colonus datus. Quanto meo cum labore, nihil atinet dicere. Nam et ſi talibus viris (ut par fuit) ſatis fidebam, tamen, quin veteres libros ipſe quoq̃; ruruſus euoluerem, identidemq̃; in ſingulis propè cunctarum, efficere non potui. Vt mittam interim conſiſſima meo (ut ait ille) dulciq̃; repertã labore. Quæ, quãuis pauca admodum non ſint, mihi tamen videri ſanè ſolent quam pauciſſimã: dum cogito, quàm multa adhuc reſtent, quæ noua aliqua cultura indigeant. In notis conſilium non fuit de quorundam minimè malorum hominũ ſententia quæſtiones pertexere, aut è veterum ſcriptis in eundem ſenſum plura congerere, aut eorum, quos noſtra hæc et aſ ingenio et eruditione præſtantes plurimos tulit, ſcrinia compilare. Nam quis modus futurus eſſet

cun-

cunctarum artium diſciplinariũq̃; bibliothecas omnes exhauriendi? Ergo in veteribus, è quo deſumptum aliquid comperimus, ei quin ſua redderemus, & aliquid prætermiſimus. Alios verò nõ, niſi cum neceſſe fuit, ac raro, & per parçẽ citauimus; placuitq̃; nõ hoc fieri. itidem ut in comedijs, omnes omnia ubi reſciſcunt. E recentioribus vix quenquam nominauimus, niſi ſiquis forte loci alicuius curationi medicam manum applicuerat.

Differentiarum librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus ms. libris correxit; quæq̃; eſſent è veteribus Grammaticis accepta, vel cuijs conſentirent, indicauit. Viſum verò nobis eſt Pariſienſis editionis addere differentias, partim quidem eaſdem, nonnunquam etiam diuerſas, nullo tamen ordine digeſtas, ut qua conditione Iſidori ſcripta fuerint, vel ex eo libello appareat.

Posteriores librum, qui de Theologicis differẽtis eſt Doctor Rolandus Vricelius Regius quoq̃; Capellanus è duobus item ms. libris emendauit.

Librum de natura rerum ad Sifebutũ ſcholys bene longis ab eo, cui fuerat commiſſus, auctum offendimus. Quæ, quia emendationi parum ſeruiabant, placuit ijs, qui hæc Regio iuſſu curabant, illis procul reiectis, librum ex quattuor ms. codicibus inter quos erat ex Octenſi Eccleſia Longobardicus peruectus, per nos reformari, notasque, quæ ex uſu eſſent, aſſigere quod eſt, neque fruſtra, factum.

Chronicon Vir Clariffimus Garſias Loaiſa, Sereniſſimi poſtea Principis magiſter, Toletana nunc Eccleſiæ digniſſimus Antifites, præter emendationem, indicatoſq̃; fontes, è quibus confluxit, multa in ſuper hiſtoriarum cognitione, variaque eruditione collocupletauit. Cui propterea libro v. Etymologiarum, ubi eadem omnino tempora, reſque aliquanto breuius deſcribuntur, locus integer, intactuſq̃; reſeruatũ eſt. Illud mirari nemo debet, ſi qua temporum deſcriptio interdum diſcrepet; ille enim ſuos codices, nos noſtrorũ conſenſum repræſentauimus.

Idem illuſtriſſimus Antifites Sententiarũ libros tres è manuſcriptis XIII. codicibus (è quibus duo Longobardici) emendatos, & notis illuſtratos, Tauriniquæ antea cum Chronico non ſatis probè excuſos, longè nunc emendatiores dedit, totamque hanc editionem fauore, induſtria, beneficioque ſuo prouexit.

Librum de viris illuſtribus Ioannes Baptiſta Perezius Epifcopus poſtea Segobricenſis è ms. VII. emendauit, locosque illius quosdam illuſtrauit.

Idem Gotthorum, Sueuorum: & Vandalorum hiſtoriam correxit. E quot ms. libris, non liquet. In ea quod Æra 1064. anno imperij Juſtiniani I. edidimus, non (ut grauiſſimis viris placere videmus) anno Juſtini VIII. ſecuti ſumus non tantum huius hiſtoriæ, ſed etiam libri v. Etymologiarum vetera exemplaria: quæ magno conſenſu Juſtino octo tantum

annos assignant: utrouis autem modo Amalaricus (quod illi volunt) in eodem annum incidit. Quod item verba de S. Martyre Herminigildo Ara dōri. Herminigildum deinde filium imperijs suis tyrannizantem obsessum exuperavit, quosdam offendunt: nos quidem & ocis tyrannizantem insolentia nihil mouemur: eadem namque est usus Rodericus Tolletanus lib. 2. c. 14. Herminigildum deinde filium contra imperium tyrannizantē, obsessum Hispali dolo cepit: & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciavit. Demum securi percussus parricida impius dignum Deo Martyrem consecrauit. Huiusmodi aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nam, quin nepoti idem cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non sit verisimile. Atque eo magis, quod isdem propemodum verbis in eadem re est usus Alfonsus Carthagena Anacephalaosis c. 26. ut utrumque illa ex Isidoro descripsisse, planè non dubitemus.

Idem Epistolas collegit, atque correxit.

Librum de ortu & obitu Patrum. Petrus Fontidonius Salmanticēsis Canonicus è vv. v. 111. exemplaribus emendatum reliquit. Quod verò is liber grauissimis quibusdam viris suspecta auctoritatis videtur: nobis, prater tot exemplarium nostrorum, externorumq; consensum, Sanctorum Ildefonsi, et Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis potior esse debuit.

Mysticorum expositiones sacramentorum nullo certo titulo prescriptas accepimus: quod septem manuscriptorum librorū singuli singulas prorsus diuersas, prorsusq; ineptas prescriptiones preserebant, quarum nulla cum Parisiensi editione conueniebat. Notarat, selegeratq; per totum hoc opus vir doctissimus lectionum varietates quasdam. Sed cuiuscum fecerant tum codices quidam non satis attentè considerati; tum Eucherij Lugdunensis editio fallax, è quo credidit bonam partem desumptam: cum contra potius deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucherium fuisse transfusa. Æquius, veriusq; fuerat, eos auctores, quibus hac accepta refert Isidorus, Origenē, Victorinum, Hieronymū, Ambrosiū, Augustinū, Cassianū, Gregorium euoluere: ni res esset laboris, tadij, multi, quaq; hominem minus occupatum, quàm ille plane fuerat, postularent. In ea re nos, quod quiuimus, prestimus. Atque in titulo restituendo, opus ipsum prope iam ab alienatum auctori suo restituisse videmur. Quod eius magna pars, Genesis scilicet tota, et libri Regum apud Eucherium leguntur: opus etiam uniuersum Venerabilis Bedae libris attextum sit. Sed Eucherio tam multa non Isidori modo, sed aliorū inserta, vel assuta potius sunt: ut pudeat illorū, qui Romana editioni præsuerunt. Nam (Augustinum & Paulinum mitto, in quorum scripta an Eucherius inciderit, alij viderint) Gregorium, et Cassiodorum

dorum non potuisse ab Eucherio nominari, cuius fuit negligentia (an stuporis potius dicam) non vidisse? Integer etiam de templo Salomonis, siue Bedae, siue alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libri tertij Regum commentarium coniectus est. Sed Isidorum Eucherio adiungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumq; ser. sum simul habere voluit. Bedae verò (si modo is Beda est) cum è diuersis auctoribus quaestiones in vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, neque id, nisi usque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc opere proponit, vel Isidorum disertè nominat, vel Recapitulationem subtemen hoc appellat. Quaestionum porò titulus in vno Oliuensis cœnobij codice legitur, in quo singulis expositionibus sua sunt percunctationes praposita. Neque tamen huius codicis quaestiones easdem puto cum ijs, quarum Ildefonsus meminit in libro de viris illustribus. Non enim vlla in re opus immutatum significat, nam neque id necesse fuit, ut Quaestionum liber Hieronymi, et Augustini exemplo diceretur. Quapropter nec veriti sumus nos quoque Quaestionum etiam titulum retinere. Apparet etiam è Braulione has quaestiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prapotatione: Quaestionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellectilem recognoscit. Nam respexisse videtur ad verba ipsius Isidori in prapotatione: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. Fuerunt autem codices, quibus vsi sumus, octo; Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo, et, cuius antea meminimus, Oliuensis: nullo ita vetusto, ut Longobardicis litteris esset notatus.

Allegorias Cyprianus Suarez è Societate Iesu emendatas cum scholijs reliquit. Quot manuscriptis libris adiutus sit, non constat.

Idem emendauit etiam libellum de conflictu vitiorum & virtutum. Neque item constare potuit, quot veteres codices acceperit. Sed non aduertit doctissimus vir, hunc tractatum cum operibus S. Ambrosij Roma nuper editum, in quo tam multa à nostris discrepant, ut nos ea singillatim referenda non duxerimus. Tantum hac nostra qualiacunque cum Augustiniana editione propemodum congruentia, simul cum illis legi maluimus. Isidori autem esse opusculum (ut ipse scriptum reliquit) et codices illius nomen preferentes, et stylus (haud multum fortasse a Synonymis abludens) et Sigeberti testimonium optimo viro persuaferant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse opus illud credimus, quod Isidori ipsius atate Ioan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de viris illustribus. Ad personam quoq; cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de cōuersatione vitæ, & institutione morū, siue de cōpugnantia virtutū & vitiorum. Ergo scripturarū varietates tam

multas interpretibus potius, quàm librarijs adscribemus. De epilogo verò, qui apud Ambrosium breuior, in nostris aliquantò productior, apud Augustinũ multò est longior, non est, quod laboremus, nam constat esse alienum, haud minus, quàm inscriptionẽ ad Simplicianũ in Ambrosiana editione. Neq; ex additamento coniecturam de auctore facere Louanienses Theologi debuerunt.

Idem Expositionem in Canticum Salomonis in uno tantũ manuscr. libro repertam correxit ex Bedæ commentarijs, quos ille ex hoc fonticulo exuberasse autumabat. Gaussamq; addidit, cur Isidoro rectè adscripta sit. Repetisse enim se in veteri quadam Braulionis prænotatione operum Isidori verba hæc, quæ vulgo desiderantur: Moralium libros B Gregorij Papæ rogatu compendiosè abbreviavit: Cantica Canticorum facunda expositione elucidavit: quartam editionem Psalterij edidit; super libros Moyfi, & Psalterium, & quattuor Euangelia expositioni non minimo infudavit studio. In Canonico quoque, & Ciuili iure permaxima composuit instrumenta. Sed ne hæc quidem verba breuissimæ expositioni satis conueniunt. Est enim multò breuior ea Iusti Vrgellitani expositione, quæ Isidoro ipsi valde breuis visa est. Quid si ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de auctore non satis liqueret, extremos fecimus.

Contra Iudæos libros duos ex VII. ms. codicib. emendauit, annotationesque addidit Ioannes Mariana à Societate Iesu; Idem in Procemiorũ libro ex totidem ms. Idem in Synonymis ex decem exemplarib. restituendis, & illustrandis præstitit.

De Ecclesiasticis officijs libros nos ex vetustissimo codice Albaildensi (quod concilia plura, aliq; nonnulla contineat) ab alysi iam nobilitato, probè, ut speramus, refecimus. Neque tamen optimus codex non sape iuuandus nostro labore fuit, conquisitis auctorum locis, è quibus fuerat id opus concinnatum. Habuimus præterea exemplar aliud è collegio Complutensi.

Regulam monachorum, in codice tantum uno prius repertam, admodum deprauatam P. Chacon ex Smaragdo, & libro sententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cuius operam nos alterum codicem nacti, & quidẽ Longobardicum, sed & ipsum tamẽ mendis oppidò deformem, permultum proueximus.

Atque hæc de singulis libris. In vniuersis verò id præ oculis habendum: excerpta esse pleraque. Id enim præ se tulit sanctissimus vir; cauit etiam aliquando, ne ad culpæ suæ titulum referrentur, de quibus testificatio adhiberetur auctorum. Quæ testificatio, cum neque ab ipso tam sape, quàm nunc esset necesse, neque à nobis fuerit adhibita: aut adhiberi etiam, ereptis auctoris nonnullis, quibus ille est usus,

vlllo

vlllo modo potuerit: cohibebit se (si me audiet lector) ne dum diligentissimum scriptorem negligentia alicuius arguit, audacia, temeritatq; crimen incurrat; de quo et ab alyis, & à se ipso fortasse non multò post sit ipse condemnandus. Nam sunt etiam, quæ proposuisse tantum non etiam dijudicasse (neq; id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cuiusmodi sunt in historia, quæ de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Mopsestueno, in Facundo, in Iustiniano Imperatore, atque in Victore Tunneni ex ipso Victore narravit. Quæ fortasse fuerint, quæ in libro de ortu, & obitu Patrum à grauissimis viris notata sunt, ut Isidoro indigna. Quorum auctor alius quærendus potius fuit, quàm liber abijciendus, qui S. S. Ildesonsi, et Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quæ de Osi Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Neque id mirum videri debet ei, qui libro V. Etymologiar. cap. ultimo. Etate 17. sub David Carthaginẽ conditam, eandemq; multis post annis sub Amasia rursus conditam aspiciat. Quæ tamen de re in Chronico sibi cauit. Subiecit enim in Amasia, Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

Quo de genere sunt etiam alia quadam in Etymologijs: non illa quidam magni momenti: sed interdum etiam secum ipsa pugnantia; ut quod exsul scribendum sit, non exul: at contra exultat non exsultat. Atqui illud e Terentio Scauro, hoc e Velio Longo sumptum videri possit: quod satis esse debet.

Malitiosè & impiè adiecta credimus, quæ de præfinitione extrema diei cap. VI. expositionum in Genesim abesse prorpsus à quibusdam exẽplaribus, in alyis importunè repeti admonuimus. Nisi hæc quoq; non de suo, sed de aliorum sensu relata, propositaq; cum doctissimo viro mauiis. Sed huiusmodi vix aliud reperias: ut libros omnes inoffensè pede possis decurrere.

Detracta etiam quadam suspicamur, ut quod paullo ante de S. Hermini gildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes præstare, vix eius sit, qui atatem in hoc uno labore contriuerit, preloq; affixus perpetuò hæserit. Nos huius rei inexperti, alyisque difficultatibus impediti obniti tantum non potuimus. Quod superest, ne qua maioris negotij restent, in quibus labi, aut herere possis, quin de ijs admonerere, sedulo curauimus.

S. BRAVLIONIS CAESARAVGVST. EPISCOPI

Prænotatio libror. D. Isidori.

ISIDORVS vir egregius, Hispalensis Ecclesie Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tempore Mauritij Imperatoris & Reccaredi Regis, in quo quiddam sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito, doctoque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq; de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum: in quo eorum gesta, dignitatem quoque & mortem eorum, atque sepulturam sententia breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium, Episcopum Astigitanum officiorum libros duos: in quibus originem officiorum, cur vnumquodque in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos: quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum: in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quàm etiam de philosophorum indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum: in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Euangeliorum librum vnum: in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum: in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gergorij moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum, librum vnum nimia breuitate collectum.

Contra

Contra Iudæos, postulante Florétina germana sua proposito virgine, libros duos: in quibus omnia, quæ fides catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimonijs approbavit. De viris illustribus librum vnũ. Cui nos ista subiūximus: Monasticæ regulæ librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi, quæcunque fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus) quasi quandam apposuit destinam. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque, tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: vt possimus aliquando, qui, & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorũ, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum, seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

EX

EX S. ILDEFONSI
TOLETANI EPISCOPI

Libro de viris illustribus.

SIDORVS post Leandrum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedram tenuit: vir decore simul & ingenio pollens: nam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis qui audisset, non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit opera, & eximia, & non parua, id est, librum de ortu & obitu Patrum: librum lamentationis, quem ipse synonymorum vocauit: libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudæorum: librum de natura rerum ad Sisebutum Principem: librum differentiarum: librum sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, Secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoque in vltimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in eius opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuuani, Vvitterici, Gundemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi Regum: annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

EX

EX SIGEBERTI
GEMBLACENSIS

Libro de viris illustribus.

SIDORVS iunior, Hispalensis Episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum xx. libros Etymologiarum. Scripsit librum Procemiorum de libris veteris, & noui Testamenti, quos in Canonē recepit Ecclesia Catholica. De ecclesiasticis officijs ad Fulgentium. De ortu, vita, & obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum de significationibus nominum. Ad Sisebutum librum de natura rerum. Scripsit & librum de differentijs verborum, librum de proprietate rerum; librum sermonum; librum Ecclesiasticorum dogmatum. Scripsit Synonyma, vbi inducuntur duæ personæ; vna hominis plangentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum poenitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de conflictu virtutum & vitiorum librum vnum. De mysterijs Saluatoris librum vnum. Totum vetus Testamentum simpliciter exponendo percurrit. Scripsit, & alia seculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

OBI-

OBITVS B. ISIDORI A REDEMPTO CLERICO Recensitus.

ISVM est mihi, vt tuæ Sanctitati breuiter exponerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispal. Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque cõfessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodo de hoc seculo ad cælum migrarit, fide-
li prænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac sollicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitatis gratias agere: deinde, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis, colligere potui, te orante, dicere cogor. Dum finem suum, nescio qua sorte, iam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtiliter animæ natura præuideret: tantam eleemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu amplius, plusquam erat solitus pauperibus ab eo est erogata, vt oriente sole, vsque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ita vt, dum febris in corpore conualesceret, & cibum reijceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam conualuit, atque suos Coepiscopos Ioãnem scilicet, & Aparcium beatissimos mox adesse fecit præsentem. Et, dum à cellula sua ad basilicam sancti Vincentij Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum clericorum, religiosorum omnium, cunctarumque huius ciuitatis plebium cum vocibus, & magno ululatu eum susceperunt, vt si ferreum possideret quispiam pectus, solueretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et, dum in prædicti Martyris basilicam iuxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit: vt in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantum, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et, dum à prædictis sacerdotibus ab vno cilicio, ab altero super se mitti exponere cinerem, expandens manum ad cælum, ita exorsus est dicens. Tu Deus, qui nosti corda hominum, & publicano longè posito, dum pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet, voluisti

voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabiliter contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & iuuentutis delicta ne memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam iustis, qui non peccauerunt tibi: sed mihi peccatori, qui peccaui super numerum arenæ maris. Nõ inueniat in me hostis antiquus, quod puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potius quam ad honorem, in hanc sanctam Ecclesiam indignè perueni, peccare nunquam finiui; sed, vt iniquè agerem, laboraui. Et, quia tu dixisti, in quacunque hora peccator à vijs suis reuerterit, omnes iniquitates suas traderes obliuioni: huius præcepti memor sum tui. Clamo vtique cum spe, & fiducia ad te, cuius cælos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorum, quæ conuersantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatē, & sumpsi, vt colostram, peccatum. His igitur consummatis, corpus & sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se iudicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deinde eorundem sacerdotum, & quicumque de clero erant, ciuium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, sanctissimi Domini mei sacerdotes, sanctamque congregationem clericorum, & populi: vt pro me infelici & pleno omni sorte peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: vt qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in vnumquemque commisi vestrum: si quem cõtempni odio, si quem reieci impiè charitatis consortio, si quem maculaui cõsilio, si quem læsi irascendo: dimittite nunc petenti, immo & pœnitenti. Et, dum vna voce omnes pro eo indulgētiam postulassent, & vnicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circumstantes iterum admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: vt charitatem inuicē vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo: nec velitis esse susurro in populo: nõ inueniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat à vobis relictum lupo rapax, quem auferat: sed potius ereptam ab ore lupi ouem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationē, residuam egenis & pauperibus mox dari iussit pecuniam. Cui tamen fidei sit dubium, vt nõ statim, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Interea se ab omnibus osculari studuit dicens. Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos aduersa vel praua vsq; hætenus intuli; dimittet

tet vobis Creator omnipotens omnia delicta vestra; ita vt sacri fontis vnda, quam hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam reductus est, & post diem confessionis, vel poenitentiae quartum pastorallem iugiter curam & finem suum consummauit in pace, Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna XIX. Æra DCLXXIV.

EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

C A P. II.

Nostri quoque seculi Doctor egregius, Ecclesiae Catholicae nouissimum decus, praecedentibus aetate postremus, doctrinae comparatione non infimus, & (quod maius est) in seculorum fine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus, Isidorus.

OB

CANONES EX D. ISIDORO

Apud Gratianum.

Canon.	d. 3	Omne genus.	22. q. 2
Canones generalium.	d. 15	Omnes leges.	d. 1
Canones, qui.	d. 16	Omnis autem.	d. 3
Christiani.	d. 34	Paruuli de conse.	d. 4
Cleros.	d. 21.	Pauper.	11. q. 3
Coniuges.	27. q. 2	Perlectis.	d. 25
Consanguinitas.	35. q. 4	Plebiscita.	d. 2
Constat Baptisma, de conse.	d. 4	Post Pascha.	d. 76
Constitutio.	d. 2	Primo gradu.	35. q. 5
Consuetudo.	d. 1	Principes seculi.	23. q. 5
Cum excommunicato.	11. q. 3	Priuelegia.	d. 3
Domino sancto.	d. 50	Quacunque arte.	22. q. 5
Erit autem.	d. 4	Quaedam etiam.	d. 2
Factae sunt.	d. 4	Quidam autem.	24. q. 3
Faeminae.	30. q. 5	Qui scelerate, de conse.	d. 2
Fuerunt autem.	d. 7	Qui in materno, de conse.	d. 4
His igitur.	d. 23	Quicumque.	20. q. 1
Hoc ipsum.	33. q. 2	Quicumque.	27. q. 2
Ideo prohibetur.	d. 37	Quod conditio.	27. q. 1
In malis.	22. q. 4	Quos Deus.	33. q. 2
Irrisor, de poenitentia.	d. 3	Raptus est.	27. q. 2
Ius autem.	d. 1	Raptus quoque.	37. q. 1
Ius ciuile.	d. 1	Regula.	d. 3
Ius gentium.	d. 1	Responfa.	d. 2
Ius militare.	d. 1	Rhodiae.	d. 2
Ius naturale.	d. 1	Romanus Pontifex, de conse.	d. 3
Ius publicum.	d. 1	Sane consanguinitates.	35. q. 3
Ius Quiritium.	d. 1	Satyra vero.	d. 2
Iustum est bellum.	23. q. 2	Sciendum.	d. 29
Iustum est, Principem.	d. 9	Senatus consultum.	d. 2
Lex est constitutio scripta.	d. 1	Series consanguinitatis.	35. q. 5
Lex est constitutio populi.	d. 2	Sicut viri.	d. 40
Liberi dicti.	32. q. 4	Si is, qui praest.	11. q. 3
Mos est.	d. 1	Si in plebibus.	d. 63
Moyfes.	d. 7	Si Presbyter.	1. q. 1
Non est contra.	22. q. 1	Si quis Diaconus.	d. 50
Non est obseruandum.	22. q. 4	Si quis praeventus.	22. q. 4
Non est peccatum.	d. 6	Sortilegi.	26. q. 1
Non maechaberis.	32. q. 5	Valet interdum.	d. 81
Non potest.	32. q. 5	Vsus auctoritati.	d. 11
Non solum.	32. q. 7		

SCRIPTORES A DISIDORO

Vel citati, vel quibus maximè videatur vsus.

A Milius Macer.
Afranius.
Amorofius.
Apuleius.
Arati cométaria Latinè.
Aristoteles.
Arta.
A. Gellius.
Boethius.
Braulio.
Cæcilius.
Cælius Aurelianus.
Caius Iurisc.
Cassianus.
Cato.
Catullus.
Cicero.
Cinna.
Clemens I.
Columella.
Cornelius Tacitus.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymitanus.
Dionysius Lintius.
Dioscorides.
Donatus Grammaticus.
Donatus in Terentium.
Dracontius.
Ennius.
Epiphanius.
Eusebij Chronicon.
Eutropius.
Festus Pompeius.
Flavius.
Frontinus.
Fronto.

Fulgentius.
Gennadius.
Grachus in Mæuium.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzen⁹.
Hegesippus.
Hieronymus.
Hilarius.
Hippolytus de cyclo Paschali.
Horatius Flaccus.
Hyginus de limitibus agrorum.
Hyginus Astronom.
Innocentius I.
Ioanes Chrysofomus.
Iulius Africanus.
Iulius Atticus.
Iustinian Institutiones.
Iustinus.
Iuuenalis.
Lactantius.
Leo Papa I.
Liuus.
Lucanus.
Lucilius.
Lucretius.
Macrobius.
Martialis.
Monatius, vel Matius.
Næuius.
Nazarius in Panegyri.
Nigidius.
Nonius Marcellus.
Origenes.
Ossidius Geta.
Ouidius.
Paciuius.

Palladius.
Papinius.
Paulinus.
Paulus Iurisconsultus.
Paulus Orosius.
Persius.
Plautus.
Plinius.
Prosper Aquitanicus de Cyclo Paschali.
Prudentius.
Publius.
Quintilianus.
Rhemius Palemon de ponderibus.
Saluius.
Sallustius.
Sedulius.
Sergius.
Seruius Grammaticus.
Seruius Honoratus.
Siculus Flaccus.
Solinus.
Statius.
Suetonius Tranquillus.
Terentianus.
Terentius.
Tertullianus.
Theophilus Alexand. de Cyclo Pasch.
Turpilius.
Valgius.
Varro.
Victorinus de cyclo Paschali.
Virgilius.
Vitruuius.
Vlpianus.

AD

AD ETYMOLOGIARVM

LIBROS,

IO. GRIAL.

O RIGINES verborum qui tradunt, siue se intra Grammaticorum fines contineant, siue philosophandi studio latius euagentur, siue utrūque (quod S. Isidorus fecit) sequantur; periculosè tractant plenum opus alex. Id quod nō modo Plato, & Varro, Stoiciq; (quos huius rei per studiosos fuisse è Cicerone nouimus) sed grauissimi quique è nostris nimium experti sunt. Neq; tamen ipsorum culpa; sed eorū vitio, qui, quid illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cuius rei caput illud est præcipuū; quòd cum uniuscuiusq; verbi (ut ait Varro) natura sint duæ; à qua re, & in qua re vocabulū sit impositū: illudq; spectare Grammatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huicq; disciplina (quæ Ετυμολογική dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidē exhibent; dum ad syllabas & litteras omnia reuocantes, si quid paululum deerrarit, id ut dissimulent, imperare sibi non possunt. At qui alterum genus, (quod περι συμμενομενων idem Varro nominat) sibi proponunt; dum rebus ipsis edocendis, atque oculis subiiciendis intenti, occasionem tantum in vocibus captant, neque tam verbis, quam rebus lucem inferre student; ij verò, dum parum Grammaticos videri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurrunt: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui artem hanc unam profitentur, ea in ipsa longè solertiores, modò animum ad eam rationem adhibeant, quam serio se nosse dissimulant. Quis enim credat, quæ res minutissimis Grammaticis obuia sint, eas doctrinarum omnium parentes ac repertoires usque adeo fugisse, ut se deridendos leuissimis hominibus tam sæpè propinarint? An erit, qui, Ciceroni tumultum timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationē, Tertulliano limum liquorem opimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Sullæ estrum, & Romana Synodi Patres curiam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nam ex Platone, Varro, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duo priores iam olim ea de re vulgò malè audiant: Hieronymus verò culpam hanc (si modo culpa est) ita agnoscat, ut sibi ipse ignoscat; neque enim aliter toties illam in se admitteret, Græcis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (ut ipsius utar verbo) tam violenter assignās. Lusisse,

inquies, grauisimos viros? Nō nego. Illud aio affectos, ut, cum luisse existi-
mari voluerint, turpiter labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed
rursus eos, siue lusus, siue ineptias appellent; non carere fructu, & utilitate di-
co. Nam, quin res aut inuolutas explicent, aut obscuras in apertū producāt,
aut quæ nota, manifesta q̄ sint, acrius ut sensus irritent, faciāt, a quibus harū re-
rum æstimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum
dicit esse Suidas, Isidorus, quod manus tegat tantum, nominatum vult. Qua
notatione profusore nos ea veste nunc uti ostendit, ut pote quæ non manus
solum, sed pedes quoq̄ iam tegat. Loricam nouerat è Seruio suo (neque enim
librum aliū tam legendo truerat) tegmē esse de loro factum. Loris carentem
dixisse maluit; ut à lorica, quæ iam olim exoleuisset, ad circulis confertam fer-
reis lectoris animum, oculosq̄ conuerteret. Sexcenta sunt huiusmodi. De defi-
nitionibus qui scripsere, cum unam, quæ rei naturam proxime attingat, veræ
definitionis nomine dignentur, tamen reliquas ita non fastidiunt, ut earum
plurima genera sedulo conquirant (nam quindecim, aut ijs etiā plura Victo-
rinus, & Boethius prodidere) notationum, quæ verborum enodationes, descri-
ptionesq̄ sunt, conceptiones varias, cur tantopere auersentur, si quæras: caus-
sam quam afferant? Nisi forte, id se indignari, quod aberrationes huiusmo-
di in verborum, quam in rerum lusu magis appareant. At minori appa-
rent cum periculo, non minori interdum cum fructu. Vt, si qua in re, in hac
planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortius & melius ma-
gnas plerumq̄ secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui, cum omne scripto-
rum genus diligentissimè peruolutaret: optimum ratus, si parum eruditi se-
culi hominibus breuem facilemq̄ viā ad disciplinas omnes aperiret: ut simul
& rerum, & verborum notitiam traderet, quæque liceret, in ipsis vocibus
herere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quam si vocum enucleandis
notionibus, et proprius earum usus ostenderetur, & rerum ijsdem subiecta-
rum, audito sono, obuersaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum
quoddam, atque simulacrum. Quod cum faceret, plurimas quidem siue ori-
gines, siue explicationes, è veteribus scriptoribus desumpsit; sed neque veri-
tus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi esset, atque commodum) nouas
quoque proferre, consimiliq̄ ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum
amulari exoptauit negligentiam, non admodum curans leuium criticorum
obscuram diligentiam. Qui, si, quid in eo carperent, attendissent, minus sape,
minusque audacter in illum seuirent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea
multoties rident, quæ illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster aucto-
res habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore iam a quores, cū
multa, quæ, quasi Isidoriana, cachinno excipiebant, vetustioribus auctoribus
reddita videbunt. Quod si hoc opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non dā-
nis auxissent maximis lectores: non diffideremus fortasse omni illum prope-
modum

mo lum culpa liberare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione col-
lectum: aliorum autē vitia prestare nolle se, diserti ipse proficitur. Nunc ve-
rò cum auctoris summa abfuerit manus, interpolarique hac, & digesserit (ut
quibusdam videtur) Braulio; lectores; quod in hoc volumine satis magnam,
satisque lautam librorum supellectilē per id tempus sibi esse ducerent, quid-
quid aliunde possent, huc congererent; library, quidquid illitū chartarū mar-
gini cernerent, pro se quisque certatim in contextum inferrent; cuius auda-
cia (an impietatis potius dicam?) tam multis aliorum delictis ad Isidori inui-
diam abuti? Sed, ut quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita
proposuisse fuerit operæ pretium. Vocibus (inquiunt) Latinis Græcas, Græcis
Latinas originē tribuit. Quæ priora sunt, è posterioribus oriri vult. Ortho-
graphiæ rationem nullam ducit. Quæ verborum productiones sunt, in stirpi-
bus, et radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, quæ signifi-
cationibus subseruiant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam cri-
mina omnia referri. Quæ nisi communia illi cum optimis auctoribus osten-
dero, non causam dico, quin, quod meritis est, ferat. Sed pluribus exemplis nō
vitar. quod, indicatis locis, facile sibi quisque in gētem sylvam comportare pos-
sit. Artem, et oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At artem Do-
natus à petru, oratorem à patre ex voluit esse Festus. Quam multa eodem mo-
do Varro ex ijs etiam, quæ in utroque agro (ut ait uile) non serpunt? Quid?
qui ex nostris Iesum idem, Cephas nequid esse dixerunt, quorum nominum
certas origines, et interpretationes ex Euangelio nouerant? At qui viri?
Quattuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quattuor
oriri rectum simplexque videatur. Nonne ius eodem modo à iustitia traxit
Vlpianus? Orthographiæ rationem nullam ducit. Quid: qui hortum ab oriē-
do, aut hederam ab edendo, aut ab herendo dictam docet? At is est Festus
Pompeius. Cui verò productiones pro stirpibus non sint, ut Sulpitio in testa-
mento, Aquillio in postliminio; eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbi-
tror omnino fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositioni-
bus, quo significationes magis appareant, queruntur? nisi Grammaticorum
inter iubeas plorare cathedras? Nam cum sinistrum, quantum ad auguria
attinet, & Senatorem, quantum ad agendi facultatem, utrumque à sinen-
do trahit Seruius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulat?
Quid: quod nonnumquam ita fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse
Varro de eodem germine, sed de eadem genetrice manantem. Quid cum di-
gnitati, vel honestati seruiunt, aut melius aliquid innuunt, quam voces præ
se ferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte
fuisse dixerat, à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse ma-
luit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri? A modo defle-
xit; ut, eius qualis usus esse deberet, ostēderet. Sed instant clamoribus, atque

urgens; etymologias, veriloquiaque, quae neque etymologia, neque veriloquia sint, appellari nequaquam debuisse; itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse praescribendos. Quasi non ἀλάζων μάρτυς ἢ ἐτυμολογία à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur sanctissimus vir, ut opus longè utilissimum, & (ut illa ferebant tempora) immensi laboris, exiguè admodum, et (ut ita dixerim) exiliter indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina refertos commentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longius progressus est, opus de quarundam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Qua praescriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergo id ille consecutus est, ut posterì non quarundam, sed omnium (prope dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hanc usque tempora perpetuò agnouerint, & magna voce predicauerint.

INDEX

INDEX CAPITVM in libris Etymologiarum.

LIBER PRIMVS.

De Grammatica.

D e disciplina.	Cap. 1.
De septem liberalibus disciplinis.	2
De litteris communibus.	3
De litteris Latinis.	4
De grammatica.	5
De partibus orationis.	6
De nomine.	7
De pronomine.	8
De verbo.	9
De aduerbio.	10
De participio.	11
De coniunctione.	12
De praepositione.	13
De interiectione.	14
De voce.	15
De syllaba.	16
De pedibus.	17
De accentibus.	18
De figuris accentuum.	19
De positura.	20
De notis sententiarum.	21
De notis vulgaribus.	22
De notis iuridicis.	23
De notis militaribus.	24
De notis litterarum.	25
De notis digitorum.	26
De orthographia.	27
De analogia.	28
De etymologia.	29
De glossis.	30
De differentijs.	31
De barbarismo.	32
De solcecismo.	33
De vitijs.	34
De metaplasms.	35
De schematibus.	36
De tropis.	37
De prosa.	38
De metris.	39
De fabula.	40
De historia.	41
De primis auctoribus historiarum.	42
De utilitate historiae.	43
De generibus historiae.	44

LIB. II.

De Rhetorica, & Dialectica.

De rhetorica & eius nomine.	Cap. 1
De inuentoribus rhetoricæ artis.	2
De nomine oratoris & partibus rhetoricæ.	3
De tribus generibus caussarum.	4
De gemino statu caussarum.	5
De tripertita controuersia.	6
De quattuor partibus orationis.	7
De quinque modis caussarum.	8
De syllogismis.	9
De lege.	10
De sententia.	11
De cataceue & anasceue.	12
De prosopopeia.	13
De ethopœia.	14
De generibus quaestionum.	15
De elocutione.	16
De trimodo genere dicendi.	17
De colo, commate, & periodis.	18
De vitijs litterarum, & verborum, & sententiarum cauendis.	19
De iuncturis verborum.	20
De figuris verborum & sententiarum.	21
De dialectica.	22
De differentia dialecticæ & rhetoricæ artis.	23
De definitione Philosophiæ.	24
De isagogis Porphyrij.	25
De categorijs Aristotelis.	26
De perihermenijs Aristotelis.	27
De syllogismis dialecticis.	28
De diuisione diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreviata.	29
De topicis.	30
De oppositis.	31

LIB. III.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

De vocabulo arithmetice disciplinae.	
Cap.	1
De auctoribus eius.	2
Quid sit numerus.	3
Quid praestent numeri.	4

I N D E X

De prima diuisione pariū, & impariū.	5	De itinere solis.	52
De secunda diuisione totius numeri.	6	De lumine lunæ.	53
De tertia diuisione totius numeri.	7	De formis lunæ.	54
De differentia arithmeticæ, geometriæ, & musicæ.	8	De interlunio lunæ.	55
Quod numeri infiniti existunt.	9	De cursu lunæ.	56
De geometriæ inuentoribus, & vocabulo eius.	10	De vicinitate lunæ ad terras.	57
De quadripertita diuisione geometriæ.	11	De eclipsi solis.	58
De figuris geometriæ.	12	De eclipsi lunæ.	59
De principijs geometriæ.	13	De differentia stellarum siderum & astro- rum.	60
De numeris secundum geometriam que- rendis.	14	De lumine stellarum.	61
De musica & eius nomine.	15	De situ stellarum.	62
De inuentoribus eius.	16	De cursu stellarum.	63
Quid possit musica.	17	De vario cursu stellarum.	64
De tribus partibus musicæ.	18	De interuallis stellarum.	65
De triformi musicæ diuisione.	19	De numero circulari stellarum.	66
De prima diuisione musicæ, quæ harmo- nica dicitur.	20	De stellis planetis.	67
De secunda diuisione, quæ organica dici- tur.	21	De præcedentia, & antegradatione stella- rum.	68
De tertia diuisione, quæ rhythmica nūcu- patur.	22	De remotione, vel retrogradatione stel- larum.	69
De musicis numeris.	23	De statu stellarum.	70
De astronomia.	24	De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt.	71
De inuentoribus eius.	25		
De institutoribus astronomiæ.	26	L I B. I V.	
De differentia astronomiæ, & astrolo- giæ.	27	<i>De Medicina.</i>	
De astronomiæ ratione.	28	De medicina.	Cap. 1
De mundo, & eius nomine.	29	De nomine eius.	2
De forma mundi.	30	De inuentoribus medicinæ.	3
De cælo, & eius nomine.	31	De tribus hæresibus medicorum.	4
De situ sphæræ cælestis.	32	De quattuor humoribus corporum.	5
De motu eiusdem.	33	De acutis morbis.	6
De cursu eiusdem sphæræ.	34	De chronicis morbis.	7
De celeritate cæli.	35	De morbis qui in superficie cutis viden- tur.	8
De axe cæli.	36	De remedijs, & medicaminibus.	9
De cælestibus polis.	37	De libris medicinalibus.	10
De cardinibus cæli.	38	De instrumentis medicorum.	11
De conuexis cæli.	39	De odoribus & vnguentis.	12
De ianuis cæli.	40	De initio medicinæ.	13
De gemina cæli facie.	41		
De quattuor partibus cæli.	42	L I B. V.	
De hemisphærijs.	43	<i>De legibus, & temporibus.</i>	
De quinque circulis cæli.	44	De auctoribus legum.	Cap. 1
De zodiaco circulo.	45	De legibus diuinis & humanis.	2
De candido circulo.	46	Quid differant inter se ius, leges, & mo- res.	3
De magnitudine solis.	47	Quid sit ius naturale.	4
De magnitudine lunæ.	48	Quid sit ius ciuile.	5
De natura solis.	49	Quid	
De cursu solis.	50		
De effectu solis.	51		

C A P I T V M.

Quid sit ius gentium.	6	De librorum vocabulis.	13
Quid sit ius militare.	7	De librarijs, & eorum instrumentis.	14
Quid sit ius publicum.	8	De canonibus euangeliorum.	15
Quid sit ius Quiritium.	9	De canonibus conciliorum.	16
Quid sit lex.	10	De cyclo paschali.	17
Quid scita plebium.	11	De reliquis festiuitatibus.	18
Quid senatusconsultum.	12	De officijs.	19
Quid constitutio, & edictum.	13		
Quid responsa prudentum.	14	L I B. V I I.	
De legibus consularibus, & tribunitijs.	15	<i>De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.</i>	
De lege satyra.	16	De Deo.	Cap. 1
De legibus Rhodijs.	17	De Filio Dei.	2
De priuilegijs.	18	De Spiritu sancto.	3
Quid possit lex.	19	De eadem Trinitate.	4
Quare lex facta sit.	20	De angelis.	5
Qualis debeat fieri lex.	21	De hominibus, qui quodam præfagio no- men acceperunt.	6
De causis.	22	De patriarchis.	7
De testibus.	23	De prophetis.	8
De instrumentis legalibus.	24	De apostolis.	9
De rebus.	25	De reliquis in Euangelio nominibus.	10
De criminibus in lege constitutis.	26	De martyribus.	11
De pœnis in legibus constitutis.	27	De clericis.	12
De chronicæ vocabulo.	28	De monachis.	13
De momentis & horis.	29	De cæteris fidelibus.	14
De diebus.	30		
De nocte.	31	L I B. V I I I.	
De hebdomada.	32	<i>De Ecclesia, & sectis diuersis.</i>	
De mensibus.	33	De Ecclesia, & synagoga.	Cap. 1
De solstitijs, & æquinoctijs.	34	De religione, & fide.	2
De temporibus anni.	35	De hæresi, & schismate.	3
De annis.	36	De hæresibus Iudæorum.	4
De olympiadibus, & lustris, & iubilæis.	37	De hæresibus Christianorum.	5
De seculis, & ætatibus.	38	De philosophis gentium.	6
De discretione temporum.	39	De poetis.	7
		De sibyllis.	8
L I B. V I.		De magis.	9
<i>De libris, & officijs Ecclesiasticis.</i>		De paganis.	10
De veteri, & nouo Testamento.	Cap. 1	De dijs gentium.	11
De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.	2		
De bibliothecis.	3	L I B. I X.	
De interpretibus.	4	<i>De linguis, & societatibus.</i>	
De eo, qui primum Romam libros adue- xit.	5	De linguis gentium.	Cap. 1
Qui apud nos bibliothecas institue- runt.	6	De gentium vocabulis.	2
Qui multa scripserunt.	7	De regnis, & militiæ vocabulis.	3
De generibus opusculorum.	8	De ciuibus.	4
De ceris.	9	De affinitatibus, & gradibus.	5
De chartis.	10	De agnatis & cognatis.	6
De pergamenis.	11	De coniugijs.	7
De libris conficiendis.	12	L I B.	

I N D E X

LIB. X.

Vocum certarum Alphabetum.

LIB. XI.

De homine, & portentis.

De homine, & partibus eius.	Cap. 1
De ætatibus hominis.	2
De portentis.	3
De transformatis.	4

LIB. XII.

De animalibus.

De pecoribus, & iumentis.	Cap. 1
De bestiis.	2
De minutis animantibus.	3
De serpentibus.	4
De vermibus.	5
De piscibus.	6
De auiibus.	7
De minutis volatilibus.	8

LIB. XIII.

De mundo, & partibus.

De mundo.	Cap. 1
De atomis.	2
De elementis.	3
De cælo.	4
De partibus cæli.	5
De circulis cæli.	6
De aere, & nube.	7
De tonitruo.	8
De fulminibus.	9
De arcu & nubium effectibus.	10
De ventis.	11
De aquis.	12
De diuersitate aquarum.	13
De mari.	14
De oceano.	15
De mediterraneo mari.	16
De finibus maris.	17
De æstibus & fretis.	18
De lacis & stagnis.	19
De abyſſo.	20
De fluminibus.	21
De diluuijs.	22

LIB. XIII.

De terra, & partibus.

De terra.	Cap. 1
De orbe.	2
De Asia & partibus eius.	3
De Europa.	4
De Libya.	5
De insulis.	6
De promontorijs.	7
De montibus cæterisq; terræ vocabulis.	8
De inferioribus terræ.	9

LIB. XV.

De ædificijs, & agris.

De ciuitatibus.	Cap. 1
De ædificijs publicis.	2
De habitaculis.	3
De ædificijs sacris.	4
De repositorijs.	5
De operarijs.	6
De aditibus.	7
De partibus ædificiorum.	8
De munitionibus.	9
De tentorijs.	10
De sepulcris.	11
De ædificijs rusticis.	12
De agris.	13
De finibus agrorum.	14
De mensuris agrorum.	15
De itineribus.	16

LIB. XVI.

De lapidibus, & metallis.

De pulueribus, & glebis terræ.	Cap. 1
De glebis ex aqua.	2
De lapidibus vulgaribus.	3
De lapidibus insignioribus.	4
De marmoribus.	5
De gemmis.	6
De viridioribus gemmis.	7
De rubris gemmis.	8
De purpureis.	9
De candidis.	10
De nigris.	11
De varijs.	12
De cryſtallis.	13
De	De

C A P I T V M.

De ignitis.	14
De aureis.	15
De vitro.	16
De metallis.	17
De auro.	18
De argento.	19
De ære.	20
De ferro.	21
De plumbo.	22
De ſtanno.	23
De electo.	24
De ponderibus.	25
De menſuris.	26
De ſignis.	27

LIB. XVII.

De rebus rusticis.

De auctoribus rerum rusticarum.	Cap. 1
De cultura agrorum.	2
De frumentis.	3
De leguminibus.	4
De vitibus.	5
De arboribus.	6
De proprijs nominibus arborum.	7
De arboribus aromaticis.	8
De herbis aromaticis, ſiue communi-	9
bus.	9
De oleribus.	10
De odoratis oleribus.	11

LIB. XVIII.

De bello, & ludis.

De bellis.	Cap. 1
De triumphis.	2
De ſignis.	3
De buccinis.	4
De armis.	5
De gladijs.	6
De haſtis.	7
De ſagittis.	8
De pharetris.	9
De fundis.	10
De ariete.	11
De clypeis.	12
De loricijs.	13
De galeis.	14
De foro.	15
De ſpectaculis.	16

De ludo gymnico.	17
De generibus gymnicorum.	18
De ſaltu.	19
De curſu.	20
De iactu.	21
De virtute.	22
De luctatione.	23
De palæſtra.	24
De agone.	25
De generibus agonum.	26
De ludis circenſibus.	27
De circo.	28
De ornamentis.	29
De metis.	30
De obeliſco.	31
De carceribus.	32
De aurigis.	33
De quadrigis.	34
De curru.	35
De equis quibus curſunt.	36
De ſeptem ſpatijs.	37
De equitibus.	38
De deſultoribus.	39
De peditibus.	40
De coloribus equorum.	41
De theatro.	42
De ſcena.	43
De orchestra.	44
De tragædis.	45
De comædis.	46
De themelicis.	47
De hiſtrionibus.	48
De mimis.	49
De ſaltatoribus.	50
Quid quo patrono agatur.	51
De amphiteatro.	52
De ludo equeſtri.	53
De retiarijs.	54
De ſecutoribus.	55
De laquearijs.	56
De velitibus.	57
De ferali certamine.	58
De execratione ludorum.	59
De alea.	60
De pyrgis.	61
De calculis.	62
De teſſeris.	63
De figuris aleæ.	64
De vocabulis teſſerarum.	65
De iactibus teſſerarum.	66
De calculorum motu.	67
De interdictione aleæ.	68
De pila.	69

De nauibus, edificijs, & vestibus.	
De nauibus.	Cap. 1
De partibus nauium, & armamentis.	2
De velis.	3
De funibus.	4
De retibus.	5
De fabricis, siue fornacibus.	6
De instrumentis fabricorum.	7
De fabricis parietum.	8
De dispositione.	9
De constructione.	10
De venustate.	11
De laquearijs.	12
De crustis.	13
De lithostrotis.	14
De plattis.	15
De pictura.	16
De coloribus.	17
De instrumentis ædificiorum.	18
De lignarijs.	19
De inuentione lanificij.	20
De veste sacerdotali in Lege.	21
De nominibus vestium cæterarum.	22
De proprio quarundam gentium habitu.	23
De pallijs virorum.	24
De pallijs fœminarum.	25
De stratu & reliquis vestibus, quæ in vsu	

habentur.	26
De lanis.	27
De coloribus vestium.	28
De instrumentis vestium.	29
De ornamentis.	31
De ornamentis capitis fœminarum.	32
De annulis.	33
De cingulis.	34
De calciamentis.	35

De penu, instrumentis rusticis, & domesticis.

De mensis.	Cap. 1
De escis.	2
De potu.	3
De vasis escarijs.	4
De vasis potorijs.	5
De vasis vinarijs, & aquarijs.	6
De vasis olearijs.	7
De vasis coquinarijs.	8
De vasis repositorijs.	9
De vasis luminariorum.	10
De lectis, & sellis.	11
De vehiculis.	12
De reliquis, quæ in vsu habentur.	13
De instrumentis rusticis.	14
De instrumentis hortorum.	15
De instrumentis equorum.	16

De bellis.	17
De ciuitatibus.	18
De signis.	19
De pœnarijs.	20
De armis.	21
De gladijs.	22
De hastis.	23
De sagittis.	24
De phalaris.	25
De iugis.	26
De arce.	27
De clypeis.	28
De loriceis.	29
De galeis.	30
De foris.	31
De spectantibus.	32

D I V I S I D O R I
H I S P A L . E P I S C O P .
E T Y M O L O G I A R V M

LIBER PRIMVS,

D E G R A M M A T I C A .

P R Æ F A T I O .

Domno meo, & Dei seruo,
Braulioni Episcopo,
Isidorus.

IN TIBI, sicut pollicitus sum, mihi opus de origine quarundam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ita in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stylo maiorum.

D E D I S C I P L I N A
E T A R T E ,

C A P V T P R I M V M .

Disciplinæ a discendo nomen accepit: unde & scientia dici potest. Nam scire dictum a discere: quia nemo nostrum scit, nisi qui discit. Aliter dicta disciplina, quia discitur plena.

Ars verò dicta est, quod artis præceptis regulisque consistat. Alij dicunt a Græcis hoc tractum esse vocabulum ἀπό τῆς ἀρίτης, id est, a virtute, quam scientiam vocauerunt. Inter artem & disciplinam Plato & Aristoteles differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse in ijs, quæ se & aliter habere possunt: disciplinam verò esse, quæ de ijs agit, quæ aliter euenire non possunt. Nam quando veris disputationibus aliquid differitur, disciplina

crit: quando aliquid verisimile atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

^a Disciplina à disc. *Verba sunt D. August. Soliloq. c. 2.*
^b Quia discitur plen. *Pleni vis in disciplina nulla est, non plina productio est sola verbi. Sed, ut huiusmodi notationum lusus, etymologiarum vera, ac sincera appellatione commendari se minimè postulant; ita, qui hæc statim, quasi inepta, aut inania profusus, fastidiosè respuat, nimium ipse durus sit præter æquumq. & bonum.*

^c Quod artis præcept. *Artis pro artibus antiquos scripsisse constat. Nam Valerius Probus artus pro angusto, & artus pro menbris inflexione sola distinguit. Festus; Artifices quod aptè opera inter se artent, qua ex causa etiam artes appellatae sunt.*

^d Alij dicunt: *Donatus in Andr. & Seru. in artem secundam Donati. Varro libr. 4. Nonnulla (inquit) nomina in vtraq. lingua habent radices: ut arbores, quæ in confinio natæ in vtroq. agro serpunt.*

^e Inter art. & disc. *Eodem modo distinguit artē à sciētia Arist.*

De septem liberalibus artibus. Cap. II.

Disciplinæ liberalium artium septem sunt. Prima, Grammatica, id est, loquendi peritia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitorem & copiam eloquentiæ suæ, maximè in ciuilibus quæstionibus necessaria existimatur. Tertia, Dialectica, cognomento Logica: quæ disputationibus subtilissimis vera secernit à falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet numerorum causas & diuisiones. Quinta, Musica: quæ in carminibus cantibusque consistit. Sexta, Geometria: quæ mensuras dimensionisque complectitur. Septima, Astronomia: quæ continet legem astrorum.

^a Numerorum causas: *ita Gothici rectè, al. casus.*
^b Mensuras soli duo Tarraconenses habent mensuras terræ. *A reliquis ea vox abest. Quod si non tam etymon, quam rem ipsam, quæ magis communis est, spectes, non incommode*

illam reijciemus. Est (inquit) lib. 2. c. 25. Geometria mensura magnitudinis immobilis, atq. formarum, cum lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.

De litteris communibus. Cap. III.

PRimordia Grammaticæ artis, littere communes existunt: a quas librarij & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quedam Grammaticæ artis infantia est. Vnde & eã Varro litteratione vocat. Littere autem sunt indices rerum, b signa verborum: quibus tanta vis est, vt nobis dicta absentium sine voce loquantur. Verba enim per oculos, nõ per aures, introducunt: Vfus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne oblivione fugiant, litteris alligantur. In tanta enim rerum varietate nec disci audiendo poterat omnia, nec memoria contineri.

Litteræ autē dictæ, quasi legitæ, quod iter legentibus præstent, vel quod in legendo iterentur.

Litteræ Latinæ & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. c Apud illos enim prius dictum est Aleph: deinde ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Trãslator enim ex simili sono alterius linguæ litteram cõdidit: d vt nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarum secundum veteris Testamēti libros vtuntur: Græci verò, vigintiquattuor: Latini inter vtramq. linguam progredientes viginti tria elementa habent. e Hebræorum litteras à lege cœpisse per Moysen: Syrorum autē & Chaldæorum per Abraham.

Vnde cum Hebræis & numero & sono cõcordant, solis characteribus discrepant. Ægyptiorum litteras Isis regina, i Inachi filia de Græcia veniens in Ægyptum, reperit, & Ægyptijs tradidit. k Apud Ægyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicunt, alias vulgus. sacerdotales iepōs, vulgares πανδημοῦs. Græcarum litterarum vsum primi Phœnices inuenerunt, vnde & Lucanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi,

Manfuram rudibus vocem signare figuris.

Hinc est quod & Phœniceo colore librorum capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, l Cadmus Agenoris filius Græcas litteras è Phœnice in Græciam septem, decem primus attulit: A. B. Γ. Δ. Ε. Ζ. Η. Θ. Α. Μ. Ν. Ο. Π. Ρ. Σ. Τ. Φ. m His Palamedes Troiano bello tres adiecit. H. X. Ω. n Post quem Simonides Melicus tres alias adiecit, Θ. Ψ. Ξ.

Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formavit: cuius

virgula subterior primam ætatem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se nec vitijs, nec virtutibus dedit. Biuium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitumque deducens. De qua sic Persius ait.

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos, Surgente dextro monstravit limite callē.

Quinque autem esse apud Græcos mysticas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda Θ, quæ mortem significat. Nam iudices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, από τοῦ θανάτου, id est, à morte. Vnde & habet per medium telum, id est, mortis signum. De qua quidam sic ait.

O multum ante alias infelix littera theta. Tertia P T, figuram demonstrans Dominicæ crucis. Vnde & Hebraicè signum interpretatur de qua dictum est in Ezechiele Angèlo: Transi per mediam Ierusalem, & signa thau q in frontes virorum gementium & dolentium.

Reliquas verò duas, summam & vltimam, sibi vendicat Christus. Ipse enim principium, ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrētibus enim in se inuicē Alpha ad Ω. vsq; deuoluitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: vt ostenderet in se Dominus & initij decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

Omnes autē litteræ apud Græcos & verba componunt, & numeros faciunt. Nā Alpha littera apud eos vocatur in numeris vñū: vbi autē scribunt beta, vocantur duo: vbi scribunt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: vbi scribunt delta, vocantur quattuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

Latini autem r numeros ad litteras non computant, sed sola verba componunt.

Quas librarij. Aug. lib. 2. de ord. c. 12. cū de litteris egisset, hæc subdit: Ergo vtilitas numerandi magna necessitate animaduersa est. Quib. duab. repertis nata est illa librariorū, & calculonū professio, velut quædam Grammaticæ infantia, quã Varro litterationem vocat.

Signa verb. Hieron. de notis ep. 34. Et linguæ celeritatem præcederent signa verborum. Et ep. 47. signa, ac furta verborum.

Verba - introducunt. Absunt hæc à quibusd. Gotth. libris.

Litteræ autem quasi legitæ. Neq. hoc legitur in vlllo Gotthico. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.

Apud illos Alph Ex Epiph. lib. de ponderib.

Vt nosse -- matrem. Verba sunt Hieron. ad Sophon. c. 3.

Hebræorum litt. Eadem traduntur de inuentor. litterarum septenarijs quibusdam, quos Crinitus refert lib. 17. de honest. disciplin.

Vndè cū Heb. Ex hieron. prolog. Galeato. 3.

Inachi filia. Secutus est Isidorus Augustinū 18. de ciuit.

Augustinus Onidium Metamorph. 1. quod etiam Græcorum aliquos sensisse Suidas in collectaneis restatur.

Apud Ægypt. Nihil necesse est Græcarum litterarum monstra, quæ in Gotthicis codicibus visuntur, huc proferri. Satis esse debet, ex ijs Antonium Aug. Petrum Chaconem, & Vulcanium eodem modo coniecisse. Cū præsertim Herodoti verba quæ subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum relinquunt locum. Αἰγύπτῳ δὲ παλαιῶσι γράμμασι χρῶνται, ἃ τὰ μὲν αὐτῶν ἴσα, τὰ δὲ ἄγνωστα καλεῖται. Vid. Clem. Alex. Strom. 5.

Cadmus Agenoris. Plinius lib. 7. c. 56. Sed neq. cum Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis conuenit Isidoro in hac litterarum assignatione.

His Palamedes - adiecit tres η. χ. ω. Malim è Sergio Æn. 2. θ. φ. χ. Plinius quoq. easdem tres huic assignat, quartam addens. ξ.

Post quem Simonides Melicus. Quattuor itē à Simonide Melico adiectas vult Plinius, equo sunt hæc, ζ. η. φ. ω. P. Chalon cū dissentire Isidorum à Plinio in numero videtur, & in codicibus Gotthicis partim niles tres, partim similiter tres reperisset, itemq. apud Suidam, & Eustathium Simonidem ἀπὸ τοῦ ἡδὲ μελιχέστου appellatum: existimabat legendum Simonides Meliceres.

Y Littera è Ser. Æn. 6. in illud: latet arbore opaca, &c.

T Figuram demonstrans Dñicæ Crucis Rectè doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Missæ canonem ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. cap. 9. Antiquis Hebræorum litteris, quibus hodie vtuntur Samaritani, extrema thau littera Crucis habet similitudinē. Hæc Hieronymus: Quod non perinde apparet in Samaritanorum alphabeto, quod circūfertur. Ambros. lib. de Abrab. c. 2. Et cū trecentis decē & octo viris adeptus victoriã. Numeravit (inquit) trecentos decē & octo, vt scias non quãtitatē numeri sed meritū electionis expressum: eos enim adsciscit quos dignos numero fidelium iudicauit, qui in Dñi nostri Iesu Christi passionem crederent. Trecentos enim 7 littera Græca significat: decem & octo autem summam in exprimit. Vocem ipsam thau, signū interpretati sunt. LXX. Crucē Carimus haud malus auctor in institutionib. linguæ Syriacæ. q in frontes virorum. Ita omnino legendum ex Gotthicis, & ex LXX. qui ἐπι τὰ μέτωπα. Vulgat. super frontes.

Reliquas verò duas. Ex Tertull. lib. de monogam.

numeros ad litteras non computant. Dubitandum non fuit de hac lectione Gotthicorum omnium codicum, mirumq. in ea hæsisse viros eruditissimos.

sed sola verba verba componunt. Post hæc in plerisq. libris subduntur ista. Exceptis aliq. quæ numeros figura demonstrat vt, I. pro vno, C. pro centū, D. pro quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro mille, V. pro quinq. & X. littera quæ & in figura Crucē, & in numero decē demonstrat. Ex quibus tamen in Vet. Longobard. Garsie Loaisa V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc leguntur. Excepto I. quæ vnum, & X. littera quæ & in figura Crucē significat, & in numero decem demonstrat, Quæ omnia aliena esse constat. Nostris enim libris, quin aucti sint ab aliquo, qui notarum nullam prætermissit, quæ littera speciem præberet, haud dubium est. Primum quia quæ nunc videntur, aut etiam litteræ iam sunt: ea sine controuersia litteræ olim non fuerunt: sed numerorum tantum nota: factaq. sunt ex numerorum notis litteræ, non contra ex litteris nota. Deinde quia quæ mille assignatur litteræ, si eã est T. vt Gotthici omnes libri præferunt, ea Latini nunquam sunt vsi. Sed c10 siue 00 Scio tamen ipsum T Got-

thorum. ex I Latina nota, & linea imposita, scribentium vitio coniunctis fluxisse, quod hæc quoq. nota I Romani mille significabant, idq. Isidorum ignorasse non sit verisimile. Prætereã cum paulò ante T figuram Dñicæ Crucis demonstrare dixerit, nunc X soli id tribuere cum T quoq. meminisset, non oportuit. Et T quidem figuram crucis esse, etiam Lucianus vult cum 2 in T inuehi facit. De X nihil (quod sciam) ab vlllo Lotinorū proditū. Adde quod hæc eadē de X. quæ in quibusdam Gotthicis sequenti capite repetuntur, ab alijs, atq. ab impressis omnib. libris absunt. Postremò neq. id esset numeros ad litteras computare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc locū tali accessione multauit. Non enim excepit litteras illas, quod ad eas numeri computarentur, sed quod figura numeros demonstrarent. Alioqui quomodo vnus ad I. aut centum ad C. aut quinq. ad V. aut decem ad X. aut vlla omnino ex his ex ceptis ad numeros computabitur?

De litteris Latinis. Cap. IV.

Latinas litteras a Carmētis nympha prima Italii tradidit. Carmentis autē dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterum propriè vocata Nicostrata.

Litteræ autem, aut sunt b communes, aut liberales. Communes dictæ, quia multi eis vtuntur in communi, vt in scribendo & legendo. Liberales, quia eas tantum illi nouerunt, qui libros conscribunt, rectèque loquendi, dictandique rationem nouerunt.

Litterarū duplex modus est: diuiduntur enim principaliter in duas partes, in vocales & consonantes: c Vocales sunt, quæ directo

hiaru faucium siue vlla collisione variè emittuntur. Et dictæ vocales, quod per se vocē impleant, & per se syllabam faciant, nulla adhærente consonante. Consonantes sunt, quæ diuerso motu linguæ vel impressione labiorum efficiuntur. Et vocatæ consonantes, quia per se non fonant, sed iunctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus diuiduntur: in semiuocalibus & in mutis. d Semiuocales dictæ eò quod quiddam semis de vocalibus habeant. e Ab e quippe vocali incipiunt, & definiunt in naturalē sonum. Mutæ autē dictæ, quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erupunt. f Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum, inclusum littere murmur sonabit. g Vocales autē & semiuocales, & mutæ, à

veteribus sonæ & semisonæ & insonæ dictæ. h Inter vocales autem apud Grammaticos i, & v, i varias habent significationes.

Nam modò vocales, modo semiuocales, modo mediæ sunt. Vocales ideò sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & alijs consonantibus coniunguntur. k Consonantes habentur ideò, quia interdum habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas, vt Iuno,

vates: & habentur pro consonantibus. Media autem idcirco dicuntur, quoniam naturaliter solæ medium sonum habent, ut illius, unius. Cõiunctæ alijs pinguius sonant, ut Ianus, vanus. Solæ enim aliter sonant, aliter iunctæ. I verò propterea interdum duplex dicitur, quia quotiescunque inter duas vocales inuenitur pro duabus consonantibus habetur, ut Troia. Geminatur enim ibi sonus eius.

1 V quoque littera proinde interdum est nihil: quia alicubi nec cõsonans est, ut quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur: consonans non est, quia q præcedit. Ideoque quando nec vocalis, nec consonans est sine dubio nihil est. **m** Eadem & digamma à Græcis vocatur. quando sibi met alijsque vocalibus iungitur: quæ idèò digamma dicitur, quia duplex est instar Flitteræ, quæ duplex gamma habet. ad cuius similitudinem cõiunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, ut votum, virgo.

Inter femiuocales autem quædã liquidæ dicuntur: quia interdum in vna syllaba postpositæ alijs consonantibus **n** deficiunt, **o** & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquefcunt **l** & **r**. ut fragor, & flatus. **P** Reliquæ **m** & **n** apud Græcos liquefcunt: ut Mnestheus.

Decem & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. Vnde & legitimæ nominantur illa **r** ratione scilicet, vel quòd ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum definunt, ut sunt femiuocales: vel quòd à suo sono incipiunt, & in vocalem e definunt, ut sunt mutæ.

h autè littera pro sola aspiratione adiecta est postea. Vnde, & à plerisq. aspiratio putatur esse non littera: quæ proinde aspirationis nota dicitur, quia vocè eleuat. Aspiratio enim est sonus vberius elatus: cui contraria est profodia, sonus æqualiter flexus.

k litteram Saluius ludimagister prius Latinis adiecit, ut in sono discrimen faceret duarum litterarum **c** & **q**: quæ idèò **v** superuacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua in dicatur, per **c** enim vniuersa exprimimus.

q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc prius non erat. Vnde & ipsa superuacua est vocata, quia per **c** cuncta veteres scripserunt.

x littera vsque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat: sed pro ea **c** & **f**

scribebant: vnde & duplex vocatur, quia pro **c** & **f** ponitur. vnde & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

A Græcis duas litteras mutuauit Latinitas, **y** & **z**. propter nomina scilicet Græca. Et hæc apud Romanos vsque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro **z** duo **ff** ponebant, ut hilariffat: pro **y** verò **u** scribebant.

z Vnicuique autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodo vocetur: figura, quo character signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. **A** quibusdam & ordo adijcitur, quæ præcedat, quæ sequatur: ut a prior sit, sequens **b**. **A** autem in omnibus generibus idèò prima est litterarum, pro eo quòd ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguæ dederunt **a** notatis oris sonis atque discretis. Nam postquam eas animaduertunt, & nomina illis & figuras imposuerunt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono litterarum formauerunt: ut puta **i** & **o**, quarum vni sicut exilis sonus, ita tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut & plena figura. **b** Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

Inter figuras litterarum & apicem veteres distinxerunt: apicem dictum pro eo quòd longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea iacens super litteram æqualiter ducta. Figura autem, quæ tota littera scribitur.

a Cap. III. Carmentis autem. *E Seru. Æn. 8.*

b Communes aut liberales. Hoc est littera dicuntur tum nota, & signa vocum quæ scribuntur, & leguntur: tum res ipsæ, & disciplina, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium litterarum. Nam quòd artium eo loco quidam habent codices, interpretatio planè fuit litterarum: in plerisq. **n**. & vetustioribus litterarum legitur. Itemq. lib. 14. cap. 4. & libro. 3. de summ. bon. c. 13. Meliores sunt (inquit) communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. Eodem etiam pertinere videtur quòd infra cap. 9. verba quadam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorū. Sic hodie Hispani loquimur, cum litteratos dicimus, non illos qui legendi scribendiq. periti sunt (quod antiqui scire litteras appellabant) sed eos potius qui maiores disciplinas probè callent.

c Vocales sunt. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 12.* Animaduertit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi enodati, ac simplices faucibus sine vlla collisione defluerent; alios diuerso pressu oris, tenere tamen aliquem sonum; extremos autè qui, nisi adiuctis sibi primis, erupere non valerent. itaq. has litteras hoc ordine quo positæ sunt vocales, femiuocales, & mutas nominauit.

d Semiuocales quod quiddam semis de **v. h.** *Serg. in art. primam Donati.* Quod semis quiddam habeant vocis. Idem elegantib. versib. expressit Terentianus. Nobis verò valde probatur tot. 2. in *ve Priscianus.* Vocales dicuntur (inquit) quod per se voces perficiunt, vel sine quibus vox litteralis proferrì non potest. Semiuocales appellata quod plenam vocem non habent, ut semideos, & semiueros dicimus, nõ qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui pleni dei, vel viri non sunt. Mutæ ad comparationem benèsonantum sunt dictæ, veluti informis dicitur non qui caret forma, sed qui malè est formatus; sic mutæ, non quod omnino carent voce, dicuntur: sed quòd habent partem vocis exiguam.

e Ab **E** quippe vocali incip. id à mutis ipsas distinguit, quia (ut ait Priscianus) litteræ plus sonant cum eis (vocalis præponitur, quam cum postponitur. præponitur autem semiuocalibus, postponitur mutis.

f Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum incl. litt. **m. l.** Malè quosdam hæc habuere verba, ita ut vel delenda, vel aliò, id est ad semiuocales, transferenda censuerint. Si enim muta (inquit) dicta, quia nisi subiectis vocalibus nequaquam erupunt; quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quibus ita responsum sit: Vix potuisse comodius loqui Isidorum; Non enim editum, aut prolatum sed inclusum: ac ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod autem sonabit addidit: aut voce destitutus est, quæ melius, quod volebat; euuntiarer; aut certè periculum non fuit, ne non satis quòd vellet ostenderet, cum non prolatum sed inclusum murmur id, quidquid est, appellasset. Esse autem id aliquid negari non potest, cum paullo post dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid à quo incipiunt, antequam ad vocalem perueniant.

g Sonæ, semisonæ & insonæ. Ex Victorini Grammaticæ.

h Inter vocales autem **I.** & **V.** Omnia ex Donato.

i Varias habent significationes. Assignationes legitur Chacon.

k Consonantes habentur. Nigidius apud Agell. lib. 19. c. vlt. Siquis putat præire **V.** in his verbis Valerius, Vermonius, Volufius: aut **I.** in his Iapridem, iecur, iocum, iocundum, errabit; quod hæc litteræ cum præeunt, ne vocales quidem sunt.

l **V.** Quoq. littera. e Sergio.

m Eadem & digamm. Cuius figuram quidam **F** rectè esse volunt (quæ nomini conuenit) alij inuersum **a** qualis in marmoribus etiam cernitur. Sed hanc inuersam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digamm non ipsam multò ante Claudium Varro vsurpauerit. Videturq. Claudius obtinere potuisse, ut etate sua ea figura in vsu esset, at posterioribus seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuò **F** rectum pro digammo scribitur.

n Deficiunt, id enim est liquefcere. Græci $\nu\gamma\alpha$ $\nu\gamma\alpha\mu\alpha$, & Terentianus idem exprimens, $\nu\delta\alpha\varsigma$ litteras nominat.

o Et à metro excluduntur. Nam cum tempus consonantes (ut ait Terentianus) diuidant vnum duæ; tamen liquida muta subdita partem temporis non ministrabit. Ut idem Terentianus elegantissimè docet.

Si mediam vocalis habet, quam consona & vda excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem, causam reddit.

p Nam mediam nil vda inuat quæ subdita currit.

p Reliquæ **M.** & **N.** apud Gr. liq. Sic etiam pleriq. alij. Contra Sergius. Si liquida (inquit) sibi præponantur liquidarum iura deperdunt, ut Mnestheus.

q Vnde & legitimæ. Sic Gothici omnes libri, Sed vulgatam lectionem vnde & Latine retinebat Chacon ex Donati verbis. Vnde fit, ut quidã putent Latinas litteras non plures esse quam XVII.

r Illa ratione scilicet. quod ab e voc Rectè rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. litteræ Latine, siue legitima sint, omisitq. vocalibus de quibus controuersia esse nulla poterat. Nam consonantes (inquit) aut ab e incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omnino semiuocales *sex. f. l. m. n. r. s.* aut contra à suo sono incipiunt, & in e desinunt, quales sunt mutæ totidem *b. c. d. g. p. t.* Vid. Donat. Artè primæ. c. 2. & Serg. c. 6.

s Vnde & à plerisq. aspirat **p. e. n. l.** Ex Hieron. in nominibus. Heb. ex Deuter.

t **K** litteram Saluius ludimag. Al Sallustius. Saluij Rhetoris meminuit Plinius in epistolis, & Suetonius in Vestasiano. Sed ante hunc Kaisones Fabij fuerunt, cuius prænominis nota **K** fuit, ut apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalende in omnibus veteribus libris.

v Idèò superuacua. Ita Hieronymus. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen: **K.** inquit & **Q.** quæ nonnullis superflue videntur, hanc habent rationem, vti **K.** tunc præponatur quando eam **A** sequitur. **Q.** antiqui quoties **V** sequebatur præponebant. Eadè ferè Diomedes, nisi quod **K** non nisi **A** breui præponi vult. **Q.** Litteram nec Græci. ex Hieron. in nominibus. ex Iesu Nat.

x **X.** Littera. Constat ante Augusti tempora **X.** litteram in vsu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Duillij ante 1800. annos posita, & ex aneis legum tabulis Augusto longè superioribus, ac post remò ex Cicerone; qui in Oratore ad Brut. Quomodo (inquit) Vester axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? quam litteram etiam e maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis euellit. Eandem tamen Nigidium repudiasse, neq. vquam ea in libris suis vsu, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hoc loco sequuntur. Et digne hoc tempore quo Xpi nomen innotuit, quod per eam quæ Crucis signum figurat scriptatur. Ea licet in Gothicis quibusdam legatur, quia in melioribus codicibus & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satis digna, minime receperunt.

y Vnicuique litteræ tria. Ex Donat. & Sergio.

a Notatis oris sonis. Verba Augustini. 2. de ordin. capit. 12.

b Potestatem natura dedit. Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Chaconi Toletanus codex in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoq. valde probatur. nam neq. in Goth. Ouet. collegij sunt, neq. vbi sint locanda consentiunt libri, sed alius aliò ea rejicit.

De Grammatica. Cap. V.

Grammatica, est scientia **a** rectè loquendi & origo & fundamentum **b** liberalium litterarum. Hæc in disciplinis post litteras

cōmunes inuenta est, vt iam qui didicerunt litteras, per eam rectè loquēdi rationē sciāt. Grammatica autem à litteris nomē accepit *γραμματικα* enim Græci litteras vocant.

Ars verò dicta est quod artis præceptis, regulisq̄ consistat. Alij dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum *ἀπὸ τῆς ἀρετῆς*, id est, à virtute, quam scientiam vocauerunt.

Oratio dicta quasi oris ratio: ^d nam orare est loqui & dicere. Est autē oratio cōtextus verborum cum sensu. Cōtextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autē plena est, sensu, voce, & littera.

Diuisiones autem Grāmaticæ artis à quibusdā triginta dinumerātur idest partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, posituræ, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differētiæ, barbarismi, solæcismi, vitia, metaplasmia, schemata, tropi, profæ, metra, fabulæ, historiæ.

^a Cap. V. Rectè loq. In editionib. veterib. additur. scribendi. ratio. id non est in Gothiis: est verò apud Victorinū.

^b Liberalium litterarum. Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes & liberales diuisit.

^c Oratio q. oris ratio. Eod. modo inserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alij.

^d Nam orare est loqui. Verba Seruij AEn. X.

De partibus orationis. Cap. VI.

Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen & verbum. Deinde Donatus octo definiuit. Sed omnes ad illa duo principalia reuertuntur, hoc est, ad nomen & verbum, quæ significant personam & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cuius officio fungitur: vt Orator ille. Aduerbiū de nomine nascitur: vt doctus, doctè. Participium de nomine & verbo: vt lego, legens. Coniunctio verò, & præpositio, vel interiectio ^a in complexum istarum cadunt. Ideò & nonnulli quinque partes definiuerunt, quia istæ ^D superflue sunt.

^a Cap. VI. In complexum istarum cadunt. Vel eas coniungentes, vel præposita, vel interiecta, vnde & nomina acceperunt.

De nomine. Cap. VII.

Nomen dictum ^a quasi notamen, quòd nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum

perit. Propria nomina dicta, quia specialia sunt. Vnius enim tantum personā significāt. Species priorum nominū quattuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eò quòd nomini præponatur, vt Lucius, Quintus. Nomen vocatū, quia notat genus, vt Cornelius: Cornelij enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini coniungitur, vt Scipio: Agnomen verò, quasi accidēs nomen, vt Metellus Creticus, quia Cretā subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò dictum eò quòd nomini cognitionis causa superadijciatur, siue quòd cum nomine est.

Appellatiua nomina inde vocantur, quia cōmunia sunt, & in multorū significatione consistunt. ^b Hæc in viginti octo species diuiduntur, ex quibus, Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, vt cælum, terra.

Incorporalia: quia carēt corpore: vnde nec videri, nec tangi possunt: vt veritas, iustitia.

Generalia: quia multarum rerum sunt, vt animal. nam & homo, & equus, & auis, animal sunt.

Specialia: quia partem demonstrant, vt homo, species enim animalium homo.

Principalia: quia primam positionē habent, nec aliunde nascuntur, vt mons, fons.

Deriuatiua: eò quòd ex alio nomine deducuntur, vt à monte montanus.

Diminutiua: quia minuunt sensum: vt Græculus, scholasticulus.

Sono diminutiua: quia sic sonant sicut diminutiua, sed intellectu principalia sunt, vt fabula, tabula.

Tota Græca: quia ex toto Græcè declinantur: vt Callisto. Sic enim & Græcus & Latinus dicit.

Tota Latina: quia ex toto in Latinū veruntur, Græcus dicit Odysseus, Latinus Ulysses.

Media dicta: quia ex parte Græca sunt, & ex parte Latina. Eadē & notha, quia corrumpunt vltimas syllabas manētibus prioribus: vt apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

Synonyma: hoc est plurinomina, eò quòd fit in pluribus nominibus significatio vna: vt terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

Homonyma: hoc est vninomina, eò quòd fit in vno nomine significatio plurima: vt tumulus, nunc mōs breuis, nunc tumēs tellus,

nunc

nunc sepulcrum. Est enim in vno nomine significatio diuersa.

Relatiua: dicta, eò quòd ad aliam referantur personam: vt magister, pater, dominus.

Illæ autem quæ dicuntur ad aliquid aliquid se habētia, à cōtraria significatione dicta sunt, vt dexter. Dicit enim dexter non potest, nisi sinister fuerit.

Porro qualitatibus nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quisq̄. sit ostenditur: vt sapiēs, formosus, diues.

Quantitatis, quia à mensura trahuntur: vt longus, breuis.

Patronymica dicuntur, eò quòd trahuntur à patribus: vt Tydides, Tydei filius. ^B Æneades Æneæ filius. Quamuis & à matribus & à maioribus ducantur.

Cretica, idest possessiua, à possessione, vt Euandrius ensis.

Epitheta, quæ Latine adiectiua vel superposita appellantur, eò quòd ad implendam sui significationem nominibus adijciuntur: vt magnus, doctus. Adijcis ea personis, vt magnus Philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

Actualia ab actu descendunt: vt Rex, dux, cursor, nutrix, orator.

Gētis à gēte veniūt, vt Græcus, Romanus.

Patriæ à patria descendunt: vt Athenien ^C sis, Thebanus.

Loci à loco, vt suburbanus.

Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur, vt lector.

Participialia, quæ sic sonant sicut participia: vt clemens, prudens.

Verbis similia: à verbi similitudine dicta, vt contēplator. Nam & verbum est imperatiui modi, futuri temporis: & nomen, quia casum recipit. Hæc omnes species à nomine appellatione descendunt.

Secunda pars, nominis cōparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius cōparatione alterū præfert. Cuius gradus tres sunt: positiuus, comparatiuus, & superlatiuus. Positiuus dictus, quia primus ponitur in cōparationis gradu, vt doctus. Cōparatiuus, ab eo quòd comparatus positiuo, præfertur illi: vt doctior. plus enim nouit quàm doctus. Superlatiuus, eò quòd comparatiuo superferatur, vt doctissimus: plus enim scit quàm doctior.

Genera dicta sunt eò quòd generēt: vt masculinū, fœmininū. Cætera nō sunt genera: sed hoc hominum ratio & auctoritas

voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc est, nec illud, idest, nec masculinum, nec fœmininum. Commune dictum, quòd duobus generibus nomen vnū cōmunicat: vt hic & hæc canis. Cui contrariū est Epicœnū: quia vtrumq̄. sexum sub vno genere enunciat, vt hic piscis. Est enim incerti sexus, quòd nec natura nec oculis discernitur, ^m sed sensus tantum peritia. Omne genus dictū, quia cunctis generibus seruit: masculino, & fœminino, neutro & communi, & omni.

Numerus vocatus, quia per eum vel singularia vel pluralia nomina ostenduntur.

Figura, quia vel simplicia vel cōposita sūt.

Casus à cadēdo dicti, per eos enim inflexa nomina variantur & cadunt. Nominatiuus casus dictus: quia per eum aliquid nominamus, vt hic magister. Genitiuus, quia per eum genus cuiuscunq̄. quærimus: vt huius magistri filius: vel quòd rē significamus: vt huius magistri liber. Datiuus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: vt, da huic magistro. Accusatiuus, quia per eum aliquem accusamus: vt, accuso hunc magistrum. Vocatiuus, quia per eum aliquem vocamus, vt, o magister. Ablatiuus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus, vt, auferam à magistro.

Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habēt, vt est vnus. Pēptota, quòd tantū in quinq. casibus variatur, vt doctus. Tēptota, quòd tantū in quattuor casibus declinatur, vt, latus. Triptota, quòd tantū in tribus, vt templū. ⁿ Diptota, quòd tantū in duobus, vt, Iupiter. ^o Monoptota, quòd vno tantum casu vtuntur, vt frugi.

^a Cap. VII. Nomen quasi notam. Ita Boethius, & Priscianus E Græco *ὀνομα* tractū putant alij. Nos ex nomine nomen abscissum putamus. vt ex *nos* *cibilis nobilis*.

^b Hæc in XXVIII. XXVII. *Sergius*. *Isidorus ipse* XXVII. *percenset, vt deesse videatur aliquid.*

^c Principalia q. primam pos. *Vtrog. n. nomine vocantur & principalia. & prima positionis.*

^d Diminutiua scholasticulus. Eod. exemplo vtuntur Donatus, & Charisius.

^e Sono dimin. è Sergio.

^f Tota Latina. Ex Donato.

^g Quæ dicuntur ad aliquid aliquid. Ita legendum ex Sergio, coniungendaq. *manuscriptorum, & impressorum librorū lectio, in illis enim qualiter: in his aliter legitur.*

^h Actualia. Hæc neq. apud Donatum neq. apud Sergium leguntur.

ⁱ Loci à loco. Ne hæc quidē, sed reliquit numeri, & ordinis species, quæ apud illos sunt, ita XXVII. *species constabunt.*

^k Verbis similia. *Aliquid hoc loco è Sergio desiderare possis. Sic. n. ille Art. 2. c. 2. Sunt etiā participijs similia,*

vt demens, Nam sic est demens quasi legens, sed demens nomen est quia recipit comparationē, id est dementior: legens verò participiū quia non recipit similiter comparationem. Sunt etiam Verbo similia, vt contemplator, sed cum casum acceperint nomina sunt, vt contemplator huius contemplatoris facit. Cū autem tempus habuerint verba vt Maro dixit: Contemplator aquas dulces, Ergo casum ex Sergio posuimus. Vbi comparationem habebant libri omnes. Nam comparationem recipere de Participiū lib. non de Verbo similib. dixerat Sergius.

¹ Secunda pars nom. Quam priam dixerit, nisi appellatiuorum, nulla est: præcise enim hæc omnes species à nominum appellatione descendunt.

^m Sed sensus tantum peritia. Aut sensum pro intellectu arbitrio posuit, aut male libri omnes sensus tantum peritia. Nam si neq. natura, neq. oculis discernitur genus, quomodo sensus peritia discernetur? Itaq. suspecta habebat hæc verba Chacon. Mirum ni vsus tantum peritia Isidorus scripsit. Qui Seruium legerit de hac scriptura non admodum dubitabit. Eius verba sunt in art. 2. cap. 5. Inter epicænum, & commune hoc interest: quod in communi articulari secernimus sexum, vt hic canis: in epicæno verò vnus articularis sumitur, & vtrumq. sexum intelligimus, vt hæc aquila; eum autem sumemus articulare quem auctoritas dederit. Nam cū naturaliter non possumus in epicænis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. Sexus peritia quod in vno Rom. c. legitur absurdum omnino videtur.

ⁿ Diptota vt Iuppiter. Duob. in casib. Iuppiter dici etiam Charisius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentū quidem variat Iuppiter in vocatiuo & nominatiuo. Ergo varietatem à casu cum Sergio distinxit.

^o Monoptota. Hæc Sergius aptota appellari manu.

De Pronomine. Cap. VIII.

PRONOMEN dictum, quia pro vice nominis ponitur, ne fastidium faciat nomen ipsum dum iteratur. Nam cū dicimus Virgilius scripsit bucolica, addimus pronomem ipse scripsit & Georgica. sic varietas significationis & fastidium tollit, & ornatum inducit.

^b Pronomina autem aut finita sunt: aut infinita. Finita pronomina dicta: eò quod definiunt certam personam: vt ego. me enim statim intelligis. Infinita dicuntur: quia non sunt certæ personæ. De absentibus enim dicuntur & incertis: vt quis, quæ, quod. Minus quàm finita appellantur: quia cōmemorationem faciunt notæ personæ, vt, ipse, iste. certum est enim de quo dicitur. Possessiua vocantur: eò quod nos aliquid possidere ostendunt: nam dū dico meus, tuus, definitio aliquid meum esse vel

tuum. Relatiua dicuntur: quia ad interrogationem referuntur, vt quis est: responderetur, is est. Demonstratiua: eò quod habent demonstrantis significationem. Aliquem enim præsentem his demonstramus: vt hic, hæc, hoc, quæ tria & articuli nominantur.

Articuli autem dicti: quod nominibus arctantur, id est, colligantur, vt cū dicimus, hic orator. Inter articulum autem & pronomem hoc interest, quod articulus tunc est quum nomini iungitur, vt hic sapiens. Cū verò non coniungitur, demonstratiuum pronomem est: vt, hic & hæc & hoc.

Omnia autem pronomina: aut primigenia aut deductiua sunt. Primigenia dicta sunt, quia aliunde originem non trahunt. Hæc viginti vnus sunt. Finita tria: ego, tu, ille. Infinita septem, quis qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Minus quàm finita sex: iste ipse, hic, is, idem, fui. Possessiua quinque: meus tuus, suus, noster vester. Reliqua autem deductiua dicuntur: quia ex illis deducta atque composita existunt: vt quispiam, aliquis, &c.

^a Cap. VIII. Pro vice nominis. Sic infra. c. 36. Antonomastia pro vice nominis ponitur. Donatus, Sergius, & Beda. Pro nomine ponitur. Posset legi, Pro nomine, id est vice nominis vt eod. c. 36. Antonomastia est pro nomine id est vice nominis posita.

^b Finita eò quod diff. c. p. Sergius ad art. Donat. Quæ tria & articuli n. Sergius. Hæc nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eò quod more Græcor. cum nominib. declinantur.

^d Infinita septem. Quæ nomina ab alijs dicuntur. Sed cum Isidoro faciunt Charisius, Diomed. Seru. & D. Augustinus.

De Verbo. Cap. IX.

VERBUM dictum eò quod verberato aère sonat: vel quod hæc pars frequenter in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas inuicem loquendo demonstrant. Sicut autem nomen significat personam: ita verbum, factum dictumq. personæ. In persona verbi agentis & patientis significatio est. Nam scribo agentis personæ factum est. Item scribor personæ factum indicat, sed eius à quo patimur.

Verborum genera duo sunt: Grammaticorum atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: præteritū, præsens & futurum. vt, fecit, facit, faciet. Rhetorum autem

autem vniuersa oratio. Verba dicuntur, veluti, verbis bonis nos cepit, verba bona habuit. Vbi non tantum verba quæ in tria cadunt tempora: sed vniuersa oratio est. Verborum species sunt: formæ, modi, coniugationes, & genera.

Formæ verborum inde dictæ: eò quod nos ad vnāquamque rem informant: per hæc enim ostendimus quid agamus. Nam Meditatiua dicta à meditantis sensu, vt lecturio, id est, legere volo. Inchoatiua post meditationem ab inchoantis indicio, vt calesco. Frequentatiua à sæpius agendo, vt lectitō, clamito. Formæ enim sensum tenent: modi declinationē. Nam nescis quid sit declinatio, nisi prius didiceris quid sit sensus.

Modi dicti ab eo: quemadmodum sunt in suis significationibus. Indicatiuus modus dicitur: quia significationem indicantis habet, vt lego. Imperatiuus, quia sonum habet imperantis, vt lege. Optatiuus, quia per ipsum optamus aliquid agere, vt vtinam legerem. Coniunctiuus, quia ei coniungitur aliquid, vt locutio plena sit. Nam quando dicis, cū clamem, pendet sensus: quod si dicam, cū clamem, quare putas quod taceam? plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò quod tempora definiens personam verbi non definit: vt clamare, clamasse. Cui si adiungas personam: clamare debeo, debes, debet, fit quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget persona nominis vel pronominis vt legitur, addis personam à me, à te, ab illo, & plene sentitur. Sed infinitus modus persona tantum verbi eget. Impersonalis verò vel pronominis persona, vel nominis.

Coniugatio dicitur eò quod per eam ad vnus sonum multa coniungantur. Docet enim in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima & secunda mittunt futurum tempus in bo, & in bor: tertia in am, & in ar.

Genera verborum idem dicta: quia gignunt. Nam actiuo adijcis r, & gignit passiuū. Rursum passiuo adimis r, & parit actiuum. Ipsa autem actiua dicuntur, quia agunt: vt verbero, Et passiuua: quia patiuntur, vt verberor. Neutralia, quia nec agūt nec patiūtur, vt iaceo, sedeo. His si r litterā adijcis, nō sonant Latinè. Communia autem dicuntur, quia & agunt & patiuntur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera Latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, eò quia deponunt

A futuri temporis participium à significatione passiuua, quod exit in dus, vt gloriandus.

^a Cap. IX. Verbum quod verberat. E. Seru. ad art. Don. sed improbat Quintil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma leguntur in impressis, à Longobardicis quibusdam rectè aberant.

^b Lecturio. i. legere volo. Sic Longobard. & Seruius: Vna meditatiua forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, vt est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo:

^c Coniunctiuus. Seruius: Idem dictus est coniunctiuus, quia in loquendo, cū solus elocutionem implere non possit, coniugit sibi indicatiuum.

^d non sonant Latinè. Latina miss. non sunt Latina paullo post ex Donat.

^e Quia deponunt futuri temporis participium à passiuua significatione. Deponens (ait Charisius) per antiphrasim dicitur, id est e contrario, quod verbū r littera finitum deponere eam non potest. Idem rotidè verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: vt cū verbum deponens reliquas voces à passiuua significatione deposuerit, hoc est deiecerit: futurum in dus à parendi significatione depellere nunquam queat. Nam sequendus, vtendus, & si qua huiusmodi reperiuntur, passiuam significationem retinent. Aut, deponunt abijciunt, neq. recipiunt futurum in dus propter passiuam significationem, vt gloriandus. nam gloriandus in vsu planè non est. Commianus apud eund. Charisium. Trahuntur participia à Comuni (inquit) quattuor, præsens, & præteritum, & duo futura vadans, vadaturus, vadatus, vadandus. A deponenti tria: præsens, præteritum, & futurum, vt luctans, luctatus, lucturus.

De Aduerbio. Cap. X.

ADVERBIUM dictum est eò quod verbis accidat. vt putà bene legi. Bene aduerbium est, legi verbum. Inde ergo dictum aduerbium quod semper verbo iunctum adimpleatur. Verbum enim solum sensum implet, vt scribo: Aduerbium autem sine verbo non habet plenam significationem, vt, hodie, adijcis illi verbum, hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

^a Cap. X. Totum caput è Sergio.

De Participio. Cap. XI.

PARTICIPIIUM dictum quod nominis & verbi capiat partes: quasi participium. A nomine enim vendicat sibi genera & casus, à verbo tempora & significationes: ab utroque numerum & figuram.

De coniunctione. Cap. XII.

CONIUNCTIO dicta, quod sensus sententiasque coniungat. Hæc enim per se nihil

nihil valet: sed in copulatione sermonum quasi quoddam exhibet glutinū. Aut enim nomina sociat, vt Augustinus & Hieronymus: aut verba, vt scribit & legit. Vna autē vis omnium, siue copulent, siue disiungant. Copulatiuē autem coniunctiones dictæ, eō quod sensum vel personas coniungant: vt, ego & tu eamus ad forum, ipsum & sensum coniunxit. Disiunctiuē dictæ, quia disiungunt res aut personas: vt, ego aut tu faciamus. ^a Subiunctiuē dicuntur, quia subiunguntur: vt, que: Dicimus enim ^b regi que hominiquē Deoque: non dicimus, que regi, que homini. ^c Expletiuē dictæ, quia expleant propositam rem, vt puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia vbiuis ponuntur & subiunguntur: vt, Igitur hoc faciam: hoc igitur faciam. ^d Causales dicuntur à causa, eō quod aliquid cogunt facere, vt puta, Occido illum, quia habet aurum: causa est. Rationales dicuntur à ratione, qua quisq. vtitur in faciendo: vt, quomodo eum occidam ne agnoscar, veneno: an ferro?

^a Cap. XII. Subiunctiuē. Ita appellat eas Donatus.

^b Regi. hominiquē Deo. Hemistichium Iuueni de Magis.

^c Expletiuē. Etiam Donatus, & Diomedes. saltem in expletiuis numerant.

^d Causales eō quod aliquid cogunt fac. Recte emendauit Chacon cum libri: partim cogitem, partim cogissent haberent. Sergius. Inter causales, & rationales hoc interest, quod tunc vtimur causalib. quando de causa loquimur: tunc rationalib. quando de ratione. Causa est quæ nos cōpellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua vtimur in faciendo.

De Præpositionibus. Cap. XIII.

Præpositio dicta: quod nominibus præponatur & verbis. ^a Accusatiuē autem & Ablatiuē præpositiones à casibus quibus seruiunt, dictæ. ^b Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper cohærent, nec aliquid valent solæ positæ: vt di, dis. Coniunctæ verò verbis figuram faciunt, vt diduco, distraho.

^a Cap. XIII. Accusatiuē autem & Ablatiuē. Ita appellantur à Seru. & Serg.

^b Loquelares. Ita appellantur à Probo, Seru. Donat. Diomed. Charis. Festo in Am. & Bed. de arte metr.

De Interiectione. Cap. XIII.

Interiectio ^a vocata quia sermonibus interiecta, id est, interposita, affectum com-

moti animi exprimit: sicut cum dicitur ^b ab exultante vah: à dolente, heu: ab irascente, hem: à timente, hei. Quæ voces quarumcumque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facile transferuntur.

^a Cap. XIII. Interiectiones. Omnia ferè verba Aug. lib. 1. de Seru. Dñi in mont. c. 9.

^b Ab exultante vah, Diomedes. Exultantem significat euax. Item Donatus, & Bed. Latantis euax. Augustinus tamen. Cum delectamur vah (inquit) dicimus.

De Voce. Cap. XV.

Vox est aer ictus sensibilis auditu. quantum in ipso est. Omnis vox aut est articulata aut confusa. Articulata est hominum: confusa animalium. Articulata est, quæ scribi potest. Confusa, quæ scribi non potest.

^a Cap. XV. Omnia à Donato.

De Syllaba. Cap. XVI.

Syllaba Græcè, Latinè conceptio siue cōplexio dicitur. Nam syllaba dicta est ἀπό τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαμβάνειν enim dicitur concipere. Vnde verè illa est syllaba, quæ ex pluribus nascitur litteris. ^b Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue, non propriè dicimus: quæ non tam syllaba dicenda est, quàm ratio temporum. Syllabæ autem aut breues sunt aut longæ, aut communes. Breues vocatæ, quia nunquam produci possunt. Longæ, quia nunquam corripipi possunt. Cōmunes autē quia pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit & producuntur, & corripipiuntur: lege Donatū. Ideò autē syllabæ longæ breuesque dicuntur, quia per varias vocum moras aut dupla aut simpla spatia tēporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græco nomine dictæ: quod in eis binæ vocalos iungantur.

Ex his apud nos veras esse scimus quattuor ac. oe. au. eu. Ei verò apud maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideò semipes nominatur, quod sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba vna est, quasi dimidius pes est. ^c Dionysius Lintius syllabarum omnium singulas formas aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

^a Cap. XVI. ἀπό τῶν συλλαβῶν. Ita Serg. Diomed. Charis.

^b Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue. Donatus.

tum videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici proprie voluit. Eius enim verba sunt. Syllaba est comprehensio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio temporum capax. Nam abusiue etiam vocalem breuem syllabam vocamus, ^c Dionysius Lintius. Vel Lintius potius, cuius Strabo, & Suidas meminere. Is Pompeij ætate Grammaticam Roma docuit.

De Pedibus. Cap. XVII.

Pedes ^a sunt qui certis syllabarum temporibus insistant: nec à legitimo spatio vnamquam recedunt. Pedes dicti, eō quod per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ita metra, quasi pedibus, gradiuntur. Pedes autem omnes centum viginti quattuor sunt: dissyllabi quattuor, trissyllabi octo, tetrasyllabi sedecim, pentasyllabi duo & triginta, hexasyllabi quattuor & sexaginta. Vsq. ad quattuor autem syllabas pedes dicuntur: reliquæ συζυγίαι vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum, quare ita vocentur. Pyrrichius dictus est, quia hic assidue vel incertamine, vel in ludo puerili sapienter frequenter tabatur. ^c Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur, id est, sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Vnde & ij, qui tibijs caneant in sacris gentiliū, spondiales nominantur.

Trochæus verò ab eo dictus est, quod celerem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi rota velociter cutrat in metris. τροχός enim Græcè rota dicitur.

Iambus dictus est quod ἰαμβίζειν Græci detrahere dixerunt. Huiusmodi enim carmine omnes inuentiones, vel detractiones implere poetæ sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo, quod velut venenum quodammodo maledicti, aut liuoris infundat.

^d Tribrachys qui & Chorius appellatur, dictus, quia fit ex tribus breuibus.

^e Molossus dictus à saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati.

^f Anapæstus quia remissionibus & ludis hic pes dicatus est.

Dactylus à digito dictus, quod à longiore nodo inchoans in duos desinat breues. Sic & iste pes iuncturam vnam habet longam, & duas breues. Vnde & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

Amphibrachus, quod in vtraque parte breuem habeat, longa in medio interiacete. βραχυς enim breuis dicitur.

Amphimacrus dicitur, quod duæ hinc inde longæ habent in medio inclusam breuem. μακρός enim Græcè longus dicitur.

Bacchius appellatus est, eō quod eo pede Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrabantur.

^g Antibacchius vel Palimbacchius dictus, quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

Proceleumaticus, eō quod sit ad celeuma canentium aptus.

Dispondeus autem & ditrochæus, & dijambus dictus, quod geminis consistit iambris, spondeis, vel trochæis.

Antispæstus, quod sit ex contrariis syllabis, ex breui & longa, ex longa & breui.

^B Choriambus verò, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit.

Ionici sanè propter numerorum inæqualem sonum dicti: habent enim binas longas syllabas, binasque correptas.

Pæones dicti ab inuatore. Constant ipsi ex vna longa & tribus breuibus: quæ longa iuxta nomina eorum variatim est constituta.

Epitriti vocati quod semper tres longas habeant syllabas, & vnam breuem.

Syzygiæ autem sunt pentasyllabi & hexasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συζυγίαι, quasi quædam declinationes. ⁱ Sed hi non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi & hexasyllabi: quia ultra quinque & sex syllabas non procedunt: vnde non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, vt Carthaginensium, Hierosolymitanorum, & Constantinopolitanorum.

^k Accidunt vnicuique pedi arsis & thesis, id est, eleuatio & positio vocis. Neque enim iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leuentur & ponantur: vt arma, ar eleuatio est, ma positio. In his duobus per diuisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua diuisio est, quoties arsis & thesis æquali temporum diuisione cæduntur. Dupla, quoties ex his vnus alterum duplo vincit. Sescupla verò est, quoties vnum alterum sescuplo superat. In simpla enim eius parte vnum plus inuenitur: in dupla vnū minus habetur. ^l Sescum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando maior pars ter continet totum minus, id est, tria & vnū. Epitritum est, quando minus continetur à maiore, & eius tertia pars. Cæduntur verò pedum membra vel per æqualitatem, vel per duplum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel per epitritum.

^m Partimur ergo in æqua hos.

Spondeum
Pyrrhichium
Dactylum
Anapaestum
Dispondeum
Proceleumaticum
Diiambum
Ditrochaum
Antispastum
Choriambum

æstas
fuga
Mænalus
Erato
oratores
auicula
propinquitas
cantilena
Saloninus
Armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochaum
Iambum
Molossium
Tribrachyn
Ionicum maiorem
Ionicum minore

meta
parens
Æneas
macula
Iunonius
Diomedes

Vnus verò tantū est, qui tripla partitione diuiditur, quæ est maxima, atque ideo minime metris adest.

Tripla.

Amphibrachys) vt (carina
Sescupli autem ij sunt.

Amphimacrus
Bacchius
Antibacchius
Pæon primus
Pæon secundus
Pæon tertius
Pæon quartus

insulæ.
Achat
natura
legitimus.
colonia.
Menedemus,
celeritas.

Restant, quos n epitrita partitione diuidimus.

Epitritus primus
Epitritus secundus
Epitritus tertius
Epitritus quartus

facerdotes
conditores
Demosthenes
Fescenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus vnus, sescupli septem, epitriti quatuor.

Numerus syllabarum in pedibus à duabus vsque ad sex protenditur, vterius enim non procedit: quia vsque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, vt quanta vnusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro vna longa duæ breues ponuntur: aut pro duabus longis quatuor breues, vt, sectaque intexunt abiete costas. Abiete nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper o synalepham sequitur Virgilius. Ex vna autem longa duæ breues fiunt: ex duabus autem breuibus longa nunquam fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cuius nota syllabæ

Agnoscuntur. Vbi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicias pyrrhichius est, ubi i geminum iacens, spondeus. -- Nam nota breuis inferior semicirculus o. nota longa j iacens est. --

Metra pedibus accidunt, vt à trochæo trochaicum, à dactylo dactylicum, à iambo iambicum, de quibus paullo post dicendum est.

Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis. Elegantisimè Terentianus: Vna longa non valebit edere ex se se pedem. Ictib. quia fit duob. non gemello tempore. Sergius quoq. Necessè est pedem vnumquemq. in se habere certum cum temporibus numerum syllabarum.

Frequentabatur. Postea in Romano cod. hac leguntur. Sine Pyrrhichius dicitur ἀπό τοῦ πυρρῆς id est, igne, celeri enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum. Ardentes Tyrii, id est, festinantes. Eadē sunt in recentiorib. editionib. Recta tamen prior etymologia: Terentianus. πυρρῆχος idem vocatur, quippe & aptus Pyrrhichæ.

Spondeus dictus, quia tractim. Est enim σποῦδα ἢ v lentè moueri, vnde spondeos stabiles dixit Horatius. Et Cicero, Et si enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quandam, & non expertem dignitatis gradum. Vel potius ἀπό τῆς σποῦδης, id est, libatione, vnde ἐπιβόλιος etiam dictus, quod eo sacerdotes ad aras progredientes vterentur, vt eius pedis grauitas ominosus vocibus officeret, ne ad illorum aures peruenirent. Terentianus.

Qui, quod in templis canorus à sono vocis malæ Auribus libantis obstat, & fauet, σποῦδα ἢ est. Et qui tibijs longis in sacris canebant, spondiales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

Tribrachys, qui & chorius. Et trochaus dicitur; Quintilian. lib. 9. c. 4. Tres breues choreum, quem tribrachyn dici volūt. Terentianus, cum de iambo egisset. Nec minus currit trochæus lege versa tēporum, Syllaba longus priore parciore nouissima χόπιος idem nuncupatur à magistris plurimis.

Idem. Nam solet longam trochæus soluere in duas breues, Vnde & appellant trochæum, quem vocamus τριβραχύν.

Anapaestus. Longobardicos secuti sumus, qui in hanc lectionem consensunt, Altera etymologia, quæ in alijs libris manuscriptis, & in editis legitur: Anapaestus dicitur, repercussus (Græci enim ἀναπαίστω repercussionem dicunt, qui ideò dicitur repercussus, eò quod repercuitur à dactylo, est enim illi contrarius) è Diomedè sumpta est. Quibus verbis illud etiam subiungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his duob. pedibus, quod anapaestus suscipit qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eò quod breuitas in se præcurrit: ille verò, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. Non prorsus absurdè (si cui Diomedes tanti sit) sic enim ordinauit Terentianus pedes, vt ab anapaesto incipiat, & omnino breuiore semper præponat.

ponat. Sed quis non videt, hac etymologia recepta, vt anapaestus quasi repercussus dicatur, nihilominus hunc, quam dactylum nomen sumere de qualitate syllabarum: non quod repercuitur à dactylo, sed quod duæ syllabæ breues repercuiuntur, & obtunduntur à sequenti longa.

Iuncturam vnam. Articulum iuncturam dixit.

Antibacchius vel Palimbacchius quia iteratus. Romanus codex cum Donato: quia contrarius hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.

ad celeuma canentium. Calcantium volebat Chacon ex Ierem. 25. Celeuma quasi calcantium. Et Hieronym. Is. 16. Nequaquam in vindemia lætus vindemiator celeuma cantabit. Et Ierem. 48. & 51. Canendum alij elidere, haud malè.

Sed hi non sunt pedes. Cicero in oratore. Iā pæan, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus à quibusdā non pes habetur, sed quod οὐκ ὀνόματι declinationes dixit: coniugationes forte legendum.

Accidunt vnicuiq. pedi arsis. è Sergio. vide Terentianum.

Sescum enim dimid. Sic Longobard. libri. Cicero in Oratore: Vt necessè sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sescui esse maiorem, ita fit, vt æqualis dactylus, duplex iambus, sescuplex pæan. Vid. Serg. art. 1. c. 5. & Quintil. lib. 9. c. 4.

Partimur ergo in æqua. Omnia ex Donato vsq. ad Fescenninus.

Epitrita partitione. Augustinus sescitertiam nominat, alij supertertiam: epitritam Diomedes, Donatus, & Terentianus.

synalepham sequitur Virgil. Seruius AEn. 5. ad illud. Genua labant. Proceleumaticus (inquit) est, quem sic semper ponit Virgilius, vt cogi possit in dactylum. Quod alibi etiam repetit. Id fit si i, & u. consonantes fiant: sed in reijce capellas eclog. 3. etiam duo ij in vnum, idq. consonans contrahenda cum tamen i. in medio, nisi inter duas vocales consonans esse non possit.

Ex vna autem longa duæ breues f. ex duabus autem b. Terentianus.

Nam non ita est vt longa dissolubilis, Breues vicissim contrahi in longam valent. Quia solida findi magnitudo non vetat: Diuisa iungi rursus in vnum non queunt.

Metra pedibus accidunt. Donatus. Accidunt vnicuiq. pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarū, tempus, resolutio, figura, metrum. De quib. omnib. iam egit Isidorus: Sergius Metrū, quod ex spondeo spondaicum, ex trocheo trochaicum, ex iambo iambicum nuncupatur. Ac τὸ nuncupatur addendum putabat Isidoro Chacon, ita fore integra omnia.

De Accentibus. Cap. XV III.

Accentus: qui Græcè profodia dicitur, ex Græco nomen accepit. Nā Græcè ὠροδῆ Latine ad, ἀδῆ Græcè, Latine cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent & alia nomina. Nam accentus & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit & definit: Accentus autem dictus, quod iuxta cantū sit,

ficut aduerbiū quia iuxta verbum est Acutus accentus dictus quod acuat & erigat syllabam. Grauis quod deprimat & deponat. est enim cōtrarius acuto. Circūflexus, quia de acuto & graui constat: incipiens enim ab acuto in graue definit: atq. ita dum ascendit & descendit circūflexus efficitur. Acutus autem & circūflexus similes sunt, nam vterq. leuat syllabā: Grauis contrarius videtur ambobus, nā semper deprimat syllabas, cum illi leuent: vt, Vnde venit Tiran, & nox vbi sidera condit: vnde hic grauis est, minus enim sonat quā acutus & circumflexus. Monosyllaba autem pars orationis si naturaliter breuis est, vt vir, aut positione longa, vt ars, acutum accentum habebit. Si verò naturaliter longa, vt res, circūflexum. Dissyllaba pars orationis, si priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuem, circūflectitur, vt Musa, aliter acuitur. Trisyllaba pars orationis si mediam breuem habet, vt tibia, tunc primam acuumus. Si verò naturaliter longam habet secundam, & vltimā breuem, vt a Romanus, tunc mediam circūflectimus. Tetrasyllaba autem & pentasyllaba ratione trisyllaborum retinentur. Grauis accentus cum vno accentu poni potest in dictione vna: cum vtriusq. nunquam, vt Catullus. In cōposita dictione vnus accentus est, vt armipotens, omnipotens. Accentus autem reperti sunt vel propter distinctionē: vt, viridique in littore conspicitur sus, ne dicas vrsus. vel propter pronuntiationē ne dicas mera breuiter, & non producta meta. vel discernēdæ ambiguitatis causa, vt ergo. Nam cum producit gō, causam significat, cum corripitur, coniunctio est.

Cap. XVIII. Vt Romanus. Ita legendum ex Tarraconensib. libris, vel Cethègus ex Donat. vt congruat exemplum. non Metelius, vt est in reliquis libris. Nam distinxit paullo ante naturaliter longam, à positione longa.

Gravis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum vtrisque nunquam. Nunquā enim plus vnā acuta in ead. voce, vt ait Quintilianus: sed grauis poni in vna dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circumflexo potest.

Accentus autem reperti sunt. Atqui Donatus & Sergius vnde hac sumpta sunt, conturbati, & dissipari sepe accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiansi ratione, vel discernēdæ ambiguitatis necessitate dicunt: & vtrumq. verum esse, nemo negarit.

De Figuris accentuum. Cap. XIX.

Figuræ accentuū decē sunt, quæ à Grammaticis pro verborū distinctionibus apponuntur οὐκ ἔστι, id est acutus accentus, linea

B à sinistra

à sinistra parte in dexteram partem sursum A ducta fit ita.

Βαρεία, id est grauis linea, à summo sinistra in dexteram deposita, fit ita.

Περισπωμένη id est: circumflexus, linea de acuto & graui facta exprimitur ita.

Μακρά: id est longa virgula iacens est ita.

Βραχυδής, id est breuis, pars est circuli inferior, iacens ita.

ϙϕέν, id est coniunctio, quia duo verba connectit, subiecta virgula versui circumflexa fit ita.

Diafole, id est distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita B versui, fit ita.

Apostrophos, pars item circuli dextera, & ad summam litteram apposita, fit ita, quia nota deesse ostenditur in sermone vltima vocalis, vt tribunal, pro tribunale.

Δασεία, quod interpretatur aspiratio, id est, vbi H littera poni debet, tali figura notatur, F

Ψιλῆ, quod interpretatur siccitas siue purum, id est vbi h littera esse non debet, tali nota ostenditur H.

Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Vnde si coniungas has: facis eandem aspirationis notam H, Rursum si medium eius apicem scindis, δασείαν F & Ψιλῆν H facis.

Cap. XIX. Figuræ accentuum. Omnia ex Donato.

Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. Augustinus etiam Græcos prius littera ipsa H pro aspiratione vsos dicit. Habere enim se Græcos nummos in quibus scriptum sit H H R A K A. Idq. etiam Athenæum lib. 9. c. 19. & Priscianum in lib. de ponderib. testari. A quibus ne Capella quidem verba prorsus abhorrent. H aspirationis notam Græci diuiserunt. Quod si vocem. Latini, tollas quæ à Romano codice abest non minus commoda erit scriptura. Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt, Græci scilicet.

De Positura. Cap. XX.

Positura est figura ad distinguendos sensus per cola & commata, & periodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dicitur autem positura vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro interuallo distinctionis deponitur. Has Græci θέσεις vocant, Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur. eadem & κόμμα. Media distinctio sequens est. ipsa & κῶλον. Vltima distinctio quæ totam sententiam claudit ipsa est περίοδος: cuius vt

diximus, partes sunt κῶλον & κόμμα: quarum diuersitas punctis diuerso loco positis demonstratur. Vbi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est, & tamen respirare oportet, fit comma, id est particula sensus, punctusque ad imam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio, ab eo quod punctum subtus, id est, ad imam litteram accipit. Vbi autem in sequentibus iam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid superest de sententiæ plenitudine: fit colon, mediamque litteram puncto notamus, & mediam distinctionem vocamus, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Vbi verò iam per gradus pronuntians plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctumque ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est disiunctio: quia integram separauit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poetas vbi in versu post duos pedes syllabare manet, comma est, quia ibi post scansionem præcisio verbi facta est. Vbi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

Cap. XX. Et tamen respirare oportet. Hanc respirationem Donatus, & Sergius mediæ distinctioni tribuunt.

De Notis sententiarum. Cap. XXI.

Præterea quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quæque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus & historijs apposuerunt. Nota, est figura propria in litteræ modum posita, ad demonstrandum vnamquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero viginti sex, quæ sunt nominibus infra scriptis.

Asteriscus apponitur in ijs quæ ommissa sunt, vt illucescant per eam notam quæ deesse videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus est derivatus.

Obelus, id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententijs superflue iteratis, siue in ijs locis vbi lectio aliqua falsitate notata est, vt quasi sagitta iugulet superuacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελός dicitur.

Obelus supernè ad punctum ponitur in ijs de quibus dubitat vtrū tolli debeant necne.

Limni-

Limniscus id est virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in ijs locis quæ sacre scripturæ interpretes eodem sensu, sed diuersis sermonibus transfulerunt.

Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cum obelo: hac proprie Aristarchus utebatur in ijs versibus qui non suo loco positi erant.

Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus quæ in connexu concurrunt: quemadmodum in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmijs, certamina à diuersis certaminibus separantur.

Positura est figura paragrapho contraria. ideo sic formata, quia sicut ille principia notat: ita ista fines à principijs separat.

Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis: vbi quæstio dura & obscura aperiri vel solui non potest.

Antifigma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus est, sic & in antiquis auctoribus positum inuenitur.

Antifigma cum puncto ponitur in ijs locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum, ad separanda vel demonstranda testimonia sanctorum scripturarum.

Diple περι σίχων, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis versibus. ad separationem Olympi à cælo.

Diple περι σιγμένη id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in ijs apponebant, quæ Zenodotus Ephesus non rectè adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat: in ijs & nostri ea vsi sunt.

Diple ὀβελισμένη interponitur ad separandas in comædijs vel tragædijs periodos.

Auerfa quoties strophe & antistrophus infertur.

Auerfa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid respiciunt, vt:

Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fudo Conamur: nos an miseros qui Troas Achiuus Obiecit?

Diple supernè obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarumque mutatas.

Diple recta & auerfa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, ceraunus enim fulmen dicitur.

Chresimon hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.

Φ & ρ. id est Φερρις. hæc vbi aliquid obsecritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

Anchora superior ponitur: vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior vbi aliquid vilissimè vel inconuenientius denuntiatur.

Coronis nota tantum in fine libri apponitur.

Alogus nota ad mendas adhibetur.

Fiunt & aliæ librorum notulæ pro agnoscendis ijs quæ per extremitates paginarum exponuntur. vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse ex positionem, cuius similem superiacentem notam inuenerit.

Cap. XXI. Asteriscus De Asterisco & obelo August. 18. de ciuit. cap. 4. 2. & Hieronym. in præfat. Paralipom. & in Job. & epist. 135. ad Sumiam, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris & asterisci, & obeli diuersa aliquantulum figura Asterisci. * X X obeli — — —

Obelus supernè appunctus. Placet A. Augustino sic pingi vt est in Pandectis Florent. — — —

Limniscus. De vocis notione vid. Veget. de re veterinar. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermisum (nam prætermisum non dubito, cum omnes xxvj. notas quas proposuit, explicari) cum constet quattuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis vsus fuisse Origenem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphania virgula iacens punctum subtus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eiusdem verbis redditum: figura fuit: — — —

Antigraphus. Duplici figura pingitur. in Gotthicis hæc tantum. Y.

Asteriscus cum obelo. Hunc A. August. ita pingi vult. X — — —

Positura. Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum positura nomen videri possit.

Antifigma. Vid. Laert. in Platone.

Antifigma cum puncto. In Laertio A. Augustini hæc erat figura. — — —

Diple. Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2. Vibulij res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeij litteris cognosces, in quibus animaduertito illum locum vbi erit διπλή. De figura consentiunt omnia, præter codicem Laertij A. August. in quo hæc cernuntur //, //, mendo, vt ipse etiam putabat.

Diple περι σίχων > Leogora meminit Suidas, sed nihil de eo præter nomen.

Diple περι σιγμένη > Sic Anton. Aug. ex Casar. aug. C. Y. Gotthic. CC.

Quæ Zenodotus. Primus hic (vt ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecis Alexandrinis præfectus, & filiorum Ptolemæi magister.

Diple auersa. Placet Casarug. libri figura
 itenq. auersa cum ebelo ←, & superne obelata. →
 Quoties Strophe. De Strophis & antistrophis vide
 Pinclari interpretem ad Olymp. & Hephæstionis enchiridion
 & Fortunati. ut de meritis Horatianis. Qui ita ait. In can-
 tionib lyricis legitime scriptis; hoc est monostro-
 phis hæc tria inueniri necesse est; Istrophen, anti-
 strophen, epodon. Nam circuire aram dextra stro-
 phen vocabant, redire à sinistra antistrophen. post
 cum in conspectu dei consistentes cantici reliqua
 peragebant, epodon.
 P. Noline tibi fluxas Phrygiæ res. Quo loco Sernius
 status (inquit) relatiuus est.
 1. χηρυπορ. Quod vsui est.
 2. & 2. Cum in veterib. libris frontis legeretur, non
 difficilis fuit coniectura, oportet legendum, que vox curam
 significat & sollicitudinem.
 Coronis. Variè in libris pingitur. à quib. diuersa est
 Hephæstionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem.
 γαρμυρ τισ εστι λερχαία νεαυ... πιδε πιδ νεαυ...
 Alogus. Variè pingitur |.7.V. T

De notis vulgaribus. Cap. XXII.

Vulgares a notas Ennius primus mille &
 centum inuenit. Notarum vsus erat, vt
 quicquid pro concione, aut in iudicijs di-
 ceretur, librarij scriberent complures simul
 astantes, diuisis inter se partibus, quot quisq.
 verba, & quo ordine exciperet. b Romæ
 primus Tullius Tiro Ciceronis libertus
 commentatus est notas, sed tantum præ-
 positionum. c Post eum Vipsanius Phi-
 largius, d & Aquila libertus Mæcenatis
 alius alias addiderunt. Deinde Seneca,
 e contractu omnium, digestoque & aucto
 numero, opus effecit in quinque millia.
 Notæ autem dictæ, eò quòd verba vel sylla-
 bas præfixis characteribus notent, & ad no-
 titiam legentium reuocent, quas qui didi-
 cerunt propriè iam notarij appellantur.

a Cap XXII. Vulgares notas Ennius primus. Po-
 steriorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros
 scripsit, vt ait Sueton. in proem lib. de illustrib. Gramm.
 b Romæ primus Tull. Tiro. Verba Hieronymi in
 Chronic. Euseb. Sed quoniam modo primus, si Ennius quoque
 primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.
 c Post eum Vipsanius. Confirmant coniecturam A. Au-
 gustini codex Ouetensis collegij, in quo Vipsanius disertè
 scriptum est. Quod verò Agrippa, qui ex Vipsania gente fuit,
 libertum hunc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neq.
 enim arbitror liberto patronum id nomen dedisse quod ipse
 respueret. Vid. Senec in declinat.
 d Et Aquila libertus Mæcen. Notas à Mæcenate
 ipso excogitatas, sed editas ab Aquila narrat Dion. lib. 55.
 e Contractu omniu. Sueton. de Valer. Prob Multaq.
 exemplaria contracta emendare, ac distinguere, &
 adnotare curauit.

De notis iuridicis. Cap. XXIII.

Quædam autè litteræ in libris iuris ver-
 borum sacrum notæ sunt, quo scri-
 ptio celeris breuiorq. fiat. Scribebatur enim
 verbi gratia per B. & F. bonum factum, per
 S & C fenatus consultum. per R & P. respu-
 blica. per P & R. populus Romanus. per D.
 & T. dumtaxat per supinā in litterā mulier.
 per P. secundum naturam pupillus. b per PV
 verso capite, pupilla. per vnum K. Kaput. per
 duo KK iuncta Kalumnia: Kausa. per I & E,
 iudex esto. per D & M. dolū malum. Cuius
 generis plurimæ consimiles notæ in libris
 antiquis inueniuntur Has iuris notas c no-
 uitij Imperatores à codicibus legem abo-
 lendas sanxerunt: quia multos per has cal-
 lidi ingenio ignorantes decipiebant, atq.
 ita iusserūt scribendas in legibus litteras, vt
 nullos errores, nullas ambages afferant, sed
 sequenda & vitanda apertè demonstrant.

a Cap. XXIII. Per supinam in litteram. Cum ple-
 viq. omnes libri in litteram haberent, probissime coniecit A.
 Augustinus in scribendum, quo tertia littera significatur.
 Nam per C conuersam in hunc modum C Ciam significa-
 bant, eoq. pronomine mulieres omnes utebantur. Plutarch.
 in problem. & Boeth. in Top. Quod autem per supinam in
 litteram dicit Isidorus, Romanus Codex hanc notam habet
 U qua est etiam in Goth. On.
 b Per PV verso capite pupilla. Ita Valerius Prob.
 c nouitij Imperatores. Iustinianus in prefat. qua
 Pandectis, & Codici præfixa est. Obiit autem Iustinianus
 anno à Christo nato 1025.

De notis militaribus. Cap. XXIII.

In breuiculis quoque quibus militum
 nomina continebantur, propria nota erat
 apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex
 militibus superessent, quanti que in bello ce-
 cidissent. b T nota in capite versiculi posita
 superstitem designabat. c verò ad vniuscui-
 usque defuncti nomen apponebatur. Vn-
 de & habet per medium telum. Id est mor-
 tis signum. de qua Persius ait.
 Et potis est nigrū vitio præfigere theta.
 Cum autè impuritiā significare vellent
 lambda littera vsi sunt: sicut mortem signi-
 ficabant cum ponebant theta ad caput. In
 stipendiorū quoq. largitione propriæ erant
 notæ.

a Cap. XXIII. In breuiculis Ruffinus inuect. 2. Si-
 quis accepto breuiculo, in quo militum nomina
 continentur, nitatur inspicere, quanti ex militib.
 supersint, quanti in bello ceciderint, & requires
 qui inspicere missus est propriam notam, &c.

T nota

b T nota i. c. v. superstitem signif. Ita apud P. Dia-
 num quamvis V. nota vinum solere significari sciamus. Nam
 quod V. feralè vocat Ausonius, alia ratio est, vt adnotauit eru-
 ditiss. vir.
 c Cum autem impuritiā. Al. pueritiā. al. imperi-
 tiā. Ergo λεγεῖν, λαλεῖν, aut etiam lallare quæ puerorum,
 & imperitorum sunt, per λ significari quidam suspicantur.
 Alij non λ, sed γ litteram Pythagora substituuunt puerorum
 et. it. conuenientem. Qui impuritiā malunt λεοβιάζειν aut
 aliud obscænum verbum ex Aristophane in Concionaribus
 intelligunt.

De notis litterarum. Cap. XXV.

Notas etiam litterarum inter se veteres
 faciebant: vt quidquid occultè inuicem
 scriptura significare vellent, mutuo scribe-
 rent. Testis est Brutus, qui ijs litteris ea quæ
 acturus erat, notabat, ignorantibus alijs quid
 sibi vellent ex litteræ. Cæsar quoque Augu-
 stus ad filium: Cùm, inquit, innumerabilia
 incidunt assiduè quæ scribi ad alterutrum
 oportet, & esse secreta: habeamus ergo in-
 ter nos notas si vis tales, vt cùm aliquid no-
 tis scribendum erit, pro vnaquaque littera
 scribamus sequentē, hoc modo, pro a, b. pro
 b, c. & deinceps eadem ratione cæteras. a pro
 z autem, littera redeundum erit ad duplex
 aa. Quidam etiam versis verbis scribe-
 bant.

a Cap. XXV. Pro z autem l. red. ad dupl. aa. Sueto-
 nius in August. Pro x. autem ad duplex aa: opinor, quia Au-
 gusti tempore extrema littera fuit x. Isidori verò z. vt supra
 vidimus c. 3. & 4.

De notis digitorum. Cap. XXVI.

Sunt quædam & digitorum notæ: sunt &
 oculorum, quibus secum taciti procūque
 distantes colloquuntur: sicut mos est mili-
 taris, vt quoties consentiat exercitus, quia
 voce non potest, manu promittat. alij quia
 voce non possunt, gladiatorum a nutu salu-
 rant. b Ennius de quadam impudica, Quasi
 in choro pila ludens datatim dat sese, & cō-
 munem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi
 manus est occupata, alij peruellit pedem,
 alij dat anulum spectandum à labris, alium
 inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat
 digito litteras. Et Salomon: Annuit oculo,
 terit pede, digito loquitur.

a Cap. XXVI. nutu gladiatorum. Sic est in Longo-
 bard. libro viri clariss. G. Loaisa, cum in reliquis omnib. moris
 non perinde eleganter legatur.
 b Ennius de quad. impud. Naniū pro Ennio repo-

A nendum admonuit vir eruditus ex Festo. Sunt autem versus
 ex Tarentilla Nanij quos Gab. Faernus Trochaicos quinq.
 esse dicebat, sed duos mendose scriptos, illa verba in choro
 tollenda esse vel potius ante scribenda, quasi dicta essent à
 poeta in choro.

Quasipila ludens datatim dat se & cōmunè facit,
 Alium tenet, alij nutat. ---
 Alibi manus est occupata, alij peruellit pedem,
 Alij dat anulū spectandum à labris, aliū inuocat,
 Cum alio cantat, attamen alijs dat (de) digito lit-
 teras.
 Licuit eidem secundum versum ex Festo in Adnecat ita
 supplere. Alij adnutat, alij adnecat, alium amat, alium
 tenet. Sed opera pretium erit eosdem senarios factos ab
 alio audire.

De Orthographia. Cap. XXVII.

Oρθογραφία Græcè, Latinè recta scri-
 ptura interpretatur. ορθη enim Græcè
 recta: γραφη scriptura dicitur: hæc discipli-
 na docet quemadmodum scribere debea-
 mus. Nam sicut ars tractat de partium
 declinatione, ita orthographia de scribendi
 peritiā: vt puta ad, cū est præpositio, d
 litteram, cū est coniunctio t litteram
 accipit.

Haud: quando aduerbium est negandi,
 d littera terminatur, & aspiratur in capite:
 quando autem coniunctio est, per t litte-
 ram sine aspiratione scribitur.

Apud præpositio per d scribitur, sicut ad
 patrem. quoniam veteres sæpè ad pro apud
 vsi sunt, duabus ex ijs medijs litteris sub-
 tractis.

Interdum autem aliæ litteræ in locum
 aliarum ritè ponuntur. B & P litteris quæ-
 dam cognatio est. Nam pro Birro dicimus
 Pirrum. C, & G quandam cognationem ha-
 bent. Nam cū dicimus centum & tre-
 centos, postea dicimus quadringētos, g po-
 nētes pro c. C. & Q similiter cognatio est.
 nam huiusce per c. cuiusque per q scribi-
 mus. a Cū autem præpositio per c scri-
 benda est, si autem aduerbium fuerit, per q.
 Dicimus enim quum lego. Deus per e so-
 lam: dæmon per æ diphthongum est no-
 tandus.

Equus quod est animal, per e scribendus. **A** Equus quod est iustus, per æ diphthongon est scribendus. **b** Exul addita f debet scribi: quia exsul dicitur, qui extra solū est. **c** Exultat, melius sine littera scribitur. Nam cum ipsa x ex c & f constat, quomodo cum in ea sit, rursum ei additur alia?

Æquor per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

Forfitan per n in fine scribendū, quia integrum eius est, si forte tandem.

Fedus quod est deformis, per e solam scribendum: fœdus quod est pactum, cum **B** cæ diphthongo scribendum.

d Formosus sine n scribitur: quia à formo i. calido: calor. n. sanguinis efficit pulchritudinem.

e Gnatus quod est filius, per g scribendū: quia facit generatus.

H, quæ aspirationis nota est, in Latino tantum vocalibus iungitur: ut honor, homo, humus. **f** Aspiratur autē & consonantibus, sed in Græcis & Hebræis nominibus. Heus autē & heu interiectiones per h scribendæ.

I litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, s vt Troia, Maia, sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta, pro duplici habetur.

Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quod est is, ea, id: quia facit idem.

Quod si verbū est tertie personæ per t notabit, ab eo quod est eo, is, it: quia facit itur.

K litteram antiqui præponebant **h** quoties a sequebatur, vt Kaput, Kanna, Kalamus. Nunc autem Kartago & Kalendæ per eandem tantum scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicunque sequente vocali per K sunt scribendæ.

Lætus per æ diphthongū scribitur: quia **D** lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem littera interdum pro d, littera vtimur: vt latū pro datū, & calamitatē pro cadamitate: à cadendo enim nomen sumpsit calamitas.

i Maximus: an maximus, & si qua similia sunt, qualiter scribi debeant quæsitum est. Varro tradidit Cæsarem per i huiusmodi verba enuntiare, & scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, vt maximus, optimus, pessimus scribatur.

Malo per vnum l scribendum: quia est magis volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: nolo quoq. per vnum l, nolle per duo.

k Nolo enim, ne volo est: nolle, ne velle. **l** Os si vultum aut ossum significat per o solam scribendum est: **m** si personam, h præponenda est.

Ora finium per o: hora diei, per h scribendum.

Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cum h aspiratione.

Præpositio: & præterea, per diphthongū scribendum.

n Penè verò quod est coniunctio, per c. Pœna: quod est supplicium, per c.

Q littera tunc rectè ponitur: cum illam statim u littera sequitur, & alia quælibet vna pluræque vocales iunguntur, ita vt vna syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

Quæ, pronomen cum a scribendum: que, coniunctio, sine a.

Quid, per d litteram scribitur cum pronomen est: per t, cum verbum, cuius positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

Quod, quando pronomen est, per d scribendum: quando numerus, per t: quia totidem per t scribitur.

o Quotidie per q scribendum: non per c, vt sit quot diebus.

R littera, communionē habet cum f littera. Itaque apud antiquos honos, labos, arboros dicebatur: nunc honor, labor, arbor.

Sat per t scribi oportet, quia integrū eius facit satis.

Sed per d oportet scribi. Apud antiquos enim sedum dicebatur: nos finales duas litteras abscidimus.

p Tamtus sicut & quamtus in medio m habebunt. De quam enim & tam veniunt, vnde & quamtitas, quamtus & tamtus.

q Væ interiectio cum a scribendā, Ve coniunctio, sine a.

Xristus quia Græcum est per X scribendum. **r** ita & Xristma.

Y & Z litteris sola Græca nomina scribuntur. Nam cum iustitia z litteræ sonum exprimat: tamen, quia Latinum est, per t scribendum est. Sic militia, malitia, nequitia & cætera similia.

In dubijs quoque verbis consuetudo veterum erat, vt cum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant. vt
puta

puta pōpulus arborem significaret, an hominum multitudinem: apice distinguebatur. Sic & vbi litteræ consonantes geminabantur, Sicilicum superponebant, vt sel'a, ser'a, aseres. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra sicilicos apponebant. Quia nota admoneretur lector geminandā esse litteram.

a Cap. XXVII. Cum autem præp. Ex Velij Longi libello de orthograph.

b Exul. addito f. Quia saluum esse dictionib. suum initium debet, ait Terentius Scaurus.

c Exultat. E margine hæc adscita patet Chacon, continent enim sententiā precedenti contrariam e Placidi glossis desumptā. Nos Isidoro id nihil esse putamus: illius. n. non tam his de reb. iudicare, quam plurib. e locis diuersa corrogare studū fuit. Ead. fuit Velij Long. opinio in lib. de orthog. Porro in antiquissimis legū tabulis in asineis, maxsumus, proxsumus, dixserint, fax sit, deduxit, exsurgatur huiusmodi. alia multa visuntur.

d Formosus sine n Scaurus. Non mediocriter peccant qui formoso n. litteram adsumunt, non magis necessariam quàm glorioso. Quidam ex apicib. vocalib. longis impostis u contraxisse plurimas voces contendunt, vt formosus, thesaurum, mesam, quoties, vice simum, A. Augustinus antiquiorem censebat hanc scripturam quam vsum apicum, extare enim Genue aream tabulam ante Ciceronis atatem incisam, in qua sit VICENSVMVM. Idemq. de thesauro, ibens, mensi, & reliquis existimabat. Apices addere vocalib. longis non ita antiquum fuisse, licet sit vetus Quintiliano teste. Nam antiquiores longas vocales duplicare solitos, vt Felix pro Felix, Vaala, pro V.ala, que in nummis leguntur. Quod autem formosus à formo ducit: idem repetit lib. x. & lib. xix. c. 7. & xx. c. 13.

e Gnatus quia facit generatus. Eod. modo loquitur paulo post. Sat. per t. quia integrum facit satis.

f Aspiratur & consonantibus. Cicer. in Orator. Quin ego ipse cum scire maiores ita locutos vt nusquam nisi in vocalib. aspiratione vterentur, loquebar ita vt pulcros, cetegos, Cartaginem dicerem.

g Vt Troia, Maia. Ita Ciceronem solitū scribere tradit Velius. Quo respexisse videtur Terentianus. Atq. i. geminum scribere nos iubent magistri.

h K. Quoties a sequebatur. a brene vt diximus ex Diomed. ad c. 4.

i Maximus an maximus. Vel. Longus. Vt iam in ambiguitatem cadat, vtrum per i quædam debeant dici an per u, vt est optimum, maxumus. In quib. ad notandum antiquum sermonem plenioris sonus fuisse, & vt ait Cicero, rusticanū: atq. illis placuisse per u talia scribere, & enuntiare. Errauere autem Grammatici, qui putauerunt superlatiua per u enuntiare, vt enim concedamus illis in optimo in maximo, in pulcherrimo, in iustissimo. Quid facient in his nominib. in quib. æquè manet eadem quæstio superlatiua sublata manubiæ, an manibiæ, lubido an libido. Nos verò postquam exilitas sermonis delectare cœpit, vsque i, littera castigauimus illam pinguitudinem: non tamen vt plenè i litteram enuntiaremus. Et contendā quosdam alia nomina per u scribere, qui antiquorum voluntates sequuntur.

A Nec tamen sic enuntient, quomodo scribant. Vid. Quintil. lib. i. c. 3. & Gn. Cornutij librum de Orthog. apud Casiodor. Vnde hæc tralata sunt.

k Nolo n. nec volo. Ne pro non dixisse antiquos probat Festus. Edq. frequens apud Plautum. Terentius quoq. nisi tu ne vis, dixit.

l Os si vultum aut ossum significat. Ita constantor VV. CC. nec mirum ossum dixisse hoc loco Isidorum necessitate pænè coactum. Cum osso Agellium multo antevsum tradat Charisius. De loco vero Terentij in Eunuchis credo ego Faerno, illud addens, si ossum apud Terentium legeretur, neq. Varronem, neq. Charisium, qui id non probant, fuisse dissimulatos.

m Si personam. Vt sit accusatiuus pronominis articularis, hos.

n Pene quod est coniunct. per e. In Pandectis Florentinis per a perpetuo scribi aiebat A. Augustinus.

o Quotidie per q. Sed iam euauisse dicit Quintilianus. Velius. Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. cotidie, cum & dicatur melius, & scribatur: non enim est quotidia à quoto dictum, sed à continentia die cotidie tractum.

p Tamtus, & quamt. Vid. apud Casiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Cefellium.

q Væ interiectio. Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12. Sed mirum (inquit) quod in compositione a deperditur, quoniam ve syllaba in illis breuis est, vt in vetus, vecors.

r Ita & Xristma. Ita VV. CC. si Latine placuit tunc Xristum Xristma scribi ob id opinor, vt retineretur Crucis figura, qua de re supra. c. 3. & 4.

s Sicilicum superponeb. Sic Victorinus in libro de Orthog. qui extare id signum atate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota huiusmodi SER. A. SEU. A. Sicilicum dictum (ait Festus) quod semunciam secet. Id nunc nullum apparere in antiquis marmorib. aut libris miramur, cum in Duillij titulo CLASES, NVMEI. in nummis PILIPVS: sine vlla sicilici nota visantur.

De Analogia. Cap. XXVIII.

A Analogia **b** Græcè, Latinè similibus comparatio, siue proportio nominatur. **c** Cuius hæc vis est, vt quod dubium est, ad aliquod simile quod non est dubium referatur, vt incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est qualitate, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similibus syllabarum, & similitudine temporum. Si quid de ijs vnum defuerit, iam non est analogia, id est similitudo: sed est anomalia, id est extra regulam, vt lupus & lepus, totum conuenit: **d** sed dissentiant casu: facit enim lupi, leporis. Nam regulariter est dum quæris vtrum trames masculinum sit an femininum: similis est illi in omni declinatione limes: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis

in declinatione, & erit masculinum. ^c Item ex comparatione positiuorum: vt si dicas, doctus, magnus. positiui sunt & sui similes. Fit & per diminutionem, vt puta funem masculinum esse funiculus ostendit: sicut marmor neutrigeneris esse, marmusculum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. Sed hoc non semper, vt pristinum pistilla. Sed quia scire debemus ^f ex positione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

^a Cap. XXVIII. *Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Sergij arte secunda c. de casib. sed ita concinnata, vt neq. interdum cohereant, neque auctori. è quib. sumpta sunt satis respondeant.*

^b Analogia - Latine similitum comparatio. Ferri poterat, nisi apud Quintilianum similitum comparatio alio sensu acciperetur. Est. n. apud illum Analogia pars, hic genus ipsum. Sergius melius similitum rationem dixit.

^c Cuius hæc vis vt quod dub. &c. Verba sunt Quintil.

^d Dissentiunt casu facit n. lupi, leporis. Non casu sed genere differre voluit Sergius: quia non vt lupus lupas, ita lepus lepa faceret.

^e Item ex comparatione positiuorum. Donatus in art. secund. In his regulis analogia vel ex collatione positiuorum. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

^f ex positione declinationem, & ex dim. g. Consentium VV. CC. in hanc scripturam.

De Etymologia. Cap. XXIX.

Etymologia est origo vocabulorum, cum vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristoteles *συμ-βολον*, Cicero notationem nominauit: quia nomina & verba rerum nota facit, vt puta flumen, quia fluendo creuit, à fluendo dictum. Cuius cognitio sæpè vsum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cum videris vnde ortum est nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio, etymologia cognita, planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundum naturam imposita sunt, sed quædam & secundum placitum: sicut & nos feruis & possessionibus interdum secundum quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quod omnium nominum etymologia non reperiuntur: quia quædam non secundum qualitatem qua genita sunt, sed iuxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologia nominum, aut ex causa data, ^a vt reges à regendo id est à rectè agendo: aut ex origine,

vt homo quia sit ex humo: aut ex contrarijs, vt à lauando lutum, dum lutum non sit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum deriuatione, vt à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus, vt à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta & declinata sunt in Latinum, vt sylua: domus. Alia quoque ex nominibus locorum, vrbium, fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam ex diuersarum gentium sermone vocantur. Vnde & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina & incognita Latinis & Græcis.

^a Cap. XXIX. Vt reges à rectè agendo. Al. à regendo. Vtrumq. ex codicib. & ex alijs Isidori locis confirmari potest. Vid. lib. 3. de summ. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Iuon. part. 16. c. 39. & infr. lib. 12. c. 3.

De glossis. Cap. XXX.

Glossa Græca interpretatione linguæ sortitur nomen. ^a Hanc Philosophi Adverbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, vno & singulari verbo designat. Quid enim illud sit in vno verbo positum declarat, vt conticescere est tacere. Item, latus haurit apertum: haurit, percutit. Item cum terminum dicimus finem: aut populas interpretamur esse vastatas, & omnino cum vnus verbi rem vno verbo manifestamus.

^a Cap. XXX. Hanc Philosophi Adverbum. Al. aduerbium Græci *πρὸς ἔπος*. Vnde natum *ἰδὲν πρὸς ἐν* Glossis initio dictas ipsa verba vel obscura vel peregrina ex Aristotele, Galeno, Polluce, Suida, & Quintiliano nouimus: posteriores interpretationes ipsis verbis additas eodè nomine vocarunt. Nimis tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum vnus verbi rem vno tantum verbo explanari præcipit, vt si plurib. verbis explicetur glossam fore neget. Quod etiam repetit lib. 2. c. 30.

De Differentijs. Cap. XXXI.

Differentia ^a est species definitionis, quam scriptores artium de eodem & de altero nominant. Hæc enim duo quædam inter se cõmunionem confusa, coniecta differentia, secernuntur, per quam quid sit vtrumque cognoscitur: vt cum quæritur, quid inter regem inter sit & tyrannum, adiecta differentia quid vterq. sit definitur, vt Rex modestus & temperans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim duo differentia cum posita

posita fuerit, quid sit vtrumque cognoscitur: sic & cetera.

^a Cap. XXXI. Differentia est. Ex Victorin. & Boeth. lib. 1. de diffinit. c. 28. repetuntur ead. lib. 2. c. 30.

De Barbarismo. Cap. XXXII.

Barbarismus est verbum corrupta littera, vel sono enuntiatum: littera, vt floriet. dum florebit dicere oporteat: sono, si pro media syllaba prima producat, vt, latebræ, tenebræ. Appellatus autem barbarismus à barbaris gentibus, dum Latinæ orationis integritate nescirent: ^a vnaquæq. enim gens facta Romanorum, cum suis opibus vitia quoque & verborum & morum Romam transmisit. Inter barbarismum autem & barbarolexim hoc interest, quod barbarismus in verbo Latino fit, dum corrumpitur: quando autem barbara verba Latinis eloquijs inferuntur, barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vitium fit sermonis, barbarismus vocatur, quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto & pronuntiatione. Scripto quattuor modis, si quis in verbo litteram vel syllabam adijciat, mutet, transtulerit, vel minuat. Pronuntiatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus & reliquis quæ sequuntur. Per tempora quippe fit barbarismus, si pro longa syllaba breuis ponatur, aut pro breui longa. Per tonos, si accentus in aliam syllabam commutetur. Per aspirationem, si adijciatur h littera vbi non debet, aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatum, quoties in pronuntiatione scinditur versus antequam compleatur: siue quoties vocalis vocalem sequitur: vt, Musæ Aonides. Fit Barbarismus & per Metacismos, Iotacismos, & Labdacismos.

Metacismus est quoties in litteram vocalis sequitur: vt, bonum aurum, iustum amicum. Sed & hoc vitium aut suspensione in littera, aut detractioe vitamus.

Iotacismus est quoties in iota littera duplicatur sonus, vt, Troia, Maia: vbi earum litterarum adeo exilis erit pronuntiatione vt vnum iota non duo sonare videatur.

^c Labdacismus est, si pro vno l duo pronuntientur, vt Afri faciunt: sicut Colloquium pro conloquium: vel quoties vnum l exilius, duo largius proferimus. Quod contra est: ^d nam vnū largius, duo exilius proferre debemus.

^a Collisio est quoties nouissimæ syllabæ fitis in alterius principio est, vt matertera.

^a Cap. XXXII. Vnaquæq. n. gens. Ead. infr. lib. 9. c. 1. ^b Inter barbarismum, & barbarolexim. Barbarolexim quoque nominat Charisius, Barbarolexim Donatus, & Diomedes.

^c Labdacism. Vid. Martian. Capell.

^d Nam vnum l largius, duo exilius. Contra videbatur, vnum exilius, duo largius proferenda. Sed verum libri omnes. Erit igitur (vt opinor) huiusmodi Isidori sententia: vt quemadmodum vocales duæ cum in diphthongu conueniunt, non plene singula proferuntur: sed ita coeunt, vt confusa sono aliquid vnicuique depereat: neutraq. illarum plene exaudiatur, ita duplex l in media dictione exilius proferitur, quam simplex. Neq. id (si arguari licet) præter rationem accidit. Nam prius l obtunditur cum in sequens illiditur: quam plangam accipiens, alteram vicissim sequenti infligit, nam cum ea coalescens aufert illi quod semiuocalis erat proprium, vt à vocali inciperet. Ita vtrumq. languescit, prius posteriore sui parte, priore posteriorius. Labdacismos quoque nostri qui mollius loqui student sæpè admittunt, Neq. Hebrai has delicias non agnouere, veluti cum in *דגה* & *דגה* daghes decorum appingunt.

^e Collisio est. Collisionis supra non meminerat, at meminit Donatus.

De Solæcismo. Cap. XXXIII.

Solæcismus est plurimorum verborum inter se inconueniens compositio, sicut barbarismus vnus verbi corruptio. ^a Verba enim non recte lege coniuncta solæcismus est: vt si quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniam sceleratorum, pro sceleratis. Dictus autem solæcismus à ^b Cilicibus: qui ex vrbe Solæ, quæ nunc Pompeiopolis appellatur, profecti, cum apud alios commorantes, suam & illorum linguam vitiosè inconsequentèq. confunderet, solæcismo nomen dederunt. Vnde & similiter loquentes, solæcismos facere dicuntur. Solæcismus autem apud Poetas schema dicitur, quoties in versu necessitate metri factus inuenitur: cum autem non inuenitur necessitas, permanet solæcismi culpa. Solæcismus fit duobus modis, aut per partes orationis, aut per accidentia. Per partes orationis fit, si alteram partem pro altera ponamus, vt puta si ^c præpositiones aduerbijs applicemus. Per accidentia fit, id est per ea quæ accidunt partibus, vt putà per qualitates, genera, numeros, figuras & casus. Per ista igitur omnia fiunt solæcismi, sicut Donatus exposuit. Fiunt præterea & plurimis modis. Nam Lucilius centum genera solæcismorum dixit, quos omnes vitare potius quam sequi debet, qui regulam

regulam rectè loquendi tenere studet.

^a Cap. XXXIII. Verba non rectè coniuncta. Ex Aug. 2. de doctrin. Christ. c. 13.

^b è Cilicib. Ex Diomede.

^c Si præpositiones aduerbijs applicemus. Ita VV. CC. rectè, vt si dicas de longè: Non. Omnes artem secuti negant aduerbijs præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subito, &c.

De Vitijs. Cap. XXXIII.

Vitia apud Grammaticos illa dicuntur quæ in eloquio cauere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solæcismus, acyrologia, cacophonon, & reliqua.

Barbarismus est corruptio verbi vnius: vt si tertiam syllabam quis producat in Ignoscere.

Solæcismus compositio vitiosa verborum: vt si aliquis dicat, inter hominib. pro inter homines.

Acyrologia non propria dictio, vt, Licet sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare: & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campum, non gramineum.

^a Cacophonon dictio obscena vel incompositè sonans. Obscena, vt His animum arrecti dictis. Incomposita, vt Iuuat ire & Dorica castra. ^b Mala enim compositio fit ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

Pleonasmus adiectio vnius verbi superuacua, vt Hactenus aruorum cultus & sydera cæli. Neq. enim alibi nisi in cælo sunt sydera.

Perissologia adiectio plurimorum verborum superuacua: vt, viuat Ruben & non moriatur: dum non sit aliud viuere, quam non mori.

Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: vt, Legati non impetrata pace retrò vnde venerant domum reuersi sunt.

^c Tautologia, idemloquium, vt, si fata virum seruant, si vescitur aura ætherea, neque adhuc crudelibus occubat vmbri. Totum enim quod repetitur vna res est, sed crebro sermone adnuntiata.

Eclipsis est defectus dictionis: in quo necessaria verba defunt, vt, Cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: vt, Apparent rari nan-

Ates in gurgite vasto, Gurgitem posuit pro mari.

Cacosyntheton vitiosa compositio, vt, verlaque iuuentum Terga fatigamus hasta.

^d Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit aut per casum accusatiuum, vt illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Aio te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstrauerit esse victorem. Fit & per incertam distinctionem: vt, Bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, vtrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, dedignatur Antonius: nec ostenditur in hac ambiguitate vtrum ipsi alios, an alij ipsos deprecati sunt, aut calumniati. Fit & per homonymiam, quando vno nomine multa significantur: vt acies & non addas aut ferri, aut oculorum, aut militum.

^a Capit. XXXIII. Gramineo in campo. Quod aduertit Seru. 5. AEn.

^b Cacophonon. Quod Isidorus incompositè sonans, Seruius Cacophonon in sermone, Donatus cacophonon in composita dictione vocat.

^c Mala n. compositio. Verba Serui ad Dorica castra AEn. 2.

^d Tautologia idemloquium. Ita paulò ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.

^e Amphibolia. Ita VV. CC. & ita à Charisio nominatur, rectius quam à Diomede, & Donato amphibologia.

De Metaplasms. Cap. XXXV.

Metaplasms Græca lingua, Latine transformatio dicitur, qui fit in vno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Poëtarum, cuius species istæ sunt.

Prothesis: appositio in principio verbi, vt gnato pro nato, & tetulit pro tulit. Epanthesis appositio in medio, vt reliquias pro reliquias, induperator pro imperator.

^a Paragoge: appositio in fine, vt magis pro mage, & potestur pro potest.

Aphæresis: abscisio de principio, vt temno pro contemno.

Syncope: abscisio de medio, vt forsan, pro forsitan.

Apocope: abscisio de fine, vt sat pro satis.

Êctasis: productio contra naturam, vt, Italiam fato, cum Italiâ correptè dici debeat.

Systole: correptio contra naturam. aquosus Orion: cum Orion productè dici debeat.

Diaresis

Diaresis discisio vnius syllabæ in duas, vt, albai, longai, pro albæ, longæ.

Epifynalcephe, conglutinatio duarum in vnam, vt, Phæton pro Phæton, Nerei pro Nerei, aripedè pro æripedem.

Synalcephe, collisio vocalium ^b adiunctorum vocalibus: vt, Atq. ea diuersa penitus dum parte geruntur.

Echhlipsis, collisio consonantiû cum vocalibus: vt, Multum ille & terris.

Antithesis, contrapositio litteræ pro alia littera: vt olli pro illi.

Metathesis, transpositio litteræ, vt, Euan-dre pro Euander, Timbre pro Timber.

Inter barbarismum & lexin hoc est Latiniam & perfectam elocutionem ^c metaplasms est, qui in vno sermone, ratione fit vitiosus. Item inter solæcismum & phrasin, i. perfectam connexionem sermonum, schema idest figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi & schemata media sunt: & discernuntur peritia & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

^a Capit. XXXV. Paragoge vt magis pro mage. Iisdem exemplis vititur Donatus, at Charisio Apocopes exemplum est mage pro magis.

^b Adiunctorum vocalib. Sat erat collisionem vocalium dicere. Sed siquid addendum fuit, tolerabilior Romani codicis scriptura visa est in quo, adiunctorum. quam nostrorum vbi iuncta, vel adiuncta legitur.

^c Metaplasms est, qui in vno sermone. Totus locus è Seru. AEn. 5. ad illud. Vrbis opus, triplici pubes quem Dardana versu. Vtrobique tamen mendosus, quem restituit ex veteri editione Chacon.

De Schematibus. Cap. XXXVI.

Schemata, ex Græco in Latinum eloquium figuræ interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententijs ^a per varias distinctionum formas propter eloquij ornatum. Hæc dum multa sint, ^b apud Grammaticos ista inueniuntur.

Prolepsis est præsumptio: vbi ea, quæ sequi debent, anteponuntur: vt, Interea reges ingenti mole: Latinus. Debuit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole: & statim adijcere quod sequitur. Procedunt castris: deinde dicere: Latinus, &c. facta est pro ornamento præsumptio rei, & qui sequi debent reges interpositi sunt in septem versibus, & postea additum est, Procedunt castris. Inde præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debent.

Zeugma est clausula: cum plures sensus vno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut

A in medio id verbum ponitur, quod sententias iungit. In primo, vt, Vertitur œnophoris fundus sententia nobis. In medio, vt, Græcia Sulpitio forti data, Gallia Cottæ. In postremo, vt, namque hoc tempore Obsequium amicos, veritas odium parit.

Hypozeuxis est figura superiori contraria, vbi in singulis sensibus propria vnicuique clausula est: vt, Regem adit, & regi memorat nomenque genusque.

^d Syllepsis est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt, socijs & rege recepto: aut singularis dictio plurali verbo expleta, vt, Sunt nobis mitia poma, Castanæ molles, & pressi copia lactis. Supra enim, Sunt, dixit: hinc debuit dicere, Est pressi copia lactis, Fit autem Syllepsis non solum per partes orationis, sed & per accidentia partibus. Nam vbi & pro multis vnus, & pro vno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis vnus, vt est illud: vterumque armato milite complent: cum non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in Euangelio, Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei: vbi pro vno vterque inducitur blasphemasse.

Anadiplosis est, quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud, Certent & cygnis vlulæ, sit Tityrus Orpheus, Orpheus in syluis, inter delphinas Arion.

Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt, Nos te Dardania incensa tuæque arma secuti, Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Epanaphora est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio, vt, Tenemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda, Te liquidi fleuere lacus.

Epizeuxis in vno sensu congeminitio verbi, vt, Sic sic iuuat ire sub vmbra.

Epanalepsis est sermonis in principio versus positi eiusdem in fine replicatio, vt est illud: Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Paronomasia est in significatione diuersa dictio parè ipsa, vt illud: Abire an obire te conuenit, i. exulem fieri, an mori?

Schesis onomaton: multitudo nominum coniuictorum ^c quodam ambitu copulata, vt Nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

Paromæon est multitudo verborum ex vna littera inchoantium, quale est apud Ennium, O Tite tute Tati tibi tanta tyrannetuli.

tulisti. Sed hoc bene tēperat Virgilius dum non toto versu vititur hac figura, vt Ennius: sed nunc in principio versus tantum, vt est illud: Sæua sedens super arma: nunc in medio, vt, Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis: nunc autem in fine, vt, Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Homœoptoton est: cum plurima nomina per vnum casum denuntiantur, vt est illud, Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem, Tollentemq. manus, saxumq. immane mouentem.

Homoteleuton est: cum vno modo verba plurima finiuntur, vt abijt, abscessit, euasit, erupit.

Polyptoton est cum diuersis casibus sententia variatur. vt, Ex nihilo nihilum, ad nihilū nil posse reuerti. Marcus Dama, papæ, Marco spondente recusas. Credere tu nummos: Marco sub iudice palles! Marcus dixit ita est, asigna Marce tabellas.

Hirmos est sententia continuata orationis tenorem suum vsque ad vltimū seruans, vt, Est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsque ad illud: horrentiq. atrum nemus imminet vmbra.

Polyyntheton est dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, tectumque, larremque, Armæque, Amyclæumque canem.

Dialyton vel asyntheton figura est, quæ è contrario sine coniunctionibus solutè ac simpliciter effertur, vt, Venimus, vidimus, placuit.

Antitheton est, vbi contraria contrarijs opponuntur, & sententiæ pulchritudinem reddunt, vt illud, Frigida pugnabant calidis, humentia siccis: Mollia cum duris: sine pondere, habentia pondus.

Hypallage quotiescunq. per contrarium verba intelliguntur: vt, Dare clasibus autros: cum ventis naues demus, non nauibus ventos.

^a Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas ita pleriq. ex Longob. male in alijs dictionum. Nam distinctionum & ad nomen schematis, & ad rem ipsam de qua agitur multo est aptius.

^b Apud Grammaticos ista inueniuntur. Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Chacon.

^c Vertitur œnophoris fund. Citatur à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.

^d Syllepsis est in dissim. cl. Donatus. Item Syllepsis est in dissimilib. clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adiungitur. Charis. Syllepsis est cum singularis dictio plurali verbo concluditur.

^e quodam ambitu copulata. Mendose apud Donatum, Eod. habitu copulandi. legitur.

^f Marcus Dama. e Pe: s Satyr. V.

^g Antithetō. Hæc vsq. ad finem capitis neq. Donati sunt neq. Charisij, & in Rom. codic. plures alia figura leguntur, vt hæc quoq. aliena videri possint.

De Tropis. Cap. XXXVII.

Tropos Græco nomine Grāmatici vocant, qui Latinè modi locutionum interpretantur. Fiunt autem à propria significatione ad non propriam similitudinem. Quorum omnium nomina difficillimum est annotare, sed ex omnibus Donatus ^b tredecim vsui tradenda conscripsit.

Metaphora est verbi alicuius vsurpata translatio, sicut cum dicimus, fluctuare segetes, gemmare vites: dum in ijs rebus fluctus & gemmas non inuenimus, in quibus hæc verba aliunde transferuntur: sed hæc atque alia tropicæ locutiones ad ea quæ intelligenda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur, vt sensum legentis exercent, & ne nuda atq. in promptu posita vilescant. Fiunt autem metaphoræ ^b modis quattuor, ab animali ad animale, vt, Aligeros conscendit equos: metaphoricè loquens miscuit quadrupedi alas auis: & quo cursu deserta petiuerit, miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimato ad inanimale, vt Pontum pinus arat: sulcum premit alta carina. Miscuit vsus terræ aquis, dum arare & sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimato ad animale, vt florida iuuentus: miscuit flores inanimales, iuuentuti quæ animam habet. Ab animali ad inanimale, vt, Tu Neptune pater cui tēpora cana crepanti Cincta salo resonant, magnus cui per pete mento Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Mentum enim & tempora & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissimè decoris gratia transferuntur, vt oratio perornetur. Metaphora autem aut partis vnus est, vt fluctuare segetes, non potes dicere segetare fluctus: aut antistropa est, id est reciproca, vt remigium alarum. Nam & alarum nauium & alarum remigia dicuntur.

Catachresis, est alienæ rei nomen appositum: hæc eo à metaphora differt, quod illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, alieno vtitur: vt, faciēmq. simillima lauro: & nūc vna ambæ iunctisq. feruntur

feruntur Frontibus, & longa sulcant vada falsa carina. Dum facies, & frons tantum animalium & hominum sint. Quod nomen si pœta non apposuisset nauis, quid propriū eidem parti diceret, non haberet.

Metalepsis tropus à præcedente indicans quod sequitur: ^d Inque manus chartæ nodosæque venit arundo, Nam per manum verba, per arundinem litteræ significatæ sunt.

Metonymia est transnominatio ab alia significatione ad aliam proximitatē translata. Fit autem multis modis: aut enim per id quod continet, id quod continetur ostendit, vt theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudant, hic boues mugiant: aut contra per id quod continetur id quod continet, vt, Iam proximus ardet Vcalegon, dum non ille, sed domus eius arderet. Item per inuentorem id quod inuentum est, vt, Sine Cerere & Libero friget Venus, & commixtā Vulcanus (mittit) ad astra fauillam. Vult enim per Cererem frumenti inuentricem intelligere panem: per Liberum inuentorem vitis, vinū: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra per inuentum inuentorem demonstrat: vt vinum precamur pro Libero qui vinum apud Græcos inuenit. Itē per efficientem, id quod efficitur, sicut pigrum frigus, quod pigras homines faciat: & timor pallidus, eod quod pallidos homines reddat. At contra per id quod efficitur efficiens: vt, Iungit equos auro genitor, spumantiq. addit Fræna feris. Spumantia fræna dixit, cum vtiq. non ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit spumis conspergat infusus.

Antonomasia est pro nomine, i. vice nominis posita, vt Maia genitus pro Mercurio: qui tropus fit tribus modis: ab animo, vt magnanimusque Anchisiades: à corpore, vt ipse arduus: extrinsecus, vt, Infelix puer atque impar congressus Achilli.

Epitheton supra nomen: præponitur enim proprio nomini, vt Alma Ceres, Obscenique canes, importunæque volucres. Inter antonomasiam autem & epitheton hoc differt, quod antonomasia, pro vice nominis ponitur: Epitheton autem nunquam sine nomine est. Quibus duobus tropis vel vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel laudamus.

Synecdoche est conceptio: cum à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim

& per speciem genus, & per genus species demonstratur: sed species pars est, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: vt, Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus Transpontum fugat. Non enim totus annus est frigidus, sed pars anni, id est hyems. At contra à parte totum, vt, flamas cum regia puppis Extulerat. Vbi non solum puppis, sed nauis: & non nauis, sed qui in ea: & non omnes, sed vnus flamas extulit.

Onomatopœia, nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ, vt stridor valuarum, hinnitus equorum, mugitus bouum, balatus ouium.

Periphrasis est circumloquium, dum res vna plurimis verbis significatur, vt auras vitales carpit. Significauit enim per copulationē verborū vnā rem, hoc est, viuit. Hic autem tropus geminus est: nam aut veritatem splendide producit: aut fœditatem circuitu euitat. Veritatem splendide producit, sicut: Et iam prima nouo spargebat lumine terras, Tithoni croceū linquens aurora cubile. Vult enim dicere, iam lucebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu deuitat, sicut: placidumque petiuit Coniugis infusus gremio per membra soporem: Hoc enim circuitu euitat obscenitatem & decenter ostendit concubium.

Hyperbaton est transcensio, cum verbum aut sententia ordine commutatur. Huius species quinque sunt, Anastrophe, Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, synchesis.

Anastrophe verborum ordo præposterus, vt, littora circum, pro circum littora.

Hysteron proteron: sententia ordine commutata: vt, Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Antè enim ad æquora venit, & sic tetigit fluctus.

Parenthesis: vbi ^h interponimus sententiam, qua ex medio remota, integer sermo perdurat, vt, Æneas (neque enim patrius consistere mentem Passus amor) rapidum ad naues præmittit Achatē. Est enim ordo Æneas rapidum præmittit Achatem: nam illud in medio parenthesis est.

Tmesis est sectio vnus nominis per interpositionem verborum: vt, multo nebulæ circum Dea fudit amictu, pro circumfudit.

Synchesis est, vbi ex omni parte confusa sunt verba, vt illud, Iuuenes, fortissima frustra Pectora, si vobis audentem extrema

extrema cupido est Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis arisque relictis, Dij quibus imperium hoc steterat, succurritis vrbi Incensæ? moriamur, & in media arma ruamus. Ordo talis est, Iuvenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incensæ, quia excessere Dij quibus hoc imperium steterat. Vnde si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema: ruamus in media arma & moriamur.

Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultra quam credendum est: vt, sydera verberat vnda, &, Terram inter fluctus aperit. Hoc enim modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veritatis erratur, quamuis verba quibus indicatur excedant, vt voluntas loquentis non fallentis appareat: quo tropo non solum augetur aliquid, sed & minuitur: augetur, vt, velocior aura: minuitur, vt, mollior pluma, durior faxo.

Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: vt, tres littore ceruos Conspicit errantes. Vbi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significatur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est ad Augustum decem eclogas pastorum. Huius tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem: Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charientismos, Parœmia, Sarcasmos, Astysmos.

Ironia, est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur. vt est illud: Vestras Eure domos, illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodo aula, si carcer est: Soluitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est: iactet in aula, Ironia est: & totum per contrariam pronuntiationem enuntiatur per Ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus: vt lucus, quia caret luce per nimiam nemorum umbram: & manes, id est mites & modesti, cum sint terribiles & immanes: & Paræ & Eumenides, Furia quod nulli parcant vel benefaciant. Hoc tropo & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter Ironiam autem & Antiphrasim hoc distat, quod Ironia pronuntiatione sola indicat

quod intelligi vult, sicut cum dicimus homini agenti malè: Bonum est quod facis: Antiphrasis verò non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantum verbis, quorum origo contraria est.

Ænigma est quæstio obscura, quæ difficile intelligitur, nisi aperiatur: vt est illud: De comedente exiit cibus: & de forti egressa est dulcedo: significans ex ore leonis fauam extractam: Inter allegoriam autem & ænigma hoc interest: quod allegoriæ vis gemina est: & sub re alia aliud figuratiter indicat. Ænigma verò tantum sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur. vt cum interrogantibus, numquid nos quæserit aliquis, responderetur, bona fortuna. Vnde intelligitur, neminem nos quæsisse.

Parœmia est rebus & temporibus accommodatum prouerbum. Rebus, vt, Contra stimulum calces: dum significatur aduersis resistendum. Temporibus, vt, Lupus est in fabula. Aiunt enim rustici vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Vnde & subito tacenti dicitur istud prouerbum, Lupus in fabula.

Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine, vt Referes ergo hæc & nuntius ibi Pelidæ genitori, illi mea tristitia facta, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astysmus, id est, urbanitas sine iracundia, vt illud, Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mæui, Atque idem iungat vulpes & mulgeat hircos. id est, qui Bauium non odit, pro pœna ei contingat vt diligat Mæuium. Fuerunt autem Mæuius & Bauius poëtæ pessimi, & inimici Virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contra naturam sunt, id est, iungat vulpes & mulgeat hircos.

Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo, per quam minus notæ rei, per similitudinem eius quæ magis nota est paratur demonstratio. Huius species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est imago, comparatio, exemplum.

Icon est imago, cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt, Omnia Mercurio similis, vocemque colorumque, Er crines flauos, & membra decora iuuentæ. Congrua enim est similitudo de specie, cuius persona inducitur.

Parabola

Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus, vt, qualis in aruis Æstiferæ Libyæ viso leo cominus hoste Subsedit: vbi leoni Cæsarem comparauit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

Paradigma est exemplum dicti vel facti alicuius, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conueniēs ei, quam proponimus rei. ita, Tam fortiter perijt apud Hipponem Scipio, quam Vticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à maiore, à minore. A pari: Ac veluti magno in populo cum sæpè coorta est Seditio. A maiore ad minus: Quia liter expressum ventis per nubila fulmen. à minore ad maius: Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris. quasi dicat, re parua & breui, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

^a ad non propriam similitudinem. Ferri potest vulgata scriptura similitudine, vt sit quod Charisius dixit propter similitudinem. Nam ex eo videntur hæc. Sed cum idem Charisius metonymiam definiat. Dictionem trāslatam à propria significatione ad aliam proximitatē: vtrius modo legas licebit. Et Donatus. Ad impropriam similitudinem.

^b XIII. vsui trad. Ita Beda XII. Donatus, & Charis.

^c Tu Neptune pat. Citatur ex Claudian. à D. Aug. lib. 3. de doct. Chr. Varroni quidam, Albinouano tribuebat A. Augustinus.

^d Inq. manus chart. Pers. Satyr. 3. Quod verò sequitur: Nam per manum verba, &c. Aut aliena sunt, vt alijs quoque visum est, aut forte legendum, nam per manum, chartam, & arundinem litteræ significatæ sunt.

^e vinū precamur. Seru. Æn. 1. ad Crateras magnos st. e. v. c. Tropus est Synecdoche, vt Cererè pro frumento dicimus. Sic Plautus: vinum precamur, nam hic deus præsens adest.

^f Antonomasia. Donatus Antonomasia est significatio vice nominis posita, &c. vsq. ad Achilli.

^g Quib. duob. trop. Ex Donat. Charisius quoq. ἐπιφρησῶν est dictio vocabulo adiecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa.

^h Interponimus sententiam. Donatus. Interposita formatio diuersæ sententiæ.

ⁱ Ordo talis, &c. Seruij ad eum Virgilij locum.

^k vt voluntas loq. non fall. Quintil. lib. 8. Monere satis est, mentiri hyperbolen, neq. ita vt mendacio fallere velit.

^l Allegoria. Ambros. lib. de Abraham. Allegoria est, cum aliud geritur, & aliud figuratur. Cic. 3. de Orat. Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.

^m Ironia. Charisius. Ironia est oratio pronuntiationis grauitate in contrarium deducens sensum verborum.

ⁿ Antiphrasis. Hieronymus Bonos. ep. 100. An ideo tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non & lucus ideo dicatur, quod minime luceat, & parca quod nequaquam parcant, & Eumenides furie quod nō sint benigne, & vulgo Æthiopes vocentur argentei.

^o Charientism. Ex Donat. & Charis. ^p Parœmia. Ex Donat. Charisius. Parœmia est vulgaris rei vsurpatione cum aliqua diuersitate, vt coctæ numerabimus exta, cum significet, ex euentu sciemus. Et, contra stimulum calces, id est rei contrariæ resistere. Quæ sit sententia huius prouerbiij in Actis Apost. & apud Terentium nemo nescit.

^q Aiunt enim rustici. Non rusticos, sed physicos id confirmare scribit Seruius ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adolph.

^r Sarcasmos. è Seruio Æn. 2. ad verba Pyrrhi. Referes ergo hæc. Et eclog. 3. ad illud. Qui Bauium non odit.

^s Tam fortiter perijt apud Hipp. Scip. Q. Metellum Scipionem, opinor, intelligit. Qui cum antea P. Cornelius Scipio diceretur, postea adoptione Q. Metelli Pij, dictus est Q. Cæcilius Metellus Scipio. Hic, vt refert Appianus, cum in classem Cæsaris incidisset, neque effugere posset, gladio perfossus in mare se precipitauit.

De Prosa. Cap. XXXVIII.

Prosa est producta oratio, & à lege metri soluta. ^a Profum enim antiqui productū dicebant & rectum. Vnde ait Varro, apud Plautū profus lectis significare rectis. vnde etiam quæ non est perflexa numero: sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alij profam aiunt dictam ab eo, quod sit profusa, vel ab eo quod spatiosius proruat & excurrat, nullo sibi termino præfinito. Præterea tam apud Græcos, quam apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminum, quam prosæ. Omnia enim prius versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primus apud Græcos Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit. apud Romanos autē Appius Cæcus aduersus Pyrrhū solutam orationem primus exercuit. Iam ex hinc & cæteri prosæ eloquentia contenderunt.

^a Cap. XXXVIII. Profum n. antiqui productum d. e. r. Glossar. Prosa, pexatunica, πρῶτον ἰσχυρίων. Vid. Fest. Profum autē, an profum dicas, nihil referre (nisi quod illud antiquius) rectè aduertit vir eruditiss.

^b Pherecydes Syrius. Apuleius lib. 2. Florid. Pherecydes Syro insula Oriundus, qui primus versuū nexu repudiato, conscribere ausus est pæsis verbis, soluto loquutu, libera oratione. Meminit huius Plinius lib. 5. c. 29. & lib. 7. c. 56. Strab. lib. 10. & Eustath. Odusoc. o. ad illud: Νῆο ἑστὶς οὐπὶν κερδίσκται· ἐξ ἧς (inquit) φερέτω δὲν. Quod verò sequitur apud eund. Βαβυλόνι corruptum est ex Βαβύλῳ ἦος Vid. Laert.

De Metris. Cap. XXXIX.

Metra vocata quia certis pedum mensuris atq. spatijs terminantur, neq. ultra dimensionē temporum constitutā procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur.

Versus dicti ab eo, quod pedibus in ordine suo dispositis, certo fine moderantur per articulos, qui cæsa & membra nominantur. ^a Qui ne longius prouoluerentur, quàm iudicium posset sustinere, modum statuit ratio vnde reuerteretur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod reuertatur.

Huic adhæret rhythmus, qui non est certo fine moderatus: sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit: qui Latinè nihil aliud quàm numerus dicitur. De quo est illud: numeros memini, si verba tenerem. ^b Carmen vocatur quicquid pedibus continetur: cui datum nomen existimant seu quod carptim pronuntiaretur ^c (vnde hodie lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quod qui illa canerent, carere mente existimabantur.

Metra vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inuentoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

A pedibus metra vocata, vt dactylica, iambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur, à dactylo dactylicum: sic & alia à suis pedibus. A numero verò hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus: hos Græci ^d quia geminos feriunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius traditur, ^e eosque longos vocat.

Ab inuentoribus metra appellata dicuntur, vt, Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidam scripsit. Colophonia Colophonius quidam excoxit. Sotadeorū quoque repertor est ^f Sotades genere Cretenfis. Simonidia quoque metra Simonides poëta lyricus composuit.

A frequentatoribus: vt Asclepiadea. Non enim ea Asclepius inuenit, sed proinde ita vocata sunt, quod eis idem frequentissimè & elegantissimè vsus sit.

A rebus quæ scribuntur: vt heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicū enim carmen dictum, quod eo virorum fortium res & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aërei & cælo digni propter sapientiam & fortitudinem: quod metrum auctoritate cætera metra præcedit, vnum ex omnibus, tam maximis operibus aptum quàm paruis, suauitatis & dulcedinis æque

capax. Quibus virtutibus & nomen solum obtinuit, vt heroicum vocaretur ad memorandas scilicet heroum res. Nam & præ cæteris simplicissimum habetur, constatque duobus pedibus, dactylo & spondeo. ac sæpè penè vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperantius sit vtriusque mixtura, quàm si instruat à singulis. Omnibus quoque metris prius est. Hoc primū Moyfes in cantico Deuteronomij, ^h longè antè Pherecydem & Homerum cecinisse probat. Vnde & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. Siquidem & Iob Moyfi temporibus adæquatus hexametro versu dactylo spondeoque decurrit. Hoc apud Græcos ⁱ Hecateus Milesius fertur primus composuisse: vel vt alij putant Pherecydes Syrius. quod metrum ante Homerum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eò quod hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cum in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt, vt ait Terentianus. *in Páσιαν, in Páσιαν, in Páσιαν.*

Elegiacum autem dictum, eò quod modulatio eiusdem carminis conueniat miseris. Terentianus Hos elegos dixere: solet quod clausula talis Tristibus, vt tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inuentum, nisi quia apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apud Græcos sic adhuc Grammaticorum pendet: vt sub iudice ^k res relicta sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam, quidam Archilochum auctorem atque inuentorem volunt.

Bucolicum: id est pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Namque ^l transeunte in Græciam Xerxe rege Persarum, cum Spartanæ virgines, sub hostili metu neque egredi urbem auderent, neque pompam ^m chorumque agrestem Dianæ de more exercebant: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Appellatur autem Bucolicum à bubus de maiore parte, quamuis opilionum caprariorumque sermones in ijs & cantica inserantur.

Hymnos primùm Dauid propheta in laudè Dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum

stum est. Deinde apud Gentiles ⁿ prima Mnemia Timothoe fecit in Apollinem & Musas, quæ fuit temporibus Ennij longe post Dauid. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

Epithalamia sunt carmina nubentium, quæ decantantur à scholasticis in honore sponsi & sponsæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Ecclesiæ & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Quod genus primum à Gentilibus in scenis celebrabatur postea tantum in nuptijs hæsit. Vocatur autem epithalamium: eò quod in thalamis decantetur.

Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Ieremias versu composuit super urbem Hierusalè quando subuersa est, & populus Israel captiuus ductus est. Post huc apud Græcos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funcribus atque lamentis: similiter & nunc.

Epitaphium Græcè, Latinè supra tumulū. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorū fit qui iam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita, mores & ætas eorum.

Poësis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poema vnus. Idylion paucorum versuum: distichon duorum: monostichon vnus.

Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur. *ἐπι* enim super, *γραμμα* littera vel scriptio dicitur.

Epodon in poemate clausula breuis est. Dictum autem epodon quod accinatur ad speciè elegiaci, vbi præmissio vno longiori, alter breuior componitur, atque ita in singulis quibusque maioribus sequentes minores quasi clausulæ recinunt. ^p Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subiectos, vt est apud Horatiū: Beatus ille qui procul negotijs, deinde sequitur præcisus: Vt prisca gens mortaliū. Sic & deinceps alterni. quibus aliqua pars deest: & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

^q Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilij ad propria opera more centonario, ex multis hincinde cõpositis in vnū faciunt corpus, ad facultatē cuiusque materiæ. Denique ^r Proba vxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Euangelij plenissimè expressit, materia cõposita secundū versus,

& versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoque & ^s quidam Põponius ex eodem poëta inter cætera stili sui otia Tyrurum in Christi honorem composuit: similiter & de Æneide.

^a Cap. XXXIX. Qui ne longius prouolu. *Et c. vsq. ad numerus dicitur. Augustini sunt verba, 2. de ordin. c. 14. Vidend. idem. 3. de Mus. c. 1.*

^b Carmen vocatur. *è Seru. Æn. 3.*

^c Vnde hodie-- carminare. *Vititur eo verbo non semel Plinius vt lib. 9. c. 38.*

^d Quia geminos feriunt. *Terentian. Sed ter feritur hinc trimetros dicitur.*

^e Eosque longos. *Cicero. 2. de legib. Heroicis versibus, quos longos appellat Ennius.*

^f Sotades genere. Creten. *De quo Suid. & Athenaus lib. 14.*

^g Nomen solum obtin. *Quamuis Lyricis heroum quoque facta canerentur.*

^h Siquidem Iob. *Hieron. in præf. ad Iob.*

ⁱ Longe ante Pherecydem. *Duo fuerunt Pherecydes. Atheniensis antiquiorem fuisse Syriam (de quo cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, nisi mendum in hoc hæret.*

^j Hecateus Milesius. *Strab. lib. 1. πρώτιστον γὰρ ἡ ποιητικὴ κατασκευὴ παρήλθεν εἰς τὸ μέσον ἢ εὐδοκίμωσεν. εἴτα ἐκείνην μιμνήσκοντο ἄλλοι τὸ μέτρον, τ' ἄλλα δὲ φιλάξαντες τὰ ποιητικὰ συνέγραψαν οἱ περὶ Κάδμον, ἢ Φερικίδην ἢ Ἐκατάων, & c.*

^k Res relicta sit. *Ita V. C. Rom. relegata, vel religata nostri: nos duas voces, res relicta, alias putamus. Horatius in art. Quis tamen exiguos elegos emisit auctor; Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.*

^l Transeunte in Græciam Xerxe. *è Seru. ad Eclog. 1.*

^m Chorūque agrestem Dianæ. *f. Agrestis, vel vt est in Rom. C. Agrestis. Diana Agrestis meminit Pausan. lib. 7.*

ⁿ Prima Mnemia Timothoe. *Ita plerique. CC. al. Memmia, Enimia, aut Enemia & Cymothoe. Qua de re amplius querendum. Nam Timothoës vestigiū nullum. Mnemia verò an pars nominis sit, an μνημεία id est monumenta reliquerit, id quoque in medio relinimus.*

^o Quæ cantantur à Scholasticis. *Aug. in ps. 44. Solent dici à Scholasticis carmina quædam vxorem deducunt, quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur sponsi, & sponsæ. Quod autem ad Scholasticum nomen attinet. Hieronym. in catalog. de Sarapione. Sarapion qui ob elegantiam ingenij nomen Scholastici meruit.*

^p Clausulas autem Lyrici appellant. *Sic Terentian. paullo ante pentametrum clausulam heroicam dixit.*

^q Centones. *Tertullianus lib. de præscriptionib. Cum de secularibus quoque scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis, * quouis hodie ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materia secundum versus, versibus secundum materiam concinnatis. Denique Ofsidius Geta Medeam tragædiam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eod. poeta inter cætera stili sui otia pinacem Cebe-tis explicuit. Homericentonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde cõpositis in vnum faciunt corpus.*

• Proba vxor Adelphi. *Proba Falconia, cuius & Hieronymus meminit, & cento quidam circumfertur.*
 f Et quidam Pomponius. *Al. Pomponius.*

De Fabula. Cap. XL.

Fabulas poetarum à fando nominauerunt: quia non sunt res factae, sed tantum loquendo fictae. Quae ideo sunt inductae: vt ficto mutorum animalium inter se colloquio imago quaedam vitae hominum nosceretur. Has primus inuenisse traditur a Alcmaeon Crotoniensis: appellanturq. Aesopicae, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autem fabulae aut b Aesopicae, aut Lybisticae. Aesopicae sunt, cum animalia inter se sermocinasse finguntur, vel quae animam non habent: vt vrbes, arbores, montes, petrae, flumina. Lybisticae autem dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

Fabulas poetarum quaedam delectandi causa finxerunt: quaedam ad naturam rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictae, vt eae, quas vulgo dicunt, vel quales Plautus & Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, vt c Vulcanus claudus, quia per naturam nunquam rectus est ignis, vt illa triformis bestia, d Prima leo, postrema draco, media ipsa chimera, id est caprea, aetates hominum per eam volentes distinguere, quarum ferox & horrens prima adolescentia, vt leo: dimidium vitae tempus lucidissimum, vt caprea, eò quod acutissime videat: tum fit senectus e casibus inflexis, draco. Sic & Hippocentauri fabulam esse confictam, id est hominem equo mixtum ad exprimentam humanam vitae velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores: vt apud Horatium mus loquitur muri, mustella vulpeculae, vt per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Vnde & Aesopi tales fabulae sunt ad morum finem relatae, vel sicut in libro Iudicum ligna sibi regem requirunt, & loquuntur ad oleam & ad ficum, & ad vitem & ad rubum. Quod totum utique ad mores fingitur, vt ad rem quae intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. f Sic & Demosthenes orator fabula usus est aduersus Philippum, qui cum ab Atheniensibus postularer, vt sibi decem oratores da-

rentur, & discederet, finxit ille fabulam, quae dissuaderet dicens: lupos aliquando pastoribus, quorum diligentiam decipere voluissent, suasse, vt in amicitiam conuenirent, ea tamen conditione, si canes in quibus erat causa iurgiorum, iure illis traderentur: annuisse pastores, & in spem securitatis dedisse canes, quos ouium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi, adempta omni formidine, omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantum, verum etiam pro libidine lacerauerunt. Philippum quoque principes populi postulare, quo facilius posset opprimere spoliata custodibus urbem.

a Capit. XL. Alcmaeon Crotoniens. *Pythagora discipulus.*

b Aut Aesop. aut Lybisticae. *Arist. Rhetor. 2. de exemplis. τῶν ἢ ἐν μὲν παραβολῇ ἐν ἡ λόγοι, δὲ ὅτι Αἰσώπειοι, ἢ λυβικοί. Hesychius: λυβικὸι λόγοι χαμαιλέον φησὶ λυβικὸν εὐρεῖν τὰς λόγους τῆς τῆς. Vid. Theon. progymnasium.*

c Vulcan. claud. e *Seru. Aen. 8.*

d Primaleo, post. drac. *Lucretij versus lib. 5.*

e Casib. inflexis. *Qui Longobardicos characteres norunt, vel curuib. vel cursib. admittant, propter similitudinem, a & u, x. & s. cum praesertim casibus sit in libro Salmant. in Romano vero, casib. subiacens inflexis.*

f Sic & Demosth. *In Olynthiacis.*

De Historia. Cap. XLI.

Historia est narratio rei gestae, per quam ea quae in praeterito facta sunt, dignoscuntur. Dicta autem Graecè historia, a ἱστορεῖν id est à videre, vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui interfuisset & ea quae conscribenda essent vidisset. Melius enim oculis quae sunt deprehendimus, quam quae auditione colligimus. Quae enim videntur, sine mendacio proferuntur. b Haec disciplina ad Grammaticam pertinet: quia quidquid dignum memoria est, litteris mandatur. Historiae autem ideo monumenta dicuntur, quod memoriam tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à fertis florum inuicem comprehensorem.

a Cap. XLI. Historia ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν. e *Seru. Aen. 1.*

b haec disciplina ad Grammaticam pertinet. *Aug. lib. 2. de ordin. c. 12. Quia Grammatica ipso nomine profiteri se litteras clamat, vnde etiam Latine litteratura dicitur; factum est, vt quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam necessario pertineret.*

De

De primis auctoribus Historiarum. Cap. XLII.

Historiam autem primus apud nos Moses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Graecis & Troianis historiam edidit: quam in folijs palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. a Post Darem autem in Graecia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit ijs temporibus quibus Esdras legem scripsit.

a Cap. XLII. Primus historicus. *Primus in historia Roman. C. quam scripturam confirmare videtur Silien. Goth. mendum historiam: sic Martialis. Crispus Romana primus in historia.*

De utilitate Historia. Cap. XLIII.

Historiae gentium non impediunt legentes in ijs quae vtilia dixerunt. Multi enim sapientes praeterita hominum gesta ad institutionem praesentium historiis indiderunt. Si quidem & per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regumque successum multa necessaria perscrutantur.

a Cap. LXIII. Historiae gentium non imped. legent. &c. *Vid. Aug. 2. de doct. Christ. c. 28.*

De generibus Historia. Cap. XLIII.

Genus a Historiae triplex est. Ephemeris namque appellatur vnus diei gestio. Hoc apud nos Diarium vocatur. b Nam quod Latini Diarium, Graeci Ephemerida dicunt.

Kalendaria appellantur, quae in menses singulos digeruntur.

Annales, sunt res singulorum annorum. Quaecumque enim digna memoriae domi militiaeque, mari ac terra per annos in c co-

mentarijs acta sunt, ab anniuersarijs gestis Annales nominauerunt.

Historia autem multorum annorum vel temporum est: cuius diligentia annui commentarij in libris delati sunt. d Inter Historiam autem & Annales hoc interest: quod historia est eorum temporum quae vidimus. Annales verò sunt eorum annorum quos aetas nostra non nouit. Vnde Sallustius e ex historia: Liuius Eusebius, & Hieronymus ex annalibus & historia constant. f Inter Historiam, & argumentum & fabulam interest. Nam Historiae sunt res verae, quae factae sunt. Argumenta sunt, quae etsi facta non sunt, fieri tamen possunt. Fabulae verò sunt, quae nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contra naturam sunt.

a Cap. LXIII. Genus historiae tripl. *Vid. Agell. lib. 5. c. 18.*

b Nam quod Latini Diarium Graeci Ephemerida. *Agell. Id eorum est qui Diarium scribunt, quam Graeci Ephemerida vocant.*

c In commentarijs acta sunt. *Conscribentur ex actis primum commentarij, deinde ex commentarijs annales vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentarijs annales, ex annalibus historiam conscribi vult, eiusque dici historiae cuius opera ex annalibus historia sit composita, aut certe annales plures in volumen vnum redacti.*

d Inter historiam autem, & annal. *Seruus Aen. 1. ad verba. Et vacet annales, Historia est eorum temporum quae vel vidimus, vel videre potuimus. dicta ἀπὸ τῆς ἱστορεῖν. i. videre. Annales verò sunt eorum annorum & temporum, quae aetas nostra non nouit, vnde Liuius ex annalibus & historia constat.*

e Sallustius ex historia: Liuius, Euseb. *Ita Goth. Quet. collig. probissime: cum in reliquis omnibus historiis legatur. Videntur apud Seruii voces Sallustius ex historia deesse. Et plane in Sallust. aetatem inciderunt non modo reliqua historiae, quas à M. Emilio Lepido, & Q. Lutatius Catulo Coss. orsus est; sed etiam Iugurthinum bellum, quod P. Scipionis Nasica consulatu cepit. Huius autem rei sit penes auctorem, hoc est Seruium, fides: non n. probatur doctissimis viris haec differentia. Vid. Beroaldi de Seruii commentarijs censuram.*

f Inter historiam, argum. & fab. e *Seru. Aen. 1. ad verba: reuocato à sanguine Teucris. Qui vult emendari & suppleri ex hoc potest, pessime enim affectus est.*

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SECVNDVS.

De Rhetorica

&
Dialectica.

DE RHETORICA

eiusque nomine.

Cap. I.

Rhetorica^a est bene dicēdi scientia in ciuilibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum iusta, & bona. ^b Dicta autē Rhetorica Græca appellatione ἀπό τοῦ

ῥητορικήν id est, à copia locutionis ῥήσις enim apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Coniuncta est autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiā recte loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualiter ea quæ didicimus proferamus.

^a Rhetorica est bene dicendi scientia. Hæc tantum verba huius loci propria esse duco. Quæ præterea leguntur in plerisque libris. In ciuilib. quæstionib. necessaria ad persuadendum iusta & bona, eloquentiæ copia in rer. personarumq. negotio. Neque eadem sunt in omnib. & priora quidē importata hæc sunt à capite. 2. libri. 1. postrema vero. In rer. personarumq. negotio. à Gothicis omnib. cc. absunt. adscriptus ergo tantum quæ in meliorib. libris leguntur.

^b Dicta autem ἀπό τοῦ ῥητορικήν. Ita VV. CC. neque id abnuit interpretatio.

De inuentoribus Rhetorica artis.

Cap. II.

Hæc autem disciplina à Græcis inuenta est à ^a Gorgia, Aristotele, Hermagora:

& translata in Latinum à Tullio videlicet & ^b Quintiliano, sed ita copiose, ita variè: ut eam lectori admirari in promptu sit, cōprehendere impossibile. ^c Nam membranis retentis, quasi adhærescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabatur. Huius disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

^a Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. Quoniam hæc præcipue artem hanc excoluerunt, quamuis alij prima fundamenta iecerint, ut Empedocles, Tisias, & Corax.

^b Quintiliano. Et Titiano addunt quidam libri, non tamen melioris notæ. Recteq. irrepisse putabat Chacon ex ultimis syllabis Quintiliani librarior. vitio repetitis. De Titiano Hieronym. in chron. Titianus vir eloquens præfecturam prætorij apud Gallias administrat. Et Seru. Aneid. 10. Titianus & Caluus qui themata de Virgilio elicuerunt, & deformauerunt ad dicendi usum.

^c Nam membranis retentis q. adh. Respexisse videtur ad Ciceronis verba Tusc. i. Sed nescio quomodo dum lego assentior: cum posui librum, assensio omnis elabatur.

De nomine Oratoris, & partibus Rhetoricæ.

Cap. III.

ORator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura, moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inuentione, Dispositione, Elocutione, Memoria, Pronunciatione, & Fine officij, quod est

est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit, naturā, doctrinā, vsu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: vsus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solum in oratore, sed in vnoquoq. homine ^a artifice spectantur, ut aliquid efficiat.

^a Cap. III. artifice spectantur. Al. expectantur. f. expectantur.

De tribus generibus caussarum.

Cap. IIII.

GENERA caussarū tria sunt: deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet utilitatibus vitæ, quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsius personæ facto, aut pænæ aut præmij sententiā datur. Dictū autem iudiciale, eo quod iudicet hominem, & sententiā suā ostendat, vtrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus ^a condemnari, liberarique supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eò quod de vnaquaque re in eo deliberatur. Huius generis duplex est, ^c suasio & dissuasio, id est, de expetendo & fugiendo, de faciendo & non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto, utili, & possibili. Hæc differt aliquid à deliberatiua, quia suasoria eget altera persona: deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autē duæ sunt, quæ plus valent: spes & metus. Demonstratiuum dictū quod vnamquamque rem aut laudando aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum, vt, - quæ te tam læta tulerūt Secula—. In ipsum, vt, O sola infandos Troiæ miserata labores. Post ipsum, vt, In freta dum fluiuij current, dum montibus vmbra Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet: Semper honos nomēque tuum laudēsque manebunt.

Pari ordine è contrario & in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstratiuum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio quæ contraria est laudi, specialiter in certam fa-

cientis personam adhibetur. Communis verò locus generaliter in facti crimine præponitur: vnde & communis locus dicitur, quia absente persona non tam in hominem quam in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in vno tantum, sed etiam commune in plurimis inuenitur.

^a Cap. IIII. liberariq. Reijciebat hæc Chacon. Sed frequens apud Isidorum coniunctionum, disjunctionumque vicissitudo.

De gemino statu caussarum.

Cap. V.

STATUS caussarum apud Rhetores dicitur ea res, in qua causa consistit, id est, contentio. ^a Græci autem statum à contentione εἶδος dicunt. Latini autem non solum à pugna per quam expugnent propositionem aduersarij, sed quod in eo pars vitæ que consistat. Fit autem ex intentione & depulsione. Status autem caussarū duo sunt, rationalis & legalis. De rationali oriuntur cōiectura, finis, qualitas, trāslatio. De fine iudicialis & negotialis. De iudiciali absoluta & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, ^b comparatio. De concessione, purgatio & deprecatio. Coniecturalis status est, cum factum quod alij obijcitur, ab alio pernegatur. Definitiuus status est, cum id quod obijcitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. ^c Qualitas est dum qualis sit res quæritur: & quia de vi & genere negotij controuersia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cum causa ex eo pendet, quod aut non is agere videtur quem oportet, aut nō apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translatiua constitutio dicitur, quod actio translationis & commutationis indigere videtur. Iudicialis est, in qua æqui & recti natura, & præmij aut pænæ ratio quæritur. Negotialis est, in qua quid iuris ex ciuili more & æquitate sit consideratur. ^d Assumptiua est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cum reus non id quod factum est defendit, sed vt ignoscatur postulat: ^e quod nos ad pœnitētes probauimus pertinere. Remotio criminis est, cum id crimen quod infertur, ab se & ab sua culpa, vi & potestate in alium

reus

reus dimouere conatur. Relatio criminis est: cum ideo iure factum dicitur, quod alius ante iniuria lacessierit. Comparatio est, cum aliud aliquod alterius factum honestum aut utile contenditur, quod ut fieret, illud quod arguitur dicitur esse commissum. Purgatio est, cum factum quidem conceditur, sed culpa remouetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cum & peccasse se, & consulto peccasse reus confitetur, & tamen ut ignoscatur postulat: quod genus perraro potest accidere. Itē ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum & voluntas, leges contrariæ, ambiguitas, collectio siue ratiocinatio & definitio legalis. Scriptum & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariæ status est: quando inter se duæ leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cum id quod scriptum est, duas aut plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est: quando ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, inuenitur. Definitio legalis est cum vis verbi quasi in definitiua constitutione in quo posita sit queritur. Status ergo tam rationales quam legales à quibusdam certius decem & octo connumerati sunt, ceterum secundum Rhetoricos Tullij vnde uiginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principaliter affixit status. Inde se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicauit.

^a Cap. V. Græci autem statum à content. Ita Herodotus. & Hermagoras. Praferre videtur Isidorus nostram vocem Græca ἰστέως.

^b Relatio criminis comparatio. Compensatio in plerisque libris, qua de re Capella. Comparatio (inquit) quam compensationem noui à posterioribus perhiberi. Sed comparatio est apud Ciceronem, vnde hæc sunt. Et infra comparatio desinitur, consentientibus omnibus libris.

^c Qualitas est. Videntur abundare hæc voces ex Cic. I. de inuent. legendumque. Dum qualis sit res queritur, quia de vi, & de genere negotij, &c.

^d Assumptiua. Post assumptiuam videtur desiderari absolutam. Dixerat enim ex iudiciali assumptiuam, & absolutam oriri. Quam Cicero desinit. Quæ ipsa in se iuris, & iniuriæ continet quæstionem.

^e Quod nos ad pœnit. Vid. d. 50. c. in capite, & seqq.

^f Secundum Rhetoricos Tullij. Libros de inu.

De Tripartita controuersia Cap. VI.

Tripartita controuersia iuxta Ciceronē aut simplex est, aut coniuncta. Et si con-

iuincta erit considerandum est, vtrum sit ex pluribus quæstionibus iuncta, an ex aliqua comparatione. Controuersia simplex est, quæ absolutam continet vnam quæstionem hoc modo: Corinthijs bellum indicamus, an non? Coniuncta est ex pluribus quæstionibus, in qua plura queruntur hoc pacto: Vtrum Carthago diruatur, an Carthaginensibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem vtrum potius, aut quid potissimum queritur, ad hunc modum: Vtrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui socijs sit auxilio: an teneatur in Italia, vtrumquam maximæ contra Hannibalem copiarum sint.

^a Cap. VI. Omnia ex eod. lib. I. de inuent.

De quattuor partibus orationis. Cap. VII.

Partes orationis in Rhetorica arte quattuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum prouocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter, vt ^a beniuolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: beniuolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita, vt breuiter atque apertè loquamur. Argumentandum ita, vt primùm nostra firmemus: dehinc aduersa cōstringamus. Concludendum ita, vt concitemus animum audientis implere quæ dicimus.

^a Cap. VII. Beniuolum. Ita scribi præcipit Isidorus ipse lib. I. non beniuolum.

De quinque modis caussarum. Cap. VIII.

Species caussarum sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causæ genus est, cui statim sine oratione nostra fauet animus auditoris. Admirabile à quo est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestitatis & turpitudinis particeps, vt & beniuolentiã pariat &

& offensionem. Obscurum, in quo aut tardi auditores sunt, aut difficilius ad cognoscendum negotijs causa cernitur implicata.

Cap. VIII. Ex eod. Ciceronis loco.

De Syllogismis. Cap. IX.

Syllogismus Græcè, Latine argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi argutæ mentis oratio, qua inuentum probabile exequimur. ^a Syllogismus igitur est propositionis & assumptionis, confirmationisque extrema conclusio: aut ex ambigentis incerto, aut ex fiducia comprobantis. Constat enim tribus partibus, propositione, assumptione, conclusione. Propositione, vt puta, quod bonum est, turpem usum habere non potest. Cōsentit audiens, assumit ille: Pecunia turpem usum habet: Concluditur, Ergo pecunia bonum non est. Syllogismis autem non solum rhetores, sed maximè Dialectici vtuntur, ^b licet Apostolus sæpè proponat, assumat, confirmet, atque concludat: quæ, vt diximus, propriæ artis Dialecticæ atque Rhetoricæ sunt. Syllogismorum apud rhetores principalia genera duo sunt, inductio & ratiocinatio. Inductionis membra tria sunt, prima propositio: secunda illatio, quæ & assumptio dicitur: tertia conclusio. Inductio est, quæ rebus non dubijs caprat assensionem eius cui instituta est: siue inter Philosophos, siue inter Rhetores, siue inter sermocinantes. Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessario vnus inducit aut plurius. Illatio inductionis est: quæ & assumptio dicitur, quæ rem de qua contenditur, & cuius causa similitudines habitæ sunt, introducit. Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. ^d Ratiocinatio est oratio, quæ id, de quo est quæstio, comprobatur.

Enthymema igitur Latine interpretatur mentis conceptio, quem imperfectum syllogismum solent ^c Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma consistit, quando eo quod ad fidem pertinet faciendæ vtitur syllogismorum lege præterita, vt est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur nauigandum. Ex sola enim propositione constat esse perfectum: vnde magis Rhetoribus quam Dialecticis con-

uenire iudicatum est. Ratiocinationis duo sunt modi. Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus atque Rhetoricus. Secundus epicherema, qui est in Rhetoricis latior syllogismus. & Enthymematis membra sunt quinque, primum conuincibile, secundum ostentabile, tertium sententiale, quartum exemplabile: quintum collectiuum. Conuincibile est, quod euidenti ratione conuincit, sicut fecit Cicero pro Mil. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putaretis per vos restitui posse, nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sicut Cicero in Catilinam: Hic tamen viuit: viuit: immo etiam in senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis addicit vt apud Terentium, Obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicuius exempli comparatione euentum similem comminatur: sicut ^h Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere. Collectiuum est, cum in vnū, quæ ⁱ argumeta ita sunt, colliguntur, sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela. Quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus: hunc iniuria, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitauit occidere: Præterea secundum Victorinum enthymematis est altera definitio ex sola propositione, sicut iam dictum est: quæ ita constat, Si tempestas vitanda est, non est nauigatio requirenda. ^k Ex sola assumptione, vt est illud, sunt autem qui mundum dicunt sine diuina administratione discurrere. Ex sola cōclusionem, vt est illud, vera est igitur diuina sententia: ex propositione & assumptione, vt est illud: Si inimicus est, occidit, inimicus autē est. Et quia illi deest cōclusio, enthymema vocatur. ^l Sequitur epicherema, descendens de ratiocinatione ^m latior & excrucior rhetoricus syllogismus, latitudine distans & productione sermonis à dialecticis syllogismis propter quod rhetoribus datur. Hic autem constat modis tribus, primus modus tripertitus est: secundus quadripartitus: tertius quinquepartitus. Tripertitus epicherematicus syllogismus est, qui constat membris tribus, id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripartitus est, qui constat ex membris quattuor: prima propositione, secunda assumptione, & vna propositionis siue assumptionis

tionis coniuncta: tertia probatione & quarta conclusione. Quinquepertitus est, qui constat ex membris quinque, id est, prima propositione: secunda eius probatione: tertia assumptione: quarta eius probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte Rhetorica, Si deliberatio & demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicuius generis causae putari: eadem enim res alij genus, alij pars esse potest: eidem genus & pars non potest, & cetera: quousque syllogismi huius membra claudantur.

^a Cap. IX. Confirmationis extrema concl. Confirmationem syllogismo addidit. Ciceronem secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est usus.

^b Licet Apostolus. Verba sunt Hieronymi ad Paul. Vrbicā ep. 155. mutasse Isidorū vocē Apostol. in Philosophū credebatur Chacon, rediisseq. rursus vel ex scribentium errore, vtraq. voce per compendium scripta; vel alicuius, qui eam ex Hieronymo accersit, superuacua diligentia.

^c siue inter sermocinantes. Victorinus, in quacūq. contentione verbor.

^d Ratiocinatio. Eod. modo Cassiodorus. Breuius Fortunatianus: Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.

^e Artigraphi. Eadem voce vtuntur Donatus, & Seruius, ad artem Donati. Constatq. ex D. August. ep. 59. huiusmodi Gracolatinas voces illa atate usurpatas esse, quamuis Quintiliano inuisas. Idem ab Augustino & Fortunatiano technici dicuntur.

^f Enthymematum membra. Fusius hac Isidorus quā Fortunatianus.

^g Cic. Philipp. 2. quor. exempla imitere eorū exitus non perhorrescere?

^h Quae argumentata. Ex Ouet. Colleg. Goth. reliqui quae argumenta.

ⁱ Ex sola assumptione. Suppleuimus hic quadam ex Tarraconensib. libris & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.

^j Sequitur epicherem. Ex lib. 1. de inuent.

^k latior, & executior Rhetoricus Syllogismus. Sic pauld ante epicherema latiore syllogismū dixit, latior executio volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.

^l & quarta conclus. Vox quarta ex Gothicis reposita est.

De Lege. Cap. X.

Lex^a est constitutio populi, quam maiores natu cum plebibus sanxerūt. Nam quod rex aut imperator edicit, constitutio vel editum vocatur. ^b Institutio æquitatis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Inter legem autem & mores hoc interest, quod lex scripta est: mos verò est vetustate probata consuetudo, siue lex non scripta: nam lex à legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus ^c tracta tantum dē. Consuetudo autē est ius

quoddā moribus institutū, quod pro lege^d suscipit cum deficit lex, nec differt scripturā; an ratione consistat: quando & lege^d ratio commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod salutis proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in cōmuni est vsu. Omnis autem lex aut permittit aliquid, vt, Vir fortis petat præmium: aut vetat, vt, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt, Qui cædem fecerit, capite plectatur. ^e Factæ sunt autem leges, vt earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio aut pœna^f vita moderatur humana. Erit autē lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinē patriæ, loco temporique conueniens, necessaria, utilis, manifesta quoq. ne aliquid per obscuritatem sin captionē contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

^a Cap. X. Lex est. Lib. 5. c. 10. & d. 2. c. 2. Reperuntur eadem lib. 5. c. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.

^b Institutio æquit. Omne autem ius legib. & morib. constat. lib. 5. c. 3. & d. 1. c. 2.

^c de morib. tracta tantum dem. Sico. l. tantum modo Grat.

^d Ratio cōmendat. Tertul. lib. de corona milit. Consuetudo etiam in ciuilib. reb. pro lege suscipitur; cum deficit lex. Nec differt scriptura: an ratione consistat, quando & legem ratio commendat.

^e Factæ autem sunt leges. Ex Aug. ep. 56.

^f vita moderatur humana. Moderatur passiuè vt. l. 15. D. de negot. gest. Pro qualitate personar. & actio formatur, & condemnatio moderatur.

^g in captionem contineat. Paul. lib. 5. sentent. c. 33. Ne quis in captionem verbor. in cauendo incidat.

De sententia. Cap. XI.

Sententia est dictum impersonale, vt, Obsequium amicos veritas odiū parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita, offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo: Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chriā & sententiam hoc interest, quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquam dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

^a Cap.

De Cataſceue & Anaſceue.

Cap. XII.

Cataſceue est confirmatio propositæ rei, Anaſceue autē contraria superiori est: reuincit enim non fuisse aut non esse quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur: vt si quis Chimeram neget fuisse, aut fuisse confirmet. Inter has & Thesis hoc interest, quod Thesis quamuis & ipsa habeat disputationem in vtramque partem, tamen incertæ rei quasi quædam deliberatio vel coarctatio est: Cataſceue autē & Anaſceue in his rebus, quæ verisimiles non sunt, sed pro veris proponuntur, plerumque versantur. Anaſceuæ prima diuisio est, in inconueniens & mendacium. Inconuenientis species sunt, quod inhonestum est, & quod inutile. Item inhonestum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis, vt si quis indecora & non respondentia auctoritati dixisse dicatur: velut si aliquis infamet Catonem illum Cenforium, iuuentutem ad nequitiam & luxuriam cohortatum. In factis, vt si quis abhorrens aliquid à sanctimonia & nomine suo fecisse dicatur, vt est fabula de adulterio Martis & Veneris. Mendacium autem tres habet species: incredibile, quod factum non esse credatur: vt adolescentem de Siculo littore^a egredientes Africa classes videre. Impossibile est, vt Clodius infidias Miloni fecerit, & idem occisus sit à Milone. Contrarium est, Nam si infidias fecit, occidit. Occisus est, non fecit infidias. Hæc distributio in contrarium reformata^b Cataſceuæ proderit. Oportebit tamen principia sic ordinare, vt aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam esse dicamus. Et ad id postremum in Anaſceue recurramus, ne quid aliud significare voluerint, qui ista finxerunt: vt si Scyllam non marinam, sed maritimam feminam: nec succinctam canibus, sed rapacem aliquam & inhospitalem venientibus extitisse.

^a Cap. XII. egredientes Afric. Ex Plin. & Solin. mendose libri omnes ingredienti.

^b Cataſceuæ proderit. Post hæc verba adduntur in Gothicis aliquot. Vt gradus omnes constituamus, honestum, vtile, verisimile, possibile, consentaneum; vel ex diuerso inhonestum, inutile, parum verisimile, impossibile, contrarium. Quæ, quia neque satis cum superiorib. coherent, neque sunt in vetustiorib. libris, recipienda non putauimus, Licet quibusd. probarentur.

De Profopœia. Cap. XIII.

Profopœia^a est cum in animalium & persona & sermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multo est charior, loqueretur, dicens, &c. Sic & montes, & flumina vel arbores loquentes inducimus, personam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod & in tragædijs vsitatum est, & in orationibus frequentissimè inuenitur.

^a Cap. XIII. Profopœia. Hæc & Ethopœia maiores visa sunt, quæ vt cum figuris reliquis connumeranda essent, propterea eas in progymnasmatibus posuit.

De Ethopœia. Cap. XIII.

Ethopœiam verò illam vocamus, in qua hominis personam fingimus, pro exprimendis affectibus ætatis, studij, fortunæ, lætitiæ, sexus, mœroris, audaciæ. Nam cum piratæ persona suscipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cum fœminæ sermo simulatur, sexui conuenire debet oratio: iam verò adolescentis, & senis, & militis, & imperatoris, & parasiti, & rustici, & philosophi, diuersa ratio ducenda est. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa sunt maximè cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & vbi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus sit, aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

^a Cap. XIII. diuersa ratio ducenda. Ex Goth. Oul. oratio dicenda.

De Generibus questionum.

Cap. XV.

Genera questionum duo sunt: quorum vnum est finitum, alterum infinitum. Finitum hypothesis Græcè, Latine causa dicitur, vbi cum certa persona controuersia est. Infinitum quod Græcè thesis, Latine propositum nominatur. Hoc personam non habet certā, nec inest ei aliqua certa circumstantia, id est, nec locus, nec tēpus. In causa verò certa omnia sunt, vnde quasi pars causæ est propositum.

^a Cap. XV. neq. inest ei aliqua certa circumst. Al. Neq. in thesi aliqua circumst. eod. sensu.

^b Vnde quasi pars causæ, e. p. Cic. in Top. Itaque propositum pars causæ est.

D De

De Elocutione. Cap. XVI.

Iam verò in elocutionibus illa vti oportebit, vt res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inuerecunda castis, ne leuia grauibus, ne lasciuia ferijs, ne ridicula tristibus misceantur. Latine autem & perspicue loquendum. Latine autem loquitur, qui verba rerum vera & naturalia persequitur, nec à sermone atque cultu presentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre quid dicat: nisi id quoque aperte & suauiter dicere, ne id quidem tantum: nisi id quod dicat, & faceret dicat.

^a Cap. XVI. Nisi id quod dicat, & faceret dicat. Rom. C. Nisi id quod dicat & fecerit. F. nisi id quod deceat fecerit. Al. Nisi id quod dicat & facere dicat. Quam scripturam vna mutata littera recepimus.

De trimodo dicendi genere. Cap. XVII.

Dicenda sunt quoque summissa leuiter, incitata grauiter, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi, humile, mediū, grandiloquum. Cū enim magna dicimus, graditer proferenda sunt, cū parua subtiliter, cū mediocria temperatè. Nam in paruis causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendū. In causis autem maioribus, vbi de Deo vel hominum salute referimus, plus magnificentiae & fulgoris est exhibendum. In temperatis verò causis vbi nihil agit vt agat, sed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrumque est moderatè dicendum: sed & quamuis de magnis rebus quisque dicat, non tamen semper granditer dicere debet, sed summissè cū docet: temperatè cū aliquid laudat vel vituperat: granditer cū ad conuersionem auersos animos prouocat. Utenda tamen verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendētia, in grandi vehementia.

^a Cap. XVII. nihil agitur, vt agat. Sic o. l. ac tales sunt causae. pleraque in demonstratiuo genere.

De colo, commate et periodo. Cap. XVIII.

Componitur autem^a instruiturque omnis oratio commate, colo & periodo. Comma particula est sententiae. Colon membrum. Periodus ambitus vel circuitus. Fit

A autem ex coniunctione verborum comma, ex comate colon, ex colis periodus. Coma est iuncturae finitio, vt puta, Et si vereor, iudices, ecce vnum comma: sequitur & aliud comma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectū sensui praestat, sed adhuc pendet oratio: sicque deinde ex pluribus membris fit periodus: id est, extrema sententiae clausula, ita, veterem iudiciorum more^b requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quam vt vno spiritu proferatur.

^a Cap. XVIII. instruitur. Prothesis in Gotthica scriptura frequens instruitur pro struitur, nec minus frequens apharefis Spania pro Hispania. Spalensis pro Hispal. storia pro historia.

^b morem requirunt. Ead. verba apud Fab. Nunc pro requirunt in Miloniana, minimè vident, vulgo legimus. Cum alij quoque requirunt in ms. libb. legisse se affirmant.

*De vitijs litterarum, et verborum, et sententiarum cauendis.**Cap. XIX.*

Praeterea purum & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitijs, tam in litteris quam in verbis, quam etiam in sententijs. In litteris, vt iunctura apta & conueniens sit: & sic obseruandum, ne praecedentis verbi extrema vocalis in eandem vocalem primam incidat verbi sequentis, vt foeminae Aegyptiae: ^a quae structura melior fit, si consonantes vocalibus applicantur: triumque consonantium, quae in se incidentes stridere & quasi rixari videntur, vitanda iunctura est, id est, r, s, x, vt ars studiorum, rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est & consonans m, illisa vocalibus, vt verum enim.

^a Cap. XIX. quae structura. Al. instructura ex ystata prothesis.

De iuncturis verborum. Cap. XX.

In verbis quoque cauenda sunt vitia, vt non impropria verba ponantur, quam Graeci acyrologia vocat. Amada est ergo proprietates, sic tamen vt aliquando propter humilitatem fordidi aut spurci vocabuli translatis nominibus sit vtendum: non tamen longe accitis, sed vt veris proxima & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbatalongiora, quae fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoque & vitium

& vitium illud cauendum, cū quidam iactatione eloquentiae ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est breuitatis studio etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoque sicut in litteris & verbis, quae inter prima Grammaticorum studia cognoscuntur, ita & in sententijs vitia.

Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmus, & his similia. At contra orationem extollit & exornat Energia, tum Emphasis, quae plus quiddam quam dixerit, intelligi facit: vt si dicas, Ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, Demissum lapsi per funem. Cū enim dicit lapsi, ^a altitudinem suggerit. Huic contraria virtus est, verbis minuere quae natura sua magna sunt.

^a Cap. XX. Altitudinem suggerit. Sic C. Romanus: nostri omnes altitudinem imaginis sugg. sed suae imaginis, suae imaginationi potius legas: nobis probari neutrum potuit.

De figuris verborum & sententiarum. Cap. XXI.

Avgetur & ornatur oratio etiam figuris verborum ac sententiarum. Nam quia directa & perpetua oratio fatigatione atque fastidium tam dicendi quam audiendi creat: flectenda est & in alias versanda formas, vt & dicentem reficiat, & ornatior fiat, & iudicem diuerso vultu auditūque deflectat. E quibus plurimae superius à Donato in schematibus artis Grammaticae annotatae sunt.

Vnde tantum illa hic interponi oportuit, quae in poemate, aut nunquam, aut difficulter fiunt: in oratione autem liberè.

Anadiplosis est congeminatione verborum, vt, hic tamen viuit: viuit: immo etiam in senatum venit.

Climax est gradatio cū ab eo verbo quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo seruatur, vt est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam ap-

pellant, propter ea quod aliud in alio quasi necitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solum in singulis verbis, sed etiam in contextione verborum, vt apud Gracchum, Pueritia tua adolescentiae tuae inhonestamentum fuit, adolescentia senectuti dedecoramentum, senectus reipublicae flagitium. Sic & apud Scipionem: ^a Vi atque ingratis coactus cum illo sponione feci, facta sponione ad iudicem adduxi, adductum primo coetu damnari, damnatum ex voluntate dimisi.

Antitheta, quae Latine contrapositione appellatur, quae dum ex aduerso ponuntur sententiae pulchritudinem faciunt, & in oratione locutionis decentissima existunt, vt Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate, cum vitijs omnibus: postremo copia cum egestate: bona ratio cum perdita: mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. Huiusmodi locutionis oratione liber Ecclesiasticus vsus est, dicens: Contra malum bonum, & contra mortem, vita: sic contra piū peccator, & sic intueri in omnia opera Altissimi, ^b bina & bina, vnum contra vnum.

Synonymia est quoties in connexa oratione pluribus verbis vnam rem significamus, vt ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Item, Non feram, non patiar, non sinam.

Epanodos, quam regressione nostri vocant, Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur.

Antapodosis, quoties media primis & ultimis conueniunt, vt: Vestrum hic factum reprehenditur, Patres conscripti, non meum, ac pulcherrimum quidem factum: verum, vt dixi, non meum, sed vestrum.

Paradiastole est, quoties id quod dicimus interpretatione discernimus, cū te pro astuto sapientem appellas, ^c pro inconsiderato fortem, pro inliberali diligentem.

Antanaclassis est quae eodem verbo contrarium exprimit sensum. ^c Querebatur quid-

dam de filio cur mortem suam expectaret: respondente, Non expecto: immo peto, inquit, vt expectes.

Antimetabile est conuersio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Et illud: Si consul Antonius, Brutus hostis: Si cõseruator reipub. Brutus, hostis Antonius. f Exoche, * Quis eos appellauit? Appius: quis produxit? Appius.

Nunc figuras sententiarum, quas operæpretium est cognoscere persequamur.

§ Sententia est dictum imperfonale, vt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adiecta, chria erit, ita: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chriã & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquã dicitur. Vnde si sententiæ persona adijciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

Sententiarum species multæ sunt: aliæ enim indicatiuæ, aliæ pronuntiatiuæ, vt, Nusquam tuta fides: aliæ imperatiuæ: vt, Vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Aliæ admiratiuæ: vt, tantæne animis cælestibus iræ?

Aliæ cõparatiuæ, vt: Si vinco & pereo quid ibi me vincere præstat? Aliæ superlatiuæ, quæ cum aliquo motu animi & indignatione promuntur, -- Quid non mortalia peccata cogis Auri sacra fames?

Aliæ interrogatiuæ: vt, -iuuenes quæ caussa subegit Ignotas tentare vias? -- Qui genus, vnde domo? pacemne huc fertis an arma?

Aliæ responsiuæ, vt illinc, istinc. Aliæ deprecatiuæ: vt, Eripe me his inuicte malis. Aliæ promissiuæ: vt, Parce metu Cytherea, manent immota tuorum Fatatibi. Aliæ cõcessiuæ, quæ cum impulsione prohibeant: vt, I, sequere Italiam ventis pete regna per vndas, quæ tamen ne non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua quæ vetant latent, vt, -ventis per vndas. Aliæ demonstratiuæ: vt, En, ecce. Aliæ optatiuæ: vt, ô mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

Aliæ^h derogatiuæ, vt nequaquam.

Aliæ quæ cum exclamatione proferuntur: vtⁱ Quis furor ô ciues pacẽ conuertit in arma? Et Cicero, O dij immortales, vbinam gentium sumus?

Aliæ exhortatiuæ, cum ad sententiã pronocamus: vt, Aude hospes contēnere opes.

Aliæ dehortatiuæ, cum à contrario vitio peccatõq. reducimus. Sunt & affirmatiuæ, vt, quidni, quippe.

Præceptiuæ: vt, Nudus ara, fere^k nudus, habebis frigore messes.

Vetatiuæ, vt, Néue inter vites corylũ fere, néue flagella Summa pete.

Negatiuæ, vt nõ, minimè. Sunt & miratiuæ vt, ¹ Papè, viuere nõ licet, & fornicari libet?

Dolentis, vt, Hei mihi quod nullis amor est^m sanabilis herbis. Flentis. * ---

Similitudinis sic: ⁿ vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. -----

Irridentis. -----

Gementis. -----

Exhortatiuæ. -----

Consolatiuæ. -----

Commiserantis. -----

Quorum quot sunt figuræ, tot & in pronuntiando voces.

° Sunt & Amphidoxæ, quarũ pars honesta est, pars inhonesta: vt, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phæton.

Sunt & aliæ, p procatalepses: cum id quod uobis obijci poterat, ante præsumimus ad diluendum: vt, Si quis vestrũ, Iudices, aut eorum qui assunt fortè miratur. Sunt & aporia, dubitatio simulantis nescire se quæ scit, aut quomodo dicatur.

¶ Cænosis autè dicitur cõmunicatio consilij cum iudicibus aut aduersarijs, vt si dicas: Vos cõsulo iudices, aut vos aduersarij: quid me facere conuenit, aut quid vos facturi fuissetis.

Paradoxon est cum dicimus inopinatum aliquid accidisse, vt pro Flacco Cicer. Cuius laudis prædicator esse debuerit, eius periculi deprecatorum esse factum.

Epitrope, id est, permissio, cum aliqua ipsi iudicibus aut aduersarijs permittimus æstimanda: vt Caluus in Vatinium, Perfrica frontem, & dic te digniorem qui prætor fieres quàm Catonem.

Parrhesia est oratio libertatis & fiduciæ plena, ^f Occidi, occidi non Spurium Meliũ, &c. Qua figurã cautè vtendum est, vt Cicero: præmisit enim rationem.

Ethopœia est, cum sermonem ex aliena persona inducimus, vt pro Cælio, Tullius facit Appiũ cæcum cum Clodia loquentẽ. Energia est rerũ gestarũ aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qua locuti iã sumus.

^t Metathesis est, quæ mittit animos iudicium

cum in res præteritas aut futuras, hoc modo: Reuocate mentes ad spectaculum expugnata misere ciuitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum iniurias, captiuitates matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum quæ dicturus est aduersarius: vt Tullius pro Milone, cum mittit animos iudicum in eum reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso Milone Clodius viueret.

Aposiopesis est, cum id quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

¶ Epanalepsis est digressio: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paullo longius quàm volebam, sed redeo ad causam.

Anamnesis est, commemoratio eius rei quam oblitos fuisse nos fingimus.

Apætisis est cum id quod in animos iudicum quasi deposueramus, opportunè reposcimus.

Ætiologia est, cum proponimus aliquid, eiusque causam & rationem reddimus.

¶ Characterismus est descriptio figuræ alicuius expressa: vt, Omnia Mercurio similis vocemque coloremq. Et crines flauos, & membra decora iuuentæ.

* Epitrochasmus, cum plures sensus breuiter expeditos in vnum locum coaceruat, & cum quadam festinatione decurrit: vt Cicero: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrũ, bona fortunam, coniuges, liberõsque vestros, &c.

Ironia est cum per simulationem diuersum, quàm dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cum laudamus eum quem vituperare volumus, aut vituperamus quem laudare volumus. Vtriusque exemplũ erit, si dicas: Amatorem reipublicæ Catilinam, hostem reipublicæ Scipionem.

¶ Diafyrmos, ea quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

Epimone est quoties in eodẽ sensu diutius immoramur: Cui tandè pepercit: cuius amicitia fidem custodiuit? cui bono inimicus non fuit? quando non aut accusauit aliquem, aut verberauit, aut prodidit?

Epangelia est promissio, qua iudicem attentũ facimus: pollicentes nos aliqua magna aut minima dicturos.

Profopopœia est, cum in animalium & persona & sermo fingitur. Cicero in Catilinã: Etenim si mecum patria mea, quæ mihi vita

mea multo est charior loqueret, dicens, &c. ^z Parathesis est cum quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam iudicum repetituros nos dicentes cum opportunum fuerit.

Peufis, id est, soliloquium, cum ad interrogata ipsi nobis respondemus.

^a Synchorefis est, cum differimus aliquid petentes, vt aliud interim nos permittant dicere.

^a Cap. XXI. Vi atq. ingratijs coactus, Coactus^z ingratijs interpretationem esse quis dubitet? ergo expungi sine fraude poterat.

^b Bina, & bina. LXX, δύο, δύο, ἐν τὰ ἐναντία τῶν ἐνός. Et ita quidã vulg. edit. libri m. s. duo, duo, vñũ contra vñũ.

^c Principum dignitas, &c. Ex oratione pro Ligario. Pro confidente fortem pro illiberali diligentem rei familiaris: dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hypertide. Eod. vñũ Fabius lib. 9 c. 3. Alterũ autem Paradiastoles exemplum apud Rutilium Fabius Synæciosi aptauit, cum opposita figuræ videantur, illa enim res, quæ videntur eadem, disjungit: Synæciosis contra diuersa coniungit.

^d Antanaclasis. Anacrasin vocat Rutilius, nisi mendum in eo. Quinctilianus speciem esse dicit paronomasia.

^e Quærebatur quidam. Proculium appellant hunc Fabius & Rutilius.

^f Exoche * Quis eos appellauit. Videtur hoc loco deesse tum definitio Exoches cum suo exemplo; tum etiam alterius figuræ nomen cuius exemplum sit quod è Miloniana assertur. Hanc A. Augustinus Symplocen fuisse aiebat, vtramq. è Seruio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.

^g Sententia est dict. imp. Idem sup. c. 11.

Quæ tamen ne non intellecta Verba Serui ad v. I, sequere Italiam vent. An. 4.

^h Aliæ derogatiuæ. Al. denegatiuæ.

ⁱ Quis furor. Petron. in Satyr. Quis furor, exclamat, pacem conuertit in arma?

^k Habebis frigore messes. Febrim potius ex Seru. & Virgilij vita. Sed hac verba è margine inserta verissime iudicabat Chacon.

^l Pappæ viuere non lic. &c. Verba sunt Hieronymi in ep. ad Rust. 4.

^m sanabilis, medicabilis apud Ouid.

ⁿ Vt quondam Creta. Ex An. 5.

^o Sunt & amphidox. Vid. August. de Rhetor. c. 10.

^p Procatalepses. Prolepsin Fabius, & præsumptionẽ vocat.

^q Cænonesis. Hanc Rufinianus Anacrasin; Fabius communicationem nominat.

^r Caluus in Vatinium. Constat à Caluo Vatiniũ accusatum, Catullus.

^s Risi nescio quem modo in corona, Qui, cum mirificè Vatiniã Meus crimina Caluus explicasset.

^t Occidi, occid. Ex Milonian.

^u Metathesis. Hypotyposin Rufinianus & reliqui vocant, P. Nannæius rectè nominatam ab Isid. Metathesin aiebat, quod per eam traducuntur iudicum animi ab eo quod adest, ad præteritum, aut consequens.

^v Epanalepsis. Cicero Reditum, Quinctilianus apud eor vocat.

Characterifmus. Vid. Rutilius, apud quem mendose
Chresterifmus.

Epitrochasmus cum plures sent. Dnas figuras vi-
detur confundere Epitrochasmus, & Synathrasinum. Nam
coacervare plures sensus commune Epitrochasmus cum Syna-
thrasino: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasi
potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Syna-
thrasini: non n. vita, bona, fortuna, coniuges, liberi plurimum
inter se distantia, quod erat Epitrochasi fortasse proprium.
Volunt. n. Aquila & Numerius esse πονηρὰ καὶ ἄδικα. Ergo cum
in veterib. editionib. Epitrochasmus sit, Litrisimus, Lintris-
mus & Syntrifismus in manuscriptis, ut amq. figuram ab Isi-
doro definitam putamus non admodum dissimilib. verbis, unde
vnius definitione, alterius exemplū, utriusq. tantū nomina libra-
rior. miscuita reliquerit. Quomodo peccatum ab isdem paullo
ante advertit A. Augustinus in Exoche, & Symploce. Vid. Ru-
til. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athrasinos fecit (credo) ex
Litrisimos.

Dialysmos. Cuius exempla plura apud Aquilam, &
Rufinian.

Parathesis. Cui Apetesis (de qua paullo ante) respondet.

Synchoresis. Discessimus aliquantulum a libris, nam
in excusis synaresis. in manus. syneresis. Quia inuenimus
συγχωρησις, id est permissionem ab Aristide. Quintiliano in
Musis inter figuras Rhetoricas numerari.

DE DIALECTICA. Cap. XXII.

DIALECTICA est disciplina
ad discernendas rerum causas in-
uenta. Ipsa est Philosophiæ species,
quæ Logica dicitur, id est, rationalis, defi-
niendi, quærendi & differendi potens. Do-
cet enim in pluribus generibus quæstionū,
quemadmodū disputando vera & falsa diju-
dicentur. Hanc quidem primi Philosophi
in suis^b dictionibus habuerunt, non tamen
ad artis redegere peritiam. Post hos^c Ari-
storeles ad regulas quasdam huius doctrinæ
argumenta perduxit, &^d Dialecticam nun-
cupavit, pro eo quod in ea de dictis disputa-
tur: nam λέξις dicitur dicitur. Ideo autem
post Rhetoricam disciplinā Dialectica se-
quitur, quia in multis utriusque communia
existunt.

Cap. XXII. Hoc initium tertij libri in Tarrac.
CC.

ad discernendas rer. c. Al. ad differendas. Sed discer-
nendas legendū ostendunt verba sequentia. Docet quem-
admodum disputando vera, & falsa dijudicentur.

In suis dictionibus. Id est disputationibus.

Post hos Arist. Cassiodor. Qua quidem veteres
sunt vsi plurimum, tamen ad artis non redegere
normam. Primus ferè Aristoteles eorum quidem,
qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasdam huius
disciplinæ argumenta perduxit.

Et Dialecticam nuncupavit. Non ille quidem to-

tam artem, sed eam solam partem, quæ probabilior differtis.
vt observatum est ab antiquis Peripateticis Alexand. Borth.
& alys.

De differentia Dialecticæ & Rhetoricæ artis. Cap. XXIII.

DIALECTICAM verò & Rhetoricam^a Varro
in ix. disciplinarū lib. tali similitudine
definiuit: Dialectica & Rhetorica est^b quod
in manu hominis pugnus astrictus & palma
distensa, illa verba contrahens, ista disten-
dens. Dialectica siquidem ad differendas
res acutior: Rhetorica ad illa quæ nititur
docenda facundior. Illa ad scholas nonnun-
quam venit, ista iugiter procedit in forum.
Illarequit rarissimos studiosos, hæc^c fre-
quenter & populos. Solent autem philoso-
phi antequam ad isagogen veniant expo-
nendam, definitionem Philosophiæ osten-
dere: quod facilius ea, quæ ad eam pertinent,
demonstrentur.

Cap. XXIII. in ix discipl. lib. Legitur totum hoc
cap. apud Cassiod. sed utriusq. legendum non advertit A.
Aug. citari n. ab Agellio, Acronio, & Non. Varronis, tertium,
quintum, & octavum disciplinar. lib. quamvis novem disci-
plinar. libris ferri quoq. possit, si novem non ad disciplinas sed
ad libros referatur.

Quod in manu hom. pugn. Id multo ante Varronē
Zeno Stoicus dixerat, vt refert non vno in loco Cicero.

frequenter & populos. frequentes & populos apud
Cassiod.

De definitione Philosophiæ. Cap. XXIII.

Philosophia est rerum humanarum diui-
narūque cognitio cum studio bene vi-
uendi coniuncta. Hæc duabus ex rebus cō-
stare videtur, scientia & opinatione. Scien-
tia est cum res aliqua certa ratione percipi-
tur: opinatio autem cum adhuc incerta res
latet, & nulla ratione firma videtur, vt putat:
Sol utrum ne tantus quantus videtur, an
maior sit quàm omnis terra: item luna glo-
bosa sit an concaua: & stellæ utrumne ad-
hæreant cælo, an per aërem libero cursu fe-
rantur: cælū ipsum qua magnitudine, quæ
materia constat, utrum quietum sit & im-
mobile: an incredibili celeritate voluatur,
quanta sit terræ crassitudo: aut quibus fun-
damentis librata & suspensa permaneat.
Ipsū autē nomen Latine interpretatum,
amorem sapientiæ profertur. ^b Nam Græci

φίλον

φίλον amorē σοφίαν sapientiā dicunt. Philo-
sophiæ species tripartita est: vna Naturalis,
quæ Græcè Physica appellatur, in qua de na-
turæ inquisitione differitur: altera Moralis,
quæ Græcè Ethica dicitur, in qua de moribus
agitur: tertia Rationalis, quæ Græco voca-
bulo Logica appellatur, in qua disputatur
quemadmodum in rerum causis vel vitæ
moribus veritas ipsa quæretur. In Physica
igitur causa quærendi, in Ethica ordo vi-
uendi, in Logica ratio intelligendi versatur.
Physicam apud Græcos primus perscruta-
tus est Thales Milesius, vnus ex septem illis
sapiētibus. Hic enim ante alios cæli causas
atque vim rerum naturalium^c contēplata
ratione suspexit, quam postmodum Plato
in quattuor definitiones distribuit, id est
Arithmetica, Geometria, Musica &
Astronomia. Ethicam Socrates primus ad
corrigendos componendosque mores in-
stituit, atque omne studium eius ad bene
viuendi disputationem perduxit diuidens
eam in quattuor virtutes animæ, id est, pru-
dentiam, iustitiam, fortitudinem & tempe-
rantiam. Prudentia est in rebus, qua discer-
nuntur à bonis mala. Fortitudo, qua aduersa
æquanimiter tolerantur. Temperantia, qua
libido concupiscentiæque rerum frænatur.
Iustitia, qua rectè iudicando sua cuiq.
distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vo-
catur, Plato subiunxit, per quam discussis re-
rum morūque causis, vim earum rationabi-
liter perscrutatus est, diuidens eam in Dia-
lecticam & Rhetoricam. Dicta autem Lo-
gica, id est, rationalis: λόγος enim apud
Græcos & sermonem significat & ratio-
nem. In his quippe tribus generibus Phi-
losophiæ, etiam eloquia diuina consistunt.
Nam aut de natura disputare solent, vt in
Genesi & Ecclesiaste: aut de moribus, vt
in Prouerbijs & in omnibus sparsim libris:
aut de Logica, pro qua nostri^d Theori-
cam sibi vendicant, vt in Cantico Cantico-
rum, & Euangelijs. Item aliqui doctorum
Philosophiam in nomine & partibus suis ita
definiunt. Philosophia est diuinarum hu-
manarūque rerum, in quantum homini
possibile est, probabilis scientia. Aliter: Phi-
losophia est ars artium, & disciplina disci-
plinarum. Rursus, Philosophia est meditatio
mōrtis, quod magis conuenit Christianis,
qui seculi ambitione calcata, conuersatione
disciplinabili, similitudine futuræ patriæ
viuunt. Alij definiunt Philosophiæ ratio-

nem in duabus consistere partibus, quarum
prior inspectiua est, secunda actualis. Inspe-
ctiua diuiditur in naturalem, doctrinalem
& diuinalem. Doctrinalis diuiditur in qua-
tuor partes, in Arithmetica, Musicam, Geo-
metriā, & Astronomiā. Actualis diuiditur in
moralē, dispensatiuā & ciuilem. Inspectiua
dicitur qua supergressi visibilia, de diuinis,
aliquid & cælestibus contēplamur, eaque
mente solummodo inspicimus, quoniam
corporeum supergrediuntur obtutum. Na-
turalis dicitur, vbi vnus cuiusque rei natura
discutitur, quia nihil contra naturam ge-
neratur in vita, sed vnumquodque ijs vsibus
deputatur, quibus à creatore definitum est,
nisi fortè cum voluntate Dei aliquod mira-
culum prouenire monstratur. Diuinale di-
citur, quando aut ineffabilem naturam Dei:
aut spiritales creaturas ex aliqua parte pro-
fundissima qualitate differimus. Doctrinalis
dicitur scientia, quæ abstractam considerat
quantitatem. Abstracta enim quantitas di-
citur, quam intellectu à materia separantes,
vel ab alijs accidentibus, vt est par, impar,
vel alia huiusmodi, in solâ ratiocinatione
tractamus. Cuius species sunt quattuor,
Arithmetica, Geometria, Musica, Astrono-
mia. Arithmetica est disciplina quantitatis
numerabilis secundum se. Geometria est
disciplina magnitudinis immobilis, & for-
marum. Musica est disciplina quæ de nume-
ris loquitur, qui ad aliquid sunt his qui inue-
niuntur in sonis. Astronomia est disciplina,
quæ cursus cælestium, syderūque figurās
contemplatur omnes, & habitudines stella-
rum circa se & circa terram indagabili ra-
tione percurrit. Porro actualis dicitur, quæ
res propositas operationibus suis, explicat:
cuius partes sunt tres, moralis, dispensatiua
& ciuilis. Moralis dicitur, per quam viuendi
mos honestus appetitur, & instituta ad vir-
tutem tendentia præparantur. Dispensatiua
dicitur, cum domesticarū rerum sapienter
ordo disponitur. Ciuilis dicitur, per quam
totius ciuitatis vtilitas administratur.

Cap. XXIII. scientia & opinatione. Ex Last. lib.
3. c. 3.

Nam Græci φίλον amorem. F. amatorem.

contemplata ratione. S. O. L. contemplatus volebat
A. Aug.

Pro qua nostri Theoricam. Ex Hieron. ep. ad Pan-
lam Vrbicam, vel ex Orig. homil. 1. in cant.

eaq. mente solummodo. Ex ead. Orig. hom.

Quia nihil generatur in vita contra naturam.
Orig. hom. cit. in cant. Naturalis dicitur vbi vnus-

cuiusque natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita, sed unumquodque in se vult deputatur in quos à creatore productum est. *Duae voces contra naturam, absunt à m s libris, pro quibus confusum legitur in excusis & apud Cassiodor.*

De Isagogis Porphyrij. Cap. XXV.

Post Philosophiæ definitiones, in quibus generaliter omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrij expediamus. Isagoga quippe Græcè, Latine introductio dicitur, eorum scilicet qui Philosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, suamque certa ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deinde species, & alia quæ vicina esse possunt subiungimus, ac discretis cõmunionibus separamus, tandem interponentes differentias, quousque ad proprium eius de quo quærimus signata eius expressione perueniamus, ut puta: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cum dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominè genus animal, sed quia latè patebat, adiecta est species, terrenum: & iam exclusum est id quod aut æthereum aut humidum. Differentia, verò, ut bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa quæ ratione egent: mortale autem propter id quod angelus non est. Postea discretis atque seclusis communionibus adiectum est proprium in parte postrema, est enim solum hominis quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cuius disciplinæ definitionem plenam existimarunt Aristoteles & Tullius ex genere & differentijs consistere. Quidam postea pleniore in docendo, eius perfectam substantialem definitionem in quinque partibus velut in membris suis diuiserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus ut animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animam habentium. Species, ut homo. Est enim specialitas, quæ separatur à cæteris animalibus. Differentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cum enim dicitur rationale, discernitur ab irrationalibus mutis, quæ non habent ratio-

nem. Cum mortale, discernitur ab angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile. Homo est enim qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ita: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni malique capax: sic etiam in omni oratione substantiali tãdiu interponere debemus species & differentias, quam diu seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse ad id perueniatur, ut proprietas iam certa teneatur. Isagogas autem ex Græco in Latinum translulit a Victorinus orator, commentumque eius quinque libris Boëtius edidit.

* Cap. XXV. Translulit Victorinus. *Boeth. Dialog. 1.* Rogo ut mihi explices id quod Victorinus orator sui temporis ferè doctissimus à Porphyrio per *ἰσαγωγὴν*, i. per introductionem in Aristotelis categorias dicitur translulisse.

De Categorijs Aristotelis. Cap. XXVI.

Sequuntur Aristotelis Categoriæ, quæ Latine prædicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

Instrumenta Categoriarum sunt tria, id est prima æquiuoca, secunda vniuoca, tertia denominatiua. Æquiuoca sunt, quando multarum rerum nomen vnum est, sed non eadem definitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus & pictus & cælestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, aliter verus definitur, aliter pictus, & aliter cælestis.

Vniuoca sunt, quando duarum aut plurium rerum vnum nomen est & definitio, ut vestis: nam & a birrus & tunica nomen vestis possunt accipere & eius definitionem. Ergo hoc vniuocum in generibus esse intelligitur: quia & nomen & definitionem dat formis suis. Denominatiua dicuntur quæcumque ab aliquo solo differentia casu secundum nomen habent appellationem: ut à bonitate bonus, à malitia malus.

b Categoriarum autem species decem sunt, id est, Substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus habitus, agere, & pati.

Substantia quæ propriè & principaliter dicitur,

dicitur, est quæ neque de subiecto prædicatur: neque in subiecto est, ut aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ quæ principaliter substantiæ primò dictæ sunt, insunt atque clauduntur: ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid vel magnum vel minus ostenditur, ut longus, breuis. Qualitas est: ut qualis sit orator, aut rusticus, niger aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cum enim dicitur filius, demonstratur & pater. Hæc relatiua simul incipiunt: nam seruus & dominus vno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando inuenitur dominus prior seruo, nec seruus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porro situs à positione dictus, ut quis aut stet, aut sedeat, aut iaceat. Locus est ubi sit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dexteram & sinistram, ante & retrò, sursum atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè & propè. Tèpus: ut, hodie, heri. Habitus ab habendo aliquid dictus, ut habere scientiam in mente, virtutem in corpore: circa corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à doctoribus numero cõprehenduntur. Iam verò agere & pati ab agentis & patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim nouè generibus, quorum exempli gratia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est *ὀνομα*, innumerabilia reperiuntur: nam & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum decem prædicamentorum sermone vulgamus. Plena enim sententia de his ita est. Augustinus magnus orator, filius illius, stans in templo, hodie infulatus, disputando fatigatur. Vsiæ autem, id est substantiæ proprium est, quod cæteris subiacet, reliqua nouem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quòd omnis res ad seipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideò substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsistente atque subiecto sunt, substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, ut color vel forma. De subiecto autem & in subiecto quasi de ipso & in ipso. Vbi enim dicitur de subiecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Vbi autem dicitur in subiecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in

substantia, ut quantitas, qualitas, vel figura. De subiecto igitur genera & species, in subiecto accidentia sunt. c Ex his nouem accidentibus tria intrà vsiam sunt, quantitas, qualitas & situs. Hæc enim sine vsia esse non possunt. Extrà vsiam verò sunt locus, tempus & habitus: intrà & extrà vsiam relatio, facere & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominè sibi ponat ante oculos, quasi subiectum homini? d Hoc opus Aristotelis intentè legendum est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui siue Rhetoribus siue Dialecticis applicantur.

Cap. XXVI. Pleraque ex Arist. categorijs Boeth. interp.

a Nam birrus & tunica. *Idem Capella quod autem vestis genus birrus vid. lib. 19. c. 24. & in Cassian. annot.*

b Categoriar. species. *Cassiod.* Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie inuenitur.

c Ex his nouem accid. *Ex Aug. lib. de Categorijs.*

d Hoc opus intentè legend. *Cic. in Hortens. apud Non.* Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

De Perihermenijs. Cap. XXVII.

Sequitur de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas iterationisq. cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, a calamum in mente tingeat.

Præfatio Perihermeniarum.

Omnis quippè res quæ vna est, & vno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpretis est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione & faciendis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam Interpretationem nos appellamus, scilicet quòd res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin & apophasin, id est, per affirmationem & negationem. Per affirmationem, ut homo currit: per negationem, ut homo non currit. In his itaque perihermenijs, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione.

Nomen

Nomen est vox significatiua secundū placitum: sine tempore, cuius nulla pars significatiua separata, vt Socrates. Verbum est quod significat tēpus, cuius pars nihil extrā significat, sed semper eorum quæ de altero dicuntur nota est, vt cogitat, disputat. Oratio est vox significatiua, cuius partium aliquid separatum significatiuum est, vt Socrates disputat. Enunciatiua oratio est vox significatiua de eo, quod est aliquid vel non est, vt Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo, vt Socrates est: negatio est alicuius ab aliquo, vt Socrates non est. Contradictio est affirmationis & negationis oppositio, vt Socrates disputat, Socrates non disputat. ^b Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè diuisa, & subdivisa tractantur, quarum rerum definitiones hic breuiter sufficiat intimasse, quando in ipso cōpetens explanatio reperitur. Vtilitas perihermeniarum hæc est, quod ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Vnde & analytica pertractantur.

Cap. XXVII. De Perihermenijs. It. VV. CC. & paullo post Præfatio Perihermeniarum.

^a calamum in mente ting. De vniuersis Aristotelis scriptis Suidas. Αριστοτέλης τῆς φύσεως γραμματέως ἦν τὸν κάλαμον ἀποβρέχων εἰς τὸν.

^b Hæc omnia-reperitur. Addita sunt hæc ex ms. quæ etiam sunt apud Casiodorum nonnihil immutata.

De Syllogismis Dialecticis. Cap. XXVIII.

SEquuntur ^a de hinc Dialectici Syllogismi, vbi totius eius artis vtilitas & virtus ostenditur: quorum conclusio plurimum lectorem adiuuat ad veritatē inuestigandā: tantum vt absit ille error ^b decipiendi aduersarium per sophismata falsarū conclusionū.

Formulæ categoricorum, i. prædicatiuorum syllogismorum sunt tres. Primæ formulæ modi sunt nouem.

Primus modus est, qui ^c conducit, i. qui colligit ex vniuersalibus dedicatiuis, dedicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis & abdicatiuis, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedica-

tiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur iustum vtile.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicatiua, & vniuersali abdicatiua, abdicatiuū particulare directim: vt, Quoddam honestum iustum, nullum honestum turpe, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quintus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuis particulare dedicatiuū ^d per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum iustum.

Sextus modus est, qui conducit ex vniuersali dedicatiua & vniuersali abdicatiua, abdicatiuum vniuersale per reflexionem: vt, Omne iustum honestum, nullū honestum turpe, nullum igitur turpe iustum.

Septimus modus est, qui conducit ex particulari & vniuersali dedicatiuis, dedicatiuum particulare per reflexionē: vt, Quoddam iustum honestum, omne honestum vtile, quoddam igitur vtile iustum.

Octauus modus est, qui conducit ex vniuersalibus, abdicatiuo & dedicatiuo, particulare abdicatiuum per reflexionem: vt, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur turpe non est iustum.

Nonus modus est, qui conducit ex vniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, dedicatiuum particulare per reflexionem: vt, nullū turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quattuor.

Primus modus est, qui conducit ex vniuersalibus dedicatiuo & abdicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe.

Secundus modus est, qui conducit ex vniuersalibus abdicatiuo & dedicatiuo, abdicatiuum vniuersale directim: vt, Nullū turpe honestum, omne iustum honestum, nullum igitur turpe iustum.

Tertius modus est qui conducit ex particulari dedicatiuo & vniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuū directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe.

Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicatiuo & vniuersali dedicatiuo abdicatiuum particulare directim: vt, quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe,

turpe, quoddam igitur iustum non est malum. Formulæ tertiæ modi sunt sex.

Primus modus, qui conducit ex dedicatiuis vniuersalibus, dedicatiuum particulare tam directim quàm reflexim: vt, Omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic quoddam igitur bonum honestum.

Secundus modus est, qui conducit ex dedicatiuis particulari & vniuersali, dedicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

Tertius modus est, qui conducit ex dedicatiuis vniuersali & particulari, dedicatiuū particulare directim: vt, Omne iustum honestum, quoddam iustum bonum, quoddam igitur bonum honestum.

Quartus modus est, qui cōducit ex vniuersalibus, dedicatiua, & abdicatiua abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Quintus modus est, qui conducit ex dedicatiuo particulari & abdicatiuo vniuersali, abdicatiuum particulare directim: vt, Quoddam iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

Sextus modus est, qui conducit ex dedicatiuo vniuersali, & abdicatiuo particulari, abdicatiuum particulare directim: vt, Omne iustum honestum: quoddam iustum non est malum: quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas categoricorum syllogismorum qui plenè nosse desiderat, librum legat qui inscribitur Perihermenias Apuleij, & quæ subtiliùs sunt tractata cognoscet. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, præstāte Domino, vtiliter introducunt. Nunc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequenti veniamus.

Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui sunt cum aliqua cōclusionē, sunt septē. Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur. Secundus modus est, Si dies est, lucet: Non autem lucet: Non est igitur dies. Tertius modus est ita, Non & dies, est & non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur. Quartus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est. Quintus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est ita: Non & dies est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est ita: Non est dies & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui sunt cum aliqua cōclusionē, sunt septē.

Primus modus est, Si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur.

Secundus modus est, Si dies est, lucet: Non autem lucet: Non est igitur dies.

Tertius modus est ita, Non & dies, est & non lucet: Atqui dies est, Lucet igitur.

Quartus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

Quintus modus est ita: Aut dies est aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

Sextus modus est ita: Non & dies est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

Septimus modus est ita: Non est dies & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Modos autē syllogismorum Hypotheticorum si quis plenius nosse desiderat, librum legat Marij Victorini, qui inscribitur de Syllogismis hypotheticis. Hinc ad Dialecticas definitionum species accedamus, quæ tāta dignitate præcellunt, vt possint iure dici orationum apertæ manifestationes & quædam indicia dictionum.

^a Cap. XXVIII. Vid. Casiod. Capell. & Apulei. de Syllogism. categor. siue Perihermenias.

^b error decipiendi. Al. de uincendi. Al. de uicendi.

^c Qui conducit. οὐδὲν. Quod autem in exemplis propositionis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismi vbi quidquam minuit, neq. sine Græcor. & Arabum exemplo fit.

^d per reflexionem. ἀντιπροσῆν, vulgo conuersionem.

^e Hinc ad Dialecticas. Casiod. Hinc ad pulcherri- mas definitionum species accedamus, quæ tāta dignitate præcellunt, vt possint iure dici ornamenta orationum, & quædam lumina. Vnde ex iudiciorum- tria verba iure dici orationum non dubitauimus facere. Cū præsertim in n. Tarracon. libris multo hæc penus affecta deprehendissimus. Sensus autem hor. verbor. hic erit, vt & illustrādis sententijs, & enodādis dictionib. has definitiones dicat subseruire.

De diuisione definitionum ex Marij Victorini libro abbreviata. Cap. XXIX.

DEFinitio Philosophorum est, quæ in rebus exprimendis explicat quid res ipsa sit, ^a non qualis sit, & quemadmodum membris suis constare debeat. Est enim oratio breuis vniuscuiusque rei naturam à cōmuni diuisam propria significatione cōcludens. Diuisio definitionū in partes quindecim habetur. Prima species definitionis est. οὐσιώδης, id est, substantialis: quæ propriè & verè dicitur definitio, vt est. Homo animal rationale, mortale, ^b risus disciplineque capax. Hæc enim definitio per species & differentias descendens venit ad propriū & designat plenissimè quid sit homo. Secunda species definitionis est, quæ Græcè ἐνοσηματικὴ dicitur, Latinè notio nuncupatur: quæ notionem communi, non proprio nomine, possumus dicere. Hæc istomodo semper efficitur: Homo est quod rationali cōceptione & exercitio præest animalibus cunctis. Non hic dixit, quid sit homo, sed dicendo quid agat, quasi quodam signo in notitiam deuocat.

deuocat. In isto enim, & in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. quia illa substantialis definitio- num omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ Græcè ποίδησ dicitur, Latine qualitatiua vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quod quale sit id quod sit, euidenter ostendit. Cuius exemplum tale est: Homo est qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum aut quid agere debeat, eligit, aut animaduersione quid inutile sit contemnit. His enim qualitatibus expressus ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ Græcè ὑπογραφικὴ, Latine à Tullio descriptio nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum factorumque quid quæque res sit descriptione declarat. Quæritur enim, quid sit auarus, quid crudelis, quid luxuriosus, & vniuersa luxuriosi auari & crudelis natura describitur. vt si luxuriosum volumus definire, dicimus, Luxuriosus est victus non necessarij, sed sumptuosi & onerosi appetens, in delicijs affluens, in libidine pronus. Hæc & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptionem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est quam Dialecticis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur & in malis. Quinta species definitionis est, quæ Græcè κατὰ ἄντιλεξιον, Latine ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cuius re quæritur, alio sermone designat, vno & singulari, & quodam modo quid illud sit in vno verbo positum, vno verbo alio declarat, vt, Conticescere est tacere. Itē cum terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ διαφορὰν, nos per differentiam dicimus. Scriptores verò artium de eodem & de altero nominant, vt cum quæritur, quid inter sit inter regem, & tyrannum: adiecta differentia, quid vterque sit definitur: id est, rex est modestus & temperans: tyrannus verò impius & immitis. Septima species definitionis est, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini per translationē dicunt: vt Cic. in Top. Littus est, qua fluctus eludit. hoc variè tractari potest. Modò enim vt moneat, modò vt designet, modò vt laudet ac vituperet. Vt moneat, Nobilitas est virtus maiorum apud posteros sarcina. Vt designet, caput est arx corporis. Vt laudet, Adolescentia est flos ætatis. Vt vituperet, Diuitiæ sunt breuis vitæ

A longum viaticum. Octaua species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀφαιρέσιν τῶ ἐναντίου, Latini per priuantiam 'contrarij eius quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Iustum est, quod iniustum non est, & his similia. Hoc autem genere definitionis vt debemus, cum contrarium est notum: vt, Si bonum est quod prodest cum honestate, id quod tale non est, malum est.

Nona species definitionis est, quam Græci κατὰ ὑποτύπωσιν. Latini per quandam imaginationem dicunt, vt Æneas est Veneris, & Anchisæ filius. Hæc semper in indiuiduis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant.

Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπος, Latini exemplū appellant, vt si quærat, quid sit animal, responderetur, vt homo. Rem enim quæsitam prædictum declarauit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud quod quæritur declarare.

Vndecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἑλλειπῆς πλήρους ὁμοίᾳ γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt. Vt si quærat, Quid sit triens? Respondeatur, cui bes deest, vt sit alsis.

Duodecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἐπαινον vocant, id est per laudem: vt Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia ciuitatis. & aliter, Pax est, Tranquilla libertas. Fit & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant; vt Seruitus est, postremum omnium malorum, non modo bello, sed morte quoque repellenda.

Tertiadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀναλογίαν, Latini iuxta rationem dicunt. Sed hoc contingit, cum maioris rei nomine res definitur inferior, vt est illud, Homo, minor mundus. Cicero hac definitione sic vsuse est. Edictum legem annuam dicunt esse.

Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πρὸς τι, Latini ad aliquid vocant, vt est illud. Pater est cui est filius, Dominus est cui est seruus. Cic. in Rhetoric. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ subest generi.

Quintadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ ἀπλολόγιαν, Latini secundum rei rationem vocant, vt Dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire autē debemus prædictas species definitionum

Topicis

Topicis meritò esse, sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt posita, & nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

* Cap. XXIX. Non qualis sit. Deerat negatio in omnib. lib. Boeth. de definit. c. 4. Ergo definitio quæ est Philosophorum propria in reb. exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

b rillus disciplinæ q. cap. Malè o. l. sensus disciplinæ que. cap. Cum supra c. 26. rillus capax sit. Itemque apud Boeth.

c & onerosi--in libidinem pronus. Ex Boeth.

d Quam Græci κατὰ ἀντιλεξιον. Ex eod. lib. 3. in Top.

e qua fluctus eludit. Eluderet quoque legitur apud Cicero. Idque probat A. Augustinus & Gotthi. CC. confirmant. Alluderet malunt Lambinus, & Vrsinus.

f Vndecima κατὰ ἑλλειπῆς. Boeth. κατὰ ἑλλειπῆς. Porro quæ restant, restituta sunt omnia ex Boethio.

g Vt si quærat, quid sit triens. r. c. b. d. v. a. Probè

A. Augustinus cum in plerisque ms. legeretur. Vt si quærat, quid sit thesis: respondeatur, cui vis deest vt sit ar-

sis, quod exemplū ē musica petitū ferri quoquomodo poterat. Sed non est, vt Isidorus à Boethio tam longè discesserit, cuius exemplum est, item vt apud Casiodorum: Vt si quærat, quid sit quadrans, respondeatur, cui dodrans deest

vt sit alsis. Alsis autem recto casu non est quod quenquam apud Isidorum offendat.

h Quintadecima κατὰ ἀπλολόγιαν. Boethio ἀπλολόγιαν

De Topicis. Cap. XXX.

Topica est disciplina inueniendorum argumentorum. Diuisio Topicorum siue locorum, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nā alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur affecta, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus diuisa sunt. Prima à toto, secūda à parte, tertia à nota.

Argumentum à toto, cum definitio adhibetur ad id quod quæritur, sicut ait Cice-

a Gloria est laus rectè factorum, magnorumque in rempublicam fama meritorum.

b A partibus est argumentum, cum is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse iure defendit.

A nota est argumentum, cum ex vniuersi nominis argumentum aliquod elicitur, vt Cicero. Consulē, inquit, quærebam, quem in isto maiali inuenire non poteram.

Affecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus alijs tracta noscuntur. Sunt autē

A numero quattuordecim, id est, primū à coniugatis argumentum est, cum declinatur à nomine & fit verbum: vt Cicero Verrem dicit euerrisse prouinciam: vel nomen à verbo, cum latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet vnius appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cum de eodem genere sententia dicitur, vt Virgilius: Varium & mutabile semper fœmina. Tertium à specie argumentū est, cum generali quæstioni fidē species facit. vt, At non sic Phry-

B gius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non vllum dextera frustra Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graiūm Iliacis campis. A differentia argumentū est, quādo per differentiā aliqua separantur, vt Virgilius, Non Diomedis equos, nec currū cernis Achillis. A contrarijs argumentum ducitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: vt Virgilius, Mortali ne manu factæ, immortalæ carinæ fas habeant, certūsq. incerta pericula lustret Æneas? A conse-

quentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid ineuitabiliter consequitur, vt Virgil. Non ea vis animo, nec tãra superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex ijs quæ prius gesta sunt, comprobantur, vt Cicero pro Milone. Cum non dubitauerit aperire quid cogitauerit, vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod obijcitur, aliqua contrarietate destruitur, vt Cicero: Is igitur non modò de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A s cõiunctis argumentū est, cum probabiliter ostenditur quid sit ex re quaque venturum, vt Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittant.

D A causis argumentū est, quando cõsuetudine cõmuni res quæ tractatur, vt Terent. Ego non nihil veritus sum dudū abs te Daue: Ne faceres quod vulgus seruorū solet, dolis vt me deluderet. Ab effectis argumentū est: cum ex ijs quæ facta sunt aliquid approbatur, vt Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A cõparatione argumentū est, quando per collationem personarum siue

E causarum,

causarum, sententiæ ratio sub imputatione formatur, ut Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Graiūm, Nos aliquid contra Rutulos iuuisse nefandum est? Item argumenta quæ ducuntur extrinsecus, quæ Græci ἀπὸ τοῦ ἄλλου, i. artis expertia vocant, ut est testimonium. Testimoniū omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc diuiditur quinque modis, id est, primo ex persona, secundo ex naturæ auctoritate, tertio ex temporibus, quarto ex dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis. Persona non qualiscunq. est, quæ testimonij pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingeniū, opes, ætas, fortuna, ars, vsus, necessitas & concursio rerum fortuitarum. A dictis factisque maiorum petitur fides, cum præcorum dicta factaq. memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea verò quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriam quoq. condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poetis, & iurisperitis communiter quidem argumenta præstare: sed^f quando aliquid specialiter probant, ad rhetores, poetas, iurisperitosque pertinet: quando verò generaliter disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis, in vnum potuisse colligi quicquid mobilitas ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diuersas causas poterat inuenire: conclusum liberū ac voluntarium intellectū. Nam quocunq. se verterit, quascunq. cogitationes intrauerit: in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

^a Gloria est laus rectè fact. Ex Orat. Pro Marcello.

^b A partib. consentiunt lib. o. At Cassiod. A partib. sic, ut puta si oculus videt, non idè totum corpus videt.

^c quem in isto maiali. Ita legendum apud Cic. in Pisoniana, non ut vulgo animali quod aduertit etiam Lamb. est verò maialis porcus castratus.

^d Nam inceptio est amentiu, haud amant. Indulget hoc sibi, ut in etymologijs solet, ut amentem & amantem coniugata diceret. Idem exemplum apud Cassiodorum. Neq. verò displicebat A. Augustino Gotthico. CC. scriptura: amentium, aut amantium.

^e Is igitur non modò de tali. Hæc paulò aliter apud Cic. pro Deiotar.

^f Sed quando aliquid specialiter prob. Boeth. lib. 6. in Top. Cic. ad locum de causis. Communis quippè oratorib. ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui

est à causis, his naturas rer. (quod est Philosophiæ propriū) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantib.

De Oppositis. Cap. XXXI.

Contrariorum genera quattuor sunt, quæ Aristoteles ἀντιθέσεις, id est, opposita vocat. Propterea quòd sibi velut ex aduerso videntur obistere, ut contraria: nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur, pro eo quòd tantum contrariè sibi opponuntur, ut non eorum sint quibus opponuntur ut sapientia, stultitia. Quod genus in tres species diuiditur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: nisi vtrumque ei vocabulum creet. Candidus & niger mediū habent, quia inter eos sæpè color pallidus vel fuscus inuenitur. Sine medio sunt quoties vnum de duobus accidit, ut fanitas vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt, ut felix, infelix, medium habent non felix. Secundū genus est relatiuorū: quæ ita sibi opponuntur, ut ad se conferantur, sicut duplū, simplū. Hoc solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est maius, nisi referatur ad minus, & simplū nisi ad duplū. Nā relatiuū relatiuo ita opponitur: ut hoc ipsum quod opponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq. modo referatur. Dimidiū enim opponit duplo, eiuq. dupli mediū est: sed ita illi opponitur, ut eius sit cui opponitur. Sic & paruū opponitur magno: ita ut ipsum paruū ad magnum cui opponitur, sit paruū. Nam superiora quæ dicuntur contraria ita sibi opponuntur, ut eorum non sint quibus opponuntur, nec ad ea quocunq. modo referantur. Siquidem iniuitas iustitiæ ita contraria est, ut non eiusdem iustitiæ iniuitas sit, aut ad illam sit iniuitas. Tertiū genus oppositorum est habitus vel oratio. Quod genus Cicero priuationē vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, vnde priuatus est. Cuius species sunt tres: quarum prima est in re, secūda in loco, tertia in tēpo re cōgruo. In re, ut cæcitas & visio. In loco, ut cæcitatē & visionis in oculis locus est. In tempore congruo, ut infantem non dicere, sine dentibus: eum cui dentes ætas adhuc parua negauit. Non enim est priuatus dentibus,

tibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione & negatione opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus idè differunt, quòd illa singularim dici possunt, hæc nisi cōnexè dici nō possunt. Quod genus quartū apud Dialecticos multū habet conflictum: & appellatur ab eis valde oppositum: siquidem & tertiū non recipit. Nam ex illis quædam habere tertiū possunt, ut in contrarijs, candidū & nigrum: tertiū eius nec candidū nec nigrū, sed fuscum vel pallidum. In relatiuis quoque, ut multa & pauca: ter-

tium eius, nec multa nec pauca, sed mediocria. In habitu vel oratione, ut visio & cæcitas: tertium eius, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

^a Cap. XXXI. Quod iuxta Ciceronem aduersum vocatur. Mendose diuersum in libris omnib. Neque tamen dissimulandum quod Boethius dicere est ausus. Ciceronem non tam proprijs nominib. quàm notiorib. vsus fuisse. Nam quæ contraria (inquit) nominat, opposita veriùs dicuntur, quæ aduersa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.

^b Nisi vtrumq. ei vocabulum creet. Id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ET YMOLOGIARVM

LIBER TERTIVS.

De quattuor disciplinis Mathematicis.

PRÆFATIO.

Mathematica Latine dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes vel ab alijs accidentibus, ut est, par, impar: vel ab alijs huiusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quattuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inueniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus cælestium siderum atque figurarum contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paulò latiùs indicabimus, ut earum causæ competenter possint ostendi.

DE VOCABULO Arithmetica disciplina. Cap. I.

ARITHMETICA est disciplina numerorum. ^a Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarū inter disciplinas Mathematicas

ideò primam esse voluerunt, quoniam ipsa ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem & Geometria & Astronomia quæ sequuntur, ut sint atque subsistant, istius egent auxilio.

De autoribus eius. Cap. II.

Numeri disciplinā apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse: ac deinde à Nicomacho ^a diffusius esse dispositam, quàm apud Latinos primus Apuleius, deinde Boëtius transtulerunt.

Cap. II. Numeri discipl. Eod. modo apud Boeth.

^a diffusius esse disposita. Ex Gothicis. Al. cōposita.

Quid sit numerus. Cap. III.

Numerus autem est multitudo ex unitatibus constituta: nam vnum semen numeri esse, ^a non numerum. Numero nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex Græco

nomen trahit. Græci enim vnum, *εἷς* dicunt: sic duo, tria, quos illi *δύο* & *τρία* appellant. ^b Quattuor verò à figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem & septem à Græco veniunt. ^c In multis enim nominibus quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s. ponimus. Inde pro *εξ* sex pro *επτά* septem, sicut pro herpillo herba, serpillum. Octo verò per translationem, sicut illi & nos: illi *ὄκτώ* nos nouem: illi *δέκα* nos decem. Dicti autem decem à Græca etymologia, eò quòd ligent & coniungant infra iacentes numeros. Nam *δεσμεύειν*, coniungere vel ligare apud eos dicitur: Porro viginti dicti, quòd sint decem bis geniti, v. pro blittera posita. Triginta, quòd à ternario denario gignantur, sic vsque ad nonaginta. ^d Centum verò vocati à cantho: quòd est circulus, ducti à duo & centum, sic & reliqui vsque ad mille. Mille autem à multitudine, vnde & militia, quasi multitia: inde & ^e milia, quæ Græci mutata littera *μύρια* vocant.

^a Cap. III. non numerum. *τὸ volunt additum in excusis, abest à Gothiis, & quidem huiusmodi precisa locutiones per infinita verba frequentes in hoc opere.*

^b Quattuor à figura quadrata. Immo figura quadrata à quattuor: quattuor verò à Græco *τέτραγες*. Mutant n. s. ep̄ illi n. in r. vt *τέττα* pro *κείν*, & contrà. quos nos quoque non raro imitamur.

^c In multis n. nominib. è *Seru. ad Eclog. 2. Allia, serpillumque, &c.*

^d Centum verò à cantho. *Canthus & circulus est oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis ardetatur, & stringitur, vt ait Hieronym. Ad Ezech. cap. 20 canthos. n. eo loco legendū, non (vt habet Reatini editio) canthos.*

^e Milia quæ Græci mutata lit. *Quod in excusis libris additur. i. l. p. r. hoc est, id est, l. pro r. in manuscriptis non est. itaque licebit vel à *μύρια*, vel à *χίλια* milia dicta putare.*

Quid præstent numeri. Cap. IV.

Ratio ^a numeri contemnenda non est: in multis enim sanctorum scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustra in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura & numero & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similiter & quadraginta dies, quibus Moyse, & Helias, & ipse Dominus ieiunauerunt,

A sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic & alij in scripturis sacris numeri existunt: quorum figuras ^b non nisi noti huius artis scienter soluere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus, quando anni spatium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidem, ne confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia pereunt. ^c Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, ^d nec differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

^a Cap. III. Ratio numeri. *Augustini sunt verba lib. 11. de ciuit. c. 30.*

^b noti huius artis. i. periti. *sic in vetustiorib. lib. & apud Bed. qui caput hoc in librū suum de cōputo transtulit. Eod. modo Braulio in vita Isidori. Quod opus (id est etymologiar.) omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus diuinar. humanarūq. rer. scientia meritò erit.*

^c Adime seculo computum. *Al. adime seculo calculū comp. sed vocem calculi neque Beda, neque antiquiores librī agnoscunt.*

^d nec differri potest. *Ita o. l. m. vt differri sit distinguī. nisi quod in quibusd. numero multitudinis nec differri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.*

De prima diuisione parium et imparium. Cap. V.

Numerus diuiditur in paribus & in imparibus. Par numerus diuiditur in his: pariter par, & pariter impar ^a, & impariter par, & impariter impar. Impar numerus diuiditur in ijs, primū & simplicē, secundū & cōpositū, tertium mediocrē, qui quodammodo primus & incōpositus: alio verò modo secundus & compositus est. Par numerus est, qui in duabus æquis partibus diuidi potest, vt ij. iiij. viij. Impar verò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, vno medio vel deficiente, vel superante vt iij. v. viij. ix. & reliqui. Pariter par numerus est, qui secundum parem numerū pariter diuiditur, quousq. ad indiuisibilem perueniat vnitate: vt putà sexaginta quattuor habet medietatē xxxij. hic autem xvj. Sedecim verò, viij. octonarius iiij. quaternarius ij. binarius vnum, qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox indifsecabiles permanent. vt vj. x. xvij. triginta & quinquaginta

quaginta. Mox enim vt hunc numerum diuiseris: incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi possunt: sed vsque ad vnitate non perueniunt, vt xxiiij. Hi enim in medietatem diuisi, faciunt xij. rursumque in aliam medietatem vj. deinde in aliam tres: & vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed antè vnitatem inuenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, qui ab impari numero impariter mensuratur, vt xxv. xlix. qui dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus diuiduntur, vt septies septem: xlix. & quinquies quini xxv. Impariū numerorū alij simplices sunt, alij cōpositi alij mediocres. Simples sunt qui nullā aliam partē habent nisi solam vnitate, vt ternarius solam tertiam, & quaternarius solam quartam, & septenarius solam septimam. His enim vna pars sola est. Compositi sunt qui non solum vnitate metiuntur, ^b sed etiam alieno numero procreantur: vt nouem, xv. xxj. & xxv. Dicimus enim ter terni nouem: & septies terni xxj. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri sunt, qui quodammodo simplices & incōpositi esse videntur: alio verò modo secundi & compositi. Verbi gratia, Nouem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est & incompositus: quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. Ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est ternarius numerus: quia nouem mensurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alij sunt superflui, ^c alij diminuti, alij perfecti. Superflui sunt quorū partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt: vt putà duodenarius, habet enim partes quinque: duodecimā, quod est vnum, sextam, quod duo: quartam quod tria: tertiam quod quattuor, dimidiam quod sex. vnum enim & duo & tria, & quattuor, & sex simul ducta faciunt xvj. & ^d longe à duodenario excedunt: sic & alij similes plurimi, vt duodeuicesimus, & multi tales. Diminuti numeri sunt qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt: vt putà denarius, cuius partes sunt tres: decima quod est vnum: quinta: quod duo, dimidia quod quinque. Vnum enim & duo & quinque simul ducta, octonariū faciunt, ^e longè à denario minorem. Similis est huic octo-

Anarius vel alij plurimi: qui in partes redacti infra consistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpletur, vt senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam & dimidiam: sexta enim eius est vnum: tertia duo: dimidia tres. Hæ partes in summam ductæ, id est, vnum & duo & tria simul eundem consummant, perficiuntque senariū. ^g Sunt autem perfecti numeri intrā denarium sex, intrā centenariū xxviij. intrā millenarium. CCCXCvj.

^a Cap. V. Impariter impar. *Ead. diuisione vitur Capella, quamuis hoc membrum Boethius omiserit, neque sit hoc loco in Gothiis, nisi quod paullo post explicat Isidorus quid sit impariter impar.*

^b sed etiam alieno numero. *Alio numero C. Rom. & Boeth.*

^c Alij diminuti. *Al. diminutiui.*

^d & longè à duodenario numero excedunt. *Hos est duodenarium longè excedunt, quomodo & max. & alias etiam loquitur.*

^e longè à denario minorem. *Seru. in attem Donati, Comparatiuus gradus tribus casib. iungitur: ablatiuo, septimo, & nominatio interposita particula quàm; ablatiuo vt doctior ab illo. Quam loquendi rationem ipse etiam vsurpat, vt En. 1. ad verba, dederatque abeuntib. heros; heros (ait) vir fortis, semideus, plus ab homine habens. & infr. c. 47. dum Sol est superior à Luna.*

^f In partes redacti. *Al. reducti.*

^g Sunt autem perfecti, & c. *Omnia ex Boeth. lib. 1. de Arithm. c. 20.*

De secunda diuisione totius numeri. Cap. VI.

Omnis numerus aut secundum se consideratur, aut ad aliquid. Iste diuiditur sic: Alij enim sunt æquales: alij inæquales. Iste diuiditur sic: Alij sunt maiores, alij sunt minores. Maiores diuiduntur sic: in multiples, superparticulares, superpartientes, multiples superparticulares, multiples superpartientes. Minores diuiduntur sic: submultiples, subsuperparticulares subsuperpartientes, submultiples subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicitur. vt iij. iiij. v. vj. & cæteri similes. Ad aliquid est numerus qui relatiuè ad alios comparatur. Verbi gratia, quattuor ad duo dum cōparatus fuerit duplex dicitur & multiplex. sex ad tria, octo ad iij. x. ad v. & iterum tres ad vnum triplex. sex ad ij. ix. ad tria, & c. Æquales numeri

dicuntur, qui secundū quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, ij. ad ij. iij. ad iij. x. ad x. cad c. Inæquales numeri sunt, qui ad invicem comparati inæqualitatem demonstrant, vt iij. ad ij. iij. ad iij. v. ad iij. x. ad vj. & vniuersaliter maior minori aut minori maiori. huiuscemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: vt, verbi gratia: quinariū numerus ternario numero fortior est, eò quòd quinariū numerus habet in se ternarium & alias partes eius duas, & reliqui tales. Minor numerus est qui continetur à maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui, vt ternariū ad quinariū. continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis aut ter aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia: duo ad vnum dum comparati fuerint, duplex est. iij. ad vnum triplex. iij. quadruplex, & reliqui. Econtrā. Submultiplex numerus est, qui intrā multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multipliciter. Verbi gratia, Vnum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quattuor quater, & ab alijs multipliciter. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrā se inferiorem numerum circa quem comparatur, similiter & vnam partem eius. Verbi gratia, ij. ad ij. dum comparati fuerint continent intrā se duos & alium vnum qui media pars est duorum: quattuor ad iij. dum comparati fuerint, continent in se iij. & alium vnum qui est tertia pars trium. Item quinque ad iij. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium vnum qui est quarta pars dicti quaternarij numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continet, & super hoc alteras partes eius duas, aut iij. aut iij. aut v. aut alias. Verbi gratia v. ad iij. dum comparati fuerint, habet in se quinariū numerum ternarium, & super hoc alias partes eius duas. vij. ad iij. dum comparati fuerint, habent in se quattuor, & alias tres partes eius. Nouem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quattuor partes eius. Subsuperparticularis numerus est minor, qui cōtinetur in fortiori numero cū aliqua parte sua, aut media aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, Duo ad iij. iij. ad iij. iij. ad v. & cæteri similes.

A Subsuperpartiens numerus est, qui cōtinetur in numero superpartienti cū aliquibus partibus suis duabus, aut tribus aut pluribus. Verbi gratia, Tria continentur à v. cum alijs duabus partibus suis: v. ad ix. cum iij. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dū cōparatus fuerit ad numerū sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multipliciter, cum aliqua parte eius. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos & vnam partem eius: Nouem ad iij. dum comparati fuerint, cōtinent in se bis quaternos, & vnam partem eius. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multipliciter cum alijs partibus eius. Verbi gratia, viij. ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum alijs duabus partibus eius. xiiij. ad vj. dum comparati fuerint, continent in se bis senos cum alijs duabus partibus eius, xvj. ad vij. dum comparati fuerint continent inter se bis vij. cum alijs duabus partibus eius. xxj. ad ix. dum comparati fuerint continent intrā se bis ix. cum alijs tribus partibus eius. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiorem comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliqua parte sua vt iij. ad vij. & iij. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multipliciter, cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iij. ad viij. continentur bis cum duabus partibus eius. iij. ad xj. continentur bis cum tribus partibus suis.

Cap. VI. Librarior. in scitia, & nominum similitudine pleraq. in hoc capite male accepta fuerant. Nam definitio- num quadam transposita, alie omisse; exempla mendosa. Quæ omnia vt minimo negotio, ita nullo cum periculo restituta sunt. Quare illud vnum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularis, submultiplicem superpartientem, aut submultiplicem subsuperparticularis, submultiplicem subsuperpartientem vocat; vsdem quidem nominibus lib. 2. Geomet. à Boethio nominari, sed lib. 1. Arithm. c. 2. 2. Multiplices subsuperparticulares, & Multiplices subsuperpartientes ab eodem dici.

De tertia diuisione totius numeri. Cap. VII.

Numeri aut discreti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic, i. linealis. ij. superficialis iij. solidus. Discretus numerus est, qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia

gratia. iij. iij. v. vj. & reliqui. Contingens numerus est qui coniunctis monadibus cōtinetur. Vt, verbi gratia, Ternarius numerus si in magnitudine intelligatur, cōlinea aut spatia, aut solido dicitur cōtinens. Similiter: quaternarius & quinariū numeri. Linealis numerus est qui inchoans à monade linealiter scribitur vsque ad infinitum. Vnde alpha ponitur pro designatione linearū. quoniam hæc littera vnum significat apud Græcos.

Superficialis numerus est, qui non solum longitudine, sed & latitudine continetur, vt trigonus, quadratus, quinquangulus, vel circulares numeri, & cæteri: qui semper in plano pede, id est superficie continentur.

Circularis dū sibi met multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se cōuertitur. Verbi gratia, quinquies quini vicies quinq;. Solidus numerus est qui longitudine latitudine, & altitudine continetur, vt sunt pyramides, qui in modum flammæ confurgunt. Cubus sunt tessera. Sphæræ quibus est æqualis vndique rotunditas. Sphæricus autem numerus est, qui circulo numero multiplicatus à se inchoat, & in se cōuertitur, vt quinquies quini, viginti quinque. Hic circulus dum se ipso multiplicatus fuerit: facit sphæram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

Cap. VII. Secundus superficialis. Ità etiam paullo post. al. superficialis. Qui discretis monadibus. Ità apud Cassiod. Linea aut spatia, aut solido dicitur continens. Eodem modo Cassiod. disunctione pro coniunctione utens. Plano pede, id est, superficie. Alio sensu dixit. Virru. lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 1. & 4. Solidus qui long. lat. & altitud. Vox hæc ordine abest à nostris libris. Est tamen inf. c. 11. in definitione figuræ solidæ, & in Cod. Rom.

De differentia Arithmetica Geometria, & Musica. Cap. VIII.

Inter Arithmetica autem, & Geometria, & Musica hoc interest, vt media inuenias. In Arithmetica primò sic quæris. Coniungis extrema, & diuidis, & facis mediū: vtputa fac extrema esse vj. & xj. simul iungis & faciunt xvij. partiris media & facis ix. quod est analogicum Arithmeticæ, vt mediū, quot monadibus superat primum, ijs superetur ab extremo. Superant enim ix. vj. tribus monadibus, ijs superatur à xj. Secundum verò Geometria ita quæris. Ex-

rema multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata, vtputa, vj. & xj. multiplicata facient Lxxij. media, viij. & ix. multiplicata tantum faciunt. Secundum Musicam ita: Quia parte superat mediū primum, eadē parte superatur mediū ab extremo, vtputa vj ab viij. duabus monadibus superantur, quæ duæ pars sunt tertia eadēq. media viij. superatur ab vltima quæ est xj.

a Cap. VIII. Secund. Geomet. Hæc neq. integra sunt, neq. satis cum superioribus coherent. Nam cum proposuisset differentiam inter Arithm. Geomet. & Music. ex inuentione mediij, rationemq. Arithmetici mediij inuentioni propositis extremis tria distet; oportebat idem in Geometrico modo persequi, quod neq. hoc loco præstat, neq. inferius c. 13. vbi eadem repetitur.
b Secundum Musicam. Neq. hæc meliore sunt conditione, nisi quod c. 22. alieno loco quæ huius propria exant. explicantur. Nam hic non rationem Musici mediij inuentioni, sed definitionem proportionis Musica aff. gnar. eamq. non integræ. Vid. Boeth. lib. 2. Arithm. c. 3. 4. & seq. & 50. & lib. 2. de Mus. c. 12. & 16.

Quod numeri infiniti existunt. Cap. IX.

Numeros autem infinitos esse certissimum est, quoniam in quocumque numero finem facier dum putaueris idem ipse non d. co vno addito ingeri sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem in tribu dinem continens, in ij. satione atq. se tertia numerorū non solum duplicari, verum etiam multiplicari potest. Ità vero suis quæque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorum par esse cuiusque alteri possit. Ergo & disparēs inter se atq. diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

DE GEOMETRIA.

De Geometria inuentoribus, & vocabulo eius. Cap. X.

GEOMETRIÆ disciplina primum ab Ægyptijs reperta dicitur, quia in uadante Nilo, & omnium possessionibus limo obductis, initium terræ diuidendæ per lineas & mensuras nomen art. dedit. Quæ deindè longius acumine sapientum prouecta & maris, & cæli, & aëris spatia metitur. Nam prouocati studiosi cœperunt post terræ dimensionem & cæli spatia quærere: quanto

quanto interuallo luna à terris, à luna sol ipse distaret, & vsque ad verticē cæli quanta se mēsurā distenderet, sicque interualla ipsa cæli, orbisq. ambitum per numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione hæc disciplina cœpit, ex initio sui & nomen seruauit: nam Geometria de terra & de mensura nūcupata est. Terra enim Græcè γῆ vocatur, αἰτῶν mensura. Huius disciplinæ ars continet in se lineamenta, interualla, magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones & numeros.

Cap. X. Quæ deinde longius prouecta. Ex Plin. lib. 2. cap. 23.

De quadripartita diuisione Geometriæ. Cap. XI.

Geometriæ quadripartita diuisio est; in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ diuidi potest.

Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales verò quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur: quæ sunt iuxta Platonem numero quinque.

Cap. XI. quæ sunt iuxta Plat. Probè hæc, quæ dissecta erant, in sedes suas reduxit Chacon.

De figuris Geometriæ. Cap. XII.

In plano figurarum prima circulus est, figura plana & circumducta: cuius in medio punctus est, quò cuncta conuergunt, quod centrum Geometriæ vocant: Latini punctum circuli nuncupant.

Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quattuor lineis rectis iacet.

Dianatheton grammō figura plana & c.

Orthogonium triangulum est figura plana quæ habet angulum rectum.

Isopleuros figura est plana, & c.

Sphæra est figura in rotundum formata, partibus cunctis æqualis.

Cubus est figura solida, quæ longitudi-

ne, & latitudine, & altitudine continetur.

Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculum infolidum.

Conon, figura solida quæ ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab amplo in acumen confurgit. Ignis enim apud Græcos πυρ appellatur.

Sicut autē intrā decem omnis est numerus, itā intrā circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

Cap. XII. Dianatheton grammō. Hæc meliorum libror. scriptura. Antonius Couarr. & doctrinarum omnium & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Dianatheton grammō minima mutatione volebat. Fieri enim à Vitruuio & alijs de cathetis lineis mentionem. Nec male post quadratum subijci rectangulum altera parte longius per cathetos hoc est perpendiculares lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esse pluribus figuris. Nam & in tetragono, & trigono orthogonio esse lineas cathetos. Ipse δὲ ἀπὸ τῶν ὑπαυμάτων substituebat: esse. n. in quibuslibet libris hanc figuram quam duo γ & τ opposita, coniunctaq. redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens ἀπὸ τῶν suspensas interpretabatur. Suspensas namq. videri eius figura lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem Couarruuiæ coniectura videbatur. quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton vocem Geometrar. aures non agnoscunt, & P. Nunnesij nimis arguta sententia est.

Cubus. Adde quæ sex quadratis aequalibus continentur.

Cylindrus. De Cylindri definitione amplius deliberādū.

De principijs Geometriæ.

Cap. XIII.

Principia huius artis: Punctus est, cuius pars nulla est. Linea est præter latitudinem lōgitudo. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis iacet. Superficiēs verò quæ longitudines, & latitudines solas habet. Superficiē verò fines lineæ sunt, quorum formæ idē in superioribus figuris positæ non sunt, quia intrā eas inueniuntur.

Cap. XIII. Principia huius artis. Cic. Academic. 2. Nō quæro in his initia illa mathematicorum: Punctum esse quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem quasi libramentum in quo nulla omnino sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudine carentem.

quia intrā eas inuen. Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies eiusq. finis in solidis.

De numeris Geometriæ.

Cap. XIII.

Numeros autem secundum Geometriam ita quæris: Extrema quippe eius multiplicata

multiplicata tantum faciunt, quantum & media multiplicata: vtpurā, vj. & xij. multiplicata faciunt Lxxij. media viij. & ix. multiplicata tantumdem faciunt.

Cap. XIII. Numeros autem. Repetuntur hæc ex cap. 8. quia caput. 11. numerabilem magnitudinem partem Geometriæ fecerat.

DE MUSICA.

De Musica et eius nomine.

Cap. XV.

Musica est peritia modulationis sono cantūque consistens: Et dicta Musica per deriuationem à Musis. Musæ autem appellatæ ἀπὸ τοῦ μῦσος θεῶν, id est, à quæredo, quòd per eas sicut antiqui voluerunt vis carminum & vocis modulatione quæreretur. Quarum sonus, quia sensibilibus res est, præterfuit in præteritum tēpus, imprimiturque memoriæ; inde à poëtis Iouis & memoriæ filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

Cap. XV. ἀπὸ τῆς μῦσος θεῶν. In CC. mira varietas, nos ex μῦσος quòd proprius aberat μῦσος fecimus, quod etymō Platonis placuit in Cratylō.

præterfuit in præter. Aug. lib. 2. de ordin. c. 4. Quoniam illud quod mens videt semper est præsens; sonus autē, quia sensibilis res est, præterfuit in præteritum tēpus, imprimiturq. memoriæ; rationabili mendacio iam poëtis fauente ratione, quærendum nequid propagini similiter inesset, Iouis & memoriæ Musas filias esse confictum est.

De inuentoribus eius. Cap. XVI.

Moyſes dicit repertorem Musicæ artis fuisse Iubal, qui fuit de stirpe Cain antè diluuium. Græci verò Pythagoram dicunt huius artis inuenisse primordia, ex malleorum sonitu & chordarū extensione percussa. Alij Linum Thebæum & Zethum & Amphion in arte Musica primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa est præcipue hæc disciplina & aucta multis modis: eratque tam turpe Musicam nescire, quàm litteras. Interponebatur autem non modò sacris, sed & omnibus solemnibus, omnibusque lætis, vel tristioribus rebus. Vt enim in veneratione diuina hymni: ita in nuptijs Hymenæi, & in funeribus threni, & lamē-

ta ad tibias canebantur. In conuiujs verò lyra vel cithara circumferebatur: & accubantibus singulis ordinabatur cōuiuiale genus canticorum.

Cap. XVI. Græci verò Pythagor. Macrobi. lib. 2. in Somn. Scip.

Linum Theb. Ex Euseb. in Chron.

Zeth. & Amph. Ex Eod. & Seru. in Corydone.

Vt. in veneratione diuini. Horat. Diuinum mensis, & amica templis.

Et in funeribus threni. Hinc Sicicinium modus in xij. tabul. de quib. Agell. lib. 2. c. 2. & Non. in Sicicinis. Seruius En. 5. Sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris verò ad tibias. Vid. Fest. in Fune vestib. Hebraos quoque tibias in funeribus adhibuisse, ostendunt Matthæi verba c. 9. & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem.

In conuiujs circumf. Ex Quint. c. de Music.

Quid possit Musica. Cap. XVII.

Itaque sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & cælum ipsum sub harmoniæ modulatione reuoluitur. Musica mouet affectus, prouocat in diuersum habitū sensus. In prælijs quoque tubæ concentus pugnantes accendit, & quanto vehementior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem & remiges cantus hortatur. Ad tolerandos quoque labores Musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Excitōs quoque animos Musica sedat, sicut legitur de Dauid, qui à spiritu immundo Saulē arte modulationis eripuit. Ipsas quoque bestias, necnon & serpentes, volucres, atque delphinas ad auditum suæ modulationis Musica prouocat. Sed & quicquid loquimur, vel intrinsecus venarū pulsibus comouemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatū.

Cap. XVII. Itaque sine Mus. ex eodem Quintil.

De tribus partibus Musica.

Cap. XVIII.

Musica partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica, metrica. Harmonica est quæ discernit in sonis acutum & grauem. Rhythmica est quæ requirit incurſionē verborū: vtrum benè sonus, an malè cohareat. Metrica est, quæ mensuram diuersorū metrorum

trorum probabili ratione cognoscit: ut, verbigratia, heroicum, iambicum, elegiacum, &c.

quæ requirit incurfionem verb. s. o. l. *Casus* quæ in incurfione verbor. dijudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.

De triformi Musica diuisione.

Cap. XIX.

A omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse naturam. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu consistit. Tertia rhythmica, quæ pulsu digitorum numeros recipit. ^a Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibia: aut pulsu, sicut per citharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

^a Nam aut voce. *Ex August. in Psal. 150. & 2. de doct. Christ. cap. 17. vnde sumpta hæc omnia. quod percutiendo canorum est. Ex eod. lib. 2. de ord. cap. 14.*

De prima diuisione Musica quæ Harmonica dicitur.

Cap. XX.

Prima diuisione Musica quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comædos, tragædos, vel choros, vel ad omnes qui voce propria canunt. Hæc ex animo & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

^a Vox est aer spiritu verberatus, vnde & verba sunt nuncupata. Proprie autem vox hominum est, seu irrationabilium animalium. Nam in alijs abusiue non proprie sonitus vox vocatur. ut, Vox tubæ infremuit, fractasque ad littora voces. Nam proprium est vt littorei resonent scopuli: & At tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Harmonia est modulatio vocis & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

Symphonia est modulationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus sonis, siue in voce, siue in flatu, siue in pulsu. Per hanc quippe voces acutiores, grauioreque concordant, ita vt quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditus offendat. Cuius

contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonæ.

Euphonia est suauitas vocis. Hæc & melos à suauitate & melle dicta.

Diastruma est vocis spatium, ex duobus vel pluribus sonis aptatum.

Diesis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de vno in alterum sonum.

Tonus est acuta enuntiatio vocis: est enim harmoniæ differentia & quantitas, quæ in vocis accentu vel tenore consistit: cuius genera in quindecim partibus Musici diuiserunt: ex quibus hyperlydius nouissimus & acutissimus: hypodorius omnium grauiissimus est.

Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus canum.

Artis est vocis eleuatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est finis.

Suaues voces sunt subtiles & spissæ, claræ atque acutæ. Peripicua voces sunt quæ longius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierum, vel ægroantium, sicut in neruis. Quæ enim subtilissima chordæ sunt, subtiles ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum.

C Acuta vox est tenuis & alta, sicut in chordis videmus. ^b Dura vox est, quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percuitur ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox vt emissa fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longius producitur, sicut est in fictilibus. ^c Vinnola vox, est mollis atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinno, hoc est cincinno mollior flexo. Perfecta autem vox, est alta, suavis & clara. Alta, vt in sublimi sufficiat: clara, vt aures impleat: suavis, vt animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

^a Cap. XX Vox est aer sp. v. *Grammaticor. & Philosophor. (vt ait Lactantius) definitio, sed quæ ipsi tamen minime probatur lib. de opif. c. 15.*

^b Dura quoties in dur. m. percuitur. f. *Al. durum m. percuit ferrum.*

^c Vinnola *Al. Vinnolata. Festus.* Vinnulus molliter se gerens, & minime quid viriliter faciens. Non. Vinnolum, sensiloquum, illecebrum. *Plaut. in Asin. oratione*

tionem vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus *Νωλεχης.* **A** pellari à Græcis putabat Chæon, de quo *Vitruu. lib. 10. c. 13. & Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neumat. Alij Tyrrhenam tibia appellari putant ex Polluce lib. 4. cap. 9. De organis vulgaribus. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulat. u.*

De secunda diuisione quæ organica dicitur. Cap. XXI.

Secunda diuisione organica est in ijs quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur: vt sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandura, & ijs similia instrumenta.

^a Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. ^b Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.

^c Tuba primùm à Tyrrhenis inuenta, de quibus *Virgil.* Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor, Adhibebatur autem non solum in prælijs, sed & in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudij claritatē. Vnde & in Psalterio dicitur, Canite initio mēstuba in die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum enim fuerat Iudæis, vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusque faciunt.

Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidem diu funeribus tantum adhibitas: mox & sacris gentiliū. Tibias autem appellatas putant, quod primùm de ceruinis tibijs cruribusque hinnulorum fieret: deinde per abusionē ita cæptas vocari etiam, quæ non de cruribus osibusue essent: hinc & tibicen quasi tibiæ cantor.

^d Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatus.

Fistulam quidam putant à Mercurio inuentam: ^e alij à Fauno quem Græci vocant Pana. ^f Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigentino ex Sicilia. ^g Fistula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, stola missa appellatur.

Sambuca in Musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde & tibiæ componuntur.

^h Pandura ab inuatore vocata: de qua *Virg.* Pan primus calamos cera coniungere plures Instituit, Pan curat oues, ouiumque magistros. Fuit enim apud gentes Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantum aptauit, & studiosa arte composuit.

^a Cap. XXI. Organum vocab. est general. *Ex August. in ps. 150.*

^b Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulon ap-*

A pellari à Græcis putabat Chæon, de quo *Vitruu. lib. 10. c. 13. & Tertull. lib. de anima. c. de animo. Plin. lib. 7. c. 37. & Heron in neumat. Alij Tyrrhenam tibia appellari putant ex Polluce lib. 4. cap. 9. De organis vulgaribus. extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlij Theod. consulat. u.*

^c Tuba primùm -- tibia excogitata. *Clem. Alex. Strom. 1. Hetruscos tubam, & Phrygas tibia ait excogitasse.*

^d Calamus. n. est prop. arb. Non valde mirum si arundinem arborem dixit. quisquis fuit, vnde hæc sumpta sunt. *Cur à calendo. i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obscurius, nisi calando, hoc est vocando, legas. Nam canendo, quod est in plerisque Gothicis, mēdosum putamus. Sed has origines quæ aut nimis aliene, aut etiã absurda multis apud Isidorum videbantur, non negligendas esse, satis iam viri eruditi hac atate sunt experti.*

^e Alij à Fauno. *Plin. lib. 7. cap. 56.*

^f ab Ide pastore. *Rom. C. ab vno pastore. Quid si vox mutilata ex Daphnide, quem Diod. lib. 8. Bucolicæ carminis auctorem facit, quod A. Augustino non displicebat?*

^g Nam Græcè phos vox. *Visum est codicum simpliciorum scripturam sequi, si quid forte veri crepant. Nam idem aliquoties repetit Isidorus. φωνή non longè aberat.*

^h Pandura. *Ab Assyrijs inuenta scribit Pollux lib. 4. Varr. lib. 7. Cur non à cithara, & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, &c.*

De tertia diuisione quæ rhythmica nuncupatur. Cap. XXII.

Tertia est diuisione rhythmica pertinens ad neruos & pulsum, cui dantur species cithararum diuersarum, tympanum, & cymbalum, fistrum, acitabula ænea & argentea, vel alia quæ metallico rigore percussa reddunt cum suauitate tinnitum, & cætera huiusmodi.

Citharæ ac psalterij repertor Iuba, vt prædictum est, perhibetur. Iuxta opinionem autem Græcorum ^a citharæ vsus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod vt vox de pectore, ita ex ipsa cantus ederetur, appellatæque eadē de causa. Nam pectus Dorica lingua *κισσα* vocatur. **D** Paullatim autem plures eius species extiterunt, ^b vt psalteria, lyra, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ, & feruntur à duobus simul. Item alia atque alia, & quadrata forma & trigonali.

Chordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fiduciam, vel fidem nominauerunt: quia tam concinunt inter se chordæ eius, quam benè conueniunt inter quos fides sit. Antiqua autem cithara septē chordis erat, vnde *Virgilius*, septem discrimina vocum. Discrimina autem idē, quod nulla chorda

chorda vicinæ chordæ similem sonum reddit: sed ideò septem chordæ, vel quia totam vocem implent: vel quòd septem motibus sonat cælum.

Chordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ita pulsus chordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitavit: idemque prior c̄ neruos in sonum strinxit.

Psalterium quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quòd ad eius vocē chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ^d in modum Δ litteræ. Sed psalterij & citharæ hæc est differentia: quòd psalterium lignum illud cōcauum vnde sonus redditur superius habet, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant. Cithara verò concauitatem ligni inferius habet. Psalterio autem Hebræi decachordo vsi sunt propter numerum decalogum legis.

Lyra dicta ἀπό τοῦ λυρεῖν, à varietate vocum, quod diuersos sonos efficiat. Lyrā primū à Mercurio dicunt inuentam fuisse, hoc modo. Cum regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est, quæ cum esset putrefacta, & nerui eius remansissent extenti intra corium: percussa à Mercurio sonitum dedit, ad cuius speciem Mercurius lyram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat huius rei maxime studiosus. Vnde & æstimatur eadē arte non feras tantū, sed & saxa, atque syluas cantus modulatione allicuisse. Hanc Musici propter studij amorem & carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt.

Tympanum est pellis vel corium ligno ex vna parte extentum. Est enim h̄ pars media symphonix in similitudinē cribri. Tympanum autem dictum, quòd medium est. Vnde & i margaritum medium tympanum dicitur, & ipsum vt symphonia ad virgulam percutitur.

Cymbala acitabula quædam sunt, quæ percussa inuicem se tangunt & sonum faciunt. Dicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim Græci dicunt cymbala ballematica.

Sistrum ab inuētrice vocatum. Isis enim Ægyptiorū regina id genus inuenisse probatur. Iuuenalis, Isis & irato feriat mea lumina sistro. Inde & hoc mulieres percutiūt, quia inuentrix huius generis mulier. Vnde

^m & apud Amazonas sistro ad bellum cœminarum exercitus vocabatur.

Tintinabulum de sono vocis nomen habet, sicut & plausus manuum, stridor ualarum.

ⁿ Symphoniam vulgo appellatur lignum cauum ex vtraque parte, pelle extenta, quā virgulis hinc & inde Musici feriunt. Fitque in ea ex concordia grauis & acuti suauissimus cantus.

^a Cap. XXII. Citharæ vsus ab Apolline. *Bioni.*

Ως ὑπεπλαγίαυλον ὁ Πάν. ὡς αὐλὸν Ἀΐδαν

Ως χέλυον Ἐρμῶων, καὶ ἀρην ἢ ὡς ἀδὴς Ἀπόλλων.

^b Vt psalter. lyr. barb. *Vid. Athen. lib. 1. 4. & Polluc.*

^c neruos in sonum strinxit. *Mendosè libri. o. in neruos sonum strinxit. Tertull. lib. de coron. mil. c. 8. Sed, & si neruos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo & hoc ingenium cum sanctis fecisse.*

^d In modum Δ. *Cassiod. in prolog. in ps. Psalterium est (vt Hieronymus ait) in modum Δ litteræ formati ligni sonora concauitas.*

^e Sed psalter. & citha. *Ex August. in ps. 80.*

^f Psalterio autem Hebræi decachord. *Nam apud alios nouem tantum chordas habuisse ait Athenæus.*

^g Cum regrediens Nilus -- allicuisse. *Ex cōment. Arat. in lyr. & Hygin. lib. 2.*

^h pars media symphonix. *Sic supr. c. 20. Sambuca species est symphoniar.*

ⁱ Margaritum medium tympan. *Tympanium vocat Plin. lib. 9. c. 35.*

^k Cymbala, & acitabula. *Aug. in Ps. 150. Cymbala inuicem se tangunt, vt benè sonent, ideò à quibusd. labijs nostris comparantur.*

^l Dicta autem cymbala, quia cum ballematijs. *Interdicitur ballematior. vsus in natalijs sanctor. Concil. Tol. III. can. vltim. Ballematium verò ἀπό τοῦ βαλλειν, opinor, ductum. Est autem βαλλειν, vt ait Suidas, τὰ ὡς βαλακτινῶν, ἢ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχήσθαι. Vnde nostrum quoq. bailar.*

^m Vnde apud Amazonas. *Quas ad calamos arma tractasse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respexisse ad Virgilij carmen. Regina in medijs patrio vocat agmina sistro. Æn. 8.*

ⁿ Symphonia. *Hieronym. ad Damas. epist. 146. Male quidam Latinor. Symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudib. concētus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. Qui locus Hieronymi Isidorum proculdubid non fugit; inualuisse tamen consuetudinē, vt pro organi quodam genere illa etate vsurparetur, apparet ex eius verbis: Symphonia vulgò appellatur.*

De Musicis numeris.

Cap. XXIII.

Numeros autem secundum Musicam, ita quæris. Positis extremis, vt putā vj. & xij. vides quot monadibus superetur, vj. à xij. & est vj. monadibus: ducis per quadratum,

tum, sexies feni faciunt xxxvi. Coniungis extrema illa prima vj. ac xij. simul efficiunt xvij. Partiris xxxvj. per xvij. efficitur dipondius. Hos iungis cum summa minore, scilicet vj. erunt viij. & erit medium inter vj. & xij. Propterea quod viij. superant vj. duabus monadibus, id est, tertia de sex, & superantur viij. à xij. iij. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulo: ita & in microcosmo in tantum præter vocem valet, vt sine ipsius perfectione etiā homo symphonij carens non consistat. Eiusdem Musicæ perfectione, etiam metra consistunt, in arsi & thesi, id est, eleuatione & positione.

^a Cap. XXIII. id est, tertia de sex. *In scribendis numeris, Chaconi sumus assensu, vt reijceremus aduerbia quadā obsoleta, quæ in excusis & manus leguntur, quæ si quis malit, eiusmodi plura apud Volus. Macianum inueniet.*

DE ASTRONOMIA.

De Astronomiæ nomine.

Cap. XXIV.

Astronomia^a est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuras, & habitudines stellarum circa se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

^a Cap. XXIV. Astronom. *Ead. supr. lib. 2. cap. 25.*

De inuentoribus eius. Cap. XXV.

Astronomiā primi Ægyptij inuenerunt. Astrologiā verò & natiuitatis obseruatiam Chaldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Græci autē dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitatam, ideòque dictus est sustinuisse cælum. Quisquis autē ille fuit motu cæli & ratione animæ excitatus per temporū vices, per astrorum ratos definitosque cursus, per interuallorum spatia moderata, considerauit dimensiones quasdam & numeros, quæ definiendo ac secernendo in ordinem nectens astrologiam reperit.

De institutoribus eius. Cap. XXVI.

In vtraque autem lingua diuersorū quidem sunt de Astronomia scripta volumi-

na: inter quos tamen Ptolemæus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam & canones instituit, quibus cursus astrorum inueniantur.

De differentia Astronomiæ et Astrologiæ. Cap. XXVII.

Inter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conuersione cæli, ortus, obitus, motusque siderū cōtinet, vel qua ex causa ita vocetur. Astrologia verò partim naturalis, partim supersticiosa est. Naturalis dū exequitur solis & lunæ cursus, vel stellarū, certasque temporū stationes. Superstitiosa verò est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa, per singula animæ vel corporis membra disponunt, si derumque cursu natiuitates hominū & mores prædicere conantur.

De Astronomiæ ratione.

Cap. XXVIII.

Astronomiæ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid cælum, quid sphaeræ situs & cursus, & quid axis cæli & poli, quæ sint climata cæli, qui cursus solis & lunæ atque astrorum, &c.

De mundo & eius nomine.

Cap. XXIX.

Mundus^a est is, qui constat ex cælo, & terra, & mari, cunctisque sideribus. Qui idcirco mundus est appellatus, quia semper in motu est: nulla enim requies eius elementis concessa est.

^a Cap. XXIX. Mundus est. *Hyginus (de quo multa Isidor.) Astron. c. 1. Mundus appellatur is, qui constat ex sole, & luna, & terra, & omnibus stellis.*

^b quia semper in motu est. *Nempè quasi mouendus. Vid. lib. 13. cap. 1.*

De forma mundi.

Cap. XXX.

Formatio mundi, ita demonstratur. Nā quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur

in Australem. ^b Caput autem eius & quasi facies, orientalis regio est: vltima pars septentrionalis est.

^a Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg. 1.* Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arces Confurgit, premitur Lybiæ deexus in austrum.

^b Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, secutus, vt quibusdam videtur, Homerum. Sed Philosophor. hac de re placita Vid. apud Plutarch.*

De celo et eius nomine.

Cap. XXXI.

Cælum Philosophi rotundum, volubile atque ardens esse dixerunt, ^a vocatumque hoc nomine, eò quòd tanquam vas cælatum impressa habeat signa stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & impleuit solis scilicet, & lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornauit. Hic autem Græcè *σφαιρα* dicitur *σφαιρα* τὸ ὄραον *σφαιρα*, id est, à videndo, eò quòd aër perspicuus sit, & ^b ad speculandum purior.

^a Cap. XXXI. vocatumq. *Ex Amb. 2. Hexam. c. 4.*
^b ad speculandum. *Ex eod. lib. 3. c. 2. 2.*

De situ sphaerae caelestis.

Cap. XXXII.

Sphaera ^a cæli est species quædam in rotundum formata, cuius centrum terra est ex omnibus partibus æqualiter conclusa. Hanc sphaeram nec principium habere (dicunt) nec terminum, ideò quòd in rotundum quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat non facillè comprehenditur. Philosophi autem mundi septem cælos, id est, planetas globorù consono motu introduxerunt, ^b quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & è contrario certis motibus ferri arbitrantur.

^a Cap. XXXII. Sphaera cæli est speci. *Hoc caput ex Hygin. Astron. c. 1. & Ambros. 1. & 2. Hexam. & ex Somn. Scip. concinnatum est.*

^b Philosophi autè -- arbitrantur. *Ex Ambros. 2. Hexam. c. 2. Cicero. Nouem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia, &c.*

De motu eiusdem. Cap. XXXIII.

Sphaera ^a motus duobus axibus voluitur quorum vnus est septentrionalis, qui

numquam occidit: ^b appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & ^c Austronotius dicitur. His duobus polis motu veri sphaeram cæli dicunt, & ^d cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente vsque ad occidentem circumire: septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

^a Cap. XXXIII. Sphaerae motus duobus axibus. *Id est polis, quomodo alij quoq. interdum loquuntur.*

^b appellaturq. Boreus. *Sic etiam appellatur à Seru. Georg. 1.*

^c & Austronotius. *Al. Austronotus. & Hyginus Notius. sed in comment. in Arat. Austronotus, vt etiam inf. c. 36. & lib. 13. cap. 5.*

^d & cum motu eius sidera in ea fixa. *Aug. de Gen. ad lit. lib. 2. c. 10.*

De cursu eiusdem sphaerae.

Cap. XXXIV.

Sphaera cæli ab oriente in occidentem semel in die & nocte vertitur xxiii. horarum spatijs, quibus sol cursum suum supra terras & sub terra sua volubilitate cõcludit.

De celeritate cæli. Cap. XXXV.

Tanta celeritate cæli sphaera dicitur currere, vt nisi aduersus præcipitè eius cursum astra current, quæ eã remorarentur, mundi ruinam facerent.

De axe cæli. Cap. XXXVI.

Axis ^a est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphaerae tendit, & dictus ^b axis, quòd in eo sphaera, vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

^a Cap. XXXVI. Axis est septentrionalis. *Sic rursus lib. 13. c. 5. & Seru. 2. Æn. Axis est, aut plaustrum septentrionale, aut pars septentrionis. Delebat tamen vocem septentrionalis Chacon. à quo non dissentimus.*

^b Et dictus axis. *Quoniam cap. 32. axium, cardinum, & polorum meminerat, eorum nunc etymologias reddit.*

De caelestibus polis. Cap. XXXVII.

Poli ^a sunt circuli qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti poli, quòd sint axium cycli ex vsu plaustrorum, à poliando scilicet

scilicet nominati: sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam: quia dextra cæli altiora sunt, pressa Austri.

^a Cap. XXXVII. Poli sunt circuli. *Ead. inf. lib. 13. cap. 5.*

De cardinibus cæli. Cap. XXXVIII.

Cardines cæli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælum, vel quia sicut cor voluuntur.

De conuexis cæli. Cap. XXXIX.

Conuexa autem cæli, extrema eius sunt à curuitate dicta. vnde est illud: Conuexum quoties claudit nox humida cælum. ^a Conuexum enim curuū est seu inclinatuū, & in modum circuli flexum.

^a Cap. XXXIX. Conuexum. *è Seru. eclog. 4. repetitur lib. 13. cap. 5.*

De ianuis cæli. Cap. XL.

Ianuæ ^a cæli duæ sunt, oriens & occasus. Nā vna porta sol procedit, alia se recipit.

^a Cap. XL. Ianuæ. *lib. 13. cap. 1.*

De gemina facie cæli. Cap. XLI.

Facies cæli vel caput, orientalis regio: ^a vltima, septentrionalis. De qua Lucanus, Sic mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuæque premunt hyemes.

^a Cap. XLI. vltima septentrionis. *Vocè Lucani ima, vltimā interpretatur Isidorus. Alioquin quomodo ima pars septentrionalis, si (vt c. 29. dixit) mundus in septentrionalē plagā erigitur. Itaq. laborat vt Virgiliū cum Lucano conciliet. Idē vidit Seruius qui ad Virgiliū verbz. Mundus vt ad Scythiam, iam, inquit, definitio est nostri climatis, id est nostræ habitationis quæ à septentrione incipiens in Australi plaga desinit. Minus videt qui bis in Isidoro ima pro vltima reponere conatus sit ad Lucanum solum respiciens.*

De quattuor partibus cæli.

Cap. XLII.

Climata ^a cæli, id est, plagæ, vel partes quattuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, vnde aliquæ stellæ oriuntur. Secunda occidentalis, vbi nobis aliquæ stellæ occidunt. Tertia, septentrionalis, vbi sol

peruenit in diebus maioribus. Quarta Australis, vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens quòd diem faciat occidere & interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit, Septentrio autem, à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotantur. Hic propriè & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel quia tunc purius micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt & alia septem climata cæli, quasi septem lineæ ab oriente in occidentem, sub quibus & mores hominum dispares, atque animalia specialiter diuersa nascuntur: quæ vocata sunt à locis quibusdam famosis, quorum primus est Meroe, secundus Siene, ^b tertius Catachoras, id est Aphrica, quartus Rhodus, quintus Hellepontus, sextus Mesopotus, septimus Boristhenes.

^a Cap. XLII. Climata cæli. *Ex Hieronym. in Ezech. cap. 6.*

^b tertius Catachoras. *Catagoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent m. s. & Voces, id est Aphrica absunt à Romano c. & fortè à Cassiodoro huc allata, ille n. Tertius Aphrica. Capella, Tertius Dialexandrias quod ducitur per Cyrenas in Aphricam Carthagini ab Austro adiacentem. Ex quo quidam, Tertius Cyrenæ in Aphrica faciebat. Alius catacaras, cataram: focaras interpretabatur, esse. n. Misocaram portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis annectebat, à locis famosis uatè χωρας.*

De Hemisphaerijs.

Cap. XLIII.

Hemisphaerium dimidia pars sphaerae est. Hemisphaerium supra terras est ea pars cæli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphaerium sub terra est, quæ videri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

De quinque circulis cæli.

Cap. XLIII.

Zona cæli quinque sunt: quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ ideò & zonæ vel circuli appellantur, eò quòd in circumductione sphaerae existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus

appellatur, eo^a quòd intra eum Arctorum^A signa inclusa perspiciuntur. ^b Secundus circulus ex eo *ἰσημερινός τροπικός* dicitur, quia in eo circulo sol Aquilonis finibus æstatem faciens ultra eum circulum non transir, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatus. Tertius circulus *ισημερινός*, qui à Latinis idèò æquinoctialis appellatur, eò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctiũ facit (*ισημερινός* enim Latine, dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia sphaeræ pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur. eò quòd contrarius sit circulo quem Arcticum nominamus. Quintus circulus *χειμερινός τροπικός* qui à Latinis hyemalis siue brumalis appellatur. idèò quia sol cùm ad eum circulum peruenerit, hyemem ijs qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem ijs qui in Austri partibus commorantur.

^a Cap. XLIII. quod intra eum Arctor. s. o. Gotth. tum hic, tum lib. 13. c. 6. Hyginus lib. 3. c. 1. de polo Arctico, quo utraq. Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo inclusa. Neque verò Arcturi quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (vnde hæc sumpta videntur) qui circulus (inquit) Arcticus appellatur, quòd intra eum Arcturi simulacra, vt inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis vsfarum specie ficta, Septentriones appellatur. Et Arat. interp. Duo sunt Arcturi quorum maiorem vocant Helicen. & paullo post Arcturus minor, &c.

^b Secundus circulus. Verba Hygini lib. 1. de Astron. *ισημερινός* n. Latine dicitur dies æquinox. Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potius nominaretur. Quomodo antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud antiquos dictum est, quod nũc dicimus æquinoctiale. quia nox diei potius, quàm dies nocti adnumerari debet. Græci quoq. in hoc consentiunt, *ισημερίαν*, id est, æquidiale dicentes. Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neq. tamen dissimulabimus in omnibus libris legi. Hemerinos enim Latine dicitur dies atq. nox, duobus exceptis Tarraconensibus, à quibus voces, atq. nox, absunt. Chacon ita. *ἡμέρας* n. Latine dicitur dies, atq. nox; voluisse namq. Isidorum, *ἡμέρας* appellatione diem noctemq. cõtineri, quomodo etiam edidit Vulcanius. Hygin. lib. 1. Deinde ducitur circulus æquinoctialis Græcis Hemerinos appellatus, idèò quòd sol cùm ad eum orbem peruenerit æquinoctium conficit. Hoc circulo factò dimidia sphaeræ pars constituta perspicitur.

De circulo zodiaci. Cap. XLV.

Zodiacus^a autè circulus est, qui ex linearu^q quinq. angulis & ex vna linea cõstat.

^a Cap. XLV. Zodiacus. Ita o. libri, quo sensu, nõ plane dixerim. aliter lib. 13. c. 6. Sed illa quoq. vt aliena à Gotth. eis absunt.

De candido circulo. Cap. XLVI.

Lacteus circulus via est, quæ in sphaera videtur, à candore dicta, quia alba est. ^a quam aliqui dicunt viam esse^b qua circuit sol, & ex splendoris ipsius tráfitu ita lucere.

^a Cap. LVI. quam aliqui dicunt. Metrodorus vt refert Plutarch.

^b qua circuit sol. Currit R. vt lib. 13. c. 5.

De magnitudine solis. Cap. XLVII.

Magnitudo solis^a fortior est terra, vnde & eodè momento quo oritur, & orienti simul & occidèti æqualiter apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, cõsiderare oportet quantũ sol distat à terris: quæ longitudo facit, vt paruus videatur nobis.

^a Cap. XLVII. fortior est terra. i. maior, vt c. seq. & sup. c. 6. fortiozem numerum non semel dixit.

De magnitudine luna. Cap. XLVIII.

Magnitudo quoque lunæ minor fertur esse quàm solis. Nam dum sol^a superior sit à luna, & tamen à nobis maior quàm luna videatur: iam si prope nos accessisset: multo maior quàm luna cõspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

^a Cap. XLVIII. superior sit à luna. De hac cõstructione diximus in c. 5. locus autè ex Hygin. lib. 4. c. de luna.

De natura solis. Cap. XLIX.

SOL^a dum igneus sit: præ nimio motu cõuersionis suæ amplius incalescit. ^b Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutrir, & è contrario elemento virtutem luminis & calor accipere. Vnde videmus eũ sæpius madidum, atque rorantem.

^a Cap. XLIX. Sol dum igneus sit. Ex cõment. Arat. in fin.

^b Cuius ignem dicunt philosophi. Cleanthes eam opinionem tribuit Cicero 2. de nat. Deor. & 3. Alii autem solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis: eamq. causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemq. brumali, ne longius discedat à cibo. Lucretius quoq. de sideribus lib. 5.

Siue

Siue aliunde fluens alicunde extrinsecus aer versat agens ignes: siue ipsi serpere possunt, Quo cuiusque cibis vocat, atq. inuitat euntes, Flammea per cælum pascentes corpora passim. Et solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis cognemtatam, nubesq. quandã vsulantem esse, Xenophanes aiebat. Vid. Plutarch. Plin. & Arat. comment.

De cursu solis. Cap. L.

Solem^a per seipsum moueri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus cælo maneret, omnes dies & noctes æquales existerent: sed quoniam alio loco cras occasurum: alio occidisse hesternò videmus: apparet eum per seipsum moueri, non cum mundo verti. Spatijs enim inæqualibus orbis annuos cõnficit propter temporum mutationes. Nam vadens longius ad meridiẽ hyemem facit vt hybernis humoribus ac pruinis terra pinguescat. Accedens propius ad Septentrionem, æstatem reddit, vt fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis indocta, feruefacta mitescant.

^a Cap. L. Solè per seips. Pleraq. ex Hyg. lib. 4. c. de sole.

De effectus solis. Cap. LI.

SOL oriens diem facit, occidens noctẽ inducit: nam dies est sol super terras, nox est sol sub terris. ^a Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cùm ascenderit: ex ipso etiã nox cùm occiderit: ex ipso menses & anni numentur: ex ipso vicissitudines sũt tẽporum. Quando autem per meridiẽ currit, vicinior est terræ: quando verò iuxta Septentrionẽ, ^b sublimis attollit. Cui idèò Deus diuersos cursus constituit, loca & tẽpora, ne dum semper eisdẽ moraretur locis: quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur, sicut Clemens ait: Cursus diuersos accipit quibus æris tẽperies pro ratione temporum dispesatur, & ordo vicissitudinũ permutationũq. seruatur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver tẽperat: vbi autem ad summũ cæli venerit, æstiuos accendit calores: descendens rursus autumnò temperiem reddit. Vbi verò ad inferiorem reddit circulum: ex glaciali compage cæli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. ¹

^a Cap. LI. Ex ipso. n. tẽporũ. Verba Clem. VIII. Recogn. ^b Sublimis attollitur. Reliqua quæ in excusis libris leguntur absunt a. m. f. & allata huc sunt è c. 17. libri de natura rer. ad Sisebut.

De itinere solis. Cap. LII.

SOL oriens per meridiem iter habet, qui postquam ad occasum venerit, & Oceano se tinxerit, ^a per incognitas sub terra vias vadit, & rursus ad orientẽ recurrit.

^a Cap. LII. per incognitas sub terra vias. Cognitas iam nostrorum hominum diligentia.

De lumine luna. Cap. LIII.

Lunam^a quidam philosophi dicunt proprium lumen habere, globiq. eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscurã, & paulatim se vertendo diuersas formas efficeret. ^b Alij è contrã aiunt, lunam nõ suum lumẽ habere: sed solis radijs illuminari. Vnde & eclipsim patitur: si inter ipsam & solẽ umbra terræ se interponat.

^a Cap. LIII. Lunam quidam. Ex Arat. comment.

^b Alij è contrã. sensum quidem ex vsdem commentarijs, sed verba ex Hieronymo mutatus est. in Isai. c. 66.

De formis luna. Cap. LIV.

PRIMA figuræ lunæ bicornis est. ^a Secunda sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterũ dimidia ex maiore. Sexta iterũ sectilis. Septima bicornis.

Septima iterum semis, & vicefima secunda semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ proportionales sunt.

^a Cap. LIV. Secunda sectilis - sexta iterum sectilis. Al. v. robiq. sextilis.

De interlunio luna. Cap. LV.

INTERLUNIO lunæ est tempus illud inter deficientem & nascentem lunam. Est autem tricesima dies, qua luna nõ lucet. Quæ idèò tunc videri non potest, quia soli cõiuncta obscuratur: sed eodem momento renascens paulatim ab eo recedendo videtur.

De cursu Luna. Cap. LVI.

Luna amissi ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur. ^a Quæ idèò obliquo & non recto incedit cursu, vt sol: ne incidat in centrum terræ & frequenter patiatur eclipsim. Vicinus est enim circulus eius terræ. Crescens autem orientem cornibus

nibus spectat: decrefcens, occidentem: merito, quia occafura & amiffura est lumen.

* Cap. LVI. Quæ idè incid. E Seruio. *Æn. 1. ad V. Hic canit errantem lunam.*

De vicinitate luna ad terras. Cap. LVII.

LVna terris vicinior est quàm sol. Inde & breuiori orbe celerius peragit cursum suum. Nam iter quod sol in diebus CCCLXV. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in luna, annos autem in solis cursu posuerunt.

De eclipsi solis, Cap. LVIII.

Eclipsis a solis est, quoties luna tricesima ad eandem lineam qua sol vehitur peruenit, eique se obijciens solè obscurat. Nam deficere nobis sol videtur, dum illi orbis lunæ opponitur.

* Cap. LVIII. Eclipsis. Ex interprete Arat. prope fin.

De eclipsi luna. Cap. LIX.

Eclipsis lunæ est quoties in vmbra terræ luna incurrit. Non enim suum lumē habere, sed à sole illuminari putatur, vnde & defectum patitur si inter ipsam & solem vmbra terræ interueniat. Patitur autē hoc decima quinta luna eousque, quamdiu centrum atque vmbra obstantis terræ exeat, videatque solem, vel à sole videatur.

De differentia stellarum, siderum, et astrorum. Cap. LX.

STellæ, & sidera, & astra inter se differunt. Nam stella est quælibet singularis. Sidera verò sunt stellis plurimis facta, vt Hyades, Pleiades. Astra autem sunt stellæ grandes, vt Orion Bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt.

De lumine stellarum. Cap. LXI.

STellæ non habere proprium lumen, sed à sole illuminari dicuntur, sicut & luna.

De stellarum situ. Cap. LXII.

STellæ immobiles sunt, & cum cælo fixæ perpetuo motu feruntur, neq. cadunt per diem, sed solis splendore obscurantur.

De cursu stellarum. Cap. LXIII.

Sidera aut feruntur, aut mouentur. Feruntur, quæ cælo fixa sunt, & cum cælo voluntur. Mouentur verò quædam sicut planetæ, i. erraticæ, quæ cursus suos vagos certa tamen definitione conficiunt.

De vario cursu stellarum. Cap. LXIV.

STellæ, pro eo quod a per diuersos orbis cælestium planetarum feruntur: quædam celerius exortæ, ferius occidunt: quædam tardius exortæ citius ad occasum perueniunt. Aliæ pariter oriuntur & non simul occidunt: omnes autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur.

* Cap. LXIV. per diuersos orbis cælestium planetar. Rom. C. cælestium polorum. ex quo parallelorum faciebat Chacon. Porro quæ restant ex Hygini sunt præfatione.

De interuallis stellarum. Cap. LXV.

STellæ inter se diuersis interuallis distant à terra, propterea dispari claritate magis minusue nostris oculis apparent: nam multæ maiores sunt ijs quas videmus conspicuas, sed longius positæ paræ videntur à nobis.

De numero circulari stellarum. Cap. LXVI.

Numerus circularis stellarum est, per quæ cognosci dicitur, in quanto tempore circulum suum vnaquæque stella percurrat: siue per longitudinem, siue per latitudinem. Nam luna octo annis fertur explere circulum suum, Mercurius annis viginti, lucifer annis nouem, sol annis decem & nouem, Pyrois quindecim, Phaeton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus reuertuntur. Quædam sidera radijs solis

lis præpedita anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria, iuxta quod & poëta meminit dicens: Sol tempora diuidit æui. Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra Ire vetat, cursuque vagos statione moratur.

* Cap. LXVI. Pyrois. Cùm in omnibus libris esset *Vesper*, rectè monuit Chacon, permutandas esse litteras. Ita. n. Martem vocari ab omnibus etiam ab Isid. c. 70. Vnde etiam corrigendus lib. 5. c. 30. Vid. Cic. 2. de nat. Deor. & Censor. c. 13. de die natal.

b Iuxta quod & poëta. *Lucan. lib. 10. apud quem non æui, sed anni legimus.*

De stellis planetis. Cap. LXVII.

Quædam stellæ idè planetæ dicuntur, quod est, errantes, quia per totum mundum vario motu discuntur. Vnde pro eo quod errant, retrogradæ dicuntur: vel anomalæ efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt. Cæterum quando tantum detrahunt retrogradæ dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De præcedentia & antegradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Præcedentia vel antegradatio stellarum est, dum stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

De remotione vel retrogradatione stellarum. Cap. LXVIII.

Remotio vel retrogradatio stellarum est, quando stella dum motum suum agit, simul & retrorsum moueri videtur.

De statu stellarum. LXX.

Status stellarum est, quia dum stella semper mouetur: tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt Cap. LXXI.

Sol appellatus è quod solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis sideribus.

Luna dicta quasi Lucina, ablata media syllaba, de qua Virg. Casta faue Lucina. Sumpsit autem nomen per b deriuationem à solis luce, eo quod ab eò lumen accipiat, acceptumque reddat.

Stellæ dictæ à stando: quia semper fixæ stant in cælo, nec cadunt. Nam quod videmus de cælo stellas quasi labi, non sunt stellæ, sed igniculi ab æthere lapsi: qui fiunt dum ventus altiora petens æthereum ignem secum trahit, qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stellæ cadere non possunt: immobiles enim, (vt prædictum est) sunt, & cum cælo fixæ feruntur.

Sidera dicta quod ea nauigantes considerando dirigunt ad cursum consilium, ne fallacibus vndis aut ventis aliò deducantur. Quædam autem stellæ idcirco signa dicuntur, quia eas nauæ obseruant in gubernandis remigijs, contemplantes aciem fulgorumque earum. Quibus rebus status cæli futurus ostenditur. Sed & omnes homines ea intendunt ad præuidendas aëris qualitates per æstatem & hyemem vernalémque temperiem. Ortu enim vel occasu suo, certis stationibus temporum qualitates significant.

Signorum primus Arctos qui in axe fixus septem stellis in se reuolutis rotatur. Nomen est Græcū quod Latine Vrsa dicitur: quæ quia in modum plaustrum vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. Triones enim proprie sunt boues aratorij, dicti eò quod terram terant quasi teriones. Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit: quia in eo sunt.

Arctophylax dicitur, quod Arcton id est Helicè vrsam sequitur. Eundem & Booten dixerunt, eò quod plaustrum hæret: signum multis inspectabile stellis, inter quas Arcturus est. Arcturus est sidus post caudam maioris vrsæ positum in signo Bootæ. Vnde & Arcturus dictus est, quasi ἀρκτου ἄρκα quia Bootæ præcordijs collocata est. Oritur autem autumnali tempore.

Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab vrina, id est, ab inundatione aquarum. Tempore enim hyemis obortus mare & terras aquis & tempestatibus turbat. Hunc Latini Iugulā vocant, quod sit armatus, vt gladio, & stellarum luce terribilis atque clarissimus: in quo si effulgent omnia serenitas portenditur, si obscuratur his acies, tempestat cernitur imminere.

Hyades dictæ ἀπὸ τῆς ὕδωρ id est, à succo & pluuijs

pluuijs. Nam pluuiia Græcè *ὕετος* dicitur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde & eas Latini succulas appellauerunt: quia quādo nascuntur pluuiarum signa monstrantur: de quibus Virgilius: Arcturum, pluuiasq. Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali. Pleiades à pluralitate dictæ quia pluralitatem Græci *πλειάδα* appellant. Sunt autem stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet vna. Has Latini Vergilias dicunt, à tēporis significatione, quod est ver, quādo exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem primæque nauigationis tempus ostendunt. Canicula stella, quæ & Sirius dicitur, æstiuis mensibus in medio centro cæli est: & dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cum sole, duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora, & vaporantur. Vnde & ex ipsa stella dies caniculares dicuntur: quando & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea quod corpora morbo afficiat: * Sirius propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur. Itaque quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

Cometes stella dicta est, eò quod comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat. Cometæ autem Latine crinitæ appellantur, quod in modum crinium flammæ spargunt, quas Stoici dicunt esse vltra xxx. quarum nomina & effectus quidam Astrologi scripserunt.

Lucifer dictus, eò quod inter omnia sidera plus lucem ferat, est autem vnus ex planetis. Hic propriè & iubar dicitur, eò quod iubar lucis effundat: sed & splendor solis & lunæ ac stellarum iubar vocatur: quod in modum iubæ radij ipsorum extendantur.

Hesperus stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ rege. Est autem & ipsa ex quinque stellis planetis, noctem ducens & solem sequens. Fertur autem quod hæc stella oriens luciferum, occidens vesperum facit. de qua Statius: -- & alterno deperditur vnus in ortu. Planetæ stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in cælo, vt reliquæ, sed in aëre feruntur. Dicti autem planetæ ἀπό τῆς πλανῆς. i. ab errore. Nam interdum in Austrum, interdum in Septentrionem, plerumque contra mundum, nonnunquam cum mundo feruntur. Quorum nomina Græca sunt Phæcton, Phænon,

A Pyrois, Hesperus, Stilbon.

Hos Romani nominibus deorum suorum, id est, Iouis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurij sacrauerunt. Decepti enim & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in cælo, dicentes, quod Iouis esset illud sidus, & illud Mercurij: & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmavit, Christus euertit. Iam verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus & animantium imago stellis formatur: vt Arctos, Aries, Taurus, Libra & huiusmodi alia, ij qui sidera prævident in numerum stellarum specie corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorum suorum & imagines & nomina conformantes.

Nam Arietem primum signum, cui vt Libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Iouem ideò vocauerunt: in cuius capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles ideò inter signa primum constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, solem in signo illo cursum agere dicunt, sed & Taurum inter sidera collocant, & ipsum in honorem Iouis, eò quod in bouem sit fabulosè conuersus, quando Europam transevit.

Castorem quoque & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

Cancrum quoque inde dixerunt, eò quod ad id signum mense Iunio sol dum venerit, retrograditur in modum cancri, breuioresque facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem: denique ad vtramque partem gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior, & posterior prior.

Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signum sol cum attigerit nimium calorem mundo reddit, & annuos flatus Etesias facit.

Virginis etiam signum idcirco intra astra collocauerunt, propter quod eisdem diebus in quibus sol per illud decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat: est enim hoc tempus canicularium dierum.

Libram autem vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octauo Kal. Octobris sol per illud signum currens æquinotium facit.

Vnde

Vnde & Lucanus: - ad iustæ pondera libræ. Scorpionum quoque & Sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt.

Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam & arcum adiungunt, vt ex eo mensis ipsius fulmina demonstrentur. Vnde & sagittarius est vocatus.

Capricorni figuram ideo inter sidera finxerunt, propter capram Iouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in effigiem piscis ideò formauerunt, vt pluuias eiusdem temporis designarent, quas solet idem mensis plerumque in extremis habere.

Porro Aquarium & Pisces, ab imbribus temporum vocauerunt, quod hyeme quando in his signis sol vertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui non solum pisces, sed etiam arietes, & hircos & tauros, vrsas & canes, canes, & scorpiones in cælum transfulerunt: nam & aquilam & cygnum propter Iouis fabulas inter cæli astra eius memoriæ causa collocauerunt.

Perseum quoque & vxorem eius Andromedam posteaquam sunt mortui in cælum receptos esse crediderunt: ita vt imagines eorum stellis designarent, eorumque appellare nominibus non erubescerent.

Aurigam etiam Eriethonium inter cæli astra collocauerunt, propter quod vidissent eum primum quadrigas iunxisse. Mirati sunt enim ingenium eius ad imitationem Solis accessisse: & propter hoc nomen eius post mortem inter sidera posuerunt. Sic Calisto, Lycaonis regis filia, dum ab Ioue cōpressa & fabulosè ab Iunone in vrsam fuisset specie versa, quæ Græcè *ὑρσος* appellatur, post interfectionem ipsius nomen eius Iouis cum filio in stellis Septentrionalibus transfuit, eamque Arcton: filium autem eius Arctophylaca appellauit. Sic Iyra pro Mercurio in cæli locata. Sic Centaurus Chiron, propter quod nutrierit Æsculapium & Achillem, inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitionis hæc ab hominibus nuncupentur, sunt tamen sidera quæ Deus in mundi principio condidit, ac certo motu distinguere tempora ordinavit. Horum igitur signorum obseruationes, vel geneses, vel cætera superstitionosa, quæ se ad cognitionem siderum coniungunt, id est, ad notitiam fatuorum, & fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt: sic ignorari debent à Christianis, vt nec scripta esse videantur, Sed nonnulli

A siderum pulchritudine & claritate pellecti, in lapsus stellarum cæcatis mentibus corruerunt, ita vt per supputationes noxias, quæ mathesis dicitur, euentus rerum præscire posse conentur: quos non solum Christianæ religionis doctores, sed etiam gentiliū Plato, Aristoteles, atque alij rerum veritate commoti concordis sententia damnauerunt: dicentes: confusionem rerum potius de tali persuasione generari. Nam si (vt dicunt) genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur, cur aut laudem mereantua boni, aut mali legum percipiant vltionem? Et quamuis ipsi non fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum merito perculerunt. Ordo autem iste septem secularium disciplinarum ideò à Philosophis vsque ad astra perductus est, scilicet vt animos seculari sapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in superna contemplatione collocaret.

a Cap. LXXI. Luna dicta quæ Lucina. Cic. Luna lucendo nominata, eademque est Lucina.

b per deriuationem à solis luce. Cic. in Somn. Ex quibus illa quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

c Nam quod videmus è cælo. Seru. Georg. 1. Quod autem videmus è cælo stellas quasi labi ἀνόρπια sunt ignis ætherei, quæ fiunt, &c.

d Sidera quæ e. n. considerando. At Varro. Sidera quæ insidunt atque ita significant aliquid in terris.

e Arcturus sidus. è Seru. Æn. 1.

f Hunc Latini iug. Ex comm. Arat.

g vt gladio. Aratus *ἕρπας ἰπὶ πεποιδῶς*. Cic. & dextra retinens non cassum luminis ensem. Varro in non ad ensem refert iugule etymon. Sic n. scribit. Citius Orion patet, huius signi caput dicitur è stellis tribus, quas infra duæ claræ quas appellant humeros; interque quod videtur iugulum, vnde & iugula dicta.

h Hyadas dictæ. Seru. Æn. 1. Hyades dictæ ἀπό τοῦ ὑέειν Latine succula à succo, & Georg. 1. Hyades ἀπό τοῦ ὑέειν è quo apparet esse quæ hoc loco confusa leguntur. Arati quoque interpret. Hyades (inquit) appellantibus. Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis stellis propter succos impositum arbitrantur imperiti appellauere succidas. Cic. 2. de nat. Deor. Has Græci Hyadas vocitare consueuerunt à pluendo, ὑέειν n. est pluere, nostri imperitè succulas, quasi à suis essent non ab imbribus nominatæ.

i Pleiadas à pluralit. Ex Arat. comment. Nam Seru. Georg. 1. ἀπό τοῦ πλεῖν. i. nauigando, quod ortu suo prima nauigationis tempus ostendant.

k Sirius propter flammæ candorem. Qui siue pro Sirius hoc loco legerit, (vt est in plerisque omnibus manuscriptis) offecit eorum luminibus in canicula, & candore vocis similitudo, neque aduertunt *σεριῶν* candere esse, & splendere, Isidorumque qui ante canicula quæ & Sirius, dixisset, nunc vtriusque nominis rationem reddere. Cum præsertim in Arat. commentarijs vnde sunt hæc ita scriptum sit, Sirium autem stellam vocatam putant

tant propter flammæ candorem. Postremo codicum varietas (nā in quibusdā siue, in alijs aut, in alijs vel) ipsos satis coarguit. est verò propriè Sirius (vt aut Seru. Æn. 10.) stella in ore canis.

¹ Cometæ autem Latine crinitæ. Seru. Æn. 10. Cometæ Latine crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has stellas esse vltra xxxij. quarum nomina, & effectus Auienus, qui Iā bicis scripsit Virgilij fabulas, memorat. Sed Isid. fortè vltra xxx. scripsit neglecto minori numero.

^m quod iubas luc. è Ser. Æn. 4. It. portis iurare ex. d. 1.

ⁿ Hesperus. Seru. Æn. 1. & 3.

^o Sed in aere fer. vt multis est visum. Vid. Plin. lib. 2.

^p Nam interdū ad Aust. Verba Seru. Georg. 1. ad versum: Quos ignis calis Cyllen.

^q Quorum nomina Græc. Siue hac ex Hygino siue è Ciccone sumpta sint; illud certū est, Phaethonta Isidoro non esse Saturnum, vt sibi constet. Nam cap. 65. Phaetonta xij. annis cursum explere dixit, Saturnum verò xxx. Itaq. frustra in hoc doctissimus vir laborauit. Vid. Plutarch. 2. de plac. & Capell. 8. de planet orb.

^r Decepti n. & decipere vol. Ex Aug. in ps. 93.

^s Sed & Taurum. Ex Arat. comm.

^t Castorem. Ex Hygin. Astr. lib. 2.

^v idèd formauer. Al. finxerunt.

^x Aurigam etiam Erichthon. Hyg. lib. 2.

^y Iouis cum filio. Iouis in recto casu etiā vsus est Arati interpres, & Petronius, notus etiam de Dijs Ennius versus: Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER QVARTVS.

De Medicina.

DE MEDICINA.

Cap. I.

MEDICINA^a est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem: cuius materia versatur in morbis & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantum quæ ars eorum exhibet, qui propriè Medici nominantur, ^a sed etiam cibus & potus, & tegumen. Defensio denique omnis atque munitio qua corpus nostrum aduersus externos ictus casusque seruatur.

^a Cap. I. Medicina. Calium Aurelianum ferè secutus est in hoc libro.

^b cibus & potus, & tegumen. Al. cibi & potus tegmen, & tegumen, Al. regimen, & tegmen, nos regimen ex varietate scripturæ tegmen & tegumen irrepsisse putamus.

De nomine eius. Cap. II.

Nomen^a autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum æstima-

Atur, vt non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura, mediocri autem gaudet: vnde & qui pigmenta & antidota satis vel assiduè biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis non salutem, sed periculum affert.

^a Cap. II. Nomen autem Medicinæ à modo. Non tam de veriloquio laborasse, quam occasionem in voce quassisse videtur, vt reliqua inferret. Id. n. φιλοσοφότερον, quod & Plato, & Varro persæpe faciunt.

De inuentoribus Medicina.

Cap. III.

BMedicinæ^a autem artis auctor ac reparator apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius eius Æsculapius laude vel opere ampliauit. Sed postquā fulminis ictu Æsculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos pænè quingentos vsque ad tempus Artaxerxis regis Persarum. Tunc eā^b reuocauit in lucē Hippocrates^c Asclepio patre genitus in insula Co.

^a Cap.

^a Cap. III. Medicinæ autem artem. Soranus in præfat. Isagoges. Medicinam quidem inuenit Apollo, amplificauit Æsculapius, perfecit Hippocrates.

^b Reuocauit in lucem. Plin. lib. 9. c. 1. Tum verò eam reuocauit in lucem Hippocrates genitus in insula Co imprimis clara, & valida, & Æsculapio dicata.

^c Asclepio patre. Qui fuit sanguinis fortasse auctor vltimus. Nam ab Æsculapio nonus, decimusue fuisse dicitur Hippocrates, filius verò Heraclida, & Pheneretæ.

De tribus hæresibus Medicorum.

Cap. III.

Hitaque tres viri totidem hæreses inuenierunt. Prima methodica inuenta est ab Apolline, quæ remedia sectatur & carmina. Secunda. ^a Empirica, i. experientissima, inuenta est ab Æsculapio, quæ non indiciorū signis, sed solis constat experimentis. Tertiā, Logica, id est rationalis, inuenta ab Hippocrate. Iste enim discussis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabiliter perscrutatus est. Empirici enim experientiam solam sectantur: Logici experientiæ rationē adiungunt: methodici nec elementorum rationem obseruant, nec tempora, nec ætates, nec causas, sed solas morborum substantias.

^a Cap. III. itaq. tres viri. Vid. Celsi præfationem ad lib. de re medic.

^b Empirica, i. experientissima. Potuit cum Plinio experimentosam dicere.

De quattuor humoribus corporis.

Cap. V.

Sanitas est integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido & humido, quod est sanguis: vnde & sanitas dicta est, quasi sanguinis status.

Morbi generali vocabulo omnes passionnes corporis continentur, quod inde veteres morbū nominauerunt: vt ipsa appellatione mortis vim, quæ ex eo nascitur demonstrarent. Inter sanitatem autē & morbū media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Morbi autem omnes ex quattuor nascuntur humoribus, i. ex sanguine & felle, melancholia & phlegmate: Sicut autē quattuor elementa, sic & quattuor humores, & vnusquisque humor suum elementum imitatur: sanguis æ-

rem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquam. Et sunt quattuor humores, sicut quattuor elementa, quæ conseruant corpora nostra.

^a Sanguis ex Græca etymologia vocabulum sumpsit, quod vegetet, & sustentet & viuat. Cholera Græci vocauerunt, quod vnus diei spatio terminetur: vnde & cholera, i. fellicula nominata est, ^b hoc est, fellis effusio: Græci enim fel χολήν dicunt.

Melancholia dicta eo quod ex nigri sanguinis fece admixta sit abundantia fellis. Græci enim μέλαιν nigrum vocant, fel autem χολήν appellant.

^c Sanguis Latine vocatus quod sit suauis: vnde & homines quibus dominatur sanguis dulces & blandi sunt.

^d Phlegma autem dixerunt quod sit frigidum. Græci enim rigorem φλέγμονα appellant. Ex his quattuor humoribus reguntur sani: ex his læduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint ægritudines faciunt. Ex sanguine autem & felle acutæ passionnes nascuntur, quas Græci οξείας vocant. Ex phlegmate verò & melancholia veteres causæ procedunt, quas Græci χρόνιαις dicunt.

^a Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog. από του ζῆν suæ ζῆν, quod est viuere.

^b hoc est effusio fellis. Celsi lib. 3. acutæ. c. 19. Cholera passionem aiunt quidam nominatā à fluore fellis, velut fellifluam passionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.

^c Sanguis Latine. Hac non omnes libri habent, sed verisimile est tentasse quædam. Latinam etymologiam reddere, quam etiam repetit lib. xj. c. 1.

^d Phlegma autem quod sit frigid. κατ' ἀντίφρασιν. Rectè n. Celsi lib. 3. trad. c. 1. Multa (inquit) Medici contrariæ interpretationis vocabula sumpserunt, vt fella quæ Græci glyce vocat, velut dulcia, cum sint amarissima. Alioquin φλέγμα ab Homero καύμα appellari ait Pollux. & cap. seq. Isidoro ipsi phlegmon inflammans est.

De acutis morbis. Cap. VI.

DOxea est acutus morbus: qui aut citò transit aut celerius interficit, vt ^a pleuritis, phrenesis: οξύ enim acutum apud Græcos & velocem significat. χρόνια est prolixus corporis morbus qui multis temporibus remoratur, vt podagra, phtisis: χρόνος enim apud Græcos tempus dicitur. Quædam autem passionnes ex proprijs causis nomina acceperunt.

^b Febris

Febris à feruore dicta est: est enim abū-
dantia caloris.

Phrenesis appellata siue ab impedimen-
to mentis, quia Græci mentem *φρένας* vo-
cant, seu quod dentibus infrendant, nam
fringere est dentes concurre. Est autem
perturbatio cum exagitatione & dementia
ex cholericā vi effecta.

Cardiace vocabulum à corde sumpsit,
dum ex aliquo timore aut dolore afficitur.
Cor enim Græci *καρδίαν* vocant. Est enim
cordis passio cum formidabili metu.

Lethargia à somno vocata. Est enim op-
pressio cerebri cum obliuione & somno
iugi, veluti stertentis.

Synanche à continentia spiritus & præ-
focatione dicta. Græci enim *συναγχην* con-
tinere dicunt: qui enim hoc vitio laborant,
dolore faucium præfocantur.

Phlegmone est feruor stomachi cum ex-
tensione & dolore. Nam cum cœperit fieri,
inquietudo & febris consequitur. Vnde &
dicta est *φλεγμονή* à τὸ φλέγειν, id est, in-
flammarē: sic enim sentitur & inde nomen
accepit.

Pleuresis est dolor lateris acutus cum fe-
bre & sputo sanguinolento. Latus enim
Græcè *πλευρον* dicitur, vnde & pleuritica
passio nomen accepit.

Peripneumonia est pulmonis vitiū cum
dolore vehemēti & suspirio: Græci enim
pulmonem *πνεύμονα* vocant, vnde & ægri-
tudo dicta est.

Apoplexia est subita effusio sanguinis,
qua suffocati intereunt. Dicta autem apo-
plexia, quod ex lethali percussu repentinus
casus fiat. Græci enim percussione *ἀπό-
πληξιν* vocant.

Spasmus Latinè contractio subita partiū
aut neruorū cum dolore vehemēti. **Quā**
passionem à corde nominatā, id est *oriam*,
oriuntur enim nerui à corde secundum
Aristotelem.

Tetanus maiorum est contractio ner-
uorum à ceruice ad dorsum.

Telum lateris dolor est, dictum est au-
tem ita à medicis, quod dolore corpus trans-
uerberet, quasi gladius.

Ileos dolor intestinorū, vnde & ilia dicta
sunt: Græcè enim *εἰλεῖν* obuoluere dicitur,
quod se intestina præ dolore inuoluant. Hi
& torminosi dicuntur ab intestinorum tor-
mento.

Hydrophobia, i. aquæ metus: Græci enim
ὕδωρ aquam vocant, *φόβον* timorem dicunt:
vnde & Latini hunc morbum ob aquæ me-
tum lymphaticum vocant. Fit autem vel ex
canis rabidi morfu, aut ex eius spuma in
terram proiecta, quam si homo vel bestia
tetigerit, aut dementia repletur, aut in ra-
biem vertitur.

Carbunculus dictus, quod in ortu suo ru-
bens sit vt ignis, postea niger, vt carbo ex-
tinctus.

Pestilentia est contagiū, quod dum vnum
apprehenderit, celeriter ad plures transit.
Gignitur autem ex corrupto aëre, & in vis-
ceribus penetrando innititur. Hæc etsi ple-
runq. per aëreas, potestates fiat, tamen sine
arbitrio omnipotentis Dei omninò non fit.
Dicta autem pestilentia, quasi pestilentia
quod veluti incendium depascit: Et toto
descendat corpore pestis. Idem & contagiū
à contingendo, quia quemq. tetigerit, pol-
luit. Ipsa & inguinaria ab inguinum per-
cussione. Eadem & lues à labe & luctu vo-
cata, p quæ tanto acuta est, vt non habeat
spatium temporis, quo aut vita speretur aut
mors, sed repentinus languor simul cum
morte venit.

**Cap VI. Pleuresis, phrenesis. Pleuritis, phrenitis per-
petuò apud Calium.**

Febris à feruore. Ita Varro apud Non.

**Est autem perturbatio cum exag. Rom. C. pertur-
batio mentis cum agitatione.**

Cardiaca. Cal. lib. 2. acut. c. 34.

**Lethargia. Idem lib. 2. acut. c. 1. Græci lethē obli-
uionem vocant, argian vacationem, quam corpo-
ri, atque animæ ingerit vis supradictæ passionis.
Quæ verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à li-
brarijs omiſſa credebat Chacon.**

Synanche. Ex eod. lib. 3. c. 1.

Apoplexia. Ex cap. 5.

**Quam passionem à corde nominatā, id est oriam,
oriuntur enim nerui à corde secundum Aristotelem.**

**maiorum contractio neruorum. Cal. lib. 3. cap. 6.
neruorum maiorū, quos τένοντες vocant, leuis ten-
sio. In nostris tamen libris, maior contractio, mendosè.**

**Telum. Serenus. Est & vis morbi, quod telum
commemoratur. Cum subitò furor in sanus fuit
incitus ictu.**

Hydrophobia. Cal. lib. 3. c. 9.

**Aut ex eius spuma. Cum aëris spuma legeretur in
omnib. ferè libris Rodericus Fonteius medicus doctissimus ex
Ælian. lib. 9. de hist. anim. eius spuma legendū admonuit,
cuius coniecturam comprobant Meioraden. liber, & Con-
chenſis Hispano sermone conscriptus, in quo, de la spuma
del caida en tierra. Sed cum in reliquis omnib. libris ex
aëris spuma legatur, Caliusque quem Isidorus pluri sequi-
tur, ex solius aspirationis odore ex rabido cane adducto
quosdam in hanc passionem dicat deuenisse, cum venenosus
est.**

**æer adducitur, & vitilib. inseritur partibus, aëris quoq. men-
tionem ab Isidoro factam verisimile nobis fit. A. Augustinus
vel oris, vel eius probabat.**

Et toto descend. c. p. Ex. 5. Æn.

**Ipsa & inguinaria. Vid. Paul. Diacon. de inguinaria
noua Italia pestē ante Iustinianum.**

**Quæ tanto acuta est. Gotthicismus frequens, nec Isi-
dori fortasse, sed librariorum.**

De Chronicis morbis.

Cap. VII.

Chronia est prolixus morbus, qui multis
temporibus remoratur, vt podraga, phthi-
sis: *χρόνος* enim apud Græcos tempus dicitur.

Cephalea ex causa vocabulum habet:
capitis enim passio est: Græci enim caput *κε-
φαλήν* vocant.

Scotoma ab accidenti nomen sumpsit,
quod repentinas tenebras ingerat oculis
cum vertigine capitis. Vertigo autem est,
quotiescunq. ventus confurgit, & terram in
circuitum mittit. Sic & in vertice hominis
arteriæ & venæ ventositatem ex resoluta
humectatione gignunt, & in oculis gyrum
faciunt: vnde & vertigo nuncupata est.

Epilepsia vocabulum sumpsit, quod men-
tem apprehendens pariter etiā corpus pos-
sedeat: Græci enim apprehensionem *ἐπιλη-
ψίαν* appellant. Fit autem ex melancholico
humore quoties exuberauerit, & ad cere-
brū conuersus fuerit. Hæc passio & caduca
vocatur, eò quod cadens æger spasmos pa-
tiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat,
quod pro ^c lunæ cursu comitetur eos insa-
nia: eadem & laruatio. Ipse est & morbus
comitialis, idem maior, & diuinus quo ca-
duci tenentur. Cuius tanta vis est, vt homo
valens concidat spumētque. Comitialis au-
tem dictus, quod apud gentiles cum comi-
tiorum die cuiquam accidisset, comitia di-
mittebantur. Erat autē apud Romanos comi-
tiorum dies solemnus iij. Kal. Ianuar.

Mania ab infania vel furore vocata. **Nā**
Græcorum vetustas furorem *μαντικὴν* ap-
pellabat, siue ab inanitate quam Græci *μα-
νίαν* vocauerunt, siue à diuinatione, quia di-
uinare Græcè *μανεῖν* dicitur.

Melancholia dicta est à nigro felle: Græci
enim nigrum *μέλαν* vocant, fel autem *χολήν*
appellant. Epilepsia autem in phantasia
fit, melancholia in ratione, mania in me-
moria.

Typi sunt frigidæ febres, quia τὸ π [⊖] La-
tinè forma atque status dicitur: est enim

**accessionum vel recessionum reuolutio per
statuta temporum interualla.**

Rheuma Græcè, Latinè eruptio siue fluor
appellatur.

Catarrus est fluor rheumæ iugis ex nari-
bus, quæ dum ad fauces venerit *βράγχος* vo-
catur. dum ad thoracem vel pulmonē *πύ-
σις*, dicitur.

Coryza est quoties influxio capitis ^l in
ossa venerit nariū, & ^m prouocationem fe-
cerit cum sternutatione: vnde & coryza no-
men accepit.

Branchos est præfocatio faucium à frigi-
do humore. Græci enim guttur *βράγχος* di-
cunt, circa quod fauces sunt, quas nos cor-
ruptè branchias dicimus.

Raucedo amputatio vocis. Hæc & arte-
riasis vocatur, eò quod vocem raucam &
clausam reddat ab arteriarum iniuria.

Suspirium nomen sumpsit, quia inspira-
tionis difficultas est, quam Græci *δύσπνοιαν*
dicunt, id est præfocationem.

Peripneumonia à pulmonibus nomen
accepit. Est enim pulmonis tumor cum
spumarum sanguinearum effusione.

Hæmoptois emissio sanguinis per os:
vnde & nomen sumpsit, *αἷμα* enim sanguis
dicitur.

Phthisis est vlceratio & tumor in pulmo-
nibus qui iuuenibus facilius euenire solet:
φθίσις autē apud Græcos dicta, quod sit to-
tius corporis consumptio.

Tussis Græcè ab altitudine vocatur,
quod à profundo pectoris veniat, cuius con-
traria est superior in faucibus vbi vua di-
stillat.

Apostema à collectione nomen ac-
cepit: nam collectiones Græci apostemata
vocant.

Empye dicta est apostema intrinsecus
vel in latere, vel in stomacho cum dolore &
febris, & tussi, & abundantibus sputis &
purulentijs.

Hepaticus morbus à iecoris passione no-
men accepit, Græci enim iecur *ἥπαρ* vo-
cant.

Lienosis à splene vocabulum sumpsit,
Græci *σπλήν* lien vocant.

Hydrops nomen sumpsit ab aquoso hu-
more cutis, nam Græci *ἕδωρ* aquam vocaue-
runt, est enim humor subcutaneus cum in-
flatione turgente & anhelitu foetido.

Nephritis à renum languore nomen ac-
cepit. Renes enim Græci *νεφρῆς* dicunt.

Paralysis

^t Paralysis dicta à corporis impenfatione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

^v Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu. καχεξίαν enim Græci malam vexationem vocauerunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tardaresumptione.

^x Atrophia nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem ἀτροφίαν dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paulatim conualescentibus.

^y Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo ultra modum corpora saginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

^z Ischias vocata à parte corporis quam vexat. Nam vertebrorum ossa quorum summitas iliorum initio terminatur, Græci ισχία vocant. Fit autem de phlegmate quoties descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

^a Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam vel à ferali dolore: siquidè omne quod immite fuerit abusuè agreste vocamus.

Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

Calculus petra est, quæ in vesicafit, vnde & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

Stranguria dicta est, eò quòd stringat vrinarum difficultate.

Satyriasis iuge desiderium Veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

^b Diarrhœa iugis ventris fluxus sine vomitu.

Dysenteria est diuisio cõtinuationis, i. vlceratio intestini. Δυσ enim diuisio est, ἐντερά intestina. ^c Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάρροιαν vocant.

^d Lienteria dicta, quòd cibum tanquam per læuia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

Colica passio nomē sumpsit ab intestino, quod Græci κώλον appellant.

Ragades dicuntur, eò quòd fissuræ sint rugis collectæ circa orificiũ. Hæ & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem αἷμα dicunt.

^a Cap. VII. Cephalea. Cal. lib. 1. tard. c. 1. Cephalea à parte corporis quæ patitur passionē nomē accepit

^b Scotoma. Ex eod. c. 2. ^c pro lunæ cursu comitetur eos infania. Al. per lunæ cursum comitentur eos insidia demonum. Vtraque scriptura retineri possit: vt prior lunationis (vt ita dixerim) posterior laruationis notatio sit.

^d Ipse est morbus comitialis idem maior. Fest. in Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.

^e & diuinus. Sacer potius: cuius appellationis multas reddit causus Calius Aurel. 1. tard. cap. 4. Peius tamen in plerisque libris pro diuinus, diutinus legitur. Nisi vtrumque hoc subsequenti passioni, i. mania aptemus. Ea enim & diuinus morbus dicitur, & diutinus. Nā tardissima, vt Cal. ait, passio est.

^f Erat autem apud Rom comitior, dies sollempnis ij. Kal. Ianuar. In Kal. Ianuar. omnes CC. Itaq. expungebat hæc vt aliena, absurdæque Chæcon. Non. n. Kal. Ianuar. comitia haberi, cum is dies non comitialis sed fastus esset. A. Augustinus in Kal. Ianuar. ante eas Kalend. quib. initium magistratus erat, interpretabatur. Anton. conuatiuius vocem in ex nota ij. factam aduertit. Idemque esse ij. Kal. Ianuar. quod tertio Ianuarij die, quo die (vt ait Caius in l. si caluitur

^B D. de verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totius pop. Rom. conuentu iam inde à Numa vsque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse ij. Non. appeller. Is dies & nuncupatio votor. & sollempnia Imperatorum, & præcisè vota, & sollempnia dicebatur. Sueton. in Aug. Capitolin. in Pertinac. Tacit. iij. & xv. Annal. Tertull. in lib. de coron. Comitia autem non ea solum dici quæ ad legendos magistratus fierent, sed pro conuentu populi accipi solere manifestum est.

^g Nam Græcor. vetustas. Ex eod. Cal. lib. c. 5. sed hæc confusa & perturbata sunt.

^C Siue ab inanitate, quam Græci μάταια. Ita interpretatur μάταιον & μάταιαν Eustath. in. 4. explicans vocem ματαιότητος. Ergo etiam apud Aurelian. inanitate pro iniquitate reponendū videri possit, subiicit enim: Quæ appellant maniam, vel quod animum siue mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum siue mollem appellant. Hispana quoque tralatio. O es dicta ab inanitate: esto es de vaziamiento, d de cosa vazia, que los Griegos llaman manie. Adde, quod Isid. lib. 5. cap. 28. Alij (inquit) putant manē vocari ab æere, quia manus id est rarus est, atq. perspicuus. In eo vero quod superioris Græci ματαιν diminare esse dixit. Gothicos libros sumus secuti.

ⁱ Typi sunt frigidæ febres. Eiecimus hinc illa (quæ abusuè appellantur ab herba, quæ in aqua nascitur) quamuis erant in omnib. libris, neque. n. dubium, quin huc nullo adducta sint consilio è libro 17. Quod vero forma, atque status è libris scripsimus, statutum mallebat Chæcon; vocari enim legem, siue pragmaticam apud Iustinianum τύπον. Nouell. Græc. 165. 166. edictumq. vij. τύπον πραγματικόν inscribi. Easdem quoque leges formas Latine dici in l. decernimus C. de Sacros. Eccles. A statutis ergò temporib. & ea lege, quam periodica febres seruant, τύπας appellatas.

^k Coryza-quoties influxio. è Cal. lib. 2. c. 7.

^l In ossa ven. In os ven. n. R. C.

^m & prouocationem. Ita Goth. o. alij præfocationem. Facilis lapsus ex digamma

ⁿ Perineupnomia. Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic calium imitatur qui eam in tardis numerat.

^o Tulsis Græc. Νέπε βήξ quasi βόξ, siue βισσ, aut βύθ

^p Apoptema à collectione. Collectionem vocant recentiores, quem celsus abscessum nominat.

^q Empye. Cal. lib. 2. tard. c. 14. Item empyica passio quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.

^r Hydrops. Cal. lib. 3. c. 8.

^s Nephritis. Quæ etiam διαβήτης.

^t Paralysis dicta à corp. imp. Ita o. l. neq. deest, qui tueatur hæc lectionem, esse n. pensare ponderare. Laborare igitur suo pondere paralyticos, qui egrè suos artus (vt ait Seneca) moliantur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex libror. compendijs natum esse vitium. Fuisse enim potuit; dissolutio corporis impens ationem. Id est, dissolutio corporis impediens actionem.

^v Cachexia. Cal. lib. 3. c. 6.

^x Atrophia. Idem lib. 2. c. 14. & lib. 3. c. 7.

^y Sarcia. Ita lib. o. Cal. polysarcia.

^z Ischias. Idem lib. 5. c. 1.

^a Podagra. Ibid. c. 2.

^b Diarrhœa. Diarrhœa, & Satyriasis in acutis numerantur à Celio.

^c Fit autem anteced. f. & c. Verba sunt Celij lib. 4. c. 6.

^d Per læuia intestin. Al. lenia.

De morbus qui in superficie corporis videntur. Cap. VIII.

Alopecia est capillorum fluor circumscriptis pilis fuluis, aëris qualitatem habentibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ, quam Græci ἀλώπεκα vocant.

^C Parotides sunt duritiæ vel collectiones, quæ ex febribus vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinitate: vnde & παρωτίδες sunt appellatæ. ὠτα enim Græcè auriculæ dicuntur.

Lentigo vestigia macularum paruula in rotunditatem formata. à specie lenticulæ dicta.

^b Erysipelas est quam Latini sacrum ignem appellant, id est, execrandum per antiphra-sim. Siquidem in superficie rubore flameo cutis rubescit. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuaduntur loca, ita vt etiam febris excitetur.

Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eò quòd serpat per membra.

Impetigo est sicca scabies: prominens à corpore cum asperitate & rotunditate formæ. Hanc vulgus sarnam appellat.

Prurigo vocata à perurendo & ardendo.

Nyctalmus est passio, qua per diem visus patentibus oculis denegatur, & nocturnis irruentibus tenebris redhibetur, aut versa vice (vt plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

^d Verrucæ aliud sunt: Satyriasis aliud. Verrucæ singulatim sunt, Satyriasis verò vna fortior, ac circa ipsam plures inueniuntur.

Scabies, & lepra, vtraque passio, asperitas cutis cū pruritu & squammatione: sed scabies tenuis asperitas & squamatio est. Hinc deniq. nomen accepit, quæ ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squammies.

^e Lepra verò cutis asperitas squammosa lepidi similis, vnde & nomen sumpsit: cuius color nunc in nigredinem vertitur, nunc in alborem nunc in ruborem. In corpore hominis ita lepra dignoscitur: si variatim inter fanas cutis partes color diuersus appareat: aut si ita se vbiq. diffundat, vt omnia vnus coloris quamuis adulterini faciat.

Elephantiacus morbus dicitur ex similitudine elephantis, cuius naturaliter dura & aspera pellis nomen morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephantorum cuti, siue quia ingens passio est, sicut animal ipsum ex quo deriuatum ducit nomen.

Isteris Græcè appellatur à cuiusdam animalis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad similitudinem caelestis arcus. Auruginem verò Varro appellari ait à colore auri. Regium autem morbum inde æstimant dictum, quòd vino bono & regalibus cibis facilius curetur.

^h Cancer à similitudine maritimi animalis vocatū vulnus (sicut medici dicunt) nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi solet à corpore membrum vbi nascitur, vt aliquantò diutius viuat: tamen inde mortè, quamlibet tardius, affuturam.

Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quòd ferueat, quasi feruunculus: vnde & Græcè ὄρηξ dicitur, quòd sit ignitus.

^D Ordeolus est paruissima & purulenta collectio in capillis palpebrarum constituta, in medio lata, & ex vtroq. conducta, hordei granum similans: vnde & nomen accepit.

^k Oscedo est, qua infanrum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

Frænufculi vlcera circa rictum oris: similia his quæ fiunt iumētis asperitate frænorum.

Vlcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi. Et vlcus quod olet quasi olcus.

Pustula est in superficie corporis turgida veluti collectio.

1 Papula est parvissima cutis erectio, circūscripta cum rubore: & ideò papula dicta, quasi pupula. Sirimpio ---

Sanies dicta quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in saniem vertitur. Nam sanies non fit in quocunq. loco, nisi ubi sanguis aduenerit: quia omne quod putrescit, nisi calidum & humidum fuerit, quod est sanguis, putrefieri non potest. ^m Sanies autem & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie viuorum est, tabe mortuorum.

Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus seruans, dicta quòd obducatur vulnera atq. obcæcet.

^a Cap.VIII.circumscriptis p. f. æris qualitatem habentibus. *Al. aeris. Sed reijciebat hæc omnia, vt aliena, Chacon.*

^b Erysipelas. *Ab ἐρί voce augendi, & σύπεσθαι, putrefcere ἐρίσηπελας vocari quidam volunt.*

^c cutis rubescit. *Al. cutes rubescunt.*

^d Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. *Editio antiqua, phtiriasis, manuscripti oēs, satyriasis, habent. Morbus vterq. à verrucoso valde diuersus. Quamuis satyriasis nomine alia quoq. morbor. genera ab eo, de quo superiori capite dixit, significantur. Vt phtiries, aut phtiriasis velimus, Eustathius facit, qui λ.β. ad verba δι μύητρον ἐχον φέριγων τὸ δ' ἐ ἀνε τὸ φύλλον: φέρειρ (inquit) σημαίνει τὴν τῶτον, ἢ τῆς κώρης τῆς πίπτος. Quod si verum est, magna similitudo φέριρ siue, vt loquitur Didymus, φέριρσι cum verrucis. Siquis satyriasis magis probat, Gothicos codices auctores habeat.*

^e Lepidi similis. *Id est squama. Cassius Felix: Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, vnde nomen à Græco lepra accepit. Scribon. larg. cap. 133. Squamma æris, quam Græci λεπίδα vocant.*

^f Icteron à cuiusd. animal. *Galen. ab ἰκτίδη mustella agresti. Plinius ab ἰκτέρο auicula. Gloss. Aurugo ἰκτέρις. Hieronym. Amos. c. 4. ἰπῖρ! id est auruginem omnes icteron trastulerunt.*

^g Regium. *Plin. lib. 22. c. 4. Varro regiū cognominatū morbū arquatū tradit, quoniā multo curetur.*

^h Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib. 2. de ciuit. cap. 8. sed vlcus dicendus fuit potius, quam vulnus, cancer, si verè paullo post vulnus ab vlcere distinguit.*

ⁱ Ordeolus-ex vitroq. conducta. *Libri A. Aug. ex vtraq. parte conducta, id est, vt ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*

^k Oscedo. *Duo morbi confundi videntur, Oscedo, & quas Græci ἄφθας vocant. Ergo hæc quid. ita distinguebat; Oscedo dicta ex languore oscitantium. Aphtha quib. infantium ora exulcerantur.*

^l Papula q. pupula. *Al. quasi papilla. Pupulas veteres puellas dicebant laneas.*

^m Sanies autē & tabus. *è Seru. Æn. 8. ad V. tormēti genus.*

De remedijs & medicaminibus. Cap. IX.

Medicinæ curatio spernenda non est. ^a Meminimus enim & Isaiam Eze-

Achiæ languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timotheo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autē morborum tribus generibus constat: Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χειρ vocatur: diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim obseruatio legis & vitæ. Sunt autem omnium curationum species tres: primū genus diæticum: secundum pharmaceuticum: tertiuū chirurgicū. ^b Diæta est obseruatio legis & vitæ. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorū incisio: nam ferro exciduntur quæ medicamentorū non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantum & succis erat. Talis n. medendi vsus coepit: deinde ferro & cæteris medicamentis.

Omnis autem curatio aut ex contrarijs aut ex similibus adhibetur. Ex contrarijs: vt frigidum calido, vel siccum humido: sicut & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum vel rotundo vulnere rotundū, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris. & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur. quæ duo etiā ipsa adiutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datū dicitur. Contraria enim contrarijs medicinæ ratione curantur. At contra ex simili vt *πικρά*, quod interpretatur amara: quia gustus eius amarus est. Ex conuenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solui solet.

Omnia autē medicamēta ex proprijs causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi diuina. Arteriaca, quòd apta sint gutturis meatui, & tumores fauciuū & arteriarū leniāt. Theriaca est antidotum serpentinuū, quo venena pelluntur, vt pestis peste solutatur. Cathartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur.

^c Catapotia, eò quòd modicū potetur seu inglutitur. Diamorò à succo mori nomen sumpfit, ex quo conficitur: sicut diacodion, quia *ἐκ τῆς κωδείας*, id est, ex papauere fit: sicut diaspermation, quia ex seminibus componitur. ^d Electarium vocatū eò quòd molle sorbeat, Trochiscus dictus: quia in modū rotulæ deformat. *τρόχος* enim Græcè rota dicitur. ^e Colyria, Latinè sonāt, quòd vitia oculorum detergant. Epithema eò quòd superponatur, alijs adiutorijs præcedentibus.

D Cataplasma, eò quòd inductio sola sit. Emplastrum eò quòd inducatur. Malagma eò quòd sine igne maceretur & comprehendatur. Enema Græcè, Latinè relaxatio dicitur. ^f Pessaria dicta quòd intus iniiciantur: Medicinam iumentorum Chiron quidam Græcus inuenit: inde pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dicitur autem Chiron *ἀπὸ τοῦ χειρίζειν*, quia chirurgus fuit. Criticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis illud nomen impositum est: quòd quasi iudicent hominem, & sententia sua aut puniant, aut liberent.

^a Cap. IX. Meminimus enim & Isaiam. *Verba sunt Tertull. in lib. de coron. milit.*

^b Diæta obseruatio legis, & vitæ. *Legis cur dixerit, haud ita obuiam. Sic apud Demosth. διαίτην ἐπιτρέψαι, & apud Thucydidem διαίτημα idem esse quod πολιτεύματα obseruarunt ante nos alij.*

^c Catapotia. *Scrib. larg. c. 87. Catapotium id est, medicamentum quod non diluitur, sed ita vt est, deuoratur.*

^d Electarium. *Ita vocatur à Cal. lib. 3. acut. c. 4. ecligma à Plin. lib. 20. c. 14. & 22. quod sub lingua liquatur à Celfo.*

^e Colyria. *ἀπὸ τοῦ κολύειν τὸν ἔσθιν id est à prohibenda fluxione.*

^f Pessaria. *Cels. lib. 5. c. 21. Vt ea quæ foeminis subiiciunt πέσσης Græci vocant. Inde πέσσαριον diminutiuus vox. Isidorus verò pessaria, quod pessum eant, dicta videtur existimasse.*

De libris medicinalibus. Cap. X.

Aphorismus est sermo breuis, integrum sensum propositæ rei scribens.

Prognostica præuisio ægritudinū, à prænoscendo vocata. Oportet enim medicum & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura præuidere.

^a Dynamidia potestas herbarum, id est vis & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa *δυναμὶς* dicitur. vnde & Dynamidia nūcupatur, ubi eorum medicinæ scribuntur.

Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbarum notentur.

^a Cap. X. Dynamidia. *Sic appellarunt recentiores medici Galeni libros de simplicib. medicament. sernatq. hodie id nomen vetus eor. libror. interpretatio.*

De instrumentis Medicorum. Cap. XI.

Enchiridion dictum quòd manu astringatur, dum plurima cōtineat ferramenta. *χειρ* enim Græcè manus vocatur.

A Phlebotomū ab incisione vocatum. Nam incisio Græcè *τομή* dicitur.

^a Simile --- Angistrum --- Spatomele ---

^b Guua quæ à Latinis à similitudine cucurbita, ^c à suspirio ventosa vocatur. Deniq. animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita, omne quod intra cutem vel altius æstuat, siue humorem, siue sanguinem, euocat in superficiem.

Clyster ---

Pila à pinsendis seminibus, id est, terendis: Hinc & pigmenta eò quòd in pila & pilo aguntur quasi pilamenta. Est enim pila vas concauum & medicorum aptū vsui, in qua propriè pitisanæ fieri & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnū quendam in Italia fuisse, ^d qui pinsendis præfuit aruis: vnde & pilumni & pistores. Ab hoc ergo pilum & pilam inuenta, quibus far pinfitur, & ex eius nomine ita appellata. Pilum autem est vnde contunditur quicquid in pilam mittitur. Mortarium, quod ibi iam semina in puluerem redacta & mortua condiantur.

^e Coticula est, in qua circumducta colyria resoluuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potius, quam resolui, colyrium facit.

^a Cap. XI. Simile --- Angistrum --- Spatomele, Harum vocum interpretationes desunt. *σπίδης vsus est in expurgandis vulnerib. Vnde σπιδεσμα vocat Aristoph. in Rans quod abraditur. Inde etiam σπιδάριον minuendi forma Angistrum. medici nunc vincinum dicunt. Spatomele ad exploranda vlcera adhibetur. μίδης etiam meminit Pollux ad idem opus.*

^b Guua. *Ita meliores CC. alij cum impress. antiq. Guua. Vtramque lectionem defendunt viri doctissimi. Qui Guua volunt ex errore lectionis Græca vocis Guua fluxisse dicunt. Græcis n. σπιδία vel σπιδία cucurbita permutari. n. sapedi & v. alteramq. in alterius locum immigrare. Chacon qui Guua mallebat ex causa G pro C & v, pro F. digamma subeuntib. factum Guua existimabat. Vosari enim cucurbitas leues, que sine scarificatione adhibentur, à Græcis κέρας, & quidem non modo u pro f. in Gothicis libris frequens: sed & lib. 19. cap. 19. in Codice Omiensi peruetusto Gusia est vbi in reliquis omnib. Guua instrumentum fabror. De cuphis porro sapedi Cælius, vt lib. 4. c. 7. Cucurbitæ apponenda leues, quas Græci cuphas vocant, & c. 8. appositio cucurbitæ leuis quam Græci cupham vocant. Isidorum vero, quòd oucurbitas omnes à Græcis cuphas vocari putaret, deceptum Cælij lectione idem fatebatur.*

^c à suspirio ventosa. *Satyricus. Iam dudū caput hoc ventosa cucurbita quærit. Et Theod. Priscianus lib. 2. c. 6. His cucurbitæ ventosæ sunt imponendæ. Celsus cucurbitas medicinales appellat.*

^d Pinsendis præfuit aruis. *Ita CC. o. herbis tamen legit Hispanus interpres: Varro dize, que Pilomino fue vix hombe en Italia que mejor molie yeruas, y mejor las amafaua que todos los otros. Sed quia frumento pinsendo*

pinfendo prafuisse ait Seruius initio libri ix. aruis ex libris retinimus, vt aruis pro frumentis ponatur, vt apud Horat. Ne percuncteris fundus meus optime Quincti, Aruo pascat herum, an baccis opulentet oliuæ, &c.
 c Coticula. Al. citicula. A. Augustinus Cotyla. Plinius lib. 31. c. 9. de sale. Ad hæc Hispaniæsis eligitur, contraque suffusiones oculorū cum lacte in coticulis teritur.

De odoribus et unguentis. Cap. XII.

ODor vocatus ab aëre. Thymiana lingua Græca vocatur, quod fit odorabile. Nam thymus dicitur flos qui odorem refert. de quo Virgilius redolentque thymo flagrantia mella.

Incensum dictum: quia igne consumitur dum offertur.

Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor enim Græcè τετραίδοσ formula εἶδος dicitur.

Staete est incensum quod ex pressura manat, dictum à Græcis ἀπὸ τοῦ στάζειν, quod est manare & distillare.

Myrobalanū: quia fit ex glande odorata de quo Horatius: Et pressa tuis balanūs capillis. Oleum est purum nulliq. rei admixtū. Unguentum verò est omne quod ex communi oleo confectum, aliarum specierum conmixtione augetur, odoris iucunditatem fumens & longius redolens.

Unguenta autem quædam dicuntur à locis, vt ^b Telinum, cuius Iulius Cæsar meminit, dicēs: Corpusq. suauī Telino unguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est vna ex Cycladibus. Sunt & quædam ab inuentorum nomine, vt Amaracinum. ^c Nam quidam tradunt regium quendam puerum Amaracum nomine complura unguentorum genera ferentem casu prolapsū esse, & maiorem ex conmixtione odorē creasse. Vnde nunc optima unguenta Amaracina dicuntur, sunt autem ex genere florū. Item alia quæ à materiæ suæ qualitate dicuntur, vt rosaceum à rosa: Cyprinū à flore Cypri: vnde & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia unguenta sunt, quæ ex vna tantum specie existunt, vnde & sui nominis referunt odoratum, vt anethinum: est enim syncerum ex oleo & anetho tantum. Composita autem sunt quæ pluribus admixtis fiunt: vnde & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus alijs quæ admiscerentur, incertum odorē ducunt:

Cerorum. ----

A Chalasticum. ----
 Martiatum. ----
 a Cap. XII. ἀπὸ τοῦ στάζειν. VV. CC. παρὰ τὸ στάζειν ἄκρον, id est obtitum. Al. id est optimum.
 b Telinum, cuius Iul. Cæs. Ad libros de analog. hæc refert Fuluius Ursinus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragici verba putabat, cuius Cicero meminit in Bruto, & Festus in Prophetas, quod senarius ipse propè integer nobis quoq. persuadet. Integer autem fortasse fuit. Corpusq. suauī Telini unguine unguimus. Telini meminit etiam Tertull. in lib. de pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.
 c Nam quidam tradunt regium quend. puer. & seru. An. 1.

B d Vt Cerotum Chalasticum. Coniunctè hæc legebat Chacon ex Marcell. lib. de medic. c. 35. Chalasticū Olympicum cerotarium insigne. & c. 25. descriptio ceroti Chalastici. Apud Priscianum vero lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatibus, adiutorij, aqua, clysteris mentio fit, in his omnib. Chalastici vox laxandi vim habet. Martiatum vero ab inuentore dicitur appellatum, vt Marcellianū, de quo Martialis: Cuius olet toto pinguis coma Marcelliano, Et splendent vulto brachia trita pilo.

De initio Medicina: Cap. XIII.

Quæritur à quibusdam, quare inter cæteras liberales disciplinas Medicinæ ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent causas, ista verò omnium. Nam & Grammaticam medicus scire iubetur, vt intelligere vel exponere possit quæ legit. Similiter & Rhetoricam, vt veracibus argumentis valeat definire quæ tractat. Nec non & Dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas atq. curandas. Sic & Arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus, & periodis dierū. Non aliter & Geometriam propter qualitates regionum, & locorū situs: in quibus doceat, quid quis obseruare debeat. Porro Musica incognita illi non erit: nam multa sunt quæ in agris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de Dauid legitur quia à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoque medicus phreneticum quendam per symphoniam pristinae sanitati restituit. Postremò & Astronomiam notam habebit, per quam contempletur rationem astrorum & mutationem temporum: nam sicut ait quidam medicorum, cum ipsorum qualitatibus & nostra corpora cōmutantur. Hinc est quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Vtraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER QUINTVS.

De Legibus, & Temporibus.

DE AVCTORIBVS A legum. Cap. I.

MOYSES a genti Hebraicæ primus omnium diuinas leges sacris litteris explicauit. b Phoroneus rex Græcis primus leges iudiciæq. constituit. c Mercurius Trismegistus primus leges Ægyptijs tradidit. d Solò primus leges Atheniensibus dedit. e Lycurgus primus Lacedæmonijs iura ex Apollinis auctoritate cōfinxit. f Numa Pōpilius, qui Romulo successit in regnum, primus leges Romanis edidit: deinde s cum populus seditiofos magistratus ferre non posset, Decemuiros legibus scribendis creauit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatas xij. tabulis exposuerunt. Fuerunt autē hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Spur. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, h P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postumius. Hi i Decemuiros legum conscribendarum electi sunt.

k Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituire voluit, sed non perseuerauit, ob trektorū metu: l deinde Cæsar cœpit id facere, sed ante interfectus est. Paullatim autem antiquæ leges vetustate atque incuria exoleuerunt: quarum etsi nullus iam vsus est, notitia tamen necessaria videtur.

m Nouæ à Constantino Cæsare cœperunt & reliquis succedentibus: erantque mixtæ & inordinatæ. n Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codicē factum constitutionum à Constantini temporibus, sub

proprio cuiusque Imperatoris titulo disposuit, quem à suo nomine Theodosianum vocauit.

a Cap. I. Moyfes genti Hebraicæ. Ex Euseb. Chroni.
 b Phoroneus Rex Græcis. Qui fuit Argiuor. Rex. 11. vt ibid. tradidit Euseb.
 c Mercurius Trismeg. Lact. lib. 1. c. 16.
 d Solon primus. Ante Solonē scripserat leges Dracon. sed populus Atheniensis vni Soloni reip. initia accepta ferre solutus est.
 e Lycurgus. Aug. 2. de ciuit. c. 16. Quamuis Lycurgus Lacedæmonijs leges ex Apollinis auctoritate se instituisse confinxerit, quod prudenter Romani credere noluerunt; propterea non inde acceperunt.
 f Numa Pompil. Virgil. Nosco crines incanāque menta Regis Romani primus qui legib. urbem Fū dabit. Quamuis Romulum, & Tatium suas ante leges condidisse dicant Festus in Plotare. & Pompon. cap. 2. D. de orig. iur.
 g Cum populus seditiofos magistr. Ex lib. de Viris Illust. in Virgilio: & seditiofos, legebat Chacon ex veteribus quibusd. libris. Nondum enim fuisse seditiofos magistratus.
 h P. Curiatius. Ex Liuiō, & Casiod. Al. Curiatius.
 i Hi Decem vir. leg. c. e. s. At non hi xij. tab. auctores, sed his suscepti excepto App. Claudio. Gratianus, legum scribendar. causa.
 k Leges autem redigere. Vnde hoc sumpsit, incertū a C. Tarracon. vno abest vox Pompeius. Vnde suspicabatur A. Aug. C. primū scriptum fuisse, inde factum Consul, additūq. ab aliquo Pompeius ex margine. Cum C. Cicero nem fort. esse ostenderet. quem constat librum edidisse de iure ciuili in artem redigendo. Sed quod sequitur: nō perseuerasse obtrektorū metu, nescio an satis in Ciceronis personā cadat, cadit autem optime in Pompeium, cuius potentia inuidiosa, & suspecta erat.
 l Deinde Cæs. Suet. in Iulio.
 m Nouæ à Constantino. Cæs. cœp. A. Aug. propter Theodosianas, inquit, constitut. quar. collectio ex Christianor. Principum constitutionibus constat. eoque volumine Hispania vtebatur (non Iustiniani Codice) sumpto ex tribus Codicibus, in quibus leges Paganor. & Christianor. continentur.
 n Postea Theodol. min. Sic etiam Iuo. part. 4. c. 170. decret. & lib. 2. tit. 12. c. 17. Panormia. Legitur etiam iunior. in quibusd. Gratiani & Isidori libris.

De legibus diuinis et humanis. Cap. II.

Omnes autem leges aut diuinæ sunt, aut humanæ. Diuinæ natura: humanæ moribus constant: ideoque hæ discrepant, quoniam alia alijs gentibus placent.

^a Fas lex diuina est: ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est.

^a Cap. II. Fas lex diuina. *de Seru. Georg. 1. ad V. Fas & iura sunt.*

^b Transire per alienum. *Ita Gotth. CC. agrum addidit Gratianus.*

Quid differant inter se ius, leges, et mores. Cap. III.

IUS^a generale nomen est: lex autem iuris est species. Ius^b autem dictum, quia iustum. Omne autem ius legibus & moribus constat.

Lex est constitutio scripta. Mos est veritate probata consuetudo: siue lex non scripta. Nam lex à legendo vocata: quia scripta est.

Mos autem longa consuetudo est de moribus^c tracta tantundem.^d Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum: quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. nec differt scriptura, an ratione consistat, quando & legem ratio commendat. Porro si^e ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est vsu.

^a Cap. III. Ius generale. *de Seru. En. 1. ad V. Iura dabant legesque viris.*

^b Ius autem dictum, quia iustum. *Vlp. c. 1. de iust. & iur. Est autem ius à iustitia appellatum, & Paul. 6. 1. 1. Ius autem plurib. modis dicitur, &c.*

^c tracta tantundem. *Ita pleriq. CC. vnus Tarracon. tracta tantum.*

^d Consuetudo autem est i. q. m. c. *Ex Iuliano c. 32. D. de legib. Reliqua ex Tertull. lib. de corona milit.*

^e si ratione lex constat. *Ita apud Tertull. Al. consistat ut lib. 2. c. 10. & apud Gratian.*

Quid sit ius naturale. Cap. IV.

IUS aut naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum, & quod vbiq. instinctu natu-

rali, non constitutione aliqua habeatur: ut viri & feminae coniunctio, liberorum susceptio & educatio, communis omnium possessio, & omnium vna libertas, acquisitio eorum, quæ cælo, terra, marique capiuntur. Item depositæ rei vel^b commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. ^c Nam hoc aut si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquumque habetur.

^a Cap. IV. liberor. susceptio. *Ita meliores CC. nõ successio. Mulæ enim ante procreationem & educationem successio collocaretur.*

^b vel commodatæ restitutio. *Al. commendata pecunia. non perinde rectè.*

^c Nam hoc. *Paul. c. 9. de iust. Ius pluribus modis dicitur, vno modo cum id quod semper æquum & bonum est ius dicitur, ut est naturale.*

Quid sit ius ciuile. Cap. V.

IUS^a ciuile est, quod quisque populus^b vel ciuitas sibi proprium, ^c humana diuinæque causa constituit.

^a Cap. V. Ius ciuile. *Ex Cai. c. 9. de iust. & iur.*

^b vel ciuitas. *Ex c. omnis. de iust. & iur. D.*

^c humana diuinæque causa. *diuina humanæque. Gratianus. Est autem posita coniunctio pro disunctione, quod neque Iurisconsultis insolens.*

Quid sit ius gentium. Cap. VI.

IUS gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, ^a fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, conubia inter alienigenas prohibita: & inde ius gentium, quod eo iure omnes ferè gentes vtuntur.

^a Cap. VI. fœdera paces. *Sallust. in Iugurth. leges in dicia, fœdera atq. paces.*

Quid sit ius militare. Cap. VII.

IUS militare est belli inferendi sollénitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem vel pugnae commissio. Ité signo dato receptio: ité flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item ^a stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item præde decisio: & pro personarum quali-

qualitatibus & laboribus iusta diuisio. item A principis portio.

^a Cap. VII. stipendiorum modus. *Hinc duplicarij, qui bus virtutis ergo stipendia duplicabantur: & are diruti, quibus detrahebantur ignominia causa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.*

Quid sit ius publicum. Cap. VIII.

IUS^a publicum est in sacris & sacerdotibus, & in magistratibus.

^a Cap. VIII. *Ex Vlp. c. 1. D. de iust. & iur.*

Quid sit ius Quiritium. Cap. IX.

IUS Quiritium est propriè Romanorum, ^a quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hæreditatibus, ^b de cretionibus, de tutelis, de vsucapionibus: quæ iura apud nullum alium populum reperiuntur, sed propria sunt Romanorum: & in eisdem solos constituta. Constat autè ius Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatus consultis, constitutionibus principum, & edictis, ^c siue prudentum responsis.

^a Cap. IX. quo nulli tenentur nisi ciues Rom. *Hæc Romanor. erant propria propter multas iuris obseruationes, & sollempnitates Quiritium proprias. Alioqui legitima hæreditates, & tutelæ, & vsucapiones etiam apud Græcos erant Græcor. legib. Sed Romæ Græci peregrini erant, nisi qui ciues Romani fuerunt. & hæredes fieri non poterant, neq. ab intestato succedere ex iure Quirit. quo iure alij non tenentur nisi ciues Romani.*

^b de cretionibus. *De quibus inf. c. 24. & Vlp. in fragm.*

^c siue prudentum resp. *Disiunctio pro coniunctione satis frequens in hoc opere.*

Quid lex. Cap. X.

LEX^a est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid D sanxerunt.

^a Cap. X. Lex est. *Sup. lib. 2. c. 10.*

Quid scita plebium. Cap. XI.

SCITA^a sunt quæ plebes tantum constituit: & vocata scita, quod ea plebs sciat, ^b vel quod sciscit, ita uti rogata fuit.

^a Cap. XI. Scita sunt. *Plebiscita. Grat. d. 2. c. 3.*

^b vel quod sciscit, ita uti rogata fuit. *Vel quod ex-sciscit ut & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices vetustissimi.*

mi, non longè à recta scriptura. Alj quod sciscitatur, & rogatur, mendosè; non enim plebs rogabat, sed ipsa potius rogabatur illa formula. Velitis, iubeatis, Quirites, & in fine: Hæc uti dixi, ita vos, Quirites, rogo, Post rogationem plebs in suffragium vocabatur, bina singulis tabella ministrabantur: alteri A littera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probò significabat: alteri V. R. id est, uti rogat. Est autem scisco, ut Festus interpretatur, iubeo, sententiam dico, vel suffragium fero. Quod si sciscitatur & rogatur, vel sciscitur & rogatur legas, ut est in alijs libris, posterius prioris erit interpretatio. *Gloss. sciscit πυνδάρειαι.*

Quid senatusconsultum. Cap. XII.

SENATUSCONSULTUM, quod tantum ^a senatores populis consulendo decernunt.

^a Cap. XII. senatores populis. *Ita o. l. sed populi R. legebat Chacon. natus error ex similitudine s & s Gotthicor. characterum: quorum prius s. posterius r. illis fuit.*

Quid constitutio et edictum. Cap. XIII.

CONSTITUTIO vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit vel edicit.

Quid responsa prudentum. Cap. XIII.

RESPONSA sunt quæ iurisconsulti respondere dicuntur consulentibus: vnde & ^a responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui ^b institutiones ciuilius iuris compositas ediderunt: quibus dissidentium lites contentionesque sopirent.

^a Cap. XIII. responsa Pauli. *Qui xxij. libros Responsorum scripsit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.*

^b institutiones iuris ciuili. *A responsis ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Caij institutiones cum Pauli sententijs ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.*

De legibus consularibus et tribunitijs. Cap. XV.

QUÆDAM etiam leges dicuntur ab ijs qui condiderunt, ut ^a consulares: tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam & sub Octauiano Cæsare ^b suffecti Cōsules Papius & Poppæus legem tulerunt: quæ à nominibus eorum appellatur Papiæ Poppææ, continēs Patrum præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem

dem quoque Imperatore^a Falcidius tribu-
nus plebis legem fecit: ne quis plus testamē-
tō legaret, quā ut quarta pars superesset
hæredibus. Ex cuius nomine lex Falcidia
nuncupata est. Aquilius quoque legem cō-
didit, quæ hætenus Aquilia nuncupatur.

^a Cap. XV. Consulares, Tribunitiæ. *Consulares le-
ges vocabantur, quæ Consul e populum rogante, lata erant.
Tribunitia, quæ tribuno: quāvis hæc plebiscita proprie appel-
larentur. Sed sapius leges Cic. 3. de legibus. Leges sunt ve-
teres, neque eæ consulares (siquid interesse arbi-
tramin) sed Tribunitiæ Vid. Agell. lib. 10. c. 20.*

^b Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui
non Kalendis Ianuarijs ut ordinarij, sed aliqua parte anni
consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de ira c. 31. Dedit mi-
hi præturam, sed consulatum speraueram; dedit
duodecim fascēs, sed non fecit ordinarium consu-
lem: à me numerari voluit annum, sed deest mihi
ad sacerdotium, &c. Ausonius in Gratian. actione. Sed
consulatus ille cuiusmodi? ordinario suffectus, be-
mestri spatio interpositus, in sexta anni parte con-
sumptus. Vid. Dion. lib. 48.*

^c Falcidius *Locus ex Euseb. Chron.*

De lege satyra. Cap. XVI.

Satyræ^a verò lex est, quæ de pluribus re-
bus simul eloquitur dicta à copia rerum,
& ^b quāsi à saturitate: vnde ^c & satyram scri-
bere est poemata varia condere, ut Horatij,
Iuuenalis & Persij.

^a Cap. XVI. Satyra lex. *Nulla fuit lex qua proprio no-
mine satyra vocaretur; sed leges omnes quæ multa, eaque di-
uersa continebant satyra appellabantur, ducta similitudine si-
ue ab ea luncæ quæ diuersis pomor. seu frugum generibus re-
fertur deorum templis inferebatur; siue à cibo varijs rebus cō-
dito. inde quas leges perpetuò valere & æternas esse volebāt,
in earum sanctionibus addebant, neque per satyram abrogato,
aut derogato. hoc est, ne simul quis cum alijs alterius legis
capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cum enim turbu-
lenti aut factiosi magistratus legem aliquam populo non in-
iucundam abrogare cupiebant, legum capita quadam aquis-
sima & multitudini valde grata proponere, interque ea vnum
de illa alia lege abroganda inferebant. quo artificio circum-
uentus populus vtiles saepe leges imprudens abrogabat. Vnde
plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non ser-
uato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dice-
batur. Glos. Satyra. νόμος πρὸς ἀπειρίαν. Vid. Fest.*

^b Et quāsi saturitate. *Saturam scilicet dicebant, & scri-
bebant Isidori atate.*

^c Vnde & satyram scribere. *Hæc aliena cēsemus cum
Chacone.*

De legibus Rhodijs. Cap. XVII.

Rhodiæ leges naualium commerciorū
sunt, ab insula Rhodo cognominatæ, in
qua antiquitus mercatorum vsus fuit.

De privilegijs. Cap. XVIII.

Priuilegia autem sunt leges priuatorum,
quasi priuatæ leges. Nam priuilegiū in-
de dictum, quòd in priuato feratur.

^a Cap. XVIII. quod in priuato feratur, *More suo
pro in priuatum, nisi potius in priuatos legendum. Cic. 3. de le-
gib. Maiores nostri in priuatos homines leges ferri
noluerunt, id est enim priuilegium.*

Quid possit lex. Cap. XIX.

Omnis autem lex aut permittit aliquid,
ut, Vir fortis petat præmium: aut vetat,
ut, Sacrarum virginum nuptias nulli petere
liceat: aut punit, ut, Qui eadem, fecerit ca-
pite plectatur: eius enim præmio, aut pœna
vita moderatur humana.

Cap. XIX. *Repetuntur hæc capita ex lib. 2. c. 10.*

Quare facta sit lex. Cap. XX.

Factæ sunt leges, ut earum metu huma-
na coërceatur audacia, tutæque sit inter
improbos innocentia, & in ipsis improbis
formidato supplicio, refrænetur nocēdi fa-
cultas.

Qualis debeat fieri lex. Cap. XXI.

Erit autem lex honesta, iusta, possibilis,
secundum naturam, secundum patriæ
consuetudinem, loco temporique conue-
niens, necessaria, utilis, manifesta quoque,
ne aliquid per obscuritatem in captionem
contineat, nullo priuato commodo, sed pro
communi ciuium vtilitate conscripta.

De causis. Cap. XXII.

Prægram Græcum est, quod Latine dici-
tur causa: vnde & pragmata negotia di-
cuntur, & actor causarum & negotiorum
pragmaticus nuncupatur.

De testibus. Cap. XXIII.

Estes quisque ante iudicium sibi^a pla-
citis alligat: ne cui sit postea liberū aut
dissimulare, aut subtrahere se: vnde & alli-
gati appellantur. Item testes dicti, quòd te-
stamento

testamento adhiberi solent: sicut signatores
quod testamenta signant.

^a Cap. XXIII. sibi placitis alligat- vnde & alliga-
ti. *An inde nos aliados, & aliança, quasi alligatos & alliga-
tionem dicimus? An potius sibi placitos ex A. Augustini vete-
ri libro dicimus? & allegat legimus, & allegati? namq. eos-
dem quoque non multum diuersa significatione allegados ho-
die vocamus? Deflexisse enim significationes ab antiquis infi-
nitis in vocibus passim cernimus: Nam ad antestationem re-
spicere non sit verisimile.*

De instrumentis legalibus. Cap. XXIV.

Voluntas generale nomen omnium le-
galium instrumentorum, quæ quia nō
vi, sed voluntate procedit, idē tale nomen
accepit.

Testamentum vocatum: quia nisi testa-
tor mortuus fuerit, nec confirmari potest,
nec sciri quod in eo scriptum sit: quia clau-
sum & ob signatum est. & inde dictum te-
stamentum: quia non valet nisi post testa-
toris monumētum: vnde Apostolus, Testa-
mentum, inquit, in mortuis confirmatur.
^a Testamentum sanē in scripturis sanctis nō
hoc solum dicitur: quod non valet nisi testa-
toribus mortuis, sed omne pactum & placi-
tum, testamentum vocabant: nam Labā &
Jacob testamentum fecerunt, quod utique
etiam inter viuos valeret, & in Psalmis legi-
tur: Aduersum te testamentum disposue-
runt, hoc est, pactū: & innumerabilia talia.

Tabulæ testamenti idē appellatæ sunt:
quia ante chartæ & membranarum vsū in
tabulis dolatis non solum testamentum, sed
etiam epistolarum alloquia scribebantur:
vnde & portitores earum tabellarij vocā-
tur.

Testamentum iuris ciuilibis est^b quinque
testium subscriptione firmatum.

Testamentum iuris prætorij est septem
testium signis signatum: sed illud apud ci-
ues fit, inde ciuile: istud apud prætores, in-
de iuris prætorij. Testamentum autem sig-
nare, notare est, ut notum sit quod scrip-
tum est.

^c Holographum testamentum est manu
auctoris totum conscriptum atque subscri-
ptum: vnde & nomen accepit. Græci enim
ὅλον totum, δ γραφήν litteram dicunt.

Irritum testamentum est, si is qui testa-
tus est, capite diminutus est, aut si non ritē
factum sit.

In officiosum testamentum est, quod fru-
strā liberis ex hæredatis, sine officio natura-
lis pietatis in extraneas personas redactum
est.

Ruptum testamentum inde vocatur, eò
quòd nascente posthumo, neque exhære-
dato nominatim, neque hærede instituto,
dirumpitur.

Suppressum testamentum est, quod in
fraudē hæredum vel legatariorū seu liber-
torum non est palām prolatum: quòd si non
latet, tamen si prædictis personis non profe-
ratur, supprimit tamen videtur.

^c Nuncupatio est, quum in tabulis cerisq;
testator recitat, dicens: Hæc, ut in his tabu-
lis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego: itaq;
vos ciues Romani testimonium mihi præ-
bitote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupa-
re enim est palām nominare & confirmare.
^f Ius liberorum est coniugum sine liberis
inuicem loco pignorū hæreditatis alterna
conscripção.

^g Codicillum, ut veteres aiunt, sine dubio
ab auctore dictum, qui hoc scripturæ genus
instituit. Est autem scriptura nulla indigens
sollemnitate verborū, sed sola testatoris vo-
luntate qualicumq; scripturæ significatio-
ne expressa: cuius beneficio voluntatibus
defunctorum constat esse subuentum pro-
pter legalium verborum difficultatem, aut
certè propter necessitatem adhibendorum
sollēnium: ita ut qui titulum scribit eiusdē
scripturæ codicillum vocet: sicut autem co-
dicillus fit vice testamenti: ita epistola vice
codicillorum.

^h Cretio est certus dierum numerus, in
quo institutus hæres aut adit hæreditatem,
aut finito tēpore cretionis excluditur, nec
liberum est illi ultra capiendæ hæreditatis.
^k Cretio autem appellata est quasi decretio,
id est, decernere vel constituere: ut putā, ille
mihi hæres esto: additurque cernitōque in-
tra dies tot. Adeundarū autem hæreditatū
centesimus statutus erat dies, quibus non
esset cretio addita.

^l Fideicommissum dictum, ut fiat quod à
defuncto committitur. Nam fides dicta, eò
quòd fiat: quod tamen non directis verbis,
sed precatius exposcitur.

^m Pactum dicitur inter partes ex pace cō-
ueniens scriptura, legibus ac moribus com-
probata: & dictum pactum quasi ex pace fa-
ctum ab eo quod est pago, vnde, & pepigit.

Placitum quoque similiter ab eo quod
placet.

placet. Alij dicunt pactum esse quod volēs quisque facit: ad placitum verò etiam nō ens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in iudicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

Mandatum dictum, quòd olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

Ratum verò quasi rationabile & rectum: vnde & qui pollicetur dicit: Ratū esse profiteor, hoc est, firmum atque perpetuum. Ritè autem esse non rectè, sed ex more.

Chirographum ---

Cautio ---

Emptio & venditio est rerum commutatio atque contractus ex conuenientia veniens.

Emptio autem dicta, quòd à me tibi sit: venditio quasi venundinatio, id est, à nudinis.

Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do item. Præcedente enim in nuptijs donatione, dos sequitur. Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus & vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla: sicut habemus in iure. Inde est quòd præcedente donatione viri, sequitur dos vxoris.

Donatio usufructuaria ideò dicitur: quia donator ex ea usufructum adhuc retinet, seruato, cui donatum est, iure.

Donatio directa ideò nuncupatur: quia & iure & vsu statim transit in alterum: nec vltra inde aliquid ad ius donatoris retorquetur.

Condiciones, testium sunt propriè: & dictæ condiciones à condicendo, quasi conditiones: quia non ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Non enim in vnus ore, sed in duorum aut trium testiū stat omne verbum. Item condiciones, quòd inter se conueniat sermo testiū, quasi conditiones.

Stipulatio est promissio vel sponsio: vnde & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterum iungentes, sponsiones suas agnoscebant. Siue quòd stipulum, iuxta Paulum iuridicum, firmum appellauerunt.

Sacramentum est pignus sponsionis: vocatum autem sacramentum, quia violare quòd quisque promittit perfidia est.

^a Cap. XXIV. Testamentum sanè. Verba sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronymus Habac. 2.

^b quinque testium subscriptione firmatum. Tot enim testes in testamento per as & libram adhibebantur. Iustinianus verò, ait, iure civili signa testium necessaria non fuisse, sed iure tantum prætorio.

^c Holographum testam. Amb. in epist. ad Gal. c. 6. Vbi holographa manus est, falsum dici non potest. Idè hologrammon, siue hologrammaton testamentum apud Iustinianum dicitur de quo Nouell. 107. cap. 1. βεβλήμεθα εἰς τὴν γραμμάτῃ ἐπιτάμενος μεταξὺ τῶν αὐτῶν παίδων βέλοιο ποιήσασθαι διατύπωσιν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράψεν τὸν χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν παίδων ὀνόματα ἐκεία χειρὶ, καὶ πρὸς γὰρ τῆς ἐγκυασιμῆς, εἰς ἧς γράφει κληρονομίαν αὐτῆς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριδίων σημαινομένης, ἀλλὰ δι' ὄλων γραμμάτων δηλωμένης.

^d γραφὴν litterā. Littera pro scriptura, vt apud incertum poetā: Littera rē gestā loquitur, res ipsa medullam.

^e Nūcupatio -- hæc vt in his tabulis Vlpian. in fragm. Titul. xx. Nuncupatur testamentum in hunc modū: Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: Hæc, vt in his tabulis cerisue scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimoniū præbitote. Sed quòd Vlpianus addit, ita testor, ommissum ab Isidoro, nihil mirum. Ait n. Pomponius c. 120. de verbor. signif. in xij. tabul. legandi verbo etiā heredis institutionē contineri.

^f Ius liberor. Coniuges, quibus filij non essent, non poterant se inuicem heredes in vniuersum instituere, nisi ius liberor. à principe impetrassent. Vlpian. tit. xvj. quòd confirmatur etiam verbis veteris interpretis Nouell. Theodos. & Valent. de testament. qua posita est in calce Codicis Theodosiani.

^g Codicillum. Seneca lib. de breuit. vitæ: Hoc quoque quærentib. remittamus: quis Romanis primus persuasit nauem conscendere. Claudius is fuit. Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabellar. contextus caudex apud antiquos vocabatur: Vnde publicæ tabulæ codices dicuntur. & naues nūc quoq. quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt caudicariæ vocantur. Hinc codicilli, qui ex tabulis cera illitis conficiebantur. Vt facile in sinu gestari possent. Itemque scriptura, qua quis voluntatem suam sine vlla sollempnitate testatur.

^h Cretio. Vid. Vlp. tit. xxij.

ⁱ neq. liberum illi est. Ius siue arbitrium intellige.

^k cretio appellata est. Varr. lib. 6. Creui valet constitui, itaq. hæres, cū constituit se hæredem esse dicitur cernere, & cū id fecit, creuisse.

^l Fideicommiss. Vlp. tit. xxv. Fideicommissum est, quòd nō ciuilib. verbis sed præcariis relinquitur.

^m Pactum dicitur. Refert hæc verba Bernard. Papien. c. 11. de verb. sign. in 1. collect. Decretal. & Greg. IX. c. 11. eo tit. Rectè in V. libris pactum à pago non à pango ducitur.

ⁿ Ritè autem esse non rectè. Non dissentit à Seruio, qui ritè non rectè solum, sed rectè secundum ritum interpretatur.

^o Chirographum -- cautio. Separata legitur hæc voces in meliorib. libris sine interpretatione. qua sunt in editis ipsa se satis produnt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.

^p Emptio autem dict. Vel potius quòd è meo tuum fiat. nisi quòd hæc notatio est mutui apud Iustinianum.

^q Nā antiquus nuptiar. -- sicut habemus in iure. Verba Seruij initio lib. 1. Georg. vbi desunt: fert esse hæc verba: ne videretur vxor ancilla.

^r Condi-

^r Condiciones propriè testium. Ita scriptum in Got. A constituta mercede. thi. o. & ita procedit notatio: ^s veteres -- agnoscebant. Expungebat hæc Cachon. ^t iuxta Paul. iurid. Lib. 5. sent. titu. 8. vid. infr. libro 10. Stipul.

De rebus. Cap. XXV.

Hæreditas est res quæ morte alicuius ad quempiam peruenit, nec legata testamento, nec possessione retenta. Dicta autè hæreditas à rebus aditis, siue ab ære, quia qui possidet agrum, & censum soluit: ^b inde hæres.

Res sunt quæ in nostro iure consistunt.

^c Iura autem sunt, quæ à nobis iustè possidentur, nec aliena sunt.

Dicta autem res à rectè habendo, ius à iustè possidendo. Hoc enim iure possidetur quòd iustè, hoc iustè quòd benè. Quòd autè malè possidetur alienum est. Malè autè possidet, qui vel sua malè vtitur, vel aliena præsumit. Possidet autem iustè, qui non irretitur cupiditate. Qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor.

Bona sunt honestorum seu nobilium, quæ proinde bona dicuntur, vt non habeant turpem vsum, sed ea homines ad res bonas vrantur.

Peculium propriè minorum est personarum, siue seruorum. Nam peculiū est, quòd pater vel dominus filium suum, vel seruum pro suo tractare patitur. Peculium autem à pecudibus dictum, in quibus veterum constabat vniuersa substantia.

Bonorū possessio est ius possessionis, certo ordine certoque titulo acquisita.

Intestata hæreditas est, quæ testamento scripta non est: aut si scripta sit, iure tamen nequaquam est adita.

Caduca inde dicuntur, quia eius hæredes ceciderunt.

Familia herciscunda, est diuisio hæreditatis inter hæredes. Herciscunda enim apud veteres diuisio nuncupatur.

Communi diuidendo est inter eos, quibus communis res est: quæ actio iubet postulantibus ijs arbitrum dari, cuius arbitratu res diuidatur.

Finium regundorum actio dicta, eò quòd per eam regantur fines vtrique ne dissipentur, dummodo non angustiore quinque pedum loco ea controuersia sit.

Locatio est res ad vsum data cum definitione mercedis.

Conductio est res in vsum accepta, cum

A constituta mercede.

Res credita est, quæ in obligationem ita deducta est, vt ex tempore quo contrahebatur, certum sit eam deberi.

Vsura est incrementum scenoris, ab vsu æris crediti nuncupata.

Commodatū est id quòd nostri iuris est, & ad alterum temporaliter translatum est cum modo temporis, quamdiu apud eum sit, vnde & commodatum dictum est.

Precarium est dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. Et dictum precarium, quia prece aditur: quasi prece adium, r. pro, d. littera commutata.

Mutuuum appellatum est, quia id quòd à me tibi datur, ex meo tuum fit.

Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi diu positum. Deponere autem quis videretur, cū aliquid metu furti, incendij, naufragij, apud aliū custodiae causa deponit.

Interest autem in loquendi vsu inter pignus & arram. Nam pignus est quòd datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est quæ primū pro re bonæ fidei contractu empta, ex parte datur, & postea cõpletur. Est enim arra complenda, non auferenda, vnde qui habet arram nō reddet sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & dicta arra à re pro qua traditur. Item inter pignus & fiduciam & hypothecam hoc interest.

Pignus est enim quòd propter rem creditam obligatur: cuius rei possessionem solā ad tempus consequitur creditor. Ceterum dominium penes debitorem est.

Fiducia est cū res aliqua sumendæ mutæ pecuniæ gratia vel macipatur, vel iniure ceditur.

Hypotheca est, cū res commodatur sine depositione pignoris, pactione vel cautione sola interueniente.

Momentum dictum à temporis breuitate, vt quàm citò, quàm statim saluo negotio reformetur, nec in vllam moram produci debeat quòd repetitur: sicut nec vllum spatium est momenti, cuius tam breuis est temporis punctus, vt in aliquam moram nullo modo producatur.

Instrumentum est vnde aliquid cõstruimus: vt culter, calamus, ascia.

Instructum, quòd per instrumentum efficitur:

citur: vt baculus, codex, tabula.

Vfus, quo in re instructa utimur: vt in baculo inniti, in codice legere, in tabula ludere: sed & ipse fructus agrorum, quia eo utimur, vsus vocatur. Hæc sunt illa tria.*

Vfus fructus autem vocatus, quia solo vsu habetur eius fructus, manente apud alium iure.

Vsucapio est adeptio dominij per continuationem iustæ possessionis, ^l vel biennij, vel alicuius temporis.

Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Vnde oportet eum qui mancipio accipit, comprehendere id ipsum, quod ei mancipio datur.

Cessio est propriæ rei concessio, sicut est illud: Cedo iure propinquitatis. Cedere enim dicimus quasi concedere, id est, quæ propria sunt: nam aliena restitimus, nõ cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alteri consentit: vt ^m Cicero, Cessit, inquit, amplissimi viri auctoritati, vel potius paruit.

Interdictum est, quod à iudice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salua propositione actionis eius.

Pretium vocatum, eò quòd prius illud damus, vt pro eius vice rem, quam appetimus, possidere debeamus.

Commercium dictum à mercibus, quo nomine res venales appellamus. Vnde & mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere vel emere solent.

Integri restitutio est causæ vel rei reparatio.

Causa redintegratur quæ vi potestatis expleta non est. Res redintegratur quæ vi potestatis ablata atq. extorta est.

^a Cap. XXV. nec legata testamento aut possess. retenta. Verba sunt Ciceronis in Topicis, quæ in vno tantum libro Ouet. Colleg. integra leguntur.

^b Inde & hæres. Al. inde & res.

^c Iura autem sunt. Ex August. epist. 54. quæ referuntur à Greg. c. 12. de verbor. signifi. & 14. q. 4. c. quid dicam. & à Bernard. Pap. in 1. collect.

^d Dummodo non angustiore quinq. ped. Negationem tollit A. August. ad leg. xij. tab. c. 20.

^e Commodatum. Commodum lib. o. mendosè.

^f cum modo temp. Id est, cum præsumptione temporis. Al. per commodum temp.

^g Dictum precarium. q. p. a. Productio verbi est arii vt in armario. Sed ομηροειδης ita cōmodè explicari quis neget?

^h Dicta autem arra à re. Immo ab arrabone præcisè voce.

ⁱ vel in iure ceditur. Quomodo iuris cessio fiat, docet

A Vlpian. in fragm. & Caius citatus à Boethio in Top. k Momentum - vt quam citò, quam statim. Ita meliores libri.

^l vel biennij. Anni vel biennij Vlpianus plenius.

^m Vt Cicero, in Ligarianæ.

De criminibus in lege conscriptis. Cap. XXVI.

CRimen à carendo nominatur, vt furtum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

Facinus dictum à faciendo malum, quòd noceat alteri.

Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, qua noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

Vis est virtus potestatis, per quam causa siue res vel aufertur vel extorquetur.

^b Vis priuata est, si quisquam ante iudiciũ armatis hominibus quemquam à suo deicerit vel expugnauerit.

Vis publica est, si quis ciuem ante populũ vel iudicem vel regẽ appellante necauerit, aut torserit, siue verberauerit, vel vinxerit.

^c Dolus est mentis calliditas, ab eo quòd deludat: aliud enim agit & aliud simulat. Petronius aliter existimat, dicens: Quid est iudices, dolus? nimirum vbi aliquid factum est quod legi dolet: habetis dolum: accipite nunc malum.

^d Calumnia est iurgium alienæ litis, à caluendo, i. decipiendo dicta.

Falsitas appellata à fando aliud, quam verum est.

^e Iniuria est iniustitia, hinc est apud Comicos iniurius, qui audet aliquid contra ordinem iuris.

^f Seditio dicitur dissensio ciuium, quod seorsum alij ad alios eunt. Nam hi maximè turbatione rerum & tumultu gaudent.

^g Sacrilegium propriè est sacrarum rerum furtum: Postea & ^h in idolorum cultu hæsit hoc nomen.

ⁱ Adulterium est illusio alieni coniugij, quod quia alter alterius torum commaculauit, adulterij nomen accepit.

^k Stuprum ---

^l Raptus, propriè est illicitus coitus, à corumpendo dictus, vnde Virgilius: rapto positur, id est, stupro fruitur.

Homicidij vocabulum compositum est ex homine & cæde: qui enim cædem in hominem fecisse compertus erat, homicidam veteres appellabant.

Parricidij actio non solum in eum dabatur, qui parentem, id est, qui patrem vel matrẽ interemisset, sed & in eum qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis cædes.

^m Interneciui iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatores eius possessio bonorum sequebatur. Interneciui autem significatio est, quasi hominis quædam enecatio: nam præpositionem Inter, ponebant antiqui pro E. Næuius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i. ebibere & eluere.

Furtum est rei alienæ clandestina contra statio, à furto, i. fusco vocatum, quia in obscuro fit. ⁿ Furtum autem capitale crimen apud maiores fuit ^o ante pœnam quadrupli.

Peruasio est rei alienæ manifesta præsumptio. Furtum autem earum rerum fit, quæ de loco in locum transferri possunt, peruasio autem & earum quæ transferuntur, & earum quæ immobiles sunt.

Inficiatio est negatio debitæ rei cum à creditore deposcitur. Idem & abiuratio, i. rei creditæ abnegatio.

Ambitus iudicium in eum est, qui largitione honorem capit & ambit, amissurus dignitatem quam munere inuadit.

^p Peculatus iudiciũ in eos datur, qui fraudem arario faciunt, pecuniãque publicam interuertunt; nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic iudicatur furtum publicæ rei, sicut rei priuatæ: nam ille sic iudicatur vt sacrilegus, quia fur est sacrorum.

Reperundarum accusatur, qui pecunias à socijs cœpit. In hoc iudicio reus si ante moriatur, in bona eius iudicium redditur.

Incesti iudicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incesti habentur.

Maiestatis reatu tenentur ij, qui regiã maiestatem læserunt, vel violauerunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

Piaculum dictum quod expiari potest, commissum sunt enim quæ erant quoquo ordine expianda.

^a Cap. XXVI. Flagitium. Non. Flagitium veteres virtutum quod virgini inferatur dici voluerunt.

^b Vis priuata - - Vis publica. Ex Paul. lib. 5. sentent.

A tit. 26. ex quo legendum videbatur: Chaconi antea populum, nunc iudicem vel regem appellanem. quod nobis quoq. videtur, nisi ante populum Gothicismum esse manis.

^c Dolus est mentis calliditas. De dolo malo hæc Labeo, & Aquilius. Nam est etiam dolus bonus. vt videatur deesse vox malus.

^d Calumnia à caluendo, id est, decipiendo. Hinc in xij. tabul. Si caluitur pedemue struit.

^e Iniuria est iniust. Verba Seruij. En. 9. ad 7. cum Tur ni iniuria.

^f Seditio. Citantur hæc à Non. ex Cic. vj. de Rep. in seditio.

^g Sacrilegium. Seru. En. 9. legere furari, vnde & sacrilegi qui sacra furantur

^h in idolorum cultu hæsit. Ita interpretantur quidam illud Pauli ad Roman. 2. qui abominaris idola sacrilegium facis.

ⁱ Adulterium est illusio. Abusio Ouet. & Neap. Fest. Adulter, & adultera dicuntur, quia & ille ad alterã, & hæc ad alterum se conferunt.

^k Stuprum - - Lacuna est in melioribus libris. in alijs qua de raptu dicuntur pro interpretatione adhibentur.

^l Raptus. è Seru. En. 4.

^m Interneciui. Sic in antiquissimis quibusque libris. Fest. Internecium testamentum propter quod dominus eius necatus est. Neq. aliorum librorum scripturas, in quibus interneci, interneci, Internecidij legitur, reijcimus. Internecidi etiam recipimus cum Iacobo Cuiac. Nam & Agell. internecium morbum dixit.

ⁿ Furtum capitale. Legib. xij. tab. vt ait Theophilus lib. 4. inst. tit. 12. Draconis verò leges etiam minima rei furem capitis damnabant. Plutarch. & Agell.

^o Ante pœnam quadrupli. At Cato in præf. lib. de rusticis. Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Vid. Agell. lib. 1. c. 18. qui hanc litem cõponit.

De pœnis in legibus constitutis. Cap. XXVII.

DVpliciter malum appellatur, vnũ quòd homo facit, alterũ quòd patitur. Quòd facit, peccatũ est, quòd patitur pœna. ^a Malum autem tunc plenum est, cum & præteritum est, & impendet, vt sit & dolor & metus.

Pœna dicta quòd puniat. ^b Est autem epithetum necessarium, & sine adiectione nõ habet plenum sensum, adiecis pœna carceris, pœna exilij, pœna mortis & implet sensum.

Supplicium propriè dicitur, nõ quò quis quoquo modo punitur, sed cum ita damnatur vt bona eius consecrentur & in publico redigantur: nã supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cuius damnatione delibatur aliquid Deo, vnde & supplicare.

^c Octo genera pœnarum in legibus contineri Tullius scribit, damnum, vincula, ver-

bera, talionem, ignominium, exilium, seruitutem & mortem: his namq. pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Damnum à diminutione rei vocatum.

Vincula à vinciendo, i. arctando dicta, eò quòd constringant atq. retineant, vel quia vi ligant.

Compedes dictæ, quia continent pedes.

Pedice sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dictæ à pedibus capiendis.

Catenæ autem quòd accipiendo teneant vtraque vestigia, ne progrediatur. Item catenæ, quòd se capiendo teneant plurimis nodis.

Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur, licet & manicæ tunicarum sint.

^d Neruus ---

^e Boia est torques damnatorum, quasi iugum in boue: ex genere vinculorum est.

Carcer in quo custodiuntur noxij. Et dictus carcer, quòd eo homines coerceantur, includanturque quasi arcer, ab arcendo scilicet. Locum autem in quo seruantur noxij carcerem dicimus numero tantum singulari: vnde verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus ^f numero tantum plurali.

Verbera dicta: quia cum agitantur, aërem verberant. Hinc flagra & plage & flagella: quia cum flatu & strepitu in corpore sonant. Nam plagæ quasi flagæ: sed plagæ & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

^g Anguilla est, qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

Fustes sunt, quibus pro criminibus iuvenes feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

^h Vectes dicti, quòd manibus vectentur: vnde ostia saxaque velluntur: sed hi ad pœnas legum non pertinent.

Virgæ sunt summitates frondium arborumque, dictæ quòd virides sunt: vel quòd vim habeant arguendi: quæ si ^k lenis fuerit, virga est, si certè nodosa vel aculeata scorpio rectissimo nomine: ^l quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

Vngulæ dictæ, quòd effodiant: hæ & ^m fideculæ, quia ijs rei in equuleo torquétur, vt fides inueniatur.

ⁿ Equuleus autem dictus, quòd extendat.

Tormenta verò, quòd torquendo men-

tem inueniant.

Est & ^o latomia supplicij genus (— ad ^p verberandum aptum) inuentum à Tarquinio superbo ad pœnam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla atque exilia adinuenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Talio est similitudo vindictæ, vt taliter quis patiatur: vt fecit. Hoc enim & natura & lege est institutum: vt lædentem similis vindicta sequatur. Vnde & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solum ad iniuriam referendam: sed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Est enim cõmunis sermo & iniuriæ, & beneficentiæ.

^q Ignominium dictum, eò quòd desinat habere honestatis nomen, is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo peruagatur per traduces linguarum & aurium serpens. Est autem nomen & bonarum rerum, & malorum. Nam fama felicitatis interdum est, vt illud est, Illustris fama, quod laus est: malarum, vt Virgilius: Fama malum quæ non aliud velocius ullum. ^r Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimum mendax est, adijciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiu viuunt, quamdiu non probatur. At vbi probaueris, esse cessat, & exinde res nominatur, nõ fama.

Exiliũ dictũ quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solũ est. (— Vnde ^v postliminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt eiecti iniuria extra limen patriæ.) Diuiditur autem exilium in relegatis & deportatis.

Relegatus est quem bona sua sequuntur, deportatus quem non sequuntur.

Proscriptio exilij procul damnatio, quasi porro scriptio. Item proscriptus, quia palam scriptus.

^x Metallum est vbi exules deputantur ad eruendam venam, marmoræque secanda in crustis.

^y Seruitus à seruãdo vocata, apud antiquos enim qui in bello à morte seruabatur, serui vocabantur. ^z Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior

grauior est, nam vbi libertas perijt, vnà ibi perierunt & omnia.

Mortium verò diuersi casus, ex quibus crux vel patibulum in quo homines appesi cruciantur vel patiuntur, vnde & nomina habent.

Patibulum enim vulgò furca dicitur, quasi ferens caput. suspensum enim & strangulatum ex eo exanimat, sed patibuli minor pœna, quam crucis. Nam patibulum appensos statim exanimat, crux autem suffixos diu cruciat, vnde & in Euangelio latronibus, vt morerentur, & de ligno ante sabbatum deponerentur, crura contracta sunt, quia ligno suspensi cito mori non poterant.

In ipso quoque genere necis differt. Crudelius est enim in aqua spiritum torquente extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canibus & bestijs exponi. Nam ferro mori ætas quoque maior optauit. Gladius enim sine maiori cruciatu cõpeditiosa morte vitam finire nouit.

Culleus est parricidale vasculum ab occludendo, i. claudendo dictum. Est autè vter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia & gallo & serpente inclusi, in mare præcipitantur: omnium autem istarum mortium genus animaduersio nominatur.

Animaduersio enim est, quando iudex reum punit, & dicitur animaduertere, i. animum illuc aduertere, intendere vtique ad puniendum reum, quia iudex est. Ideò autem Romani aqua & igni interdicebant quibusdam damnatis, quia aër & aqua cunctis patet, & omnibus data sunt: vt illi non frueretur, quod omnibus per naturam cõcessum est.

^a Cap. XXVII. Malum autem tunc plenum -- & impendet. Planum -- & impedit legit interpret Hispanus, qui ita reddidit: El mal entonces es llano quando es pasado, è embarga al que sea dolor è miedo.

^b Est autem epitheton necessarium. Pro necess. nomen est in plerisque libris, error natus ex scriptura compendio nem, quod est in libro Salmant.

^c Octo genera pœnar. ex Augusti. 21. de ciuit. c. 11. Cic. lib. 1. de Orat. Vitia hominum, atq. fraudes, damnis, vinculis, ignominijs, verberibus, exilijs, morte multantur - Talionis tamen (quod sciam) non meminit Cicero, meminit Aug.

^d Neruus --- In VV. cc. lacuna est. alior. interpretatio ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam veteris Festus ipse.

^e Boia. Fest. Boiæ genus vinculorum tam lignæ, quam ferreæ dicuntur.

^f numero tantum plurali. At Virgil. singulari dixit, ruuntq. effusi carcere curtus.

^g Anguilla Plin. lib. 9. c. 23. Tenuissimum (murænis) tergus, contrà anguillis crassius, eoq. verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.

^h Vectes -- saxaq. velluntur. Vehuntur mallebat A. August. sed velli, vehiq. saxa vectib. passim videmus.

ⁱ Sed hi ad pœnas leg. n. p. Cur igitur hic cõmemoratis? An quia Martyres vectib. cruciatus sæpe legimus?

^k si lenis. Al. si leuis.

^l quia arcuato vulnere. Verba sunt Hieronymi, siue Tertulliani potius. Vid. inf. lib. 1. c. 5.

^m & fideculæ -- vt fides inueniatur. Vel potius à fidium similitudine.

ⁿ Equuleus -- quòd extendat. Al. extendatur.

^o Latomia. Euseb. in Chron. Tarquinius superbus excogitauit vincula, taurea, fustes latumias, carceres, compedes, catenas, exilia, metalla. Nec tamen latumia dicenda (vt quidam arbitrantur) quia Seneca lib. 5. cõtrouer. dicat; Nec quemquam vestrũ decipiat nomen ipsum latumia, minimè lauta res est. Vid. Fest. A. Con.

^p ad verberandum aptum. Aliena hac censemus.

^q Ignominium. Sic meliores libri, & statim infamium, quæ vox sæpe in Concilijs Toletan. legitur.

^r Vt illud est illust. fam. Ex orat. pro Marcel.

^s quoniam aliud. Sic in omnibus Gothicis non quod ac meo iudicio haud malè.

^t Fama autè certi. Totus locus ex Apolog. Tertull. c. 8.

^v Vnde postliminium -- patriæ. Obelo hæc notauimus de A. Aug. & Chaconis sententia.

^x Metallum -- deputantur. Neap. deportantur.

^y Sernitus. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 15.

^z Hæc est sola malorum. Cic. Philipp. 2. Seruitus malorum omnium postremum non modo bello, sed morte etiam repellendum.

^a In ipso quoque genere necis. Ex Apologet. Tertull.

^b & serpente. Iuuenal. satyr. 8. Cuius supplicio nõ debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus. Quæ de serpente, gallo, & simia in quibusd. libris leguntur, in melioribus nulla sunt, præterquam in vno Salman. sanè peruersto, sed ibi quoque ad finem totius capitis reiecta: vt liquidò appareat esse aliena. Huiusmodi accessionibus pessimè multati sunt hi libri.

DE TEMPORIBVS.

De Chronica vocabulo.

Cap. XXVIII.

Chronica Græcè dicitur, quæ Latinè temporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edidit, & Hieronymus presbyter in Latinam linguam conuertit: *Xρόνος* enim Græcè, Latinè tempus interpretatur.

Cap. XXVI. Quæ bis xij. capitibus de temporibus continentur, adducta hæc sunt è libro Isidori de astris ad Sisebutum Regem, & eiusdem Chronico.

De momentis et horis. Cap. XXIX.

Tempora autem momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, seculis,

ætatibus diuiduntur. Momentum est minimum atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est tēporis, sicut & oræ sunt fines maris, fluuiorum, & vestimentorum.

De diebus. Cap. XXVIII.

Dies est præsentia solis, siue sol supra terras: sicut nox, sol sub terris. Vt enim dies aut nox sit: causa est, aut supra terrâ sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quattuor horarum est, vsque dum dies & nox spatia sui cursus ab oriente vsque ad alium orientem solem cæli volubilitate cōcludat, Abusiue autem dies vnus est spatium ab oriente sole vsque ad occidentem. Sunt autem diei spatia duo ^a interdianum atq. nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quattuor, spatium autem horarum duodecim. ^b Vocatus autem dies à parte meliore: vnde & in vsu est, vt sine commemoracione noctis, numerum dicamus dierum: sicut & in lege diuina scriptum est: Factum est vespere & mane dies vnus.

Dies secundum Ægyptios inchoat ab occasu solis: secundum Persas, ab ortu solis: ^c secundum Athenienses, à sexta hora diei: secundum Romanos à media nocte. Vnde & tunc gallicinium est, ^d id est, gallorum cantus, ^e quorum vox diei ostendit præconiū, ^f quando & mesonyctius afflatus sit.

Dies dicti à dijs, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacrauerunt. Primum enim diem à sole appellauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idē dies caput est cunctorum dierum. Secundum à luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella ^g Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, ^h quem quidam Stilbonta dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaëthontē aiunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt: quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo cælo locata xxx. annis fertur explere, cursum suum. Proinde autem ex his septē stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici existimarent, ⁱ dicentes habere à sole spiritum, à luna corpus, à Mercurio

ingenium & linguam, à Venere voluptatē, à Marte sanguinem, à Ioue temperantiam, à Saturno humorem: talis quippe extitit gentiliū stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

Apud Hebræos autem dies prima, vna sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles soli dicauerunt. Secunda sabbati, secunda feria, quem seculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta sabbati, quarta feria, qui Mercurij dies dicitur à paganis: Quinta sabbati, quinta feria est, i. quintus à die dominico, qui apud Gentiles Iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicauerunt, ^k & Saturni nominauerunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eò quòd Deus in eo requieuisset ab omnibus operibus suis. ^l Melius autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquēdi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem fortè cōsuetudo traxerit, vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorū nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerūt, & emicauerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis diuini honores, & in diebus, & in sideribus: sed prius à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

Afando autem feriarum nuncupata sunt, quod in eis nobis sit tempus dictionis, id est, in diuino vel humano officio dari: sed ex ijs festi dies hominum causa instituti sunt: feriati causa diuinorum sacrorum.

^m Partes diei tres sunt: mane, merides, & suprema.

Mane, lux matura & plena: nec iam crepusculum. ⁿ Et dictum mane à mano, manū enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari à ^o manibus, quorum conuersatio à luna ad terram est. Alij putant ab aëre: quia manus id est rarus est atque perspicuus.

Merides dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia tūc purior dies est. Merū enim purū dicitur. In toto enim die nihil clarius meridie, quādo sol è medio cælo rutilat, & omnē orbē pari claritate illustrat.

^p Suprema

^p Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit: dicta quòd superest ad partem vltimam diei.

^q Serum vocatum à clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisque somno tior sit.

Hodie, quasi hoc die, & ^r quotidie non cotidie, vt sit quot diebus.

^f Cras, quod est postea.

Hesternum est pridie: & dictum hesternum ab eo quòd iam dies ipse sit à nobis extraneus & prætereundo alienus.

Pridie autem, quasi priori die.

Perendie, id est per ante diem, vel in ^t antecessum, id est, prius.

^a Cap. XXVIII. interdianum. Sic l. o.

^b Vocatus autem dies à part. mel. è Seru. Æn. 5. ad v. Torquet medios nox humida curs.

^c secundum Athenienses à sexta hora diei. Ex eod. Seruij loco qui Agellium citat, Agellius verò lib. 3. cap. 2. ex Varrone diem apud Athenienses ab occasu solis dicit incipere. Quod affirmat etiam Macrobius lib. 1. & Censorin. c. 19. ergo vel Seruium vel Agellium emendari oportet. Isidorus secutus est Beda cap. 2. de ratione temporum. Quid si è supra per cōpendium scripta sexta lectores fecerunt cum? supremam Isidorus intellexisset: vel potius pro suprema sexta hora legerunt? Nam alio pacto quomodo hinc honestè abeamus nescio.

^d id est gallor. cantus. He voces addita ex C. Neap. vt quod sequitur. Quor. vox, & c. procederet.

^e quor. vox diei est p. Ambros. Hoc excitatus Lucifer soluit polum caliginē.

^f quando & mesonyct. afflat. Et quia noctis melior pars est, solque ad nos iam stetit, afflari radijs eius orbis hic dicitur. Afflari autem magorum est verbum, qui adueniente sole, simulacra nocturna aufugere credebant. Vnde Philostrat. lib. 3. de vit. Apollonij negat Achillis simulacrum gallicinium expectasse. Quo pertinet illud quoque Anchise, iamque vale, torquet medios nox humida cursus, Et me læuus equis oriens afflauit anhel. eodemque modo interpretatur Seruius illud Æn. 6. Ecce autē primi sub lumina solis & ortus. Vt lumina primi solis mediū noctis intelligat.

^g Stella Martis quæ Pyrois. Chaconi assenti sumus hic, vt etiam supra lib. 3. c. 70. cum in libris omnib. vtrobiq. vesper pro Pyrois legatur.

^h Quem quidam Stilbonta. Optimè quoque coniecit idem Chacon, cum hic legatur. Quem quidam candidū circulum dicūt, candidū glossam fuisse rō ^z ^z ^z vide ab imperito lectore sublatum Stilbontæ, additum circulū. Cum candidus circulus via læbea Isidoro sit lib. 3. c. 45. huius rei magnum argumentum, vocem circulum etiamnum à quibusdam libris abesse.

ⁱ Dicentes habere à sole spirit. Seru. Æn. xj. ad v. Nil iam caelestib. vllis debentem. Superis debemus omnia donec viuimus, idèd, quia, vt dicunt Phisici, cum nasci cœperimus, sortimur à sole spiritū, à luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Vbi, quod ad Iouem attinet, Seruius

^A ex Isidoro videtur corrigendus. Cic. 2. de nat. deor. His interiecta Iouis stella illustrat, & temperat. Quam propterea in Somn. Scip. fulgorem salutarem appellat. Bed. c. 4. à Saturno tarditatem.

^k Et Saturni nominauer. Aug. 18. cont. Faust. cap. 5. Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellauerunt.

^l Melius autem in vocab. Ex Aug. in ps. 93.

^m Partes diei. è Seru. Æn. 2.

ⁿ Et dictum mane à mano. è Seru. Æn. 1. ad v. tenet ille immania saxa. Varro lib. 5. mane, quod tūc manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebant manum. Vidend. item Seru. Æn. 3. ad v. stant manib. aræ.

^o à manib. Macrobius lib. 1. Saturn. c. 3. Mane autem dictum, quòd à locis inferiorib. id est, à manib. lucis exordium emergat. Et in fin. lib. 8. infr.

^p Suprema est post. Varro. Suprema summū diei, id à superrima. Hoc tempus xij. tabulæ dicunt occasum esse solis.

^q Serum. Al. Sero.

^r Et quotidie non cotidie. Vid. sup. lib. 1. c. 26.

^f Cras quod est postea. Deesse videtur aliquid. Et postera fort. esse legendum.

^t In antecessum id est prius. Gloss. in antecessum ^ω ^ω ^ω & apud Senec. in antecessum soluere, hoc est, antequam dies debiti cedat.

De Nocte. Cap. XXIX.

NOx ^a à nocendo dicta, eò quòd oculis noceat. Quæ idcirco lunæ ac siderum lucem habet, ne indecora esset, & ^b vt consolaretur omnes nocte operantes: & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinē dormiendi & vigilandi effecta est, & vt operis diurni laborem noctis requies temperaret. ^c Noctem autem fieri, aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cæli spatium peruenit elanguescit, ac labefactos efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit lumen, & sic vmbra terræ noctem facit. Vnde & Virgilius, -- ruit Oceano nox, Inuoluens vmbra magna terramque polūque. ^d Noctis partes septem sunt, vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum.

Vesper à stella occidentali vocatur, quæ solem occidū sequitur & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, Ante diem clauso componet vesper Olimpo.

Tenebræ autem dictæ, quòd teneant vmbas.

Crepusculum est dubia lux. Nam ^e creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem & tenebras.

Conticinium est quando omnia silent. A lux est. Octauus autem dies, idem primus est, ad quē reditur, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

Conticescere enim silere est. Intēpestum est medium & inactuofum noctis tempus: quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intēpesta, inactuosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dignoscitur tempus. vnde est, Intēpestiue venisti, ergo intēpesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

Matutinum est inter abscēssum tenebrarum, & auroræ aduentum: & dictum matutinum, quod, hoc tempore inchoante, maneat.

Diluculū quasi iam incipiens parua diei lux. Hæc & aurora quæ solem præcedit.

Est autem aurora diei clarescentis exordium, & primus splendor aëris, qui Græcè *ἠὺς* dicitur, quam nos per deriuationem auroram vocamus, quasi cororam. Vnde est illud, lætus Eois Euris equis. & , Eoasque acies.

Cap. XXIX. Nox dicta. *è Seru. Æn. 1. ad v. ponto nox incubat atra. Raba. li. 10. c. 6. Nox dicta quod noceat aspectib. vel negotijs humanis, siue quod in ea fires, latronesq. nocendi alijs occasionem nanciscantur? Nisi potius à Græco *νόξ*, vt ait Varro.*

b consolatetur homines. *Al. omnes.*

c Noctem autem fieri lumen. *Lucret. lib. 5. At nox obruit ingenti caligine terras, Aut vbi de longo cursu sol extima cæli Impulit, atq. suos efflauit læguidus ignes Cōcussos itere, & labefactos aere multo: Aut quia sub terras cursum cōuertere cogit. Vis eadem supera quæ terras pertulit orbem.*

d Noctis partes. *Seru. Æn. 2. Sunt autem solidæ noctis partes secundum Varronem hæ: Vespera, conticinium, intēpestum, gallicinium, lucifer.*

e Creperū dubium. *Eleganter Ambros. lætus dies hic trāseat, Pudor sit vt diluculū, Fides velut merides. Crepusculū mens nesciat. Est autem creperum Sabinum verbum, vt ait Varro.*

f Intēpestum--id est, actu. *Omnia sunt Seruij Æn. 3. ad v. nox intēpesta tenebat.*

g Est autem aurora. *Ex eod. Æn. 11. Varro tamen lib. 6. Aurora dicitur ante solis ortum ab eo quod igne solis tum aureo aër aurescit.*

De Hebdomada. Cap. XXX.

Hebdomoda dicta à numero septem dierum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur: *ἐπτά* enim Græci septē dicunt. Hanc nos septimanam vocamus, quasi septem luces. Nam mane

lux est. Octauus autem dies, idem primus est, ad quē reditur, & à quo rursus hebdomadis series orditur.

De mensibus Cap. XXXI.

Mensis nomen est Græcum de lunæ nomine tractum. Luna enim *μήνη* Græco sermone vocatur. vnde & apud Hebræos menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu enumerantur, qui est de noua ad nouam. Ægyptij autem primi propter lunæ velociorem cursum, & ne error computationis eius velocitate accideret, ex solis cursu diem mensis adinuenerunt: quoniam tardior solis motus facilius poterat comprehendere.

a Ianuarius mensis à Iano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limen & ianua sit anni. Vnde & brifons idem Ianus pingitur: vt introitus anni, & exitus demonstratur.

Februarius nuncupatur à Februo, id est Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Ianuarius dijs superis, Februarius dijs manibus Romani consecrauerunt. Ergo b Februarius à Februo, id est à Plutone, non à febre, id est ægritudine nominatus.

c Martius appellatur propter Martem Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concubendi voluptatem. c Idem appellatur & mensis nouorum, quia anni initiū mensis est Martius. Idem d & nouum ver ab indicijs scilicet germinum: quia in eo, viridantibus fructibus nouis, transactorum probatur occasus.

e Aprilis pro Venere dicitur quasi Afrodidis. Græcè enim *ἀφροδίτη* Venus dicitur, f vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem: quasi aperilis.

Maius dictus à Maia matre Mercurij, vel à maioribus natu: qui erant principes reipublicæ. Nam hunc mensem maioribus, sequentem verò minoribus Romani consecrauerunt.

vnde & Iunius dicitur. Antè enim populus in centurias seniorum & iuniorum diuisus erat.

g Iulius verò, & Augustus de honoribus hominum Iulij, & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. Nam prius Quintilis, & sextilis vocabantur: quintilis, quia quintus erat à Martio: quem principem anni testantur esse Romani,

Romani, Sextilis similiter quod sextus.

September nomen habet à numero & imbre quia septimus est à Martio & imbres habet. Sic & October, Nouēber, atque December ex numero & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia magistratuū. In ijs enim diebus conueniebatur in vrbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant: quod ij dies apud veteres epularum essent.

Nonæ à nundinis vocatæ. nundinæ enim sunt publicæ conuentiones, siue mercimonia.

a Cap. XXXI. Ianuarius vel quia limes & ianua. *Hierony. Ez. ch. 28. Ianuarius dicitur eò quod apud Romanos anni sit ianua. Sed limes non limen in omnibus libris legi mirum.*

b Februarius à Februo. *A die februo Varro. à Februo deo lustrationum Macrobius, à februo hoc est purgamento Censorius. Seruij. 1. Georg. & Augustinus. 18. contra Faust. c. 5. secutus est Isidorus.*

c Idem appell. mensis nouor. *in factis libris.*

d Idem nouum ver ab indicijs. *Seru. Georg. 1. ad v. vere nouo. al. ab initijs.*

e Aprilis--q. Aphrodis. *Macrobius lib. 1. c. 12. Secundū mensem nominauit Aprilem quasi Aphrilē à spuma quam Græci vocant ἀπρὸν vnde Venus creditur orta.*

f Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. *Quod Varro placuit.*

g Iulius verò & Aug. *Aug. 2. de doct. Chr. c. 21.*

h a numero & imbre. *A numero tantum Varro, Augustinus, & Seruius à quo hæc proculdubio sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia additamentis plena. Quamuis scio Cæsiodorum ex imbribus quoque notationē confecisse.*

De solstitijs et æquinoctijs. Cap. XXXII.

Solstitium dictum: quasi solis statio: quod tunc sole stante crescant dies vel noctes. Æquinoctium appellatum quod tunc dies, & nox horarum a spatio æquali consistunt. b Duo autem sunt solstitia, vnum æstiuum octauo Kalendarum Iuliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos: aliud hyemale, octauo Kal. Ianuar. quo

A tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solstitij dies minimus, sicut æstiuus maximus inuenitur. Item duo sunt æquinoctia, vnum vernale & aliud autumnale, quæ Græci *ἰσημερινὰς* vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octaua Kalend. April. & octauo Kalend. octob. quia annus olim, in duas partes tantum diuidebatur: hoc est in æstiuū, & in hyemale solstitium, & c in duo hemisphæria.

a Cap XXXII. spatio æquali consistunt. *Ita nostri o. CC. constant Romani.*

b Duo autē sunt. *è Seru. Georg. 1. ad v. Humida solstitia. At boni Latinitatis auctores æstiuum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumam nominant.*

c Et in duo hemisphæria. *Sic o. l. in duas ἰσημερινὰς volebat A. Aug.*

De temporibus anni. Cap. XXXIII.

Tempora anni quattuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems. dicta sunt autem tempora, à a cōmunionis temperamento, quod inuicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. Hæc & curricula dicuntur: quia non stant, sed currunt.

c Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora in ternos menses fuisse diuisa. Quorum temporum talem veteres faciunt discretionē, vt primo mense ver nouum dicatur, secundo adultū, tertio præceptus. Sic & æstas in suis tribus mensibus, noua, adulta, & præceptus: Sic & autumnus nouus, adultus, & præceptus: Item hyems noua adulta, & præceptus, siue extrema. Vnde est illud. Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum quod viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem d cuncta rumpuntur.

e Æstas dicitur ab æstu, id est calore. & æstas quasi vsta, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

f Autumnus à tēpestate vocatur: quando & folia arborum cadunt & omnia maturescunt.

g Hyemem autē ratio hemisphærij nuncupauit: quia tunc breuiori sol voluitur circulo. Vnde & hoc tempus g bruma dicitur: quasi *βραχυὸς ἡμέρα* id est breuis, vel à cibo quod maior tunc sit vescendi appetitus. Eda citas enim Græcè *βρωμα* appellatur: h vnde & imbrumari dicitur, i quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemē & vernum est k quasi hyemeuernus qui plerumque

plerumque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis etiam cæli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas verò meridiano, eo quòd pars eius calore signantior sit: hyems Septentrioni, eo quòd frigidibus & perpetuo gelu torpeat: autumnus occiduo, eo quòd graues morbos habet: vnde & tunc folia arborum defluunt. Vt autem autumnus abundet morbis: facit hoc confinium frigiditatis & caloris, & compugnantiæ inter se contrariorum aerum.

^a Cap. XXXIII. à communionis temperam. à communi temp. C. Rom.

^b Hæc & curricula. è *Seru. Æn. 8.*

^c Constat autem post fact. è duob. *Seru. locis Georg. 1. ad v. Vere nouo. & Georg. 2. ad v. Non alios prima c. o. m.*

^d Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

^e Æstus ab æstu. *Seru. Æn. 2. ad v. Propiusq. æstus incend. volu. æstus (inquit) calorem, vnde & æstas dicitur. Vid. Varr. lib. 5.*

^f Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestatem intelligit: vt sit autumnus auctus annus detracta. c. vt in sartor, sartor, autor. Fæst. Autumnum quidam dictum existimant, quòd tum maximè augentur hominum opes.*

^g Bruma q. *Boax. Varr. Fæst. Seru. & Macro.*

^h Vnde & inbrumari. *Al. imbrumati, item brumati, & brumatici. que vox hodieq. apud nos in vsu est.*

ⁱ quib. fastidium est. *Quib. studium est, vnus Tarrac.*

^k quasi hyemeuernus. *Ex C. Neap. & Ouet. al. hybernus. Vt sit præceptus hyems.*

^l Ex compugnantiâ contrarior. aerum. *Contrariarum rerum Seruius Georg. 1. ad v. Quid tempestates Autumni.*

De annis. XXXIV.

Annus^a est solis anfractus: cum peractis cccclxv. diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autè dictus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus, id est circulus, quòd in se redeat. Virgilius, Atque in se sua per vestigia voluitur annus: Sic enim & apud Ægyptios indicabatur ante inuenas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alij annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀναγενεῖσθαι id est ab innouatione: renouatur enim semper.

^c Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis qui xij. continet menses: aut magnus, omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, qui fit post annos solstiales plurimos.

Aera singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto: quòd primum^c census exegit, ac Romanum orbem descripsit: Dicta autem Æra ex eo quòd omnis orbis, æs reddere professus est reipublicæ.

^a Cap. XXXIV. Annus est. *Totū caput vsq. ad Æra. constitutum ex varijs Serui locis Æn. 1. 3. & 5.*

^b Æra singulor. annor. *Leguntur hæc in plerisque Eusebij codicib. sed negabit ex stare in antiquissimis Chacon. Porro de æra multi hæc ætate multa. Nos Nomo credimus ita scribenti: Æra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, peruersa æra, summa & subducta improbè. M. Tullius in Hortensio apud eund. Non. Quid tu inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summā quæ ex his confecta sit non probare? Vid. in lib. 6. c. 15.*

^c census exegit. *Ita lib. 3. Tarrac. Neap. exagitato censu. & quidem apud Euseb. frequens: censu Roma agitato inuenta sunt hominum millia, &c.*

De olympiadibus et lustris & iubilis. Cap. XXXV.

Olympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ ciuitatem, Elijs agentibus agonem, & quinquennale certamen, quattuor medijs annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocauerūt, quadriennio in vna olympiade supputato.

^b Lustrum verò est πεντητηρίς id est, quinquenniū, quòd quinto anno dicitur conditum propter olympiadas à Romanis: adhuc enim consules, adhuc æra nondum erant. Est enim quinquennale tēpus. Ideò verò sic vocatur: eò quòd censu per quinquennium in reipublica peracto, vrbs Roma lustrabatur.

Iubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus & sermo & numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est quadraginta nouè annis texitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita absoluebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini resurrectione remissa culpa: & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi suscipientes aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti.

^a Cap. XXXV. Et quinquennial. certam. *Euseb. in Chron. Elij agunt quinquennale certamen, quattuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, siue Hamodis primus constituit.*

^b Lustrum

^b Lustrū verò. *Seru. Æn. 1. ad v. vincit lustris lab. atas. Lustris quinquenijs, & benè Olympiadib. computat tempora, quia nondum vel Roma vel consules. Lustrum autem dictum, quòd post quinquennium vnaquæq. ciuitas lustrabatur. Ergo verba illa, adhuc n. consules, adhuc æra nondum erant. Quæ Virgilij interpretationi tantum seruiunt, nihil Isidoro detracta oberunt. Nam Isidorus Seruium legens non videtur Maronis verba considerasse: propter Olympiadas, pro Olympiadib. vel loco Olympiadum interpreter licet.*

^c Et numerus qui septennis---gratiam Spiritus sancti. *Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in apolog. Dauid cap. 8.*

De seculis et ætatibus. Cap. XXXVI.

Secula^a generationibus constāt: & inde secula quod sequantur. Ab euntibus enim alijs alia succedunt. ^b Hunc quidā quinquagesimum annum dicunt, quem Hebræi iubileum vocant. Ob hanc causam & ille Hebræus qui propter vxorem & liberos amans dominum suum, aure pertusa, seruitio subiugatur, seruire iubetur in seculum, hoc est vsque ad annum quinquagesimum. ^c Ætas plerunq. dicitur & pro vno anno, vt in animalibus, & pro septem, vt hominis: & pro centum, & pro quouis tempore. Vnde & ætas tempus quod de multis seculis instruitur. ^d Et dicta ætas quasi æuitas. id est similitudo æui. Nam æuū est ætas perpetua: cuius neque initium neque extremum noscitur: quod Græci αἰώνος vocant: quod aliquando apud eos profeculo, aliquando pro æterno ponitur. Vnde & apud Latinos est deriuatum.

Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, iuuentus, senectus: aut mundi, cuius prima ætas est ab Adam vsque ad Noë: secunda à Noë vsque ad Abraham: tertia ab Abraham vsq. ad Dauid: quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Iudæ in Babyloniā: quinta deinde vsque ad aduentum Saluatoris in carne: sexta quæ nunc agitur vsque quo mundus iste finiatur. ^c Quarum decursus per generationes & regna: primus ex nostris Iulius Africanus sub imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiæ stylo elicuit. De hinc Eusebius episcopus Cæsariensis, atque sanctæ memoriæ Hieronymus presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt, historiam regnis simul & temporibus ordinatam. Dehinc alij atque alij inter quos præcipuè Victor Tununenſis Ec-

Acliesæ episcopus recensitis priorum historijs gesta sequentium ætatum vsque ad consulatū Iustini iunioris imperatoris expleuit. Horum nos temporū summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclij imperatoris vel Suintilianis regis Gotthorū, quanta potuimus breuitate notauimus, ad iacente è latere descendente linea temporum cuius indicio summa præterita seculi cognoscatur.

^a Cap. XXXVI. Secula generationibus constat. *Secula sex generationibus constat, cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

^b Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

^c Ætas. *Seru. Georg. 3. Ætatem plerumque generaliter dicimus pro anno, pro triginta, pro centum, pro quouis tempore. Verba autem, vt in annalib. Itemque, vt in homine aliena cum Chacone censemus.*

^d Et dicta ætas quæuitas. *Nam & æuitas olim eadem fuit.*

^e quarum decursus---seculi cognoscatur. *Hæc non sunt in vetustiorib. sumpta tamen sunt ex Isidori Chronico.*

^f Victor Tununenſis. *Ita legendum ex lib. de vir. illust. non (vt antea) Turonenſis.*

De discretione temporum.

XXXVII.

Prima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die Deus in lucis nomine condidit Angelos, secūdo in firmamenti appellatione cælos, tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terræ, quarto luminaria cæli, quinto animantia ex aquis, sexto animantia ex terra, & hominem, quem appellauit Adam.

Adam anno cccxxx. genuit Seth à quo filij Dei.

Seth anno ccv. genuit Enos: qui cœpit inuocare nomen Domini. cccxxxv.

Enos anno clxxx. genuit Cainan. Dccxxv.

Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dcccxl.

Malaleel anno clxv. genuit Jared. Dcccclx.

Jared anno clxxij. genuit Enoch qui translatus est. Mccxxij.

Enoch anno clxv. genuit Mathusalé. Mcc. lxxxvij.

Mathusalé anno clxvij. genuit Lamech. Mccccliij.

Lamech anno clxxxvij. genuit Noë. arca ædificatur, M. D. cxlij.

Noë autem anno D. c. factum est diluuium. II. M. ccxlij.

Secunda aetas.

Sem post diluuium secundo anno genuit Arphaxad, à quo Chaldaei. II M. ccxliiij.
 Arphaxad ann. cxxxv. genuit Salà: à quo Samaritæ & Indi fuerunt. II M. ccclxxxix.
 Salà ann. cxxx. genuit Heber à quo Hebræi. II M. D. ix.
 Heber ann. cxxxiiij. genuit Phaleg. Turris ædificatur. II M. Dcxlviij.
 Phaleg ann. cxxx. genuit Ragau. Dij primum adorantur. II M. Dcclxxiiij.
 Ragau ann. cxxxij. genuit Seruch. Regnum inchoat Scytharum. II M. Dccccv.
 Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. III M. xxxv.
 Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Regnum Assyriorum & Sycioniorum exoritur. III M. cxiiij.
 Thara ann. lxx. genuit Abraham.
 Zoroastes magicam reperit. III M. clxxxiiij.

Tertia aetas.

Abraham an. centesimo genuit Isaac. Nā prius & Ismahél à quo & Ismahélitæ. III M. cclxxxiiij.
 Isaac an. sexagesimo genuit Iacob. Argiurum regnum inchoat. III M. ccclxliij.
 Iacob ann. xcj. genuit Ioseph.
 Phoroneus Græciæ leges dedit. III M. cccccxxv.
 Ioseph ann. cx. vixit. Græcia segetes habere cœpit. III M. Dxlvi.
 Hebræorum seruitus in Ægypto ann. cxliij. Atlas Astrologiam inuenit. III M. Dclxxxix.
 Moyfes ann. xl. rexit populum in eremo. Hebræi legem & litteras habere cœperunt. III M. Dccxxix.
 Iosue ann. xxvij. Erichthonius in Græcia primus quadrigam iunxit. III M. Dcclvj.
 Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græcis dedit. III M. Dccxcvj.
 Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt. III M. Dccclxxvj.
 Debbora ann. lx. Apollo Medicinæ artē inuenit, & citharam reperit. III M. Dccccxvj.
 Gedeon ann. xl. Mercurius lyram condidit. III M. Dcccclvj.
 Abimelech ann. iij. Chorus in Græcia inuentus. III M. Dcccclix.

A Thola ann. xxij. Priamus regnauit in Troia. III M. Dccccclxxxij.
 Iair ann. xxij. Carmentis Latinas litteras reperit. III M. liij.
 Iephte ann. vj. Hercules se flammis iniicit. III M. x.
 Abesan ann. vij. Alexander Helenam rapuit. III M. xvij.
 Abdon ann. viij. Troia capta est. III M. xxv.
 Samson ann. xx. Ascanius Albam condidit. III M. xlvi.
 Heli sacerdos ann. xl. Arca testamenti capitur. III M. lxxxv.
 Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur. III M. cxxv.

Quarta aetas.

David ann. quadrag. Carthago à Didone conditur. Gad, Nathan & Asaph prophetauerunt. III M. clxv.
 Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis ædificatur. III M. ccv.
 Roboam ann. xvij. Regnum Israël & Iuda diuiditur. III M. ccxxij.
 Abia ann. tribus, sub quo Abimelech Pontifex fuit. III M. ccxxv.
 Afa ann. xlj. Achias, Amos, Iehu, Iohel & Azarias prophetauerunt. III M. cclxvj.
 Iosaphat ann. xxv. Prophetauit Elias. Abdias & Michæas. III M. ccxcj.
 Ioran ann. viij. Prophetauit Elias & Elifeus. III M. ccxcix.
 Ochozias ann. j. Elias rapitur. III M. ccc.
 Athalia ann. vij. Ionadab sacerdos claudit. III M. ccclxviij.
 Ioas ann. xl. Elifeus moritur. III M. cccclxviij.
 Amasias ann. xxix. Carthago condita. III M. ccclxxvj.
 Ozias ann. liij. Olympias à Græcis instituitur. III M. cccccxxviij.
 Ioathan ann. xvj. Romulus nascitur. III M. cccccxliiij.
 Achaz ann. xvj. Roma conditur. III M. cccccx.
 Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit. III M. cccccclxxxix.
 Manasses ann. lv. Sibylla Samia claudit. III M. Dxlviij.
 Amon ann. xij. Censuram primam agit. III M. Dlvj.
 Iosias

Iosias an. xxxij. Thales philosophus agnoscitur. III M. Dlxviiij.
 Ioachim an. xj. Nabuchodonosor Iudææ capit. III M. Dxcix.
 Sedechias an. xj. Templum Hierosolymis incensum. Sappho mulier diuerso poemate claudit. III M. Dcx.

Quinta aetas.

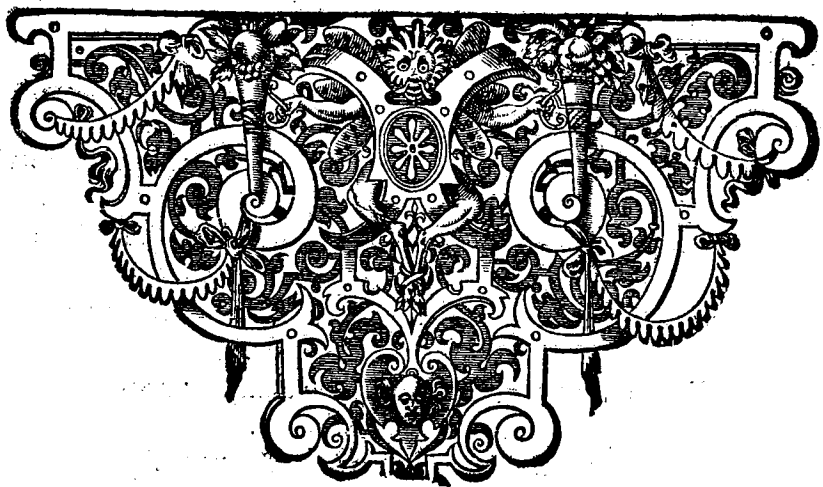
Hebræorum captiuitas ann. septuaginta Iudith historia scribitur. III M. Dclxxx.
 Darius ann. xxxiiij. Iudæorum captiuitas soluitur. III M. Dccxxiiij.
 Xerxes ann. xx. Sophocles & Euripides, tragædi celebrantur. III M. Dccxxxiiij.
 Artaxerxes an. xl. Esdras incensam legem renouat. III M. Dccclxxiiij.
 Darius qui & nothus an. xix. Hæc ætas habuit Platonem, & Gorgiam primū Rhetorem. III M. Dccxciiij.
 Artaxerxes an. xl. Hester historia expletur. III M. Dccccxxiiij.
 Artaxerxes (qui & Ochus) ann. xxvj. Demosthenes & Aristoteles prædicantur. III M. Dccclix.
 Xerxes an. iij. Xenocrates illustris habetur. III M. Dccclxiiij.
 Darius an. vj. Alexander Hierosolymam cepit. III M. Dccclxix.
 Alexander Macedo an. v. Asiam obtinuit. III M. Dccclxxiiij.
 Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. III M. Dccccxiv.
 Philadelphus an. xxxviiij. Septuaginta interpretes agnoscuntur. III M. Dccccliij.
 Evergetes an. xxvj. Iesus sapientiæ librum componit. III M. Dccccclxxviij.
 Philopator ann. xvij. Machabæorum secundi libri historia componitur. III M. Dccccxcv.
 Epiphanes an. xxiiij. Romani Græcos obtinuerunt. VM. xix.
 Philometor an. xxxv. Scipio Africā vicit. VM. liiij.
 Evergetes an. xxix. Brutus Hispaniā subiegit. VM. lxxxiiij.
 Soter an. xvij. Thraces Romanis subiiciuntur. VM. c.
 Alexander an. x. Syria Romanis subiecta est. VM. cx.
 Ptolemæus an. viij. Rhetorica ars Romæ cœpit. VM. cxviiij.

A Dionysius an. xxx. Pompeius Iudæā capit. VM. cxlviiij.
 Cleopatra an. ij. Ægyptus Romanis subditur. VM. cl.
 Iulius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VM. clv.

Sexta aetas.

Octavianus an. lvj. Christus nascitur. VM. ccxj.
 Tiberius an. xxiiij. Christus crucifigitur. VM. ccxxxiiij.
 Caius Caligula ann. iij. Matthæus Evangelium scripsit. VM. ccxxxviiij.
 Claudius ann. xiiij. Marcus Evangelium edidit. VM. cclij.
 Nero an. xiiij. Petrus & Paulus necantur. VM. cclxvj.
 Vespasianus ann. x. Hierosolyma Tito subuertitur. VM. cclxxvj.
 Titus an. ij. Hic facundus & pius fuit. VM. cclxxviij.
 Domitianus an. xvj. Ioannes in Pathmos relegatur. VM. ccxciiij.
 Nerua an. j. Ioannes Ephesum redit. VM. ccxcv.
 Traianus an. xviiij. Ioannes Apostolus requiescit. VM. ccxciiij.
 Adrianus ann. xxj. Aquila interpretis habetur. VM. cccxxxv.
 Antoninus Pius ann. xxij. Valentinus & Marcion agnoscuntur. VM. ccclviij.
 Antoninus an. xix. Cataphrygarum hæresis oritur. VM. ccclxxvj.
 Commodus ann. xiiij. Theodotion interpretis habetur. VM. ccclxxxix.
 Ælius pertinax an. j. Nihil habet historiæ. VM. cccxc.
 Seuerus ann. xviiij. Symmachus interpretis habetur. VM. ccccvij.
 Antoninus Caracalla an. vij. Quinta editio Hierosolymis inuenitur. VM. ccccxv.
 Macrinus an. j. Huius breuitas vitæ nihil gestorum habet. VM. ccccxvj.
 Aurelius Antoninus an. iij. Sabellij hæresis oritur. VM. ccccxx.
 Alexander annis xiiij. Origenes insignis habetur. VM. ccccxxxiiij.
 Maximus an. iij. Iste Germanos vicit. VM. ccccxxxvj.
 Gordianus an. vij. Iste de Parthis & Persis triumphauit. VM. ccccxliij.
 Philippus an. vij. Hic primus Christianus imperator fuit. VM. ccccl.
 Decius

- Decius ann. j. Antonius monachus clauit. VM.ccccli.
 Gallus an.ij. Nouatus hæresim condit. VM.cccclij.
 Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio coronatur. VM. cccclxvij.
 Claudius ann. ij. iste Gotthos ab Illyrico expulit. VM.cccclxx.
 Aurelianus ann. v. Iste Christianos persequitur. VM.cccclxxv.
 Tacitus ann. j. Huius breuitas vitæ prænotatione caret. VM.cccclxxvj.
 Probus ann. vj. Manichæorum hæresis orta est. VM.cccclxxxij.
 Carus anno.ij. Iste de Persis triumphauit. VM.cccclxxxiiij.
 Diocletianus ann. xx. Iste diuinis libris aduſtis martyria facit. VM.Diiij.
 Galerius anno.ij. Huius breuitas vitæ nihil dignum historiæ contulit. VM. Dvj.
 Constantinus ann. xxx. Nicæna synodus congregatur. VM.Dxxxvj.
 Constantius ann.xxiiij. Anthropomorphitarum hæresis oritur. VM.Dlx.
 Iulianus ann. ij. Hic ex Christiano paganus effectus est. VM.Dlxij.
 Iouianus an.j. Iste iterum Christianus effectus est. VM.Dlxiiij.
 Valens an. xiiij. Gotthi hæretici efficiuntur. VM.Dlxxvij.
 Gratianus an.vj. Priscilianus agnoscitur. VM.Dlxxxij.
- A Valéтинianus an.vij. Hieronymus in Bethleem prædicatur. VM.Dxc.
 Theodosius an.iiij. Iohânes Anachoreta clauit. VM.Dxciiij.
 Arcadius ann. xiiij. Iohannes Chrysoſtomus floruit. VM.Dcvj.
 Honorius ann.xv. Augustinus episcopus clauit. VM.Dcxxxj.
 Theodosius ann. xxvij. Nestorius hæresiarcha extitit. VM. Dcxlviij.
 Martianus ann.vj. Chalcedonenſis synodus agitur. VM.Dcliiij.
 Leo maior an. xvj. Ægyptus errore Dioscori latrat. VM.Dclxx.
 Zenon ann. xvij. Acephalorum hæresis orta est. VM.Dclxxxvij.
 Anastasius ann. xxvij. Fulgentius episcopus prædicatur. VM.Dccxiiij.
 Iuſtinus ann. viij. Acephalorum hæresis abdicatur. VM.Dccxxij.
 Iuſtinianus xxxix.ann. Vandali in Africa extinguntur. VM.Dcclxj.
 Iuſtinus ann.xj. Armenij fidem Christi ſuſcipiunt. VM.Dcclxxij.
 Tiberius ann. vij. Longobardi Italiam capiunt. VM.Dcclxxix.
 Mauritius ann.xxj. Gotthi catholici effecti ſunt. VM.Dccc.
 Phocas an.vij. Romani cæduntur à Persis. VM.Dcccviij.
 Eraclius xvij nunc agit imperij annum: Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur. Reſiduū ſextæ ætatis ſoli Deo est cognitum.
- B

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGICARVM

LIBER SEXTVS.

De libris, & officijs Ecclesiasticis.

DE VETERI ET NOVO Testamento. Cap. I.

VETVS Testamentum ideò dicitur, quia veniente nouo cessauit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Testamentum autem nouum ideò nuncupatur, quia innouat. Non enim illud discunt, nisi homines renouati ex vetustate per gratiam, & pertinentes iam ad Testamentum nouum, quod est regnum cælorum.

Hebræi autem veteris testamenti, Esdra authore, iuxta numerum litterarum suarum, viginti duos libros accipiunt: diuidentes eos in tres ordines, Legis scilicet, & Prophetarum & Hagiographorum. Primus ordo Legis in quinque libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Veelle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quod est Numeri. Quintus Elle addebarim quod est Deuteronomium. Hi sunt quinq. lib. Moyſi: quos Hebræi Thora, Latini Legem appellant. Proprie autem lex appellatur: quæ per Moysen data est: Secundus est prophetarum: in quo continentur libri octo: Quorum primus Iosue Ben-Nun: qui Latine Iesu Naue dicitur, secundus Sophtin, quod est Iudicium, tertius Samuel, qui est Regum primus, quartus Melachim, qui est Regum secundus, quintus Isaias, sextus Ieremias, septimus Ezechiel, octauus The-reasar: qui dicitur duodecim prophetarum: qui libri quia sibi pro breuitate adiuncti sunt, pro vno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium:

in quo sunt libri nouem: quorum primus Iob: secundus Psalterium: tertius Misle, quod est Prouerbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir hasirim, quod est Cantica canticorum: sextus Daniel: septimus. Dibrehaïamim quod est verba dierum. hoc est Paralipomenon: octauus Esdras: nonus Hester: qui simul omnes v. viii. & ix. sunt xxii. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autem Ruth & Cinoth, quod Latine dicitur Lamentatio Ieremæ Hagiographis adijciunt, & xxiv. volumina testamenti veteris faciunt, iuxta vigintiquatuor seniores, qui ante conspectum Domini assistunt.

Quartus est apud nos ordo veteris testamenti, eorum librorum qui in canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientia liber est, secundus Ecclesiasticus, tertius Thobias, quartus Iudith, quintus & sextus Machabæorum: quos licet Iudæi inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter diuinos libros & honorat, & prædicat.

In Nouo autem Testamento duo sunt ordines: primus Euangelicus, in quo sunt Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Secundus Apostolicus: in quo sunt Paulus in quatuordecim epistolis, Petrus in duabus: Iohannes in tribus, Iacobus, & Iudas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis.

Summa autem vtriusque testamenti trifarie distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifarie diuiduntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis vel hominibus gestum dictumque sit, quid à prophetis prænuntiatum de Christo & corpore eius: quid de diabolo & membris ipsius: quid de veteri & nouo populo: quid de præfenti seculo, & futuro regno atque iudicio.

Cap. I. Hebræi autem. Ex prolog. Galeato Hierony. & præfatione in libros Reg & Epiphani. lib. de pond. Hoc est Paralip. Quæ post hæc verba adduntur in excusis, in ms. nulla sunt, neq. esse debent. Non. n. Chronicon is liber dictus est, quamuis id nomen aptissime illi conueniat, vt Hieron. ait.

De scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum. Cap. II.

Veteris testamenti secundum Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses diuinæ historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur. πέντε enim Græcè quinque, πέντος volumen vocatur.

Genesis liber inde appellatur, eò quòd exordium mundi & generatio seculi in eo contineatur.

Exodus verò exitū ab Ægypto vel egressum populi Israël digere, & ex ea causa nomen accepit.

Leuiticus appellatur, eò quòd Leuitarum ministeria & diuersitatem victimarum exequitur, totūque in eo ordo Leuiticus annotatur.

Numerorum liber vocatur, eò quòd in eo egressa de Ægypto tribus dinumerantur, & quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

Deuteronomiū Græco sermone appellatur, quod Latine interpretatur Secunda lex, id est, repetitio & Euangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen noua sint omnia, quæ in eo replicantur.

Iosue liber nomen accepit à Iesu filio Naue, cuius historiam continet, scriptorem verò eius eundem Iosue Hebræi asseuerant, in cuius textu post Iordanis transitū regna hostium subuertuntur, terra populo diuiditur, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia Ecclesiæ, cælestisque Hierusalem spiritualia regna præfigurantur.

Iudicum nominatur à principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen & Iosue, antequam Dauid & cæteri reges existeret. Hic librū & Ruth edidisse creditur Samuel. Liber Samuel eiusdem Samuelis natiuitatē, & sacerdotium, & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit. Et quāuis hic liber Saul & Dauid historiā cōtineat: vtriq. tamen ad Samuel referuntur, quia ipse vn-

xit Saul in regnum, ipse Dauid in regem futurum. Cuius libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò eius vsque ad calcem scripsit Dauid.

Melachim proinde appellatur: eò quòd reges Iudæ & Israëliticæ gentis gestaq. eorū per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latine Regum interpretatur. Hunc librum Ieremias primus in vnum volumen coëgit. Nam antea sparsus erat per singulorum regum historias.

Paralipomenon Græcè dicitur, quod nos prætermisorum, vel reliquorum dicere possumus, quia ea quæ in lege vel in Regū libris vel omissa vel non plenè relata sunt, in isto summatim & breuiter explicantur.

Librum Iob quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alij vnū ex prophetis: nonnulli verò eundem Iob post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitran-tes, vt qui certamina specialis pugnae sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit.

Principia autē & fines libri Iob apud Hebræos prosa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco in quo ait, Preat dies in qua natus sum, vsq. ad eum locū, Idcirco ego me reprehendo & ago pœnitentiam: omnia heroico metro discuntur.

Psalmodum liber, Græcè psalterium, Hebraicè nebel, Latine organum dicitur. Vocatus autem psalmodi, quod vno Propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. Titulus autem in psalmis Hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. Auctores autem psalmodum sunt qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & Dauid & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun & filij Core Eman Ezraithæ & reliquorum quos Esdras vno volumine comprehendit. Omnes autem psalmodos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nam in morem Romani Flacci, & Græci Pindari, nunc alij iābo currunt, nunc Alcaico personant: s nunc Saphico nitent, h trimetro vel tetrametro pede incedentes.

Salomon filius Dauid Rex Israël iuxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Misle: quem Græci Parabolæ, Latini proverbiorum nominant, eò quòd in ipso sub comparatiua similitudine figuras verborum & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus

gentibus reseruauit. Secundum librum Coheleth vocauit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latine Concionator: eò quòd sermo eius non specialiter ad vnum sicut in Proverbijs, sed ad vniuersos generaliter dirigatur: docens omnia quæ in mundo cernimus caduca esse & breuia, & ob hoc minimè appetenda.

Tertium librum Sir-hafsirim prænotauit: qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: k vbi per epithalamium carmen coniunctionem Christi & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eò quòd omnibus canticis præferatur: quæ in scripturis sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus maiora sunt Sancta sanctorum.

Horum autem trium librorum carmina hexametris & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, vt Iosephus Hieronymusq. scribunt.

Isaias Euangelista potius quàm propheta edidit librum suum: cuius omnis textus eloquentia prosa incedit. Canticū verò hexametro & pentametro versu discuntur.

Ieremias similiter edidit librum suum cum threnis eius: m quos nos Lameta vocamus, eò quòd in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diuerso metro composuit alphabetū: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt: quia tres versiculos qui sibi nexi sunt n & ab vna tantum littera incipiunt, heroicum cōma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, & à ternis litteris ijdem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo & secundo habetur.

Ezechiel & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorū Ezechiel principia & finis multis habet obscuritatibus inuoluta. Daniel verò claro sermone regna orbis pronuntiat & tempus aduentus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quattuor Prophetæ, qui maiores vocantur, quia proluxa volumina condiderunt. Liber duodecim prophetarū auctorū suorū nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores quia sermones eorū breues sunt. Vnde & cōnexi sibimet inuicē in vno volumine continētur: quorū nomina sunt: Osee, Iohel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur, in cuius textu eiusdem Esdræ, Nehemiæq. sermones pariter cōtinentur. Nec quæquam moueat, quod vnus Esdræ dicitur liber: quia secundus, tertius & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

Hester librū Esdras creditur conscripsisse in quo eadē regina sub figura Ecclesiæ Dei populū à seruitute & morte eripuisse scribitur, atq. interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittit.

Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est, vnde & ipse stylus Græcæ magis eloquentiam redolet. Hunc Iudæi Philonis esse affirmant, qui proinde Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi aduentus qui est sapiētia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

Librum autem Ecclesiasticū certissimè Iesus filius Sirach Hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eò quòd de totius Ecclesiæ disciplina religiosæ conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic & apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur.

Iudith verò & Tobias siue Machabæorū libri, quibus auctoris scripti sint, minimè constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

Quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulariter conscripserunt.

Primus Matthæus cōscripsit Euangelium litteris Hebraicis & sermonibus in Iudæa, inilians euangelizare ab humana Christi natiuitate dicens: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham: significans descendisse corporaliter ex semine Patriarcharum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum.

Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Euangelium Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrū, vt discipulus. Is initium à spiritu prophetalis fecit dicens, Vox clamantis in deserto, parate viam Domino: vt ostenderet Christum post assumptionem carnis Euangelium prædicasse in mundo. Ipse enim Christus & propheta dictus est, sicut scriptum est, Et Propheta in gentibus posui te.

Tertius Lucas inter omnes Euangelistas Græci sermonis eruditissimus, quippe vt medicus, in Græcia Euangelium scripsit

Theophilo Episcopo, initiatus a sacerdotali spiritu dicens: Fuit in diebus Herodis regis Iudaeae sacerdos quidam nomine Zacharias, ut manifestaret Christum post natiuitatem carnis & praedicationem Euangelij, hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in psalmis: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Vbi enim Christus aduenit: sacerdotium Iudaeorum obmutuit: lex & prophetia cessauit. Quartus Iohannes: scripsit Euangelium ultimus in Asia, incipiens a Verbo, ut ostenderet eundem saluatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante secula Dei Verbum esse, ipsum a caelo venisse, & post mortem ad caelum iterum remeasse.

Hi sunt quattuor Euangelistae, quos per Ezechielem Spiritus sanctus significauit in quattuor animalibus. Propterea autem quattuor animalia: quia per quattuor mundi partes fides Christianae religionis eorum praedicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt: quoniam propter animam hominis praedicatur Euangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam peruidet quae dicta sunt a prophetis, & quae promissa erant impleri. Crura autem eorum recta: quia nihil prauum in Euangelij. Et alas senas tegentes crura & facies suas: reuelata sunt enim quae tegebantur in aduentu Christi.

Euangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Graece enim *eu* bene *aggelia* dicitur annuntiatio. Vnde & angelus nuntius interpretatur.

Paulus Apostolus suas scripsit epistolas quattuordecim, ex quibus nouem, septem Ecclesijs scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo, Tito, & Philemoni. Ad Hebraeos autem epistola a plerisque Latinis eius esse incerta est, propter dissonantiam sermonis. eandemque alij Barnabam conscripsisse: alij a Clemente scriptam fuisse suspicantur.

Petrus scripsit duas nominis sui epistolas, quae Catholicae ideò nominantur, quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptae sunt.

Iacobus & Ioannes & Iudas suas scripserunt epistolas.

Actus Apostolorum primordia fidei Christianae in gentibus & nascentis Ecclesiae historiam digere. Actuum Apostolorum scriptorem Lucam esse (constat) euange-

listam: in quo opere nascentis Ecclesiae infantia textitur, & Apostolorum historia retinetur. Vnde & actus Apostolorum dicitur.

Apocalypsim librum Iohannes euangelista scripsit, eo tempore quo ob euangelij praedicationem in insula Pathmos traditur relegatus. Apocalypsis autem ex Graeco in Latinum reuelatio interpretatur. Reuelatio enim dicitur manifestatio eorum quae abscondita erant, iuxta quod & ipse Iohannes dicit. Apocalypsis Iesu Christi quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.

Hi sunt scriptores sacrorum librorum, qui per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram & praecipua viuendi, & credendi regulam conscripserunt.

Præter hæc & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus ex quibus usque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In ijs apocryphis etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quae recte a prudentibus iudicantur non esse eorum credenda, quibus adscribuntur. Nam multa & sub nominibus prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hæreticis proferuntur: quae omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

- a Cap. II. Pleraque ex Hieron ep. ad Paulum.
- b Hunc librum & Ruth. Voces & Ruth. a plerisque aberant, sed reiicienda non fuerunt, cum idem dicat lib. 1. de offic. Eccl. c. 12.
- c Principia autem & fin. Ex praef. Hier. ad lib. Iob.
- d Titulus autem comprehendit. Ex ep. ad Sophron.
- e Auctores autem. Ex ead. ep.
- f in morem Rom. Flacc. Ex praef. ad Chron. Euseb. & ad Iob.
- g nunc Saphico nitent. Tament apud Hieronymum. timent segunt C. ex quo tinnunt quidam legebat.
- h trimetro vel tetrametro. Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus: sed nunc semipede ingreditur, atque ita legi volebat Chacon, illud alterum glossema fuisse.
- i Salomon. Ex Hieronymus ad cap. 1. Ecclesiastica.
- k vbi per epithalam. Vid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.
- l eloquentia prosa. Ut supra prosa oratione. Al. eloquentia prosa.
- m quos nos lamenta v. ed quod tristiorib. reb. funeribusq. Canebantur fortasse, vti nunc Iob verba, ita Isidori aetate, Ieremia lamentationes in officio defunctor.

n Et ab

- a Et ab vna tantum. Ex ep. ad Paul. vrbic.
- b Ezechiel & Daniel. Idem refert. i. de Eccl. offic. ex Hebraeorum sententia, qui hæc vaticinia, non ab ipsis vaticinijs scripta, sed ab alijs excepta somniarant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi aetate. Contra Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, consultatumque ab Euseb. Apollinario, & Methodio.
- p Quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebr. Quia Esdra, Nehemiaq. sermones in vno volumine (vt ait Hier.) coarctant. Ita neque secundum agnoscunt: At nobis Nehemias, idem secundus Esdra inscribitur.
- q Liber Sap. Ex Hier. praef. cum in lib. Proem. Iesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus. 17. de ciuit.
- r Librum Ecclesiast. -- qui liber apud Latin. Non mirum, si Isidori aetate Salomonis titulum preferret, cum Hieronymus ita de eo: Quem Hebraicum (inquit) reperi, non Ecclesiasticum, vt apud Latinos, sed parabolas praenotatum. Cui iuncti erant Ecclesiastes, & Cantica canticor. vt similitudinem Salomonis non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coequaret.
- f Et Prophetam in Gen. posui te. Ex Lxx. re. d. e. v. vulg. dedi te.
- g Graeci sermonis. Ex Hier. epist. ad Damasum. 145. sed ibi Graecis Euangelium scripsisse dicitur, non in Graecia.
- v & quae promissa er. impleri. Ex Neap. c. Al. in priori.
- x Crura autem eor. rect. Ex Lxx. vulg. Pedes eorum recti.
- y Paulus Apost. Ead. lib. 1. de off. c. 12. & Rab. 2. de instit. cler. c. 54.
- z Ad Heb. Ex Hieronymi catalog.

De bibliothecis. Cap. III.

Bibliotheca a Graeco nomen accepit, eò quod ibi recedantur libri. Nam βιβλίω librorum θηκη repositio interpretatur. Bibliothecam veteris testamenti Esdras scriba post incensam legem a Chaldaeis, dum Iudaei regressi fuissent in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaque legis ac prophetarum volumina, quae fuerant a gentibus corrupta correxit, totumque verus testamentum in viginti duos libros constituit, vt tot libri essent in lege, quot habebantur, & litterae.

Apud Graecos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur Atheniense tyrannus: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis auexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Graeciam retulit. Hinc studium regibus, vrbibusque ceteris natum est comparandi volumina diuersarum gentium, & per interpretes in Graecam linguam vertendi. Dehinc magnus Alexander, vel successores eius instruendis omnium librorum bibliothecis animum intenderunt,

maxime a Ptolemaeus cognomento Philadelphus omnis litteraturae sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum aemularetur, non solum gentium scripturas, sed etiam & diuinas litteras in bibliothecam suam contulit. Nam septuaginta millia librorum huius temporibus Alexandriae inuenta sunt.

Cap. III. Bibliothec. veteris testam. Libri Sacri saepe Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog. Eusebius in scripturis diuinis studiosissimus, & Bibliothecae diuinae cum Pamphilo Martyre diligentissimus peruestigator. Et in epist. ad Marcellam 141. Beatus Pamphilus Martyr cum Demetrium Phaleræum, & Pisistratum in sacra Bibliothecae studio vellet aequare. Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliothecae citat.

Apud Graecos autem. Totus locus ex Agellij lib. 6. c. vlt. Vid. Athen. & Cicer. 3. de orat. Eustathius Aristarcho, & Zenodoto ad id usum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosque decantari in Panathenaeis ludis iussisse ait.

Ptolemaeus -- omnis litterat. sag. Verba Tertull. in Apolog. c. 18.

septuaginta millia. s. o. l. septingenta millia Agell. & Marcellin. lib. 2. 2.

De interpretibus. Cap. IV.

Hic etiam a Eleazaro pontifice petens scripturas veteris Testamenti, in Graecam vocem ex Hebraica lingua per septuaginta interpretes transferre curauit: quas in Alexandrina Bibliotheca habuit. Siquidem singuli in singulis cellulis separati: ita omnia per Spiritum sanctum interpretati sunt, vt nihil in alicuius eorum codice inuentum esset: quod in ceteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt & alij interpretes, qui ex Hebraea lingua in Graecam sacra eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Symmachus & Theodotio: sicut etiam & vulgaria illa interpretatio, cuius auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis Quinta editio nuncupatur. Praeterea sextam & septimam editionem Origenes a mirolabore reperit, & cum ceteris editionibus comparauit. Præbyter quoque Hieronymus trium linguarum peritus ex Hebraeo in Latinum eloquium easdem scripturas conuertit, eloquenterque transfudit, cuius interpretatio merito ceteris antefertur. Nam est & verborum tenacior, & perspicuitate sententiarum clarior, & atque, vt pote a Christiano interprete, verior.

- ^a Cap. IV. & ab Eleaz. Ex Hiero. in Chron.
^b Si quidem ling. Idem refert Aug. lib. 2. de doct. Christ.
^c Lib. 18. de ciuit. c. 42. & Epiph. lib. de ponder. qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.
^d & vulgaris. Hac verba non sunt Augustini.
^e miro labore rep. Ex Catalog. Hier. in Origen. Reperit autem has editiones (vt ait Epiph.) in dolijs, quoniam verò in Acteo list cre ait Hieronymus in presat. ad homil. Origen. a se versas.
^f Presbyter quoq. Aug. 18. de ciuit. c. 43.
^g Cuius interpretatio, Ex eod. 2. de doct. Christ. que tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.
^h atq. vtpote à Ch. int. v. Hac quidam libri non habent, neque libro 1. de offic. eccles. leguntur. sunt tamen in vetustioribus.

De eo qui primum Romam libros aduexit. Cap. V.

Romam primus librorum copiam aduexit ^a Æmilius Paullus, Perse Macedonũ rege deuictò: ^b deinde Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium quàm maximæ Bibliothecæ cõstruendæ. ^c Primum autè Romæ Bibliothecas publicauit Pollio, Græcas simul atque Latinas additis auctorũ imaginibus in atrio, quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.

- ^a Cap. V. Æmil. Paul. Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Æmilij abstinentiam laudans, narrat; libros Regis dumtaxat filijs studia litterarum tractantibus concessisse, cum auri & argenti acervos, reliquãque prædam ne aspicere quidem voluerit.
^b Deinde Lucull. Cicer. in Lucull. & 3. de simibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompeio, qui Lucullo successit, bellũq; confecit, tribuit Plin. lib. 7. c. 30.
^c Primum autem Rom. Plin. lib. 7. c. 30. Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, ynus viuentis posita imago est. Nam etsi reges illi multo ante Pollionem Bibliothecas instruxerant, non tamen forsasse publicarant, hoc est publicas fecerant.

Qui apud nos Bibliothecas instituerunt. Cap. VI.

Apud ^a nos quoque Pamphilus Martyr, cuius vitam Eusebius Cæsariensis cõscripsit, Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio ^b primus adæquare contedit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta voluminum millia habuit. Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores

A toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorũque studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt.

- ^a Cap. VI. Apud nos. Ex epist. 141. ad Marcellam.

Qui multa scripserunt. Cap. VII.

Marcus ^a Terentius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attollitur laudibus: quod tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Græcos Origenes in scripturarum labore tam Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superauit. Denique Hieronymus ^b sex millia librorum eius se legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus ingenio vel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit, vt diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam, sed nec legere quidem occurrat.

- ^a Cap. VII. M. T. Varr. apud Græc. Loc. est. ex Hieronymi libello, qui non extat, eius tamen eam partem, qua ad hunc locum pertinet, refert Ruffin. inuect. his verbis: M. Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterũ miris efferunt laudibus quod tantos libros composuerit, quantos quiuis nostrũ alienos sua manu describere non possit. Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, vt ait Hesychius in lib. de ijs qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.
^b sex mill. lib. Ita Ruffin. in apolog. sed eum Hieronymus mendaciũ arguit, vixque tertiam partem ab Eusebio, relata affirmat. Idem tamen quod Ruffinus, tradidit Epiphanius.

De generibus opusculorum. Cap. VIII.

Opusculorum ^a genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt: quæ Græcè scholia nuncupantur, in quibus ea quæ videntur obscura vel difficilia, summatim ac breuiter præstringuntur.

Secundum genus, homiliae sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi: quos nos libros vel volumina nuncupamus. Homiliae autem ad vulgus loquuntur: tomi verò, id est, libri maioris sunt disputationis. Dialogus est

est collatio duorum vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus, ^b Sermo autem dictus quia inter vtrumque feritur. Vnde & in Virgilio. Multa inter se se vario sermone ferebant. Tractatus, est vnus rei multiplex expositio, eò quòd trahat sensum in multa, ^c sententiam contrectando secum.

Differt autem sermo, tractatus, & verbũ. Sermo enim altera eget persona: tractatus specialiter ad seipsum est: verbum autem ad omnes. Vnde & dicitur, verbum fecit ad populum.

Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, ^d commenta Euangelij.

^e Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positũ est, & est nomen Græcum.

^f Panegyricum est licentiosum & laciniosum genus dicendi in laudibus regum: in cuius compositione homines multis mendacijs adulantur. Quod malum à Græcis exortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitauit.

^g Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribuntur, à fascibus dicti, id est, potestatibus. ^h Vnde & ob id libri Fastorum dicuntur, quia de regibus & consulibus editi sunt.

Procemium est initiũ dicendi. Sunt enim procemia principia librorũ, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nomẽ plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

Præcepta sunt, quæ aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: vt dilige Deum tuum: & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid nõ faciendum: vt, Non mœchaberis, non furtum facies. Similiter & gentilium præcepta vel iubent, vel vetant. Iubent faciendum: vt nudus ara, sere nudus. Vetant: vt Neue inter vites corylum sere, neue flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit, apud Latinos ⁱ Martius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, Postremus dicas, primus

taceas. Parabolæ & problemata nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem per se gerit, quod licet sit vocabulum Græcum, iam tamen pro Latino vsurpatur. Et notum est quòd in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

Problemata autem quæ Latinè appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit.

Quæstio autem est quæstio, cum quæritur, an sit, quid sit, quale sit.

B Argumentum verò dictum quasi argutũ, vel quasi argutè inuentum, ad comprobandas res.

Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.

Antè chartæ & membranarum vsũ, ^k in dedolatis ex ligno codicillis epistolarũ alloquia scribebantur. Vnde & portitores earum tabellarios vocauerunt,

- ^a Cap. VIII. Opusculorum. Ex Hieron. presat. in homil. Orig. in Ezech. que repetit etiam Ruff. in inuect.
^b Sermo autem dict. è Seru.
^c Sententiam contrectando secum. Ita A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur: seu à contrectando secum. Chacon.
^d Commenta iuris, commenta Euang. Commenta pro commentaria præcisè scriptum: putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodiè abscisum vulgaris sermo. vt suspicari possumus eod. modo Isidori aate vsurpatum.
^e Apologeticum. Ex Lact. lib. 5. c. 4.
^f Panegyric. Ex eod. lib. 1. cap. 15.
^g Fastor. lib. -- à fascibus dicti. Significationem etymon aptauit, vt consuevit, alioqui à fando dici non ignorans.
^h Vnde & ob id. Ex C. Neap. mendose reliqui. Quid.
ⁱ Martius vates. Vid. Lil. Gyrald. Dialog. 4. de poët. Latin.
^k In dedolat. ex l. c. Ex Hierony. epist. ad Niceam 42.

De ceris. Cap. IX.

Ceræ literarum materies, paruulorum nutrices. ^a ipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quarum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem & Thusci primum ferro in ceris scripserunt, postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Vnde & apud scribas dicebatur: ceram ferro ne cædito. Postea institutum est, vt ceram osibus scriberet, ^b sicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram mucronèque aremus

Officium graphium autem Græcè: Latinè scriptorium dicitur. Nam γραφῆ scriptura est.

• Cap. IX. Ipsæ dantingen. *Carmen est Draconij lib. 2. de machin. mundi.* Cera dat ingenium pueris primordia sensus. Inde fit, vt præstet littera, vel noceat.

• sicut indicat Atta. *Cui cur Atta cognomen hæserit, Vid. Fest. in Atta.*

De chartis. Cap. X.

Chartarum^a usum primùm Ægyptus ministravit, cœptum apud Memphiticā urbem. Memphis enim ciuitas Ægyptiorū est, vbi chartæ usus inuentus est primùm, sicut ait Lucanus, Conficitur bibula Memphitis charta papyro. Bibulam autem papyrum dixit, quod humorem bibat. Charta autem dicta, quod carptim papyri tegmen decerptum glutinatur. Cuius genera quàm plura sunt. Prima & præcipua^b Augustæa regia & maioris formæ in honorem Octauij Augusti appellata. Secunda Liuiana ob honorem Liuiæ. Tertia hieratica dicta, eò quod ad sacros libros eligebatur, similis Augustæa, sed subcolorata. Quarta Tæniotica à loco Alexandriae qui ita vocatur vbi fiebat. Quinta Saitica ab oppido Sai. ^c Sexta Corneliiana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primum confecta. Septima emporitica, quod ea merces inuoluuntur, cum sit scripturis minus idonea.

• Cap. X. Chartarum usus. *Plin. lib. 13. c. 12.*

• Augustæa regia. *regia, glossam putabat Chacon.*

• Sexta Corneliiana. *De Corneliiana nihil Plinius. Constat verò ex Dione & alijs Cornelium Gallum Ægypto fuisse præfectum ab Augusto.*

De pergamenis. Cap. XI.

Pergameni^a reges cum charta indigerent, membrana primi excogitauerunt. ^b Vnde & pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate seruatum est. ^c Hæc membrana dicuntur, quia ex membris pecudū detrahuntur. Fiebant autem primum coloris lutei, id est crocei, postea verò Romæ candida membrana reperta sunt: quod apparuit inhabile esse: quod & facile sordescant, aciemque legentium lædant. Cum peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putent, neque pauimenta alia, quàm è Carysteo marmore, quod

Auri fulgor hebetet, & Carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui numulariam discunt, denariorum formis myrteos pannos subijciunt: & gemmarum sculptores scarabeorum terga, quibus nihil est viridius, subinde respiciunt: & pictores idem faciunt vt laborem visus eorum viriditate recreent.

Membrana autem aut candida, aut lutea, aut purpurea sunt. Candida naturaliter existit. Luteum membranum bicolor est: quod à confectore vna tingitur parte id est crocatur, de quo Perfluus: Jam liber & positus bicolor membrana capillis. ^d Purpurea verò inficiuntur colore purpureo: in quibus aurum & argentum liquefcens patefcant in litteras.

• Cap. XI. pergameni Reges. *Eumenes Pergami rex membranas primus excogitauit.*

• Vnde & pergamenarum. *Verba sunt Hieronymi in epist. ad Chromat. 43.*

• Hæc & membrana dic. *Et fœminino, & neutro genere. Gloss. membranum v. u. r.*

• Purpurea verò. *Hiero. ad Eustoch. de custod. virg.* Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurū liquefcit in litteras. *Vnde liquefcit hic reponerat Chacon.*

De libris conficiendis. Cap. XII.

Quædam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur. Breuiore forma, carmina, atque epistolæ. ^a Verò historiæ maiori modulo scribebantur, & non solum in charta vel membranis: sed etiam & in omentis elephantinis, textilibusque maluarum folijs, atque palmarum. cuius generis Cinna sic meminit: Hæc tibi Arateis multum inuigilata lucernis Carmina, queis ignes^b nouimus ærios, Leuis in aridulo maluæ descripta libello, Prusiaca vixi munera nauicula. Circuncidi libros Siciliae primùm increbuit. Nam initio pumicabantur. Vnde & ait Catullus: Cui donolepidum nouum libellum Arido modo pumice explitum?

• Cap. XII. in omentis eleph. *Hinc elephantini libri, nisi maus codices eboreos, aut tabulas eboreas significari, de quibus meminere Vlp. de leg. 2. c. 52. & Pompon. c. 2. de orig. iur.*

• nouimus ærios. *Sic Gotth. o. Basil. Zanchus atherios legit. ærios autem ex illorum opinione qui sidera non in orbibus fixa, sed per æra ferri existimauerunt.*

De librorum vocabulis. Cap. XIII.

Codex multorum librorum est: liber vnus voluminis. Et dictus codex per translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex: quod in se multitudinē librorum quasi ramorum contineat.

translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex: quod in se multitudinē librorum quasi ramorum contineat.

Volumen liber est à voluendo dictus: sicut apud Hebræos volumen legis, volumina prophetarum.

Liber est interior tunica corticis quæ ligno coheret. De quo Virgilius, alta liber aret in vltimo. Vnde & liber dicitur in quo scribimus: quia^a ante usum chartæ vel membranarum de libris arborum volumina fiebant, id est, compaginabantur. Vnde & scriptores à libris arborum librariorum vocauerunt.

• Cap. XIII. ante usum chartæ. *Ex Hieronym. ad Nicaam.*

De librariorum et eorum instrumentis. Cap. XIV.

Librarios (constat) ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βιβλον vocant. Librarij autem, idem & antiquarij vocantur: sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantummodo vetera, vnde & nomen sumpserunt.

A scribendo autem scriba nomē accepit: officium exprimens vocabuli qualitate.

Instrumenta scribæ, calamus & penna. Ex his enim verba paginis infiguntur: sed calamus arboris est, penna auis, cuius acumen in duo diuiditur: in toto corpore vnitate seruata (credo) propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouum testamentū signaretur, quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum.

Dictus autem calamus quod liquorem ponat. ^a Vnde & apud nautas calare ponere dicitur.

Penna autem à pendendo vocata, id est, volando. Est enim, vt diximus, auium.

Folia autem librorum appellata: siue ex similitudine foliorum arborum: seu quia ex follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent: cuius partes paginæ dicuntur, eò quod sibi inuicem compingantur.

Versus autem vulgò vocati: ^b quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primùm deducebant stylum: deinde conuertebantur^c ad inferiora & rursum ad dexteram versus: quos hodieque rustici versus vocant.

• Scheda est quod adhuc emédatur, & nec

dum in libris redactū est, & est nomen Græcum, sicut & tomus.

• Cap. XIV. Vnde apud nautas calare. *quo verbo nostri quoque Thrasones vtuntur, cum calar el sombrero, calar la visera, atque alia huiusmodi effutiunt. inde etiam dies intercalares dictos vult, quasi interpositos inf. c. 17.*

• quia sic scribebant antiqui sicut arat. *tert. Id Græci (vt ait Pausan. lib. 1. ἡλιακῶν) ἔσσι ποφῆδον γράφειν, dixere. Versum autem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto, iterum eo reditur, vnde arationis initium est. quod est versum peragere Plinio lib. 18. c. 19.*

• ad inferiora. *Al. ad inferiorem.*

• Scheda. *Charis. lib. 1. Scida charta sine aspiratione à scindendo dicta est, sed etiam alij cum aspiratione ne schedā ex Græco ἀπό τοῦ σχίζειν dictam putant.*

De canonibus Euangeliorum. Cap. XV.

Canones Euangeliorū^a Ammonius Alexandriae Episcopus primus excogitauit: quem postea Eusebius Cæsariensis secutus, plenius composuit. Qui ideò facti sunt, vt per eos inuenire & scire possimus, qui reliquorum Euangelistarum familia aut propria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quattuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas & Iohānes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Iohānes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Iohānes. Quintus in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Iohānes. Octauus in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus in quibus duo, Lucas, Iohannes. Decimus in quibus singuli eorum propria quædam dixerunt: quorum expositio hæc est. Per singulos enim Euangelistas numerus quidam capitulis affixus adiacet, quibus numeris^b subdita est æra quædam. minio notata: quæ indicat in quoto canone positus sit numerus, cui subiecta est æra. Verbi gratia: Si est æra prima, in primo canone: si secunda, in secundo: si tertia in tertio, & sic per ordinem vsque ad decimum peruenies. Si igitur aperto quolibet Euangelio placuerit scire, qui reliquorum Euangelistarum familia dixerunt, assumes adiacentem numerum capituli: & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibique inuenies quot, & qui dixerint: & ita demum in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris

his indicantur per singula Euangelia de eisdem dixisse inuenies.

Cap. XV. Hammonius. Ex Hieronymi Catalogo, & pref. in Euang. & pref. Euseb. ad canones Hammonij. Subdita est ara quæd. Vel ex hoc loco apparet aram nihil esse aliud, quàm numeri not. Nam quam Isidorus aram, Hieronymus numerum dixit. & Victor Capuanus in pref. ad harmoniam Euangelicam Tatiani eadem de re. Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facile ex nota numeri reperta comprobet lectione. Vid. supra lib. 5. c. 34.

De canonibus Conciliorum. Cap. XVI.

Canon autem Græcè, Latinè regula nūcupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducit, nec aliquàdo aliorum trahit. Alij dixerunt regulam dictam vel quòd regat, vel quòd normam rectè viuendi præbeat: vel quòd distortū prauumq. quid corrigat.

Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses est scissa: quia non erat licètia Episcopis in vnum conuenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse. n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum conuenientes: iuxta fidem Euangelicam & Apostolicam secundū post Apostolos symbolū tradiderūt.

Inter cætera autem concilia quattuor esse (scimus) venerabiles synodos: quæ totam principaliter fidem complectuntur, quasi quattuor Euangelia, vel totidem paradisi flumina.

Harum prima Nicæna synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Ariana perfidia damnata blasphemia, quæ de inæqualitate sanctæ Trinitatis idè Arius asserbat: consubstantiali Deo Patri Deū filium eadem sancta synodus per symbolum definiuit.

Secunda synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore Constantinopoli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantiali Patri & Filio Sanctum Spiritum demonstrauit, dans symboli formam, quam tota Græcorum &

Latinorum confessio in Ecclesijs prædicat. Tertia synodus Ephesina prima. ducentorum Episcoporum sub iuniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem iusto anathemate condemnauit: ostendens manere in duabus naturis vnam Domini Iesu Christi personam.

Quarta synodus Chalcedonensis sexcentorum triginta sacerdotum sub Martino Principe habita est, in qua Eutyche Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei & carnis vnam naturam pronuntiantem, & eius defensorem Dioscorū quendam Alexandrinum Episcopū, & ipsum rursus Nestorium cum reliquis hæreticis vna Patrum sententia prædamnauit, prædicans eadem synodus Christum Dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam & diuinæ & humanæ confiteamur naturæ. Quattuor hæ sunt synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicantes: sed & si qua sunt concilia quæ sancti Patres spiritu Dei plenisauerunt, post istorum quattuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: quorū gesta in hoc corpore condita continentur.

Synodus autem ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus.

Concilij verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conueniebant omnes in vnum, communiq. intentione tractabant. Vnde & Concilium à communi intentione dictū quasi cōmuniciliū. Nā cilia oculorū sunt. Vnde & confidium, consilium, d. in, l. litteram transeunte.

Cœtus verò conuentus est, vel congregatio à cœuendo, id est, cōueniendo in vnum. Vnde & conuentus est nuncupatus: sicut conuentus cœtus, vel concilium à societate multorum in vnum.

Cap. XVI. Canon autem. Hoc caput ex alio Isidori volumine à Braulione, qui hoc opus interpolauit. in librisque digessit, accersitum videtur. Nam & concilior. acta hoc opere condita contineri inferius dicitur, & multa huius loci verba in ea pref. qua inscribitur origo concilior. reperiuntur.

Canones autem gen. Citantur hæc à Grat. dist. 15. c. 1. & Iuone lib. 2. tit. xj. cap. 16. Panorm. ex. 18. cap. lib. 6. et ymolog. eademq. in Rabani margine ex. 17.

Deum Filium. Dei Filium Gratian.

Constantinopoli Al. Constantinopolim.

Tertia Synod. Ante hæc verba Iuo. c. 20. Hæc synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyrilli Hierosolymitani Episcopi, Nectarij Constantinopolitan. (sic. n. legendum non) Nestorij.

Osten-

Ostendens manere. Genad. Sixtus vrbis Rom. episcopus decretum synodi aduersum Nestorium à se habitum volumine describens ad Orientis & Occidentis ecclesias dedit, cōfirmans duabus in Christo manentibus perfectè naturis, vnam Filij Dei credendam esse personam. & rursus ead. ferè in Leporio. Quarta synod. Ante hæc verba Iuo. cap. 21. Hæc synodus acta est temporibus Cælestini Papæ Romani, Iuuenalis Constantinopol. episcopi. Vbi pro Constantinopolitani, Hierosolymitani legendum admonuit Augustin.

Christum dominum. Christum Deum alij libri, & Grat. Iuo. Raban.

confiteamur naturæ. Addit post hæc verba solus Iuo. Hæc synodus acta est temporibus Leonis Papæ Rom. & Iuuenalis Hierosolymitani episcopi, Anatolij Constantinopolitani. Sic. n. legendum non, Athanasij.

Quor. gesta in hoc opere. Hæc omissa oportuit.

Concilij nom. t. e. m. Rom. d. Seru. Æn. 6. ad v. Nec verò h. l. s. d. Quid autem esset Concilium ostendunt La. ij. Felicitis verba apud Agell. lib. 5. c. 27. Qui non vniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, nō comitiā, sed concilium edicere debet. Sic enim legē dum docuit A. August. ex Cicerone, & Lino.

quasi comuniciliū. Ita Rabanus: quasi concilium veteres libri, vnius Salmant. ante 360. annos scriptus, quasi cōcilium, quod ad hunc quidem locum attinet, mē dose, rem totam attentius si spectes, haud prorsus absurde. Nam Concilium Isidori. etate solere scribi, mihi certè non sit dubium, nam & paullo post. idem codex habet: Vel concilium à societate, & c. E. qua scriptura duas ipse notationes confecit. Vt concilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi comuniciliū, vel sit (neglecto c.) consilium, & hoc quasi consilium d. in litteram transeunte, qua de re Festus. Consilium vel à consilendo, vel quod in vnā rem plurium mentes confideant. Fuisse autem hanc consilij scripturam in vsu testatur Pierius Valerianus lib. 9. Æn. ad v. Consilium summis r. d. r. h. Hoc Gratiani correctores non viderunt, nulla tamen re illorum sensus æquè adiuuatur. Nos antiquor. codicum scripturam representauimus, qua, hoc animaduerso, & emēdari & suppleri facile possit: vt nihil sit iam amplius quod desideretur.

De cyclo Paschali. Cap. XVII.

Paschalem cyclum Hippolytus Episcopus temporibus Alexandri Imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi auctores Eusebius Cæsariensis, Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atq. Victorius amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cuius quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexandrinæ vrbis Episcopus in xcv. annos per quinquies decem nouies calculans, quoto Kalendas vel luna debeat Paschalis sollempnitas celebrari, summa breuitate notauit.

Cyclus autem vocatus, eò quòd in orbem digestus sit, & quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate, & sine vlla arte. Vnde factum est vt cuiusque materiæ carmina simplici formitate facta cyclica vocarentur. Hinc & laterculum dictum quòd ordinē habeat stratum annorum.

Primus cyclus decemnouenalis.

Table with 3 columns: Roman calendar notation (e.g., B. Com. an. ij. Idus), Month (April, Maij), and Roman numeral (xx, xvj, etc.).

Secundus cyclus luna.

Table with 3 columns: Roman calendar notation (e.g., C. v. Idus), Month (April, Maij), and Roman numeral (xviij, xx, etc.).

K Tertius

Tertius cyclus luna.

	April.	Maij	April.	Maij
C.vij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
B.E.xv. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.v. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.vij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
B.C.Non.	April.	Maij	April.	Maij
E.vij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.iiij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Non.	April.	Maij	April.	Maij
B.E.xj. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.vij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xiiij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
B.C.iiij. Non.	April.	Maij	April.	Maij
C.vij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
B.E.xiiij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.

Quartus cyclus luna.

	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.vij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
B.C.vij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.iiij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iii. Non.	April.	Maij	April.	Maij
B.E.x. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xiiij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
B.C.iiij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.vij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.vij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
B.C.xj. Kalen.	April.	Maij	April.	Maij
E.iiij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Non.	April.	Maij	April.	Maij
E.ix. Kal.	Maij	April.	Maij	April.

Quintus cyclus luna.

	April.	Maij	April.	Maij
B.C.vij. Idus	April.	Maij	April.	Maij
C.iiij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xiiij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.ij. Non.	April.	Maij	April.	Maij
B.C.vij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xvij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.
C.ij. Kal.	April.	Maij	April.	Maij
E.xij. Kal.	Maij	April.	Maij	April.

A B.C.iiij. Idus	April.	xvij
C.iiij. Non.	April.	xxj
E.xvj. Kal.	Maij	xv
C.vj. Idus.	April.	xvij
B.C.iiij. Kal.	April.	xx
E.xiiij. Kal.	Maij	xxj
C.ij. Non.	April.	xvij
C.vj. Kal.	April.	xx
B.E.xvij. Kal.	Maij	xx
C.ij. Kal.	April.	xvj
E.xij. Kal.	Maij	xvij

Post cuius expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta luna cū Iudæis celebrabat, quocūq. die occurreret: quē ritū sancti Patres in Nicæna synodo prohibuerunt, constituētes non solum lunā Paschalē & mēsem inquerire, sed etiā & diem resurrectionis Dominicę obseruare: & ob hoc Pascha à quarta decima luna, vsq. ad vigesimam primam extenderunt, vt dies Dominicus non ommitteretur.

^k Paschæ autē vocabulum non Græcū, sed Hebræū est: nec à passione, quoniā *πάσχα* Græcè dicitur pati, sed à trāsitu Hebræo verbo Pascha appellatū est, eò quod tūc populus Dei ex Ægypto trāsierit. Vnde & in Euāgelio: Cū vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora vt trāsiret de mundo ad patrē. Cuius noxided peruigil ducitur, propter aduentū Regis ac Dei nostri, vt tēpus resurrectionis eius nos non dormientes, sed vigilantes inueniat. Cuius noctis duplex ratio est: siue quod in ea vitā tunc recepit cū passus est: siue quod postea eadē hora quā resurrexit, ad iudicandū venturus est. Eo autem modo agimus Pascha, vt non solum mortē & resurrectionem Christi in memoriā reuocemus, sed etiā cætera (quæ circa eum attestātur) ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initiū enim nouæ vitæ, & propter nouū hominē, quem iubemur induere & exuere veterē expurgantes vetus fermentum, vt simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatē primus mēsis in anni mensibus celebrationi Paschali mysticè attributus est.

Quod verò tertiæ hebdomadæ die Pascha celebratur, i. qui dies occurrat à quarta decima in vicesimam primā, hoc significat: quia in toto tempore seculi, quod septenario dierum numero agitur, nunc tertium tē-

pus

pus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Vbi iam manifestatum est sacramentum prius occultum in prophetico ænigmate, ideò & propter hæc tria seculi tempora resurrectio Domini triduaana est. Quod verò à quartadecima luna vsque ad vigesimam primam per dies septē Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerū septenariū, quo vniuersitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi ecclesiæ tribuitur propter instar vniuersitatis, vnde & Iohannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit ecclesias. Ecclesia verò in ista adhuc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in scripturis significatur.

Varia autem obseruantia opinionum Paschalis festiuitatis interdum errorē gignit. Latini namq. à tertio nonas Martij, vsque in tertium Nonas Aprilis primi mensis lunam inquirunt, & si quarta decima luna die Dominico prouenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt. Græci primi mensis lunam ab octauo Idus Martias vsque in diem Non. April. obseruant, & si quinta decima luna die Dominico incurrerit, sanctū Pascha celebrant. Huiusmodi igitur dissensio inter vtrosque Paschalem regulam turbat.

Communis annus dicitur qui p duodecim tantum lunas, hoc est, dies cccliiii. habet. Dicitur autē communis, quia sæpe duo ita coniuncti incedūt, vt inuicem se in Paschali sollemnitate sequantur: nam embolismus annus semper solus est.

Embolismus annus est, qui tredecim mēses lunares, id est, ccclxxxiiii dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moyfi diuinitus reuelatus, in quo iubentur ij, qui longius habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latine superaugmētum, eò quod expleat numerum annorum communium, quibus vndecim lunares dies deesse cernuntur.

Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à quarta decima luna Paschæ præcedentis vsque ad quartam decimā sequentis ccclxxxiiii. dies fuerint: embolismalis annus est, si cccliiii. communis.

Bissexus est post annos quattuor vnus dies adiectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto anno assē compleuerit, bissexus vnus facit.

Dicitur autem bissexus, quia bis sexies ductus assē facit: quod est vnus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissexus: quem super dierum cursum in anno sol facit: siue quod nequeat annus sub introduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaueris, hoc est, & prima die sext. Kal. Martias, & addito bis sexto alio die sexto Kal. Martias iteraueris. A sexto autem Kal. Mart. vsq. in diem pridie Kalēdas Ianuarias, in lunæ cursu bissexus apponitur, atq. inde detrahitur.

Intercalares autem dies idcirco vocantur, quia interponuntur, vt ratio lunæ solisque conueniat. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

Epactas Græci vocant, Latini adiectiones annuas lunares, quæ per vndenarium numerum vsq. ad tricenarium in se reuoluuntur. Quas ideò Ægyptij adijciunt, vt lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suum vigintinouē semis dies lucere dinoscitur, & fiunt in annum lunare dies cccliiii. Remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adijciunt. Vnde & adiectiones vocantur: absque his nō inuenies lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Istæ epactæ semper xj. kal. April. reperiuntur in eadem luna quæ fuerit eo die. Continentur autē circulo decemnouēnali: sed cū ad xxix. epactas peruenit, qui est circulus decemnouēnalis: iam sequenti anno nō addes super vigintinouem, vndecim, vt decem annunties detractis triginta, sed inde reuertēris vt vndecim pronunties.

^a Cap. XVII. Paschalem cyclū Hippolytus Episcopus. Post vocem episcopus lacuna, est in cod. Neap. Hieronymus in Catalogo. negat se reperire potuisse cuius vrbs episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabum episcopum facit (Bostæ fortasse) eius enim vrbs subscriptio in concilijs nunquam legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Romæ episcopum fuisse tradunt. Reperta Romæ est ante annos. xxx. illius marmorea statua sedentis, legiturque cyclus hic Paschalis in lateribus sedis cum Catalogo operum illius, non tamen integro quia lapis ea parte fractus.

^b Theophilus. Ex Catalogo Gennadij.

^c Victorius. Ita omnino legendum ex Bed. lib. 6. de ratione temp. c. 48. & ex Gennadio cuius verba sunt: Victorius homo Aquitanicus, inuitatus à S. Hilario vrbs Romæ episcopo composuit Paschalem cursum. (Abrecursum) indagazione cautissima, post quattuor priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum, Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.

^d per quinquies decem nouies. Per quinquies decies nouies Neap.

quoto Kal. vel luna. *Concil. Bracar. 2. c. 9. quoto Kalend. ar. die, vel quota luna.*
 f carmina simplici formitate facta cyclica. *Alij cyclica cum Rabano. siue id carminis genus arte quadam fieret, vt ait Aristophanis interpres in Auibus. Nam & κύκλιος poema tis quidam Homerum auctorem fuisse voluerunt, vt ait Phi- pon. ad lib. 1. ἀνακ. siue inscitia potius fieret, vt vult Acron ad carmen. Horat. Nec sic incipies vt scriptor Cyclicus olim. Vnde Cyclici à plerisque Græcis triuiales & circumforanei poeta dicuntur.*
 g Hinc & laterculum dictum. *Sic in melioribus libris, & rectè. Concilium Tolet. iv. cui Isidorus interfuit. c. 4. Solet in Hispanijs de sollempnitate Paschali varietas exi- stere prædicationis, diuersa enim obseruantia la- terculor. Paschalis festiuitatis errorem interterum parturit. & Cedrenus. ἡ παρ' ἑλλήνων ὀπίη πλὴθος λατέρι- κελον παρὰ Ρωμαίοις λέγεται. & c. & Hieronym. in Ez. ch. c. 4. Pro latere qui Græcè dicitur genere fœminino, ἡ πλὴθος Symmachus manifestius interpretatus est πλινθίων, quem nos laterculum, & abacum appel- lare possumus.*
 h stratum annor. *Tertull. de resurrect. carn. Ordo tem- porum sternitur.*
 i Post cuius expletionem. *Qua ante hac in impressis sunt. A conditione mundi vsq. ad hunc nouissimū cycli annum computantur anni. 592. à manuscriptis vetustioribus absunt. neque in reliquis idem numerus legitur sed vel. 5900. vel 5911. vel. 5921.*
 k Paschæ autem vocab. *Ex August. epistol. ad Ianuar. 119. Vid. Hieron. ad Matth. 26.*
 l Ed quod populus de Ægypt r. *Immo quod Ange- lus percutiens postes agni sanguine illitos cade abstines pra- tergressus sit. Vt Hieronym. loco citat. & Philo. sed hac Augu- stini sunt.*
 m Cuius nox ided peruigil. dicitur. *Ex Lact. li. 7. c. 19.*
 n Quæ circa eum attest. *Absunt hac ab optimo cod. Tolet.*
 o primus mensis. *Expunximus τὸ nouorum, nam neque apud Aug. est. neq. esse debet. Vid. Exod. 12.*
 p Qui xij. tantum lunas. *Al. lunationes.*
 q quia bissexias. *Ita scribi placuit A. Augustino, vt se- xiaes semissem significaret, quod voluit Isidorus. Atqui certum est, bissexiū appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.*
 r sol facit. *Qua post hac leguntur in quibusdam. m. s. etiā Gotthicis vt in Omiensī & Cesari aug. recipienda non putau- mus, ea sunt: Quia tres dies sine auctore sole transie- runt initio conditionis dierum. Inde quarta pars asis per annum crescit, & quarto anno diem inte- grum reddit. Inde Ægyptij inuentores huius artis ob exaltationes siderum auctore sole dici in quarta feria condito, vnum diem in quartum annum adie- cerunt in honorem solis, & lunæ.*
 s quod nequeat annus subintroduc. *Al. annū sub- introducere.*

De reliquis festiuitatibus. Cap. XVIII.

Festiuitas dicta à festis diebus, quasi festi- ditas, eò quòd in eis sola res diuina fit.

A Quibus contrarij sunt fasti, in quibus ius fa- tur, id est, dicitur. Sollemnitas à sacris dicitur, ita suscepta, vt mutari ob religionem nō debeat: à sollo, id est, firmo atque solido nomi- nata.

Celebritas autem nominatur, quòd non ibi terrena, sed cælestia tantum agantur.
 b Pascha festiuitatum omnium prima est, de cuius vocabulo iam superius dictum est.

Pētecoste sicut & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque deca- das Paschæ celebratur: vnde & vocabulum sumpsit. πέντε enim Græcè quinque, in quo die secundum legem panes Propositionis de nouis frugibus offerebantur. Cuius figu- ram annus iubileus in testamēto veteri ges- sit: quæ nunc iterum per figuram repromis- sionis æternam requiem præfiguratur.

c Epiphania Græcè, Latine apparitio si- ue manifestatio vocatur. Eo enim die Chri- stus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die & dominici baptisma- tis sacramentum, & permutatæ in vinum aquæ factorum per dominum signorū prin- cipia extiterunt. Duæ sunt autem Epipha- niæ: prima, in qua natus Christus pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: secunda, in qua ex gētium populis stella in- dice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

Scenopegia sollempnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedi- catio interpretatur: quæ celebrabatur à Iu- dæis in memoriam expeditionis, cum ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopegia: σκηνή enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollempnitas apud Hebræos Septembri mense celebra- batur.

d Neomenia apud nos Kalendæ: apud He- bræos autem (quia secundum lunarem cur- sum menses supputantur) & Græcè μὴνη luna appellatur: inde Neomenia, id est, no- ua luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione solle- mnes: de quibus dicitur in Psalmo: Canite ini- tio mensis tuba, in die insigni sollempnitas vestræ.

e Encænia autem est noua templi dedica- tio. Græcè enim καινὸν dicitur nouum. Quā- do enim aliquid nouum dedicatur, encæ- nia dicitur. Hanc dedicationis templi sollempni-

sollemnitatem Iudæi Octobri mense cole- bant.

Dies palmarum ided dicitur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut propheta cecinit, Hierusalem tendens a sellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis pal- marum multitudo plebium obuiam ei cla- mauerunt: Osanna, benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel. Vulgus autem ided eum diem f Capitilauium vocant: quia tunc moris est lauandi capita infantium, qui vngendi sunt: ne obseruatione quadragesi- mæ sordidata ad vnctionē accederēt. g Hoc autem die symbolum competentibus tradi- tur propter cōfinem Dominicæ Paschæ sol- lemmitatem: vt qui iam ad Dei gratiam per- cipiendam festinant, fidem quam confiteā- tur agnoscant.

Cœna Dominica dicta est, eò quòd in il- lo die Saluator Pascha cum discipulis suis fe- cerit: quod & hodie, sicut est traditum, cele- bratur, sanctumq. in eo chrisma conficitur, h atq. initium noui, & veteris cessatio testa- menti declaratur.

Sabbatum ab Hebræis ex interpretatio- ne vocabuli sui requies nominatur: quod Deus in ipso, perfecto mundo, requieuisset. Siquidem & eo die requieuit in sepulchro Dominus, vt quietis illius mysterium confir- mare: quod Iudæis obseruandum in vmbra futuri præceptū est. Sed postquam Christus in sepultura sua eius figurā adimpleuit, ob- seruatio eius quieuit.

Dominicus dies proinde vocatur: quia in eo resurrectionis Domini nostri gaudiū ce- lebratur. i Qui dies non Iudæis, sed Christia- nis in resurrectionē Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Illis enim solum celebrandum sabbatū tra- ditum est: quia erat ante requies mortuorū: k resurrectio autē nullius erat, qui resurgēs à mortuis non moreretur. Postquam autem facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesiæ, quòd corpus Ecclesiæ speraret in fine: iam dies Domini- cus, id est, octauus, qui & primus, celebrari cœpit.

a Cap. XVIII. ab sollo i. firmo. *Vid. Fest.*
 b Pascha fest. *De his tribus festiuitatibus. Vid. Hieron. ad Zach. c. 1.*
 c Epiph. *Qui dies à Græcis baptismo Christi dicitur, sed quid potissimum hoc die sit factum (ait S. Maximus) no- uerit ille, qui fecit.*
 d Neomen. *Ex Hierony. epist. ad Sunniam.*
 e Encæn. *Ex Aug. tract. 18. in Iohann.*

f Capitilauium. *Vid. lib. 1. de off. c. 27. & Rab. lib. 2. c. 35.*
 g Hoc autem die Symb. Comp. *Qui dicantur com- petentes, infr. lib. 7. c. vltim.*
 h Atq. in. n. a. v. c. t. d. *Addita sunt hæc ex veteribus li- bris, que in editis non erāt: in quibus autem manuscriptis de- erant, lacuna tantundem patebat.*
 i Qui dies non Iud. suam. *Verba Aug. epist. 119. c. 13.*
 k resurrectio autem. *Ibid.*

De officijs. Cap. XIX.

Officiorū plurima sunt genera: sed præ- cipuum illud quod in sacris diuinisque rebus habetur. a Officium autem ab efficiē- do dictum, quasi efficium: propter decorē sermonis vna mutata littera, vel certè vt quisq. illa agat, quæ nulli officiant, sed pro- sint omnibus.

Vespertinum officium est in noctis ini- tio vocatū, b à stella vespere quæ surgit oriē- te nocte.

Matutinū verò officium est, in lucis ini- tio, à stella lucifero appellatum, quæ in choā- te manè oritur. Quorum duorum tempo- rum significatione ostenditur, vt die ac no- cte semper Deus laudetur.

c Missa tempore sacrificij est, quando ca- techumeni foras mittuntur, clamante Leui- ta, Si quis catechumenus remansit, exeat fo- ras: & inde missa: quia sacramētis altaris in- teresse non possunt, qui nondum regene- rati noscuntur.

Chorus est multitudo in sacris collecta: & dictus chorus, quòd initio in modum coro- næ circū aras starent & ita psallerent. d Alij chorum dixerunt à concordia, quæ in cha- ritate consistit, quia si charitatem non ha- beat, respondere cōuenienter non potest. Cum autem vnus canit, Græcè monodia, e Latine sincinium dicitur: cum verò duo ca- nunt, bicinium appellatur: cum multi, cho- rus. Nam chorea ludicrum cantilenæ, f vel saltationes classium sunt.

Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallētibz ordine commutato, siue de vno ad vnum: quod genus psallendi Græci inue- nisse traduntur. Responsorios Itali tradide- runt: quòd inde responsorios cantus vocant: quod alio desinente, id alter respondeat. In- ter responsorios autem, & antiphonas hoc differt, quòd in responsorijs vnus versum di- cit, in antiphonis autem versibus alternant chori.

Lectio dicitur, quia non cantatur vt Psal- mus vel Hymnus, sed legitur tantum. Illic

enim modulatio, hic sola pronuntiatio quaeritur.

^b Canticum est vox cantantis in laetitiam.

ⁱ Psalmus a utem dicitur, qui cantatur ad psalterium, quo vsum esse David propheta in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam psalmodi titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponuntur. ^k Nam canticum psalmodi est, cum id quod organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus verò canticum, cum quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem à psalterio dicitur, unde nec mos est ex alio opere cum componi.

Tres autem gradus sunt in cātando: ^l primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris.

^m Diapsalma Hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, semper, i. quod illa, quibus hoc interponitur, sempiterna esse confirmant. ⁿ Quidam verò Græcum verbum existimant, quo significatur interualum psallendi, ut psalma sit quod psallitur: diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: ut quemadmodum sympsalma dicitur vocū copulatio in cantando, ita diapsalma disunctio earum, vbi quædam requies disunctæ continuationis ostenditur. Unde illud probabile est, non coniungendas sententias in psallendo, vbi diapsalma interpositum fuerit, quia idè interponitur vt conuersio sensuum vel personarum esse noscatur.

Hymnus est ^o canticum laudantiū, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo, quod sit carmen laetitiae & laudis. ^p Propriè autem hymni sunt cātus continentes laudem Dei. Si ergò sit laus & non sit Dei, nō est hymnus; si sit & laus, & Dei laus & non cantetur, non est hymnus. Si ergò & in laudem & Dei, & cantatur, tunc est hymnus.

Cui contrarius est threnus, quod est lamenti carmen & funeris.

^q Alleluia duorum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est Hebræū. Ia enim vnum est de decē nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

Amen significat verè siue fideliter, quod & ipsum Hebræū est. Quæ duo verba amen & alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec Barbaris licet in suam linguā omninò transferre, vel alia lingua enuntiare. Nam quamuis

A interpretari possint, propter sanctiorè tamè auctoritatè seruata est ab Apostolis in ijs propriæ linguæ antiquitas. Tāto enim sacra sunt nomina, vt etiā Iohānes in Apocalypsi referat, se, spiritu reuelāte, vidisse & audiuisse vocem cælestis exercitus tanquā vocē aquarū multarum & tonitruū validorum dicentiū: amē, & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris vtraque dici sicut in cælo resonant.

^r Osianna in alterius linguæ interpretationem in toto transire non potest. Osi enim saluifica interpretatur: anna interiectio est, motum animi significans sub de precantis affectu. Integre autè dicitur osianna, quod nos, corrupta media vocabuli littera & elisa, dicimus osanna, sicut fit in versibus cum scandimus. Littera enim prima verbi sequentis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod interpretatur saluifica: subaudiendo vel populum tuum, vel totum mundum.

Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. ^f Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

Oblatio vocatur, quia offertur.

^t Dona propriè diuina dicuntur, munera hominum.

C Nam munera dicuntur obsequia, quæ pauperes diuitibus loco munerum soluunt: itaque munus homini datur, donum Deo: unde etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quia manibus vel accipiuntur, vel dantur.

Duo autem sunt quæ offeruntur: donum, & sacrificium.

Donum dicitur, quicquid auro, argento, que aut qualibet alia specie efficitur.

Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponuntur. Omne autè quod Deo datur, aut dedicatur aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur: unde & appellatur. Unde errant qui dedicationem consecrationem putant significare.

^v Immolatio ab antiquis dicta èd quod in mole altaris posita victima cæderetur: unde & mactatio post immolationè est. Nunc autem immolatio panis & calici conuenit, libatio autem tantummodò calicis oblatio est. Hinc est illud: ^r Et libauit de sanguine vultus, sic & secularium ^y quidam Poëtarum: Nunc pateras libate Ioui. Libare enim propriè fundere

fundere est: sumptumque nomen de Libero quodā, qui in Græcia vsum reperit vitis. ^z Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent.

Victimæ verò, sacrificia, quæ post victoriam, deuictis hostibus, immolabantur: & erant victimæ maiora sacrificia, quàm hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quia icu percussa cadebat, vel quia vincita ad aras ducebatur.

^a Holocaustum illud est, vbi totum igne consumitur quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia ministrarent, solebant totas hostias in sacrorum consumere flamma, & ipsa erant holocaustomata. ^b ^γ ^λ ^ο ^υ enim Græcè, totum dicitur, καυσίς incensio, & holocaustum totum incensum.

^c Cerimonias apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem visum est Doctoribus à carendo appellari cerimonias, quasi carimonias, èd quod ea, quæ in sacris diuinis offeruntur, in suo vsu carerent homines, quod etiam nomen in vsu est litterarum sanctarum. Alij cerimonias propriè in obseruationibus Iudæorum credunt: abstinentiam scilicet quarundā esearum secundum veterem legem, èd quod obseruantes careant his rebus, quibus se abstinerint.

Sacrificium dictum, quasi sacrum factum: quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis: unde hoc eo iubente corpus Christi & sanguinem dicimus, quod dum sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum, operante inuisibiliter Spiritu Dei, cuius panis & calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latine bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore & sanguine Christi?

^d Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita sit, vt aliquid significare intelligatur, quod sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta baptismus, & chrisma, corpus & sanguis. Quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus diuina secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur, unde & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacramenta dicuntur. Quæ idè fructuosè pœnes Ecclesiā fiunt: quia Sanctus in ea manens Spiritus, eundem Sacramentorum latenter operatur effectum. Unde seu per bo-

A nos, seu per malos ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen quia Spiritus sanctus mysticè illa viuificat, qui quondam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: unde & Græcè mysterium dicitur, quod secretam & reconditam habeat dispositionem.

^e Baptismus Græcè, Latine tinctio interpretatur, quæ idcirco tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Prius enim deformitate peccatorum fœdi eramus, in ipsa tinctio reddimur pulchri dealbatione virtutum, unde in Canticis scribitur Canticorum, ^f Quæ est ista quæ ascendit dealbara? Cuius mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris & Filij & Spiritus sancti cognominatione compleretur, dicente Domino ad Apostolos: Itè, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum diuinorū. Quod

C autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus vt res illa inuisibilis, per congruens, sed profectò contrectabile & visibile impenderetur elementū, super quod etiā in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterio per Spiritum sanctum purificatur & animus. Cuius sanctificatio ita est. ^g Inuocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cælis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso: & accipiunt vim purgationis: vt in eis vt caro & anima delictis inquinata mundetur.

ⁱ Chrisma Græcè, Latine vnctio nominatur, ex cuius nomine & Christus dicitur, & homo post lauacrū sanctificatur. Nam sicut in baptismo peccatorū remissio datur, ita per vnctionè sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sacerdotium & in regnum solebant, ex quo & Aaron à Moyse vnctus est. Quæ dum carnaliter fit, spiritualiter proficit: quomodo & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur: sed spiritalis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud vnguentum, quod peccatrix

mulier super pedes, & ^k ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Iesu fuisse scribuntur.

Manus impositio ideò fit, vt per benedictionem aduocatus inuitetur Spiritus sanctus. ^l Tunc enim ille Paracletus post munda & benedicta corpora, libens à Patre descendit. & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nam legitur quòd in principio aquis superferebatur Spiritus sanctus.

Exorcismus Græcè, Latine coniuratio, siue sermo increpationis est aduersus Diabolum vt discedat: sicut est illud in Zacharia, Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnū stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei, & dixit Dominus ad Sathan: Increpet Dominus in te Sathā, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare & coniurare aduersus Diabolum, vnde sciendum quòd non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exufflatur, sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

^m Symbolum per linguam Græcā signum vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Euangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum vel iudicium posuerunt. Continet autem confessionem Trinitatis, & vnitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei & spei nostræ nō scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

Oratio petitio dicitur. Nam ⁿ orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non vbiq. cum prohibeamur à Christo orare in publico: sed vbi opportunitas dederit: aut necessitas importauerit. Neq. enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sine intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est obseruatio quarundā horarum communium: quæ diei interspatia signant, tertia, sexta & nona: similiter & noctis. Sed ideò orandi hæ horæ diuisæ sunt: vt si fortè aliquo fuerimus opere detenti: ipsum nos ad officium tempus admoneat: quæ tēpora in Scripturis inueniuntur. Primum enim Sanctus Spiritus congregatis discipulis hora tertia infusus est. Petrus qua

die visionem cōmunicationis in illo vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adiit, quando paralyticum sanitati reformauit. Sed & Daniele legimus hæc tempora in oratione obseruasse: & vtique ex Israelis disciplina, vt ne minus quàm ter die adoremus. Debitores enim sumus triū personarum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, exceptis vtique & alijs legitimis orationibus, quæ sine vlla admonitione debentur in ingressu lucis ac noctis siue vigiliarum: sed & cibum non prius sumere, quàm ^o interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cælestia, quàm terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam, & ^p ascendet celeriter & exaudietur.

Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiæque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte viscerum tenui semper & vacua, quod vulgò ieiunū vocatur. Vnde ieiunij nomen creditur deriuatum: quod sui inedia viscera vacua & exinanita existunt. ⁹ Ieiunium autem & statio dicitur. ^r Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eo quòd nulla lætitia siue tristitia obueniens castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentius tristitia, sollicitius administrat disciplinā. ^s vnde & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter ieiunium, & stationē. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia: non secundum legem, sed secundum propriam voluntatem: statio autem est obseruatio statutorum dierum vel temporum. Dierum, vt quartæ feriæ & sextæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Euangelio dixit ille: Ieiuno bis in sabbato, id est, quarta & sexta sabbati. Temporibus autem quæ legalibus ac prophetis institutibus terminatis temporibus statuta sunt, vt ieiuniū quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Euangelio dies illi, in quibus ablati sunt sponsus: vel sicut obseruatio quadragesimæ, quæ in vniuerso orbe institutione Apostolica obseruatur circa confinium Dominicæ passionis. His tertium genus quidā adiungunt: ^v quam Xerophagiam dicunt, abstinentiam scilicet humentiu ciboru. Vnde & nomen hoc datum, eò quòd siccis quidam escis vtantur.

Pœnitentia

Pœnitentia appellata, quasi punitentia, eò quòd ipse homo in se punit pœnitendo quod malè admisit: nam nihil aliud agunt quos veraciter pœnitet, nisi vt id quod malè fecerunt, impunitum esse non sinant. Eo quippe modo sibi non parcentibus ille parcat, cuius altum iustumque iudicium nullus contemptor euadit. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deslere & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinē fontis purgatio est, vt si fortè impugnante diabolo aliquod peccatum irreperit, huius satisfactione purgetur.

Satisfactio autem est causas peccatorum & suggestiones excludere & ultra peccatum non iterare.

Reconciliatio verò est quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur: nam sicut conciliamur Deo, quando primum à gentilitate conuertimur: ita reconciliamur, quando post peccatum pœnitendo regredimur.

^x Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latine confessio interpretatur, cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur cōfessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ. Aut dum quisque confitetur sua peccata ab eo indulgēda, cuius indeficiēs est misericordia. Ex hoc ^y igitur Græco vocabulo exprimitur & frequentatur exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidē vt ignaro, cuius cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei scilicet eius quæ ignoratur professa cognitio. Vtile enim sibi ac iucundum quisquam esse existimauerat, rapere, adulterari, furari, sed vbi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis ijs confitetur errorem.

Confessio autem erroris, confessio est desinendi: desinendum ergo à peccatis, dum confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: ceterum extra veniā est qui peccatum cognoscit, nec cognitū confitetur. ^z Itaque exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, habitu atque victu, sacco & cineri incubare: corpus fordibus obscurare: animum mœroribus deicere: illa quæ peccauit tristi tractatione mutare.

Litaniam autē Græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur rogationes. Inter litaniam verò & exomologesin hoc differt: quòd exomologesin pro sola confessione

peccatorum aguntur: litaniam verò indicuntur propter rogandum Dominum & impetrandum in aliquo misericordiam eius. ^a Sed nunc iam vtrumq. vocabulum sub vna designatione habetur: nec distat vulgo, vtrum litaniam, an exomologesin dicantur. Supplicationis autem nomen quodāmodo nunc ex gentilitate retinetur. ^b Nam feriæ aut legitime erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorū ex collatione sacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Vnde supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus excrandorum fiebant.

^a Cap. XIX. Officium autem ab eff. Ex Amb. 1. off. c. 8.

^b à stella vespere. Virg. Deniq. quid vesper ferus vehat. & alias sæpè.

^c Missa. Ambrosium, Leonem, aliosque patres sequitur. De Myssa etymo. multa Claud. Sainct. in præf. ad Liturg.

^d Alij chororum à concord. Ex Aug. in ps. 87.

^e Latine Sincinnium. Fest. Sincinnium cantionem solitariā. Agellius lib. 20. c. 2. Qui rectius locuti sunt, Sincinnistas littera n. gemina dixerunt. Sincinnid n. genus veteris cantionis fuit. & pauld post. Accius poeta Sincinnistas appellari ait nebuloso nomine, quod Sincinnium cur diceretur, ei obscurū esset. Sed quoniam assam vocem Asconius, & Nonius solam interpretantur: ascinium, vt aspidium dictum suspicabatur Chacon. Sincinium apud Rabanum.

^f Vel saltationes classium. Ita vetustiores libri. al. psal. tationes plausuum. Neap. Ludicrum cantilena vel plausuum sine voce saltationes.

^g Responsorios. Vel responsoria, vt roq. n. modo loquitur in lib. de off. & in regul. monach. c. de off.

^h Canticum est vox. Ex Hilar. in prolog. ps.

ⁱ Psalmus autem. Ex Aug. in ps. 4.

^k Nam canticum psal. Ex eod. Hilar. vel Ruff.

^l Primus succentoris. Permutari volebat hæc Chacon, vt esset primus in centoris locus, ex Varr. 1. de re rust. cap. 2. Vt dextra tibia alia, quàm sinistra, ita tamen vt sit quodammodo coniuncta, quòd est altera eiusdem carminis modorū incentiua, altera succentina. Et quidem licet adicias (inquam) pastorum vitam esse incentiuam, agricolar. succentiuam. Sed Ecclesiar. morem secutum Isidorum, in quib. qui cantum incipit succentor dicitur. verisimilius est. Cod. Neap. infimus succentoris.

^m Diapalma quidam Hebræorum esse volunt. Neq. hoc (opinor) quisquam ante Isidorum, neq. Isidorus ipse profecto dixit, qui toties apud Hieronymum legerat, quòd in Hebr. est דִּיאָלְמָא sela, id LXX. Theodotionem, & Aquilam דִּיאָלְמָא , Quintam verò editionem, semper reddidisse. Vid. ep. ad Marcell. 138.

ⁿ Quidam verò. Ex Aug. in ps. 4.

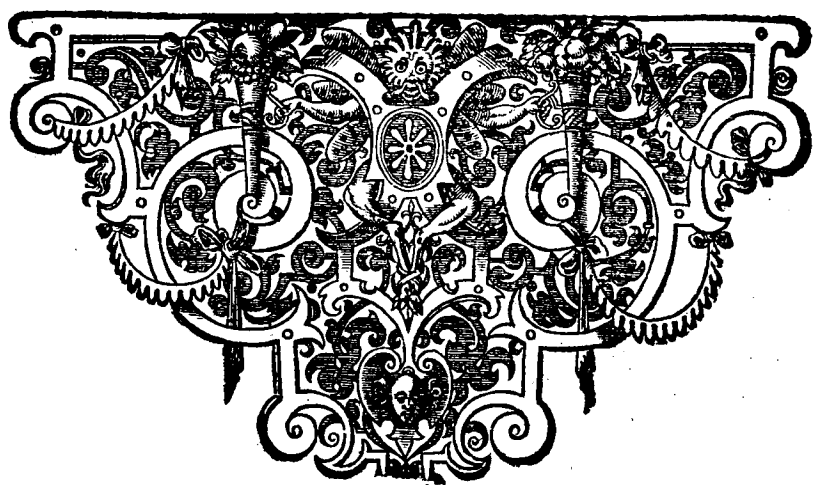
^o Canticum laudantium. Canticum laudes Aug. in ps. 39.

^p Propriè autem hymnus. Ex eod. in ps. 72.

^q Alleluia--laus Dei. Ex Amb. in ps. 118. Nam Hieronymus

ymus laudate Deum interpretatur, vt vocis ratio exposcit, A
ep. 137.
 f Osianna. Ex Hier. ep. ad Damasc. 145.
 f Fertum. Fest. Fertum (al. fertum) genus libi di-
 etum quod crebrius ad sacra ferebatur. *Glossa quaedam*
Latina Bibliotheca Vaticana. fertores fertu libantes.
 t Dona proprè diuina. Sic Gotth. al. Dei.
 v Immolatio-quod in mole. A. Augustinus in mola.
 x Et libauit de sanguine yuæ. *Ecclesiastici. c. 50.*
 y Sicut & quidam poetar. *Virg. Æn. 7.*
 z Hostiæ apud vet. e. *Seru. Æn. 1.*
 a Holocaustum. Ex Hieron. in *Ezech. c. 45.*
 b Holon n. Græc. Ex Aug. in ps. 64.
 c Cærimonix. *Seru. Æn. 4.* Sanè sciendum orgia
 apud Græcos dici omnia sacra, sicut apud Latinos B
 cærimonix dicuntur. *De etym. vid. Fest.*
 d Sacramentum est in aliqua celebrat. Ex Aug. ep.
 119. in principio.
 e Baptismus Græc. *Vid. Tertull. lib. de Baptism.*
 f Quæ ascendit dealbata. Ita Lxx. λελευκανθισμένη.
 & *Amb. Serm. 19. in ps. 118. vulg. quæ ascendit de de-*
serto delicijs affluens.
 g Cognomatione. f. *connomatione. peius apud Ra-*
hanum cognitione.
 h Inuocato n. Deo. Ex *Tertull.*
 i Chrisma. Ex *eod.*
 k Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. S. o. l. *Sed*
non videtur legisse hac Rabanus.
 l Tunc enim ille Paracl. *Verba sunt Tertull.*
 m Symbolum. Ex *Ruffin. Symbol.*
 n Orare est petere. Ex *Seru. Æn. 3.*
 o Interposita orat. *Anteposita Chaconis codex.*
 p Ascendit celeriter. *Locus ex Aug. in ps.*

9 Ieiunium autem & statio. Sic *Cass. lib. 5. de instit.*
Cænob. c. 24. Per Ægypti monasteria tâta cordis ala-
 critate suscipiebamur, vt absque legitimis ieiunijs
 quartæ, & sextæ ferix, quocunque pergebamus,
 quotidiana statio solueretur.
 r Statio de militari exemplo. *Tert. l. in lib. de orat.*
in fin. Si statio de militari exemplo nomen accepit
 (nam & militia Dei sumus) utiq. nulla lætitia siue
 tristitia obueniens castris stationes militũ rescin-
 dit. Nam lætitia libetius, tristitia folicitius admi-
 nistrabit disciplinã.
 s Vnde & milites. Ex *eod. in lib. de ieiun.*
 t Vt ieiuniũ quarti. *Verba Zacharia. c. 8. vid. Hierony.*
ibid. & Isid. 1. off. c. 37.
 v quam Xerophag. *Qua voce sæpè vtuntur Tertull.*
Hieronym. & Casian.
 x Quasi punitentia. *Al quasi punitentia. Idem. 2. de off.*
c. 16. Pœnitentia nomen sumpsit à pœna.
 y Ex hoc ergo Græco vocab. *Tertull. lib. de panit.* Is
 actus qui Græco vocabulo magis exprimitur, &
 frequentatur, exomologesis est, qua delictum Dño
 nostro confitemur, non quidè vt ignaro, sed quate-
 nus satisfactio confessioni disponitur, confessionis
 pœnitentia Deus mitigatur.
 z Itaq. exomolog. prostern. & humilif. h. d. est.
Verba Tertull. ibid.
 a Sed nunciam vtrumq. vocab. *Id vnde natum sit*
ex Concil. Agathen. constat. Sic in Concil. Tolet. 17. c. 6. cum
titulus sit de dieb. litaniar. per totos. xij. menses celebrandis, in
canone tamen dicitur, vt exomologesis votis gliscentib. cele-
bretur.
 b Nam ferix aut legitimæ. *Verba sunt Seruij Æn. 1.*
ad v. templis indicit honorem.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER SEPTIMVS.

De Deo, Angelis, & fidelium ordinibus.

DE DEO. Cap. I.

BEATISSIMVS Hie-
 ronymus vir eruditissi-
 mus & linguarum mul-
 tarum peritus, Hebræo-
 rum nominum interpre-
 tationem primus in La-
 tinam linguam conuer-
 tit. Ex quibus pro breuitate prætermis-
 multis quædam huic operi adiectis inter-
 pretationibus interponenda studui. Voca-
 bulorum enim expositio satis indicat quid
 velint intelligi. Habent enim quædam ex
 proprijs causis nominum ratione. In prin-
 cipio autem decem nomina ponimus, qui-
 bus apud Hebræos Deus vocatur.

a Primum apud Hebræos Dei nomen **יהוה**
 El dicitur: quod alij Deum, alij etymolo-
 giam eius exprimentes, *ישׁוּבֵן*, i. fortem in-
 terpretati sunt, ideò quòd nulla infirmitate
 b opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad
 omnia perpetranda.

Secundum nomen **אלהים** Eloim.
 Tertium **יהוה** Eloè quod vtrumque in
 Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in
 Latinum, ex Græca appellatione trãslatum.
 Nam Deus Græcè **θεός** dicitur c quasi **δέος**, i.
 timor: vnde tractũ est nomen Deus, quòd
 eum colentibus sit timori. d Deus autem
 propriè nomen est Trinitatis pertinens ad
 Patrem & Filium & Spiritum sanctum. Ad
 quam Trinitatem etiam reliqua quæ in Deo
 infra sunt posita vocabula referuntur.

Quartum nomen Dei dicitur **שׁבּוּת** Sa-
 baoth; quod vertitur in Latinum, exerci-
 tum siue virtutum: de quo in Psalmo ab
 Angelis dicitur: *Quis est iste Rex gloriæ?*
 Dominus virtutũ. Sunt enim in huiusmodi
 ordinatione virtutes multæ, vt Angeli, Ar-

changeli, Principatus & Potestates, cunctiq.
 cælestis militiae ordines, quorum tamen ille
 Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt,
 eiusque dominatui subiacent.

Quintum **עליון** Elion, quod interpreta-
 tur in Latinum excelsus, quia supra cælos
 est, sicut scriptum est de eo: *Excelsus Domi-*
nus supra cælos gloria eius. Excelsus autem
dictus, pro valde celsus. Ex enim pro valde
ponitur, sicut eximius, quasi valde emi-
nens.

Sextũ nomen **אֵלֵינוּ** Eieie, i. qui est Deus
 enim solus, quia æternus est; hoc est; quia
 exordium non habet, essentia nomen verè
 tenet. f Hoc enim nomen ad sanctũ Moy-
 sen per Angelum est delatum. Quærenti
 enim quod esset nomen eius, qui eum per-
 gere præcipiebat ad populum ex Ægypto
 liberandum: respondit. *Ego sum qui sum; &*
dices filijs Israël: qui est, misit me ad vos: tan-
quam in eius comparatione qui verè est,
quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia
facta sunt, quasi non sint. s Quod enim dici-
tur fuit, non est: & quod dicitur erit, nondũ
est. h Deus autem esse tantũ nouit, fuisse
& futurum esse non nouit. i Solus enim Pa-
ter cum Filio & Spiritu sancto veraciter est:
cuius essentia comparatum esse nostrum,
non esse est. Vnde & in communi eloquio
dicimus: k Viuit Deus: quia essentia vita vi-
uit, quam mors non habet.

Septimum **אֲדֹנָי** Adonai, quod generaliter
 Dominus interpretatur, quòd dominetur
 creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis
 dominatui eius deseruiat. Dominus ergo, &
 Deus: vel quòd dominetur omnibus, vel
 quòd timeatur à cunctis.

i Octauum **יהוה** Ia, quod in Deo tantũ
 ponitur: quod etiam in alleluia in nouissima
 syllaba sonat.

m Nonum Tetragramaton, hoc est quatuor

quor litterarū, quod proprie apud Hebræos in Deo ponitur, quod id est, duabus litteris, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autem ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

Decimum Saddai, שׁדַּי id est, Omnipotēs. Vocatus autem Omnipotēs, eò quod omnia potest, sed à faciendo quod vult, non à patiēdo quod nō vult. Quod si ei accideret nequaquam esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & inde Omnipotēs. Item Omnipotens, quia ipsius sunt omnia quæ ubiq. sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem & alia quædam in Deum substantialiter nomina, vt Immortalis, Incorruptibilis, Incommutabilis, Æternus. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ.

Immortalis sicut de eo scriptum est, Qui solus habet immortalitatem: quia in eius natura nulla est commutatio. ^a Nam omnis mutabilitas non inconuenienter mortalitas dicitur, secundum quam & anima mori dicitur: non quia in corpus vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id quod destitit esse quod erat, mortalis utiq. deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus incommutabilis.

Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolui non potest, nec diuidi. Quicquid enim capit diuisionem & interitum capit. Illenec diuidi potest, nec interire: inde Incorruptibilis est.

Incommutabilis est, quia semper manet & mutari nescit: nec proficit, quia perfectus est: nec deficit, quia æternus est.

Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc & Sempiternus, eò quod sit semper æternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniam cælum sedes eius habetur: vnde est illud, Cælum cæli Domino: & hæc ista quattuor vnum significant, nam vna eademque res dicitur, siue dicatur Æternus Deus, siue Immortalis, siue Incorruptibilis, siue Immutabilis.

Inuisibilis, quia nunquā per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciē subiectæ creaturæ eiusdemq.

A corporeæ: nam nemo potest ipsam manifestationem essentia Dei videre & vitare, sicut & dictum est Moyfi. Vnde & Iohannes in Epistola sua dicit: Deum nemō vidit vnquam. Res est enim inuisibilis, idēque non oculo, sed corde querendus est.

Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum vllæ passiones, vt libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, inuidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cum dicitur, Deū irasci, aut zelare, aut dolere, nostro vsu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

Simplex autem dicitur siue non amittendo quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, ° sicut in homine, cuius aliud est esse, aliud sapere. Nam & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam: sed quod habet, hoc & est, & omnia vnus est: ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est & quod in ipso est, essentialiter est, ^p excepto quod relatiuè ad quamcunq. personam est.

Summè bonus, quia incommutabilis est. ^C Creatura verò bonum, sed non summum est: quia mutabilis est. Et dum sit quidē bonum, non tamen esse potest & summum.

Incorporeus autem vel in corporalis idē dicitur Deus, vt spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Nam dum dicitur spiritus, eius significatur substantia.

Immensus, quia cuncta concludit ipse à nullo concluditur: sed omnia intra eius omnipotentiam coarctantur.

Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adijci. Attamen de consummatione alicuius facti perfectio dicitur. Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hoc vocabulum de vsu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba, quatenus id quod ineffabile est, vt cunq. dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt & alia.

Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est quod nō originē à Deo traxerit. Ipse & vnus, quia diuidi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter vnā & coæternam substantiam, siue in Patre, siue

sue in Filio eius vnigenito in forma Dei, siue in Spiritu sancto, qui vnus est spiritus Dei Patris, & Filij eius vnigeniti.

Sunt & quædam vocabula ex vsu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, siue de inferioribus, & quia in propria natura inuisibilis & incorporeus est, pro efficiētijs tamen caussarum in ipso rerum species adscribuntur: vt more locutionis nostræ facilius seipsum insinuet: vt quia omnia videt, dicatur oculus: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ^q ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut & obliuiscens & memorans. Hinc est quod & Propheta dicit: Iurauit Dominus exercituum per animam suam: non quod Deus animā habeat, sed hoc nostro narrat affectu. ^r Nam & facies Dei in scripturis sanctis non caro, sed diuina cognitio intelligitur, eadem ratione qua per faciem conspectam quisq. cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam: ac si dicatur, Da nobis cognitionem tuam. Sic & vestigia Dei dicuntur: quia nunc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò Omnipotens reperietur, dum in futurum, facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, vt ipsam speciem contemplantur, cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs, & habitus, & locus & tempus in Deum non proprie, sed per similitudinem translata dicuntur, quippe sedere super Cherubim dicitur, quod est ad situm: &, abyssus tanquam vestimentum amictus eius, quod est ad habitum. Et, anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, Si ascendero in cælum tu ibi es, quod ad locum. ^f Nam & in Propheta, plaustrum portantis fœnum species ad Deum dicitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantia eius.

^a Cap. I. Primum apud Heb. Ex Hieron. ep. 136. ^b opprimitur. Al. premitur. ^c quasi Δεός. e. Scru. Æn. 12. ad V. Diua Deam. ^d Deus autem prop. e. n. I. Ex Hieron. ep. ad Amand. 147. ^e Quintum Helion. Vnde quidam Græcos ἡλιον fecisse putant. ^f Hoc nomen-- mors non habet. Falso citatur hic locus à Magistr. sent. li. 1. d. 8. c. 1. ex Hieron. ep. ad Damasum, cum sit potius constat ex Augustini & Greg. varijs locis, prima pars vsq. ad non sint, ex Aug. 8. de ciuit. c. 11.

^A Quod n. dicitur fuit. Ex eod. in lib. de Symbolo. c. 4. & in ps. 101. ex quo rō dicitur deltri bis hoc loco sine fraude posset.

^b Deus autem esse tantum nou. Ex Greg. 4. Moral. c. 27. al. 32.

ⁱ Solus n. Ex eod. 18. Moral. c. 27. al. 32.

^k Viuit Deus quia est. Ex eod. lib. c. 3. al. 1.

^l Octauum Ω . Ex Hieron. ep. 136.

^m Nonū. Ex ead. ep. & ex 142. & in quest. in c. 17. Gen. Nec mirandum (inquit) quare cum apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos Ω litteram additam dixerimus, Idioma n. linguæ illius est per Ω quidem scribere, sed per a legere, sicut è contrario a litteram sæpè per e pronuntiant.

ⁿ Nam omnis mutabil. Ex Greg. 12. Moral. c. 17. e quo sunt serè huius cap. reliqua.

^o Sicut in homine cuius aliud. Ex 18. Mor. cap. 27. al. 34.

^p excepto hoc quod relati. Ex August. 11. de ciui. c. 10.

^q ab humanis mentib. Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.

^r Nam & facies Dei. Ex eod. in lib. 1. Reg. c. 10.

^f Nam & in proph. Amos. 2.

De Filio Dei. Cap. II.

^M Vltis etiam modis Christus appellari in scripturis inuenitur diuinis. Nam ipse Dei Patris Vnigenitus Filius, dū esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam serui accepit. Proinde quædam nomina in illo ex diuinitatis substantia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namque à chrismate est appellatus, hoc est, vnctus. ^a Præceptum enim fuerat Iudæis, vt sacrum conficerent vnguentum, quo perungi possent ij, qui vocabantur ad sacerdotium vel ad regnū: & ^b sicut nunc regibus indumentum purpuræ insignis est regis dignitatis: sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regis conferbat, & inde Christi dicti à chrismate, quod est vnctio. Nam chrisma Græcè, Latine vnctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accommodauit facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo Patre, sicut dicitur in Actibus Apostolorum: Collecti sunt enim in hac ciuitate, aduersus Sanctum Filium tuum, quem vnxisti: non utique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur vnguento.

^c Non est autē Saluatoris propriū nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis. ^d dum enim dicitur Christus, commune dignitatis nomen est: dum Iesus Christus, proprium est vocabulum Saluatoris. Christi autem nomen nusquā alibi omnino, nec in aliqua gente fuit, nisi tantum in illo

regno vbi Christus prophetabatur, & vnde A
uenturus erat.

Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè
Christus, Latina autem locutione vnctus.

Iesus Hebraicè, Græcè *Ἰησοῦς*, Latinè au-
tem salutaris, siue Saluator interpretatur,
pro eo quòd cunctis gentibus salutifer ve-
nit. Etymologià enim nominis huius etiam
Euangelista significat dicens: Vocabis no-
men eius Iesum, quia ipse saluum faciet po-
pulum suum. Sicut enim Christus significat
Regem, ita Iesus significat Saluatorem. Non
itaque nos saluos facit quicumque Rex, sed
Rex Saluator. Quod verbum Latina lin-
gua antea non habebat, sed habere poterat:
sicut potuit quando voluit.

Emanuel ex Hebræo in Latinum signi-
ficat, nobiscum Deus: scilicet, quia per virgi-
nem natus Deus hominibus in carne mor-
tali apparuit, vt terrenis viam salutis ad cæ-
lum aperiret. Ad diuinitatis substantiã quæ
pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

Deus autem dictus propter vnicam cum
Patre substantiam.

Dominus propter seruientē creaturam.

Deus autē & homo, quia verbum & caro.
Vnde & bis genitus dicitur, siue quia pater
eum genuit sine matre in æternitate, siue
quia mater sine patre in tempore.

Vnigenitus autem vocatur secundum di-
uinitatis excellentiam: quia sine fratribus:
Primogenitus secundum susceptionē homi-
nis, in qua per adoptionē gratiæ fratres habe-
re dignatus est, quibus esset primogenitus.

Omouosio Patri ab vnitatis substantiæ ap-
pellatur. Substantia enim vel essentia Græcè
ουσία dicitur *ὁμοῦς* vnū. Vtrumq. igitur con-
iunctum sonat vna substantia. Hoc enim vo-
catur omouosio, quod est, Ego & Pater vnū
sumus, hoc est, eiusdē cum Patre substan-
tiæ. Quod nomen etsi scriptū in sanctis lit-
teris non inueniatur, in assertionem tamen
totius Trinitatis defenditur: quia datur ra-
tio, vnde rectè dici ostendatur: sicut & Pater
in illis libris nusquam Ingenitus legitur, sed
tamen dicendus esse atque credendus non
dubitatur. Omouosio similis substantiæ: quia
qualis Deus, talis est & imago eius. Inuisibi-
lis Deus, & imago inuisibilis.

Principium, eò quòd ab ipso sint omnia,
& quia ante eum nihil.

Finis, vel quia dignatus est in fine tempo-
rum humiliter in carne nasci & mori: & iu-
diciū nouissimum ipse suscipere, vel quia

quicquid agimus ad illū referimus: & cum
ad eum peruenerimus ultra quod quæra-
mus non habemus.

Os Dei est, quia verbum eius est. Nam si-
cut pro verbis quæ per linguam fiunt, sæpè
dicimus, illa & illa lingua, ita & pro Dei
verbo os ponitur, quia mos est vt ore verba
formentur.

Verbum autem ideò dicitur, quia per
eum Pater omnia condidit siue iussit.

Veritas, quia non fallit, sed tribuit quod
promisit.

Vita, quia creauit.

Imago dicitur, propter parem similitudi-
nem Patris.

Figura est, quia suscipiens formam serui,
operum virtutumque similitudine Patris in
se imaginem atque immensam magnitudi-
nem designauit.

Manus Dei est, quòd omnia per ipsum fa-
cta sunt. Hinc & Dextera propter effectum
operis totius creaturæ, quæ per ipsum for-
mata est.

Brachiū, quia ab ipso omnia continentur.

Virtus, pro eo quòd omnem potestatem
Patris in semetipso habeat: & omnem cæli
terræque creaturam gubernet, contineat,
atque regat.

Sapientia, pro eo quòd ipse reuelat my-
steria scientiæ & arcana sapientiæ. Sed tamē
cum sit Pater & Spiritus sanctus sapientia &
virtus, & lumen & lux, propriè tamen ijs no-
minibus Filius nuncupatur.

Splendor autem appellatur propter quod
manifestat.

Lumen, quia illuminat.

Lux, quia ad veritatem contemplandam
cordis oculos referat.

Sol, quia illuminator.

Oriens, quia luminis fons & illustrator
est rerum, & quòd oriri nos faciat ad vitam
æternam.

Fons, quia rerum origo est, vel quòd fa-
tiant sitientes. Ipse quoq. Alpha & Ω: Alpha
enim litterā nulla præcedit: prima est enim
litterarum, sicut & Filius Dei: ipse enim se
principium Iudæis interrogantibus esse re-
spondit. Vnde & Iohannes in Apocalypsi,
propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum
Alpha & Ω, primus & nouissimus. Primus,
quia ante eum nihil est: nouissimus, quia iu-
diciū nouissimum ipse suscipiet.

Mediator, quia inter Deum & hominem
medius constitutus est, vt hominem ad
Deum

Deum perduceret, vnde & illum Græci *με-
σιτης* vocant.

Paracletus, id est, aduocatus, quia pro no-
bis intercedit apud Patrem: sicut & de eo
dicit Iohannes: Aduocatum habemus apud
Patrem Iesum Christum iustum. Paracletus
autem Græcum est, quod Latinè dicitur ad-
uocatus. Quod nomen & Filio & Spiritui
sancto adscribitur, iuxta quod & Dominus
in Euangelio ait: Rogabo Patrem: & alium
Paracletum dabit vobis.

Intercessor autē idem vocatur, quia pro
culpa nostra remouenda curam gerit: &
pro abluendis nostris criminibus curam im-
pendit.

Sponsus, quia descendens è cælo, adhæsit
Ecclesiæ, vt pace noui Testamenti essent
duo in carne vna.

Angelus dicitur propter annuntiatio-
nē paternæ ac suæ voluntatis. Vnde & apud
Prophetam magni consilij Angelus legitur,
dum sit Deus & Dominus Angelorum.

Missus dicitur, eò quòd apparuit huic
mundo Verbum caro factum: vnde & idem
dicit, Ego à Patre exiui, & veni in hunc
mundum.

Homo autem dicitur, quia natus est.

Propheta, quia futura reuelauit.

Sacerdos, quia pro nobis se hostiã obtulit.

Pastor, quia custos.

Magister, quia ostensor.

Nazaræus verò à loco.

Nazaræus à merito, i. sanctus siue mun-
dus, quia peccatum non fecit.

Siquidem & de alijs inferioribus rebus
nominum species ad se trahit Christus, vt
facilius intelligatur.

Dicitur enim Panis, quia caro.

Vitis, quia sanguine ipsius redēpti sumus.

Flos, quia electus.

Via, quia per ipsum ad Deum imus.

Ostiū, quia per ipsum ad Deū ingredimur.

Mons, quia fortis.

Petra, quia firmitas est credentium.

Lapis angularis, vel quia duos parietes è
diuerso, id est de circumcissione & præputio
venientes in vnam fabricam Ecclesiæ iun-
git: vel quòd pacem in se Angelis & homi-
nibus facit.

Lapis offensionis, quia veniens humilis,
offenderunt in eum increduli homines: &
factus est petra scandali, sicut dicit Aposto-
lus: Iudæis quidem scandalum.

Fundamentum autem ideò vocatur, quia

fides in eo firmissima est, vel quia super eum
catholica Ecclesia constructa est.

Nam & Christus agnus, pro innocentia.
Ouis, propter patientiam.

Aries, propter principatum.

Hædus, propter similitudinē carnis peccati.

Vitulus, pro eo quòd pro nobis est im-
molatus.

Leo, pro regno & fortitudine.

Serpens, pro morte & sapientia.

Idem & Vermis, quia resurrexit.

Aquila, propter quod post resurrectionē
ad astra remeavit. Nec mirū si vilibus signi-
ficationibus figuretur, qui vsque ad nostram
passionem, seu carnis contumelias des-
cendisse cognoscitur. Qui cum sit coæter-
nus Dei Patris ante secula Filius, postquam
venit plenitudo temporis, propter salutem
nostram formam serui accepit, & factus est
hominis filius. Inde quædam de illo in
scripturis secundum formam Dei, quædam
secundum formam serui dicuntur. Quo-
rum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quorum exempli gratia duo quædam comme-
morantur, vt singula ad singula referantur.

Secundum formam enim Dei de seipso dixit:

Ego & Pater vnum sumus: secundum for-
mam serui: Quoniam Pater maior me est.

Homines autem minus intelligentes quid
pro quo dicatur, ea quæ propter formam
serui dicta sunt, volunt transferre ad for-
mam Dei: & rursus ea quæ dicta sunt, vt ad
se inuicem personæ referantur, volunt no-
mina esse naturæ atque substantiæ, & fa-
ciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio:
coniuncta est humana natura, vt ex duabus
substantiis fieret vna persona. Solus igitur
homo pertulit crucem, sed propter vnita-
tem personæ & Deus dicitur pertulisse. Hinc
est quod scribitur: Si enim cognouissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Filiū ergo Dei crucifixum fatemur, non
ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate
humanitatis: non ex suæ naturæ perman-
sione, sed ex nostræ susceptione.

Quod verbum Latina ling. ante non hab. *Qui enim σωτήρα seruatoris voce satis se expressisse credunt, valde errant. Cic. act. 11. in Verr. Itaque eum non solum patronum istius insulae, sed etiam Sotera inscriptū vidi Syraculis. Hoc quantum est? ita magnum, vt Latine vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Soter, qui salutem dedit.*

Verbum autem. *Vid. lib. de Patris & Filij vnitae inter Hilarij opera, e cuius sine istorum quadam desumpta.*

Mediator. *Ex Lact. ibid.*

Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

Quia veniens humilis. *Nominatiuus absolutus, quem (si quid id ad nostra hac) etiam apud Ciceronem reperiri notauit Budaus in comment. ling. Graeca.*

Serpens. *Vid. Greg. Nyss. in vita Moys.*

Idem & vermis. *Propter vermem, qui e cinerib. Phoenicis existit, de quo Clem. Rom. in constit. lib. 5. c. 6. & carmen quod Phoenicis titulo cum Lactantij operib. circumfertur. & Epiph. in Anchoratu. Nam quod bombycem intellexerit: quamuis eo verme & notior, & fortasse verior resurrectionis species constet, tamen non fit verisimile.*

De Spiritu sancto. Cap. III.

Spiritus sanctus ideo praedicatur Deus, quia ex Patre, Filioque procedit, & substantiam eorum habet. Neque enim aliud de Patre procedere potuit, quam quod ipse est Pater. Spiritus autem dictus secundum id quod ad aliquid refertur: & spirans utique spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus sanctus secundum quod refertur ad Patrem & Filium quod eorum Spiritus sit. Nam & hoc nomen quod spiritus dicitur, non semper secundum id quod refertur ad aliquid: sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vnde non tantum Patri & Filio, & Spiritui sancto, sed omni rationali creaturae & animae hoc vocabulum congruit. Ideo igitur Spiritus Dei sanctus vocatur, quia Patris & Filij sanctitas est. Nam cum sit & Pater spiritus, & Filius spiritus, & Pater sanctus: & Filius sanctus: proprie tamen ipse vocatur Spiritus sanctus, tanquam sanctitas coessentialis & consubstantialis amborum.

Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus, ne duo in Trinitate Filij suspicentur. Ideo non praedicatur ingenuus, ne duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: Multa adhuc habeo quae vobis loquar, sed non potestis illa modo audire. Veniet autem Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, & de

meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solum natura procedit, sed semper ad peragenda Trinitatis opera indefinenter procedit.

Hoc autem interest inter nascentem Filium, & procedentem Spiritum sanctum: quod Filius ex vno nascitur: Spiritus sanctus ex utroque procedit: & ideo dicit Apostolus: Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Spiritus sanctus ex opere etiam & Angelus intelligitur: dictum est enim de illo: Et quae ventura sunt annuntiabit vobis: & utique Angelus Graece, Latine nuntius interpretatur. Vnde & duo Angeli apparuerunt Loth, in quibus Dominus singulariter appellatur, quos intelligimus Filium & Spiritum sanctum: nam Pater nunquam legitur missus.

Spiritus sanctus, quod dicitur Paracletus, a consolatione dicitur. *παράκλησις* enim Graece, Latine consolatio appellatur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit: postquam ab eorum oculis ipse in caelum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam eiusdem Domini sententiam, Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur, Ipse etiam dixit: tunc lugebunt filij sponsi, cum ablati ab eis fuerit sponsus. Item Paracletus pro eo quod consolationem praestet animabus, quae gaudium temporale amittunt. Alij Paracletum Latine oratorem vel aduocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiae, ab ipso sancta scriptura inspirata est.

Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur, propter dona quae de vnitae eius plenitudine particulatim quique, vt digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim Spiritus sapientiae & intellectus: Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiae & pietatis: Spiritus timoris Domini.

Spiritus autem principalis in Psalmo quinquagesimo legitur: vbi quia tertio spiritus repetitur, nonnulli Trinitatem intellexerunt ideo quia scriptum est: Deus spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est: videtur restare vt spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in spiritu sancto Spiritum sanctum.

Spiritus sanctus ideo donum dicitur, eod quod datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Iesum Christum

Christum cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in caelum, dedisset Spiritum sanctum: quo credentes impleri, linguis omnium gentium loquebantur. In tantum autem donum Dei est: in quantum datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem, donum est, sed sempiternae Spiritus sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, prout vult. Nam & prophetias quibus vult imperit, & peccata quibus vult dimittit. Nam peccata sine Spiritu sancto non donantur.

Spiritus sanctus inde proprie charitas nuncupatur: vel quia naturaliter eos, a quibus procedit, coniungit, & se vnum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, vt in Deo maneamus, & ipse in nobis. Vnde & in donis Dei nihil maius est charitate: & nullum maius est donum Dei quam Spiritus sanctus.

Ipse est & gratia, quae quia non meritis nostris, sed voluntate diuina gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem vnicum Dei verbum proprie vocamus nomine Sapientiae, cum sit vniuersaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia: ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo Charitatis: cum sit & Pater & Filius vniuersaliter charitas.

Spiritus sanctus Digitus Dei esse in libris Euangelij apertissime declaratur. Cum enim vnus Euangelista dixisset: In digito Dei eicio daemonia: alius hoc idem ita dixit: In spiritu Dei eicio daemonia. Vnde & digito Dei scripta lex est, data die quinquagesimo ab occisione agni: & die quinquagesimo a passione Domini Iesu Christi venit Spiritus sanctus. Ideo autem Digitus Dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum Patre & Filio significetur. Vnde & Paulus ait: Haec autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut autem per baptismum in Christo morimur & renascimur: ista spiritu signamur, qui est Digitus Dei & spirituale signaculum.

Spiritus sanctus ideo in columbae specie venisse scribitur, vt natura eius per aue simplicitatis & innocentiae declaretur. Vnde & Dominus, Estote, inquit, simplices sicut columbae. Haec enim auis corporaliter ipso felle caret: habens tantum innocentiam & amorem.

Spiritus sanctus inde nomine Ignis appellatur, propter quod in actibus Apostolorum

per diuisionem linguarum vt ignis apparuit, qui & infedit super vnumquemque eorum.

Propterea autem diuersarum linguarum gratia Apostolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

Quod vero supra singulos fuisse memoratur, id causae est, vt intelligatur per plures non fuisse diuisus, sed mansisse in singulis totus, sicut ferè ignibus mos est. Hanc enim naturam habet ignis accensus: vt quanti ad eum, quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint: tantis visum suae lucis imperiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, & ipse nihilominus in sui integritate permaneat.

Spiritus sanctus nomine Aque appellatur in Euangelio, Domino clamante & dicente: Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquae viuae fluent de ventre eius. Euangelista autem exposuit vnde diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua Sacramenti, aliud aqua, quae significat Spiritum Dei. Aqua enim Sacramenti visibilis est: aqua Spiritus inuisibilis est. Ista abluuit corpus, & significat quod fit in anima, per illum autem Spiritum sanctum ipsa anima mundatur & faginatur.

Spiritus sanctus ideo vntio dicitur, Iohanne testante Apostolo, quia sicut oleum naturali pondere superferitur omni liquori, ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Vnde & Dominus oleo exultationis, hoc est Spiritu sancto fuisse legitur vntus. Sed & Iohannes Apostolus Spiritum sanctum vntionem vocat dicens: Et vos inquit vntionem quam accepistis ab eo, permaneat in vobis: & necesse non habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut vntio eius docet vos de omni re. Ipse enim Spiritus sanctus vntio est inuisibilis.

a Cap. III. De vnitae eius pl. *Al. vnitatis.*

b Cum n. vnus Euangelista. *Luc. c. 11.*

c Alius. *Matth. c. 12.*

d Vt natura-- ipso felle caret. *Verba sunt Tertull. in lib. de baptism. & ita etiam cum plerisque loquitur. D. Th. 3. q. 39. artic. 6. non quod felle prorsus careat, sed quia fellis quam minimum habeat vt ait Arist. lib. 3. de part.*

e quanti ad crinem purp. coloris. *Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixerunt. Salom. cant. 7. Comae capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus. Sed cur hoc loco erimis mentio sit iniecta; alij dixerunt.*

De eadem Trinitate.

Cap. III.

Trininitas appellata, quod fiat totum unum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas, ut memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quandam imaginem diuinæ Trinitatis. Nam dum tria sunt, unum sunt: quia & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitur, & Filius, & Spiritus sanctus: Trinitas, & vnitas. Idem enim unum, idem & tria. In natura unum, in personis tria. Unum propter maiestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nam alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus: sed alius quidem non aliud, quia pariter simplex, pariterque incommutabile bonum & coæternum. Pater solus, non est de alio: ideo solus appellatur ingenuus. Filius solus de Patre est natus, ideo solus dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de Patre & Filio procedit: ideo solus amborum nuncupatur spiritus.

In hac Trinitate, alia appellatiua nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia, ut Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et inde propria, quia ipsam substantiam significant, qua unum sunt. Appellatiua verò Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedens. Eadem & relatiua: quia ad se inuicem referuntur. Cum enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cum verò dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus relatiue dicuntur, quia ad se inuicem referuntur. Nam Pater non ad seipsum, sed ad Filium relatiue dicitur: quia est ei Filius: sic & Filius relatiue dicitur, quia est ei Pater: sic & Spiritus sanctus, quia est Patris, Filiique spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia, qua unum sunt. Proinde Trinitas in relatiuis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

Nomen autem Deorum in Angelis & sanctis hominibus ideo pluraliter dicitur, propter quod non sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi, Dij estis. De Patre autem & Filio, & Spiritu sancto propter vnam & æqualem diuinitatem non nomen Deorum sed Dei esse ostenditur: sicut ait Apostolus, Nobis tamen vnus Deus, vel sicut voce di-

uina dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est: scilicet vt & Trinitas sit, & vnus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est: vna *ἁπλοῦς*, ac si dicatur vna natura aut vna essentia: tres hypostases, quod resonat in Latinum vel tres personas vel tres substantias. Nam Latinitas proprie non dicit de Deo nisi essentiam: substantiam verò non proprie dicit, sed abusuè: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur, non natura.

^a Cap. III. Sed alius quidem non aliud. Ex Aug. 11. de ciuit. c. 10.

De Angelis. Cap. V.

Angeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur Melachim מלאכים: Latine verò nuntij interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntiant. Angelorum autem vocabulum, officij nomen est, non naturæ: semper enim spiritus sunt, sed cum mittuntur vocantur Angeli. Quibus ideo pictorum licentia pennas facit: vt celerè eorum in cuncta discursum significant, sicut & iuxta fabulas poetarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicet. Vnde scriptura sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorum. Nouem autem ordines esse Angelorum sacra scriptura testantur, id est Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin & Seraphin: quorum officiorum vocabula cur ita dicta sint, interpretando exequemur.

Angeli vocantur propter quod de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Græcè, Latine nuntius dicitur.

Archangeli Græca lingua, Latina summi nuntij interpretantur: qui enim parua vel minima annuntiant Angeli, qui verò summa, Archangeli nuncupantur, Archangeli dicti quod primatum teneant inter Angelos: *ἀρχαῖ* enim Græcè, Latine princeps interpretatur. Sunt enim duces & principes, sub quorum ordine unicuique Angelorum officia deputata sunt.

^d Nam quia Archangeli Angelis præfunt, Zacharias propheta testatur dicens: Et ecce Angelus qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis offi-

cijs

cijs Angelorum nequaquam potestates superiores inferiores disponent, nullo modo hoc quod homini diceret Angelus ab Angelo cognouisset. Quidam autem Archangelorum priuatis nominibus appellantur, vt per vocabula ipsa in opere suo quid valeant designentur.

^f Gabriel Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo manifestatur, Gabriel mittitur. Vnde & eo tempore quo erat Dominus nasciturus, & triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Mariam: vt illum annuntiat, qui ad debellandas aereas potestates humilis venire dignatus est.

Michaël interpretatur, quis vt Deus: Quando enim aliquid in mundo miræ virtutis fit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso opere nomen est eius, quia nemo valet facere, quod facere præualet Deus.

Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: vbi cumque enim curandi & medendi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur & inde medicina Dei vocatur. Vnde & ad Tobiam idem Archangelus missus oculis eius curationem adhibuit, & cæcitate deterfa visum restituit: nominis enim interpretatione & Angeli officium designatur.

^c Uriel interpretatur Ignis Dei, sicut legimus apparuisse ignem in rubo. Legimus etiam ignem missum de super, & impleisse quod præceptum est.

Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes: quibus vniuersam cælestem societatem Apostolus complectitur, ordines Angelorum & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distributione officiorum alij Throni, alij Dominationes, alij Principatus, alij Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus quibus inuicem distinguuntur.

^d Virtutes, angelica quædam ministeria perhibentur, per quæ signa & miracula in mundo fiunt, propter quod & Virtutes dicuntur. Potestates sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum mundo noceant, quantum cupiunt.

Principatus sunt hi, qui Angelorum agminibus præfunt. Qui pro eo quod subditos Angelos ad explendum ministerium diuinum disponunt, principatus vocabulum ac-

ceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assunt, sicut per Daniele dicitur: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assidebant ei.

Dominationes sunt ij, qui etiam Virtutibus & Principatibus præminent, qui pro eo quod cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præsidet, & per eos iudicia sua disponit.

Cherubin autem & ipsæ sublimes cælorum potestates, & Angelica ministeria perhibentur: qui ex Hebræo in linguam nostram interpretatur scientiæ multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo quod vicinios positi diuina scientia cæteris amplius pleni sunt, Cherubin, hoc est, plentudo scientiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ facta ex metallo, propter significandam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

Seraphin quoque similiter multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo in Latinum ardentes vel incipientes interpretantur. qui idcirco ardentes vocantur, quia inter eos & Deum nulli Angeli consistunt: & ideo quanto vicinios coram eo consistunt, tanto magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde & ipsi velant faciem & pedes sedentis in throno Dei, & idcirco cætera Angelorum turba videre Dei essentiam plene non valet quoniam Seraphin eam tegit.

Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ita sunt specialia ordinum singulorum, vt tamen sint ex parte communia omnium. Nam dum Throni sedes Dei in quorundam Angelorum ordine specialiter designentur, tamen per Psalmistam, Qui sedes super Cherubin, dicitur. Sed ideo isti ordines Angelorum priuatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

Vnicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt iniuncta: quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. Nam quia Angeli & locis & hominibus præfunt, per Prophetam testatur Angelus dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. Vnde apparet, nullum esse locum cui Angeli non præfunt.

præfunt. ^k Præfunt enim & auspicijs operum omnium.

Hic est ordo, vel distinctio Angelorum, qui post lapsum malorum in cælesti vigore steterunt. Nam postquam apostata Angeli ceciderunt, hi in perseuerantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cæli creatione in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirum ostendens, quod post ruinam Angelorum malorum: hi, qui permanserunt, firmitatem æternæ perseuerantiæ consecuti sunt, nullo iam lapsu auersi, nulla superbia cadentes, sed firmiter in Dei amore & contemplatione manentes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.

Quod autem duo Seraphim in Isaia leguntur, figuraliter ^l veteris & noui testamenti significationem ostendunt. Quod verò faciem & pedes Dei operiunt, quia præterita ante mundum, & futura post mundum scire non possumus: sed media tantum ^m eorū testimonio contēplamur. Singuli senas alas habent, ⁿ quia de fabrica tantum mūdi quæ in sex diebus facta sunt, in præsentī seculo nouimus. Quod clamāt ter Sanctus alter ad alterum, Trinitatis in vna diuinitate demonstrant mysterium.

Cap. V. Angelorum autem vocab. Ex Grego. hom. 24. in Euang.

Quibus ideò pictorum. Ex Hieron. Is. 6.

Nouem autem ordines. Ex Greg. ead. hom.

Nam quia Arch. cognouisset. Ex. 4. Moral. cap. 27. al. 31.

Quidam autem Archang. Ex ead. hom.

Gabriel-- Michaël-- Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 8.

Potestates. Ex Greg. ibid.

in Latinum ard. Ita Gregorius, comburentes Hieronymus.

Nam quia Angeli & locis. Ex Gregor. 4. Mor. c. 27.

Præfunt enim auspicijs operum omnium. Al. hominum. Neap. c. præfunt. n. vt aspiciāt opera hominū.

Veteris & noui testam. Hieron. Isai. 6. & Orig. hom. 1. in Is.

Eorum testimonio. Has voces reijciebat Chacon, quod apud Hieronym. non essent.

Quia de fab. Hieron. ibid.

De hominibus qui quodam præfagio nomen acceperunt. Cap. VI.

Plerique ^a primorum hominum ex proprijs causis originem nominum habent. Quibus ita prophetice indita sunt vocabu-

la: vt aut futuris, aut præcedentibus eorum causis conueniant. In quibus tamen manente spiritali sacramento, nūc tantum ad litteram intellectum historię persequemur. Vbi autem etymologiæ interpretationem non attigimus: solā ipsam etymologiam in Latinum posuimus. Quod autem vnum nomen Hebraicum aliter atque aliter interpretatur: hoc secundum accētuum & litterarū euenit diuersitatem, vt in varijs significationibus nomina commutentur.

Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit, homo, siue terrenus, siue terra rubra interpretatur. Ex terra enim facta est caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

Heua interpretatur vita: siue calamitas, siue, Væ. vita, quia origo fuit nascendi; calamitas, & Væ, quia per præuaricationem causa exitit moriendi. ^b A cadendo enim nomen sumpsit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiam Heuam vitā & calamitatem appellatam, quia sæpe mulier viro causa salutis est, sæpe calamitatis & mortis, quod est Væ.

Cain possessio interpretatur: ^c vnde etymologiam ipsius exprimens pater eius ait: Cain, id est, possedi hominem per Deum. ^d Idem & lamentatio, eò quod pro interfecto Abel interfectus sit, & pœnam sui sceleris dederit.

Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidendus. Idem & vanitas, quia citò solutus est atque subtractus.

Seth interpretatur resurrectio, eò quod post fratris interfectionem natus sit: quasi resurrectione fratris ex mortuis suscitaret. Idem & positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

Enos iuxta propriæ linguæ varietatem, homo vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulum habuit. De eo enim scriptū est. Tunc initium fuit inuocandi nomen Domini. Licet plerique Hebræorum arbitrentur, quod tunc primum in nomine Domini, & similitudine eius fabricata sunt idola.

Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine ciuitatem postea ædificauit Cain.

Cainam lamentatio, vel possessio eorum: sicut enim Cain possessio, ita deriuatum nomen quod est Cainam, facit possessio eorū.

Mathusalé interpretatur mortuus est. Euidens etymologia nominis. ^e Quidam enim cum patre translatus fuisse, & diluuiū præterijisse putauerunt. Ob hoc signanter transfertur. mortuus est, vt ostenderetur non vixisse

xisse eum post diluuium: sed in eodem cataclysmo fuisse defunctū. Soli enim octo homines in arca diluuiū euaserunt.

Lamech percutiens. Iste enim percussit & interfecit Cain: quod etiam ipse postea perpetrasse vxoribus confitetur.

Noë requies interpretatur, pro eo quod sub illo omnia retrò opera quieuerunt per diluuium. Vnde & pater eius vocans nomē eius Noë dixit. Iste quiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.

Sem dicitur nominatus, quod nomē ex præfagio posteritatis accepit. Ex ipso enim Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli & populus Dei, ex eius quoque stirpe & Christus, cuius ab ortu solis vsq. ad occasum magnū est nomen in gentibus.

Cham, calidus: & ipse ex præfagio futuri cognominatus est. Posteritas enim eius eā terræ partem possedit, quæ vicino sole calentior est. Vnde & Ægyptus vsque hodie Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

Iapheth latitudo. Ex eo enim populus gentium nascitur, & quia lata est ex gētibus multitudo credentium, ab eadem latitudine, Iapheth dictus est.

Chanaan filius Cham interpretatur, mortuus eorum. Quod quid est aliud, nisi opus eorū? Pro motu enim patris, id est, pro opere eius maledictus est.

Arfaxat sanans depopulationem.

Chus Hebraicè æthiops interpretatur: à posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ipso enim sunt progeniti Æthiopes.

Nébrod interpretatur tyrānus. Iste enim prior arripuit insuetam in populos tyrannidem, & ipse aggressus est aduersus Deum impietatis ædificare turrem.

Heber transitus. Etymologia eius mystica est, quod ab eius stirpe transiret Deus: nec perseueraret in eis, translata in gentibus gratia. Ex ipso enim sunt exorti Hebræi.

Phaleg diuisio, cui pater propterea tale nomen imposuit, quia tunc natus est, quando per linguas terra diuisa est.

Thara exploratio ascensionis.

Melchisedech Rex iustus. Rex, quia ipse postea imperauit Salem: iustus, pro eo quod discernens sacramenta Legis & Euangelij: non pecudum victimas, sed oblationem panis & calicis in sacrificium obrulit.

Loth declinans. Factis enim Sodomorum non consensit, sed eorum illicita carnis incedia declinauit.

Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

Ammō cuius causa nominis redditur filius populi mei: sic deriuatur, vt ex parte sensus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

Sarai interpretatur princeps mea, eò quod esset vnus tantummodo domus materfamilias. Postea causa nominis immutata, ablata de fine, i. littera, dicitur Sara, id est, princeps. Omnium quippe gentium futura princeps erat, sicut & Dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: sed & reges populorum erunt ex ea.

Agar aduena vel conuersa. Fuit enim Ægyptia, complexui Abrahæ aduena causa generandi data, quæ post contemptum Angelo increpante conuersa est ad Saram. ^h Cethura thymiana.

Israhel interpretatur auditio Dei: sic enim scriptum est. Et vocauit nomē eius Israhel, quia exaudiuit eum Deus.

Esau trinomius est, & ex proprijs causis variè nuncupatur. Dicitur enim Esau, id est, rufus ob coctionem rufæ lentis ita appellatus, cuius edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus est, quod Latine sanguineus dicitur. Seir verò quod fuerit hispidus, & pilosus: quando enim natus est, totus, sicut pellis, pilosus erat. Atque ideò tribus nominibus appellatur, Esau, id est, rufus: Edom, id est, sanguineus: Seir, id est, pilosus: quia non habuit lenitatem.

Rebecca, patientia: siue quæ multum acceperit.

Lia laboriosa vtique generando. Plurimos enim dolores, quàm Rachel, fecunditate pariendi experta est.

Rachel interpretatur ouis, pro ea enim Iacob paut oues Laban.

Zelpha os hians.

Bala inueterata.

Dina trāsferitur in causam, iurgij enim in Sichimis causa exitit.

Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem & commutans. Mutauit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

Phares diuisio, ab eo quod diuiserit membrulam secundinarum, diuisionis, id est, Phares sortitus est nomen. Vnde & Pharisei qui

qui se quasi iustos à populo separabant, diu-
A appellabantur.

Zara frater eius, in cuius manu erat cocci-
num, interpretatur oriens: siue quia primus
apparuit, siue quòd plurimi ex eo iusti nati
sunt, vt in libro Paralipomenon continetur,
Zara, id est, oriens appellatus est.

Iob in Latinum vertitur dolens, & rectè
propter percussione[m] carnis & passiones
dolorum. Calamitates enim suas nominis
etymologia præfigurauit.

Pharao nomen est non hominis, sed ho-
noris: sic enim & apud nos Augusti appellā-
tur reges cum proprijs nominibus censean-
tur. Exprimuntur autem in Latinum Pharao
denudans eum, vtique Deum, siue dissipator
eius: populi enim Dei fuit afflictor.

Iannes, marinus, siue vbi est signum. Cef-
sit, & defecit signum eius corā signis Moyfi
vnde & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est.
Mambres, mare pelliceum, siue mare in
capite.

Moyfes interpretatur sumptus ex aqua.
Inuenit enim eum ad ripam fluminis expo-
situm filia Pharaonis, quem colligens ado-
ptaui sibi: vocauitque nomē eius Moyfes,
eò quòd de aqua sumpisset eum.

Aaron mons fortitudinis interpretatur,
propter quod thuribulum accipiens in me-
dio superstitem & interemptorum obuiam
stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons
fortis exclusit.

Eleazar, Dei adiutorium.

Balac, præcipitans, siue deuorans.

Balaam, vanus populus.

Phinees, ori parcens, transfixit enim pu-
gione Zambri cum scorto Madianitide, &
Domini furorem placauit, vt parceret.

Zambri, iste laceffens, vel amaricans. Pro-
priè enim nomen ab amaritudine præfigu-
ratum, quod peccando amaricauerit po-
pulum.

Raab, latitudo, vel fames, siue impetus.

Iosue interpretatur saluator. Ipse enim
in figura Christi populum à deserto salua-
uit, & in terram repromissionis induxit.

Caleb, quasi cor, aut canis.

Othoniel, tempus eius Deus, vel respon-
sio Dei.

Aoth, gloriosus.

Barach, fulgurans.

Debbora, apis vel loquax. Apis, quia fuit
ad bellum promptissima, dimicans aduersus
Sisaram, quo perempto cecinit canticum:

A inde loquax.

Iahel, ascensio.

Gedeon, experimentum iniquitatis eo-
rum. Frequentibus enim documentis infor-
matus est, quali præfagio contra hostes futu-
ram victoriam expediret: ex quo futuro ex-
perimento etymologiam nominis sumpsit.

Abimelech, pater meus Rex.

Tholah, vermiculus, vel coccinum.

Iair, illuminans.

Iephte, aperiens, vel apertus.

Hesebon, cogitatio, siue vinculum mœ-
roris.

Abdo, seruus eius.

Samson sol eorum, vel solis fortitudo. Fuit
enim virtute clarus, & liberauit Israël de ho-
stibus.

Dalila, paupercula, vel situla.

Booz, in fortitudine, siue in quo robur.

Noëmi, quam interpretari possumus cō-
solatam, eò quòd, marito & liberis peregrè
mortuis, nurum Moabitidem in consolatio-
nem suam tenuit.

Ruth, interpretatur festinans. Alienigena
enim erat ex populo gentili, quæ relicta pa-
tria festinavit transire in terram Israël: dicēs
socrui suæ, Quocumque perrexeris, pergā.

Anna, gratia eius interpretatur, quia dum
esset prius sterilis natura: postremò Dei gra-
tia fecundata est.

Eli, Deus meus.

Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli
C electus in ministeriū sacerdotij, cuius amif-
sionem suo expressit vocabulo. Apostolus
enim ait, Calciati pedes in præparationem
Euangelij pacis. Et Propheta: Quam speciosi
pedes qui anuntiant pacem. Iste ergò dis-
calciatus interpretatur, vt eius nomine ve-
teris Testamenti sacerdotium à veteri po-
pulo significaretur ablatum.

Phinees frater Ophni, os mutum inter-
pretatur, quo significatur sacerdotij veteris
& doctrinæ silentium.

Samuel, nomen eius Deus.

Iessai, insulæ sacrificium, vel incensum.

Saul, petitio interpretatur: notū est enim
quomodo Hebræorū populus eum sibi re-
gem petierit, & accepit nō secundum Deū,
D sed secundum suam voluntatem.

Dauid, fortis manu, vtique quia fortissi-
mus in prælijs fuit. Ipse & desiderabilis in
stirpe scilicet sua, de qua prædixerat prophe-
ta: Veniet desideratus cunctis gentibus.

Salomon trinomius fuisse perhibetur.

Primum

Primum vocabulum eius Salomon dicitur, i. A
pacificus, eò quòd in regno eius pax fuerit.
Secundum nomen Idida, eò quòd fuerit di-
lectus & amabilis domino. Tertium voca-
bulum eius Coheleth quod Græcè appella-
tur Ecclesiastes, Latinè Concionator, quòd
ad populum loqueretur.

Ionathas, columbæ donum.

Abfalom, patris pax per antiphrasin, eò
quòd bellum aduersus patrem gessisset: siue
quod in ipso bello Dauid placatus fuisse le-
gitur filio: adeò vt etiam magno cum dolo-
re extinctum plangeret.

Roboā, latitudo populi, & ipsum per an-
tiphrasin, quòd decem tribubus ab eo sepa-
ratis, duæ tantum ei relictæ sint.

Abia, pater dominus, vel pater fuit.

Afa, tollens, siue sustollens.

Iosaphat, Domini iudicium.

Ioram, qui est excelsus.

Achazias, apprehendens Dominum.

Athalia, tempus Domini.

Ioas, spirans, vel Domini robur.

Amasias, populum tollens.

Ozias, fortitudo Domini.

Azarias, auxilium Domini.

Ozias autem ipse est, qui & Azarias du-
plici nomine.

Ipse est qui illicitum sibi sacerdotiū ven-
dicare conatus, lepra in fronte percussus est.

Ioathan, est perfectus. Pulchram etymo-
logiam nominis habet: fecit enim rectum
in conspectu Domini, & portam templi ædi-
ficauit excelsam.

Achaz, apprehendens.

Ezechias, fortis Dominus.

Manasses, obliuiosus. Per multa enim sce-
lera & sacrilegia reliquerat & oblitus fuerat
Dei, siue quod oblitus est Deus peccatorum
illius.

Amon, fidelis, vel onustus.

Iosias, vbi est incensum Domini, propria
etymologia nominis. Iste est enim qui simu-
D lacra combussit.

Ioachaz, robustus.

Ioachim, vbi est præparatio.

Eliachim, Dei resurrectio.

Iechonias, præparatio Domini.

Sedechias, iustus Domini.

Ieroboā, iudicatio, siue causa populi, vel,
vt quidam aiunt, diuisio interpretatur, pro-
eò quòd in regno eius diuisus sit populus
Israël, & præcisus à regno stirpis Dauid. Di-
uisionis enim populi causa iste extitit.

Zambri, psalmus, vel canticum meum.

Omri, crispans meus.

Achab, frater patris.

Iezabel, fluxus sanguinis, vel fluens san-
guinem: sed melius, vbi est sterquilinū. Præ-
cipitata enim deorsum, comederūt carnes
eius canes: sicut prædixerat Elias, Et erunt,
inquit, carnes Iezabel, sicut stercus super fa-
ciem terræ.

Ochozias, apprehendens Deum.

Iehu, ipse, vel est.

Ioatha, robustus.

Sella, vmbra eius, vel petitio.

Manahem, consolans.

Phaceas, aperiens.

Nabuchodonosor, prophetia laguncula
anguste, siue prophetans istiusmodi signum,
per somnium scilicet futurorū quod vidisse
narratur, & Daniel interpretatus est: siue
sepsio in agnitione angustie, pro ijs, qui in ca-
ptiuitatem ab eo ducti sunt.

Zorobabel apud Hebræos ex tribus inte-
gris nominibus traditur esse cōpositus. Zo,
iste: ro, magister: Babel propriè Babylonium
sonat: & efficitur nomē Zorobabel, iste ma-
gister de Babylone: in Babylone enim ortus
est, vbi & princeps gentis Iudææ extitit.

Cap. VI. Pleriq. Omnia ferè ex Hieronymo.

à cadendo n. n. f. calamit. Victorin. lib. de Orthog.
& Ter. Scaurus, Calamitas antea dicebatur eada-
mitas.

Vnde etymolog. Ex Hieron. q. in Gen. c. 4.

Idem & lamentatio. Hieronymus: Cain possessio
vel acquisitio. Cainan lamentatio, vel possessio eo-
rum. Vt mirum non sit, si quemadmodum Cainan possessio,
ita è conuerso Cam lamentatio sit Isidoro.

Quidam enim eum cum patre. Ex q. in c. 5.

Egyptiorum lingua Cham. Vel Ham ex q. ad c. 9.

Thara exploratio ascensionis. In nominib. ex Gen.
Thara exploratoris odoris, siue exploratio ascen-
sionis, vel pastio.

Chetura thymiana. Hierony. Chetura thymia-
ma offerens, vel copulata, aut iuncta.

Esau trinom. Idem in Abd.

Zelpha os hians. Hieron. os fluens.

Pharao nomen est non hom. Ex eod. Isai. c. 90.

Pharao denudans eum. In nominibus ex Act. Pharao
denudans eum, siue dissipator eius. Idem in nom. ep.
ad Heb.

Mambres mare pelliceum. Sic o. l. & apud Hieron.
sed cum idem Hieronymus Mambre perspicuum interprete-
tur: Iambres mare pellucidum, recta fortasse scriptura fuerit,
vt & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam & apud
Paul. 2. ad Timoth. 3. Iambres legitur: & ita appellatur à
Palladio in vita Macarij Alexand. & Euseb. lib. 9. de præp.
cap. 3.

Othoniel. In no. ex Iesu Nau. Othoniel responsio Dei
vel

vel reuelatio Dei, vel tempus mei Dei, vel signum Dei.

P Aoth. In nom. ex eod.

q Hesebon. In nom. ex Num. cogitatio, siue cingulum mceroris.

r Noemi Ex ep. ad Furiam non longè à fine.

s Tribus nominibus. Ex comm. Eccles. c. 1.

t Absalon patris pax. Non ex Hieronymo qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in prolog. psalm. v. 11. paxit. (si modo id opus Gregorij esse credimus) sic n. Absalon patris pax interpretatur, non quòd ei pax vlla eum patre fuerit: sed quia quantæ pacis & patientiæ extitit, in eius peruersitate pater ostendit.

v Ochozias. In nom. ex Matth.

x Ioas spirans. Ita ms. o. quòd verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Iudic. Ioas sperans, siue temporalis, vel Domini robur. Spirans eo loco reponendum putamus. Vna est enim etymologia spirans siue temporalis ducta à verbo *WS* desperavit, que in spiratè, aut temporalem optime cadit. Quòd verò Domini robur additur, alia ratio est, *W* enim Dominus. & *W* fortis siue *W* fortitudo. Isq. mos nomina Hebræa confundendi, siue quòd aliter olim scripta, siue quòd Latina scriptura, & pronuntiatione eadem sunt, non infrequens Hieronymo. cum tamen diuersa interpretationis rationem nonnumquam reddat, sed etiam reddere negligat, quòd ipse fatetur in pref. ad lib. de nom. Heb. & initio huius capituli aduertit Isidorus.

y Ozias autem ipse est qui. Verba Hieronymi in Isa. cap. 1.

z Ipse est qui illicit. Idem in Amos c. 1. apud quem indubitum sibi sacerdot.

a Amon. In nominibus ex Matth. Amon fidelis vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quòd si ex Ain scribitur onustus interpretatur.

b Iofias. In nominib. ex Matth.

c Sedechias. In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. c. 2.

d Ieroboam. In Am. c. 1. Ieroboam iudicatio, siue causa populi: *Διακομὸς λαῶν* licet quidam per Græcam litteram legentes diuisionem populi suspicentur.

e Iezabel. In nom. ex Apoc.

f Iehu. In nom. ex 3. Regum.

g Ioatha robustus. Rom. c. Iathar ambustus Hieronymus, Etham robustus. Ioatham verò & Ioachaz. (qui in nonnullis codicibus leguntur) interpretationes, paullo antè postea. Vt tota de re amplius quærendum videatur.

h Zorobabel. In Agg. c. 1.

De Patriarchis. Cap. VII.

Quorundam Patriarcharum etymologia notandæ sunt, vt sciamus quid in suo vocabulo resonent. Nam plerique eorum ex causis proprijs nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrum princeps. *Αρχος* enim Græcè princeps est.

Abram primùm vocatus est pater videns populum, propter Israël scilicet tantum: postea appellatus Abraham, quòd transfertur pater multarum gentium, quòd erat adhuc per fidem futurum. Gentium autem non habetur in nomine, sed subauditur, iuxta il-

lud. Erit nomen tuum Abraham, quia patrem multarum gentium posui te.

Isaac, ex risu nomē accepit. Riserat enim pater, quando ei promissus est admirans in gaudio. Risit & mater, quando per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergò causa nomē accepit Isaac, interpretatur enim risus. Sciendum autem quòd quattuor in veteri testamento absque vlllo velamine nominibus suis, antequàm nasceretur, vocati sunt: Ismaël, Isaac, Salomon, & Iofias: Lege scripturas.

Iacob, supplantator interpretatur, siue quòd in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, siue quòd postea fratrem arte deceperit. Vnde & Esau dixit: iuste vocatū est nomen eius Iacob, supplantauit enim me ecce secundò.

Israël, vir videns Deum. Tunc enim hoc nomen accepit, quando tota nocte luctatus vicit in certamine Angelum, & oriente lucifero benedictus est. Inde propter visionem Dei Israël appellatus est, sicut & ipse ait. Vidi Dominum & salua facta est anima mea.

Ruben, interpretatur visionis filius. Sic enim quando eum peperit Lia, vocauit nomen eius Ruben dicens, Quia vidit Deus humilitatem meam.

Simeon, interpretatur auditio. Sic enim dixit Lia quando peperit eum, Quia exaudiuit me Deus.

Leui, additus. Dixit enim Lia quando peperit eum non ambigens de amore viri: Nunc mecum erit vir meus, quia peperit ei tres filios.

Iudas, confessio dicitur. Quando enim peperit eum Lia, laudem Domino retulit dicens, Nunc super hoc confitebor Domino, & ob id vocatus est Iudas. A confessione itaque nomen eius est dictum: quòd est gratiarum actio.

Issachar interpretatur, est merces. Ie quippe dicitur est, Sachar merces. Hoc autem ideò quia mandragoris filij Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Vnde & dum natus est dixit Lia, Dedit Deus mercedem meam.

Zabulon interpretatur habitaculū. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: propterea iam secunda dixit. Habitauit mecum vir meus. Vnde & filius eius vocatus est habitaculum.

Nephtalim de conuersione, siue comparatione;

ratione: causa nominis eius est. Vnde & dixit Rachel, cum peperisset ancilla eius Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

Dan interpretatur iudicium. Bala enim dum eum peperisset, dixit Rachel domina eius: Iudicauit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Causam nominis expressit: vt ab eo quòd iudicasset se Dominus, filio ancillæ iudicij nomen imponeret.

Gad ab euentu siue procinctu vocatus est. Quando enim peperit eum Zelpha: dixit domina eius Lia, in fortuna, id est quòd dicitur, in procinctu, vel euentu.

Aser beatus dicitur, dum enim peperisset eum Zelpha: dixit Lia, Beata ego, & beatificans me mulieres: & ab eo quòd beata dicitur: ex etymologia nominis Beatum vocauit.

Ioseph, ab eo quòd sibi alium addi mater optauerat: vocauit augmentum. Hunc Pharaon, Zaphanath Phaanecca appellauit, quòd Hebraicè absconditorum repertorem sonat, pro eo quòd obscura somnia reuelauit, & sterilitatem prædixit. Tamen quia hoc nomē ab Ægyptio ponitur: ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergò Zaphanath Phaanecca Ægyptio sermone Saluator mundi, eò quòd orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

Beniamin interpretatur filius dextræ quòd est virtutis. Dextra enim appellatur Iamin. Mater quippe eius moriens vocauerat nomen eius Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutauit: filium dextræ nominans.

Manasses dictus ab eo quòd sit pater eius oblitus laborum suorum. Ita enim Hebraicè vocatur oblitio.

Ephraim eò quòd auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

Cap. VII. Quorundam. Omnia serè ex questionibus in Gen.

a Abram pater vid. Ex nominib. apud Matth.

b Postea appellatus est Abraham. Ex quest. ad. c. 17.

c Sciendum autem. Ad c. 17. Falso autem pro Salomone Samuelem quidam substituunt. Vid. Paralip. 1. c. 22.

d Israel vir videns Deum. Ita quidem in nominib. & in Is. c. 1. Sed eam interpretationem improbat in quest. c. 32. ubi Princeps cum Deo interpretatur. Idemque rursus in comment. in Ioel, ἐνδύτατον θεῶν, i. rectissimum Dei.

e Ruben. Ad. c. 29.

f Simeon. Ibid.

g Issachar. Ad. c. 30.

h Nephtalim. Ibid.

i Hunc Pharaon. Ad. c. 41.

A¹ Beniamim. Ad. c. 35.
m Manasses-- Ephraim. Ad. c. 41.

De Prophetis. Cap. VIII.

Vos gentilitas vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores: quia porrò fantur & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis Prophetæ, in veteri testamento videtes appellabantur: quia videbāt ea quæ ceteri nō videbant, & præspiciebant ea, quæ in mysterio abscondita erant. Hinc est quòd scriptum est in Samuele, Eamus ad videntem. Hinc Isaias, Vidi, inquit, Dominum sedentem super solum excelsum & eleuatum. Et Ezechiel, Apertisunt cæli, & vidi visiones Dei. Quorundam autem Prophetarum nominum etymologiæ annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostendunt, quid in futurū factis dictisq. suis prænuntiaissent.

Elias interpretatur Dominus Deus: Ex futuri igitur præfagio sic vocatur. Nam dū altercatur in sacrificio cum quadringentis sacerdotibus Baal, inuocato nomine Domini descendit de cælo ignis super holocaustum. Quòd cum vidisset omnis populus cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur causa tale prius nomen accepit, pro eo quòd per eum postea cognouerit populus Dominū Deum. Idem & fortis Domini interpretatur: vel propter quòd interfecit eosdem sacerdotes, vel propter quòd Achab aduersitatem tolerauit.

Elifæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præfagio accepit Deniq. & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte saluauit.

Nathan, dedit, siue dantis.

Isaias interpretatur saluator Domini. Et meritò. Saluatorem enim vniuersarum gentium, eiusque sacramenta amplius quam ceteri prædicat.

Ieremias excelsus Domini, pro eo quòd dictum est ei: Constitui te super gentes & regna.

Ezechiel, fortitudo Dei.

Daniel, iudicium Dei, siue quia in presbyterorum iudicio sententiam diuinæ examinationis exhibuit, dum reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberauit: siue quòd visiones & somnia, quibus per signa quædam & ænigmata futura monstrabantur,

bantur, sagaci mente discernens aperuit. ^fHic & desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non manducauit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

Osee, saluator aut saluans. Dum enim irā Dei in populū Israēl ob crimen idololatriæ prophetasset: domui Iudæ salutem prænuuntiauit. Propter quod Ezechias Rex Iuda, sublatis idolis, quæ præcedentes Reges consecrauerant, templum Domini purgasse ac purificasse monstratur.

^g Ioël, Dominus Deus, siue incipiens Deo, vel fuit Dei. Hæc enim eius vocabulum resonat etymologia incerta.

^h Amos, populus auulsus. Prophetia enim eius ad populum fuit Israēl, quia iam auulsus erat à Domino, & aureis vitulis seruebat, siue auulsus à regno stirpis Dauid.

ⁱ Nahum, gemens, siue consolator. Increpat enim ciuitatem sanguinū, & post euerisionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes euangelizantis & annūtriantis pacem.

^k Habacuc amplexās, quia vel ex eo quod amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congregitur, amplexantis, id est, luctantis fortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem iustitiæ prouocare: cur in rebus humanis & mundi istius πολιτῆα tanta rerum versatur iniquitas?

^l Micheas, quis hic, vel quis iste? Committatur enim Samarię ob causam simulacrorum illo modo, quo de Eliu dicitur: Quis est iste inuoluens sententias?

^m Sophonias, specula vel, arcanum Domini interpretatur: vtrumque ad prophetam cōuenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Vnde ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te posui domui Israēl. Et alibi, Non faciet Dominus quicquā, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis.

ⁿ Abdias, seruus Domini. Sicut enim Moyses famulus Domini & Apostolus seruus Christi: ita iste legatus ad gentes missus videt & prædicat quæ prophetalis digna sunt ministerio & seruitute: inde seruus Domini.

^o Ionas interpretatur columba, siue dolēs. Colūba, pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem vel propter tristitiam quam habuit de salute Ninuitarum: vel propter hederam subito arefcentem: cuius vmbaculo tegebatur contra solis ardo-

rem. Ipse est & Amathi Sareptanæ viduæ filius, vt Iudæi affirmant, quem resuscitauit Elias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quod verum Elias locutus est: ille qui suscitatus est, filius nuncupatus est veritatis.

Zacharias, memoria Domini. Septuagesimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante memoratus est Dominus populi sui: iussūque Darij reuersus est Dei populus, & reedificata est & vrbs, & templum.

^p Aggæus, in Latinum festiuus & lætus resonat. Destructum enim templum ædificandum prophetat, & post luctum captiuitatis regressiōnis lætitiā prædicat.

Malachias, interpretatur Angelus Domini, id est, nuntius, Quidquid enim loquebatur: quasi à Domino essent mandata, ita credebantur, & inde ita nomen eius septuaginta transtulerunt dicentes. Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

Esdra, adiutor.

Nehemias, consolator à Domino. Quodam enim prælagio futurorum nomina ista fortiti sunt. Fuerunt enim in adiutorium & consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam & templum Domini idē reedificauerunt, & murorum ac turrium opus ipsi restaurauerunt.

^q Ananias, gratia Dei. Idē & Sidra lingua Chaldæa, quod interpretatur decorus meus.

Azarias, auxilium Domini. Idem & Abdenago, quod in Latinum vertitur seruiens taceo.

^r Misael: quæ palus Domini: ipse & Misach quod interpretatur risus vel gaudium.

^s Ahia frater eius.

Semeia, audiens Dominum.

Asaph, congregans.

^t Ethan, robustus, siue accensus.

Idithum, transiliens eos, siue saliens eos.

^v Quosdam enim inhaerentes humo: curuatos in terram, & ea quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponentes trāsiliuit cānendo iste, qui vocatur trāsiliens.

Eman, accipiens, vel formido eorum.

Barachia, benedictus Dominus, vel benedictus Domini.

^x Olda, districtio, siue diuerticulum.

Iudith, laudans, vel confitens.

Hester, absconsa.

Zacharias, memoria Domini, ob hoc quia canit: memorari testamenti sui sancti.

Iohānes Baptista, Domini gratia: eò quod sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, siue initium baptismatis, per quod gratia ministratur.

Hi sunt Prophetæ veteris nouiq. Testamenti: quorum finis Christus, cui dicitur à Patre: & Prophetam in gentibus posui te.

Prophetiæ autem genera septē sunt: Primum genus Ecstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas illud submissum de cælo in stupore mentis cum varijs animalibus. Secundum genus Visio, sicut apud Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedentem super folium excelsum. Tertium genus Somniū, sicut Iacob subnixam in cælo scalam dormiens vidit. Quartum genus, Per nubē, sicut ad Moysen & ad Iob post plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de cælo, sicut ad Abraham sonuit dicens: Ne iniicias manum tuam in puerum. Et ad Saulum in via: Saule Saule quid me persequeris? Sextū genus, Accepta parabola, sicut apud Salomonem in Prouerbijs, & apud Balaam cum euo caretur à Balac. Septimum genus Repletio Sancti spiritus, sicut præne apud omnes Prophetas.

^y Alij tria genera visionum esse dixerunt. Vnum secundum oculos corporis, sicut vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre: & Moyses ignem in rubo: & discipuli transfiguratum Dominum in monte, inter Moysen, & Eliam, & cætera huiusmodi. Alterum secundum spiritū, quo imaginamur ea quæ per corpus sentimus, sicut vidit Petrus, discum illum submitti de cælo cum varijs animalibus, & sicut Isaias Dominū in sede altissima non corporaliter, sed spiritualiter vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat: sed quemadmodum figuratē, non propriè multa dicuntur: ita etiam figuratē multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod neque corporeis sensibus, neq. illa parte animæ, qua corporalium rerū imagines capiuntur, sed per intuitum mentis quo intellecta conspicitur veritas: sicut Daniel hoc præditus mente vidit, quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt, vel etiam in errore mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus

tus sanctus moderatur.

Habere autē prophetiam non solum bonus, sed etiam malus potest: nam inuenimus Saulem regem prophetasse. Persequeretur enim sanctū Dauid, & impletus Spiritu prophetare cœpit.

^a Cap. VIII. Prophetæ in vet. test. Ex prolog. Biblioth.

^b idem & fort. Ex ep. 61. ad Pammach.

^c Nathan. In nom. ex Luc.

^d Isaias. Salus Domini in nominibus ex Act. Salutare Domini, in nom. ex ep. ad Rom. Saluator Domini in c. 1. Isai. ex sua sententia.

^e Saluator est enim. Ex præf. in eund. Isai.

^f Hic & desider. Ex ep. ad Eustoch. de custod. Virg.

^g Ioel. In præf. Malach. Ioel qui interpretatur Dominus Deus, in nominibus Ioel, incipiens, vel est Deus, vel Dei. In præf. in Ioelem, Ioel ἀρχόμενος, i. incipiens.

^h Amos-- quia iam auulsus. Ex comm. in c. 1.

ⁱ Nahum gemens. Ita legendum apud Hieronym. in nom. ex ep. Barnab. non germen. ex .c. Toletan. nam reliquū mendosè germen.

^k Habacuc. Ex prolog. commentarior.

^l Micheas-- quo de Helio dicitur. Tob. 38.

^m Sophon. In c. 1.

ⁿ Abdias. In c. 1.

^o Ionas-- ipse est Amathi, &c. Ex præf. in Ion.

^p Aggæus. Ex prolog. Biblioth.

^q Anania. Ex nom. ex Ierem. & Daniele.

^r Misael quæ palus Domini. Ex nom. ex Daniele. Mēdose argo. cc. omnes qui populus Domini-- In nomin. ex Exod. Misael, tactus Dei, siue quis interrogauit.

^s Misach. Ibid.

^t Ethan rob. siue ascensus. Ita etiam apud Hieronym. accensus malebat A. August.

^v Quosdam inhaerentes. Ex Aug. in ps. 38.

^x Olda. Ex nom. 3. Reg.

^y Alij tria gen-- moderatur. Omnia ex Aug. cont. Adimant. c. vltim.

De Apostolis. Cap. IX.

A Postoli missi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut Græcè ἀγγελοι, Latinè nuntij vocantur: ita Græcè Apostoli, Latinè missi appellantur. Ipsos enim misit Christus euangelizare per vniuersum mundum: ita vt quidam Persas, Indosque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Christi magna & incredibilia miracula, vt attestantibus signis & prodigijs crederetur illis in ijs quæ dicebāt, & viderant. Habent autē pleriq. ex ijs causas suorum vocabulorum.

Petrus, à petra nomen accepit, hoc est, à Christo super quæ est fundata Ecclesia. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomē fortitus est, sicut non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur, ideòq. ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petrā, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus

filius Dei viui : deinde ei Dominus, Super hanc, inquit petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum etiam ipse ædificatus est Petrus.

^a Cephass dictus, eò quòd in capite sit constitutus Apostolorum: *κεφαλῆ* enim Græcè caput dicitur, ^b & ipsum nomen in Petro Syrum est.

Simon Bar-iona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum patris & Hebræum. Bar quippè Syra lingua filius, Iona columba, utroque sermone dicitur. Alij simpliciter accipiunt quod Simon, i. Petrus filius sit Iohannis, iuxta illam interrogationem: Simon Iohannis diligis me? & volunt scriptorum vitio deprauatum, ut pro Bar-iohana, hoc est filius Iohannis, Bar-iona scriptum sit, vna detracta syllaba. Iohanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum, Cephass, & Simonem Bar-iona: ^c Simon autè Hebraicè interpretatur obediens.

Saulus Hebraico sermone tetratio dictus, eò quòd prius in tentatione Ecclesiæ sit verus. Persecutor enim erat, & inde nomen habebat istud, quando persequebatur Christianos. Postea mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente vsque ad occasum Euangelium Christi in omnibus gentibus prædicauit. Electus, sicut in Actibus Apostolorum Spiritus sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam & Saulum ad opus, ad quod elegi eos. Latino autem sermone Paulus à modico dictus: vnde & ipse ait, Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quando enim Saulus, superbus, elatus: quando Paulus, humilis & modicus. Ideò sic loquimur, paulò post videbo te, i. post modicum. Nam quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum nouissimus Apostolorum: & Mihi minimo omnium sanctorum. Cephass autem & Saulus ideò mutato nomine sunt vocati, ut essent etià ipso nomine noui, sicut Abraham, & Sara.

Andreas frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, siue respondens: sermone ^d autem Græco à viro virilis appellatur.

Iohannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est

gratia, vel Domini gratia. Amplius enim eum cæteris Apostolis dilexit Iesus.

^e Iacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Iohanne verum patrem secuti sunt. Hi sunt filij tonitruum, qui etiam ^f Boanerges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, qui post ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

Iacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicut iste filius Alphæi: cognomen tamen utriusque à patre sumpserunt. Iste est Iacobus minor, qui in Euangelio frater Domini nominatur, quia Maria vxor Alphæi soror fuit matris Domini, quam Mariam Cleopha Iohannes Euangelista cognominat, à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacumque alia causa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millesimus, siue doctus.

^h Philippus, os lampadarum, vel os manuum. Thomas, abyssus vel geminus, vnde Græcè Didymus appellatur.

Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

^c Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem & appellatus Leui ex tribu à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus, & in Apostolatam translatus.

ⁱ Simon Chananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Chana, vbi aquas Dominus mutauit in vinum: ipse est qui in alio Euangelista scribitur Zelotes: Chana quippe zelus interpretatur.

Iudas Iacobi qui alibi appellatur Lebbeus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutiue corculum possumus appellare: ipse in alio Euangelista Thaddæus scribitur, ^k quæ Ecclesiastica tradit historia missum Edessam ad Abagarum Regem.

Iudas Iscariotes, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulum sumpsit, quodam præfatio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur merces, ut significaretur pretium proditoris, quo vendidit Dominum sicut scriptum est. Et acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, pretium, quo appetiatus sum ab eis.

Matthias qui inter Apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus,

vt

vt subaudiatur pro Iuda: iste enim in locum eius electus est ab Apostolis, cum pro duobus fors mitteretur.

^l Marcus, excelsus mandato, utique propter Euangelium Altissimi quod prædicauit. Lucas, ipse confurgens, siue ipse eleuans, eò quòd eleuauerit prædicationem Euangelij post alios.

Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

^a Cap. IX. Cephass-- quod in capite. *Græcam etymologiam Anacleti 111. Dionysij Areopag. & Optati Mileuitani exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idq. statim idem testatur. Cuius rei exempla alia, rationemque non inuelegantè Vid. apud Turrian. lib. 2. contr. Magdeburg. c. 3.*

^b & ipsum nomen in Petro Syro. *Vid. Hieron. Matth. 6. & in nom. ex eod.*

^c Simon-- audiens. *Hieron. Simon quippe obediens dicitur.*

^d Sermone autem Græc. *In nom. ex Act.*

^e Iacobus. *In cap. Matth. 10.*

^f Boanerges. *Ibid. Sed in Dan. 1. Filij Zebedæi appellati sunt filij tonitruum, quod non (vt plerique putant) boanerges: sed emendatius legitur benerahã.*

^g Quia Maria vxor Alphæi. *ex eod. aduers. Heluid.*

^h Philipp. os lampadarum. *In nom. ex Act. lampadar. In nom. ex Luc. Os lampadis, vel os manuum.*

ⁱ Simon Chan-Iudas Iacob. *In Matth. 10.*

^k Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem historia Euseb. lib. 1. cap. vii.*

^l Marcus excels. mand. *Sapè hoc repetit Hieronymus. Sed in nom. ep. ad Coloss. Marcus sublimis mandato, siue amarus, vel certè attritus, atq. limatus.*

De reliquis in Euangelio nominibus.

Cap. X.

Maria, ^a illuminatrix, siue stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur, & pulchre, quia Dominum genuit.

Elisabeth, Dei mei saturitas, vel Dei mei iuramentum.

Magdalena, turris. Martha, irritas, aut prouocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

Nathanael, donum Dei, quia dolus, i. simulatio dono Dei in eo non fuit.

Zebedæus, donatus, siue fluens iste.

Zachæus, iustus, siue iustificatus, siue iustificandus: Syrum est nomen non Hebræum.

Lazarus, adiutus, eò quòd sit à morte resuscitatus.

Herodes, pelliceus, gloriosus, clara etymologia.

Caiphas, inuestigator, aut sagax, aut vo-

mens ore: iniquo enim ore suo iustum condemnauit, quamuis hoc mysterio prophetali annuntiaffet.

^b Pontius, declinans consilium utique Iudæorum: accepta enim aqua lauit manus suas, dicens: Innocens ego sum à sanguine huius iusti.

Pilatus, os malleatoris, quia Dum Christum ore suo, & iustificat & cõdemnat, more malleatoris vtraque ferit.

Barraba, filius magistri eorum, absque dubio Iudæorum magistri, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui vsq. hodie regnat in eis.

^a Cap. X. Maria illuminatrix. *In nom. ex Matth. Mariam plerique æstimant interpretari illuminant me isti, vel illuminatrix, vel smyrna maris. Sed mihi nequaquam videtur. Melius est autem, vt dicamus sonare eam stellam maris, siue amarum mare. Sciendum quoque quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur.*

^b Pontius declinans consiliu. *Ita Goth. cc. & apud Hieronym. conciliu impressi, reliqua huius. e. ex eod. Hieron.*

De Martyribus. Cap. XI.

Martyres Græca lingua Latine testes dicuntur, vnde & testimonia Græcè martyria nuncupantur. Testes autem ideò vocati sunt, quia propter testimoniũ Christi passiones sustinuerunt, & vsque ad mortem pro veritate certauerunt. Quòd verò non testes (quod Latine utique possemus,) sed Græcè Martyres appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc Græcum verbum sonat, sicut multa Græca nomina, quæ pro Latinis vtuntur.

Martyrum primus in nouo testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quòd prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, vt quod sequeretur in re, vaticinio quodam futuri prius in vocabulo resonaret: passus est enim, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humiliter lapidatus, sed sublimiter coronatus.

^a Duo autem sunt martyrij genera, vnum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nam multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desiderijs resistentes, per hoc quod se omnipotenti Deo in corde mastrauerunt, etiã pacis tempore Martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tempore existerent, Martyres esse potuerunt.

M 3 ^a Cap. XI.

Cap. XI. Duo sunt autem martyrij gen. Ex Greg. A
Dialog. c. 26.

De Clericis. Cap. XII.

Cleros^a & Clericos hinc appellatos (cre-
ditus) quia Matthias forte electus est,
quem primum per Apostolos legimus ordi-
nari. *κληρος* enim Græcè, fors vel hæreditas
dicitur. Propterea ergò dicti Clerici, quòd
de forte sunt Domini,^b vel quia Dominum
partem habent: generaliter autem Clerici
nuncupantur omnes qui in Ecclesia Chri-
sti deseruiunt, quotum gradus & nomina
hæc sunt.

Ostiarus, ^c Psalmista, Lector, Exorcista, B
Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presby-
ter, & Episcopus.

^d Ordo Episcoporum quadripertitus est, i.
in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitanis
atq. Episcopis.

Patriarcha Græca lingua summus Patrū
interpretatur, quia primum, i. Apostolicum
retinet locum, & ideò quia summo honore
fungitur, tali nomine censetur, sicut Roma-
nus, Antiochenus, & Alexandrinus.

Archiepiscopus Græco vocabulo quod
sit summus Episcoporum: tenet enim vicē
Apostolicam, & præsidet tam Metropolitanis,
quàm Episcopis cæteris. (^e Metropolitanis
autem à mensura ciuitatum vocati.) Sing-
ulis enim prouincijs præeminēt, quòrum
auctoritati & doctrinæ cæteri Sacerdotes
subiecti sunt, sine quibus nihil reliquos Epif-
copos agere licet, sollicitudo enim totius
prouinciæ ipsis commissa est. Omnes autē
superius designati ordines vno eodēque
vocabulo Episcopi nominantur, sed ideò pri-
uato nomine quidam vtuntur propter di-
stinctionē potestatis, quam singulariter acce-
perunt.

Patriarcha patrum princeps: ^f *ἀρχιεπίσκοπος* enim
princeps.

Archiepiscopus princeps Episcoporum,
sicut Metropolitanus à mensura ciuitatum.

Episcopatus autem vocabulum inde du-
ctum, quòd ille qui superefficitur, superin-
tendat, curam scilicet subditorum gerens.
σκοπεῖν enim Græcè, Latine intendere dici-
tur. Episcopi autem Græcè, Latine specula-
tores interpretantur: nā speculator est præ-
positus in Ecclesia, dictus eò quòd speculetur
atq. prospiciat populorum infra se posi-
torum mores & vitam.

Pontifex princeps Sacerdotum est, qua-

si via sequentium. ipse & Summus Sacerdos,
ipse & Pontifex Maximus nuncupatur: ipse
enim efficit Sacerdotes atque Leuitas, ipse
omnes ordines ecclesiasticos disponit: ipse
quid vnusquisq. facere debeat ostendit. An-
tea autem Pontifices & Reges erant: nā ma-
iorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset
etiam Sacerdos & Pontifex. Vnde & Roma-
ni Imperatores Pontifices dicebantur.

^g Vates à vi mentis appellatus, cuius signi-
ficatio multiplex est: nam modò sacerdo-
tem, modò Prophetam significat, modò
poëtam.

Antistes Sacerdos dictus, ab eo quòd ante
stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, &
suprà se nullum habet.

Sacerdos autem nomen habet composi-
tum ex Græco & Latino, quasi sacrum dans,
sicut enim rex à regēdo, ita Sacerdos à san-
ctificādo vocatus est: consecrat enim & san-
ctificat.

Sacerdotes autem gentilium flamines di-
cebantur. Hi in capite habebant pileum in
quo erat breuis virga desuper, habens lanæ
aliquid. Quod cum per estum ferre non pos-
sent: filo tantum capita religare cœperunt.
Nam nudis penitus eos capitibus incedere
nefas erat: vnde à filo quo vtebantur, ^h fla-
mines dicti sunt, quasi filamines. Verum fe-
stis diebus filo deposito, pileum imponebāt
pro Sacerdotij eminentia.

Presbyter Græcè, Latine senior interpre-
tatur non modò pro ætate vel decrepita se-
nectute, sed propter honorem & dignitatē
quam acceperunt, Presbyteri nominantur:
ⁱ vnde & apud veteres idem Episcopi, &
Presbyteri fuerunt, quia illud nomen digni-
tatis est, hoc ætatis. Ideò autem & Presbyte-
ri Sacerdotes vocantur, quia sacrum dant,
sicut & Episcopi, ^k qui licet sint Sacerdotes,
tamen Pontificatus apicē non habent, quia
nec chrismate frontē signant, nec Paracle-
tum spiritum dant, quod solis deberi Epif-
copis lectio Actuum Apostolorum demon-
strat.

Leuitæ ex nomine auctoris vocati: de Le-
ui enim Leuitæ exorti sunt, à quibus in tem-
plo Dei mystici sacramenti ministeria ex-
plebantur. Hi Græcè Diaconi, Latine mini-
stri dicuntur, quia ^l sicut in Sacerdote con-
secratio: ita in Diacono mysterij dispensa-
tio habetur.

Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiaco-
nos dicimus, qui ideò sic appellantur, quia
subiacent

subiacent præceptis & officijs Leuitarum. A
Oblationes enim in templo Dei à fidelibus
ipsi suscipiunt, & Leuitis superponendas al-
taribus deferunt: hi Papud Hebræos Na-
thinæi vocantur.

Lectores à legendo: Psalmistæ à psalmis
canendis vocati: illi enim prædicant popu-
lis quid sequantur: isti canunt vt excitent ad
compunctionem animos audientium: licet
& quidam lectores ita miseranter pronun-
tiant, vt quosdam ad luctum lamentatio-
nemque compellant. Idem etiam pronun-
tiores vocantur, quod porrò annuntient:
tanta enim & tam clara erit eorum vox, vt
quamuis longè positorū aures adimpleant.

Cantor autem vocatus, quia vocem mo-
dulatur in cantu. Huius ^m duo genera di-
cuntur in arte musica, sicut ea docti homi-
nes Latine dicere potuerunt, præcentor,
& succentor.

Præcentor, qui vocē præmittit in cantu.
Succentor autem qui subsequenter ca-
nendo respondet.

Concentor autem dicitur, quia conso-
nat, qui autem non consonat, nec concit-
nit, nec concentor erit.

Acolythi Græcè, Latine ceroferarij dicitur,
à deportandis cereis ⁿ quando legendū
Euangeliū est, aut sacrificium offerendum.
Tunc enim accenduntur luminaria ab eis &
deportantur, non ad effugandas tenebras,
dum sol eodē tēpore rutilet, sed ad signum
lætitie demonstrandum, vt sub typo lumi-
nis corporalis, illa lux ostendatur de qua in
Euangelio legitur: Erat lux vera quæ illumi-
nat omnem hominem venientem in hunc
mundum.

Exorcistæ ex Græco in Latinum adiuran-
tes, siue increpantes vocantur. Inuocant
enim super ^o energumenos, vel super eos
qui habent spiritum immundum, nomen
Domini Iesu, adiurantes per eum, vt egre-
diatur ab eis.

Ostiarij, ijdem & Ianitores, qui in veteri
testamento electi sunt ad custodiam tēpli,
vt non ingrederetur illud immundus in
omni re: dicti autem Ostiarij, quòd præsent
ostijs templi. ^p Ipsi enim tenentes clauem,
omnia intus extraque custodiunt, atque in-
ter bonos & malos habentes iudicium, fide-
les recipiunt, respuunt infideles.

^q Cap. XII. Clerus, & Cleric. Ex Aug. in ps. 67.

^r Vel quia Dñm partem. Al. Dñi partem, Vtrumq.
retulit in lib. offi.

^s Psalmist. lect. Psalmista, siue lector Rab. lib. 1. c. 4. Non
est autem psalmista ordinis aut gradus proprium nomen. Sed
ordinis nomine aliquando censeri, fatetur D. Th. in addit. q.
37. ar. 2.

^t Ordo Episcop. quadrip. Sic Rab. Grat. & veteres
libri. Sed idem Rab. lib. 1. c. 5. Tripertitus est, id est, in
Patriarchis, Archiepiscopis, qui & Metropolitanis
sunt, & in Episcopis.

^u Quia primum i. Apostol. Sic Rab. & vetus Gra-
tiani lib. cum Gothicis libris.

^v Metropolitanis autem. Hec parentesi inclusimus, vel
quia aliena fortasse sunt, vt censet Chacon, cum veriorē
interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Isidoro
sumpsit, vel vt quæ sequuntur: Singulis n. prouincijs, & c.
Archiepiscopis aptetur ex sententia Antonij Augustini. Cui duo
veteres libri fauent. in quib. post hæc omnia Metropolitanis
etymon hoc qualecunq. est collocatum. Sic etiam erit Episco-
por. tripertitus ordo.

^w Episcop. vocab. Ex Aug. 19. de ciuit. c. 19.

^x Nam maiorum. è Seru. An. 3. ad V. Rex Anius.

^y Vates à vi ment à viendis versib. Varr. lib. 6.

^z Sanctificando. Eod. modo lib. 9. c. 3.

^{aa} Flamini. è Seru. An. 8. Vid. Fest. & Varr.

^{ab} Vnde & apud vet. idem Episcopis. Ex Hier. ep. 83.
ad Ocean.

^{ac} Qui licet sint sacer. Ex Innoc. l. ep. 1. c. 3.

^{ad} Sicut in Sacerdote consec. Ex Ep. ad Rustic. Narb.
de sept. gradib. Eccl. quæ cum Hieronymi operib. circun-
fertur.

^{ae} Hi apud Heb. Nathinæi. Al. Nathanaei. Vid. 2. off.
Eccl. c. 10. & Raban.

^{af} Duo genera--respondit. Ex Aug. in ps. 87.

^{ag} Quando Euang. Ex Hierony. ep. aduers. Vigilanti.

^{ah} Super energ. Vid. 2. offi. Eccl. c. 13. & d. 23. b. 27.

^{ai} Ipsi enim tenent cl. Ex d. ep. ad Rust. Narb.

De Monachis. Cap. XIII.

Monachus Græca etymologia vocatus,
eò quòd sit singularis: *μοναχός* enim Græcè
singularitas dicitur. Ergo si solitarius inter-
pretatur vocabulum Monachi, quid facit
in turba, qui solus est? Plura sunt autem ge-
nera Monachorum.

^b Cœnobitæ, quos nos in commune vi-
uentes possumus appellare. Cœnobium
enim plurimorum est.

^c Anachoritæ sunt, qui post cœnobialē
vitam deserta petunt & soli habitant per
deserta: & ab eo quòd procul ab hominibus
recesserunt, tali nomine nuncupantur: sed
Anachoritæ Eliam & Iohannem; Cœno-
bitæ Apostolos imitantur.

Eremitæ ij sunt, qui & Anachoritæ, ab ho-
minum conspectu remoti: eremum & de-
sertas, solitudines appetētes. Nam eremum
dicitur quasi remotum.

Abba autem Syrum nomen, significat in
Latinum pater: quod Paulus Romanis scri-
bens

bens exposuit dicens: in quo clamamus Abba pater: in vno nomine duabus vsus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rursus Latine nominat itidem patrem.

Cap. XIII. Plura autem sunt gen. monach. Ex Hier. ep. ad Eustoch. 22.

b Cœnob. enim. Ex Cassian. collat. 18. c. 10. & cap. 4. & seq.

De ceteris fidelibus. Cap. XIII.

Christianus, quantum interpretatio ostendit, de vnctione deducitur, siue de nomine auctoris & creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati, sicut à Iuda Iudæi. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est.

Christiani autem olim à Iudæis quasi opprobrio Nazaræi vocabantur, pro eo quod Dominus noster atque Saluator à vico quodam Galilææ Nazaræus sit appellatus.

Non se autem gloriatur Christianum, qui nomen habet, & facta non habet. Vbi autem nomen secutum fuerit opus, certissime ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum, ambulans sicut & ille ambulauit, à quo & nomen traxit.

A Catholicus vniuersalis, siue generalis interpretatur: nam Græci vniuersale καθολικόν vocant.

Orthodoxus est rectè credens, & vt credit viuens: ὀρθῶς enim Græcè rectè dicitur. ἄδελφα gloria: hoc est vir rectæ gloriæ. Quo nomine non potest vocari, qui aliter viuit, quam credit.

Neophytus Græcè, Latine nouellus & rudis, fidelis, vel nuper renatus interpretari potest.

Catechumenus dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamen baptismum percepit: nam κατηχούμενος Græcè, auditor dicitur.

b Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, inde & à petendo Competentes vocati.

Laicus popularis: λαός enim Græcè populus dicitur.

Profelytus, i. aduena, & circumcisus, qui miscebatur populo Dei, Græcum est.

a Cap. XIII. Doxa gloria. Opinio potius, vt reliqua conueniant.

b Competens vocatur. Ex Aug. serm. ad Competentes. Hieronymus ad Pammach. ep. 61. An non tu potius scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris, ne Competentibus nostris in Pascha baptismum traderent?

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER OCTAVVS.

De Ecclesia, & sectis diuersis.

DE ECCLESIA ET A est Christus, præsentem possidebit obtutu.
Synagoga. Cap. I.

ECCLESIA Græcum est, quod in Latinum vertitur cōuocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica vniuersalis ἀπὸ τοῦ καθ' ὅλον id est, secundum totum: non enim, sicut cōuenticula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiā Apostolus approbat ad Rom. dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo: hinc & vniuersitas ab vno cognominata est, propter quod in vnitatem colligitur. Vnde Dominus in Evangelio: qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia, cum vna sit à Iohanne septem scribuntur, nisi vt vna catholica septiformi plena spiritu designetur? sicut & de Domino nouimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificauit sibi domum & excidit columnas septem, quæ tamen septem vna esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei viui, quæ est columna & firmamentum veritatis.

Inchoauit autem Ecclesia à loco vbi venit de cælo Spiritus sanctus, & impleuit vno loco sedentes.

Pro peregrinatione autem præsentem Ecclesia, Sion dicitur, eò quod ab huius peregrinationis longitudine promissionem rerum cælestium speculetur: & idcirco Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni aduersitate pacè, quæ

est Christus, præsentem possidebit obtutu.
a Synagoga Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè synagoga dici solet, quamuis & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam: siue discernendi causa, siue quod inter congregationem, vnde synagoga. & conuocationem, vnde Ecclesia nomē accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & pecora solent, quorum & greges propriè dicimus: conuocari autem magis est vtentium ratione, sicut sunt homines.

b Cap. I. De Synagoga. Ex Aug. in p. 5. 81.

De Religione & Fide. Cap. II.

DOGMA à putando philosophi nominauerunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

b Religio appellata, quod per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum, diuinum vinculo seruiendi. Quod verbum compositum est à religendo, id est, eligendo, vt ita Latinum videatur religo, sicut eligo.

Tria sunt autem quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est fides, spes, charitas. In fide quid credendum, in spe quid sperandum, in charitate quid sit amandum.

Fides est, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Nam credere iam non possumus quod videmus. Propriè autem nomen fidei inde est dictum, si omnino fiat quod dictum est, aut promissum. Et inde fides vocata ab eo quod sit illud quod inter vtrosq. placitum est, quasi inter Deum & hominem, hinc & fœdus.

Spes

Spes vocata, quod sit pes progrediendi, quasi est pes. Vnde e contrario desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dum quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Charitas Græcè, Latine dilectio interpretatur, quod duos in se illiget. Nam dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei, & proximi, de qua Apostolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Maior est autem hæc omnibus: quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamvis multa bona faciat, frustra laborat. Omnis autem dilectio carnalis, non dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet.

Cap. II. Dogma à putando. Nempe από τοῦ δογμάτος.

Religio. Aug. lib. 1. Retract. c. 13. Ad unum Deum tendentes, & ei uni religantes animas nostras, unde religio dicta creditur: In his verbis meis ratio que reddita est, unde sit dicta religio plus mihi placuit. Nam non me fugit aliam huius nominis originem exposuisse Latini sermonis auctores, quod inde sit appellata religio, quod religatur, quod verbum compositum est à legendo, id est eligendo, ut ita Latinum videatur religo, sicut eligo. Sed postrema Augustini verba rejicienda putamus, ut male coherentia, & adiecta ab aliquo, qui integrum locum descripsit, non animadvertens, id etymon secutum fuisse Isidorum, quod maxime probaretur Aug. & Lactantio lib. 4. c. 28. qui etiam adversus Cic. notatione pluribus verbis disputat. quamvis hoc altero etiam videtur Aug. lib. 10. de civi. c. 4. Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis, hunc eligentes, vel potius religentes (amiseramus n. negligentes) hunc ergo religentes, unde religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. Restat tertia notatio ex Cic. 2. de nat. deor. Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, ex relegendo, ut elegantes ex eligendo. Ut religio sit vel à religando, vel religendo, vel relegendo.

Si omnino fiat quod dic. Ex Cic. 1. de offic.

Quod sit pes. Re. de spe, qua virtus sit. Nam spem subdolan, qui respexere, spem, quasi sine pede interpretantur, unde in nummis veterib. non fixa sed in altitudinem erectis pedibus fingitur. Alijs spes ἐλπίς est.

Omnis autem dilect. Aug. 14. de civi. c. 7.

De heresi et schismate. Cap III.

Heresis a Græcè ab electione vocatur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur, ut Philosophi Peripatetici, Academici, Epicuræi, & Stoici, vel sicut alij qui peruersum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt. Inde ergo heresis dicta Græca voce, ex

interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda siue ad suscipienda qualibet ipse sibi eligit. Nobis vero nihil nostro ex arbitrio inducere licet: sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Dei habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignauerunt. Itaq. etiam si Angelus de cælis aliter euangelizauerit, anathema vocabitur.

secta à sequendo & tenendo nominata. Nam sectas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quod tenendo sequuntur, longe alia in religionis cultu opinantes quam ceteri.

Schisma à scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu eodemque ritu credit ut ceteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma cum dicunt homines: Nos iusti sumus, nos sanctificamus imundos, & cetera similia.

Superstitio dicta, eò quod sit superflua, aut superinstituta observatio. Alij dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatē delirant & errant superstitione quadam, nescientes quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asiscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est, cælestium & diuinarum quæ super nos stant, sed malè dicit. Hæreticorum autem dogmata, ut facillè possint agnosci, causas eorum vel nomina demonstrare oportuit.

Cap. III. Hæresis Græc. Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.

Inde ergo har. -- vocabitur. Ex Tertull. in prescript. apud quem pro indulgere inducere, ex hoc loco reponas licet. Nam ea voce paullo post, alibiq. sæpius vititur.

Superstit. Verba Seruij An. 8. ad V. Vana superstitio, &c. est vero Lucretij locus ad quem respexit. lib. 1.

Humana ante oculos fœdè cum vita iaceret, In terris oppressa graui sub religione, Quæ caput à cæli regionib. ostendebat, Horribili super aspectu mortalib. instans.

Melius Balbus apud Cic. 2. de Nat. Deor.

De heresibus Iudaorum. Cap. III.

Iudæi a confessores interpretantur. Multos enim ex ijs sequitur confessio, quos antea perfidia possidebat.

Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur, ut de peioribus ad meliora transeant, & pristinos errores relinquunt.

Pharisæi

De heresibus Christianorum. Cap. V.

Pharisæi, & Sadducæi inter se contrarij sunt: nam Pharisæi ex Hebræo in Latinum interpretantur diuisi, eò quod traditionum & observationum quas illi δευτερονομίαι vocant, iustitiam præferunt. unde & diuisi vocantur à populo, quasi per iustitiam.

Sadducæi interpretantur iusti: vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantum libros Legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt.

Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

Masbothei dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

Genistæi dicti, eò quod de genere Abrahamæ esse se gloriantur: nam cum in Babyloniā venisset populus Dei, plerique relinquentes uxores suas, Babylonicis mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëlitis tantum coniugijs contenti vel ex eis geniti, dum reuersi essent de Babylonia, diuiserunt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen iactantiæ.

Meristæi appellati, eò quod separant scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes alijs & alijs spiritibus illos prophetaffe: μέρος enim Græcè, Latine pars dicitur.

Samaritæi dicti quod Legem solam custodiunt, nam Prophetas non recipiunt.

Hemerobaptistæ, eò quod quotidie vestimenta sua & corpora lauent.

Cap. III. Iudæi. Euseb. lib. 4. hist. Eccl. c. 21. ex Hegesippo septem fuisse refert Hebræorum sectas, quar. nomina hæc sunt. Essai, Galilei, Hemerobaptista, Masbothei, Samaritæ, Sadducæi, Pharisæi. Iustin. contra Tryph. ὡς περ ἔδει 18 δ' αἰῶν ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἐξέτασθη ὁ μολογῆσαι ἐῖναι τῶν Σαδδουκαίων, ἢ τῶν ὁμοίων ἀίρεσις γεννηθῶν, ἢ μερισθῶν, ἢ γαλιλαίων, ἢ ἑλληνικῶν, ἢ φαρισαίων, βαπτισθῶν, &c.

Pharisæi -- Sadducæi. Ex Hieronym. Matth. 22. & Isid. 19.

Esseni. Vel Essai ex Euseb. Conuenit autem quod Hieronymus lib. 2. aduers. Iouin. ex Iosepho de his refert, quod ab vxorib. vino, & carnib. abstinerent, & quotidianum ieiunium verterent in naturam

Masbothei. Hoc eorum proprium fuisse nomen, præter Eusebii verba, qua indicauimus, heresis ipsa Sabbatizandi ijs præsertim qui Hebræas litteras attigerunt, satis ostendit.

Meristæi. Merista C. Rom. De Essenis Epiph. in prolog. ἐχρῶτο γραφαῖς ἐτέρας μετὰ τὸν νομὸν, τῶν ἡπλίστων μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

Hemerobaptist. Epiph. lib. c. 17. Retinent hunc morem interiorum vestium identidem lauandarum Esseni Mauri.

Vidam a etiam hæretici de Ecclesia recesserunt, & ex nomine auctorum suorum nuncupantur: quidam verò ex causis, quas eligentes instituerunt.

Simoniani dicti à Simone magicæ discipline perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quod ab Apostolis Spiritus sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam.

Menandriani à Menandro mago discipulo Simonis nuncupati, qui mundum non à Deo, sed ab Angelis factum esse asseruit.

Basilidiani à Basilde appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Iesum abnegauit.

Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano & ceteris constitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens uxorem, ut qui veller ea vteretur, versa est in stupræ talis consuetudo, ut inuicem coniugia commutarentur: quos Iohannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum.

Gnostici propter excellentiam scientiæ se ita appellare voluerunt. Animam naturam Dei esse dicunt, bonum & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Carpocratiani à Carpocrate quodam vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantum, & de utroque sexu progenitum.

Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cetera circumcisionem obseruant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: unde & Græcè Chiliastæ, Latine Millenarij sunt appellati.

Nazaræi dicti, qui dum Christum qui à vico Nazaræus est appellatus filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt.

Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradysum induxisse virtutis cognitionem.

Valentiniani à Valentino quodam Platonice sectatore vocati, qui αἰῶνας, id est, secula quædam in originem Dei creatoris induxit: Christum quoque de virgine nihil corporis

corporis assumpsisse, sed per eam quasi per fistulam transisse asseruit.

• Apellitæ, quorum Apelles princeps fuit, qui creatorem Angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciēs Deum Legis & Israelis, illum igneum affirmans, dixit Christum non Deum in veritate, sed hominem in phantasia apparuisse.

§ Archontiaci à principibus appellantur, qui vniuersitatem, quam Deus condidit, opera esse Archangelorum defendunt.

Adamiani vocati, quod Adæ imitentur nuditatem: vnde & nudi orant, & nudi inter se mares fœminæque conueniunt.

h Cainani proinde sic appellati, quoniam Cain adorant.

Sethiani nomen acceperunt à filio Adæ, qui vocatus est Seth, dicentes eundem esse Christum.

Melchisedechiani vocati pro eo, quod Melchisedech Sacerdotē Dei, non hominē fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

i Angelici vocati, quia Angelos colunt.

Apostolici hoc sibi nomen ideo præsumpserunt, quod nihil possidentes proprium, nequaquam recipiant eos, qui aliquid in hoc mundo vtuntur.

Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia asseruit.

k Marcionistæ à Marcione Stoico Philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustum Deum asseruit, tanquam duo principia creationis & bonitatis.

Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem enim & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ouium fuisse celebratam.

Aquarij appellati, eò quod aquam solam offerunt in calice Sacramenti.

Seueriani à Seuero exorti, vinum non bibunt, vetus testamentum & resurrectionem non recipiunt.

l Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui & Encratitæ dicti, quia carnes abominantur.

Alogij vocantur tanquam sine verbo: λόγος enim Græcè verbum dicitur. Deum enim verbum non credunt, respuentes Iohannis euangelium & Apocalypsim.

Cataphrygijs nomen prouincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt auctores eorum Montanus Prisca & Maximilla: hi aduentū Spiritus sancti non in Apostolis, sed in se traditum asserunt.

A^m Cathari propter munditiam ita se nominauerunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas si nupserint, tanquam adulteras damnant: mundiores se cæteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellent, mundanos se potius, quam mundos vocarent.

Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non semper fuisse Christum, sed à Maria sumpsisse initium.

n Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparauit, matremque elementorum & deam asseruit, quos Apostolus improbat, elementis seruiantes.

o Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic duas naturas & substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt.

p Anthropomorphitæ dicti pro eo, quod simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in diuinis libris scripta sunt, arbitrantur. ἄνθρωπος enim Græcè, Latine homo interpretatur, ignorantes vocē Domini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus est enim, nec mēbris distinguitur, nec corporis mole censetur.

q Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti: monachos tantum recipiunt, coniugia respuunt, regna cælorum paruulos habere non credunt.

r Nouatiani à Nouatiano Romæ vrbs presbytero exorti, qui aduersus Cornelium cathedram Sacerdotale conatus inuadere, hæresim instituit, nolens apostatas suscipere, & rebaptizans baptizatos.

Montani hæretici dicti, quod tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à catholicæ Ecclesiæ corpore diuiserunt.

f Ebionitæ ab Ebione dicti, siue à paupertate: Christum enim per profectum solum virum iustum putant effectum. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ compellati sunt. Hi semijudæi sunt, & ita tenent Euangelium, vt legem carnaliter seruent, aduersus quos Apostolus ad Galatas scribens inuehitur.

y Photiniani à Photino Gallogræciæ Sirmiac Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim

resim suscitans, asseruit Christum à Maria per Ioseph nuptiali coitu fuisse cōceptum.

z Aeriani ab Aerio quodam nuncupati sunt: hi offerre sacrificiū pro defunctis spernunt.

Ætiani ab Ætio sunt vocati, ijdemq. Eunomiani, ab Eunomio quodam Dialectico Ætij discipulo, ex cuius nomine magis innotuerunt, dissimilem Patri asserentes Filium, & Filio Spiritum sanctū. Dicunt etiam nullum imputari peccatum in fide manentium.

a Origeniani ab Origene auctore exorti sunt, dicentes quod non possit Filius videre Patrem, nec Spiritus sanctus Filium. Animas quoque in mundi principio dicunt peccasse, & pro diuersitate peccatorum à cælis vsque ad terras diuersa corpora, quasi vincula, meruisse; eaque causa factum fuisse mundum.

Noëtiani à quodam Noëto vocati, qui dicebat Christum eundem esse & Patrem, & Spiritum sanctum: ipsamque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Vnde & Patripasiani vocantur, quia Patrem passum dicunt.

Sabelliani ab eodē Noëto pullulasse dicuntur, cuius discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cuius nomine maximè innotuerunt: vnde & Sabelliani vocati sunt. Hi vnam personam Patris & Filij & Spiritus sancti adstruunt.

Ariani ab Ario Alexandrino presbytero orti sunt, qui coæternum Patri Filium non agnoscens, diuersas in Trinitate substantias asseruit: contra illud quod ait Dominus: Ego & Pater vnum sumus.

Macedoniani à Macedonio Constantino Episcopo dicti sunt, negantes Deum esse Spiritum sanctum.

Apollinaristæ ab Appollinare vocati sunt, dicentes Christū corpus tantummodò sine anima suscepisse.

b Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo quod Mariæ virginitati contradicunt, asserentes eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam.

Metangismonitæ, idè tale nomen acceperunt, quia ἄγρος Græcè vas dicitur. Asserunt enim sic esse in Patre Filium, tanquam vas minus intra vas maius.

Patritiani à quodam Patritio nuncupati sunt, qui substantiam humanæ carnis à diabolo conditam dicunt.

A Coluthiani à quodam Colutho nominati, qui dicunt, Deū non facere mala, contra illud quod scriptum est: Ego Dominus creans mala.

Floriani à Florino, qui è contrario dicunt Deum creasse mala, cōtra id quod scriptum est: Fecit Deus omnia bona.

c Donatistæ à Donato quodā Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totam penè Africam sua persuasione decepit: asserens minorem Patre Filium, & minorem Filio Spiritum sanctum, & rebaptizans Catholicos.

d Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo exorti produntur, qui Christum filium Dei adoptiuum non proprium asserunt.

e Circumcelliones dicti, eò quod agrestes sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ hæresis habentes doctrinam. Hi amore martyrij semetipsos perimunt, vt violenter de hac vita discedentes martyres nominentur.

Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui in Hispania ex errore Gnosticorum & Manichæorum permixtum dogma composuit.

f Luciferiani à Lucifero Sardinia Episcopo orti, qui Episcopos catholicos, qui Constantij persecutione perfidiæ Ariarum consentientes erant, & postea correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes, siue quod crediderant, siue quod se credidisse simulauerant, quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tanquam Petrum post fletum negationis: hanc illi matris charitatem superbè accipientes, eosque recipere nolentes ab Ecclesiæ communionem recesserunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui manè oriebatur, cadere meruerunt.

Iouinianistæ à Iouiniano quodam monacho dicti, asserentes nullam nuptiarum & virginum esse distantiam, nullumque inter abstinentes & simpliciter epulantes esse discrimen.

D Eluidiani ab Eluidio nominati, qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Ioseph peperisse.

Paterniani à Paterno quodam exorti, inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

Arabici nuncupati, eò quod in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpore mori, atque in nouissimo vtrumque resurgere.

Tertullianistæ dicti à Tertulliano presbytero

tero Africanæ provincie, ciuitatis Carthagenensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in demones verti putantes.

Tessaresæ decatitæ dicti, quod xiiij. Luna Pascha cum Iudæis obseruandum contendunt: nam τέσσαρες quattuor, δέκα decem significat.

Nyctages à somno nuncupati, quod vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: iura temerari diuina, qui noctem ad requiem tribuit.

Pelagiani à Pelagio monacho exorti: hi liberum arbitrium diuinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda iussa diuina.

Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodò asseruit genitricem, vt aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: neque vnum Christum in verbo Dei & carne credidit, sed separatim atq. seiunctim alterum filium Dei, alterum hominis prædicauit.

Eutychniani dicti ab Eutyche Constantinopolitano Abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis, sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam.

Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & vnam in eius persona naturam prædicant.

Theodosiani, & Gaianitæ appellati, à Theodosio & Gaiano, qui temporibus Iustiniani principis in Alexandria populi peruersi electione vno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis & Dioscori sequentes, Chalcedonense conciliū respuunt, ex duabus vnam in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gaianitæ incorruptam contendunt.

Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia peruersitati, à qua exorti sunt, id adiiciunt, quod Christi diuinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die & hora nouissima, non recordantes Christi personam in Isaiâ loquentis: dies iudicij in corde meo. Tritheitæ verò vocati, quod sicut tres personas in Trinitate: ita quoque tres adstruunt

A Deos esse, contra illud quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Sunt & aliæ hæreses sine auctore & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: m aliæ Christi diuinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre natiuitati initium temporis dant: aliæ liberationem omnium apud inferos factâ Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas conuerti in demones & in quæcunque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentiant: aliæ innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

Hæ sunt hæreses aduersus Catholicam fidem exortæ, & ab Apostolis & sanctis Patribus, vel Concilijs prædamnatæ: quæ dum in se multis erroribus diuisæ, inuicem sibi dissentiant, communi tamen nomine aduersus Ecclesiam Dei conspirant. Sed & quicunque aliter scripturam sanctam intelligit, quam sensus Spiritus sancti flagitat, à quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

a Cap. V. Valentiniani--Platonica sectatore. Ita C. Neap. recte. Tertull. Vbi nunc Marcion Stoicæ studio- sus? vbi Valentinus Platonicae sectator?

b Apellitæ. Ex eod. Vid. Epiph. & Irene.

c Quidam. Ex Aug. de hæres. ad Quoduuld. & Gemadij catalogo pleriq. Vid. 24. q. 3.

d Nicolaitæ. Aug. Qui cum de zelo pulcherrimæ coniugis culparetur, velut purgandi se causa, permisisset fertur, vt qui vellet ea vteretur, quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet vsus indifferens fœminar.

e Ophitæ. Ex Tertull. præscript. à quo nonnihil discrepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, qua generi humano scientiam bonor. & malor. contribuit. quare vocem virtutis reijciebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.

f Sed hominem in phantasia apparuisse. At Tertull. ita de Apelle. Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neq. in substantia veri corporis, vt euangelium docet. Et in lib. de carne Christi, & in lib. de resurr. separatim proficitur se disputare aduersus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducens, & contra Apellem, qui solidum corpus & carnem recipiebat, non tamen natâ sed de siderib. & substantijs superiorib. tractam. Itaq. negabat hunc locum integrum esse Chacon. cui assentimur.

g Archontiaci--opera Archangelor. Archontion legbat Chacon. Nam & Augustinus principis interpretatur.

h Cainani. Vid. notat. in Grat.

i Angelici. Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloss. c. 2. & concil. Laodic. c. 35.

k Marcio-

k Marcionitæ-- à quo duo princip. Augustinum sequitur. Nâ Epiphanius tria principia ab his inducta refert. l Tatiani-- qui & Encratitæ. Ita leged. ex Aug. Epiph. & veterib. lib. non Encratitæ. Nam quannus Isido. carnum tantum meminere, constat eos vino, carne, & nuptijs abstinuisse. m Cathari-- viduas si nup. Verba Aug. in lib. de agon. Chr. c. 31.

n Hermog-- quos Apost. improb. Ex Tertull. præscript. o Manich-- qui vocatus est Manes. Al. Manis. apud Aug. Manin.

p Anthropomorph. Ex Hier. aduers. errores Iohann. Hierosolymitan.

q Hierachitæ. Etiam Hilarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trin.

r Nouatiani à Nouatiano. Ita legendâ ex Hiero. Catalogo, non Nouato, quâvis hic primus auctor sectæ fuerit. Hos cum Catharis (de quib. pauld ante) non est necesse eosd. fuisse. Sed aliquid commune habuisse.

f Ebionitæ. Eusebius lib. 3. hist. c. 27. Rufino interprete: Ebionæi solum esse hominē putant, & per profectū vitæ ac virtutis virum iustum effectum. Et pauld post. Vnde competenter Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. Horum meminit sæpè Hieronym. & Tertull. in præscript.

t Hi semiudæi. Ita appellat Ebionē ad Gal. 3. Hieronym.

v Et ita tenent Euang. Ex eod. in Is. c. 1.

z Aduersus quos ad Gal. Ex Tertull. præscript. ita paucissima verba trib. ex locis contexta.

y Photiniani. Hieron. de vir illust. & Niceph. lib. 9. c. 31. mendose apud Damascenū Smyrnenis pro Syrmien. legitur.

z Etiani-- dicunt nullū imputari peccatū in fide manentium. Quorum furorem reuocauit Lutherus.

a Origeniani-- vsq. ad filium. Ex Hieronymi apolog. Reliqua ex Aug. xj. de ciu. c. 23.

b Antidicomaritæ. Qui & Antidicomarianitæ ab Epiphano, & Augustino dicuntur.

c Donatistæ-- decepti Verba Hier. in Catalogo.

d Circūcelliones. Hi (vt ait Aug. in ps. 82) Agonistrios se nominant, quod pro Christo cum demonio certarent. Et verè circūcelliones dici, qui circū cellas vagantur, nilloq. in locis consistentes sedes quotidie mutant. In Onen. Goth. Tarrac. & Rom. Circūcelliones, eosdē Aug. Mōtenses, Philast. circūcelliones appellat. Sed cum cotopitæ, coropitæ, catropitæ, catotopisci. (tot n. aut plurib. modis hoc nomen in libris vet. legitur) Catoptæ A. Aug. probabatur. Illor. enim fuit non tantum se ipsos vario genere mortis interimere, sed alijs quoq. in desertis locis insidiari, vt quos possent in eundē furorem incitarent, sibi vt mortem asserrent. Id ni effecissent, ipsi in illos sauebant, necatosq. pro martyribus colebant. Biothanati dicuntur à Philastro.

e Bonosiaci. Hi apud Aug. non sunt, & fortasse ab aliquo buc inducti: cuius rei magni argumentum, quod ante circūcelliones leguntur, eosq. a Donatistis contra Isidori verba mēzēque separant. Nam circūcelliones Donatistas esse, non Bonosiacos manifestum est. Bonosiacos verò Photinianis adnumerat Innoc. I. in ep. ad Laurent. Senen.

f Luciferiani. Prima verba Augu. sunt in lib. de hæresib. reliqua ex lib. de Agon. chr. c. 30. Sed voces ille auctore suo que August. non sunt, reijci poterant. Fuit autē Lucifer caralitan. Episc. Caralis verò Sardinia vrbs nobilis. Huius ext. it adhuc liber. Vid. Hier. lib. de vir. illust. & Niceph. lib. 10. c. 17.

g Nyctages. Siue Nyctages, vel Nyctazontes à dormitando. Vid. lib. de off. c. de noctur. vig.

h Aceph-- Hi trium Chalcedon. capitulor. cur hac

tria capitula Chalcedonensia appellet, cum sint in quinta Synodo tractata; cur item eorundem capitulorum D. Isidorus aut debeat, aut non debeat defensor videri, vide annot. Segobricen. Antistitis ad c. 4. lib. de Vir. illustrib.

i Theodosiani & Gaianitæ. Illi corrupticolæ, hi phantasia dicuntur in Breuiario Liberati, quar. appellationū rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat. in Gratian. & Enagr. & Anastasium Bibliothecarium, quor. dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. asseruatur.

k Agnoitæ, & Tritheitæ. Greg. lib. Regist. 8. ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 18. c. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tritheitarum Iohann. Philoponum sub Phoca, nobiles Peripateticos duces extitisse refert.

l Aliæ Christi diuinitatē. Quos Græci θεοπαστράς vocat.

m Aliæ liberationē omnium. Ita omnino legendâ ex trib. Codicib. Tolot. Salm. & Rom. & ex Aug. indice præfixo ad lib. de hæresib. & opere ipso. Sic. n. in indic. liberationē omnium apud inferos factam Christi descensione credentes. In opere verò. Alia descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, & omnes inde existimat liberatos.

n Aliæ nudis pedib. Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas aliter ambulare putent.

De Philosophis gentium. Cap. VI.

Philosophi Græca appellatione vocantur, qui Latine amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus qui diuinarū & humanarū rerum scientiam habet, & omnē benè viuendi tramitē tenet. Nomē Philosophorū primū à Pythagora fertur exortū. Nā dū antea Græci veteres sophistas, i. sapientes aut Doctores sapientiæ semetipfos iactantius nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur? vercūdo nomine philosophū, i. amatorē sapientiæ se esse respōdit, quoniā sapientē profiteri arrogantissimū videbatur. Ita deinceps posteris placuit, vt quātalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisq. vel sibi vel alijs videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur. Ijdem autē Philosophi triplici genere diuiduntur, nā aut Physici sunt, aut Ethici, aut Logici.

Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippè φύσις Græcè vocatur.

Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim νόμος apud Græcos appellatur.

Logici autē, quia in naturis & moribus rationem adiungunt. Ratio enim Græcè λόγος dicitur, Diuisi sunt autem & hi in hæresibus suis, habentes quidam nomina ex auctoribus vt Platonici, Epicurei, Pythagorici, alij à locis conuenticulorum, & stationū suarum, vt Peripatetici, Stoici, Academici.

Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorē esse Deum, corporum Angelos asserunt, post multos annorū circulos in diuersa corpora redire animas dicunt.

Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, ^d quam Pifianactiam & Pœcilen stoam appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atque virorum fortium historia. In hac porticu sapientes philosophabatur, ex qua & Stoici dicti sunt. Græcè enim porticus *στοα* dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam beatum. Omne peccatum uniforme esse asserunt, dicentes, sic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quàm qui aurum: qui mergum occiderit, quàm qui equum: non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoque virtutem continentiam, affectant gloriam æternam, cum se fateantur non esse æternos.

Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, ubi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicut fatendum est, multa incerta & occulta esse, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: sic tamen plurima esse, quæ possint & sensibus capi & ratione comprehendere. Hanc sectam ^e Arcefilaus Cyrenaicus Philosophus reperit: ^f cuius sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ita ut fundus nullus sit: ita in occulto iacere veritatem.

Periparetici à deambulatione dicti, eò quòd Aristoteles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quandam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

^g Cynici ab immunditia impudentiæ nuncupati. Contra humanam enim verecundiam in proparulo coire cum coniugibus eis mos erat: censentes licitum honestumque esse palam cum vxore concumbere, quia coniugium iustum est, publicè id prædicantes agendum, ut canes in vicis vel plateis. Vnde & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt.

Epicurei dicti ab Epicuro quodam Philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi Philosophi porcum nominauerunt: ^h quia se volutans in cæno carnali, voluptatem corporis summum bonum asseruit, qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. infecabilibus ac solidis corporibus assignauit, quorum fortuitis concursibus vniuersa nascantur & nata sint. Asseruit autem Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil

aliud esse quàm corpus. Vnde & dixit: Non ero postea quàm mortuus fuero.

Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibetur philosophari, adhibentes tantum genitalibus tegmina: gymnasiū enim eò dictū est, quòd iuuenes nudi exercentur in campo, vbi pudenda sola tantum operiunt, hi & à generando se cohibent.

Theologi autem idē sunt qui & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scriptis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset dum quærerent.

Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibilem ex quattuor elementis Deum esse dixerunt, ut Dionysius Stoicus. Alij verò spiritualiter intellexerunt mentē esse Deum: ut Thales Milesius. Quidam animum in omnibus commeantem, ^k & lucidum, ut Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, ut Plato. Quidam mentem solutam, ut Cicero, Quidam & spiritum & mentem, ut Maro. ^l Inuentum enim solummodo Deum nō, ut inuenerunt, exposuerunt, quia euauerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidem Deum curatorem & arbitrum & iudicem asserunt. Epicurei otiosum & ^m inexercitatum. De mundo autem Platonici affirmant incorporalem, Stoici corporalem, Epicurus ex atomis, Pythagoras ex numeris, Heraclitus ex igne.

Vnde & Varro ignem mundi animum dicit, proinde quòd in mundo ignis omnia gubernet, sicut animus in nobis. Quam vanissimè: Qui cum est, inquit, in nobis, ipsi fumus: cum exit, emorimur. Ergo & ⁿ ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi ^o Philosophorum errores etiam apud Ecclesiam induxerunt hæreses. Inde ^p *αιῶνες* & formæ nescio quæ, inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, ^p Platonius furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: & ut anima interire dicatur, Epicurus obseruatur: & ut carnis restitutio negetur, de vna omnium Philosophorum schola sumitur: & vbi materia cum Deo, æquatur, Zenonis disciplina est: & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & Philosophos volutatur, ijdem retractatus implicantur.

^q *αιῶνες* & formæ nescio quæ, inde apud Arium Trinitas nominis, & apud Valentinum, ^p Platonius furor. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: & ut anima interire dicatur, Epicurus obseruatur: & ut carnis restitutio negetur, de vna omnium Philosophorum schola sumitur: & vbi materia cum Deo, æquatur, Zenonis disciplina est: & vbi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud hæreticos & Philosophos volutatur, ijdem retractatus implicantur.

^a Cap. VI. Nomen Philosophi. Ex Aug. 8. de ciui. c. 2. & Cic. Tuscul. 5.

^b Ijdem autem phi. tripl. Aug. ibid.

^c Habent.

^o Habentes quidem nomina--Academici. Verba Tertull. in Apologet.

^d quam Pæcilen stoan. Ita veteres libri Pifianactiam impressi. Et quidem utroque modo constat eam porticum appellatam. Laert. in Zenon. ἀναμάπλων ἢ ἐν τῇ ποικίλῃ σῶα, τῆς πεισιανακτείας καλεμένης, ἀπὸ ἧς γράφῃς τῆς Πολιγυρίας ποικίλη &c. Nisi πεισιανακτείας ex Pluta. in Cimone mauiis, cuius verba sunt. καὶ διὰ τὸ το φασὶν ἐν πεισιανακτείας τότε καλεμένης ποικίλη ἢ ἡν σῶα, &c.

^e Arcefilaus Cyrenaicus. Vel quod voluptati deditur, vel quod cyrenen nauigarit, ibiq. Demetrium adulescentem perditē adamarit. Nam constat Prytaneum fuisse Vid. Laert. ^f Cuius sectator fuit Democritus. Non Arcefilai, quem constat Democrito longè posteriorem fuisse, sed sectæ vel opinionis. Ergo τὸ fuit, fuerat interpretare.

^g Cynici ab immunditia impudentiæ. Impudenti Anton. Augustinus.

^h Quia se volutans. Aug. in ps. 73. in excusis Venetijs anno 1493. Et fortè qui dicit cum mortuus fuero, nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit, hoc nescio quo deliro Philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam Philosophi porcum nominauerunt, quia voluptatem corporis summum bonum dicit. Horatius, cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

ⁱ Gymnasium. Idem inf. lib. 18. c. 17.

^k comeantem & lucidum. Cic. 1. de nat. Deor. Nam Pythagoras qui censuit Deum animum esse per naturam rerum omnem intentum, & commeantem. Et Minutius in Octauio. Pythagoræ Deus est animus per vniuersam naturam rerum commeans & intentus. Lucidum fortasse appellauit, quia apud Ciceronem non intentum sed nitentem legerat.

^l Inuentum n. solummodo. Tertull. in apologet. Inuentum enim solummodo Deum, non ut inuenerunt, disputauerunt. Isid. exposuerunt. Vulg. glorificauerunt. ἡ δὲ ἡ & gloria est, & opinio.

^m & inexercitatum. Tertull. in exercitum.

ⁿ Ignis cum de mundo. Id est, celo ut sup. lib. 3. cap. 63.

^o Hi philosophorum errores. Omnia vsq. ad finē. ex Tertull. præscript. ex quo aliqua correximus non repugnantibus libris ms.

Inde Aones, & formæ nescio quæ, inde apud Arium trinitas nominis, & apud Valentinum.

^p Platonius furor. Non discessimus à veteribus lib. quorum magnus hoc loco consensus. Chacon ita ex Tertull. Inde eon. e. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum, Platonius fuerat. Nos verò nominis retinimus. Nam quamuis vtrumque in Valent. cadat, quia tria hominum genera induxit: πνευματικόν, ψυχικόν, καὶ σαρρικόν, ut est in lib. contra Valentinianos; tū si Arium cum Valentino copulauit Isidorus, Aonem primum trinomium fuisse suspicemur. Ita n. eod. in libro præscript. sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur, apud quē Aon, ille nescio qui noui & non vnius nominis generat è sua charitate sensum, & veritatem, &c.

De Poetis. Cap. VII.

POËTÆ vnde sint dicti, sic ait Tranquillus: Cum primum homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, seque

ac deos suos nosse, cultum modicum, ac sermonem necessarium comenti sibi vtriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitauerunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiā quasi augustiore honorandos putauerunt, laudesque eorum & verbis illustrioribus, & iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, quæ pœsis dicitur, pœma vocitatum est, eiusque fictores, pœtæ.

Vates à vi mentis appellatos, Varro auctor est: vel à viendis carminibus, id est, flectendis, hoc est, modulandis: & proinde pœtæ Latinè vates olim: & scripta eorum vaticinia dicebantur, quòd vi quadam, & quasi vesania in scribendo commouerentur, vel quòd modis verba connecterent: Viere enim antiquis pro vincire ponebant. Etiam per furorem diuini eodem erant nomine, quia & ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

Lyrici pœtæ dicti ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, i. à varietate carminum. Vnde & lyra dicta.

Tragici dicti, quòd initio canentibus præmium erat hircus, quem Græci τράγον vocant. Vnde & Horatius: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum. Iam dehinc sequentes Tragici multum honorè adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

Comici appellati siue à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κῶμας vocant: siue à comensatione. Solebant enim post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed Comici priuatorum hominum prædicant acta: Tragici verò res publicas & regum historias: item tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus lætis.

^a Duo sunt autem genera Comicorum, i. veteres & noui. Veteres, qui & ioco ridiculares extiterunt, ut Plautus, Aetius, Terentius. Noui qui & Satyrici, à quibus generaliter vitia carpuntur, ut Flaccus, Persius, Iuuenalis, & alij: hi enim vniuersorum delicta corripiunt: nec vetabatur eis pessimum quemque describere, nec cuiuslibet peccata morèque reprehendere. Vnde & nudi pinguntur, eò quòd per eos vitia singula denudentur.

^b Satyrici autem dicti, siue quòd pleni sint omni facundia, siue à saturitate & copia.

De pluribus enim simul rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diuersis frugum vel pomorum generibus ad templa gentium solebat deferri: aut à Satyris nomē tractum, qui inulta habent, ea quæ per violentiam dicuntur.

Quidam autem poetæ Theologi dicti sunt, quoniam de ijs carmina faciebant.

Officium autem poetæ in eo est, ut ea quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conuersa transducatur. Vnde & Lucanus ideò in numero poetarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poemata. Apud poetas autem tres characteres sunt dicendi: vnus in quo tantum poeta loquitur, ut est in libris Virgilij Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam poeta loquitur, ut est in Comædijs & Tragædijs. Tertius mixtus, ut est in Æneide. Nam poeta illic & introductæ personæ loquuntur.

Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicorum. Successisse poetarum Satyricos in locum veteris comædiæ, cuius licentia lege compressa sit, notum ex Horatio: sed aut hos novos Comicos, aut Plautum & Terentium veteres dictos, aut Attium, vel Accium Comicum fuisse, quis credat? neque mihi dubium quin aut hac aliena, aut valde deprauata sint.

Satyrici autem dicti. Vid. qua sup. lib. 5. de leg. Satyr.

Quidam autem poetæ. Aug. lib. 18. de ciuit. c. 14.

Officium autem poetæ. Verba Laet. lib. 1. c. 11.

Vnde & Lucan. è Seru. Æn. 5. ad. V. Matre dea monst. viam.

Apud poetas. Ex eod. Eclog. 3.

De Sibyllis. Cap. VIII.

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nam à Σιδῶς Æolico sermone Deus, βουλήν Græci mentem nūcupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia diuinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Propheta: ita omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur: Quod nomē ex officio, nō ex proprietate vocabuli est.

Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse. Quarū primæ de Persis fuit. Secūda Lybissa. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, quæ ante Troiana bella vaticinata est: cuius plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine Herophyla in Babylone orta: quæ Græcis Iliū petētibus vaticinata est pe-

rituram esse Troiam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem insula, eius inuenta sunt carmina. Sexta Samia, quæ Phemonoe dicta est à Samo insula, vnde fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthæa, quæ nouē libros attulit Tarquinio Prisco, in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Dicta autem Cumana à ciuitate Cumis, quæ est in Campania, cuius sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octaua Hellepontia in agro Troiano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est Ancyra. Decima Tyburtina nomine Alburnea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur, celebrior autem inter cæteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

Cap. VIII. Σιδῶς. Ex Laet. lib. 1. c. 6. & Seru. Æn. 3. Quæ ante Troi. è Solin. c. 8. Herophila. Vel Heriphile. Sed magna omnino in Sibyllar. nominib. confusio. Nam Demophilen, Amalthæam, Cumanamq. ead. cum Herophila facit ex Varrone Laetantius. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de ciuit. Samia quæ Phemonoe. Samia à Suida ex Erato- sthenē Phyto vocatur. Phemonoe vero Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocæic. de Delphico oraculo. μεγίστη ἢ παρὰ πλείστων εἰς φημόνοιν δόξα ἐστὶ ὡς πρόμαντις γένοιστο ἢ φημόνοιν τῶν θεῶν πρότιν, ἢ πρότιν τὸ ἔξαμειτρον ἦσε? Et Strab. lib. 9. πρώτην ἢ φημόνοιν φασὶ γενέσθαι πύθια. Lucanus quoq. Phemonoen Delphis facit Appio responsa dantem. In quib. erant decreta. è Seru. Æn. 6. ad V. Hic ego namq. tuas sortes. Sed remedia non decreta apud Seru. secreta volebat Chacon.

De Magis. Cap. IX.

Magorum primus Zoroastes rex Bactrianorum, quem Ninus rex Assyriorum prælio interfecit, de quo Aristoteles scribit, quod vicies centum milia versuum ab ipso condita indicijs voluminum eius declarentur. Hanc artem multa post secula Democritus ampliauit, quando & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano: quis noscere fibra Fata queat, quis prodat aues, quis fulgura cæli Seruet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione Angelorū malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quandam scientiam futurorum & infer-

norum euocationes. Eorum inuenta sunt aruspicia, augurationes, & ipsa quæ dicuntur oracula & necromantia. Nec mirum de magorum præstigijs, quorum in tantum prodire maleficiorum artes, ut etiam Moyse simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

Fertur & quædam maga famosissima Circe quæ socios Vlyssis mutauit in bestias. Legitur & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lycæo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas conuertebantur: Hinc apparet, non esse in totum dubium, quod nobilis ille poeta scripsit de quadam fœmina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes, Quas velit, aut alijs duras immittere curas, Sistere aquam fluuijs, & vertere sidera retrò, Nocturnosque ciet manes, mugire videbis sub pedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si credere fas est, de Pythonissa, ut Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis euocaret, & viuorum præsentaret conspectibus, si tamè animam Prophetæ fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Satanæ fallacia factam. Prudentius quoque de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptè moderamine virgæ In lucem reuocasse animas. - Aut alias damnasse neci. - Et post paululum adiecit: Murmure nam magico tenues excire figuras, Atque sepulchrales scitè incantare fauillas. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.

Magi sunt, qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine vilo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Vnde & Lucanus: Mens hausti nulla sanie polluta veneni Incantata perit. Dæmonibus enim accitis audent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cōtingunt corpora mortuorum.

Necromantij sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Necrops enim Græcè mortuus, μαρτυρία diuinationis nuncupatur, ad quos sciscitandos, cadaueri sanguis adijcitur: nam amare dæmones sanguinem dicunt: ideòque, quoties necromantia fit, cruor aqua miscetur, ut colore sanguinis facilius prouocentur.

Hydromantij ab aqua dicti, Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum euocare, & imagines vel ludificationes eorum videre, ibiq. ab eis aliqua audire, vbi adhibito sanguine etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus diuinationis à Persis dicitur allatum. Varro dicit, Diuinationis quattuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hinc geomantiam, hydromantiam, aëromantiam, pyromantiam.

Diuini dicti, quasi Deo pleni: diuinitate enim se plenos asimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant.

Duo sunt autem genera diuinationis: ars, & furor.

Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: ijsque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores: (dies enim & horas in agendis negotijs operibusque custodiunt, & quid per singula tempora obseruare debeat homo, intendunt.) Hi etiam exta pecudum inspicunt, & ex eis futura prædicunt.

Augures sunt qui volatus auium & voces intendunt, aliæque signarum vel obseruationes improuisas hominibus occurrentes, ijdem & auspices. Nam auspicia sunt quæ iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia, quasi auium aspicia: & auguria, quasi auium garria, hoc est, auium voces & linguæ, Item augurium quasi auigerium quod aues gerunt.

Duo sunt autem genera auspicio: vnū ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus: ad aures, vox auium.

Pythones à Pythio Apolline dicti, quod is auctor fuerit diuinandi.

Astrologi dicti, eò quod in astris augurantur.

Genethliaci appellati propter natalium considerationes dierum. Genes enim hominum per duodecim cæli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus & euentus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ qui nascitur. Hi sunt qui vulgò Mathematici vocantur: cuius superstitionis genus cōstellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem ijdē

Reliarum interpretes magi nuncupabatur: sicut de his legitur qui in Euangelio natum Christum annuntiauerunt: postea hoc nomine soli Mathematici. Cuius artis scientia usque ad Euangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de caelo interpretaretur.

Horoscopi dicti, quod horas natiuitatis hominum speculantur dissimili & diuerso fato.

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictae religionis per quasdam quas Sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quaruncunque scripturarum inspectione futura promittunt.

Salifatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quaecunque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare praedicunt. Ad haec omnia pertinent & ligaturae execrabilium remediorum, quae ars Medicorum condemnat: siue in praecantationibus, siue in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars daemonum est ex quadam pestifera societate hominum, & Angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt a Christiano, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

Auguria autem auium Phryges primi inuenerunt.

Præstigium verò Mercurius primus dicitur inuenisse. Dictum autem præstigium, quod præstingat aciem oculorum.

Aruspicinae artem primus Hetruscis tradidisse dicitur quidam Tages. Hic ex oris aruspicinam dictauit, & postea non apparuit. Nam dicitur fabulose, arante quodam rustico, subito hunc ex glebis exiuisse & aruspicinam dictasse, qua die & mortuus est. Quos libros Romani ex Hetrusca lingua in propriam mutauerunt.

^a Cap. IX. Magor. primus. *August. 1. de ciuit. c. 14.*

^b De quo Arist. *Ex Plin. lib. 30. c. 1. Sed Plinius Hermyppum non Aristotele citare videtur. Lapsus in eo, quod Plinij verba de Aristotele non praecedentibus, (ut debuit) sed subsequentibus attexit Isidorus.*

^c ex traditione Angelor. malor. *Ex Laet. lib. 2. c. 16. & Tertull. in Apolog. eadem officia dependunt, & qui astrologos, & auspices, & augures, & magos de Caesarem capite consultant, quas artes ut ab Angelis defertoribus proditas, & a Deo interdictas, ne causis quidem suis adhibent Christiani.*

^d Fertur & quaed. -- conuerteb. *Ex Augustin. 18. de ciuit. c. 17.*

^e Nobilis ille poeta. *Eiusd.*

^f si credere fas est. *Problema à nostris Theologis mul-*

^A tum vexatum. *Vid. Hieron. Is. 7. Cyrill. lib. 6. de Adctat. Aug. ad Simplician. & D. Tho. non vno in loco.*

^s Prudentius quoq. *Lib. contra Symmach.*

^h Magi sunt qui vulgò malef. *Verba Hieronymi Daniel. 2. cad. Augustin. 2. de ciuit. c. 9. & Laet. lib. 2. c. 17.*

ⁱ incantata perit. Excantata apud Lucan. *Horatius quoq. Quae sidera excantata voce Thessala, Lunamq. caelo deripit.*

^k audent ventilare. *Etiam Quintilianus prestigiatores ventilatores vocat.*

^l Hi etiam sang. -- mortuor. *Ex Hieron. Dan. 2.*

^m ad quos suscitand. è *Seru. Aen. 6. ad v. Prætereà iacet exan.*

ⁿ est n. hydrom. *Ex Aug. 7. de ciuit. c. vlt.*

^o etiam inferos perhib. *sciscit. Ex eod.*

^p à Persis allatum Varro dicit. *Diuinationis, &c.*

^B *Secuti sumus Augustinum, non veteres libros, quorum haec scriptura: à Persis fertur allatū. Varro dicit diuinationis, &c. Illud enim ex Augustino constat: hoc de Varrone nō audemus affirmare. Forma autem per insinua verba loquendi frequens Isidoro, ut antea annotauimus.*

^q Incantatores. *Ex Hiero. Dan. 2.*

^r Aruspices. *Donat. in Phorm. Aruspices harugarum inspectores, i. hostiar. ergo verba illa, Dies enim & horas -- intendunt, è margine adscita credimus. Cum Isidorus scripssisset. Aruspices harugarum (vel haruigarum ex Festo) inspectores. Hi exta inspic. &c.*

^f Nam auspicia sunt quae iter facientes obseru. *Horat. Cui si vitiosa libido fecerit auspiciam, cras ferramenta Theanum Tolletis fabri. Sed exemplor. plena sunt omnia.*

^c Augurium q. auigerium. *Seru. Aen. 5.*

^v Pythones. *Al. Pythonissa.*

^x Genethliaci. *Augu. 2. de Doctr. Christi. c. 21. & Hiero. Dan. 2.*

^y ijdem stellar. interp. *Ex Tertull. de idololat.*

^z Cuius artis scient. *Ex eod.*

^a Salifatores. *Al. Salitores. Gloss. Salifatio παλμδς. extat libellus Melampodis Aegyptij περὶ παλμδν. Vid. Justin. Martyr. in respons. ad orthodox. interrog. 19. Male Ca. lius, & Viues Salifatores vocant.*

^b Ad haec omnia pertinent. *Ex Augustin. 2. de doct. Christi. c. 20.*

^c siue in praecant. siue in char. *Vid. D. Thom. 3. cont. gent. c. 105.*

^d Quidam Tages. *Ex Cic. 2. de diuin. Columel. Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli Tyrrenus fixisse Tages in limite ruris.*

^e ex oris. *f. exarans, vel ex aruis.*

De Paganis. Cap. X.

P Agani^a ex pagis Atheniensium dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus & pagis gentiles lucos idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulū Paganis fortiti sunt.

Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondū crediderunt. Dicti autem gentiles, quia ita sunt ut fuerunt geniti, id est, sicut in carne descenderunt sub peccato, scilicet idolis feruientes, & necdum regenerati. Proinde gentiles

tiles primitus nuncupantur: ipsi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinū interpretatur gentiles. *ἔθνος* enim Græcè, gens dicitur. Post fidem autē non debet vocari gentes, siue gentiles, hi qui ex gentibus credunt: sicut post fidem dici iam non potest Iudæus, testante Paulo Apostolo, & dicente iam Christianis: Quoniam cum gentes essetis, hoc est, infideles.

Apostatae dicuntur, qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertuntur. Est autem nomen Græcum.

^a Cap. X. Paganis dicti. *Athenas in pagos diuisas ostendunt pagor. ipsor. nomina Areopagus, Cronopagus, & alia. Sed melius Festus. Paganis dicti à pagis, pagi dicti à fontib. quod eadem aqua vterentur. nam παγὰ lingua Dorica fontes.*

De dijs gentium. Cap. XI.

Q Vos pagani deos asserunt, homines olim fuisse produntur, & pro vniuscuiusque vita vel meritis coli apud suos post mortē cœperunt: ut^a apud Ægyptum Isis, apud Cretam Iouis, ^b apud Mauros Iuba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modo apud Athenas Minerua, apud Samum Iuno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudibus accesserunt poëtae, & compositis carminibus in cælum eos substulerunt. Nam quarundam adinventiones artium cultum peperisse dicuntur, ut Æsculapio medicina, Vulcano fabrica. ^c Ab actibus autem vocantur, ut Mercurius, quod mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam & quidam viri fortes aut vrbiū conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, ^d simulacra finxerunt: ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim hunc errorem persuadentibus daemonebus, ita in posteris constat irrepisse, ut quos illi pro sola nominis memoria honorauerunt successores deos existimarent atq. colerent.

Simulacrorum vsus exortus est, cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines vel effigies, tanquam in cælum receptis, pro quibus se in terris daemones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis & perditis persuaserunt. Simulacra autē à similitudine nuncupata, eò quod manu ar-

tificis ex lapide aliave materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergo simulacra, vel pro eo quod sunt similia, vel pro eo quod simulata atque conficta, vnde & falsa sunt. Et norandum quod ^e Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum siue simulacrum Selem dicitur. Iudæi dicunt quod Ismael primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primū ^f Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natam esse artem simulacra & statuas fingendi. Vnde & poëtae ab eo homines primū factos esse confingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem ^g Cecrops sub quo primū in arce oliua orta est, & Atheniensium vrbs ^h ex Mineruæ appellatione nomen fortita est. Hic primus omniū Iouē appellauit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolauit, nequaquam istius modi rebus in Græcia vnquam visis.

Idolatria idolorum seruitus siue cultura interpretatur. Nam λατρεία Græcè, Latine seruitus dicitur, ⁱ quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi vni & soli Deo debetur. Hanc sicut impia superbia siue hominum, siue daemone sibi exhiberi vel iubet vel cupit: ita pia humilitas vel hominū vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autē est simulacrum quod humana effigie factū & consecratum est, iuxta vocabuli interpretationem. *ἰδωλός* enim Græcè formam sonat, & ab eo per diminutionem idolum deductum, quæ apud nos formulam facit. Igitur omnis forma vel formula idolum se dici exposcit. Inde idolatria omnis circa idolum famulatus & seruitus, Quidam verò Latini ignorantes Græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum diuini nominis inuexit.

^l Dæmonas à Græcis dictos aiunt, quasi δαίμονας, id est, peritos ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, vnde & solēt responsa aliqua dare. ^m Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per Dei iussum angelica reuelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. ⁿ Ante transgressionem quidem celestia corpora gerebant. Lapsi verò, in aëream qualitatem conuersi sunt, nec aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permisi sunt, qui eis quasi carcer

carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt præuicarij Angeli, quorum princeps diabolus est.

Diabolus Hæbraicè dicitur deorsum fluens, quia quietus in cæli culmine stare contempsit: sed superbix pōdere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina in quæ ipse inlicit ad Deū referat: vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accuset: vnde & in Apocalypsi voce Angelica dicitur: Proiectus est accusator fratrum nostrorū, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die ac nocte. Satanas in Latinum sonat aduersarius siue transgressor: ipse enim est aduersarius, qui est veritatis inimicus: & semper Sanctorum virtutibus contraire nititur: ipse & transgressor, quia præuicarij effectus in veritate qua conditus est, non stetit: idem & tentator, quia tentandam iustorum innocentiam postulat: sicut in Iob scribitur.

Antichristus appellatur, quia cōtra Christum venturus est. Non quomodo quidam simplices intelligunt, Antichristum idè dicitur, quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus: non sic, sed Antichristus Græcè dicitur, quod est Latine contrarius Christo: ἀντι enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur dum venerit, & contra eū dimicabit, & aduersabitur sacramentis Christi, vt veritatis eius Euangelium soluat. Nā & templū Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis cerimonias restaurare tentabit: p sed & ille Antichristus est qui negat esse Deum Christum, cōtrarius enim Christo est: omnes enim qui exeunt de Ecclesia & ab vnitate fidei præciduntur, & ipsi Antichristi sunt.

Bel, idolum Babylonium est, quod interpretatur vetus: fuit enim hic Belus pater Nini primus Rex Assyriorū, quem quidam Saturnum appellant, quod nomē & apud Assyrios & apud Afros postea cultum est, vnde & lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur quadam sacrorum suorum ratione & Saturnus, & sol.

Beelphegor interpretatur simulacrum ignominix: idolum enim fuit Moab cognomento Baal super mōtem Phegor, quæ Latini Priapum vocant, Deum horro- rum. Fuit enim de Lāpsaco ciuitate Hellepōti,

de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum eum Græci transtulerunt, & in numerum sacrauerunt hortorum, vnde & dicitur præesse hortis propter eorum fecunditatem.

Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum, idè vir muscarum vocatur, propter sordes idololatriæ, siue propter immunditiam.

Belial ---

Behemoth ex Hæbræa voce in Latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo vt animal brutū effectus sit. Ipse est & Leuiathā, i. serpens de aquis, quia in huius seculi mari, volubili versatur astutia. Leuiathan autem interpretatur additamentum eorum, quorum scilicet, nisi hominum: quibus in paradiso semel culpam præuicarij intulit: & hanc vsque ad æternā mortem quotidie persuadendo adijcit vel extendit.

Quædam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur tradere, eaque in causis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totū fictum est, vt deos suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos ac decoris infamia plenos fuisse historix confitentur: omnino enim fingendi locus vacat, vbi veritas celsat.

Saturnus origo deorum & totius posteritatis à paganis designatur: hunc Latini à fatu appellatum ferunt, quasi ad ipsum fatio omnium pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quod saturetur annis. Vnde eum Græci χρόνος nomen habere dicunt, quasi χρόνος, i. tempus, quod filios suos fertur deuorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se reuoluit, vel eo, quod semina, vnde oriuntur, iterū redeunt. Hūc Cæli patris abscondisse genitalia dicunt, quia nihil in cælo de seminibus nascitur. Falcē tenet, inquit, propter agriculturam significadam, vel propter annos & tempora quod in se redeant, vel propter sapientiam quod intus acuta sit. In aliquibus autem ciuitatibus Saturno liberos suos gentiles immolabant, quod Saturnū poëtæ liberos suos deuorasse solitum tradiderunt.

Iouis fertur à iuuando dictus, & Iupiter quasi iuuans pater, hoc est, omnibus præstans.

flans. Hunc & priuato titulo Iouem optimū dixerunt, dum fuisset incestus in suis, impudicus in extraneis. Quē modò taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in nauī cuius insigne erat taurus: modò Danaës per imbrem aureū appetiisse concubium, vbi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam: modo in similitudinem aquilæ, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modo serpentem, quia reptauerit: & cygnū, quia cantauerit. Et idè non figuræ istæ sunt, sed planè de veritate scelera, vnde turpe erat tales Deos credi, quales homines esse non debeant.

Ianum dicunt, quasi mundi vel cæli vel mensium ianuam: duas Iani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cū verò faciunt eum quadrifrontem, & Ianū geminum appellant, ad quattuor mundi partes hoc referunt, vel ad quattuor elementa siue tempora. Sed dum hoc fingunt, monstrum non Deum faciunt.

Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans.

Vulcanum volunt ignem, & dictus Vulcanus quasi volans candor, vel quasi volicanus, quod per aërem volat: ignis enim de nubibus nascitur. Vnde etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. Idcirco autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur natus, quod fulmina de imo aëre nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquā est rectus ignis, sed quasi claudus eiusmodi speciem motumque habet. Idè autem in fabrorū fornace eundem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullū metalli genus fundi, extendique potest.

Pluton Græcè, Latine Diespiter, vel Ditis pater, quem alij Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Vnde & orca nuncupatur vas quod recipit aquas. Ipse & Græcè Charon.

Liberum à liberamento appellatum volūt, quod quasi mares in coeundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur. Quod idè Liber muliebri & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Vnde & frons eius pampino cingitur: sed idè coronam viteam & cornu habet, quia cū gratè & moderatè vinum bibitur, lætitiā præstat: cū ultra modum,

excitat lites, id est, quasi cornua dat. Idè autem & Lyæus ἀπὸ τῆς λύου, quod multo vino membra soluantur. Ipse & Græcè Διόνυσος à monte Indiæ Niso, vbi dicitur esse nutritus. Ceterum est Nyfa ciuitas, in qua colitur idem Liber, vnde & Nyfæus dictus est.

Mercurium sermonem interpretantur. Nam idè Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius. Idè & ἑρμῆς Græcè, quod sermo vel interpretatio, quæ ad sermonem vtique pertinet ἑρμηνεία dicitur. Idè & mercibus præesse, quia inter vendētes & ementes sermo fit medius. Qui idè fingitur habere pennas quia citius verba discunt. Vnde & velox & errans inducitur: alas enim eius in capite & in pedibus, significare volucrum fieri per aëra sermonem. Nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Idè autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet qua serpentes diuidit, id est, venena. Nā bellantes ac dissidentes interpretum oratione sedantur: vnde & secundum Liuium legati pacis caduceatores dicuntur. Sicut enim per faciales bella indicebantur, ita pax per caduceatores fiebat.

Hermes autem Græcè dicitur ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας Latine interpres, qui ob virtutem multarumque artium scientiam Trismegistus, id est, ter maximus nominatus est: Cur autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quod inter omnia animalia canis sagacissimū genus & perspicax habeat.

Martem deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, vt sit Mars, maris ars: licet & tria sint genera consuetudinum: sicut Scytharū, vbi & fœminæ & viri in pugnam eunt: Amazonum, vbi solæ fœminæ: Romanorum aliarumque gentiū, vbi soli mares. Item Martem dicunt quasi effectorem mortium. Nā à Marte mors nuncupatur, hunc & adulterū dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quod verò nudo pectore stat, vt bello se quisque sine formidine cordis obijciat. Mars autē apud Thracas Gradivus dicitur, eò quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut quod impigrè gradientur.

Apollinem quamuis diuinatorem & medicum vellent, ipsum tamen etiam solem dixerunt, quasi solum: ipsum Titan, quasi vnum ex Titanis, qui aduersum Iouem non

non fecit. Ipsum Phœbū quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: vnde & sol puer pingitur, eò quòd quotidie oriatur, & noua luce nascatur. Pythium quoque eundē Apollinem vocari aiunt: à Pythone immēſæ molis serpente: cuius non magis venena, quàm magnitudo terrebat. Hunc Apollo sagittarum ictibus sternens, nominis quoque spolia reportauit, vt Pythius vocaretur: vnde & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebranda constituit.

Dianam quoque germanam eius similiter lunam, & viarum præsidem aiunt. Vnde & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et ideò ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de cælo radios vsque ad terras emittāt: Dianam autem vocatam quasi Duanam^f quod luna die ac nocte appareat. Ipsam & Lucinā asseuerant, eò quòd luceat. Eandem & Triuiam, quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius: Tria virginis ora Dianæ. ^b quia eadē luna, eadē Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur: ^c Sublustris splendet amictu. Cum succincta iacit calamos, Latonia virgo est: Cum subnixa sedet folio, Plutonia coniunx. Latonia autem Diana eò quòd Latonia fuerit filia.

^d Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam & Opē, quòd opere melior fiat terra.

Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges.

^e Vestam, quòd herbis vel varijs vestita sit rebus, vel à visua stando: Eandem & Tellurem, & Matrem magnam fingunt: turritam cum tympano, & Gallis, & strepitu cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quòd cibum gignat: almam, quia vniuersa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorū nutritrix terra. ^f Quod simulacrum eius cum clauis fingitur: quia tellus hyeme clauditur, vere aperitur, vt fruges nascatur. ^g Quod tympanum habet, significari volunt orbem terræ. ^h Quod curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aëre. Quòd sustinetur rotis: quia mundus rotatur & volubilis est. Quòd leones illi subiiciunt mansuetos: vt ostendant, nullū genus esse terræ tam ferū, quòd non subigi possit aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ ciuitates, quas insignitas turri-

bus constat. Quòd sedes finguntur circa eam: quia cum omnia moueantur, ipsam non moneri. Quòd Corybantes eius ministri cū strictis gladijs esse finguntur: vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quòd Gallos, huic Deæ vt seruirent, fecerunt: significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere. In eo quippe omnia reperiri. Quòd se apud eam iactant, præcipitur, inquit, vt qui terram colunt, ne se deant, semper enim esse quòd agant. Cymbalorum autem æreorum sonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: ⁱ & ideò ære, quòd terrā antiqui colebant ære, prius quàm ferrum esset inuentum. ^k Eandē Vestam & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere nō dubium est: ^l vt ex Ætna, Vulcanoque datur intelligi. Et ^m ideò virginem putant, quia ignis inuiolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo: quippe qui omnia, quæ arripuerit, absumat. Ouidius in Fastis, Nec tu aliud Vestam quàm viam intellige flammam, Natæque de flamma corpora nulla vides: propterea & virginem ei seruire dicuntur, eò quòd sicut de virgine, ita nihil ex igne nascatur.

Iunonem dicunt quasi ianonem, id est, ianuam ⁿ pro purgationibus fœminarū, & quòd quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poëtæ autē Iunonē Iouis asserunt sororem & cōiugem: ^o ignem enim & aërem Iouem, aquam & terram Iunonē interpretantur: quorum duorum permixtionē vniuersa gignuntur. Et sororem dicunt, quòd mundi pars est. Coniugē quòd commixta concordat. vnde & Virg. Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ descendit--.

^p Minerua apud Græcos *αἰθήνη* dicitur, id est, fœmina. Apud Latinos autem Mineruam vocatam quasi deam, & munus artium variarum. Hanc enim ^q inuētricem multorum ingeniorum perhibent, & inde eam artem & rationem interpretantur, quia sine ratione nihil potest cōtineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animūque putant esse in capite, & cerebro, ideò eam dicunt de capite Iouis esse natam, quia sensus sapientis qui inuenit omnia in capite est: ^r In cuius pectore ideò caput Gorgonis fingitur, quòd illic est omnis prudentia quæ cōfundit alios, & imperitos ac saxeos comprobabat, quòd & in antiquis imperatorū statuis

cernimus

cernimus in medio pectore lorice, propter insinuandam sapientiam & virtutem. ^s hæc Minerua & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circa quam fertur virginali apparuisse ætate: propter quòd Tritonia nuncupata est. Vnde & tanto procliuus dea credita, quāto minus origo eius innotuit. Pallas autem dicta vel ab insula Pallenē in Thracia, in qua nutrita est: ^t vel *ἀπὸ τῆς πάλλης τοῦ δόρυ*, id est, ab hastæ concussione, vel quòd Pallantem gigantē occiderit. ^v Venerem exinde dicunt nuncupatam, quòd sine vi fœmina virgo esse non destinat. Hanc Græci *ἀφροδίτην* vocant, propter spumam sanguinis generantem. *ἄφρος* enim Græcè spuma vocatur. Quòd autem fingunt Saturnum Cælo patri genitalia abscidisse, & sanguinē fluxisse in mare, & quòd ex spuma maris cōcreta, Venus nata est: illud aiunt quòd per coitum falsi humoris substantia est: & inde *ἄφροδίτην* Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido salis quoque constat. Ideò ^y autem Venerem Vulcani dicunt vxorē, quia Venerem officium non nisi calore consistit. vnde est; Frigidus in Venerem senior. ^z Nam quòd Saturnus dicitur patri Cælo virilia amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creauerunt: ideò fingitur, quia nisi humor de cælo in terram descenderit, nihil creatur.

^a Cupidinem vocatum ferunt propter amorē. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideò alatus pingitur: quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia stultus est & irrationabilis amor.

^b Sagittam, & facē tenere fingitur: sagittam, quia amor cor vulnerat: facē, quia inflamat.

^c Pan dicunt Græci, Latini Syluanum: deū rusticorum, quem in naturæ similitudinem formauerunt: vnde & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex vniuersali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorum solis & lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter cæli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorū gestat, propter harmoniā cæli in qua septem sunt soni & septem discrimina vocum. ^d Villosus est, quia tellus est conuestita & agitata ventis. Pars eius inferior fœda est, propter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas habet, vt soliditatem terræ ostendat, quæ volunt rerum & totius naturæ deum: vnde

A Pan quasi omnia dicunt.

^e Isis lingua Aegyptiorum terra appellatur: quam Isin volunt esse. Fuit autem Isis regina Aegyptiorum Inachi regis filia, quæ de Græcia veniens Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, propter quòd & terram eius nomine appellauerunt.

^f Serapis omnium maximus Aegyptiorū Deus. Ipse est Apis rex Argiuorum, qui nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibidē mortuus fuisset: Serapis appellatus est: propterea, quia arca in qua mortuus ponitur, quam Sarcophagum vocant, *σαρπός* dicitur Græcè, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquàm templum eius esset instructum, velut *σαρπός* Apis: Sorapis primò, deinde & littera commutata Serapis dictus est.

Apis fuit apud Aegyptios taurus Serapi consecratus, & ab eo ita cognominatus, quæ Aegyptus instar numinis colebat, eò quòd de futuris daret quædam manifesta signa: apparebat enim in Memphi. ^g Quem centum antistites prosequabantur, & repente velut lymphatici ^h præcinebant: huius capitis imaginem sibi in eremo Iudæi fecerunt.

Fauni à fando velut *ἀπὸ τῆς φωνῆς* dicti, quòd voce non signis ostendere videntur futura: in lucis enim consulebantur à paganis, & responsa illis nō signis, sed vocibus dabant.

^k Genium autem dicunt, quòd quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: vnde & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui nouo marito sternebantur.

Hæc & alia sunt gentiliū fabulosa signēta, quæ interpretata sic habent, vt ea nō intellecta damnabiliter tamen adorentur.

Fatum autem dicunt esse quicquid dicitur, quicquid Iupiter fatur: ^l à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. ^m Quòd nisi hoc nomen iā in alia re soleret intelligi, quo corda hominū nolumus inclinare, rationabiliter possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis: Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, &c. Quòd enim dictū est, semel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut nouit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, & quæ ipse factururus est.

ⁿ Tria autem fata fingunt in colo & fuso digitisque fila ex lana torquētibz, propter

O tria

tria tempora: præteritum, quod in fuso iam netum atque inuolutum est: præsens, quod inter digitos ° neentis traicitur: futurum, in lana quæ colo implicata est, & quod adhuc per digitos neentis ad fufum tanquam præsens ad præteritum traiciendum est.

¶ **P**arcas dicunt κατ' ἀντιφρασιν appellatas, quod minimè parcât. Quas tres esse voluerunt, vnâ, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexit: tertiâ quæ rumpat. Incipimus enim cùm nascimur: sumus, cùm viuimus: desinimus, cùm interimus.

Fortunam à fortuitis nomen habere dicunt, q̄ quasi deam quandam res humanas varijs casibus & fortuitis illudentem. ¶ vnde & cæcam appellant, eò quod p̄simum in quolibet incurrens sine vlllo examine meritorum, & ad bonos & ad malos venit. Fatû autem à Fortuna separant, & Fortunâ, quasi sit in his quæ fortuitu veniunt, nulla palàm caussa: Fatum verò appositum singulis & statutum aiunt.

Aiunt & tres Furias fœminas crinitas serpentibus, propter tres affectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, vt nec famæ nec periculi sui respectum habere permittant. Ira quæ vindictam cupit: cupiditas quæ desiderat opes: libido quæ appetit voluptates. Quæ idèò Furie appellantur, quod stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant.

Nymphas deas aquarum putant dictas à nubibus: nam ex nubibus aquæ, vnde derivatum est: nymphas aquarû deas, quasi numina lympharum. ¶ Ipsas autem dicunt & Musas, quas & nymphas, nec immeritò: nâ aquæ motus musicen efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. ¶ Nymphas quippe montium Oreades dicunt: sylvarum Dryades: v̄ camporû Hamadryades: fontium Naiades: maris Nereides.

¶ **H**eroas dicunt à Iunone traxisse nomen, Græcè enim Iuno Ἥρη appellatur. & idèò nescio quis filius eius secundum Græcorum fabulam Ἥρας fuit nuncupatus, hoc videlicet velut mysticum significante fabula, quod àer Iunoni deputetur, vbi volût Heroas habitare. Quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorû, quasi ἀηὲς ὤντες, id est, viros aërios & cælo dignos propter sapientiam & fortitudinem.

¶ **P**enates gentiles dicebant omnes deos, quos domi colebât. ¶ **E**t penates dicti, quod

elsēt in penetralibus, i. in secretis. Hi dij qui vocabântur, vel quæ nomina habuerint igno- ratur.

¶ **M**anes dicunt deos mortuorum, quorû potestatem inter lunam & terram asserunt: à quibus & manè dictum existimant, quos putât ab aëre, qui manus, i. rarus est, Manes dictos: siue quia latè manant per auras: siue quia mites sunt immanibus, contrario nomine hoc appellâtur. ¶ **A**puleius autem ait eos κατ' ἀντιφρασιν dici Manes (hoc est, mites ac modestos, cùm sint terribiles & immanes) vt **P**arcas, & **E**umenides.

Larvas ex hominibus factos dæmones aiunt qui meriti mali fuerint. ¶ **Q**uarû natura esse dicitur terrere paruulos & in angulis garrere tenebrosus.

Lamias quas fabulæ tradût infantes corripere ac laniare solitas, à laniando specialiter dictas.

¶ **P**ilosi qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi appellantur: siue ° **I**nui ab incundo p̄simum cum animalibus: vnde & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est stuprando. ¶ **S**æpè enim improbi existunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dufios nuncupant, quia assidue hanc peragunt immunditiam. Quem autem vulgò Incubonem vocant, & hunc **R**omani Faunû Ficarium dicunt: ad quem Horatius dicit, Faune Nympharum fugientum amator, Per meos fines & aprica rura, Lenis incedas.

- a Cap. XI. Apud Ægypt. If. Ex *Lact.* 1. c. 15.
- b Apud Mauros Iuba. *Qui in captiuitate ex Barbaro doctissimus factus scripsit historiam.* Minutius Fel. in *Octau. Appian. & Plutarch.*
- c Ab actibus. è *Seru. Æn. 4. ad v. Sacra Ioui Stig.*
- d Simulacra finx. Ex *Lact.*
- e Latinus sermo sit in Heb. Est. זעלם *zelem imago vel simulacrum.*
- f Prometheus simul. Ex *Lact. lib. 2. c. 10.*
- g Cecrops sub quo. *Integer locus ex Euseb. Chron.*
- h Ex Mineruæ appell. Nam *Minerua* Ἀθήνη.
- i Quæ quantum ad relig. *Alioquin in κατὰ φρασιν & λατρεύειν latior seruiendi significatio.*
- k idos enim Græc. Ex *Tertull. de idol.*
- l Dæmones Ex *Lact. 2. c. 14. & Seru. Æn. 3.*
- m Inest enim illis cognit. ex *August. 2. de Gen. ad lit. cap. 17.*
- n antè transg. Ex *eod. lib. 3. c. 10.*
- o Diabol. Hebrai. κατὰ φρασιν. Ex *Hieronym. ad Ephes. 6.*
- p Sed & ille Antichrist. Ex *Tertull. præscript.*
- q Quod nomen apud Assyri. è *Seru. Æn. 1. ad v. quæ Belus & omnes à Belo. f.*

vnde

¶ **V**nde & ling. **P**an. Ex *Hieronym. in Ezech. 23.* Idololum Baal, siue Bel, & vt apertius dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eundem facit. *Il. 46.*

¶ **I**dolum fuit Moabitar. Ex *eod. lib. de locis Hebr. in voce Fogar. & Of. c. 9. & Seru. Georg. 4. ad v. Hellefpötici seru. tut. P.*

¶ **B**eelzebub. *Hieron. Eccles. 10. & Matth. 10. Idem Græcis ἀπόμυϑος, i. muscarum de pulfor. quod muscus ab Olympo abegerit trans Alphaum: siue is Iuppiter, vt Pausanias velle videtur, siue Hercules fuerit.*

¶ **B**ehemoth. *Verba Greg. 32. Mor. c. 10.*

¶ **L**euiath. Ex *Greg. 33. c. 13.*

¶ **Q**uæd. autem nomina Deor. *Cic. de natura deor.*

¶ **H**unc Latini à Satur. Ex *Aug. 7. de ciuit. c. 19.*

¶ **V**nde & cum Græc. è *Seru. Æn. 3.*

¶ **v**el eo quod semen. Ex *Aug. 7. de ciuit. c. 19.*

¶ **m**odo Danaes per im. Ex *eod. 18. c. 13.*

¶ **I**anum dicunt. Ex *7. de ciuit. c. 8.*

¶ **N**eptun. è *c. 16.*

¶ **&** dict. *Vulc. è Seru. Æn. 8. ad v. Haud secus igni potens.*

¶ **V**nde etiam *Homer. ἰ. α. & ibi Eustath.*

¶ **I**dcirco autem. Ex *eod. Seru. loco.*

¶ **s**ed quasi claudus. *Aug. 2. contra Faust.*

¶ **P**luton Latinè Diespiter. è *Lact. 1. c. 14.*

¶ **s**ive Ditis pater. *Ditis recto casu etiam alij vsi: Petron. Has inter sedes Ditis pater extulit ora.*

¶ **Q**uem alij Orcum quasi receptorem mort. *August. 7. de ciuit. c. 3. Quid de veritate? Quid de felicitate? quas cùm deas haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, vbi dederunt Marti, & Orco, vni effectori mortium, alteri receptori.*

¶ **L**iberum à liberamento. *Ibid. c. 2.*

¶ **à** monte Indiæ Nyl. è *Seru. Æn. 6. ad v. Liber agès cello Nylæ d. v. c.*

¶ **N**am idèò Mercurius. Ex *eod. lib. Aug. c. 14.*

¶ **V**nde & velox. è *Seru. Æn. 4. & Aug.*

¶ **T**rimeg. Ex *Lact. lib. de ira c. 11. & lib. 1. c. 6.*

¶ **v**t sit Mars, maris ars. *Vt sit Mars mas c. o. sed non fuit difficilis coniectura.*

¶ **I**tem Martem dicunt effect. mort. ex *August.*

¶ **H**unc & adult. & c. *Aug. 20. contra Faust. c. 9. Venerem Vulcani vxorem, & Martis adulterâ, quia beligerantibus incongrua est.*

¶ **M**ars autè apud Thrac. Gradius. *Non quod apud Thracas Gradii nomen sit, sed quia idem sit illis ἄρπυξ & ἀρπυξ qui Romanis Gradius. Fuerunt enim (vt ait Ser. Æn. 1. & 3.) Roma duo Martis templi, alterû intra vrbem Quirini, quasi custodis, & tranquilli: alterum extra vrbem via Appia prope portam quasi bellatoris, & Gradii.*

¶ **A**ppollinem quamuis. *Aug. c. 16.*

¶ **q**ui aduersus Iouem non fecit. *Hispanis mus hazer por alguno, o contra alguno, neq. fuit cur bellum adderet impressi libri, quod in ms. non est.*

¶ **D**ianam quoq. Ex *Aug. c. 16.*

¶ **Q**uia ead. luna. è *Seru. Æn. 3. ad v. Sacra mari colit. apud quem mendosè Iuno pro luna legitur.*

¶ **s**ublustri splendet amict. *Carmen Prudentij 1. contra Synmach.*

¶ **C**ererem. Ex *Aug. c. 24.*

¶ **V**estam quod herb. è *Seru. Æn. 1. ad v. Cana fides,*

¶ **&** Vestâ. *quod*

¶ **f** quod simulacrum eius cum clau. Ex *eod. Æn. 10.*

¶ **ad v.** Alma parens Idæa,

¶ **g** quod tympana. Ex *Aug.*

¶ **h** quod curru vehitur. è *Seru. Æn. 3. ad v. & iuncti*

¶ **currum** dominæ sub l.

¶ **i** & idèò are, quod terram antiq. *Lucret. lib. 7. Et prior æris erat quam ferri cognitus vsus. Quo facilis magis est natura & copia maior, Ære solum terræ tractabant, æreque belli Miscebant fluctus, & vulnera vasta serabant.*

¶ **k** Eand. Vestam, & ign. *Augustin. 4. de ciuit. & Seru. Æn. 1.*

¶ **l** ex Ætna Vulcanoq. *Ita apud Seru. alioquin Vulcanijs legerem, cum inf. lib. 14. de Æolijs insulis, eadem & Vulcania vocantur, quod & ipse sicut Ætna ardeant.*

¶ **B** & idèò virginem. *Lact. 1. c. 12.*

¶ **n** pro purgationibus fœminar. Ex *7. de ciuit. c. 2. & 3.*

¶ **o** Ignem n. -- gignuntur. *Verba Seru. Georg. 2.*

¶ **p** Minerua--id est, fœmina. *An potius sine fœmina. Orta n. è Iouis cerebro, vnde & ἀντρωγ. ergò Ἀθήνη quasi ἀντρωγας, vel certè ἀθήνη.*

¶ **q** Inuentricem multor. ingenior. *Aug. 18. de ciuit. c. 8. Minerua multor. sanè operum inuentrix.*

¶ **r** In cuius pect. è *Seru. Æn. 8. ad v. connexosque angues.*

¶ **f** Hac Minerua--innotuit. *Verba Aug. ibid.*

¶ **vel** ἀπὸ τῆς πάλαι--occiderit. *Verba Seru. Æn. 1.*

¶ **V**enerem exinde dic. Ex *Aug. 6. de ciuit. c. 9.*

¶ **appoditru.** *Seru. an. 5. ad v. Vnde genus ducis.*

¶ **I**dèò autem, Venerem. Ex *eod. Æn. 8. ad v. Accipit solitam flammam.*

¶ **C** **N**am quod Satur.-- creatur. *Verba eiusd. Georg. 2. ad v. Rusticus & curuo Sat.*

¶ **a** Cupidinem. Ex *eod. Æn. 1. ad v. Ergò his aligerû. Vtil. Propert. eleg. Quicumque ille fuit puerû qui p̄xit Amorem.*

¶ **b** sagitta. Ex *August. 20. contra Faust. c. 9.*

¶ **P**an dicunt. è *Seru. eclog. 2.*

¶ **V**illosus est, quia tellus conuestita est, & agitur. *Horum nihil apud Seru. (è quo sunt reliqua) & variè leguntur in ms. quare suspecta ea habebat Chacon.*

¶ **I**sis ling. Ægypt. è *Seru. Æn. 8. ad v. Regina in medijs p. v. a. f.*

¶ **S**erap. *Verba Aug. 18. de ciuit. c. 5.*

¶ **q**uem centum antist. è *Solin. 35.*

¶ **S**ibi in eremo Iud. *Lact. lib. 4. c. 10.*

¶ **velut** ἀπὸ τῆς φωνῆς. è *Seru. an. 7.*

¶ **G**enium. ex *Aug. 7. de ciuit. c. 13.*

¶ **à** fando igitur fat. Ex *eod. 5. de ciuit. cap. 9. & Seru. eclog. 4.*

¶ **q**uod nisi hoc nomen. Ex *eod. Aug.*

¶ **T**ria autem fat. Ex *20. contra Faust. c. 9.*

¶ **n** eentis. *Ita constat Gotthici libri hic, & paulò post seruata analogia, non nētis. Siue secunde sit coniugationis, siue tertiæ, vt apud Tibull. Stamina quæ ducunt, quæq. futura neunt.*

¶ **P**arcas. è *Seru. eclog. 4.*

¶ **q**uasi deam quând. Ex *Lact. lib. 3. c. 27.*

¶ **V**nde & cæcæ. Ex *4. de ciuit. c. 18.*

¶ **I**psas autem dicunt. *Mus. è Seru. eclog. 8.*

¶ **N**ymphas quippe mont. Ex *eod. Æn. 1. ad v. Hinc atq. hinc glomerantur Oreades. & eclog. 10.*

- v campor. Hamadryad. *Seru.* quæ cum syluis nascuntur Hamadryades.
- x Heroas-- defunctor. *Ex Aug. 10. de ciuit. c. 21.*
- y Penates-- colebant. *è Seru. Æn. 2.*
- z Penates dicti. *Arnob. lib. 3.* Varro qui sunt intror-
sus, atque in intimis penetralib. Deos (Penates) esse
cenfet.
- a Maries. *è Seru. Æn. 3. ad V.* Stant manib. aræ.
- b Apuleius autem ait. *Non est integer locus. Nam cũ
cetera ex Apuleio sint, (qui etiam ab Augustino citatur. 9.
de ciuit. cap. 9. in lib. de deo. Socrat.) tamen hoc ex Seruio est
potius, vt manes nãr' ἀντιστοχὰς ἰσθίτος scribat.*
- c Quarum natura. *Ex Hieron. in præf. Hebraic. quest.*
- d Pilosi qui Græcè Panitæ. *Gregor. 7. Moral. c. 15.*
Quinam alij pilosi appellatione figurantur, nisi hi

quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? *Ita enim
emendatiores Gregorij libri, non Faunos, cũ tamen vtrũ-
que sit verum & Panas & Faunos dictos. Sed Panisci hoc lo-
co putamus legendum, non Panita.*

e Inui ab ineundo. *è Seru. Æn. 6. ad V.* Pometium
Castrumque Inui.

f Sepe enim improbi. *Verba Augustin. 15. de ciuita.
cap. 23.*

g Hunc Romani Faunum Ficarium. *Hieron. Is. 13.*
Pilosi, vel Incubones vel Satyros, Syluestres
quosd. homines, quos nonnulli Faunos Ficarios
vocant. *Itẽ Eutrop. lib. 12.* Syluestres homines quos
nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Idem Fatuus Fatuelis
videtur cum Fauno Ficario, quantum è Seruij loco citato cõ-
ijcere licet.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER NONVS.

De linguis, gentibus, regnis, militia, ciuibus, affinitatibus.

DE LINGVIS GEN- tium. Cap. I.

LINGVARVM diuersitas exorta est in ædifica-
tione turris post diluuiũ: nam prius quàm superbia
turris illius in diuersos sig-
norum fonos humanã di-
uideret societatem, ^a vna
omnium nationum lingua fuit, quæ He-
bræa vocatur, qua Patriarchæ & Prophetæ
vsi sunt non solum in sermonibus suis, verũ
etiam in litteris sacris: initio autem quot gẽ-
tes, tot linguæ fuerunt, deinde plures gẽtes
quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gẽ-
tes sunt exortæ.

Linguæ autem dictæ in hoc loco pro ver-
bis, quæ per linguam fiunt, genere locutio-
nis illo, quo is qui efficit per id quod effici-
tur nominatur: sicut os dici solet pro verbis,
sicut manus pro litteris.

Tres autẽ sunt linguæ sacræ, Hebræa, Græ-
ca, Latina, quæ toto orbe maximè excellũt.

^A His. n. tribus linguis super crucẽ Domini à Pi-
lato fuit caussa eius scripta. Vnde & propter
obscuritatẽ Sãctarũ scripturarũ harũ triũ lin-
guarũ cognitio necessaria est, vt ad alterã re-
curratur, si quã dubitationẽ nominis vel in-
terpretationis sermo vnus linguæ attulerit.

Græca autem lingua inter cæteras gentiũ
clarior habetur. Est enim & Latinis & omni-
bus linguis sonantior, cuius varietas in quin-
que partibus discernitur: quarũ prima dici-
tur κοινή, i. mixta, siue cõmunis, qua omnes
vtuntur. Secunda Attica, videlicet Atheniẽ-
sis, ^b qua vsi sunt omnes Græciæ auctores.
Tertia ^c Dorica quã habent Ægyptij, & ^d Si-
culi. Quarta Ionica. Quinta Æolica, qua
sunt Æoles locuti, & sunt in obseruatione
Græcæ linguæ eiusmodi certa discrimina: ser-
mo enim eorum ita est dispertitus.

^e Latinas autẽ linguas quattuor esse qui-
dam dixerunt, i. Priscam, Latinam, Roma-
nam, Mixtã. Prisca est qua vetustissimi Ita-
liæ sub Iano & Saturno sunt vsi incõdita, vt
se habet carmina Saliorũ. Latina, quã sub La-
tino & regibus Thuscicæ cæteri in Latio sunt
locuti,

locuti, ^f ex qua fuerunt duodecim tabulæ
scriptæ. Romana, quæ post reges exactos à
populo Romano cœpta est: & qua Næuius,
Plautus, Ennius, Virgilius poetæ: ex oratori-
bus Gracchus, & Cato, & Cicero vel cæteri
sua scripta effuderũt. Mixta, quæ post im-
perium latius promotum simul cum mori-
bus & hominibus in Romanam ciuitatem
irrupit: integritatem verbi per solocismos
& barbarismos corrumpens.

Omnes autem Orientis gentes in gut-
ture linguam & verba collidunt: sicut He-
bræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes
in palato sermones ferunt, sicut Græci &
Asiani. Omnes occidentis gentes verba in
dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani.

^B Syrus, & Chaldæus vicinus Hebræo est
in sermone, consonans in plerisque & litte-
rarum sono. ⁱ Quidam autem arbitrantur
linguam Hebræam ipsam esse Chaldæam,
quia Abrahã de Chaldæis fuit: quòd si hoc
recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pue-
ri linguã quam nouerant doceri iubentur?

Omnem autem linguam vnusquisq. ho-
minum siue Græcam, siue Latinam, siue cæ-
terarum gentium aut audiendo potest tene-
re, aut legendo ex præceptore accipe-
re. Cũ autem omnium linguarum scientia
difficilis cuiquam sit: nemo tamen tam
desidiosus est, vt in sua gente positus suæ gẽ-
tis linguam nesciat. Nam quid aliud putan-
dus est nisi ^k animalibus brutis deterior? Il-
la enim proprię vocis clamorem exprimũt:
iste deterior, qui propriæ linguæ caret no-
titia.

Cuiusmodi autẽ lingua locutus est Deus
in principio mundi cũ diceret: Fiat lux,
inuenire difficile est: nondum enim erant
linguæ. Item qualingua insonuit postea ex-
terioribus hominum auribus, maximè ad
primum hominem loquens, vel ad Prophe-
tas, vel dum corporaliter sonuit vox dicen-
tis Dei: Tu es filius meus dilectus, vbi à qui-
busdam creditur illa lingua vna & sola quæ
fuit antequam esset linguarum diuersitas:
in diuersis autem gentibus creditur quòd
cadẽ illis lingua Deus loquatur, qua ipsi ho-
mines vtuntur, vt ab eis intelligatur. Loqui-
tur autem Deus hominibus non per substã-
tiam inuisibilem, sed per creaturam corpo-
ralem, per quam & hominibus apparere vo-
luit, quando locutus est. Dicit etiam Apo-
stolus: Si linguis hominum loquar & Ange-
lorum. Vbi quæritur: qua lingua Angeli lo-

quantur: non quòd Angelorum aliquæ sint
linguæ, sed hoc per exaggerationem dici-
tur. Item quæritur, qualingua in futurum
homines loquãtur: nusquam reperitur. Nã
dicit Apostolus: Siue linguæ cessabunt: ideò
autem prius de linguis ac deinde de genti-
bus posuimus, quia ex linguis gentes, non
ex gentibus linguæ exortæ sunt.

- ^a Cap. I. Vna omnium nation. -- in litteris sacris.
Ex Aug. 16. de ciuit. c. 11.
- ^b qua vsi sunt omnes Græciæ auctores. *Vel certè
elegantiores, vel Græciam pro Hellade accepit, de cuius ter-
minis Vid. Eustath. d. π. ad γ. Χαλκων & φιδων ὑδὸν ὁ's
ἔλλαδι δὲνιὰ ναίων. Hieronymus quoque in quest. Heb. Iones
qui Atticis sunt affines, olimq. ydem fuerunt Græcos ἀπλῶς
appellat. De Ionib. (inquit) id est, de Græcis nascũtur
Elifæi, qui vocantur Æoles.*
- ^c Dorica quam habent Ægyptij. *Alexandrini.*
- ^d & Siculi. *mendosè Syri in o. l.*
- ^e Latinas autem linguas quattuor esse. *In quo si
quid vitij est, id Isidorus præstare non debuit, auctor magis
querendus.*
- ^f Ex qua fuerunt xi i. tab. *Non quod sub Regib. scri-
pta, sed quod illorum fortasse lingua, quo plus auctoritatis ha-
berent antiquiora verba, quod se quoq. fecisse profiteretur Cice-
ro 2. de legib. Sunt certa verba legũ, Quinte, neque
ita prisca vt in vetetib. his, sacratisq. legib. &c.*
- ^g qua Enn. -- effuderunt. *Ex C. N. sed cum scri-
pta sua absit ab omnibus nostris, non displicet lectio à Vul-
can. indicata ex V. C. effulserunt.*
- ^h Syrus, & Chald. vicin. *Ex Ambros. 1. Hexam. c. 8. &
Basil. homil. 1.*
- ⁱ Quidam autem arb. *Verba Hieronym. ad Danis.
cap. 1.*
- ^k animalibus brutis deterior. *Ex duobus Tarr. &
Raban.*

De gentium vocabulis. Cap. II.

^CENS est multitudo ab vno principio or-
ta, siue ab alia natione secundũm pro-
priam collectionẽ distincta: vt Græciæ, Asiæ,
hinc & gentilitas dicitur. Gens autem ap-
pellata propter generationes familiarum, i.
à gignendo, sicut natio à nascendo. ^a Gen-
tes autem à quibus diuisa est terra LXXIII.
quindecim de Iaphet, triginta & vna de
Cham: viginti septem de Sem: quæ fiunt se-
ptuaginta tres, vel potius, vt ratio declarat,
septuaginta duæ; totidemq. linguæ per ter-
ras esse cœperunt: quæ crescẽdo prouincias
& insulas impleuerunt. Filij Sem quinque,
singulariter gentes singulas procrearunt.
Quorum primus Elam, à quo Elamitæ prin-
cipes Persidis: secundus Assur, à quo Assy-
riorum

riorum pullulauit imperium : tertius Arphaxat , à quo Chaldæorum gens exorta est: quartus Ludi, à quo Lydij: quintus Arā, à quo Syri, quorum Metropolis fuit Damaſcus.

Filij Aram, nepotes Sem, quattuor: Hus, & VI, & Gether, & Mes. ^b Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæſtinam & Cœleſyriam tenuit principatum: vnde fuit Iob ſecundum quod ſcriptū eſt: Vir erat in terra Hus nomine Iob: ſecundus VI, à quo Armenij: tertius Gether, à quo ^c Acarnanij ſeu Curix: quartus Mes, à quo ſunt ij qui vocantur Mæones.

Posteritas Arphaxat, filij Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi. Iectam filius Heber, à quo Indorum gens orta eſt. Sale filius Iectam, à quo Baſtriani: licet eos alij Scytharum exules ſuſpiciantur.

Ismaël filius Abraham, à quo Ismaëlita, qui nunc corrupto nomine Saraceni, quaſi à Sara, & Agareni ab Agar.

^d Nabaioth filius Ismael, à quo Nabathæi, qui ab Euphrate in mare rubrum habitant. Moab, & Ammō filij Loth, à quibus Moabitæ, & Ammonitæ.

^e Edom filius Eſau, à quo Idumæi: Hæ ſunt gentes, quæ de Sem ſtirpe deſcendūt, poſidentes terram meridianā, ab ortu Solis vſque ad Phœnices.

Filij Cham quattuor, à quibus ortæ ſunt gentes hæ.

Chus, à quo Æthiopes progeniti.

Mefraim, à quo Ægyptij perhibentur exorti.

Phut, à quo Lybij: vnde & Mauritaniæ fluius vſq. in præſens dicitur Phut, omnique circa eum regio Phuthenſis.

^f Chanaā, à quo Afri, & Phœnices, & Chanæorum decem gentes.

Item ex nepotibus Cham filij Chus nepotes Cham ſex.

^g Filij Chus, Saba, Heuila, Sabatha, Regma Sabathaca.

Saba, à quo progeniti & appellati Sabæi, de quibus Virg. - ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Heuila, à quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes.

Sabatha, à quo Sabatheni, qui nunc Aſtbari nominantur.

Rhegma verò, & Sabathaca paullatim antiqua vocabula perdidit, & quæ nūc pro veteribus habeant, ignoratur.

Filij Rhegma, Saba & Dadā. Hic Saba per ſchin litteram ſcribitur in Hebræo: ille autem ſuperior Saba per ſamech, a quo appellantur Sabæi. interpretatur autem nunc Saba Arabia.

Dadan, à quo gens eſt Æthiopiæ in occidentali plaga.

^h Filij Mefraim Labaim, à quo Libyes, qui quondam Phuthæi vocabantur.

Caſloim, à quo Philiftijm, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palæſtinos vocamus.

Cæteræ ſex gentes ignotæ ſunt, quia bello Æthiopico ſubuerſæ, vſque ad obliuionē præteritorum nominum peruenerunt.

Filij Chanaam vndecim, ex quo Chanæorum decem gentes, quorum terram ijs expulſis Iudæi poſſederunt. Quorum primogenitus Sidon, à quo Sidones: vnde & vrbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius Iebus, à quo Iebuſæi, quorum fuit Hieruſalē. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi.

Quintus Gergeſeus, à quo Gergeſei. Sextus Heuæus, à quo Heuæi: ipſi ſunt Gaboanite, à ciuitate eorū Gabaō, qui ſupplices venerūt ad Ieſum. Septimus Aracæus qui Arcas cōdidit oppidū contra Tripolim in radicibus Libani ſitū. Octauus Sinæus, à quo Sinæi. Nonus Aradius, à quo Aradij, qui Aradum inſulam poſſederunt anguſto freto à Phœnices littore ſeparatā. Decimus Samaræus, à quo Edeſſa Syriæ nobilis ciuitas quæ vocatur Cœles.

Vndecimus Amathæus. Hæ ſunt gentes de ſtirpe Chā, quæ à Sidone vſq. ad Gaditanum fretum omnem meridianā partem tenent.

Filij Iaphet ſeptem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli. ^k Magog, à quo quidā arbitrantur Scythas & Gotthos traxiſſe originem. Madai, à quo Medos exiſtere putant. Iauan, à quo Iones, qui & Græci: vnde & mare Ionium. Thubal, à quo Iberi, qui & Hiſpani, ^l licet quidam ex eo & Italos ſuſpiciantur. Moſoch, ex quo Cappadoces ſunt: vnde & vrbs apud eos vſq. hodie Mazaca dicitur. Thiras, à quo Thraces, quorum non fatis immutatum vocabulum eſt, quaſi Tiraces.

Filij Gomer nepotes Iaphet. ^m Aſchanaz, à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocāt. Riphath, à quo Paphlagones.

Thogorma, à quo ſunt Phryges.

ⁿ Filij

ⁿ Filij Iauan Elifa, à quibus Græci Eliſæi qui vocantur Æolides: vnde & lingua quinta Græciæ Æolis appellatur.

Tharſis, à quo Cilices, vt Iosephus arbitratur: vnde & metropolis ciuitas eorum Tharſus dicitur.

Cethim, à quo Citij, i. Cyprij, à quibus hodiè que vrbs Citium nominatur.

Dodanim, à quo Rhodij.

Hæ ſunt gentes de ſtirpe Iaphet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partem Aſiæ, & omnem Europam ^o vſque ad Oceanum Britannicum poſſident, nomina & locis & gentibus relinquentes, de quibus poſtea immutata ſunt plurima, cætera permanent vt fuerunt. ^p Nam multarum gentium vocabula partim manſerunt, ita vt hodiè que appareat vnde fuerant deriuata, ſicut ex Aſſur Aſſyrij, ex Heber Hebræi: partim verò tēporis vetuſtate ita mutata ſunt, vt vix homines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtorias perſcrutantes, nec omnium, ſed aliquarum ex iſtis origines gentiū potuerint reperire. Nam quòd ex filio Cham, qui vocabatur Mefraim, Ægyptij ſunt exorti, nulla hoc reſonat origo vocabuli, ſicut nec Æthiopum qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus eſt. Et ſi omnia conſiderentur, plura tamen gentiū mutata, quàm manentia vocabula apparent: quibus poſtea nomina diuerſa, diuerſa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti ſunt, qui ab occidentali parte os includit.

Seres à proprio oppido nomen fortiti ſunt, gens ad Orientem ſita, apud quos de arboribus lana contexitur: de quibus eſt illud, Ignoti facie, ſed non & vellere Seres.

^q Gangaridæ populi ſunt inter Aſſyrios, Indòſque inhabitantes circa Gangem fluium: vnde etiam Gangaridæ nuncupati ſunt.

Hyrçani dicti ſunt à ſylua Hyrcana, vbi ſunt plurimæ tigres.

Baſtriani Scythæ fuerunt, qui ſuorum factione à ſedibus ſuis pulſi iuxta Baſtron Orientis fluium conſederunt, ex cuius vocabulo & nomen fortiti ſunt. Huius gentis rex fuit Zoroaſtes inuentor magicæ artis.

Parthi quoque & ipſi à Scythiſ originem trahunt. Fuerunt enim eorum exſules, quod etiam eorum vocabulo manifeſtatur: nam Scythico ſermone exules Parthi dicuntur. Hi ſimiliter vt Baſtriani domeſticis ſeditionibus Scythia pulſi, ſolitudo iuxta

Hyrçaniam primùm furtim occupauerunt, deinde pleraque ſinium etiam virtute obtinuerunt.

^r Aſſyrij ab Aſſur filio Sem vocati, gens potentiffima, quæ ab Euphrate vſque ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

^s Medi à rege ſuo cognominati putantur: namque Iafon Peliaci regis frater, à Pelix filijs Theſſalia pulſus eſt, cum Medea vxore ſua, cuius fuit priuignus Medus rex Athenienſium: qui poſt mortem Iafonis Orientis plagam perdomuit, vbi que Mediam vrbem condidit, gentemque Medorū nomine ſuo appellauit. ^x Sed inuenimus in Geneſi quòd Madai auctor gentis Medorum fuit, à quo & cognominati, vt ſuperius dictum eſt.

^z Perſæ à Perſeo rege ſunt vocati, qui è Græcia in Aſiam tranſiens, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello perdomuit: nouiſſimè victor nomen ſubiectæ genti dedit. Perſæ autem ante Cyrū ignobiles fuerunt, & nullius inter gētes loci habebantur. Medi ſemper potentiffimi fuerunt.

Chaſdim, qui nunc Chaldæi vocantur, à Chaſed filio Nachor fratris Abraham cogno-

minati ſunt.

^a Sabæi dicti ἀπὸ τοῦ σεβασθαι, quod eſt ſupplicare & venerari, quia diuinitatem per ipſorum thura veneramur: ipſi ſunt & Arabes qui in montibus Arabiæ ſunt, qui vocantur Libanus & Antilibanus, vbi thura colliguntur.

Syri ab Aſſurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, ^b quos autem veteres Aſſyrios, nunc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

^c Hebræi vocati ſunt ab Heber: qui pro nepos fuit Sem. Iſraëlita verò ab Iſrael filio Iſaac. ^d Nam patriarcham Hebræorū conſtat fuiſſe Iſraël: à quo duodecim tribus Iudæorum Iſraëlis vocabulum fortitæ ſunt. ^e Iudæis autem ſciſſura decem tribuum nomen impoſuit. Nam antea Hebræi ſiue Iſraëlita nuncupabantur. Ex quo autem in duo regna Dei populus diuiſus eſt, tunc duæ tribus quæ de ſtirpe Iuda reges habebant, Iudæorū nomen fortitæ ſunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria ſibi regem conſtituit, ob populū magnitudinem priſtinum nomen retinuit Iſraël.

^f Samaritanorum gens ſumpſit exordium ab Aſſyrijs, qui tranſmigrati habitauerunt

in Samaria: qui Latine interpretantur custodes, eò quòd captiuato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiã collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnavit, eòsque populos ex suo nomine Phœnices, eamque prouinciam Phœniciã nuncupavit.

Sidones autem à ciuitate quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicut gentiles aiunt, quòd ex origine Syrorum sint quasi Syrigenæ. Hi per amplam habitant solitudinem. Ipsi sunt & Ismaelitæ, vt liber Geneleos docet, quòd sint ex Ismaele. Ipsi Cedar à filio Ismaelis. Ipsi Agareni ab Agar, qui, vt diximus, peruerso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia p litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo φ Græco vtuntur. Inde Philistæi pro Palæstinis dicuntur à ciuitate vtique sua. ijdem & allophyli, id est alienigenæ. ob hoc quia semper fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere & societate separati.

Chananæi appellati de Chanaan filio Cham, quorum terram Iudæi possederunt. Ex cuius origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorrhæi sunt nuncupati.

Ægyptij ab Ægypto quodam suo rege vocati sunt. Nam antea Ærij dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptij affligentes, eò quòd afflixerint Dei populum, priusquam diuino auxilio liberaretur.

Armenius ex Thessalia vnus de numero ducũ Iasonis qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine quæ amisso rege Iasone passim vagabatur, Armeniam condidit gentique ex suo vocabulo nomen dedit.

Limes est Persicus: qui Scythas ab eis diuidit Scythæ à quibusdam perhibentur vocati, gens antiquissima semper habita. Hi Parthos, Bactrianosque, scemina autem eorum Amazonum regna condiderunt.

Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ quasi graues, id est, fortes Getæ. Nam sic Liuius argentum graue dicit, id est, massas. Hi sunt qui inter Scythas atque Albanos septentrionalibus iugis inhabitant.

Amazones dictæ sunt, seu quòd simul viuerent sine viris, quasi ἀμα ζῶσαι, siue quòd aduultis dexterioribus mammis essent, ne fagittarum iactus impediretur, quasi ἀνε μάζου. Nudabāt enim quam aduulerant mammam. Has Titianus vnimāmas dicit. Nam hoc est Amazon, quasi ἀνε μάζου, id est, sine mamma. Has iam non esse constat: quòd earũ partim ab Hercule, partim ab Achille, vel ab Alexandro vsque ad internicionem deletæ sunt.

In parte Asiaticæ Scythiæ gentes quæ posteros se Iasonis credunt albo crine nascuntur ab asiduis niuibus, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & inde dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeò vt nocte plusquam die cernant. Albani autem vicini Amazonibus fuerunt.

Vgnos antea Hunnos vocatos, postremo à rege suo Abares appellatos dicunt, qui prius in vltima Mæotide inter glacialē Tanaim & Massagetarum immanes populos habitauerunt. Deinde pernibus equis Caucasi rupibus, vbi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & orientem viginti annis tenuerunt captiuum, & ab Ægyptijs atque Æthiopibus annum vetigal exegerunt.

Troianorum gens antea Dardana, à Dardano nominata. Nam Dardanus & Iasius fratres è Græcia profecti: ex ijs Iasius ad Thraciam, Dardanus ad Phrygiam peruenit, ibique primus regnavit. Post quem filius eius Eriethonius, deinde nepos eius Tros, à quo Troiani nuncupati sunt.

Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo parta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primùm Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

Græci ante Thessali à Thessalo, postea à Græco rege Græci sunt nuncupati. Nam Græci propriè Thessali sunt.

Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse aiunt circa Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

Sicyonij Græci sunt nuncupati, à Sicyonio rege. Hi primùm Ægialæi vocabantur, à rege Ægialeo qui primus Sicyonijs imperavit, à quo & Ægialæa nuncupata est quæ nunc Peloponnesus à Pelope rege suo vocatur.

vocatur. Ipsi sunt & Arcades ab Arcade rege Iouis & Calystonis filio dicti.

Danai à Danao rege vocati. Ijdem & Argiui ab Argo conditore cognominati. Postquam autem Græcorum rex Apis mortuus est: huic filius Argus successit in regnum, & ex eo Argiui appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum vt Deus haberi cœpit, templo & sacrificio honoratus.

Achæi, qui & Achiui ab Achæo Iouis filio dicti.

Pelasci nominati, quia cum velis passis verno tempore aduenisse Italiam visi sunt, vt aues. Primos enim eos Varro Italiã appulisse commemorat. Græci verò Pelascos à Pelasgo Iouis, & Larissæ filio perhibent dictos.

Myrmidones, fuerunt Achillis socij: Dolopes Pyrrhi. dicti autem Myrmidones propter astutiam quasi μύρμινες, id est, formicæ. Eratothenes autè dicit dictos Myrmidones à Myrmidone duce, Iouis & Eurimedusæ filio.

Cecropi Atheniensium regi successit Cranaus, cuius filia Atthis nomen & regioni & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

Ion, vir fortis ex suo nomine eisdem Athenienses vocauit Iones.

Macedones à nomine Emathionis regis antea Emathij nuncupati sunt: postea Macedones dicti à Macedone rege Deucalionis materno nepote.

Epirotæ à Pyrrho Achillis filio prius Pyrrhidæ, postea verò à Pyrrho rege ad Italiam transire præsumserunt.

Dorus Neptuni & Ellepis filius fuit, vnde Dori & originem & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum quæ Dorica appellatur.

Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi diu perseuerantes in bello contra Messenios, veriti ne diuturnitate prælij spem prolis amitterent: præceperunt vt virgines eorum cum iuuenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum & maritorum concubitu iuuenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenij vocati sunt. Nam ipsos esse Spartanos quos & Lacedæmones. Spartanos verò propter repentinos aduersus Cadmum quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ita vocatos.

Thracæ ex filio Iaphet qui vocatus est

Thiras & orti & cognominati, vt superius dictum est, perhibentur: licet gentiles eos ex moribus ita dictos existimēt, quòd sint truces. Sæuisissimi enim omnium gentium fuerunt, vnde & multa de eis fabulosa memorantur: quòd captiuos Dijs suis litarent, & humanum sanguinem in ossibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius, Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarũ. quasi crudelium & auarorum.

Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos, vt à Ponto intrauerunt Istrũ fluuiũ, à vocabulo amnis quo à mari cœcesserāt appellati sunt.

Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentique & ciuitati nomen dedit. Hi ante à Saturno Saturnij, à Latino Latini vocati sunt. Nam Latinus Italiæ rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellauit, qui postea Romani nuncupati sunt. Hi & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quòd semper hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua quiris dicitur.

Italus quoque & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina populis imposita & regionibus sunt. Nam ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui & Siculi cognominati sunt, idem & Sicilienses.

Thursci, Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, ἀπό τοῦ θυρίου.

Vmbri Italiæ gens est, sed Gallorum veterũ propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historiæ perhibent quòd tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint, & ob hoc ὀμβρίης Græcè nominatos.

Marsi, gens Italiæ dicta à comite Liberi Marsya qui vsus illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuum fecerunt: quæ am postea Romani victis Marsis tulerunt. Marsos autem Græci Vicos vocant, quasi ὀφίσχους, quòd multos serpentes habeant, & ὀφίς serpens dicatur. illæfos autem esse carminum maleficijs: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Vmbrijs.

Gothi à Magog filio Iaphet nominati putantur, de similitudine vltimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quàm Gothos vocauerunt, gens fortis & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hinc Dacus premat, inde Getes, occurrat Iberis.

Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos quasi Dagos, quia de Gotho-

Gothorum stirpe creati sunt. De quibus ille, *Ibis* Arctos procul vsq. Dacos.

Besi barbari fuerunt, qui à multitudine bouum sic vocati creduntur. Deⁿ quibus quidam, Qui colit terræ medio, vel ille Diuitis multo boue pileatus Accolaripæ.

Gipedes pedestri prælio magis quàm equestri sunt vsi, & ex hac causa ita vocati.

Sarmatæ patentibus campis armati inquitabant, prius quàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atque inde ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

Lanus fluitius fertur vltra Danubium, à quo Alani dicti sunt, ° sicut & populi inhabitantes iuxta Lemannum fluuiû Alemanni vocantur. De quibus Lucanus, Deseruere cauo tentoria fixa Lemanno.

Longobardos vulgò ferunt nominatos à proluxa barba & nunquam tonsa.

Vindilicus amnis ab extremis Galliarum erumpens, iuxta quem fluuium habitasse, & ex eo traxisse nomé VVandali perhibentur.

Germaniarum gentes dictæ quòd sint immania corpora, immanisque nationes sæuissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso cæli rigore traxerunt, ferocis animi & semper indomiti, raptu venatûque viuentes. Horum plurimæ gètes variæ armis, discoloribus habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ, p vt Tolosates, Angriuari, Quadi, Tungrij, Marcomani, Bructeri, Chamaii, VVangiones, Tubantes: quorum immanitas barbariæ etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam significat.

Sueui pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus, Fundit ab extremo flauos Aquilone Sucuos. Quorû fuisse centû pagos & populos multi prodiderunt. Dicti autem Sueui putantur à monte Sueuo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cuius loca incoluerunt.

Burgundiones quondã à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnâ coaluerunt gentem, atque ita nomen ex locis sumpserunt: quia crebra per limites habitacula cõstituta: Burgos vulgò vocant. Hi postea rebelles Romanis effecti: plusquam octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis infederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

Saxonum gens in Oceani littoribus & paludibus inuisa, virtute atque agilitate

habilis. Vnde & appellata, quod sit durum & validissimum genus hominû & præstans cæteris piraticis.

Franci à quodam proprio duce vocati putantur. Alij eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

Britones quidã Latinè nominatos suspicantur: eò quòd bruti sint, gens inter Oceanum interfuso mari quasi extra orbem posita. de quibus Virgilius: toto diuisos orbe Britannos.

Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eò quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmatè annotentur.

Galli à candore corporis nuncupati sunt. γάλα enim Græcè lac dicitur. Vnde & Virgilius sic eos appellat, cum ait de ijs: tum lactea colla Auro innectuntur. Secundum diuersitatem enim cæli, & facies hominum, & colores, & corporû quantitates, & animorum diuersitates existunt. Inde Romanos graues, Græcos leues, Afros versipelles, Gallos natura feroces atque acriores ingenio peruidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quòd Liberum hospitio recepissent, postea x in f litteram commutata est.

Vacca oppidû fuit iuxta Pyrenæû, à quo sunt cognominati Vaccei, de quibus creditur dixisse poëta: latèq. vagantes Vaccei. Hi Pyrenæi iugis per amplâ montis habitant solitudinem. Idè & Vascones quasi Vaccones c in f litteram demutata. Quos Cn. Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum redire festinâs de Pyrenæi iugis deposuit & in vnum oppidum congregauit. Vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.

Hispani ab Ibero amne primùm Iberi, postea v ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

Galleci à candore dicti, vnde & Galli. Reliquis enim Hispaniarum populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt. Vnde & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Troiani belli Teucrû morte Aiæ fratris inuisum patri Telamoni, cum nõ reciperetur in regnum, Cyprium concessisse, ibiq. urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, vnde ad Galliciam profectû, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

Astures

Astures, gens Hispaniæ, vocati eò quòd A circa Asturâ flumen septi montibus syluisq. crebris inhabitent.

Cantabrigens Hispaniæ à vocabulo vrbis, & Iberi amnis, cui insidit, appellati. Horum animus pertinax, & magis ad latrocinandum & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera semper parati.

Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nam ex flumine Hispaniæ Ibero, vbi confederant, & ex Gallis qui Celtici dicebantur, mixto vtroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

Afri appellati ab vno ex posteris Abrahamæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse aduersus Libyam exercitum, & ibi victis hostibus confedisse, eiusque posteros ex nomine atavi & Afros & Africam nuncupasse.

Pœni autem Carthaginenses sunt à Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt.

Tyrij verò à Tyria vrbe Phœnicum nominati, de qua profecti sunt, & in Africâ litus venerunt.

Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis nauibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupauerunt: & quia ex Getis venerant, deriuato nomine Getuli cognominati sunt. Vnde & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros consanguinitate propinquos sibi vocare.

Africam autem initio habuere Libyes, deinde Afri, post hæc Getuli, postremùm Mauri & Numidæ

Mauri & Numidæ, vt Afri putant, sic sumpserunt exordium & vocabulum. Nam postquam in Hispania Hercules interijt, & exercitus eius compositus ex varijs gentibus, amisso duce, passim sibi sedes quærebant, ex eo numero Medi & Persæ & Armeni nauibus in Africam transuecti proxima maris loca occupauere. Sed Persæ dum materiam in agris pro construendis domicilijs non inuenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patentem agros & diuersas solitudines vagabantur, & à pabulationibus vagabundis semetipsos propria lingua Numidas appellauerunt, id est, sine oppido vagos & errantes. Medi autem cum Libijs se miscuerunt: qui proximè Hispaniâ inhabitabant, quorû nomen paulatim Libyes corruerunt, barbara lingua Mauros

pro Medis appellantes: licet Mauri ob colorem à Græcis vocentur. Græci enim nigrum μαυρον vocant, æstifero quippè calore afflati atræ coloris speciem ducunt.

Mafsilia ciuitas Africæ est, non longè ab Atlante & hortis Hesperidum: à qua ciuitate Mafsilij vocati sunt: quos nos corruptè Massulos vocamus, de quibus Virgilius, Hinc mihi Mafsilæ gentis monstrata sacros.

Gaulalum gentes sunt à meridie vsque oceanum Hesperium peruagantes. His nomen Gauloë insula dedit quæ est iuxta Æthiopiâ, vbi nec serpens nascitur, nec viuit.

Garamantes populi Africæ propè Cyrenas inhabitantes, à Garamante rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopijs, de quibus Virgilius: extremi Garamantes. Extremi autè, quia sæui, & à consortio humanitatis remoti.

Hesperij verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nam Hispania Hesperia.

Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpretatur. Hi quondam ab Indo flumine confurgentes, iuxta Ægyptum inter Nilum & Oceanum, in meridie sub ipsa solis vicinitate infederunt, quorû tres sunt populi: Hesperij, Garamantes, & Indi: Hesperij sunt Occidentis, Garamantes Tripolis, Indi orientis.

Troglodytæ gens Æthiopum: ideo nuncupati quòd tanta celeritate pollèt, vt ferarum cursu pedum assequantur.

Pamphagi & hi in Æthiopia sunt: quibus esca est quicquid mandi potest & omnia fortuito gignentia, vnde & appellati.

Ichthyophagi, quòd venando in mari valeant, & piscibus tantum alantur. Hi post Indos montanas regiones tenèt, quos subactos Alexander Magnus piscibus vesci prohibuit.

Anthropophagi gens asperissima sub regione Serum sita. Qui quia humanis carnibus vescuntur, ideo Anthropophagi nominantur. Itaque sicut his, ita & cæteris gentibus per secula aut à regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet alijs causis immutata vocabula sunt: ita vt prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

Iam verò hi qui Antipodes dicuntur, eò quòd

quod contrarij esse vestigijs nostris putantur; vt quasi sub terris positi aduersa pedibus nostris calcant vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nec soliditas patitur, nec centrum terræ: sed neque hoc vlla historiarum cognitione firmatur, sed hoc poetæ quasi ratiocinando conieciunt.

P Titanas autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos & excellentes viribus populos, p quos ferunt fabulæ abirata contra deos Terra ad eius vltionē creatos. Vnde & Titanes dicti sunt τῶν Τιτῶν, id est, ab vltione, quod quasi vlciscendæ matris Terræ causa in deos armati extiterint: quos fabulæ à Ioue bello fuisse superatos atque extinctos fingunt, propter quod è cælo iactis fulminibus interierunt.

a Cap. II. Gentes autem à quibus. Aug. 15. de ciuit. c. 6. Ex illis igitur tribus hominib. Noë filijs, septuaginta tres, vel potius, vt ratio declarata est, &c. Nempe cap. 3. declararat.

b Hus Traconitid. Ex Hier. in quest. Heb. è quo sunt pleraq. huius cap.

c Acarnanij siue Curia. Mendosè apud Hieronym. Curia, pro Curia. Stephanus: Ακαρνανία χώρα κεχωρισμένη τῶν Κρητῶν πρὸς ἀρχαῖω. διὸ καλεῖται διὰ μὲν κρητῶν Κρητῆς, διὰ δὲ ἀκαρναντῶν ἀκαρνανίς. Quod autē Hieronymus, & Isidorus Curetas cum Acarnanib. confundit, idem ab alijs quoque factum narrat Strabo.

d Qui ab Euphrate. Idem inf. lib. 14. c. 13. Vid. Hieron. q. in. c. 25. Gen.

e Edom filius Esau. Quod Gen. 36. legitur; Hæ sunt generationes Esau patris Edom. Idumæor. intellige. Ipse enim Esau est Edom, vt eo loco dicitur, filium eius nominis nullum habuit, nisi Idumæos, quos semper Edom, nunquam Idumæa nomine nisi in Græca translatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. c. 25. Et quidem in antiquissimis Biblioth. Vaticana Biblijs: αὐτῶν ἡ γενεὴ οὖσα πατρὸς τῶν Ἰδουμαίων, hodie legi affirmabat Chacon. Eusebius quoque in Chron. (vnde sumpta hæc videntur). Primus (inquit) Esau, qui & Edom, à quo gens Idumæorum. Vt legi hoc loco sine fraude possit. Edō, qui & Esau, vel potius, Edom i. Esau.

f Chanaan à quo Afr. Hier. Gen. 10. De Chanaan primus natus est Sidon, à quo vrbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contra Tripolin &c. Vbi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migrationē respicere. **g** Filij Chus. Ex Hier. ibid. **h** Filij Mesraim. Videntur deesse nomina posita apud Hieronym. Mesraim genuit Ludim, & Aramim, & Labaim, & Nephthuum, Et Phetrofim, & Chasloim, &c.

i A quo Edessa Syria. Cæles. Verba Hieronymi è quo vocem Edessa suppleuimus.

k Magog. à quo quidam arb. Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de sid. Gog. Gothos dixerat.

l Licet quidam Hieron. in Genes. idem Ezech. 38. Hebraei Italos suspicantur. & Isa. 66. Tubal, siue To-

bel aut Italia interpretatur, aut Iberia.

m Aschanaz à quo Sarmata. Supplenda videntur apud Hieronym. voces. à quo Sarmata, & legendum ex Ioseph. Aschanaxas Alchanaz, quos Græci Rheginos vocat. **n** Filij Iauan. Hier. q. in cap. 10. De Ionib. id est, de Græcis nascuntur Elifai, qui nominantur Æolides.

o Vtique ad Oceanum Britan. Quod Hierony. vsque ad Gadira dixit.

p Nam multar. gent. -- appareat. Verba Aug. 16. de ciuit. c. 11.

q Gangaridæ. -- Hyrcani. è Seru. Georg. 3. & Æn. 7.

r Fuerunt n. eor. exul. -- obtinuerunt. Iustini verba lib. 41.

s Assyr ab Assur. Ex hier. Is. 19.

t Namq. Iason. Ex Iust. lib. 42.

v Cuius fuit priuign. Ex eod.

x Ibiq. Mediam. Iustinus Medeam lib. 42. sic n. Post modum Iasonis Medus amulus virtutis eius in honorem matris Medeam urbem condidit.

y Sed inuenimus in Gen. Minimè quidem in Genesi, sed apud Hierony. in Gen. vt pro inuenimus Hieronymus cum Chacone legendum credamus.

z Persæ autem. Ex Hieronym. ad Is. c. 21.

a Sabæi dicti. è seru. Æn. 1. ad verba. centumq. Sabæo Thure, At supra à Saba filio Chus sabæos deduxerat.

b Quos autem veteres Assyr. è Hier. in Is. c. 19.

c Hebrai vocati ab Heber. Ita Hier. Gen. 10. Ab Abraham deduci enixè contendit: ad cap. 3. epist. ad Philip. Ambrosius.

d Nam Patriarch. Heb. ex Euseb. chroni.

e Iudæis autem sciss. Hieron. Ion. 1. & alijs in locis.

f Samaritanor. gens. -- Itè Phœnix Cadm. Ex Euseb.

g Chron.

h Hi peramplam hab. Hieron. ad Isai. 21.

i Philistæi ipsi sunt. Ex Hiero. ad Ezech. 25. apud quem à gente sua quod hic à ciuitate sua.

k Ægyptij ab Ægypt. Ex Euseb. Chron.

l Armenius ex Thessal. Iustini. lib. 42.

m Limes est Pers. Plin. & Solin. c. 52.

n Gens antiquiss. Ex Iustini. lib. 2. in princip.

o Nam sic Liuius arg. seru. Æn. 6. ad V. Egregium forma iuuenem: Pro quo are graui donatus est, id est, massis. Nam sic & Liuius argētum graue dicit, id est, massas.

p Has Titianus. -- deletæ sunt. è Seru. Æn. 1. ad V. Ducit Amazonidum, &c. & Æn. 11. ad vers. At medias inter cædes exultat Amazon.

q In parte Asiatica. Verba illa ab alsiduis niuib.

r Itemq. id est, picta, aliena ducebat Chacon. neq. n. sunt apud Solin. è quo sunt reliqua.

s Deinde pernib. eq. Verba sunt Hieron. ep. 30.

t Dardanus & Iafius. Seru. Æn. 7. ad V. Dardanus Idæas. Et Euseb. in Chron.

v parta Victoria. Al. peracta. Ex Iustini. lib. 25. & Hiero. in ep. ad Gal. que repetuntur lib. 14. c. 3.

x Nam Græci propriè Thessali. è Seru. Æn. 2. ad V. Eruerint Danaï. Plin. lib. 7. c. 4. Hellas eadem Thessalia, & Dryopis semper à regib. cognominata, Ibi genitus rex nomine Græcus à quo Græcia, Ibi Hellen, à quo Hellenes, Ibi (fortasse) Thessalus à quo Thessalia, ne Isidori fidei derogemus.

y A rege Ægialo. Euseb. in Chron.

z Vili sunt vt aues. Ergo Pelasgi quafi: πέλᾱργοί, id est, ciconia.

y Primos n. eos Varro. Seru. Æn. 8. Hi primi Italiam tenuisse perhibentur.

z Myrmidones fuer. è Seru. Æn. 2. ad V. Myrmidonum, Dolopumè.

a successeit Cranaus. Ex Euseb. Chron.

b Ion vir fortis. Ex eod.

c Epirotæ à Pyrrho. Iustini. lib. 17. & 18.

d & Ellopes filius. seru. Æn. 2. ad illud. Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, vnde Dori originem duxerunt, neq. ellipes aut Ellopis meminir.

e Hi diu perseverantes in bello. Refert hoc ex ephoro strabo lib. 6. cuius etiam meminit Lactantius libro. 1. c. 20. sic iuuenes ante dimissi cum virginib. ex quib. sunt Parthenij nati, Eusebius in Chronico Parthenitas. ephorus Parthenias. Seru. Æn. 3. & Georg. 4. Parthenitas vocat. Malè ergo in plerisq. codicib. Spartani. Propius à vera scriptura Goth. Ouet. colleg. Spartenij.

f Spartanos vero. Euseb. in Chron. Ea quæ de Sparta memorantur, quos Palephatus scribit, cum proximarum essent regionum aduersum Cadmū constitisse, & propter repentinos, quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Spartos vocatos. Vid. Agell. lib. 17. c. 3. & Isid. inf. de Phalanto Parthenior. duce.

g Istrior. -- qui misit. Ab Aretha rege. Iustini lib. 3. 2.

h Romani. -- Quirites. Thusci. è Seru. diuersis locis.

i Vmbri. -- tempore aquosæ clad. solin. c. 8. Plin. lib. 3. c. 14.

k Dicta à comite Liberi Marfya Silius lib. 8. Sed populus nomen posuit metuentior hospes, Cum fugeret Phrygios terras, a quor, Marfya Crenos, &c. Plinius tamen lib. 7. c. 2. à Marsa Circes filia.

l Marfos autè Græci. seru. Æn. 7. ad v. Osorumq. manus, ita scribit; Capuenses, dicit, qui antea Oscii appellati sunt, quod illic plurimi abundarent serpentes. Sed, cur hos cum Vmbri postea habitare dicat Isid. cum à Capuensib. longissimè distent, quarendum.

m Daci autem Goth. Verba sunt Iustini lib. 33. Car. men vero S. Paulini.

n De quibus quidam. Idem Paulin.

o Sicut & populi hab. t. lem. Seru. Georg. 4. ad verba propè flumina Mellæ.

p Vt Tolerates. Mira varietas in libris, dñ singula nomina multimodis scribuntur, vt Tolerates. Tolorates, Dolerates, Olarates, Coloniates. Itè Amfuar, Samsi, Vari, Amisi, Vari Anismari; Item Quadi, Quadiui; Item Tungrij, Turingij, Vngari, Mügrij; Itè Bruteri, Bruteni, Brutei, Bruçeri; Itè Camasi, Clamasi, Chasuasi, Chamaui, Item Blangiani, Blanciani; Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates cum Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemq. Angriuari, Quadi, Tungrij, Marcomani; Bruçeri, Chamaui, Vvangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamuis pro Chamauis Clamasi in Panegyrico Nazarij ad Constantin. Aug. mendosè (vt credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, nisi quod pro Tolosutib. Tençeros, longius ab scriptura discedens, ex Tacito substituebat.

q Galli à candore. hier. in proem. lib. 2. in ep. ad Gal. ex Lactantio, è cuius verbis Sibylla pro Virgilij nomine in quosd. nostros codices irrepfit.

r Gallos natura feroces, atq. acriores. è Seru. Æn. 6. ad v. Principio cælum, ac terras, quo tamen loco non acrioris, sed pigrioris ingenij legitur. Et Iulius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hilary. (vt refert loco citato Hieronymus) Gallos stolidos vocant.

s Vacca oppidum iuxta Pyren. A. Augustinus Iacca

A legendum existimabat. Nam & Strabo lib. 3. de gentib. inter Pyreneum, & Idubedam montes Iaccet. anor. agens, Iaccet. nam nobilissimam predicat, vbi nunc Iacca vrbs Itaque delectat idem quæ sequuntur verba, vt aliena, abesse n. a duob. cc. Carmen verò è Virgilij Æneid. libro. 4. Latèq. vagantes Vaccei, mendosum, sed eod. modo legitur apud hier. in ep. ad Dardan.

f Quos Cn. Pompei. -- nomen accep. Ex Hieronym. aduers. Vigilant. hodieq. Comange dicitur.

t Ab Hispalo Hispani. Ab Hispano Hispani Iustini. lib. 44. & C. Neap.

v Galleci. Ex eod. Iustini. Sed illa apud eum non sunt: Vnde & naturali ingenio callent.

x Inde Galleciam profectus. Multa omissa sunt non ab Isidoro, vt Chacon quidem censebat, sed à librario, qua petes è Iustino.

y Cantabri. -- à vocabulo vrbs. Cuius & annales nostri sæpè meminere, & ruina hodie visuntur.

z Asti appellati. Omnia è Hieron. q. in Gen. c. 25.

a Pœni. -- à Phœnicib. Seru. Æn. 1. Pœni ἀρτίστοιχοι est, quasi Phœni.

b Africam. -- habuere libyes. Ex Sallust. in Iugurth.

c Massyla. Vid. Seru. ibidem.

d His nomen Gauloe. è Solin. sed cur Æthiopia proxima? An quia Solinus statim de Æthiopia?

e Extremi, quia sæui. è Seru. ad eclog. 8. quasi sæui.

c Chus n. ling. Heb. è Hieron. de nominib. Heb.

f Hi quondam, &c. Verba Hier. in lib. de loc. Hebraic.

g Troglodytæ gens. ἀπό τῆς τρύγλινος, id est, cauerna, quod in speluncis habitent. Solin. c. 34. sed Isidori notatio magis Trogoditis respondet, id est via voratoribus. Plinius quoq. lib. 6. c. 19. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit

C Therothoas à venatu dictos miræ velocitatis. Neq. tamen propterea Trogoditas ab Isid. nominator putarim, cum præsertim Troglodytæ in omnib. cc. legatur: sed iussisse in voce, vt solet, liberius.

h Pamphag Verba Solin c 33.

i Ichthyophag. Ex eod. c. 57.

k Anthropophag. Ex eod. c. 53.

l Antipodes. Ex Aug. 16. de ciuit. c. 9. qui Lactantium secutus est, quædam etiam verba è Seruio Æn. 6. ad illud. Noctes atq. dies p. a. i. D. Hor omnes aras nostra coarguit ad Antipodas ipsos penetrans. Sed Seruius non de Antipodib. sed de inferis ac terra centro loquitur.

m Titanas. Ex Lactant. lib. 5. c. 6.

n Quos ferunt fabul. è Seru. Æn. 6. Hic genus antiquum Troiæ.

De regnis et militia vocabulis. Cap. III.

Regnum à regibus dictum Nam sicut reges à regendo vocati: ita regnum à regibus.

Regnum vniuersæ nationes suis quæq. tēporibus habuere, vt Assyrij, Medi, Persæ, Ægyptij, Græci, quorum vices fors temporum ita volutauit, vt alterum ab altero solueretur. Inter omnia autem regna terrarū duo regna cæteris gloriosiora traduntur, P Assyrio-

Assyriorum primò, deinde Romanorum, vt temporibus & locis inter se ordinata atque distincta. Nam sicut illud prius, & hoc posterius: ita illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est: a deniq. in illius sine huius initium confestim fuit. Regna cætera, cæteri q. reges velut appendices istorum habentur.

b Reges à regendo vocati c sicut enim sacerdos à sanctificando, ita & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitur faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Vnde & apud veteres tale erat prouerbium. d Rex eris si rectè facies, si non facias non eris.

Regiæ virtutes præcipuæ duæ, iustitia & pietas: plus autem in regibus laudatur pietas: nam iustitia per se seuera est.

Consules appellati à cõsulendo, sicut reges à regèdo, & sicut leges à legèdo: e nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, annua imperia binosq. Cõsules sibi fecerunt. nam fastus regius non beniuolentia cõsulentis, sed superbia dominantis erat: hinc igitur Consules appellati, vel à consulendo ciuibus, vel à regendo cuncta consilio.

Quos tamen ideo mutandos per annos singulos instituerunt, vt nec insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde autem duo pares quia vnus rem ciuilem, alter rem militarem administrabat. f Regnauerunt autem annis cccclxiiij.

Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti Proconsules, eo quod vicem consulis fungerentur, g sicut procurator curatoris, i actoris.

Exconsules autem dicti, quod iam à consulatu exierint siue discesserint peracto vicis suæ anno.

h Dictatores nono anno post reges expulsos Romani sibi creauerunt, dum gener Tarquinij ad iniuriam soceri vindicandam, ingentem aduersus Romam collegisset exercitum. i Hi quinquenij temporis imperio vtebantur: plus enim erant honore quam Consules, qui annuas potestates tenebant. k Et dicti Dictatores quasi principes & præceptores: vnde & magistri populi nominabantur. Vnde & dicta dicuntur.

l Cæsarium nomen à Iulio cœpit, qui bello ciuili commoto primus Romanorum singularem obtinuit principatum. Cæsar autem dictus, m quod cæso mortuæ matris vtero prolatus educusque fuerit: vel quod cum cæsarie natus sit, à quo & imperatores

sequentes Cæsares dicti (eò quod comati essent). n Qui enim exsecto vtero eximiebantur, cæsiones & cæsares appellabantur.

Iulius autem dictus, quia ab Iulo Æneæ filio originem duxit, vt confirmat Virgil. Iulius à magno demissum nomen Iulo.

Imperatorum autem nomen apud Romanos eorum tantum fuit prius, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideo Imperatores dicti ab imperando exercitui: sed dum diu duces titulis imperatorij fungerentur, Senatus censuit, vt Augusti Cæsaris hoc tantum nomen esset, eò quod is distingueretur à cæteris gentium regibus, quod & sequentes Cæsares hætenus vsurpauerunt. o Solet enim fieri, vt primi regis nomen etiam reliqui possideant, sicut apud Albanos ex Siluij nomine omnes reges Albanorum Siluij appellati sunt: sicut & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolemæi: apud Athenienses Cecropidæ.

p Augustus ideo apud Romanos nomen imperij est, eo quod olim augerent rem publicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octauiano Cæsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso nomine & titulo consecraretur. Dum autem idem Octavianus iam Cæsar & Imperator appellaretur, vel Augustus: q postea verò dum ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à populo vt vocaretur & Dominus, statim manu vultuque auerso, indecoras adulationes repressit & Domini appellationem vt omen r declinavit, atq. insequenti die omnem populum grauissimo edicto corripuit, Dominumque se post hæc appellari ne à liberis quidem suis permisit. fuit enim filius Attiæ, quæ nata est de sorore Iulij Cæsaris.

Reges autem ob hanc causam apud Græcos βασιλεύς vocantur, quod tanquam bases populum sustinent: vnde & bases coronas habent. Quanto enim quisque magis præponitur, tanto amplius pondere laborum grauat.

Tyranni Græcè dicuntur, ijdem Latine & reges: f nam apud veteres inter regem & tyrannum nulla discretio erat: vt, Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Fortes enim reges tyranni vocabantur: nam tyro fortis, de quibus Dominus loquitur: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Iam postea in usum accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriosam dominationis cupiditatem & cru-

& crudelissimam dominationem in populis exercentes.

* Princeps & dignitatis modo significatur, & ordinis, sicut est illud Virgilianum: Princeps ardentem coniecit lampada Turnus, pro, primus. v Dicitur autem Princeps à capiendi significatione, quod primum capiat, sicut municeps ab eo quod munia capiat.

z Dux dictus eo quod sit ductor exercitus: sed non statim quicumque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt. In bello autem melius ducem nominari quam regem: nam hoc nomen exprimit in prælio ducem: vnde Virg. ducis Euandri. Sallust. Quo cupidius in ore ducis sese quisq. bonum. Non dixit in ore consulis.

Monarchæ sunt, qui singularem possident principatum, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Iulius apud Romanos. Hinc & monarchia dicitur. Monas quippe singularitas Græco nomine, μοναρχία principatus est.

Tetrarchæ sunt, quartam partem regni tenentes. Nam τετραρχία quattuor sunt: qualis fuit apud Iudæam Philippus.

y Patritij inde vocati sunt, pro eo quod sicut patres filij, ita prouideant reipublicæ.

z Præfecti dicti, quod Prætoria potestate præfunt.

a Prætores, ijdem qui & Præfecti, quasi præpositores.

b Præsides verò dicti, quia alicuius loci tutelam præsidialiter tenent.

Tribuni vocati, quod militibus, siue plebibus iura tribuunt.

c Chiliarchæ sunt, qui mille præfunt, quos nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

d Centuriones dicti eo quod centum præfunt militibus, sicut Quinquagenarij qui in capite sunt quinquaginta militum, sicut Decani ab eo quod militibus decem præferuntur.

e Miles, dictus, quia mille erant antè in numero vno, vel quia vnus est, ex mille electus. Romulus autem f primus ex populo milites sumpsit & appellauit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

Miles aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est qui per ordinem militat: nec adhuc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est humilis militiæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promouetur ex ordine.

Emeriti dicuntur veterani solutiq. mili-

tia, qui iam in vsu prælij non sunt, quia mereri militare dicitur, à stipendijs scilicet quæ merentur. Ijdem & veterani dicuntur, quia iam in vsu prælij non sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

Equestres milites dicti, eo quod equo sedent. Item militat ille in equestri ordine.

Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atque armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione natiuitatis: sed ex aspectu & valitudine corporis existimantur. Vnde & tirones dicti, qui antequam sacramento rogati sint, milites non sunt. Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primò exerceri armis. Nam decimo sexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius, Et primæuo flore iuuentus.

g Seruos sanè nunquam militasse constat, nisi seruitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cum post Cannensem prælium in tanta necessitate fuissent Romani, vt ne liberandorum quidam seruorum daretur facultas.

h Desertores vocati, eò quod, desertis militaribus officijs, euagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituuntur. Sed & qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes, & ipsi Desertores vocantur.

Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducturus est: sicut Transcripti vocantur, cum de alia in aliam legionem transeunt, & inde Transcripti, quia nomina dant, vt transcribantur.

i Optiones dicti, quod sint electi. Nam optare eligere est, sicut est illud, Optauitque locum regno, id est, elegit.

Excubitores dicuntur, pro eo quod excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum & in porticibus excubant propter regalem custodiam. k Excubiæ autem diurnæ sunt, vigiliæ nocturnæ, vnde & vigiles.

Velites, erant apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate iuuenes cum armis suis post terga equitum confidebant, & mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuo pedes ipsi ex alia parte, equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephanti quondam Hannibalis retro acti, cum regi iam à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur.

Castra sunt vbi miles steterit. ¹ dicta autē A castra quasi casta, eò quòd illic castraretur libido. Nam nunquam ijs intererat mulier.

Militia autem à millibus dicta, aut à multis: quasi multitia, quasi negotium multorū, aut à mole rerum ^m quasi moletia.

Legio sex millium armatorum est, à delectu vocata, quasi lecti, id est, armis electi. Propriè autem Macedonum ⁿ phalanx, ^o Gallorum caterua, nostra legio dicitur.

Legio habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde & qui ijs præsumt centuriones dicuntur.

Succenturiati sunt, non qui in primā, sed qui in secunda centuria sunt, quasi sub prima centuria, tamen stricti etiam ipsi & in speculis positi in bello sunt, vt si prima defecerit, isti quos sub se diximus laborantibus primis subueniant. Vnde & ad insidiandum ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis instructus.

Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites, siue quia bellum primò manu incipiebant, siue quòd antequam signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulæ, vel herbæ alicuius pro signis faciebant, à quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus: Conuocat armatos extemplo ad signa maniplos.

Turma triginta equites sunt. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centurijs decem dabatur, & fiebat turma.

Cohors quingentos milites habet.

Tria sunt militiæ genera, sacramentum, euocatio, coniuratio.

Sacramentum, in quo post electionem iurat vnusquisque miles, se non recedere à militia, nisi post completa stipendia, id est, militiæ tempora, & hi sunt qui habent plenam militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.

Euocatio, dum ad subitum bellum nō solum milites, sed & cæteri euocantur. Vnde etiam consul solebat dicere: Qui rempublicam saluam esse vult, me sequatur.

Coniuratio, quæ fit tumultu, quādo vicinū vrbis periculū singulos iurare nō patitur: sed repete colligitur multitudo & tumultuosa in ira cōflatur. Hæc & tumultuatio dicitur.

In acie autem istæ ferè formæ sunt: Exercitus, classis, nodus, ctineus, alæ, cornua, agmen: quæ formas & nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuuntur.

Acies dicta, quòd ferro armata sit & acumine gladiatorum.

Exercitus, multitudo ex vno genere, ab exercitatione belli vocata.

Classes dictæ propter diuisionem exercitus qui postea manipuli dicti sunt. Vnde & Virgilius, Classibus hic locus, hic acies certare solebāt. Iā postea & classis nauium dicta.

Nodus propriè est dēsa pedirū multitudo, sicut turma equitum. Nodus autem dictus, pro difficultate, quòd vix possit resolui.

Cuneus est collecta in vnum militum multitudo. Vnde propter quod in vnū coit ipsa coitio in vnū, cuneus nominatus est, quasi cuneus, eò quòd in vnum omnes cōguntur.

Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur, ^t Alæ autē equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

Cornua vocantur extremitas exercitus, quòd intorta sit.

Agmen dicitur cū exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus, Quò te agis ipse: Est enim exercitus ambulans. Nā agmen dicitur quod in longitudine directum est, quale solet esse cū exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abusiue dicitur.

Cap. III. Denique in illius fine huius initium fuit. Nam quo tempore Sardanapalus vltimus Assyriorum Rex ab Arbace Medo victus igni se tradidit, Romulus & Remus nati sunt, quantum ex Eusebio colligere licet.

Reges à regendo. Ex Aug. ad ps. 44.

Sicut enim sacerdos à sanctificando. Ex eodem, vt etiam sup. lib. 7. c. 12.

Rex eris, si rectè facies. Horatius.

Nam cū Romani regum superbam dominationem. Ex Aug. 15. de ciuit. c. 12. qui hæc ex Sallust. Catilinam, apud quem etiam superbam dominationem (non vt vulgò in superbiam dominationemque) in antiquissimo libro legi aiebat Chacon.

Regnauerunt autem annis CCCCLXIII. Totidem numerat Hieronymus in præf. ad Aggaū, & Euseb. in Chron. Mendose libri nostri CCCCLXVII. facili librarior. lapsu.

Sicut procurator curatoris. Vid. c. seq.

Dictatores nono anno Euseb. (siue Hieronymus potius) in Chron. Nono (inquit) anno post exactos reges noua dignitas est creatā. Dictatura scilicet In quo Livium secutus videtur. Cassiodorus octauo anno post exactos Reges, de qua discordia Fasti inspiciendi, Ant. August. non nisi duodecimo. Nostri omnes libri magno cōsensu quinto anno retinent, error fortasse natus ex nota IIX. vel XII.

Hi quinquennij-- tenebāt Hæc censorib. aptanda videntur, de quibus cap. seq. Nam Dictatura semestris fuit.

k &

Et dicti Dictat. Varr. libro. 5. Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus. Hinc dictata in ludo. Hinc Dictator magister populi. Cic. 3. de legibus. At quādo duellum grauius discordiæ ciuium poscunt, Dictator esto, ne amplius sex menses, si senatus creuerit, idemque iuris quod duo consules teneto. Itq. aui sinistra dictus populi magister esto. Dictus vero Dictator, quòd à consule diceretur.

Cæsarum autem Imperatorum, alioqui ante Cæsarem Dictatorem Cæsar Iuliorum cognomen fuit. Euseb. in Chron. C. Iulius Cæsar primus apud Romanos singulare obtinuit imperium, à quo Cæsares Romani principes appellati.

Quod cæso matris. è Seru. Æn. 1. v. Nascetur p. t. o. Cæsar. Quam verum (cum vixerit Aurelia cæsaris mater diu viuo cæsare) Seruius viderit.

Qui .n. ex lecto. Plin. lib. 7. Auspicatus enecta parente gignuntur, sicut Scipio Africanus prior natus, primulq. Cæsarum à cæso matris vtero dictus, qua de causa Cæsones appellati. Vid. Fest. Verba verò eò, quòd comati essent, aliena cum Chacone ducimus.

Solet n. fieri. è Seru. Æn. 12. ad v. Murranum hic atanos.

Augustus-- eò quòd auerent Suetonius ab auctu, vel ab auiū gestu, gustuue. Ouidius vtrumq. indicauit. Fast. 1. Huius & augurium dependet origine verbi, Et quodcunq. sua Iuppiter auget ope.

Postea vero dum lud. spect. Sueton. c. 53.

Vt omen declinauit. Verisimè restituit hunc locum A. Couarruuias cum in libris, vt homo legeretur. Neque Isidoriano codici à quo hæc voces absunt tantum credo quantum huic emendationi. Sueton. Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit. Quod autem sequitur, quæ nata est de sorore Iul. Cæsaris. verba sunt Seruii initio Æneid.

Nam apud veteres. è Seru. Æn. 4. & 7. & August. 5. de ciuit. c. 19. Sed ne tyranni non pessimi atq. improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti existimantur. Vnde ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Princeps & dignitatis mod. Seru. Æn. 5. ad v. Cū princeps medioq. Gyas, &c.

Dictus autem princeps. Ex Aug. lib. de Grammat.

Dux dictus. Ex 18. de ciuit. c. 45.

Patritij inde vocati. De nouo Patritior. genere quod erat Iustiniani tempore, A Augustinus.

Præfecti. De præfectis pratorio.

Prætores iidem qui & præfecti. Veteres prætores intellige, hoc est magistratus, qua ratione Prætores Consules dicebantur, & pratorij, & porta pratoria. Quod verò quasi præpositores, melius cum Varrone quasi prætores dixisset.

Præsides. Glossar. Præsides ἡγεμόνων.

Chiliarchæ. Ex Hieronym. Isai. 2.

Miles-- quia mille erat antè in numero vno. Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit Sozomen. tripart. hist. lib. 1. c. 7. Varron tamen lib. 4. Milites quod trium millium legio primò fiebat, ac singulæ tribus Tat. Ramn. Lucer. millia singula mittebant.

ex populo. Ex plebe.

Romanæ autem militiæ. è Seru. Æn. 7. ad v. Ante vrbem pueri, &c.

Seruos sanè nunquam militasse. Ex eodem Æn. 9.

ad v. vetitisq. ad Troiam miserat armis.

Defectores. Vid. 1. defertorum §. 3. D. de re milit. & Quintil. lib. 7. c. 7.

Optiones-- nam optare elig. è Seru. Fest. Optio qui nunc dicitur, antea appellabatur accēsus, is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. vt quem vellet eligeret, vnde & nomen sortitus est.

Excubiæ autem diurn. Ex eod. Æn. 9.

Dicta autem castra, Ex eod. Æn. 3. ad v. nos castra mouemus.

quasi moletia. Al moletia, quib. fauet Conchen. vernaculus. la mollitia & Rabanus. Festus: quoq. Militē Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, eò quòd nihil molle, sed asperum quid reddat.

Macedonum phalanx. è Seru. Æn. 2. Etiam Argiua phalanx.

Gallorum caterua. Veget. lib. 2. c. 2.

Legio autē habet LX. Seru. Æn. 11. ad v. Volscor. edice manipulis: Signiferi, inquit, quia secundum antiquum morem in legione erant triginta. Legio autē habebat septem cohortes, sexaginta centurias. Putamus autem apud Seru. vitiose VII. pro XII. scriptum. Nam apud Isidor. omnia constat, qui paulò post cohortem quingētis militib. constare dicit. Licet (vt ait ibidem Seruius) in his reb. accessu temporis ducum varietas semper mutauerit militiæ disciplinā, Agell. lib. 16. c. 4. in legione sunt centuriæ LX. manipuli xxx. cohortes x. Vegetius quoq. lib. 2. c. 6. Sciendum est autem in vna legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas & numero militum & dignitate præcedit.

Turma-- & fiebat turma. Concinnasse videtur hæc (quæ nunc integra non esse nemo non videt) è Seruio & Varrone, ita vt vtriusq. aliquid restet. Ergò scripturā quæ in libris omnibus erat relinquentes, apud verba proponemus: Seru. Æn.

Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs deni dabantur, quas triginta fuisse diximus. Varro lib. 4. Turma terma E in V abijt, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnens. & Lucer. fiebant: itaq. primi singularum decuriar. decuriones dicti Chacon, reliquis reiectis, hæc tantum ex Seruio reineri volebat: Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curijs decem dabantur. Cohors, &c.

Nodus propriè est densa. è Seru. Æn. 10. ad illud: Abantem oppositum interimit pugnae nodumque moramq. Quod autē sequitur: Nodus autē dictus pro difficultate, alia verbi apud Seruium notio est. non ratio prioris, vt videtur existimasse Isidorus, qui Seruii commentaria sine Virgilij carminibus fortasse inspiciebat.

Et ipsa coitio in vnum. verb. Aug. in lib. de ordi. c. 18.

Alæ autem equites. Veget. lib. 2. c. 1. & Agell. 16. c. 4.

Agmen. Seru. Æn. 1. & 9. Agmē propriè est exercitus ambulās, quidquid fuerit aliud abusiue dicitur.

De ciuibus. Cap. IV.

De imperijs militiæq. vocabulis ex parte dictum est, deinceps ciuium nomina summam subiungimus.

Ciues vocati quòd in vnū cōeuntes viuāt, vt vita communis & ornatior fiat & tutior.

Domus vnius familiæ habitaculum est, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domiciliū totius generis humani. Est autem domus genus, familia, siue coniunctio viri & vxoris. Incipit autem à duobus & est nomen Græcum. Nam δῶματα Græci tecta vocant. Familia est, liberi ex liberis legibus suscepti, à femore.

Genus autem à gignendo & progenerando dictum: aut à definitione certorum prognatorum, vt nationes, quæ proprijs cognationibus terminatæ, gentes appellantur.

^a Populus est cætus humanæ multitudinis, iuris consensu, & concordia communione sociatus. Populus autem eo distat à plebibus, quòd populus vniuersi ciues sunt, connumeratis senioribus ciuitatis: Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus ergo tota ciuitas: vulgus verò plebs est. Plebs autem dicta à pluralitate: maior est enim numerus minorum, quàm seniorum. ^b Populus verò συχρός δημῶν dicitur id est, κοινός πολὺς. Vnde & populus dictus est. ^c Græcè autem populus dicitur λαός à lapidibus. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quasi quisque quo vult.

Tribus dicuntur tanquam curiæ & congregationes distinctæ populorum, & vocatæ tribus ab eo quòd in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo dispertiti, ^d in senatoribus, militibus, & plebibus. ^e Quæ tamen tribus nunc multiplicatæ nomen pristinum retinent.

Senatui nomen ætas dedit, quòd seniores essent. ^f Alij à sinendo dictos accipiunt senatores: Ipsi enim agendi facultatē dabant.

Senatusconsultus à cōsulendo & tractando est dictus: quod sic fit, vt consulat & nocere non possit.

^g Patres autem, vt dicit Sallustius à curæ similitudine vocati sunt. Nam sicut patres filios suos, ita illi, ^h rempublicam habebant.

ⁱ Patres Conscripti, quia dum Romulus decem curias Senatorum elegisset: nomina eorum præsentem populo in tabulas aureas contulit, atq. inde Patres Conscripti vocati.

^k Primi ordines Senatorum dicuntur Illustres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi. Iam inferius quartū aliquod genus non est. Quamuis autem Senatoria quisque origine esset, vsque ad legitimos annos Eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.

Censores apud veteres Romanos erant.

A Est enim nomē Censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudicare est. Itē Censores sunt patrimoniorū iudices, à censu æris appellati.

^l Iudices dicti quasi ius dicentes populo, siue quòd iure disceptent. Iure autē disceptare, est iustè iudicare. Non est autē iudex, si non in eo est iustitia.

Præsides rectores sunt prouinciæ: dicti eò quòd præsumunt.

Prætores autem, quasi præceptores ciuitatis & principes. Ijdem & Quæstores quasi quæsitores, eò quòd quæstionibus præsumunt, consilium enim & causa apud eos est.

B ^m Proceres sunt Principes ciuitatis, quasi procedes, quòd ante omnes honore præcedant. Vnde & capita trabium quæ eminent extra parietes proceres dicuntur, eò quòd primo procedant. Hinc autem ad primores facta translatio: quòd à cætera multitudine præminent.

ⁿ Tribuni dicti quòd plebi iura vel opem tribuunt. Constituti sunt autē deci mo sexto anno post reges exactos. Dū enim plebs à Senatu & Cōsulibus premeretur: tunc ipsa sibi Tribunos quasi proprios iudices & defensores creauit: qui eorum libertatem tuerentur, & eos aduersus iniuriam nobilitatis defenderent, vnde & defensores dicti, eò quòd sibi plebem commissam contra insolentiam improborum defendant. ^o At contra nunc quidā euerfores: non defensores existunt.

C ^p Numerarij vocati sunt: qui publicū nūmum ærarijs inferunt.

Functi, ab eo quòd fungantur honore & officio aliquo dicti. Hinc & defunctos mortuos dicimus, qui compleuerunt vitæ officia, nihil enim iam faciunt.

Municipes sunt in eodē municipio nati: ab officio munerū dicti, eò quòd publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt: vnde & immunes dicuntur, qui nullū gerūt officium.

Municipales originales ciues & in locum officium gerentes.

Decuriones dicti, quòd sint de ordine curiæ. Officium enim curiæ administrant. Vnde non est Decurtio ^q qui summam non intulit, vel curiam participauit.

Curiales autem ijdem & Decuriones. Et dicti Curiales, quia ciuilia munera procurant & exequentur.

Principales magistratus & Duumvirales curialium officiorum ordinis sunt. Principales dicti quòd primi sint magistratibus.

Magistratus

Magistratus verò, quòd maiores sint reliquis officijs.

^r Duumvirales. ---

Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor tabellarū. Idem Exceptor, idem & Scriba publicus, quia ea tantum quæ gestis publicantur scribit.

Burgarij à burgis dicti, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgò vocant. Vnde & Burgundionum genti nomen inhæsit: quos quondam subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atque ita ex locis nomen sumpserunt.

^s Collegiati dicuntur quod ex eorū collegio custodijque deputentur qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

Priuarii sunt extranei ab officijs publicis. Est enim nomen magistratum habenti cōtrarium: & dicti priuarii, quòd sint ab officijs curiæ absoluti.

Mercenarij sunt, qui seruiunt accepta mercede: ijdem & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: βαρῶν enim dicitur grauis, quòd sit fortis. Cui contrarius est leuis, id est, infirmus.

Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia seculi lucra sectantur. Vnde & cognominati sunt.

^t Villicus propriè villæ gubernator est. Vnde & à villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernationē villæ, sed dispensationē vniuersæ domus, Tullio interpretante, significat, quod est vniuersarum possessionum & villarum dispensatorem.

^v Actores ijdem & curatores ab agendo & curando vocati.

Procuratores verò, eò quòd vicem Curatoris fungantur: quasi propter Curatores: sicut Proconsul pro Consule.

Coloni sunt cultores aduenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatū colentes, ac debentes conditionem genitalem solo propter agri culturam sub dominio possessoris, pro eo quòd ijs locatus est fundus. Coloni autē quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut Romani sunt, aut coloni Latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruri priuarii.

Inquilini vocati quasi incolentes aliena,

A non enim habent propriam sedem: sed in terra aliena inhabitant.

Differt autem inter inquilinum & aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant, & non perpetuò permanent. Aduenæ autem vel incolæ aduentitij perhibentur, sed permanentes: & inde incolæ, quia iam habitores sunt, ab incolendo.

Indigenæ sunt inde geniti, & in eodem loco nati, vbi inhabitant.

Incola autem non indigenam, sed aduenam indicat.

Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorū parentes à quibus orti existunt: sunt enim de longinqua regione.

B Urbani vocabantur, qui Romæ habitabāt: qui verò in cæteris locis, oppidani. Nam sola vrbs, Roma, cætera oppida.

Famuli sunt ex propria seruorum familia orti.

^z Serui autem vocabulum inde traxerūt, quòd hi qui iure belli possent occidi à victoribus, conseruabantur, & serui fiebant, à seruando scilicet serui appellati.

Ancillæ à sustētaculo vocatæ, ἀγκύλον enim Græcè cubitus dicitur, vnde & anconem dicimus.

C Mancipiū est quicquid manu capi, subdiq. potest, vt homo equus, ouis. Hæc enim animalia statim vt nata sunt, mancipium esse putantur: nam & ea quæ in bestiarum numero sunt tunc videntur mancipium esse, quando capi siue domari cœperint.

Ingenui dicti qui in genere habent libertatem, non in facto, sicut liberti. Vnde & eos Græci εὐγενής vocant, quòd sint boni generis.

Libertus autem vocatus, quasi liberatus. Erat enim prius iugo seruitutis addictus. Libertorum autem filij apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati: nūc verò libertinus aut à liberto factus, aut possessus.

D Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiens manu mittebant, ^b alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant: vnde & manumissi dicti, eò quòd manu emitterentur.

Dedititij primū à deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quādo se vincit, aut vincendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dum quondam auersus populum Romanum serui armis sumptis dimicassent, vincit se dederūt,

comprehensiq̄ue varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidam postea à dominis manumissi propter suppliciorum notas quas manifeste perpessi sunt, ad dignitatem civium Romanorum non peruenierunt.

Latini (ante Romam conditam apud Latinos fiebant) nunquam per testamentum, sed per epistolam libertatem sumentes. Inde quia per testamentum non fiebant, nec ex testamento aliquid capere, nec suos hæredes facere poterant, ciues Romani postea sub consulibus per testamenta in vrbe Romana effecti sunt. Dicti autè ciues Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum civium rediguntur. His primum aditus erat in vrbe Roma commorari, cæteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe Roma, vel intra septimum ab vrbe miliarium commanerent.

Cap. IV. Populus est cœtus. Aberat à libris vox cœtus, quam restituimus ex Augu. 19. de ciuit. c. 21. & 24. qui hac verba è libris Cui. de rep. citat.

Populus verò. Quot hic monstra è Græcis characteribus? sed proximè accedit ad lectionem, quam posuimus. Ouet. colleg. Gotth. Vide nūquid ad hæc πῶλὸς συμμικτὸς Hieronymi Nahum 3. ad illud, Bruchus expansus est.

Græcè autem populus. è Seru. Georg. 1. ad v. Vnde homines nati durum gen.

In senatorib. mil. & plebib. Aliena hæc ducimus.

Quæ tamen tribus nunc multipl. Varr. lib. 4. Cæturia Primo à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen; vt tribus multiplicata idem tenent nomen. Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib. 5. c. 1. à quo verius fortasse sit Isidorum sumpsisse. Nam Varronis libros de ling. Lat. non putabat ab Isidoro lectos, Chacon.

Alij à sinendo. Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v. & patribus dat iura vocatis. Sed quis hæc, obsecro, in Isidoro nō rīstīr. at in Seruio suspiciunt idem.

Patres autem. Seru. ibid.

remp. habebant. Ita Gotth. cc. alij alebant.

Patres conscripti. Hæc vnde sint, quarendum. Dionys. δὲ ἡ μετέχοντες πατέρες ἑσθραποὶ προσηγορέουσαν, ἢ μετέχουσι ἐμὲ ταύτης ἐτύχωνον τῆς προσηγορίας, ἐδληνικὸν ἢ τῆσθ' ἐδ' ἢ. Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex aureis areas tabulas facias, adducemur, vt hæc non adulterina sint.

Primi ordinis. è Placidi glossis, è quo Senatorū vocem debebat Chacon.

Iudices dicti. inf. lib. 18. c. 15. & Grat. 23. q. 2. c. 1. & Greg. c. 10. de verb. signif.

Proceres-- vnde & capit. trab. è Ser. Æn. 1. ad v. Post alij proceres.

Tribuni-- decimo sexto. Mendosè omnes libri sexto: Acon. in Cornelia: Tanta in illis virtus fuit, vt anno xvi. post reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, & Pompon. c. 2. de origin. iur. Anno ferè xvii. post reges exactos

Pop. Rom. Tribunos sibi in monte sacro creauit.

At contra nunc quidam. Oportet hæc alicuius antiqui scriptoris verba fuisse, nam Isidori atate Tribuni non erant.

Numerarij. Extat edictum Egice Regis in Concil. Tol. 16. vbi Numerarij muneris mentio fit.

Qui summam non intulit, vel curiam non particip. Qua de re ita Chacon: Qui decurio fiebat, is pro introitu prestitutam summam inferebat, neque, antequam eam inferret, curialis erat, vbi verò de more nihil inferebatur, non antea curialis dicebatur, quam cum alijs curiam ingressus de rebus publicis consultaret. Vid. Plin. lib. x. ep. 333. Ant. Augustinus. Duplex, aiebat, Decurionū genus ostendi: alterum honorariorum, qui pecunia data honorem assequuntur, sed munere abstinent, alterum ordinariorum, qui Decurionum munus exercent, id enim esse curiam participare.

Duumvirates. August. in lib. de gramm. Duumvir, quasi duorum hominum vir. Malè vero explent quidam libri lacunam qua est in Gotthicis omnib.

Collegiati. De collegijs dicuntur aliqua in titu. de iure immun. lib. 1. Digest. sed qua ad hunc locum illustrandum non sint satis.

Villicus-- significat. Hieronymi verba in q. 6. ad Algas. Vnde pro œconomo villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in œconomic. Xenoph. Nam & in Hortens. (vt refert Non.) dispensatoris voce est vsus. Quid tu, inquã, soles cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, nō probare?

Actores-- procuratores. Iurisconsulti Actorem presentis esse dicunt, procuratorem absentis, Tutorem procuratorem constituere non posse, actorem posse.

quasi propter curatores. Hæc aliena existimamus.

Nam sola vrbs Roma, cætera oppid. Si quando verò Romani historici oppidi mentionem faciunt, nihil præterea addentes, oppidum Palatinum intelligunt, vbi primum fuit Roma condita, quam Ennius quadratam vocauit: & quibus extiterat Romæ regnare quadratæ.

Serui-- quod hi qui. Verba Augustin. 19. de ciuit. cap. 15.

libertor. filij apud antiq. Suet. in Claud. c. 24. Appium Cæcum Censorem generis sui proauctorem libertinor. filios in Senatū allegisse docuit, ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu libertinos dictos, non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

alapa percussos circumageb. Nam vindicta serui caput percute, faciẽmque palma tergumue festuca verberare mos fuit. Verbebantur quoque & circumagebantur à dominis. Hinc Persius: Heu steriles veri, quib. vna Quiritem Vertigo facit.

Ex his quidam postea à dominis manumiss. Aug. in epist. ad Gal. Stigmata dicuntur notæ quædam pœnarum seruilium, vt si quis verbi gratia Cæruus in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpã, vel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideò in iure manumissionis inferioris est ordinis.

Latini liberti ante Rom. cond. De Latinis libertis ex lege Iulia Norbana, ex Vlpiani Titulis, Caij. & Iustinianii institutionibus satis constat. Cum quibus hæc nequaquam congruunt. Itaque negligebat ista Augustinus & auersabatur. Nam quid illud? Ante Rom. cond. apud Latinos fiebat?

Quid

Quid postremum! His primum aditus erat in vrbe Rom. commorari, &c. Sed quia veri aliquid interijcitur, vt quod per epistolam fierent, quod testamenti factionem non haberent, suspicari se dicebat Chacō: Latinos libertos ab Isidoro dictos. qui eo iure essent; quo liberti facti quondam à Latinis populis ante Rom. conditã. Quod quidem ad Latinor. libertorum etymon aliquid conferre, nemo negarit. Sed quomodo tam longè Isidorus respexit? ergò amplius quarendum.

Cæteris autem libertis prohib. Hoc (inquit) August. nemo vnquam dixit. Expellebantur tamen vrbe nonnūquam Latini ciues, si comitia impedirent.

De affinitatibus et gradibus.

Cap. V.

Hæredis nomèn imposuit census æris, soluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hæreditatis & generis, vt sunt filij & nepotes.

Prohæres est, qui loco hæredis fungitur, quasi pro herede: est enim aut institutus, aut substitutus.

Pater est à quo nascitur initium generis: itaque is pater familiã vocatur. Pater autem dictus, è quòd patratiōe peracta filiū procreat. Patratiō enim est rei veneræ consummatio. Lucret. Et benè parta partant.

Genitores autem à gignendo, & parètes quasi parientes.

Iidem & creatores. Crementum enim est semen masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores parentes dicuntur.

Mater dicitur, quod exinde efficiatur aliquid: mater enim quasi materia, nam causa pater est.

Pater familiã autem dictus, quòd omnibus in familia sua positis seruis tanquam pater filijs patria dilectione cõsulit, seruorumque conditionem à filiorum affectu nō discernit: sed quasi vnū membrum amplectitur: hinc enim exortum est nomen patris familiã. Qui autem iniquè dominantur in seruis, hoc se nomine nequaquam reputent appellari.

Mater familiã inde vocatur, quia per quandam iuris sollempnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Aliã sicut & matrona est mater primi pueri, i. quasi mater nati, ita mater familiã illa est, quæ plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit.

Auus, patris pater est, ab auo dictus, id

est, ab antiquitate.

Proauus aui pater est, quasi prope auum.

Abatius proaui pater, iam longè ab auo.

Atatus abauj pater.

Tritauus atauj pater, quasi tetrauius, id est, quartus supra auum. Sed tritauus vltimum cognationis nomen est. Familia enim oritur à patre, terminatur in tritauo.

Filius & filia à familia dicti, ipsi enim primi in ordine nascentium existunt: vnde & Cornelia familia stirps ipsa omnis à Cornelia orta.

Familia autem à femore. Femore enim genus & stirps ostenditur. Nam familia proseruis, abusuè, non propriè dicitur.

Stirps ex longa generis significatione vocatur.

Gnatus dictus, quia generatus. Vnde & per g scribitur.

Suboles è quòd substitutio sit generis,

Quadrupertitus est autè ordo filiorū ita: Vnigenitus, primogenitus, medius, nouissimus. Vnigenitus post què nullus. Primogenitus ante què nullus. Medius, inter omnes. Nouissimus, post omnes. Idem & minimus à monade. Nouissimus autem propter quod nouus: quia cæteri præcedendo antiquiores existunt.

Quattuor etiam modis filij appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cum dicuntur filij Abrahæ Iudæi. Imitatione, vt ipsius Abrahæ fidem imitantes ex gentibus, dicere Euangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, vel sicut eosdem Iudæos dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli licet nescire, vel sicut nos Deo non natura, sed adoptione dicimus, Pater noster qui es in cælis. Doctrina, sicut Apostolus filios suos appellat eos quibus Euangelium prædicauit.

Filij autem ideò in legibus liberi appellantur, vt isto vocabulo fecernantur à seruis: quia sicut seruus in potestate est domini: sic filius in potestate est patris. Inde etiam filio fit emancipatio, vt sit liber à patre: sicut fit seruo manumissio, vt sit liberatus à domino.

Item liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filij ex libero & ancilla seruilis conditionis sunt. Sèper enim qui nascitur deteriore parentis statum sumit.

Naturales autem dicuntur ingenuarum

concu-

concupinarū filij, quos sola natura genuit, non honestas coniugij: idē & pueri à pube.

Adoptiuus filius est, qui aut à patre iusto, aut auo, aut proauo, in cuius potestate est, per emancipationē est traditus in alienam potestatem, qui vtriusque fert nomen, ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus.

Gemini sunt, non duo tantum simul nati, sed etiam plures. De geminis autem, vno aborto, alter, qui legitime natus fuerit, Vopiscus nominatur.

Posthumus vocatur, eò quòd post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Iste & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit: ut, qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelleretur.

Nothus dicitur, qui de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est autem hoc nomen Græcū, & in Latinitate deficit.

Huic contrarius est Spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Item Spurius patre incerto, matre vidua genitus, velut tantum Spurius filius, quia muliebrem naturam veteres σπύριον vocabant, velut ἀπὸ τῆς σπύρης, hoc est, seminis, non patris nomine.

Eosdē & Fauonios appellabant, quia quædam animalia Fauonio spiritu hausto concipere existimantur. Vnde & ij qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrē sequuntur. Latine autē Spurius, quasi extra puritatē, id est, quasi immundi.

Nepos est, qui ex filio natus est. Dicitur autem nepos, quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc & posteritas, quasi postera ætas. Nepos autem vtriusque sexus est. Nam ut neptis dicamus in iure est propter discretionem successione admittitur.

Pronepos est, qui ex nepote conceptus natusque est. Et dicitur pronepos, quasi natus porro post. Ex hoc quoque gradu incipit vocari & progenies: quasi porro post geniti. Nam filij & nepotes non sunt progenies, quia non est in eis longa posteritas. Sicut autem inferius longè editi Progenies dicuntur, ita superius proau, atque Progenitores appellantur: quasi porro generantes. Pronepos dicitur, quia prope nepotem.

Abnepos, quia seiungitur ab nepote. Est enim inter illum & nepotem pronepos.

Adnepos, abnepotis filius.

Trinepos, adnepotis filius, quia post nepotē quartus in ordine est, quasi tetranepos.

Minores autem non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen: ut puta filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Vbi isti gradus defecerint: merito iam dicimus Minores, sicut & Maiores dicimus, post patris, aui, proau, abau, atau, tritauque, vocabulum.

Cap. V. Soluit enim tributū auctoris. Id est, eius, qui illum heredem instituit.

Patratio n. rei ven. consumm. Patrare obscantū verbi fuisse ostendit Quintil. lib. 8. c. 3. dūctare (inquit) exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sanctē, & antiquè ridentur à nobis. Et Gloss. patrare. μαρσάται κἀνέπρωτος, ὡς ἐστὶ ἀισχροῦς, atque hoc tritū antiquis scriptorib. Catullo, Persio, & alijs.

Lucretius: & benè parta patrant. Optimè restituit Lucretio simul, & Isidoro sua verba ex paullulum deformata scriptura nostrorum codicum Antonius Couarruias.

Crementum sem. Idem repetit lib. xi. c. 1. Placid. glos excrementū, quod expuimus vel excreamus habetur. Item semen virile, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc creatores patres dicuntur.

Mater enim quasi materia. Non vocis, quam Græci esse non ignorabat, sed σωμαίνουμένης notatio.

Materfam. inde voc. è Seru. Æn. xi. ad v. Tyrthena per oppida matres. Vid. Boeth. ad Topic. Cic.

Matrona-- mater nati. Vel nascituri etiam ex Agellio, & ex ipso Isidoro, qui infr. c. 7. quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest.

filius-- filia. Quasi familiaris, ne hæc quidem reijcienda.

Femure enim genus. Silan. Gotth. femor enim, haud dubium quin e, cum alterum sequeretur, omissum sit à librario. Legendum ergò femure vel femore, quando vtroque modo constat veteres locutos.

Suboles, eò quòd sit substitit. Ergò suboles, non soboles, ex hac quoque notatione scribendum apparet.

Idem & minimus à monade. Vid. lib. seq. litt. M.

Quattuor modis. Ex Aug. lib. contra Adiuuant. c. 5. & 1. Retract. c. 22.

Vt Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus. Vel Fabius Æmilianus, Scipio Paullinus.

Posthumus eò quòd posthumat. E Seru. Æn. 6. ad v. tua posthuma proles: Sed A. Augusti. & Iacob. Cuius postumus scribi volunt, ut sit sola productio verbi post, ut in postremis. quorum sententiam adiuuant antiqui nummi.

Nothus, Seru. Æn. 7. ad v. supposita de matre nothos: Nothos, inquit, materno ignobiles genere. Est autem nomen Græcum, nam Latine quomodo dicitur non est.

quia muliebrem naturam veteres spor. Plutarch. in Problem. λεῖπλον ἢ τὸν ἕτερον λόγον. ἰσὶ δὲ ἀποπέρεθ, τῆς γὰρ Σαβίνης πατρὶ τοῦ γυναικὸς αἰδῶν ὀνομαζέσθαι σπύριον.

eosdē & Fauonios. Varr. 2. de re rust. in scetura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Oceanum in ea regione, vbi est oppidum Olysiippo, in monte Tagro quædā è vento concipiunt certo tempore equa, ut hic gallinæ quoque solent, quarum oua ὑπνέμια appellant. Ut igitur oua ὑπνέμια, ita equos Fauonios, nam Fauonio fiante concipiebant equæ, ut ait Plin. lib. 4. c. 22.

f Nepos

Nepos autem vtriusque sexus-- admittitur. è Seru. Æn. 12. ad v. Pauperque domus.

Minores autem-- vocabulum. Ex eod. Æn. 8.

Hoc loco adiectus erat in quibusdam libris titulus integer de gradibus cognat. ex Institut. Iustiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadē de re à Burchardo referuntur lib. 7. c. 28. & ab Luone lib. 7. tit. 12. Panormia, & parte 9. c. 64. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. c. 6. quæ etiam leguntur in legib. Gotthor. & apud Iul. Paul. lib. 4. Sentent. Tit. xi. de gradib. nec illa Iustiniani admittimus. & hæc (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sat habuimus.

De agnatis & cognatis. Cap. VI.

Gnati dicti, eò quòd accedant pro natis, dum defunt filij. Qui ideò prius in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus personas, veluti frater eodē patre natus, vel fratris filius neposve ex eo, item patruus.

Cognati dicti, quia sunt & ipsi propinquitate cognationis coniuncti. Qui inde post agnatos habentur, quia per fœminini sexus personas veniunt: nec sunt agnati, sed alias naturali iure cognati.

Proximus, propter proximitatem sanguinis appellatus.

Consanguinei vocati, eò quòd ex vno sanguine, i. ex vno patris semine nati sunt: nam semen viri spuma est sanguinis, ad instar aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicut vinum nigrum quod in calice agitatam spumam albentem reddit.

Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

Germani verò de eadem genitrice manantes: non, ut multi dicunt, de eodē germine, qui tantum fratres vocantur. Ergò fratres ex eodem fructu, germani ex eadē genitrice manantes.

Vterini vocati eò quòd sint ex diuersis partibus, & vno vtero editi: nam vterus tantum mulieris est.

Quattuor autē modis fratres dicuntur in diuinis scripturis, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Esau & Iacob. Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, ut omnes Iudæi fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlites. Porro

cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cum ex vna radice multa generis turba diffunditur, ut in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter me & te, & inter pastores tuos & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus. Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur: spiritale, & commune. Spiritale quo omnes Christiani fratres vocantur: ut, Ecce quam bonū, & quam iucundum habitare fratres in vnum. Commune, cum omnes homines ex vno patre nati pari inter nos germanitate coniungimur. Scriptura loquente, Dicite ijs qui ode-runt vos: fratres nostri vos estis.

Germana ita intelligitur, ut germanus, eadem genitrice manans.

Soror autem ut frater: nam soror est ex eodem semine dicta, quòd sola cum fratribus in forte agnationis habeatur.

Fratres patruales dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

Consobrini verò vocati, qui aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini.

Fratruales autem materteræ filij sunt. Subrini consobrinatorum filij. Thius, Græcum nomen est.

Patruus frater patris est, quasi pater alius: vnde & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

Auunculus est matris frater, cuius nomē formam diminutiui habere videtur, quia ab auo venire monstratur.

Amita est soror patris, quasi alia mater. Matertera est soror matris, quasi altera mater.

Socer est, qui filiam dedit. Gener est, qui filiam duxit: gener autē dicitur, quòd adificatur ad augendū genus.

Socer autem & focus, quòd generū vel nurum sibi associavit.

Vitricus autem, qui vxorem ex alio viro filium aut filiam habentem duxit: & dicitur vitricus quasi nouitricus, quòd à matre superducatur nouus.

Priuignus est, qui ex alio patre natus est, & priuignus dici putatur, quasi priuigenus, vel quasi prius genitus: vnde & vulgò antenatus.

Vocabula autem à gente hæc videntur declinata: genitor genitrix, agnati agnatæ, cognati

cognati cognatæ, progenitores progenitricēs, germani germanæ.

Item de predictis affinitatibus.

Victor mei generis, pater mihi est, ego illi filius aut filia.

Patris mei pater, mihi avus est, ego illi nepos aut neptis.

Patris mei avus, mihi proavus est, ego illi pronepos aut proneptis.

Patris mei proavus, mihi abavus est, ego illi abnepos aut abneptis.

Patris mei abavus, mihi atavus est, ego illi adnepos aut adneptis.

Patris mei atavus, mihi tritavus est, ego illi trinepos aut trineptis.

De Patruis.

Patris mei frater, mihi patruus est, ego illi fratris filius aut filia.

Patruis mei pater, mihi pater magnus est, ego illi filij fratris filius aut filia.

Patruis mei avus, mihi propatruus est, ego illi filij aut filia nepos aut neptis.

Patruis mei proavus, mihi adpatruus est, ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De Amitis.

Patris mei soror, mihi amita est, ego illi fratris filius aut filia.

Amitæ meæ mater, mihi amita magna est, ego illi filia fratris filius aut filia.

Amitæ meæ avia, mihi proamita est, ego illi neptis filius aut filia.

Amitæ meæ proavia mihi abamita est, ego illi nepotis, aut neptis, filius aut filia.

De Avunculis.

Matris meæ frater mihi avunculus est, ego illi fororis filius aut filia.

Avunculi mei pater, mihi avunculus magnus est, ego illi filij fororis filius aut filia.

Avunculi mei avus, mihi proavunculus est, ego illi filij nepos aut neptis.

Avunculi mei proavus mihi abavunculus est, ego illi neptis filius aut filia.

De Materteris.

Matris meæ soror, mihi matertera est, ego illi fororis filius aut filia.

Materteræ meæ foror, mihi matertera magna est, ego illi fororis nepos aut neptis.

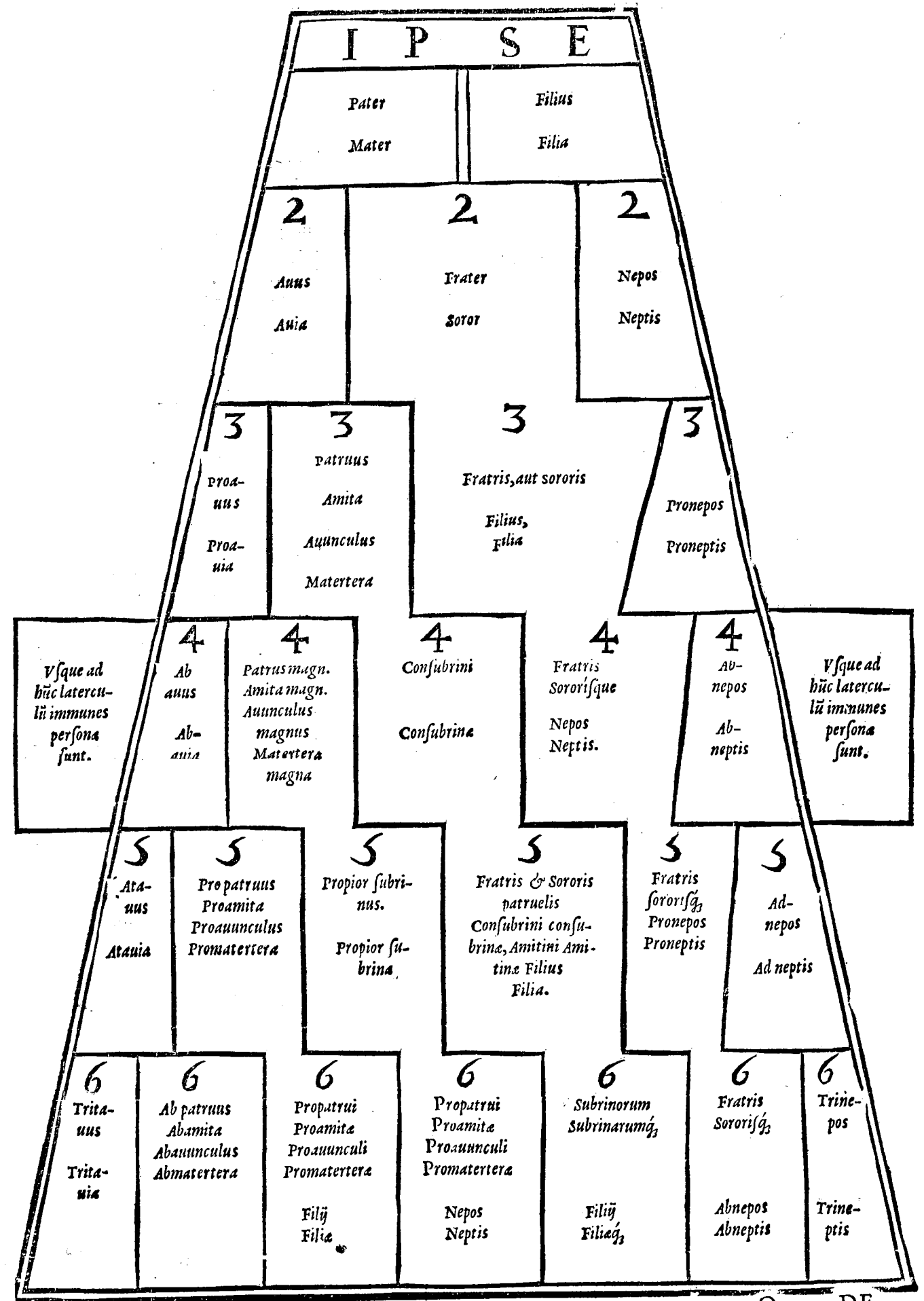
Aviæ meæ soror mihi abmatertera est, ego illi pronepos fororis aut proneptis.

Proaviæ meæ soror mihi promatertera est, ego illi neptis filius aut filia.

Stemmata

Stemmata dicuntur ramusculi, quos advocati faciunt in genere, cum gradus cognationum partiuntur, ut puta: ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, & cognatus, & ceteri, quorum figuræ hæ sunt.

ARBOR IVRIS.

De gradibus

generis humani.

Tritani pater. Tritani mater. vii.		Tritania pater. Tritania mater. vii.		Tripterus. Triptemita. vii.		Tritanus. Tritania. vi.		Tritaniculus. Tritantertera. vii.	
Adpatrus. Adpatria. vii.		Adpatrus. Adpatria. vi.		Adpater. Adpatria. v.		Adpater. Adpatria. v.		Adpater. Adpatria. vi.	
Abpatrus. Abpatria. vii.		Abpatrus. Abpatria. vi.		Abpater. Abpatria. v.		Abpater. Abpatria. v.		Abpater. Abpatria. vi.	
Propatrus. Propatria. vii.		Propatrus. Propatria. vi.		Propater. Propatria. v.		Propater. Propatria. v.		Propater. Propatria. vi.	
Propatrus. Propatria. vii.		Propatrus. Propatria. vi.		Propater. Propatria. v.		Propater. Propatria. v.		Propater. Propatria. vi.	
Patruelis. Patruelis. vii.		Patruelis. Patruelis. vi.		Patruelis. Patruelis. v.		Patruelis. Patruelis. v.		Patruelis. Patruelis. vi.	
Amitinis. Amitinis. vii.		Amitinis. Amitinis. vi.		Amitinis. Amitinis. v.		Amitinis. Amitinis. v.		Amitinis. Amitinis. vi.	
Abnepotes. Abnepotes. vii.		Abnepotes. Abnepotes. vi.		Abnepotes. Abnepotes. v.		Abnepotes. Abnepotes. v.		Abnepotes. Abnepotes. vi.	
Adnepotes. Adnepotes. vii.		Adnepotes. Adnepotes. vi.		Adnepotes. Adnepotes. v.		Adnepotes. Adnepotes. v.		Adnepotes. Adnepotes. vi.	
Trineptis. Trineptis. vii.		Trineptis. Trineptis. vi.		Trineptis. Trineptis. v.		Trineptis. Trineptis. v.		Trineptis. Trineptis. vi.	
Trineptis. Trineptis. vii.		Trineptis. Trineptis. vi.		Trineptis. Trineptis. v.		Trineptis. Trineptis. v.		Trineptis. Trineptis. vi.	

1 Hæc consanguinitas dum se paula usque ad vltimum gradū subtraxerit, sus lex matrimonij vinculo repetit, & Ideo autem usque ad sextum generata est, vt sicut sex ætatibus mundi ge propinquitas generis tot gradibus ter

tim propaginum ordinibus dirimēs & propinquitas esse desierit, eā rurquodam modo reuocat fugientem. ris gradum consanguinitas constituneratio, & hominis status finitur; ita minaretur.

a Cap. VI. Fratres dicti Fest. Frater à Græco dictus A est pphrag, vel quod sit fere alter.

b Germani d. e. g. m. non (v. m. d.) de eod. germinne. Vides à vocis veriloquio, significatione decurrere, vt aliud fuerit τὸ συμανοπέτρῳ ἐρωτῶν comminisci necesse. Saltem vt res magis patet. fraterq; à germano distingueretur. Sūt autē Seruij verba Æn. 5. ad v. Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Varronem in libris de gradibus de eadem genitrice manans, non (vt multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem benè nunc Erycen Butæ, & Veneris filium Æneæ dicit fuisse germanum. At Cornel. Fronto. Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse germanus ex iisd, parentibus sit, necesse est. Iustinianus verò lib. 3. instit. c. 2. Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui & consanguinei vocantur, nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. Sed hos quoq; germanos vocari aduertit Caius.

c Nam vterus tantum mulieris. è Seru. Æn. 2. ad v. vterumq; a. m. c.

d Quatuor autem modis fratres. Ex Hieron. aduers. Heliud.

e Soror quidd sola cum frat. Antistius Labeo apud Agellium. Soror, quod quasi seorsim nascitur, separaturq; ab ea domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.

f Confubrimi. Et subrimi, & consubrimi per u perpetuo leguntur in antiquissimis libris.

g Thius. Gloss. dicit πατρός πατρὸς patruus, & πατρός πατρός, auunculus. Cuius nominis nō in elegante rationem reddidit. Simplic. in Epictet. quod cū liberis parentes quasi deos, id est, dij sunt, eosque deos nominare nummus metu vereamur, eius tamen honoris & pietatis signum aliquod in Thys remanserit. Vid. Stob. c. 42. & 77.

h Gener-- ad augendum genus. è Seruio. Æn. xi. ad v. generumque adscuerit vrbi.

i Priuignus. Dne notationes: vel quod priuo, hoc est, proprio patre, vel quod prius genitus, de posteriore Paulus apud Festum. Priuignus dictus quod antequam mater secundo nuberet est progenitus, pri enim antiqui pro præ dixerunt. Vulgo antenado.

k Stemmata dicuntur. l. stemmata D de gradib. Sūt autem in antiquissimis quibusq; libris duo hæc tantū stemmata descripta.

l Hæc consanguinitas-- fugientem. ex 1 s. de ciuit. cap. 16.

m Ideo autem usque ad sext. Cur usque ad sextum, cum intra quartum nunc hæserit. Vid. Rabani epist. ad Humbert. Episcopum.

Sponsus à spondendo vocatus. Nam ante usum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se inuicem consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabāt. Vnde & admissum est, vt sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similiter. b Cæterū propriè spondere velle est. Ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet & sponsos dat.

Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio, benè datur, quia coniugium bonum est. Quod verò causa fornicationis aut adulterij, malum est, idcirco arrabo non est. Dicta autem arra à re, pro qua traditur. Est autem arra, non solum sponsio coniugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, vt compleatur.

c Proci, nuptiarum petitores, à procando, id est, petendo dicti.

d Pronuba dicta, eo quod nubentibus præest, quæque nubentem viro coniungit, ipsa est & Paranympa, nam nympa sponsa in nuptijs, & nympa pro lauacionis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

e Coniuges appellati propter iugū quod imponitur matrimonio coniungendis. Iugo enim nubentes subijci solent, propter futuram concordiam, ne separentur. Coniuges autem verius appellantur à prima desponsationis fide, quamuis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus, sicut Maria Ioseph coniux vocatur, inter quos nec fuerat, nec futura erat carnis vlla commixtio.

f Nuptæ dictæ, quod vultus suos velent; translatum nomen à nubibus quibus tegitur cælum. Vnde & nuptiæ dicuntur, quod ibi primum nubentiū capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

g Cui contraria Innuba, hoc est, innupta, quæ adhuc vultum suum non velat.

h Vxores vocatæ, quasi vniores. Mōris enim erat antiquitus vt nubentes puellæ simul venirent ad limen mariti, & postea antequam ingrederentur ornarent lancis vittis & oleo vngerent. Et inde vxores dictæ, quasi vniores, h quæ ideo vetabatur limina calcare, quod illic ianux & coeant, & separentur.

i Matrōna est, quæ iam nupsit, & dicta matrōna, quasi mater nati, vel quia iam mater fieri potest, vnde & matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matrōnam

De Coniugijs.
Cap. VII.

V Ir sexum significat, non coniugium, nisi adiegeris, vir eius.

Maritus verò etiam sine adiectione coniugem sonat, a & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus, in deriuatione maritus.

matrem, & matrem familias. Nam matr o-
næ, quia iam in matrimoniū conuenerunt:
matres quia genuerunt: matres familiæ quia
iam per quandam iuris sollempnitatem in fa-
miliam mariti transferunt.

Monogamus dictus, quia vni tantum nu-
psit. *μόνον* enim apud Græcos vnum dicitur,
γάμος nuptiæ interpretantur.

Bigamus autem, & trigamus à numero
vxorū vocatus, quasi duabus vel tribus
maritus.

k Vidua vocata, quod cum viro duo fue-
rint, nec circa consortium alterius viri post
mortē primi coniugis, adhæserit. Nam quæ
alteri post mortem prioris viri nupserint, vi-
duæ non dicuntur. Item vidua dicta, quod
sola sit, nec circa consortium viri coniuga-
lia iura custodiat.

m Fratris vxor, Fratrisa vocatur.

Mariti frater, n Leuir dicitur.

Duorum inter se fratrū vxores, Ianitri-
ces vocantur, quasi eandem ianuam teren-
tes, vel per eandem ianuam iter habentes.

Viri soror, Glos appellatur.

Sororis vir, speciale nomen nō habet, nec
vxoris frater.

o Matrimonium, est nobilium iusta conue-
tio & conditio.

Coniugium est, legitimarum personarum
inter se coeundi & copulandi nuptiæ. Con-
iugium dictum, quia coniuncti sunt, vel à iu-
go quo in nuptijs copulatur, ne resolui aut
separari possint.

Connubium autē, non à nupta, sed à nu-
bendo formatum. Dicitur autem connu-
bium, cum æquales in nuptias coeunt, vt
puta ciues Romani, pari vtique dignitate.
Connubium autem non est, cum ciuis Ro-
manus cum Latina iungitur. Quotiens au-
tem connubium non est, filij patrem non
sequuntur.

Hymenæus dicitur à quodā Hymenæo,
qui primus prosperè vsus est nuptijs, p vel
ἄπὸ τῆς ὑμένως, quod membranæ virginitatis
est claustrum.

Contubernium, est ad tempus coeundi
conuentio: vnde & tabernaculū, quod mo-
do huc, modo illic præfigitur.

Repudium est, quod sub testimonio te-
stium vel præsentium vel absentium mittitur.

q Diuortium est, quotiens, dissoluto matri-
monio, alter eorū alteras nuptias sequitur.
Diuortium autem dictum à flexu viarum,
hoc est vix in diuersa tendentes.

A r Fribolum est, cum eo animo separantur,
vt rursum ad se inuicem reuertantur. Nam
friolum est velut quassæ mentis & effluxæ,
nec stabilis. Propriè autem friuola vocan-
tur fictilia vasa inutilia.

Tres autem ob causas ducitur vxor: pri-
ma est causa prolis, de qua legitur in Gene-
si, Et benedixit eis dicens: Crescite & mul-
tiplicamini: secunda causa adiutorij, de qua
ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse
hominem solum, faciamus ei adiutorium
simile: tertia causa incontinentiæ: vnde di-
cit Apostolus, vt qui se non continet, nu-
bat.

r In eligendo marito quattuor spectari so-
lent, Virtus, genus, pulchritudo, sapientia.
Ex his sapientia potentior est ad amoris af-
fectum. Refert hæc quattuor Virgilius de
Aenea, quod his Dido impulsæ est in amo-
rem eius. Pulchritudine, Quem sese ore fe-
rens. Virtute, - Quam forti pectore & ar-
mis. Oratione, - Heu quibus ille Iactatus fa-
tis, quæ bella exhausta canebat. Genere,
Credo equidem, nec vana fides, genus esse
deorum.

v Item in eligenda vxore, quattuor res im-
pellunt hominem ad amorē: pulchritu-
do, genus, diuitiæ, mores. Melius tamen est
si in ea mores quærantur, quam pulchritu-
do. Nunc autem illæ quærantur, quas aut
diuitiæ, aut forma, non quas probitas morū
commendat.

Ideo autem fœminæ sub viri potestate
consistunt, quia leuitate animi plerumque
decipiuntur. Vnde & æquum erat eas viri
auctoritate reprimi. Proinde & veteres vo-
luerunt fœminas innuptas quamuis perfe-
ctæ ætatis essent, propter ipsam animi leui-
tatem, in tutela consistere.

a Cap. VII. & à mare maritus. Et. à marte marit.
Gothici mendose, vt videtur.

b Caterum spondere prop. velle est. Vnde Sponde.
Vid. Varr. lib. 5. & Agell. lib. 4. c. 4.

c Proci à procando. è Seruio.

d Pronuba dicta, quod nubentibus præest. è Seru.
ad v. pronuba Iuno Æn. 4. Festus. Pronubæ adhiben-
tur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonij per-
petuitatem auspicientes.

e Coniuges, &c. Omnia ex Agust. lib. 1. de nupt. & cō-
cup. cap. 11.

f Nuptæ. Ead. lib. 2. de offi. c. 19.

g Vxores quasi vniores. - Motis. n. erat. è Seruio.
Æn. 4. ad v. Coniugis antiq. m. q. h. c.

h Quæ idē vetabantur limina calcare. Elegans rā-
tio. Seruio verò ex Varrone. idē, ait, nuptas limen non
tangere

tangere, ne à sacrilegio inchoarent, si depositu-
ræ virginitatem calcant rem Vestæ consecratam.
ad eclog. v. 111.

i matrona. Sup. c. 5.

k Vidua vocata quod cū viro duo fuerint. Quasi
dicat, nunc vna sit: Ita enim videtur retineri posse veterum li-
brorum scriptura. Quidam ex Rabano ita legebat, quod cum
à viro diuisa fuerit, circa consortium alterius viri non adha-
serit.

l Item vidua dicta quod sola sit. Quasi sine diuitate,
vt enim Labeo ait. Vidua sic dicta quasi vecors, vela-
nus, qui sine corde aut sanitate est. Aut verius fortas-
se quasi valde diuisa, nam ve augere solet, vt in vehemens,
vescus, iduere autem diuidere, aut findere, quod videtur respe-
xisse Horatius. Idus tibi sunt agende, Qui dies mensem
Veneris marinæ Findit Aprilem.

m Fratris vxor fratrisa. Festus. Fratria vxor fra-
tris. Non. Fratriæ appellantur fratrum inter se
vxores.

n Leuir. - glos. - Ianitrices. Modestini. in l. non fa-
cile. D. de gradibus. Viri frater leuir. Is apud Græcos
ἀνδρ appellatur. Viri soror glos. dicitur. apud Græ-
cos *γάρως* duorum fratrum vxores ianitrices dicun-
tur. apud Græcos *ἀνιτρίδες*. Gloss. Ianitrices *ἀνι-
τρίδες* γυναικες

o Matrimonium est nobilium. A. Augu. Cur nobi-

lium? an quia ciuium tantum erat Romanor. vel quia auspi-
cato fiebat, & plebeiorum nulla erant antiqua auspicia, vt
est apud Liuium?

p vel *ἀνδρ* *ὑμένω*. Donat. in Adelph. ad v. Missa
hæc face, Hymenæum, &c. Alij quod *ὑμένω* dicatur
membrana quædam, qua est munita Virginitas.

q Diuortium à flex. viar. seru. Æn. 9. ad v. Obiiciūt
equites sese ad diuortia nota. Diuortia, inquit, di-
uerticula viæ militaris.

r Fribolum est. Vlpian. in l. cum hic Statius §. diuortiū.
D. de don. inter vir. & vx. Quod si diuortium, in-
quit, non intercesserit, sed fribusculum, profecto
valebit donatio, si fribusculum quieuit.

s Propriè enim friuola. Fest. Friuola sunt pro-
priè vasa fictilia quassa vnde dicta sunt verba fri-
uola, quæ minus sunt fide subnixæ.

t In eligendo marit. Ead. lib. 2. de offi. c. 9. Nisi quod
pro sapientia orationem illic posuit. Vt hic quoq. in enume-
ratione.

v Item in eligenda vxore quattuor. In officijs verò,
In fœminis tria spectabantur, si generosa, si bene
morata esset, si pulchra. Et Donat. in Phorm. Actor. 1.
Scen. 2. Quattuor sunt, quæ in sponsis quærun-
tur; forma, probitas, dos, nobilitas. Sed quid in officijs
secutus sit, cum dotem, siue diuitias omisit (si modo omisit)
non est obscurum.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS.

Vocum certarum Alphabetum.

LICET. ORIGO A
nominum vnde veniat à
Philosophis, eam teneat ra-
tionem, vt homo ab hu-
manitate, sapiens à sapien-
tia nominetur, quia prius
sapiencia, deinde sapiens:
tamen claret alia specialis in origine quo-
rundam nominum causa, sicut homo ab
humo, vnde propriè homo est appellatus.
Ex quibus exempli gratia quædam in hoc
opere posuimus.

A

Aeros vir fortis & sapiens, cui obisig un

Auctor ab augendo dictus. b Auctorem
autem fœminino genere dici nō posse exi-
stimant. Nam quædam sunt, quæ in fœmi-
nino flecti non possunt, vt cursor.

Actor, ab agendo.

c Alumnus ab alendo vocatus: licet & qui
alitur, & qui alitur, alumnus dici potest, i. &
qui nutrit, & qui nutritur: sed melius tamen
qui nutrit.

Amicus per deriuationem, quasi animi
custos: dictus autem propriè amicus ab ha-
mo, id est, catena charitatis, vnde & hami
quod teneant.

Amator, turpitudinis, quia amore tor-

quentur libidinis.

Amabilis autem, quod sit amore dignus.

A Amasius, eò quod sit pronus ad amorem.

Astutus ab astu vocatus, quod est callidi & cauti hominis, qui possit sine periculo fortiter aliquid facere.

Argutus, quia argumentum citò inuenit in loquendo.

Acer, in vnamquamque formam vegetus ac nimius.

Alacer, à velocitate & cursu, quasi diceret aliger.

Armiger, quod arma gerat.

Alacris, lætus, alacriter gestiens, & nullius rei nouitate turbatus.

Agilis, ab agendo aliquid celeriter, sicut docilis.

e Æmulus, eiusdem rei studiosus, quasi imitator & amabilis: aliàs inimicus inuenitur.

Æquus, est secundum naturam iustus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo quod sit æqualis, vnde & ^f æquitas appellata, ab æqualitate quadam scilicet.

Æquæuus, ab eo quod sit alteri æqualis æuo, i. coætaneus.

Arrogans, eò quod multum rogetur, & ille fastidiosus sit.

Audax, proprie pro arrogante ponitur.

Animosus, quod sit animis & viribus plenus.

Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

Elatus, pro eo quod seipsum super mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

Attollens, quod se eleuet & erigat.

Ambitiosus, quod honores ambiat.

Auidus dictus ab auendo, auere enim cupere est. Hinc & avarus. Nā quid est avarum esse: progredi vltra quam sufficit.

8 Avarus ex eo dictus, quod sit auidus auri, & nunquam opibus expleatur, & quantum plus habuerit, tantum plus cupiat, Flacci super hoc concordante sententia, qui ait, Semper avarus eget. & Sallustij, Quod avaritia neque copia, neque inopia minuitur.

Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuavis, nec nouit quenquā ad consortiū suū aliqua inuitare dulcedine.

Adulter, violator maritalis pudoris, eò quod alterius thorum polluat.

Anceps, huc illucque fluctuans ac dubius,

A istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

Atrox, quod sit tetris moribus.

Abstemius, à temeto, i. vino, quasi abstiniens à vino.

Ablactatus, quod sit à lacte ablatus.

Æger, quod agatur infirmitate, vel tristitia ad tempus.

Ægrotus, quod sit eger frequentius, sicut iratus & iracundus.

Ærumnosus, à rumine dictus, quod per inopiam miser factus esuriat & sitiatur.

Auspex, eò quod auium auspicia intédatur, sicut auceps, quod aues capiat.

i Astrosus, ab astro dictus, quasi malo fide re natus.

B Enormis, eò quod normam & mensuram excedat.

Abactor, est fur iumentorum & pecorū, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo scilicet.

k Atratus, & Albatus: ille à veste nigra, iste ab alba.

l Aduena, eò quod aliunde adueniat.

Alienigena, qui ex alia gente genitus est, & non ex ea vbi est. Item alienigena, quod alienæ regionis sit, & non eius vbi est.

Accola, eò quod adueniens terram colat.

Agricola, à colendo agro, sicut syluicola.

Assicla, eò quod sequatur aliquem lucri causa.

m Afsidius dicebatur apud antiquos, qui a se sibus ad ærariū expensum conferendis erat, & in negotijs quoq. publicis frequens: vnde & per s, non per d scribendus est.

Apparitor nominatus, quod appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium.

Attentus, vt aliquid audiens teneat.

n Attonitus, veluti furore quodam instinctus atq. stupefactus: dictus autem attonitus à tonitruī strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulguri, aut tactu proximus.

Allectus, quod sit palam electus.

o Abactus, quod sit ab actu remotus.

Abortiuus, eò quod non oriatur, sed abortiatur & excidat.

Adoptiuus, quia est palam optatus in filium.

Ambo, ab eo quod est ἀμφω, nomen de Græco Latinū factū, littera tertia demutata.

p Alius de multis dicitur, alter verò de duobus.

Æquimanus appellatus, qui vtraque manu gladio incunctanter utitur.

^a Licet

^a Licet origo. Ante hæc verba in omnibus libris editis leguntur ista: Origo quorundam nominum, id est, vnde veniant, non penè omnibus patet, Proinde quædam noscendi gratia operi interiecimus: quæ in manuscriptis quibusdam non sunt: in alijs (vt in Salm. & Silien. Goth.) tum diuerso charactere, tum etiam interiecto hoc titulo (De quibusdam vocabulis hominū) ab hoc initio separantur.

^b Auctorem fœminino genere dici non posse. Charisius. Auctor siquidem propterea dicitur, quod auget, & generaret, & auctricem dicemus, quod pariter augete possit, cum verò ad auctoritatem referatur pro communi accipiendum. Ead. Ser. Æn. xiii. ad v. Auctor ego audendi. sed hic locus non est integer. Nam in cursore alia ratio est.

^c Alumnus -- sed melius tamen qui nutrit. Ita veteres libri. Et ita fortasse visum Nonio consuetudine repugnante: sic n. ille. Alumnos quos alas, vel educes, vel eos qui aluntur consuetudo dici vult. Quasi aliud ratio exposceret.

^d Amasius eò quod sit pronus ad amorem. Iulianus Rhetor apud Agellium lib. 19. c. 9. Audite ac discite, nos stros quoque antiquiores quos nominastis poetas amasios, ac Venerios fuisse.

^e Æmulus è Seru. Æn. 5. & 6. quod autem & amabilis, additur ab Isid. idem dixerat Hesiodus. ἢ ἂν ἀπὸ μῆτρον ἐν ἐπί-
δω γένεσθαι, ἀλλὰ ἐπὶ γαίᾳ ἔσσι δὲ ὠ-τὴν μὲν κενεπαίησειε
ποήσας.

^f Æquitas ab æqualitate. Ex August. de quant. animi. cap. 9.

^g Auarus Hieronymi verba eccles. 5.

^h Anceps. Aug. lib. de Gramm.

ⁱ Astrosus. Retinet vulgaris lingua eand. vocem.

^k Atratus. Atramus VV. CC.

^l Aduena. Ambros. in ps. 38. Aduena qui aliunde venit: Accola qui ad tempus colit.

^m Afsidius. Charis. afsidius quidam per d scribunt quasi sit à sededo figuratum: sed errant. Nam cum à Seru. Tullio populus esset in quinq. classes diuisus, vt tributum prout quisq. possideret inferret, ditiores, qui asses dabant, afsidui dicti sunt. Et quoniā soli negotijs publicis frequentes aderant, eos qui frequenter adsunt, afsiduos ab afsib. dixerunt. Hinc Agellius afsiduum in xlii. tab. & pro locuplete & facile minus faciente dictum ait ab afsib. Capet ab adsidendo deducit. legimus autem ad ærarij expensam ex c. Rom. Nam reliqui ad ærarium expensum nullo sensu, nisi arariam expensam manis.

ⁿ Attonitus. Seru. Æn. 3. Attonitus stupefactus. Nam proprie, attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis & sonitus dant stuporem.

^o Abactus q. l. a. a. r. Festus. Abacti magistratus dicebantur, qui coacti deposuerunt imperium.

^p Alius de mult. è Seru. Æn. xi.

B

Beat^a dictus quasi benè auctus, scilicet ab habendo quod velit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem verè beatus est, qui & habet omnia quæ vult bona, ^b & nihil vult malè. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.

A Bonus à venustate corporis creditur dictus: postea & ad animum translatum nomen. Eum autem dicimus bonum, cui non præualet malum: eumque optimum, qui peccat minimum.

Benignus, est vir sponte ad benefaciendum paratus, & dulcis alloquio: non autem multū distat benignus à bono, quia & ipse ad benefaciendum videtur expositus. Sed in eo differt, quia potest bonus esse & tristior, & benè quidem facere & præstare quod poscitur, non tamen suavis esse nouit consortio. Benignus autem sua cunctos nouit inuitare dulcedine.

Beneficus à benefaciendo alteri dictus: vnde & beneficētia vocatur, quæ proximo prodest.

Beniuolus, quia benè vult. Non tamen dicimus beneuolus sicut nec maleuolus. Sæpe enim ex duabus partibus compositū nomen aut priorem aut sequentem litteram corrumpit: nam beneuolentia absurdum sonat.

Blandus, dulcis & inuitans ad familiaritatem sui.

Brutus, quasi obrutus, quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudentia. Vnde & ille Iunius Brutus ex sorore Tarquinij superbi genitus, cum eundem casum timeret quæ frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiam ab auunculo fuerat occisus, vtilem temporis simulauit stultitiam. Vnde etiam Brutus est cognominatus, dum vocaretur Iunius.

Balbus, à balando potius quam loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde & blesus, quia verba frangit.

Bucco garrulus, quod cæteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.

Biliosus, quod semper sit tristis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

c Baburrus, stultus, ineptus.

D Biothanatus, quod est vi mortuus: θάνατος enim Græco sermone mors dicitur.

^a Beatus q. benè auctus, Cassiod. in ps. 1. Beatus sicut nobis maiorū tradidit auctoritas, dicitur quasi benè aptus, cui omnia desiderata succedunt.

^b Et nihil vult malè. Ita Goth. libri & August. 13. de Trinit. non malè.

^c Eumq. optimum qui peccat minimū. Hor. Nam vitij nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis vrgetur.

^d Nam beneuolentia absurdum sonat. Et quia minus coalescunt partes altera manente integra, & volentia per se absurda vox Latinis auribus. & quia minor vox i quam e.

vt ait *Halicarnassus*. cui rei in componendis dictionibus. *Stude- mus*, vt minus grauis sit plurius dictionum conuinctio. At atas hæc benevolentiam vsurpauit.

^e Bucco *Gloss.* Buccones *παράστρις* *εγκλιότες*. *Apulei.* *Apolog.* 2. Macie prorsus vt Buccones videbuntur.

^f Baburrus. *Gloss.* Baburra *βάρυρος*, *ἀνδρῶν*, *μύ- ται*.

^g Biothanat. *seru.* *Æn.* 4. ad v. Omnib. vmbra locis adero. Dicunt Phylisci biothanatorum animas non recipi in originem suam. *Vox frequens Iulio Firmico, Casiano, Tertull.*

C

Clarus, à cælo, quòd splendeat: vnde & clara dies, pro splendore cæli.

^a Celsus à cælo dictus, quòd sit sublimis & altus, quasi cælestis.

Castus, primùm à castratione nuncupa- tus: postea placuit veteribus etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinen- tiam pollicebantur.

^a Cæles dictus, quia iter sibi facit ad cæ- lum.

^b Cælebs, connubij expers, ^c qualia sunt numina in cælo, quæ absque coniugijs sunt. Et cælebs dicitur, ^d quasi cælo beatus:

^e Calicola, eò quòd cælum colat, est enim Angelus.

Continens, non solum in castitate dicitur, sed & in cibo & potu: in ira quoque & vexatione mentis & detrahendi libidine. Et continens, quòd se à multis malis abtineat.

^e Clemens, misericors ab eo quòd cluat, id est, protegat & tueatur, sicut solet patronus clientem.

Concors à cõiunctione cordis appellatus: nam sicut consors dicitur, qui sortem iungit, ita ille concors dicitur, qui corde iungitur.

Concionator, multitudinis allocutor.

Consolator, vnius allocutor: & inde dictus consolator, quòd soli se applicat cui loquitur, & solitudinem leuat alloquio suo: hinc & solatium.

^e Consultus est, qui consultitur, cui contra- rius est inconsultus, qui non accipit consi- lium.

Constans dictus, quòd vndique stat, nec in aliquam partem declinari potest.

Confidens, quòd sit in cunctis fiducia ple- nus. Vnde & Cæcilius: Si confidentiam ha- bes, confide omnia.

Cautus, à cauendo dictus.

^f Callidus, fraudulentus, quia celare no- nit, & male peritus. Callidum autem veteres

non pro astuto tantum, sed etiam pro astute docto ponebant: Hunc & versutum, ab eo quòd animum citò vertat.

Cupidus, à capiendo multum, i. accipien- do vocatus.

Clamofus, quasi calamosus à calamo, scili- cet quòd sonet.

^g Calumniator, falsi criminis accusator à caluendo, id est, frustrando & decipiendo dictus.

Calulator, à calculis, i. lapillis minutis, quòs antiqui in manu tenentes numeros componebant.

^h Compiler, qui aliena dicta suis permi- scet, sicut solent pigmentarij in pila diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cum quosdam versus Homeri transferens suis permiscuisset, & cum compiler veterum ab æmulis diceretur, ille respondit: Magna- rum esse virium clauam Herculi extorquere de manu.

Contumax, ab eo quòd contemnat.

Chromaticus, quia non confunditur, nec colorem mutat: Græcè enim *χρῶμα* color vocatur.

Contumeliosus, quia velox est & tumet in verbis iniuriæ.

Contentiosus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, sed sola pertinacia vin- dicat.

Contemptibilis, vel quia contemptui ha- bilis, vel quia contemptus & vilis, id est, sine honore.

Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci, *ἀμυν* appellant per translationem, quasi non coctus nec esui habilis: est enim asper & durus.

ⁱ Carnifex, quòd carnem efficiat.

^k Cruciaris, eò quòd sit cruce dignus.

D Collega, à colligatione societatis & ami- citiæ complexu dictus.

Coætaneus, quasi compar ætatis.

Complex, qui vno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum verò nunquam dicimus complicem.

Consors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nam sortem veteres pro parte po- nebant. Consors ergo, quòd sit communis sorte, sicut diffors dissimilis fortis.

Celer appellatus à celeritate, quia quod vsus exigit velocius facit.

Confinalis, ab eo quòd sit genere vel loco affinis.

Colonus

Colonus à colonia, vel ab agro colendo A dictus.

Curator, quòd curam ferat pueris, qui ad- huc eius ætatis sunt, vt negotia sua satis ad- ministrare non possint.

Cognitor, à cognoscendo causam dictus.

^m Clientes, prius colentes dicebantur, à co- lendis patronis.

Captus. ---

Captiuus, dicitur quasi capite dimini- tus. ingenuitatis enim fortuna ab eo exci- dit; vnde & à iurisperitis capite diminutus dicitur.

ⁿ Colomis, à columna vocatus, eò quòd erectus & firmissimus sit.

Comptus, à coma dictus, quòd sit formo- sus capillis, vel quia comam nutrit.

Calamistratus à calamistro, id est, acu fer- reo in calami similitudine facto, in quo cri- nes obtorquentur, vt crispi sint: quem in ci- nere calefacere solent, qui capillos crispant, vt calamistrati sint.

Corpulentus, quòd sit corpore validus, & lentis carnibus.

Crassus, à sagina corporis à creando car- nes.

Comefor à comedendo satis. Est enim gu- lax ventri immoderate deditus.

^o Caupo pessimus de vino aquam faciens.

Candidus, canus dictus à candore, & can- didus quasi candor datus: studio enim ac- cedit cador. Nam album vocari, naturæ est.

^p Clodius ----

Curuus ----

Crispus ----

Cæcus appellatus, quòd careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est, qui vtro- que oculo non videt.

Caducus à cadendo dictus, idem Lunati- cus, eò quòd certo luna tempore patiatur.

Confusus, à confusione sceleris appella- tus, inde & confusio.

Conuulsus dicitur, cui sua, vi aliqua adi- muntur. Vnde & conuulsa naus, cuius emi- nentia vi tempestatis adimuntur: vnde & Virgilius: Vix septem conuulsæ vndis, quasi mutilatæ.

Cõsumptus, torus sumptus & deuoratus.

Conciliatrix, ob societate flagitiosæ con- sensionis dicta, eò quòd intercurrat, alienū- que nundinet corpus. Hanc etiã & lænam vocant.

Circumforanus, qui aduocationum causa circum fora & conuentus vagatur.

Collegiatus ---

Carpentarius ---

^a Cæles. *Aug. lib. de Gramm.* Præses, diues, hæres, cæles, cælites qui iter sibi faciunt ad cælum. *Calite quoque in singulari vsus Ouid. lib. v. de Ponto.* Quod ta- men potui de cælitè Brutè recentè, Vestra procul positus carmen in ora dedi.

^b Cælebs. *Quintil. lib. 1. c. 5.* Ingeniosè Caius vi- sus est dicere cælibes veluti cælites, quòd onere grauisimo carent. Et *Hieronym. 2. contra Iouin.* Cæli- bes, quòd cælo digni sunt, inditum nomen.

^c qualia sunt numina in cælo. *Verba Aug. loco cit.*

^d quasi cælo beatus. *Al. Cælo aptus.*

^e Consultus. *è Seru. Æn. 3. ad v.* Inconsulti abeunt.

^f Callidum pro astute docto. *Hor.* Callidus huic signo ponebam millia centum.

^g Calumniator -- à caluendo. *Caius cap. 23 3. de verb. sign.* Si caluitur, & moretur & frustretur. Indo & calumniatores appellati, quia per fraudem & vexationem alios vexarent litib. Inde & caullatio dicta est.

^h Compiler. *Fest.* Compiler est cogere in vntu, & condere. f. contundere. *Idem tamen,* Pilare & cõ- pilare sunt qui Græca originis --- Græci n. fures *παιδάρας.*

ⁱ Carnifex. *Donat. in Hecyr.* Caro proprie dicitur mortior. vnde carnifices dicti, quòd carnes ex ho- mine faciant.

^k Cruciaris. *Petronius.* Itaque cruciaris illius pa- rentes, vt viderunt custodiam laxatam, detraxere nocte pendentem.

^l sicut diffors. *Aug. lib. de Gramm.* Diffors dicitur dissimilis fortis.

^m Clientes. *è Seru. Æn. 6. ad v.* Pulsatusque parens, a. f. i. clienti.

ⁿ Colomis. *Vnde incolumis à columna vel columine. Do- nat. in Phorm.* Columen culmen, an columen colina? *Vitruu lib. 4. c. 20.* Columen in summo fastigio cul- minis, vnde & columna dicuntur.

^o Caupo pessimus. *Hieron Isa. 1.* Hæretici quoque Euangelicam veritatem corrumpunt præta intelli- gentia, & sunt caupones pessimi facientes de vino aquam.

^p Clodius -- Curuus -- Crispus. *Aliqui libri recentiores has lacunas explent. sed ita, vt referre non sit operæ pretium.*

^q Collegiatus. *De collegiatis Titulus est lib. x. 1. Cod.*

D

Dominus per derivationem dictus, quòd domui præsit.

Disertus, doctus à differendo dictus, dispo- sitione enim differit.

Doctus à docendo, inde & doctor.

Docilis, non quòd sit doctus, sed quia do- ceri potest: est enim ingeniosus, & ad discen- dum aptus.

Discipulus à disciplina dictus, disciplina autem à discendo vocata.

Dispensator vocatur, cui creditur admi- nistratio

ministratio pecuniarum. Et ideo dispensator, quia prius qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

A Diues ab ære vocatus.

B Decorus, perfectus, à decem.

C Dulcis ----

D Decens, compositus, à numero decem dictus. Hinc & decorus, & decibilis.

E Directus, eò quod in rectum vadit.

F Dilectus à diligentia. Hæc sunt enim signa diligendi.

G Delibutus, de oleo unctus, vt athletæ folent, vel in ceromate pueri. Hinc & delibutum gaudio, id est, perfusum vel plenum.

H Delicatus, quòd sit delicijs pastus: viuens in epulis & nitore corporis.

I Defessus, semper infirmus, quasi diu fessus.

K Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis.

L Bilis enim humor est afficiens corpus.

M Decolor, quòd desit illi color.

N Desperatus, vulgò vocatur malus ac perditus, nec iam vilius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, vt ^d desperati ante ianuâ suas collocarentur, vel vt extremum spiritum redderent terræ, vel vt possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laborauerant morbo.

O Degener, aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dum sit optimo genere natus, inhonestè tamen viuit.

P Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertat: sicut crepusculum tempus noctis. Alij dicunt decrepitum, non qui senectute auulsus est, sed qui iam crepare desierit, id est, loqui cessauerit.

Q Depretiat, ab eo quòd sit vilis, nec aliquo pretio dignus.

R Dirus, præparcus & teter, quasi diuina ira in id actus. ^f Nam dirum dicitur, quod diuina infertur ira. Alias dirus, magnus.

S Dehiscens, valde hiscens. Hic enim, De, augentis est, vt deamare, desiderare.

T Despiciens, eo quod deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

V Dolosus, insidiosus vel malignus, ab eo quod deludat. Vt enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

D Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

L Delator dictus, eo quòd detegat quod latebat.

D Dilator, quia differt ad proferendum.

D Desidiosus, tardus piger à desidendo vo-

A catus, id est, valde sedendo. ^h (idem & reses à residendo) de, enim hic augentis est,

i Delirus mente defectus per ætatē ^{ἀνορε} ληραν vel quòd à recto ordine & quasi à lira aberrat. Lira enim est arationis genus, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

Despiciens, eo quod minus sapere incipit, quàm seiebat.

Damnatus, & damnabilis, quorum prior iam addictus est, sequens potest addici.

k Degulator, quod gulæ sit deditus.

B

a Diues ab ære, Aliqui Gothi. ab habere.

b Decorus -- à decem. *Seg.* à decendo.

c Delibutus. *Ex Don. in Phorm. ad illud: si te delibutum gaudio reddo.*

d Desperati -- consuetudo autem erat. *Seruij sunt hæc non Desperati, sed Depositi vocem interpretantis. Æn. 1. 2. ad v. Ille vt depositi p. f. p. Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cum Isidorus Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. vsus sit: vt Chacon optinè coniecit, & ex alijs huius operis locis manifestè apparet.*

e Depretiat. *Vtuntur hac voce antiquus Biblior. interpres, Tertull. & alij Ecclesiastici scriptores.*

f Dirus præparcus & teter. *Haud absurdè: opponitur enim dirò comis. Cicero in Caton. Mai. Quanta in vno comitas, in altero diritas? Reliqua è Seru. Æn. 2. & 6.*

g Dehiscēs. *Ex eod. Æn. 1. ad illud, his vnda dehiscēs.*

h Delirus -- dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulcos pro porcis posuit, vel liris. nam in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varron. & Columell.*

i Degulator. *Apul. apolog. 2. Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. Idè Degulo dicitur ab Aug. in lib. de Gram.*

C

E

Elatus pro eo quod seipsum supra mensuram suam eleuet, dum magnus sibi videtur de his quæ agit.

a Enormis, eo quod normam & mensuram excedat.

Eloquens, profusus eloquio.

D Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre vel expedire est.

b Eruditus, quia non rudis, sed iam doctus.

Expertus, multum peritus: Ex, enim hic pro valde ponitur.

Expers vero, qui est extra peritiam & intellectum.

Exornatus, valde ornatus: Ex, enim pro valde ponitur: sicut excelsus, quasi valde celsus.

Eximius, quasi valde eminens.

Efficax

Efficax dictus, quia nullam difficultatem A habet in qualibet re faciendâ: hinc & efficiens à faciendò dictus.

Exspes, quod sine spe.

Expers, quia extra partē, caruit enim parte.

Exfors, quia extra fortem est.

e Exful, quia extra solum suum est, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus: Nā exfulare dicuntur qui extra solum eunt.

d Extorris, quia extra terram suam est, quasi ex terris. Sed propriè extorris, cum vi expulsus: & cum terrore solo patrio eiectus: & extorris, ex terra sua pulsus.

Extorris, extra terram: aut extra terminos suos, quia exterretur.

e Exterminator, non ille qui vulgo dicitur à *ἔρανος* & *ἔρανος*, sed qui deiecit & expellit à terminis ciuitatis.

Exterminatus, ab eo quod sit extra terminos suos eiectus: sic & externus, eo quod sit alienæ terræ.

Egens, & egenus, sine gente & sine genere, indigens.

Exiguus, multum egens. Ex enim pro valde ponitur.

f Exilis, tenuis, quod possit quamuis per angustum exire (siue sine ilijs).

Exesus, quasi percomesus. Est enim aridus, tenuis, & exilis.

Exhaustus, quia consumptus est, & inanis effectus.

Exanguis, quod sit extra sanguinem.

g Exanimis, est mortuus. Exanimis autem & exanimus dicimus, sicut vnanimus & vnanimis, inermus inermis, & hoc nostro arbitrio subiacet.

Exustus dicitur, de quo nihil superest, quasi valde vltus. Ex enim pro valde ponitur.

D Exosus ab odio dictus: ^h nam antiqui & odi dicebant & osus sum: hinc est exosus, quo vtimur, licet iam osus non dicamus.

Effractor, quòd sit expugnator claustrorū.

Exitiosus, eo quòd multis exitio sit.

Executor, ab exequendo: idè & exactor.

Efferatus, mente ferina effectus, & ultra humanum modum excedens.

Effrænatus, ab eo quòd sit præceps & pronus, & sine fræno rationis.

Eunuchus, Græcum nomen est, quod est spado. Horum quidam coeunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent, & emittunt, sed ad gignendum inanem, atque inualidum.

A Effœta ab eo, quòd sit frequenti foetu exhausta: partus enim eâ assiduus debilem reddidit.

a Enormis. *Anormis quibusd. placuerat quod in Goth. Anormis: in aliquo etiam Anormis: sed non conuenit interpretatio. Anormis. n. qui sine norma. Hor. Rusticus anormis sapiens, crassaque Minerua. Enormis extra normam. Illud absurdus, quod supra in A, Enormis & Elatus & Heros: quia in libris Aeros, Anormis, Elatus.*

b Eruditus. *Vid. Casiod. in ps. 2.*

c Exful. *è Seru. Æn. 3.*

d Nam exulare dicitur. *Ex eod. Æn. 1.*

B Extorris. *Ex eod. Æn. 4. ad v. Finib. extorris complexu aut ilius Iuli.*

e Exterminator. *Non vna hic species Græcor. characterum: sed ἔρανος manuscripti nihil habent. ἀρανος aliquid omnes. Ergo quod præferre libri videbantur, ἀρανος ἔρανος scripsimus: neq. ἀρανος, quod A. Augustino probabatur, reijcimus.*

f Exilis -- siue sine ilijs. *Vid. Fest. vel Seruium potius.*

g Exanimis, è Seru. Æn. 1. ad v. Exanimumq. auro c. v. A.

h Nam antiqui diceb. *Ex eod. Æn. 5. ad v. Si nondum exosus ad vnum.*

i Effœta. *Ex eod. Æn. 5. ad v. Frigentque effœta in corp. vires.*

F

Facundus dictus, quia facillè fari possit. Facetus, qui iocos & lusus gestis & factis commendat, à faciendò dictus.

Frugalis, à fruge nominatus, id est, à fructu vel parsimonia, siue vt alij volunt, à modestia, & temperantia.

a Fœerator, qui pecuniam deponit apud debitorem, quasi fœnoris actor: nam fœnus pecunia est. Fœerator autem Latine dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

Flamines, Pontifices idolorum.

b Felix dicitur, qui felicitatem dat: felix qui accipit: & felix, per quem datur felicitas, vt felix tempus, felix locus.

Fidelis, pro eo quòd fit ab eo id quod dicit, vel quod promittit bonum.

Facilis à faciendò, nec tardus.

Firmus, vnde & formosus.

Fortis, quia fert aduersa, vel quæcumque acciderint: siue à ferro, quòd sit durus, nec molliatur.

c Formosus à formo dictus. Formum enim veteres calidum, & feruens dixerunt. Feruor enim sanguinem mouet, sanguis pulchritudinem.

d Fœdus, nomen habet ab hirco, & hædo, f. littera addita. ^e Hunc veteres in graui signifi-

significatione ponebant: vt, Sanguinefcedantem quos ipse sacrauerat ignes.

Fragilis dictus, eo quod facile frangi possit.

Fessus, quasi fissus, nec iam integer salute: est autem generale. Dicimus enim fessus animo, vt, terfessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à casu venientium.

Fatigatus, quasi fatis agitatus.

Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cum se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, vnde est illud, - gelidusq. coit formidine sanguis. Formidolosus autem cum sit timidus, & timidum significat.

Fatuus ideò existimatur dictus, quia neque quod fatur ipse, neque quod alij dicunt, intelligit. Fatuos originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni vxoris fatidicæ, eosque primùm Fatuos appellatos, quod præter modum obstupefacti sunt vaticinijs illius vsq. ad amentiam.

Fautor, ab eo quod fauceat & consentiat.

Fictor, appellatus à fingendo & componendo aliquid, sicut qui capillos mulierum lenit, & pertractat, vngit, & nitidat.

Fallax, quod fando, id est, loquendo decipiat.

Feruidus, iracundus: ira enim inflammat.

Frendens, quod minando frangat dentes, & comprimat.

Fremens ---

Ferox, ab eo quod feritatem exerceat, vt bestia.

Fur à furuo dictus est, id est, à fusco: nam noctis vitur tempore.

Factiosus inter opprobria, cum seditiosum accipi volumus: cum verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

Facinorosus, à facti commissio nominatus: dicitur enim quod alteri noceat.

Fœmellarius, fœminis deditus, quem antiqui mulierarium appellabant.

Flagitiosus, eo quod frequentius flagitet, atque appetat libidinem.

Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominia magis, quam supplicij causa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & mone-re cæteros, ne quid simile peccarent.

Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est metaphora à vasis fictilibus, quæ quassa &

A rimosa non tenent, quæ inieceris.

Fornicarius ---

Fornicatrix est, cuius corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornices dicuntur: vnde & fornicariæ. Virg. Atque aduerso fornice.

Fœcunda, à fœtu dicta, quasi fœtu abundans, est enim partu frequens.

Fœta ---

Flens, quasi lacrymis fluens.

Fugitiuus nemo rectè dicitur, nisi qui dominum fugit: nam si paruulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitiuus non est.

a Fœnator autem Latin. ex Aug in ps. 36.

b Felix. Seru. Æn. 1. Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & facit esse felicem.

c Formosus -- Formum. n. veteres calidum. Ita legendum inf. lib. 19. cap. 7. in Forcipes, & apud Seru. (cuius hæc sunt verba Æn. 3.) non foruum, & apud Non. in Fauno. Vid. Fest. in Forcipes -- Forma -- & Formiculis. & Donat. in Phorm. act. 1. sc. 2. ad verba. Hæc formam extinguere.

d Fœdus. Fest. Fœdum antiqui dicebant pro hædo, solus pro holere, fostem pro hoste, fostiam pro hostia.

e Hunc veteres in graui signif. Seru. Æn. 2. Fœdum tam apud Virgilium, quam apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

f Formidolosus, cum sit timidus, è Seru. Æn. 4.

g Fatuus. Ex eod. Æn. 7. ad v. Huc Fauno, & nymph. g. l. M. At Iustin. lib. 43. Fauno fuit vxor nomine Fatua, quæ assiduo diuino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Vnde adhuc qui inspirari solent, fatui dicuntur. Ipse quoque Faunus, vt supra è Seruio retulimus, Fatuus Fatuelus dicebatur.

h Fictor -- lenit, Al. lenit.

i Fur. Vid. Agell. lib. 1. c. 8.

k Factiosus -- cum vero gratiosum ac pet. Gloss. Factio τὰ γμα. Sueton. in Nerone: quinque millia iuuenum elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent: & Plaut. in Aulul. istas magnas factiones, dotes dapiles nihil moror. Inde factiosi, potentes, & gratiosi in factionibus.

l Fœmellarius. aberat hæc vox à plerisque Goth. erat in Onet.

m Furcifer. Ex Donat. Vid. Gloss. in Furcifer γαυγορόμυτος, &c.

G

Gloriosus à frequentia claritatis dictus, pro c, g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

Gnarus, sciens, cui contrarius ignarus nesciens.

Grauis, venerabilis: vnde & contemptibiles leues dicimus. Grauis pro consilio & constantia dictus, quia non leui motu dissilit, sed fixa constantia grauitate consistit.

Grandis ---

Grandis ---

Gracilis ---

Grandæuus, quod sit grandis æuo.

Gratus, gratiam seruans: sed gratus tantum animo, gratissimus & animo & corpore dicitur.

Gratificus, ab eo quod gratis faciat bonum.

a Gratiuosus, qui plus vnicique, quam meretur, tribuit.

Garrulus proprie dicitur, qui vulgò verbosus appellatus, accedente latitia nec valens, nec volens tacere. Sumptum nomen à graculis auibus, qui importuna loquacitate semper strepunt, nec vnquam quiescunt.

b Ganeo, luxuriosus & tanquam in occultis locis & subterraneis, quæ ganea Græci vocant.

c Glutto, à gula, i. gulosus.

a Gratiuosus. Agell. lib. 9. c. 12. Gratiuosus & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

b Ganeo -- tanquam in occultis & sub terr. Fest. Ganeum locum abditum, ac velut sub terra dixerunt. Donat. in Adelph. Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀπό τῆς γᾶς, τῆ το ἐπὶ τῆς γῆς, quod ipsa sit in terra, non vt cœnacula superius, vnde & taberna, quasi trabena à validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt.

c Glutto. Aug in lib. de Gramm. Heluo, qui & Glutto Fest. Ingluuius à gula dicta, Hinc & ingluuiosus, & glutto, & gulo.

H

Heros vir sapiens & fortis.

Humilis, quasi humo acclinis.

Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est, aptus.

c Honestus, quod nihil habeat turpitudinis: nam quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

Humanus, quod habeat circa homines amorem & miserationis affectum: vnde & humanitas, qua nos inuicem tuemur.

Habilis, quod sit ad habendum commotumque aptus.

Honorosus, plus est quam honoratus, sicut scelerosus, quam sceleratus.

Hirsutus, ab eo quod sit hirtus & pilis horridus.

d Hypocrita, è Græco sermone in Latinum simulator interpretatur. Qui dum intus malus sit, bonum se palam ostendit: ὑπό enim falsum, κρισις iudicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis contexta facie in-

A cedunt; distinguentes vultum ceruleo minioque colore & cæteris pigmentis, habentes simulacra oris lintea gypsata, & vario colore distincta, nonnunquam & colla & manus creta perungentes, vt ad personæ colorem peruenirent, & populum dum in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in fœminæ, modò tonsi, modò criniti, anili, & virginali, cæteraque specie, ætate, sexuque diuerso, vt fallant populum, dum in ludis agunt. Quæ species argumenti translata est, in ijs qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nam hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

B Humatus, quod sit humo tectus, id est sepultus.

Hilaris, Græcum est nomen.

a Heros. Idem sup. lib. 1. c. 39. Heroes appellantur viri, quasi aerei, & cælo digni, propter sapientiam & fortitudinem. Vid. Seru. Æn. 1. & Aug. 10. de ciuit. c. 21 à quibus longè diuersus est Socrates in Cratyllo. Aros in libris VV. in A scribitur.

b Humilis -- humo acclinis. Ita Gothici omnes.

c Honestus q. honoris status. Al. q. honor. stans.

d Hypocrita. Ex Aug. Serm. 1. in ser. VI. post Quinquag.

I

C Ingeniosus, quod intus vim habeat gignendi quamlibet artem.

Inuentor dictus, quod in ea quæ querit, venit: vnde & ipsa quæ appellatur inuentio, si verbi originem retractemus, quid aliud resonat, nisi quia inuenire est, in id venire, quod queritur?

a Interpres, quod inter partes medius sit duarum linguarum dum transfert. Sed & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus diuina indicat mysteria, interpres vocatur.

Iuridicus, quia legum iura dicit,

Indoles, proprie est imago quædam futuræ virtutis.

Iustus dictus, quia iura custodit & secundum legem viuunt.

b Innox, quod non noceat.

Innocuus, cui nocitum non sit, sed apud veteres vtrumque indifferens est.

Iocundus, eo quod sit semper iocis aptus, & hilaritati, à frequentia, sicut iracundus.

Iocosus, iocis vsus.

Inclutus, Græcum nomen est. Nam κλυτὸς Græci gloriosum vocant.

R

Illustris

Illustris, nomen notitiæ est, quod clareat multis, splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscure natus.

Idoneus ---

Incolumis, à colūna nomen habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

Immarcescibilis, incorruptus & sempiternus, quod sit sine marcore & languore.

Intemeratus, incorruptus & nulla temeritate violatus.

Infirmus, quia sine formo, i. sine calore.

Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis & inconstans.

Inanis, leuis.

Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei, rursus displicet.

Iactans, vel arrogans est, qui maiorum institutis non acquiescit, sed propriam quandam viam iustitiæ & sanctitatis inquirat.

Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur, vr enim flamma dicitur, & ira inflammat.

Incentor, ab eo quod incendat atque inflammet.

Incentor, quia praua suggestionem ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

Inexpiabilis, quod nunquam expietur, nunquam purgetur.

Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

Irarus, iræ actus.

Impius, quia sine pietate religionis est.

Iniquus proprie dictus, quia non est æquus, sed inæqualis. Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur: & dictus impius, quod sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quod non est æquus, sed prauis operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censetur.

Inimicus, quia non amicus, sed aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus & terror. Terror, quod timent: Fraus, mali, quod passi sunt.

Inuidus, dictus ab intuendo felicitatem alterius.

Inuidiosus est, qui ab alio patitur inuidiam.

Inuisus, odiosus, ab inuidia & zelo dictus.

Instabilis, cuius testimoniū non valet, & quod dixerit, irritum improbatumque sit.

Infamis, non bonæ famæ.

Improbis dictus, quod instat etiā prohibēti.

Importunus: inquietus: quia non habet portum, id est, quietem. Vnde & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

Infrænis est, qui frænis non regitur, vt, Numidæ infræni.

Infrendens, proprie est inter se comprimens dentes. Nam & frondere significat dentibus frangere: vnde nefrendes infantes, qui necdum dentes habent.

Ingluuiosus, à gula & voracitate dictus.

Inglorius, quod sit sine gloria, i. sine triumphis. Item inglorius, in memor gloriæ.

Informis, ingens, non quod non habeat formam, sed quod ultra formam magnitudinem habeat.

Inueterator, eò quod sit multi veterisq. vsus in malitia.

Immanis, quia non bonus, sed crudelis & terribilis. Manū enim bonū dicitur: Vnde κατ' ἀντιφρασιν dij manes, minimè boni.

Immunis, minimè munificus, vt est in prouerbio veteri: Immunē ciuēs odere sui. Itē immunis, qui non facit munia, i. officio non fungit, est enim omni priuilegio vacuus.

Indemnis, eò quod sine damno uiuat, & sine vlla culpa atque periculo.

Iners, sine arte, & ob hoc ne operi quidē vlli aptus.

Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nam semper arma pro viribus.

Ignauus, ignarus viæ, i. rationis & vitæ.

Ignarus, non gnarus, i. inscius vel sine naribus. Olfecisse enim veteres, scisse dicebāt.

Ignarus autē duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

Immemor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

Inscius, quia sine scientia est.

Idiota, imperitus, Græcum est.

Imperitus, siue peritia.

Inconsultus, ab eo quod non accipiat consilium. Item inconsultus, quia est sine consilio & inscius rerum atque ignarus.

Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

Inops, qui sine terra est: opē enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando.

Alij inopem intelligunt, non sepultum, inhumatum, cui nec inanis absenti surrexit tumulus.

Ignobilis, eo quod sit ignotus & vilis & obscuri generis: cuius ne nomen quidē scitur.

Ircofus, quia sudore corporis foetido putet.

Ignotus, ignobilis, vel ex improviso veniens.

Impro-

Improuisus dictus, eo quod subito sit, & non porro ante visus.

Index, proditor ab indicando.

Indigena vocatus, quod inde genitus sit, id est, in eodem loco natus.

Impudens, eò quod ab eo pudor & pudicitia procul abest.

Impudicus, à pædore vocatus. Pædorem enim foetorem dicunt.

Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incastus, sicut qui virginem sacram vel affinitati suæ proximam stuprauerit.

Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Impostor ---

Interceptus, proprie dicitur qui inter duos de medio tollitur.

Insidiosus, quod infideat: Nam proprie insidere est dolose aliquem expectare. Vnde & insidiæ nominatæ sunt.

Incincta, id est, sine cinctu: quia præcingi fortiter vterus non permittit.

Inuestis, id est, sine veste, nondum enim habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis.

Iscurra vocatur, quia causa esca quemlibet conlectatur.

Interpres. Seru. Æneid. 10. ad v. Tertius ille h. diuumq. interp. Asylas Interpres, medium est, nam & Deor. interpretatur, & hominum quib. diuinis indicat mentes interpret vocatus.

Innox. Gloss. Innox ἀβλαβής.

Iracund. Vr. n. flamma. Sæpè hoc repetit. hebraicè 718 lux.

Incentor quia praua. Succentor quia praua. &c. Neap. c. cui scriptura magis conuenit interpretatio suggerendi & succedendi.

Illaudabilis. è Seru. Georg. 3. Sed hac interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id vnde tam sæpè nascatur antea admonuimus.

Inter impium autem & iniq. Hieron. contra Pelag. Omnis impius iniquus est, & peccator, nec reciprocatur, &c.

Inuidiosus est q. a. a. p. i. Agell. lib. 9. c. 12.

Nam & frondere. Fest.

Inglorius. Seru. Æn. 10. Inglorius sine triumphis, immemor gloriæ.

Inueterator. Ita V. o. Danielis tamen. 13. Inueterate dierum malor.

Immanis. Fest. Imminas, ferus, siue magnus. Gloss. Immunis, μέριτος, ἀγρι. Vid. Seru. & Non.

Immanis. Gloss. Immunes ἀτελής, ἀέπαροι, ἀλειπύροισι.

Olfecisse n. veteres. Idem inf. lib. 11. c. 1. Terent. An non sex totis mensibus prius olfecissem, quam ille

quidquam cœperet?

Ignarus autem duo. è Seru. Æn. 1. & 6.

Inconsultus. Vid. Sup. consultus.

Inops. è Seru. Æn. 6. ad v. Inops, inhumataque turba est.

Indigena. Ex eod. Æn. 8.

Internicida. Fest. in Interniciuum testamentū, & internectio, vide Cuiac. obseru.

Incincta. Eandem vocem nostri vsurpant.

Inuestis, id est, sine veste. Hactenus rectè, hoc est sine pube. auctorib. Seru. Macrob. Non. Quod sequitur non admodum coheret, nondum n. habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis. Itaq. hoc addititiū, eiusq. qui illud sine veste non intellexerat, auxeratque damno interpretationem, accersens hac verba è lib. 19. c. 29.

K

Katholicus, vniuersalis: Græcum est.

Karus, Græcum nomen est: sicut & karitas: vnde & Karistia, Karismata gratiæ.

L

Luculentus ab eo quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Vnde & naus dicitur legere quidquid transit. Nam legit, transit, præterit, vt, -- Crebris legimus freta concita terris. Item lector, à colligendo animo quæ legit, quasi collector: sicut illud, Qui legitis flores.

Loquax, non est eloquens.

Latus, à latitudine.

Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor, quemadmodū docet Tullius in libro ij. de Republica: multæq. dictione ouium & boum, quod tunc res erat in pecore & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi & locupletes vocabantur.

Liberalis dictus ab eo, quod libenter donet, nec murmuret.

Largus ---

Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

Longæuus, quasi longi æui & longi temporis.

Longanimis, siue magnanimus, eo quod nullis passionibus perturbatur, sed ad vniuersa sustinenda patiens est. Cui contrarius est pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementer insipiens.

Leuis ob inconstantiam vagationis appellatur, quia leui motu mentis nunc ista, nunc illa desiderat,

Lubricus, ab eo quod labitur.

d Labens, interdum velox, vt, Labere nympha polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

e Latro, infessor est viarum, à latendo dictus: Ælius autem: latro est, inquit, latero ab latere, infidiator viarum.

Lanista, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniando scilicet corpora.

Lacelsitor, per translationem dictus à canibus, vel à feris, quæ solent lacerando provocare.

Leno, conciliator stupri, eo quod mentes miserorum bladiat, & delinendo seducat.

Libidinosus, ab eo quod facit quod libet.

Libidinosus, à Libero, qui puellari corpora pingitur.

Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde & membra loco mota, luxa dicuntur.

Lasciuus, quod sit laxus, i. solutus & vanus.

2 Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci *ὕδραφορος* vocant. Lymphaticus proprie dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cuius vitium est huc atque illuc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poetæ iam hoc genus nominis pro furiosis usurpant.

Languidus ---

f Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod huiusmodi habeat cutem.

Leprosus, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: vnde per. p. scribi debet.

Luscus quod lucem ex parte sciat: sicut gluscitiosus, qui vespere nihil videt. **h** Luscos coclites dixerunt antiqui: vnde & Cyclopas coclites legimus dictos: qui vnum oculum habuisse perhibentur.

Lotus, lauatus, id est, mundus.

Lupa, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros & apprehendat.

a Lætus à latitudine. *Varro lib. 5. lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.*

b Locuples. *Vid. Non. in Pecuniosus.*

c Puffillanimitas vehementer insip. *Ex LXX. editione pro quo Vulg. qui autem impatiens exaltat stultitiam suam. Pron. 14.*

d Labens, interdum velox, è *seru. Æneid. 2. ad v. Tot iam lab. ann.*

e Latro. *Vid. Varr. lib. 6.*

f Luridus, à loro. *Rectè Varr. Lorica à loris, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem huiusmodi coloris sunt. Festus. Luridi supra modum pallidi.*

g Luscitiosus, qui vesp. nihil videt. *At Festus contra Luscitio vitium oculorum, quod clarius vesperi quam manè cernit. Vid. Fulg. Plac.*

A ^h Luscos coclites è *seru. Æn. 8.*

M

Misericors, à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum fortitus est: & hinc appellata misericordia, quod miserum cor faciat dolentis alienam miseriã. Non autem occurrit vbiq; hæc etymologia: nam est in Deo misericordia sine vlla cordis miseria.

b Mactus, magis auctus gloria, & est nomen tractum à sacris. Quoties enim thus aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: mactus est taurus vino vel thure, hoc est, cumulata est hostia & magis aucta.

Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimplet: sic & munifex, quia munera fert.

Magnus ---

Magnanimus, ab eo quod sit magni animi & magnæ virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

Magnificus, à magna faciendo vocabulum traxit.

c Mansuetus, mitis vel domitus, quasi manu assuetus.

p Modestus, à modo dictus & temperie: nec plus quicquam nec minus agens.

Mitis, lenis & mansuetus & cedens improbitatibus, & ad sustinendam iniuriam tacens, quasi mutus.

c Mutus, quia vox eius non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per nares quasi mugiens emittit.

Memor, vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

f Magister, maior in statione: nam *μαγιστρον* Græcè statio dicitur.

Minister, minor in statione, siue quia officium debitum manibus exequitur.

Maior ---

Minor ---

Mimicus, à numero monadis, quod post eum non sit alter.

Maximus, aut meritis, aut ætate, aut honore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

Modicus, paruus, sed abusuè, cæterum rationabilis.

Moderatus, à modo scilicet & temperamento.

Mediocris, quod modicum illi sufficiat.

g Miser proprie, eo quod omnem felicitatem amiserit. Secundum autem Ciceronem proprie mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quod iam amiserunt vitam.

Misera-

Miserabilis, quod sit miseriæ habilis.

b Mœstus, naturaliter tristis, non casu. Est enim à natura mentis & animi: vnde *i* & mœstus.

Mendicus dictus, quia minus habet vnde vitam degat, siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.

Mendax, quod mentem alterius fallat.

Malignus, quia malitiæ votum vel opus peragit.

Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci *μέλαν* dicunt, vnde & melancholici appellantur homines, qui & conuersationem humanam refugiunt, & amicorum charorum suspecti sunt.

Malitiosus deterior malo, quia frequenter malus. A malo autem peior dicitur, à bono deterior.

Melior dictus, quia mollior, non durus aut ferreus, nam melius quasi mollius.

Minax, à facie oculorum quando furiosè ardescunt, vt amplius vidēs pertimescat.

Minator est, monitor, sed monitor dicitur cum prænuntiat bona, minator cum prænuntiat aduersa.

k Mulcator, eò quod blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibus stomachum.

Metatores appellantur, qui castra designant, à metiendo scilicet, Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.

Mollis, quod vigorem sexus eneruato corpore dedecoret, & quasi mulier emolliatur.

Macer à macie: & macies à mœchia, eò quod immoderata libido macros faciat, siue à maceratione.

l Mancus, manu ancus.

m Moribundus, morienti similis, sicut vitabundus, vitanti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.

Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mereatur. Inde & meritoria tabernæ: nam & milites cum stipenda accipiunt, mereri dicuntur.

Morio, à morte vocatus, eo quod non vigeat intellectu.

Mulio, dictus à mulis, eo quod præsit eisdem vehiculis.

A Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

a Misericors. *Ex Greg. Moral. lib. 20. cap. 23. Al. 24.*

b Mactus magis auct. è *seru. Æn. 9.*

c Mansuetus. *Vid. Cassiod. in ps. 24.*

d Modestus. *Ex Ambros. lib. 1. Off. c. 18.*

e Mutus--vocalem n. sp. *Ex Lact. libro de opif. cap. 11.*

f Magister--nam steron Græc. statio. *Gloss. μαγιστρον, Robustus, grauis, stabilis. Στασις η καταμονη. Statio. Vid. Fest. in Magisterare & Magisteria.*

g Miser--secundum Cic. è *seru. Æn. 4. ad v. miseri post fata Sichæi.*

h Mœstus naturaliter tristis. è *seru. ad v. mœstum mittit Onyten Æn. 12. mœstum, naturaliter tristem, seuerum, quem Græci ἀεχλαστον dicunt.*

i Vnde & mœstus. *f. metus. Vid. seru. Æn. 1. ad mœstumque timorem.*

B Amicor. charor. suspecti sunt. *Ita l. o. Gothicifimus.*

à malo autem peior, à bono det. è *seru. Georg. 4. ad v. Deterior qui visus.*

2 quando furiosè. *Al. furore.*

k Mulcator. *Donat. in Hecy. sc. 1. Nam proprie Mulciber dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat, & in Adelp. scen. 2. Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcauit. Ita enim legi in veterib. libris admonuit Gab. Faernus. Quæ autem de mulso, Plinij videntur lib. 2. c. 94.*

l Mancus-- manu ancus. *Festus: Ancus appellatur, qui aduncum brachium habet, vt porrigi non possit. Gloss. Ancus, mancus, κωνδός, κορδός.*

m Moribundus-- morienti similis. è *seru. Æn. 10.*

N

Nobilis, non vilis, cuius & nomen & genus scitur.

Nubilis, ad nubendum habilis.

a Nemo ab homine tractum est, id est, ne homo, quod est pro nullo.

Nullus autem, quasi ne vllus.

b Nihilum, compositum est ex ne & hilo. Nihilum autem Varro ait, significare medullam eius ferule quam Græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲ γένος.

c Nequam à malo plerique distinguunt: alium perniciosum: alium nugam existimantes, vt ait Monatius: Hic adolescens nequam non malus, id est, nugam, non perniciosus. Alij confundunt, quasi vtrumq; vnum idemq; significet.

Nequaquam, eò quod nec quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.

d Neuter, neque iste neque ille, q. dicat nec vterque.

R 3

d Nefa-

d Nefarius, non dignus farre, quo primo tibi genere vita hominū sustinebatur. Alias nefarius.

Nefandus, id est, nē nominandus quidem.

Nutritor, quasi nutu eruditor.

e Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiat, id est, ἀγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò quod nuntiat genere neutro, vt hoc nuntium, & hæc nuntia.

Nazaræus, id est sanctus Dei, Nazaræus olim dicebatur, qui sanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinens se à vino omnique sicca, quæ mentem ab integra sanitate peruertit.

f Nugas autem Hebræum nomen est. Ita enim in prophetis est expositum, vbi dicit Sophonias: Nugas qui à lege recesserunt, vt nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum esse matrem.

Nugigerulus, appellatus ab eo quòd sit turpis nuntius.

Negligens, quasi neclegens.

g Nepos, dictus à genere quodam scorpionum, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso eius infederit: nam rursus ipse, qui seruatus fuerit, consumit patrem: vnde homines qui bona parentum per luxuriã consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæquæ res consumuntur.

Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed fusco opertus est. Vnde & nubilū diem tetrū dicimus.

a Nemo, id est, ne homo. *Vel nec homo, Seru. & Fest.*

b Nihili. *Festus.* Hilū putant esse quod grano fabæ adheret, ex quo nihil, & nihilum.

c Nequam--nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib. 7. c. 11. vt ait Monatius. f. Munatius vel Matius potius, cuius Mimosiambi laudantur à Terentiano. Numatius in 6. Tarracon.*

d Nefarius non dignus farre. *Non.* Nefarij proprietatem lib. 1. de vita. pop. Rom. Varro patefecit, à farre quod adorem est, quo scelerati vti non debeant. *Ason.* Nefarium quod sacra polluit farre pio solita celebrari ergo nefarij sacrilegi.

e Nuntius. *Seru. Æn. 6. ad v.* Verus mihi nuntius ergo. Sanè qui nuntiat genere tantum dicitur masculinū. Quod autem nuntiat, licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam masculinū.

f Nugas autem Heb. *Ex Hieron. Sophon. 3.* Est autem vox Hebræa נוגה. *charif. lib. 1.* Nugas licet indeclinabile sit, tamen commune trium generū, hic, & hæc, & hoc nugas. *& paulo post.* Neutrallā indeclinabilia sunt, vt nugas, quod est commune trium generum.

g Nepos à genere quodam scorp. *Gloss. Nepa σκορπιον. Non.* Nam verè nepa scorpium dicitur. *Aliter Festus de nepotis etymo, & Isidorus ipse lib. 9.*

O

O Rthodoxus, rectæ gloriæ.

Orator, à ore vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nam orare dicere est.

Obaudiens: ab aure, eo quòd audiat imperantem.

b Ospes, quod inferat ostio pedem.

Ospes, facilis, apertus, & ostio patens: vnde & ospitalis homo dicitur.

Ofor, inimicus ab odio dictus: sicut amator ab amore, & est generis communis.

Odibilis, odio habilis.

Obsitus, obsessus, id est, vndique insidijs conuallatus.

c Obscenus impuræ libidinis, à vitio obscuro dictus.

d Obtunus, hebetior & obclusior, quasi ex omni parte tunsus.

Obnixus, contranixus & conabundus.

Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

e Oblectator, quasi cum lacte & fraude, vt Terentius: Nisi me lactasses amantem: vnde & oblectare dictum est.

f Obrectator, malignus, & qui obstringillando officiendoque non sinat quempiam progredi & augescere.

Orbus, quòd liberòs non habeat, quasi oculis amissis.

Opifex, quòd opus faciat aliquod.

Opilio, ouium pastor ouilio.

a Orator. *At Festus.* Oratores ex Græco quasi ἀγορευτῆς, quod nisi ad reges, nationesque deos solet dicitur, quod nisi ad reges, nationesque deos solet dicitur.

b Ospes. *Hospes. Rectè abest à quattuor Tarr. cc. hac vox.*

c Obscenus. *Varro lib. 6.* Obscenum turpe, quod nisi in scena palam dici non debet.

d Obtunus. *l. obtusus--obclusior. Al. obturior. Vtroque modo legi admittunt characteres Gothici.*

e Oblectator. *Fest. in verbo lacit.*

f Obrectator--obstringillando: *Vel obstringillando potius vt apud Varr. de re rust. c. 20.*

P

P Rudens, quasi porro videns: perspicax enim est, & incertorum præuidet casus.

a Patiens, dictus à pauendo, pauire enim ferire est: percutitur enim, & tolerat.

b Per-

b Perfectus, cui iam nihil adijci potest. Huic nomini apud Grammaticos cōparatio non adijcitur, quia si dixeris, Ille perfectior est, iste perfectus non erit.

Pulcher à specie cutis dictus, quod est (rubens) pellis: postea transijt hoc nomen in genus. Nam pulchritudo hominis aut in vultu est, vt: Os, humeròsque Deo similis-- aut in capillis, vt: namque ipsa decoram Cæsariem: aut in oculis vt, --lætos oculis afflatur honores: aut in candore, vt: Quale manus addunt ebori decus: aut in lineamentis, vt, Te multo plus figura & lineamēta hospitis delectabāt: aut in proceritate, vt, Turnus: Vertitur in medijs, & toto vertice supra est.

Pellax, à pelliciendo.

Perpicax, splendidus, eo quòd perluceat. Perpetuus. ---

Perennis, ab eo quòd sit perpetuus annis.

c Præful vocatus, quia præest solitudine.

Præpositus appellatus, eò quòd sit subiectorum ac famulantium ordinator vel rector.

Patroni à patribus dicti sunt, quòd huiusmodi affectum clientibus exhibeāt, vt quasi patres illos regant.

d Prædagogus est, qui paruulis assignatur: Græcum nomen est, & est compositum ab eo quòd pueros agat, id est, ducet, & lasciuientem refrenet ætatem.

Præfens dictus, quòd sit præ sensibus, id est, coram oculis, qui sensus sunt corporis.

Prior, quòd primus sit ordine: & primus, quasi præminens.

Primus ---

Postremus ---

Potens, rebus late patens: vnde & potestas quod pateat illi quaqua velit, & nemo intercludat, nullus obistere valeat.

Præopimus, præ cæteris opibus copiosus. **e** Pecuniosus Tullius primum eos dictos refert, qui plurimam habuissent pecuniam, id est, pecora. Ita enim antiqui eos appellabant. Paullatim autem per abusionē nomen in aliud deuolutum est.

f Peruicax propriè dicitur, qui in proposito suo ad victoriam perseuerat. Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriã: credo quòd inde dicatur herba vicia, id est, victorialis.

h Pernix à pernitendo tractum est, id est, in conatibus perseuerando. Alij pernitem velocem intelligunt pedibus: Nam pernicitas pedum est, vt: pernicibus ignea plantis: sicut celeritas pennarum est, vt: ce-

A le riq̄ue fuga sub sidera lapsæ.

Piger, quasi pedibus æger. Est enim tardus ad incendū: quod nomen per vsum transijt & ad animum.

Pernox, peruigilans nocte.

i Perseuerans ---

l Pertinax, impudenter tenens, quasi pertinens.

Petulans, nunc quidem pro audace & improbo ponitur: olim autem acerbi flagitatores, & propriè argentariorum coactorum pueri, quod prætia rerū crebrius & asperius exigebant, à petendo petulantes vocati.

m Procax, propriè idem quod petax. Nam procare est petere: vnde & nuptiarum petitores proci dicuntur.

B Prodigus, sumptuosus atq. consumptor, qui omnia porro agit & quasi proijcit.

Profugus propriè dicitur, qui procul à sedibus suis vagatur, quasi porro fugatus.

Peregrinus longè à patria positus, sicut alienigena.

Proiectus, quasi longè & procul iactatus, sicut & produxit, quasi porro illum duxit, & prouocauit, quasi porro illum vocauit.

Proiectus, quasi porro eiectus ac proiactatus vnde, Proiectaque saxa Pachyni, id est, porro iactata.

C Proscriptus, cuius bona palam & aperte scribuntur.

Præscriptus, ordinem significat, sicut & præscriptiones apud Iuriconsultos.

o Procinctus, expeditus & armatus, vnde & In procinctu, id est cum belli causa arma fumebant.

p Præcinctus, eo quòd ante se ponat aliquid, quo præcingitur. Vnde & de Domino dictū est, Præcinctus linteo, lauit pedes discipulorum suorum.

q Prædo est, qui populando alienam inuadit prouinciam. Prædo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

Prædator est, cui de præda debetur aliquid.

Plagiator, ἀπὸ τῆς πλαγίης, id est, obliquo, quòd non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

r Piratæ, sunt prædones maritimi ab incendio nauium transeuntium quas capiebant dicti. Nam πῦρ ignis est.

Pugillator, qui de manu in manum numerorum aliquid subtrahit.

Peculator, pro eo quòd sit pecuniæ publicæ defraudator.

Proditor, pro eo quòd detegit. Item proditor, perditor: vt, vnus ob iram Prodimur.

Perfidus, quia fraudulentus est & sine fide, quasi perdens fidem.

Periurus, quia perperè iurat, id est, malè iurat. Periurus autem in verbo. r. non habet. Nam peiero & deiero dicimus.

Præuaricator malè fidei aduocatus, & qui vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutiliter dubièque ponat mercedis gratia, scilicet corruptus. Cicero: Quid enim tam præuarum? id est valde varum.

Pellax, dolosus & fallax, à pelle, id est, vultu. Foris enim vt fallat arridet, sed nequitia intus gerit.

Profanus, quasi porrò à fano. Sacris enim illi non licet interesse.

Parracida, propriè dicitur interfecto parentis, quamuis quidam veteres hunc parenticidam dixerint: quoniam parricidium & homicidium in quocumq. intelligi possit, cum sint homines hominibus pares.

Persecutor non semper pro malo intelligitur, vnde, Persecutus, perfecte secutus.

Publicanus est, qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negotia seculi lucra sectatur: vnde & cognominatus est.

Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantum flagitiosum significabat, postea transit hoc vocabulum in appellationem omnium iniquorum.

Prostitutæ meretrices, à profedendo in meritorijs, vel in fornicibus.

Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est, versutia, sub dolositate vel mendacio.

Procuruus, quasi per longum curuus.

Pavidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nam pauire ferire est, vnde & pauimentum.

Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

Pusillanimis, pusillo animo.

Petulcus, dictus ab appetendo, vnde etià & meretrices petulcas vocamus.

Pisinus, à pusione.

Productus, quasi porro ductus.

Patiens dictus à pauendo. Festus: Obpuiat verberat, à pauendo, id est, feriedo. Vnde pueri quod puniendo coercentur, vnde & pauimenta. Nimirum quod Græcis παύειν ferire, & pulsare. Nam & pauimenta pro

pauimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.

Perfectus. Seruius Æn. 11. ad v. ô fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, vtum comparentur, vt est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non esse perfectus.

Præsul-- quia præest sollicitud. Paul. ad Rom. 12. qui præest in sollicitudine. Dicitur autem præsul à præstulendo (vt ait Phocas) sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudium auspicaretur, inde Lucilius: Præsul vt antruat, inde & volgus redantruat olli. Hic est præsul tor, quem Glossarium vetus τὸν ἐν τοῖς ἰεγοῖς πρῶτος μὲν interpretatur.

Padagog, qui paruulis assign. Ex Hieron ad Gal. 3.

Pecuniosos, ex eod. Eccles. 5.

Peruicax, Donat. in Hecyr. Peruicax perseuerans cum quadam vi. & paulo post, peruicax per vim agens.

Antiqui n. viciam. Ouet. vicam. vitiosè opinor.

Pernix à pernitendo. è Seru. Georg. 3.

Alij pernicem velocem. Ex eod. Æn. 11.

Nam pernicitas ped. Ex eod. Æn. 4.

Pertinax, q. pertinens. Quasi pertendens Varro lib. 4.

Procax. è Seru. Æn. 1.

Præscript. ordinè signifi. Præscriptiones appellant Iurisconsulti exceptiones, illas præsertim qua longi temporis obiectione actiones excludunt. Cuius nominis origo fortasse, quod earum formula præscripta esset aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscriptis verbis actio.

Procinctus. Vid. Fest.

Præcinctus. Ex August. in Ps. 92.

Prædo. è Seru. Æn. 10.

Piratæ ab incendio. At Græcis πειρατής, ἢ πειρατής Hesich. πειρατής κωσγός.

Periurus in verb. r. non habet. Immo & nomē ipsum in vetustiss. Cod. Salm. Periurus bis sine r. scribitur. Sunt autem hæc Seru. Æn. 2.

Præuaricator. Plin. lib. 8. c. 19. Arator nisi incuruus præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaq. caueatur vbi inuentum est. Quod autem à vario deduxisse Cicero videtur in Partitionibus cum dicit: Præuaricationis nomen significat, eum qui in contrarijs causis, quasi variè esse positus videatur: non profusus diuersa notatio est, nam & varium à varo fortasse descendit. Quanquam id exigere iniquum est, cum præsertim. Quid enim tam præuarium in quibuslibet libris legitur.

Parracida, Ita Gothici libri. non parricida.

Publicanus. Caius. c. 16. de verb. sign. eum qui vectigal. pop. Rom. conductum habet, publicanum appellamus.

Pellex apud Græc. Vid. Fest. Agell. & Paul. c. 144. D. de verb. sign.

Pavidus-- habet enim cordis puls. Respexisse videtur ad Virgilij verba, corda pauor pulsans.

Petulcus. è Seru. Georg. 4. ad v. hædiq. petulci.

Q

Questor, à quærendo dictus, quasi quæsitior.

Questuo-

Questuosus, querimoniosus.

Querulus, quia querelam infert.

Quietus, quod sit ipse sibi animo securus, nemine mrangeans.

R

Religiosus, ait Cicero, à relegendo appellatur, qui retractat, & tanquã relegit ea quæ ad cultum diuinum pertineant. Hi sunt dicti religiosi ex religendo, tanquam ex eligendo eligentes, ex diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes.

Rationator dictus, vir magnus, quia de omnibus rebus, quas esse mirabiles constat, possit reddere rationem.

Retractator repetitor, nam retractare, est repetere, quod omiseras.

Resipiscens, eò quòd mentem quasi post insaniam recipit, aut quia resipit quia speres deserat. Castigat enim seipsum dementia, & confirmat animum suum ad rectius viuendum, cauens, ne iterum corruat.

Repentinus, à repente. Repens autem & aduerbium & nomen potest esse.

Robustus, fortis, validus, à fortitudine robore arboris appellatus.

Rapidus, velox pedibus.

Raptor, eo quòd corruptor. Inde & rapta eo quòd corrupta est.

Reus, à re de qua obnoxius est, & reatus à reo est nuncupatus.

Reus maiestatis, primùm dictus, qui aduersus reipublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dicitur autem reus maiestatis quia maius est ledere patriam, quam ciuem vnum. Postea autem & hi rei maiestatis dicti sunt: qui aduersus maiestatem principis egisse viderentur, vel qui leges inutiles reipublicæ derulerant, vel viles abrogauerant.

Rixosus, à rictu canino dictus. Semper enim ad contradicendum paratus est, & iurgio delectatur, & prouocat contendentem.

Rusticus, dictus quòd rus operetur, id est terram.

Religiosus ait Cic. 2. de nat. deor.

Rationator, Sic in Goth. o. eaq. scriptura Chaconi placebat. Nam ratiocinator alius est.

Vir magnus. Magus volebat A. Augustinus.

Nā retractare. è Seru. Æn. 7. ad v. Mos erat Hesperio in Latio.

Repens autem. Ex eod. Æn. 12.

Reus, à re de qua obnoxius. Cic. 2. de orat. Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed

A omnes, quarum de re disceptatur.

S

Sapiens, dictus à sapore, quia sicut gustus aptus est ad discretionem saporis ciborum: sic sapiens ad dinosceniam rerum atq. causarum, quod vnumquodque dinoscat, atque sensu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nec alicuius discretionis vel sensus.

Studiosus, quasi studijs curiosus.

Sanctus, veteri consuetudine appellatus, eo quòd hi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomē acceperunt.

Sincerus, quasi sine corruptione. cui contrarius est insincerus, vitiatum corruptus.

Supremus, summus, ab eo quòd supereminet. Vnde & supreme pater dicimus.

Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nam propriè sublime dicitur, quod in alto est, vt, sublimemque feres ad sidera cæli.

Speciosus, à specie vel aspectu: sicut formosus à forma.

Sollers, quod sit sollicitus in arte & utilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur: qui erat omni bona arte instructus. Terentius, Adolescentem sollertem dabo.

Superstitiosus, ait Cicero, appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent.

Solicitus, quia sollers & citus atque inquietus.

Sedulus, familiare verbum Terentij: hoc est sine dolo, aliàs asidius.

Sodales, dicuntur, qui ad symbolum conuenire consueuerunt, quasi sua edentes, alias quasi sedales, quod simul sedcant. Socij dicuntur propter periculi & operis societate, quasi in vnam caligam, & vno vestigio manentes.

Stultus, hebetior corde, sicut quidam ait, Ego me esse stultum existimo: fatuum esse non opinor, id est, obtusis quidem sensibus, non tamè nullis. Stultus est, qui per stuporem non mouetur iniuria, sæuitiam enim perfert nec vltus est, nec villo ignominie commouetur dolore.

Segnis, id est, sine igne, ingenio carens (se autem sine significat, vt sedulus sine dolo, securus quasi sine cura): id est, frigidus, per quod inutiles accipimus.

Stupidus, sæpius stupens.

Superbus dictus, quia super vult videri quam

quàm est: Qui enim vult supergredi quod A est, superbus est.

Sufurro, de sono locutionis appellatus, quia nō in facie alicuius, sed in aure loquitur de altero detrahendo.

Seditiosus, qui dissensionem animorum facit & discordias gignit: quā Græci διασσω dicunt.

Seuerus, quasi sæuus verus, tenet enim sine pietate iustitiam.

Simulator, dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem eius, quod non est ipse.

Suasor, decipiens, id est, in suam fortem B trahens.

Studiofus - - -

Scrupulosus, animi minuti & asperi. Scrupus enim est arena durior.

Sacrilegus, dicitur ab eo quod sacra legit, id est, furatur.

Sicarius vocatur, qui ad perpetrandū scelus telis armatus est. Sica enim gladius est à secando vocatus.

Scæuus sinister atque peruersus, από τῆ σκαῖς. Est enim pessimi & crudelis animi.

Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum enim scena est.

Scorta, quæ à Græcis quoq. σκώτεια vocantur, quo defricatur pelles, quibus corruptela fit.

Spurcus, quod sit impurus.

Scelerosus, sceleribus plenus, vt lapidosus locus, & arenosus. Plus est autem scelerosus, quàm sceleratus.

Sator, feminator, vel pater à femine.

Scurra, qui sectari solet quēpiam cibi gratia. A sequēdo igitur inde scurra appellatus. Idem assecla, à sequendo.

Satelles, quod adhæreat alteri, siue à lateris custodia.

Suffectus, in loco alterius suppositus, quasi suffactus. Vnde & Consulem suffectum dicimus eum, qui pro alio substituitur.

Secundus, quia secus pedes, & tractus est fermo à sequentibus seruis pedissequis. Vnde & secunda fortuna dicitur, quod secundum nos est, id est, prope nos. Inde & res secundæ, id est, prosperæ. Secundæ autem à sequendo sunt dictæ.

Stipulator, promissor. Stipulare enim promittere est, ex verbis iurisperitorū qui etiā stipulum firmum appellauerunt.

Sanus, à sanguine, quia sine pallore est.

Sospes. - - -

Salus, à sale nomen accepisse putatur.

Subtilis, ab extenuatione dictus.

Sequester dicitur, qui certatibus medius interuenit, qui apud Græcos ὁ μέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quod eius qui electus sit, vtraque pars fidem sequatur.

Sesilis, quod non videtur stare, sed sedere.

Surdus, à fordibus humōris aure conceptis: & quamuis multis casibus accidat, nomen tamen æger ex prædicto vitio retinet.

Siccus, quod sit exsuccatus, siue per antiphrasin, quod sit sine succo.

Sepultus dictus, eo quod sit sine palpatione, vel sine pulsu, id est sine motu.

Saio, ab exigendo dictus.

Sutor, à suendis pellibus nominatur.

Subulcus, porcorum pastor, sicut bubulcus à cura bouum.

a Sanctus. Vid. Seru. AEn. 12. ad v. qui fœdera fulmine sancit. aut ad verba Pauli potius respexit. Et omnia penè in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.

b Sincerus. è Seru. Georg. 4.

c Speciosus. è Seru. AEn. 1. quamuis alias formosum nō à forma, sed à formo ducat Isidorus.

d Sollers. Donat. in Eunuch.

e Superstitiosus ait Cic. 2 de nat. deor.

f Sodalis. Tres etymologia indicantur à Festo. vt sodales sint vel ex suo edentes: vel vna sedentes, quasi sedales; vel suadentes, quarum duas priores posuit Isidorus.

g Socij. Quasi in eod. focco insistentes.

h Stultus est qui per stupor. è Seruio AEn. 11. ad v. Quis metus? o. n. d. semper inertes.

i Segnis, id est, sine igne. è Seru. AEn. 1. Hunc locū disputatione sola restituimus.

k Suasor d. i. i. f. f. trahens. Al. suasor à suadendo, quē vult decipere. Vtraq. scriptura Gotthicor. libror.

l Scrupulosus. è Seru. AEn. 6.

m Sacrilegus. Ex eod. eclog. 8.

n Scæuus. Ex eod. AEn. 3. ad v. Scæuq. amplector limina portæ. Gloss. σκαῖς Scæuus, & Scæua ἀγιστέρα χεῖρ & Non. in obscauuit.

o Scorta. Vid. Fest. & epitom.

p Scelerosus. Plus est autem scelerosus, Donat. in Eunuch. Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum, vel commissum.

q Scurra. Vid. Fest. & Scalig.

r Stipulator -- stipular. n. promittere. Rectè Gotth. o. Gloss. ἐπιπαρωμαίω promitto spondeo, stipulor. Item ἐπιπαρωμαίω consulto, interrogo, stipulo. seu maui stipulor. Nam stipulor commune, vt ait Priscianus lib 5. citans ad id Suetonium lib. 8. Pratorum. Festus in stipe: Stipem esse nummum signatum, testimonio est & id quod datur stipendium militi, & cum spō detur pecunia, quod stipulari dicitur. vel (vt edidit Ful. Vrfinus) Stipem dicebant pecuniam signatam, quod

quod stiparetur: idē stipulari dicitur is, qui interrogatus spondet. Ergo cum stipulari commune sit, interrogationēq. & spōsionē cōtineat. rectè quoq. ead. Gloss. ἐπιπαρωμαίω interrogatio, stipulatio. Et Stipulatio ἱκανοδοσία, Itemq. ἱκανοδοσία satisfactio. Satisfactio autem, & ἱκανοδοσία promittentis sunt, non interrogantis. Hæc propterea pluribus, quia A. Aug. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum qui rogaret, nullo modo qui promitteret.

f Salus, à sale. Quod corruptionem prohibeat.

Sequester. Seru. AEn. x1. ad v. pace sequestra: media (inquit) nam sequester est medius inter duos al tercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. Gloss. Sequester μεσσηῖς, ἐν τριῶν ὁ ἀνδρῶν ὁ μέσος. Vid. Agell. lib. 20. c. 10. & Iuriconsultor. libros.

v Sepultus. è Seru. AEn. 6. ad v. cuius de sepulto.

x Saio. Gotthor. vox, quam & nos retinemus, & sæpe legitur in Gotthicis legibus & membranis, & apud Cassiodorum. In concilio vero Emeritensi c. 8. mēdōsē Salomonem pro Saionem habent aliqui codices. Illud adnotandum, l. consonans eō modo prolatus à Gotthis, quo à nobis gi. & ge. Idq. non modo scriptura ipsa sagio quæ in quibusdam libris est, & Germanus sager eadem significatione, sed notatio quoq. Isidori satis demonstrat.

T

Tutor, qui pupillum tuetur, hoc est, inuictur, de quo in consuetudine vulgari dicitur. Quid me mones? & tutorem & pedagogum olim obrui.

a Testes dicti, quod testamento adhiberi solent, sicut signatores, quod testamentum signent.

b Tetricus, mons in Sabinis asperrimus. Vnde & tristes homines tetricos dicimus.

Taciturnus, in tacendo diuturnus.

Trutinator, examinador ex iudicij libra perpēdens recta, translatione à trutina, quæ est gemina ponderum lanx.

Tristis - - -

Tenax, nūmi cupidior, quod teneat. c. Interdum & pertinax.

Truculentus - - - -

d Toruus, terribilis, eo quod sit torto vultu, & turbulēto aspectu, vt, Torua leana, & Cernimus astantes nequicquam lumine toruo.

e Turbidus. - - - -

Terribilis. - - - -

Teter, ab obscura tenebrosa que vita. Teterimus pro fero nimium. Teterum enim veteres pro fero dixerunt, vt Ennius, teterosque elephantos.

Terribilis, quia timorē habet & timetur.

Tergiuersator, quod animum quasi tergum vertat huc & illuc, nec facile qualis sit intelligitur.

A Temulentus, à temeto, id est vino, dictus. f Timidus, quod timeat diu, id est à sanguine, nam timor sanguinem gelat, qui coactus gignit timorem.

Turpis, quod sit informis, & torpeat

a Testes. Sup. lib. 5. c. 21.

b Tetricus. è Seru. AEn. 7. ad v. Qui Tetricæ horr. cautes.

c Interdum & pertinax. Eleganter vtrumque coniunxit Plautus. Quid ais, tenaxne eius pater? Ph. immo ædepol pertinax.

d Toruus terribilis. è Seru. AE. 10. ad v. vna toruus Abas. eosd. nos rostrituertos dicimus.

e Turbidus. è Seru. AEn. 4.

f Timidus -- id est, à sanguine. Hoc est, sit propter sanguinem. Nā timor sangui. &c. quæ sunt Seruij verba AEn. 3:

V

V Ir, a à virtute.

Vtilis, ab vtendo bene sua, vel quod benè quid vtī possit, sicut docilis quod doceri possit.

Verus, à veritate, hinc & verax. Maior est veritas, quàm verus, quia nō veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

Veridicus, quia verum dicit, & veritatis assertor est.

Verecundus, quia verum factum erubescit.

b Viridis, vi & succo plenus, quasi vi rudis. Venustus, pulcher, à venis, id est, sanguine.

Viuens. - - - -

Viuus. - - - -

Varius, quasi non vnus viæ, sed incertæ mixtæ que sententiæ.

Versutus, eo quod eius mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facile vertitur, vnde & versutia dicitur cōtorta sententia. Plautus, Versutior, quàm rota figuraris.

c Vilis, à villa, nullius enim vrbānitatis est.

Versipellis, eo quod in diuersa vultum & mentē vertat. Inde & versutus & callidus.

D Violentus, quia vim infert.

d Vecors, malicordis & malæ conscientiæ. Vagus, quia sine viā.

Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itē vanus inanis, falsus, eo quod sine memoria euanescat.

Vesanus, non probè sanus.

Vinolentus, qui & satis bibit, & difficile inebriatur.

e Vexatus, id est, portatus, ab eo quod est veho, vexo, vecto, vt, vexasse sit portasse.

Venefi-

Veneficus, eo quòd venenū mortis causa parauit, aut præstitit, aut vendidit.

f Vector, quasi vehitor. Est autem vector & qui vehit, & qui vehitur.

Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicet quò bestias premit, g Quattuor autē sunt venatorum officia, Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

a Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vocis, sed rei ipsius origo, qua de re in præfatione huius libri. Nā virtus potius à viro, vir à vi, quòd maior in eo vis, quam in femina, nominatus, vt ait Lactantius in lib. de opif. c. 12. eandē rationem sequitur paulò post in vero & veritate.*

b Viridis, vi & succ. pl. q. virudis. Varro Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.

c Villis à villa &c. *Hac non leguntur in vetustioribus libris.*

d Vecors Festus: Vecors turbati, ac mali cordis. *At Labeo: Vecors sine corde. Vefanus sine sanitate.*

e Vexatus, E Ser. eclog. 6.

f Vector. *Ex eod. AEn. 4. ad v. Nescius, illa fuga, &c.*

g Quattuor sunt venatorum officia. *Vestigatorum munus vox ipsa ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius vno versu. Dum trepidant alæ, saltusq. indagine cingunt. Pressorum officium ex eleganti verbi premendi significatione constabit. Significat enim interdum fugientem insequi, at que ita virgere, vt prope prendas. nos it al alcance dicimus: Hæc fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus. AEn. 1. & 2. Illum ardens in festo vulnere Pyrrhus, Insequitur, iam, iamque manu tenet, & premit hasta.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER VNDECIMVS.

De homine, & portentis.

DE HOMINE ET
partibus eius. Cap. I.

ATVRA^a dicta ab eo, quòd nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & facienda potens est. ^b Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt & existunt.

Genus à gignēdo dictum, cui deriuatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim Græcè terra dicitur.

Vita dicta propter vigorem, vel quòd vim teneat nascendi, atque crescendi. Vnde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

Homo dictus, quia ex humo factus est, sicut dicitur in Genesi, Et creauit Deus^c hominem de humo terræ. Abusuè autē pronuntiat^r ex vtraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis.

A^d Nam propriè homo ab humo. ^c Græci autē hominē ἀνθρώπων appellauerūt, eo quòd sursum spectet subleuatus ab humo ad contemplationē artificis sui. Quòd Ouidius poëta designat, cum dicit, Pronaq. cum spectēt animalia cætera terrā, Os homini sublime dedit, cælumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideò erectus cælū aspicit, vt Deum quærat, non vt terram intendat, ^f veluti pecora, quæ natura prona, & ventri obedientia finxit.

g Duplex est autem homo, interior & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

h Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quòd ventus sit. Vnde & ventus Græcè ἀνεμος dicitur, quòd ore trahentes aërem viuere videamur. Sed apertissimè falsū est, quia multo prius gignitur anima, quàm concipi ore aër possit: quia iā in genitricis utero viuit. Nō est igitur aër anima, quòd quidam putauerunt, qui non potuerunt incor-

poream

poream eius cogitare naturam.

Spiritum idem esse quòd animam, Euangelista pronuntiat dicens. Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Euangelista ita protulit dicēs, Et inclinato capiteⁱ emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere? sed anima dicta propter quòd viuit: spiritus autem vel pro spiritali natura, ^k vel pro eo quòd inspiret in corpore.

Item^l animum idem esse quòd animam, ^m sed anima vitæ est, animus consilij. Vnde dicunt philosophi, etiam sine animo vitam manere, ⁿ & sine mente animā durare: vnde & amentes, nam mentē vocari, vt sciat: animum, vt velit.

Mens autem vocata, quòd emineat in anima, vel quòd meminit. Vnde & immemores amentes, quapropter non anima, sed quòd excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput eius vel oculus. Vnde & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adiuncta sunt animæ, vt vna res sit. Pro efficientijs enim causarum diuersa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, vnde & immemores amentes: ^o dum ergò viuificat corpus, anima est: dum vult, animus est: dum scit, mens est: dum recollit, memoria est: dum rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur proijs quæ sentit, vnde & sententia nomen accepit.

Corpus dictum, eo quòd corruptum perit. Solubile enim atq. mortale est, & aliquando soluendum.

Caro autem, à creando est appellata.

p Crementum enim semen est masculi, vnde animalium & hominum corpora concipiuntur. Hinc & parentes creatores vocantur.

q Caro autem ex quattuor elementis composita est. ^r nam terra in carne est, aër in habitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

f Caro autē, & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro: nam caro est quæ viuit, idem & corpus. Corpus quòd non viuit, idem nō

A caro. Nam corpus dicitur aut quòd post vitam mortuum est, aut sine vita est conditū. Interdum & cum vita corpus, & non caro, vt herba, & lignum.

Sensus corporis quinque sunt, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur, duo semper patententes sunt.

^t Sensus dicti, quia per eos anima subtilissimè totum corpus agitat vigore sentiendi. ^v Vnde & præsentia nuncupatur, quòd sint præsensibus, sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

Visus est, qui à Philosophis humor vitreus appellatur. ^x Visum autem fieri quidā asseuerant, aut externa ætherca luce, aut interno spiritu lucido per tenues vias à cerebro venientes, atque penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tunc commixtione similis materiæ visum dantes. ^y Visus dictus, quòd viuacior sit ceteris sensibus, ac præstantior siue velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit, vt ea quæ ad alios pertinet sensus, videre dicamus, veluti cum dicimus: Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cætera.

Auditus appellatus, ^z quòd voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

Odoratus, quasi aëris odore tactus. ^{ta} Tacto enim aëre sentitur, sic & olfactus quòd odoribus afficiatur.

Gustus, à gutture dictus.

Tactus eo quòd pertractet & tangat, & per omnia membra vigorem sensus aspergat. ^z Nam tactu probamus quicquid ceteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nam aut extrinsecus venit quòd feriat, aut intus in ipso corpore oritur.

Vnicuique autem sensui propria natura data est. Nam quòd videndum est, oculis capitur: quòd audiendum, auribus: mollia & dura tactu æstimantur: sapor gustu, odor naribus ducitur.

b Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen, eo quòd sensus omnes & nerui inde initium capiant, ^c atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodo personam gerit.

Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur.

guntur, & in qua cæsaries vertitur, vnde & nuncupatur.

Caluaria, ab ossibus caluis dicta, ^d per defectiōnem, ^e & neutraliter pronuntiat.

Occipitium, capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capiti retrorsum.

^f Capilli vocati, quasi capitis pili, facti, vt & decorem præstent, & cerebrū aduersus frigus muniant atque à sole defendant.

Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt, & sicut & pilum dicitur à pila, vbi pigmentū contunditur.

Cæsaries, à cedendo vocata, ideòque tantum virorum est. ^h Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

ⁱ Comæ, sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo. ^k Nam comas ^l Græci cimos à secando nominant, vnde & *κρῆν* tōdere dicunt. Vnde & cirri vocantur, quod etiam ijdem Græci *μαλλόν* vocant.

Crines, propriè mulierum sunt. Dicti autem crines eo quod vittis discernantur. Vnde & discriminalia dicuntur, quibus diuisi religantur.

Tempora sunt, quæ caluariæ dextra læuâque subiacent. Quæ ideò sic nuncupantur, quia mouentur, ipsaq. mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutantur. ^m Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis, & vniuscuiusque personæ cognitio.

Vultus verò dictus, eo quod per eum animi voluntas ostenditur: secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde & differunt sibi vtraque: nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiusque naturali aspectu: vultus autem animorum qualitates significat.

ⁿ Frons, ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi, mentis motum specie sua exprimit, dum vel læta, vel tristis est.

^o Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occulunt: ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, siue quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniōres animæ existunt: in oculis enim omne mentis indicium est, vnde & animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autē, ijde & lumina. Et dicta lumina quod ex eis lumen manat, vel quod initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus acceptam vi-

A sui proponendo refundant.

Pupilla, est medius punctus oculi, in quo vis est videndi, vbi quia parua imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellatur. Nam paruuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant: vocatur autem pupilla quod sit pura atque impolluta, vt sunt puellæ. ^p Physiici dicunt, easdē pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus nō visis certa est desperatio.

Circulus verò, quo à pupilla partes albæ oculi separantur discreta nigredine, Corona dicitur, quod rotunditate sui ornent ambitum pupillæ.

^q Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorū ex similitudine bolborū.

^r Palpebræ, sunt sinus oculorum, à palpiratione dictæ, quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem, vt assiduo motu reficiant obtutum. ^f Munitæ sunt autem vallo capillorum, vt & apertis oculis si quid inciderit repellatur, & somno conuiuentibus tanquā inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se vtræque clausæ contingunt, extant adnati ordine seruato pili, tutelam oculis ministrantes, ne irruentes faciliè iniurias excipiant, & ex eo noceantur, vt pulueris vel cuiuscūque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum, quoque aërem concidendo mitificent, quo tenuē atque serenum faciant visum.

Lacrymas, quidam à laceratione mentis putant dictas, alij existimant ideò quod Græci *δακρυα* vocant.

Cilia, sunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia quod celent oculos, tegantque tuta custodia.

^t Supercilia dicta, quia superposita sunt cilij, quæ idcirco pilis vestita sunt, vt oculis munimenta præstendant, & sudorem à capite defluentem depellant.

Intercilium verò, est medium illud inter supercilia quod sine pilis est.

Genæ, sunt inferiores oculorum partes, vnde barbæ inchoant: nā Græcè *γέναιον* barbæ. Hinc & genæ quod inde incipiāt gigni barbæ.

Malæ, sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ autem malæ, siue quod infra oculos prominent in rotunditatē, quæ Græci *μῆλα* appellant, siue quod sint super maxillas.

Maxillæ

Maxillæ, per diminutionem à malis, sicut A paxillus à palo, taxillus à talo.

Mandibulæ, sunt maxillarum partes, ex quo & nomen factum.

Barbam veteres vocauerunt, quod viro- rum sit, non mulierum.

Aurium inditum nomen à vocibus hauriendis, vnde & Virg. vocemq. his auribus hauri. Aut quia vocem ipsam Græci *αὐδῆ* vocant, ab auditu. Per immutationē enim litteræ aures, quasi audes, nuncupatæ sunt.

^x Vox enim repercussa per anfractus earū sonum facit, quo sensum excipiant audiēdi. ^y Pinnula, summa pars auris, ab acumine dicta. ^z Pinnum enim antiqui acutū dicebāt: vnde & bipennis & pinna.

^a Nares idcirco nominantur, quia per eas vel odor, vel spiritus nare non desinit: ^b siue quia nos odore admonent, vt norimus aliquid & sciamus: vnde è contra inscij ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex mensibus prius olfecissem quàm ille quidquam cœperet?

Narium recta pars, propter quod æqualiter sit in longitudine & rotunditate porrecta, Columna vocatur: extremitas eius, ^c Pirula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra læuâque sunt, Pinnulæ ab alarum similitudine, medium autem, Intersinium.

Os dictum, quod per ipsum quasi per ostium & cibos intus mittimus, & sputum foras proijcimus: ^d vel quia inde ingrediuntur cibi, inde egrediuntur sermones.

Labia à lambendo nominata. Quod autē superius est, labium dicimus, quod inferius, eo quod grossius sit, labrum. ^e Alij virorū labra, mulierum labia dicunt.

Lingua à ^f ligando cibum putat Varro nomen impositum. Alij quod per articulatos sonos verba ligat. ^g Sicut enim plectrum cordis, ita lingua illiditur dentibus, & vocalem efficit sonum.

Dentes Græci *ὀδόντας* vocant, & inde Latinum nomen trahere videntur. Horum primi, Præcifores dicuntur, quia omne quod accipitur, ipsi prius incidūt. Sequentes Canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini, quia ad similitudinem caninorum existunt, & canis ex ipsis ossa frangit, sicut & homo, & quod non possunt priores præcidere, illis tradunt, vt confringant. Hos vulgus pro longitudine & rotunditate ^h Colomellos vo-

cant. Vltimi sunt Molares, qui cōcisa à prioribus atque confracta subigunt & molunt, atque immassant, vnde & molares vocati sunt.

ⁱ Dentium autem numerū discernit qualitas sexus. Nam in viris plures, in fœminis pauciores existunt.

^k Gingiua, à gignendis dentibus nominata. Factæ autem sunt etiam ad decorē dentium, ne nudi horri potius, quam ornamento existerent.

^l Palatum nostrum, sicut cælum, est positum, & inde palatum à polo per deriuationem. Sed & Græci similiter palatum *ὀὐρανόν* appellant, eo quod pro sui concauitate cæli similitudinem habeat.

Fauces, à fundendis vocibus nominatæ, vel quod per eas famur voces.

^m Arteriæ vocatæ, siue quod per eas à pulmone aër, hoc est, spiritus fertur: seu quod arctis, & angustis meatibus spiritum vitale retineant, vnde vocis sonos emittunt: qui soni vnò modo sonarent, nisi linguæ motus distantias vocis efficeret.

ⁿ Tolles Gallica lingua dicuntur, quas vulgò per diminutionem tusillas vocant, quæ in faucibus turgescere solent.

Mentum dictum, quod inde mandibulæ orientur, vel quod ibi iungantur.

^o Gurgulio, à gutture nomen trahit, cuius meatus ad os & nares pertendit, habens viâ qua vox ad linguam transmittitur, vt possit verba collidere, vnde & garrire dicimus.

^p Rumen, proximum gurgulioni, quo cibus & potio deuoratur. Hinc bestiarum quæ cibum reuocant ac remandunt, ruminare dicuntur.

^q Sublinguium, operculum gurgulionis, quasi parua lingua, quæ foramen linguæ recludit operitue.

Collum dictum, quod sit ^r rigidum & teres, vt columna, baiulans caput & sustentas ^s quasi capitolium, cuius anterior pars, gula vocatur, posterior, ceruix.

Ceruix autem vocata, quod per eam partem cerebrum ad medullâ spinæ dirigitur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tantum numero ceruices dicebant: ^t primus Hortensius ceruicem singulariter dixit. Ceruix autē numero singulari mēbrum ipsum significat. (^v nam pluraliter contumaciam sæpe demonstrat.) Cic. in Verr. Prætorem tu accusas frange ceruicem.

Humeri dicti, quasi armi, ad distinctionē

hominis à pecudibus mutis, vt hi humeros, illi armos habere dicantur, nam propriè armi quadrupedum sunt.

γ Ola, summi humeri pars posterior.

Brachia à fortitudine nominata, *εραυ* enim Græcè, graue & forte significat. ² In brachijs enim tori lacertorum sunt, & insignè musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, ^a & dicti tori, quòd illie viscera torta videantur.

^b Cubitus dictus, quòd ad cibos fumendos in ipso cubamus.

^ε Vlna, secundum quosdam vtriusque manus extensio est, secundum alios cubitus, quod magis verum est, quia Græcè *ωλένη*, cubitus dicitur.

^d Alæ, subbrachia sunt appellatæ, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascillas vocant, quòd ex his brachia cillantur, id est, mouentur, vnde & ^e oscilla dicta ab eo, quòd cillantur, id est, moueantur ora. Nam cillere est, mouere. Has quidam subhircos vocat, propter quod in plerisque hominibus hircorum fetorem reddant.

^f Manus dicta, quòd sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atque dispensat, per eam accipimus & damus. Abusiue autem manus etiã ars vel artifex, ^g vnde & manupretium dicimus.

Dextra vocatur à dādo, ipsa enim pignus pacis datur, ^h ipsa fidei testis atq. salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium, Fidem publicam iussu senatus dedi, i. dextram. Vnde & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

Læua, quòd aptior sit ad leuandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, ⁱ siue quòd rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

Palma, est manus expansis digitis, sicut contractis, pugnus.

Pugnus autem à pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmæ ramis.

^k Dignati nuncupati, vel quòd decem sunt, vel quia decenter iuncti existunt. Nam habent in se & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quòd inter cæteros polleat virtute, & potestate. ^l Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo ferè salutamus atque ostendimus. Tertius impudicus, quod plerumq. per eum probri insectatio exprimitur. Quar-

tus anularis, eo quòd in ipso anulus geritur: ^m idem & medicinalis, quòd eo trita colyria à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quòd eo aurem scalpinus.

Vngulas ex Græco vocamus: illi enim has *ὀνυχας* dicunt.

Truncus, media pars corporis à collo ad inguina. ⁿ De quo Nigidius: Caput collo ve hitur, truncus sustinetur coxis & genibus, cruribusque.

Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo vsque ad stomachum, quam nos dicimus arcam, eo quòd ibi arcanum sit, i. secretum, quo cæteri arcentur. Vnde & arca & ara dicta, quasi res secretæ, cuius eminentes pulpæ mamillæ. Inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextra autem læuæque costæ.

Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes, vnde & pectinem dicimus, quòd pexos capillos faciat.

Mamillæ vocatæ, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicet.

Papillæ, capita mammarum sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quòd eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. ^o Proinde mamilla est omnis eminentia vberis, papilla verò breue illud vnde lac trahitur.

Vbera dicta, vel ^p quia lacte vbera, vel quia vuida, humore scilicet lactis in morem vuarum plena.

^q Lac vim nominis à colore trahit, quòd sit albus liquor, *λευκός* enim Græcè, album dicunt, cuius natura ex sanguine commutatur: nam post partum si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mamas, & earum virtute albescens lactis accipit qualitatem.

Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionem prima patitur. *κοπή* enim Græcè incisio dicitur. Eadem & pellis, quòd externas iniurias corporis tegendo pellat, pluuiasque & ventos solisque ardores perferat.

Pellis autem, mox detracta: subacta iã, corium dicitur.

Corium autem per deriuationem caro appellauit, quòd eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

Pori corporis Græco nomine appellatur, qui Latine propriè spiramenta dicuntur, eò quòd per eos viuificus spiritus exterius ministratur.

^r Aruina

^r Aruina, est pinguedo cuti adhærens.

Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quòd palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plerique & viscum vocant, propter quod glutinosa sit.

Membra, sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur membra, ab arando dicti.

Nerui, Græca deriuatione appellati, quos illi *νεῦρα* vocant. Alij Latine vocatos nervos putant, eò quòd artuum coniunctiones inuicem his inhæreant, id est, ab inhærendo. Maximam autem virium substantiam nervos facere certissimum est. Nam quanto fuerint densiores, tanto propèsius augete firmitatem.

Artus dicti, quòd colligati inuicem nervis artentur, i. stringantur, quorum diminutiua sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, vt brachia, articulos minora membra vt digitos.

^s Compago, capita sunt ossium: dicta eò quòd sibi compacta nervis velut glutino quodam adhæreant.

Ossa, sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roburque subsistit. Ossa autem ab vsto dicta, propter quod cremantur ab antiquis, siue, vt alij putant, ab ore, quòd ibi pateant: nam vbique cute visceribusque obtecta celantur.

Medullæ appellatæ, quòd madefaciant ossa, irrigant enim & confortant.

^t Vertibula sunt, summæ ossium partes nodis crassioribus coglobatæ: dicta ita, eo quòd ad inflexionem membrorum illa vertantur.

Cartilagine, ossa mollia & sine medulla, quod genus auriculæ & narium discrimen & costarum extremitates habent, siue opercula ossium quæ mouentur. Et dictæ cartilagine, quod leni attritu carent dolore, dum flectuntur.

Costas appellari quidam putant, quòd ab ipsis interiora custodiantur, vt tota mollicies ventris vallata saluetur.

Latus quia iacentibus nobis latet. ^v Est enim læua pars corporis, ^x dextro autem lateri habilior motus est, læuo fortior, & oneri ferendo accommodatior. Vnde & læua nuncupata, quod aptior sit ad leuandum aliquid & portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ense, pharetram, & reliqua onera, vt expedita sit dextera ad agendum.

^y Dorsum est à ceruice vsque ad renes, dictum autem dorsum, quod sit superficies du-

A rior corporis in modum saxi, fortis & ad portandum, & ad perpetiendum.

^z Terga, quia in ea supini iacemus in terra: quod solus homo potest: nam muta animalia tantum aut in ventre, aut in latere iacent: vnde in animalibus terga abusiue dicuntur.

Scapula. -----

^a Interscapulum, spatium quod inter scapulas est, vnde & nominatum.

Palæ, sunt dorsu dextra læuæque eminentia membra, dicta quod in ludando eas premimus, quod Græci *παλαίον* dicunt.

Spina, est iunctura dorsu, dicta eo quòd habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ spondilia appellantur, propter partem cerebri quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

^b Sacra spina est ima perpetuæ spinæ quæ Græci *ιερόν ὄστρον* vocant: quoniam primum infante concepto nascitur. ^c Ideoque ex hostia id primum à gentilibus dijs suis dabatur, vnde & sacra spina dicitur.

^d Renes, ait Varro, dictos, quòd riui ab his obscæni humoris nascantur. Nam venæ & medullæ renuem liuorem desudant in renibus, qui liquor rursus à renibus calore Venereo resolutus decurrit.

^e Lumbi, ob libidinis lasciuiam dicti, quia in viris causa corporeæ voluptatis in ipsis est, sicut in vmbilico foemina: vnde & ad Iob in exordio sermonis dictum est: Accinge sicut vir lumbos tuos: vt in ijs esset resistendi præparatio, in quibus libidinis est vstitata dominandi occasio.

Vmbilicus, est medius locus corporis, dictus, quòd sit vmbro iliorum: vnde & vmbro appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. ^f Ex eo enim infans in vtero pendet, ex eo etiam & nutritur.

Ilium Græco sermone appellatum, quòd ibi nos obuoluamus. Græcè enim *ήλυφν* obuoluere dicitur.

Clunes vocatæ, quòd sint iuxta colum, ^g quod est longao.

^h Nates, quòd in ipsis innitimur dum sedemus: vnde & coglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent.

Genitalia corporis partes, (vt nomen ipsum docet) gignendæ subolis acceperunt vocabulum, quòd his procreatur & gignitur. Hæc & pudenda pro verecundia, siue à pube, vnde & indumento operiuntur. Dicuntur autem ista & inhonestia, quia non habet

eam speciem decoris, sicut membra, quæ in promptu locata sunt.

Idem & veretrum, quia viri est tantum, siue quod ex eo virus emittitur: nam virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinæ medulla & renibus & lumbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

¹ Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

Posteriora verò vocata, quod retro sunt & à vultu auersa; ne, dum aluum purgamus, inquinaremus aspectum.

Meatus, inde appellatus, quia per eum meant, i.egeruntur stercora.

Femora dicta sunt, quod ea parte à femina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus vsque ad genua.

Femina autem per deriuationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adheremus: vnde & proelatores olim sub feminibus equos admisisse dicebantur.

Coxæ, quasi coniunctæ axes: in ipsis enim femora mouentur, quorum concaua, vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

Suffragines, quia subtus franguntur, i. scilicet stantur, non supra, sicut in brachijs.

Genua, sunt commissiones femorum, & crurum, & dicta genua, eo quod in vtero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus & misericordia: nam à genis genua dicuntur. Denique, complicatum gigni formamque hominem (dicunt) ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut caui ac recoditi fiant: Ennius, Atque genua comprimit arta gena. Inde est quod homines, dum ad genua se prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim eos natura vterum maternum rememorari, ubi quasi in tenebris cõsidebāt, antequam venirent ad lucem.

Crura dicta, quia ijs currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus vsque ad furas.

Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim & longitudine & specie similes.

Talus dictus à tolo: nam tolus est eminens rotunditas, vnde & fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

Pedes, ex Græca etymologia nomen for-

titi sunt: hos enim Græci ποδας dicunt, quia alternis motibus solo fixi incedunt.

^o Plantæ, à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ, ut in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed planæ atque longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constant.

^p Calcis, prima pars plantæ, à callo illi nomen impositum, quo terram calcamus, hinc & calcaneus.

^q Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terræ vestigia imprimimus: sed & solum dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: vnde & terra solum, quod cuncta sustineat, & solum pedis, quod totam corporis molem portat.

^r Viscera, non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, scilicet visco quod est inter cutem & carnem. Item viscera, vitalia, id est, circumfusa cordis loca, quasi viscera, eo quod ibi vita, id est, anima contineatur. Item viscera, capita neruorum ex sanguine & neruis copulata. Eadem lacerti, siue mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, ut sit in media parte totius corporis cor: appellanturque à nomine similiarum animalium sub terra delitescentium. Nam inde muscoli à murium similitudine. Idem etiã & tori, quod illic viscera torta videantur.

^c Cor, à Græca appellatione deriuatum, quod illi καρδιαν dicunt, siue à cura. In eo enim omnis sollicitudo, & scientiæ causa manet.

^t Quod ideò pulmoni vicinum est, ut quum ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duæ arteriæ sunt, è quibus sinistra plus sanguinem habet, dextra plus spiritum: vnde & in dextro brachio pulsus inspicimus.

^x Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quod ibi sit principium cordis & cogitationis.

^d Pulsus vocatus, quod palpitet, cuius indicio aut infirmitatem intelligimus, aut salutem. Huius duplex est motus. Simplex est, qui ex vno saltu constat. Cõpositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus & inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia, daelylicum percussum, quoadiu sine vitio sunt. Si quando verò citatiores sunt, ut δερκαδίζοντες, aut leniores, ut μυρμιζόντες, mortis signa sunt.

Venæ dictæ, eo quod viæ sint naturæ sanguinis,

guinis, & atque riuus per corpus omnè diuisi, à quibus vniuersa membra irrigantur.

^a Sanguis, ex Græca etymologia nomen duxit, quod vegetetur, & sustentetur, & viuat. Sanguis autem est, dum in corpore est, effusus verò, cruor dicitur. Nam cruor vocatus, eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruiat. Alij autem cruorem interpretantur, sanguinem corruptum qui emittitur. Alij aiunt vocatum sanguinem, quod suavis sit.

^b Sanguis autem non est integer, nisi in iuuenibus. Nam dicunt Physici, minui sanguinem per ætatē, vnde in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ possessio est: ^c inde genas lacerare in luctu mulieres solent, vnde & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur.

^e Pulmo, ex Græco trahit vocabulum. Græci enim pulmonē δ πλέυμονα vocant, eo quod cordis flabellum sit, in quo πνεύμα, id est, spiritus inest, per quod & agitantur & mouentur, vnde & pulmones vocati sunt. Nam Græcè πνεύμα spiritus dicitur, qui flando & agitando aërem admittit & reijcit, à quo mouentur pulmones, & palpitant, & aperiendo se, ut flatum capiant, & stringendo, ut eijciant. Est enim organum corporis.

^f Iecur, nomen habet, eo quod ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subuolat. Inde ad oculos, ceterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi nutriendique singulis membris præbet. In iecore autem consistit voluptas & concupiscentia, iuxta eos, qui de Physicis disputant.

^g Fibræ, iecoris sunt extremitates: sicut extremæ partes foliorum in intybis, siue quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quod apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblati atque succensis responsa acciperent.

^h Splen dictus à supplemento, ex contraria parte iecoris ne vacua existeret, quem quidam etiam risus causa factum existimant: nam splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constantibus, integrum est animal.

Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

Stomachus, Græcè os vocatur, eo quod ostium ventris sit, & cibum excipiat, atque in intestina transmittat.

Intestina dicuntur, eo quod corporis interiori parte cohibentur, quæ idcirco longis nexibus in circulo ordinata sunt modum, ut susceptas escas paulatim egerant, & superadditis cibis non impediuntur.

ⁱ Omentum, membrum quod continet intestinorum maiorem partem, quod επιπλουν Græci vocant.

Disseptum, intestinum quod discernit ventrem & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

Cæcum intestinum, quod sit sine foramine & exitu, quod Græci, κ τυφλόν έντερον dicunt.

Ieiunum, tenue intestinum, vnde & ieiunium dicitur.

^l Venter autem, & aluus, & vterus inter se differunt. Venter est, qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimeta transmittat.

Aluus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius: Simulas sibi aluum purgari. Et vocatur aluus quod abluatur, id est, purgetur. Ex ipsa enim sordes stercorum defluunt.

Vterum, solæ mulieres habent in quo concipiunt, ad similitudinem calyculi. Tamen auctores vterum pro vtriuslibet sexus ventre plerumque ponunt, nec Poëtæ tantummodo, sed & ceteri. Vocatus autem vterus, quod duplex sit, & ab vtraque in duas se diuidat partes, quæ in diuersum diffusæ ac replexæ circumplicantur in modum cornuum arietis, vel quod interius impleatur foetu. Hinc & vter, quod aliquid intrinsecus habuerit, ut membra & viscera.

ⁿ Aqualiculus autem, propriè porci est, hinc ad ventrem translatio.

Matrix dicitur, quod foetus in ea generetur, semen enim receptum confouet, confortum corporat, incorporatum in membra distinguit.

^d Vulua vocata, quasi valua, i. ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod ex ea foetus procedat.

Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de renibus vrina collecta completur, & humore distenditur: cuius vsus in volucris non habetur.

Vrina autem dicta, siue quod vratur, siue quod ex renibus egeritur: cuius indicio & salus & ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgò lotium dicitur, quod eo lota, i. munda vestimenta efficiantur.

Semen est, quod iactū sumitur aut à terra, aut ab utero ad gignendum vel fructus vel fœtus. Est enim liquor ex cibi & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas atq. medullas, qui inde defudatus in modū fertinæ concrevit in renibus, eiectusque per coitum, & in utero mulieris susceptus, calore quodammodo viscerum, & menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpus.

Menstrua, superuacua mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire profluuiū. Luna enim Græcè *μήνη* dicitur, hæc & muliebria nuncupantur: nam mulier solum animal menstruale est. Cuius cruoris contactu fruges non germinant, accescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferrantur. Glutinum asphalti quod nec ferro, nec aquis dissoluitur cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autē dies menstruos ideo semen non est germinabile: quia iam non est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenue semen locis muliebribus non adhæret: labitur enim nec habet vim adhærendi. Similiter & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui ipsitudinem. Hinc & steriles mares & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam feminis vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem. Primum autem, aiunt, cor hominis fingi, quod in eo sit & vita hominis & sapientia: deinde quadragesimo die totum opus expleri, quod ex abortionibus, ut fertur, collectum est. Alij fœtus à capite sumere dicunt exordium: unde & in auium fœtibus primum oculos fingi in ouis videmus.

Fœtus autem nominatus, quod adhuc in utero foueatur: Cuius secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ita, quia eum, cum editur, sequitur.

Nasci autem patribus similes, aiunt, si paternum semen validius sit: matribus, si matris, hac ratione similes exprimi vultus. Qui autē vtriusque parentis figurā reddunt, æqualiter mixto paternomaternoque semine concipiuntur: auorum proa:orumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semi-

ne puellas nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum inualuit, occupat similitudinem sexus.

In corpore nostro quædam tantum utilitatis causa facta sunt, ut viscera: quædam & utilitatis & decoris, ut sensus in facie, & in corpore manus ac pedes, quorum membrorum & utilitas magna est, & species decetissima. Quædam tantum decoris, ut mamillæ in viris, & in utroque sexu umbilicus. Quædam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum: in mulieribus leues genæ, & angustum pectus, ad concipiendos autem & portandos fœtus renes & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc atates eius subiungam.

- a Natura dicta est, *Verba sunt Seruij Georg. 2. ad verba* quippe solo natura subest.
- b Hanc quidem. *Ex Lact. lib. 2. c. 1.*
- c Hominem de humo terræ. *Ita vetustissimi quique libri, secutusque est. (ut solet) LXX. interp.*
- d Nam proprie homo ab hum. *Hieron. Ioc. 2.*
- e Græcè autem *ἀνθρωπ.* *Ex eod. Lactan. loco.*
- f veluti pecora. *è Sallustio in Catilin.*
- g Duplex est autem homo. *Ex Hieron. Ezech. 14.*
- h Anima autem Gentilib. *Ita Gotth. cc. vid. Lact. de opif. c. 17.*
- i Euangelista pronuntiat, *Iohann. c. 10.*
- k Emisit sp. *Iohann. 17. tradidit sp. Matthæus emisit* Sed eod. modo auctor libri de sp. & anim.
- l Vel pro eo quod spiret. *Ead. in lib. de spiritu & anim. c. 34. quod opus non esse hugonis de S. Vict. hæc atque alia in codicibus nostris Hugone antiquioribus satis ostendunt.*
- m Animum idem esse quod animam. *Ex Lact. de opif. c. 18.*
- n Sed anima vitæ, animus consilij. *è Seru. Æn. 10. ad v. sanguisque animusque seq. sunt q. in eod. lib. de spiritu & an.*
- o Dum ergo vinif. accep. *In eod. lib. de sp. c. 34.*
- p Crementum. *è Placidi glossis ut sup. lib. 9. c. 5.*
- q Caro autem ex quattuor elem. *Ita CC. O. corpus scribebat chacon ex Lact. & Hierony. non rectè, nisi corpora nostra ex Lact. vel corpora humana ex Hier. scribas, siquidem carnis nomine statim dicturus est, vitam contineri, corporis non item. Neque obstat, quod carnem & totum & partem videtur facere, dum subdit, nam terra in carne est; id enim ita dicitur, ut quasi manifestum & evidens ponatur, quo ceteris elementis minus aliquanto notas sedes assignare pergat.*
- r Nam terra in carn. *Lact. lib. 2. c. 12.*
- s Caro autem & corp. *ex Hieron. ep. ad Pammach. aduers. error. Iohann. Hierosolymitan.*
- t Sensus dict. *Eod. lib. de Spirit.*
- v Unde & presenti. *sup. lib. 10. litt. P.*
- x Visum autem fieri quid. *Prioris opinionis auctor Aristoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus secutus est.*

per tenues vias. *Al. Venas.*

* Visus dictus quod viuacior. *Itaque Græci, cum aliorum sensum verbis gignendi casum tribuant, videndi verbo, quod efficientie plus habent, accusatiuum delere, quo Platonis opinio adiuuari putatur.*

* Quod voces hauriat *ex Lact. c. 3. lib. de opif.*

* Nam tactu probamus. *Ambros. 6. Hexam. c. 9. Pleurumq. n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.*

* Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. *Lact. de opif. c. 5. In summo vero caput collocavit, datumque illi hoc nomen, ut quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hinc capiant initium sensus ac nerui.*

* Atq. ex eo omnis vigendi causa oriatur. *Ambros. ibid. Viciniores oculi sunt cerebro, unde omnis manat vsus vigendi.*

* per defectionem. *Nempè à caluendo, ut calumnia, & canillatio, teste Caio. cap. 233. de verb. signif. Gloss. Caluor è ξαπαρω.*

* Et neutraliter pronuntiat. *Id est, non tantum feminino genere. Gloss. Caluarium. κἀνδριον. Item, Caluaria κἀνδριον.*

* Capilli q. capitis pili. *Aug. Dialect. c. 6.*

* Sicut & pilum d. a. pila. *Varro à pinsendo: Seruius à Pilumno ducit.*

* Casaries--virorum est. *Verba Seruij Æn. 8. ad v. Namque ipsa decoram Casariam.*

* Virum n. tonsum. *Ambros. de casarie: Alium sexum crinita, alium tonsa decet.*

* Comæ: *Verba sunt Seruij Æn. 5. ad v. tonsa coma pressa corona.*

* Nam comas Græci caimos. *Ita plerique omnes Gothici libri. Nam culmos Salmanticensis eodem referrunt potest ex characterum affinitate, alior. libror. monstra, qualia serè occurrunt quoties è sermone Græco aliquid petitur, non est operæ pretium proferre.*

* Græcimallon. *Gloss. μάλλων* cirra, villus.

* Facies, &c. *Ambros. ibid. Quid sine capite est homo? cum totus in capite sit, cum caput videris, hominem agnoscis.*

* Frons. *Ex Lact. c. 8. & Ambros. loco cit.*

* Oculi voc. *Ex eod. Lact.*

* Physici dicunt. *Verba Seruij Æn. 4. ad v. Dat somnos adimitq. &c.*

* Voluos autem quidam. *Lib. 17. c. 10. Volui appellati, quod sint volubiles, & rotundi, ab alijs βολεοι & bulbi: ab Isidoro perpetuo volui consentientibus omnibus libris. Al. à similitudine valuar. Addit Tarr. c. Valuuli folliculi fabæ.*

* Palpebræ. *è Seru. Æn. 4. ad v. sinum lacrymis impl. obortis. Et Lact. c. 10. de opif.*

* Munitæ sunt autem. *Ex Cic. 2. de natur. deor. vel ex Ambros. loco cit.*

* Supercilia. *Ambros. Frontem geminæ rupes superciliarum sequuntur, quæ oculis munimenta præstant.*

* & sudorem c. d. depell. *Ciceronis sunt verba.*

* Vox n. percussa. *Ambros. ibid.*

* Pinnula summa pars. *Gloss. Summa auricula πτεγήριον.*

* Pinnum n. *Sic lib. 17. c. 7. & lib. 19. c. 19.*

* Nares--nare non desinit. *Ita C. R. & Lact. cap. 11.*

A nostris mendose manare.

* Quia nos ab odore admon. *Ex Don in Adelp.*

* Pirulâ. *Hanc σπαρίριον Græci, pinnulas πτεγήρια, intersiniâ ἰσθμῶν appellant. Hoc idem intersiniâ, imbricem vocauit Arnobius. Septu voluisse videtur Lactantius, cum dixit: Velut pariete per medium ducto intersepsit, atq. diuisit. Theophil. li. 3. περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ἰσθμῶν διαγῆγας, μα, παρὰ τῶν ποικίλων κίονα ἢ εὐλῆν.*

* Vel quia inde ingred. *Sic in Euang. quia inde erat transiturus. Sed illuc vel illac ex libris Tarr. legere etiam licet.*

* Alij viror. labra. *Quos reprehendit Seru. in Corydone.*

* A ligando cibo Lact? *Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.*

* Sicut. n. plectrum. *Ex Hieronymo in Epitaph. Paula.*

* Colomellos. *Et Varro. 2. de re rust. columellares appellari dicit*

* Dentium autem num. *Solini verba c. 4.*

* Gingiua. *Lact. c. 10.*

* Palatum nostrum sicut cælum. *Cic. de Epicuro. Sed dum palato quid sit optimum iudicat, cæli palatium, ut ait Ennius, non suspexit.*

* Arteriæ. *Confundit asperam arteriam cum reliquis, qua per corpus diffusa vitalem spiritum continent, aptaque Græca voci Latinam notationem iure suo.*

* Tolia Gallica ling. *Idem scribit Festus. Gloss. Tolia, Tolia. παριόδμια, & Tufillæ παριόδμια, Tofillas non tonfillas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap. 10. aiebat Chacon, & Tonfilla Festo palus dolatus est.*

* Gurgulio à gutture. *vid. Lact. & seru. Georg. 1.*

* Rumen. *Et Fest.*

* Sublinguium. *Gloss. Sublingua ὑπόγλωσσον.*

* rigidum & teres. *Lactantij verba.*

* Quasi capitulum. *f. capitulum, vel (ut Isidorus loquitur) capitellum. Idem namque collo caput, quod columna capitulum.*

* Primus Horten. *Ex Quintil. lib. 8. c. 3. quamuis & Varro idem referat, lib. 7. & 9. quo alludit Cic. act. V. in Verr. Tamēne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum?*

* Nam pluraliter contum *Interpunctione sola factum est, ne sibi ipse aduersaretur hoc loco Isidorus.*

* Ola. *Al. aula.*

* In brachijs n. tori lacert. *Ex Lact. Ambrosius quoque Succedunt brachia, & validi lacertor. tori.*

* Et dicti tori. *Quia torum Seruius à tortis herbis dictum scribit. Isidorus brachiorū, toros à tortis visceribus dictos, voluit.*

* Cubitus. *Horat. Languidus in cubitum se se cuiuua reponat.*

* Vlna. *è Seru. Georg. 3.*

* Ala, subbrachia. *Nos quoque sobacos dicimus.*

* Oscilla--mouere. *è Seru. Geor. 2. Vid. Fest. Macrobi. Hygin. Arati interp. Ouid. ia Fast.*

* Manus. *Ex Ambros. loco cit.*

* Vnde manupretium. *Al. manuspretiū ut apud Vlp. c. 13. de verb. signifi.*

* Fidei testis. *Seru. Æn. 3. ad v. Dixerat, & genua amplexus. Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriæ, frontem Genio, dexteram Fidei.*

* Siue

Siue quod fieri sinat. *Seru. Æn. 2. vid. Fest. in sinistra aures, & sinistrum.*
 i. *Digitus. Ex Lact.*
 k. Secundus salutaris. Ita vocatur à Sueton. in Aug. hodieque Roma, cum se matrona salutant, indicem ori admovent. Idemq. faciunt in publicis precibus viri, cum Christum salutant.
 l. Idem & medicinalis. *Macrob. & Agell. quod ab eo sinistra manus digito nervus quidam tenuissimus ad cor vsq. pertineat. ergo is erit potius medicinalis, quam dexter.*
 m. De quo Nigidius caput collo vehitur, & c. *Non. in coxendib. Coxendicæ coxas, Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustentatur à coxendicib. Quare totum hoc coxis, & genib. cruribusq. ex vna voce coxendicibus non intellecta factum suspicamus. Septenarius autem sine Lucili, siue Nigidij sic sustentari possit: Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. Si in coxendice penultimam producat. Aut ut senarius ex Isidoro fiat; caput collo vehitur, truncus coxendicis, vel coxendicib.*
 n. Proinde mamilla est. *Seru. Æn. XI. & Fest. in voce Papillæ.*
 o. Quia lacte vberta. *Ead. voce vsus Agell. lib. 8. c. 14.*
 p. Lac vim nom. à col. *Idem repetit lib. 20. c. 2.*
 q. κοψήν. Græcè. Ita A. Aug. Cum in omnib. libris, cutis enim Græcè, nullo sensu legeretur. At Festo cutis est ἀπό τῆς σκωτῆς quomodo libenter hoc loco legeremus, nisi incisionem interpretaretur Isidorus.
 r. Aruina. *Seru. Æn. 7. Secundum Suetonij aruina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.*
 s. Compago. Ita plerique *Goth. Al. compagia.*
 t. Vertibula. Cartilagine. *Lact. c. 5. de osib. Summas eor. partes crassioribus nodis conglobavit, vt & substringi nervis facilius, & verti possent, vnde sunt vertibula nominata; eos nodos firmiter solidatos leui quodam operculo texit, quod dicitur cartilago, scilicet vt sine attritu & sensu doloris aliquo flecterentur.*
 v. Est n. læua pars corp. *Itinc interior sinistra à Seruio dicitur. Is. n. Æn. 5. ad v. dum proram ad saxa suburget Interior. Interior, id est sinisterior, interpretatur. Item Æn. 5. ad v. Urbem designat aratro: quem Cato in Originib. morem dicit fuisse. Condituri enim ciuitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus iungebant. Atque ita interpretatur etiam Asconius iocum apud Ciceronē de Aspensio cytharista omnia intus canente. Vnde illustratur etiam Catulli locus: Marrucine Asini manu sinistra Non bellè vteris in ioco, atque vino, Tollis lintea negligentiorū. Ergo & latus tegere sinistrum ire significat, eiusque est qui lauum possit latus fodere, quod de nomenclatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re viro eruditissimo placeat: de quo illud dicam. seruio cur hac de re tantopere scuiret, non fuisse, cum catoni & Asconio eadem opera succensere possent.*
 x. Dextrò lateri habil--accommodatior. *Verba Solini extremo cap. 5.*
 y. Dorsum. *Nempè quasi durū sursum. At Fest. Dorsum dictum, quod ea pars corporis deuexa sit dorsum.*
 z. Terga. *Ex Lact. c. 10.*
 a. Interscapulum. *Al. intercapulū, aut intercapiliū. Interscapulum apud Cal. lib. 3. c. 2. atq. ita reponendum in gloss. vbi legitur, interscapulum μετὰ σπρον.*
 b. Sacra spina. *Hieron. in Ecclesiasta. 12. florem amygdaliquem nos pro canis posuimus, quidā sacram*

spinam interpretantur: quod decrefcentibus natiū carnibus, spina crescat & floreat. *Cal. 4. tard. c. 3. Spina sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoq. vocant ἰσθμὸν ὀστέον.*
 c. Ideoq. ex hostia. *Menander δὲ τὴν ὀσθον ἀκρῶν δὲ καρτες.*
 d. Renes. *Ex Lact. c. 14.*
 e. Lumbi. *Ex Greg. verbis homil. 13. notationem qualemcumq. confecit.*
 f. Ex eo n. inf. *Ex Lact. c. 10.*
 Quod est longao. *Gloss. longao καλὸν ἰσθον. Apud Calii tum longao, tum longano, apud Arnobij & Varr. manuscriptos libros longano apud Veget. lib. 1. c. 42. de veterinaria longanon intestinum.*
 g. Nates. *Ex Lact. c. 13.*
 h. Viscus est pellis. *Goth. Fiscus per Digammon.*
 i. Nam à genis genua. *Ead. repetit in libro differ. & in Cantic. expositione.*
 n. Qui alternis motib. *Lactantij verba nonnihil detorta.*
 o. Plantæ. *Lact. ibid.*
 p. Calcis prima p. plantæ. *Calcis rectus, vt Lancis lib. 20. c. 4. sed vtrumq. librorum putamus erratum.*
 q. Solum dicitur. *Seru. Æn. 7. ad v. & Ce-*
 reale solum.
 r. Viscera. *Ex eod. Æn. 1.*
 s. A visco quod est inter cut. & carn. *Seru. Æn. 6. vbi inter ossa & carnem.*
 t. Quod ideo pulm. *Ex Ambros. 6. c. 9.*
 v. Sinistra plus sanguinem. *Ita optimi quiq. libri, rectè opinor. quamuis pauld insolentior constructio videri possit.*
 x. Præcordia. *à Seru. Æn. 7. ad v. Huic Dea caruleum v. d. c. anguem.*
 y. Quib. sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia. Nam cerebro id tribuunt medici.*
 z. Atq. riu. *Ex Lact. c. 7.*
 a. Sanguis. *Sup. lib. 4. c. 3.*
 b. Sanguis non est integer. *à Seru. Æn. 2. ad v. Vos δ quib. integer aui sanguis.*
 c. Inde genas lacerare. *Plemora hac apud Seru. Æn. 12. ad v. rofeas laniata genas, & Æn. 6. ad v. Purpureas sup. vest. & ad v. Purpureos spargam flores. Cautum in lege. XI. 1. tab. Mulier faciem ne carpito.*
 d. Græci enim pulmonē πλέυμονα vocant. πλέυμων est Atticis, alijs πνεύμων. *Alcaus apud Plutarch. τῆς πλέυμονας δὲ νο.*
 e. Cordis flabellum. *Ventilabrum cordis dixit auctov lib. de spir. & anim. c. 33.*
 f. Iecur eo quod ignis. *Vt sit quasi iacens vr. nam vr Isidoro ignis non vno in loco.*
 g. Fibra iecoris sunt. *à Seru. Æn. 10. ad v. Cui pecudum fibra.*
 h. Sicut extremæ partes folior. *intyb. Seru. Geor. 1. ad v. amaris intyba fibris: fibris autè abusiue, quod radices intyborum hac atq. illac decurrunt, vt fibrae per iecur, id est venæ quædam, & nerui. Vnde hac malè affecta sunt? filorū legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.*
 i. Nam splene ridemus. *Ex eod. Æn. 8. ad v. Exarserrat atro felle dolor.*
 k. Omentum membranum. *Gloss. Omentum ἐπίπλῃς. Membranum ὀμὴν.*
 l. Fundulum vocat Varro, & ieiunū hilum. *τὸ φρόν ἐτερον. Fundulum vocat Varro, & ieiunū hilum.*
 m. Venter. *à Seru. Æn. 2. ad v. Vterunq. a. m. c.*

m. Ab vtraque in duas. *Ex Lact. 12.*
 n. Aqualiculus autem propriè porci est, h. a. v. transl. *Referuntur eadem hac verba à veteri Persij interprete.*
 o. Semen receptum, & c. *Verba sunt Hieronymi in ep. ad Pammach. contr. errores Iohann. Hierosolymit.*
 p. Ferrum rubigo. *è Solin. c. 4. Plin. lib. 7. c. 15.*
 q. Germinabile. *Generabile Goth. o. & Rab.*
 r. Primum autem atunt cor. *Ex Lact. c. 12.*
 s. Alij fœtus. *Ex eod. c. 11.*
 t. Nasci autem. *c. 12.*
 v. Quædam decoris. *c. 10.*

De Ætatibus hominis. Cap. II.

GRadus ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atq. senectus.

Prima ætas, infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

Secunda ætas, pueritia, i. pura & necdum ad generandum apta, tendens vsq. ad decimum quartum annum.

Tertia, adolescentia ad gignendū adulta, quæ porrigitur vsq. ad vigesimum octauum annum.

Quarta, iuuentus firmissima ætatum omnium finiens in quinquagesimo anno.

Quinta ætas, senioris, i. grauitas, quæ est declinatio à iuuentute in senectutem, nondum senectus, sed iam non iuuentus, quia senioris ætas est, quam Græci πρεσβύτην vocant. Nam senex apud Græcos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quæ ætas quinquagesimo anno incipiens, septuagesimo terminatur.

Sexta ætas, est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcunque vitæ est, senectuti deputatur.

Senium autem, pars est vltima senectutis, dicta, quod sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatij philosophi vitam descriperunt humanam, in quibus mutatur & currit, & ad mortis terminum peruenit. Pergamus ergo breuiter per prædictos gradus ætatum, etymologias earū in homine demonstrantes.

Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhuc fari nescit, id est, loqui non potest: nondum enim benè ordinatis dentibus, minor est sermonis expressio.

Puer, à puritate vocatus, quia purus est, & necdum lanuginem florémque genarum

habes. Hi sunt ephœbi, id est, à Phœbo dicti, necdum viri, sed adolescentulæ ues.

Puer autem tribus modis dicitur, pro natiuitate, vt Esaias, Puer natus est nobis. Pro ætate, vt octennis, decennis. Vnde est illud: Iam puerile iugum tenera ceruicè gerebat. Pro obsequio & fidei puritate, vt Dominus ad Prophetam, Puer meus es tu, noli timere; dum iam Ieremias longè pueritiæ excessisset annos.

Puella est, paruula, quasi pulla: vnde & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est à parentibus orbi. Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres ante discesserunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocatur orphani, ijdem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum est, hoc Latinum. Nam & in psalmo vbi legitur, Pupillo tu eris adiutor: Græcus habet ὀρφανός.

Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quod hæc loca tunc primum lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. eum puberè esse qui quattuordecim annos expleuerit, quæuis tardissimè pubescat. Certissimum autè, puberem esse, qui & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generare iam possit.

Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Vnde & Horat. Laudantur simili prole puerperæ. Et dictæ puerperæ, vel quod primo partu grauantur, vel quod primum pueros pariunt.

Adolescens dictus, eo quod sit ad gignendum adultus, siue à crescere & augeri.

Iuuenis vocatus, quod iuuare posse incipiat, vt in bubus iuueni, cum à vitulis discesserint. Est enim iuuenis in ipso ætatis incremento positus, & ad auxilium præparatus. Nam iuuare hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus.

Vir nuncupatus, quod maior in eo vis est, quàm in fœmina. Vnde & virtus nomen accepit, siue quod vi agat fœminam.

Mulier verò, à mollitie, tanquam mollier detracta littera, vel mutata, appellata est mulier.

Vtrique enim fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Sed ideò virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset, scilicet ne fœminis repugnātib. libido

libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium sexum prouere. Dicitur igitur mulier secundum fœmineū sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua sacra scripturæ. Nam Eua statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro, mulier appellata est, dicente scriptura, Et formauit eam in mulierem.

^m Virgo à viridiorē ætate dicta est, sicut virga & vitula. Aliàs ab incorruptione, quasi virago, quod ignoret fœmineā passionem.

ⁿ Virago vocata, quia virum agit, hoc est opera virilia facit, & masculini vigoris est, Antiqui enim fortes fœminas ita vocabant. Virgo autē non rectē virago dicitur, si non viri officio fungatur. Mulier verò, si virilia opera facit, rectē virago dicitur, vt Amazon. Quæ verò nunc fœmina, antiquitus viri vocabatur, sicut à seruo serua, sicut à famulo famula, ita à viro viri. Hinc & virginis nomen quidam putant.

Fœmina verò à partibus femorum dicta, vbi sexus species à viro distinguitur. Alij p. Græca etymologia fœminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris fœminæ sunt, tam in mulieribus, quàm in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur.

Senior est adhuc viridior. * Ouidius in. 6. lib. Senior, -- inter iuuenemque senemque. Ter. Quo iure sum vsus adolescentior.

Adolescentior non utiq. magis adolescēs, sed minus, vt senior minus senex: vbi comparatiuus gradus minus significat à positiuo. Ergo senior non satis senex, sicut iunior intra iuuenē, sicut pauperior intra pauperem.

Senes autē dictos quidā putant à sensus diminutione, eo quod iā præ verustate desipiant. ^r Nā physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis, prudentes calidi. Vnde & senes in quibus iā friget, & pueri in quibus necdum calet, minus sapiunt: inde est quod conuenit sibi infantum ætas & senum. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciuiam & infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini generis est, sicut anus fœminini: nam anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis quasi annosa. ^f Nam si commune esset nomen, cur diceret Terentius, senem mulierem? Hinc & vetula, quia vetusta. Sicut autem à sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est.

Canities autem vocata à candore, quasi candidities. Vnde est illud, Florida iuuentus, lactea canities, prout diceret, candida.

^t Senectus autem multa secum & bona affert & mala. Bona, quia nos ab impotentissimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserimum est, debilitate & odio. Subeunt enim morbi, tristisq. senectus. ^v Nā duo sunt, quibus minuuntur corporis vires: senectus & morbus.

Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte, qui est effector mortium.

Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura iuuenum, matura, id est, naturalis senum.

Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nam, sicut ait Cæsar, ab eo quod est morior in participio præteriti tēporis in tus exire debuit, per vnum scilicet. u. nō per duo. ^x Nā vbi geminata est littera nomen est, non participium, vt factuus, arduus. Conuenienter itaque factum, vt quemadmodum id quod significat, non potest agēdo: ita & ipsum nomen nō possit loquēdo declinari. Omnis autem mortuus, aut funus est, aut cadauer.

^y Funus est, si sepeliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant.

^z Cadauer autē est, si insepultum iacet. Nā Cadauer nominatū à cadendo, quia iā stare non potest. ^a Quod dū portatur, exequias dicimus: crematū, reliquias: conditum iam, sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, vt illud, Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia compleuit vitæ officium. Nam dicimus defunctos officio, qui officia debita compleuerunt, vnde & honoribus functos: Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus: siue quod sit diem functus.

^b Sepultus autē dictus, eo quod iam sine pulsu & palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autē est, condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humū iniicere.

^a Cap. II. Gradus ætat. Vid. Seru. Æn. 5. Ambros. ep. 49. Philon. de mundi opific.

^b ad gignendū adulta. Non sunt hæc in quibusdā codicib.

^c Quinta senioris ætas -- nondum senectus. Seru. Æn. 5. Tum senior tales: Secundū Varronē, iunior, & senior comparatiui sunt per diminutionē, & c.

De Portentis. Cap. III.

Item Æn. 6. ad v. Iam senior: Aut pro positiuo posuit, aut senior est virens senex, vt iunior intra iuuenē est, quam rem à Varrone tractatā confirmat etiam Plinius. Ita verò distinguit seniores à senib. Varro apud Censorinum de die natali, vt seniores vocari dicat à xl. v. vsq. ad lx. annum, quod tum primum senescere incipiat corpus, post sexagesimum vero senio iam laboret.

^d Quem Græci προσβύτην. Ex Aug. de Gen. contra Manich. lib. 1. c. 23.

^e Puer à puritate. Varro apud Censorin. Pueri, quod sint puri, id est, impuberes.

^f Hi sunt ephēbi, i. à, Phæbo. Immo ab Hebe.

^g Adolescentuli læues. Al. lenes.

^h Puella est paruula q. pulla. Fest. Pullus Iouis dicebatur Q. Fabius cui cognomē Eburno fuit, propter candorē, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui autē puerum, quem amabant, pullum eius dicebāt.

ⁱ Hi autem verē pupilli -- quàm ab eis nomen acciperent. Prænomen (intellige) quod ante pubertatem non accipiebatur. Nam gentis vel familia nomen Iulio die accipiebant. auctorib. Fest. Macrob. & Plutarch. in problem. Et Iulius Paris (seu Probus) in epitom. lib. x. Val. Max. Pueris, non prius quam togam virilem sumerent, puellis, non antequam nubent, prænomen imponi, Q. Scæuola auctor est. Et postea. Publij, qui prius pupilli facti erant, quam prænomen habent. Alij ominis causa ex pube. Vid. A. August. in not. 1. collect. decretal. c. 7. de despons. impub. & c. 3. eo. tit. Greg. ix.

^k Et dicta puerpera. Hieronym. in Ierem. c. 4. Puerpera interpretatur, quæ primos parit fœtus. At Donatus in And. Omnis quæ peperit puerpera, quæ primum propter oron. Paulus c. 163. de Verb. sign. Puerperas appellant recentes ex partu.

^l Vir. Ex Lact. c. 12.

^m Virgo à viridiorē æt. è Seru. Eclog. 3. ad v. Bis venit ad mulctram.

ⁿ Virago. Ex eod. Æn. 12. ad v. Iturna virago.

^o Alij Græca etymologia. An quasi φειμαίονες?

^p minus significat à positiuo. Verba sunt Donati in prolog. Hecyr.

^q Nam Physici dicunt. è Seru. Georg. 2. ad v. Frigidus obstitit circum præc. f.

^r Nam si commune esset nomen, cur Terentius diceret senem mulierem? Assentior Chaconi, qui hæc putabat aliena, eiusque, cui Isidori sententia displiceret, itaque obijceret. Nisi commune esset nomen, & c. Sed frustra laborat Donatus (quem Isidorus sequitur) vt senem neget nomen esse commune. Papinius siue Pomponius apud Varronem libro. 6. Ridiculum est, cum te calcam tua dicit amica.

Fili Potoni sesquisenex puerum.

Dic tu illam pufam: sic fiet, Mutua muli.

Nam verē pufus tu, tua amica senex. Et Tibullus.

Hanc animo gaudente vident iuuenesq. senesq.

Commemorant merito tot mala ferre senem.

^s Senectus autem. Ex Hieron. præf. ad lib. 2. in Amos.

^t Nam duo sunt. è Seru. Georg. 2. ad v. subeunt morbi tristisq. senectus.

^v Funus. Ex eod. Æn. 1. ad v. noctem flammis funalia. v. ead. lib. 2. o. c. 10.

^x Cadauer. Ex eod. Æn. 6. ad v. belloq. caduci.

^y Quod dum portatur. Ex eod. Æn. 2. ad v. patrios fœdasti f. v.

^z Sepultus. Ex eod. Æn. 3. ad v. parce sepulto.

Portenta^a esse ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia diuina voluntate fiunt, cum voluntas creatoris cuiusque conditæ rei natura sit. Vnde & ipsi gentiles Deum modo Naturam, modo Deū appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quàm est nota natura. Portenta autē & ostenta, monstra, atq. prodigia, ideo nuncupantur, quod portendere atq. ostendere, monstrare, atq. prædicere aliqua futura videntur. ^b Nam portenta dicta perhibentur à portendēdo, id est, præostendendo. Ostēta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porrò dicant, id est, futura prædicant. Monstra verò à monitu dicta, quod aliquid significandum demontrent, siue quod statim mōstrent quid appareat, & hoc proprietatis est: abusione tamen scriptorum plerumq. corrumpitur. Quædam autem portentorum creationes in significationibus futuris cōstitutæ videntur. Vult enim Deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia: sicut & per somnos, & per oracula, quibus præmoneat & significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futurā cladē, quod plurimis etiā experimentis probatum est. ^c Xerxi quippè lepus ex equa creata, dissolui regnū portendit. Alexandro ex muliere mōstrū creatū est, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diuersarū bestiarū, sed viuentes: significasse repentini regis interfectionē, superuixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc mōstra quæ in significationibus dantur: non diu uiuunt, sed continuo, vt nata fuerint, occidūt.

Inter portentum, & portentosum differt. Nam portenta sunt quæ transfigurantur, sicut fertur in Vmbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus, Matremque suus conterruit infans. Portentosa verò leuem sumunt mutationem. Exempli causa, cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentosa existunt, alia, magnitudine totius corporis ultra cōmunem hominum modum, ^d quantus fuit Tityon in nouem iugeribus iacens, ^e Homero testante: alia, paruitate totius corporis, vt Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo quod sint statura cubitales: alij magnitudine partium, veluti capite informi, aut

^d T superfluis

superfluis mēbrorum partibus, vt bicipites & trimani^f vel Cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alij à defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, vt manus à manu, vel pes à pede, Alij à discisione, vt sine manu, aut capite generata: quos Græci steresios vocant.^g Alia priuimeria: quando solum caput, aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur: sicut qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus, vt ex Pasiphæ memorant genitū Minotaurū quod Græci *στειρομορφίαν* vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigurantur in alienæ creationis portentum: vt ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum, vt oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit, quendam in sinistra parte iecur, in dextera splenē habuisse. Alia secundum connaturationem, vt in alia manu digiti plures connaturati & cohærentes reperiuntur, in alia minus, siue in pedibus. Alia secundum immaturam & imperatam creationem, sicut ij qui dentati nascuntur, siue barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud, quod prædiximus, in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis, vt *ἀνδρόγυνοι* qui & *ἑρμαφροδίται* vocantur. ^h Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quod eis vterq; sexus appareat. *ἑρμης* quippe apud Græcos Mercurius est: *ἀφροδίτη* Venus nuncupatur: ⁱ hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissim coeundo, & gignunt, & pariunt.

Sicut autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædam monstra sunt gentiū, vt Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

^k Gigantes dicti iuxta Græci sermonis etymologiam, qui eos *γίγαντες* existimant, id est, terrigenas, eo quod eos fabulosè parens terra immensa mole & similes sibi genuerit: *γῆ* enim terra appellatur: *γένος* genus, licet & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. ^l Falsò autem opinantur quidam imperiti de scripturis sanctis, præuaricatores Angelos cum filiabus hominū ante diluuium concubuisse, & exinde natos Gigantes, id est, nimium grandes & fortes viros, de quibus terra completa est.

^m Cynocephali appellantur, eo quod canina capita habeant, quosque ipse latratus

^A magis bestias, quàm homines confitentur: hi in India nascuntur.

Cyclopes, quoq; eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quod vnum oculum in fronte media habere perhibentur. ⁿ Hi & *ἄγριφαγίται* dicuntur, propter quod solas ferarum carnes edunt.

^o Blémyas in Libya credūt truncos sine capite nasci, & os & oculos habere in pectore. ^p Alios sine ceruicibus gigni, oculos habentes in humeris.

^q In vltimo autē Orientis monstrorū gentiū facies scribuntur. Alię sine naribus, & quali totius oris planitie, informes habentes vultus. Alia labro subteriori ad eò prominēti, vt in solis ardoribus totā ex eo faciē contegant dormientes. Alijs concreta ora esse, modico tantum foramine calamis auenarū pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, in vicē sermonis vtētes nutu siue motu.

Pantios apud Scythiam esse ferunt, tam diffusa aurium magnitudine, vt omne corpus ex eis contegant: *πᾶσι* enim Græco sermone omne, *ᾤτρα* aures dicuntur.

^r Artabatitæ in Æthiopia proni, vt pecora, ambulare dicuntur, quadragesimum *zui* annum nullus supergreditur.

^f Satyri, homū ciones sunt ad uncis naribus, cornua in frontibus (habēt) & caprarū pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui etiā interrogatus, Dei seruo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum vnus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas, Faunos Satyrōsq; colit. ^t Dicuntur quidam & syluestres homines, quos nonnulli ^v Faunos ficarios vocant.

Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus & celeritate mirabili: ^x quos inde *κρόποδας* Græci vocant, eo quod per æstum in terra resupini iacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

^y Antipodes, in Libya plantas versas habēt post crura & octenos digitos in plantis.

Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

In India ferunt esse gentem, ^z quæ *μακροέρι* nuncupantur octo pedum staturam habētes. Est & gens ibi statura cubitalis, ^a quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de qua supra diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Oceanus.

Perhibent, & in eadem India esse gentem fœminarum, quæ quinquennēs concipiunt, & octauum vitæ annum non excedunt.

Dicuntur

Dicuntur autem & alia hominum fabulosa portenta, quæ non sunt, sed ficta: & in causis rerum interpretantur, vt Geryonem Hispaniæ regem ^b triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordie vt in tribus corporibus, quasi vna anima esset.

^c Gorgones quoque, meretrices crinitas serpentibus, ferūt, quæ aspicientes conuertebant in lapides, habentes vnū oculū quo inuicem utebantur. Fuerunt autem tres sorores vnus pulchritudinis, quasi vnus oculi, quæ ita spectatores suos stupefcere faciebant, vt vertere eos putarentur in lapides.

^d Sirenas, tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas & vngulas: quarum vna voce, altera tibijs, tertia lyra canebat. Quæ illectos nauigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretrices fuerunt, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, ijs fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quæ inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creauerunt.

^e Scyllam quoque ferunt fœminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo nauigantes verticibus in se concurrentium vndarum exterriti, latrare existimant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit.

Fingunt, & monstra quædam irrationabilium animantium, vt Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem deuorat, id est, infantiam, iuuentutem & senectutem. ^f Quem quidā ideò dictum Cerberum putant, quasi sit *κροκόδειρος*, id est, carnem vorans.

Dicunt & Hydram serpētē cum nouem capitibus, ^g quæ Latinè Excetra dicitur, quod vno cæso tria capita excrescebant. Sed constat hydram locum fuisse euomentē aquas, vastantem vicinam ciuitatem, in quo, vno clauso meatu, multi erūpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est: ^h huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis creuit: & dum sæpè reciditur, pullulat, igni debita, incendiōque peritura.

ⁱ Fingunt, & Chimæram triformem bestiam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidā Physiologi non animal, sed Lyciæ montem esse aiunt, quibusdam locis leones & capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, vnde Chimæram dicitur occidisse.

Centauris autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thesalorum dicunt, sed quod discurrentes in bello velut vnum corpus equorum & hominum viderentur, inde Centauros fictos asseruerunt.

Porrò Minotaurum nomen sumpsisse ex tauro & homine, qualē bestiam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouidius, Semibouémque virum, semiuirūmque bouem.

^k Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media asini esse dicatur, sicut & Hypocentauri quod equorū hominumq; in eis natura coniuncta fuisse putatur.

^a Cap. III. Portenta. Ex Aug. 21. de ciu. c. 8.

^b Nam portenta. Cic. 2. de diuin. quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt; ostentia, monstra, prodigia dicuntur.

^c Xerxi quippe lepus. Lepus scriptissimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de prodig. cum vulpes in uersis literis in omnib. CC. legeretur.

^d Quantus fuit Tityon. Cui tota nouem per iugera corpus Porrigitur. En. 6.

^e Homero testante. δ δ υ σ σ.

^f Vel cynodontes. δ Solon. 4.

^g Alia priuimeria. Ita Rabanus, neq. compositio Latina vocis suspecta esse debet, quando neq. epitogium respuit Quintilianus. Hos *μονοπέγους* vocat Agell. lib. 9. c. 4.

^h Hermaphroditæ. Mirum hermaphrodita, nou Hermaphroditi in omnib. libris legi, cum dicat Aug. 16. de ciu. cap. 8. consuetudinem loquendi præualuisse vt à meliore, hoc est à masculino sexu appellarentur. Nam nemo (inquit) vnquam aut Androgynas, aut Hermaphroditas nuncupauit: equas tamen hermaphroditas dixit Plin. 11. c. 49.

ⁱ Hi dextram mamillam. δ Plin. 8. c. 2.

^k Falso autem opinantur. Sumpta sunt hæc ex. 3. de ciu. cap. 4. fuit verò opinio quæ hic exploditur grauisimorum auctorum, clementis Alexandrini, Iustini Martyris, Cypriani, Ambrosij, Lactantij. Augustinus questionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiavit.

^l Cynocephali. Augustini verba sunt. 16. de ciu. cap. 8. Vid. Alian. & Plin.

^m Gigantes—qui eos gigenas. Sic Callimach. in lacuacro Pallad. & Gloss. Terrigena, γίγαντες.

ⁿ Hi & agriophagita. Plin. 6. c. 36. Solinus agriophagos vocat.

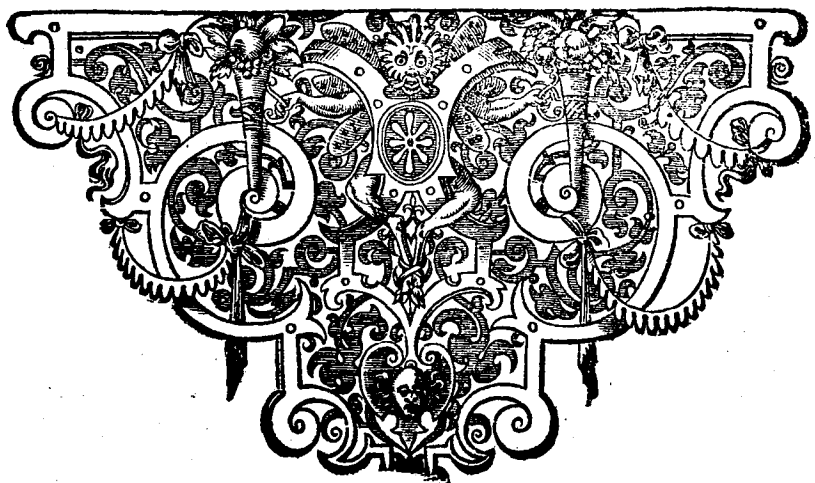
- o Blemmyas Plin 5. c. 8 Solin. c. 3. 4.
- p Alios sine ceruicib. Ex Plin. 7. c. 2. Vid. Aug. 16. de ciu. c. 8 & Agell. lib. 9. c. 4.
- q In vltim. autem orient. Ex Solin. c. 32.
- r Artabatyta. Ita in Plinij emendationib. libris: apud Solinum Arthabathita.
- s Satyri. Ex Hieronym. in vita Pauli eremite.
- t Dicuntur & quidam syluestres. Vid. lib. 8. c. vltim.
- v Faunos ficartos. Fatuos ficarios C. Card. Sirleti, & Complur. Gotth. & Iere. 50. Hieronymus cu fatuis ficarijs.
- x Quos inde Sciopodas. Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de ciu. c. 8. Agell. 9. c. 4.
- y Antipodes in Lib. Androphagi in Scythia legebat Chacon ex Plin. 7. c. 2.
- z Qui macrobij nuncupantur octo ped. Optimè restituit hunc locum Chacon, cum n. xii. legatur in omnib. libris, deprehendit librarior. fuisse erratum qui xii. pro iix. scripsissent. Nam horum corpora cubitor. quinam, & binor. palmor. facit Plinius ex Onesicrito. Porro quinos cubitos, qui singuli sesqui pedib. constent, & binos palmos, qui semipedem conficiant, octo esse pedes, non duodecim.
- a Quos pygmaeos. Ex. 16. de ciu. c. 8.
- b Triplici forma proditum. Al. praditum. Sed prodi-
tu retinimus ex Iustino lib. 44. Porro Geryone ipsum non triplicis naturæ vt fabulis proditur fuisse.
- c Gorgones quoq. è Seru. Æn. 6.
- d Sirenes. Ex eod. Æn. 5.
- e Scyllam quoq. Locus adumbratus ex Iustini lib. 4.
- f Quem quidem ideo dictum cerber. è Seru. Æn. 6. ad v. Custodem in v. p.
- g Quæ Latinè excetra. Ex eod. Æn. 6. ad v. Bellua lernæ.
- h Huius mentionem facit Ambrosius. Libro. 1. de fid. c. 4.
- i Fingunt & chim. Ex eod. Seru. loco.
- k Onocentaur. Hiero. Is. c. 14. Porro cetauri nomē

A ex afinis, centaurisq. compositum. At Isidorus hominis pro Centauri videtur scripsisse.

De transformatis. Cap. 4.

Scribuntur autem & quædam monstrosæ hominum transformationes & commutationes in bestias, sicut de illa famosissima Circe, quæ socios quoque Vlysis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, qui sorte ducti, transnabant quoddam stagnum, atque ibi conuertebantur in lupos. Nam & Diomedis socios in volucres fuisse conuersos, non fabuloso mendacio, sed historica affirmatione confirmant. Sed & quidam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ sceleratorum mutantur, & siue magicis cantibus, siue herbarum beneficio, totis corporibus in feras transeunt. Siquidem & per naturam pleraque mutationem recipiunt, & corrupta in diuersas species transformantur: sicut de vitulorum carnibus putridis apes: sicut de equis scarabei: de mulis locustæ: de cancri scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si demas brachia cancri: Scorpius exhibit, caudaq. minabitur vnca.

Cap. IIII. et siue magicis artib. Omnia ferè ex Aug. 18. de ciuitate. c. 16. & sequentib.

DIVI

DIVI ISIDOR
HISPAL. EPISCOP.
ETYMOLOGIARVM

LIBER DVO DECIMVS.

De animalibus.

DE PECORIBVS, ET
Iumentis. Cap. 1.

QMNIBVS animantibus Adam primum vocabula indidit, appellans vnicuique nomen ex præsentis institutione, iuxta conditionem naturæ cui seruiret. Gentes autem vnicuique animalium ex propria lingua dede- runt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa imposuit Adam: sed illa lingua, quæ ante diluuium omnium vna fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

Latinè autem animalia siue animantia dicta, quod animentur vita & moueantur spiritu.

Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur, quæ dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt, vt cerui, damæ, onagri, &c. Sed neque bestia sunt, vt leones: neque iumenta, vt vsus hominum iuuare possint.

Pecus dicimus omne, quod humana lingua & effigie caret. Propriè autem pecorum nomen ijs animalibus accommodari solet, quæ sunt aut ad vescendū apta, vt oues & sues: aut in vsu hominum commoda, vt equi & boues. Differt autem inter pecora & pecudes: nam veteres communiter in significatione omnium animalium pecora dixerunt: pecudes autem tantum illa animalia, quæ eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autè omne animal pecus à pascendo vocatur.

Iumenta nomina inde traxerunt, quod nostrum laborè vel onus suo adiutorio subuectando vel arando iuuent. Nam bos carpenta trahit, & durissimas terræ glebas vo-

mere vertit. Equus & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Vnde & iumenta appellantur ab eo, quod iuuent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

Eadem quoque armenta, vel quod sint apta armis, id est, bello: vel quod his in armis vtimur. Alij armenta tantum boues intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quod sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nam armenta equorum & bouum sunt, greges verò caprarum & ouium.

Ouis, molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quod apud veteres in initio non tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. Ex ijs quædam bidentes vocant, eo quod inter octo dentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerébant.

Veruex vel à viribus dictus, quod cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir, i. masculus, vel quod vermem in capite habeant: quorum excitati pruritu, inuicem se concutiunt, & pugnantem curi magno impetu ferunt.

Aries vel ἀπὸ τῆς ἀρεῆς, id est, à Marte vocatus, vnde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: siue quod hoc pecus à gentilibus primum aris est immolatum. Aries quod aris imponeretur. Vnde est illud: Aries nactatur ad aram.

Agnum, quanquam & Græci vocent ἀπὸ τοῦ ἀγνῆς, quasi piuum. Latini tamen ideo hoc nomen habere putant, eo quod præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeo vt etiam si in magno grege errauerit, statim balatu recognoscat vocem parentis.

Hædi ab edendo vocati, parui enim pinguisimi sunt, & saporis iucundi: vnde & edere, inde & edulium vocatur.

Hircus, lasciuum animal & petulcū & feruens semper ad coitum, cuius oculi ob libidinem in transfuersum aspiciunt, vnde & nomen traxit. Nam hirci sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cuius natura adeo calidissima est, vt adamantē lapidem, quem nec ignis, nec ferri domare valet materia, solus huius cruor dissoluat. Maiores hirci Ciniphij dicuntur à fluuio Ciniphe in Libya, vbi grandes nascuntur.

Capros, & capras à carpendis virgultis quidam dixerunt. Alij quòd capræ aspera. Nonnulli à crepitu crurum, vnde eas crepas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, *ἀπὸ τῆς ὀξύδερκεσσερον* dorcadæ appellauerunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamuis de longinquo: vident tamen omnes qui veniunt. Eadē autem & capræ: eedem Ibices, quasi auices, eo quod ad instar auium ardua & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ita vt de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Vnde & meridiana pars Ibices aues vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, vt diximus, in petris altissimis commorantur, & si quando ferarum vel hominum aduersitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes in suis cornibus illæsa suscipiunt.

Cerui dicti *ἀπὸ τῶν κέρατων*, i. à cornibus. *κέραια* enim Græcè cornua dicuntur. Hirsentium inimici cum se grauatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cauernis, & superata perniciē veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnium herbam ipsi prodiderunt. Nam ea passi excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autē sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summis nihil. Si quando immensa flumina vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibiq. inuicem succedentes nullum laborem ponderis sentiunt.

Tragelaphi à Græcis nominati, qui dum eadem specie sint, vt cerui: villosos tamen habent armos, vt hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quàm circa Phasidem.

Innuli, filij sunt ceruorum, ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal & imbelles: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua

Aceruū. Imbelles damæ, quid nisi præda sumus. **Lepus**, quasi leuipes, quia velociter currit. Vnde & Græcè pro cursu *λαγώς* dicitur: velox est enim animal & satis timidum.

Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quod canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

Sus dicta, quod pasqua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

Verres, quod grandes habeat vires.

Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amicaluto sus: hinc etiam spurcitia, vel spurcus nuncupatur.

Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus & sutores vocantur, quod ex fetis suant, id est, consuunt pelles.

Aper, à feritate vocatus, ablata f littera, & subrogata p. Vnde & apud Græcos *σάραγος*, id est, ferus dicitur. Omne enim quod ferum est & immite abusuè agreste vocamus.

Iuuenus dictus, eo quod iuuare incipiat hominum vsus in excolenda terra, vel quia apud gentiles Ioui semper vbique iuuenus immolabatur, nunquam taurus. Nam in victimis etiam ætas considerabatur.

Taurus, Græcum nomen est, sicut & bos. Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telū respuunt immite feritate.

Bouem Græci *βού* dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Næuius. Trionum hic moderator rusticus. Cuius latitudo pellium à mēto ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signū. Bouem in socijs eximia pietas. Nā alter alterū inquit cum quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum si fortè defecerit.

Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobiliū nominū: sicut leo leæna, draco dracæna.

Vitulus & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicut virgo. Vitula ergo parua est nondū enixa. Nam enixa, iuuenca est aut vacca.

Bubali vocati per deriuationē, quod sint similes boum: adeo indomiti, vt præ feritate iugum ceruicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

Vri, agrestes boues sunt in Germania, habentes cornua intantum protensa, vt regijs mēsi insigni capacitare ex eis gerulæ fiāt dicti vri *ἀπὸ τῶν ὄρων*.

Camelis caussa nomen dedit, siue quòd quando onerantur, vt breuiiores & humiles fiant, accubant, quia Græci *χαμαί* humile & breue dicunt: siue quia curuus est dorso. Camur enim verbū Græcū curuum significat. Hos licet & aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. Nā Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

Dromeda, genus est camelorum, minoris quidem staturæ, sed velocioris. Vnde & nomē habet. Nam *δρομος* Græcè cursus velocitas appellatur. Centum enim & amplius millia vno die pergere solet. Quod animal, sicut bos & ovis & camelus, ruminat.

Ruminatio autem dicta est à ruma emimente gutturis parte: per quam dimissus cibus à certis animalibus reuocatur.

Asinus & asellus à sedēdo dictus, quasi assedus: sed hoc nomen, quod magis equis conueniebat, idē hoc animal sumpsit, quia priusquā equos caperēt homines, huic præfidere cœperunt. Animal quippe tardum & nullaratione renitens, statim vt voluit sibi homo substruit.

Onager, interpretatur asinus ferus, *ὄνον* quippe Græci asinū vocant, *ἀγριον* ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & in deserto vagantes. Singuli autem sceminarū gregibus præfunt. Nascentibus masculis, celant, & testiculos eorum morsu detruncant, quod tamen cauentes matres eos in secretis locis occultant.

Asini Arcadici dicti, quòd ab Arcadia primum vecti sint magni & alti. Minor autē asellus agro plus necessarius est, quia & laborem tolerat & negligentiam propemodum non recusat.

Equi dicti, eo quòd quando quadrigis iūgebantur, æquabantur, paræque forma & similes cursu copulabantur.

Caballus à cauādo dictus, propter quod gradiens vngula impressa terram cōcauet, quòd reliqua animalia non habent: inde & sonipes quod pedibus sonat.

Viucitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sono tubæ ad prælium, voce accensi ad cursum prouocantur, dolent cum victi fuerint, exultant cum vicerint. Quidam hostes in

bello sentiūt, adeo vt aduersarios morsu petant. Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, oblitū mansuetudinis, si mutantur: aliqui præter dominum nullum dorso recipiūt. Interfectis vel moriētibus dominis multi lachrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Vnde & in cetauris equorum & hominum natura per mixta est. Solent etiam ex equorum mœstitia vel alacritate euentum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæua equis Persicis, Hunnicis, Epiroticis, ac Siculis in annis vltra quinquaginta: breuior autem Hispanis ac Numidis & Gallicis, frequens opinio est.

In generosis equis, vt aiunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atque color. Forma, vt sit validum corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latitudo, latus longum, venter substrictus, maximæ & rotundæ clunēs, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concauo solidatus. Pulchritudo, vt sit exiguum caput, & siccum, pelle prope osibus adhærente, aures breues & argutæ, oculi magni, narēs

patulæ, erecta ceruix, coma densa & cauda, vngularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, vt sit animo audax, pedibus alacer, tremantibus membris, quod est fortitudinis indicium, quique ex summa quiete facile concitetur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur. Motus autē equi in auribus intelligitur, virtus in membris tremantibus. Color hic præcipuè spectandus: badius, aureus, roseus, myrteus, ceruinus, giluius, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badiōque distinctus, reliquus varius color, vel cinereus deterimus.

Badium autem antiqui vadium dicebāt, quòd inter cætera animalia fortius vadat. Ipse est & spadix, quem phœnicatum vocant: & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

Glaucus verò est, veluti pictos oculos habens, & quodam splendore perfusus: nam glaucum veteres dicebant album.

Giluius autem, melinus color est subalbidus.

Guttatus, albus nigris interueniētibus punctis.

Candidus autem, & albus inuicē sibi differunt. Nam albus cum quodā pallore est,

candidus verò, niueus & pura luce perfusus. Canus dictus, quia ex candido colore & nigro est.

Scutulatus vocatus propter orbis, quos habet candidos inter purpuras.

Varius, quòd vias habeat colorum imparium. Qui autem albos tantum pedes habent, Petili appellantur: qui frontem albã, Callidi.

Ceruinus est, què vulgò Gauranem dicunt.

Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum ærei sit coloris.

Myrteus autem est, pressus in purpura.

Dofinus autè dictus, quod sit color eius de asino, idem & Cinereus. Sunt autè hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proinde ad vrbanam dignitatem transire non possunt.

Mauros, niger est. Nigrum enim Græci μαύρον vocant.

Mannus verò, equus breuior est, quem vulgò Buricum vocant.

Veredos antiqui dixerunt, quod veherēt rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas & rhedas ire solitum erat.

Equorum tria sunt genera, vnum generosum, præliis & oneribus aptum: alterum vulgare, atque gregarium, ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diuersi generis ortum, quod etiã bigenerum dicitur, quia ex diuersis nascitur, vt mulus.

Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod iugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. Iudæi asserunt quod Anaabnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, vt mulorum inde noua contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitus, vt velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diuersum animal in coitum coëgit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicut & Iacob contra naturam colorum similitudines procurauit. Nam tales foetus oues illius concipiebant, quales vmbra arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplantur. Denique & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, vt generosos obijciant equos visibus concipientium, quo eorum

similes concipere & creare possint. Nam & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo, rapiente visu, similes generent. Inde est, quòd quidam grauidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, vt cynocephalos & simios, ne visibus occurrentes similes foetus pariãt. Hanc enim sceminarum esse naturam, vt quales prospexerint, siue mente conceperint in extremo voluptatis æstu, dum concipiunt, talè & subolè procreent. Etenim anima in vsu Venerio formas extrinsecus intus transmittit, eorumque fatiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem.

In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diuersis nascuntur, vt Mulus ex equa & asino: Burdo ex equo & asina, Hybridæ ex apris & porcis: Tityrus ex oue & hirco, Musmo ex capra & ariete, est autem dux gregis.

Cap. I. Omnibus animantibus Adam. Ex Tertull. lib. de virg. veland.

Sed illa lingua, quæ ante diluui. Sup. lib. 9. c. 1.

Quadrupedia vocata. Ex August. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.

Pecus. de Seru. ad v. ignauum fucos pecus Æn. 1.

Propriè autem pecorum &c. Ex August. 3. de Gen. ad lit.

Nam bos carpenta. Ex Hieronym. in Is. c. 1.

quod sint apta armis. de Seru. ad v. bellum hæc arm. min. Æn. 3. Itemq. Georg. 3. — Seu quis Olympiæ.

Alij armenta tantum. de Seru. loco proximè cit.

Ouis ab oblatione. Cur non ab ois? Sæpe gaudet ad rerum vel naturas, vel vsus, magis quam ad voces respicere, quod non semel monuimus.

Ex his quasdam bidentes. Vid. Seru. ad v. mactantè latis de more, bidètes Æn. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in bidental.

Veruex vel à viribus. A natura versa Varro.

Aries vel à πρῶτο τοῦ ἀρεος, id est, à Marte. Varro. Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri aruiga.

Agn. — à πρῶτο τοῦ ἀγνῶς quasi pium. Purum fortassis ex Festo. Glossar. agnus ἀγνῶς, siue ἀγνῶς καὶ ἀγνῶς & castus. Varro tamen, quod pecori ouili agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.

Vt si in magno grege errauer. Ex Ambros. Hexæm. 6. cap. 4.

Hædi ab edendo. Fedum pro hædo dixisse antiquos, tradit Festus, atqui diganmon pro V. & contra Gotthos consueisse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nã & paulo post Cinyui, pro Cinyphij. & tragelau pro tragelaphi scribitur in omnibus nostris. Erut ergo hædus, vel fixidus quasi vedus, vel vescus. (licet enim nobis his de rebus cum grauissimis auctoribus interdum argutari) idque secutum fuisse Isidorum, ratio, quam subiicit, satis videtur ostendere, ea est. parui enim pinguisissimi sunt, & saporis iucundi. Voces quoque

quoniam illas vnde & edere, quas alij expugnendas censuerat, nos (cum in omnibus libris legantur) libenter retinemus. scribimusque vnde & edere. Festus n. hederam, vel quòd hareat, vel quòd edat, vel quòd edita petat, dictam existimat.

Nam hirci sunt oculorum anguli. de Seru. ad eclog. 3. hircos autem, an hircos pro eodem scribas, nihil refert, vt rectè monet Pierius Valerianus.

maiores -- à fluuiio Cinyphe in Libya. Vnde Theophrastus. id. 3. τὸν λιθὺν κνίκων φιλᾶται μὴ το κορυφῆ.

Vnde eas crepas. Festus, Capræ dictæ, vel quòd omne virgultum carpant, siue à crepitu crurum, vnde & crepas eas prisca dixerunt.

quas Græci pro eo quòd acutissimè videant. Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronym. Caprea (inquit) id est, dorcas acutissimè videt.

Vnde & meridiana pars. Ex Greg. 3. Moral. c. 9. al. 16.

Cerui dicti de Seru. ad v. tres littore ceruos Æn. 1. Hi serpentum inimici. Ex Origen. homil. 2. in Cant. & Seru. ad eclog. 8. & Plin. lib. 8. c. 32.

Dictamnium. Sine Dictamnium (vtraque enim scriptura suos auctores habet) de Solin. c. 22.

Si quando immanis flumina. de Gregor. 3. Moral. c. 10. al. 9.

Tragelaphi. Solin. c. 22. & Plin. lib. 8. c. 33.

Innuli. Ita scriptum in Gothicis, & in codicibus Horatiani lib. 1. od. 23. Vitas inaleo me similis. hloe. quos secuti sunt Canterus Lambin. & Hartung. ergo aliter fortassis scribens innulus verberos. quoniam humulus dicitur ἐπιπρᾶ, ἢ ὄπρᾶ.

Lepus quasi leuip. Varr. 3. de re rust. c. 12. Lucius Ælius putabat dictum leporè à celeritudine, quòd leuipes esset, ego arbitror. à Græco vocabulo antiquo, quod eum Æoles Bæothij λέπεριν appellabant Vide Agell. & Quintilian. lib. 1. c. 6.

Vnde & Græci pro cursu λαγῶς, vt sit ἀπὸ τοῦ λαῶν ἀγρῆν, est enim λαῶν intensio partis. Alij ἀπὸ τοῦ λαῶν id est, cernendo, quod patenti bus oculis dormiat.

Cuniculi -- quasi caniculi Græcis id magis in promptu fuit ἀπὸ τοῦ κωνῶν τῆς κωνίανος ducere, ita enim Polyb. lib. 12. & Ælian. de hist. animal. lib. 13. c. 15. eo: ap pellunt, nisi quod vterque Hispanam vocem esse dicit. At Varro lib. 3. de re rust. c. 12. Tertij (inquit) generis est, quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori, sed humile, quem cuniculum appellat. Cuniculi dicti ab eo quòd sub terra cuniculos ipsi facere soleat, vbi lateant in agris. Varronem sequitur Plin. lib. 8. c. 55. Videre licet in Hadriani numismate Hispaniam ramum ilicis manu tenentem, ad cuius pedes cuniculus.

Sus -- quod pascua subig. Non ineleganter, si rem spectes, sed Græca est vox ὄσ.

Porcus quod spurcus. Nisi Græcum esse manis cum Varro.

Aper à feritate Varro. Apri à locis asperis, nisi à Græcis, quod his ἀπρῶς.

Iuuenus. Ex Varr. lib. 4.

vel qua apud Gentiles. de Seru. ad v. Calicolum regi mactabam in littore tantum, Æn. 3. & Æn. 9. ad v. statuam ante aras aurata fronte iuuenus. Vide Macrob. de Virgilij versu, Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Indicis tauris. Plin. 8. c. 21. & Solin.

Hunc Latini trionem. Varro lib. 6. & Agell. lib. 2. cap. 21.

Boum in socijs eximia pietas. Ambrosij verba sunt in orat. de morte Syri fratris, bos bouè requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit, cum quo ducere collo aratra consueuerat. Basil. in orat. in Martyr. Iulit. ἡ πῶτε ἔδον ἐγὼ ἔσθ' ἐπὶ φάτῃς δακρυῖντα τῆς συνόμοις, ἢ ὁμοῦς τελευτήσαντι. Virgil. It tristis arator morientem abiungens fraterna morte iuuenem.

Vacca -- ex qualitate mobil. nom. Donatus in arte secund. Sunt (inquit) genera nominum fixa, sunt mobilia: fixa sunt, quæ in alterum genus flexi non possunt, vt pater, mater, soror. Mobilia autem: aut propria sunt, & duo genera ex se faciunt, vt Caius Caius, Marcus, Marcia, aut appellatiua, & tria genera faciunt, vt bonus bona bonum, &c.

Vitulus, de Seru. eclog. 3.

Bubali aded indomit. Ex Hieron. ad Am. c. 6. & Solin. c. 23.

Ex eis gerulae fiant. de Solin. 23. vide Caesar. 6. de bell. Gall. Plin. lib. 8. c. 15. & Seru. ad v. Siluestres vri alsid. Georg. 2.

Græci χάμαι. Etymologicum Græc. κάμηλος τὸ ζῷον ὅτι χάμαι καθήμεν αἰρεῖ τὸ φορτίον ὡς χάμηλος ἐτυμολογεῖται ἢ παρὰ τὸ κάμπτεν τῆς μέρους ἐν τῷ κἀθεσθαι κάμπος τῆς ἕσας. Sed melius Varro lib. 4. Camelus cum suo nomine Syriaco in Latium venit. Est n. Syris gemal Hebrais gumal.

camur enim. de Seru. Georg. 3. camuris, curuis, at Fest. Camera, & camuri boues à Græco κάμη.

Nam Arabici. de Solin. c. 52. Sed Bactrianis hoc tribuit Plin. lib. 8. c. 18.

Dromeda, vel Dromedarij Nam dromeda -- praticè, credo, scriptum in Gothicis pro dromedarij.

Centum enim & amplius mill. Ex Hieronym. in Isidor. c. 21.

Ruminatio dicta est à ruma. de Seru. ad eclog. 6. vel à rumine vt legunt editi. Festus. Rumen est pars colli, qua esca deuoratur. Varroni, Nomio, & Glossar. Ruma est mamma.

In deserto vagantes. Solin. & Plin. lib. 8. c. 3.

Nascentibus masculis zelant. Eodem modo loquitur Orosius in hist. prefat. Non eos, quos insectatur, ode-runt, sed his, quos amant, zelant.

Minor autem asellus agro. Peshumè in editis quibuslibet, onagro. Sunt enim Palladij verba lib. 4. cap. 14. idem Columell. lib. 8. c. 1.

Caballus. Respexit ad Virgilium: At duplex agitur per lumbos spina cauatur Tellurem, & solido graui ter sonat ungula cornu.

Voce accensi ad cursum prouocantur Verior hæc lectio, quam qua apud Solinum est, Nonnulli etiam accensis facibus ad cursum prouocantur.

Aliqui etiã proprios. Solin. Aliqui inuenti sunt, qui non nisi primos dominos recognoscerent, obliti mansuetudinis, si quando mutassent consuetudinem feruitia.

Interfectis vel morientibus dominis. Nota sunt Homeri. & Virgilij de Achillis, & Pallantis equis carmina.

Solent etiam euent. Plin. lib. 8. c. 42.

In generos e. q. quattuor, Pallad. lib. 4. c. 13. in admiffario quattuor spectantur: forma, color, meritum, pulchritudo.

Venter substrictus. Vox venter nulla erat in libris, sed cum constanter substrictus, non substrictum in Gothicis

thicis omnibus legeretur, non dubit. uimus quin hac esset ve-
 ra scriptura, quam indicauit Chacon ex Columell. lib. 6. c.
 29. Palladij verò locum mendosum cum eod. Chacone credi-
 mus, & ex Isidoro suppleendum.
 m Nares patulae. Quae si angustae sint, discindi solent, ne
 longo cursu incalescentes suffocentur, ut ait Theophil. lib. 4.
 de homin. fabric.
 n Vngular. soliditate fixa rot. Pallad. vngularum
 solida & fixa rotunditas.
 o Motus autem equi in auribus intellig. Solin. c.
 30. Motus equi in auribus intelligitur, animos leo-
 num frons, & cauda indicat.
 p Color hic praecipue spect. Ex Pallad. lib. 4. Varro
 apud Non. Equi colore dispares, ita nati, hic badius,
 iste giluius, ille murinus. Vid. Agell. lib. 2. c. 26. & lib. 3.
 c. 9. & Alciat lib. 2. parerg. c. 1.
 q Ipse est spadix. e. Seru. Georg. 3. quos bayos, & datila-
 dos Hispani dicimus.
 r Glaucus est veluti pictos ocul. Seru. Glauci fel-
 neis oculis, id est, splendore perfusis.
 s Nam veteres glaucum alb. Nam glaucum albo ca-
 raleum diluit. Vnde & Virg. Populus, & glauca canentia
 fronde salicta. Sed idem de glauco paulo aliter lib. 1. g. c.
 28. Est tamen in tribus Gothicis lacuna: nam glau-
 cum --- veteres dicunt.
 t Giluius mellinus color. e. Seru.
 v Canus dictus qui ex candido, & nigro. Titeius
 in lib. de coloribus: Nascitur equus nonnunquam ca-
 nus, atque albineus, non idem, qui & candidus, aut
 albus, sed huius non expers. hos nostri tordillos dicunt.
 x Petili appellantur. Festus. Petilam suram vngu-
 lam equi albam dici, ait Scaeuola. In glossario quoque.
 vbi Perfilis μαρόσκελνς legitur. Petilis μαρόσκελνς puto
 legendū, citat ex Plauto Non. hunc versum, in Petilis, & in
 fronte. Nā coloratā frontem habet petilis. Atq. ipse
 venuem & exilem ex sua libidine, vt solet, interpretatur.
 qui frontem albam calidi. Glossar. Callidus λευκο-
 μετώπ. Habent tamen plerique libri calidi. Sed callidus
 probabat A. Augustin.
 y Gauranem dicunt. Retinent eandem vocem It ali, vna
 littera mutata, nam sauro dicunt.
 z Myrteus est pressus in purpura. Pressum quoque in
 coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eū pres-
 sus, apud Seru. professus murteum, hoc loco pressus in purpura
 valeat, nondū satis constitui. Opinor tamen pressi voce signifi-
 cari dēstare (vt ita dixerim) colore, ducta similitudine ab vni,
 que quo magis pedibus, vel prelo premiuntur, minus liquida, &
 vel ex albis rutila, vel ex rubris subnigra vna reddant.

A 130. quod Græcè est, τὸν ἀμύκτων ἰππων ἀρόμον. vere-
 dorum cursum reddidit.
 d Prælijs & onerib. Honoribus quidam libri.
 e Mulus. μύλον πρίστinum, & μύλον mola. ergo editorij
 scripturam retinimus, nam mendosè Gothicis omnes. Mu-
 lus a. a. G. t. v. b. Græcum enim hoc, vel quod iugo, & c. Ni-
 si Isidorus mulum vocem esse Græcā putauit, molam tantum
 Latinam. Sed querendus auctor non inelegantis senarij, quē
 nemo elsecit: Tardas molendo ducat in gyrum molas.
 f Iudæi asserunt quod Ana abnep. Ex Hierony. q.
 in Genes. c. 36. id Paphlagonibus tribuit Homerus ἰ. 6.
 g Nam talis fœtus. Ex eod. lib. in c. 30. Gen.
 h Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam.
 Verba Hieronymi ibid.
 i Burdo ex eq. & af. Varro 2. de re rust. c. 8. ex equa
 & asino fit mulus, contra ex equo, & asina hinnus.
 Glossar. ἡμίονος ἔξ ἰππου θηλείας καὶ ὄνου. Mulus. Burdo
 ἡμίονος ἔξ ἰππου καὶ ὄνου θηλείας.
 k Hybridæ ex apris, & porcis. Plin. lib. 8. c. 53. Acro-
 tamen ad Saty. 7. lib. 1. tractum (inquit) ab aquila, quæ
 ex aquila, & vulture nascitur, siue à cambus, qui
 nascuntur ex venatico, & gregario.
 l Tityrus. Seru. eclog. 1. laconum lingua Tityrus di-
 citur aries maior, qui gregem anteire consuevit.
 m Musmo. Ex Gothicis, & musmones dicuntur ab Stra-
 bone lib. 5. musomones à ser. Georg. 3. ad v. vdisq. aries
 in gurgite vill. Nonius. Musimones asini, muli, aut
 equi breues.

De Bestijs. Cap. II.

B Estiarum a vocabulum propriè conue-
 nit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vul-
 pibus, canibusq. & simijs, ac cæteris, quæ vel
 ore, vel vnguibus sæuiunt, exceptis serpenti-
 bus. Bestiæ autem dicti à vi, qua sæuiunt.
 b Feræ appellatæ, eo quod naturali vtatur
 libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt
 enim liberæ earum voluntates, & huc atq.
 illuc vagantur, & quo animus duxerit, eò
 ferantur.
 c Leonis vocabulum ex Græca origine in-
 flexum est in Latinum. Græcè enim λέων vo-
 catur, & est nomen nothum, quia ex parte
 corruptum. e Leæna verò totum Græcum
 est, sicut & dracæna. d Vt autem leæna lea
 dicatur vsurpatum est à poëtis. e Leo autem
 Græcè, Latinè rex interpretatur, eò quod
 princeps sit omnium bestiarum. Cuius ge-
 nus trifarium dicitur. E quibus breues & iu-
 ba crispa, imbelles sunt: longi & coma sim-
 plici, acres. f Animos eorum frons & cauda
 indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in
 capite. Septi à venatoribus terram contuen-
 tur, quo minus conspectis venabulis terreā-
 tur. Rotarū timent strepitus, sed ignes ma-
 gis. Cum dormierint vigilant oculi: cum
 ambulant cauda sua cooperiunt vestigia
 sua,

fua, ne eos venator inueniat. g Cùm gene-
 rint catulum, tribus diebus, & tribus nocti-
 bus catulus dormire fertur: tunc deinde pa-
 tris fremitu vel rugitu veluti tremefactus
 cubilis locus, suscitare dicitur catulum dor-
 mientem. h Circa hominem leonum natura
 est benigna, vt, nisi læsi, nequeant irasci. Pa-
 tet enim eorum misericordia exemplis as-
 fiduis. Prostratis enim parcūt: i captiuos ob-
 uios repatriare permittunt: hominem non
 nisi in magna fame interimunt. De quibus
 Lucretius: Scymnique leonum, & c.
 k Tigris vocata propter volucrem fugam.
 Ita enim nominant Persæ & Medi sagittā.
 Est enim bestia varijs distincta maculis, vir-
 tute & velocitate mirabilis, ex cuius nomi-
 ne flumen Tigris appellatur, quod is rapi-
 difsimus sit omnium fluuiorum. Has magis
 Hyrcania gignit.
 Panther dictus, l siue quod omnium ani-
 malium amicus sit, excepto dracone; siue
 quia & sui generis societate gaudet, & ad
 eandem similitudinē quicquid accipit red-
 dit. m πᾶν enim Græcè omne dicitur. Bestia
 n minutis orbiculis super picta, ita vt ocula-
 tis ex fuluo circulis, nigra vel alba distingua-
 tur varietate. Hæc semel omnino parturit,
 cuius causæ ratio manifesta est. Nam cū
 in vtero matris coaluere catuli, maturisque
 ad nascendum viribus pollent, odiunt tem-
 porum moras. Itaque onerata fœtibus vul-
 uam tanquam obstantem partui vnguibus
 lacerant, effundit illa partum, seu potius di-
 mittit, dolore cogente. Ita postea corruptis
 & cicatricosis sedibus genitale semen infu-
 sum nō hæret acceptum, sed irritum resilit.
 o Nam Plinius dicit animalia cum acutis
 vnguibus frequenter parere non posse. Vi-
 tiantur enim intrinsecus se mouentibus ca-
 tulis.
 p Pardus, secundus post pantherem est, ge-
 nus varium & velocissimum, & præceps ad
 sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.
 Leopardus ex adulterio leænæ & pardi
 nascitur, & tertiam originem efficit, sicut &
 Plinius in naturali historia dicit, Leonem cū
 parda, aut pardum cum leænâ concumbe-
 re, & ex vtroq. coitu degeneres partus crea-
 ri, q vt mulus, & burdo.
 Rhinoceros à Græcis vocatus, Latinè in-
 terpretatur in nare cornu. Idem & Mono-
 ceros, id est, Vnicornis, eò quod vnum cor-
 nu in media fronte habeat f pedum quat-
 tuor ita acutū & validum, vt quicquid im-

A petierit, aut ventilet, aut perforret. Nam &
 cum elephante sæpe certamen habet, & in
 ventre vulneratum prosternit. Tanta autē
 est fortitudinis, vt nulla venantium vir-
 tute capiatur: sed, sicut asserunt qui naturas
 animalium scripserunt, virgo puella pro-
 ponitur, quæ venienti sinum appetit: in
 quo ille omni ferocitate deposita caput po-
 nit: sicq. soporatus, velut inermis, capitur.
 Elephantem Græci à magnitudine cor-
 poris vocatum putant, quod formam mon-
 tis, præferat. t Græcè enim mons λέωνος di-
 citur. Apud Indos autem à voce barrus vo-
 catur. Vnde & vox eius, barritus dicitur, &
 dentes, ebur. v Rostrum autē promuscis di-
 citur, quo ille pabulum ori admouet, & est
 x angui similis, vallo munitus eburno. y Hos
 boues Lucas dictos ab antiquis Romanis: bo-
 ues, quia nullum animal grandius videbant:
 Lucas, quia in Lucania illos primus Pyrrhus
 in prælio obiecit Romanis. Nā hoc genus
 animantis in rebus bellicis aptum est. In eis
 enim Persæ & Indi, ligneis turribus colloca-
 tis, tanquam de muro iaculis dimicant. In-
 tellectu autem, & memoria multa vigent.
 z Gregatim incedunt: a motu quo valent sa-
 lutant, murem fugiunt: auersi coeunt, quā-
 do autem parturiunt, in aquis vel infulis di-
 mittūt fœtus propter dracones, quia inimi-
 ci sunt, & ab eis implicati necantur. Biennio
 autē portant fœtus, nec amplius quàm se-
 mel gignunt, nec plures, sed tantum vnum.
 b Viuunt annos trecentos. Apud solam Afri-
 cam & Indiā elephanti prius nascebantur:
 nunc sola eos India gignit.
 c Gryphes vocatur, quod sit animal penna-
 tum & quadrupes. Hoc genus ferarum in
 Hyperboreis mōtibus nascitur. Omni par-
 te corporis leones sunt: alis & facie aquilis
 similes, & equis vehementer infesti. Nam &
 homines visos discernunt.
 d Cameleon non habet vnū colorem, sed
 diuersa varietate conspersus, vt pardus. Di-
 ctus autem ita, (eò quod cameli similitudinē
 habet & leonis) huius cameleonis corpuscu-
 lum ad colores quos videt facillima conuer-
 sione variatur, quod aliorum animalium nō
 est ita ad conuersionem facilis corpulenta.
 e Cameleopardus dictus, quod dum sit
 vt pardus albis maculis superasperfus, collo-
 equo similis, pedibus bubulis, capite tamen
 camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.
 f Lynx dictus, quia in luponum genere nu-
 meratur: bestia maculis terga distincta, vt
 pardus,

pardus, sed similis lupo. Vnde & ille *λύκος*, iste lynx. Huius vrinam conuerti in duritiā pretiosi lapidis dicunt, qui s lyncurius appellatur, quod & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur: Nam egestum liquorem arenis, inquantū potuerint, contegunt inuidia quadam naturæ, ne talis egestio transeat in vsum humanum. ^h Lynces dicit Plinius secundus extra vnum non admittere.

ⁱ Castores, à castrando dicti sunt. Nam testiculi eorū apti sunt medicaminibus, propter quod, cum præsenferint venatorē, ipsi se castrant & moribus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana, redimūt se ea parte corporis, propter quā maximè expetuntur. Iuuenalis:-- Qui se, Eunuchū ipse facit, cupiens euadere damno Testiculi. Ipsi sunt & Fibri, qui etiā Pontici canes vocātur.

^k Vrsus fertur dictus, quod ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus, & carnem quādam nasci, quam mater lambendo in membra componit. ^l Vnde est illud: Sic format lingua fœtū cum protulit vrsa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniq. tricesimo die generat. Vnde euenit, vt præcipitata fœcunditas informes procreat. Vrsorum caput inualidū: vis maxima in brachijs & in lumbis, vnde interdum erecti insistant.

Lupus Græca deriuatione in linguā nostram transfertur. Lupos enim illi *λύκος* dicunt. ^m *λύκος* autem Græcè à moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quæque inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt, quasi lepos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus, vnde quidquid pede presserit, non viuit. Rapax autem bestia & cruoris appetens, de quo rustici aiunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupo viderit. Vnde & subito taceti dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se præuisum senserit, deponit feritatis audaciā. ^o Lupi toto anno non amplius quàm dies duodecim coeunt, famem diu portant, & post longa ieiunia multum deuorant. ^p Lupos Æthiopia mittit ceruice iubatos, & tantum varios, vt nullum colorē illis dicant abesse.

Canis nomen Latinum Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim *κύων* dicitur: licet eum ^q quidam à canore latratus appellatum æstiment, eò quod insonet, vnde & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque ^r foli sua nomina re-

cognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti obijciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse nō posse. In canibus duo sunt (spectāda) aut fortitudo, aut velocitas.

^f Catuli abusuè dicuntur quarumlibet bestiarum filij: nam catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

^t Lycisci autem dicuntur, vt ait Plinius, canes nati ex lupis & canibus, cum inter se fortè miscentur. ^v Solent & Indæ fœminæ canes noctu in syluis alligatæ admitti ad bestias tigres, à quibus insiliri & nasci ex eodē fœtu canes adeò acerrimos & fortes, vt in complexu leones prosternant.

^x Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidijsque decipiens. Nam, dum non habuerit escam, fingit mortē, sicq. descendentes quasi ad cadauer aues rapit & deuorat.

^z Simiæ Græcum est nomen, id est, pressis naribus. Vnde & Simias dicimus, quod suppressis naribus sint, & facie fœda, ^a rugis turpiter follicantibus, licet & capellarū sit pressum habere nasum. Alij simias Latino arbitratur sermone vocatas, ^b eò quod multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est. Hæ elementorum sagaces ^c noua luna exultant, media & caua tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopithecii caudas habēt. Simia enim cum cauda est, ^d quam quidam *ζῆραν* vocant.

^e Sphinges, villosæ sunt comis, māmīs prominentibus, dociles ad feritatis obliuionē.

Cynocephali, & ipsi similes simijs, sed facie ad modum canis, vnde & nuncupati.

Satyri, facie admodum grata & gesticulatis motibus inquieti.

Callitriches, toto penè aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

Leontophonos, bestia modica, & ex eo ita vocata, quia capta exuritur: eiúsque cinere aspersæ carnes, & positæ per compita semitarū leones necant, si quantuluncūque ex illis sumpserint.

^f Histrix, animal in Africa erinacij simile, vocatum

vocatum à stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit, vt canes vulneret insequētes. ^s Enhydros bestiola ex eo nūcupata, quod in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ si inuenerit dormientem crocodilum, volutat se in lutum primū, & intrat per os eius in ventrem, & carpens omnia interanea eius, ^h exit viua de visceribus crocodili, ipso mortuo.

ⁱ Ichneumō Græcè vocatus, eò quod odore suo & salubria ciborum & venenosa prodantur. ^k De quo Dracontius ait: Prædicat Suillus vim cuiuscumque veneni. Suillus autem à fetis est nuncupatus. Hic etiā serpentes insequitur, qui cum ^l aduersus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè incipit obseruare, quasi minantem, ad quam cum vim suā transfert, decepta corripitur.

Musio appellatus, quod muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum à captura vocant.

^m Alij dicunt quod cattat, i. videt. Nā tanto acutè cernit, vt fulgore luminis noctis tenebras superet. ⁿ Vnde & à Græco venit cattus. i. ingeniosus, *ἀπὸ τῆς καίεσθαι*.

^o Furo à furuo dictus, vnde & fur. Tenebrosos enim & occultos cuniculos effodit, & eicit prædam, quam inuenerit.

^p Melo, quod sit rotundissimo mēbro, vel quod fauos petat, & assiduè mella capret.

^a Cap. II. Bestiar. -- serpentib. Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. c. 11.

^b feræ appellatæ à Ser. ad v. pinguisq. ferinæ Æn. 1.

^c leæna. Ex eod. ad v. catulor. oblita leæna Geor. 3.

^d vt autem leæna dicatur. Ex eod. Æn. 12. Lucretius. Irritata leæ iaciebant corpora saltu.

^e Leo autem Græcè, Latinè rex. De hoc loco An. Augustinus in veteri (inquit) libro Græco post Orionis etymologicon est: λέων, διὰ τὸ λέγειν, ἡγρὸν νικᾶν.

^f animos eorum frons, & cauda. Solin. c. 30.

^g Cū genuerint. Verba sunt Origenis homil. 17. in Gen.

^h Circa hominem leonum naturam. Seru. ad v. Tū demum mouet arma leo. Æn. 12. Hæc enim leonū natura est, vt nisi lacefsiti, irasci nequeant.

ⁱ Captiuos obuio repatriare. Solin. cum multi captiuor. aliquot leonibus obuijs, intacti repatriauerint.

^k Tigris. Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. Etiam apud Armenios tigrim sagittam significare ait Varro.

^l Siue quod omnium animalium amicus. Huic etymofauent, quæ Plin. lib. 8. c. 17. & Ælian. 6. de hist. animal. referunt. Vulgò panthera, quod tota fera sit, dicta putatur.

^m πᾶν n. omne dicitur. Aut aliquid deest (quod visum est A. Aug.) aut hoc potius superfluum inepti alicuius, qui id solum nosset, interpretis glossema.

ⁿ Minutis orbiculis. Solin. c. 21. minutis orbiculis superpictæ, ita vt oculatis ex fuluo circulis, vel cæcula, vel alba distinguatur tergi supellex.

^o Nam Plin. dicit. e Seru. Geor. 2. ad v. Sæua leonum

Semina. Locus vero Plin. lib. 8. c. 16.

^p Pardus secundum post pantheram. è Solin. ibid.

^q Vt mulus & burdo. Ex trib. codicib. A. Aug.

^r Idem & Monoceron. Ex Greg. lib. 31. Moral. c. 10. al. 13. Plinius alium à Monocero Rhinocerotem esse vult. lib. 8. c. 20. & 21. hunc Roma sæpè visum, illum negat viuum posse capi. Idem refert Solinus. viuus, inquit, non venit in hominū potestatem, & in Balearico codice. additur hoc loco Fertur tantam habere ferocitatem, vt captus statim moriatur.

^s pedum quattuor. Sic etiam Solin. sed Plin. cubitorum duor. cubiti vnus Ctesias in Indicis apud Photium: sesquicubiti Ælian. lib. 4. c. 52. de asinis Indicis. Est etiam in eius cornu coloris magna varietas apud eosdem. Videtur autem Plinius eundem monocerotem existimasse cum asino Indico. negat enim lib. 11. c. 46. aliud esse animal vnicorne præter asinum Indicum, & Orygem. Sumpsitq. id ex Arist. lib. 2. c. 1. de hist. animal. De certamine Rhinocerotis cum elephante. Vid. Plin. Solin. Ælian. Diodor. Strab. Agatharchid. in lib. de mari rubro.

^t Græcis n. mons λόφος. In Gothicis elepho nulla sententia, vt ferè in Græcis vocib. accidit. A. Aug. secuti sumus coniecturam non admodum dubiam. Alias ex alijs originibus, aut notationes elephantis afferre nihil attinet.

^v Rostrum autè Promuscis. Ex Ambros. 9. Hex. c. 5. & est angui similis. Lucretius -- anguimanos elephantos India quorum Millib. è multis vallo munitur eburno.

^y Hos boues Lucas. Varr. lib. 6. & Plin. 8. c. 6. Lucret. lib. 5. Inde boues Lucas turrito corpore tetros -- Anguimanos belli docuerūt volnera Pœni -- Sufferre, &c.

^z Gregatim incedunt. Ex Plin. 8. c. 5. Solin. Oberrāt agminatim.

^a Motu quo valent salutant. Solin. Solis exortus motib. quibus possunt salutant.

^b Viuunt ann. ccc. Est in Græco etymologic. ea de re hemisichium.

^c Gryphs vocatur quod sit. Non etymon reddit, vt neque Seruius è quo sunt hæc in eclog. 8.

^d Cameleon -- dictus autem. Post hæc verba lacuna est in Gothicis.

^e Camelopardus. Camelopardalis dicitur à Plinio, & Solin. Vid. Varr. lib. 4.

^f Lynx dictus. Goth. lyncis, vt sup. lib. 11. calcis pro calx.

^g λυξίσιον. Dioscorid. Plin. Solin. Ælianus.

^h Lynces dicit Plin. è Seru. ad v. Degere more feræ, Æn. 4.

ⁱ Castores à castrando. è Seru. ad v. virosaque Ponti. Castorea. Geor. 1.

^k Vrsus q. orsus. Varro, Vrsi Lucana origo.

^l Vnde est illud, sic format ling. Carmen Dracontij de quo paullo post.

^m Lycos Græcè. Est n. λύκος rabies, & λυγάν rabia furere. Vetus Orionis liber: λύκος διὰ τὸ κῆκός διὰν λύων τὴν ποιμνίην.

ⁿ De quo rustici. Idem sup. lib. 1. c. 36. Vid. Plin. 8. c. 28 Solin. in. c. de Ital. Ambros. 6. Hexæm. c. 4.

^o Lupi dieb. xi. coeunt. è Solin. c. 8. aut Plin. lib. 8. c. 22. Arist. non coire, sed parere omnes dieb. anni duodecim refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. c. 35. de hist. animal.

^p Duodecim dies parturire Ælianus ait lib. 4. cap. 4. de animalibus, his verbis & παρθένος δὲ λύκοι τὴν ὠρίνα ἀπολύσσειν, ἂν δὲ ἐν ἡμέραις δώδεκα, ἢ νυξὶ τοσαύτας ἐπιτοσάτω

ποσῶν χρόνον τὴν λητῶ εἰς Δῆλον ἐξ ὑπερβατέων ἐλ-
θεῖν Δῆλοι φασι. Theodori Gazæ interpretatio confirmat-
ur verbis Antigoni mirabilium narrationum cap 61. φασὶν
γὰρ αὐτῶς ἀπ᾿ αὐτῶς ἐν ἰβ τῶ ἐνιαυτῶ τῆς τρεῖς. Sed est, qui
putet xix dies tantum in vtero ferre, cui opinioni occasio-
nem præbuit vetus quædam Aristotelis κατὰ πρόδα interpreta-
tio. Lege Pier. Valerian. lib. 1. hieroglyph. in lupo, & pro-
perantia.

P lupos Æthiop. Sol. c. de Æthiop. - Æthiopia mit-
tit Lycaonē, lupus est ceruice iubatus, & tot modis
varius, vt nullum illi colorem dicant abesse.

q quidam à canore latratus. Varro lib. 4. Catulus à
lagaci sensu, & acuto. Hinc canis, nisi quod tuba, &
cornu signum cùm dant, canel dicitur, quod hic
item & nocticulus in custodia, & uenandi signum
voce dat, canis dictus. Vbi pro nocticulus, neicta-
culus quidam legunt.

r Soli nomina sua recognosc. Ex Plin. & Solin.

f Catuli abusiue. è Seru. Georg. 3.

c Lycisci. è Seru. eclog. 3.

v Solent & Indi. Ex Plin. 8. c. 4. & Solin.

x Vulpes dicta. Varro. Volpes, vt Ælius dicebat,
quod volat pedib.

y & nunquã rectis itinerib. Ex Gregor. 19. Moral. c. 1.

z Simiæ. è Seru. eclog. 10.

a rugis turpiter follicantib. Vfus est eadē voce Apu-
lei. lib. 9. quales illi muli senis, vel cantherij debiles
circa præsepium capita demersi, contruncabant
moles palearum ceruice cariola vulnerum putre-
dine follicantes nares languidulas. & Hieron. in ep.
ad Eustoch. de custod. virgin. Si pes laxa pelle non fol-
leat, & pauld post, laxæ manicæ, caligæ follicantes.

b quod multa in eis similitud. Enn. Simia quã si-
milis turpissima bestia nobis.

c Noua luna. è Solin. vid. Arist. & Plin.

d quam quidam ἄγαν. Chaconis coniectura, vt ad cau-
dam non ad simiam referatur. Ad lectiones Vulcanij addas li-
cet ex nostris alias non minus ineptas Cluram, cram, diuram,
cuuram.

e Sphinges, Callitriches-- leontophonos. Ex solin.

f Histrix animal in Africa. Ita Plin. 8. c. 35. at solin.
in Æthiopia. c. 33.

g Enhydros. solin. Plin. Amm. Marcellin. lib. 2. 2. hist.
Diodor. sicul. & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquati-
lib. prudentiora.

h exit viua de viscerib. crocodili, ipso mortuo. Pro
his verbis in veterib. libris sola hac leguntur, & sic mori-
tur. Vid. Plin. & solin.

i Ichneumon, quod odore. ἰχνευτήν, hoc est, vesti-
gatore, siue indagatore interpretantur Herodot. Nicander
& Hesychius.

k De quo Dracontius prædicit. Al. prædicit. Dracon-
tius opus sex dierū carmine, composuit. Athanagildo regnã-
te, quod pœma Eugenius III. Tolet. antistes sub Cinda (uin-
tho, & Reccenfuinto, & emendauit, & septimi diei versibus
auxit. hunc librū Gotthicus characterib. scriptum bibliotheca
Martini Roderici Azagra nunc seruat.

l aduersus aspidem pugnat. Plin. 8. c. 24.

m Alij dicunt quod catat, id est, acutè videt. Varro
lib 6. cata, acuta hoc n. verbo Sabini dicunt. quare
Catus Ælius Sextus non, vt aiunt, sapiens, sed acu-
tus, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.

n Vnde & à Græcis venit catus. è seru. ad v. instãt

A ardentis Tyrij, Eni.

o Furo à furuo. Hodie à nobis huron. idem cam Plinij
(vt opinor) viuetra.

P Melo. Quem Georg. Agricola in lib. de subterr. ani-
malibus, & (nisi fallor Plin. lib. 8. c. 38.) melem appellant.
Siue, vt scriptum est in Varrone edito à P. Victorio malem.
Georg. Alex. and. in præscar. vocum enarratione, quæ in libris
veterum de re rustica sunt: Meles (inquit) animal auib.
inimicum, puto esse id, quod vulgus fouinum, &
maturelum appellant, alij taxum dicunt.

De minutis animantibus. Cap. III.

MVS pusillum animal, Græcum illi no-
mè est, quicquid verò ex eo trahitur
Latinum fit. Alij dicunt mures, quòd ex hu-
more terræ nascuntur. b Nam mus terra, vn-
de & humus. c His in plenilunio iecur cres-
cit, sicut quædam maritima augentur, quæ
rurfus minuente luna deficiunt.

Sorex, Latinum est, eò quod rodar & in
modum ferræ præcidat. d Antiqui autem so-
ricen sauricen dicebant, sicut & clodū clau-
dum.

e Mustella dicta, quasi mus longus: nam te-
lum à longitudine dictum. Hæc ingenio
subdola, in domibus, vbi nutrit catulos suos,
transfert mutãtque sedem. Serpentes etiã
& mures persequitur: duo autem sunt ge-
nera mustellarum. Alterum enim syluestre
est distans magnitudine, quod Græci κῆτις

C δλας vocant: f alterum in domibus oberrãs.
Falso autem opinantur, qui dicunt mustel-
lam g ore concipere, aure effundere partū.

h Musaraneus -----

i Aranea -----

Est in Sardinia animal perexiguum, ara-
neæ forma, quæ Solifuga dicitur, quòd diem
fugiat. In metallis argentarijs plurima est,
occulto reptans, & per imprudentiam su-
per sedentibus pestem facit.

k Talpa dicta, quòd sit damnata cæcitate
perpetua & tenebris. Est etenim absq. ocu-
lis, semper terram fodit, & humum egerit,
atq. radices subter frugibus comedit, quam
Græci ἀσφάλαια vocant.

l Glires dicti sunt, quia pingues eos effi-
cit somnus. Nam gliscere dicimus crescere.
Hyeme enim tota dormiunt & immobiles
quasi mortui iacent, tempore æstiuo m re-
uiuiscunt.

n Heritius animal spinis coopertū, quod
exinde dicitur nominatum, eò quòd subri-
git se quando spinis suis clauditur, quibus
vndiq. protectus est contra insidias. Nã sta-
tim, vt aliquid præsenferit, primū se subrigit:
atque

atque in globum conuersus, in sua se arma
recolligit. Huius prudentia quædam est.
Nam dum abscederit vnam de vite, supinus
fese volutat super eã, & sic eam exhibet na-
tis suis.

Grillus nomen à sono vocis habet. o Hic
retro ambulat, terram terebrat, stridet no-
ctibus: venatur cum formica circumligata
capillo in cauernam eius coniecta, afflato
prius puluere, ne se abscondat, ita formicæ
complexibus trahitur.

P Formica dicta, eò quòd ferat micas far-
ris, cuius sollertia multa. Prouidet enim in
futurum, & præparat æstate, quod hyeme
comedat. In messe autem eligit triticum:
hordeū non tangit. q Dum pluit ei super fru-
mentum, totum eijcit. r Dicuntur in Æthio-
pia esse formicæ ad canis formam, quæ are-
nas auræas pedibus eruūt, quas custodiunt
ne quis auferat, captantésque ad necē per-
sequuntur.

f Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est
vel formicarum leo, vel certè formica pari-
ter & leo. Est enim animal paruū formi-
cis satis infestum, quod se in puluere absco-
dit, & formicas frumenta portantes interfi-
cit. Proinde autem leo & formica vocatur,
quia alijs animalibus vt formica est, formi-
cis autem vt leo est.

a Cap. III. quicquid vero ex eo trahitur. Voces qua
à mare ducuntur.

b Nam mus terra. Idem repetit lib. 20. c. 3.

c his in plenilunio. Cic. in lib. de diuinat. musculo-
rum iecuscula bruma dicuntur augeri. Item Plin. lib.
11. c. 37. Murium iecusculis fibræ ad numerum lu-
næ in mense congruere dicuntur.

d Antiqui Soricem. è Seru. Georg. 2. & 3.

e Mustella dicta. è Seru. in illud. at non hoc telum
Æn. 9. Vide Fest. in-Arma- & Tela. & Cai. c. 233. de
verb. signifi.

f alterum in domib. oberrans. Quam Græci ἀπλώ
γάλην, illam ἀγρίαν γάλην dicunt.

g Ore concipere, aure effund. Contra duo CC. Tar-
rac. aure concipere, ore effundere, quod magis proba-
bat A. August.

h Musaraneus. Due hic lacuna in Gotthicis, vno Quetësi
excepto, in quo: Musaraneus cuius m. a. p. in alijs vel intervi-
mitur, vel moritur: vt suspecta prorsus mihi sit interpreta-
tio μουγάλην dicitur à Dioscoride. Glossar. μουγάλην musa-
raneus. Salm. C Musaraneus, vel musaranea.

i Est in Sardin. è Solin. 10.

k Talpa-- quam Greci. Ex Hier. in Is. c. 2. Glossar.
Talpa. ἀσφάλαια. Gotthici ἀσφάλαια (non ἀσπάλαια, vt
Hieronymus) habent.

l Glires crescere. Verba Seru. Æn. 12. in princip.

m reuiuiscunt. Post hæc verba adscriptum est in Ba-
learico de quo quiddã. Tota mihi dormitur hyems, & pinguior

illo tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.

n Heritius. Ex Ambros. Hexaem. 6.

o Hic retro ambulat. Plin. verb. lib. 19. c. vlt.

p formica dicta. è Seru. Æn. 4. Sanè (inquit) formica
dicta est ab eo, quòd ore ferat micas. Vox Farris, ni-
hil ad etymon sed hallucinatus est Isidorus, qui commentaria
Serui sine versib. Poëta habuerit. vide Seru.

q Dum pluit ei. Al. dum pluit super eius frumen-
tum- totum eijcit, hoc est, exponit soli.

r Dicuntur in Æthiopia. ex sol. c. 43.

f Formicoleon. è Greg. 5. Moral. c. 16. nisi quod apud
eum myrmicoleon.

De Serpentibus. Cap. IV.

ANguis vocabulum omnium serpentū
genus, quod plicari & contorqueri po-
test. Et inde anguis, quòd angulosus sit, &
nunquam rectus. Angues autem apud gen-
tiles a pro Genijs locorum erant habiti sem-
per, vnde & Persius: Pingue duos angues, puc-
ri, sacer est locus.

Coluber, ab eo dictus, quòd colat vmbras,
b vel quòd in lubricos tractus flexibus sinuo-
sis labatur. Nam lubricus dicitur quid-
quid labitur dum tenetur, vt piscis & ser-
pens.

Serpens autem nomen accepit, quia oc-
cultis accessibus serpit: nõ enim apertis pas-
sibus, sed squammarū minutissimis nisibus
reptat. Illa autem quæ quattuor pedibus ni-
tuntur, sicut lacerti & stelliones, non serpē-
tes, sed reptilia nominantur. Serpentes au-
tem reptilia sunt, quia ventre & pectore re-
ptant. Quorum tot c venena, quot genera:
tot pernicies, quot species: tot dolores, quot
colores habentur.

Draco maior cunctorum serpentium, si-
ue omnium animantium super terrã. Hunc
Græci δράκωντα vocant. Vnde & deriuatū
est in Latinum vt diceretur Draco, d qui sæ-
pe à speluncis abstractus fertur in aërem,
concitaturque propter eum aër. Est autem
cristatus, ore paruo, & arctis fistulis per quas
trahit spiritum e & linguam exerit. Vim au-
tem non in dentibus, sed in cauda habet, &
verbere potius quàm rictu nocet. Innoxius
autem est à venenis: sed ideò huic ad mor-
tem faciendã venena non esse necessaria,
quia si quem ligauerit, occidit. f A quo nec
elephas tutus est sui corporis magnitudine.
Nam circa semitas delitescens, per quas ele-
phanti solito gradiuntur, crura eorum no-
dis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur au-
tem in Æthiopia & India in ipso incendio
iugis æstus.

8 Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur **A** Regulus, eò quòd rex serpētium sit, adeò vt cum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nam & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidem ad eius aspectum nulla auis volans illæsa transit, sed quamuis procul sit, eius ore combusta deuoratur. A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cauernis, in quibus delitescit. Itaque, ea visa, fugit, quem illa persequitur & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

h Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quæque sectantur, & postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβος & lymphaticos faciunt.

i Sibilus idē est, qui & Regulus. Sibilus enim occidit, antequam mordeat vel exurat.

k Vipera dicta, quòd vi pariat. Nam cum venter eius ad partum ^l ingemuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis eius lateribus vi erumpunt cū matris interitu. Lucanus, Viperei coeunt abrupto corpore nodi. ^m Fertur autē quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidat: ita fit vt parens vterque pereat, masculus dum coit, foemina dum parturit. Ex vipera autem pastilli fiunt, qui θηριακοὶ vocantur à Græcis.

Aspis vocata, quòd morfu venena immitat & spargat: ἰδὸς enim Græci venenum dicunt & inde aspis, quòd morfu venenato interimat. Huius diuersa genera & species, & dispares effectus ad nocendum: ⁿ fertur autem aspis, cum cœperit pati incantatorē, qui eam quibusdā carminibus proprijs euocat, vt eam de cauerna educat: illa cum exire noluerit, vnam aurem ad terram premit, alteram cauda obturat & operit: atque ita voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

o Dipfas, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.

p Hypnalis, genus aspidis, dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ita morte quasi somno soluta est.

q Hæmorrhoidis, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ita vt dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinē euocet. Græcè enim sanguis αἷμα dicitur.

Præster, aspis semper ore patenti & vaporante currit. Cuius Poëta sic meminit: Oraque distendens avidus fumantia præster. Hic quem percusserit, distenditur, enormique corpulētia necatur, ^r extuberatū enim putredo sequitur.

i Seps, tabificus aspis, qui dum momorderit hominem, statim eum consumit: ita vt liquefiat totus in ore serpentis.

k Cerastes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum. κέρατα enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illice, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nec vllum indicium sui præbet, nisi ex ea parte quæ inuitatas aues vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quàm alij serpentes, ita vt spinan non habere videatur.

l Scytale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate, vt notarum gratia aspicientes retardet: & quia reptando pigrior est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autē feruoris est, vt etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus: Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas.

Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex vtroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus, ^x Et grauis in geminum vergēs caput Amphibæna. Cuius oculi lucēt, veluti lucernæ.

y Enhydri, coluber in aqua viuens. Græci enim ὑδωρ aquam vocant.

z Hydros, aquatilis serpens, à quo isti obturgescunt, cuius quidam morbum Boam dicunt, ^a eo quòd fimo bouis remediatur.

Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in ^b Lerna palude prouinciæ Arcadiæ, hæc Latinè Excetra dicitur, quòd vno cæso tria capita excrescebant, sed hoc fabulosum est. Nam constat Hydram locū fuisse euomentem aquas vastantes vicinam ciuitatē, in quo, vno meatu clauso, multi erumpebāt. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nā Hydra ab aqua dicta est.

c Chelydros serpens, qui & chersydros dicitur, quia & in aquis & in terris moratur. Nā χερσόν dicunt Græci terram, ὑδωρ aquam: hic

hic per quam labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:-- Seu terga expirant spumantia virus: Seu terræ fumāt, quæ teter labitur anguis. Et Lucanus:-- Tractiq. via fumante chelydri.

e Natrix, serpens aquam veneno inficiēs. In quocumque enim fonte fuerit, eum veneno immiscet, de quo Lucanus, Et Natrix violator aquæ.

d Cenchrus, serpens inflexuosus, qui semper iter rectum efficit. De quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite Cenchrus. Semper enim directus ambulat. Nam si se torserit, dum currit, statim crepat.

e Parias, serpens, qui semper in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idē Lucanus: Et contentus iter cauda fulcare parias.

f Boas, anguis Italiæ immensa mole: persequitur greges armentorum & bubulos: & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & sugens interimit, atque inde à boum de populatione Boas nomen accepit.

g Iaculus serpens volans de quo Lucanus: Iaculique volucres. Exiliunt enim in arboribus, & dum aliquod animal obuium fuerit, iactant se super illud & perimunt: vnde & Iaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ ^h Sirenæ vocantur, quæ plus currunt ab equis, sed etiam & volare dicuntur, quorum tantum virus est, vt morsum ante mors insequatur, quàm dolor.

i Ammodytes dicta, quòd colorem arenæ habeat. De qua poëta: Quam paruis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exustis atque indiscretus arenis, Ammodytes.

k Seps, exigua serpens, quæ non solum corpus, sed & ossa veneno consumit. Cuius Poëta sic meminit: Ossaq. dissoluens cum corpore tabificus Seps.

Dipfas, serpens tantæ exiguitatis fertur, vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, quàm sentiat, vt facies præuenta morte, nec tristitiam induat morituri. De quo Poëta: signiferum iuuenē Tyrrheni sanguinis Aulū Torta caput retrò Dipfas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit.

l Solpunga, serpens est, quæ non videtur.

m Cæcula dicta, eò quòd parua sit, & non habeat oculos.

Centupeda, à multitudine pedum dicta.

A Lacertus, reptilis genus est, vocatus ita, quòd brachia habeat. Genera lacertorum plura, vt botrax, salamandra, saura, stellio.

Botrax dicta, quòd ranæ habeat faciem: nam Græci ranam βότραχον vocant.

n Salamandra vocata, quòd contra incendia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cætera enim singulos feriunt: hæc plurimos pariter interimit: nam si arbori irreperit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, occidit, quinetiam, si vel in puteum cadat, vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incēdia repugnās, ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in medijs flammis sine dolore & consumptione, & non solum quia non vratur, sed extinguit incendium.

Saura, lacertus, qui quando senescit, cæcantur oculi eius, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto sole intendit, & illuminatur.

Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modū stellarū. De quo Ouidius:-- Aptūmque colori Nomē habet, varijs stellatus corpora guttis. Hic ^o autem scorpionibus adeò contrarius traditur, vt viso eo pauorem ijs afferat & torporem. ^p Sunt & alia serpentium genera, vt Ammodyta, Elephātia, Chamædracontes. Postremò quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidæ sunt, nec percutiunt, nisi quando calefcunt: nam quando sunt frigidæ, nullum tangunt. Vnde & venena eorum plus die, quàm nocte nocēt. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestes & natura frigidæ. Vnde & hyeme in nodos torpēt, æstate soluuntur. Inde est, quod dum quicumque serpentium veneno percutitur, primum obtupescit: & postea vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim & hominem extinguit. ^q Venenum autem dictum, eò quòd per venas vadit. Infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & ^r animam exigit. Vnde non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus: Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideo anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animantibus videmus esse

communis, viuacitate quadam sensus serpens excellit. Vnde & legitur in Genesi: Serpens autem erat sapientior omnibus peccatoribus terræ. Dicit autem Plinius (si creditur) quod serpentis caput etiam si cum duobus euaserit digitis, nihilominus uiuit. Vnde & totum corpus obijcit pro capite ferientibus.

Anguibus uniuersis hebes visus est. Rarè in aduersum contuetur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò ut citius audiant, quam aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet, ut serpens: adeò ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Serpentiũ vda sunt corpora, adeò ut, quacumque eunt, viam humore defigunt. Vestigia serpentium talia sunt, ut cum pedibus carere videantur, costis tamẽ & squammarum nisibus repant, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squammis enim quasi unguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab alio vsque ad caput ictu caput aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non possit: quia ubicumque ictus ille inciderit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicuntur, adeò ut deposita veteri tunica, senectutem deponere, atq. in iuuentam redire perhibeantur.

Tunicæ, serpentum exuuiæ nuncupantur, eo quòd ijs quãdo senescunt sese exuunt, quibus exuti in iuuentam redeunt. Dicuntur autem exuuiæ & induuiæ, quia exuuntur & induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quod etiam Ouidius in Metamorphos. libris commemorat, dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro, Mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur, merito euenit, ut si cut per serpentem mors hominis, ita per hominis mortem serpens. Fertur autem quod serpens hominem nudum non sit ausus contingere.

a Cap. IV. pro Genijs locorum. è Seru. Æn. 5. b vel quod in lubricos t. f. Ex Lact. c. 8. de opif. c tot venena, quot genera. Verba Tertull. in lib. aduers. Gnostic. nisi quod illic, ingenia hic genera. d qui sæpè ab speluncis. Ex Aug. in Ps. 148. e ore paru. & linguam exeret. Vide Solin. c. 33. de Æthiop. Dicitur autem draco à πρὸ τοῦ δέξασθαι, id est, videndo.

Cernit n. acutissimè Macrobi. i. Satu. & Fest. in Dracones, f nec elephas tutus est. Lucan. lib. 1x. Nec tutus spatium est elephas sunt. n. dracones quoq. ipsi ingentes. Diodor. lib. 4. tradunt quidam in desertis, ac feris locis, Serpentes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudine, numeroq. admirabiles esse, &c. & Plin. 8. c. 11.

g Basiliscus. Et Hierony. in Isc. 14. & ap. 83. ad Ocean. quod. am. tamen ex Plin. 8. & Solin. h Reguli. - hydrophobos faciunt. Verba sunt Hieronymi ep. cit. ad Ocean.

i Sibilus idem qui & Regul. Idem esse animal Sibilũ, Regulum, & Basiliscum suspicor. De Regulo aperte in Glossario, βασιλισκὸς δὲ ὄφις Regulus -- & postea βασιλισκὸς Regulus. De Sibilo Basilisci Plinius, Solinus, & Lucanus.

k Vipera. è Seru. -- aut mala tactu vipera delituit. Georg. 3. idem Greg. 15. Moral. c. 9. Sed quam commode citetur à Seruio Lucani carmen, Isidorus non examinavit. Dicitur tamen vipera, quasi viuipara, quod non ouas, sed animal viuum pariat. Vide Arist. lib. 1. de hist. an.

l ingemuerit. Ita habent Gothici, non intumuerit. m Fertur autem quod masculus. Herodot. Nicand. Plin.

n fertur autem aspis. Ex Aug. in Ps. 57. o Dipfas quæ Latine Situla. Siticula malim. Glossar. Siticula δὲ τῶν. de dipfide Solin. c. 30. & Ælian. lib. 6. cap. 50.

p Hypnalis. Vide Solin. q Hæmorrhoides. Lucan. lib. 9. Impresit dentib. Hæmorrhoides aspera Tullo Magnanimo iuueni miratoriq. Catonis, Utq. solet pariter totis se effundere signis Corycij pressura croci, sic omnia membra Emisere simul rutilum profanguine virus. Vide Solin. & Dioscor.

r extuberatum. è Solin. 30. ex quo loco (quoniam neque ipse est integer) nihil hic mutamus.

s Seps tabificus. Respexit ad Lucani carmen lib. 9. O. sique dissoluens cum corpore tabificus seps. Vide Nicand. Schol. & Dioscorid. lib. 2. c. 70.

t Cerastes. è Solin. 30. E quo sollicitata animalia, aues, intelligas oportet.

v Scytale. Ex eod. c. Videtur autem Isidorus à πρὸ τοῦ σκυτάλης ducere, cum alij à πρὸ τῆς σκυτάλης, hoc est, tereti virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Sparta utebatur resp. ne intercepta littera intelligerentur. Dioscorid. lib. 7. Amphibanam Scytalem vocat, interpret Ceciliam.

x Et grauis in geminum vergens. Etiam legitur surgens apud Lucan. quomodi legisse videtur Solinus, qui cõsurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in theriac.

y Enhydria. Ex Plin. 31. c. 7. z Hydros aquatil. Verba Festi ex Boas.

a eo quòd fimo bouis. Plin. lib. 28. c. 18. Boas sanat fimum bibulum, vnde & nomen traxere.

b In Lerna palude. è Seruio ad v. bellua Lerna Æn. 6.

c Chelydros. Verba sunt Seruij ad v. Galbanoq. agitare graues nidore chelydros Georg. 3. Quæ autem in omnib. libris sequebantur post hæc Lucani verba: Sæper n. directus, &c. cenchri ut aptaremus, auctor nobis fuit Aug. Id. quin rectum sit, dubitaturum credo neminem.

d Natrrix. Male in omnib. libris Rinatrix, etiam in Lucani versu, hunc, quod anguilla similimus sit, edentibus exitio saepe fuisse ferunt.

e Cenchris. Ita dictus, quod eius macula millio, quod Græci κένχριον dicunt, similes sint.

f Parias. πὰρὰ τὸ πειροσσιμένους ἔχει τὰς παρίας, (ait Græcus etymologus.) hoc est ab inflatis maxillis. Hunc Æsculapij anguem vult esse Ælian. lib. 3. c. 11.

g Boas. è Solin. c. 3. h Iaculus. Ex eod. c. 30.

i Sirenis. Plin. lib. 10. c. 49.

k Ammodytes. Ita proculdubio legendum, dictusq. Ammodytes ἀπὸ τοῦ ἀμύνει τὸν ἀμύμον. Vt autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit. in quo vox vtraq. corrupta erat, sed Ammodytes magis, nam in admotus mutatus, serpentis speciem prorsus exuerat. Gloss. Harenarius, Ammodytes.

l Seps exigua. Hæc cur repetenda fuerint, non video.

m Cæcula. Glossarium, Cæca. Columella lib. 6. c. 17. Cæcilia.

n Solipunga. Mira varietas in hac voce tam in codicib. Isidori, tum apud alios etiam auctores. Nam est Salpiga, Solipuga, Solipuga, Salpiga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. Solipuga, in Gloss. Solipaga ἡλιονετρεῖς μέγας ἔϊφος. Plin. libro 29. est & genus fornicatum venenatum, non ferè in Italia, Solipugas Cicero appellat, Salpugas Reticæ. Vt non mirum sit salpyga nomen retinuisse plerosq. libros Gothicos. Festus. Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quod acrius, concitatuusque fit feruore solis, vnde etiam nomen traxit. Lucanus vero: Quis calcare tuas metuat salpuga tenebras? Al. solpuga latebras.

o Salamandra vocata, quod contra incendia. id (Plinius inquit) si verum esset iam esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.

p Hic autem scorpionib. è Plin. 29. c. 4.

q Sunt & alia genera. Ex Solino. Sed Ammodytes prætermitti potuit, nam de eo iam dixerat. At hæc in aduersarijs ferri possunt.

r Venenum autem. è Seru. Æn. 1. ad v. fallasq. veneno.

s animam exiget. Cc. 4. Tarracon. & Raban.

t Dicit autem Plin. Ex eod. ad v. tumidum caput abdidit altè. Georg. 3.

v Vnde & totum corpus. Ex Aug. in ps. 57.

x Anguib. uniuersis è Solin. 30.

y Nullum autem anim. è Seru. ad v. linguis vibrantib. Æn. 2.

z Serpentum vda. è Seru. ad v. vdo sublapfa veneno. Æn. 7.

a Pythagoras dicit. Ex eod. Æn. 5. ad v. Geniũne loci, famulũne p. Æn. 5. Vid. Plin. 10. cap. 66. Plutarch. in Cle. men. & Ælian. lib. 1. c. 53. & Ouid. 15. Metam.

b Fertur autem quos serpens homin. nud. ex ep. ad Præsidium de cereo Paschali. apud Hieron. tom. 9.

De vermibus. Cap. V.

Vermis est animal quod plerumque de carne vel de ligno, vel de quacumq. re terrena sine vlllo concubitu gignitur: licet nonnunquam & de ouis nascantur, ut scorpio. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carniũ, aut frondium, aut li-

gnorum, aut vestimentorum.

Aranea, vermẽ aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit: & tela semper intenta nunquam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspendium.

Sanguifuga, vermẽ aquatilis, dicta quia sanguinem fugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabatur faucibus, vel ibi vsq. adhærescit, sanguinem haurit: & cum nimio cruore maduerit, id euomit quod hausit, ut recentiore denuo fugat.

Scorpio, vermẽ terrenus, qui potius vermibus adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo: & ex eo Græcè vocatum, quòd cauda figat: & d arcuato vulnere venena diffundat. Proprium autem est scorpioni, quòd manus palmam non feriat.

Cantharis, vermẽ terrenus, qui humano corpori statim ut fuerit applicatus sui aduisione vesicas efficit plenas humore.

Multipes, vermẽ terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore & terra.

Limax, vermẽ limi dictus, quòd in limo, vel de limo nascatur, vnde & fordidus semper & immundus habetur.

Bombyx, frondium vermẽ: ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine ab eo quod euacuetur, dum fila generat, & aër solus in eo remaneat.

Eruca, frondium vermẽ, in oleribus vel pampino inuoluta: ab erodendo dicta, de qua meminit s Plautus, Imitatus nequam bestiam, & maleficam, inuolutam in pampino. Implicat se eadem, nec aduolat ut locusta, ut huc illucque discurrens, semipasta dimittat: sed permanet perituris frugibus & tardolapsu pigriusque moribus uniuersa consumit.

Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quòd terendo edant. Hos nos Termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæsæ arbores gignunt.

Tinea, vestimentorum vermẽ, dicta, quòd teneat, & eousque insideat, quoad erodat. Inde pertinax eo quòd in eandem re identidem vrgeat.

Vermes carniũ, hemicraneus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes

tarmus, ricinus, vsia, cimex.

k Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

Lumbricus, vermis intestinorum, dictus quasi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbris sit.

l Ascaridæ ----

m Costi ----

Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti. Vnde & pediculosi dicuntur, quibus pediculi in corpore efferuescunt.

Pulices verò vocati sunt, quòd ex pulvere magis nutriantur.

Lendes ----

n Tarmus, vermis est lardi.

o Ricinus, vermis canis, vocatus eo quòd hæret in auribus canum. κίων enim Græcè canis est.

p Vña, vermis est porci, appellata quia vrit. Nam vbi momorderit, adeò locus ardet, vt statim ibi vesicæ fiant.

q Cimex, de similitudine cuiusdam herbæ vocatus, cuius foetorem habet.

Propriè autem vermis in carne putri nascitur, tinea in vestimentis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo.

Vermis, non vt serpens apertis passibus vel squammarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor vt colubro, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat: sicque agitatus perlabitur.

a Cap. V. Vermis est anim. Aug. in ps. 11. Vermis de carne sine concubitu nascitur.

b In sua arte. Ita Gotthici. al. In suo labore.

c Scorpio -- vermibus non serpentibus è Solin. 30.

d arcuato vulnere. Hieron. aduers. Vigilant. Scriptit Tertullianus scorpium rectissimo nomine, quia arcuato vulnere in Ecclesiæ corpus venena diffudit. Itemq. in prolog. Iosue.

e Proprium autem Plin. 29. c. 4.

f Multipes θύσικος vocatur à Græcis Vid. Galen. lib. 11. de simp. medicam. facult.

g Plautus. In Cistellar. Imitatur nequam bestiam, & damnificam. Phi. Quamnam amabo? La -- Inuololum, quæ in pampini folio intorta implicat se.

h Nec aduolat, vt locusta. è Hieron. ad Am. c. 4.

i Hos nos termites dicimus. seru. ad illud. -- Aut tempestiuam syluis euertere pinum. Nam tempore importuno cæsa arbores termites faciunt, ita enim ligni vermes vocantur.

k Hemicranium. Chacon. cum Marcellus (inquit) lib. 2. de medicam. ita scribat, Hemicranium statim curant vermes terreni, pari numero sinistra lecti, vereor ne Isidorus hemicranium vermem inde eduxerit, quamuis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.

l Ascaridæ. Tipulas reddidit pro Ascaridis Gaz. A. Hefychius

A Ασκαρίδες εἰδ. σκαρῶνων, de his medicor. libri consulendi.

m Costi. Vid. Fests. & Plin. de Costis.

n Tarmus. Fests. Tarmes genus vermiculi carnem exedens. Sed pro termite quoque accipi ostendunt exempla, quæ ad hunc Festi locum affert Scalig.

o Ricinus. Glossar. Riginus κρότων, & postea κρότων φθειρ ricinus. vritur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. c. 13.

p Vña. Quoniam s. ab r. vix distinguitur in Gotthicis characteribus, vñam, quam vsiam, magis probabat A. Aug.

q Cimex de similitudine cuiusdam herbæ. An Hypericis: quando nomen κόγης commune vtrique.

De piscibus. Cap VI.

B Pisces dicti, vnde & pecus, à pascendo scilicet.

a Reptilia ideo dicuntur hæc, quæ natant, eo quòd reptandi habeant speciem & naturam, quamuis se in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde & ait Dauid: Hoc mare magnum & spatiosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Amphibia sunt quædam genera piscium, dicta eo quòd ambulandi in terris vsu, & natandi in aquis officium habeant. Αμφί etiam Græcè vtrumque dicitur, id est, quia in aquis & in terris viuunt, vt Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc est, equi fluuiiales.

C Pecoribus, autem & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt, quam piscibus, quia prius visa sunt & cognita. Piscium verò postea paulatim cognitis generibus nomina instituta sunt, aut ex similitudine terrestrium animalium, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestriū, vt ranæ, leones, & vituli, & nigri merulæ, & pauu diuerso colore, d collo & dorso picti, & turdi albouarij, & cætera quæ sibi iuxta species terrestrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, vt canes in mari à terrenis canibus nūcupati, quòd mordeant.

D Et lupi, quòd improba voracitate alios persequantur. f A colore, vt Vmbre, quia colore vmbre sunt: & s Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & Varij à varietate, quos vulgo Tructas vocat. h A figura, vt Orbis, quia rotundus est, totusque in capite constat, vt Solea, quòd sit instar calciamentorum solijs. A sexu, vt i Musculus, quòd sit Balenæ masculus: eius enim coitu concipere hæc belua perhibetur. k Hinc & Musculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Ostrea.

Balenæ,

Balenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestia, ab emittendo & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim bestiis maris altius iaciunt vndas: βάλλειν enim Græcè emittere dicitur.

l Cete dicta, τὸ κήτη, καὶ τὰ κήτη, hoc est ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Ionā: cuius alius tantæ magnitudinis fuit, vt instar obtineret inferni: dicente Propheta: Exaudiuit me de ventre inferni.

Equi marini, quòd prima parte equi sunt, postrema soluuntur in piscem.

m Phocas, dicunt, esse boues marinos, quasi boacas.

Cærulei à colore appellati: nam cæruleū est viride cum nigro, vt est mare.

n Delphines certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel quòd ad symphoniam gregatim conueniant: nihil in mari velocius istis, nam plerumq. fallentes, naues transuolant. Quando autem præludunt in fluitibus, & vndarum se molibus saltu præcipiti feriunt, tempestates significare videntur: hi propriè Simones nominantur. o Est & Delphinū genus in Nilo dorso ferrato, qui crocodilos tenera ventriū secantes interimunt.

p Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, qui dum escam quærunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.

Corui, à cordis voce dicti, quia grunniūt pectore, suaque voce proditi capiuntur.

q Thynni nomen Græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore: intrant dextro latere, læuo exeunt. Hoc inde creduntur facere, quòd r dextris oculis acutius videant, quam sinistris.

r Gladius dicitur, eo quòd rostro mucronato sit, & ob hoc naues perfossas mergit.

Serra nuncupata, quia ferratam cristam habet, & subternatans nauem secat.

Scorpio dictus, quia lædit dum manu tollitur. Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locum congregari.

v Aranea, genus piscis, dictus quòd aure feriat: habet enim stimulos, quibus percutit.

z Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, y animal quadrupes in terra,

A & in aquis valens, z longitudine plerumque viginti cubitorum, dentium & vnguium immanitate armatum, tantæque cutis duritia, vt a quamuis fortium ictus lapidū tergo repercussus non sentiat. Noctè in aquis, die humi quiescit: oua in terra fouet: masculus & fœmina vices seruant. Hunc pisces quidam ferratam habentes cristam tenera ventriū defecantes interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam mouere dicitur.

b Hippopotamus vocatus, quòd sit equo similis dorso, iuba, & hinnitu, rostro resupinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa (vngulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte segetes depascitur, & hunc Nilus gignit.

c Pagrum, quem Græci Φάγγρον ideo nuncupant, quòd duros dentes habeant, ita vt ostreis in mari alatur.

d Dentix, pro multitudine & granditate dentium dictus.

e Lepus, à similitudine capitis nuncupatus.

Lupum, vt dictum est, auiditas appellauit, piscem in captura ingeniosum: f denique reti circumdatus fertur arenas arare cauda, atque ita conditus transire rete.

g Mullus vocatus, quòd mollis sit atque tenerrimus, cuius cibo tradunt libidinem inhiberi: i oculorum autem aciem hebetari: homines verò, à quibus sæpè pastus est, k piscem olent. l Mullus in vino necatus, ijs qui inde biberint, tedium vini affert.

Mugilis nomen habet, quòd sit multum agilis: nam vbi dispositas senserit piscatorum insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete, vt volare piscem videas.

Melanurus, eo quòd nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigrum vocant.

Glaucus à colore dictus, eo quòd albus sit: m Græci enim album λευκον dicunt. Hic ætate rarò apparet, nisi tantum in nubilo.

n Thymallus ex flore nomē accepit. Thymus quippe flos appellatur, nam dum sit specie gratus & sapore iucundus, tamen si cut flos fragrat, & corpore odores aspirat.

o Scarus dictus, eo quòd solus escam ruminare perhibetur, denique alij pisces non ruminant: tradunt autē hunc ingeniosum esse. Namque inclusum nasis, non fronte erumpere, nec infectis viminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq. ita retrorsum redire: quem luctatum

luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adiuuare nisus erumpentis.

Sparus à lancea missili traxit nomen, quod eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuenta sunt, quàm marina: nam sparus est telum rusticanum missile, à spargendo dictum.

^r Australis piscis, siue quia aquarum vndam suo ore suscipit: siue quia tunc hic piscis oritur, quo tempore tendere in occasum Pleiades cœperint.

^s Hamio, saxatilis, dextra sinistraque lateribus virgis puniceis perpetuis, aliisque discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capitur nisi hamo.

^t Echeneis, paruus & semipedalis pisciculus: nomen sumpsit, quod nauē adhærendo retineat. Ruant licet venti, & sæuiant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantummodò adhærendo. Hunc Latini Remorā appellauerunt, eo quod cogat stare nauigia.

^v Vranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo semper suprā intendit.

^x Miluago nominatus, quia euolat super aquam: quoties autē cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari (designat.)

^y Squatus dictus, quod sit squamis acutis: vnde & eius cute lignum politur.

^z Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur à pisce quodam, qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant: ex quo deriuatum est, huius similitudinis pisciculos Sardas Sardinæque vocari.

Halec, pisciculus ad liquorem fassamentorum idoneus, vnde & nuncupatus.

^b Aphorus, pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

Anguillæ similitudo anguis dedit nomē, origo eius ex limo. Vnde & quando capitur adeo lenis est, vt quantò fortius presseris, tantò citius elabatur. Ferunt autem Orientis fluuium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tædium vini habent.

^c Draco marinus aculeos in branchijs habet ad caudam spectantes, qui dum percussit, quaquā ferit venenum fundit, vnde & vocatus.

^f Murænā Græci *μύρανα* vocant, eo quod complicet se in circulos. § Hanc fœminin tantum sexus esse tradunt & concipere à

A serpente, ob id à piscatoribus tanquam à serpente sibilo euocatur & capitur. Ictu autem fustis difficulter interimitur, ferula protinus: animam in cauda habere certum est. Nam capite percusso vix eā interimi, cauda statim exanimari.

Congrus ----

Polypus, id est multipes: plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachijs complectitur, non morfu: nec prius dimittit, quàm escam circumroserit.

Torpedo vocata, eo quod corpus torpescere faciat, si eam quisquam viuente tangat. ^h Narrat Plinius Secundus: Ex Indico mari torpedo etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgæque attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces pedes alligari. Tanta enim vis eius est, vt etiam aura corporis sui afficiat membra.

Sæpia dicitur, quia sæpibus interclusa facilius capitur. In cœundo obscenum genus, ore enim concipit, sicut vipera. Cuius atramenti tanta vis est, vt lucernæ addito, ^k Æthiopus videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

^l Lulligo, tradunt in Oceano Mauritanæ, non procul à Lixo flumine tantam multitudinem Lulliginum euolare ex aqua, vt etiam naues demergere possint.

^m Conchæ, & cochleæ hac ex causa vocatæ, quia deficiente luna cauantur, id est, euacuantur. ⁿ Omnium enim clausorum maris animalium atque concharum incremento lunæ membra turgescunt, defectu euacuantur. Luna enim cum in augmento fuerit, auget humorem: cum verò in defectum venerit humores minuuntur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem quasi conchulæ.

^o Concharum multa genera sunt, ^p inter quas & margaritiferæ, ^q quæ Celoë dicuntur, ^r in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt ij, qui de animantium scripsere naturis, quod nocturno tempore littora appetunt, & ex cælesti rore margaritum concipiunt, vnde & Celoë nominantur.

^s Murex, cochlea est maris, dicta ab acumine & asperitate, quæ alio nomine ^t Conchylium nominatur, propter quod circumcisa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & inde ostrum

ostrum appellatum, quod hæc tinctura ex A testæ humore elicitur.

Cancris vocantur, quia conchæ sunt crura habentes, ^v inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus viuunt, miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri non potest, explorat quâdo Ostrea claustra testarum aperiat: tunc Cancer latenter lapillum inijcit, atque impedita conclusione Ostreæ carnes erodit. Tradunt quidam decem Cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autem sunt genera cancrorum, fluuiatiles & marini.

Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities interior carnis munitur. Græci enim testam *ὀστρακα* vocant. ^x Ostrea autem neutro, carnes eius fœminino dicuntur genere.

Musculi sunt, vt prædiximus Cocleæ, à ^y quorū lacte concipiunt Ostreæ, & dicti Musculi, quasi masculi.

Pelorides, à Peloro promontorio Sicilia, vbi abundant cognominatæ sunt. (Vnde Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

^z Vngues, à similitudine humanorum vnguium dicti.

^a Testudo dictus, eo quod tegmine testæ sit adopertus in cameræ modum. Sunt autem quattuor genera, terrestres, matitimæ, lutariæ, id est, in cœno & paludibus viuentes. Quartum genus fluuiatiles, quæ in dulci aqua viuunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardius ire nauigia, Testudinis pedem dextrum vehentia.

^b Echinus, à terrestri Echino nomē traxit, quem vulgus Heritium vocat. Huius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quando adhuc opertæ de arboribus cadunt. Caro eius mollis & minio similis. Et is tribus modis dicitur, vt Testudo, ac Peloris, & Cœlea: nam & quod edimus & vbi caro inest, vtrumque dicitur Peloris.

Ranæ, à garrulitate vocatæ, eo quod ^c circa genitales strepunt paludes, & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex ijs quædam aquaticæ dicuntur, quædam palustres, ^d quædam Rubetæ, ob id quia in vepribus viuunt grandiores cunctarum. ^e Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines fruticesque viuunt, minimæ omnium & viridissimæ, ^f mutæ & sine voce sunt.

^g Agredulæ, ranæ paruæ in sicco vel agris morantes, vnde & nuncupatæ. Negant

quidam canes latrare, quibus in offa rana viua fuerit data.

^h Sfungia, à fingere, id est, nitidare & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te vt tibi ceruicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: effingebatur fungijs sanguis, id est extergebatur. Animal autem esse docetur cruore inhærente petris. Vnde & dum abscinditur sanguinem remittit. Nam alia sunt viuientia in aquis & discurrunt, vt pisces, ^k alia stant fixa, vt Ostreæ, Echini, Sfungiæ. Ex his alias mares dici, eo quod tenui sunt fistula spissioresque: alias fœminas, quæ maioribus fistulis sunt ac Perpetuis: alias duriores, quas Græci appellat *τράγους*, & nos hircos dicere possumus ob asperitatem sui.

^l Mollissimum genus earum Penicilli vocantur, eo quod aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergendas lippitudines vtiles. Candidæ Sfungiæ cura fiunt: per æstatem enim ad solem sternuntur, & sicut cera Punica, candorem bibunt.

^m Animalium omnium in aquis viuentium nomina cxliij, Plinius ait, diuisa in generibus belluarum, serpentium cõmunium terræ & aquæ: cancrorum, concharum, locustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, & lulliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporū suorum ordinem agnoscunt, quædam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ cõmixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos: aliæ ponunt oua sine ⁿ masculi cõmixtione suscepta, ^o quæ idem insequens sui feminis iactu perfundit: & quæ hoc munere fuerint afflata, fiunt generabilia: quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseuerant, aut putrescunt.

^a Cap. VI. Reptilia. Ex Ambrosij Hexaem. s. c. 1.

^b Et spatiosum. Vox manib. quæ est in editis abest à Gotthicis, vt etiam à LXX. quos Isidorus sequitur, vt dubium non sit, quin ex Hieronymo manarit in editionem vulgatam. Nos vocem Hebræam exprimimus, cum braços de mar dicimus. LXX. satis habuerunt *εὐρύχωρον* dicere.

^c Piscium vero postea. Ambrosij s. Hexaem. c. 2.

^d Nigri meruli. Negat Varro merulum dici, sed ter legitur in Glossar.

^e Et turdi albouarij. Aluouarij quoque legitur in aliquibus Isidori, & Ambrosij libris. De turdorum colorib. Aristoteles, Athenæus & Massarius in ijs quæ de piscibus ad Plin.

^f A colore, vt Umbra. Huius piscis Varro meminit lib. 1 v. & Græci *σινάωρον* vocant. Plin. 3 2. c. 11. & Quid in Hælicio. Glossar. *σινὸς ἰχθύς*.

^g Et aurata. Chrysofobrys Ouidio.

A Figura vt Orbis. Orchis apud Plin. 32. c. 2. cuius hac sunt. vt rum verius, alij iudicent.

i Musculus, quod sit balenæ masculus. Rei potius, quam vocis etymon, magnum n. amicitiae exemplum balena, & musculus. Ant Plin. lib. 9. c. vltimo.

k Hirc & musculi cochlearum. Plin. 9. c. 35.

l Cetæ dictæ τὸ κῆτος, ἢ τὰ κῆτη. è Seru. Æneid. 5. sed vsum Isidorum Seruij commentarijs sine Virgilij verbis hic quoq. locus indicat. Nā quod sequitur, hoc est ob immani tatē, è Seruio se putauit describere, quasi ille cete immania interpretatus esset, cum immania cete verba sint Virgilij. Neque in hac ceti etymologia defendenda laborandum cen- seo, quamuis alias quoque res, vt naues, propter magnitudi- nem cete dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Ambros. 5. hex. cap. 9.

m Phocas. Quod Bocas manuscripti quidam habent, è digammo fluxit.

n Delphines. Quod vocabulum sequuntur, non Delphin, sed Simon, vel, (vt in alijs solini libris scribitur) Simom est cap. 18.

o Est & Delphin. gen. in Nilo. Solin. c. 35. de Ægy- pto. Hi delphines crocodilos studio alliciunt ad natandum, demersisq. astu fraudulento tenera ventriam subternantes secant, & interimunt.

p Porci marini, qui vulgo vocantur Stulli. Et nos Sollos vulgò dicimus. Lubenterque assentimur ijs, qui Siluros eosdem esse existimant.

q Thynni--hi ingrediuntur. Pontum intellige è solin. c. 18. apud quē ingrediuntur legitur in manuscr. non illa- buntur. Vid. Arist. 8. de hist. anim. c. 13. & Plin. 9. c. 15.

r Quod dextris oculis acutius Ita Aristot. Plinius & Solinus. Contra Plutarch. in libro. Vtra prudentiora animal. terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere existimat.

s Gladius è Plin. 32. c. 2.

t Tradunt decem cancris. Ex eod. c. 5.

v Aranea. Plin. lib. 9. cap. 48. pestiferum (inquit) in aquis animal araneus, spinæ in dorso aculeo no- xius; etymologia è re vt cumque voci aptata, nam de fe- rendo (quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum credimus.

x Crocodilus à croceo colore. Rectè, si verum est, quod P. Martyr in lib. 3. de legatione ad Sultanum narrat, comperisse se è nautis, stanos esse crocodilos. Sed Eustath. & etymologic. Græcum, quod crocum fugiat; vnde in apiarijs crocum spargitur, sed hoc de terrestri, de marino quod τὰς κρόκας, hoc est littora timeat.

y Animal quadrupes. è Solin. c. 35.

z Longitudine plerunque xx. cubitor. xviii. Plin & Herodot.

a Vt quamuis fortium ictus lap. Solin. Vt ictus quouis tormento adactos tergore repercutiat. Vid. Arist. Herod. Plin.

b Hippopotam. è Solin. ibid.

c Pagrum. Strabo lib. 17. φαργός, ὃν ἢ φάργον καλεῖσι. Gloss. φάργος ἰχθύος dentatus.

d Dentix Sine Dentex Dentices pisces Columell. 8. cap. 18.

e Lepus à similitudine cap. Ælian. lib. 16. cap. 19. Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem accedere prater pilos. ait. At Plin. 9. cap. 48. Lepus in no- stro mari offa informis, colore tantum lepori si- milis Quare à similitudine coloris legebat Chacon.

f Deniq. reti circumdatus. Ex Plin.

g Mullus quod mollis. An quod Plin. ait mullum si lepore vescatur tenerescere, & ingratiorem, vilio remque fieri? Non defendo, si quidem hæc Isidori sunt: de etymo. vid Plin. 9. c. 17. & inf. 19. c. vltim.

h Libidinem inhibeat. Quod Echneidi tribuit Plin. lib. 32. c. 10.

i Oculor. autem acie hebetari. Sic Plin. eodem lib. c. 7.

k Piscem olent. Compl. Gothb. horrēt, hoc si attentius inspicias, lepori, non nullo tribuit idem lib. 32. c. 1. sed aliter. Homines (inquit) quib. impactus est, piscem olent.

l Mullus in vino--affert. Ex eod lib. c. 10.

m Græci n. albū λευκόν. Secuti sumus Vulcan. & Ant. Aug. quāuis γλευκόν pro γλευκόν, quod in Gothicis est, non rejiciamus. Virg. populus, & glauca canentia fronde salicta.

n Thymallus Amb. 5. Hex. c. 2. elegantissimus locus.

o Scarus. Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse Isidorum, vt etymon conueniat, illud multo durius, quod ait Plinius, adeo littoribus Italia ignotum, vt nec nomen Latinū habeat: rarus certè satis indicat Horatij versus. Non me Lucrina iuuerint Conchylia, Magisve Rhombus, aut Scari, Si quos Eois in tonata fluctib. Hyems ad hoc vertat mare.

p Sed auersum caudæ ictib. Plin. 32. c. 2.

q Nam sparus telum. è seru. ad. v. Agrestis armat sparus. Æn. 11.

r Australis piscis. Sape monuimus non contulisse Isidorū Seruij commentaria cum Virgilij verbis ideoque declinasse in- terdum à Seruij mente. Hoc igitur loco cum pisces marinos captaret, caelestes inscius in idem rete conclusit. Ergo delecti hæc iubebat Chacon: locus Seruij ad carmen, Aut eadē si- dus fugiens vbi piscis aquosus. Georg. 4.

s Hamia. Ita scribendum ex Plutarch. lib. vtra pruden- tior. animal. qui ab ἡμῶν dici vult, id est simul, quod gregatim hi pisces incedant.

t Echneis. Plin. 32. c. 1.

v Vranoscopus. Qui Anthias, Callyonymusq. à quibus sit. putatur. Plin. 32. c. 7.

x Miluago-- tempestates mutari. Plin. ibid. tem- pestates mutari c. 7. Trebius Niger auctor est. Est autē in libris veterib. Milago, non Miluago.

y Squatus. Plin. 32. c. 11. & c. vlt. Rhina, quæ Squa- tū vocamus, licet lib. 9. eund. squatinā vocet. Glossar. Squa- tū ἰνα ἰθῖς ἢ ἰχθύος. Angli quoq. hodie scate appellāt.

z Ciuitas Syriæ quæ nunc Tyr. è seru. ad. v. Sarrano dormiat ostro. Georg. 2. Fest. Sarr Tyros In- sula, quæ nunc Epiros. i. continens.

a Sardas, Sardinias. Veteres CC. Sarras fortasse nō malè, solet n. ex duplici r. alterum in d non raro mutari: sed Sarda hodie nomen etiam in vulgari lingua retinent.

b Aphorus. Ita scripsisse Isidorum etymologia indicat. sed Aphros rectum erat ex Arist. lib. 4. de hist. cap. 15. Athenæus quoque lib. 7. τὸν θαλάττιον γόνυον, ὃν ἡμεῖς μὲν ἀφύρον, ἀλ- λὰ τῶν ἀφύρον ὀνομάζουσιν, ὃ δὲ ἀφύρον.

c Ferunt autem. è Plin. 9. c. 3.

d Anguilla vin. ex eod. lib. 32. c. 10.

e Draco marinus. Eundem hunc videtur cum scorpione facere. Vid Plin. lib. 2. c. vltim.

f Muræna eo quod complicat se in circulos. Num ad murænas aureas, quæ sunt in Salamoniis canticis respexit, quis priores pisce Muræna esset voluit, eadem ra- tione, qua spirum telum pisce quoque Sparo priorem antea dixerat?

dixerat? Porro μύρανα, siue μύρανα (nam vtroq. modo ef- fertur) à verbo μύρω. Id est suo dicta est, vt Eustachius putat.

g Hanc fœminino genere. Ex Plin. 32. c. 2.

h Narrat Plin. ex Indico mar. Lib. 32. c. 1. sed Antico, siue Antiaco pro Indico legendum credo: nam de eo loquitur illic Plinius. Nisi deleri hæc maui de Ant. August. sententia.

i Sepib. interclusa-- cōcipit. Verba Plin. lib. 9. c. 51.

k Æthiopes videri. Ex Plin 32. c. 10.

l Lulligo--euolare ex aqua. Varro, Loligo quod sub- uolat, littera commutata, primo voligo.

m Conchæ, & conclæ. Al. cochleæ.

n Omnium n. clausorum maris animal. Verba Pal- ladij lib. vlt. c. 6.

o Inter quæ margaritifera. Plin. 32. c. vlt.

p Quæ celoe-- & inf. vnde & celoe. Etiā eceloe, oeceloe, ocoele, & cocleæ legitur. Ocelli, vel ocellati pla- cebat A. Aug. (sed etymon cali non conuenit) Varro in Mar- cipor. apud Noniū: altera exorat patrē librā Ocellatorū, altera virū semodium Margaritarū. Suet. in Aug. ocellatis, nucibusq. ludit. Etymon autem ocellatorum ex oculorum similitudine. Nam & Athenæus lib. 83. c. 8. margari- ritas bis oculis piscium magnis comparat.

q In quar. carne pretiosus calculus solidatur. Am- brof. v. Hex. c. 11. Vnde etiam ostreis pretiosissimam margaritam natura infixit, quomodo eam maris aqua in tan molli carne solidauerit.

r Murex. è seru. ad. v. Concussæ cautes, & acuto in murice remi. Æn. 5.

s Conchyl. è Vitruu. lib. 7. c. 13. Ead. repetuntur lib. 19. c. 28.

t inimica ostreis. Plutarch. dicto iam lib. & Ambros. V. hex. c. 3. De polyo hæc eadem Plin. 9. c. 30.

v Ostrea autem neutro. Vide seru. ad. v. ostriferi fauces tentantur Abydi. Georg. 1. & Non. sed ex ijs locis quos citat contra potius existimare liceat promiscuè vtroque genere vsurpasse Latinos.

x quorum lacte concipiunt Ostrea. Ita Goth. o. Ostrea tamen, si sibi constare, aut Seruium sequi vellet, di- xisse debuit. Plin. 9. c. 51. nuper cōpertum est in ostrea rijs humorem in ijs foeticū modo lactis effluere.

y Vngues. è Plin. (sunt autem quatuor genera) Item è Plin.

z Testudo. Sunt autem quattuor gen. Item è Plin.

a Echinus. Ambros. 6. Hex. c. 4. Echinus iste terrenus, quæ vulgò Heritiū vocat. Gloss. Ericius ἐχέινος ἐχέιν. Erinacius.

b Circa genitales. Ex Ambros. V. Hex. c. 10.

c Et sonos vocis importun. Ex Origen. hom. 4. in Exod.

d Quædam Rubetæ. Plin. 32. c. 5.

e Aliæ Calamitæ. Idem. c. 10.

f Mutæ, & sine voce. Plin. 32. c. 6.

g Agredulæ. Ex Goth. alij Agridulæ.

h Sfungia à fingere. Sphingia pro Spongia scripsisse ali- quos indicat Charisius. Spongia (inquit) sine h. dicenda est. Nam Græcè ψιλῶς dicitur σπόγγιον. Quin etiā Græci vel ἀπὸ τῆς σπῆν τὰ ὑγρά, vel ἀπὸ τῆς σφίσειν κατὰ τὰς ἐκδηλίσεις, hoc est vel ab attrahendo, vel exprimendo humore deducunt. Notum illud Suet. in Vespas. procuratorib. illum suis pro spongijs vti, quod quasi siccos madefaceret, & expri- meret humentes. Vt autem ab effingendo traheret Isidorus, Seruuius fecit, qui fingere tergere interpretatur Æn. 8. addu- cto ad id Ciceronis loco è Sextian. Quæ de generib. Spongiar. referuntur, ex Arist. sumpta videntur lib. 5. de hist. cap. 16. &

A Plin. lib. 9. c. 45.

i Animal autem esse docetur. Plin. 31. cap. vlt.

k Alia quæ stant fixa. Arist. lib. 4. de hist. c. 6.

l Mollissimum genus earum Pennicilli. Verba sunt Plinij, sed in codice vetustissimo Plinij Eccl. Tolitana non pen- nicilli, sed pennicillis legitur hoc modo, Mollissimū genus earū pēnicillis oculorū tumores leuat. Ita fortasse nul- lū spongiarū genus pennicillus à Plinio dictum fuerit: scio ta- men Festū ita scribere, Penniculi spongiæ longæ, pro- pter similitudinem caudarum appellatæ.

m Animalium omnium in aq. viu. nom. 144. Idem numerus in codice Plin. Ecclesia Tolet. in vulgatis. 176. Hie- ronymus in Ezech. c. 47. ex Oppiano, & alijs, qui ἀλιόνημα scripsere, refert. 153. esse piscium genera, eaque omnia capta fuisse vult ab Apostolis Ioann. 21.

n Masculi commixtione suscepta. Al. susceptione concepta.

o Quæ iudem insequentes. Arist. 6. de hist. anim. cap. 13. de ouis piscium. Gaza interprete. Nec vero hæc om- nia fœcunda sunt, sed ea quibus editis, mas semen asperferit genitale. Sub partu enim mas insequens semen ouis aspergit, & quæ eo afflantur, ijs pisci- culi enascuntur.

De Anibus. Cap. VII.

V Num * nomen auium, sed genus diuer- sum. Nam sicut specie sibi differunt, ita & naturæ diuersitate: nam aliæ simplices sunt, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdix: aliæ ad manum se subijciunt, vt accipiter: aliæ re- formidant, vt garamates: aliæ hominū cō- uersatione delectantur, vt hirundo: aliæ in desertis secretā vitā diligunt, vt turtur: aliæ solo semine reperto pascuntur, vt anser: aliæ carnes edunt, & rapinis intēdunt, vt miluus: aliæ, enchoriæ quæ manent in locis semper, vt struthio: aliæ aduentitiæ, quæ proprijs tē- poribus reuertuntur, vt ciconiæ, & hirundi- nes: aliæ congregæ, id est, gregatim volantes, vt sturni, & coturnices: aliæ foliugæ, id est, solitariae propter insidias deprædandi, vt aquila, accipiter, & quæcunq. ita sunt: aliæ vocibus strepunt, vt hirundo: aliæ cantus edunt dulcissimos, vt cygnus, & merula: aliæ verba & voces hominum imitantur, vt psittacus, & pica. Sed & alia, sicut genera, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera sint, inuenire quisquam non potest: neq. enim omnis Indiæ, & Æthio- piæ, aut Scythiæ deserta quis penetrare po- tuit, qui earum genus vel differentias nosset.

Aues dictæ, eo quod vias certas non ha- beant: sed per auia quæque discurrant.

Alites, quod alis alta intendant, & ad su- blimia remigio alarum conscendant.

Volucres à volando: * nam vnde volare,

inde & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis siue manus, & in aui- bus vola pars mediæ alarum, quarum motu pennæ agitantur, inde & volucres.

Pulli, dicuntur omnium auium nati, sed & animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & homo paruus, pullus. Recentiores igitur nati pulli dicuntur, eo quod polluti sunt: vnde & vestis nigra pulla dicta est.

Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent vsum. Vocatæ autem alæ, quod ijs aures complexos alant & foueant pullos.

Penna à pendendo, id est, à volando, dicta, vnde & pendere: volucres enim pennarum auxilio mouentur, quando se aëri mandant.

Pluma, quasi piluma: nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma in auibus.

Auium nomina multa à sono vocis constat esse cōposita, vt grus, coruus, cygnus pauo, miluus, vlula, cuculus, graculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines quid nominarentur.

Aquila, ab acumine oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, vt cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natate videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat. Nam & contra radium solis fertur obtutum non flectere, vnde & pullos suos vngue suspensos radijs solis obijcit, & quos viderit immobilē tenere aciem, vt dignos genere conseruat, si quos verò inflectere obtutū, quasi degeneres abijcit.

Vultur, à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippe corporis præpetes volatus non habet: harum quasdam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere & generare, natosque earum penè vsque ad centum annos procedere. Vultures autem sicut & aquilæ etiam vltra maria cadauera sentiunt: altius quippe volantes multa quæ montium obscuritate cælantur, ex alto illæ conspiciunt.

Bradypus apud Græcos vocatur, Auis apud nos Tarda, eo quod graui volatu detenta, nequaquam, vt cæteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

Grues verò nomen de propria voce sumpserunt, tali enim sono susurrant. Hæ autem dum properant, vnam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus, Et turbata perit dispersi, littera pennis. Excella autem

petunt, quo facilius videant, quas petant, terras. Castigat autem voce, quæ cogit agmen. At vbi raucescit, succedit alia: nocte autem excubias diuidunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant, quod cauendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nam senectute nigrescunt.

Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant, quasi ciconiæ, quem sonum oris potius esse (constat) quàm vocis, quia eum quatiens rostro faciunt. Hæ veris nuntia, societatis comites, serpentium hostes, maria transuolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ quasi exercitus prosequuntur. Eximia illis circa filios pietas: nam adeò nidos impensius fouent, vt assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderint in fœtibus educandis, tantum & ipsæ inuicem à pullis suis aluntur.

Olor, auis est quam Græci κύκνον appellant. Olor autem dictus, quod sit totus plumis albus: nullus enim meminit Cygnum nigrum: ὄλον enim Græcè totum dicitur. Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideò autem suauiter eum canere (dicunt) quia collum longum & inflexum habet, & necesse est eluctantem vocem per longum & flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus, præcinētibus cytharædis, Olores plurimos aduolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est: nam Græcè Cygni dicuntur. Nautæ verò sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicut ait Æmilius: Cygnus in auspicijs semper lætissimus ales. Hunc optant nautæ, quia se non mergit in vndas.

Struthio Græco nomine dicitur, quod animal in similitudine auis pennas habere videtur, tamen de terra altius non eleuatur. Oua sua fouere negligit, sed proiecta tantummodo, fotu pulueris animantur.

Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus, Quodq. ausa volare Ardea. Formidat enim imbres, & super nubes euolat, vt procellas nubium sentire non possit: cum autem altius volauerit, significat tepestatem. Hanc multi Tantalum nominant.

Phœnix, Arabiæ auis, dicta quod colorem phœniceum habeat, vel quod sit toto orbe

orbe singularis & vnica. Nam Arabes singularem & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis & vltra annis viuens, dum se viderit senuisse: collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit, & conuersa ad radium solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis refurgit.

Cinnamolus, & ipsa Arabiæ auis, proinde ita vocata, quod in excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam nō possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretijs amplioribus vendunt: eo quod cinnamū illud magis, quàm alia, mercatores probent.

Pfittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua & cæteris auibus latiore. Vnde & articulata verba exprimit, ita vt si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, aue, vel χαίρει: cætera nomina institutione discit. Hinc est illud: Pfittacus à vobis aliorum nomina discam, Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Halcyon, pelagi volucris dicta, quasi ales cyanea, eò quod hyeme in stagnis Oceani nidos facit, pullosq. educit. Qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & eius fœtibus educandis obsequium ipsam rerum Naturam præbere.

Pellicanus, auis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, vnde & nomen sumpsit: nam Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde seipsam vulnerare, & aspersione sui sanguinis viuificare filios.

Stymphalidæ, aues à Stymphadibus insulis appellatæ, vbi plurimum abundant, aduersus quas Hercules sagittis est vsus: sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes.

Diomedæas aues à socijs Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conuersos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum & saxa volitantes, iudicant inter suos, & aduenas. Nam si Græcus est, propius accedunt & blandiuntur: si alienigena,

morfu impugnant & vulnerant, lacrymosis quasi vocibus dolentes vel suam mutationem, vel regis interitum. Nam Diomedes ab Illyrijs interemptus est. Hæ aues Latinè Diomedæas vocantur, Græci eas ἡρώδεις dicunt.

Memnonides, aues Ægyptiæ, appellatæ à loco, vbi Memnon periit. Nam cateruatim aduolare dicuntur ex Ægypto ad Iliū iuxta Memnonis sepulchrum, & proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumuolauerint, tertia die ineuntes pugnam vicissim se vnguibus rostrisque dilacerant.

Hercyniæ aues dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ vbi nascuntur, quarum pennæ adeò per obscurum emicant, vt quamuis nox obteta densis tenebris sit, ad præsidium itineris dirigendi præiectæ interluceant, cursusque viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

Ibis, auis Nili fluminis, quæ semetipsam purgat, rostro in anum aquam fundens. Hæc serpentium ovis vescitur, ex eis escam gratissimam nidis suis deportans.

Meropes, eosdem & Gaulos, qui parentes suos recondere atque alere dicuntur.

Coredulus, genus volatile, quasi cor edens.

Monedula quasi monetula, quæ cum aurū inuenit, aufert & occultat. Cic. pro Valer. Flac. Non plus aurū tibi, quàm monedulæ, committendum.

Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quod lucem fugiens, crepusculo vespertino circumuolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: animal murium simile, non tam voce resonans, quàm stridore: specie quoque volatilis, simul & quadrupes, quod in alijs auibus reperiri non solet.

Luscinia auis inde nomen sumpsit, quod cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem & Acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: Et matutinos exercet Acredula cantus.

Vlula auis, ἀπὸ τοῦ ὀλοῦ λέγειν, id est, à planctu & luctu nominata: cum enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitū: vnde & apud augures, si lamentatur, tristitiam: tacens ostendere fertur prosperitatem.

Bubo, à sono vocis compositum nomen habet, auis feralis, onusta quidem plumis, sed graui semper detenta pigritie: in sepulcris die noctūque versatur, & semper commorans in cauernis: de qua Ouidius: Fædaque fit volucris venturi nuntia luctus, ignauus bubo dirum mortalibus omen. Denique apud augures malum portendere fertur: nam cum in vrbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

Noctua dicitur, pro eo quod nocte circumuolat, & per diem non possit videre. Nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem Insula Cretenfis non habet, & si veniat aliunde statim moritur. Noctua autem non est bubo, nam bubo maior est.

Nycticorax, ipsa est noctua, quia nocte amat: est enim auis lucifuga, & solem videre non patitur.

Strix, nocturna auis habens nomen de sono vocis: quando enim clamat, stridet: de qua Lucanus: quod trepidus bubo, quod Strix nocturna queruntur. Hæc auis vulgo Amma dicitur, ab amando paruulos, unde & lac præbere fertur nascentibus.

Coruus, siue Corax nomen à sono gutturis habet quod voce coracinet. Fertur hæc auis, quod editis pullis escam plenè non præbeat, priusquam in eis per pennarum nigredinè similitudinè proprii coloris agnoscat. Postquam verò eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantius pascit. Hic prior in cadaueribus oculum petit.

Cornix, annosa auis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quam aiunt augures hominum curas significacionibus augere, insidiarum vias monstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, vt Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluuias portendere vocibus, unde est illud, Tunc cornix plena pluuiam vocat improba voce.

Graculus, à garrulitate nuncupatus, non, vt quidam voluit, pro eo quod gregatim volent: cum sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

Pica, quasi poetica, quod verba in discrimine vocis exprimant, vt homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, etsi linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait,

Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabis auem.

Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod ea in auspicijs utebatur. Nā ferunt hanc aue quiddam habere diuinum, illo indicio, quod in quacumque arbore nidificauerit, clauus vel quicquid aliud fixum fuerit, diu hære non possit, quin statim excidat, vbi ea infederit. Iste est Picus Martius, nam alia est Pica.

Pauo, nomen de sono vocis habet, cuius caro tam dura est, vt putredinè vix sentiat, nec facillè coquatur, de quo quidam sic ait. Miraris quoties gemmantem explicat alas. Et potes hunc seruo tradere dure coco?

Phasianus, à Phaside Insula Græciæ, unde primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud, Argiua primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.

Gallus à castratione vocatus. Inter cæteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscessos Gallos vocabant: sicut autè à leone læna, & à dracone dræna, ita à gallo gallina. Cuius membra, ferunt quidam, si auro liquefcenti misceantur, consumi.

Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam Germanæ dicuntur, quod plus cæteris nutriant.

Anseri, nomen Anas dedit per deriuationem, vel à similitudine, vel quod & ipse natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit, vt Anser, unde & clangore eius Gallorū ascensus in Capitolio deprehensus est.

Fulica dicta, quod caro eius leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, unde & apud Græcos Lagois dicitur. Est enim auis stagnensis, habens nidum in medio aquæ vel in petris quas aquæ circundant, maritimòque semper delectatur profundo. Quæ dum tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit.

Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, & præuidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nam in pelago iam grauissimam esse tempestatem (constat) cum ad littora Mergi confugerint.

Accipiter,

Accipiter, auis animo plus armata quam vngulis, virtutem maiorem in minore corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à capiendo nomen sumpsit. Est enim auis rapiendis alijs auibus auida, ideòque vocatur Accipiter, hoc est, raptor, unde & Paulus Apostolus. Sustinetis enim si quis vos accipit, vt enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis accipit. Fertur autè Accipitres circa pullos suos impios esse. Nam dum viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas, sed verberant pennis & à nido præcipitant, atque à tenero compellunt ad prædam, ne forte adulti pigrescant.

Capys Itala lingua dicitur à capiendo. Hunc nostri Falconem vocant, eo quod incuruis digitis sit.

Miluus, mollis viribus & volatu, quasi mollis auis, unde & nuncupatur, rapacissimus tamen, & semper domesticis auibus insidiatur.

Osisfragus, vulgo appellatur auis, quæ ossa ab alto dimittit, & frangit. Unde & à frangendo ossa nomen accepit.

Turtur de voce vocatur, auis pudica, & semper in montium iugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum & conuersationem fugit, & commoratur in syluis. Quæ etià hyeme deplumata in truncis arborum concauis habitare perhibetur. Cuius è contrario columba hospitia humana diligit semper domorum blanda habitatrix.

Columbæ dictæ, quod earum colla ad singulas conuersiones colores mutant, aues mansuetæ, & in hominū multitudine conuersantes, ac sine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentent, & osculo amorem concipiant.

Palumbes, eo quod sint fartæ, à pabulo quas vulgus Titos vocat, auis casta, ex moribus appellatur, quod comes sit castitatis. Nam dicitur quod amisso corporali confortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.

Perdix, de voce nomen habet, auis dolosa atque immunda. Nam masculus in masculum insurgit & obliuiscitur sexū libidinis præceps. Ad eò autem fraudulenta, vt alteri oua diripiens foueat, sed fraus fructū non habet, denique dum pulli propriæ vocem genitricis audierint naturali quodam instinctu, hanc, quæ fouit relinquunt, & ad eandem, quæ genuit, reuertuntur.

Coturnices, à sono vocis dictæ, quas Græci ὀρνυγας vocant, eo quod primū visæ fuerint in Ortygia insula. Hæ adueniendi habent tempora. Nam æstate depulsa maria transmeant.

Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit, eam terræ propinquantem accipiter videns rapit, ac propterea cura est vniuersis ducem sollicitare externi generis, per quam caueant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum, quam ob causam ijs veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut & homo, caducum patitur morbum.

Vpupā Græci appellant, eo quod sterco ra humana consideret, & foetenti pascatur fimo, auis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris & humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens dæmones suffocantes se videbit.

Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à propria voce constat nominatos. Hi veniendi tempus habent miluorum scapulis suscepti, propter breues & paruos volatus ne per longa aëris spatia fatigati deficient. Horum saluæ cicadas gignunt, oua passeris nido reperta comedit & sua obijcit, quæ ille suscipra & fouet & nutrit.

Passeres verò sunt, minuta volatilia, à paruitate vocata, unde & pusilli & parui.

Merula antiquitus medula vocabatur, eo quod moduletur. Alij Merulam vocatam aiunt, quia sola volat, quasi mera volans. Hæc cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia candida est.

Hirundo dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aëre capiat escas & edat, garula auis, & per tortuosos orbes & flexuosos circuitus peruolans, & in nidis construendis educandisque foetibus sollertissima, habens etiam quiddam præscium, quod lapsura deserat, nec appetat culmina, à diris quoque auibus non impetitur, nec vnquam præda est, maria transuolat, ibique hyeme commoratur.

Turdi à tarditate dicti, hyemis enim confinio se referunt.

Turdela, quasi maior turdus, cuius stercore viscum generari putatur. Unde & prouerbium apud antiquos erat, Malum sibi auem cacare.

Furfurio vocatus, quod prius farre in farinam redacto pasceretur.

Ficedulæ, dictæ quod ficos magis edant. **A** Quod panditur versiculo veteri illo, Cùm me ficus alat, cùm pascat dulcibus vuis, Cur potius nomen non dedit vua mihi? Carduelis, quod spinis & carduis pascitur, vnde etiam apud Græcos dicta est ab *ἀρδύς*, id est, spinis quibus alitur.

Augurēs autem dicunt & in gestu, & in motu, & in volatu, & in voce auium signa esse constituta.

† Oscines, aues vocant, quæ ore cantūque auspiciū faciunt, vt coruus, cornix, picus.

Alites, quæ, volatu ostendere futura videntur: quæ si aduersæ sunt, Inebræ dicuntur, quod inhibeant, id est verent: si prosperæ, Præpetes: & ideo Præpetes, quia omnes aues priora petunt volantes.

Tertiam faciunt speciem auguriorum in auibus, quam communem vocant, ex utroque permixtam, id est, cùm aues ex ore & volatu auguriantur, sed fidem non habet. **B** Omnium autem genera volucrum bis nascuntur. Primum enim oua gignuntur, inde calore materni corporis formantur, & animantur.

† Oua autem dicta, ab eo, quod sint vuida. Vnde & vua eo quod intrinsecus humore fit plena. Nam humidum est, quod exterius humorem habet, vuidum quod interius. Quidam autem putant ouum Græcam habere originem nominis. Isti autem dicunt *ὄν*, littera ablata. Oua autē quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generabilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino concepta, & seminali spiritu penetrata. † Ouo-
uorum vim tantam dicunt, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

† Cap. VII. Vnum nomen auium--psitacus. *Omnia ex Ambrosio. 5. Hex. c. 14. prater exempla, quæ ab Isidoro quoque omiſſa putabat Chacon.*

† Vt Garamantes. *De quib. Nicephorus lib. 9.*

† Aliæ Enchoriæ *Ex voce encuriæ, aut encoriæ, incolæ librarij non omnino absurdè fecerant. Basilii, à quo Ambrosius, ἐρχαίρια.*

† Neq. n. omnis Indiæ. *Plin. 33. c. 11.*

† Nam vnde volare, inde & ambulare. *è Seru. ad Pascentes illæ tantum prodire volando, Æn. 6.*

† Et homo paruus, pullo. *Vt supra ex Festo ostendimus.*

† Tanti enim contuitus. *Ex Hier. in Abd. c. 1.*

† Nam & contra radios. *Ex Ambrosio. 5. Hex. c. 18. & in ps. 118.*

† Harum quas dicunt *Ambrosio. c. 20.*

† Vultures autem. *Idem in oratione de obit. Theodos. Bradypus apud Græcos. Facilis fuit lapsus ex hac*

voce in Gradipes, quæ in plerisq. CC. legitur Plin. 10. c. 32. Proximæ sunt quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas.

† Ordine litterato. *è Seru. Æn. 1. ad v. Cætu cinxere polum. Reliqua è Solin. c. de Thracia.*

† Quem sonum oris potuis. *è Solin. 35. & Ambrosio V. Hex. c. 16.*

† Societatis comites. *Sic paullo post columbam castitatis comitem dicit.*

† Olor autem dictus. *Olorem Latinam vocem statim faciet, sed è Græca duci, nihil vetat. nisi aliena hac esse cum Chacone nauis.*

† Cygnus. *Aliquanto durior notatio.*

† Olores autem Latine. *è Seruio ad v. Strymoniamq. gruem, aut album deiecit olorem. Æn. 11.*

† Nautæ bonam prognosin. *è Seru. Æncid. 1. ad v. Aspice bis senos læt.*

† Sicut Æmilius ait. *Æmilius Macer in ornithogonia. & ita legendum censebat Chacon apud Noniū in Prolecta, non Licinius. Nam quamuis vtriusq. Plinius meminerit, tamen cum de auibus agit Æmiliū citat. qui citatur etiam à Non. in luculentus, ita Seru. Æn. 1. ad v. ignauum funos pecus à præsepib. arcent.*

† Struthio. *Ex Greg. 31. Moral. ad Tob. c. 39.*

† Quodq. aua volare Ardea. *è Lucan. 5. locus verò è Seru. Georg. 1. & Æn. 7.*

† Formidat. *Ex Ambrosio. Hex. 5. c. 13.*

† Tantalum vocant. *Videndum, num potius Taurum. Nam ardeam stellarem ita appellat Aristoteles. Quod bouis mugitū voce imitetur. cuius meminit etiā. Plin. lib. 10. c. 42.*

† Phœnix auis dicta. *Plin. lib. 13. c. 4. à phœnice, id est, palma.*

† Cinnamulgus *Plin. 10. cap. 33. & Sol. c. 46. idem est cum cinnamomo. Sed cinnamomum vnico n. scribunt Græci atq. ita scribi præcipit apud Latinos Nestor antiquus Gramm.*

† Psitacus è *Solin. c. 55.*

† Halcyon quasi auis Oceana. *Gothici Cyanea.*

† Pellicanus - fluminis. *Verba Augustini. in. ps. 101.*

† Nam Canopus Ægyptus dicitur. *Nam Pelleus canopus mallet, vt magis etymon responderet? Virgil. Georg. Nā qua Pellæi gens fortunata Canopi. 4. Et tamen lib. 19. c. 5. Nam Canopea Ægyptus est.*

† Stymphalides aues ab Stymphadib. insulis. *CC. goth. Stromphalidæ aues ab Strophadib. insulis. Vtiosum vtrumq. Nam neq. Stymphades insula vlla (vt opinor) dicuntur; neq. Strophalida aues. Est autem Stymphalus Arcadiæ palus, itemq. in Epiro Strophades insula, & vtrouique aues, quarum illas confixisse sagittis Hercules, has abegisse Zethus, & Calais Boreæ filij memorantur. de illis Lucret. 5. vncisq. timendæ, Vnguibus. Arcadiæ volucres Stymphala colentes-- de his Virg. 3. Æn. Strophades Graio stant nomine dictæ Insulæ Ionio in magno, quas dira Celeno, Harpyæq. &c.*

† Diomedeas aues. *Locus plurib. ex auctorib. concinnatus è Seru. ad v. Nunc etiam horribili visu p. seq. Æn. 11. Aug. 18. de ciu. c. 16. Solin. c. 9. Plin. & Ouidio.*

† Memnonides, *Plin. 10. c. 26. Solin. c. 43. Albert. Magn. 23. de animal. Ouid. 13. metam. Terq. rogam lustrant, & confonus exit in auras Terplangor.*

† Herciniæ aues. *è Sol. 32.*

† Quamuis nox obteta densis tenebris. *Virg. Georg. i. Semper & obtenta densantur nocte tenebræ.*

† Onocrotalon-- quorum duo genera. *Ex Hier. in Soph.*

† *Soph. 2. Est auis hæc voracissima, propterea Martialis turpe Rauennatis guttur Onocrotali. Vid. Nebriss. in lib. de L. locis.*

† Ibis auis Nili. *Plin. 8. c. 27. Ælian. 2. c. 35.*

† Hæc serpentum onis. *è Solin. c. 45.*

† Meropis-- eol. & gaulos. *Sic vocant Itali, nos auerjarucor.*

† Quam monedulæ committend. *committabant legitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. c. 29.*

† Vespertilio. *Ex Ambrosio. Hexaem. 5. c. 24.*

† Animal murium simile. *Verba Hierony. in Is. 2. cap.*

† Luscinia *Ex Ambrosio. Hexaem. 5. c. 11. Diuersa tamen origo placuit Varroni. lusciola, aut luscinia (inquit) quod luctuosè canere existimatur, atque esse ex Attica Progne in luctu facta auis.*

† & mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus instat, vocib. instat & absiduas iacit ore querelas. *i. de diuinatione ex iisd. prognost. Quintus frater.*

† Vlula auis. *è Seru. eclog. 8.*

† Cum enim clamat. *Seruus hac de bubone, non de vlula Æn. 4.*

† Hanc autem insula Cretens. *è Solin. c. 16.*

† Nam exorto splendore. *Ambr. 5. hex. c. 24.*

† Noctua autem non est bub. *è Seru. Æn. 12.*

† Nycticorax ipsa est noctua *Hieronym. epist. 135. ad Sunniam.*

† quia noctem amat. *Aug. in Ps. 101.*

† est n. auis lucifuga. *è Ser. Georg. 1. ad v. Nequicquam seros e. noct.*

† & solem videre non pat. *De Vespertione dixit Hieronym. Is. 2.*

† Strix. *Vid. Fest. sed quod vulgè Ammas dici refert. hinc quidam nutrices amas à nostris vocari putant. alij vero nō Latinam vocē, sed è Germania à Gothib. aduectā existimant. Sed, qui Hebræam dixerit, minus, credo, fallit.*

† Coruus-- fertur hæc auis. *è Greg. 30. Moral. c. 9. Al. 15.*

† Oculum petit. *Catull. de Cominio-- Non equidē dubito, quin primum inimica bonorum-- Lingua execta auido sit data vulturio,-- Effoscos oculos voret atro gutture coruus,-- Intestina canes, cætera membra lupi.*

† significationibus augere. *Ita solus Vulcan. reliqui agere.*

† Picæ. q. poetricæ. *Vel ad Persium respexit-- Coruos poetas, & poetridas picas-- aut ad fabulam de Pieridibus in picas mutatis.*

† Pica loquax. *Carmen Martialis.*

† In quacumque arbore nidificauer. *Ex Plin. 10. cap. 18.*

† iste est picus Martius. *è Seru. ad v. Aurea percuss. virga Æn. 7.*

† Pauo-- vt putredinem vix sentiat. *Ex Augu. 21. de ciuit. c. 4.*

† de quo quidam. *Martialis.*

† à Phaside insula Græciæ. *Fluuius potius, aut vrbe.*

† consumi. *Aurum scilicet. Plin. 29. c. 4. Si auro liquefcenti gallinar. membra misceantur, consumūt id in se, ita hoc venenum auri est.*

† Iste vigilias noctis. *Ex Ambrosio. Hex. 5. c. 13.*

† Nullum animal. *è Ser. Æn. 8.*

† Fulica dicta, eo quod caro eius leporē sapiat. *Fu- lignem, credo, aut vlginem sapit. sed quorsum illud: lagos n.*

† lepus dicitur-- mirum ni glossema est.

† Est enim auis stagnens. *Ex August. in ps. 103.*

† maritimo q. f. d. p. *Ex Ambrosio. c. 13.*

† mergis ab absid. *Ita est in Gotth. & apud Ambrosio. reliqua ex Virg. Georg. 1.*

† si quis vos accipit. *Ex Greg. 33. Moral. c. 11. Al. 16.*

† Fertur autem accipiter. *Ex Ambrosio. c. 18.*

† Capys. *Seru. ad Carmen-- Et capys hinc nomen Campanæ ducitur vrbi. constat (inquit) Capuam à Thufcis conditā viso falconis augurio, qui Thufca lingua Capys dicitur. & Fest. in Capuam.*

† rapacissimus, &c. *Verba Hieronymi ad Zachar. c. 5.*

† Turtur auis pudica. *Hieron. 1. contra Iouinian. Turtur auis pudicissima. & Orig. hom. 2. in Cant. Hiero. interprete, turtur semper in montium iugis, & arborū verticib. commoratur.*

† ac sine felle. *Quod minimum fellis habeat vt diximus supra. vid. Arist. 2. de hist. anim. c. 15.*

† quas vulgè Titos. *Seru. eclog. 1. Columbæ quas vulgus tetas vocat.*

† Perdix de voce nomen habet. *Est enim πέρδιξ das flagitium (vt ait Plautus) crepando facere. honeste Statius- quiq. refert iūgens iterata vocabula perdix. Hieron. men (oratorid credo, vt causæ seruaret) à perdendo perdicem nominatam dixit ep. 48.*

† aded autem fraudulenta. *Ex Ambrosio. 6. c. 3. & Hieronymi. ad Ierem. 17. & ep. 48.*

† Ortygometra. *è Solino.*

† Vpupa. *Ex Hier. in Zacha. c. 25. vsq. ad comorans.*

† Tucos quos Hispani cuculos. *Inuerso ordine in libris omnib. legerim cum Chacone, Cuculos quos Hispani cucos.*

† Merula- q. mera volans. *sic Varro, & Festus. sed improbat Quintilian. lib. 1. c. 5.*

† hæc cum in omnibus locis nig. *è Solin.*

† à diris quoq. auibus. *Ita est in Gothicis recte. Solin. minime certè à diris auibus impetuntur, neq. vnquam prædæ sunt, vt factæ.*

† hyemis enim confin. *Ambrosio. 5. Hex. c. 14.*

† Furfurio. *Sine Farsario, vtramque enim lectionem admittunt & Gothici characteres, & ipsa notatio. Varro. 3. de re rust. Diebus xx antequam quis tollere vult turbos, largius dat cibum, quod plus ponit, & farre subtiliore incipit alere.*

† Carduelis. *è Seru. Georg. 3. ad v. littorâq. Halcyonem resonant, achalantida dumi.*

† Oscines. *Ex Festo,*

† Quæ si aduersæ sunt Inebræ. *Fest. Inebræ aues, quæ in augurijs aliquid fieri prohibent, & prorsus omnia inebra appellantur, quæ tardant, vel morantur agentem. Gloss. Enibra Enavria. Inebra ἔγρεορ μαυρευτῶν. Ember picus ἔγρεορ πορνῶν. Enibrum πῆγάμῶσος ἐπιβραβῆσος.*

† Præpetes. *Vid. Seru. ad v. Præpetis omina pennæ Æn. 3. Agell. lib. 6. c. 6. & Fest.*

† auguriantur. *Ita V. c. 1. auguria faciunt.*

† Sed fidem non habet. *Hoc est, ea auguria certa, & rata non sunt, mendosè omnes libri, sed fides hoc vel hæc non habet: Rabanus, sed fides Christi hoc nō habet, quasi minus superiora fides Christi damnet.*

† Omnium autem genera voluct. *Ex Lactan. de opif. c. 3.*

† Vnde & vua. *è Seru. eclog. 10.*

† Oorum vim. *Ex Plin. 29. c. 3.*

De minutis volatilibus. Cap. VIII. A^k hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nec vsquam alibi.

A^pes dictæ, vel quòd se pedibus inuicè alligent, vel pro eo quòd sine pedibus nascantur. ^bNam postea & pedes, & pennas accipiunt. Hæ follertes in ^cgenerandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex varijs floribus fauum condunt, textisq. ceris innumera prole castra replent, exercitum & reges habent, prælia mouent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de boum cadaueribus. ^dNā pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur, vt ex putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. ^ePropriè autem Apes vocantur ortæ de bobus, sicut Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespæ de asinis.

^f Costros Græci appellat, qui in extremis partibus fauorum maiores creantur, quos aliqui reges putat (dicti quod castra ducant.) ^g Fucus est maior ape, crabrone minor. Dicitur autem fucus quod alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim quod non laborauit: De quo virgil. Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Vespæ. ----
Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicut autem Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ita ex eis iterum sæpè nascuntur Scarabæi, vnde & cognominati sunt.

^h Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.
ⁱ Buprestis, animal est in Italia paruum, simillimum scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas boue maximè, vnde & nomē habet, deuoraturq. tacto felle ita inflāmat, vt rūpat.

Cicendela, scarabæorū genus est, eo quòd gradieus vel volans lucet.

Blattæ, à colore nuncupatæ, siquidem & comprehensæ manū tingunt, vnde & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nam musca lucipeta, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantum ambulat.

Papiliones, auiculæ sunt, quæ maximè abundant florentibus maluis, quiq. vermiculos stercore suo faciunt nasci.

Locusta, quòd pedibus sit longis, veluti hasta, vnde & eam Græci, tam maritimam, quàm terrestrem astacon appellant.

Cicadæ, ex cuculorum nascuntur sputo,

Musca ex Græco venit, sicut & mus: hæ, sicut & apes, necatæ in aqua, aliquoties post vnus horæ spatium reuiuiscunt.

Cynomyia Græcè vocatur, i. musca canina. Nam *κύνων* Græcè canis vocatur.

^l Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinè fugat: habet enim in ore fistulā in modū sti muli, qua carnē terebrat, vt sanguinè bibat.

^m Cyniphes, muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est.

ⁿ Oestrus, animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem Græcum est, quod Latinè Asilus, vulgò Tabanus vocatur.

^o Bibiones sunt qui in vino nascuntur, quos vulgò mustiones à Musto appellat, vnde & Afranius, Ad me cū spectas, fabulariq. incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones inuolat.

^p Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

^a Cap. VIII. Apes dictæ. è *Seru. Geor. 4. ad carmen*, Aut illæ pedib. connexæ.

^b Nam postea & ped. *Ex eod. ad v. Trunca pedum primo.*

^c generandi mellis officium. *Ex Laet. lib. 3. c. 10.*

^d Nam pro his creandis, *Seru. ad v. cæsisq. iuuécis.*

^e propriè tamen apes. *Ex eod. ad v. Ignauum fucos, Æn. 1.*

^f Costros Græci appellant. *Castros impressi libri, Chacon Oestros legebat, cū costros in libris omnibus sit, alienasq. esse illas voces (dicti quòd castra ducant) Cur enim Græca voci Latinum etymon aptaret, quod peruersissimum esse Seruius, & Charisius dicunt. Sumpta enim esse hæc à Palladio lib. 6. c. 10. Hoc mensè incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creatur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci *δίσπρος* appellant, & necari iubent. Eadem propè Columella lib. 6. cap. 10. Sed cum rursus pauld post de æstris sermo sit, Costros hoc loco mouere religio fuit.*

^g Fucus ape mai. crabr. min. *Verba Æmilij Macri apud Seru. loco cit.*

^h Tauri vocantur scarab. *Ex Plin. 30. c. 5.*

ⁱ Buprestis. *Ex eod. lib. c. 4.*

^k Hæ in Italia apud Rhegin. è *Solin. c. 8.*

^l Culex ab aculeo. *Non dubito, quin ex Aug. in ps. 148. quis dedit aculeum culici, vt sanguinem sugat? quā tenuis fistula est, qua sorbet?*

^m Cyniphes. *Aug. 3. de Trinit. c. 7. Cyniphes musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cædebatur. à Græcis *κύνιπες*, *κύνιπες*, & *κύνιπες* ab Aetio dicuntur.*

ⁿ Oestrum autem Græcum. *Verba Seruij Georg. 3. ad v. Oestrom Graij vertere vocantes.*

^o Bibiones. *Al. bibones. Afranij senarijs nihil elegantius.*

^p Gurgul. è *Seru. Geor. 1.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De mundo, & partibus.

P R Æ F A T I O.

IN hoc libello, quasi in quadam breui tabella, quasdam cæli caussas, sitúsque terrarum, & maris spatia annotauimus, vt in modico lector ea percurrat, & compendiosa breuitate etymologias eorum caussasque cognoscat.

DE MVNDO.

Cap. I.

MVNDVS^a est cælum, terra, mare, & quæ in eis, opera Dei, de quo dicitur: & mundus per eum factus est. Mundus Latinè à philosophis dicitur, ^b quod in sempiterno motu sit, vt cælum, sol, luna, aer, maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Vnde & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa, inquit, mouentur. Græci verò nomen Mundo de ornamento accommodauerunt, propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem siderum. Appellatur enim apud eos *κόσμος* quod significat ornamentū. ^c Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aspiciamus.

^d Quattuor autem esse (constat) climata mundi, id est, plagas: Orientem, Occidentē, Septentrionem, & Meridiem.

Oriens, ab exortu solis est nuncupatus. Occidens, quod diem faciat occidere, atque interire. Abscondit enim lumen mūdo & tenebras superinducit.

Septentrio autem à septem stellis axis vocatur, quæ in ipso reuolutæ rotatur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quòd vertitur, sicut poëta ait, Vertitur interea cælum.

^e Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tunc purius

A micat æther. Merum enim purum dicitur. Ianuæ cæli, duæ sunt, Oriens & Occidens: nam vna porta sol procedit, alia se recipit.

^f Cardines autē mundi duo, Septentrio & Meridies, in ipsis enim voluitur cælum.

^a Cap. I. Mundus est cælum, & terra. *Ex August. tract. 2. in Ioann.*

^b quod in sempiterno motu. *Idem etymon secutus videtur Festus cū dixit, Mundus appellatur cælum, & terra, mare & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebris, quia non est alius, quàm quòd moueri potest. Varro verò, & Plinius ab absoluta perfectaq. elegantiā mundum ex Græcor. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Vniu. vt hunc varietate distinctum benè Græci *κόσμος*, nos lucentem Mundum nominaremus.*

^c Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. *Verba Hier. in Ion. c. 1.*

^d Quattuor autem esse constat clim. *eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex Exod. & in quest. in Genes. c. 13. quattuor (inquit) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Vid. Seru. Geor. 1. ad v. Mundus vt ad Scythiam, Riphæasque arduus arces.*

^e Meridies. *eodem modo supra lib. 3. cap. 41. & lib. 5. cap. 31.*

^f Cardines mundi. *Supra lib. 3. c. 37.*

De Atomis. Cap. II.

A Tomos philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas, vt nec visui pateant, nec *τομήν*, id est, sectionē recipiant, vnde & *άτομοι* dicti sunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulueres, qui infusis per fenestras

feneſtras radijs ſolis videntur, ex ijs arbores & herbas & fruges omnes oriri, & ex ijs ignem & aquam, & vniuerſa gigni, atq. cōſtare quidam philoſophi gentium putauerunt.

Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero (aut in littera). In corpore vt lapis: Diuidis eum in partes, & partes ipſas diuidis in grana, veluti ſunt arenæ, rursūmque ipſa arenæ grana diuide in minutiffimum puluerem, donec ſi poſſis peruenias ad aliquam minutiam, quæ iam non ſit, quæ diuidi vel ſecari poſſit. Hæc eſt atomus in corporibus. In tempore vero, ſic intelligitur atomus: Annum verbi gratia diuidis in meſes: meſes, in dies: dies, in horas: adhuc partes horarum admittunt diuiſionem, quouſque venias ad tantum temporis punctum, & quandam momenti ſtillam, vt per nullam morulam produci poſſit, & ideò iam diuidi nō poſteſt. Hæc eſt atomus temporis: In numeris, vt puta octo diuiduntur in quattuor, rursūm quattuor in duo, deinde duo in vnum. Vnus autem atomus eſt, quia inſecabilis eſt. Sic & in littera, nam orationem diuidis in verba, verba autem in ſyllabas, ſyllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus eſt, nec diuidi poſteſt. Atomus ergò eſt, quod diuidi non poſteſt, vt punctus in Geometria. Nam τὸ μὴ Græcè ſectio dicitur, ἀτομος indiuiſio.

^a Cap. II. Atomos philoſophi. Vid. Plutarch. 1. de placit. philoſ. c. 3. & Stob. eclog. 1. phyſ. cap. 17. & Seru. in Sileno.
^b Sic & in littera. è Serg. in art. Donati.

De Elementis. Cap. III.

H Ylen ^a Græci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo proſus modo formatam, ſed omnium corporalium formarum capacem, ex qua viſibilia hæc elementa formata ſunt: vnde & ^b ex eius deriuatione vocabulū acceperunt. ^c Hanc Hylen Latini materiam appellauerunt, ideò quia omne informe, vnde aliquid faciendum eſt, ſemper materia nuncupatur. Proinde & eam poëtæ ſyluam nominauerunt. Nec incongruè, quia materiæ ſyluarum ſunt. ^d Græci autem elementa στοιχεῖα nuncupāt (eo quòd ſibi ſocietatis concordia & communionem quadam conueniant, nam ſic ea inter ſe naturali quadam ratione iuncta dicuntur) modo originem ab igne repetentes vſque ad

terram: modo à terra vſq. ad ignem: vt ignis quidem in aëra deſinat, aër in aquā deſcendit, aqua in terram craſſeſcat, rursūſque terra diluatur in aquam, aqua rareſcat in aërē, aër in ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus in eſſe: ſed vnum quodque eorum ex eo quòd amplius habet accepiffe vocabulum. Sunt autem diuina prouidentia proprijs animantibus diſtributa: nā cælum angelis, aërem volucris, mare piſcibus, terram hominibus, cæterisq. animantibus Creator ipſe impleuit.

^a Cap. III. Hylen. Ex Augu. 20. contra Fauſt. c. 14.
^b ex eius deriuatione vocabulum accep. Nempe vt elementa ſunt, quaſi hylementa.
^c Hanc hylen Græci. Seru. En. 8. ad v. Aruor. pecorisque Deo.
^d Græci autem elem. στοιχεῖα. Ambroſ. Hex. 3. cap. 4. Vnde & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quod ſibi conueniant, & concinant.

De Cælo. Cap. IV.

CÆlum ^a vocatum, eò quòd tanquam cælatum vas impreſſa lumina habeat ſtellarum veluti ſigna. Nam cælatum, dicitur vas quod ſignis eminentioribus refulget. Diſtinxit enim cælum Deus claris luminibus, & impleuit: ſolis ſcilicet & lunæ orbe fulgenti, & aſtrorum micantium ſplendentibus ſignis adornauit. ^b Alias autē à ſuperiora celando. ^c Hic autem Græcè στερανός ἀπὸ τῆς ἐρείσθαι, id eſt, à videndo, eo quòd aër perſpicuus ſit, & ad ſpeculandū purior. Cælum autem in ſcripturis ſanctis ideò Firmamentum vocatur, quod ſit curſu ſiderū, & ratis legibus fixiſque firmatum: interdū & cælū pro aëre accipitur, vbi venti & nubes, procellæ, & turbines ſunt. ^d Lucretius: cælo, qui dicitur aër. Et Pſalmus, Volucres cæli appellat: cūm manifeſtum ſit aues in aëre volare: ^e & nos in conſuetudine hūc aërem cælum appellamus: nam cūm de ſereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus: qualis eſt aër? aliquando, quale eſt cælum?

^a Cap. IV. Cælum vocatum. Ex Ambroſ. 2. Hex. c. 4. alijs cælum quaſi κῶλον, id eſt, cauum.
^b Alias autē à ſuperiora celando. Abſunt hæc à CC. Rom.
^c Hoc autem Græcè στερανός. Ex Ambroſ. 5. Hex. cap. 22. Auçtor verò libri de mundo ad Alexand. quod ſuper τὰ στερα, id eſt, montes ſit.
^d Lucretius. lib. 4. Sunt etiam quæ ſponte ſua gignuntur, & ipſa Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur aër.

& nos in conſuetudinem. Ex Aug. de agone Chriſt. cap. 3.

De partibus Cæli. Cap. V.

Æther locus eſt, in quo ſidera ſunt, & ſignificat eum ignem, qui à toto mundo in altū ſeparatus eſt. ^a Sanè Æther eſt ipſum elementum: Æthra verò ſplendor ætheris, & eſt ſermo Græcus.

Sphæra cæli dicta, eò quòd ſpecies eius in rotundum formata eſt, ſed & quicquid tale eſt, à volubilitate ſphæra à Græcis dicitur, ſicut & pilæ, quibus ludunt infantes. Nam philoſophi dicunt cælum in Sphæra figurā vndique eſſe conuexum, omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole librata. Hoc moueri dicunt, & cū mora eius ſidera in eo fixa ab Oriente vſq. ad Occidentem circuire, Septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Axis, eſt Septentrionis linea reſta, quæ per mediam pilam ſphæra tendit, & dictus axis, quòd in ea ſphæra vt rota voluitur, vel quia ibi plauſtrum eſt.

Cardines, extremæ partes ſunt axis, & dicti cardines, eò quòd per eos vertitur cælū.

Poli, ſunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter eſt Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq. Boreus: alter Auſtralis qui nunquā videtur, & Auſtronotius dicitur. Et dicti Poli, quòd ſint axiū cycli ex vſu plauſtrorū, à poliendo ſcilicet nominati, ſed polus Boreus ſemper videtur, Auſtronotius nunquā, quia dextra cæli altiora ſunt, preſſa Auſtri.

Conuexa, extrema cæli ſunt, à curuitate dicta: nam conuexum curuum eſt & inclinatum, & in modum circuli flexum.

Lacteus circulus, via eſt, quæ in ſphæra videtur, à candore dicta, quia alba eſt: quā aliqui dicunt viam eſſe, qua circuit ſol, & ex ſplendoris ipſius tranſitu ita lucere.

^a Cap. V. Æther. Repetitur hoc caput ex lib. 3. cap. 32. 36. 38. & 45.
^b Sanè æther eſt. Verba Seruij ad v. lucidus æthra, En. 2.
^c Horum alter eſt Septentrionalis. Ex commentarijs Arati in fine.

De Circulis cæli. Cap. VI.

Habitatio iſta cæli circulorum diſtincta zonis, quaſdam partes temperie ſua in-

colere permiſit, quaſdam negauit, enormitate frigoris aut caloris. Zonæ autem ipſæ quinque ſunt: quæ ideò zonæ vel circuli appellantur, quòd in circumductione ſphærae exiſtunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur, eò quòd intra eū Arctorum ſigna incluſa perſpiciuntur, quæ à noſtris in vrſarum ſpeciem ficta, Septétriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικὸς περιὸς dicitur, quia in eo circulo ſol Aquilonis ſinibus æſtatem faciens, vltra eū circulum non tranſit: ſed ſtatim reuertitur, & inde Tropicus appellatur. Tertius circulus ἰσημερινός, qui à Latinis ideò Æquinoctialis appellatur, eò quòd ſol cūm ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. ἰσημερινός enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia ſphærae pars conſtituta perſpicitur. Quartus circulus. Antarcticus vocatur, eo quòd contrarius ſit circulo, què Arctiçū nominamus. Quintus circulus χειμερινός τροπικός: qui à Latinis Hyemalis ſiue Brumalis appellatur, ideò quia ſol, cūm ad eū circulum peruenerit, hyemē ijs, qui ad Aquilonem ſunt, facit, æſtatem autem ijs, qui in Auſtri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus eſt, (qui duodecim continet ſigna, ἀπὸ τῶν ζώων, id eſt, animalibus, ita dictus.)

^a Cap. VI. Eo quòd intra ipſum Arctorum ſigna. Hæc quoq. ex lib. 3. c. 43. Arcturi, quod eſt in editis non diſplicet (quamuis Arctorū ſit in Gothiſis) ſunt n. verba Hygini lib. 1. aſtronom. vt illic notauimus.
^b Zodiacus circulus eſt. Lacuna eſt in Gothiſis quibusd. poſt hæc verba & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum vtroque diſſideant inter ſe codices, qui eam explent.

De aëre et nube. Cap. VII.

Æther, eſt inanitas plurimum habens admixtum raritatis, quàm cætera elementa. De quo Virgilius, ^b Longum per inane ſecutus. Aër dictus ἀπὸ τῆς ἀίαν, ab eo quòd ferat terrā, vel ab eo quòd feratur. Hic autē partim ad cæleſtē, partim ad terrenā materiam pertinet: nam ille ſubtilis, vbi ventofi ac procelloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cæleſtem pertinent partem, iſte verò turbulentiore, qui exhalationibus humidis corporeſcit, terræ depuratur, quique ex ſe multas ſpecies reddit: ^c nam commotus ventos facit: vehementius concitatus, ignes & tonitrua: contractus, nubila: conſpiſſatus, pluuiā: congelantibus nubilis, niuem: turbulenti-

tius congelantibus densioribus nubilis, grā-
dinem distentus, serenum efficit: nam aere
densum nubem esse constat: nubem rare-
factam & solutam, aërem.

^d Nubes dicta ab obnubendo, id est, operie-
do cælum, unde & nupta, quod vultus suos
velent, ^e unde & Neptunus quod nubat, id
est, mare terrā tegat. ^f Nubes autē aëris de-
sitas facit. Venti enim aërem conglobant,
nubemque faciunt, unde est illud: atque in
nubem cogitur aër.

^a Cap. VII. quā cætera elementa. *Affentior Cha-
coni, cui adulterina videntur hæ voces.*

^b longum per inane secutus. *Nonsunt hæc apud Ma-
ronē. Ergo legas licebit, vel ex Sileno- magnum per inane*

^c nam commotus ventos, &c. *Verba sunt Aug. 3. de
Genes. ad lit. c. 10.*

^d nubes dicta, è *Seru. ad v. arsurasq. comas obnu-
bit amictu.*

^e Unde & Neptunus. *Arnob. 3. aduers. Gent. quod aqua
nubat terram. putabat Chacon Isidorum scripsisse: unde &
Neptunus, quod nubat terram: & mare Neptuni, tegat, &
nubat glossas fuisse alienas.*

^f nubes autem aëris densitas. *Ex eod. AEn. 5. atque
in nubem cogitur aër.*

De tonitruo. Cap. VIII.

Tonitruum dictum quod sonus eiuster-
reat, ^a nam tonus, sonus. Qui idē inter-
dum tam grauitē concutit omnia, ita ^b vt
cælum discidisse videatur, quia cum procel-
la vehementissimi venti nubibus se repen-
te im miserit, turbinē inualefcete, exitūque
quærente, nubem, quam excauauit, impetu
magno percindit, ac sic cum horrendo fra-
gore defertur ad aures. ^c Quod mirari quis
nō debet, cum vesicula, quamuis parua, ma-
gnam tamen sonitū displosa emittat. Cum
tonitruo autem simul & fulgura exprimit,
sed illud celerius videtur, quia clarū est, hoc
autem ad aures tardius peruenit. Lux autē,
quæ apparet ante tonitruum, ^d Fulgetra vo-
catur. Quæ, vt diximus, idē ante videtur,
quia clarum est lumen, tonitruū autem ad
aures tardius peruenit.

^a Cap. VIII. nam tonus, sonus. *Tonitruum à Cecina
tonum dictum refert Seneca lib. 2. natural. quest. & à pris-
cis quidem tonitruum, ætate sua non nisi tonitrua pluraliter
efferi.*

^b Ita vt cælū discidisse. *Discessisse quoq. & deci-
disse legitur, quæ ego scripturarum vt nullā prorsus reijcio,
ita discidisse libentius amplector, vt se discidisse intelligas, vt
sepe alias. na & discindi legit Romanus codex, & discidisse*

*alij mendose, & percindit, vel percindit potius, quod se-
quitur, ter vsurpauit eadē in re Lucretius, quem imitatur hoc
loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis disci-
disse videtur postulare. Quod verò ad discidisse attinet, non
semel in libris de diuinatione discessus cæli legitur.*

^c Quod mirari quis non debeat cum, vesicula.
*Lucret. lib. 6. Nec mirum cum plena animæ vesicula
parua, Sæpe ita dat pariter sonitum displosa re-
pente.*

^d Fulgetra vocatur. *Al. fulgetrum. Sed fulgetra omni-
no legendū ex Seru. AEn. 8. ad- fulgores nunc terrificos
ignemq. metumque. Vulcanius fulgor edidit.*

De fulminibus. Cap. IX.

Fulgur & fulmen, ictus cælestis iaculi, à fe-
riendo dicti: ^a fulgere enim ferire est ac
percutere. ^b Fulmina autem collisa nubila fa-
ciunt: ^c nam omnium rerum collisio ignem
creat, vt in lapidibus cernimus, vel attritu
rotarum, vel in syluis arborum: simili modo
in nubibus ignis, unde & prius nubila sunt,
deinde ignes. Ex vento autem & igne ful-
mina (certum est) in nubibus fieri, & impul-
su ventorum emitti: idē autem fulminis
ignem vim habere maiorem ad penetran-
dum, ^d quia subtilioribus elementis factus
est, quā noster, id est, qui nobis in vsu est.
Tria sunt autem eius nomina, fulgur, ful-
gor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor,
quia incendit & vrit: fulmen quia findit:
ideo & cum ternis radijs finguntur.

^a Cap. IX. Fulgere enim ferire. *Fest. fulgere pris-
ci pro ferire dicebant, unde fulgur dictum est.*

^b Fulmina autem, è *Seru. ad v. iaculata è nubibus
ignem. AEn. 1.*

^c Nam omnium rerum coll. -- arborum. *Verba
Seruij AEn. 1. ad illud, unde imber, & ignes.*

^d quia subtilioribus elementis. *Respexit ad Lucretij
carmina lib. 2. Quare fulmineus multo penetratior
ignis, Quam noster fluat è tedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cælestis fulminis ignem, Sub-
tilem magis è paruis constare figuris.*

De Arcu, & nubium effectibus. Cap. X.

Arcus cælestis dictus à similitudine cur-
uati arcus. Iris huic proprium nomen
est. Et dicitur Iris quasi aëris, id est, quod per
acrem ad terras descendit. Hic autem à so-
le respundet, dum caua nubis ^b ex aduerso
radium solis accipiunt, & arcus speciem fin-
gunt, cui varios colores illa dat res, quia aqua
tenuis, aër lucidus, & nubes caligans irradia-
ta, ista varios creant colores.

Pluuia:

Pluuia dicta, quod fluant, quasi fluuia. **A**
^a Nascuntur enim de terræ & maris anhel-
tu, quæ, cum altius eleuata fuerint, aut solis
calore resoluta, aut vi ventorum cōpressæ,
stillantur in terris.

Nimbus, est densitas nubis intempesta, &
obscura, & inde nimbus à nube. ^d Sunt au-
tem nimbi repentina & præcipites pluuia:
nam pluias vocamus lentas & iuges, quasi
fluuias, vel quasi fluentes.

Imbres autem & ad nubes & ad pluias
pertinent, dicti à Græco vocabulo, quod ter-
ram inebrient ad germandū. Ex his enim
cuncta creatur, ^e unde & Lucretius, Ex igni, **B**
terra, atque anima nascuntur, & imbri. Est
autem nomen Græcum.

Grando appellata, quod forma eius gra-
norum similitudinem habeat. Hæc autem
ventorum rigore durantur in nube, ac soli-
dantur in niuem, ruptoque aëre soluuntur.

Nix, à nube, unde venit.

Glacies, à gelu & aqua, quasi gelaquies, id
est, gelata aqua.

Gelu autem, quod eo stringatur tellus, ^γ
quippe terra dicitur. Tunc autem maiori ge-
lu stringitur terra, cum fuerit nox serena.

Pruina, est matutini tēporis frigus: quod
inde pruinę nomen accepit, quia sicut ignis
vrit. ^π enim ignis: ^f vrere verò & ad solem, **C**
& ad frigus pertinet. Nā vno sermone duo
diuersa significantur, pro eo quod vnum ef-
fectum habent. Similis enim vis est caloris
& frigoris, unde & vtraque saxa rumpunt. Nā
calor vrit, vt est. Vritur infelix Dido. Item
frigus vrit, vt est, aut Boreæ penetrabile fri-
gus adurat.

Ros, Græcum est, quod illi *δέσμος* dicunt.
Alij ros putant dictum, quia rarus est, non
spissus, vt pluuia.

Nebula inde dicta, unde & nubila, ab ob-
nubendo scilicet, hoc est, operiedo terram,
siue quod nubes volās faciat. Exhalat enim **D**
valles humidæ nebulas, & fiunt nubes, inde
nubilum, inde niues. Nebulæ autem ima-
petunt, cum serenitas est, summa, cum nu-
bilum.

Caligo, vmbra est de spissitudine aëris ef-
fecta. Et dicta caligo, quod maximè aëris ca-
lore gignatur.

Tenebræ dicuntur, quod teneant vm-
bras. ^g Nihil autē sunt tenebræ, sed ipsa lucis
absentia tenebræ dicuntur: sicut silentium
non aliqua res est, sed vbi sonus non est, si-
lentiū dicitur: sic tenebræ non aliquid sunt,

sed vbilux non est, tenebræ dicuntur.

Vmbra, est aër carens sole, dicta autem,
quod fiat cum solis obijcitur radijs. Est au-
tem mobilis & incerta, & ex solis circuitu,
& ^h ex motu ventorum. Namque quoties
mouetur in sole, nobiscum moueri videtur:
quia ⁱ vbi quodquo loco à radijs solis obstiti-
mus, perinde illi lumen auferimus: sicq. in-
gredi nobiscum vmbra, & gestus nostros vi-
detur imitari.

Lux, ipsa substantia: lumen quod à luce
manat, id est, candor lucis. Sed hoc confun-
dunt auctores.

^a Cap. X. Dicitur Iris q. aëris. *Græci ab εἰ γὰρ id est,
dicere, quod sit deor. nuntia. Seruius Trin quasi εἰ πρὶν interpre-
tatur, quod vt Mercurius ad concordiam, ita Iris ad discordiam
plerumq. mittatur.*

^b Ex aduerso radium solis accip. è *Seru. ad v. Mil-
le trah. v. a. f. c. AEn. 4.*

^c Nascuntur enim de terræ & maris anhel. *Verba
sunt Seruij AEn. 1. ad v. Unde imber, & ignes. Lucretij
verò locus, qui à Seruio citatur, ex lib. 6. Consimili ratio-
ne ex omnibus amnibus humor, &c.*

^d Sunt autem nimbi, è *Seru. ad v. Nimbor. in pa-
triam. AEn. 1.*

dicti à Græco vocabulo. *δύβρο.*

^e Unde & Lucretius. *Eod. modo legitur Lucretij ver-
sus apud Seruium, è quo sunt hæc. paullo aliter in Lucretianis
libris: Et qui quattuor ex rebus posse omnia ren-
tur-- Ex igni, terra atque anima progredescere, &
imbri.*

^f Vrere verò & ad frigus. *Vide Seru. ad penetrabi-
le frigus adurat. Georg. 1. Rectè aduertis Chacon Seruij
ab Isidoro sine Virgilij carminibus lectum hoc loco, vt sape
alias, illi fraudi fuisse. Nā vno sermone duo (inquit Seruius)
diuersa conclusit, quia verbum adurat & ad potentiam solis,
& ad frigus Maro retulit.*

^g Nihil autem sunt tenebræ--dicuntur. *Verba Au-
gust. in 1. de Genes. contr. Munich. c. 4.*

^h & ex motu ventorum. *Seru. eclog. v. ad vers. Siue
sub incertas Zephyris motantibus vmbas.*

ⁱ Vbi quoquo loco. *Ita Salm. vetustissimus: vbiq.
quo loco. Complut.*

De Ventis. Cap. XI.

Ventus est aër commotus & agitatus, &
pro diuersis partibus cæli, nomina di-
uersa fortitur, dicitur autem ventus, quod
sit vehemens & violentus. Vis enim eius
tanta est, vt non solum saxa & arbores eucl-
lat, sed etiam cælum terramque conturbet,
maria commoueat.

Ventorum quattuor principales spiritus
sunt. Quorum primus ab Oriente. Subsola-
nus, à Meridie Auster, ab Occidente Fauo-
nius, à Septentrione eiusdem nominis ventus
aspirat, habetes geminos hinc inde ventorū

Y spiritus,

Spiritus. Subsolanus à latere dextro Vultur-
num habet, à læuo Eurum: Auster à dextris
Euroaustrium, à sinistris Austroafricum: Fa-
uonius à parte dextra Africum, à læua Corū.
Porro Septentrio à dextris Circium, à fini-
stris Aquilonem. Hi duodecim venti mun-
di globum flatibus circumagunt. Quorum
nomina proprijs ex causis signata sunt. Nā
Subsolanus vocatus, eo quod sub ortu solis
nascatur. Eurum, eo quod ab Eoo flat, id est,
ab Oriente. Est enim cōiunctus Subsolano.

Vultur-
nus, quod altè tonat: de quo Lucre-
tius: Altitonans Vultur-
nus, & Auster fulmi-
ne pollens.

Auster, ab hauriendo aquas vocatus, yn-
de & crassum aërem facit & nubila nutrit.
Hic Græcè *ύρος* appellatur, propter quod
interdū corrumpat aërem. Nam pestilen-
tiam, quæ ex corrupto aëre nascitur, Auster
flans in reliquis regiones transmittit: sed si-
cut Auster pestilentia gignit, sic Aquilo re-
pellit. Euroauster dictus, quod ex vna parte
habeat Eurum, ex altera Austrium.

Austroafricus, quod iunctus sit hinc inde
Austro & Africo. Ipse & Libonotus, quod
sit ei Libs hinc, & inde Notus.

Zephyrus, Græco nomine appellatus: eò
quod flores & germina eius flatu viuificen-
tur. Hic Latine Fauonius dicitur, propter
quod foueat, quæ nascuntur. Austro autem
flores soluuntur, zephyro fiunt.

Africus, à propria regione vocatus. In Afri-
ca enim initium flandi sumit.

Corus est, qui ab Occidente æstiuo flat,
& vocatus Corus, quod ipse ventorum cir-
culum claudat, & quasi chorum faciat. Hic
antea Caurus dictus, quæ plerique Argestè
dicunt, non vt imprudens vulgus Agrestè.

Septentrio dictus, eo quod à circulo se-
ptem stellarum consurgit: quæ vertente se-
mundo resupinato capite ferri videntur.

Circius dictus, eo quod Coro sit iunctus.
Hunc Hispani Gallecum vocant, propter
quod eis à parte Galleciæ flat.

Aquilo dictus, eò quod aquas stringat, &
nubes dissipet. Est enim gelidus ventus, &
ficcus. Idem & Boreas, quia ab Hyperboreis
montibus flat. Inde enim origo eiusdè ven-
ti est, vnde & frigidus est. Natura. n. omniū
Septentrionalium ventorum frigida & sic-
ca est, Australium humida & calida.

Ex omnibus autem ventis duo cardinales
sunt: Septentrio, & Auster.

Etesia autem, flabra Aquilonis sunt, qui-

bus nomen inditum est, quod certò anni
tempore flatus agere incipiunt. *ἐνιαντός*
enim Græcè, annus Latine dicitur. Hæ au-
tem cursum rectum à Borea in Ægyptum
ferunt: quibus Auster contrarius est.

Duo sunt autem extra hos vbique spiri-
tus magis, quàm venti, Aura & Altanus.

Aura ab aëre dicta, quasi aërea, quod lenis
sit motus aëris. Agitatus enim aër auram fa-
cit, vnde & Lucretius, Aëreas auras.

Altanus, qui in pelago est per deriuatio-
nem, ab alto, id est, mari vocatus. Nam alter
est flatus in ripis quem diximus auram. Nā
aura terræ est.

Turbo, est volubilitas ventorum, & tur-
bo dictus à terra quoties ventus consurgit,
& terram in circuitum mittit.

Tempestas autem pro tempore dicitur,
sicut vbique historiographi solent, dum di-
cunt, ea tempestate: aut ab statu cæli, quia
magnitudine sui multis diebus oritur. Ver-
no autem & autūnali tempore quàm ma-
ximæ fiunt tempestates: quando nec plena
est æstas, nec plena hyems, vnde medium &
confine vtriusq. temporis ex coniunctione
aërum contrariorum efficiunt tempestates.

Fragor, à fractarum rerum nominatus est
sonitu: quem sicca quæq. & arida cū fran-
guntur faciunt.

Procella, ab eo quod percellat, id est, per-
cutiat & euellat. Est enim vis ventorum cū
pluuia. Procellæ enim aut de fulminibus,
aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius v-
tis. vnde & propter celeritatem tam v-
etos quàm fulmina alata fingunt poëta, vt ali-
tis Austri.

Cap. XI. Ventus. De ventorum nominib. Agell. lib. 2.
cap. 22.

Notus quod interdum corrumpat. Est enim
deuē corrumpere. vnde Horatius de illegitimis filijs. fœ-
cunda culpæ secula nuptias primum inquinauere,
& genus, & domos.

Ipse est Libonotus. Seneca. A Meridiano axe Eu-
ronotus est, deinde Notus, Latine Auster, deinde
Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

Caurus quem pleriq. Argesten. Idem 3. natur.
quæst. A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud
quosd. Argestes dicitur. Mihi nō videtur, quia Co-
ri violenta vis, & in vnam partem rapax, Argestes
verò mollis est, & tam euntibus communis, quàm
redeuntibus.

Circius--hunc Hispani Gallecum. Al. Gallicum,
& à parte Gallie, sed mendosè. nam Galleci nomen nos hodie
retinemus.

Etesia autem flabra Aquilonis. Lucret. lib. 6. Ete-
sia flabra Aquilonum--Nubila conijciunt.

ἐνιαντός. Proprius aberat *έτος*, & *έτησι*, sed Hygi-
num

numsecutus est, in cuius veterib. libris *ἐνιαντός* legebatur, vt
apparet ex Ioan. Baptistæ Pio ad Lucretij verba lib. 5. Inde
loci sequitur calor aridus. nunc melius *έτος*.

Vnde & Lucret. aërias auras. lib. 1.-- & aërias
auras roremq. liquorum, & lib. 4. Aerijs quoniam vi-
cinum tangitur auris.

Altanus. Seruius ad-- cum venti posuere, omni-
que repente refedit-- Flatus omnis (inquit) & qui
ripæ est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur. & Plin.
lib. 2. c. 43. Namq. è fluminibus, ac niuib. & è ma-
ri videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vo-
cant Altanos è terra consurgere, qui quidem cū
è mari redeūt Tropæi vocātur, si pergunt, Apogæi.
quia magnitudine sua multis oritur dieb. Quo-
modo hac verba, qua sunt è Seru. ad v. Nimbofus Oriò,
Æn. 1. huic loco aptentur: amplius quarendum.

Verno autè, & autumno. Ex eod. ad. 1. Georg. Quid
tempestates autumnni, & sidera dicam?

Fragor à fractar. Ex eod. ad-- aridus fragor.

procella. Ex eod. Æn. 1. ad illud, crebèr q. procellis.

Procellæ aut de fluminib. Ex eod. Æn. 5. ad verba,
Tres Erici vitul.

alitis Austri. Virg. Æn. 8.-- rutuli tres ignes, &
alitis Austri.

De Aquis. Cap. XII.

Aqua dicta, quod superficies eius æqua-
lis sit. Hinc & æquor appellatum, quia
æqualiter sursum est.

Duo autè (sunt) validissima vitæ humanæ
elementa, ignis & aqua, vnde grauitèr da-
mnantur quibus ignis & aqua interdicitur.

Aquarum elemētū cæteris omnibus im-
perat. Aquæ enim cælum temperant, ter-
ram fœcundant, aërem exhalationibus suis
incorporant, scandunt in sublime, & cælū si-
bi vendicant: quid enim mirabilius aquis in
cælo stantibus? Parum sit in tantam perue-
nisse altitudinem: rapiunt eo secum piscium
examina: effusæ, omnium in terra nascen-
tium causa fiunt. Fruges gignunt, arbores
frutices herbæque producant, sordes deter-
gunt, peccata abluunt, potum cunctis ani-
mantibus tribuunt.

Cap. XII. Aquarum elementum. Ex Plin. 31. c. 1
ex quo legendum videtur, & ceu parum sit i. t. p. a. ra-
piunt eos.

peccata abluunt. Ambros. 3. Hexaem. c. 5. Reliqua è
Plin. lib. 14. c. 22.

De diuersitate aquarum. Cap. XIII.

Aquarum naturæ multa est diuersitas:
aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis,
aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curā mor-
borum adhibentes: nam iuxta Romam a Al-

bulæ aquæ vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceronis oculorum vul-
nera curat.

In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpo-
ra velut oleo, nitescunt.

Zamè fons in Africa, canoras voces facit.

Ex Clitorio lacu Italiæ qui biberint, vini
cædium habent.

In Chio insula fontem esse (dicunt) quo
hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes alter memoriam:
alter obliuionem affert.

Cyzici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotiæ lacus furialis est, de quo qui bi-
berit, ardore libidinis exardescit.

In Campania funtaquæ, quæ sterilitatem
fœminarum, & virorum insaniam abolere
dicuntur.

In Æthiopiæ fonte rubro qui biberit, lym-
phaticus fit.

Linus, fons Arcadiæ abortus fieri non pa-
titur.

In Sicilia fontes sunt duo, quorū vnus ste-
rilè fœcundat: alter fœcundam sterilè facit.

In Thessalia duo sunt flumina: ex vno bi-
bentes oues nigras fieri ferunt: ex altero al-
bas, ex vtroque varias.

Clitumnus, lacus in vmbria, maximos bo-
ues gignit.

Reatinis paludibus iumentorum vngulas
indurari dicunt.

In Asphaltide lacu Iudææ nihil mergi po-
test, quicquid animam habet.

In Indijs Siden vocatur stagnum, in quo
nihil innatat, sed omnia merguntur.

At contra in Africæ lacu Apuscidamo
omnia fluitant, nihil mergitur.

Marsidè fons in Phrygia saxa egerit.

In Achaia aqua profluit è saxis, Styx ap-
pellata, quod illico potata interficit.

Gelonium stagnum Siciliæ tetro odore
abigit proximantes.

Fons est in Africa circa templum Ammo-
nis, qui humoris nexibus humum stringit:
Fauillas etiam in cespitem solidat.

Fons Iob in Idumæa, quater in anno co-
lorem mutare dicitur, i. puluerulentum, san-
guineum, viridem, & limpidum, ternis mēsi-
bus in anno tenens ex his vnum colorem.

In Troglodytis lacus est, ter in die fit ama-
rus, & deinde toties dulcis.

Fons Siloa ad radicē montis Sion, nō iugi-
bus aquis, sed in certis horis dieb. ebullit.

In Iudæa quondam riuus sabbatis omni-

bus siccabatur.

In Sardinia fontes calidi P oculis medentur, fures arguunt, nam cæcitate detegitur eorum facinus.

In Epiro esse (ferunt) fontem, in quo facces extinguntur accensæ, & acceduntur extinctæ.

Apud Garamantas fontem esse (aiunt) ita argentem die, ut non bibatur: ita ardentem nocte, ut non tangatur.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, ut balnea calefaciant. Quædam enim terræ sunt, quæ multum sulphuris & aluminis habent: itaque cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit: nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enim, alumenque secum ferunt aquæ, utramque materiam igne plenam, minimisque motibus incalescentem.

Cap. XIII. Albulæ aquæ. *Plin. 31. c. 2.*

In Italia fons Cicer. *ibid.*

velut oleo nitefcunt è *Solin. c. 43.*

Zamæ. *Virg. Vitruu. lib. 8. c. 3. Item de Clitorio, ex quo Arcadiæ pro Italiæ fortasse legendum. in Chio. Ex Plin. ibid.*

Linus fons Arcad. Linus scripsimus ex *Plin. nam eo dices nō vno modo, sed lechnus, lecinus, lethinus, lethmus. Etia Plinij vetustus liber Ecclēstæ Tolet. Leuius habet.*

In Sicilia fontes duæ. è *Solin. c. 11.*

In Thessalia. In Boeotia *Solin. c. 12. ex Varrone. Plin. in Hestiotide, quæ pars est Thessalia.*

Clitumnus-- qui maximos boues. *Virg. Georg. 2. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus victima-- Silius lib. 8. & lauat ingentem perfundens flumine sacro-- Clitumnus taurum. Ergo & albos, & maximos Clitumnus tauros generat.*

Reatinis paludib. *Verba Plinij lib. 31. c. 2.*

in Asphaltite. *Iosephus. 5. de bello Iudaic. c. 5. Hegeffip. lib. 4. c. 18. Plin. 5. cap. 16. Solin. c. 48. nihil in eo mergi posse, quod & Plin. dixerat lib. 2. c. 103.*

in Indijs Siden. *Siderin Codex Tolet. De Silia id prodidit. Strab. lib. 15. ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ σιλίαν ποταμὸν εἶναι. ἐν αὐτῷ μὲν ἐπιπλεῖ. Nunnesius Σιλίαν legit ex Antigoni historia, & epitome Strabonis. nos Siden ex Gotthicis libris, & Plin. 31. c. 2.*

Apuscedamo-- Marsyæ fons-- in Achaia. *ex eodem Plin.*

Gelonium Stagnum. è *Solin. c. 11.*

fons est in Africa. è *Solin. 40.*

in Troglod. *Ex Plin.*

Oculis medetur. *Ex Solin. 10.*

in Epiro. *Plin. 2. c. 103. & Sol. c. 12.*

apud Garamant. *Plin. ibid. & Solin. c. 42.*

cum per venas calentes. *Virg. Vitruu. lib. 8. c. 3.*

De mari. Cap. XIV.

Mare, est aquarum generalis collectio. Omnis enim congregatio aquarum si-

ue falsa sint, siue dulces, abusuè maria nuncupantur, iuxta illud: Et congregationes aquarum vocavit maria. Propriè autem mare appellatum, eo quod aquæ eius amara sint.

Æquor autem vocatum, quia æqualiter sursum est, & quamuis aquæ fluctuantes velut montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adæquantur. Altitudo enim maris diuersa est, indiscreta tamè dorfi eius æqualitas. Ideò autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partim, quod influentes vndas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde quod amara aqua dulce fluentum consumat, vel quod ipsæ nubes multum aquarum ad se attrahant, siue quod illam partim venti auferant, partim sol exsiccet, postremum quod per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium fontisque reuolutum recurat. Maris autem certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nam modò flauum est, modò luculentum, modò atrum.

Cap. XIV. Omnis enim congregatio. *Ex Aug. 1. de Genes. contra Manich. c. 12.*

Ideò autem mare incrementum non capere. *Totus locus expressus è Lucret. 6. Nunc ratio reddenda, augmen cur nesciat æquor, &c.*

Maris autem certum non esse colorem. è *Seruius ad v. fluctusq. atros Aquilone secabat, Æn. 5. luculentum verò ex Seruius, & vno Rom. codice, quam luculentum è nostris Gotthicis maluimus, ut luculentum à luce sit. Vid. Agell. lib. 2. c. vltim.*

De Oceano. Cap. XV.

Oceanum & Græci, & Latini ideò nominant, quod in circuli modo ambiat orbem: siue à celeritate, eò quod ocyus currat: item quia, ut cælum purpureo colore nitet. Oceanus, quasi *κυανεύς*: iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit atque recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria; aut resorbet. Quique à proximis regionibus diuersa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum à Gadibus dictum, vbi primò ab Oceano Maris magni limen aperitur. Vnde & Hercules cum Gadibus peruenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

Cap. XV. Siue à celeritate. è *Solin. cap. 26. de Hispan.*

De Mediterraneo mari. Cap. XVI.

Mare magnum est, quod ab occasu ex Oceano fluit, & in Meridiem vergit, deinde ad Septentrionem tendit. Quod inde magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est & Mediterraneum, quia per mediam terram vsque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiâque determinans. Cuius primæ partis sinus, qui in Hispanijs perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post hæc Tyrrenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui à Sicilia, vsque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphylia & Ægyptum pertendit. Inde Hellepontus, qui in Septentrionem retorquens, anfractibus magnis iuxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quod Xerxes, pòte nauibus facto, in Græciam commeuit, ibi est Abydos. Inde diffusus æquore patente, rursus stringitur & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosphorus Thracius, quod Darius copias transportauit. Inde Ponticus sinus amplissimus à tergo Mæotidis paludis, quod mare ex multitudine fluminum dulcius, quàm cætera, nebulosumque & breuius est, vnde & Ponticum vocatur, quod sit breuius, atque præter phocas, & thynnos, atque delphinos, alias belluas maiores non patitur. Sicut autem terra dum vna sit, pro diuersis locis varijs appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur: nam Ibericum & Asiaticum à prouincijs dictum: ab insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: nam inter Tenedum, & Chium, saxum est in mari potius, quàm insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quam *αἶγες* nuncupant, vnde & Ægeum mare est dictum, sic & Carpathium mare inter Ægyptum, & Rhodum ab insula Carpatho illic posita. A gentibus, Gallicum, Aufonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthiû, Tyrrium, Adriaticum. Nam Adria quædam ciuitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adria-

tico mari nomen dedit. A positione cæli, ut Superum, & Inferum, quod sit Oriens superior, Occidens inferior, est autem Thuscum, & Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium. Ion quippe rex fuit Græciæ, vnde Iones Athenienses. Hoc mare & Tyrrenum dictum: siue quod Thusciam alluit, i. Tyrreniam, siue à Tyrrenis nautis, qui se in hoc mare præcipitauerunt. Et sciendum Ionium finem esse immensum, ab Ionia vsque ad Siciliam, & huius partes esse Adriaticum, Achaicum, & Epiroticum. A moribus accolarum, Euxinus, Axenos antea appellatus. A casibus hominum, qui ceciderunt in mare, ut Helleponticum, Icarium, Myrtoum: nam Myrtoum mare dictum à Myrtili lapsu, quod illic ab Oenomao præcipitatus sit. Icarus verò Cretensis, ut fabulæ ferunt, altiora petens, pennis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoque cum Helle sorore sua fugiens insidias nouercæles, conscendit nauem signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autem soror eius perpeffa naufragium decidit in mari, & mortua Helleponto mari dedit nomen. Ab ordine fluenti Propontis: nam dicta Propontis, quia pontum præuenit: Item & à transitu, vel angustis meatibus boum Bosphorus. Ægyptium autem pelagus Asiæ datur, Gallicum Europæ, Africum Libyæ: his ut quæque proxima sunt, venerunt in partes partium.

Pelagus autem, est latitudo, mare sine litore & portu. Græco nomine *ἀπὸ τῆς πλαγίας*, hoc est à latitudine dictum, vnde & plagia, eo quod sint importuosa.

Cap. XVI. Mare magnum. *Non Oceanus. Sed mare Mediterraneum, ut sepè in sacris libris, ut in Num. à c. 34. & in lib. Iosue.*

qui in Hispanijs perfunditur. Hispanias perfundit *Solinus.*

quod mare ex multitudine fluminum. *Refert hoc è Sallustio seru. Æn. 11. atq. ita esse facile credit, qui apud Plinium legit Danubium lxx. amnibus, quorum dimidia pars sit nauigabilis, receptis Illyricum alluere, deinde in Pontum influere adiunctis sex alijs vastis fluminibus, quamuis idem Plin. lib. 6. c. 17. Caspio mari id tribuat.*

nebulosumq. & breuius. è *Mela lib. 1. c. 19.*

Vnde & Ponticum. *Vel à Pontone breui nauigio, vel ἀπὸ τοῦ πόντος, id est, angusto æstu.*

alias belluas maiores non pat. è *Solino.*

Sicut autem terra dum vna sit. *Ex Ambros. 3. Hex. cap. 3.*

Nam Ibericum, & Asiat. *Solinus;* causas nominum non vniformis dedit ratio, nam Ibericum, & Asiaticum, &c.

Nam inter Tenedum, & Chium. *Ex sol. c. 4. 17. A* vel legendum ex Plinij emendationibus libris Tenem, & Ciu lib. 4. c. 11. nã hæc in Cycladibus numerantur ab ipso, & Strabone.

^k Sic & Carpath-- posita. è *Seru. ad v. Carpathiũ Libycũque Ser. AEn. 5.*

^l Ion quippe dux fuit. *Euseb. in Chron. Ion vir fortis ex suo nomine Athenienses Iones vocauit.*

^m & sciendum Ionicum sinum. è *Seru. ad-- Insulæ Ionio in magno. AEn. 3.*

ⁿ à moribus accolarum. è *Solin.*

^o nam Myrtoum mare. è *Seru. Georg. 3. in princip.*

^p Aegyptium autem pelagus Asiæ datur. *Ita Solinus, & Mella. at Ptolemæus de Asia; ea (inquit) Aegypti pars, quæ ultra Nilum est, ad Asiã pertinere omnes affirmant.*

^q Venerunt in partes. *Solinus, venerunt in partes partium.*

^r Vnde & plagia quod sit importuosa. *Seruius ad-- Statio male- fida carinis. Statio (inquit) est quã plagiam dicunt. & nos playa vocamus.*

De sinibus maris. Cap. XVII.

Sinus dicuntur maiores recessus maris, vt in mari magno Ionius: in Oceano, Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, ^a qui Oceano adscribitur.

^b Rubrum autem mare vocatũ, eo quod sit roseis vndis infectum: non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitiatur gurges atque inficitur, quia omnis terra, quæ ^b circumstat pelago, rubra est, & sanguineo colori proxima: ideoque inde ^c minium acutissimũ excernitur, & alij colores quibus pictura variatur. Ergo cum terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid ^d ad eum est, in colorem cadit: ob hoc etiã in ijs littoribus gemmæ rubræ inueniuntur. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter arenas attritus est, & terræ colorem habet & maris. Hoc mare in duos scinditur sinus: Ex ijs, qui ab Oriente est Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

^a Cap XVII. qui Oceano. *Qui ad sinum refertur, nõ ad mare.*

^b rubrum autem mare vocatur. *Vid Solin.*

^c circumstat pelago. *f. o. l.*

^d minium acutissimum. *f. acceptissimum.*

^e ad eum est. *Ita Gotth. al. ad eum est.*

De astibus, et fretis. Cap. XVIII.

Astus ad Oceanum pertinet, Fretum ad vtrumq. mare: nã Astus est maris accessus vel recessus, id est, inquietudo, vnde &

æstuaria, per quæ mare vicissimã accedit, quàm recedit.

Fretum autem appellatum, quod ibi semper mare ferueat: nam fretum est angustũ, & quasi feruens mare, ab vndarum feruore nominatum, vt Gaditanum vel Siculo: nã freta dicta Varro ait, quasi feruida, i. feruentia & motũ feruoris habentia. ^a Fretũ Sicilia, quod Rhegiũ dicitur, Sallustius ex tali causa vocari scribit dicens: Italię olim Sicilia coniunctã fuisse, & dũ esset vna tellus, medium spatium aut per humilitatẽ abruptum est aquis, aut per angustia scissum. Et inde ^b *ῥήγιον* nominatum, quia Græcè abruptũ hoc nomine nuncupatur. Est autem arctissimũ, triũ millium spatio Siciliam ab Italia diuidens, fabulosis infamẽ monstris, quibus hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur.

^b Scyllam, accolæ saxum mari imminens appellant simile celebratæ formę procul visentibus. Vnde & monstruosam speciem fabulæ illi dederunt, quasi formã hominis, capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere.

Charybdis dicta, quod gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare verticosũ, & inde ibi laniata naufragia, profundo emergunt. Ter autem in die ^d erigit fluctus, & ter absorbet: nã accipit aquas, vt vomat: vomit, vt rursus accipiat.

^e Syrtes autem, sunt arenosa in mari loca. Syrtes autẽ ^f Sallustius à tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, & appropinquanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium vicinæ sunt, & pariter admiscetur. ^h Vada verò sunt, per quæ in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt: Quæ Virgilius Breuia appellat, Græci *βραχύναι*.

^a Cap. XVIII. Fretum Sicilia. è *Seru. AEn. 3.* Hæc loca vi quondam vast. & c.

^b Scyllam accolę. *Citat hæc è Sallustio Seruius ad-- v. dextrum Scylla latus. AEn. 3.*

^c Vbi laniata naufragia f. e. *Afferit hæc eadem verba Frōtio antiquus grammaticus probans emergere se dixisse Sallustium.*

^d erigit fluctus. *Respexit ad Virgilij verba AEn. 3. sorbet in abruptum fluctus, rursusq. sub auras. Erigit alternos.*

^e Syrtes autem sunt arenosa. è *Seru. ad v. sequisq. vadis immittite Syrtis. AEn. 10.*

^f Syrtes autem Sallust. *In Iugurth.*

^g & appropinquanti vadoso mari hæreant, *Omnia scilicet, Gotthicos secuti sumus, nam editi appropinquantes habent, appropinquantia, fortasse rectum erat.*

^h Vada verò. è *Seru. AEn. 1. in breuia, & Syrtis.*

De

De lacis, & stagnis. Cap. XIX.

Sunt & quædam maria quæ non miscentur Oceani fluctibus aut mari magno, & dicuntur lacus, & stagna.

Lacus est, receptaculum in quo aqua retinetur, nec miscetur fluctibus: vt lacus Asphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci *λιμένας*, id est, stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuijs, flumina in freta discuntur. Lacus stat in loco, nec profluit: & dictus lacus quasi aquæ locus.

^a Lacus Asphalti, idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuientium. Nam neque pisces habet, neque assuetas aquis & lætas mergendi vsu patitur aues: sed & quæcunque viuentia mergenda tentaueris, quacunque arte demersa statim resiliunt: & quauis vehementer illisa confestim excutuntur: sed neque ventis mouetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundũ merguntur: nec materiam vllam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur. ^b Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto lumine demergi. ^c Hoc & mare Salinarum dicitur, siue lacus Asphalti, id est, bituminis: & est in Iudæa inter Hierico, & Zoaran. ^d Longitudo eius vsque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadijs quingentis octoginta: latitudo stadijs centum quinquaginta vsque ad vicina Sodomorum.

Lacus Tiberiadis, ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit. Est autem in Iudæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatem corporum quodammodo efficacior. Circuit stadia ---

^e Genesar, lacus amplissimus in Iudæa longitudine centum quadraginta extenditur stadijs: latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis: ^f auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Vnde & Genesar dicitur Græco vocabulo, quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitur: vnde & purior haustus eius, & ad potandũ dulcis & habilis.

^g Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo fluuius nascitur Mincius, qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

Lucrinus, & Auernus, lacus Campaniæ

A sunt. Lucrinus autem dictus, quia olim propter copiam piscium vectigalia magna præstabat. ^h Auernus autem lactis vocatus, quia aues ibi superuolare non possent. Nam antea sylvarum densitate sic ambiabatur, vt exhalantis inde per angustias aquæ sulphureæ foetor grauissimus superuolantes aues halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiectis syluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca.

Lacus autem idem & stagnum, vbi imensa aqua conuenit: nam dictum est stagnum ab eo quod illic aqua stet, nec decurrat.

^a Cap. XIX. Lacus Asphalti. *Hegeffipp. lib. 4. c. 18. & Ioseph. 4. de bell. Iud.*

^b Nisi quæ bitumine illustratur. *Iustin. lib. 36. Neque materia vllam sustinet, nisi quæ alumine illinitur. Euseb. in Chron. bitumine illita-- sed cum illustratur sit in Gothicis omnibus; suspicor Isidorũ incrustatur scripsisse.*

^c lucernam accensam. *Verba Hieronymi in ep. ad Dardan.*

^d Hoc & mare salinarum. *Verè lib. de locis Heb.*

^e Longitudo-- stadijs quingentis octoginta. *Hegeffippum potius è quo sunt hæc, & Iosephum secuti sumus, vnde hausit Hegeffippus, quàm Isidorianos libros; in quibus septingentis octoginta constanter legitur.*

^f Genesar. *Ex Hegeffipp. lib. 3. c. 26. Sed, vt tres lacus in Iudæa constitueret, Solinus fecit. Nam reliqui eund. Genesar, vel Genesareth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan. lacum Genesareth, quæ nunc Tiberias appellatur. Beda ad lac. c. 5. stagnum Genesareth idem dicunt esse, quod mare Galileæ, vel mare Tiberiadis. Neq. Iosephus, nisi lacuum duorum, meminit.*

^g Auram non vent. *f. d. l. i. excreans. Non putantur excreans reſciendum, quamuis excitans apud Hegeffippum, & Bed. legatur.*

^h Benacus-- tempestates imitatur marinas. *Virg. Georg. 2. teq. Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino. Quo loco vid. Seru.*

ⁱ Auernus autem lacus. è *Seru. ad-- Diuinusq. lacus, & Auerna sonantia syluis AEn. 3.*

De Abyſſo. Cap. XX.

Abyssus, profunditas aquarum impetrabilis: siue speluncæ aquarum latentium, è quibus fontes & flumina procedunt: vel quæ occultè subter eũ, vnde & Abyssus dictus. ^b Nam omnes aquæ, siue torrentes per occultas venas ad matricem abyſſum reuertuntur.

Fluctus dicti, quod flatibus fiant. Ventorum enim impulsu agitata aquæ fluctuant. Aqua, est statua & sine motu æqualis.

Vnda verò, eminens liquor, qui semper in motu est, Lucretius, ^c Aërias vndas, id est

Y 4 motus,

motus, & corpus illud quod refluat. Nā nec vnda per se aqua est: sed aqua in motu quodam & agitatione, quasi ab eundo & redeundo vnda vocata.

^d Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.

^e Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. ^f Hinc & stillicidiū, quasi stilla cadens. Stiria enim Græcum est, id est gutta: inde fit diminutivum, vt dicamus stilla, dum autem stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa, gutta est: dum ceciderit, stilla est.

Spuma, dicta eo quòd spuat, sordes enim sunt vndarum: vnde & mustum, & ea quæ coquantur spuma purgantur. Hinc & sputum.

^a Cap. XX. Abyssus profund. ex Aug. in ps. 12.

^b Nam omnes aquæ--ad matricem abyssum. Ex Hierony. in Eccles. 1. hanc matricem abyssum, Tartarum vocat Plato in Phadone.

^c aetias vndas, id est, motus. Ne minimum quidem dubitandum de hac lectione, elegantissimè vnda rationem explicat Isidorus. Virg. qua plurimus vndam fumus agit Æn. 8. & alioloco. Et iuuat vndantem buxo spectare Cythorum.

^d Latex, propriè liquor. è Seru. ad v. laticémque Lyæum Æn. 1. sed vox fontis apud illum non est.

^e Gutta est, quæ stat. Hieron. in Chronic. ann. Domini 50. Palæmon (inquit) insignis grammaticus quondam interrogatus, quid inter guttā, & stillam interesset: gutta (inquit) stat, stilla cadit.

^f Hinc & stillicidium. è Seru. ad--Stiriaq. impexis ind. horr. b. sed Stiriam Græcam esse vocem Seruius non dicit. Quare rō Græcum est, expungi iubebat Chacon. Glosarium Itirica δ τῆ ὕδατος κρημῶμεν ὅ κρημῶσαλλ.

De fluminibus. Cap. XXI.

Fluuius est perennis aquarum decursus, à fluendo perpetim dictus. Propriè autem flumen ipsa aqua, fluuius cursus aquæ. Prius autem flumen, quàm fluuius, id est, prior, aqua quàm decursus. Duo sunt fluminum genera: vnum torrens, alterum viuum: de quo Virgilius, -donec me flumine viuo, Abluero.

^a Torrens, est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arefcit. ^b De quo Pacuuius: Flāmeo vapore torrens terræ færum exusserit. Cui Græci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo succrescit, nos à tempore, quo siccat.

Amnis, fluuius est nemore ac frondibus redimitus, & ex ipsa amœnitate amnis vocatur.

Decursus, propriè finis cursus, siue aquarum sit, seu quarumlibet rerum.

Riui dicti, quòd deriuentur ad irrigandū, id est, inducendum aquas in agros. Nam irrigare inducere est.

Gurges, propriè locus altus in flumine.

Puteus, est locus defossus ex quo hauritur aqua, à potatione dictus.

Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fundens aquas.

Quidam autem fluuiorum proprijs ex causis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli notandi sunt qui in historijs celebres memorantur.

Geon, fluuius de paradiso exiens atque vniuersam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine quòd incremento suæ inundationis terrā Ægypti irriget: γῆ enim Græcè, Latinè terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur, propter limū quem trahit, qui efficit fœcunditatem. ^c Vnde & Nilus dictus est quasi νεαν ὕλην trahens. Nam antea Nilus Latinè Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, ^e de quo in meridiem versus excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus percussus aquis retroluctantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit.

C Ganges fluuius, quem Phison scriptura sacra cognominat, exiens de paradiso pergit ad Indiæ regiones. Dictus autem ^f Phison, id est, caterua, quia quindecim fluminibus magnis sibi adiunctis impletur, & efficitur vnus. Ganges autē vocatus à Gange ^h rege Indiæ. Fertur autem Nili modo ⁱ exaltari, & super Orientis terras erumpere.

Tigris fluuius Mesopotamiæ, de paradiso exurgens, & pergens contra Assyrios, & post multos circuitus in mare mortuū influens. Vocatur autē hoc nomine propter velocitatem, instar bestię nimia pernitate currentis.

D Euphrates fluuius Mesopotamiæ, de paradiso exoriens, copiosissimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic à frugibus, vel ab vbertate nomē accepit. ^k Nam Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur, Mesopotamiam enim in quibusdam locis ita irrigat, sicut Nilus Alexandriam. ^l Sallustius autem auctor certissimus asserit, Tigrim, & Euphratē vno fonte manare in Armenia, qui per diuersa euntes longius diuiduntur, spatio medio relicto multorū millium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambi-

tur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animaduertit, aliter de paradisi fluminibus intelligendum.

Indus, fluuius Oriëtis, qui Rubro mari accipitur.

Hydaspes, fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nūc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspem.) Et, quā Medus Hydaspes, Accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne, ^m Qui dum sit fluuius Perfarum, dicitur tamen contra orientem decurrere.

ⁿ Araris, fluuius Germaniæ. De quo Virgilius, Aut Ararim Parthus bibit, aut Germania Tigrim.

Bactrus, fluuius orientis, à rege ^o Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & vrbs eorū.

Choaspis, Perfarum fluuius, vocatus eorū lingua, quòd miram aquæ dulcedinem habeat: ^p adeo vt Persici reges, quamdiu inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicant. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluuium deriuari existimant.

Araxis, amnis Armeniæ, qui ab vno mōte cum Euphrate diuersa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternat. ^q Vnde & cum Alexander eum transgredi vellet, ponte fabricato, tanta vi inundauit, vt pontem dirueret. ^r Hic breuibus interuallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in mare.

Fluuius Syriæ, qui vocatur Orontes, iuxta Antiochiæ muros decurrens, qui à solis ortu oriens non longe ab vrbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latinè appellauerunt, cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & zephyris assidue ibi spirantibus, tota ciuitas momentis propè omnibus refrigeratur.

^s Iordanis, Iudææ fluuius, à duobus fontibus nominatus: quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul à se distantibus, in vnum alueum fœderatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam, & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Iericho in Mare mortuum influit.

^t Phasis, Caucasæis montibus fusus cum pluribus alijs in Euxinū se præcipitat mare. ^v Vnde & nuncupatur.

^x Cydnus, amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suauitatem & quicquid candidum est, Cydnum

gentili lingua Syri dicunt. Vnde amni huic nomen datum, quia tumet æstate quando niues soluuntur: reliquis anni temporibus tenuis est & quietus.

^y Hylas, fluuius Asiæ.

Pactolus, fluuius Asiæ, arenas aureas trahens, de quo Virgilius: -- Pactolusque irrigat auro. quem pro aurato fluore alij Chrysorhoam vocant.

^z Hermus, fluuius Asiæ, qui Smyrneos secat cāpos, & ipse fluctibus aureis & arenis plenus, ^a à quo Smyrna vocata est.

Mæander, amnis Asiæ flexuosus, qui, recurrentibus ripis inter Cariam & Ioniam præcipitatur in sinum, qui Milerum diuidit & Prienen. Mæander autem vocatus, quòd sit flexuosus, & nunquam currat rectus. De quo Ouidius: Quiq. recuruatus ludit Mæander in vndis.

Tanus, fuit rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluuius nuncupatus, qui ex Riphæis syluis veniens, dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currentis, atque in Pontum fluens.

^b Inachus, Achaiæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem rex Inachus à se nominavit, qui exordium Argiæ genti primus dedit. Ibi est & Erimanthus ab Erimantho monte demissus.

Padus, Italiæ fluuius, à iugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus vni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtonem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluuiò deiectus est, & extinctus.

^d Augetur autem ex ortu Canis liquefcentibus niuibus, & cum accessione triginta fluminum circa Rauennam in Adriaticum mare defertur.

D Tyberis, Italiæ fluuius, à Tyberino rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hunc fluuium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen à colore habuit, ^e quod niuibus albus sit. ^f Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiano sermone, Tybris in versu dicitur.

^g Danubius, Germaniæ fluuius, vocari fertur à niuium copia, quibus magis augetur. Iste est, qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem & Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, &

maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur à Germanicis iugis, & h occidentali- bus Barbarorum, pergens cōtra orientem, sexaginta in se fluuios recipit, septem ostijs in Pontum influit.

Rhodanus, Gallix fluuius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locauerunt, qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpè nauigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluenta decertant.

Rhenus, à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cum eodem ex vna prouincia oritur. Est autè Germanix fluuius, inter tres Europæ maximos fluuios cōputatus, k qui à iugo Alpiū vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam toti Hispanix nomen dedit.

Minius, fluuius Gallicix nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur.

l Durius à Græcis, quasi Doricus.

m Tagum fluuiū Carthago Hispanix nuncupauit, ex qua ortus procedit, fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluuijs Hispaniarum prælatus.

Bætis fluuius, qui & Bætix prouinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Bætis oliuifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis: n eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, eò quòd humili solo decurrat. βαρυ enim Græci humile, vel mesum vocant. Quædam autem flumina in diluuiio soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò quæ non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

a Cap. XXI. Torrens. è Seru. ad montano flumine torrens. Æn. 2.

b De quo Pacuuius, Rectè Chacon delet voces, de quo non enim de torrente Pacuuius sed de sole, cuius versus ideo adducitur, vt ostendatur torrere esse idem, quod arefcere. Integer Pacuuij versus legitur apud Festum in voce torrès: flammeo vapore torrens terræ fœctum exullerit, quod de sole dictum esse constat ex Varrone. 1. de re rust. sed siue Varro Pacuuij verba referre voluit, siue sensum tantum; placet nobis Chacon, cui adiecta videntur in Varrone voces illa aut nox, aut frigore.

c Vnde & Nilus dictus. è Seru. ad v. pingui flumine Nilus, Æn. 9.

d Nam ante Nilus Melo. Ex eod. Æn. 4. ad v. Nubila, iamq. volans apicem, & latera ardua cernit.

e De quo in meridiem versus. è Solin. c. de Ægypto:

ex quo pro Ægypto, Ægyptio mari, & pro retro luctatibus in arcto luctatibus, videri possit in Isidoro reponendū. f Phison, id est, caterua. Ex Hiero. de locis Heb.

g Quia quindecim fluminibus. Totidem numerantur ab Arrian. lib. 5. de Alexand. vnde viginti verò à Plinio lib. 6. c. 18. Libri. o. quia decem, sed plane repetita syllaba similitudo librarios decepit.

h A rege Gange. Gangem quoq. regē appellant Suidas, Et Plutarch in lib. de fluminibus. male libri o. rege Gangaro.

i Exaltari. etiam in manuscripto Solino exaltari, non exundare, vt in excuso, legitur.

k Nam Hebraicè Ephratà fertilitas. Ita scribo ex Hier. non Euphrata. quæ vox apud Hebræos nulla est. Sed פרת per ath. id est, Euphrates. פרת per, hoc est, fructu.

l Sallustius autem certissimus. Hieronym. in lib. de locis Heb. Porro Sallustius auctor certissimus asserit, tam Tigris, quàm Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ergò aliter legit Isidorus eum Hieronymi locum. Vid. Vibij Sequest. librum de flum. & quidem diuersos vtriusque fontes prodidit Strabo.

m Qui dum sit fluuius Perfarum, dicitur tamen contra Or. Hoc de Gange, non de Hydasphe cecinit Lucanus lib. 3. Mouet & Eoos bellorum fama recessus. Quæ colitur Ganges, qui toto solus in orbe, Ostia nascenti contraria soluere Phæbo- Audet & aduersum fluctus impellit in Eurum. Quæ leguntur in impressis libris Lucani carmina, in Gotthicis nulla sunt.

n Araris fluuius German. è Seru. Eclog. 1. quod autem in editis, & quibusd. manu. est: Currit n. per Parthiam, & Assyriam, expungi maluimus (deerat enim in plerisque manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcanius.

o A rege Bactro. Iosephus non Bactrum, sed Cetrum filium Aram Bactrianorum primum auctorem facit.

p Adeo vt reges. è Solin. c. de Cilicia.

q Vnde & cum Alexander. Meminit pontis Curtius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Seruius ad -- pontem indignatus Araxis. Æn. 8.

r Hic breuib. interuallis. -- mare. è Solin. c. 25. qui vocatur Orontes. Sic est in Gotthicis Hegeffip. lib. 3. c. 5.

s Iordanis Iudææ fluu. Hier. in lib. de locis Heb.

t Phasis. Verba sunt Ambrosij 2. Hexæm. c. 3. erat autè in omnib. libris Eulis, ni restituisset Chacon, indicato Ambrosij loco.

v Vnde & nuncupatur. Delemus hac cum Chacone.

x Cydnus. è Solin.

y Hylas fluuius Asiæ. Vid. Solin. c. de Bithynia. & Plin. lib. 5. c. 32.

z Hermus Plin. lib. 5. c. 29. à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Sed hac è solinopotius.

a A quo Smyrna vocata est. An quia Plinius & nomini (inquit) suo adoptat. At idem Plinius ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrnam vibem appellatam dicit.

b Inachus -- dedit. Verba sunt Solini c. de Giacia.

c Amnem sinu dirigit. Digerit VV. CC. vnus Rom. Arinem sinum.

d Augetur autem -- defertur. è Solin. C. de Italia.

e Quod niuib. albus sit. Aliena videntur Chaconi.

f Ipe autem est Tybris. è Seru. ad v. Tuque d Tybri, tu d genitor cum flumine sancto. Æn. 8.

g Danubius à nubium copia. De Danubij etymo vid. Steph.

Steph. qui prius μαρόαυ, hoc est, αἰorioy & felicem, deinde δαυβριυ aut δαυβριυ ab aduersa fortuna appellatum à Scythijs refert.

h Et occidentali. partib. Barbar. Paullò aliter Ambrosij. 2. hex. c. 3. Danubius de Occidentalibus partib. Barbarorum, atque Romanos interfecans populos, donec Ponto ipse condatur.

i Qui rapido concit. curs. Ex Ambrosij. nisi quod apud illum non mediocre fertur nauigantium periculum.

k Qui à iugo Alpium. Ex eod.

l Durius. Dorius quidam libri.

m Tagum -- Carthago Hisp. nuncup. Quod à Tago rege, ex ficto Beroso, dictus fertur, nihilo certius duco.

n Eo quod ibi lanæ. Plin. lib. 8. c. 48.

o Græci n. βαδύ. Vel βύδov Gotthici bytin.

A & tempori dedit.

d Tertium diluuium in Thessalia Moyssi vel Amphictyonis temporibus, qui tertius post Cecropem regnavit. Cuius temporibus aquarum inluuies maiorem partem populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis: maximè in monte Parnaso, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus cōfugiètes susceptos, per gemina Parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea genus humanum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum infitam cordis duritiam.

Sed & flumina cum insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multaque prosterunt, & ipsa diluuium dicuntur. Sciendum autem flumina, cum supra modum crescunt, non tantum ad præfens inferre damna, sed etiam & aliqua significare futura.

Diluuium dictum, quòd aquarum clade omnia, quæ inundauerit, debeat.

Primum diluuium extitit sub Noë, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, a toto orbe coniecto, deletis cunctis, vnum spatium cæli fuit ac pelagi, cuius hactenus indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus conchis & ostreis concretos, sæpè etiam cauatos aquis visere solemus.

c Secundum diluuium fuit in Achaia, Iacob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui Eleusinæ conditor, & rex fuit, noménq. loco

a Cap. XXII. Toto orbe coniecto. Pleraque huius capituli ex Orosij lib. 1. Hac ex c. 3.

b Concretos sæpè & cau. Oros. scabros sæpè, & cauatos.

c Secundum diluuium. Oros. c. 7.

d Tertium. Idem c. 9. qui ex Iustini. lib. 2. desumpsit.

e Qui post Cecropem regnavit. Athenis addit Oros.

²⁶⁴
D I V I I S I D O R I
H I S P A L. E P I S C O P.
E T Y M O L O G I A R V M

L I B E R D E C I M V S Q V A R T V S.

De terra, & partibus.

D E T E R R A.
Cap. I.

TERRA^a est in media mundi regione posita omnibus partibus cæli in modum centri æquali interuallo consistens:^b quæ singulari numero totum orbem significat, plurali verò singulas partes: cuius nomina diuersa dat ratio: nam terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, vt sub mari: tellus autem, quia fructus eius tollimus: hæc & Ops dicta, eò quod opem fert frugibus. ^c Eadem & arua, ab arando & colendo vocata. ^d Propriè autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicut Scriptura ait. Quod vocauerit Deus terram, aridam. Naturalis enim proprietates, siccitas est terræ: nam vt humida sit, hoc aquarum affinitate fortitur. ^e Cuius motum alij dicunt ventum esse in concauis eius, qui motus eam mouet. Sallustius, Venti per caua terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Alij aquam dicunt genitalem in terris moueri, & ^f eas simul concutere, sicut vas, vt dicit Lucretius. Alij *σφγγοειδῆ* terram volunt, cuius plerumq. latentes ruinæ superposita cuncta concutiunt. ^g Terræ quoque hiatus aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus ventis.

^a Cap. I. Terra est in medio. *Hyginus lib. 1. de astron. c. vltim.* Terra media mundi regione collocata, omnibus partibus æquali disidens interuallo, centrum obtinet sphaeræ.
^b Quæ singulari numero totum orbem. *de Seru. Æn. 6. ad v. medio q. ex hoste recepi-- Itemq. ad v. tot maria intraui.*
^c Eadem & arua. *Varr. lib. 4. aruum, & arationes ab arando.*

^d Propriè autem terra. *Ex Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 4. apud quem vox aquæ non legitur.*
^e Cuius motum alij dicunt, &c. *Vsq. ad concutiunt. de Seru. Georg. 2. ad v. qua vi maria alta tumescant. Sed quod Sallustius hic à seruo etiam citatur; mihi non sit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum. Venti per caua terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Itaque auctor alius querendus eorum verborum, pro genitalem verò genitalem habebant Isidoriani omnes libri.*
^f Et eas concutere sicut vas, vt dicit Lucretius. *Lib. 6. Vt vas in terra non quit constare, nisi humor destitit in dubio fluctu iactarier intus.*
^g Terræ quoque hiatus. *Vsq. ad fin. de Seru. Æn. 3. ad v. Non secus, ac si quâ penitus vi terra dehiscens.*

De Orbe. Cap. II.

ORbis à rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est: vnde breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndique enim Oceanus circumfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est autem trifariè: ex quibus vna pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes orbis veteres non æqualiter diuiserunt: nam Asia à Meridie per Orientem vsque ad Septentrionem peruenit. Europa verò à Septentrione vsque ad Occidentem, atq. inde Africa ab Occidente vsq. ad Meridiem. Vnde euidenter orbem dimidiū duæ tenent Europa & Africa, aliū verò dimidium sola Asia. Sed ideò istæ duæ partes factæ sunt, quia inter vtramque ab Oceano Mare magnum ingreditur, quod eas interfecat. Qua propter si in duas partes Orientis & Occidentis orbem diuidas, Asia erit in vna, in altera verò Europa & Africa.

^a Cap. II. Quia inter vtramq. ab Oceano Mare magnum ingreditur. *Aperte hic Mare magnum Mediteraneanum dicitur.*

De Asia. Cap. III.

ASia, ex nomine cuiusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos imperiū tenuit

nuit Orientis. Hæc in tertia orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis, à Meridie Oceano; ab occiduo nostro mari finitur: à Septentrione Mæotide lacu & Tanai fluuius terminatur. Habet autem prouincias multas & regiones, quarum breuiter nomina & situs expediā, sumpto initio à Paradiso.

Paradisus, est locus in Orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porro Hebraicè Eden dicitur, quod in nostralingua deliciæ interpretatur. Quod vtrumque iunctū facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum confusus, habens etiam lignū vitæ: non ibi frigus non æstus, sed perpetua veris temperies. **E**cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditurque in quattuor nascētia flumina, cuius loci post peccatum homini aditus interclusus est. Sæptus est enim vndiq. romphæa flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt eius cum cælo penè iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphææ flagrantiam ordinatū est, vt homines flammæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoueāt, ne cui carni vel spiritui transgressionis aditus Paradisi pateat.

India, vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano mari porrecta vsq. ad ortum Solis, & à Septentrione vsque ad montem Caucasum peruenit, habens gentes multas & oppida, insulam quoque Taprobanam elephantis refertam. Chrysen & Argyrè auro argentoque sæcundas, Tylen quoque arborum folijs nunquam carentem. ^d Habet & fluuios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Etesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephātes ingentes, monoceron bestiam, pſitacum auem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamū aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrysoprasos & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas & vniones, quibus nobilium sæminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia, ab Indiæ finibus vsque ad Mesopotamiam generaliter nominatur. Propter

A inuictā enim virtutem Parthorum, & Assyria & reliquæ proximæ regiones in eius nomen transferunt. ^e Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media & Persia: quæ regiones inuicem sibi cōiunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur: locis montuosis & asperioribus sitæ, habentes fluuios Hydaspem & Arbem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à proprijs auctoribus ita trahentes.

Arachosia, ab oppido suo nuncupata. Parthiā, Parthi à Scythia veniētes occupauerunt, eamq. ex suo nomine vocauerunt. ^f Huius à Meridie Rubrū mare est, à Septentrione Hyrcanū salū, ab Occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore vsq. ad terras Scytharū.

Assyria vocata ab Assur filio Sē, qui eam regionem post diluuium primus incoluit: hæc ab Ortu Indiam, à Meridie Mediā tangit: ab Occiduo, Tigri: à Septentrione montem Caucasum, vbi portæ Caspiæ sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpuræ, inde primum crinium & corporū vnguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum atq. Græcorum effluxit luxuria.

C Media, & Persis, à regibus Medo, & Perso cognominatæ, qui eandem prouincias belando aggressi sunt. ^g Ex quibus Media ab Occasu transuersa Parthia regna amplectitur: à Septentrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, à Meridie Persiam: huius terra Medicā arborem gignit, quam alia regio minimè parturit. Sunt autem Mediæ duæ, Maior & Minor.

Persis, tendens ab ortu vsque ad Indos: ab occasu Rubrū mare habet, ab Aquilone verò Mediam tangit, ab Austro Carmaniā, quæ Persidi annectitur, quibus est Susa oppidum nobilissimum. In Persia primum orta est ars magica, ad quam Nemroth gigas post confusionem linguarum abiit, ibiq. Persas igne colere docuit: nam omnes in illis partibus Solē colunt, ^h qui iporum lingua El dicitur.

Mesopotamia, Græcam etymologiā possidet, quod duobus fluuijs ambiatur. Nam ab Oriente Tigri habet, ab Occiduo Euphratem, ⁱ incipit autem à Septentrione inter montem Taurum & Caucasum, cuius à Meridie sequitur Babylonia, deinde Chaldæa, nouissimè Arabia *ευ δόμιων.*

Babyloniæ regionis caput Babylō vrbs est, à qua nuncupata, tam nobilis, vt Chaldæa & Assyria & Mesopotamia in eius nomen aliquando

aliquando transferint.

Arabia appellata, id est, sacra. ^k Hoc enim significare interpretatur, eo quod sit regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci *εὐδαίμων*, nostri beatam nominauerunt: in cuius saltibus & myrrha & cinnamum prouenit: ibi nascitur auis Phœnix, Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inueniuntur. ^l Ipsa est & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. ^m Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cuius Septentrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

Syriam Syrus quidam perhibetur in digena à suo vocabulo nuncupasse. ⁿ Hæc ab Oriente, fluuio Euphrate: ab Occasu, mari nostro & Ægypto terminatur: tangens à Septentrione Armeniam & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs eius porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se prouincias Cômagenam, Phœniciam, & Palestinam: cuius pars est Iudæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagenâ prima prouincia Syriæ à vocabulo ^o Commagenæ vrbs nuncupata, quæ quondam ibi metropolis habebatur. Huius est à Septentrione ^p Armenia: ab Ortû Mesopotamiam, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnû. ^q Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorû in Syriam profectus, apud Sidonē regnauit, eamq. prouinciâ ex nomine suo Phœniciâ appellauit. Ipsa est vbi Tyrus est, ad quâ Isaias loquitur. Habet autē ab Orientē Arabiâ, à Meridie mare Rubrû.

Palestina prouincia Philistin urbem metropolim habuit, quæ nunc dicitur Ascalon, ex qua ciuitate omnis circa eam regio Palestina est nuncupata. Huius ab Oriente mare Rubrum occurrit: à Meridiano latere Iudæa excipitur: à Septentrionali plagâ Tyriorum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

Iudæa regio Palestinæ ex nomine Iudæ appellata, ex cuius tribu reges habuit. Hæc prius Chanaan dicta, à filio Cham, siue à decem Chananæorû gentibus, quibus expulsis eandem terrâ Iudæi possederunt. ^r Initiû longitudinis eius à vico Arsa, vsq. ad vicum Iuliadē porrigitur, in quo Iudæorû pariter & Tyriorû communis habitatio est. Latitudo autē eius à monte Libani vsq. ad Tiberiadis lacû extēditur. In medio autē Iudææ ciuitas Hierosolyma est, quasi vmbilicus regio

nis totius. Terra variarû opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. ^f Vnde secundû elementorû gratiâ existimauerunt Iudæi eam promissam patribus, terrâ fluentem lacte & melle, cum hinc illis Deus resurrectionis prærogatiuam polliceretur.

^t Samaria, regio Palestinæ ab oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, ciuitas quondam regalis in Israël, quæ nunc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc regio inter Iudæam & Galilæam media iacet, incipiens ^v à vico, cui nomen est Eleas, deficiēs in terra Agrabat. Situs eius natura consimili, nec vllō differens à Iudæa.

^x Galilæa regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quàm Palestina. ^y Hæc autē duplex est, Superior & Inferior, sibi tamen connexæ Syriæ, & Phœniciæ adherentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

Pentapolis, regio in confinio Arabiæ & Palestinæ sita. Dicta à quinque ciuitatibus impiorû, quæ cælesti igne consumptæ sunt: terra amplius olim à Hierosolymis ^z vberima, nunc autem deserta atq. exusta. Nam pro scelere incolarum de cælo descendit ignis, qui regionem illam in cineres æternos dissoluit. Cuius vmbra quædam & species in fauillis & arboribus ipsis etiam adhuc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, vt edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resoluuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhuc ardeant.

^a Nabathæa, regio, à Nabath filio Ismael nuncupata. Iacet autem inter Iudæam & Arabiâ, & surgens ab Euphrate in mare Rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

^b Ægyptus, quæ prius Æria dicebatur, ab Ægypto Danai fratre, postea ibi regnate, nomen accepit. ^c Hæc ab Oriente Syriæ ac Rubro mari coniuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septentrione Mare magnû, ^d à Meridie verò introrsus recedit, pèr tendēs vsq. ad Æthiopes, regio cæli imbribus insueta & pluuiarû ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœcundat, ^e vnde & ferax frugibus multâ partem terrarum frumento aliis, cæterorum quoq. negotiorum adeo copiosa, vt impleat necessarios mercibus etiam orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Menelai gubernatore sepulto in ea insula, quæ Libyæ principium & ostium Nili facit.

Seres

Seres, oppidum Orientis, à quo & genus Sericû & regio nuncupata est. ^f Hæc à Scythico Oceano, & mari Caspio ad Oceanum orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ cæterarum gentiû cōmercia abnuentes Seres ad vsum vestium vendunt.

Bactriæ regioni proprius amnis Bactrus vocabulum dedit. ^g Partes eius, quæ ponē sunt, Paropanisi iugis ambiuntur: quæ aduersæ sunt, Indi fluuij fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluuius. Mittit Bactria fortissimos Camelos nunquā atterentes pedes.

Scythia sicut & Gothia à Magog filio Iaphet fertur cognominata: cuius terra olim ingēs fuit, nam ab Oriente India, à Septentrione per paludes Mæotides inter Danubium & Oceanum vsq. ad Germaniæ fines porrigebatur. Postea verò minor effecta, ^h à dextra Orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur vsque ad mare Caspium, quod est ad Occasum: de hinc à Meridie vsq. ad Caucasum iugum deducta est: cui subiacet Hyrcania, ab Occasu habens pariter gētes multas propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis & eorum sanguine viuunt. ⁱ Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nam dum in plerisque locis auro & gemmis affluant, Gryphorû immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdus autem optimis hæc patria est. Cyaneus quoque lapis, & Crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moschorum, ^k Phasiden, atq. Araxen.

^l Hyrcania, dicta à sylua Hyrcana, quæ Scythiæ subiacet: habens ab Oriente mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septentrione Albaniam, ab Occasu Iberiam. ^m Est autem syluis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherisq. ac Pardis: de qua Virgil. Hyrcanæq. admorunt vbera Tigres.

ⁿ Albania à colore populi nuncupata, eo quod albo crine nascantur: ^o hæc ab Oriete sub mare Caspium surgens, per orâ Oceani Septentrionalis ^p vsq. ad Mæotides paludes per deserta & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæq. feritatis, vt tauros premant, leones perimant.

^r Armenia nuncupata ab Armeno Iasonis Thessali comite, qui amisso rege Iasone, collecta multitudine eius, quæ passim vaga-

atur, Armeniâ condidit, & ex suo nomine nuncupauit. Sita est inter Taurum, & Caucasum, à Cappadocia vsque ad Caspiû mare protensa, habens à Septentrione Ceraunios montes, ex cuius collibus Tigris fluuius nascitur: & in cuius montibus arca post diluuium sedisse perhibetur. Duplex est autē Armenia, Superior & Inferior, sicut duæ Pannoniæ.

Hiberia, regio Asiæ est, prope Pontû Armeniæ iuncta: in hac herbæ tincturæ vtilis nascuntur.

Cappadociam vrbs propria nominauit: hæc in capite Syriæ sita, ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone, mare Cimmericum, & Themiscirios campos, quos habuere Amazones: à Meridie verò, Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria vsque ad Cilicum sinû, qui spectat contra insulam Cyprum. ^t Terra eius ante alias nutrit equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondâ Lydiæ regna disiunxit à Persis.

^v Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab alijs partibus vndique mari circumdatur. Nam à Septentrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptiû mare. Habet prouincias Bithyniam, Phrygiam, Galatiam, Lydiam, Cariâ, Pamphiliâ, Isauriâ, Lyciâ, atq. Ciliciâ.

Prima Asiæ minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem, aduersa Thraciæ iacet, multis antea nominibus appellata. ^x Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox à Bithynorege Bithynia nuncupata, ipsa est & maior Phrygia. Nicomedia vrbs in ea est, vbi ^z Hannibal fugiens veneni haustu animam expirauit.

^a Galatia dicta à prisca Gallorû gentibus à quibus extitit occupata. ^b Nā Galli in auxilium à rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo pacta victoria diuiserunt: sicque deinde Græcis admixti, primû Gallogræci, nunc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum regio Galatia nuncupatur.

^c Phrygia dicta à Phrygia Esopi filia. ^d Hæc Dardania à Dardano Iouis filio dicta: de quo Homerus ait: Quē primû genuit cælesti Iupiter arce. ^e Hic enim profectus de Corito ciuitate primus venit in Phrygiam. Est autē regio ^g Troadi superiecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridiana, vicina est Lycaoniæ: ab Oriete Lydiæ adheret: ab Occidente Hellespōto mari terminatur. ^h Huius

regio Troia est, quam ex suo nomine appellauit Tros, Troianorum rex, Ganymedis pater. Dux sunt autem Phrygiæ. Maior & Minor. Maior Phrygia Smyrnâ habet: i Minor verò Ilium.

Lycaonia ---

k Cariâ Hermus fluuius discernit à Phrygia.

Lydia, sedes antiqua regū, quam Pactoli vnda extulit in diuitias, torrentibus aureis: hæc antea Mæonia dicebatur, quæ dum pro breuitate duos fratres reges Lydum & Tyrrenū ferre nō posset: ex forte Tyrrenus cum ingenti multitudine profectus loca Italia occupauit, & Thyrrheniâ nuncupauit. Lydia autem à Lydo regis fratre, qui in prouincia remanserat, cognominata est. Coniungitur ab occidente minori Phrygiæ: ab ortu Smyrnâ urbem habet, quam Meles fluuius cingit, cuius campos Pactolus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Pamphylia ---

Isauria, ex situ loci perhibetur cognominata, quod vndiq. aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim urbē Seleuciam habet.

o Cilicia, à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnice dicunt, & antiquiorem Ioue fuisse asserunt. Plurima iacet cāpis, recipiēs ab Occiduo Lyciam, à Meridie mare Issicum, à tergo montis Tauri iuga. Hanc Cydnus amnis interfecat, p matrem urbium habet Tarsum. In ea & Corycus oppidum est, vnde crocum plurimum & optimum venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

Lycia nuncupata, quod ab Oriente adiuncta Ciliciæ sit. Nam habet ab Ortū Ciliciam, ab Occasu & Meridie mare, à Septentrione Cariam. q Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicut in Sicilia Ætna, & Vesuuius in Campania.

a Cap. III. Penē iungatur. Lungat Gotthici.

b Hæc à meridiano mari porrecta. Ex Solin. c. 55.

c Tylō quoq. De qua inf. c. 6. Vid. Teophrast. Plin. Solin.

d Habet & fluuios. Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasin pro Hypanim posuimus.

e Etesijs potitur. Solini verba.

f Sunt in ea Arachos--Arbin. Ex Orofij lib. 1. c. 2.

g A Septentrione Hircan. salum. Ex Solin. cap. 59. de Partia. ita n. legit Camertes: & ita est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi hircanij saltus maui, cuius non semel meminit solinus, & hirc. & c. Hircania sylua meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.

h Ex quib Media. Ex Solin. ibid.

i Qui ipsorum lingua El dic. è Seru. Æn. 1. ad vers. Per tot ducta viros, & c.

i Incipit à Septent. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

k Hoc n. significare interp. Ex Solin. c. 36.

l Ipsa est & Sabb. Ioseph. lib. 1. antiq.

m Hæc autē angusto--Arabicus. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

n Hæc ab Oront Nabathæis. Ex eod. cap.

o A vocabuli Comagenæ urbis. Vetus cod. Roman. à vocabulo, quo vrbs nuncupata quæ quondā, & c. Ergo Comagena ea vrbs, non Comage vocabatur. In Ethicis quoq. cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Oceani oppida, Comagena numeratur.

p A Septentrione Armenia. Sic veteres lib. nō Capadocia. idq. & Ptolemaus tabul. 6. Asia confirmat, & Iuuenal. Satyr. 6. Armenios, & Comagenos haruspices coniungens.

q Phœnix Cadmi frater. Sup. lib. 9. c. 2. Ex Euseb. Chro.

r Initiū lōgitudinis--regiones totius. Ex Hegeffipp. lib. 3. c. 6. Aquis illustris. Ex Solin. c. 33.

s Vnde secundum elem--polliceretur. Hac Hegeffipp. d. c. 6. de samaria.

t Samaria. Ex Hieron. in Of. c. 14.

v A vico cui nomen est Eleas. Hegeffipp. ibid.

x Galilea--quod gignat candid. ores. etymō Graui, cum vox sit Hebraea.

y Hæc autem dup. fœcunda. ibid. Hegeffipp.

z Vberrima nunc autem des. Ex Hegeffipp. lib. 4. cap.

18. Solin. c. 35. & August. lib. 21. de ciu. c. 5.

a Nabathæa. Sup. lib. 9. c. 2. & Hieron. in quaest. Heb. ad Genes. c. 25.

b Ægyptus--accepit. Sup. lib. 9. c. 2. & Euseb. in Chron.

c Hæc ab Oriente. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

d A meridie. Solin. c. 33.

e Vnde & ferax--terrarum. Ex Hegeffipp. lib. 4. c. 27.

f Hæc à Scythico Oc. Totus locus ex Solin. c. 33. è quo voces duas cōmercia abnuentes suppleuimus, cū ceterar. gentium legatur in VV. CC. non ceteris gentib. vt quidam edidere.

g Partes eius, quæ ponē. Al. pronæ. Al. planæ vid. Solin. & Plin. lib. 6. c. 16.

h A dextra Orient--vagantes. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

i Scythiæ plures--rarus est. Ex Solin. c. 20.

k Moschorū, Phasidē. Arax Solin. Heniochorū mōtes Araxē, Moschorū, Phasidē fūdūt. Isid. li. o. Ofcorū

l Hircania dicta à sylu. Hir. Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Seru. Æn. 7.

m Est autem Sylu. asp. Solin. c. 21.

n Albania à colore populi. F. capilli.

o Hæc ab orient. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

p Vsq. ad Mæotides paludes. Vsq. ad Tanaim fluuium & Mæotides. Orof.

q Vt tauros premant, leones peri. Solin. c. 25. Apud Albanos nati canes feris omnib. anteponuntur, frangunt tauros, leones perimūt, ex quo frangant malebat chacon.

r Armenia nūcupata. supra lib. 9. c. 2. & Iustinus lib. 42.

f Hæc in c. Syr--Cyprum. Ex Orof. lib. 1. c. 2. Orofius ex Sallustio, quæ citat Seru. Æn. xi. ad v. Quales Threiciæ cum fulmina Thermodo.

t Terra eius a. a. n. equor. Ex Solin. c. 57.

v Asia minor--mare. Ex Orof. lib. 1. cap. 2. apud quem Capadocia attingitur nō cingitur vt in Isidorianis lib.

x Nam prius Bebrycia. Solin. c. 44.

y Ipsa est & maior Phrygia. Ex Seru. Æn. 5. ad v. Bebrycia ven. A. d. g. f. apud quæ Sallust. Igitur in orsus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus appellata

appellata, ipsa est & maior Phrygia.

z Hannibal--animā expirauit. Expulit Sol. c. 44. exhalauit Margarin. Virg. lib. xi. cōfixi expirant animas.

a Galatia. è Solin. c. 43. aut ex Hiero. in loc. Heb. ex Actib.

b Nam Galli. Ex Iustin. libro. 25. & lib. de locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieron. opera.

c Phrygia--Æsopi f. sic veteres lib. & Messalla Coruin. in lib. de progenie Augusti.

d Hæc & Dardaniæ. è Seru. Æn. 2.

e De quo Homerus ait, & c. Verba Eusebij in Chronic.

f Hic n. profectus de Corito. è Seru. Æn. 3. ad versum. 170. Coritum terra. req. & Virg. Æn. 7. de Dardano. Hinc illū Coriti Tyrrena ab sede profectū.

g Troadi superiecta, è solin. c. 43. de Asia minore.

h Huius regio Troia. è seru. Georg. 3. ad--Trofque parens, & Troia Cy. a.

i Minor vero Iliū. Ex d. lib. de locis Heb. Act.

k Cariam. è solin. c. 43.

l Loca Italiæ occup. è ser. & impres. veteres lib. o. Gallie.

m A Lydo Regis fratre. Vocem Regis debebat Chacon. videntur autem hæc è seruo sumpta Æn. vii. ad Urbis Ægyllinæ sedes, vbi Lydia quondam.

n Meles fluu. sic vet. lib. de quo superiori lib. vid. Plin. lib. 5. c. 29.

o Ciliciam à Cilic. è solin. c. de Cilic.

p Matrem urb. h. Tarson, hæc Cydn. & c. ex solino. Nam inuerso ordine hæc leguntur in codicib. Isid. & in d. lib. de locis Heb. ex Act. Apost.

q Ibi est mons Chimæra. Ex solin. cap. 42. de Lycia. ex quo Vesuuius hic legendum fuit, non Vesulus vt est in manuscriptis, vid. seru. Æn. xi. ad Multos Vesulus quæ p. a. & Georg. 2. ad v. Talem diues arat Capua, & vicina Vesulo.

De Europa. Cap. III.

Post Asiam ad Europā stilū vertimus. Europa quippe Agenoris regis Libyæ filia fuit, a quam Iouis ab Africa raptam Creta aduexit, & tertiā partē orbis ex eius nomine appellauit. b Iste autē est Agenor Libyæ filius, ex qua & Libya, i. Africa fertur cognominata. Vnde apparet prius Libyā accepisse vocabulum, postea Europā. Europa autem in tertiam partē orbis diuisa, incipit à flumine Tanai, descendens ad Occasum per Septentrionalem Oceanum vsq. ad fines Hispaniæ, cuius pars Oriētalis, & Meridiana à Pōto confurgens, tota Mari magno coniungitur, & in insula Gadibus finitur. d Prima Europæ regio Scythia Inferior, quæ à Mæotidis paludibus incipiēs, inter Danubiū & Oceanum Septentrionalem vsq. ad Germaniam porrigitur: quæ terra generaliter propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbaria dicitur. Huius pars prima Alania est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui incoluerunt.

A Germania, post Scythiam Inferiorē à Danubio inter Rhenum fluuium Oceanūq. conclusa, cingitur à Septentrione & Occasu Oceano: ab Ortū verò Danubio: à Meridie Rheno flumine dirimitur: c terra diues virorum, ac populis numerosis f & immanibus frequens. Vnde & propter fœcunditatem gignendorum populorum, Germania dicta est: s gignit aues Hercynia sylua, quarum pennæ noctu perlucet. h Bisontes quoque feras & Vros atq. Alces parturit. Mittit & gemmas, Crystallū, & Succinum, Callaicum quoq. viridē, & Cerauniū candidū. Duę sunt autē Germaniæ, Superior iuxta Septentrionalem Oceanum, Inferior circa Rhenum.

k Prouinciarum autem quas Danubius à Barbarico ad Mediterraneū mare seclufit: l prima est Mæsia, à mæstum prouentu vocata. Vnde eam veteres Cereris horreū nūcupabant. m Hæc autem ab Oriente ostijs Danubij iungitur: ab Euro verò, Thraciæ: à Meridie, Macedoniæ: ab occasu, Istriæ copulatur. Post Mæsiā autem Pannonia est. Inde Noricus ager frigidus, & parcius fructuosus. Post quæ Reticus ferax frugibus, qui excipit Galliam Belgicam.

Thraciæ Thiras Iaphet filius veniens nomen dedisse perhibetur. Alij à sæuitia incolarum Thraciā appellatam dixerunt. n Huic ab Oriente Propontis, & vrbs Constantinopolis opposita est: à Septentrione verò Ister obtenditur: à Meridie verò Ægæo mari adhæret: ab Occasu Macedonia illi subiacet. Cuius regionem olim Bessorum populus, Massagete, Sarmate, Scythæ, & aliæ plurimę nationes incoluerūt. Ampla est enim, ideoque plurimas continuit gentes, Hebrum fluuium Thracia fundit, qui etiam gentes barbarorum plurimas tangit.

Græcia à Græco rege vocata, qui cunctā eam regionem regno incoluit. Sunt autem prouinciæ Græciæ septem: quarum prima ab Occidente Dalmatia, inde Epirus, inde Hellas, inde Thessalia, inde Macedonia, inde Achaia, & duę in mari Creta, & Cyclades. Illyricū autē generaliter omnis Græcia est.

Dalmatiam à Delmi maxima eiusdem prouinciæ ciuitate traxisse nomen existimatur. Adhæret o ab Oriente Macedonia: à Septentrione Mæsiæ: ab Occasu Istria terminatur: à Meridie verò Adriatico sinu clauditur.

p Epirus à Pyrrho Achillis filio cognominata, cuius pars Chaonia, quæ ante Molossia

dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquam occisus est Pyrrhus Orestis insidijs, Andromachâ Helenus suscepit, tenuitque regnum priuigni, qui successerat patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus postea à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit, quasi ad solatium fratris extincti.

Hellas dicta à rege Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, à quo & prius Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est & Attica terra Acte prius dicta. Nam Cranaus quidam Græci indigena fuit, ex cuius filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam & Achaïam media iacet, Arcadiæ à septentrionali parte coniuncta. Ipsa est & vera Græcia, vbi fuit Athenæ ciuitas mater liberalium litterarum, & philosophorum nutrix, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius. In ea est & Marathonius campus opinione quondam prælij cruentissimus.

Helladis autem duæ sunt prouinciæ, Bœotia, & Peloponesus.

Bœotia autem dicta hac ex causa. Dum Cadmus Agenoris filius Europam sororem à Ioue raptam ex præcepto genitoris quæreret, nec reperiret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nam bouis fortè conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, vbi illa recubuerat: sicque locum de nomine bouis Bœotiam nominauit: vbi & Thebas urbem construxit, in qua olim ciuilia bella detonuerunt: & vbi nati sunt Apollo, & Hercules maior ille Thebanus. Eadem est Aonia vocata, à fonte quodam Apollini & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

Peloponesus, secunda pars Helladis, à Pelope regnata atque vocata.

Thessalia, à Thessalo rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedoniæ cõiuncta est, cuius à tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina, & oppida, inter quæ præcipue Thessalonica, & Thebæ. Ibi est mons Parnassus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharum fuit, de quibus fertur, quod hi primo equos frænis domuerint: vnde & Centauri dicti sunt. In Thessalia primùm solidi aurei facti sunt, domandorum quoque equorum vsus primùm repertus est.

Macedoniæ in exordio ab Emathio rege

Emathia nomen erat, sed Macedo Deucalionis maternus nepos, postquam ibi accepit principatum, mutauit vocabulū, Macedoniāque à suo nomine dixit. Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achaïæ, ab Occasu Dalmatiæ, à Septentrione Mæsiæ: patria Alexandri Magni, & regio aureis venis argenteisque opima. Lapidē, quē Præantidem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, qui excellenti vertice tantus attollitur, vt in cacumine eius nec nubes, nec venti sentiantur.

Achaia ab Achæo rege & vrbs & prouincia appellata: hæc penè insula est. Nam absq. Septentrionali parte, qua Macedoniæ iungitur, vndiq. septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Ionium: ab Africo & occasu Cephaloniam, & Calsiopam insulas: à sola Septentrionali parte Macedoniæ, vel Atticæ terræ adiungitur, huius caput est vrbs Corinthus Græciæ decus. Inachus est Achaïæ fluuius.

Arcadia sinus Achaïæ est, vt platani folium, inter Ionium & Ægeum mare exposita, quam Arcas Iouis & Calistæ filius, Pelasgis in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupauit. Ipsa est & Sicyonia à Sicyone rege, à quo & regnum Sicyoniorum est dictum. Habet autem Arcadia fluuium magnum Erimanthum: Asbeston quoque lapidē, qui semel accensus nunquam extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur.

Lacedæmonia - - -

Pannonia ab Alpibus Pæninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: regio viro fortis, & solo læta, duobus satis acerbis fluuijs Drabo, Saboque vallata. Coniungitur autem cum Norico & Rhetia, habens ab Oriente Mæsiā: ab Euro Istriam: ab Africo verò Alpes Appenninas: ab occasu Galliam Belgicā: à Septentrione Danubij fontē, vel limitem, qui Germaniam, Galliāque secernit.

Istriam Ister amnis vocauit, qui eius terram influit: ipse est Danubius. Habet autem Istria à Septentrione Pannoniam.

Italia olim à Græcis populis occupata, magna Græcia appellata est: deinde à regis nomine Saturnia, mox & Latium dicta, eò quod idē Saturnus, à Ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Siculorum rege ibi regnante, Italia nuncupata est. Cuius situs longitudine amplius, quam latitudine

itudine à Circio in Eurum extenditur: à Meridie Tyrreno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo Alpium iugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: soli fertilitate, pabuli vbertate gratissima. Habet lacus Benacum, Auernum, atque Lucrinum: fluuios, Eridanum, & Tyberim, & repentes fontibus Baias. Gignit gemas Syrtitem, Lyncurium, & Corallium: Boam quoque serpentem, Lyncem feram, & Diomedæ aues. Italia autem, & Hispania idcirco Hesperia dicta, quod Græci Hespero stella nagent, & in Italia & in Hispania, quæ hac ratione discernuntur: aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis vltimā, & significas Hispaniam, quia in Occidentis est fine.

Thuscia pars Italiæ, & Umbria verò pars Thuscæ. Thuscia autem à frequentia sacrorum & thuris vocata, ἀπὸ τῆς θύων.

Umbriam verò historiæ narrant, eo quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Umbriam Græcè cognominatā. Est enim in iugis Appennini montis sita, in parte Italiæ iuxta Meridiem.

Hetruria pars Italiæ dicta, quod eius fines tendebantur, vsque ad ripam Tyberis, quasi ἑτερος ἄρος. Nam ἑτερος alter, ἄρος finis vocatur. Romæ enim fines antea vnam tantum Tyberis ripam tenebant: alij Hetruriā ab Hetrusco principe putant. Item & Tyrrenia à Tyrreno Lydij fratre, qui ex sorte cum populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Hæc est & Thuscia, sed Thusciam dicere non debemus, quia nusquam legimus. Thuscia autem, à frequentia sacrificij & thuris, dicta est ἀπὸ τῆς θύων: illic & aruspiciā dicunt esse repertam.

Apulia, vbi Brundisium situm est, quam Ætoli secuti Diomedem ducem condiderunt.

Cæpania habet terras hyeme atque æstate vernantes. Sol ibi mitis, grata temperies, aër purus & blandus.

Gallia à candore populi nuncupata est. γάλα enim Græcè lac dicitur. Motes enim & rigor cæli ab ea parte Solis ardorem excludunt, quo fit, vt candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium iuga tuetur, ab Occasu Oceanus includit, à Meridie prærupta Pyrenæi, à Septentrione Rheni fluentia atque Germania, cuius initium Belgica, finis Aquitania est, regio gleba vberis ac pabulosa ad vsum animantium apta, flu-

minibus quoque & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno & Rhodano fluuijs. Belgis autem ciuitas est Galliæ à qua Belgica prouincia dicta est.

Cisalpinga, quia citra Alpes.

Transalpinga, id est, trans Alpes, contra Septentrionem.

Rhetia verò, quod sit iuxta Rhenum.

Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia explorima parteterminus eius est, eamque pene in orbem cingit.

Hispania prius ab Ibero amne Iberia nuncupata. Postea ab Hispalo Hispania cognominata est. Ipsa est & verè Hesperia, ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita est autem inter Africam & Galliā, à Septentrione Pyrenæis montibus clausa, à reliquis partibus vndique mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium frugum generibus fecunda, gemmarum, metallorumque copijs ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Bætis, Minius, Iberus, & Tagus aurum trahens, vt Pactolus. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Beticam, & transfreta in regione Africæ Tingitaniam. Duæ sunt autem Hispaniæ, Citerior, quæ in Septentrionis plaga à Pyrenæo vsque ad Carthaginem porrigitur: Vltior, quæ in Meridiem à Celtiberis, vsque ad Gaditanum fretum extenditur. Citerior autem & Vltior dicta, quasi citra & vltra: sed citra, quasi circa terras: & vltra, vel quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla, hoc est, alia terra.

a Cap. IV. Iouis. Ita o. G. vt ante quoque adnotauimus.

b Istæ autem est Agenor Libyæ fil. Apollodorus de Agenore, λιβυῆς δὲ ποσιδῶν γίγνονταί παῖδες δίδυμοι ἄγνον, ἢ ἥλος.

c mari magno coniungitur. Contingitur Chac.

d Prima Europæ reg. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

e terra diues viror. Al. viriū. Virorū Solin. c. 23.

f & immanibus frequens. Frequens ex Solin. repouimus.

g Gignit aues. Ex Solin. ibid.

h Bisontas quoque. feras, & Vros, atque Alces. Solin. ibid. Plin. lib. 8. cap. 15. Caesar lib. 6. de bell. Gall. Seru. Georg. 2.

i Callaicum quoque. Callaim Plin. lib. 37. c. 8.

k Prouinciarum autem. Ex Orof. ibid.

l Prima est Mæsia. Mæsia, an Mysia verior scriptura sit, nondum satis constitui. Nam Isidori, & Solini, cuius hæc sunt, Codices variant, apud Orofium Mæsia perpetuò. Seru. Georg. 1. ad- nullo tantum se Mæsia cultu, Mæsia, inquit, ciuitas Phrygiæ. Mysia prouincia est. Verum, vt ipsam si spectes, Mysiam minore periculo scripseris. Constat enim

enim Mysiam à Geographis, & in Asia, & in Europa collocari. Quin etiam apud Virgilium (Si Pierio credimus) ut Mœsia legatur, in multis manuscriptis libris, Seruij auctoritas fecit. Sed origo à messibus tracta Mœsiam, siue Mesiā potius ab Isidoro dictam arguit, quod Chaconi quoq. magis placebat. Nam quod μέσος aut μέσων apud Lydos auctoribus Eustachio ad Dionys. Astrum, & Hesychio, significat, nihil ad Isidorum.

^m Hæc autem ab Oriente ostijs Danub. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

ⁿ Huic ab Oriente Propontis. Ex Orof. ibid.

^o Adhæret autem ab Oriente -- clauditur. Ex eod. Post hæc verba leguntur in quibusdam Gotthicis ista, Illyrica regio iuxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est & Dardania à Dardano rege cognominata, homines ex Troiana prosapia in mores barbaros efferati. quæ fortasse reijcienda nō sunt. Vid. Plinium lib. 4. c. 1. & Solin. c. 8.

^p Epirus à Pyrrho -- extincti. è Seru. plerāq. Æn. 3. ad v. patrio Andromachen iterum celsisse marito, apud quem in lib. impressis à Rob. Steph. positam à fratre Chaone legitur. De qua lectione alij iudicabunt.

^q Hellas dicta à rege. Ex Eusebij Chron. & Seru. eclog. 2. ad -- Acteo Aracyntho.

^r Nam Cranaus indigena, &c. Verba sunt Eusebij.

^s Ipsa est & vera Græcia. Hæc omnia carptim sumpta è Solin. c. de Græcia.

^t mater liberal -- nobilius. Ex Aug. 18. de ciuit. c. 9.

^v Vbi nati sunt Apol. & Herc. At Solin. c. 13. de Thebis. Vrbs ista numinibus apud se ortis gloriatur, ut perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Liberum celebrant, è quo pro Apolline Liberū substituebat Chacon inuitis omnibus lib.

^x eadem est & Aonia. è Seru. eclog. 1. o. ad v. Aonia Aganippe.

^y cuius à tergo Pietia est. Ita Solin. c. de Thessalia. sed paullo aliter Plinius lib. 4. c. 8.

^z De quibus fertur quod hi prim. Virg. Georg. 2. Fræna Peletronij Lapythæ gyrosq. dedere. & Seru.

^a Macedo Deucal. è Sol. c. de Macedonia.

^b est autem confin. Mysiæ. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

^c & regio. è Solin.

^d qui excellenti vertice tantus. Ex eod. c. de Thessalia.

^e Achaia ab Ach. Ex Chron. Eusebij.

^f Calsiopas Insulas. Orof. lib. 1. c. 2. ab Africo, & Occasu Cephaleniam, & Calsiopam insulas, à Septentrione sinum Corinthium, ad Aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedonia coniungitur, vel potius Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, vbi est Corinthus.

^g Arcadia verò sinus -- vt platani folium. Confusa sunt hæc -- Arcadia in sinu est Peloponesi, id est, in medio ipsius Peloponesus verò, vt platani folium, extenditur.

^h quam Arcas Iou & c. Ex Chron. Euse.

ⁱ Pannonia. Ex Orof. ibid.

^k Viro fortis Ita veter. lib. & Solin. c. de Gallia:

^l ab Euro Istriam. A meridie malleus.

^m Italia -- magna Græcia. Seru. Æn. 1. ad v. Seu vos Hesperiam magnam, &c. μεγάλη Ἑλλάς appellata est, quia à Tarento vsq. ad Cumas omnes ciuitates Græci condiderunt. vid. Iust. lib. 2. o.

ⁿ cuius situs longitudine ampl. è Solin. c. de Italia. proceritate amplior, quàm latitudine.

^o à Circio in Eurum -- finitur. Ex Orof.

^p quæ hac ratione discernuntur, &c. è Seru. Æn. 1. ad v. est locus Hesperiam. & lib. 3. ab Hespero (inquit) Hispaniæ rege, vel à stella, quam intuentur petentes Italiam.

^q Umbria verò pars Thuscæ. Ex eod. Æn. 1. 2.

Umbria verò dicitur vt hist. è Solin. c. 8.

^r Hetruria pars Italiae. è Seru. Æn. 1. 1. Hetruscij, duces, & 2. ad terram Hesp. venies.

^s Apulia vbi Brundus, quam Ætoli. verba sunt Iustini lib. 1. 2.

^t Belgis, Belgium dicitur à Casare.

^v Aquitania. Ex Orof.

^x Hispania. Ex Iustini lib. 4. 4.

^y ipsa est & vera Hesperia. è Seru. Æn. 1. ad vers. Est locus Hesp.

^z Duæ sunt Hispan. Ex Orof.

De Libya. Cap. V.

Libya dicta, quòd inde Libs fiat, hoc est, Africanus. ^b Alij aiunt Epaphum Iouis filium qui Memphim in Ægypto cõdidit ex Calsiopa vxore procreasse filiam Libyam, quæ postea in Africa regnum possedit, cuius ex nomine terra Libya est appellata.

Africam autem nominatam quidam inde existimant, quasi apricam, quòd sit aperta cælo vel Soli, & sine horrore frigoris. ^c Alij dicunt Africam appellari ab vno ex posteris Abrahæ de Cethura, qui vocatus est Afer, ^d de quo supra meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens iuxta Meridiem per Æthiopiam vsque ad Atlantem montem. A Septentrionali verò parte, Mediterraneo mari coniuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens prouincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, ^e Bizacium, Carthaginem, Numidiam, ^f Mauritiam Sitifensem, Mauritiam Tingitanam, & circa Solis ardorem Æthiopiam.

^g Libya Cirenensis in parte Africae prima est, à Cyrene vrbe Metropoli, quæ est in eius finibus, nuncupata. Huic ab Oriente Ægyptus est, ab occasu Syrtes maiores & Troglodytæ, à Septentrione mare Libycum: à Meridie Æthiopia, & barbarorum varietatis nationes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam Basiliscos serpentes creant.

^h Pentapolis, Græca lingua à quinque vrbus nuncupata, id est, Cyrene, Berenice, Teuchira, Apollonia, Ptolemaide, Ex quibus Ptolemais, & Berenice à regibus nominatæ sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cirenensi adiuncta, & in eius finibus deputata.

Tripolitanam quoque prouinciam Græci lingua sua signant de numero trium magnarum

gnarum vrbiū: Oëa, Sabratæ, Leptis magna: hæc habet ab Oriente Syrtes maiores, & Troglodytas, à Septentrione mare Adriaticum: ab occasu Bizantium: à Meridie Getulos, & Garamantes vsque ad Oceanum Æthiopicum pertendentes.

Byzacena regio ex duobus nobilissimis oppidis nomen sortita est, ex quibus vnum Adrumetus vocatur (alterum Byzantium). Hæc sub Tripoli est, ^k patens passuum ducenta, vel amplius millia, fecunda oleis, & glebis ita præpinguis vt iacta ibi semina, in cremato penè cente simo frugis renascantur.

^l Zeugis, vbi Carthago magna, ipsa est & vera Africa inter Byzantium, & Numidiam sita, à Septentrione mari Siculo iuncta, & à Meridie vsque ad Getulorum regionem porrecta, cuius proxima quæque frugifera sunt, vltiora autem bestijs & serpētibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

Getulia autem, Africae pars mediterranea est.

^m Numidia ab incolis passim vagantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nam lingua eorum incertæ sedes & vagæ Numidia dicuntur. Incipit autem à flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitem definit, ⁿ habet ab Ortu Syrtes minores: à Septentrione mare quod intendit Sardiniam: ab Occasu Mauritiam Sitifensem: à Meridie Æthiopum gentes, regio campis præpinguis. Vbi autem syluestris est, feras educat: vbi iugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autem vrbes præcipuas ^o Hipponem, Rhegiū, & Rusfidam.

Mauritania, vocata à colore populorum. Græci enim nigrum, μαύρον vocant. Sicut enim Gallia à candore populi, ita Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cuius prima prouincia, Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet oppidum, à quo & vocabulum traxisse regio perhibetur.

Mauritania verò Cæsariensis colonia, Cæsaria ciuitas fuit, & nomen prouinciæ ex ea datum. ^p Vtræque igitur sibi coniunctæ ab Oriente Numidiam habent, à Septentrione Mare magnum, ab occasu flumen Maluam: à Meridie montem Astrixim, ^q qui discernit inter fecundam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum.

Mauritania Tingitana à Tingi Metropo

^r litana huius prouinciæ ciuitate vocata. Hæc vltima Africa exurgit à montibus septem habens ab Oriente flumen Maluam: à Septentrione fretum Gaditanum: ab occiduo Oceanum Atlanticum: à Meridie Gualalum gentes vsque ad Oceanum Hesperium pererrantes. Regio gignens feras, simias dracones & struthiones, olim etiã & elephantis plena fuit, quos sola nunc India parturit.

^v Garamantis regionis caput, Garama oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem & Æthiopiam, vbi est fons ^x qui riget calore dici, & calet frigore noctis.

Æthiopia, dicta à colore populorum, quos solis vicinitas torret. Denique vim sideris prodit hominum color, est enim ibi iugis æstus. Nam quicquid eius est, sub Meridiano cardine est. Circa Occiduum autem montuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem verò plagam deserta: cuius situs ab Occiduo Atlantis montis ad Orientem vsque in Ægypti fines porrigitur: à Meridie Oceano: à Septentrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diuerso vultu & monstruosa specie horribiles. Ferarum quoque & serpentium referta est multitudo. Illic quippe Rhinoceros bestia, & Camelopardalis, Basiliscus, dracones ingentes, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur, Hiacynthus quoque, & Chrysoprassus ibi reperiuntur. Cinamomum ibi colligitur.

Duæ sunt autem Æthiopiæ, vna circa Solis ortum: altera circa occasum in Mauritania.

Extra tres autem partes orbis, quarta pars trans Oceanum interior est in Meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cuius finibus ^z Antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deinde Numidia, inde regio Carthaginensis, post quæ, Getuliam accepimus, postea Æthiopiam, inde loca exusta Solis ardoribus.

Sciendum sanè, quòd quædam prouinciæ primū de nomine auctoris appellatæ sunt: postea à prouincia gentis nomen est factum. nam ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus, & sic vtimur ipso nomine gentis, quomodo fuit ipsum nomen auctoris: vnde deriuatum est nomē prouinciæ. Ex quo accidit ex vno homine nominari, & ciuitatem, & regionem, & gentem. Prouinciæ autem ex causa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentium,

gentiū, qui ad reges alios pertinebant, cū in ius suum Romani vincendo redigerent, procul positas regiones prouincias appellauerunt. Patria autem vocata, quod communis sit omnium, qui in ea nati sunt. Terram autem significare, prædiximus, elementum: terras verò singulas partes, vt Africa, Italia, Eadem & loca. Nam loca & terræ spatia in orbem terrarum, multas in se continent prouincias: sicut in corpore locus est, pars vna multa in se continens membra: sicut & domus multa in se habens cubicula: sic terræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quorum partes sunt prouinciæ: sicut in Asia, Phrygia: in Gallia, Rhætia: in Hispania, Bætica. Nam Asia locus est, prouincia Asiæ Phrygia, Troia regio Phrygiæ, Ilium, ciuitas Troiæ. Item regiones partes sunt prouinciarum, quas vulgus conuentus vocat: sicut in Phrygia Troia, sicut in Galicia Cantabria, Asturia. A rectoribus autem regio nuncupata est, cuius partes territoria sunt.

^b Territorium autem vocatum, quasi territorium, tritum bobus & aratro. Antiqui enim fulco ducto & possessionum & territoriorum limites designabant.

^a Cap. V. Libya, quod inde Libs flat. è *Seru. Æn. 1. ad--* Venturum excid. Libyæ.

^b Alij aiunt Epaphum. *Hyginus in fabulis c. 1.49. & Placidus ad Thebaid. 4.*

^c Alij dicunt Africam. *Hieronymus in quest. in Gene. ad cap. 25.*

^d De quo supra. *Lib. 9. c. 2.*

^e Byzaciū. Byzanciū legitur in antiquissimis libris, & marmoribus, & apud Stephanum. Veram tamen scripturam Byzacium existimabat Chacon ex vetustis Varrois codicibus. *lib. 1. de re rust. c. 44. & Plin. lib. 5. c. 4. & lib. 17. c. 5. & lib. 18. c. 10. & Aug. in ps. 36. concione. 2. quam etiam vulgati Isidori libri, & plerique ex Gothici retinent.*

^f Mauritaniā Sitifensem Mauritan. Ting. Quod Casariensem addunt quidam libri, tresq. Mauritaniā videntur ex Orofio facere: nihil est, quod moremur, quando ex eod. & Isidoro paullo post Casariensem, & Sitifensem, vel etiam Sitifensem, & Tingitanam ex concil. Carthag. v. 11. constat esse coniunctas, vt Casariensis alterutrius quasi appendix sit. Ita tamen vt pro Tingitana in Concilijs saepe ponatur.

^g Libya Cyren--pertendentes. Ex Orof. lib. 1. c. 2.

^h Theuchira. *Mendosè o. l. Ceutria. Vid. Ptolemai tabul. 4.*

ⁱ Oea, Sabrate, Leptis magn. *Solin. c. 30.* Achæi Tripolim lingua sua signant de trium urbium numero Taphræ, Abrotani, Leptis magnæ. *Nostri codices partim Oetabrate partim Oea Tabrace partim Oea Sabrete. Sil. lib. 3.--* Sabrata, tū Tyriū vulgus, Sarraniq. Leptis. *Æaq. Trinacrios Afris permitta Colonos, vbi Oeāq. ex Isidoro lubentius legerim.*

^k patens, passuum duc. è *Solin. c. 30.*

^l Zeugis vbi Carthago magna. *Verba sunt Orof.*

^m Numidia ab incolis passim vag. *Sallust. in Jugurth. & quia saepe tentantes agros, alia, deinde alia loca petiuerant, semetipsi Numidas appellauerunt. Idem Plin. lib. 5. c. 3. paullo tamen aliter Festus.*

ⁿ Habens ab ortu syrt. min. *Orof. ibid.*

^o Hipponem, Reg. & Ruficè, *Idem Orof.*

^p vtræq. igitur. *Orof.*

^q qui discernit inter fœcund. terram. *Orof. qui diuidit inter viuam terram, & iacentes arenas vsque ad Oceanum.*

^r Hæc vltima Africæ-- pererrantes. *Ex Orofio. illa tamen, exurgit à montibus septem. Solini sunt cap. de Mauritania.*

^f à Septentrione fretum Gaditanum. *Orofus, à Septentrione mare nostrum, & fretum Gaditanum.*

^t à meridie Gaulalum gentes. *Orofus, à Meridie Autololum gentes, quas nunc Gaulates vocant.*

^v Garam reg. è *Solin.*

^x qui riget cal. *Ita Gothici, friget Solinus.*

^y denique vim f. p. h. c. *Verba sunt Solini, cap. de India.*

nam quidquid eius est sub Merid. card. è *Solin. c. de Æthiop.*

^z Antipodes fabul. *Sequitur Lactantium, & Augustinum.*

^a Terram autem significare prædixim. *Sup. c. 1. ex Seru. Æn. 6.*

^b Territorium vocatum. *Seru. Æn. 5. ad--* Urbem designat aratro. Vnde & territorium dictum quasi terribouium, tritum bobus, & aratro. *Sed territorium retinimus ex Goth. lib. nisi territeriū manūs ex Vulcanij editione, aut territorium.*

De Insulis. Cap. VI.

Insulæ dictæ, quòd in salo sint, id est, in mari. Ex ijs quoq. notissimæ & maximæ, quas plurimi veterum sollerti studio indagauerunt, notandæ sunt.

^a Britannia, Oceani insula, interfuso mari, toto orbe diuisa, à vocabulo suæ gentis cognominata. ^b Hæc in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est: circuitus ei⁹ quadragies octies septuaginta quinque millia: multa & magna flumina in ea, fontes calidi, metallorum larga & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus, & Margaritæ.

^d Thanatos, insula Oceani freto Gallico à Britannia æstuario tenui separata, frumentarijs campis & gleba vberi. Dicta autē Thanatos, à morte serpentum, quos dū ipsa nefciat, asportata inde terra quoquo gentium vecta sit, angues ilico perimit.

^f Thyle, vltima insula Oceani inter Septentrionalem, & Occidentalem plagam vltra Britanniam, à sole nomen habens, quia in ea æstiuum solstitiū Sol facit, & nullus vltra

cam

eam dies est: vnde & pigrum & concretum est eius mare.

Orchades, insulæ Oceani, vltra Britanniam positæ numero triginta tres, & quarum viginti desertæ sunt, tredecim coluntur.

^h Scotia, eadem & Hibernia proxima Britannia insula, spatium terrarum angustior, sed situ fœcundior: hæc ab Africo in Boream porrigitur, cuius partes priorēs Iberiam: & Cantabricum Oceanum intendunt. Vnde & Hibernia dicta. Scotia autē quòd ab Scotorum gentibus colitur appellata. Illic nullus anguis, auis rara, apis nulla: adeò vt aduectos inde pulueres seu lapillos si quis alibi sparserit inter aluearia, examina fauos deserant.

Gades, insula in fine Bæticæ prouinciæ sita, quæ dirimit Europam ab Africa, ^k in qua Herculis columnæ visuntur, & vnde Tyrreni maris faucibus Oceani æstus immittitur. Est autem à continenti terra centum viginti passibus diuisa. Quam Tyrij à Rubro profecti mare occupantes ^m lingua sua Gadir, id est, sæpem nominauerunt, pro eo quòd circumscripta sit mari. Nascitur in ea arbor similis palmæ, cuius gummi infectum vitrum Ceraunium gemmam reddit.

ⁿ Fortunatæ insulæ vocabulo suo significant omnia ferre bona, quasi felices, & beatæ fructuum vbertate. Suate enim natura pretiosarum poma sylvarum parturiunt. Fortuitis vitibus iuga colliū vestiuntur: ad herbarum vicem melsis & olus vulgo est: vnde gentiliū error, & seculariū carmina Poëtarum propter soli fœcunditatem eandem esse Paradisum putauerunt. ^o Sitæ sunt autem in Oceano contra læuam Mauritaniam Occiduo proximæ & inter se interiecto mari discretæ.

^p Gorgades, insulæ Oceani, obuersæ promontorio, quod vocatur Hesperu ceras, quas incoluerunt Gorgones fœminæ aliti pernicitate, hirsuto & aspero corpore, ex ijs insulæ cognominatæ: distant autē à continenti terra bidui nauigatione.

Hesperidū insulæ, vocatæ à ciuitate Hesperide, quæ fuit in fine Mauritaniam: sunt enim vltra Gorgadas sitæ sub Atlanteum litus in intimis maris sinibus, in quarum hortis fingunt fabulæ Draconē peruigilem aurea mala seruante. Fertur ibi esse maris æstuarium adeò sinuosis lateribus tortuosum, vt visentibus procul lapsus angueos imiteretur.

^q Chryse, & Argyre insulæ in Indico Occa-

no sitæ, adeò fœcundæ copia metallorum, vt plerique eas auream superficiem & argenteam habere prodiderint, vnde & vocabula sortitæ sunt.

Taprobana, insula Indiæ subiacens ad Eurum, ex qua Oceanus Indicus incipit, patēs in longitudine octingētis septuaginta quinque millibus passuum, in latitudine sexcentis viginti quinque millibus. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta & gemmis. Pars eius bestijs & elephantis repleta est, partem verò homines tenent: in hac insula dicunt in vno anno duas esse ætates, & duas hyemes; & bis locum vernare floribus.

^l Tilos insula est Indiæ, ferens omni tempore folia: hucusque insulæ Oceani.

Item insulæ, quæ ab Hellesponto vsq. ad Gades in mari Magno sunt constitutæ.

Cyprus insula à ciuitate Cypro, quæ in ea est, nomē accepit: ipsa est & Paphos Veneri consecrata in Carpathio mari, vicina Austro, famosa quondam diuitijs, & maxime æris: vbi enim prima huius metalli inuentio & vtilitas fuit.

Creta, Græciæ pars est ingens contra Peloponnesum: hæc primū à temperie cæli Macaronæsum appellata est, deinde Creta dicta à Crete quodam indigena, quem aiunt vnum Curetum fuisse, à quibus Iupiter ibi absconditus est & enutritus. Est autem insula Græciæ inter Ortū & Occasum longissimo tractu porrecta, à Septentrione Græciæ æstibus, ab Austro Ægyptijs vndis perfusa. Fuit autem quondam centum urbibus nobilis, vnde & Hecatompolis dicta est. Prima etiam remis & sagittis claruit: prima literis iura, fixit, equestres turmas prima docuit. Studiū musicū ab Idæis dactylis in ea cœptū: capris copiosa, ^a ceruis eget, lupos & vulpes aliæque ferarum noxia nusquam gignit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si inuehatur statim moritur. Larga est autem vitibus & arboribus. Dictamnus herba in Crete nascitur, & Alimus, quæ admorsā diurnā famem prohibet: ^b Phalangos autem venenatos gignit, & lapidem, qui Idæus dactylus dicitur.

^c Abydos, insula in Europa super Hellespontum posita, angusto & periculoso mari separata & *Abudōs* Græcè dicta, quòd sit introitus Hellesponti maris, in quo Xerxes pontem ex nauibus fecit, & in Græciam transit.

d Coos insula adiacens prouinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ ut Varro testis est, arte lanificij prima in ornamentum fœminarum inclaruit.

e Cyclades insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas inde Cycladas autumant dictas, quod licet spatijs longioribus à Delo proiectæ, in orbem tamen circa Delum sitæ sint. nam orbem *κύκλον* Graij loquuntur. Quidam verò non quod in orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eandem sunt, dictas putant Cyclades. Hæc in Hellesponto inter Ægæum & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, fœrentes à Septentrione in Meridiem millia quingenta: ab Oriente in occasum millia ducenta: Metropolis earum Rhodus.

Delos insula, in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quod post diluuium quod Ogygij temporibus notatur, cum orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radijs Solis illuminata est, sortitæque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus. **g** Nam *δῆλον* Græci manifestum dicunt. **h** Ipsa est & Ortygia, eo quod primum ibi visæ sunt coturnices aues, quas Græci, *ὄρτυγας* vocant. **i** In hac insula Latona enixa est Apollinem & Dianam. Delos autem & ciuitas dicitur & insula.

k Rhodos, Cycladum prima ab Oriente, in qua rosæ capitulum dicitur esse inuentum, dum ibi ciuitas conderetur: ex quo & vrbs & insula Rhodos est appellata. In hac vrbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alij centum numero in eadem insula Colossi minores.

l Tenedos, vna ex Cycladibus ad Septentrionem sita, in qua olim ciuitas à Tene quodam condita est. Vnde nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit. **m** Nam Tenes iste infamatus, quod cum nouerca sua concubuisset, fugiens hanc insulam vacuam cultoribus obtinuit, Vnde & Tenedos insula dicta est: **n** sic Cicero, Tenen ipsum, cuius ex nomine Tenedos nominatur.

o Carpathos, vna ex Cycladibus à Meridie posita contra Ægyptum, à qua Carpathiū mare appellatum est vocata propter celerem fructuum maturitatē. Est enim inter Ægyptum & Rhodum. Ex hac insula dicuntur & Carpathicæ naues magnæ & spatiosæ.

r Cythera insula, vna ex Cycladibus à par-

te occidua sita: cuius Porphyris antea nomen fuit. Cithera autem vocata, quod ibi Venus sit orta.

f Icaria insula, vna de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum & Myconum procurrentibus saxis in hospitalis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interijisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

t Naxos insula, ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quod fertilitate vitium vincat cæteras: est autem à Delo xviii. millia passuum separata, ex qua olim Iouis fertur aduersus Titanas fuisse profectus.

v Melos, ex numero Cycladum, vna omnium insularum rotundissima, vnde & nuncupata. Historia dicit, ex Iafone natum fuisse Philomelum & Plutum: ex Philomelo Pareantum genitum: qui de suo nomine Paron insulam & oppidum appellauit, prius autem Minoia, deinde Paros dicta. **x** De qua Virgilius: - niueamque Paron. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem, marmoribus quidem præstantiorem, sed inter gemmas vilissimum.

Chios insula Syra lingua appellatur, eo quod ibi mastix gignitur. **y** Syri enim mastixem Chio vocant.

Samos, insula est mari Ægæo vbi nata est Iuno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo philosophiæ nomen inuentum est. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. Vnde & vasa Samia appellata sunt.

Sicilia, à Sicano rege Sicania cognominata est: deinde à Siculo Itali fratre Sicilia. Prius autem Trinacria dicta propter tria *ἀκρᾶ*, id est, promontoria, Pelorum, Pachynum, & Lilybæum. **z** Trinacria enim Græcum est, quod Latine, Triquetra dicitur, quasi in tres quadras diuisa. **a** Hæc ab Italia exiguo freto discretæ, Africū mare prospectans, terris frugifera, auro abundans: cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ætne montis extant incendia: in cuius freto Scylla est & Charybdis, quibus nauigia aut absorbentur, aut colliduntur. Fuit autem **b** quondam patria Cyclopum, & postea nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primum terris omnibus commissis feminibus aratro proficilla. Principem vrbum Syracusas habet: fontem Arethusam, &

& Alphæum fluuium magnorum generatorē equorum. In ea insula **c** primum est inuenta comœdia. Achate lapidē ipsa primum ex Achate flumine dedit. Parturit & mare eius coralium: **d** gignit & sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus eius clauditur stadiorum tribus millibus. Sallustius autem dicit, Italiæ coniunctā fuisse Siciliam: sed mediū spatium impetu maris diuisum, & **e** per angustiam scissum.

Tapfus insula, stadijs decem à Sicilia remota iacens & planior, vnde & nuncupata. de qua Virgilius, Tapsumque iacentem.

Æoliæ insulæ Sicilia, appellatæ ab **g** Æolo Hippotæ filio: quem poetæ finxerunt regem fuisse ventorum, sed ut Varro dicit, rector fuit istarum insularum, & quia ex earum nebulis & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab imperitis visus est ventos sua potestate retinuisse. Eadem insulæ & Vulcaniæ vocantur, quod & ipsæ, sicut Ætna, ardeant. Sunt autem noue habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Liparen vocauit, qui eam ante Æolum rexit. Altera **h** Hiera vocatur, quod sit collibus eminentissimis, reliquæ verò, id est, Strongyle, Didyme, Ericusa, **i** Hephæstias, Phænicusa, Euonymos, Ericodes, Phænicodes: quæ quoniam nocte ardent, Æoliæ, siue Vulcaniæ dicuntur, ex ijs quædam ab initio non fuerunt, postea mari editæ vsq. nunc permanent.

Stœchades, insulæ Malsiliensium sexaginta milliū spatio a continenti in fronte **k** Narbonensis prouinciæ, quæ Rhodanus fluuius in mare exit. Dictæ autem Græcè Stœchades, quasi opere in ordinem sint positæ.

Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupauit, & ex suo vocabulo insulæ nomē dedit. Hæc in Africo mari facie vestigij humani, **l** in Orientem, quàm in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridie & Septentrionem vertunt, ex quo ante commercium à nauigantibus Græcorum *Ἰχθυες* appellata est. Terra patet in longitudine millia cxi. latitudine xl. In ea neq. serpens gignitur, neq. lupus, sed **m** Solifuga tantum, animal exiguum hominibus perniciosum. Venenum quoque ibi non nascitur, **n** nisi herba per scriptores plurimos & poetas memorata, apiaastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. **o** Fontes habet Sardinia calidos, in-

A firmis medelam præbentes, furibus cæcitate, si sacramento dato oculos aquis tetigerint.

Corficæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Corfa nomine **p** Ligur mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat transnatare solitum, atque per interualla corpore aucto remeare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris digredientem vsq. ad insulam nauigio profecta est. Cuius regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellauerunt. Hæc autem insula Græcè *κόρυνη* dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata, de qua Virgilius-- Cynæas taxos. **q** Diuiditur autem à Sardinia xx. millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiæ. Est autem multis promontorijs angulosa, gignens lætissima pabula, & lapidem, quæ Carochiten Græci vocant.

r Ebofus, insula Hispaniæ dicta: quod à Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nam lxx. stadijs ab ea distat. cuius terram serpentes fugiunt. Huic contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

f Balears insulæ Hispaniæ, duæ sunt, Aphrosiade, & Gymnasticæ, & Maior & Minor. Vnde & eas vulgus Maioricam & Minoricam nuncupant. In ijs primum insulis inuenta est fundæ, qua lapides emittuntur, vnde & Balears dictæ: **t** *βάλλειν* enim Græcè mittere dicitur: vnde & ballista quasi missa, & fundibalum. Virgilius: Balearis verberare fundæ.

a Cap. VI. Britannia Oceani insula, &c. *Hegeffip. lib. 5. c. 15.* quid attexam Britannias interfulo mari, toto orbe diuisas? *& Orof. lib. 1. c. 2.* Britannia Oceani insula.

b Hæc in auersa Gall. *Orof. ibid.* & quoniam Oceanus habet insulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt.

c Circuitus eius-- plurimus. *ex Solin. cap. de Britannia.*

d Thanatos. *Solin. Athanatis.*

e à Britania æstuario tenui sep. è *Solin. ibid.* è quo restitutus est hic locus, mendosus in omnibus libris.

f Thyle vltima insula Oceani. *Locus è Seru. Georg. 1. ad v. tibi seruiat vlt. Thule, & è Soli. c. de Britania sumptus. Horū verba apponemus, ex his qui volet, medicinā faciet. Thule (ait Seru.) insula est Oceani inter Sptétrionale & Occidētalē plagā vltra Britannia, & Hiberniā & Orchadas. Est autem insula in Oceano vltima, in qua, cū sol in Cæcro est, perpetui dies sine noctibus, ef se dicitur. *Solinus* Multæ & aliæ circū Britannia insulæ, è quibus Thule vltima, in qua estiuo solstitio,*

folē de Cācri sydere faciēte transitū, nox penē nul-
 la; bramali solstitio, perinde nullus dies, vt ortus iū-
 ctus sit occasui. Vltra Thulé accepimus pigrū ef-
 se & concretum mare. Chacon ita legebat, inter Sept. &
 Occ. plagam, in qua cum brumale solstitium sol facit nullus
 dies est, vnde pigrum, & concretum est vltra mare. Sed à
 sole Thulen nomen habere dicit, non vt Thule (opinor) sed vt
 vltima, propter causam à Seruio & Solino relata, dicatur.
 g quorum vig. def. Ex Oros. ibid.
 h Scotia, eadem & Hibern. Ex eod. quāuis non pror-
 fus eadem.
 i illic nullus anguis. Ex Solin. vid. Bed. in Angl. hist.
 k in qua Herculis column--immittitur. Ex Oros.
 l à continenti terra cxx passus. cxl emendarat Cha-
 con ex Solini manuscriptis libris, vbi septingentis pedibus le-
 gitur, non passibus. vt in vulgatis. Sed vetant, codices, resq. ipsa
 Isid. Gadeb. ipsius vicino, vt par fuit, satis explorata.
 m in lingua sua Gadir. Est quoq. 771 ghadar Hebraeis
 sapire, ex Solin. c. de Hispania.
 n Fortunata-- ead. esse Paradisum. Seru. Æn. 5. ad--
 Elysiūmq. colo secundum Philosophos, Elysiūm
 est, insulæ fortunata,
 o Sitæ sunt autem. è Solin. c. vlt.
 p Gorgades. Ita v. libri, & Plinij, & Solini manuscripti,
 q Chryse, & Argyr. Solin. Plin. & Mela.
 r Sexcentis viginti quinq. millibus. vocem, stadio-
 rum ex Solino, Plinio, & Chacone auctorib. expunximus.
 s Tylos-- ferens omni tempore fol. Al virēs o. t. f.
 t Ipsa est & Paphos. Hoc non referri ad Cyprium insu-
 lam, sed ad urbem in ea, quæ olim Cypros dicebatur, & Pa-
 phos, aiebat Chacon.
 v ibi enim prima huius metall. inu. Plin. lib. 8. c. 56.
 & lib. 3. c. 2.
 x Hæc primū à temperie cæli. è Solin. c. 17.
 y Prima etiam rem. Ex eod.
 z iura fixit. Solinus, iura iunxit. Vid. Plato. in Minoe.
 a Ceruis eget. Ex Solin. Plin. lib. 8. c. 58. mirabilius in
 ead. insula (Creta) ceruus præterquam in Cydo-
 niatarum regione non esse.
 b Phalāgos autem. Sic v. l. Solinus, Phalangiū aranei
 genus est, si nifum quaras nulla vis est, si potesta-
 tem, ictum hominem veneno interficit.
 c Abydos insula Abydos neq. insula, neq. in Europa est,
 sed, vt ait Solinus de Helleponto loquens: Abydos Asiæ
 est, & Sestos Europæ. Seru. ad v. fauces tentatur Aby-
 di. Georg. 1. Sestos, & Abydos ciuitates sunt Helle-
 ponti, quæ angusto, & periculoso mari segregan-
 tur. Nos hæc alijs concinnanda relinquimus.
 d Coos Solinus, Multæ quidem insulæ obiacent
 Atticæ continenti, sed suburbanæ fermè sunt Sala-
 mis, Sunium, Cos, Ceos, etcætera. Quæ, vt Varro te-
 stis est, subtilioris vestis amicu. arte lanificæ scientiæ pri-
 ma in ornatum fæminarum dedit. In Solin. manusc. ecclesiæ
 Tolet. libro, Ceos, Cos, legitur: & quidem iam pridem que-
 stus est Hermolaus Barb. harum vocum affinitate sape pecca-
 tum à librarijs in bonis auctorib. Ita vt iam propè vsucapta
 sunt à Coo, quæ Ceos erant fortasse propria, sed lanificium sue-
 rit Plinio auctore vtriq. commune, Hippocrates tamen com-
 munit esse non potuit, quem fuisse constat Coi. Sed Coos in
 pocratis patria non obiacerit Atticæ in mari Ægeo, sed Rhodo
 in Icario pelago.
 e Cyclades-- quas inde Cycl. aut. è Solin.
 quidam verò non quod in orb. Vid. Seru. Ænei. 3.
 ad-- Cycladas, & creb. l. f. c. t.

A sunt autem omnes num. Ex Oros.
 f tenētes. Ita Goth. o. tēdentes non displicet, ex Vulc.
 g Nam ἄλλοι Græci. Verba sunt Seru. Æn. 3.
 h ipsa est & Ortygia. è Solin. c. 17.
 i In hac insula Latona. Verba Seru. Æn. 3. ad v. Sa-
 cra mari colitur med.
 k Rhodos Cycladum prim. Ex Oros.
 l rofē capitulum. Al. capitulum, al. capulū, al. cupulum. f.
 cohium, vel coium Gloss. coinum καλὸν ἔσθ' ἄμεμυκός.
 m Tenedos. Ex Oros.
 n Nam Tenes iste-- dicta est. è Seru. Æn. 2. ad v. Te-
 nedos notissima fama.
 o Sic Cicero. Verr. 3.
 p Carpathos. Ex Oros.
 q Contra Ægypt. a. q. C. m. Acro in Hor.
 r est n. inter Ægyptum, & Rhod. è Seru. Æn. 3.
 s Cytherea. Ex Oros. & Solin. licebit etiam Cytheream
 appellare. Stephanus, λέγειται ἢ ἡ νῆσος, ἢ ἡ γόνυ κωδ-
 οῦσα. Seru. Æn. 1. ad illud. At Cytherea nouas artes
 Cytherea ab insula (inquit) quæ plurali tantū nume-
 ro dicitur, vt sunt alta Cythera. Æn. 10.
 t Icaria vna de Cycladib. Solinus, de Sporadibus
 est Icaros. Sed Cycladas quoque Sporadas fecisse videtur
 Virgilius, cum dixit, Sparfasq. per æquor Cycladas.
 v Naxos insula ante Dionysias dicta. Solinus. Na-
 xos Dionysias prius quàm Naxos dicta, vel quòd
 hospita Libero patri, vel quòd fertilitate vitium vin-
 cat ceteras. Quare autē Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6.
 illud verò, quasi Dionaxon, adulterinum duco.
 x Melos, è Solin.
 y De qua Virg. niueamq. Paron. Æn. 3.
 z Syri n. mastichen. Ead. legūt in libell. de locis Heb.
 ex Act. Apost. inter Hieronymi opera.
 a Trinacria-- quod Latine Triquetra. Plinius, &
 Solin. triquetra; sed triquadram, scripsisse Isidorum veri-
 simile est ex etymologia, & ex Quintiliano qui lib. 1. c. 5.
 Etymologia (inquit) nonnunquam barbara ab emē
 datis conatur discernere, vt cum triquetram dici
 Siciliam, an triquadram oporteat, &c.
 b Hæc ab Italiæ exig. fret. Ex Iustin. lib. 4. in princip.
 c Fuit autem quondam patria. Ex Oros. lib. 2. c. 4.
 d primum est inuenta Comædia. è Solin.
 e Gignit & sales Agreg. Ex eod. idem inf. lib. 16. c. 2.
 f & per angustiam scillum. Idem sup. lib. 13. c. 18.
 g Virg. Tapsumq. iacentem. vbi Seru. insula non lō-
 gè à Syracusis fluctib. penè par.
 h Æolia Hippotæ fil. è Ser. Æn. 1. ad v. Æoliā venit.
 i Hiera quod sit collib. emin. Siue quòd ἱερὸν, hoc est,
 sacrum pro magno vsurpant, ita vt nos, Græci, siue vt ait So-
 linus, quod sit Vulcano præcipue sacra.
 D k Hephæstias. Hæc in editione Margarini non est, & qui-
 dem sine ea numerus constat. Solinus & Plinius septem tan-
 tum esse dicunt
 l In fronte Narbon. prou. Oros. lib. 1. c. 2.
 m in Orientem, quā in Occidentē latior. locus est ex
 lib. 2. histor. Sallustij citatus ab Agell. lib. 13. c. 28. cui ex Isi-
 doro addi hæc possunt, Ferme paribus lateribus, quæ in
 Meridiē, & Septentrionē vertūt. Corrigendus idē apud
 Non. in Facies. Voces autē, ante commercium. Chaconi
 suspectæ erant.
 m Sed solifug. sup. lib. 12. c. 3.
 o nisi herba. Ex Isidoro emendatus Seruij locus eclog. 8.
 vnde sunt hæc.
 p Fontes habet. Ex Solin.

q Ligur mulier. Citat hæc Priscian. lib. 6. ex Sallustij lib. 2. histor. Sed ipsi ferunt, taurum ex grege, quē prop-
 è littora regebat Corfa nomine Ligur mulier, ex
 quo intelligitur totum hunc locum esse Sallustij.
 r Diuiditur autem à Sardin. Oros. ibi.
 s Ebofus. Oros. ibid. Caterum de etymo. quod nō pro-
 cul à Zanio, amplius querendum, siue Zanio, siue Dia-
 nio legas.
 t Baleares insulæ duæ s. Aprosiades, & Gymna-
 sides. f. Aphrodisiada. sic dicta quod (vt ait Arist. lib. περὶ
 ζῴων ἀνατομῶν) apud hos maiori in pretio femina
 sint, quam viri. De Gymnasia Plin. lib. 3. c. 5. Baleares fun-
 da bellicosas Græci Gymnasia dixere. Diodor. Sicu-
 lus lib. 6. c. 1. Gymnasia dictas ait, quod æstate nudi, quasi
 palastrita incedant.
 v βάλλειν. Græc. eod. mod. inf. lib. 18. c. 10.
 z vnde ballista, quasi miss. & fundibulum. Ita ve-
 teres lib. hic, & lib. 18. c. 10. & apud Aug. in ps. 54. & Veget.
 lib. 1. c. 16. Teretes lapides de funda, vel de fustiba-
 lo. & lib. 2. c. 15. funditores, qui ad fundas, vel fusti-
 balos. & lib. 3. c. 4. fustibalus fustis est longus. quare
 fundibulum omnino legendum, non fundibulum.

De Promontorijs. Cap. VII.

C Ommune est insulis, vt promineant:
 Inde, & loca earum Promontoria di-
 cuntur. Sic a Sallustius de Sardinia: In O-
 rientē latior prominet, quàm in Occidētē.
 b Sigæum, promontorium Asiæ, vbi Hel-
 lespontus apertius dilatatur. Dicitur autem
 Sigæum propter Herculis taciturnitatem,
 quia prohibitus hospitio à Laomedote Tro-
 ianorum rege, simulauit abscessum, & inde
 contra Troiam cum silentio venit, quod di-
 citur: σιγή.
 Maleum, promontorium Græciæ, quod
 intrat mare, & per millia quinquaginta pro-
 tenditur, vbi vnda ita sæua est, vt persequi
 nauigantes videatur. Hoc autem promon-
 torium à Maleo rege Argiuorum nomen
 accepit.
 d Pelorum, promontorium Siciliæ respi-
 ciens ad Aquilonem, secundum Sallustium
 dictum à gubernatore Hannibalis illic se-
 pulcro.
 e Pachynum, promontorium Siciliæ, Au-
 strum spectans ab aëris crassitudine dictū.
 Nam παχύς est pinguis & crassus, Austro
 enim perflatur.
 f Lilybæum, promontorium Siciliæ, Solis
 occasum intendens, vocatum ab eiusdem
 nominis ciuitate, quæ ibi est sita.
 g Borio, promontorium Numidiæ vocatū,
 eo quòd Aquilonem intendat. Hoc Hip-
 ponem Rhegiū postea dictum, pro eo quòd
 sit æquore interruptum.
 Calpe, Hispaniæ promontorium.

A Cap. VII. Sic Sallustius de Sardin. Qui citatur (vt
 superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. hist.
 b Sigæū prom-- σιγή. è seru. Æn. 2. ad illud-- Sigæa
 igni freta lata reluc. vbi codex Seruij Vaticanus. q. d.
 σιγή.
 c vt persequi nauig. Seruius Æn. 5. ad illud-- Ma-
 leæq. sequacibus vndis, sequaces, inquit, id est, per-
 secutrices.
 d Pelorum prom. Ex eod. Ænei. 3. ad illud. rarefcent
 claustra Pelori-- illud tamen respiciens Aquilonem,
 Oros. est lib. 1. c. 2.
 e Pachynum. Item è Seru. Æn. 3. ad v. proiectaque
 saxa Pachyni, & voces, pinguis &, aliene videbantur
 Chaconi, neq. immeritò.
 f Lilybæum. Ex Oros. ibid.
 g Borion prom. Solin. c. 30. Borion promontorium
 quod Aquilone cæditur, Græci aduenæ sic vocaue-
 runt. Quæ verò sequuntur de Hippone, Rhegio postea dicto,
 sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant huius loci, tantum
 abest, vt superioribus fuerint annectenda.

De montibus, caterisq. terra voca-
 bulis. Cap. VIII.

M Ontes, sunt tumores terrarum altissi-
 mi dicti, quòd sint eminentes. Quidā
 autē proprijs ex causis vocati sunt, ex qui-
 bus notandi sunt, qui opinione maximi ce-
 lebrantur.
 Mons Caucasus ab India vsque ad Taurū
 porrectus, pro gentium ac linguarum variē-
 tate quoquo versum vadit, diuersis nomi-
 bus nuncupatur. Vbi autem ad Orientem
 in excelsores confurgit sublimitatē: pro-
 pter niuium candorem Caucasus nuncupa-
 tur. Nam Orientali lingua Caucasum signi-
 ficat candidum, id est, niuib. densissimis
 candicantē. Vnde & eum Scythæ, qui eidē
 mōti iunguntur, Croacasin vocauerūt. Ca-
 sim enim apud eos candor, siue nix dicitur.
 Mons Taurus à plerisque idem vocatur,
 qui & Caucasus.
 Libanus, mons Phœnicum altissimus, cu-
 ius meminerunt prophete: b dictus à thu-
 re, quia ibi colligitur, cuius ea pars quæ est
 super eum ad Orientalē plagam respiciens,
 Antilibanus appellatur, id est, cōtra Libanū.
 c Ararath, mons Armeniæ, in quo arcam hi-
 storix post diluuium resedisse testatur. Vn-
 de & vsque hodie ibidem lignorum eius vi-
 dentur vestigia.
 d Acrocæraunij mōtes propter altitudinē,
 & fulminum iactus vocati sunt. Græcè enim
 fulmen κέραυνος dicitur. Sunt autem inter
 Armeniam & Iberiam, incipientes à portis
 Caspijs vsque ad fontem Tigridis fluuij.
 Hyperborei montes Scythiæ dicti, quòd
 supra, id est, vltra eos flat Boreas.

Riphæi montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam Græcè impetus & ὄρη dicitur, ἀπὸ τῆς ἰσθμῶν.

Olympus, mons Macedoniæ nemiū præcellus, ita vt sub illo nubes esse dicantur. (De quo Virgilius, -- Nubes excessit Olympus.) Dicitur autem Olympus, s̄ quasi Ololampus (id est, quasi cælum,) Hic mons Macedoniam diuidit à Thracia.

Athos, mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantòq. sublimis, vt in Lemnum umbra eius pertédât, quæ ab eo LXXVI. millibus separatur.

Parnasus, mons est Thessaliæ, iuxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in cælū. Hic in duo finditur iuga, Cyrrhā, & Nysam. vnde & nuncupatus, eo quòd in singulis iugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc iuga à duobus fratribus Citheron & Helicon appellantur. Nā Helicon dicitur ab Helicone fratre Citheronis.

Item Ceraunij sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen κέραυος dicitur.

Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæninæ: quia Hannibal veniens ad Italiam eadem Alpes aperuit, vnde & Virgilius, Alpes immittet apertas. Has enim Hannibal post bella Hispaniæ aceto rupit. Iuuenalis. Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quæ rupit Pæninæ Alpes vocantur.

Mons Ætna ex igne & sulphure dicitur: vnde & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Euris & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & vsq. ad mare deductas: quæ speluncæ recipiētes in se fluctus ventum creant, qui agitur ignem gignit ex sulphure, vnde fit, quod videtur incendium.

Pyrenæus, & ipse à crebris fulminū ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis πῦρ vocatur. Iste est, qui inter Galliam atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum interiacet.

Solorius, à singularitate dicitur, quòd omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, siue quod, Oriente sole, antè radius eius in eo, quam ipse cernatur.

Calpe, mons in vltimis finibus Oceani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Atlātis finē esse dicunt, de quo Lucanus, Hesperiam Calpen, summūq. impleuit Atlantem. Atlas Promethei frater fuit & rex

Africæ, à quo Astrologiæ artem prius dicunt excogitatam, ideoque dicitur esse sustinuisse cælum. Ob eruditionem igitur eius disciplina, & scientiam cæli, nomen eius in montē Africæ deriuatum est: qui nunc Atlas cognominatur, qui propter altitudinē suam quasi cæli machinam atque astra sustentare videtur.

Alpes autē, propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius, Aérias Alpes. Et dicendo aérias, verbum expressit à verbo. Nam Gallorū lingua Alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim, quæ Italiæ murorum exhibent vicem.

Colles, sunt præminentiora iuga montiū, quasi colla.

Iuga autem montiū ex eo appellata sunt, quòd propinquitate sui iungantur.

Tumulus, est mons breuis, quasi tumens tellus. Item ° tumulus terra congesta, vbi nulla memoria est.

Valles, sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & conualles, depressa loca terrarum inter montes.

Campus est, terrarum planities. Dicitur autem campus, quòd breuis sit pedibus, nec erectus, vt montes: sed patens & spatio suo porrectus & iacens: vnde & Græcè πεδῖον dicitur. Sumpsit autē nomen ex Græca etymologia: χαμαί enim Græci breue dicunt. Solum est, omne quod sustinet, à soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait, Subtrahiturque solum.

Saltus, sunt vasta & siluestria loca, vbi arbores exiliunt in altum.

Fauces, sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta & peruia, dicta à faucium similitudine, quasi foces.

Confrages, loca in quæ vndiq. venti currunt, ac sese frangunt, vt Næuius ait, In montes, vbi venti frangebant locum.

Scabra, sunt loca situ aspera, vnde & scabies dicitur, à corporis asperitate.

Lustra, obscura laribula ferarū & luporū cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicet, quia parum illustrantur.

Lucus, est locus densis arboribus sæptus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultūq. fiebant.

Deserta vocata, quia nō seruntur, & ideo quasi deseruntur: vt sunt loca sylvarum & montium,

mōtiū, contraria vberimarum terrarum A quæ sunt vberimæ glebæ.

Deuia, sunt loca secreta & abdita, quasi extra viā: ipsa sunt & Inuia. Inde & Auia-ria secreta loca, & à via remota, aut tantum adibilia auibus: vnde est illud: Inculta rubet auitaria baccis:

Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait, eo quòd solum amorem præstent, & ad se amanda alliciant. Varro, quòd sine munere sunt, nec quicquam in his officij, quasi amonia, hoc est, sine fructu, vnde nullus fructus exoluitur. Inde etiam nihil præstantes, immunes vocantur.

Aprica loca, quæ sole gaudent, quasi ἀνευ φρίκης, id est, sine frigore, siue quod sint aperto cælo.

Opaca verò loca, quasi operta cælo, aprico contraria.

Lubricum dici (constat) locū, ab eo quòd ibi quis labitur: & lubricū dicitur, non quod labitur, sed in quo labitur.

Æstiuia, sunt loca umbrosa, in quibus per æstatem vitant pecora solis ardore. Staius: Et umbrosi patuere æstiuia Lycæi.

Naualia, sunt loca, vbi naues fabricantur. Hoc & Textrinum vocatur.

Statio est, vbi ad tempus stant naues.

Portus, vbi hyemant: Importunum autē, vbi nullum refugium, quasi nullus portus.

Portus autem, locus est ab accessu ventorum remotus, vbi hyberna opponere solent. Et portus dicitur à deportandis cōmercijs: hunc veteres à baiulandis mercibus Baias vocabant, illa declinatione à baia baias, vt à familia familias.

Littus est, terra aquæ & mari vicina. Et dictum littus, quia fluctu eliditur, vel quod aqua alluitur. Cic. in Top. Littus est qua fluctus eludit.

Circumluuium, locus, quem aqua circumluit. Alluuium, consumptio riparū ex aquis.

Margo, est pars cuiuslibet loci, vt puta maris, vnde & nomen accepit.

Maritima, quasi maris intima.

Ostia, ab ingressu & exitu fluminis dicta in mari.

Continens, perpetua terra, nec vllō mari discretā: quem Græci ἡπειρον vocant.

Cap. VIII. Croacasum, Al. Graucasum. Vid. Plin. lib. 6. c. 18. & Solin. c. 52.

Libanus -- dicitur à thure. Est n. Hebraicis לבונה libona, thus.

Ararath. Ex Hieron. de locis Hebraic. Gen. c. 8.

Acroceraunij. è Seru. Æn. 2. ad v. vicina Cerau-

nia iuxta. & Georg. 1. ad v. alta Ceraunia telo Deijcit. Riphæi montes. è Seru. Georg. 3. ad illud -- Gens est fræna virum Riphæo t. euro.

De quo Virgilius, nubes excessit Olympus. Apud Maronem hæc nusquam sunt.

Olympus quasi ololamp. Ex eod. Æn. 4. ad illud. Ipse Deum tibi m. c. d. Olympo.

quasi cælum. Hoc Isidori profecto non est.

Athos -- qui ab eo LXXVI mill. Ita Solin. c. 21.

Parnasus. Seru. Æn. 10. Parnasus mons est Thessaliæ iuxta Bœotiam, qui in duo finditur iuga, Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Musarum, itémque lib. 7. Cyrrha autem, & Nysa vrbes sunt sub eisdem iugis sitæ.

post bella Hispaniæ. E Seru. Æn. 10. ad v. exitium magn. a. Alpes imm. ap.

Vnde & Gehenna. Hoc quam vim habeat nescio.

Solorius. Vid. Plin. lib. 3. c. 1.

De quo Lucanus. Lib. 1.

Nam Gallorū lingua Alpes m. a. è Seru. Æn. 4. ad illud, Alpini Boreæ n. h. n. f. i. At Festus. Albū quod nos dicimus, à Græco quod est ἄλφον est appellatum -- Sabini tamen Alpium dixerunt. Vnde credi potest nomen Alpium à candore niuiū vocitatum.

Item tumulus terra congesta. Deesse videtur aliquid. Seru. Æn. 3. ad v. Forte fuit iuxta tumulus, &c. Hoc sermone (inquit) & collem; & sepulcrum fuisse significat.

χάμου n. Vid. sap. lib. 12. in voce Camel. & inf. lib. 20. c. 11. in Cama.

Solum est, quod sustinet. è Seru. Æn. 7. ad v. Cereale solum. Locus verò ab Isid. citatus Æn. 5.

Fauces sunt. è Seru. vt biuias armato obsidam milite fauces, Æn. 11.

Confrages Festus. Conflages loca dicuntur, in quæ vndiq. confluunt venti. Nonius. Confluges loca, in quæ diuersi confluunt riui.

Scabra sunt loca f. a. è Seru. ad v. Scabra rubigine, Georg. 1. sed vox, loca, apud eum non legitur.

Lustra, Idem Æn. 1. ad v. Lustrabunt, conuexa pol. d. f. p. Lustra & ferarum cubilia, & lupanaria per contrariū dicimus, quia parū illustrantur.

Lucus. Idem ad v. Lucus in vrbe fuit summ. Æn. 1. Lucus autem dicitur, quod non luceat, non quod sint ibi lumina causa religionis.

Auiaria. Idem Georg. 2. Auiaria secreta nemora, quæ aues frequentant.

Amœna loca Varro. Hic Verrius, & Varro, alter alterius sedē occupauerat, vt constat ex Festo, & Seru. Æn. 6. ad v. amœna vireta. & Æn. 5. ad Tartara habet -- sed amœna piorum.

Aprica loca. è Seru. Æn. 6. Trans pōtum fugat, & terris immittit apricis.

& lubricum dicitur non quod labitur, Quod quidem ad locum attinet: alioqui lubricum dicitur, & quod labitur, & in quo labimur. Seru. Æn. 2. lubricū dicitur, quod labitur, dum tenetur, vt piscis: & in quo labimur, vt sese opposuit Salio per lubrica surgens. & Isidorus ipse lib. x. lubricus, ab eo quod labitur: Quare nihil hic opus vlla correctione: consentientibus. præsertim libris omnibus tantum qua de re sit sermo, attendisse oportuit.

Æstiuia. è Seru. Geor. 3.

Naualia. Ex eod. Æn. 11.

Hoc & Textrinum. Seru. En. 2. ad r. Edificant, se etaque in tex. abiete costas. Translatio (inquit) a nauibus. vt Cicero, nauem tibi edificata esse Melifanæ, Itē intexūt vt--Bifdenas Italo texamus robore naues. ad hęc videtur textrini notionem respexisse Cicero lib. 4. act. 2. in Verrē dicens. Infula, iudices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculofoq. difiuncta, in qua est eod. nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti textrinum per triēnium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ludens scilicet in voce ambigua.

g Satio est. ē Seru. En. 2.

h Importunum est. Seru. En. 11. Importunum autem est, quod caret porru, id est, quiete, vbi nullas est portus.

i Portus autem locus ab acc. v. r. Hac ex margine assumpta credo. Sunt autem Virgilij verb. En. 3. Portus ab accessu ventorum immotus. Nec minus illa que sequuntur, que sunt ex 3. Geor. Et stabula à ventis hyberno opponere foli.

k à bauulandis mercibus Baias. Baiarū verò, que prope Cumas alia est ratio, dicta n. à Baio Vlyssis socio illic sepulto. vt ait Seru. En. 3. ad v. Huc vbi delatus Cumæā accesseris urbem. Silius-- docet ille tepentes-- Vnde ferant nomen Baiæ, comitēque dedisse Dulichiaë puppis stagno sua nomina monstrat.

l Littus est terr. a. e. m. v. Et quidem Seruius modo littus definit. terram aqua vicinam, modo terram mari vicinam, quod verumque inclusit Isidorus.

m quia fluctu eliditur. Al. eluditur.

n vel quod aqua alluitur. Al. adluditur.

o Cic. qua fluctus eludit. Al. elidit de quo lib. 2. c.

30. Non est autem Ciceronis definitio, sed Aquilij.

De inferioribus terra. Cap. IX.

Specus, est fossa sub terra, a que perspicere potest: b σπηλαια Græcè, spelunca Latine.

Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, c quæ Græci χαρῶναια appellant, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit huiuscemodi locum, & spiracula ex eo dicuntur loca, quâ terra spiritum edit.

Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus: propriè autē hiatus est omnis oris apertio, translata à feris, quarū auiditas oris adapertione monstratur.

d Profundum propriè, quasi cuius porro sit fundus: abusiue autem profundum vel sursum, vel deorsum dicitur: vt, e Maria ac terras cælumque profundum.

f Barathrum, nimiaë altitudinis nomen est, & dictum barathrum, quasi vorago atra, scilicet à profunditate.

Erebus inferiorū profunditas atq. recessus.

g Styx ἀπὸ τοῦ συγγεῖς, id est, à tristitia dicta, eo quòd tristes faciat, vel quòd tristitia gignat.

h Cocytus locus inferi. Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu & gemitu.

A i Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, ἀπὸ τῆς ταρῶσις, vel quod est verius ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id est, à tremore frigoris, quod est algere, & rigere, scilicet quia luce solēque caret. Nā neq. illic vapores sunt, qui ex folis luce gignuntur, neq. flatus, qui eiusdem motibus incitantur, sed perpetuus stupor: ταρταρίζειν enim horrere & tremere apud Græcos legitur. Illic enim fletus & stridor dentium.

k Gehenna, est locus ignis & sulphuris, quæ appellari putant à valle idolis consecrata, quæ est iuxta murum Hierusalem, repleta olim cadaueribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant dæmonibus, & appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergò supplicij locus, vbi peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennā, & ignis, & frigoris (in Iob legimus.)

l Inferus appellatur, eo quòd infra sit. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia grauiora: ita secundū spiritū inferiora sunt omnia tristiora. m Vnde & in Græca lingua origo nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quòd nihil suaue habeat, resonare perhibetur. n Sicut autem cor animalis in medio est, o ita & Infernus in medio terræ esse perhibetur. Vnde & in Euangelio legimus, In corde terræ. Philosophi autē dicunt, quòd Inferi pro eo dicantur, quòd animæ hinc ibi ferantur.

a Cap. IX. Specus-- qua perspicere potest. Nempe ab aspiciendo dicitur. De genere, & declinatione huius nominis vbi de Seru. ad verba Virg. En. 6. Hic specus horrendū, & Priscian. lib. 6.

b Spelæa Græc. spelunc. Lat. ē Seru. eclog. 10.

c quæ Græci χαρῶναια. Gilenius. πολλὰν δὲ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μόνον κατὰ τὸν εἰσπνοὴν ἢ θλαβὴν γίνεσθαι, καὶ ἴαπερ ἐν τοῖς χαρῶναιαῖς ὀνομασμένοις χορδαῖς.

d Profundum propriè. ē Seru. En. 2.

e maria ac terras cælūq. profun. verba Virg. AEn. 1.

f Barathrum imm. a. n. ē Seru. En. 3. obsidet, atque imo Barathri, &c.

Ereb. Ex eod. AEn. 4.

g Styx ἀπὸ τῆς συγγεῖς. Ex Seru. AEn. 6.

h Cocytus. Seru. En. 6. Cocytus fluiuius inferiorū dicitur ἀπὸ τῆς κοκύειν, id est, lugere.

i Tartarus. Ex eod. Anei. 6. ad illud. Tum Tartarus ipse. Bis patet, &c.

k Gehenna. Ex Hierony. in Matth. c. 10.

l infernus-- perhibetur. Ex Aug. lib. 12. de Genes. ad litt. c. 34.

m vnde & in Græca ling. orig. n.-- quod nihil suaue. Nempe ἀδὸν quasi ἀδὸν.

n Sicut autem cor animal. Ex Hieron. in Ion. c. 2. quòd locus restituendus ex hoc loco.

o Ita Infernus in medio terræ. Seru. ad v. telluris perta ubi e. AEn. 6.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS QVINTVS.

De ædificijs, & agris.

DE CIVITATIBVS Cap. I.

E auctoribus conditarum urbium plerumque dissensio inuenitur: adeò vt ne vrbis quidē Romæ origo possit diligenter agnosci. Nam Sallustius dicit. Urbem Romam sicuti ego accepi condidere atque habuere initio Troiani, & cum ijs Aborigines. Alij dicunt ab Euandro, secundum quod Virgilius. Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis. Alij à Romulo, vt, En huius, nate, auspicij illa incluta Roma. Si igitur tantæ ciuitatis certatio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec historicos nec commentatores varia dicentes imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creauit errorem. Sanè quæsdā, de quibus aut sanctæ scripturæ, aut historiæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

Primus, ante diluuium Cain ciuitatem Enoch ex nomine filij sui in b Naid condidit: quam urbem sola multitudine suæ posteritatis impleuit.

c Primus, post diluuium Nemrod gigantes Babylonem urbem Mesopotamiæ fundauit. Hanc Semiramis regina Assyriorum ampliavit, murūque vrbis bitumine & cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit à confusione: eo quòd ibi confusæ sint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

d Iudæi asserunt Sem filium Noe, quem dicunt Melchisedech, primum post diluuiū in Syria condidisse urbem Salem: in qua

regnum fuit eiusdem Melchisedech. Hanc postea tenuerunt Iebusæi: ex quibus & sortita est vocabulum Iebus: sicq. duobus nominibus copulatis, Iebus & Salem, vocata est Hierusalem, c quæ postea à Salomone Hierosolyma, quasi Hierosolomoniam, dicta est. Hæc & corruptè à poetis Solyma nūcupata est, & postmodum ab Aelio Adriano Aelia vocitata est. Ipsa est Sion, quæ Hebraicè f speculatio interpretatur, eo quòd in sublimi constructa sit, & de longè venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur. [Oppida nobilia qui, vel quæ cōstituerunt.] s Dionysius, qui & Liber pater, cum Indiam victor perambulasset, Nysam urbem ex suo nomine iuxta Indum fluiuium condidit, & quinquaginta millibus hominū adimpleuit.

h Medus autem Aegæi filius Mediā construxit: vnde & regio eius Mediæ nomen sortita est.

Persepolim urbem, caput Persici regni f Perseus Danæus filius condidit famosissimā confertissimamque opibus, k à quo & Persida dicta est.

l Ctesiphontem quoq. Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babylonæ vrbis.

m Susis, oppidum Persidæ aiunt Memnonis patrem constituisse. Dictum autem Susis quòd immineat Susæ fluiui. Ibi est regia Cyri, lapide candido & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum cæli, stellis micantibus præsignatum, & cætera humanis mentibus incredibilia.

Bactrum, oppidū Bactriani condiderunt ex proprio amne eum cognominantes, qui Bactrus vocatur.

Carra, ciuitas Mesopotamiæ trans Edefsam condita à Parthis, vbi quondam Romanus est cæsus exercitus, & Crassus dux captus.

Edeffam urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquam de Babylone migravit, in qua & regnavit, quæ antè Arach cognominata est. Ipse construxit & Chalannen, quæ postea verso nomine à Seleuco rege dicta est Seleucia. P Philadelphiam urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quam interfecerunt filij Loth.

Seleucus, vnus ex pueris Alexandri post mortem eiusdem Alexandri occupato regno Orientis, urbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi patris sui nomine Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput instituit. Ipse quoque Laodiciam & Seleuciam, ipse Apamiam & Edeffam vrbes construxit.

Damascus Syriæ, condita & nuncupata à Damasco dispensatoris Abrahamæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatû: Necdum enim florebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas vrbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus, quem Abraham futurum sibi heredem dixerat, antequam esset illi promissus Isaac. Gazam, oppidum Palæstinæ condiderunt Heuxi, in qua habitauerunt Cappadoces pristinis cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quod ibi Cambyfes rex Persarum thesauros suos posuit, cum bellum Ægyptijs intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

Philistim, urbem condiderunt Allophyli: ipsa est Aſcalon, de qua superius memorauimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

Dor, vrbs fuit quondam potentissima, & versa vice Stratonis turris: postea ab Herode rege Iudææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelij domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ædificulas, & cubiculum quattuor virginum prophetarum.

Ioppe, oppidum Palæstinæ maritimum, ijdem Palæstini ædificauerunt, vbi saxum ostenditur quod vinculorum Andromedæ adhuc vestigia retinet: cuius belluæ forma eminentior elephantis fuit.

Iericho, à Iebusæis condita traditur: à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subuertit Iesus. Pro qua extruxit aliã Ozam de Bethel ex tribu Ephraim. Sed & hæc eo

tempore quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam ciuium capta atque destructa est, pro qua tertia ædificata est vrbs, quæ hodie vsque permanet.

Sichem Samariæ urbem, quæ Latine & Græcè Sichima vocatur, ædificauit Emor, appellauitque eam nomine Sichem filij sui. Ipsa est nunc Neapolis, ciuitas Samaritanorum.

Bethel, urbem Samariæ condiderunt Iebusæi: quæ prius vocabatur Luza, sed postquam dormiens ibi Iacob vidit scalam innitentem cælo, & dixit: Verè hic domus Dei est & porta cæli: hac ex causa nomen locus accepit Bethel, id est domus Dei. Quando autem ibi ab Ieroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethauen, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei.

Bethlehem Iuda, ciuitas Dauid, quæ mundi genuit Saluatorem, à Iebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quando autem Iacob ibi pecora sua paut, eidem loco Bethlehem nomen quodam vaticinio futuri imposuit, quod domus panis interpretatur, propter eum panem, qui ibi de cælo descendit.

Chebron, ciuitas Iudææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à gigantibus ante septem annos, quàm ab eis Tanis vrbs Ægypti cõderetur. Ipsa est Arbe à numero ita vocata, quod ibi tres Patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est & Mambre, vocata ex vno amico Abrahamæ.

Samariam, à qua omnis regio quæ circa eam fuit nomen accepit, Sennacherib rex Assyriorum construxit, vocauitque Samariam, id est, custodiam, quia quando Israël transtulit, Medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione captã Antiochus solo coæquauit. Quam postea Herodes à fundamentis instaurans, in honorem Augusti, Augustam, id est, Sebastiam Græco sermone vocauit. Ibi siti sunt Elisæus & Abdias Prophetæ, & quo maior inter natos mulierum non fuit, Baptista Iohannes.

Tiberiadem verò Herodes alius in Iudæa in nomine Tiberij Cæsaris condidit.

Tyrus, vrbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est ciuitas, ex qua aurum regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Vnde & Tyria dicitur nobilis purpura.

Phœnices à Rubro profecti mari, Sidonem urbem opulentissimam condiderunt:

quam

quam à piscium copia Sidon appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria: ipsi Vticam in Africa, Hipponem, Leptim, aliâsque vrbes in ora maritima condiderunt. Ipsi Thebas in Bœotia duce Cadmo: ipsi postremò in vltima orbis tendentes urbem in Oceano construxerunt, eamque lingua sua Gades nominauerunt. Nam mos erat antiquus Phœnicum gentis, multos simul mercandi causa à domo proficisci, & cum incolarum animos commercio rerum ijs antè incognitarum sibi conciliaſſent: loca quæ condendis urbibus idonea videbantur, capere. Ex ijs profecta & Dido in littus Africæ urbem condidit, & Carthadam nominauit, quod Phœnicia lingua exprimit ciuitatem nouã: mox sermone verso Carthago est dicta: hæc Scipio deleuit. Quæ autem nunc est, postea à Romanis condita est. Carthago autem antea Byrsa, post Tyrus dicta est, deinde Carthago.

Memphim, ciuitatem Ægypti ædificauit Epaphus Iouis filius, cum in secunda Ægypto regnaret. Hæc est vrbs vbi charta nascitur, vbi etiam optimi Mathematici fuerunt. Nam hanc urbem magicis artibus deditam, pristini vsque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt.

Tanis, Metropolis Ægypti, vbi Pharaos fuit & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est gigantes, & ex suo nomine nuncupauerunt.

Heliopolis, vrbs Ægypti, quæ Latine interpretatur Solis ciuitas, sicut Ixx. Interpretes ar bitrantur. Ædificata est autem à filijs Israël, in qua Petephres sacerdos fuit, cuius meminit Ezechiel.

Urbem, Alexandriam condidit Alexander magnus, cuius & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis Africæ & Ægypti constituit, & caput esse regionis Ægypti iussit: Interiacet autem inter Ægyptum & mare, quasi claustrum, importuosa. Hæc est vrbs Ægypti Noo, postea versa in Alexandriam.

Thebas Ægyptias condidit Cadmus, quæ inter Ægyptias vrbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes vndique subuehunt. Hinc regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem & Bœotia sunt, & Ægyptiæ, vno tamen auctore conditæ.

Prolemis, & Berenice à regibus Ægyptijs nomenclatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

Cæsaream Cappadociæ ----

Tarsum Ciliciæ Danaes proles Perseus ædificauit: de qua ciuitate fuit Paulus Apostolus, Natus, inquit, Tarso Ciliciæ. Quidam etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus: qui & Antiochiam.

Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Illium condidit.

Amazones Ephesum in Asia construxerunt.

Theusus verò Smyrnam construxit, quæ Homero poëtæ patria extitit, & Smyrna vocata, quod eius campos Hermus fluius secat.

Dioscoriam, Colchorum urbem Amphytus & Tilchius aurigæ Castoris & Pollucis fabricauerunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nam Castor & Pollux Græcè *Διοσκουροι* appellantur.

Nicomedia, à Nicomede rege Bithyniæ ædificata est.

Bithynia condita à Phœnicibus, quæ primùm Mariandyna vocabatur.

Constantinopolim, urbem Thraciæ Constantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis & potentia adæquatam. Hæc condita primùm à Pausania rege Spartanorum, & vocata Bizantium, vel quod tantum pateat inter Adriaticum mare & Propontidem, vel quod sit receptaculum terræ marisque. Vnde & eam Constantinus aptissimam condere iudicauit, ut receptaculum sibi terra marisque fieret. Vnde & nunc Romani imperij sedes & totius caput est Orientis, sicut Roma Occidentis.

Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho & cognominata.

Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominauit, & hæc Amphictyon, qui in Græcia tertius post Cecropem regnavit, Mineræ sacrauit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Nam Minerva Græcè *Αθηνη* dicitur: vnde & Mineruam Græci inuentricem multarum artium asserunt, quia & litteræ, & artes diuersorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti templum Athenas habuerunt.

Corinthum in Achaia condidit Corinthus Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocant, hoc est, administrationem reipublicæ.

Thebas,

Thebas Bœotiz Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptijs prius ab eo constructis.

Mycenas----

Lacedæmonia, condita à Lacedæmone Semeles filio.

Sparta, à Sparto filio Phoronei vocata: qui fuit filius Inachi. k Ipsam autem esse Spartā, quam & Lacedæmoniam ciuitatem, atque inde Lacedæmonios Spartanos dici.

l Achaia, ab Achæo constructa.

m Pelops, qui apud Argos regnavit, Peloponensem urbem condidit.

n Cecrops in insula Rhodo Rhodum ædificauit.

o Carpathus Coum.

p Æos Typhonis filius Paphum.

q Angæus Lycurgi filius Samum.

r Dardanus autem condidit Dardaniam.

s Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificauit, in qua etiam regnavit.

t Brundisiū construxerunt Græci. Brundisium autem dictū est Græcè: quod brunda caput cerui dicatur: sic est enim, vt & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis.

u In Italia autem, à Iano Ianiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

v Ab Hercule in Campania Pompeia, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat.

w Æneas autem post excidium Troiz in eandem Italiam veniens, ab vxoris nomine Lauinium condidit.

x Ascanius verò, relicto Lauiniæ noueræ suæ regno, Albam Longam ædificauit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum oppidum est, iuxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam vrbe reges Albanorum appellari cœperunt.

y Capuam Capys Syluius rex Albanorum construxit, appellatam nomine conditoris: licet & sint, qui dicant à capacitate eā Capuam dictam, quòd eius terra omnem vitæ fructum capiat: alij à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput vrbiū Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata: ex qua & prouincia Italiæ Campania dicta est.

z Romulus, cum interfecto apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituisset, in eum locum, vbi nunc Roma est, deuenit: ibiq. sedes posuit, mœnia constru-

xit, vrbemque ex nomine suo Romam vocauit. Hanc autem antè Euander dicitur condidisse, vnde est illud: Tunc pater Euan-drus Romanæ conditor arcis.

aa Ancus Martius ex filia Numæ Pompilij natus hic urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellauit.

bb Galli quidam intestina discordia & asfiduis dissensionibus suorum permoti, sedes nouas quærentes Italiam profecti sunt, sedibusque proprijs Thuscis expulsis, Mediolanum atque alias vrbes condiderunt. y Vocatum autem Mediolanum, ab eo quòd ibi sus medio lanea perhibetur inuenta.

cc Historijs placet à Messappo Græco Messappiæ datam originem, versa postmodū in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat.

dd Manto, Tiresiæ filia, post interitum Thebanorū dicitur delata in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. e Et Mantua dicta, quòd inanes tuerur.

ee Parthenopia, à Parthenope virgine quadam illic sepulta, Parthenopea appellata: quòd oppidum postea Augustus Neapolim esse maluit.

ff Ad promontoriū Leucaten, in quo Actij Apollinis templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, urbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellauit.

gg Phalantus, Partheniorum dux Parthenios constituit.

hh Taras, Neptuni filius fuit, à quo Tarentum ciuitas & condita, & appellata est.

ii Cùm Cyrus maritimas vrbes Græciæ occuparet, & Phocenses ab eo expugnati omnibus angustijs premererentur, iurauerunt, vt profugerent quàm longissimè ab imperio Persarum, vbi ne nomen quidè eorum audirent: d atque ita in vltimos Galliz sinus nauibus profecti, armisq. se aduersus Galliam feritatem tuentes, Massyliam condiderunt, & ex nomine ducis nuncupauerunt. Hos e Varro trilingues esse ait: quòd & Græcè loquantur, & Latine, & Gallicè.

kk Narbonam, & Arelatum, & Pictauium coloni proprii condiderunt.

ll Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primū colonos habuerit: quibus

quibus antea cultoribus adimpleta est.

mm Tarraconam, in Hispania Scipiones construxerunt: idè caput est Tarraconensis prouinciæ.

nn Cæsaraugusta, Tarraconensis Hispaniæ oppidum à Cæsare Augusto & situm & nominatum, loci amœnitate & delicijs præstātius ciuitatibus Hispaniæ cunctis, atque illustrius, florens sanctorum martyrum sepulchris.

oo Afri sub Hannibale maritima Hispaniæ occupantes, Carthaginem Spartariam construxerunt quæ mox à Romanis capta & colonia facta, nomen etiam prouinciæ dedit. Nunc autem à Gotthis subuersa atque in desolationem redacta est.

pp Sanguntum Græci ex insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt: quam Afri postea bello impetitam deleuerunt.

qq Emeritam Cæsar Augustus ædificauit, postquam Lusitaniam & quasdam Oceani insulas cepit: dans ei nomen ab eo quòd ibi milites veteranos constituisset. Nam emeriti dicunt veterani, soluti que militia.

rr Olysiptona, ab Vlysse est condita & nuncupata: i quo loco, sicut historiographi dicunt, cælum à terra, & maria distinguuntur à terris.

ss Hispalim Cæsar Iulius condidit: quam ex suo nomine, & Romæ vrbis vocabulo Iuliam Romulam nuncupauit. k Hispalis autem à situ cognominata est, eo quòd in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit, ne lubrico atque instabili fundamento cederet.

tt Gades oppidum à Pœnis conditum: qui etiam Carthaginem Spartariam condiderunt.

uu Septa oppidum, à montibus septem: qui à similitudine Fratres vocati Gaditano imminet fretum.

vv Tingis ciuitatis, m & Lixis Anteus auctor est, quem Hercules fertur luctæ certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniz nuncupata, vbi Anthæi regia fuit, & Sala quod immineat Salæ flumini.

ww Cæsaream, Mauritaniz oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Cæsaris Augusti condidit: quam ex eius nomine Cæsaream appellauit: sicut Herodes aliam Cæsaream in Palæstina, quæ nunc vrbs est clarissima.

xx Icosium, Cæsariensis Mauritaniz oppi-

um, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu eius discedentes construxerunt, ac ne quis imposito à se nomine priuatim gloriaretur, de condentium numero vrbi Icosio nomen est datum.

yy Cyrene, regina fuit Libyæ quæ ex suo nomine ciuitatem Cyrenem condidit: à qua & Libyam Cyrenensem vocauit.

aa Cap. I. De auctoribus--errorem. e Seru. Æn. 7. ad illud. Nec Præneste fundator defuit vrbs.

bb In Naid condidit. In o. l. permutatis litteris ex Naid India euaserat. lxx. ἐξ Ἰνδῆ ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἢ ὡς καὶ ἐν γῆ Νάιδ κατενόηται τοῦ ἑδῆ. Et Ioseph lib. 1. Antiq. cap. 4. πολλὴν ἢ ἐπελθὼν γῆν ὑδρῶσαι μετὰ τῆς γῆραιος καὶ νάιδά τόπον ἔτω καλούμενον. Quod autem eo loco Hieronymus Nod aliter interpretetur, nihil ad Isidorum, qui lxx. vt solet, secutus est. Adde quod idem Hieronymus in lib. de locis Heb. Naid, terra (inquit) in qua habitauit Cain, Nisi Edem pro India cum Chacone manis.

cc Primus post dil. ex Orof. lib. 2. c. 6.

dd Iudei Asser. Ex Hieron. lib. de locis Heb.

ee Quæ postea à Salomone Hierosolym. idè dixit Euseb. lib. 9. de Præp. euang.

ff Quæ Heb. speculatio. s. o. l. speculā Hieronymus.

gg Dionys. condidit. ex Euseb. Chron.

hh Medus autem Egei filius. Et Medea, vt ait Diodor. lib. 5.

ii Perseus Danaes. Cum libri. Athei, Athe, Audiaz & Andiaz, haberent, cur ipse sibi Isidorus non auxiliaretur, qui paulò post Tarsum Cilicia à Perso Danaes prole adificatam dicit. Vid. Hygin. fabul. 275.

kk A quo & Persida. Ruffinus in transt aione Iosephi Susan Persida metropolim vocat.

ll Ctesiphontem. Plin. lib. 6. c. 26.

mm Sufis oppidum. Hac vrbs & Sufis, & susa, & susa à Hieronymo dicitur, Daniel. c. 5. & 9. de qua Plin. lib. 6. c. 27. Menonis patrem habent Gotthici quos vidimus, non fratrem vt impressi.

nn Carra. Ex Hier. de locis Heb.

oo Ipse construxit & Chalanne. Quam eandem esse cum Ctesiphonte ait Hieronymus in quest. in Genes. & in Am. c. 6. vidend. idem in locis Hebraicis.

pp Philadelph. Ex eod. lib.

qq Ipse quoque Laodiciam. Euseb. in Chron. Seleucus Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam, Apamiā, Edissam, Berceam, & Pellam vrbes condidit.

rr Damascus. Ex Hieron. in quest. in Genes.

ff Gaza. Ex eod. in locis Heb. & in Ezech. c. 46.

tt Dor. Ex Hierony. in epitaph. Paula. Sed locum Hierony. in palimpsesto relictum ab Isid. Braulio non expoliuit.

vv Vbi saxum ostenditur. Ex Solin. c. 47. ex quo restitutus est hic locus.

xx Iericho. Ex Hier. de locis Heb.

yy Sichem, ipsa est nunc Neap. Hier. ibid. & in epitaph. Paula.

zz Bethel. Ex lib. de locis heb.

aa Bethlehem, &c. Hier. in prol. in Am. Sex millib. ab est à sancta Bethlehem, quæ mundi genuit Saluatorē. Et in epitaph. Paul. Salue Bethlehē domus panis, in qua natus est ille panis, qui de cælo descendit.

bb Hebron

- b Chebron. *quomodo etiam scribit hieronym. Al. Hebron.*
- c Ipsa est & Mambre. *Ex q. in Gen. c. 35.*
- d Samariam, &c. *Vid. hieronym. in Isai. c. 36.*
- e Tyrus. *Vid. idem in. c. 33.*
- f Phœnices. *Ex Iustim. lib. 12.*
- g Quam à piscium copia. *Vidi ego nummos Gadib. quæ Phœnicum Colonia fuit, repertos, quorum vna in parte Hercules Sidoniorum deus, in altera duo pisces inerant.*
- h Carthadam nominavit. *è Solin. c. 40. & Carthaginiem à Cartha dictam ait etiam Seru. Æn. 4. ad illud. Carthago, aut antiqua Tyros.*
- i Carthago autem antea Byrsa. *è Seru. ibid. Virgilius Æn. 1. Mercatique solum f. d. n. Byrsam.*
- k Memphin--regnaret. *Verba sunt Eusebii in Chronico.*
- l Nam hanc urbem. *Ex hieron. in Isac. c. 19.*
- m Tanis. *Ex eod. in Is. c. 3.*
- n Heliopolis. *Ex eod. in lib. de locis Heb. in On.*
- o Sicut LXX interpretes. sic n. illi Exod. 1. *κὶ ὠκοδόμησαν (filij Israel) πόλιν ὀχυράν τῶ φαράω, τήντε πεδιῶν, κὶ ἑραμεῶν, κὶ ὄν, ἢ ἐστὶν ἡλιὸς πέλις. Sed verba hæc κὶ ὄν, ἢ ἐστὶν ἡλιὸς πέλις. Neque in Hebrais, neque in Latinis libris leguntur.*
- p Petephres. *sic etiam hieronymus. Vulgat. Putiphares. Quam varietatem hebraica scriptura vocalibus destituta sepe creat.*
- q Urbem Alexan. *Ex Hegeff. lib. 4. c. 27. Vid. Strab. lib. 17.*
- r Hæc est vrbs Ægypti, &c. *hieronym. in Epitaph. Paula. & urbem No, quæ postea versa est in Alexandria.*
- s Quæ inter Ægyptias vrbes num. port. *Ex Solin. c. de Ægypt. 45.*
- t Cæleaream Cappadociæ. *Post hæc verba lacuna est in meliorib. lib. ineptissimè à recentiorib. expleta.*
- v Quidam locus Indiæ Tharsis vocatur. *Ita proculdubio legendum, non Tarsus. hieron. Is. 66. Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, & vt aiunt, Indiæ regio est, licet Iosephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, urbem Ciliciæ, ad quam Ionas de Ioppe fugiens ire cupiebat. Rursus q. ep. 133. reprehendit Iosephum, quod Tarsum, & Tharsim eand. esse putet.*
- x Amazones Ephesum. *è Solin.*
- y Smyrna vocata. *Idem sup. lib. 13. c. 21.*
- z Amphitus, & Tilchius. *Plin. lib. 6. c. 5. Ammian. lib. 22. & Solin. Circius vero qui in ple. isque libris est, ex Tilchius, quod etiam in codice Plinij Ecclesia Toletana legitur, fluxit.*
- a Nicomedia à Nicomede. *Euseb. in Chron. Nicomedes rex Bithyniæ Astacum urbem amplians Nicomediam nuncupavit.*
- b Bithynia cond. *Idem Euseb. Bithynia condita à Phœnice, quæ prius Mariandyna vocabatur.*
- c Constantinopolim. *Ex Oros. libro. 7. c. 28. totidem ferè verbis.*
- d Condita primùm à Pausania. *Ex Iustim. lib. 9.*
- e Vel quod tantum pateat. *Vid. Plin. lib. 4. c. 11. Solin. & Capell. Neq. tamen adhuc de etymologia liquerit.*
- f Vel quod sit receptaculum, &c. *Ex Iustim. lib. 9.*
- g Hanc Amphiction--dedit. *Ex eod. lib. 2.*
- h Quia & litteræ--habuerunt. *Ex eod.*

- i condidit Corinthus Orestis filius. *Strabo conditam ait à Sisypho, & Corcyram primo vocatam, deinde Ephyren. ab Ephyre Oceani filia, postremo euerfam, & instauratam à Corintho Orestis filio.*
- k Ipsam autè esse Spartā, &c. *Ex Oros. lib. 1. c. vltim.*
- l Achaia ab Achæo. *Ex Euseb. Chronic.*
- m Pelopsq. a. A. r. Pelopenōsem. *Euseb. Pelops apud Argos regnavit annos LIII. à quo Peloponesus vocata.*
- n Cecrops. *Sic o. l. sed Cercapus malim, cuius filij Lindum, Talyson, & Camiron condidere. Δίνδος, autem (ait Stephanus) πόλις ἐν βόρῳ κερκίης τοῦ ἡλίου, κὶ κούδ' ἄπινος τῆς ὀρχίης θυγατρὸς. Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.*
- o Carpathus Coum. *hæc integra non sunt, suppleri autem ex Diodoro, & Stephano possent ita; Carpathum Ioclus, Merops Coum.*
- p Dardanus c. Dardaniam. *Ex Euseb. Chron.*
- q Thessalonicam Thesalus. *Thessaliam velim, nam Thessalonicam à Cassandro conditam, ait Stephanus.*
- r Brundisium. *βρενδον ἐλαφον, hoc est, ceruum significare auctor Hesychius. Et βρενδιον vt ait Stephanus, siue βρενθήσιον vt est apud Strabonem caput cerui à Messapijs dicebatur.*
- s In Italia autem à Iano Ianicul. *è Solin. c. de Italia.*
- t Ab Herc. i. C. Pompeia. *Pōpeij apud Solin. ibid. Pompeia apud Strabon. lib. 5.*
- v Capuam Capys. *Seruius Æn. x. ad illud. Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi--Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Liuius vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.*
- x Galli quidam intestina discordia. *Ex Liuij lib. 5.*
- y Vocatum autem Mediol. ab eo quod ibi sus. *Claudianus de nuptijs Honorij, iam Ligurum terris spu manti pectore Triton Appulerat, lassosque fretis extenderat orbis, Continuo sublime volans ad mœnia Gallis Condita lanigeræ suis ostentantia pellem Peruenit. Visitur etiam nunc sus marmorea in Mediolanensi curia. Al media lanæ.*
- z Manto Tirefiæ filia. *è Seru. Æn. x. ad illud. Fatidicæ Mantus, & T. f. amnis.*
- a Et Mantua dicta quod inanes tuetur. *Sic veteres lib. & rectè fortasse. Nam lib. 4. maniam morbum ab inanimate dictam dixit, quam Græci μανία vocant, & manè quasi μανδόν, id est rarum & vacuum. Id autem pulchre conuenit cum historia de Mantone fatidica eo confugiente. manes si quis malit, molesti non erimus.*
- b Phalantus Taras. *Vid. seru. Æneid. 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti.*
- c Cum Cyrus. *Eadem Ammian. Marcell. lib. xv.*
- d Atq. in vltimos condiderunt. *Ex Iustim. lib. 43.*
- e Hos Varro triling. e. a. *Ex hier. prolog. lib. 2. in epist. ad Galat.*
- f Cæsaraugusta--sepulturis. *Abest totum hoc à libro Card. Sirleti, & vno ex Toletanis.*
- g Saguntum. *Ex hieronym. lib. 2. in ep. ad Galat.*
- h Emeritam Cæsar August. *Dion. lib. 53.*
- i Quo loco sicut historiog. *Plin. lib. 4. c. 21. Excurret deinde in altum vasto cornu promontoriū, quod alij Artabrum appellauerunt, alij Magnum, multi Olysiponense ab oppido terras, maria, cælum disterrinans. Eadem propè Solinus, & Capella, quoniam arduavit Isidorus.*

k Hispalis

- k Hispalis--eo quod in solo palust. *Nihilo certiora A sed eodem innati solo condiderunt. Ideoq. vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates, non coloniz nuncupantur.*
- l Septa oppid-- *Septem montium fratrum meminere Plin. lib. 5. c. 2. & Capella-- Ptolemaus quoq. ἐπταπέλαγος eos vocat.*
- m Et Lixis. *Hæc à Solino quoq Lix, à Plinio Lixos, ab alijs, Lixa dicitur.*
- n Icosium. *è Solin. cap. de Mauritania.*
- o Cyrene regina f. lib. *Seruius Æneid. 4. Cyrene, & Barce reginæ fuerunt, quæ singulis dederunt ciuitatib. nomina.*

De adificijs publicis. Cap. II.

Ciuitas, est hominum multitudo societas vinculo adunata, dicta à ciuibus, id est, ab ipsis incolis vrbs, pro eo quod plurimorum consciscat & contineat vitas. Nam vrbs ipsa mœnia sunt: ciuitas autè non saxa, sed habitatores vocantur.

Tres autem sunt societates: familiarum, vrbum, gentium.

Vrbs vocata ab orbe, quod antiquitus ciuitates in orbem fiebant: vel ab vrbo parte aratri, quo muri designabatur, vnde est illud. Optauitque locum regno, & concludere sulco. Locus enim futuræ ciuitatis sulco designabatur, id est aratro. Cato. Qui urbem, inquit, nouam condet, tauro & vacca aret, vbi arauerit, murum faciat: vbi portam vult esse, aratrum sustollat & portet, & portam vocet. Idè autem vrbs aratro circundabatur, dispari sexu iuuenorum, propter commixtionem familiarum, & imaginem serenitatis, fructumq. reddentis. Vrbs autè aratro conditur, aratro euertitur. Vnde Horatius, Imprimeretque muris hostile aratrum.

Oppidū, quidā ab oppositione murorum dixerūt: alij ab opibus recondendis, eo quod fit munitū, alij quod sibi in eo cōuentus habitantiū opem det mutuā contra hostem. Nam primū homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præsidia habebant, nec receptacula frigoris & caloris, nec ipsi inter se homines ab hominibus satis erāt tuti. Tandè naturali sollertia speluncis syluestribusq. regumentis tuguria sibi & casas virgultis arundinibusq. contexuerunt, quo esset vita tutior, ne ijs, qui nocere possent, aditus esset. Hæc est origo oppidorum, quæ, quod opè darent, idcirco oppida nominata dixerūt. Oppidū autè magnitudine & mœnibus discrepat à vico, & castello, & pago.

Ciuitates autè: aut coloniæ, aut municipia, aut vici, aut castella, aut pagi appellantur.

Ciuitas propriè dicitur, quam nō aduenæ,

sed eodem innati solo condiderunt. Ideoq. vrbes à proprijs ciuibus conditæ, ciuitates, non coloniz nuncupantur.

Colonia verò est, quæ defectu indigenarum nouis cultoribus adimpletur. Vnde & Colonia à cultu agri est dicta.

Municipiū, est quod manente statu ciuitatis ius aliquod minoris aut maioris officij à principe impetrat. Dictū autè municipium à munijs, id est officijs, quod tantū munia, id est, tributa debita, vel munera reddant. Nam liberales, & famosissimæ causæ, & quæ ex principe profiscuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem ciuitatum pertinent.

Vici, & Castella, & Pagi ij sunt, quæ nulla dignitate ciuitatis ornantur, sed vulgari hominū conuentu incolūt, & propter paruitatem sui maioribus ciuitatibus attribuuntur.

Vicus, autem dictus à vicinis tantum habitatoribus, vel quod vias habeat tantum sine muris. Est autem sine munitione murorū. Licet & vici dicantur ipsæ habitatio- nes vrbs. Dictus autem vicus: eo quod sit vice ciuitatis, vel quod vias habeat tantum sine muris.

Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo sitū, quasi casam altam: cuius pluralis numerus castra, diminutiū castellum est: siue quod castrabatur licentia inibi habitantium, ne passim vaga hosti pateret.

Pagi, sunt apta ædificijs loca, inter agros habitantibus. Hæc & Cōciliabula dicta, à conuentu & societate multorum in vnum.

Cōpita sunt, vbi vsus est conuentus fieri rusticorum, & dicta Compita, quia multa loca in agris eodem competunt, & quo conuenitur à rusticis.

Suburbana, sunt circumiecta ciuitatis ædificia, quasi sub vrbe.

Mœnia, sunt muri ciuitatis, dicta ab eo quod muniant ciuitatē, quasi munimenta ciuitatis, id est, tutamenta.

Muniū autè dictū, quasi manu factū: sic & muri à munitione dicti, quasi muniti, quod muniant & tueantur interiora vrbs. Mœnia autem duplicem habent significationem. Nam interdum mœnia abusuè dici (solent) omnia ædificia publica ciuitatis, vt, Didimus muros, & mœnia pandimus vrbs. Propriè autem Mœnia sunt tantum muri.

Murus autem turribus, propugnaculisq. ornatur.

Bb Turres

Turres vocatae, quod teretes sint & λόγα. A Teres enim est aliquid & rotundum cum proceritate, ut columna. Nā quāuis quadratae, aut latae construuntur, procul tamen videntibus rotundae existimantur: ideo quia omne cuiusq. anguli simulacrum per longum aëris spatium euanescit atq. consumitur, & rotundum videtur.

Propugnacula, pinnæ murorum sunt, dicta, quia ex his propugnatur.

Promurale verò, eo quod sit pro munitione muri. Est enim muro proximū, id est, ante murum.

Porta dicitur, qua potest vel importari vel exportari aliquid. Propriè autem porta aut vr̄bis aut castrorū vocatur, sicut superius dictū est. Vicus, ut prædictū est, ipsæ habitationes vr̄bis sunt, vnde & vicini dicti. Viæ, ipsa spatia angusta, quæ inter vicos sunt.

Platææ, perpetuæ ac latiores ciuitatū viæ sunt: iuxta proprietatem linguæ Græcæ à Latitudine nuncupatæ: πλάτος enim Græci latum dicunt.

Quintana, pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.

Cloacæ dictæ, quod ijs percolantur aquæ. Has primū Romæ fecisse dicunt Tarquinius Priscus, ut quotiens pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq. tempestatibus planitiem vel fundamenta vr̄biū strages aquarum subuerteret.

Imboli, vel quia subuolamina sunt, vel quia sub ijs ambulant: sunt enim porticus hinc inde platearum.

Forus, est exercendarum litium locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca & Prostris vocantur, ideo quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium, rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, ut esset huius insigne victoriæ.

Curia dicitur, eo quod ibi cura per Senatum de cunctis administratur.

Prætorium, eo quod ibi Prætor sedeat ad discutiendum.

Gymnasium, generalis est exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat, vbi disceretur philosophia, & sapientiæ exercebatur studium. Nam γυμνάσιον Græcè vocatur, quod Latine exercitium dicitur, hoc est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum & athletarum gymnasia sunt, eo quod illic omnes in suæ artis studio exercitentur.

Capitolium Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanæ vr̄bis & religionis caput summum. Alij aiunt: cum Tarquinius Priscus Capitolij fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamēti caput hominis litteris Thufcis notatū inuenit, & proinde Capitolium appellauit.

Arces, sunt partes vr̄bis excelsæ atq. munitæ: Pnam quæcunque tutissima vr̄bium sunt, ab arcendo hostem arces vocantur: vnde & arcus, & arca.

Circum Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant.

Theatrum autem à spectaculo nominatum, ἀπὸ τῆς θεωρίας, quod in eo populus stans desuper atque spectans, ludos scenicos contemplaretur.

Amphitheatrum verò vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum: nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens.

Labyrinthus, est perplexis parietibus ædificium, qualis est apud Cretam à Dædalo factus, vbi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum inuenire non valet: cuius ædificij talis est situs, ut aperientibus fores tonitruum intus terribile audiatur. Descenditur centenis ultra gradibus, intus simulacra & monstrificæ effigies, in partes diuersas transitus innumerari per tenebras, & cætera ad errorem ingredientium facta, ita ut de tenebris eius ad lucem venire impossibile videatur. Quattuor sunt autem Labyrinthi: primus Ægyptius, secundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ita constructi, ut dissoluerentur eos nec secula quidem possint.

Pharus, turris est maxima, quam Græci & Latini in commune ex ipsius rei vsu Pharium appellauerunt, eo quod flamarum indicio longè videatur à nauigantibus, qualem Ptolemæus iuxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Vfus eius est nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada portusque introitus, ne decepti tenebris nauigantes in scopulos incidant: nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas, Pharos dicunt: nam φῶς lux est, ὁ φῶς visio dicitur: vnde & Lucifer Græcè φῶς φῶρος appellatur.

Cochleæ

Cochleæ, sunt altæ & rotundæ turres, & dictæ cochleæ, quasi cycleæ, quod in eis tanquam per circulum orbemque conscendatur, qualis est Romæ CLXXV. ped.

Thermæ appellatæ, quod caleant: Græci enim θερμὸν calorem vocant.

Balneis vero nomen inditum à leuatione mœroris: nam Græci βαλανείον dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi athletæ vincto corpore & perfricatio manibus exercitantur: nam γυμνός Græcè, Latine exercitiū dicitur, γυμνός enim nudus.

Apodyterium, vbi lauantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδυεῖν enim Græcè exuere dicitur.

Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus iuxta balnea publica, vbi post lauacrum à fame & siti reficiuntur, vnde & propina & propinare dicitur: πείνα enim Græcè famem significat, eo quod hic locus famem tollat.

Tabernæ olim vocabantur, ediculæ plebeiorum parua & simplices in vicis, asseribus & tabulis clausæ, vnde & tabernatiæ, quod ibi solebāt confidere: dictæ autem tabernæ quod ex tabulis lignisq. erant constructæ: quæ nūc, & si non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

Macellum dictum, quod ibi macentur pecora, quæ mercantibus venūdantur.

Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere vel emere solitum est, sicut & Telonium dicitur, vbi merces nauium & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vestigialis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

Carcer, est à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coercendo. Hinc Fronto: Ut pergræcari potius amœnis locis, quàm coerceri carcere viderentur.

Cap. II. Ciuitas est. Aug. 15. de ciu. c. 8. Ciuitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.

Vel ab vr̄bo. Varr. lib. 4.

Optauitq. locū. Virg. Æn. 1. Pars sopitare locum tecto, & concludere sulco. Idem lib. 3. Optauitq. locum regno, nondū Iliū, & arces: hæc coniunxit Isid.

Cato, qui vr̄bē. Hunc locum inuere videtur Seruius lib. 5. Æn. ad illud vr̄bem designat aratro. Vidend. Varr. lib. 4. de ling. lat.

Vr̄bs autem aratro cond. aratro euert. Acron ad locum Hor. Condendis, atq. euertendis ciuitatib. hæc consuetudo fuit, ut aratro fierent, & Caius tit. de vsu-

fruct. Carthagini euerse aratrum impressum ait.

Vicus à vicinis t. h. Ita imp. ab ipsis tantum habitationib. Goth. Placuit editor. Scriptura, quia paullo post ipsas habitationes vicos dici affirmat.

Teres est aliquid rotundum. Seru. Æn. 6. Teres est rotundum aliquid cum proceritate. Et Eclog. 8. Teres est oblongum, & rotundum, ut columna.

Nam quamuis quadrata. Loc. ex Lucret. libro. 4. Quadrataque procul turres cum cernimus vr̄bis, Propterea fit uti videantur sæpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

Porta dicitur, qua potest, &c. Seru. Æn. 1. Omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest vel importari, vel exportari aliquid.

Platææ. Aug. in ps. 218. Serm. 10.

Imboli. Sic Ver. libri. puto legēdū emboli, & subuolamina significari. illa, quæ Asconius in Diuinat. prouolantia tabulata dixit. Notum quid ἐμβολον sit apud Græcos.

Forus est exercendarum litium locus. Qui Isidorus de genere huius nominis audacter accusarunt, ipsi se deridendos præbuerunt. Charisius lib. 1. Forū neutro genere dicimus locū reb. agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil. quum illa foraitant, Masculinè autem tabulata nauium, & semper pluraliter, quamuis Gellius fora nauium neutraliter dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forus olim ornatus lucernis. Et Victorin. in lib. de orthogr. Forus status tam in foro, quàm in naui, & torculari. Quod vero ad etymol. attinet, quoniam semel toto hoc de genere diximus, tantum monebo, ne has quidem contemnendas videri: Nam cur non forum à fando, siue ἀπὸ τῆς φῶς cum ἀγορά ἀπὸ τοῦ ἀγορεύειν. In Phoroneo verò mentione diligens quadam negligentia est commissa, Isidoro cum alijs grauissimis auctorib.

Rostra vocantur. Ita etiam lib. 18. c. 15.

Sedeat ad discutiendum. Al. ad disputandum. f. ad discutiendum. ut lib. 9. c. 4. & lib. 18. c. 15. Iudex dictus, quod iure disceptet.

Nam quæcunq. tutissima. Varro libro. 4. Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus vr̄bis, à quo facillimè posset hostis prohiberi.

Circum Roman. Repetuntur hæc lib. 18. c. 28.

Theatrum ἀπὸ τῆς θεωρίας. è Seru. Æn. 5. ad illud mediaq. in valle theatri.

Labyrinthus. è Seru. Æn. 5. ad illud. Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta. Vid. Plin. lib. 36. c. 13.

Pharus. ex Hegeſipp. lib. 4. c. 27. & Plin. lib. 36. c. 12. & Solin. c. 45.

Nam Alexandria fall. &c. è Solin. c. 35. Al. 35.

Rome 175. Apparet hæc esse columnam Antonini, quam CLXXV. pedes altā affirmat Philūder ad Vitruu. lib. 9. c. 2.

Balneis—tollat. Ex August. lib. 9. confess. c. 12.

Asseribus, & tab. Al. axibus.

Vbi merces nauium. Respexisse ad Ambrosij verba in Luc. c. 5. ostendunt illa verba nautarum emolumentā.

Carcer, à quo prohibemur exire. Seruius Æn. 1. Carcer est vnde cunq. prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. Sed libro. 3. Georg. ad illud, ruuntque effusi carcere curtus, vbi in vulgatis legitur, qui ab arcendo dicti sunt. Vaticanus codex habet, qui à coercendo d. s. ut emendandus videatur seru. ex Isid. Varro quoque libro. 4. Carcer à coercendo quod exire prohibentur.

De Habitaculis. Cap. III.

Habitatio a habendo vocata, vt, habitare casas.

Domus ex Græca appellatione vocata, nam δῶμα Græci tecta dicunt. Est autē domus vnius familiæ habitatio, sicut vrbs vnius populi, sicut orbis domicilium totius generis humani.

Omne ædificium antiqui ædem appella- uerunt. Alij ædem ab edendo quidem sum- pisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædē ad pran- dium. Hinc & ædificiū, eo quod fuerit prius ad edendum factum.

c Aula, domus est regia, siue spatiosum ha- bitaculum, porticibus quattuor conclusum.

d Atrium, magna ædes est, siue amplior & spatiosa domus. Et dictum est atrium, eo quod addantur ei tres porticus extrinsecus.

f Alij atrium, quasi ab igne & lychno atrum dixerunt, atrum enim fit ex fumo.

Palatium, à Pallante Principe Arcadū di- ctū, in cuius honore Arcades Pallanteū op- pidū construxerunt, & regiam in ipsius no- mine conditam palatium vocauerunt.

Thalamū hac ex causa vocatū ferunt. **g** Cū enim raptē fuissent à Romanis Sabine, ex quibus cū vna ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur, Talasione duci eam oraculo responsum est dari, & quoniā hæ nuptiæ feliciter cesserāt, institutum est, vt in omnibus nuptijs tha- lasio nomē iteretur. Ægyptij quoq. lingua sua loca in quibus nubentes succedunt & incubant, thalamum nominant.

Cœnaculum dictum à communionē ve- scendi, vnde & cœnobiū, congregatio. An- tiqui enim publicè & in cōmune vescebantur, nec vllius conuiuium singulare erat, ne in occulto delicia luxuriam gignerent.

h Triclinium, est cœnaculum, à tribus le- ctulis discumbentium dictum: apud veteres enim in loco vbi conuiuij apparatus expo- nebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discubentes epulabantur: κλίνη enim Græcè lectus vel accubitus dicitur, ex quo confe- ctum est, vt triclinium diceretur.

i Cella dicta, quod nos occultet & celet. Cubiculum verò, quod eo cubemus, ibi- que dormientes requiescamus.

Cubile autem, cubandi locus est.

Secessus, quod sit locus secretus, id est, sine accessu.

A Diuersorium dictum, eo quod ex diuersis vijs ibi conueniatur.

k Hospitium, sermo Græcus est, vbi quis ad tempus hospitali iure inhabitat, & iterum inde transiens migrat: inde & metatum, quia mutatur. Vnde & legitur, & castra me- tati sunt, pro mutauerunt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit.

m Mænius, collega Crafsi, in foro proiecit materies, vt essent loca, in quibus spectantes insisterēt, quæ ex nomine eius Mæniana ap- pellata. Hæc & Solaria, quia patent soli: post hæc alij lapide, alij materia ædificauere por- ticibus Mæniana, & foribus & domibus adiecerunt.

B Tabulata, olim lignæ domus fiebat: inde nomen permanet tabulatorum.

Hypogæū, est constructū sub terris ædifi- ciū, quod nos antrū vel speluncā dicimus.

Solarium, quod soli & auris pateat, qualis fuit locus, in quo David Bethsabee lauan- tem aspexit, & adamauit.

n Cū Hierosolymam Antiochus obsi- deret, Hyrcanus princeps Iudæorum refe- rato David sepulchro, tria millia auri ta- lēta inde abstraxit, ex quibus CCC. Antio- cho dedit, vt obsidionem relinqueret, atq. vt facti inuidiam demeret, fertur ex reli- qua pecunia instituisse primus Xenodo- chia, quibus aduentum susciperet paupe- rum peregrinorum, vnde & vocabulum sumpsit. Nam ex Græco in Latinum ξενο- δόχιον peregrinorum susceptio nuncupa- tur. **o** Vbi autem ægrotantes de plateis col- liguntur, νοσοκομείον Græcè dicitur: in quo consumptalanguoribus atque inedia mise- rorum membra fouentur.

a Cap. III. Habitatio ab hab. è Seru. Eclog. 2. nisi quod more suo aliquid mutauit.

b Nam δῶμα Græci tecta d. Verba sunt Hieronymi in c. 6. Daniel. Vid. & ep. ad Sun. & Fret.

c Aula domus regia. Aug. in quæst. sup. Exod. prope fin. Quam Græci vocant ἀυλήν, nostri aulā vocauerūt. Sed iam non atrium isto nomine, sed domus regia significatur in lingua Latina. Et in Græca, vt ait Athe- neus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans.

d Atrium magna æd. siue amplior, & spatiosa dom. Aug. in ps. 133. Atria, ampliora spatia domus intelliguntur.

e Atrium - eo quod addantur ei tres porticus. Aug. in q. in Exod. Ibi erat illa tanquā triporticus, quæ cō- cludebat spatium atrij. Et in ps. 133. Habebat atrium decem colūnas, non tamen recto ordine dispositas, sed sicut ostendimus, tanquam triporticum.

f Alijs atrum q. ab igne, & c. è Seru. Æn. 1. ad illud Vocemq. per ampla volutant Atria. Lychno autem scripsimus ex cod. Rom. Al. ligno, al. lignis.

g Cum

g Cum n. raptē fuissent à Rom Sab. Vid. Liu. libro 1. & Fest. in Talasione. sed cum Talamoni in nostris lib. le- geretur Talasione è seruo reposuimus, nam & Talasium, & Talasionem illum vocat.

h Triclinium est Cœnaculū. Rectè Isidorus. Non rectè Æn. 1. ad illud Aurea composuit sponda seruius, qui errare eos dicat, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut cœnationem. Cicero. 2. de Orat. Seru. Galba cum iudicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familia- res suos, & dixisset Libo: Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exhibis? cum tu (inquit) de cubiculo alieno. Et ad Att. lib. 13. ep. 50. Cū secundis Saturna- lib. ad Philippum vesperi venisset, villa ita com- pleta militib. est, vt vix triclinium, vbi cœnaturus ipse Cæsar esset, vacaret. & Vitruuius lib. 6. c. 5. Tricli- nior. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet. Et sueton. in Tiberio. Ac Miseni cinis è fa- uilla, & carbonib. ad calefaciendū tricliniū illatus. **i** Cellā dicta q. n. o. Seru. Æn. 1. ad illud. Distendunt neclare cellas, vel à celando (inquit) vnde cellas ap- pellauerunt.

k Hospitium sermo Græcus est. An quia σπιδι, pro domo vsurpant? Vnde illud καθ' ἑμέγα εἰς καλὸν νομπεγς σπιδι.

l Inde & metatum. Vegetius lib. 2. c. 7. metatores ait dictos, qui diuersorum, & hospitiorum designant loca.

m Mænius colleg. Crafsi. Festus Mæniæ ædificia à Menio sunt appellata. Is n. primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarētur superiora: & Ascō- nius in Diuinar. de columna Mænia. Mænius cū do- mū suam venderet Catoni, & Flacco Censorib. vt ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ; super quam tectum proijceret ex pro- uolantibus tabulatis. Ergo vocē tabulata hoc loco supe- riorib. annectendam censebat Chacon.

n Cum Hierosolymam -- peregrinorum. Ex Hege- sipp. lib. 1. c. 6. Vid. Ioseph. 1. de bell. Iud. c. 2. & lib. 13. An- tiq. c. 15.

o Vbi autem ægrotantes, & c. Hierony. in ep. ad Ocea- num, de Fabiola. Prima (inquit) omnium νοσοκομείον in- stituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languorib. & media misericor. membra foueret.

De ædificijs sacris. Cap. IV.

Sacra sunt loca, diuinis cultibus instituta, vt pote ea in quibus altaria litantibus de- more pontificibus consecrantur.

Sancta, iuxta veteres exteriora templi sunt.

Sancta autem sanctorum, locus templi se- cretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tan- tum sacerdoti. Dicta autem Sancta sancto- rum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel a quia sanctorū comparationē sanctiora sunt, sicut Cantica canticorum, quia cantica vniuersa præcellunt. Sanctum autem à sanguine hostiæ nuncupatum: nihil enim sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratū, aut con-

A spersum. Item sanctum quod extat esse san- citum. Sancire autem est confirmare, & ir- rogatione pœnæ ab iniuriā defendere, b sic & leges sanctæ, & muri sancti esse dicun- tur.

Propitiatoriū, quasi propitiationis orato- rium: propitiatio enim placatio est.

Oracula, dicta eò quod inde responsa red- duntur, & oracula ab ore.

c Penetralia, secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta ab eo quod est penitus, hoc est penè intus.

d Oratoriū orationi, tantum est consecra- tum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum, vnde nomen accepit.

B Monasterium, vnius monachi habitatio: Monos n. apud Græcos solus, steriū statio. i. solitarij habitatio.

Cœnobiū, ex Græco & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculū plu- rimum in cōmune viuientium: cœνον enim Græcè commune dicitur.

Templi nomen generale, pro locis enim quibuscunque magnis antiqui templa dice- bant. Et templa dicta, quasi tecta ampla. e Sed & locus designatus ad Orientem à cō- templatione templū dicebatur. Cuius par- tes quattuor erant, antica ad Ortū, postica ad Occasum, sinistra ad Septentrionē, dextra ad Meridiem spectans. f Vnde & quando templum constuebant, Orientem specta- bant æquinocetialem, ita vt lineæ ab Ortū ad Occidentē missæ fierent partes cæli dextra atq. sinistra æquales, vt qui consuleret ac de- præcetur rectum aspiceret Orientem.

Fana, dicta à Faunis, quibus templa error- gentilium constuebat, vnde consulentes dæmonum responsa audirent.

g Delubra, veteres dicebant templa fon- tes habentia, quibus ante ingressum dilue- bantur, & appellantur delubra à diluendō. Ipsa nunc sunt ædes cum sacris fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur, & benè quodam præfagio delubra sunt appel- lata: sunt enim in ablutionem peccatorum. **D** h Fons autem in delubris locus regeneratō- rū est, in quo septē gradus in Spiritus sancti mysterio formantur, tres in descensu, & tres in ascensu. Septimus verò is est qui, & i quar- tūs, similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, funda- mentum aquæ, in quo omnis plenitudo di- uinitatis habitat corporaliter.

Basilicæ, prius vocabantur regum habi-

B b 3 tacula,

taçula, vnde & nomen habent: nam βασι-
λεως rex, & basilicæ regiæ habitationes.
Nunc autem ideo diuina templa basilicæ
nominantur, quia ibi regi omnium Deo cul-
tus & sacrificia offeruntur.

Martyrium, locus martyrum Græca de-
riuatione, eo quod in memoriam martyris
sit constructum, vel quod sepulchra sancto-
rum ibi sint martyrum.

Aram quidam vocatam dixerunt, quod
ibi incensæ victimæ ardeat. ^k Alij aras dicunt
à precationibus, id est, quas Græci ἄρας vo-
cant, vnde cōtra imprecatio κατάρας dicitur.
Alij volunt ab altitudine aras, sed malè.

Altare autem ab altitudine constat esse
nominatum, quasi alta ara.

Pulpitū, quod in eo Lector vel Psalmista
positus in publico conspici à populo possit,
quo liberius audiatur.

Tribunal, eo quod inde à Sacerdote tribuā-
tur præcepta viuendi. Est enim locus in su-
blimi constitutus, vnde vniuersi exaudire
possint. Aliàs tribunal à tribubus denomina-
tum, quod ad illum tribus conuocentur.

^l Analogium dictū, quod sermo inde præ-
dicetur: nā λόγος Græcè sermo dicitur, quod
& ipsum altius situm est.

^a Cap. IV. Quia sanctior comparat-- procellam. Ex
hier. in ep. ad Galat. c. 1.

^b Sic leges sanctæ, & muri. sic Gothici libri, rectè: c.
1. D. de rer. diuisione. Sanctæ quoq. res veluti muri, &
portæ. & in c. sanctū. eod. tit. in municipijs quoq. mu-
ros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse Calsius
refert. Et Zonar. to. 2. σακτα γὰρ πᾶρα ῥωμαίους τὰ τέχνη.

^c Penetralia. seru. Æn. 6. Penetralia secreta tēplorū.

^d Oratorium-- accepit. Ex Aug. ep. 109. ad monachas.

^e Sed & locus designatus ad Orientē. sic. o. l. De-
signatus augurio, vel ad augurium legebat Chacon.
Festus. Tesca loca augurio designata. Varro libro. 6. In
terris dictum templum locus augurij, aut auspicij
caussa quibusd. verbis finitus, & c. Vid. seru. eclog. 8. &
Liu. lib. 1. de Numa inauguratione.

^f Vnde & quando templū construeb. Ex Vitruu.
lib. 4. c. 5.

^g Delubra veteres dic. seru. Æn. 2. Alij dicunt de-
lubrum esse locum ante templum, vbi aqua currit
à diluendo. & lib. 4. Delubrū dictum, propter lacum,
in quo manus abluuntur.

^h Fons autem in delub--corporaliter. Omnia re-
petuntur lib. Offic. 2. c. 24.

ⁱ Quartus similis filio hominis. Tertull. lib. 4. contra
Marcionem; Hic erit visus Babylonio Regi in for-
nace cum martyrib. suis quartus, tanquam filius
hominis. Et rursus. Prospice igitur & tu cum rege
Babylonio fornacem eius ardentem, & inuenies
illic tanquam filium hominis. Vt suspicari liceat, to-
tum locum è Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.

^k Alij aras dicunt à precat. seruus Æn. 2. ad illud.

nequicquam altaria circum.

^l Analogium. In regula s. Benedicti c. 9. Super ana-
logium legantur tres lectiones.

De Repositorijs. Cap. V.

Sacrarium ^a propriè est locus templi, in
quo sacra reponuntur, sicut donariū est,
in quo collocantur oblata, sicut lectisternia
dicuntur, vbi homines sedere cōsueuerunt:
ab inferendis igitur & deportandis sacris Sa-
crarium nuncupatur.

^b Donaria verò, eo quod ibi dona reponā-
tur, quæ in templis offerri consueuerunt.

Ærarium vocatū, quia prius æs signatum
ibi recōdebatur. Hoc enim olim in vsu erat
auro argentōq. nondū signato, ex quorum
metallis quamuis postea facta fuisset pecu-
nia, nomen tamen ærarij permansit ab eo
metallo, vnde pecunia initium sumpsit.

Armarium, locus est, vbi quarumcunq.
artium instrumenta ponuntur. Armamen-
tarium verò, vbi tantum tela armorū. Vnde
Iuuenalis, Quicquid habent telorum arma-
mentaria cæli. Dicta autem vtraq. ab armis,
id est, brachijs, quibus exercentur.

Bibliotheca, est locus vbi reponuntur li-
bri, βιβλις enim Græcè liber, ῥηκη reposito-
rium dicitur.

^c Promptuarium dictum, eo quod inde ne-
cessaria victui promuntur, id est, proferuntur.

Cellarium, quod in eo colligantur mini-
steria mensarum, vel quæ necessaria victui
supersunt. ^e Inter Promptuariū autē & Cella-
riū hoc interest, quod Cellariū est paucorū
dierum, Promptuariū verò temporis longi.

Apotheca autē vel horrea à Græco, ver-
bum ex verbo, repositoria vel reconditoria
dici possunt, eo quod in ijs homines elabo-
ratas fruges reponunt. ^d Vnde & Enthecā
Græco sermone repositā rei copiosam sub-
stantiam appellamus.

^a Cap. V. Sacrariū-- consueuerunt. Verba Seruij Æn.
12. ad illud. Et diri sacraria Ditis.

^b Donaria. Ex eod. Georg. 3. ad illud--alta ad dona-
ria currus.

^c Inter Promptuar--longe. Ex eod. Æn. 1. ad--cura
pēnum struere.

^d Vnde Enthecam. Vtuntur hac voce sæpè scriptores
ecclesiastici. Casian. lib. de instit. monach. c. 4. Cumq. totā
enthecā cœnobij suam esse credat substantiam.
Gelas. 12. q. 2. c. vobis enim si quis forte sub annua
remanebit expensa, electo idoneo ab vtraq. parte
custode credatur enthecis.

De operarijs. Cap. VI.

Ergasterium, ^a locus est, vbi opus aliquod
fit. Græco enim sermone erga opera, ste-
rion

tion statio, id est, operaria statio.

Ergastula quoq. & ipsa Græco vocabulo
nuncupantur, vbi deputantur noxij ad ali-
quod opus faecidum, vt solent gladiatores,
& exules, qui marmora fecant, & tamē vin-
culorum custodijs alligati sunt.

Gynæceum Græcè dictum, eo quod ibi
conuentus fœminarū ad opus lanificij exer-
cendum conueniat. Mulier enim Græcè
γυνή nuncupatur.

Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo an-
tea tundebant granum. ^b Vnde & apud ve-
teres non molitores, sed pistorum dicti sunt,
quasi pinfores, ^c à pinfendis granis frumen-
ti, molē enim nondum vsus erat, sed granū
pilo pinfiebant, vnde Virgilius, Nunc torre-
te igni fruges, nunc frangite saxo.

Clibanus, à cliuo dictus, ab eo quod in ere-
ctione sit collectus. ^d Cliuum enim ascen-
sum dicimus, siue flexuosum.

^e Furnus per deriuationem à farre dictus,
quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

Torcular dictum, eo quod ibi vna calcen-
tur, atque extortæ exprimantur.

^f Forus, est locus vbi vna calcatur, dictus,
quod ibi feratur vna, vel propter quod ibi
pedibus feratur. Vnde & Calcatorium dici-
tur: sed hoc nomen multa significat. Prima
species Fori, locus est in ciuitate ad exercen-
das nundinas relictus. Secunda, vbi magi-
stratus iudicare solet. Tertia, quam supradix-
imus, quam calcatoriū nominamus. Quar-
ta, spatia plana in nauibus, de quibus Virgi-
lius, laxatque foros. Lacus dictus, quia ibi
decurrit frugum liquor.

^a Cap. VI. Ergastula- vbi deputantur noxij. Vide
Lysselect. 2. c. 15.

^b Vnde & apud veteres-- saxo. è Seru. Æn. 1. ad il-
lud- Et torrere p. f. e. f. f.

^c à pinfendis granis. A findendis granis. Goth. o &
mox, findebant, propinfiebant: sed Seruium & editionem
veterem sumus secuti.

^d Cliuum n. ascensum dicim. Festus. Cliuia auspi-
cia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia
n. difficilia cliuia vocabant, vnde & cliui loca ardua.

^e Furnus à farre. à furuo Porphyryon.

^f Forus est locus vbi vna. Victorinus in fine lib. de
orthograph. Forus autem status tam in foro, quam
in nauis, & torculari. Collumell. lib. 12. c. 18. Tum la-
cus vinarij, & torcularia, & fora, omniaq. vasa, si vi-
cinum est mare, aqua marina, sin minus, dulci eluē-
da sunt. de reliquis fori significationibus. Vid. Fest.

De Aditibus. Cap. VII.

Aditus ^a ab adeundo dictus, per quē in-
gredimur & admittimur.

^b Vestibulum est, vel aditus domus priuatæ,
vel spatij adiacēs ædibus publicis. Et vesti-
bulum dictū, eo quod vestiuntur fores, aut
quod aditum tecto vestiatur, aut à stando.

Porticus, quod transitus sit magis quàm
vbi standum sit, quasi porta, & porticus eo
quod sit aperta.

^c Ianua à Iano quodā appellatur, cui gētiles
omne introitū vel exitū sacrauerunt. Vnde
^d Lucanus, Ferrea Belligeri cōpescat limi-
na Iani. Est autem primus domus ingressus:

^e cætera intra ianuam ostia vocantur gene-
raliter. ^f Ostium est, per quod ab aliquo ar-
cemur ingressu, ab obstando dictum, siue
ostium, quia ostendit aliquid intus. Alij autē
ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi
enim nos aduersarijs obijcimus, hinc &
Ostia Tyberina, quia hostib⁹ sunt opposita.
Fores, & Valuæ, claustra sunt. ^g Sed Fores di-
cuntur quæ foras: Valuæ, quæ intus reuoluū-
tur, & duplices cōplicabilesq. sunt. Sed ge-
neraliter vsus vocabula ista corripit.

Claustra ab eo quod claudantur dicta.

^h Fenestræ sunt, quibus pars exterior angu-
sta & interior diffusa est, quales in horreis
videmus: dictæ, eo quod lucē fœnerēt. Lux
enim Græcè Φῶς dicitur, vel quia per eas in-
tus positus homo foras videt. Alij fenestram
putant dictā, eo quod domui lucem mini-
strat, compositum nomen ex Græco Lati-
nōque sermone. Φῶς enim Græcè lux est.

ⁱ Cardo est locus, in quo ostium vertitur,
& semper mouetur, dictus ἀπο τῆς καρδίας,
quod quasi cor hominem totum, ita ille cu-
neus ianuam regat ac moueat. Vnde & pro-
uerbiale est, In cardine rem esse.

Limina ostiorum dicta, eo quod transuer-
sa sint, vt limes, & per ea sicut in agro aut
introcatur, aut foras eatur.

^k Postes & Antæ quasi post, & ante. Et Antæ
quia ante stāt, vel quia antea ad eas accedi-
mus, priusquam domum ingrediamur. Po-
stes eo quod post ostium stent.

^a Cap. VII. Aditus ab adeundo. seru. Æn. 6. ad illud-
Quo lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur
ingressu, id ostiū dicitur ab ostando, cum ingredi-
mur, aditus ab adeundo.

^b Vestibulum. seru. Æn. 6. ad- vestibulū ante ipsum.
Vestibulū (inquit) vt Varro dicit, etymologia non
habet proprietatē, sed fit pro captu ingenij. Nam
vestibulū, vt supra dixim⁹, dictū ab eo, quod ianuā
vestiat. Alij dicunt à Vesta dictū per imminutionē.
Nā Vesta limen est consecratum. Alij dicunt ab eo,
quod nullus illic stet. In limine enim solus est trā-
situs, quomodo vesanus dicitur non sanus, sic ve-
stibulum, quasi non stabulum.

• à Iano, cui Gentiles omnem introit. *Ipsè apud Ouid. lib. 1. Fast.* Præsideo foribus cæli cum mitib. ho- ris. Et redit officio Iuppiter ipse meo.

• Vnde Lucanus. *Lib. 1.*

• Cætera intra ianuam. *Seru. Æn. 1. ad illud.* foribus cardo stridebat ahenis, Ianuam est primus domus ingressus, dicta, quia Iano consecratum est omne principium. Cætera intra ianuam ostia vocantur generaliter, siue valvæ sint, siue fores, quamvis vsus ista corruerit.

• Ostium. ab obstando. *è Seru. Æn. 6. ad illud.* quo lati ducunt adit.

• sed fores dicuntur. *Seru. Æn. 1. loco citato.* Fores (inquit) propriè dicuntur, quæ foras aperiuntur, sicut apud veteres fuit. Valvæ autem sunt, ut dicit Varro, quæ reuoluuntur, & se velant.

• Fenestræ. *è Ser. Georg. 4. ad illud.* Quattuor à ventis obliqua luce fenestras. Sed *Seruius non fenestras tantum, sed obliqua lucè fenestras, interpretatus est, quod non aduertit Isidorus, qui commentaria Seruij sine Virgilij versibus, ut sæpè diximus, legebat.*

• Card. *Seru. Æn. 1. loco cit.* Cardo dictus, quasi cor ianuæ, quo mouetur. *è eod. lib. ad illud.* haud tãto cessabit cardine rer. ut sit, inquit, de proverbio tractum, res in cardine est.

• Postes, & Antes. *Festus.* Antes, sunt extremi ordinis vinearum, vnde etiam nomen trahit antæ, quæ sunt latera ostiorum. *vid. Seru. Geor. 2. ad illud.* Iam canit extremos effætus vinitor antes.

De partibus edificiorum. Cap. VIII.

• Vndamentum dictum, quod fundus sit domui. Idem & a cæmentum à cædèdo dictum, quod crasso lapide surgat.

• Parietis nūcupatus, quia semper duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Siue enim tragonum, siue hexagonum sit, qui se cōspiciunt, ex pari erunt. Aliter enim structura facta deformis est.

• Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine habitantibus.

• Angulus, quod duos parietes in vnum coniungat.

• Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, ut nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

• Camera, sunt volumina introrsum respicientia, appellatæ à curuō. *κδμυρ* enim Græcè curuum est.

• Laquearia sunt, quæ cameram subtegunt & ornant, quæ & lacunaria dicuntur. *Principaliter autè lacus dicitur, ut Lucilius, Resultant ædèsq. lacusque.* Cuius diminutio lacunar facit, ut Horatius, Neque aureum mea reni-

det in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, & per *ἀπίστιχον* laquearium.

• Absida Græco sermone, Latine interpretatur lucida, eo quod lumine accepto per arcum resplendeat. Sed vtrum absidam an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam doctorum existimant.

• Testudo, est camera templi obliqua. nã in modum testudinis veteres templorū tecta faciebant, quæ ideò sic fiebant, ut cæli imaginem redderet, quod constat esse cōuexum. Alij testitudinem volunt esse locum in partem atri aduersum venientibus.

• Arcus dicti, quod sint arcta conclusione curuati, ipsi & fornices.

• Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte pincturæ. (Lithostrota paruulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores) *h* Vocata autè pauimenta, eo quod pauiantur, id est cedantur. Vnde & pauor, quia cædit cor.

• Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixta feriat. Testam enim Græci *ὄστρακον* dicunt.

• Compluuium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt eò conueniant.

• Tessellæ sunt, è quibus domicilia sternuntur, à tesseriis nominata, id est, quadratis lapillis, per diminutionem.

• Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. *i* Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

• Columnæ, pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarū erat altitudinis, *l* tertia pars latitudinis (delubri.) Genera rotundarum quattuor Doricæ, Ionicæ, Tuscanicæ, Corinthicæ, mēsurā crassitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis, *m* aut amplius, paribus laterum interuallis.

• Capitella dicta, quod sint columnarum capita: sicut super collum, caput.

• Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcū, id est, supermissa.

• Tegulæ, quod tegant ædes. & Imbrices, quod accipiant imbres.

• Lateres, & Laterculi, quod lati formetur, circumactis vndique quattuor tabulis.

• Canalis, ab eo quod caua sit in modum cannæ. *o* Sanè canalem melius genere fœmini-

noquam masculino proferimus.

• Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & mittant. Nam *στέλλειν* Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitatis modo fiunt.

• Cap. VIII. Cæmentum. quod crasso lap. *Sic o. l. quod cæso lap. malim.*

• Culmina. *è Seru. eclog. 1.*

• Laquearia sunt. *Repetitur totus hic locus auctior etiã aliquanto, quàm hic in optimis libris legitur, infra lib. 19. cap. 12.*

• Principaliter autem. laquearium. *Verba sunt Seruij ad v. pendent lychni laquearib. aureis, Æn. 1. B*

• Testudo est camera. conuexum. *è Seru. Æn. 1. ad v. mediæque testudine templi.*

• Ipsi & fornices. *Idem Æn. 6. ad illud.* atque aduerso fornice portas, Fornice (inquit) arcu. Cicero vidit ad ipsum fornitem Fabianum.

• Pauimenta originem. colores. *Plin. lib. 36. c. 25.* Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte pincturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Solus, qui Pergami strauit, quam vocant Asarotonæcon, quoniam purgamenta cæni in pauimento quæquæ quæri solent, veluti relicta, hæcerat paruis è testulis tinctis in varios colores.

• Vocata autem pauim. quod pauiantur, id est, cæd. *videtur respicere ad Virgilij verba, corda pauor pullans, Æn. 5. vid. sup. lib. 10. in voce, Patiens. Repetitur totus hic locus inf. lib. 19. c. 10.*

• Bases autè nomen petræ est f. f. Basaltes, aut Basanites, Nam *Plin. lib. 36. c. 7.* inuenit eadè Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basaltè ferrei coloris, atq. duritiæ, quem locum sumens *Isidorus lib. 16. c. 5.* Basanitem, scribit non Basaltem. *Plinius quoq. eod. lib. cap. 22.* Medici (inquit) ad mortaria præterere Basanité, hic enim lapis nihil ex sese remittit.

• Columnæ. *Ead. inf. lib. 19. c. 10.*

• tertia pars altitudinis. *Adde templi, vel delubri ex Virg. lib. 4. c. 7. & Plin. lib. 36. c. 23.*

• aut amplius. *Haud quidem Plinio auctore. Propterea deleri has voces volebat Chacon.*

• Capitella. *Vtitur hac voce D. August. & alij.*

• Sanè canalem melius genere fœmin. *Verba sunt Seruij Georg. 3. quæ etiam repetuntur inf. lib. 19. c. 10. Vid. Non. Marcell.*

De munitionibus. Cap. IX.

• Munitum, vel munimentum dictū, quia manu est factum.

• Cors vocata, vel quod coarctet cuncta, quæ interius sunt, id est, cōcludat: vel quod coerceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat.

• Vallum est, quod mole terræ erigitur, ut custodia prætendatur: dictum autem vallū à vallis. *a* Nam valli fustes sunt, quibus vallū munitur. Et valli dicti, quod figantur & vel-

lantur. Interualla, spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, vnde & cætera quoque spatia dicuntur, à stipitibus scilicet.

• Agger est, cuiuslibet rei acervatio, vnde fossæ aut valles possunt repleti ab aggregando. *c* Agger propriè dicitur terra aggesta, quæ vallo facta proprius ponitur. Sed abusiue & muros & munimenta omnia aggerem dicimus.

• Maceriæ, sunt parietes longi, quibus vineæ aliæque clauduntur. Longū enim Græci *μακρόν* dicunt.

• Formatum, siue formatium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circum datis duabus vtrimque tabulis in feriuntur verius, quã struuntur. *Æuis* durant incorrupti, ventis ignibus, omni cæmento fortiores.

• Sæpes, munimenta satorum sunt, vnde & appellatæ.

• Caulæ, munimenta ouium, vel sæpimenta ouiliū. Est autem Græcum nomen. *c.* detracta. Nam Græci *αυλας* vocant animalium receptacula.

• Cap. IX. Nam valli f. f. q. v. m. *Verba Seruij sunt ad v. ferro quis scindere vallum. Æn. 9.*

• Agger est. *eiusdem ad v. fossas aggere complent, Æn. 9.*

• Agger prop. dicimus. *Eiusd. Æn. 10. ad v. Aggeribus murorum.*

• quibus vineæ aliæque clauduntur. *Idem Georg. 2. ad v. Iam canit extremos effætus vinitor antes. Antes (inquit) alij extremos vinearū ordines accipiunt, alij macerias, quibus vinea clauduntur.*

• Formatum, siue formatium. *è lib. 35. c. 14. Plinij, qui emendandus est ex hoc loco Isidori. Retinemus nos hodie idem nomen, nam formatium Hispani hormigon dicimus.*

• Caulæ & c. *è Seruio Æn. 9. ad illud v. cum fremit ad caulas.*

De tentorijs. Cap. X.

• Tabernacula, tētoria sunt militum, quibus in itinere solis ardores tempestatesque imbrium frigidisque iniurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstatiis appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

• Tentorium vocatum, quod tendatur funibus atq. palis. vnde & hodie præterdere dicitur.

• Papiliones vocantur à similitudine paruuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ

quæ lumine accenso cōueniunt, & circa volutantes ab igne proximo interire coguntur.

De sepulcris. Cap. XI.

SEPULCRUM à sepulto dictum. ^a Prius autē quisq. in domo sua sepeliebatur. ^b Post ea vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viuentiū contacta inficerentur. Monumentum idē nuncupatur, eo quod mētē moneat ad defuncti memoriam. Cū enim non videris monumentum: illud est quod scriptum est, Excidit, tamquam mortuus à corde. Cū autem videris, monet mentem, & ad memoriā te reducit, vt mortuum recorderis. Monumenta itaq. & memoriā, pro mētē admonitione dictæ.

Tumulus dictus, quasi tumens tellus.

Sarcophagus, Græcū nomen est, eo quod ibi corpora absumantur, σαρκὸς enim Græcè, caro, φάγαν comedere dicitur.

Mausolæa, sunt sepulchra seu monumenta regum, à Mausolæo rege Carix dicta. Nā eo defuncto ^d vxor eius miræ magnitudinis & pulchritudinis sepulcrum extruxit, in tantum, vt vsque hodie omnia monumenta pretiosa ex nomine eius Mausolæa nuncupentur.

^e Pyramis, genus sepulcrorum quadratū, & fastigiatum vltra omnem excelsitatem, quæ fieri manu possit: vnde & mensuram vmbrae egressæ nullam habere vmbrae dicuntur. ^f Tali autem ædificio surgunt, vt à lato incipiant, & in angustum finiuntur, sicut ignis. ^g *Πῦρ* enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet. ^h Apud maiores enim, potentes aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Inde tractum est, vt super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

^a Cap. XI. Prius quisque in domo sua sepeliebatur. *Verba sunt Seru. ad v. sedibus hunc refer ante suis, Æn. 6.*

^b Postea vetitum est legibus. *Idem Æn. 11. ad illud Vrbiq. remittunt. Ante, inquit, homines in ciuitate sepeliebantur, quod postea, Duillio Consule, Senatus prohibuit, & lege cauit nequis in vrbe sepeliretur.*

^c Monumentum. *Ex eod. in extremo lib. xii.*

^d Vxor eius, &c. *Locus expressus ex Hieronym. lib. 1. aduers. Iouin.*

^e Pyramis è Solim. c. 35. al. 45. Nō ergo Isidoro obesse debent, quæ de vmbrae dicuntur.

^f Tali autem ædificio. *vid. Amm. Marcellin. lib. 22.*

^g Apud maiores enim potent. *Seruius Æn. 11. ad illud, fuit ingens mōte sub alto. Apud maiores, No-*

biles aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Vnde natum est, vt super cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes locarentur columnæ.

De adificijs rusticis. Cap. XII.

CASA, est agreste habitaculum palis, atque virgultis, arundinibusque contextum, quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris iniuria.

Tugurium, casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum ad tegimen sui, quasi turgurium, siue propter ardorem solis & radios declinandos, siue vt inde vel homines, vel bestiolas, quæ insidiari solēt naris frugibus, abigant. ^b Hanc rustici Capannam vocant; quod vnum tantum incipiat.

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria, ^d quidam loca prærupta & aspera.

^e Magalia, ædificia Numidarum agrestium oblonga, incuruis lateribus tecta, quasi nauium carinæ sint: siue rotunda in modū furorū. Et ^f magalia dicta, quasi magaria, quia magar Punici nouam villam dicunt, vna littera commutata. l. pro. r. magaria, Tuguria.

^a Cap. XII. quibus possint homines tueri. *Tueri dixit passim, vt Vitruuius, & alij.*

^b Hanc rusticis capannam. *Ita hodie Itali, & nostri capanna.*

^c Tesqua, quidam putant esse tuguria. *Sic o. libri Sabinum verbum ait esse Acron.*

^d quidam loca prærupta, &c. *Glossar. Tesqua, siue Tesqua κατάρηνοι, ἢ παχὺς ἢ ἐρημοί τόποι.*

^e Magalia ædif. Num. &c. *Verba sunt Sallustij in Iugurth. de mapalib. quæ idem sunt, quod magalia, vt ait Seruius.*

^f & magalia dicta q. magaria, &c. è Seru. Æn. 1. ad illud. *Miratur m. Æ. m. q. Nouam. addidit Isidorus, fortasse lingua Punica magis sciens.*

De agris. Cap. XIII.

AGER Latinè appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominari manifestius credunt. Vnde & villa Græcè Choragos dicitur.

Villa à vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quod pro limite constitui solet.

^b Possessiones, sunt agri latè patentis publici priuatique: quos initio non mancipatione, sed quisque, vt potuit, occupauit, atq. possedit, vnde & nuncupati.

^c Fundus dictus, quod eo fundatur, vel stabiliatur patrimonium. Fundus autē, & vrbanum ædificium, & rusticum intelligendum est.

Prædium,

Prædium, quod ex omnibus patrifamilias: maximè præuidetur, id est apparet, quasi præuidium, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, vt prædæ nomine habebant.

^d Omnis autem ager, vt Varro docet, quadrifariam diuiditur. Aut enim aruus est ager, id est, sationalis: aut constitus, id est, aptus arboribus: aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut florens, in quo sunt horri apibus congruentes & floribus. Quod etiam Virg. in quattuor lib. Georg. secutus est.

Rura veteres incultos agros dicebant, id est syluas & pascua, agrum verò qui colebatur. Nam rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Vnde & rusticus nominatur. Hæc agrestium prima & otiosa felicitas. ^e Seges, ager est in quo seritur, vnde & Virg. Illa seges demū votis responderet auari Agri colæ.

Compascuus ager dictus, qui à diuisoribus agrorum relictus est ad pascendum cōmuniter vicinis.

Alluuius ager est, quem paullatim fluuius in agrum reddit.

^f Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris non cōtinetur: sed arcetur fines eius obiectu fluminum, montium, arborū, vnde & in ijs agris nihil subseciurum interuenit.

^g Noualis ager est, primum proscissus, siue qui alternis annis vacat, nouandarum sibi viriū causa. Noualia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

Squalidus ager, quasi excolidus, eo quod iam à cultura exierit, sicut Excōsul, quod à consulatu discesserit.

^h Vliginosus ager est, semper vuidus. Nam humidus dicitur, qui aliquando siccatur. Vligo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquam recedens.

Subseciua sunt proprie, quæ de materia præcidens sutor quasi superuacua abijcit.

ⁱ Inde & subseciui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itē subseciua, quæ in diuisura agri non efficiunt centuriam, id est, iugera cc.

Area dicitur, tabularum æqualitas. dicta autem area à planitie atque æqualitate, vnde & ara. Alij arcam vocatam dicunt, quod pro triturandis frugibus eradatur, vel quod non triturantur in ea, nisi arida.

^k Pratum est, cuius fœni copia armentatuentur, cui veteres Romani nomen indi-

derunt ab eo quod protinus sit paratum: nec magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt, quæ secari possunt.

^l Paludes dictæ à Pale pastorali dea, quod paleam, id est, pabula nutriat iumentorum.

^a Cap. XIII. Ager Latinè, &c. *Ita Varro lib. 4. sed reprehenditur à Quintiliano.*

^b Possessiones, &c. *Omnia è Festo in-- Possessiones.*

^c Fundus dictus. *Seru. Georg. 2. Fundus dictus ab eo quod sit rer. omnium fundamentum.*

^d Omnis ager, *Seru. in princip. Georg. ex Varron.*

^e Seges est. *Seruius ibidem.*

^f Arcifinius ager, &c. *Frontinus de agror. qualitate. Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur: finitur secundum antiquam obseruationem fluminibus, fossis, mōtib. vijs, arboribus. antemissis aquarū diuortijs, &c. ergo pro voce vnde, viarum fortasse legendum hoc loco.*

^g Noualis ager. *Verba sunt Seruij Georg. 1.*

^h Vliginosus. *Eiusdem ad-- illud. dulciq. vligine lacta. Georg. 1.*

ⁱ Inde & subseciui-- & item subseciua. *Vidend. Siculo Flacc. & Frontinus. c. de qualitate agrorum. quod verò attinet ad centuria nomen, melius omnino Varro qui à centum iugeribus dictam ait, quam Flaccus qui à centum hominibus. vtriusque verba apponemus, sed Varronis ita vi emendata sunt à Chacone Syluis igitur cum Romani (inquit) agrum ex hoste captum victori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus, ducenta iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iustè appellata. Varro 1. de re rust. c. 10. Iugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem, & latitudinem quadratū. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt, in subseciui esse vnciam agri, aut sextantē, aut quid aliud, cū ad iugerū peruenerūt, id habet scrupula. cclxxviii. quantum as antiquus noster ante bellum Punicum pendebat. Bina iugera, quæ à Romulo primum diuisa dicebantur viritim, quod hæredem sequerentur, hæredium appellarunt. hæc postea à centū centuria dicta. Ac, ne quid in ratione vocis requiras, Idem lib. 5. de lingua Latin. Centuria primò à centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, vt tribus multiplicata idem tenent nomen. Festus quoque: Centuria in agris ducena iugera significat. Vid. not. ad Varr. à Fulu. Vrsin. editas.*

^k Pratum-- ab eo quod sit protinus parat. *Ita Varro. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata.*

^l Paludes dictæ à Pale. *Varr. Palus, paullulū aquæ in altitudinem, & palam latius diffusa.*

De finibus agrorum. Cap. XIV.

FINES dicti, eo quod agri funiculis sunt diuisi. Mensurarum enim lineæ in terrarum partitione tenduntur, vt dimensionis æquitas teneatur.

^b Limites appellati antiquo verbo trāsuerfi. Nam

Nam transuersa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intro itur: & Limites, quod per eos foras in agros eatur. Hinc & Limus vocabulū accepit, cingulum, quo serui publici cingebantur obliqua purpura.

Termini dicti, quod terræ mensuras distinguunt, atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & agrorū intentio, & certamen aufertur.

Limites maximi in agris sunt duo: Cardo & Decumanus. Cardo d quia Septentrio directus à cardine cæli est: nam sine dubio cælum vertitur in Septentrionali orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentē per transuersum dirigitur, qui pro eo quod formā X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis diuisus figuram denarij numeri efficit.

d Arca ab arcēdo vocatā. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

Trifinium dictum, eo quod trium possessionum fines astringit. Hinc & Quadrifiniū, quod quattuor. Reliqui limites angustiores & inter se distant imparibus interuallis, & nominibus designatis.

* Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. *Diximus saepe de hoc genere notationum.*

b Limites appellati a. v. transuersi. *Hygenus de limitibus constituend.* Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transuersi. Nam & limum dictum eo, quod purpuram transuersam habet. *Item limina ostiorum, Seru. An. 12. ad illud.* Velati limo (sic etiam legit eo loco Seruius,) & verbera tēpora vincti, Limus vestis est qua ab umbilico vsq. ad pedes teguntur pudenda poparū. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Vnde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

c & agr. intentio. Sic v. cc. intentio, *productio.*

d quia Septentrio. Ita *Salmant. vetustissimus.*

e Arca--Trifinium. *Vid. Hygen. de limitib. agror. & Sicul. Flacc. de condit. agr. 1. Glossar. Arce, ἀρχα κτισμάτων.*

De mensuris agrorum.

Cap. XV.

Mensura a est quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animoq. finitur. Maiores itaq. b orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, deinde climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiserunt: Tanta

A enim fuit eorum solertia.

c Digitus est, pars minima agrestium mensurarum. Inde d vncia habens digitum, & trientem. e Palmus autem quattuor habet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est decem pedes.

Pertica autē à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, vt palmus, pes, passus, & reliqua: sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

f Actus minimus est, latitudine pedum quattuor, longitudine centum viginti.

B Climata quoque vndique versum habēt pedes sexaginta.

Actus quadratus vndiq. finitur pedibus centum viginti. g Hunc Bætici Arapennem dicunt, ab arando scilicet.

Actus duplicatus iugerū facit, ab eo quod est iunctum, iugeri nomen accepit.

Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

Actum prouincię Bætici rustici h Agnam vocant.

Porcam iudem Bætici triginta pedum latitudine, centum octoginta lōgitudine definiunt. Sed Porca est, quod in arando extat. Quod defossum est Lira. Galli Canderū appellant in arcis vrbanis spatium centum pedum, quasi Centetum. i In agrestibus autem pedum cl. quadratorum Canderum vocāt. Porro Stadias ager habet passus cxxv. id est, pedes dcxxv. cuius mensura octies computata milliariū facit, quod constat quinque millibus pedum.

Centuria autem, ager est ducentorum iugerum, qui apud antiquos à centum iugeribus vocabatur: sed postea duplicata est, nomenque pristinū retinuit. In numero enim centurię multiplicatæ sunt, nomen mutare non potuerunt.

a Cap. XV. Mensurā-- finitur. *Verba sunt Boethij in Geometricis cap. 1.*

b Orbem in partes. *Goth. cc. in partib. vt apud Boethium.*

c Digitus est pars minim. agrest. mens. *ex Frontino.*

d Inde vncia habens digitum, & trientem. Ita emendauit Chacon optimè, cum in omnibus libris esset, vncia habens digitos tres. *Frontinus lib. 1. de aqua ductibus.* Est, inquit, digitus, vt cōuenit, sexta decima pars pedis, vncia duodecima, & paullo post: vncia ergo modulus habet diametri digitū vnū, & trientē digiti.

e Palmus

e Palmus autem quattuor dig. *Non videtur hic locus integer, nam proposuit omnes, qua in hominis corpore reperiuntur, mensuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, passus, nequam omnes explicat. Expleri hæc ita possent: Palmus autem quattuor digitos habet, pes sedecim, cubitus sesquipedem, gradus duos pedes & semipedem, passus pedes quinque.*

f Actus minimus, &c. *Quæ restant omnia vsq. ad finem capitis è Columella sunt lib. 5. c. 1.*

g Hunc Bætici Arapennem. Sic fortasse legit Isidorus, qui ab arando nomē deducit: sed apud Columellam etiam in manuscriptis libris Arapennem: in legibus Gotthicis lib. 8. c. 4. l. 25. & lib. 3. l. si inter, Arapennem. *Glossarium vero, Arpēdia πλεῖρα. Aruipendium σχοίν & γεωμετρικός.*

h Agnam vocant. *Acnuam se reperisse in veterib. Columella, & Varronis libris testatur Victorius ad Varr. lib. 1. de re rust. c. 10. & Colum. lib. 5. cap. 1. Acnam vtrouique etiā in vet. cod. legit Chacon. g. in c. ἀρχαίως mutato. quare agnam ex cc. Goth. retinere visum est.*

i In agrestib. a. p. cl. quadratum iustum Canderum vocant. *Columella: In agrestibus autem pedum cl. quod aratores Canderum nominant. Sed Canderum habent Isidorani omnes codices.*

De Itineribus. Cap. XVI.

Mensuras viarum a nos milliaria dicimus, Græci stadia, Galli leucas, Ægyptijs schœnos, Persæ parasangas. Sunt autem proprio quæq. spatio.

Milliariū mille passibus terminatur, & dictum milliariū, quasi mille adium, habēs pedum quinque millia.

Leuca finitur passibus mille quingentis.

Stadium octaua pars milliarij est, constat passibus cxxv. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, eumq. eo spatio determinasse, quod ipse sub vno spiritu confecisset: ac proinde stadiū appellasse, quod in fine respirasset, simulque stetit.

Via est, qua potest ire vehiculū, & via dicta à b vehiculorū incurfu. c Nā duos actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum occursum.

d Omnis autem via aut publica est, aut priuata. Publica est, quæ in solo publico est, qua iter, actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet. Priuata est, quæ vicino municipio data est.

Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lucretius: Stratāque iam vulgi pedibus detrita viarū. Ipsa est & Delapidata, id est, lapidibus strata. Primi autē Pœni dicuntur lapidibus vias strauisse, postea Romani eas per omnem penē orbem disposuerunt, propter rectitudinem itinerum, & ne plebs esset otiosa.

e Agger, est media strata eminentia coaggeratis lapidibus strata, ab aggere, id est, coaceruatione dicta, f quam historici viam militarem dicunt. vt, Qualis saepe viæ deprensus in aggere serpens.

g Iter, vel itus est via, qua iri ab homine quaqua versum potest.

Iter, autem, & itiner diuersam significationem habent. Iter enim locus est transitu facilis: vnde appellamus & itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, vt, quo velis, peruenias.

h Semita, itineris dimidium est, à semi itū dicta. Semita autem hominum est: callis, ferarum & pecudum.

i Callis, est iter pecudū inter montes angustum & tritum, à callo pedum vocatum, siue callo pecudum præduratum.

Tramites, sunt transuersa in agris itinera, siue recta via, dicti quod transmittant.

Diortia, sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diuersa tendentes: eadem diuerticula sunt, hoc est, diuersæ ac diuisæ viæ siue semitæ transuersæ, quæ sunt à latere viæ.

Biuium, quia duplex est via.

k Compita, quia plures in ea cōpetunt viæ, quasi triuiæ, quadriuiæ.

l Ambitus, inter vicinorum ædificia locus, duorum pedū & semipedis ad circumeundi facultatē relictus, & ab ambulādo dictus.

Orbita, vestigiū carri, ab orbe rotæ dicta.

Porro actus, quo pecus agi solet.

Cliuosum, iter flexuosum.

m Vestigia, sunt pedum signa primis plantis expressa: vocata, quod ijs viæ præcurrentium inuestigentur, id est, cognoscantur

* Cap. XVI. Nos milliaria, Galli leucæ, &c. *Hieron. in Ioel. c. 3. Nec mirum, si vnaqueq. gens certa viarum spatia suis appellet nominibus: cum & Latini mille passus vocent, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & restes vniuersa Germania, atque in singulis nominibus diuersa mensura sit. & paullo post: Ægyptij schoinos.*

b à vehiculor. incurfu. impulsu. *Complut. Goth. e Nam duo actus capit. duo, ad vehicula referendum. Seruius An. 4. ad illud. Conuectant calle angusto; viæ est actus dimidium; qua potest ire vehiculum. Nā actus duo carpenta capit propter euntium, & venientium vehiculorum occursum.*

d Omnis autem via aut pub. *Ex Vlp. c. Prætor. §. viā. D. nequid in loco publico.*

e Agger est media, è Seru. *An. 5. ad illud. Qualis saepe viæ d. i. aggere 15.*

f Quā historici viā militarem dicunt. *Ex eod. An. 12. ad illud. Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus.*

S Iter est via. *Vid. c. 1. D. de seruit. rustic. præd.*

h Sēmita itinēris dimid. *Seruius Æn. 4. ad illud. Cō uectant calle angusto, semita est semis via, vnde & semita dicta. & Varro lib. 4. qua ibant, ab itu iter appellarunt; quā angustē semita, vt semi iter dictum.*

i Callis. *Seru. ibid.* Callis semita est tenuior callo pecudum prædurata.

eadem diuerticula-- à latere viæ. *Seru. Æn. 9. ad illud: Obijciunt alij sese ad diuortia nota. diuerticula sunt semitæ transuersæ, quæ sunt à latere viæ militaris. Male ergo libri omnes, alteræ viæ.*

k Compita. *Idem Georg. 2. ad-- pagos, & compita circum, id est, per quadriuiua, quæ compita appel-*

lantur ab eo, quod multæ viæ in vnam confluant.

l Ambitus i. v. æ. l. *Festi sunt verba. Varro lib. 4. Ambitus circumitus ab eoque xii. tabular. interpretes ambitum parietis circumitum esse describunt. Puto autem legem his verbis fuisse conceptam. Ambitus parietis sestertius pes esto. Volusius Metianus lib. de ponderibus. Lex etiam (inquit) xii. tabul. argumento est, in qua duo pedes, & semis sestertius pes vocatur.*

m Vestigia. *Seru. Æn. 11. ad illud-- Vestigia plantis Institerat: Signa pedum primis plantis expresserat, nam hæc sunt vestigia, imagines pedum. Illud autem, primis non aduertit Isidorus Virgilij esse, non Seruij. Deleuisset planè. nihil enim ad verbi interpretationem.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS.

De lapidibus, & metallis.

DE PV LVERIBVS, ET A Glebis terræ. Cap. I.

Puluis ^a dictus, quod vi ventipellatur. Tollitur enim eius flatu, nec resistit: nec stare nouit: sicut ait Propheta: Tanquam puluis, quem projicit ventus a facie terræ.

b Limus vocatus, quod lenis sit.

Cœnum, est vorago luti.

Cinis ex incēdio dicitur, ab eo enim fit.

Fauilla, quod per ignem effecta fit. Nam *Quis ignis est.*

Gleba, quod globus sit. Pulueris enim collectione compingitur, & in vno glomere adunatur. Terra autem ligata, gleba est, soluta, puluis.

Labina, eò quod ambulanti bus lapsum inferat, dicta per deriuationem à labe.

Lutum vocatū quidam per antiphrasin putant, quod non sit mundum: nam omne lotum mundum est.

Volutabra appellata, quod ibi apri voluntentur.

c Vligo, sordes limi, vel aquæ sunt.

Sabulum, leuissimum terræ genus.

d Argilla ab Argis vocata, apud quos primum ex ea vasa confecta sunt.

Creta, ab insula Creta, vbi melior est.

e Creta, Cimolia candida est: a Cimæa Italiæ insula dicta, quarum altera vestimentorum pretiosos colores emollit: & contristatos sulphure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præstat.

Creta argentaria, & ipsa Cādida appellata, eò quod nitorem argento reddat.

f Terra Samia à Samo insula dicta, candida, & leuis, & linguæ glutinosa, medicamentis & vasculis necessaria.

g Puluis Puteolanus in Puteolanis Italiæ colligitur collibus, opponiturque ad sustinenda, maria, fluctusque frangendos. Nā merfus aquis protinus lapis fit, vndisq. cotidie fortior effectus in saxum mutatur, hinc argilla igne in lapidem vertitur.

Sulphur vocatum, quia igne accenditur:

ⁱ Vr.

i Vr enim ignis est. Nā vis eius in aquis feruentibus sentitur, nec alia res facilius accenditur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt. Inuenitur & in alijs locis effossum. **k** Huius genera quattuor. Viuum quod foditur translucetque, & viret: quo solo ex omnibus generibus medici vtuntur. Alterum quod appellant glebam, vsibus tantum fullonum familiare. Tertium liquor est, vsus eius ad lanas suffiendas, quia candorem mollitiemque præstat. Quartum ad elychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, vt morbos comitiales deprehēdat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicē vini prunæque subdita circumferens exardescens repercussu pallorem dirū velut defunctorum, conuiuis offudit.

^a Cap. I. Puluis-- quod v. v. pellatur. *Al. pulsetur. Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13. dixit, Quis n. fatis meretur pessimam (terræ) partē ideoque puluerem appellatum.*

^b limus vocatus, quod lenis sit. *Mirum fugisse Isidorum verba Tertulliani in lib. de anima: Quid aliud limus, quàm liquor opimus? Illud vero magis mirum, cum tam multa huiusmodi apud grauisimos auctores legatur, quosdam, qui sibi videntur cati, in solum Isidorum sentire.*

^c Vligo. *Vid. præd. lib. c. 13.*

^d Argilla ab Argis. *Hesych. & Suid. ἀργιλλος ἀ γῆν λευκῆν, ἢ καὶ ἀργὴν interpretantur.*

^e Creta Cimolia. *Ex Plin. lib. 35. c. 17. & id Strab. li. 10.*

^f Terra Samia. *Ex eod. lib. c. 16. & c. 12.*

^g Puluis Puteolan. *Ex eod. c. 13.*

^h sicut argilla igne in lap. vert. *Respexit ad historiam de Dibutade Sicyonio apud Plin.*

ⁱ Vr enim ignis est. *Ita Hieronym. in. q. in Genes. c. 11. vr Chaldem, id est, in igne Chaldæorum.*

^k Huius genera quattuor. *è Plin. lib. 35. c. 15. ex quo quadam sunt à nobis restituta.*

De glebis ex aqua. Cap. II.

Bitumen ^a in Iudææ lacu Asphaltite emergit, cuius glebas supernatantes nauæ scaphis appropinquantes colligunt. **b** In Syria autem limus est passim à terra exæstiuans. Spissantur autem vtraque & densitate cœunt, & vtraque ^c Græci πῖσσις Φαλτων appellant. ^d Natura eius ardens & igni cognata, & ^e nequaquam ferro rumpitur, nisi solis muliebribus inquinamentis: utilis ad cōpages nauium.

Alumen vocatum à lumine, quod lumē coloribus præstat tinguēdis. Est autem ^f sal-fugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua & limo, & æstiuus solibus maturatur. Huius spe-

cies duæ sunt, liquidum, & spissum.

Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat. Fugit enim ignem, dum sit igneus, sed naturā sequitur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à salo, & sole vocatum existimant, ^h nam ex aquis maris spontè gignitur, spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta, & sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei, è quibus hauritur. Dehinc in salinis ingestus sole siccatur, sed & flumina densantur in salē, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoque detractis arenis colligitur, crescens cum luna noctibus: nam in Cyrenæa Ammoniacus sub arenis inuenitur. ⁱ Sūt & mōtes natiui salis, in quibus ferro cæditur, vt lapis renascens: tantæ alicubi durtiæ, vt muros domosque mafsī salis faciant, sicut in Arabia.

In natura quoque salis differentiæ sunt. Nam alibi suauis, alibi salissimus: communē sal in igne crepitat. Tragasæum nec crepitat igne, nec exilit. Agrigentinum Siciliæ flammæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

Sunt & colorum differentiæ. Memphiticus rufus est: in parte quadā Siciliæ ^k purpureus, vbi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachyno adeò splendidus & lucidus, vt imagines reddat. In Capadocia crocinus effoditur.

Salis natura necessaria est ad omnem escam.

Pulmentis enim saporem dat: excitat auiditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippe omnis victus delectatio, & summa hilaritas. Hinc & salus nomen accepisse putatur. ^l Nihil enim vtilius sale, & sole. Denique cornea videmus corpora nauicorum. Quinetiam pecudes, armenta & iumenta sale maximè prouocantur ad pastū: ^m multū largiores lacte, multoque gratiores casei dote. Corpora etiā sal astringit, siccatur, & alligat. Defuncta etiam à putrescendi labe vindicat, vt durent.

ⁿ Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in oppido vel regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinæ fiunt, & sordes corporum vestiumque lauantur. Huius natura non multum à sale distat. Habet enim virtutem salis, & similiter oritur canescentibus siccitate littoribus.

Aphronitrū Græcè, Latinè spuma nitri est, ^o de quo quidā ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri

Græcus Aphronitrum. Colligitur autem A in Asia, in speluncis distillans, de hinc siccatur sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymū, id est, flos: vnde & apud Latinos æris flos appellatur. Fit autem nunc multis in regionibus: Polim in Hispaniæ puteis vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extentas, quibus limus in similitudinē vitrei acini adhærebat: sicque eiectum siccabatur diebus xxx. Fit autē nunc alibi in speluncis, quod liquidè collectum de hinc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cauatis, quarum de lateribus decedentes guttæ coalescunt: fit & salis modo, ex flagrantissimo sole. Adeo autem constrixtæ virtutis est, vt in leonum & vrsorum ora sparsum, tantam vim habeat ad stringendum, vt non valeant mordere.

Cap. II. Bitumen in Iudæa. *Locus ex Hegeſipp. lib. 4. cap. 18.*

In Syria autem limus est. *Plinius: & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra; limus è Iudæa lacu, vt diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum, maritimum. Spissantur vtraque & in densitatem coeunt.*

Græci Pissasphalton, vel Asphaltopissam, vt quidē legitur apud Lxx Exod. 2. in manuſc. *Vatic. κατ' ἐχρησεν αὐτὸν ἀσφαλτοπίσση.*

Natura eius ardens, e. i. c. *Hæc non de bitumine, sed de naphtha Plinius: & fortasse aliena sunt.*

& nequaquam ferro rumpitur. *Hegeſipp. Hæreere sibi fertur bitumē, vt ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.*

est autem salugo terr. *Plin. 35. c. 15.*

fugit n. ignem. *Ex eod. lib. 31. c. 9.*

Nam ex aq. mar. *Ex cap. 7.*

sunt & montes natiui. *Ex eod. c. Sufulimus hinc vocem maius, qua sola ex integra Plinij sententia de vectigalibus, vel remanserat, vel irrepererat.*

Purpureus. *Solin. 6. de Sicil. purpureum salem Ætna mittit.*

Nihil n. virilius, &c. *Ex c. 9.*

Multo larg. l. multoq. grat. *Ex cap. 7. Virg. Georg. 3. Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera tendunt, Et salis occultum referunt in lacte saporem.*

Nitru. è c. 10. *Sozomen. lib. 6. eccl. hist. c. 30. de Scithi regione Egypti: istum locum appellant Nitriā, propterea quod est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. Meminit quoq. Nitria Casian. collat. 6. c. 1. & Hieronym. Prou. c. 25.*

de quo quidam. *Martial. apud quē dicor & Aphr.*

Olim in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34. c. 12.*

in similitudinem vitrei acin. *Ex eod.*

Tantum autem vim. *Verba sunt Plinij ibid.*

De lapidibus vulgaribus.

Cap. III.

Lapis à terra, tanquam densior, etiā vulgò discernitur. Lapis autē dictus, quòd lædat pedem. Lapis mobilis est, & sparsus.

Saxa hærent, & à montibus exciduntur.

Petra, Græcum est.

Silex, est durus lapis, eo quòd exiliat ignis ab eo dictus.

Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculari, dictus: sine à tegumento nauium, *ἄπὸ τῆς σκέπης.*

Spelæa Græcè, spelunca Latinè. Est autē rupis cauata.

Crepido, extremitas saxi abrupti: vnde & crepido vocata, quòd sit abrupti saxi altitudo.

Cautes, aspera saxa in mari, dictæ à cauēdo quasi cautæ.

Murices, petrae in littore, & similes Muricibus viuus, acutissimæ, & nauibus perniciosæ.

Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo s autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licet hoc quidem & locorum naturâ eueniat, ac plerumque conuallium.

Calculus, est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, & omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quòd sine molestia breuitate sui calcetur: cui contrarius est scrupus, lapillus minutus & asper: qui si inciderit in calciamentū nocet, & molestia est animo: vnde & animi molestiam dicimus scrupulum: hinc & scruposa saxa, id est, aspera.

Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat: Coris enim Græco sermone incisio nominatur. Ex his aliæ aquariæ sunt: aliæ oleo indigent in acuenendo, sed oleū lenem, aquæ aciem acerrimam reddunt.

Pumex vocatur, eo quòd spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore paruus: tantamque naturam refrigerandi habens, vt in vase missus, musta feruere desinant.

Rudos artifices appellant, lapides contusos, & calci admixtos, quos in patimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Gypsum cognatum calci est; & est Græcū nomen,

nomen, plura eius genera. P Omnium autē optimum lapis specularis. Est enim signis ædificiorum, & coronis gratissimus.

Calx viua dicta, quia dum sit tactu frigida, intus occultum continet ignem. Vnde & perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postquam enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quò solet ignis accēdi. Vtus eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi nō potest adhærere fortius, nisi calce coniunctus. Calx è lapide albo & duro melior structuræ: ex molli, vtilis tectorijs.

Arena ab ariditate dicta, non ab adhærendo in fabricis, vt volunt quidam. Huius probatio, si manu impressa stridat: aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat.

Cap. III. Lapis mobilis est. Ita proculdubio legendum repugnantibus omnibus libris, non mollis, sequitur enim, Saxa hærent.

Scopulus à saxo enim. &c. verba sunt Seruij Æn. 1. ad illud. scopuloq. infixit ac.

Spelunca Latinè, est autem rupis cau. Idem ad illud. sub rupe cauata, periphrasis est (inquit) speluncæ.

Crepido-- quod sit abrupti saxi altitudo. verba sunt Seruij Æn. 10. ad illud. Forte ratis celi coniuncta crepidine saxi-- qua præterea sequuntur in editis, non Isidori sunt, sed eius qui plura, quam oporteret, è Seruio descripsit.

similis muricibus viuus. Seru. Æn. 5. ad v. acuto murice remi, Murex saxi acumen eminens per tranquillitatem. & Nonius.

Echo saxum est. Fit quidem in saxis sepius echo, sed saxum ipsam dictam nollem.

Echo autem Græcè, Latinè imago. Non quòd ἠχώ Græca vox, Latinè sit imago, si verbum verbo reddas. Sed quia Latini imaginem vocis appellant, quam Græci vocant ἠχώ. Virg. Georg. 3. aut vbi concaua pulsu Saxa sonant, vocisq. offensa resultat imago. Horatius: redderet laudes tibi Vaticani Montis imago. & alibi: cuius recinit iocosa nomen imago: ergò non rectè quidam εἰκόθεν edidere.

Calculus est. Seru. ad v. dumosis calculus aruis Geor. 2. Calculus est lapis breuis terræ admixtus. Dictus calculus, quod sine molestia sui breuitate calcetur.

& omni puritate lenissimus. f. & omni parte lenissimus. Idem inf. lib. 18. c. 62. Calculi vocati, quod leues sint, & rotundi.

cui contrarius scrupul. Vid. Seru. ad--Scruposa tuta lacu, Æn. 6.

Cos. Vid. sup.

ex his aliæ aq. &c. Ex plin. lib. 36. c. 22.

Pumex. Ex eod. c. 21.

Rudos. Ead. lib. 19. c. 10. Vid. vitruu. lib. 7. c. 1. & Pallad. lib. 1. c. 6.

Omnium autem opt. è lap. speculari. Plin. lib. 39. cap. 24.

Calx viua. Hæc, & qua restant omnia repetuntur lib. 19. cap. 10.

Nam lapis lapidi non potest adhærere coniunctus. Ex Aug. lib. 5. de ciuit. c. 27.

Calx è lapide albo. Plin. lib. 36. c. 23. Pallad. lib. 1. c. 10. Vitruu. lib. 2. c. 5.

Arena ab arid. Seru. Æn. 1. ad v. potiūtur Troes arena: Quæritur, inquit, habeat ne hoc nomen aspirationem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur, non habet; si ab hærendo, vt in fabricis videmus, habet: melior tamen est superior etymologia. Contra Charisius: Harena dicitur, quod hæreat; & arena quod areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

Huius probatio, si manu comp; è Pallad. lib. 1. cap. 10.

De lapidibus insignioribus.

Cap. III.

Magnes lapis Indicus ab inuentore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus: clauis crepidarum, baculique cuspidi hærens, cum armenta idem Magnes pasceret: postea & passim inuentus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adiunctus eius fecerit raptum. Nam adeo apprehendit ferrum, vt catenam faciat annulorū. Vnde & eum vulgus ferrum viuuum appellat. Liquorem quoque vitri, vt ferrum, trahere creditur, cuius tanta vis est (vt refert beatus Augustinus) quod quidam eundem Magnetem lapidem tenuerit sub vase argenteo, ferrumque super argentum posuerit: deinde subtermouente manu cum lapide ferrum cursim desuper mouebatur. Vnde factum est, vt in quodā templo simulacrum ex ferro pendere in aère videretur. Est quippe alius in Æthiopia Magnes, qui ferrum omne abigit respuitque.

Omnis autem Magnes tanto melior est, quanto magis caruleus.

Gagates lapis primum inuentus est in Cilicia, Gagatis fluminis fluore reiectus. Vnde & nominatus, licet in Britannia sit plurimus. Est autem niger, planus, lenis & ardens igni admotus. Fictilia ex eo scripta non delentur, incensus serpentes fugat, dæmoniacos prodit, virginitatem deprehendit: mirum, quia accenditur aqua, oleo restinguitur.

Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen sortitus, eo quod accensus semel nunquā extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid ars humana molita est:

quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, vt eam nulla tempestas, nullus imber extingueret. Pyrites, Persicus lapis, fuluus, aëris simulans qualitatem, cuius plurimus ignis: siquidem facile scintillas emittit: hic tenētis manum, si vehementius prematur, adurit: propter quod ab igne nomē accepit. Est alius Pyrites vulgaris, quem viuum lapidem appellat, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel folijs, & dicto celerius præbet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

Selenites, Latine Lunaris interpretatur, eo quod interiorē eius candorem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gignitur in Perside.

Dionysias, lapis fuscus, & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ita, quia si aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo ardore mirum est, ebrietati resistit.

Thracius, niger & sonorus, nascitur in flumine, cuius nomen est Pontus in Equitia.

Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, mediocriter grauis. Est autem gleba pumicosa. Vritur antea vino perfusus, flatuq; foliis donec rubescat: ac rursus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantū vestibus utilis.

Syrius lapis, à Syria, vbi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, cōminutus mergi.

Arabicus, similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimittit croco similem.

Iudaicus lapis, albus est, atq; in schemate glandis scripturis sub inuicem modulatus, quas Græci γραμμάς appellant.

Samius à Samo insula, vbi reperitur, vocatus, & est grauis & candidus, poliēdo utilis.

Memphitis vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in ijs, quæ vrenda & secanda sunt ex aceto illitus, ita obtupescere facit corpus, vt nō sentiat cruciatum.

Sarcophagus lapis dictus, eo quod corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies absumuntur. σαρξ enim Græcè caro dicitur, φάγειν comedere. Nascitur

autem in Troade, fissilique vena scinditur. Sunt & eiusdem generis in Oriente saxa, quæ etiam viuētib; alligata erodunt corpora.

Hemathites appellatus, eo quod cote resolutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodum liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima Ægypto, Babylonia, & Hispania.

Androdamas, colore niger, pondere & duritia insignis, vnde & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum, vel æs dicitur, quique attritus, vt Hæmathites in colorem redigitur sanguinis.

Schistos inuenitur in vltima Hispania, croco similis, cum leui fulgore, facile friabilis.

Amiātos appellatus à veteribus, eo quod si ex ipso vestis fuerit contexta contra ignē resistat, & igni imposta non ardeat, sed splendore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistens omnibus, specialiter Magorum.

Ostracites, similis est testæ laminosus scissibilis.

Gallaçtites, colore cinereus, gustu suauis, sed ideò sic vocatus, quod quidam de se lacteum attritus dimittat.

Obsidius, lapis niger, translucidus, & vitri habens similitudinē. Ponitur in speculis parietum propter imaginum vmbas reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt: nascitur in India, & in Samnio Italiæ.

Mitridax, lapis Euphratis, Sole percussus coloribus micat varijs.

Æthiræ lapides reperiuntur in nidis aquilarum: aiunt binos inueniri, marem & fœminam: nec sine ijs parere aquilas. Horum masculus, durus, similis gallæ, subrutulus: fœmineus verò pufillus, ac mollis. Alligati, partus celeritatem faciunt, etiam aliquid vuluæ excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.

Phengites, Cappadociæ lapis, duritia marmoris candidus atque translucens, ex quo quondam templum constructum est à quodam rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.

Chernites, eboris similis, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

Ostracites vocatus, quod similitudinem testæ habeat, vsus eius est pro pumice.

p Melitites

Melitites lapis dictus, eo quod melleum & dulcem succum emittat.

Smyris, lapis asper, & indomitus, & omnia atterens: ex quo gemmæ teruntur.

Chrysites, colore similis ochræ: inuenitur in Ægypto.

Hæmites, similis nitro, sed durior gignitur in Ægypto, & Arabia.

Thyites nascitur in Æthiopia velut viridis, sed lacteus, cum resoluitur remordens vehementer.

Coranus, albus est, duriorque Pario.

Molotius veluti viridis & grandis inuenitur in Ægypto.

Tusculanus, à loco Italiæ dictus, dissilire igne traditur.

Sabinus, fuscus, addito oleo, etiam lucere fertur. Est & quidam viridis lapis vehementer igni resistens, Siphinius mollis & candidus, excalescit oleo nigrescit, atque durefcit.

Lapides, quoque medicinalium mortuorum & pigmentorum vsibus apti: Ephesus præcipuus, & inde Chalazius.

Thebaicus, quoque, & Bafanites lapides nihil ex sese remittentes.

Specularis lapis vocatus est, quod vitri more translucet: repertus primū in Hispania citeriore, & circa Segobricam urbem: Inuenitur enim sub terra, & effossus exciditur atque finditur in quamlibet renes crustas.

Cap. IV. Magnes lapis Indicus. Plin. libro. 36. c. 16. Magnes appellatus est ab inuentore, vt auctor est Nicander, in Ida repertus, & c. Quæ lectio si vera est, & vox Indicus expungenda erit, & Ida. non India, deinde scribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri carmina non extant, & varietas etiam in Plinij codicibus est, vt Hermolaus aduertit, nihil mutandū duximus: non quia Ida magis probemus (nam & fabula pastorali aptior est Ida) sed quia India legisse Isidorum apud Plinium credimus. Quod verò serapion Arabs, & Marbodæus poeta Gallus Indicum lapidem Magnetem vocent, haud magni refert. Lucretio etiā, quam Nicandro de etymologia magis assentior ita scribenti; Magneta vocant patrio de nomine Graij, Magnetum quia sit patrijs in finib; ortus.

Nam adeo apprehendit ferrum, vt anul. cat. Ex Aug. 21. de ciuit. c. 4. & Plin. lib. 34. c. 14.

Vt refert beatus Augustinus. Ibid.

Vnde factum est vt in templo q. Idem cap. 6. & Ruffin. Eccles. hist. libro. 11. & Plin. ibid. & Suid. in -- μαγνῆς.

Est quippe alius in Æthiopia. Ex Plin. 36. c. 16.

Omnis autem magnes. Ex Dioscorid. lib. 5. c. 148.

In Gagates -- in Cilicia. Diosco. lib. 5. c. 146. γεννᾶται ἢ ἐν κιλίκια κατὰ τινὰ ποταμοῦ εἰσρυσιν εἰς θάλασσαν

ἐκχέμεναι ἐστὶν ἡ πηλοῦς τῆς λεγομένης πλάγης πόλεως Καλειῖται δὲ ὁ ποταμὸς γάγας. Plinius tamen lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomen habet loci, & amnis Gagis Lyciæ.

Niger planus. πλακῶδης videtur legisse Plinius apud Dioscoridem, nunc πλακῶδης legitur: id est crustaceus.

Ficilia, & c. Ex Plin. ibid.

Asbestos. Ex Aug. lib. 21. c. 5. & 6.

Pyrites. Ex eod. c. 5.

Est & alius Pyrites vulgar. Ex Plin. 36. c. 16.

Selenites. Ex August. ibid.

Dionysias. Ead. inf. c. 11. ex Solin. c. 50. & Plin. 37. cap. 10.

Thracius -- in Equitia. sic. o. l. sed Scythia credendum: ita n. de eo Dioscorides lib. 5. γεννᾶται μὲν ἐν σκυθία ἐν ποταμῷ λεγομένῳ πόντω. Nam quod Equitia interpretatur sit, de qua Strabo lib. 11. non satis placet.

Phrygius lapis. Ex Plin. 36. c. 19.

Syrius lapis. e Plin. 36. c. 17. sed quod apud eū ē Scyros insula vulgo legitur, aduertendū, Syro quoq; in manuscrip. Plinianis codicibus reperiri.

Arabicus similis est ebori sine vll. mac. e Dioscorid. lib. 5. 149. sed verba sumpta sunt e Plin. qui lib. 36. c. 21. Arabus (inqu) lapis ebori similis. Et c. 20. de hematite tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix redentis succum ad cotem aquariā aliquando croco similem. Et posterior hac pars addita ex margarite videbatur Chaconi tam hoc loco, quam sequenti capite.

Iudaicus lapis. Dioscorides lib. 5. c. 155. ὁ δὲ ἰσδαίου λίθος γεννᾶται μὲν ἐν τῇ ἰσδαίᾳ τῷ σχήματι θαλασσοειδῆ λευκῶ, ἔνυρθμῳ ἰκανῶς ἔσχωρ ἢ γραμμάς παραλλήλῃς ὡς ἀπὸ τόγης. Verba autem Isidori e veteri illius interprete sunt, apud quem pro scripturis, scriptulis legebat Chacon, sic enim γραμμάς interpretabantur antiqui, quod vero modulatis idem vertit ὡς ἀπὸ τόγης legisse videtur.

Samius. Ex Plin. 36. c. 21. & Diosc. 5. c. 173.

Memphites. Ex Plin. lib. 36. c. 7. & Diosc. c. 158.

Sarcophagus. Plin. 36. c. 17.

Nascitur autem in Troad. Ex Plin. ibid. Quæ autem post vocem corpora in plerisque omnib; libris sequuntur, mitiores autem seruandis corporib; nec absumendis; recte expunxit Vulcanius, sunt n. Plinij verba nō iam de Sarcophago, sed de Chernite loquentis.

Hæmatites. Ex eod. c. 20. & Dioscorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 5. de natura fossilium.

Androdamas. Ex Plin. 36. c. 20.

Schistos. e Dioscor. lib. 5. c. 145.

Amiantos. Ex eod. c. 156.

Si vestis ex eo fuerit contexta. Al. cōtaçta: sed cōtexta legendum ex Dioscorid. lib. 5. c. 93.

Ostracites s. e. t. l. f. Verba sunt Dioscoridis lib. 5. cap. 156. ὀστράκῆς ὀμῆς ἐστὶν ὀστράκω πλακῶδης, ἢ ἔσχωρος. Quod autē paullo post de Ostracite agit ex Plinio; mirum nō mendofo Dioscoridis codice vsus Batrachites hoc loco legit, qui autem Bostrychitem hic legi volunt, nugæ agunt.

Galactites. e Diosc. c. 50.

Obsidius. e Plin. 36. c. 26.

Mitridax. e Solin. c. 50. idem à Plinio mitrax dicitur lib. 37. cap. 10. collocatur autem ab Isidoro inf. cap. 10. inter gemmas.

Ætites. Ex Plin. 36. c. 21.

Alligati partus celeritatem. Plinij verba referemus, si quis hæc forte ex illo sarciat ea sunt. Ætix oēs grauidis

adalligati mulierib. vel quadrupedib. in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus; non nisi parturiant, remouendi, alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientib. auferantur, omnino non pariunt. Nos Goth. codicem scripturam representauimus.

- m Phengites. Ex eod. c. 22.
- n Chernites. Ex eod. c. 17. Vid. Theoph. lib. de lapidib.
- o Ostracites. Ex eod. c. 19.
- p Melitites. Ex eod. c. 19. & Diosc. c. 151.
- q Smyris--gemmæ teruntur. Tunduntur Goth.
- r Chrysites colore similis Ochrae. Ita legendum etiam apud Plin. 37. c. 10. Porro Ochra Attica meminit Dioscorides lib. 5. c. 62.
- s Hammites. Ex eod. Plin. lib. 27. c. 10.
- t Thyites gignitur in Æthiop. Præclare hunc locum restituit Chacon ex Diosc. lib. 5. c. 154. cuius verba apposuisse sufficit: λιθος ο καλαμενος θύτης γεννᾶται μὲν ἐν τῇ αἰθιοπία, ἐστὶ ἡ ἀπόχλορος, ἰασπιζων, ἐν ᾗ τὸ ἀνίσθαι γὰρ λακτώδης φαίνεται, ἀναδάκνων σφοδρώς. Goth. hinc autem librorum scriptura hac est. Vi gignitur in Æth.
- v Coranus albus est, duriorq. Pario. Plin. libro. 36. c. 18. diuerso albos Coranos, durioresq. Pario. Ita n. legendum Plinij locum, & meliores codices ostendunt, & hac Isidori verba satis confirmant.
- x Molotius. Ita VV. CC. Sed Morochthius puto scribendum ex Diosc.
- y Tusculanus. & Plin. 36. c. 18.
- z Sabinus. Ex Plin. ibid. Neq. est cur corrector quisquam Gabinum hic pro Sabino à Tacito substituat, propter sequentia verba, quæ sumpta quoque sunt à Plinio, neq. de Gabino, aut etiam Sabino lapide dicta.
- a Est & quidam virid. lap. Ex eod. c. 22.
- b Lapidus quoque medicinal. mortarior. Ephes. Chalazius -- Thebaicus -- Basanites -- Specularis. Omnia ex eod. cap. carptim sumpta.

De marmoribus. Cap. V.

Post lapidum genera veniamus ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nam marmora dicuntur eximij lapides, qui maculis & coloribus commendantur. Marmor sermo Græcus est à viriditate vocatus, & quamuis postea & alij colores inueniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

h Marmorum colores, & genera innumerable sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt & pretiosissimi generis: sicut Lacedæmonium viride, cunctis hilarius, repertum prius apud Lacedæmones, vnde & vocabulum traxit.

Ophites, serpentium maculis simile est, vnde & vocabulum sumpsit, duo eius genera, molle candidum, nigrum durum.

Augustæ, & Tiberium in Ægypto Augusti, & Tiberij primum principatu reperta sunt. Differentia eorum est ab Ophite,

cum illud, vt prædiximus, serpentium maculis sit simile. Hæc maculas diuerso modo colligunt: nam Augustæ vndatim est crispum in vertices, Tiberium sparsa, non conuoluta canitie.

Porphyrites ex Ægypto est, rubens, candidis interuenientibus punctis. Nominis eius causa, quod rubeat vt purpura.

c Basaltes, ferrei coloris, siue duritiæ. Vnde & nomen ei datū est, inuentus in Ægypto, & Æthiopia.

a Alabastrites, lapis candidus, interstinctus varijs coloribus, ex quo Euangelici illius vnguenti vasculum fuit. Cauant enim hunc ad vasa vnguentaria: quoniam optimè seruari incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ, cæteris candidior: probatissimus verò in India.

e Parius, candoris eximij, Lychnites cognomento: hic apud Paron insulam nascitur, vnde & Parius nūcupatus. f Lygdinus magnitudine, quæ lances crateraq. non excedat, vnguentis & ipse aptus.

g Coraliticus, in Asia repertus, mensura non vltra cubitos binos: candore proximo ebori quadā similitudine. E diuerso niger. Alabandicus terræ suæ nomine nūcupatus, purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni liquatur, atque ad vsum vitri funditur.

C h Thebaicus, interstinctus aureis guttis inuenitur in parte Africæ Ægypto adscripta, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

Syenites, circa Syenem, vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecere reges.

Marmora autem, quæ in officinis sunt, rupibus gignuntur, i ex quibus Thasius diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primum vsum insulæ Cyclades dederunt.

k Lesbius liuidior est paullo hoc, sed & ipse diuersi coloris maculas habens.

Corinthæus, Ammoniacæ guttæ similis cum varietate diuersorum colorum, Corintho primum repertus: ex eo columnæ ingentes, liminæque fiunt, ac trabes,

D Carystium viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit ijs, qui gemmas sculpunt: eius enim viriditas reficit oculos.

l Numidicum marmor Numidia mittit: ad cotem succum dimittit, croco similem: vnde & nomen accepit, m non crustis, sed in massa & liminum vsum aptum.

n Lucullæum marmor nascitur in Chio insula,

insula, cui Lucullus Cōsul nomen dedit, qui a delectatus illo primum Romam inuexit, solumque penè hoc marmor ab amatore nomen accepit.

o Est & Lunensis ---

Tephria appellatur à colore cineris, cuius lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

p Ebur à barro, id est, elephante dictū. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignisimabarris?

a Cap. V. Post lapidum col. Ex Plinij lib. 36. à cap. 5. vsque ad. 8.

b Marmorum colores & gen. ex cap. 7.

c Basaltis. Basantes libri. o. sed Basaltes apud Plin. cuius sunt hæc verba. De Basanite superiori capite egit.

d Alabastrites. & c. 8.

e Parius c. e. Lychnites cognom. & c. 5.

f Lygdinus. & c. 8. Nec male hunc locum à nobis restitutum putamus, similitudo vocū lychnit. & lygdin. suspecta utranque reddiderat. Ita alterutra tantum in Isidorianis libris remanserat, cum ambae sint necessariae.

g Coraliticus, Ex eod. c.

h Thebaic. Ex eod. vocem Africæ addidimus prorsus necessariam.

i Ex quib. Thasius. Hanc lectionem veteres quoque libri confirmant, nam in plerisque Itasius, in alijs aperte legitur Thasius. Vid. Plin. c. 6. qui locus medicina quoque eget.

k Lesbius liuid. paul. Philostratus in lib. de vitis Sophist. de Lesbio lapide κατὰ φύσιν (inquit) ὁ λιθος, καὶ μέλας.

l Numidium--ad cotem succ. dimitt. croc. Ex pungebat hac Chacon, item vt capite superiori.

m Non crustis (tantum) sed in massam & lim. vsum apt. Vox tantum quæ desiderabatur ex Plinio, incepta sententiam reddebat, aptatum etiam, quam aptum marm.

n Lucull--nascitur in Chio insula. In Nili insula Plinius.

o Est & Lunensis--Lacuna est in meliorib. libb. deinde Tephria diuersum genus marmoris.

p Ebur à barro. & Seru. Æn. 1. v. Quale manus ad dunt ebori decus.

De Gemmis. Cap. VI.

Post marmorum genera Gemmæ sequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venustate colorum. a Primordia earū à rupe Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheus primum fragmentum saxi eius inclusisse ferro, ac digito circumdedit: ijsq. inijtis cœpisse anulum atque gemmas.

Genera gemmarum innumerable esse traduntur, è quibus nos ea tantum, quæ principalia sunt, siue notissima, annotabimus.

Gemmæ vocatæ, quod instar gummi transluceant.

Pretiosi lapides ideo dicti sunt, quia carè

valent: siue vt à vilibus discerni possint, seu quòd rari sint. b Omne enim quòd rarū est, magnum & pretiosum vocatur, sicut & in Samuelis volumine legitur: Et sermo domini pretiosus erat in Israël, hoc est, rarus.

a Cap. VI. Primord. ear. à rup. Caucas. Ex præfatione Plinij in lib. 37.

b Omne enim quòd rar. & c. Ex Hieronym. in 1. cap. 13.

De viridioribus gemmis. Cap. VII.

Omnium a gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, b cui veteres tertiā post Margaritas & Vniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate vocatur. Omne enim c satis viride amarum dicitur. d Nullis enim gemmis vel herbis maior, quàm huic austeritas est. Nā herbas virentes frondēsque exuperat, inficiens circa se viriditate repercussum aëre. Scalpentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum refectio est. Cuius corpus fixentum fuerit, sicut speculum, ita imagines reddit. Quippe Nero Cæsar gladiatorū pugnas in Smaragdo spectabat. Genera eius duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locum tenent Baetiani. e Colliguntur enim in commissuris saxorum flante Aquilone. tunc enim tellure deoperta intermicant, quia ijs ventis arenæ maximè mouentur. Tertium Ægyptij habent. Reliqui in metallis ærarijs inueniuntur, sed vitiosi. Nam aut ære, aut plumbo, aut cappillamentis, vel falis similes notas habent.

Smaragdi autē mero, & viridi proficiunt oleo, f quamuis natura imbuantur.

D Chalcho smaragdus dicta, quòd viridis sit: & turbida, æris venis. Hæc in Ægypto vel Cypro insula nascitur.

Præsius pro viridanti colore dictus, sed vilis. Cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret. Tertium distinctum virgulis tribus candidis.

Berillus in india gignitur, gentis suæ lingua nomen habens, viriditate similis Smaragdo, sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sex angulas formas, vt hebetudo coloris repercussu angulorum excitetur. Aliter politus nō habet fulgorē. Genera eius nouē, Chry-

Chrysoberyllus dictus, eò quòd pallida eius viriditas in aureum colorem resplendet, & hunc India mittit.

^h Chrysoprasus, Indicus est, colore porri succum referens, aureis interuenientibus guttis, vnde & nomen accepit, quem quidam Beryllorum generi dicauerunt.

Iaspis de Græco in Latinum viridis gemma interpretatur. ^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Est autem Smaragdo sub-similis sed crassi coloris. Species eius XVII.

^l Volunt autem quidam Iaspidem gemmam & gratiæ, & tutelæ esse gestantibus, quod credere non fidei, sed superstitionis est.

Topazion, ex virenti genere est omnique colore resplendens: inuenta primùm in Arabia insula, in qua Troglodytæ prædones fame & tempestate fessi, cum herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ insula post ea quæ sita, nebulis cooperta, tandem à nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc locus & gemma nomen ex causa accepit. Nam τρωγολυτῶν Troglodytarum lingua significatiōnem habet quærendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium limam sentit. Genera eius duo.

^m Callaica colore viridis, sed pallens & nimis crassa, ⁿ nihil iucundius aurum decet, ^o vnde & appellata. Nascitur in India, vel ^p Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

^q Molochites, spissius virens & crassius, quàm Smaragdus, à colore malux nomen accepit, in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

^r Heliotropium, viridi colore & nubilo, stellis puniceis supersparsa cum sanguineis venis. Causa nominis de effectulapidis est. Nā deiecta in labris æneis radios Solis mutat sanguineo repercussu. Extra aquam autem speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus eius, subeuntē lunā ostendens. Magorum impudentiæ manifestissimum in hoc quoque exemplum est, quòd admixta herba Heliotropio quibusdam additis precationibus, gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro & Africa, sed melior in Æthiopia.

^f Sagda, gemma prasini coloris apud Chaldaeos. Cuius tanta vis est, vt permeantes naues è profundo petat, & carinis ita tenaciter adhæreat, vt, nisi abrafa parte ligni, vix separetur.

^t Myrrhites dicta est, quòd in eo myrrhæ

color est. Compressus autem vsque ad calorem, nardi spirat suauitatem. ^v Aromatites reperitur in Arabia vel Ægypto myrrhæ coloris & odoris, vnde & nomen habet.

^x Melichloros, bicolor ex vna parte viridis: ex altera melli similis.

^y Choaspites à flumine Persarū dicta est, ex viridi fulgoris aurei.

^a Cap. VII. Omnium gemmarum. Pleraque ex Plin. lib. 37.

^b Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. *Quin verba illa, quæ in omnibus libris leguntur post margaritas, & vniones aliena sunt; nemo dubitabit, qui quartum, & quintum caput Plinij inspexerit, vnde hæc sunt; Quid autem illum quisquis fuit, in errorem impulerit; haud obscurum est, Legeat videlicet capite. 35. libro. 9. apud Plinium hæc verba. Principium, culmenque omnium rerum pretij margaritæ tenent. In quibus vniones numerantur, locum vnde hæc Isidorus hausit, ille non considerat; ita enim Plinius. c. 4. Maximum in reb. humanis, non solum inter gemmas pretiū habet. Adamas, & insine, Proximū apud nos Indicis, Arabicisq. Margaritis pretium est, & initio cap. 5. Tertia auctoritas, Smaragnis perhibetur.*

^c Satis viride amarum. Ita Gothici libri al. Smaragdum.

^d Nullis n. gemis, vel herbis maior quā huic austeritas. Gemmis, vel herbis, ab est ab omnibus Romanis libris. Porro sumi à coloribus & saporibus. mutuo nomina satis constat, & Plin. lib. 33. c. 6. in floridos, & austeros colores diuidit, nos quoque nostrum amarillo ab amaro, non alia ratione duximus.

^e Colliguntur, n. in commissuris saxorum. In commissuris legas oportet, si Plinij defensum vis, qui ex Theophrasti lib. de lapidibus. hæc vertit, οἷς ἢ εἰς τὰ λευκώλλα χροῖνται. Quid autem λευκώλλα sint, non est obscurum. Sed commissuris legit planè Solinus, qui, Alij (inquit) minus nobiles in commissuris saxorum, vel in metallis ærarijs apparent.

^f Quamuis natura imbuantur. Verba sunt Solin. cap. 25. eadem apertius Plin. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt. Est itaq. imbuti, infici. apud Hor. Quo semil est imbuta recens serua-bit odorē Testa diu. Et Virg. illius aram sæpe tenet nostris ab ouilib. imbuet agnūs.

^g Sanguineis punctis obhorret. Ex Plin. c. 8.

^h Chrysoprasus. Ex eod. c.

ⁱ Quem quidam Beryllor. g. d. Ex c. 5.

^k Ias quippe viride, pina gemma dicitur. Hæc Vulcanius non habuit nobis retinuisse satis est. Scio πινὰν Græcis esse gemmam. De Ias quærendum.

^l Volunt autem quidam. Vid. Plin. c. 9.

^m Callaica. Callais Plin. & Solin.

ⁿ Nihil iucundius aurum decet. d. Solin. 33.

^o Vnde & appellata. Quia καλὸν pulchrum.

^p Germania. Ita Solin. Carmania Plinius.

^q Molochites. Ex Plin. c. 8. & Solin. c. 35.

^r Heliotrop. Ex c. 10.

^f Sagda. Ex eod. c. & Solin. 59.

^e Myrrhites, Ex Solin. c. 40. & Plin. ibid.

^v Aromatites rep. Ex eod. Plin. c.

^v Melichloros

^x Melichloros. Ex c. 11.

^y Choaspites. Ex c. 10.

De rubris Gemmis. Cap. VIII.

Corallium ^a gignitur in mari, forma ramosum, colore viride, & maximè rubens: ^b venæ eius candidæ sub aqua & molles: detractæ confestim durantur, & rubescunt, tactūque protinus lapidescunt. Itaque occupari, euellique retibus solet, aut acri ferramento præcidi: qua de causa corallium vocatur. Quantū autem apud nos Margaritū Indicum pretiosum est, tantum apud Indos Corallium. ^c Hunc Magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

^d Sardius dicta, eò quòd primùm reperta sit à Sardibus: hæc rubrū habet colorē marmoribus præstans: sed inter gemmas vilissima. Genera eius quinque.

^e Onyx appellata, quod habet in se permixtum cadorem in similitudinem vnguis humani. Græci enim vnguem οὐγγία dicunt. Hanc India vel Arabia gignit, distat autem inuicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis: genera eius quinque.

Sardonix ex duorum nominū societate vocata est. Est enim ex Onychis candore & Sardo. Constat autem tribus coloribus: subterius nigro, medio candida, superius minneo. Hæc sola in signando nihil ceræ euellit. Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus. Genera eius quinque.

^f Hæmatites, rubore sanguineus, ac propterea Hæmatites vocatur. *ἄμα* quippe sanguis est. Gignitur in Æthiopia quidem principalis, sed & in Arabia, & in Africa inuenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.

^g Succinus, quem appellant Græci Electrū fului cereique coloris, fertur arboris succus esse, & ob id Succinum appellari. Electrum autem n. vocari fabulosa argumentatio dedit. Nam ^q. Phaetonte fulminis ictu interempto, sorores eius luctu mutatas in arbores populos, lacrymis Electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, & Electrum appellatum ^h quoniam sol vocitatus sit Elector, vt plurimi poetæ dixerunt. Constat autem eum non esse succum populi, sed pineæ arboris. Nam accensus, tedæ nidore fragrat.

A Nascitur autem in insulis Oceani Septentrionalis sicut gummi, densaturque vt crystallum rigore, vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium fœminarum monilia. vocari autē à quibusdam harpaga, eò quòd attritu digitorum, accepta caloris anima, folia paleasq. & vestium simbrias rapiat, sicut Magnes ferrum. Quocunque autem modo libeat tinguitur. Nam Anchusæ radice Cōchylionque inficitur.

^k Lyncurius vocatus, quòd fiat ex vrina lyncis bestix tempore indurata. Est autem, sicut & Succinum, fulua, attrahens spiritu folia propinquantia.

^a Cap. VIII. Corallium. - vocatur. *Curallium perpetuo apud Plinium vt etiam apud Theophr. sunt autem hæc ex lib. 32. c. 2.*

^b Venæ eius candidæ. Sic veteres libri, al. Baccæ vt Plin.

^c Hunc Magi fulminibus. *Repetuntur hæc c. 14. Plin. 37. c. 10. Gorgonia nihil aliud est, quàm curallium, nominis causa quod in duritiam lapidis mutatur, emollit maria, fulminibus & Typhomi resistere affirmant.*

^d Sardius dict. Ex 37. c. 7.

^e Onyx, Ex. c. 6.

^f Hæmatites. Ex. c. 10.

^g Succinus. Ex. c. 2.

^h Quoniam Sol vocatus sit Elector. *homerus ἰ. γ. ὄστος πριάμης πάρις κατὰ περιγύμης ἄρης Παμφαίνον ὄστος ἠλεκτρον ἐβέβηκε.*

ⁱ Rigore, vel tepore. *Plinius tepore auctumnali. eodem modo legendum apud Solinum non tepore auctumnali contendit Hermolaus Barbarus.*

Quocunque autem modo libeat, tinguitur, &c. Ex. c. 3.

^k Lyncurius. Ex c. 2. & Solin. c. 8.

De purpureis. Cap. IX.

Inter purpureas gemas principatū Amethystus Indicus tenet. ^a Amethystus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, leniter quasdam flammulas fundens. Alterum eius genus descendit ad Hyacinthos. Causam nominis eius afferunt, quia sit quiddam in purpura illius non ex toto igneum, sed vini colorem habens. Est autem sculpturis facilis: genera eius quinque.

Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulueres aureos sparsos, apud Medos optimus, nusquam tamen perlucidus.

^b Hyacinthus, ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia inuenitur, cæruleum colo-

colorem habens. Optimus qui nec rarus est, nec densitate obtusus, sed ex utroque temperamento luce purpurâque refulgens. Hic autem non rutilat æqualiter, sereno enim perspicuus est atque gratus, nubilo coram oculis euanesceat, atque marcescit, in os missus frigidus est, in sculpturis durissimus, nec tamen inuictus, nam adamante scribitur & signatur.

Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. ^c Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

Amethystizon appellatur, quia eius extremus igniculus in Amethysti violâ exit.

^d Chelidonia ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum vna ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris interuenientibus maculis.

^e Cyanea, Scythiæ gemma, cæruleo coruscans nitore, pura interdum, & punctulis intermicantibus auratis puluisculis varians.

Rhodites rosea est, & ex eo nomen accepit.

^a Cap. IX. Amethystus. Ex Plin. 37. c. 4.

^b Hyacinthus. Solin. c. 33.

^c Quidam autem eorum. Ex c. 53.

^d Chelidonia. Ex Plin. c. 10.

^e Cyanea. Ex Solin. c. 20. & Plin. c. 9.

De candidis. Cap. X.

Margarita, ^a prima candidarum gemmarum, quam inde margaritam aiunt vocatam, quod in conchulis maris hoc genus lapidum inueniatur. Inest enim in carne Cochleæ, calculus natus, sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de cælesti rore, quem certo anni tempore Cochleæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam Vniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantum vnus, nunquam duo, vel plures simul reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quàm quæ flauescunt. Illas enim aut iuuentus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aer gignit obscuras.

^D Pæderos, secunda post margaritæ candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo vt de-

coris prærogatiua vocabulo facta sit.

Asterites, candida est, inclusam lucem continens, veluti stellam intus ambulante, redditque Solis candicantis radios, vnde & nomen inuenit.

Galactites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad lactis saporem, foeminis nutrientibus illigata foecundat vbera. Infantium quoque collo suspensa, saluam facere fertur, in ore autem liquefcere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

Chalazias, grandinis & candorem præfert, & figuram, duritie quoque inuicta vt Adamas: etiam in igne positæ manet suum frigus.

Solis gemma, candida est, traxitque nomen quod ad speciem Solis in orbem fulgentes spargit radios.

Selenites, translucet candido melleoque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam iuxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. ^b Nascitur in Perside.

Cynædia, inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis, candida & oblonga. Prælagireijs ferunt Magi signa tranquillitatis, vel tempestatis.

^C Belioculus albicans pupillam cingit nigra medio aureo fulgore lucente. Hæc propter speciem, Assyriorum regi Belo dicata, vnde & appellata.

Epimelas dicitur, cum in candida gemma supernè nigricat color, vnde & nomen habet.

Exhebenus speciosa & candida, qua aurifices aurum poliunt.

^a Cap. X. Margarita. Ex Plinio lib. 9. c. 35. & libro. 37. c. 9. 10. & 11. & Solin. c. 50.

^b Nascitur in Perside. Plin. verò. c. 10. nasci. putatur in Arabia.

De nigris. Cap. XI.

AChates reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea ^a plurimis in terris. ^b Est autem nigra habens in medio circulos nigros & albos iunctos & variatos, similis Hæmatiti. Magi suffitum earum, si creditur, tempestates auertunt, flumina sistunt.

Apſyctos, nigra, & ponderosa, distincta venis

venis rubentibus. Hæc excalescens igni septem diebus calorem tenet.

^c Ægyptilla, nigra est radice, cærulea facie, ex Ægypto, vbi inuenitur vocata.

Medea, nigra est à Medea illa fabulosa inuenta. ^c Habet venas aërij coloris, sudorè reddit croci, saporem vini.

Veientana, Italica gemma est, à Veijs reperta, nigra facie, albis intermicantibus notis.

Baroptis, nigra est cum sanguineis & albis notis.

Mesomelas nigra, vena quemlibet colorem secante per medium.

Veneris crinis, nigerrimi nitoris, continens in se speciem rufi crinis.

Trichrus, ex Africa, nigra est, sed tres succos reddit, ab radice nigrum, medio sanguineum, è summo ochræ.

^f Dionysia, nigra, mixtis rubentibus notis, ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo ebrietati resistere putatur.

Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit.

^a Cap. XI. Achates. Ex Plin. 37. c. 10. & ii. & Solin. c. 50.

^b Plurimis in locis. Quam multa Isidoro acceperint ex posteris, vel præposteris potius auctoribus. hic locus satis ostendit. Cum enim ea, quæ in omnibus libris, post hæc verba sequuntur, Est autem nigra, habens in medio circulos nigros, & albos, iunctos, & variatos similis Hæmatiti: neque apud Plinium, neque apud Solinum reperiremus, neque Achati planè conuenirent; incidit tandem Chacon in veteres quasdam glossas non admodum sanè bellas, in quibus ita erat: Achates dicit Isidorus iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis in terris. Et Pappias addit, quod habet in medio circulos nigros, & albos iunctos, & variatos. Et Hugutio dicit, quod reddit homines gratiosos.

^c Ægyptill. nig. rad. cerul. fac. Plin. Ægyptillam Iachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena transeunte, vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Considerandum vter ex altero restituendus.

^d Habet venas aërij color. arei Gotth. o. aurei legitur apud Plin.

^e è summo ochræ. Al. summo cereum Al. summo croceum.

^f Dionysias. Ex Solin. 50.

De varijs. Cap. XII.

PAnchrus varius ex omnibus penè coloribus constans, vnde & nominatur.

^a Orca, barbari nominis ex fuluo, & nigro, viridique, & candido est.

Mitrydax Sole percussa, coloribus micat varijs. Gignitur in Perside.

Droselytus varius, nominis causa, quia si ad ignem applicetur, velut sudorem mittit.

Opalus, distinctus diuersarum colore gemmarum. Est enim in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. ^b Nomen habet ex patria. Sola enim eum parturit India.

Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diuerso nunc sanguineis, ^c nunc auratis guttis micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

Hexecontalithus, in parua magnitudine multicolor, vnde & hoc nomen sibi adoptauit. Tam diuersis enim notis sparsus est, vt sexaginta gemmarum colores in paruo eius orbiculo deprehendantur. Nascitur autem in Libya apud Troglodytas.

Murrhina apud Parthos gignitur, sed præcipua in ^d Germania, humorem sub terra putant calore desatum, ^e vnde & nomen sumpsit. Varietas eius in purpuram, candoremque, & ignem cum quodam colorum percussu, qualis in cælesti arcu spectantur. Cuius contraria causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto.

^a Cap. XII. Orca. Orca vel Olea Gotthici libri.

^b Nomen habet ex patria. Adiecta hæc putamus.

^c Nunc auratis. Attris Plin.

^d In Germania. Carmania Plin.

^e vnde & nomē sumpsit. hæc quoq. aliena putabat Chacō.

De Crystallis. Cap. XIII.

CrySTALLUS resplendens, & aquosus colore traditur, ^a quod nix sit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autem in Asia & Cypro: maxime in Seprétrionū Alpibus, vbi nec æstare sol feruentissimus inuenitur. Ideo ipsa diurna & annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallus dicitur. Hic oppositus radijs Solis adeo rapit flammam, vt aridis fungis vel folijs ignem præbeat. Vfus eius etiam ad pocula destinatur. Nihil autem aliud, quàm frigidum, pati potest.

^D Adamas, Indicus lapis paruus & indecorus, ferrugineum habens colorem, & splendorem crystalli. Nunquam autem ultra magnitudinem nuclei auellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, ne ferro quidem, nec igni, nec vnquam incalescit. vnde & nomen interpretatione Græca indomita vis accept. Sed dum sit inuictus ferri, ignisque contemptor, hircino rumpitur sanguine recenti & calido maceratus, sicque multis ictibus ferri perfringitur. Cuius fragmentis

Dd scalptores

sculptores pro gemmis insigniendis perforandisque vtuntur. ^b Hic autem dissidet cum Magnete lapide intantum, vt iuxta positus ferrum non patiat abstrahi; Magneti autem, si ad motus Magnes comprehenderit, rapiat atque auferat. Fertur quoque in Electri similitudine venena deprehendere: metus vanos expellere: maleficis resistere artibus. Genera eius sex.

Chalazias, grandinum & candorem & figuram adamantinæ duritiæ habet. Etiam in igne positæ manet suum frigus.

Cerauniorum duo genera sunt. ^c Vnum quod Germania mittit crystalli, similem, splendet tamen cæruleo, & si sub diuo positus fuerit, fulgorem rapit siderum. ^d Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui colore Pyropo rubet, & qualitas, vt ignis. Hæc aduersus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non inueniuntur, quam in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen. *κέραιον* dicitur.

^e Iris, apud Arabiam in mari Rubro nascitur coloris crystallini, sexangulata, dicta ex argumento Iris. Nā sub recto percussa Sole, species & colores arcus cælestis ^f in proximos parietes emittit.

Astrios ex India est, crystallo propinqua, in cuius centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ Sumpsit autem nomen, quod astris opposita, fulgorem rapit, ac regerit.

^g Aletria quasi alectoria. In ventriculis enim gallinaceis inuenit, crystallina specie, magnitudine fabæ. Hac in certaminibus inuictos fieri Magi volunt, si credimus.

Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ita vt clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.

^a Cap. XIII Quod sit nix glacie durat. Ita Plin. c. 2 & August. in ps. 147. Solinus vero cap. 25. Putant (inquit) glaciem coire, & in crystallum corporari, sed frustra: nam si ita foret, neque Alabanda Asiæ, neque Cyprus insula hanc materiam procrearet, quibus regionibus incitatisimus calor est. Sed nostrum non est has lites componere.

^b Hic autem dissidet cum magn. è Solin. c. de India. ^c Vnū, quod Germania mittit. Al. Carmania. Vid. Plin. lib. 36. c. 9. & Solin. c. 33. de Scandinavia. Vtrum horum secutus sit Isidorus, non liquet.

^d Ceraunium alterum Hisp. Solin. c. de Hisp. Lusitanum littus pollet gemma Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, huius color est è Pyropo, qualitas igni probatur, quem si sine detrimento sui perferat, aduersus vim fulgurū creditur opitulari. Ex quo loco quidā legebat, qualitas videt igni,

A vt videri sit, quod Solinus dixit, probari.

^e Iris. Hæc partim è Solino, partim è Plin. quod in Arabia, & sexangulato, è Solino; reliqua ex Plinio.

^f In proximos parietes immittit. Mendosè libri omnes imitatur. Plinius, ei aculatur.

^g Alectoria. Ex Plin. 37. c. 10.

De ignitis. Cap. XIII.

OMnium ^a ardentium gemmarum principatum Carbunculus habet. Carbunculus autem dictus, quod sit ignitus, vt carbo, cuius fulgor nec nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, aded vt flammam ad oculos vibret. Genera eius XI. sed præstantiores, qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè *ἀνθραξ* dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

Anthracites vocatus, quod sit & ipse coloris ignei, vt carbunculus, sed candida vena præinctus, cuius proprium est quod iactatus in ignem velut inter mortuus extinguitur: at contra aquis perfusus exardescit.

Sandafirus, nascitur in India loco eiusdem nominis. Species eius, quod, veluti in translucento igne, intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, ^b quantum numero stellarum accedit, tantum & pretio accedere.

^c Lychnites, ex eodem genere ardentium est, appellata à lucernarū flagrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissioem Carbunculum esse dixerunt. Huius duplex facies: vna quæ purpura radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalecta, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad se rapere dicitur. Sculpturis resistit, ac si quando sculpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodā animali morfu partem ceræ retentat. Genera eius quattuor.

Carchedonia, hoc quod & Lychnites facere dicitur, quanquā multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas imbre, vt ferunt, diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ plenæ. Omnia autem genera sculpturæ resistunt.

^d Alabādina dicta ab Alabāda Asiæ regione, cuius color ad Carchedoniā vadit, sed rarus. Dracontites, ex cerebro draconis eruitur, quæ nisi viuenti abscisa fuerit, non ^d ingemmescit: vnde & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum specus, & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ita somno sopitis capita

capita defecant, & gemas detrahunt. Sunt autem candore translucento. Vsu earum Orientis reges præcipue gloriantur.

^e Chrysothrasus Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Nocte enim igneus est, die aureus.

^f Phlogites, ex Persida est, ostentans intra se quasi flammam æstuantem, quæ non exeant.

^g Syrtites, vocata quoniam in littore Syrtium inuenta primū est in parte Lucaniæ. Color eius croceus: intus stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

^a Cap. XIII. Omnium. Ex Plinio 37. c. solin.

^b Quantum numero stillarum. stellarū apud Plin.

^c Lychnites. Ex Solin. c. 65.

^d Non ingemmescit. Sic V. CC. Plinius gemmescit.

^e Chrysothrasus. In Solini manuscr. exemplari. cap. de Æthiop. sic legitur. Vbi hyacinthus, ibi & Chrysothrasus apparet, quem lapidem lux celat, pro dunt tenebræ; hæc enim in eo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus. Quæ omnia Chrysolampi tribuunt Plin. & Isidorus c. seq. & Solini edita exemplaria. Ergo deleri hæc turd potuerant.

^f Phlogites. Ita dicitur à Solino, à Plinio Phlegontis.

^g Syrtites. Ex Plin. c. 10. aut potius ex Solin. c. 8.

De Aureis. Cap. XV.

Sunt quædam gemmarum genera ex specie metallorum, vel lapidum cognominata.

^a Chrysope, aurum tantum videtur esse.

^b Chrysolitus, auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

Chryselestrus, similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantum aspectu iucundus, rapacissimus ignium, & si iuxta fuerit celerrimè ardescens.

^c Chrysolampis, ex auro & igne vocata. Aurea est enim die, & nocte ignea: hanc Æthiopia gignit.

^d Ammochrysus, arenis auro intermixtis, nunc bractearum, nunc pulueris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

Leucochrysus, colore aureo interueniente candida vena.

^e Melichrysus dicta, quod veluti per aurum syncerum mel: sic hæc gemma transluceat.

Chryfocolla gignitur in India, vbi formicæ

eruant aurum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, nisi quod augere aurum traditur, vnde & nuncupatur.

^g Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, quadrata semper tessera. Magi putant nomen impositum ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare & refranare dicatur, si credimus. Gignitur in mari Rubro.

Chalcites, ærei coloris est.

Chalcophonos, nigra est, sed lapidi illi æris tinnitum reddit.

Balanitæ, duo sunt genera, subuirides & Corinthij æris similitudine, mediā secantē flammea vena.

ⁱ Sideritis, à contemplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus, quoquod, inferatur discordias excitat.

Idæus dactylus, ex insula Creta est ferrei coloris, causa nominis eius, quia pollicem humanum exprimit.

Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur nigrum succum emittit.

^k Zmilaces, in Euphratis alueo legitur Proconesio marmoris similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

Arabica, ex patria dicta, aspectu eburnea est.

^C Hephæstites speculi naturā habet, in reddendis imaginibus, quanquam rutillet: experimentum eius, si feruenti aquæ addita statim refrigeret: aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

Ostracites, lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achatii similis, nisi quod Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius.

^l Glossopetra, similis est linguæ humanæ, vnde & nomen sumpsit. Fertur autem, deficiente luna, è cælo cadere, cui non modicā Magi tribuunt potestatem. Nam ex eo lunares motus excitari putant.

Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

^D Echites, vipereas maculas exprimit.

Carcinias marini cancri coloris est.

Scorpitis, scorpionem & colore, & effigie refert.

Myrmicites, formicæ reptantis effigiem imitatur.

Taos, pauoni est similis.

Hieracites, accipitris coloris.

^m Ætites, aquilæ.

Ægophthalmos, caprino oculo similis.
Lycophthalmos, quattuor colorum, ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingit, vt luporum oculus.

Meconites papauer exprimit.

Sunt & quædam gemmæ, quibus gentiles in superstitionibus quibusdam vtuntur.

Liparia suffita, omnes bestias euocari tradunt.

Ananchitide in hydromantia dæmonū imagines euocari dicunt.

Synocitide vmbras inferorum euocatas teneri, aiunt.

Chelonites, oculus est Indicæ testudinis, varius & purpureus. Per hunc Magi impositum linguæ futura prænuntiari fingunt.

Brontia à capite testudinum, cum tonitruis cadere putatur, & restinguere fulminis ictus.

Hyænia, lapis in oculis Hyænx bestix inuenitur: qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

Sed & **Corallium** tempestatu & grandini resistere fertur.

Pontica, est gemma quædam liuore perlucida: habens stellas rubeas, interdum & aureas. Dicunt per eam interrogari dæmones, & fugari.

In quibusdam gemmarum generibus veras à falsis discernere magna difficultas est: quippe cum inuentum sit ex vero genere alterius in alia falsa transducere, vt **Sardonices**, quæ ternis glutinantur gemmis, ita vt deprehendi non possint. Fingunt enim eas ex diuerso genere, nigro, candido, minioque colore. Nam & pro lapide pretiosissimo **Smaragdo** quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos subdolè quædam falsa viriditas, quoadusque non est, qui probet simulatum, & arguat: sic & alia alio, atque alio modo. Neque est sine fraude vlla vita mortalium.

Omnes autem non translucidas gemmas, **Cæcas** appellant, eò quòd densitate sua obscurentur.

^a Capit. XV. **Chrysopeis**. sic etiam dicitur ab alijs. **Chrysopeis** à **Plinio**.

^b **Chrysolithus** cum marini coloris similitudine. Non dubito, quin ad **Hieronymum**. **Isidorus** respexerit; ille enim **Daniel**. 10. Pro **Chrysolitho** (inquit) qui vnus est ex XII. lapidib. qui ponitur in Logio Pontificis, LXX. interpretes mare appellauerunt.

^c **Chrysolampis**. Al. **Chrysolampis**.

^d **Ammochrysus**. Ex **Solin**.

^a **Melichrysis**. **Plin**. c. 9. Sunt & **Melichrysi**, veluti per aurum syncero melle translucente.

^f Nisi quod augere aurum traditur. Agere aurum legebat **A. Conarruius**, vt agere sit, quod **Plinius** dixit, trahere, vel iungere.

^g **Argyrites** habens stigmata. **Stemmata**, **Gotthici**.

^h **Quadrata** semper tessellis **Plin**. quadrata semper tessellis similis.

ⁱ **Sideritis**. è **Solin**. **Plinius** quoq. c. 10. **Sideritis** ferro similis, litigio illata discordias facit.

^k **Zmilaces**. Ex **Plinio**, & **Solin**.

^l **Glossopet**. Diuersa ab his tradit **Plinius**. Verum hæc è **Solin** sunt.

^m **Ætites** aquila. **Plinius**, **Ætites** à colore aquilæ candicante cauda.

ⁿ **Lycophthalmus**. Ex **Plin**. c. 11.

^o **Ananchitide**. **Plin**. **Ananchitide** in hydromantia dicunt euocari imagines deorum.

^p **Chelonites**. De **Chelonia** hæc prodit **Plinius**.

^q **Brontia**. **Plinius** c. 10. **Brontia** capitib. testudinū similis, & cum tonitruis cadens, vt putant, fulmine icta restinguit. Idem voluit **Isidorus**.

^r **Pontica** - stillas aureas. **Stellas aureas** **Solinus** - **Stellas** atras **Plin**.

^s Dicunt per eas interrogari d. e. effug. hæc vnde sint, non constat.

^t In quibusd. gemma, gener. veras à falsis disc. ex **Plin**. c. 12.

^v Quæ ternis glutinantur gemmis. Ex **Plin**. **idid**.

De vitro. Cap. XVI.

VITRUM dictum, quod visui perspicuitate transluceat. In alijs enim metallis quidquid intrinsecus continetur, absconditur: in vitro verò quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur, & quodammodo clausus patet. Cuius origo hæc fuit. In parte **Syria**, quæ **Phœnice** vocatur, finitima **Iudææ**, circa radicem montis **Carmeli** palus est, ex qua nascitur **Belus** amnis, quinque millium passuum spatio in mare fluens iuxta **Ptolemaidem**: cuius arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. Hic fama est, appulsa naue mercatorū nitri, cum sparsim per littus epulas pararent, nec essent pro attollendis vasis lapides: glebas nitri ex naue subdidisse, quibus accensis, permixta arena littoris, translucens e noui liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, vt est ingeniosa sollertia, non fuit contenta solo nitro, sed & alijs mixturis hanc artem studuit. Leuibus enim aridissiq. lignis coquitur, adiecto cyprio, ac nitro, continuisque fornacibus, vt æs liquatur, massæq. fiunt. Postea ex massis rursus funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Tinguitur etiam multis modis, ita vt hyacinthos saphirósq. & virides

De auro. Cap. XVIII.

virides imitetur, & **Onyches** vel aliarū gemmarum colores: neque est alia speculis aptior materia, vel picturæ accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoq. in crysalli similitudine. Vnde & ad potandū argenti metalla, & auri pepulit vitrum: Olim fiebat & in Italia: & per **Gallias**, & **Hispaniam** arena alba mollissima pila, molâq. terebatur. De hinc miscebatur tribus partibus nitri pōdere, vel mensura: ac liquata in alias fornaces trāsfundebatur, quæ massa vocabatur **Ammonitru**, atq. hæc recocta fiebat vitru purū, & candidū. In genere vitri & **Obsidianus** lapis annumeratur. Est autē vrens interdū, & niger aliquando, & trāslucidus crassiore visu, & speculis parietū pro imagine vmbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hunc lapidē & in India, & in Italia, & ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. Ferunt autē sub **Tiberio Cæsare** quendam artificē excogitasse vitri tēperamentū, vt flexibile esset, & ductile. Qui dū admissus fuisset ad **Cæsarē**, porrexit phialā **Cæsari**, quā ille indignatus in pavementum proiecit. Artifex autem sustulit phialam de pavimento, quæ complicauerat se tanquam vas æneum: s deinde marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto **Cæsar** dixit artifici, Nunquid alius scit hanc condituram vitrorum? Postquam ille iurans negauit alterum hoc scire, iussit illum **Cæsar** decollari, ne dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omniū metallorum pretia abstraheretur. Et re vera, quia si vasa vitrea nō frangeretur, meliora essent, quàm aurum & argentum.

^a Cap. XVI. Vitrum. Vid. **Plin**. lib. 36. c. 26.

^b Cuius arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. *Aperta sententia. Hoc est cuius arenæ torrens fluctus sordibus eluit. Nec est cur in ea, ingeniosi videamur, quamuis paullo aliter eadem enuntiauerit **Plinius**.*

^c Noui liquoris. Al. Nobilis liquoris.

^d Sed & alijs mixturis hanc art. stud. *Assentior **Chalconi**, qui adulterina ista censebat.*

^e Speculis aptior. **Plinius** sequacior.

^f Fertur autē sub **Tib**. Vid. **Plin**. & **Dio**. lib. 57.

^g Deinde marculum. Al. Martulum.

De Metallis. Cap. XVII.

METALLUM dictū Græcè ἀπὸ τῆς μεταλλῶν quòd natura eius ea sit, vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Septem autem sunt genera metallorū: aurum, argentum, æs, electrum, stagnū, plumbum, & quod domat omnia, ferrum.

AURUM ab aura dictum, id est, à splendore, quòd repercusso aère plus fulgeat. Vnde & **Virgilius**: **Discolor** inde auri per ramos aura refulsit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, vt metallorū splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hinc & aurarij dicti, quorum fulgor splendidos reddit. **Obryzum** aurum dictū, quod obradice splendore: est enim coloris optimi, quod **Hebræi** **Ophaz**, **Græci** κίρρον vocant.

^c **Bractea** dicitur tenuissima lamina, ἀπὸ τοῦ βραχέειν, quod est ἵχηεν, id est, à crepitando.

Pecunia prius de pecudibus, & proprietatem habebat, & nomen. De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Postea à **Saturno** æreus nummus inuentus. Ipse enim signari nummos & inscribi constituit: propterea & ærarium **Saturno** à **Gentilibus** consecratum est. Alij, vt superius, pecuniam à pecudibus appellauerunt: sicut à iuando iumenta dicta sunt. **Omne** enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur à pecudibus, in quibus eorum constabat vniuersa substantia, vnde & pecuarius vocabatur, qui erat diues, modo verò pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentoque inuento, ære utebantur. Nam prius ærea pecunia in vsu fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua cœpit, nomē retinuit. Vnde & ærarium dictum, quia prius æs tantum in vsu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro argentoque nondum signato, ex quorū metallis, quamuis postea fuisset facta pecunia, nomen tamen ærarij permansit ab eo metallo, vnde initium sumpsit.

Thesaurus iuxta Græcam proprietatem ἀπὸ τῆς θεσεως à positione, hoc est, à reposito nominatur. Nam θεσι positio dicitur, & est nomen ex Græco Latinoque sermone compositum. Nam θεσι Græci repositum dicunt, Latini aurum, quod iunctum sonat repositum aurum.

Auraria, nomen habet ab auro.

ⁱ Tributa verò, eo quod antea per tribus singulas exigebantur: sicut nunc per singula territoria. Sic autem in tres partes diuisum fuisse Romanum populum constat, vt qui præerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Vnde etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominauerunt.

Veſtigalia, ſunt tributa, à vehendo di. A
cta.

Stipendium à ſtipe pendenda nomina-
rum. Antiqui enim appendere pecuniam
ſoliti erant magis, quàm annumerare.

Moneta appellata eſt, quia monet, nequa
fraus in metallo vel pondere fiat.

Nomiſma, eſt ſolidus aureus vel argen-
teus ſiue æreus, qui ideo nomiſma dicitur
quia nominibus principum effigiſque ſi-
gnabatur. Primus nūmus ἀργυρος nuncupa-
batur, quia quamplurimum ex argento per-
cutiebatur.

Nūmi, autē à Numa Romanorum rege
vocati ſunt, qui eos primum apud Latinos
imaginibus notauit, & titulo nominis ſui
preſcripſit.

Folles dicuntur à facculo, quo condun-
tur: à continente id, quod continetur, ap-
pellatum,

In nomiſmate tria quærentur, metallum,
figura, & pondus. Si ex ijs aliquid defuerit,
nomiſma non erit.

Tria autem ſunt genera argenti, & auri,
& æris: ſignatum, factum, infectum. Signa-
tum eſt, quod in nummis eſt: factum eſt,
quod in vaſis & ſignis: infectum, quod in
maſis, quod & graue dicitur, id eſt, maſſa.
In notitiam autem formarum metalla ita
venerunt. Dum enim quacunq. ex cauſſa
ardentes ſyluæ excoquerent terram, exca-
leſactis, venis fudit riuos cuiuſcunq. ſtri-
cturæ. Siue igitur æs illud fuerat, ſiue aurum,
cū in loca terræ depreſſiora decurreret,
ſumpſit figurā, in quam illud vel profluens
rius, vel excipiēs lacuna formauerat. Qua-
rum rerum ſplendore capti homines, cū
ligatas attollerent maſſas, viderunt in eis
terræ veſtigia figurata, hincque excogita-
uerūt liquefactas ad omnem formam poſſe
deduci.

Cap. XVIII. Aurum ab aura. e. Seru. Æn. 6. ad illud
Diſcolor vnde auri p. r. aura refulſit inde tamen ha-
bent conſtanter Gotth. in verſu Maronis.

Hinc & aurarij dicti. q. f. ſp. v. Verba ſunt ſeruij
ibidem, niſi quod apud illi aurati, & fauor legitur. ſed
idem Seruius eod. lib. ad illud. gaudens popularib. auris,
Auris (inquit) fauorib. vnde & aurarij dicuntur fau-
tores.

Obryzum autem dictum quod obrad. De hoc no-
tationum genere ſemel monuiſſe fuit ſatis. Sed occaſionē for-
taſſe ſumpſit ex verbis Hieron. ad Ierem. c. 10. Septem (in-
quit) nominib. apud Hebræos appellatur aurū. Quo-
rum vnū Ophaz dicitur, quod nos dicere poſſumus
Obryzū, vt ſplendeat in ſuperficie idolorum. Et in epiſt. ad

Principiam, Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à co-
lore, nomine indito.

Greci κίρρον. Vt de hac ſcriptura minus dubitari poſſit:
Ciaron Latinis litteris ſcriptum eſt in Gotth. Omet. colleg.
& in Silien. Eſt autem κίρρον ſuluum.

Braçtea-- ἀπό τῆς βράχμειοθαι quæ eſt ἀνομαστοία
crepitandi: ἢ ἀπό τῆς βράχμειω quod eſt ἡχείν. Ne de
hac quidem lectione, quam unius in codicib. deformata, dubi-
tare licet.

De corio. n. pecud. n. i. Caſiod. lib. 7. variat. Pecunia
enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus,
ſine aliquo adhuc ſigno, ad metalla translata eſt.
Vid. Suid. in ἀσάγια.

Omne. n. patrimon. ap. antiq. e. Seru. Eclog. 1. ad
illud. Nec cura peculi.

Modo vero pecunioſus. Hieron. eccleſiaſt. Porro
Tullius pecunioſos primitus dictos refert, qui plu-
ra habuiſſe peculia, id eſt pecora, deſignantur, ita
n. antiquitus appellabāt, paulatim autem per abu-
ſionem nomen ad aliud deuolutum eſt.

Tributa. Ita Varro lib. 4.

Sic autem-- nominantur. Verba ſeruij Æn. 5. ad
illud. tres equitum numero turmæ, &c.

Quia nominib. princip. Repetuntur hæc inf. c. 24.

Nummi autem à Numa. Ex epiphan. lib. de ponderib.
idem refert Suid. in voce ἀσάγια ex Tranquillo.

Quod & graue dicitur. i. maſſa. Seru. Æneid. 6. ad
illud. Egregium forma iuuenem, &c.

Dū enim quacunq. ex cauſſa ardent. ſyluæ, &c.
Vſq. ad finem cap. Totus locus adumbratus ex Lucretij
lib. 5. Quidquid id eſt, quacunq. ex cauſſa flāmeus
ardor Horribili ſon, &c.

Cuiuſcunq. ſtricturæ. Sic Virg. Æn. 7. ſtricturas
Chalybum dixit. Eſt autem ſtrictura, vt ait eo loco Seruius.
Terra ferri in maſſam coacta.

De Argento. Cap. XIX.

Argentum non longe à Græca appellati-
one diſtat. Hoc enim illi ἀργυρον vo-
cant. Cui mirum in modum illud ineſt, vt
dum cādīdum ſit, impreſſum corpori lineas
nigras reddat.

Argentum viuum dictum, quod excidat
materias, in quibus iniicitur: hoc & liqui-
dum, quia percurrit. Inuenitur ſpecialiter in
metallis, ſiue in argentarijs fornacibus gur-
tarum concretione tectis inhærens: ſæpe
etiā & in ſtercore vetuſtiſſimo cloacarum,
vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio
impoſito conchulæ ferreæ, patina teſtea ſu-
perpoſita, tum circumlito vaſculo circum-
dantur carbones, ſicque argentum viuum
ex minio deſtillat: ſine hoc neque argen-
tum, neque æs inaurari poteſt. Tantæ au-
tem virtutis eſt, vt ſi ſuper ſextarium ar-
genti viui centenarium ſaxum ſuperponas,
oneri ſtatim reſiſtat. Sin verò auri ſcripu-
lum, leuitatem eius raptim ſinu recipit: ex
quo

quo intelligitur, non pondus, ſed naturam
eſſe, cui cedit. Seruatur autem melius in vi-
treis vaſculis, nam cæteras materias perfo-
rat. Potui autem datum interficit, ponde-
ris cauſſa.

Argenti purgamenta λιθάργυρος, quam
nos ſpumam argēti appellamus. Fit enim
ex argento & plumbo.

Cap. XIX. Cui mirum in modum illud ineſt,
huius rei meminere Plinius, & Auguſtinus lib. 21. de ciuit.
cap. 7.

Sine hoc neque argentum, neq. Vitruuius lib. 7.
cap. 8.

Potui autem datum interf. p. c. e. Dioſcorid.

De Ære. Cap. XX.

Æs à ſplendore aëris vocatum, ſicut au-
rum & argentum. Apud antiquos au-
tem prius æris, quàm ferri cognitus vſus.
Ære quippe prius proſcindebant terrā: ære
certamina belli gerebant, eratque in pretio
magis æs: aurum verò & argentum propter
inutilitatem reiſciebantur. Nunc verſa vice
iacet æs, aurum in ſummum ceſſit honorē:
ſic voluenda ætas commutat tempora re-
rum. Et quod fuit in pretio, ſit nullo deni-
que honore. Vſus æris poſteà tranſijt in ſi-
mulacris, in vaſis, in ædificiorum ſtructuris,
maximè & ad perpetuitatem monimento-
rum etiam publicæ in eis conſtitutiones
ſcriptæ ſunt.

Cyprium æs, in Cypro inſula prius reper-
tum, vnde & vocatū: factum ex lapide ero-
ſo, quam Cadmiā vocant, & eſt ductile, huic
ſi addatur plumbum, colore purpureo fit.

Aurichalcum dictum, quod & ſplendo-
rem auri, & duritiam æris poſſideat. Eſt au-
tem nomen compoſitum ex lingua Latina
& Græca. Æs enim ſermone Græcorū χαλ-
κος vocatur. Fit autem ex ære & igne mul-
to, ac medicaminibus perducitur ad aureū
colorem.

Corinthium, eſt commixtio omniū me-
tallorum, quod caſus primum miſcuit, Co-
rintho, cū caperetur, incenſa. Nam dum
hanc ciuitatem Hannibal cepiſſet: omnes
ſtatuas æreas, & aureas, & argenteas in vnū
rogum congeſſit, & eas incendit. Ita ex hac
commixtione fabri ſubſtulerunt, & fecerūt
paropſidēs. Sic Corinthia nata ſunt ex omni-
bus in vnū, nec hoc, nec illud. Vnde & vſ-
que in hodiernum diem: ſiue ex ipſo, ſiue ex

imitatione eius æs Corinthium, vel Corin-
thia vaſa dicuntur. Huius tria genera: vnū
candidum, ad argenti nitorem accedens: al-
terum, in quo ipſius auri fulua natura eſt: ter-
tium, in quo æqualis cunctorum tempe-
ries.

Coronarium, ex ductili ære tenuatur in
laminas, taurorumque felle tinctum ſpeciē
auri in coronis hiſtrionum præbet, vnde &
appellatum.

Pyropum igneus color vocauit. Namque
in ſingulas vncias æris, additis auri ſcripulis
ſenis, prætenti braçtea igneſcit, flammaſq.
imitatur, vnde & Pyropum dicitur.

Regulare æs dicitur, quod ab alijs ductile
appellatur: quale omne Cyprium eſt.

Ductile autem dicitur, eo quòd malleo
producatur, ſicut contrà fuſile, quod tātum
funditur. Hoc & Caldarium, quod tantum
funditur. Nam malleis fragile eſt. Siquidem
omne æs diligentius purgatis igne vitijs ex-
coctiſque regulare efficitur.

Campanum quoque inter genera æris vo-
catur à Campania prouincia, quæ eſt in Ita-
liæ partibus, vt enſilibus & vaſis omnibus
probatiffimum.

Æs omne frigore magno melius fundi-
tur. Æs rubiginem celerius trahit, niſi oleo
perungatur: ſeruari autem id optimè in li-
quida pice tradunt.

Inter omnia metalla æs vocaliſſimū eſt,
& maximæ poteſtatis, ideo & ænea limina,
vnde & Virgilius, foribus cardo ſtridebat
ahenis. Purgamenta æris Cadmia, & Chal-
citis. Cadmia, crugo æris: Chalcitis, æris flos.

Cadmia gignitur in metallorum æris atq.
argenti fornacibus, inſidente nidore. Nam-
que vt ipſe lapis, ex quo fit æs, Cadmia vo-
catur: ſic rurfus in fornacibus exiſtit, & no-
minis ſui originem recipit.

Æris flos fit, ſeu gignitur conſtationibus,
reſoluto, atque reliquato ære, ſuperfuſa fri-
gida. Repentina enim denſatione, tanquam
de ſputo, reparatur flos.

Æruginem æs quoque creat. Nam lami-
næ æræ ſuper vas aceti aſperſimi ſarmentis
ſuperpoſitæ, atque ita diſtillantibus, quod
ex eo cecidit in ipſum acetum, teritur & cri-
bratur.

Cap. XX. Apud antiquos autem prior æris. Lu-
cretius lib. 5. & prior æris erat, quàm ferri cognitus
vſus. ex quo ſunt omnia vſque ad, nullo denique hono-
re. Reliqua huius capituli eſt Plinij lib. 3.

vſus æris. e. Plin. c. 3. & ſeqq. vſq. ad 9. e. quo extremo
Dd 4 ſunt

sum pleraq. huius loci verba.

g. Cyprium æs. ex c. 2. 4. & 10.

d. Aurichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. Verba sunt Seruij. Æn. 1. 1. ad illud. Ipse de hinc auro squallentem, albôque orichalco. de etymolog. vid. Fest.

Fit autem ex ære, &c. Querendus huius medicaminis auctor, neq. n. hac ex Plin.

e. Nam dum hanc ciuitatem Hannibal. μνημονὸν ἀναγράφουα. Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Urb. cond. 100 118.

f. Coronarium Regulare-- Pyropum-- Campanum. de c. 8.

g. Æs omni frigore mel. de c. 9.

h. Æs rubiginem celerius trahit. Plinius: æra exterfa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungatur, &c. ergo deesse hic videtur aliquid.

i. Æruginem quoq. creat. Nam laminae æræ. Hoc de cerussa Plin. c. 18.

k. atq. ita distillantibus. Al. distillantes.

De ferro. Cap. XXI.

Ferrum dictum, quod farra, id est, semina frugum terræ cōdat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, vbi ferrū optima acie tēperatur. ^a Vnde & abusiue dicitur chalybs ipsa materies, vt, Vulnicusque chalybs.

^b Ferri vsus post alia metalla repertus est. Cuius postea versa in opprobrium species. Nam vnde prius tellus tractabatur, inde modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se coherentibus, & implicitis elementis, quàm ferrum: vnde inest illi duritia cum frigore. ^c Ferri autem metallū penē vbiq. reperitur: sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibus suis, pellibusque mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie tēperantur. Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

Differentia ferri plurima iuxta terræ genus. Nam aliud molle, plumboq. vicinum, rotarum & clauorum vsibus aptum: aliud fragile, & erosum, ^e culturæ terræ conueniēs: aliud breuitatē sola placet, clauisque caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturę vocantur hæ omnes, quod non in alijs metallis: à ^f stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum verò summa differentia est, quibus ferrū candens immergitur, quo vtilius fiat: sicut Bilbili in Hispania, & Tirasone, Comi in Italia.

In acuendo ferro, ^h oleo delectatior fit acies, vnde & tenuiora ferramenta oleo restingui mos est: ne aqua in fragilitatem dureretur. ⁱ A ferro sanguis humanus sese vlcisei

A tur. Contactum namq. celerius rubiginem trahit. Cum ferro Magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide architectus quidam Alexandriæ templum cōcameravit: vt in eo simulacrū ferro in aère pendere videretur. ^k Ferrum accēsum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile ad tundendum, neque antequam albescere incipiat. Acero, vel alumine illitum ferrum, fit æris simile.

Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

Rubigo, est vitiū rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata vna littera: hæc & erugo ab erodendo. Nam erugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

^l Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquantur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

^m Rubigine autem caret ferrum, si cerussa, & gypso, & liquida pice perungitur. Item rubigo ferramenta nō vitiat, si eadem medulla ceruina, vel cerussa mixta rosaceo vngatur.

^a Cap. XXI. Vnde & abusiue, &c. de Seru. Georg. 1. ad illud. At Chalybes nudi ferrum.

^b Ferri vsus post alia metall. rep. Lucretius. Inde minutatim processit ferreus ensis, Versaq. in opprobrium species est falcis ahenæ.

^c Ferri autem metall. p. vbiq. rep. de Plin. 34. c. 14. à quo sunt ferē, quæ restant.

^d Cæteris enim admiscetur mollior complexus. Sic etiam interpungendus locus Plinij.

^e culturæ terræ conueniens. Hac vtrux Plinio Isidorus, an Isidoro alius adiecerit, non dixerim.

^f à stringēdo aptè vocabulo imposito. Sic o. l. ab stringenda acie v. imp. Plinius, vter ex altero restitendus, alij viderint. Mihi Isidorianor. cc. lectio non displicet. Seru. Æn. 8. strictura est terra ferri in massam coacta. nihil de acie.

^g Sicut Bilb. aliquid deesse videtur. Vid. Plin.

^h Oleo delectatior s. o. libri. delicatior apud Plin.

ⁱ à ferro sanguis hum. f. v. Verba sunt Plinij.

^k ferrum accensum. Ex c. 15.

^l Scoria. Ex Hierony. in Ezech. 22.

^m Rubigine autem car. f. Ex Plin. ibid.

De plumbo. Cap. XXII.

Plumbum dictum, quod ex eo primū pilis factis maris altitudo tentata est. ^a Huius verò genera duo sunt, nigrum & candidum: sed melius candidū, quod prius in insulis Atlantici maris inuentum est. Siquidem & in Lusitania, & in Gallecia gignitur, summa terra arenosa, & coloris nigri, & ponderis

ponderis grauis: interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis, lauant eas arenas, & quod subsidit, coquant in fornacibus. Inueniuntur & in aurarijs metallis aqua missa calculi nigri, & graues, & dum aurū colligitur cum eo remanent, postea separati conflantur, & in plumbum album resoluntur. Inde & eadem grauitas plumbi, quæ auri.

Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cuius origo duplex est. Aut enim solum ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Huius primus in fornacibus liquor, stannum est: secundus, argentum: quod remanet, superadita vena, rursusque conflata, fit nigrum plumbum.

^b India neque plumbum, neque æs habet: gemmantantum & margaritis hæc permutat, Nigro plumbo ad fistulas, laminaq. vtimur. Laboriosius in Hispania & Gallia eruitur plumbū. Nam in Britannia summo terræ corio.

^a Cap. XXII. Huius genera sunt nig. de Plinio. 34. cap. 16.

^b India neq. plumbum. de c. 17.

De stanno. Cap. XXIII.

Stanni etymologia, *σπρον, σπίζων*, id est, separans & fecernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignē metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbumque fecernit, alia quoque metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absq. stanno fuerit, vritur & crematur. ^b Stannum illitum æreis vasis saporem facit gratiorum, & compescit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Cerussa quoque ex eo, sicut & ex plumbo, conficitur.

^a Cap. XXIII. Stanni etymologia-- crematur. Totus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap. 4. ex quibus, quæ ad etymologiam attinet retulisse sufficiet. lapis (inquit) id est, massa, qui apud Hebræos *קָדָשׁ* scribitur, id est, stanneus, *ετυμολογείτω σπρον σπίζων*, id est separans, & fecernens, vt quomodo stannū mixta, & adulterata, &c.

^b Stannum illitum-- conficitur. Ex Plin. 34. c. 17.

De Electro. Cap. XXIV.

Electrum vocatum, quod ad radium solis clarius auro argentōq. reluceat. ^a Sol enim à poëtis Elector vocatur. ^b Defecatus

est enim hoc metallum omnibus metallis. ^c Huius tria genera. Vnum, quod ex pini arboribus fluit, quod Succinū dicitur. Alterū metallum, quod naturaliter inuenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti vna. Quas partes, etiam si naturale soluas, inuenies. Vnde nihil interest, natum sit, an factum: vtrumque enim eiusdem naturæ est. ^d Electrum, quod est naturale, eiusmodi naturæ est, vt in conuiuio, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nam si eo infundas venenum, stridorem edit, & colores varios in modum arcus cælestis emittit.

^a Cap. XXIV. Sol enim à poëtis Elector. de Plinio 37. c. 2.

^b Defecatus est enim hoc metall. de Seru. Georg. 3. ad illud. Puriorelectro.

^c Huius tria genera. Ex eod. Æn. 8. ad carmen. Quod fieri f. l. v. p. electro. & Seruij verba examinanda alijs relinquimus.

^d electrum, quod est naturale, &c. Ex Plin. 33. cap. 4.

De ponderibus. Cap. XXV.

Ponderum ac mensurarū iuuat cognoscere modū. Nam omnia corporalia, ^b sicut scriptum est, à summis vsque ad ima in mensura, & numero, & pondere disposita sunt, atque formata. ^c Cunctis enim corporis rebus pondus natura dedit. Suum quoque regit omnia pondus.

^d Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diuersis in scripturæ suæ locis narrauit. Primus Phidon Argiuis ponderum rationem in Græcia cōstituit, & licet alij antiquiores extiterint, sed iste hac arte experientior fuit.

Pondus dictum, eo quod in statera libratum pendeat, hinc & pensum. Abusiue autem pondus libra vna est. Vnde etiam dipōdium dictum, quasi duo pondera, quod nomen adhuc in vsu retinetur.

Trutina, est gemina ponderum lances æquali examine pendens, facta propter talenta ^e & centenaria appendenda, sicut Momentana pro parua modicæque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & Statera, nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & vno in medio stilolibrata equaliter stet.

^f Examen, est filum medium, quo trutinæ statera regitur, & lances æquantur. Vnde

& in lanceis amentum dicitur.

g Campana à regione Italiæ nomen accepit, vbi primum eius vsus repertus est. Hæc duas lances non habet: sed virga est signata libris & vncijs, & vago pondere mensurata.

Vnicuique autem ponderi certus est modus, nominibus proprijs designatus.

h Chalcus, minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus quod sit par uulus, sicut & lapis calculus, qui ad eodè minimus est, vt sine molestia sui calcetur.

Siliqua, vigesima quarta pars solidi est, ab arboris femine vocabulum tenens.

Ceratum, oboli pars media est, siliquam habens vnam & semis. Hinc latinitas semibolum vocat. Ceratum autem Græcè: Latine cornuum interpretatur.

Obolas, siliquis tribus appenditur, habes ceratia duo, chalcos quattuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Vnde & nomen à Græcis accepit, hoc est sagitta.

i Scripulus, sex siliquarum pondere constat. Hic apud Græcos grama vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem à lapillo breui, qui scrupus vocatur.

k Drachma, octaua pars vnciæ est, & denarij, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xvij. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decem nūmis imputatur.

Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoque. Nomisma vocatur, pro eo quod nominibus principum effigijque signetur. l Ab initio verò vnum nomisma, vnus argenteus erat. Hoc enim ab Assyrijs cœpit. Dicunt enim Iudæi, quod Abraham in terram Chanaan primus hanc aduexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine m Sextula dicitur, quod ijs sex vncia compleatur. Hunc, vt diximus, n vulgus aureum solidum vocat, cuius tertiam partem ideò dixerunt tremissem: eo quod solidum faciat ter missus.

o Sextula bis assumpta Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

Stater autem, medietas vnciæ est, appendes aureos tres, vnde & vocatur stater, quod tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de vncia. Hic & semisis, quia ponderis semis est, quasi semis asis.

Quadrantem Hebræi p similiter Codrantem vocant, & q vocatur Quadrans, quod vnciæ quartam partem appendat.

A r Sicel, qui Latino sermone Siclus corruptè appellatur, Hebræum nomen est, habens apud eos vnciæ pondus. f Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars vnciæ est, & stateris medietas, drachmas appendens duas. Vnde cum in litteris diuinis legitur Siclus, vncia est: eum verò in Gentilium, quarta pars vnciæ est.

Vncia dicta, quod vniuersitatem minorum ponderum sua vnitatem vinciat, id est, complectatur, r Constat autem drachmis viij. id est, scripulis xxij. Quod proinde legitimum pondus habetur, quia numerus scripulorum eius horas diei noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

B Libra xii. vncijs perficitur, & inde habetur perfecti ponderis genus: quia tot constat vncijs, quot mensibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta in se pondera prædicta concludat.

Mna in ponderibus centum drachmis appenditur, & est nomen Græcum, v quæ sunt siliquæ ∞ dccc. tremisses ccxxv. solidi lxxv. stateres xxv.

x Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nam nihil est Chalco minus, nihil Talento maius. v Cuius varium apud diuersas gentes pondus habetur. Apud Romanos enim Talentum est lxxii. librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait, duo talenta esse cxxliiii. libras. Est autem triplex, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: 2 medium, lxxii. libris: summum cxx. constat.

Centenarium, numeri nomen est, eo quod centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarij numeri Romani instituerunt.

a Cap. XXV. Ponderum, ac mensurarum iuuat. Rhem. Palamon. Pondera Pæonijs veterum memorata libellis. Nosse iuuat.

b sicut scriptum est. Sapien. 11.

c Cunctis corporeis rebus pond. n. Palamon. Pondus rebus natura locauit Corporeis, elementa suum regit omnia pondus.

d Primus Phidon. Ex Euseb. Chron. Strabo quoque à Phidone signari ceptum argentum ex Ephoro refert.

e & centenaria pondera. Vtuntur hac voce Vitruu. lib. 7. c. 8. Si super id lapidis centenarij pondus imponatur. & Plin. lib. 7. c. 20. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus totidem manibus, & ducentaria duo humeris contra scalas ferebat. Exstant Romæ centenarij huiusmodi lapides multi è durissima silice, nonnulli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centum pondum vocat Cato de re rust. c. 13. his verbis: Centum pondum incertum vnum, & pondera certa, nisi incertam, & creta

creta cum Chacone manis legere, vt incertum sit ex Festo indiuisum.

f examen est filium. è Seru. Æn. 12. Iupiter ipse duas æquato examine lances.

g Campana. Eadem apud nos Romana dicitur.

h Chalcus minima pars ponderis. Octaua pars oboli Polluci lib. 9. & Cleopatra in fragmento quod extat: decima, Plinio lib. 2. c. vltim. Diodoro apud Suidam sexta: Dioscoridi tertia: vt fuisse appareat diuersi ponderis Chalcos.

i Scripulus. Sic melores libri, scripulum, scriptulum, & scribulum legitur in aliorum auctorum vetustissimis cc. vt ab scribendo ducta vox videatur ad similitudinem Græci nominis γράμμα.

k Drachma -- tribus constans scripulis. Fannius: In scripulis tribus drachmam quo pondere doctis Argenti facili signatur nummus Athenis.

l Ab initio verò -- formam. Ex Epiphani. lib. de pond. & mens.

m Sextula -- quod his sex v. c. Fannius. Sextula quæ fertur, nam sex his vncia constat.

n vulgus aureum solidum. Non solum vulgus, sed Apuleius etiam lib. 1. o. centumque. solidos aureos offerens pretium.

o Sextula bis assumpta duellam. Fannius: Sextula cum dupla est, veteres dixere duellam.

p Quadrantem similiter Hebræi Codratem. Ita quidem velle videtur Hieronymus in nominibus hebraic. ex Matth. sed Hieronymus scire, quod scit, nescit, in eo libro, vt etiam Isidorus in hoc. Nam Græcas, & Latinas voces, quasi hebrææ essent, interpretatus est.

q & vocata Quadrans, quod vnciæ quart. p. Epiphani. lib. de pond. & mens. Siclus, qui & quadrans dicitur, quarta pars est vnciæ, dimidium stateris, habens drachmas duas. Sed deceptus est in Latina voce Græcus homo, Isidorumque ibidem labi fecit. Non enim quadrans vnciæ, sed assis est quarta pars. Neque eo confugere potest Isidorus, vt dicat, assynciales factos. Nam Plinio teste, semunciales facti, deinceps in eo statu manserunt, vt etiam in ijs, qui nunc infinito numero extant, videmus.

r Sicel -- vnciæ pondus. Verba quidem sunt Hieronymi in quæst. in Genes. c. 23. Verum præter Iosephum (qui lib. 3. antiq. c. 9. tradit, siclum pendere quattuor drachmas Atticas, hoc est semunciam) ipse Hieronymus sui oblitus in Ezechiel. c. 4. Siclus (inquit) id est, stater, quattuor drachmas habet, drachmæ autem octo Latinam vnciam faciunt. Hoc Isidorus non vidisse, mirum est.

f Apud Latinos autem, & Græcos. ex Epiphania.

t Constat autem drachmis viii -- mensibus. annus. Fannius: Vncia fit drachmis bis quattuor, vnde putandum, Grammata dicta, quod hæc viginti quattuor in se vncia habet, tot enim formis vox nostra notatur. Horis quot mundus peragit noctemque diemque. Vnciæque in libra pars est, quæ mensis in anno.

v quod sunt siliquæ. &c. Ita plerique Gothi. vt tamen à quibusdam absit hæc summa.

x Talentum summum esse pond. perh. Idem in Talento: Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis. Nam nihil his oboloue minus, maiusue talento.

y Cuius variū apud diuersas gentes. Seruius Æn. 5. ad illud: Argenti, aurique. talenta. Talentum (inquit) secundum varias gentes, varium pondus est, sed apud Romanos talentum est lxx librarum, sicut Plau-

tus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse exi. libras. Sed rectè meo iudicio Chacon. Si talentum, ait sex millia drachmarum continet, vt Fannius affirmat, libra verò drachmas xcvi. efficitur profectò, vt talentum libras Romanas lxxi. tantum appendat, non lxx. vt apud Seruium legitur: neque Plauti locus aliud suadet. Quare cum Isidori codices lxxi. librar. & cxxliiii. libras constanter habeant, non dubito quin lxxi. & cxxliiii. de doctissimi viri sententia hoc loco legendum sit. atq. ita Seruium scripsisse cum eodem existimamus, vt pro lxx. & xx. librariorum vitio lxx. & xl. irrepserint.

z Medium lxxi. scribo lxxi.

a Summum cxx. De quo Vitruuius loquitur lib. 1. o. c. 2. 1. cum ait: Habentem pondus talentum quattuor millium, quod fit quadringenta octoginta millia pondo.

De mensuris. Cap. XXVI.

B Mensura est res aliqua modo suo, vel tempore circumscripta. Hæc aut corporis est, aut temporis. Corporis est, vt hominum, lignorum, & columnarum longitudo, & breuitas. Sed, & solem istum propriam sui orbis habere mensuram, quod Geometrici perscrutari audent. Temporis, vt horarum dierum, & annorum. a Vnde & metiri pedes horarum dicimus, hoc est, mensurare.

Proprie autem mensura vocata quod ea fruges metiuntur, atque frumentum, id est, humida, & sicca, vt modius, artabo, vna, & amphora.

Mensurarum pars minima Cochlear, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas nouem. Quod triplicatum Chonculam facit.

Choncula drachma vna, & dimidia adimpletur.

Cyathi pondus decem drachmis appenditur: b qui etiam à quibusdā Cuatus dicitur.

Oxybaphus fit, si quinque drachmæ adduntur ad x.

c Acetabulum, quarta pars Heminae est, xij drachmas appendens.

d Cotula, Hemina est habens Cyathos sex, quæ idcirco Cotula vocat, quia Græco sermone Cote incisio dicitur, & e Hemina Sextarij in duo æqua inciditur, & Cotulā facit.

Hemina autem appendit libram vnam, quæ geminata Sextarium facit.

Sextarius duarum librarum est, qui bis assumptus nominatur Bilibris: assumptus quater, fit Græco nomine Chænix: f quinquies complicatus Quinaræ, siue Gomor facit. Adijce sextum, Congium reddit. g Nam Congius sex metitur sextarijs: h quo & Sextario nomen dederunt.

Congium

Congius autem à congiendo, id est, per augmentum crescendo vocatur. Vnde postea pecunia beneficij gratia dari cœpta, Cōgiarium appellatū est. Vnusquisq. enim sui temporis imperator fauorem populi captans adijciebat, vt largior videretur in donis.

i Congiarium autem specialiter, mensura est liquidorum, cuius & rem simul, & nomē à Romanis impositum inuenimus.

Metreta, est mensura liquidorum. Hęc à mensura accepit nomen. *μέτρον* enim mensuram dicunt Græci: & inde appellata Metreta, licet & vrna, & amphora, & reliqua huiusmodi nomina mensurarū sint: tamen ista hoc nomen à denarij numeri perfectione accepit.

Metrum ad omnem mensuram pertinet. *μέτρον* enim Græcè: Latinè mensura dicitur. Nam & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quicquid plus, minūse capit, mensura est. Sed ideò hoc nomen specialiter sibi assumpsit, quòd sit mensura perfecti numeri, id est, denarij.

k Modius dictus ab eo, quòd sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum XLIII. id est, sextariorum xxij. Cuius numeri causa inde tracta est, eo quòd in principio Deus xxii. opera fecerit. Nam prima die septē opera fecit, id est, materiā informē, Angelos, lucem, cælos superiores, terram, aquā, atque aërem. Secunda die firmamentum solium. Tertia die quattuor: maria, femina, factiones, atque plantaria. Quarta die tria: Solē, & Lunā, & stellas. Quinta die tria: pisces & reptilia aquarū, & volatilia. Sexta die quattuor: bestias, pecudes, reptilia terræ, & hominem. Et facta sunt omnia xxij. genera in diebus sex. Et xxij. generationes sunt ab Adā vsque ad Iacob, ex cuius semine nascitur omnis gēs Israel. Et xxij. libri Veteris Testamenti vsque ad Hester. Et xxij. litterarum sunt elementa, quibus constat diuinæ legis doctrina. His igitur exemplis modius xxij. sextariorum a Moysē, secundum sacræ legis mensuram, effectus est. Et quamuis diuersæ gentes huic mensuræ pondus vel adijciant ignoranter, vel detrahant: apud Hebræos constitutione diuina tali ratione seruat. Modius enim à modo dictus. Hinc & modica, id est, moderata. Modicis enim modius nomē imposuit. Nam modica pro paruis abusiue, non propriè dicimus.

l Satum, genus est mensuræ iuxta morem

A prouinciæ Palæstinæ, vnum & dimidiū modium capiens. ^m Cuius nomen ex Hebræo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, siue leuatio: eo quòd qui metitur, eandem mensuram sumat, ac leuet. Est & aliud Satum mensura sextariorū xxij. capax, quasi modius.

Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur capiēs quinquaginta sextarios, quæ mensura, vna molæ vice proteritur.

Amphora vocata, quòd hinc & inde leuetur. Hęc Græcè à figura sui dicta, dicitur: quòd eius ansæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedē quadratum, frumenti verò modios Italicos tres.

Cadus, Græca amphora est, continens vrnas tres.

Vrna mensura est: quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autē vrna vas est, quòd procondendis defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo poëta: Cælo tegitur qui nō habet vrnas.

Medimna, est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quòd quinque modijs metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.

C Artaba, mensura est apud Ægyptios sextariorum lxxij. compositus numerus, propter lxxij. gentes vel linguas, quæ orbem impleuerunt.

Gomor, xv. modiorum onus appendit. Corus xxx. modijs impletur. Hic ex Hebraico sermone descēdit: qui vocatur Cora à similitudine collis. Cora enim Hebraicè colles appellatur. Coaceruati enim modij xxx. instar collis vidētur, & onus cameli efficiūt.

a Cap. XXVI. Vnde & metiri pedes horar. Vide Pallad. in fine singulor. mensuram.

b qui etiam quibusdam Cuatus. Al. casatus. al. caulacus. al. causatus. Cuatum quidem Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, sed ex margine hæc adscit. existimat, Rabanum nihil moror.

c Acetabulum-- xv. drachmas append. Ita Plinius. Isidoriani libri xij. drach. app. Error ex similitudine notarum y, & n. Rhenn. de cyatho: Bis quinq. hunc faciūt drachma, si appendere tentes, Oxybaphus fiet, si quinq. addantur ad illas.

d Cotyla-- habens cyathos sex. Rhenn. At cotyle cyathos bis ternos vna recepat.

e & hemina sextarij. Idem: At Cotylas, quas, si placet, dixisse licebit Heminas, recipit geminas Sextarius vnus, Qui quater assumptus fit Graio nomine Chænix. & Epiphanius: Cotyla dimidiū Sextarij est Appel-

Appellata est Cotyla ab eo quòd Sextarius in duas partes secetur.

f quinquies complicatus Quinarē, siue Gomor facit. Cum paullo post Gomor dicatur esse modiorum xv. modius verò sextarios xv. aut secundum Isidorum hoc capite xxii. contineat, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed abfuisse his libris summam manum scimus. & aliena illis infinita propè accessisse, tertio quoq. verbo cernimus.

g Nam Congius sex metitur Sextarijs. Sic infr. eo quòd quinq. modijs metiatur, passuē dixit. & Iuriscō. sult. c. 35. §. penult. D. de contrah. empr. & c. 36. D. locati.

h à quo & Sextarij nomē ded. Rhenn. A quo Sextarij nomen fecisse priores; Crediderim.

i Congiarium autem spec. Ex Epiph. apud quem mendosè legitur apud hebraeos.

k Modius-- seruat. Omnia ex Epiph.

l Satum genus est mens-- capiens. Ex Hieronym. in Matth. 13.

m Cuius nomen ex Heb. & Hęc, & qua restant vsque ad finem cap. ex Epiphania sunt, in quibus si quid vitij est, id nos non prestamus, sed Isidorum satis rectū tanto auctore ducimus.

De signis. Cap. XXVII.

P Onderis ^a signa plerisque ignota sunt, & inde errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum & characteres, vt à veteribus signata sunt, subiiciamus.

Z. Zeta littera significat dimidium Obolum.

— Virgula æqualiter iacens, & porrecta simpliciter, significat Obolum.

≡ Geminata virgula, duo Oboli sunt.

T. Latinum significat Obolos tres.

F. Latinum significat obolos quattuor.

E. Latinum demonstrat obolos quinq.

Oboli verò sex propterea characterē non habent, quod in vna drachma sex veniant, quod est pondus Denarij argentei.

H. Heta littera significat siliquas viij. id est, Tremissem.

N. Latinum significat nomisma Græcū,

A id est, Solidum.

IB. Iota adiuncta beta, significat dimidiū Solidum.

<. Virgulæ duæ ex vno angulo à læua in dextrâ se diuidentes, significant Drachmā, quam etiam Holcen appellant.

NT. N. Latinū adiuncto gamma Græco significat Semiunciam.

Γ^o. Γ Gamma autem Græcæ litteræ o Latinum in fine adiunctum, significat Vnciam.

Λ. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adiecto, significat Libram.

Κ^o Kappa Græcum circa finem cornuū adiuncto. v. Græco significat Cyathum.

Κ^o Si. o. Latinum habuerit adiunctū Heminam demonstrat, quam Græci Cotylen vocant.

Ξ^o XI Græcū si acceperit iunctum. E. Latinum significat Sextarium.

Ξ^o Si. o. Latinum adiunctum, indicat Acetabulum, quòd Græci Oxybaphon vocant.

Ϻ Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

Τ^o T Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

Χ^o Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera coniuncta, Chænix est.

a Cap. XXVII. Ponderis signa-- vt à veterib. Fannius. Hęc de mensuris, quarum si signa requiris, Ex ipsis veterum poteris cognoscere chartis. Vid. Galen. Dioscorid. Paul.

b Gammæ autem. Non displicet nota Neapolitani codicis. Γ

c Si o Latinum. Paulus, non. o. sed. v. adiungit.

d T Latinū in fine lambd. hab. Huius nota figura, & definitio facit, vt vncia notam, quæ est in Neapol. C. magis probemus.

e Chi Græc. seu potius Xv. Gram. Sic enim Chænix notari solet.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De rebus rusticis.

DE AVCTORIBVS A rerum rusticarum. Cap. I.

Rerum^a rusticarum scribēdi solertiā apud Græcos primus Hesiodus Bæotius humanis studijs cōtulit, Deinde Democritus,^b Mago quoque Carthaginensis in xxviii. voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autē de agricultura primus Cato instituit, quā deinde Marcus Terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminum extulit. ^c Nec minus studiū habuerunt postmodum Cornelius Celsus, & ^d Iulius Atticus, ^e Æmilianus, siue ^f Columella insignis orator, qui totū corpus eiusdem discipline complexus est.

^g Primum ad aratrum boues iunxisse ferunt quendam priuatum hominem, & fulminatum nomine Homogirum.^h Quidam autem Osirim dicunt esse artis huius inuentorem. quidam Triptolemum.ⁱ Et hic quæstio est, quomodo prima Ceres ferro in Græcia vertere terram instituit: sed ferro qualicumque, non specialiter vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit ^k quidam nomine Stercutius in Italia. ^l Cuius ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumenta agriculturæ reperit, primusque agros firmavit. Eundem quidam Saturnū putauerunt: ut maiorem illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo splēdidè sonaret, & dignitatem tituli compararet.

^a Cap. I. Rerum rusticarum -- complexus est. *Hæc ferè ex Columell. lib. 1. c. 1.*

^b Mago quoq. Carthaginens. in xxviii. *Ita Varro. lib. 1. de re rust. c. 1.*

^c Nec minus studium habuer. *Columell. Nec minore laudem meruerunt.*

^d Iulius Atticus. *Qui de vitibus tantū scripsit. De qua Plin. in India lib. 15. & 17.*

^e Æmilianus. *Palladius Rutilius Taurus Æmilianus, Vir Illustris.*

^f siue Columella. *Disiunctionem pro coniunctione mere suo posuit.*

^g Primum ad aratr. b. iussisse fer. *Ex August. 18. de ciuit. c. 6.*

^h Quidam autem Osirim. q. Tript. è *Seru. Georg. 1. Vnciq. puer monstrator aratri.*

ⁱ & hic quæstio est. *Ex eodem ad illud. Prima Ceres ferr.*

^k quidam nomine Stercutius. *Ex Laet. lib. 1. cap. 20. idem Sterces, & Stercutus vocatur apud Aug. 18. de ciuit. c. 15. Stercutius apud Macrobi. lib. 1. Saturn.*

^l Cuius ara à Pico. *Macrobius, à Iano Pici patre.*

De cultura agrorum. Cap. II.

Cultura^a est qua frumenta, vel vna magno labore quærantur, ab incolendo vocata. Diuitiæ enim antiquorū in ijs duobus erāt, bene pascere, & bene arare. Cultura agri: cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, occatio, runcatio.

Cinis, est incendium, ^b per quod ager inutilem humorem exudat.

Aratio dicta, quia de ære prius terræ culturam exercebant, antequam ferri fuisset vsus repertus. ^c Duplex est autem aratio, vernalis, & autumnalis.

Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

Stercoratio est, lætaminis asperio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel quæ extergi oporteat quidquid sordium in ciuitate redūdat, siue quod verius est à Sterce, qui & Stercutus dictus. Idē & fimus est, qui per agros iacitur. ^d Et dictus fimus quod fiat mus, id est, Stercus, quod vulgo lætamen vocatur, eo quod suo nutrimento læta faciat germina, reddatque pingua arua & fecunda.

Occatio

Occatio est, cum rustici satione facta, bubus dimissis, ^e grandes glebas cædunt, ac ligonibus frangūt: & dicta occatio quasi obcæcatio, quod operiat. Occare igitur est operire terra semina, vites vel arbores.

Runcatio, est à terra herbas euellere. Nā rus terra est.

Sulcus à sole vocatus, quod profcissus solem capiat.

Veruactum dicitur, quasi verè actum, id est verno aratum.

Profcissio, est aratio prima, cum adhuc durus est ager.

Satio dicta, quasi seminis actio, vel quasi factorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc cælo sereno faciendum est: non per imbres. Hinc est, & illud Virgilianum, Nudus ara, sere nudus. Mesis à metendo, id est, recidendo dicta.

Seges autem de semine dicta, quod iacimus, siue à sectione.

^a Cap. II. Cultura agri cin. ar. interm. *Seru. ad Geor. initium.* Pingues autem efficit terras cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, stercoratio, vnde etiam lætas ait. Nam fimus, qui per agros iacitur, vulgo lætamen vocatur.

^b per quod ager inutilem hum. exud. *Virg. atque exudat inutilis humor.*

^c Duplex autem est aratio. è *Seruo ad. v. Vere nouo Geor. 1.*

^d & dictus fimus, quod f. mus id est, stercus. *Mus terram interpretatus est supra lib. 2. c. 3. sed hæc aliena putabat Chacon, & rectè nam & verba Seruū, quæ retulimus, ab Isidoro fideliter descripta credo. & fini etymologia Rabanus non meminit. dicitur etiam hodie ab Italis stercus lætame.*

^e Grandes glebas. *Festus.* Occare, & occatorē Verrius putat dictum ab occædendo, quod cædat grandes globos terræ, cum Cicero venustissimè dicat ab occæcando fruges lætas. *Vbi glebas, non globos, ex hoc loco legendum, sed prior etymologia vsus est Varro. lib. 1. de re. rust. c. 31. vineas nouellas fodere, aut arare, & postea occare, id est, comminuere, ne sit gleba. Gloss. Occat. βαλοκοπή*

De frumentis. Cap. III.

Prima^a Ceres cœpit vti frugibus in Græcia, & habere segetes translatis aliunde seminibus. Huius meminit Ouidius dicēs, Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris.

^b Frumenta sunt propriè, quæ aristas habent: ^c Fruges autē reliqua: Frumenta autem, vel fruges à frumendo, hoc est à ves-

cendo dictæ. ^d Nam frumen dicitur summa pars gulæ.

Primitiæ propriè sunt, quæ de frugibus præcerpuntur.

Triticum, vel à tritura dictum quod purissimum horreo condatur, vel quia granū eius commolitur, & teritur.

Far dicitur, eo quod initio frangeretur. ^e Apud antiquos enim molarum vsus nōdum erat: sed fumentum in pila missum frangebant, & hoc erat genus molendi. ●

^f Adoreum tritici genus, quod idem vulgo semen dicitur. Ador quondam appellatum ab edendo, quia primo eo vsi sunt homines, siue quia in sacrificio ipsius generis panis ad aras offerebatur. Vnde adorea sacrificia dicuntur.

Siligo, genus tritici à selecto dictum. Nam in pane species eius præcipua est.

Trimestre triticum idē nuncupatum, quia satum post tres menses colligitur. ^h Nā vbi propter aquam aliā mæ causam marura satio omisa est, præsidium ab hoc petitur.

ⁱ Alica, Græcum nomen est.

^k Alicastrum simile est alicæ, pondere, & bonitate præcipuum.

Hordeum dictum, quod præcæteris generibus frumēti aridum antè fiat, vel quod spica eius ordines habeat. ^l Horum tria genera. Primum Hexaticum vocatur, eo quod spica eius sex ordines habeat, quod quidam Cantherinum appellant, quoniam animalia melius, quàm triticum pascit, & homines salubrius, quàm malū triticum. Alterum Distichon, eo quod duos ordines habeat, hoc pleriq. Galaticum vocat. Tertium Trimestre, quia dum cogit necessitas, verno seminatur, & celeriter colligitur.

^m Scādula, à diuisione vocata. Duplex enim est, scanditurque, id est, diuiditur.

Centenum appellatum, eo quod in plerisque locis iactus seminis eius in incrementum frugis centesimum renascatur.

Hinc & Milium à multitudine fructus vocatum.

Panicium dictum, quod multis in regionibus ex eo panis vice homines sustententur, quasi panificium.

Pistum, à pasto.

Sesamum, Græcum nomen est.

Farrago dicta à farre. Est enim herba hordeacea adhuc vitidis: nec dū granis ad maturitatem turgentibus.

Ec 2 ^a Spicam

A Spicam de maturis frugibus abusuè dici mus. Nam proprie spica est, cum per culmi folliculum, id est extremum tumorem aristæ adhuc tenues in modum spiculi emi nent.

o Arista appellata, quòd prius ipsa arefcat.

p Culmus, est ipse calamus spicæ, qui à radi cibus nascitur. Et dictus culmus, quasi cala mus.

Folliculus, est theca frumenti, in qua gra nu seruatur interius. Hæc super spicam vallo instructa munimen præterdit, ne auiû minorû moribus spica suis fructibus exua tur, aut vestigijs proteratur.

r Stipulæ, sunt folia seu vaginæ, quibus cul mus ambitur, atque fulcitur, ne pondere frugis cûruetur, quæ ambiunt culmum. Et dicta stipula quasi vsta, & quasi vstipula. Sti pula dicta ab vsto: collecta enim messe vri tur propter culturam agri. Item stipula, vel quia pars eius vritur, pars intetdum pro pa lea præciditur.

Palea à quibusdam vocari dicitur, quòd pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gẽ tiles autem paleam à quadam Pale frugum inuentrice nominauerunt: quam Cererem esse volunt. De qua Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus. Item alij à pabulo nuncupatam dicunt pa leam, quòd ea primùm sola in pascẽdis ani malibus præbebatur. Cuius natura ex con trario tantùm est frigida, vt obrutas niues fluere non sinat: adeò calida, vt maturefce re poma compellat.

a Cap. III. Prima Ceres cœpit vti frugib. in Græ cia. Aug. 18. de ciuit. c. 6. Regnante autem Argo suis vti cœpit frugib. Græcia, & habere segetes in agri cultura delatis aliunde seminib.

b Frumenta sunt prop. q. arist. hab. è Seru. Georg. 1. ad v. siliqua quass. legumen.

c Fruges autem reliqua. At seru. Æn. 1. ad v. Frugel que recept. Errant (inquit) qui discernunt fru men ta à frugibus.

d Nam frumen dicitur summa pars gulæ. Seruius vtrobique.

e Apud antiq. -- molendi. è seru. Æn. 2. ad illud. & torrere p. f. & frang. saxo.

f Adorèum tritici genus. Festus. Ador farris ge nus, edor quandam appellatû, ab edendo; vel quod aduratur, vt fiat tostum, vnde in sacrificio mola sal sa efficitur.

g quod idem vulgo semen dicitur. Plinius de Zea lib. 18. c. 8. Est & hæc Italiæ in Campania, maximè que semen appellatur.

h Nam vbi propter aq. aliãtue cauf. è Columell. lib. 2. c. 6.

i Alica Græcum nomen est. Latinum putat Festus:

Alica (inquit) dicitur, quod alit corpus. Charisius verò lib. 1. Alicam sine adspiratione dictam, Verrius tra dit, & sic. multi dixerunt, Lucilius xv. Nemo est ha licarius posterior te cum adspiratione dixit. ergò sub iudice lis est.

k Alicastrum simile est alicæ. Columell. ibid. Semè trimestre, quod dicitur alicastrum, idq. pondere, & bonitate est præcipuum.

l Horum tria gener. Ex eod. c. 9. nisi quod ad duo gene ra species omnes ordei retulit.

m Scandula. Al. scandalia. f. scandia. sic enim apud nos appellatur.

Centenum. Quod à Plinio Secale dicitur lib. 18. c. 16.

n Spicam de mat. -- eminent. è Seru. Georg. 2. ad il lud: Spicea iam campis, &c.

o Arista appell. Ex eod. Æn. 7. ad illud: Cursu læsif. set aristas.

p Culmus. Idem Geor. 1. ad v. culmû q. leu. stipulâf. que: Culmus dicitur ipse calamus, stipulæ verò fo lia, quæ ambiunt culmum.

q Hæc super spicam, &c. Ambros. lib. Hexaem. 3. c. 8. Tum super ipsam spicam vallum struitur, vt quasi quadam in arce præterdat, ne auium minorû mor sibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigijs pro teratur. Expressit autem Ambros. locum Cicer. ex lib. de senect.

r Stipulæ sunt folia. è Seru. & Ambros. ibid.

s Cuius natura ex contrar. tantum est frigid. &c. Aug. lib. 2. de ciuit. c. 7. De palea sic frigente, vt flues cere niuem non sinat, sic calente, vt maturefcere poma compellat.

De leguminibus Cap. IV.

Legumina à legendo dicta, quasi electa.

Veteres enim meliora quæque legebat:

b siue quòd manu legantur, neque sectione requirant.

Leguminum plurima genera, ex quibus Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupi num gratiora in vsum hominum videntur.

Faba, Græca etymologia, à vescendo vo cabulû sumpsit, quasi faga. Φάγαν enim Græ cè comedere dicitur. Primum enim homi nes hoc legumine vsi sunt. Huius species duæ, quarum altera communis, altera Ægy ptia.

Faba Fresca dicta, eo quòd eã homines fren dant, id est, frangant, & molendo commi nuant.

Lens vocata, quòd humida & lenta est, **d** vel quòd adhæret humi.

e Faselus autem, & Cicer Græca nomina sunt, sed Faselus vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile est, hoc autem se men abundanter iuuenitur.

g Lupinus, Græcum & ipsum nomen est, de quo Virgilius, -- Tristisque lupini, quia vultum gustantis amaritudine contristat, vnde

vnde eos præ amaritudine, nec vermis nec A vllum animal comedit.

Medica, Vicia, Eruû, pabulorum optima sunt.

Medica dicta, quia à Medis translata est in Græciam, tempore **h** quo eam Xerxes rex Persarum inuasit. Hæc semel feritur, & decem annis permanet, ita vt quater, vel sexies possit per annum recidi.

k Vicia dicta, quòd vix ad triplicem perue niat fructum: cum alia legumina prouentû habeant fertilem, vnde & Virg. Aut tenues fœtus viciæ.

l Pifa, quòd ea pensabatur aliquid auri mi nutum. Nam pis aurum dicitur.

Eruum, à Græco trahit vocabulum. Hoc **B** enim illi ἔροον dicunt, quod dum sit qui busdam pecoribus infestum, **m** tauros tamẽ pingues efficit.

a Cap. IV. Legumina à legendo -- veteres enim meliora quæq. leg. Seru. Georg. 1. ad illud. Maxima quæq. manu legeret: Hinc, inquit, quidam volunt dictum legumen.

b siue quod m. leg. n. fr. Ex eod. ad v. Siliqua quas sante legumen. Varro lib. 1. de re rust. c. 23. de cicer: hoc enim quoque legumen, vt cætera, quæ velluntur è terra, non subsecantur, quæ quod ita leguntur, le gumina dicta.

c Primum n. homin. hoc leg. vsi sunt. Plin. lib. 8. c. 12. Sequitur natura leguminum, inter quæ maxi mus honor fabæ, quippe ex qua tentatus sit etiam panis.

d vel quod adhæret humi. Al. humida -- Al. lentem, quasi lenem dictam volunt ex verbis Plinij: Inuenio apud auctores æquantitatem fieri vescentibus ea.

e sed faselus, & cicer Græc. Cur cicer Giacum no men dixerit, quærendam.

f sed faselus, vile genus. Vilemque faselum, dixit Virg. reliqua Seru. ibidem.

g Lupinus, Græcum & ipsum. ἀπὸ τῆς λύπης δι ctus lupinus, eoque etiam videtur respexisse Virgilius.

h quo eam Xerxes rex Pers. Seru. Georg. 1. ad illud. Tunc te quoq. Medica putres Accipiunt sulci: Hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam inuasert. Plin. lib. 18. c. 16. A Medis aduecta per bella Persarum, quæ Darius intulit. Sed cur Xerxem pro Dario substituerit Isidorus, id anxie peruesti gandum non putauimus.

i Hæc semel feritur -- recidi. Ex Columel. lib. 2. cap. 11.

k vicia dicta. Seruius ad verba Virgilitij ab Isidoro cita ta: Mirè tenues ait. Nam vicia vix ad triplicem perue nit fructum, cum alij leg. p. h. felicissimum, & fertilem. ex his verbis Isidorus notationem qualencumq. confecit. Sed placet Varronis nobis etymologia lib. 1. cap. 31. vicia dicta à vinciendo, quod item capreolos ha bet, vt vitis, quibuscum sursum vorsum serpit ad scapum lupini, aliũmue quem, vt hæreat, id solet vincire.

l Nam pis aurum dicitur. f. nam inde Pisaurum dicitur. Seru. Æn. 6. ad illud. Aspice Torq. & referentem signa Camill. Nam Pisaurum (inquit) dicitur quod illic aurum pensatum est. Sed reijciat hac Chacon, vt adulterina.

m Tauros tamen pingues eff. Virg. eclog. 3. Eheu quam pingui macer est mihi taurus in eruò.

De vitibus. Cap. V.

Vitis a plantationem Noë primus insti tuit, rudi adhuc seculo. Apud Græcos autem inuentorem vitis Liberum appel lant. Vnde & eũ gentiles post mortem Deũ esse voluerunt.

Vitis dicta, quòd vim habeat citius radi candi. Alij putant vites dictas, quòd inuicẽ se vittis innectant, vicinisque arboribus re pundo religentur. Est enim earum natu ra flexibilis, quia quasi brachijs quibusdam, quicquid comprehenderit, stringunt.

c Labrusca, est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur. Vnde & Labrusca di cta à labris, & extremitatibus terræ.

d Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & veteres clodum pro claudio dicebant.

Sarmentum à serendo, quasi serimentũ.

e Malleolus, est nouellus palmes innatº prio ris anni flagello, cognominatusque ob simi litudinem rei: quòd in ea parte, quæ decidi tur ex veteri sarmento prominens, vtrimq. mallei speciem præbet.

f Spadones, sunt furculi fruge carentes, ex ipsa appellatione, quod sint inhabiles fru ctui, & sterilitate affecti.

g Sagittam rustici vocant, nouissimam par tem furculi: siue quia longius recessit à ma tre, & quasi profilit: seu quia acuminis te nuitate teli speciem præfert.

h Summitates vitium & fruticum Flagel la nuncupantur, eo quòd flatu agitentur.

i Palmes, vitis materia mollis, qui per no uella brachia emissus fructum affert. Nam idè rustici partem vitis palmitem dicunt. Palmes enim deriuatiuum nomẽ est, quod

D nomen paragogum dicitur, quod à palma deriuatur. Palma enim habet nomen pro totypum, **k** quod dicitur principale, ab eo quòd ex se deriuatum faciat.

l Pampinus, est folium, cuius subsidio vitis à frigore, vel ardore defenditur, atque ad uersus omnẽ iniuriam munitur. Qui idè alicubi intereius est, vt & solem ad maturi tatem fructus admittat, & vmbra faciat.

Et dictus pampinus, quod de palmite pendat.

Capreoli dicti, quod capiant arbores, sunt enim cincinni siue vncinoli: quibus se innectere vites, & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freri palmites vetos, ac turbines contemnere queant, & sine lapsu periculorum fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

Corymbi, sunt annuli, qui proxima queque ligant & comprehendunt: ne longius laxati palmites ventorum flatibus dissipentur.

Vux dicta, quod intrinsecus humore sunt plena, succiq. & pinguedinis. Nam humidum est, quod exterius humore habet, vuidum quod interius.

Acina ----

Botrus ----

Racemus est botrionis pars, & botrio Græcum est.

Suburbanæ vux quædam dicuntur, quia fructus earum ad escam velut pomum in vrbibus venditur. Comendat enim eas, & species, & saporis iucunditas, ex quibus sunt Præcoquæ, Duracinæ, Purpureæ, Dactyli, Rhodiæ, Lybicæ, Cerauniæ, Stephanitæ, Tripedaniæ, Vnciariæ, Cidonitæ. Durabiles autem per totam hyemem Venuculæ, & Numisianæ.

Præcoquæ vocatæ, quod cito maturescant, & ante omnes sole coquantur. Has Lageos dicunt, quod currant ad maturitatem velociter, vt lepus.

Purpureæ, à colore dicuntur.

Dactyli, à longitudine.

Rhodiæ, & Lybicæ, à regionibus nuncupatæ sunt.

Cerauniæ verò, quod rubeant, velut ignis.

Stephanitæ, à rotunditate.

Vnciariæ, à magnitudine.

Genera autem vuarum, quæ vino deseruiunt plurima. Ex quibus Aminea dicta, quasi sine minio, id est, siue rubore. Album enim vinum reddit, quæ, cum sit vnus nominis, non vnâ speciem reddit. Amineæ duæ geminæ ab eo dictæ, quod duplices vuas mittant.

Aminea lanata, quia plus omnibus lanescit lanugine.

Rubeliana dicta, quia eius materia rubet. Fæcinia, minuti acini, & duræ cutis vuas habet, nobilitate Amineam sequitur, fecunditate præcedit. Quam proinde Fæciniam vocat, quod plus quam cæteræ fæcis afferat.

Apianæ vinum dulce faciunt: quas nisi cito legas, pluuijs & ventis, & maxime apibus infestantur, quarum deprauidatione Apianæ cognominate sunt.

Balanitæ, à magnitudine nomen sumpserunt. Βαλανων enim Græci glandem vocant.

Biturica, à regione nomen sortita est, turbines, & pluuias, & calores fortissime sustinet, nec in macra terra deficiens, huius meriti, & Basilisca est.

Argitis, Græcula vitis, generis albi, fertilis.

Vifula, materiam, & breuem, & latum folium mittens: cuius fructum nisi primo tempore colligas, aut ad terram deciderit, aut humore putrescet.

Inerticula, nigra est, quam Græci Amethyston vocant, boni vini, & lenis, à quo etiam nomen traxit, quod iners in tentandis neruis habeatur, quamuis gustui non sit hebes.

Mareoticæ à regione Ægypti Mareotis dictæ, vnde prius venerunt, sunt enim, & albæ, & nigrae.

Heluolæ, quas quidam varias appellant, neque purpureæ, neque nigrae: ab heluo colore ita dictæ, subalbi tamen musti. Heluum enim est nigrum, candidumque colore. Nā heluum nec album, nec nigrum est.

Tertius locus vitium, quæ sola fecunditate commendantur, abundantia copiosa, multumque vini fluens.

Vitiscionia, vuas grandes magis, quam multas habet: nomen autem inde hoc sumens quod multum vini fluat.

Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

Multa autem genera vitium sunt, quæ tam mutatione loci, & qualitate, & nomen amittunt.

Vitibus inter cætera magis ista coueniunt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, fossio.

Oblaqueare, est circa codicem terram aperire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui exco-dicare appellant.

Putare, est virgam ex vite superuacuam rescicare, cuius flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est, amputare.

Traducere, transducere. Propaginare verò, flagellum vitis terræ submersum sternere, & quasi porrò pangere. Hic propagines à propagare, id est, protendere dicuntur.

Fodere verò, est foueam facere, quasi fouere.

a Cap.

Cap. V. Vitis d. q vim habeat citius radicandi.

a vita scilicet, vel vi.

b Est enim earum natura flex--string. Ambros. libro 3 hexæm. c. 12. de vite. Deinde quia natura flexibilis (siue, vt est in veteri libro, fluxilis) & caduca est, quasi brachijs quibusdā ita clauiculis, quidquid cōprehenderit, stringit.

c Labrusca-- terræ. è Seru. Eclog. 5.

d Códex d. q. caudex Seru. Georg. 2. Quin & caudicibus. Caudicibus. posuit pro codicibus. sicut caulem pro colem, sauricem pro forice dicimus.

e Malleolus-- præbeat. è Columell. lib. 3. c. 6.

f Spadonis. Ex eod. lib. c. 10.

g Sagitam-- præfert è c. 17.

h Summitates vitium. Ita Seru. Georg. 2. ad--neue flagella Summa pete. Et Varro. lib. 1. c. 31.

i Palmes, &c. quod nomen παραγῶρον dicitur. Charisius lib. 3. Sunt quadam verba quæ παραγῶρα appellantur, quæ à primitiui verbi declinatione, & mutationem, & adiectionem capiunt.

k πρωτότυπος, quod dicitur principale. Idem lib. 1. cap. de Analogia; Nomina quædam sunt principalia, quæ Plinius secundus eodem libro, faciendi appellat, vt aqua; ex quib. possessiua nascuntur, quæ patiedi vocat, vt aqualis.

l Pampinus, est folium, &c. Ex Ambros. lib. 3. hexæm. cap. 12.

m Capreoli quod capiant arbores. Varr. lib. 1. c. 51. Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolū. Is est coliculus viteus, intortus, vt cincinnus, is enim vites vt teneat, serpit ad locum capiendum. Ex quo à capiendo capreolus dictus. Verius tamen, capreolum à nobis propter teneritudinem dictum, ita vt à Græcis κόσχοι, id est vituli, dicuntur rami nouelli.

n Ventos, ac turbines contemnere. Ita omnino legendum ex veterib. libb. respexitq. ad Virgilij verba Georg. 2. eiusmodi de re Viribus eniti quarum, & contemnere ventos Assuescant.

o Et sine lapsus periculor. Lapsu periculorum libb. omnes. pediculorum quidam reponunt, quod pediculi & fractuum, & foliorum dicantur. Quib. Plinius repugnat lib. xv. c. 28. Dependunt (inquit) alia pediculis vt pyta, alia racemis vt vux, & palma, alia & pediculis, & racemis vt edera, sambuci. Quid si lapsus periculor. dixit, Isidorus, (vt Catullus casus alios periculor: sine lapsus periculo volebat Chacon.

p Corymbi, sunt annuli. Item inf. cap. 9. Corymbis, quos annulos vocamus, nisi forte Corynmi legendum. Hesych: κορυμνα κόσμοι τῆς γυναικείας περιτραχίλης. Nam quod masculino genere enuntiant Isidorus, haud magni referre arbitror.

q Succiq. & pinguidinis. Al. succiq. pinguedine.

r Nam humidum est, quod extrinsecus. è Seru. Eclog. 10.

f Racemus est Botrionis pars. Ex eod. Georg. 2. ad illud. Et turpes auibus prædam fert vua racemos.

e Suburbanæ vux, è Columell. libro. 3. cap. 2. Vid. etiam Plin. lib. 14. c. 3.

v Præcoquæ. Seru. Præciæ, quasi præcoquæ, quod ante alias sole coquantur.

* Lageos. Seru. ad--tenuisq. lageos: Lageos est, quæ Latine Leporaria dicitur.

γ Dactyli. Plin. Dactylides.

Stephanitæ. Idem. & coronario naturæ lusu Stephanites acinos folijs intercurfantibus.

a Aminea q. sine minio. è serui ad illud. Sunt & Amineæ vit. Georg. 2. vbi multa Picrius de voce, & de vini genere.

b Aminea lanata. Ita dicitur à Columella, & Plinio.

c Nobilitate Amineam sequitur. Hec de Nomentanis Columella, quas tamen cum Rubellianus, & Facenij ipse & Plinius coniungunt.

d Apianæ, &c. è Columell.

e Argitis-- Vifula matetiam breuem. è Columella. è quo Vifulam suam in locum restitimus, quæ hic nulla erat. Nisi si quis vulgatam lectionem secutus Vastam pro vifula mallet legere; vt hac omnia de Argite dicantur: sed accidisse hic credo quod in Inerticula, quæ statim sequitur, Quod cum siue in Isidoro, siue apud Columellam, vox materijs in Argite, præcederet, in Vifula materiam breuem sequeretur; librarij sequentia verba describerent; quæ de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Vifula omitterent. Itaque sic fortasse locus integer legendus. Argitis Græcula vitis generis albi, fertilis vastis materijs, & vuis exuberat. Vifula breuem materiam & latum folium, &c.

f Inerticula-- hebes. Ex Columell. ibid. è quo Amethyston reposuimus inuitis omnib. libris. Nā vox amaraciō quæ hic vulgo legitur, ex Heluimaceis vuis, de quibus agit statim Columella, huc compulsam, aiebat Chacon.

g Mareoticæ. è Seru. ad v. sunt & Mareotides albæ Georg. 2.

h Heluolæ. Heluenacas vocat Plinius, nos vulgo hebenes.

i Tertius locus--fluens. Huic tertio loco locus hic nullus est. Itaq. expungendum censeo.

k Vitiscionia, &c. Vitiscionia nomen ignotum. De Spionia columella: At Spionia dapfiliis multo, & amplitudine magis vuarum, quam numero fertilis.

l Syriaca. Plin. est & nigra Amineæ, cui Syriacæ nomen imponunt.

m Oblaqueare-- appellant. Ex v. ad lib. 2. c. 1. Video oblaqueare apud auctores de re rust. passim scribi. Sed cur Goth. libror. scriptura displiceat, in quib. omnib. oblaqueare. Si Oblaqueare est lacus circum facere.

n Propagines à propagari i. protend. seru. En. 4. ad illud: Genus alto à sanguine Teueri Proderet modo (inquit) protenderet i. propagaret.

De Arboribus. Cap. VI.

Arborum nomen, siue herbarum, ab aruis inflexum creditur, eo quod terris, fixis radicibus adhærent. Vtraque autem ideo sibi penè similia sunt, quia ex vno alterum gignitur. Nam dum sementem in terram ieceris: herba prius oritur, dehinc conforta surgit in arborem, & infra paruum tempus, quam herbam videras, arbutum suspicis.

Arbutum, arbor nouella & tenera in qua insertio fieri potest, & dicta arbuta, quasi arboris hasta. Alij arbutum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicut salictum. Sic & virectū, vbi virgulæ, & virentes.

Arbor autem & fructifera & sterilis: arbor autem non nisi fructifera. Genere autem feminino arbores dicimus, poma vero neutro.

Frutex brevis est appellatus, quod terram fronde tegat: cuius plurale nomen fruteta, arbor alta est.

Sylva vero, spissum nemus & breue. Sylva dicta quasi xilua, quod ibi ligna cædantur. Nam Græci *ξύλον* lignum dicunt. Multa enim Latina nomina Græcam plerumque etymologiam recipiunt.

Nemus à numinibus nuncupatum, quia pagani ibi idola constituebant. Sunt enim nemora arbores maiores, umbrosæ frondibus.

Lucus, est densitas arborum solo lucē detrahens, tropo antiphrasi, eo quod non luceat, siue à luce quod in eolucebāt funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

Saltus, est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublime confurgat.

Auiaria secreta nemora dicta, quod ea aues frequentant.

Recidiua, arborū sunt, quæ, alijs sectis, repullulant. Alij recidiua à cadendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alij à recidendo & repullulando dixerunt: ergo recidium, vbi mors, aut casus.

Infitio dicitur, cum fisso trunco surculus fecundæ arboris sterili inseritur: aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germen immittitur.

Plantæ sunt de arboribus: Plantaria verò quæ ex seminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

Cespites, frutices sunt, quasi cuspites, vel quasi circa pedes.

Frondes, quod ferant virgulta, vel umbras, sunt autem causa umbrarum.

Oculi, nodi sunt, ex quibus frondes exeunt.

Radix appellatur, quod quasi radijs quibusdam fixa terris, in profunda dimergitur.

Nam Physici, dicunt parem esse altitudinem radicum & arborum. Alij radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur, non repullulat.

Truncus est, statura arboris insistentis radici.

Corticē, veteres corucem vocabant. Dicitur autē Cortex, quod corio lignum tegat.

Liber, est corticis pars interior, dictus à liberato cortice, id est, ablato. Est enim medium quoddam inter lignum & corticem.

Rami sunt, qui de trunco manant, sicut à ramusculis cætera.

Surculi, à præcisione ferræ nuncupati.

Virgultū est, quod de radice pullulat, Ramus, qui de ipso robore arboris: Virga, quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum Virgultum, quia ex virga tollitur. Virga vel à virtute dicitur, quod vim in se multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium est, quod vim regat. Vnde hæc vtuntur Magi ad placandos inter se serpentes, & idcirco in ea hos sustinent illigatos. Hæc etiam Philosophi, & reges, ac magistri, & nuncij, & legati vtuntur.

Flagella dicuntur, vt prædiximus, summa arborū partes, ab eo quod crebros ventorum sustinent flatus.

Cymas vocatas (dicunt) quasi comas.

Folia Græcè *φύλλα* dicuntur, inde est ad nos hoc nomen per deriuationē translatum.

Flores nominati, quod cito defluat de arboribus, quasi fluores, quod cito soluantur. In his duplex gratia, coloris & odoris. Austro enim flores soluantur, Zephyro fiunt:

Germen dicimus, surculū prægnantem, à gerendo: vnde & germinatio.

Fructus nomen accepit à frumine, id est eminente gutturis parte, qua vescimur. Inde & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum, & arborum, quibus vtique vtimur. In animalibus verò abusiue, & translatiue vocamus fructum.

Poma dicta ab opimo, id est, à copiæ vbertate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad mandendum: sic & immatura, quia priusquam matura fiant, dura sunt ad mandendum.

Ligna dicta, quia incensa couertuntur in lumen. Vnde & lychnum dicitur, quod lumen det.

Hastula à tollendo nuncupata, quasi ab stula: Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur recisione, aut hastulæ ambusta, aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem. De quo Virgilius, raptiq. in fomite flammam.

Torris, lignum adustum: quem vulgus Titionem appellat, extractū ex foco, semiustum, & extinctum.

Quisquiliæ, stipulæ immixtæ surculis, & folijs aridis. Sunt autem purgamenta terrarū.

Caries, putredo lignorum, dicta hoc nomine, quod eueniat lignis virtute carentibus.

De

Cap. VI. Arbustum locum--salictum. Verba sunt

Seruij Eclog. 3.

Sylua dicta q. xylua. F. xyla, dicta autem Sylua à πύλον. s. pro adspiratione succedente.

Auiaria è Seru. Georg. 2. ad illud--rubent auiaria baccis.

Recidiua. è duob. Seruij locis Æn. 4. ad. -- recidiua manu p. P. v. & Æn. 10. ad illud. Dum Latium Teucri, recidiuaq. Pergama quærunt.

Infitio d. cum fisso trunco--immittitur. Ex eod. Georg. 2. ad illud--arbutus horrida. Vbi fisso, non infixo ex hoc loco, & manuscrip. Seruij lib. legendum est.

Plantæ--Plantaria--transfer. Ex eod. ibid.

Nam Physici dicunt, &c. Ex eod. Æn. 4.

Corticem veteres corucem. Corium lubenter legitur ex vestigijs quantumvis lubricis, Tarraconen. codicis. Truncus est statura arboris insistentis radice, veteres quorum voce vocabatur.

Liber. è Seru. Eclog. 10.

Virgultum, quia ex virga. Al. quia hæc virga.

Et idcirco in ea hos sustinent illigatos. Vt in Mercurij caduceo videmus.

Reges, ac magistri. Magistri vel puerorum: vel magistratus: sic. n. alibi Isthiorus vsurpat.

Flagella dicuntur. è Seru. vbi sup. c. 5.

Cymas--q. comas. Item inf. cap. 10. cyma quasi coma.

A frumine i. eminent. g. p. è Seru. Æneid. 1. -- ad v. frugesq. receptas.

Vnde & lucinium. F. Lychnus, vel ellychnium.

Fomes est astula. Dicitur à nobis hodie vulgo astilla. Sed Festus: Fomites sunt astulæ ex arborib. dum cæduntur excussæ. Opilius adustas iam vites vocari existimat fomites.

Torris lignum adustum Hieronym. in Zachar. c. 3.

Cur quasi torrem, quem vulgo titionem vocant, Iesum conaris obruere, qui de Babylonica captiuitate, quasi semiustus euasit.

Quisquiliæ. Festus. Quisquiliæ, putant dici, quidquid ex arboribus minutis surculorum cadit, velut quidquid cadit.

De Proprijs nominibus arborum.

Cap. VII.

Palma dicta, quia manus victricis ornatus est, vel quod oppansis est ramis, in modum palmæ hominis. Est enim arbor insignis victoriæ, proceroque ac decoro virgulto, diuturnisque frondibus vestita, & folia sua sine vlla successione conseruans. Hæc Græci Phœnicem dicunt: quod diu duret, ex nomine auis illius Arabiæ, quæ multis annis viuere perhibetur. Quæ dum in multis locis nascatur: non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequenter autem in Ægypto, & Syria. Fructus autem eius dactyli, à digitorū similitudine nuncupati sunt: quorum etiam & nomina variantur. Nam alij

appellantur palmulæ, similes Myrobalani. Alij Thebaici: qui & Nicolai. Alij nucuales quos Græci Caryotas vocant.

Laurus, à verbo laudis dicta. Hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud antiquos autem Laudea nominabatur, postea d littera sublata & subrogata r dicta est laurus, vt in auriculis, quæ initio auriculæ dictæ sunt, & medidies, qui nunc meridies dicitur. Hanc arborē Græci δαφνὴν vocant, quod nunquam deponat viriditatē, inde illa potius victores coronantur. Sola quoque hæc arbor vulgo fulminari minimè creditur.

Malum à Græcis dictum, quod sit fructus eius pomorū omnium rotundissimus. Vnde & hæc sunt vera mala, quæ vehementer rotunda sunt. Malum Matianū à loco vocatum, vnde prius aduectum est. Nam multæ arbores nomina ex prouincijs & ciuitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt. Virgilius, Amantibus, quid ex malo quæri soleat, ostendit.

Mala Cydonia nomen sumpserunt ex oppido, quod est in insula Creta, de qua dicere solent Græci, vrbium Cretensum matrem Cydoniam: ex cuius pomo cydonitū conficitur. Fit quoque ex ea & vinum quo languentiū desideria falluntur. Nam specie, & gustu, & odore cuiuslibet vini veteris imaginem repræsentat.

Melimum, à dulcedine appellatum, quod fructus eius mellis saporem habeat, vel quod in melle seruetur, vnde & quidā. Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle Ponentur, dicas: hæc melimela placent.

Malum Punicum dicitur, eo quod ex Punicæ regione sit genus eius translātū. Idem & Malogranatum, eo quod inter corticis rotunditatem granorum continēt multitudinem. Arbor autem Malogranata est generis fœminini, pomum verò generis neutri. Flores malorū à Græcis appellati sunt κάρωνες. Latini Caducum vocāt. Agrestitū autem malorum flores Græci βαλάνους appellauerunt, quorum alij albi, alij purpurei, alij rosei reperiuntur, similes floribus Mali Punici. Negant medici Mali Punici corpora nostra nutriri: sed eo sic opinantur vtendum, vt medicari potius, non alere, videatur.

Malum Persicum, cui brevis admodum vita concessa est: trium generū esse fertur, Duracinum, Armenicum, & Persicum. Duracinum

racinum nuncupatur, eo quod pomum eius in gustu acorem referat. Armeniacum dicitur, quod primum genus ab Armenia sit aduectum. Persicum vocatum, quod eam arborem primus in Ægypto seuerit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat interfectorium, apud nos autem iucundum ac suauem. v Horum aliud præcox, aliud vocatur ætium.

* Medica, arbor cuius nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit, asportata primum à Medis, vnde & vocabulum sumpsit. v Hanc Græci κεδρόμηλο: Latini Citriã vocant, quod pomum eius ac folia cedri odorem referant. Malum eius inimicum venenis, & hoc est quod idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illa foueri animam. 2 Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea, partim acerba, partim maturata, partim adhuc in flore sunt posita, quod in cæteris arboribus rarum est.

Mella, quam Græci Lotõ appellant, quæ vulgo propter formam & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna, fructum ferens comestibilem, b maiorem pipere, gustu suauem, vnde & Mella vocata est.

Coccimela, quam Latini ob colorem Prunum vocant, alij c à multitudine enixi fructu Nixã appellant. Cuius generis Damascena melior, à Damasco oppido, vnde prius asportata est, dicta: cuius solum pomum stomacho mederi probatur: nam cætera noxia perhibentur. d Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactium distillat, quo & medici, & scriptores vtuntur.

e Elæomeli, nascitur in Palmyra Syriæ ciuitate, ex eo ita appellata, quod ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suavis.

f Epimelis Sorbo similis, mediocris arbor & flore candidulo, dicta quod dulcedine sit eius fructus & acuto sapore comixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

g Melopos, arbor in Africa Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, qui à loco Ammoniacus nominatur.

h Mespilus, arbor spinosa, fructu similis malorum: sed paullo breuiore, vnde & appellata, quod pilulæ formam habeant eius poma.

i Pyrus vocata videretur, quod in ignis speciem deformata est: nam hoc genus pomum ab amplo incipit, & in angustum finit, sicut

ignis. Pyrus autem arbor, fructus eius pyrum est. Cuius multæ species, ex quibus. k Crustumia sunt pyra ex parte rubentia, ab oppido Crustumio nominata. l Poma pyri iumentis imposita, vel si pauca, vehementer onerosa dicuntur esse.

m Cerasus, à Ceraso vrbe Ponti vocata. Nam Lucullus, cum Cerasum ciuitatè Ponti delesset, hoc genus pomum inde auexit, & à ciuitate Cerasum appellauit. Arbor autem Cerasus, pomum cerasum dicitur. Hoc etiã & ante Lucillum erat in Italia, sed durum, vnde & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus. Vnde & Virgilius, bona bello Cornus.

Ficus Latinè à fecunditate vocatur. Feracior enim est arboribus cæteris. Nam ter quaterque per singulos annos generat fructum, atque altero maturescente, alter oboritur. n Hinc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fecundior fertur, cuius lignum in qua missum illico mergitur, & cum in limo aliquandiu iacuerit, deinde in superficie sustollitur, versa vice natura, quado madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletæ ficis alebantur: o priusquam eos Pythagoras exercitator ad carnis usum, qui fortior cibus est, transtulisset. A senibus in cibo sæpius sumptæ ficus, rugas eorum feruntur distendere. p Tauros quoque ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt.

Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur carpit. Rumpit enim, & prodit ex latebris quibus concepta est. Alij putant Caprificum dictam, quod ficus arbor eius remedio fecunderetur.

Morus à Græcis vocata, quam Latini Rubum appellant, eo quod q fructus eius velut virgulti rubent. r Est enim Morus syluestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames ac penuria confouetur. s Huius folia superiacta serpenti feruntur interimere eum.

Sycomorus, sicut & Morus Græca nomina sunt. Dicta autem Sycomorus, quod sit folijs similis Moro. Hanc Latini Celsam appellant ab altitudine, quia non est breuis vt Morus.

Nux appellata: quod vmbra, vel stillidium foliorum eius proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini t Iuglandem vocant, quasi Iouis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Ioui, cuius pomum tantam

vini

vim habet, vt missa inter suspectos herbarum vel fungorum cibos, quicquid in eis virulentum est, exsudet, rapiat, atque extinguat.

v Nuces autem generaliter dicuntur omnia tecta corio duriori, vt Pineæ, Auellanæ, Iuglandes, Castaneæ, Amygdalæ. Hinc & nuclei dicti, quod sint duro corio tecti. At contra poma, omnia mollia, mala dicta: sed cum adiectione terrarum in quibus antea nata sunt, vt Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

Amygdala, nomen Græcum est, x quæ Latinè nux longa vocatur. y Hanc alij Nuciclam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius. Cum se nux plurima syluis Induet in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbuta sequentia præuenit.

z Auellanæ, ab Auellano Campaniæ oppido, vbi abundat, cognominatæ sunt. a Hæc à Græcis Ponticæ appellatur, eo quod circa Ponticum mare abundant.

Castaneam, Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάστανον vocant, propter b quod fructus eius gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui, dum eijciuntur, quasi castrantur. Hæc arbor, c simul vt excisa fuerit, tanquam syluam ex sese expululare consuevit.

C Ilex ab electo vocata. Huius enim arboris fructum homines primum ad victum sibi elegerunt, vnde poeta, Mortales primi rutabant gutture glandem. Prius enim, quam frumenti vsus esset, antiqui homines glande vixerunt.

d Suberies, arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideo appellata Suberies, eo quod fructus eius sues edunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberies, e quasi subedies.

Fagus, & Esculus arbores glandiferæ ideo vocatæ creduntur, quod harum fructibus olim homines vixerint: cibumque sumpserint, escamque habuerint. Nam f Esculus ab esca dicta, g Fagus verò à Græco vocabulum traxit. φάγειν enim Græcè comedere dicitur.

h Xyliglycon, quam Latini corruptè Siliquam vocant, ideo à Græcis tale nomen accepit, eo quod ligni eius fructus dulcis. ξύλον quippe dicunt lignum γλυκὺ dulce. i Huius arboris pomo succus expressus, Acatia à Græcis dicitur.

A k Pistacia, quod cortex pomi eius Nardi pistici odorem referat,

Pinus, arbor picea, ab acumine foliorum vocata. l Pinum enim antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam m Græci πεύκη vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod defudet picem. Nam & specie sibi differunt. In Germaniæ autem insulis huius arboris lacryma electrum gignit. Gutta enim defluens rigore, vel tepore in soliditatem durefcit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est succinum: eo quod succus sit arboris. n Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea feruntur: sicut nux nocere omnibus.

B Abies dicta, quod præ cæteris arboribus longe eat, & in excelsum promineat. o Cuius natura expers est terreni humoris, ac proinde habilis, atque leuis habetur. De qua Virgilius. Et casus abies visura marinos: quia ex ea naues fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

Cedrus, quam Græci κέδρον vocant: quasi p καιμένης δρυός ὑγρόν, id est arboris humor ardentis, cuius folia ad Cypressi similitudinem respondent. Lignum verò iucundi odoris est, & diu durans: nec à tineâ vnquam exterminatur. De qua Persius. Et Cedro digna locutus. Scilicet propter durabilem perpetuitatē. q Vnde & in tēplis propter diurnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. r Huius ligni resina Cedria dicitur, quæ in conseruandis libris adeo est utilis, vt perliti ex ea nec tineas patiantur, nec tempore conefciant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

s Cyparissus, Græcè dicitur quod caput eius à rotunditate in acumē erigitur. Vnde & κωνοειδής vocatur, id est alta rotunditas. Hinc & fructus eius Conus, quia rotunditas eius talis est, vt conum imitetur. Vnde & coniferæ Cyparissi dicuntur. Huius lignum Cedro penè proximam habet virtutē. Templorum quoque trabibus aptum, impentrabili soliditate nunquam oneri cedit: sed ea, qua in principio fuerit, firmitate perseuerat. t Antiqui cypressi ramos prope rogam constituere solebant, vt odorem cadauerum, dum vrentur, opprimerent iucunditate odoris sui.

v Iuniperus Græcè dicta, siue quod ab amplo in angustum finiat, vt ignis: siue quod conceptum diu teneat ignem: x adeo vt si prunæ

prunæ ex eius cinere fuerint opertæ, vsque ad annum perueniant. πύρ enim apud Græcos ignis dicitur. Juniperus autem alia parua, alia magna est.

² Ebenus, in India & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durefcit in lapidem. Cuius lignum nigrum est, & cortex leuis vt lauri, sed ^a Indicū maculosum est in paruulis distinctiōnibus albis, ac fuluis. Æthiopicū verò, quod præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leue, & corneum. ^b Est autem Mareotica palus in India, vnde Ebenus venit. ^c Lucanus. Ebenus Mareotica, inquit, Ebenus autem crepūdijs illigatur, vt infantem visū nigra non terreant.

Platanus, à latitudine foliorum dicta, vel quòd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nam πλάτος Græci latum vocant. Expressit huius arboris Scriptura & nomen & formam dicens, Quasi platanus dilatata sum iuxta aquam in plateis. Est autem tenerrimis folijs, ac mollibus, & vitium similis.

Quercus, siue Quernus dicta, quod ea soliti erant dij gentium quærentibus præcinere, arbor multum annosa: ^d sicut legitur de quercu Mæbre, sub qua habitauit Abraham: quæ fertur vsque ad Constantis regis imperium per multa secula perdurasse. ^e Huius fructus Galla appellatur. E quibus vna agrestis ὀμφακίτης dicta, parua forma, sed firmo corpore atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera, βάλανος leuis, ac lenis, ac nimium perforata, flucernarum tantum vsibus necessaria.

Fraxinus vocari fertur, quòd magis in asperis locis, montanisque fragis nascatur. Hinc per deriuationem fraxinus, sicut à monte montanus. De quo Ouidius, & fraxinus utilis hastis.

^g Taxus venenata arbor vnde & toxica venena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi, & alię gētes faciunt. Vnde & poëta: Ityreostaxi torquentur in arcus. ^h Ityreos autē dicit, Parthicos.

Acer, coloribus impar.

ⁱ Robur autē generaliter dicitur ex omni materia, quicquid est firmissimum.

Alnus vocatur, quòd alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera, & mollis, quia in humecto loco nutritur.

Vlmus nomen accepit, quod viginosis locis, & humidis melius proficit. Nam in montanis & asperis minus læta est.

^k Laræx, cui hoc nomen à castello Laricino inditum est: ^l ex qua tabulæ tegulis affixæ flammam repellunt, neque ex se carbonem ambustæ efficiunt.

Populus dicta, quod ex eius calce multitudo nascatur. Cuius genus duplex est. Nam altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia eius vna parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor, habens quasi noctis & diei notas: quæ tempora ortu solis occasique constant. ^m Generat etiam resinam circa Eridanum fluuiū, vel, vt alij memorant, in finibus Syriæ.

Tiliam dicunt vocatam, eò quod utilis sit ad vsum telorū nitore & leuitate iaculandi. Est enim genus materiæ leuissimæ, ⁿ Salix dicta quòd celeriter saliat, hoc est velociter crescat, ^o arbor lenta, vitibus habilis vinciedis. Cuius seminis hæc dicunt esse naturā, ^p vt si quis illud in poculo hauserit, liberis careat: sed & fæminas infæcūdas efficit. ^r Populus autem, & salix, & tilia mollis materię sunt, & ad sculpturam aptæ.

^c Vimen vocatur, eò quod vim habeat multam viroris. ^t Natura enim eius talis est, vt etiam si arefacta adluatur, virescat: deinde excisa atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

Myricæ, quam Latini Tamaricem vocant, ex amaritudine nominata. Gustus enim eius nimis amarus est. ^v Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur: ex qua etiam arbore maleficis artibus μισήθηρα, id est, odia concitari dicuntur.

Myrtus à mari dicta, eò quod magis littorea arbor sit. Vnde & Virgilius, Littora myrtetis lætissima, & amantes littora myrtos. Hinc est, quòd à Græcis μυρτίνη dicitur. ^x Medicorum autē libri hanc arborem aptā scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

Lentiscus, quod cuspis ipsius lenta sit & mollis. Nam létum dicimus quicquid flexibile est: unde & lentum vimen, & vites, Virgilius, Et lentæ vites: pro flexibiles. ^y Huius fructus oleum defudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cuius plurima, & melior in Chio insula gignitur.

^z Terebinthus arbor, Græcū nomē, generas resinā omnium resinarum præstantiorem.

Buxus, Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptū, πύξος enim appellatur apud eos, arbor semper virens, & læuitate materiæ elementorum apicibus apta. Vnde & Scriptura, Scribe in buxo.

^b Rho-

^l Rhododendron, quod corruptè vulgo Lorandrū vocatur, quòd sit folijs lauri similibus, flore vt rosa. Arbor venenata, interficit enim animalia, & medetur serpentium vexationes.

Herbitum, vocauerunt pastores, eò quòd vice herbæ præbeatur pecoribus, vbi defunt pascua.

^c Turbifcus, quod de vno cespite eius multa virgulta surgant, quasi turba.

Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hinc & stipula per diminutionem.

Arundo dicta, quod cito arefcit: Hæc veteres cannam vocauerunt, arundinē vero postea Varro dixit. Sanè sciendū, quod Latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. ^B Apud eos enim calamus canna dicitur.

^d Cicuta autem est, quod est inter cannam nodos: ^e dicta, quod lateat. In Indicis stagnis nasci arūdines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suauissimū succum bibunt: vnde & Varro ait: Indica non magnū in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor, Dulcia cui nequeant succo concedere mella.

^f Sambucus, mollis, & peruia arbor.

Rhamnus, genus est rubi quā vulgò Senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum.

^g Sentix, dicta à situ, quod est terra inculta: in qua sentices spinæ quæ nascuntur. Maiores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quod vi prenda.

Oleaster dictus, quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atq. syluestris: amara atq. infructuosa: cui insertus oliuæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriā qualitatem. ^h Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gūmi simulat sine vilo qualitatis morsu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

Oliua Græcè ἔλαιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, vt oliua dicatur. ⁱ Olea autem ipsa arbor est, fructus oliua, succus oleum. Est autem arbor pacis insigne, cuius fructus diuersis nominibus appellatur.

^k Orchades, oliuæ Græca etymologia à similitudine testiculorū vocatæ, quos Græci ὄρχεις vocant.

^l Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

Paphiæ, à Papho insula dictæ, vnde prius allatæ sunt.

^m Lyciniæ, eò quod optimum dent lumen. Nam λύχνος lumē est. Vnde & lychnū nomē accepit, quia aptum est flāmis & luminibus.

Pausia, quam corruptè rustici Pusiam vocant, viridi oleo & suauis apta. ⁿ Et dicta Pausia quòd pauatur, id est tundatur, vnde & pauimentum.

Syria dicta, pro eo quòd de Syria est alata, siue quia nigra est.

^o Crustumia, eadē & volemis dicta: eò quòd volam compleat magnitudine, hoc est mediam manū: vnde & inuolare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonū & magnum intelligunt.

^p Colymbades appellatæ - - -

Oleum autem ab olea nominatur. Nam vt diximus ^q olea est arbor, vnde deriuatum fit oleum. ^r Sed quod ex albis fuerit oliuis expressum vocatur Hispanum, à Græcis ὀμφακίον appellatum. Quod autem ex fuluis, & nondum mitibus fuerit expressum, Viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, Commune dicitur. Ex ijs ad vsū vitę primum est Hispanum, secundum Viride, tertium Commune.

^f Amurca, olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quòd ab oleo se emergat & fax eius sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

^c Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi κόμμι dicunt.

Resinam Græci ῥητίνη vocant, ῥέον enim Græcè dicitur quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorū, vt cerasi, lætisci, balsami, vel reliquarum arborum siue virgultorum quæ sudare produntur, sicut & odorata Orientis ligna: sicut gutta balsami, ac ferularū vel succinorū, cuius lacryma durefcit in gēmam. ^t Prima est resina terebinthina, omnium præstantior. Affertur autē ex Arabia Petræa atq. Iudæa & Syria, Cypro & Africa, ex insulis quoq. Cycladibus. Secūda est lætiscina: quæ mastix vocat: hæc ex Chio insula deportatur. Tertia pinalis: quarū alia πητύνη alia πευκίνη alia liquida alia arida: & afferuntur ex Tyrrena Colophonia. Vnde etiam nomen Colophonia resina sumpsit.

^D Pix Græcū nomē est: quā illi πίσσαν vocant. Alij volūt ex pino picē vocari, ^v hæc à Græcis appellatur Clonia: nos ramalē dicere possumus cui ^x probabilis splēdēs, læuis, & mūda.

^y Creandarum arborum naturaliter tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus

Ff surgunt,

furgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam A cætera vsus inuenit, fauente natura.
 z Omnia poma Latine neutri generis esse dicuntur: arbores autē fœminini sunt generis: exceptis paucis. vt hic oleaster, hoc filer, vt Virgilius, Molle filer. Item hoc buxum, licet & hæc buxus dicatur. Nam superfluam quidam volunt facere discretionem, vt hæc buxus de arbore dicamus: buxum verò de ligno composito.

a Cap. VII. Palma dicta quia man. vict. Ambros. 3. Hexam. c. 13. Laurus, & palma ad insigne victoria: lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est.

b Ex nomine auis illius. Contra Plinius lib. 13. cap. 3. ex arbore nomen aui inditum putari ait.

c Qui & Nicolai. à Nicolao Peripatetico, cuius consuetudine delectabatur Augustus: sed causam non vno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenæus, & Suidas.

d Alij Nucules quos Græci Caryotas. Sic Plin. καρυώτιδας vocat Diosc. lib. 1. c. 149.

e Hanc arborem δάφνη G. v. q. n. d. viriditatem. Respexisse quidam putabat ad Hegeffippum, qui lib. 3. c. 5. prope Antiochiam lucū esse ait, qui, quod semper viveat, Daphne sic appellatur.

f Sola quoq. hæc arbor fulm. Plin. libro. 14. c. vltim. Fulmine sola non icitur.

g Malum à Græcis dictum, sic sup. lib. 12. c. 1. Melo, quod fit rotundissimo membro.

h Malum Matianum à loco. Aliter Plin. lib. 15. c. 14. sed idem Plinius Matij quoq. oppidi meminit lib. 6. c. 4.

i Cydonitum conficitur. Vid. Pallad. in Octob.

k Fit quoq. ex ea vinum. De quo Diosc. lib. 5. c. 28.

l Melimelum. Plin. lib. 15. c. 14. Multea à celeritate mitescendi. quæ nunc melimela dicuntur à sapore melleo.

m Vnde & quidam. Martial. lib. 13. epig. 24.

n Idem & malogranatum. Plin. 13. c. 19. aliqui granatum appellant.

o Flores malor. à Græc. app. κάρτιοι. è Dioscorid. libro 1. c. 153.

p Latini Caducum. Aurelian. lib. 5. tard. c. 2. Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. Sic n. legendum existimo apud Aurelianum à forma ampullæ. Nam idem lib. 4. c. 3. Ampullagium vocari scribit. Ego vtrobiq. ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoque dixisset Isidorus mali Punici caducum ampullaciū à Latinis vocari.

q Agrestium autem malor. flores Græci Balauftiū, &c. è Dioscorid. cap. 155. περι βαλαυστίων. Balauftij meminit Plin. 26. c. 3. & Arnob. lib. 6. aduers. gent.

r Negant Medici. Id vno verbo complexus est Dioscorides ἀτροφοῦν dicens.

s Trium generum. Pallad. lib. vlt. c. 6. Genera eorum hæc: Duracina, Præcoqua, Perfica, Armeniaca.

t Quod eam arborem primus in Ægypto, &c. Vid. Plin. lib. 15. c. 13.

v Horum aliud præcox. Quod à nobis albercoq. voce non profus immutata, dicitur.

x Medica, &c. Verba sunt Solini. c. de Media.

γ Hanc Græci κερρόμυλον. Ita dicitur à Diosc. libro. 1. c. 167. quamuis scio suspectam quibusdam hanc vocem, qui κερρόμυλον malunt. Illud verò sciendum à Nicandri interprete κερρόμυλον dici, quod à nobis naranja.

z Hæc arbor omni fer--posita. è Seru. Georg. 2.

a Quæ vulgo--faba Syriaca, è Seru. sed lotos à Plinio faba Græca, ab Athenæo faba Ægyptiaca vocatur. De Mella nihil comperi.

b Maiorem pipere. Ita Dioscorides.

c Alij à multitudine enixi fruct. nixam. In margine codic. Rom. S. Petri hæc addita reperisse se, sed eadem manu aiebat Chacon. Hanc arborem Romani vocant prunū, Hispani nixū, Vandali, & Gotthi, & Sueui, & Celtiberi ceruleā. Retinent hodie vestigia huius vocis Lusitani & Galleci, qui pruna omnia, amexas, siue ameixas dicunt: & apud Aurelian. lib. 4. Tard. 3. 8. Pro, decoctione nixarum, aut glycirrhizæ. nixarum ego legerim: quod autem myxa pro nixa legendū quidam contendunt, ex Paulo Ægin. lib. 7. μυξα δένδρον καρπὸς ἐστὶ μικρότερος μὲν τῶν κοκκωμύλων, ἀνύαμει ἢ παραπλήσιος. Confirmat, quod de Galleciis diximus. Nam. m. in locū n. aut etiam contra in multis vocib. successisse, passim videmus.

d Hæc arbor sola gummi. Ex Diosc. lib. 1. c. 175.

e Quo & medici, & scriptores. Plin. lib. 13. c. 11. Vtilissimum pictorib. & medicis sed nihil mutò.

f Elæomeli suaui. Verba sunt Diosc. lib. 1. c. 37. sed de oleo, non de arbore. Plinius lib. 16. c. 7. Sponte nascitur in Syria maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arborib. pingue, crassius melle, refina tenuius, sapore dulci. Et lib. 23. c. 4. elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus: & arbor fortasse eodem nomine appellata est.

g Epimelis. Genus mespili, vt ait Diosc. lib. 1. c. 171. Vid. Macrob. lib. 3. c. 19.

h Melofos. Solin. c. 40. & arbor est melops (Al. melopos) Ex qua profluit lentus humor, quem ammoniacum nominamus. à Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib. 5. c. 98. ἀγαθὴ σπῆλαι.

i Mespila--quod pilulæ. Al. pirulæ.

k Pyrus q. in ign. sp. deformata. Sic Gotth. cc. alij formata.

l Crustumia sunt pyr.--nominata. è Seru. Georg. 2.

m Poma pyri iument. Ex Plin. lib. 23. c. 7.

n Cerasus--appellatum est. è Seru. Georg. 2.

o Hinc & carica à copia nomen. Est Caria ficuum fertilissima auctore Strabone, sed hac adiecta credo ab aliquo, cui carica sarcinā significaret, quod Hispani ex ea voce carga Itali carico fecissent.

p Priusquam eos Pythagoras exercit. Ex Plin. libro 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuidam tribuit Pausanias in heliac. posteriorib. cui Pythagoras Rheginus victor statua fecit, & quidem id à Laertio omissum, qui Pythagora pugilis meminit, valde miror: vt Plin. de ceptus videri possit.

q Tauros quoq. ferocissimos. Ita Plutarch. libro. 6. συμποσιακ. Id non nisi de caprisico refert Plinius.

r Fructus eius velut virgulti. Ex c. Rom. sed arbuti, quam virgulti mallemus.

s Est n. morus syluestris fructus afferens. Hieronym. Am. c. 7. ad illud: vellicans sycamoros, &c. Nobis autem, quia solitudo in qua morabatur Amos, nullam huiuscemodi gignit arborem, magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & pænuriam consolantur.

t Huius

f Huius

g Huius

h Huius

i Huius

k Huius

l Huius

m Huius

n Huius

f Huius folia superiecta scrip. Verba sunt Ambros. lib. 5. Hexam. c. 8.

g Iuglandem vocant q. Iouis gland. è Seru. Eclog. 8.

h Nuces autē generaliter dicuntur. è Seru. Eclog. 2.

i Quæ Latine nux long. Seru. ad illud; cum se nux plurima: plurima (inquit) id est, longa.

k Hanc alij nuciclam. Al. nucellam, nucedam, nucellam.

l Auellana ab Auellano Camp. opp.--cognom. è Seru. Georg. 2. ad illud. Plantis & duræ coryli, &c.

m Hæc à Græcis Pontic. sic Macrob. lib. 3. cap. 18. sed Athenæus libro. 2. Castaneam nucem Ponticam vocat.

n Quod fructus eius gemin. &c. Cum Græcam vocem dixisset, tutum putauit in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse manūs. Nam castoris. i. sibi meminisse (quod quidam credidit) ego minime puto.

o Simul vt excisa fuer. t. s. exp. c. Verba sunt Ambrosij Hex. lib. 3. c. 13.

p Suberies. Legitur hæc vox apud Fest. in Stura.

q Quasi subedies. F. suedies.

r Æsculus ab eca. Seru. ad--Æsculus imprimis. Georg. 2. Æsculus arbor est glandifera, quæ licet ab esu dicta sit, tamen per. æ. scribitur. Sicut calatum, licet à celocelas habeat deriuationem.

s Phagus. Ex eod. Eclog. 1.

t Xyliglycon. Eandem alij vel ξυλόκερας, vel κεράτιον vocant.

u Huius arboris pomo succ. exp. acatia. De Acatia Diosc. lib. 1. c. 134. sed apud illum arbor est, siue spina potius instar arboris, è cuius siliquis succus exprimitur. Et apud Plinium nihil commune siliquis cum acatia. Ergo deesse hic credo aliquid.

v Pistacia. Vid. Dioscorid. lib. 1. c. 178. & Plin. 25. cap. 22.

w Pinum n. antiqui acutū nom. Idem. sup. lib. 11. c. 1. & lib. 19. c. 19.

x Græci πένικον. Ex Ambros. Hex. 3. c. 3.

y Pinus creditur prodesse cunct. &c. Ex Pallad. in Nouemb. vid. Theoph. lib. 3. de caus. plant. cap. 15. cum Plinius contra existimasse videatur lib. 17. c. 12.

z Cuius natura expers est terreni humoris Vitruu. lib. 2. c. 9. Abies plurimum habens aeris, & ignis, minimumq. humoris, & terrenis leuiorib. naturæ partib. comparata, non est ponderosa.

aa Quasi καιομένως εἶδος ὑγρόν, &c. è Seru. ad v. Procumbūt piceæ Æn. 6. ex quo hæc Cedria melius aptarentur: de qua statim.

bb Vnde in templis propter diut. ex Ambros. 3. Hex. c. 13. & in sin. ps. 118.

cc Huius ligni refina Cedrea. Vid. Vitruu. libro. 2. c. 9.

dd Cyparissus Græc. dicitur, quod caput eius. Seru. Æn. 3. ad v. Aeris quercus, aut coniferæ Cyparissii: Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa novocid. h. est. Nam à rotunditate in acumen leuatur.

ee Antiqui cypressi ramos. Ex eod. Æn. 6. ad v. ferules ante cupressus.

ff Iuniperus Græcè. Iuniperus Latina est vox. Nam Græcè ἀκόντιος dicitur.

gg Adeo vt si prunæ eius, &c. Ex Hier. epist. ad Fabiolam. 126. mansione. 16.

hh Iuniperus autem alia paru. &c. Ita Dioscorid. libro 1. c. 104.

aa Ebenus in Ind. & Æthiop. è Seru. ad v. Sola India nigra fert ebenum, Georg. 2.

ab Sed Indicum maculos--fuluis. è Dioscorid. libro. 1. c. 130.

ac Est autem Mareotica palus in India. Seruius ad v. Mareotid. alb. Georg. 2. Ægyptiæ (inquit) Mareotis enim Ægypti pars est. & ad--sola India nigrū fert ebenum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accepimus.

ad Lucanus. Lib. 10.

ae Sicut legitur de querc. Mamb. &c. Hierony. in loc. Hebraic. Quercus Abrahā, quæ est Mambre vsq. ad Constantij. (Al. Constantis.) Regis imperiū monstrabatur, & mausoleum eius in præsentiarum cernitur.

af Huius fructus galla. è Dioscorid. lib. 1. c. 127.

ag Lucernarum tantum vsib. necessaria. Ex Plin. lib. 16. c. 7.

ah Taxus venenata arb. è Seru. Eclog. 9.

ai Ityreos autem dicit Parthicos. Verba sunt Seruij eo loco.

aj Robur autem general. Seruius Æn. 12. ad v. In medioq. focos, & D. c. a. Gramineas: Robur, omnino lignum, cum sit & species.

ak Larix cui hoc cognom. Ex Vitruu. lib. 2. c. 9.

al Ex qua tabulæ tegulis affix. Ex Pallad. in Nouemb. tit. 15.

am Generat etiam refinam. Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. c. 114.

an Salix dicta è Seru. Eclog. 1.

ao Arbor lent. vit. hab. v. Ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 13.

ap Vt si quis illud in poculo hauserit lib. careat. Ex Hieron. Isai. c. 5. vid. Plin. 16. c. 26.

aq Sed & fœmin. infœc. facit. Ex Diosc. lib. 1. c. 137. At Plinius sterilitatis medicamen. fœminis esse ait.

ar Populus autem, salix, & til. Ex Vitruu. lib. 2. c. 9. & Pallad. in Nouembri. tit. 15.

as Vimen--quod vim habeat. Immo quasi vincimen.

at Natura enim eius talis est, demergat. Ex Hilario in ps. 136.

au Hæc arbor--concitari, ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hæc de syluestri myrica, non de satina. Nam duo sunt genera. Vid. Plin. Theoph. Ambros.

av Medicorum autem libri, &c. è Seru. Georg. 2. ad v. folido Paph. de robore myrtus.

aw Huius fructus--gignitur. Ex Dioscorid. libro. 1. cap. 90. & 91.

ax Terebinthus. Ex eod. c. sequenti.

ay Et leuitate materia--scribe in buxo, ex Ambros. lib. Hex. 3. c. 3. locus autem scriptura Isai. c. 30.

az Rhododendrum. Diosc. lib. 4. c. 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alij Rhododendron vocant. Vid. Plin. lib. 16. c. 2. A nobis adelfa dicitur.

ba Turbifcus. Græci Thymelea.

bb Cicuta autem est--nodos. è Seru. Eclog. 2.

bc Dicta quod lateat. Inf. c. 9. Cicuta propter quod in Thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna, sicut dicitur fossa cæca, quæ occulta est.

bd Sambucus. Gotthic. libri, Sabucus.

be Sentix dicta à situ. Lusit verbis Virgilij: Per loca senta situ. Æn. 6.

bf Lacryma oleastro. Ex Diosc.

I Olea autem ipsa arb. fruct. oliu. &c. d. *Seru.* Sed truncis oleæ melius *Georg.* 2.
K Orchades *Orchades etiam legi in vetustis Virgilij libris, non vt vulgo, Orchites, admonuit Pierius.*
L Radiolæ. *Virg.* Orchites, & radij, & amara pausia bacca. *Rid. olim vocat Colum. libro. 12. cap. 47. vt distinguit (credo) à Radio maiore. De quo Cato. cap. 6. In agro Crasso, & caldo oleam conditiuam, Radium maiorem, Salentinam, Orchitem.*
M Liciniæ. *Licina meminit Plin. lib. 15. c. 2.*
N Et dicta Pausia, d. *Seru.*
O Crustuina item, & Volema. *Pyrorum genera hæc sunt, propterea inter oleas posita, quod Isidorus (vt diximus) Seruij commentarijs sine Virgilij carminib. est vsus, id illi fraudis sepe fuit. Quia Seruij locum inspexerit, id ita esse facile comperiet.*
P Colymbades appellatæ. d. *Plin. Colum. ll. Athen. lacunam facile expleas.*
Q Olea est arbor. vnde deriuatio est oleum. *Verba sunt Seruij.*
R Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispani à Græcis ὀμφάκιον. &c. *Plin. lib. 12. c. 7.* Omphaciō ex olea adhuc alba expressa; deterius ex drupa, ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tum colorem mutans; differentia, quod hoc viride est, illud candidum. *Porro de Hispano Galenus lib. 6. de simpl. medicam. Si oleū (inquit) gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia aduehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. Meminit quoque Hispani olei Aurelianus sepe, vt lib. 3. tard. c. 2.*
S Amurca--ab emergendo. *Seru.* Amurca per. c. scribitur, & per g. pronuntiat.
T Prima est resina terebinth, &c. d. *Dioscorid. lib. 1. c. 91. 92. & 95.*
V Hæc à Græcis appellatur Clonia. *Mendosè ergo apud Dioscoridem c. 95. πίσσα ή μεν υ γρά ή ενιοικωρον καλῶσι. Cum legendum sit κλωιον.*
Z Probabilis splendens, lenis, & munda. *Dioscorid. εστὶ δε καλή ή ειλδσσα, ή λεία, ή καθαρά.*
AA Creandarum arborum--natura. d. *Seru. Georg. 2. ad v. Princip. arborib.*
BB Omnia poma--ligno composito. *Ex eod. An. 2. ad v. folijs oleaster amaris: in eo quadam emendanda ex Isid.*

De arboribus aromaticis. Cap. VIII.

A Romata sunt, quæq. fragrantis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, siue aliarum regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur: siue quod aris imposita diuinis inuocationibus apta videantur, seu quod sese aëri inferere, ac miscere probantur. Nam quid est odor, nisi aer contractus?
 Thus, arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, ramis ad aceris qualitatem, Amigdalæ modo succum aromaticum fundens, album, & masticatione velut in puluerem resolutum: & cum frangitur, intus pingue est, & igni appositum

facile ardescens. Et appellatur apud nos masculinum, eo quod sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum & penè scabrosum: minus optimū. Adulteratur autem admixta resina siue gummi, sed dinoscitur sua proprietate. Nam thus igni impositum ardescit, resina fumescit: gummi verò liquefit calefactū. Thus autem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebæ in puluerem rediguntur, thus carpitur & virgulis tunditur, & sic inde manibus tollitur. Hoc & Libanū vocatum à mōte Arabiæ, vbi Sabæi sunt. Nam mons eorum Libanus dicitur, vbi thura colliguntur.
 Myrrha, Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, similis spinæ, quam ἀκανθον dicunt: cuius gutta viridis atq. amara, vnde & nomen accepit myrrha. Gutta eius spontè manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior iudicatur. Sarmenta eius Arabes ignibus fouent: quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumq. insanabiles morbos contrahunt. Myrrha autem Troglodytica ab insula Arabiæ dicta, vbi melior colligitur, & purior.
 Storax, arbor Arabiæ, similis malo Cydonio, cuius virgulæ inter Caniculæ ortum cauernatim lacrymam fluunt. Distillatio eius in terram cadens, munda non est, sed cum proprij corticis scrobe seruatur. Illa autè, quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida: dehinc fulua fit Solis caussa, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris iucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quod sit gutta arboris profluens, & cōgelata. Nam Græci stiriam guttam dicunt, Græcè autem στίραξ Latinè storax dicitur.
 Bdelium, Indiæ & Arabiæ arbor, cuius lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, leuis, pinguis, & equaliter cerea, & quæ facile molliatur, neque ligno vel terræ commixta, amara, odoris boni. Nam ex India fordida est & nigra & maiori gleba. Adulteratur autem admixto gummi: qui non ita amarificat gustum.
 Mastix, arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modū granorum est. Melior autem in Chio insula gignitur, odoris boni, candoris ceræ Punicæ. Vnde & splendorē cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina, vel thure.
 Piperis

Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucaſi, quod Soli obuersum est: folijs ad Iuniperi similitudinem. Cuius syluas serpentes custodiunt: sed incolæ regionis illius, cum maturæ fuerint, incēdunt. Et serpentes igne fugantur: & inde ex flāma nigrum piper efficitur. Nam natura piperis alba est, cuius quidem diuersus est fructus. Nam quod immaturum est, piper longum vocatur: quod corruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugosa & horrida fuerit, ex calore igni trahit & colorem, & nomen. Piper si leue est, vetustum, si graue nouellum: vitanda est autem mercatorum fraus. Solent enim vetustissimo piperi humecto argenti spumam aspergere aut plumbum, vt ponderosum fiat.
 Aloa, in India atq. Arabia gignitur: arbor odoris suauissimi ac summi. Denique lignū ipsius, vice thymiamatum altaribus adoletur, vnde & nomen traxisse creditur.
 Cinnamomum dictum, quod cortex eius in modum cannæ sit rotundus & gracilis. Gignitur autè in Indiæ & Æthiopiæ regionibus, frutice breui duorū tantum cubitorum, colore subnigro vel cinereo, tenuissimarum virgarum. Nam, quod in crassitudine extenditur, despectui est: quod verò gracilius prouenerit, eximium. Quod cum frangitur visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ seu pulueris.
 Amomum vocatum, quod veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria & Armenia: frutex eius botrosus semen reddens sibi cōnexum, flore albo veluti violæ, folijs similibus Brioniæ, odore etiam bono, somnos suauificat.
 Casia nascitur in Arabia: virga robusti corticis, & purpureis folijs, vt piperis. Est autem virtutis cinnamomi similis, sed potentia inferior: vnde pro Cinnamomi vice duplex eius pondus in medicamentis admiscetur.
 Calamus aromaticus à similitudine calami vsualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus, fuluus, fragrans spiritus suauitate. Qui cum frangitur, in multas fit partes scissilis, simulās gustu Casiam cū leui acrimonia remordente.
 Balsami arbor, in Iudæa intra terminos tantum XX. iugerum erat. Postquam eandem regionem Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est, stirpe similis viti, folijs similis rutæ, sed al-

bidioribus, semperque manentibus. Arbor autem Balsamum: lignum eius Xylobalsamum dicitur: fructus, siue semen Carpobalsamum: succus Opobalsamum. Quod ideo cum adiectione significatur, eo quod percussus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttam distillat: cauerna enim Græco sermone ὀπή dicitur. Cuius guttam adulterant admixto Cyprino oleo, vel melle. Sed syncera probatur à melle, si cum lacte coagulauerit: ab oleo, si instillata aqua aut admixta facillè fuerit resoluta: præterea si lanæ vestes ex ipsa polletæ non maculantur. Adulteratum quidem neque lacte coagulat, & vt oleum in aqua supernatat, & vestem maculat. Balsama autè si pura fuerint, tantam vim habent, vt si Sol excanderit, sustineri manu non possint.
 Cap. VIII. Aromata sunt quæque. f. Od. India. *Queq. id est, quæcumq.*
 ramis ad aceris qualitatem, &c. d. *Solin. c. 46.*
 Cum frangitur intus pingue. d. *Diosc. lib. 1. c. 82.*
 Et appellatur apud nos mascul. *Ex Plin. libro. 12. c. 14.*
 Adulteratur autem admixt. d. *Dioscorid. ibid.*
 Tus autem sine asp. d. *Seru. ad v. molles sua tura Sab. Georg. 2.*
 Myrrha Arab. arb. alt. ad. q. c. d. *Solin.*
 Similes spinæ quam ἀκανθον vocant *Seru. Georg. 2.* Acanthus arbor est in Ægypto semper frondēs, ἀκανθος dicta, quia spinis plena est.
 Vnde & nomen accepit. Nam myrrha è voce Hebraea fluxit: vt item Cinnamomū, Nardus, Crocus: Agallochus siue Aloe auctore Hieronymo.
 Gutta eius sponte man. d. *Solin.*
 Myrrha autem Troglodytica. d. *Dioscorid. lib. c. 180.* sed sinu fortasse legendum pro insula.
 Storax arbor Arab. Donatus in Adolph. sc. 1. Storax (inquit) ab odore. Eadem vox legitur apud Solinum Styraç apud Plin. & alios.
 Similis malo Cydonio. d. *Diosc. c. 80. Plinius, 12. c. 25. Cotoneo malo similem.*
 Bdelium. *Vid. Diosc. c. 81.*
 Equaliter cerea. *Id est, vndiq. cerea. Plinius: esse autem debet translucidum simile ceræ.*
 Mastix. d. *Dioscorid. c. 91.*
 Candoris ceræ Punicæ. *Tyrhena ceræ Diosc. sed hoc fortasse è Plinio, qui ceram Punicam candidissimam fieri dicit.*
 Piperis--similitudinem. d. *Solin. c. de India.*
 Cuius quidem diuersus est fructus. *Ex eod.*
 Vnde & nomen traxisse creditur. *An quia, cum Græcis ἀρωσ sit area; ara pro area in glossis legit siue Isidorus, siue, quod magis credo, qui hac illi adiecit.*
 Nam quod in crass. -eximium. d. *Solin. c. 43. Vid. Theoph. lib. 9. de hist. plant. c. 5.*
 Frutex eius botrosus sem. d. *Diosc. lib. 1. c. 14.*
 Casia. *Ex eod. c. 12.*
 Calamus aromatic. d. *c. 17.*
 Balsami arbor. d. *Solin. c. 48.*

- ^a Folijs similis rutæ s. a. s. q. m. è Dioscorid. c. 18.
^d Arbor autem balsamum. è Seru. Georg. 2.
^e Opobalsamum, quod ideo cum adiectione signif. & c. ex Hegeffip. lib. 4. c. 17.
^f Eo quod perculsus ferreis vng. Ita quidem Dioscor. & Theophrastus. Melius Plinius: Ferro ladi vitalia odit, & Tacit. v. hist. si vim ferri adhibeas, pauent venæ Hegeffip. libro 1. Virgultisque innascitur, quæ acutis lapidib. incidunt pueri agricolar.
^h Balsama autem, si pura fuerint. è Seru. Georg. 2. ad illud. Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?

De herbis aromaticis, siue communibus. Cap. IX.

EXtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui causa resonant, habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum etymologiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina.

^a Folium dictum, quod sine vlla radice innatâs in Indix littoribus colligitur. Quod lino perforatum, siccant Indi atque repouunt. Fertur autem Paradisi esse herba gustu Nardum referens.

^b Nardus, herba est spicosa, vnde & à Græcis *ναρδος ἄχως* appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quod mons, in quo inuenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Est autem Indica multiformis, sed melior Syriaca, leuis, fulua, comosa, spica parua, odoratissima, Cyperum simulans. Quod si multum in ore tardauerit, linguam siccatur. Nardus Celtica, à regione Gallix nomen traxit. Nascitur enim sepius in Liguriæ Alpibus, & in Syria, frutice paruo, radicibus in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantum propter odorem bonus. Thyrsi eius, atque radice vtilis probantur vsibus nostris.

^d Costum, radix herbæ est nascentis in India, Arabia, & Syria, sed melius Arabicum: est enim album & leue, suaue, iucundi odoris, Indicum colore atro, & leue, vt ferula: Syriacum verò pondere graue, colore buxæ, odore acri, summum tamen album, leue, aridum, gustum incendens.

^e Crocum dictum ab oppido Ciliciæ, quod vocatur Coricium, quanquam & alibi nascatur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia. Vnde & à potiore parte nomen accepit. Nam multæ res nomina sumptæ sunt à locis, vbi

plus prouenit, & melius aliquid. ^f Optimum est autem, quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua, porrectæ longitudinis, integrum, & neque in fragmenta comminutum, inspiratione bona, & cum carpitur, manus inficiens, & leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit: aut vetustum, ^h aut infusum agnoscitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoque ponderis causa spuma argenti contrita adijcitur, & proditur, si puluerulentum reperitur, ⁱ atque decoctum ab odore proprio fuerit lapsum.

^k Crocomagma, expressis aromatibus crocini vnguenti, atque informato sedimine in pannusculos, fit: & ideo sic appellatur.

^l Asarum, nascitur in vmbrosis montibus, folijs Casix similibus, inter quæ flos iuxta radicem purpureus, in quo semen continetur vuarum simile, radicibus pluribus, atque tenuissimis, & benè redolentibus, & est virtute similis Nardo.

ⁿ Phu, nascitur in Ponto, folijs Oleastro similibus.

Cyperus à Græcis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. ^o Radix eius est iunci trianguli, folijs porri similibus, radicibus nigris, siue contiguis, in similitudine oliuarum odoratissimis atque acerrimis. Nascitur in paludibus atque vacuis locis. Traditur etiam alia species Cyperi, quæ in India nascitur, & appellatur lingua eorum Gingiber.

^q Iris Illyrica à similitudine Iris cælestis nomen accepit. Vnde & Latinis Arcumen dicitur: quod flos eius coloris varietate eundem arcum cælestem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima & violentissima est: species eius folijs gladioli similibus, radice aromatica, odoris boni.

^r Acorum, folijs Iridis similibus, radicibus saporis acerrimi, sed odoris iucundi: propter quod & aromatica est.

^t Meum ---

^v Cardamomum ---

^x Squinum, melius quod in Euphrate nascitur, quam quod in Arabia, fuluum, multiflorum, purpureum, tenue, odoris rosei, cum manu fricatur, gustu multum incendit linguam, atque mordet. Huius ^y flos *σχημύς* dicitur. ^z *Αΐπος* enim Græcè flos nuncupatur.

Thymum appellatum, quod flos eius odorem refert. De quo Virgilius: Redolentque thymo fragrantia mella.

^z Epi-

^z Epithymum, Græcum nomen, quod Latine dicitur flos thymi. Nã flos Græcè thymum vocatur. Est autem flos Tymbræ similis.

^a Samfucus est, quem Latini Amaracum vocant. Cuius nominis vsus Virgilius etiam ad Venerem referens ait: - Vbi mollis Amaracus illum Floribus & dulci aspirans complectitur vmbra. Aptæ est autem hæc herba vnguentis. ^b Vnde & nomen traxit Amargus à puero cuiusdam regis: qui casu lapsus dum ferret vnguenta, nouum & gratissimum ex confusione odorem creauit.

^c Hyacinthus, herba est habens florè purpuream. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in saltibus inter purpureos flores repertus est interfectus, deditque nomen herbæ puerilis funeris casus. ^d Est autem radice, & flore bulbi similis, pueros à putredine retinens.

^e Narcissus herba fabulose impositum nomen habet, à quodam puero, cuius membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in candore retinet foliorum.

Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

Lilia lactei floris herba, vnde & nuncupata, quasi lilia, & cuius cum cador sit in folijs, auri tamen species intus effulget.

^h Viola, propter vim odoris nomen accepit. ⁱ Huius genera sunt tria, purpureum, album, melinum.

^k Acanthus, herba Ægyptia semper frondens, spinis plena, flexili virgulto. In cuius imitatione arte vestis ornatur, quæ Acathina dicitur, & Acanthis dicta.

^l Hedera dicta, quod arboribus reptando adhæreat. De qua Virgil. Inter vitrices hederam tibi serpere lauros. Alij hederam aiunt vocatam, quod hædis supra lactis abundantiam in escâ à veteribus præbeatur. ^m Hederæ, frigidæ terræ indices sunt secundum Physicos. Nam antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hederam coronetur.

Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quendam flauium plurimum gigni, atque inde à Græcis appellari. Hoc Romani alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quod sumptum, motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autem genera, ⁿ album, & nigrum.

^p Acone, portus est Bithyniæ, qui prouentum malorum graminum vsq. ad eum celebris est, vt noxias herbas Aconita illinc nomine

^a mus. ^q Nã Toxica venena ex eo dicta, quod ex arboribus taxeis exprimentur: maxime apud Cantabriam.

^r Euphorbium dictum, quod eius succus oculorum acuat visum. Cuius vis tanta est, vt duris carnibus superadicta citius coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plurima in Mauritania.

^s Laser herba nascitur in monte Oscobagi: vbi & Ganges fluuius oritur: cuius succus dictus primum Lactis: quoniam manat in modum lactis: deinde vsu deriuante Laser nominatum est. Hoc est à quibusdam Opium Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

^v Aloe, herba amarissimi succi.

^x Panace, herba fragrantis odoris, thyrsifera similis, ex qua profluit succus: qui Opopanace dicitur, croceus & pinguis, odor grauis, & amarissimus.

Galbanum, succus est ferulæ.

Dyctæ, est mos Cretæ, ex quo Dyctamnium herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerua vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentia est vt ferrum à corpore expellat, sagittas excutiat: vnde, & eius pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhaerentes eiciunt. ^y Hanc quidam Latinorum Poleium Martis dicunt, propter belli tela excutienda.

^z Mandragora dicta, quod habeat mala suaue olentia, in magnitudinem mali Martiani. ^a Vnde & eam Latini malum terræ vocant. ^b Hanc poetæ *ανδρωπόμορφον* appellant, quod habeat radicem formam hominis simulantem. ^c Cuius cortex vino mixtus ad bibendum datur ijs, quorum corpus propter curam secandum est, vt soporati, dolorem non sentiant. Huius species duæ. ^d Fœmina, folijs lactuce similibus, mala generas in similitudinem prunorum. ^e Masculus verò, folijs betæ similibus.

^e Papauer herba somnifera: de qua Virgilius, Lethæo perfusa Papauera somno. Sopor enim languentibus facit. Eius alia est vsualis, alia agrestis, ex qua fluit succus, quæ Opium appellant.

Colocynthis, cucurbita agrestis, & vehementer amara, quæ similiter, vt cucurbita flagella per terram tendit. ^s Dicta autem Colocynthis, quod sit fructu rotundo, atque folijs, vt cucumis vsualis.

^h Centauriam Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem

& λιμνῆσιος, quia locis humidis nascitur. A Eadem, & Fel terræ propter amaritudinem.

Glycyrrhiza Græcè ex eo dicta, quod dulcè radicè habeat. γλυκὺ enim dulce Græci dicunt. Eadem ἄδυσος, quia sitientibus sitim sedat.

ⁱ Dracontea vocata, quod hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq; draconis imitetur, vel quod eam herbã viperæ timeat.

^k Chelidonia ideò dicitur, vel quod aduentu hirundinũ videtur erũpere, vel quod pullis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

^l Heliotropium nomen accepit primò, quod æstiuo solstitio floreat, vel quod Solis motibus folia circumacta conuertat. Vnde & à Latinis Solisequia nuncupatur. Nam & Sole oriente flores suos aperit, idem se recudit, cum Sol occubuerit. Ipsa est quam Latini Intubum syluaticum vocant. ^m Hæc & Verrucaria, quod extinguat verrucas ex aqua pota, vel in cataplasmate posita abstergat.

ⁿ Pentaphyllon, à numero foliorũ dicta, vnde eam Latini Quinq. folium vocant: herba adeò munda, vt purificationi, & templis adhiberi à Gentilibus solita esset.

^o Hyssopus, herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & in veteri testamẽto per Hyssopi fasciculos aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat. Nascitur in petris hærens saxo radicibus.

^p Reubarbarum, siue Reuponticum: illud, quod trans Danubium in solo barbarico: istud, quod circa Pontũ colligitur, nominatũ est. Reu autem radix dicitur. Reubarbarum ergò, quasi radix barbara. Reuponticum, quasi radix Pontica.

Hyoscyamos à Græcis, à Latinis Herba calicularis, quod caliculi eius in figuram cantharorũ nascantur, vt est mali Punici, quorum ora serata sunt, habentia intrinsecus semina papaueris similia. Hæc herba, & infana vocatur, quia eius vsus periculosus est. Denique si bibatur, vel edatur, infantiã facit, vel somni imaginem torpidã. Hæc vulgus Milimindrũ dicit: propter quod alienationem mentis inducit.

Saxifraga vocata, quod semẽ eius petras in vesica frangat, atque cominuat.

Gentiana nomen sumpsit, vt medici memorat, ab inuẽtore, radicibus Aristolochiæ

similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Galatia Asia.

Satureia, calida, & propè ignita. Vnde illi & nomen inditum credunt, quod pronos facit in Venerem.

Satyrium dicta à Satyris, propter incendiũ libidinis, quam vulgus Stringum vocat: Venerem enim suscitatur. Eadẽ & Orchis, quod radix eius in modum testiculorum sit: quos Græci ὄρχας vocant. Item & Leporina, propter quod caulem mollem emittat.

Urtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Est enim igneæ omninò naturæ, & tactu perurit: vnde & pruriginem facit.

^f Artemisia, herba Dianæ à gentilibus consecrata est, vnde & nuncupata. Græcè enim Diana ἄρτεμις dicitur.

^t Chamæmelos Græcè dicta, quod mali Matiani odorem habeat: sitque breuis, terræque vicina.

Chamædryas à Græcis appellatur, quod sit breuis, & per terram strata, & minuta folijs paruissimis.

^v Pæon, quidam medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inuenta, vt Homerus dicit. Hanc quidã Glycyfiden vocat, quod dulcis saporis sit, vel Pétorobon à numero granorũ, vel, vt alij, Dactylosam à digitorũ similitudine. Nascitur in syluis.

Buglossos à Græcis dicta, eo quod folia asperrima ad modum linguæ bouis habeat.

^x Quæ mirum in modum ob sapientiam nuntriendam vino infundenda à veteribus memoratur. Conuiuij quoque hilaritatem præbere fertur: pro olere etiam sumitur.

^y Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Romanis Plátago dicitur, quod planta eius cito adhæreat terræ. Hac multi pro olere vescuntur.

^d ^z Herpillus, quæ apud nos Serpillus vocatur, pro eo quod radices eius longe serpent. Eadem, & Matrisanimula, propter quod mēstrua moueat.

^a Aristolochia dicitur, quod mulieribus scētis optima sit. Nam superflua post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Huius herbæ genera sunt duo: quarũ vna Aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicè habeat: altera Aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis & folijs longioribus, quam etiam & Dactylitem vocant, quod sit radice robore digitali, & longa.

^b Erigeron nomen à Græcis dicitur, quod vere

vere primo senescat. Vnde & eã Latini Senecionem vocant. Nascitur per macerias.

^c Pŷllios dicta, quod semen pulicis simile habeat. Vnde eam Latini herbam pulicariẽ vocant.

^d Hierobotane, ideò à Græcis hoc nomen accepit, quod e remedijs, ac ligamentis hominum, & purificationibus sacerdotum à Gentilibus probaretur apta. Vnde & eam pontifices Sagmen appellabant, quasi fancimen, hæc Verbena, quia pura.

^f Paliurus, herba asperrima, & spinosa.

^g Struthius, quam quidam Herbam Lanariam vocant, eò quod plerique lanam ex ea lauunt. Nascitur in locis cultis.

Splenos, dicta quod splenem auferat.

Cimicia, propter similitudinem cimicis. Vnde, & eam Græci κερσίον vocauerunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

Marrubium, quod Græci Prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

^h Pulegium, apud Indos pipere pretiosius est. Habet autem vim theriomaticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit.

^k Absinthium Græcum nomen, cuius probabilius est, quod in Póti regione nascitur: vnde, & Absinthiũ Ponticum nominatur.

^l Symphyton Græcè dictum, eo quod ratam in radice virtutem habeat, vt frustra carnis aspersa in cacabo coagulet.

^m Polypodium, herba, cuius radix hirta, atque crinita, vt est Polypus: ex quo deriuatũ vt Polypodium diceretur. Nascitur in teneris petrarum terris, siue quercubus vicinis.

^o Polios, à Græcis, à Latinis Omnimorbialis, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

^p Scammonia, quam Latini Acridium vocant, herba succi plena, quæ colligitur sub cauata radice. Denique terram rotunda cauitate fodiunt: tum suppositis, aut cochleis, aut nucis folijs excipitur succus, atque siccatus aufertur. Venit autem sæpius probabilior ex Mysia Asia. Huic contrarius, atq. falsus ex Syria, atq. Iudæa.

^q Daucus, folijs sceniculi similis, thyrso bipalmis.

Citocatia dicta, quod ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocant.

^r Lappa dicta, quod habeat caulem ingentem per terram disposita. Hæc herba à Græ-

cis Φιλάργωπος vocatur, quod vestibus hominum inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur iuxta muros.

Capillus Veneris vocatus, siue quod delapsos post alopeciã capillos recreat, vel quod Capillorum fluores coërcet, vel quod sit virgulis nigris lenibus cum splendore quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

^f Rubia dicta, quod radix eius sit rubra, vnde & colorare lanas perhibetur.

^t Anchusa, cuius radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo, vnde etiã pictoribus ad purpuram effingendam vsus est.

Chamæleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quod viscum gignat, in quo hærent aues, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

Cicuta, propter quod in thyrso geniculato nodos habeat occultos, vt canna: sic dicitur fossa cæca, quæ occulta est. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expirauit. Persi: Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta. Hæc dũ hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

^v Trifolium est, quod Græci τριφυλλον vocant, quod sit folijs trinis per singulas adnationes.

^c Phlomis, quæ Latini Herbam Lucernalẽ vocant, ab eo quod ad lychnia proficiat. Eadem, & Lucubros, quod lucẽ præbeat umbris.

Pyretron, Græcè dicta, quod habeat radicem incendiosam, atque coaceruantem.

^x Althea, malua agrestis, siue maluæ viscus, sed Althea, quod in altum surgit: & viscus, quia glutinosa est.

^y Oryganum, quod Latinè Colena interpretatur, propter quod infusum coleret vinum.

^z Tithymallum vocabulũ sumpsit, quod foliorum comam ad radium solis circumacta conuertat. Nam Græci solem τιθύμαλλον vocant, μάλλον comam, ex quo confectum est, vt Tithymallum diceretur. Huius species septem diuersis locis nascentes.

^a Strychnos, quæ latinè Herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitis, & stomachi incendiũ mitigat. Eadem, & Vicia Lupina propter semen eius viciæ simile.

^b Polygonus, quam Latini Herbã sanguinariam vocant, quod missa in naribus sanguinem moueat.

Ambrosia, quam Latini Apium syluaticũ vocant,

vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæ que co-
 tina diuinum vertice odorem Spirauere.
 Apiago, quod flores eius apes maximè ap-
 petunt.
 Portulaca ----
 Rosmarinus, quã Latini ab effectu Her-
 bam salutarem vocant: cuius folia scenicu-
 li sunt similia, atque aspera: & rotatim ter-
 ræ prostrata.
 Colocasia ----
 Mentha agrestis, d quam Græci καλαμί-
 νη nostri vulgo Neperam vocauerunt: ma-
 ioris virtutis, & vehemens in calore.
 Genicularis herba substernitur ob scorio-
 num vim repellendam.
 Gladiolus, quod sit folijs gladii similibus,
 thyrso cubitali, floribus purpureis.
 Verbascum ----
 Agaricum f radix vitis albæ.
 Calamites ----
 Lappa ----
 Lapago ----
 Lapella ----
 Beneola ----
 Orcibeta ----
 Miobalanum ----
 Asphodelus, quam Latini à colore Albu-
 tium vocant.
 Scylla, quod nocēs sit: de qua superstitio
 Gentilium dicit, quod si integra ad limen
 suspendatur, omnia mala fugat.
 Chamæpitys à Græcis dicta, quod terre ad-
 hæreat, & odorem pini habeat. Hanc Latini
 Cucurbitularem vocat, quod ex parte odo-
 rem cucurbitæ referat.
 Staphylagria nascitur in locis amœnis.
 Asplenos dicta, quod splenem auferat, si-
 ue Scolopédrios, eo quod folia ipsius scolo-
 pédrio animali sunt similia. Nascitur in hu-
 midis petris.
 Voluus appellatus, quod radix eius vo-
 lubilis sit, & rotunda.
 Strechas, in infulis Sthæchadibus nas-
 citur, vnde & nuncupatur.
 Cyclaminus Græcè dicta à quodam qui
 κύκλος vocatus est, qui primus virtutem hu-
 ius herbæ inuenit, siue quod habeat radicē
 rotundam. Græci enim κύκλος rotundum
 vocat. P Cuius radix, aut succus si vino fue-
 rit admixtus, ebrios facit. Nascitur in syluo-
 sis locis, & agris.
 Ampelos leuce, siue Brionia, quam Lati-
 ni Vitem albam vocant, vel à qualitate colo-
 ris, vel quod eius radix contrita, & corpori

A infricata teneriorem, & candidiorem cutē
 reddat. Nam & succus baccarum eius lac-
 vberibus ficcis reddit.
 Ampelos melæna, id est, vitis nigra, ca-
 dēmq. Labrusca habens folia hederæ simi-
 lia, in omnibus maior, quàm vitis alba: bac-
 cas similiter habens, quæ in maturitate ni-
 grescunt: vnde & vocabulum sumpsit.
 Viticella herba, à Latinis appellata, quod
 sicut vitis quicquid proximum habuerit, ap-
 prehendat corymbis, quos annulos appel-
 lamus.
 Buphthalmos florē habet croceum oculo
 similem. Vnde à Græcis nomen accepit. Est
 autem caule molle, folijs Coriandri simi-
 libus. Nascitur iuxta muros ciuitatum.
 Phlomos, quam Latini Verbascum vo-
 cant, quarum altera est masculus, albidiori-
 bus folijs, atque angustioribus: altera fœmi-
 na folijs latioribus, atque nigris.
 Ferula, vocata à medulla. Nā illam Var-
 ro tradit esse ferulæ medullam, quam αφο-
 δέρον Græci vocant. Nonnulli à feriendo fe-
 rulam dicunt. Hac enim pueri, & puellæ va-
 pulare solent: huius succus galbanum est.
 Papyrus dictus, quod igni & cereis est
 aptum, πύρξ enim Græci ignem dicunt.
 Iuncus dicitur, eo quod iunctis radicibus
 hæreat.
 Scirpus, à quo tegetes texuntur sine no-
 do: de quo Ennius. Quærit in scirpo soliti
 quid dicere nodum. Et in prouerbio: Qui
 inimicus est, etiam in scirpo nodū quærit.
 Fucus genus herbæ est, de qua tingitur
 vestis: dicta, quia mentitur alienum colo-
 rem: vnde & Virgilius:-- discet mentiri la-
 na colores.
 Alga nascitur in aquis stantibus. Ita deni-
 que nomen sumpsit ab algore aquæ: vel
 quod alliget pedes, quia crassa est folijs aquã
 ex parte superantibus.
 Vlua, & Typus herbæ, quæ circa fontes, &
 paludes stagnaq. nascuntur. Ex quibus vl-
 ua, id est, alga mollis, & quodammodo fun-
 gus, dicta ab vligine.
 Typhe verò, quæ se ab aqua inflat. Vnde
 etiam ambitiosorum, & sibi placentium ho-
 minum tumor typhus dicitur.
 Carix, acuta herba, & durissima sparto
 similis, de qua Virgilius:-- Et carice pastus
 acuta.
 Spartus, frutex virgofus sine folijs, ab as-
 peritate vocatus. Volumina enim funium,
 quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

Gramen

Gramen, à situ potius dictum, quod plu-
 rimorum agrorum sit. Vnde illud Græci,
 ἀγροῦν vocauerunt: licet omnis herba gra-
 men vocetur, ab eo quod germinetur: sicut
 robur omne lignum, licet sit & species, ab
 eo quod firmissima.
 Filix, à singularitate folij dicta. Denique
 ex vna virgula altitudine cubitali vna scissa
 folia gignitur replicata, velut pinna.
 Auena ----
 Lolium ----
 Zizania, quod poëtæ semper infelix loliū
 dicunt, quod sit inutile, & infœcundum.
 Fœnum dictum, quod eo flāma nutritur
 Φῶς enim flamma est.
 Manipulum dicimus, fascem fœni. Et di-
 ctus manipulus, quod manum impleat.
 Cap. IX. Folium dictum, &c. à Dioscorid. lib. 1.
 cap. 11.
 Nardus. Ex eod. c. 6.
 & in Syria. Isfria legerim ex Dioscorid. c. 7.
 Costum. Ex cap. 15.
 Crocum dictum ab oppid. è seru. Georg. 1. ad v.
 Croceos vt Tmolus odores.
 Optimum autem, &c. à Dioscorid.
 & cum carpitur manus inficiens. Dioscorid. βάρ-
 των ἐνδύσει τὰς χεῖρας, hoc est, tingens humectatione
 manus.
 aut infusum. Dioscorid. ἐκπερμένον, id est, dilutū.
 atq. decoctum. Id est, defrutum. Dioscorid. κατὰ τὴν
 δόσιν ἐψηματῶσιν τὸν χένον. qui indecoctum hic substi-
 tuunt, quid decoquere sit, non satis vident.
 Crocomagma. Dioscorid. c. 26. & Plin. lib. 21. c. 20.
 Asarum. è Dioscorid. c. 9.
 folijs casie similibus. Immo hederæ similibus Dioscor.
 φύλλα ἐχών κισσῶ δμοία. & Plinius lib. 12. c. 13. hederæ
 folijs. ἐγὼ δὲ κισσῶ pro κισσῶ legisse videtur vetus Diosco-
 ridis interpres, quo est vsus Isidorus.
 Phu. è Dioscor. c. 10. Plinius lib. 12. c. 11.
 radix est iunci trianguli. Hoc cauli tribuit Dioscorid.
 καυλὸν γωνιάσθην.
 atq. vacuis locis. Contra Dioscorides: ἐν τόποις ἐρ-
 γασίμοις, id est, cultis, error ergo interpretis, qui ἀργῶς for-
 tasse legit. aut ἀργασίμοις.
 Iris Illyrica. E Diosc. c. 1.
 Acorum. Ex c. 2.
 acerrimi saporis, sed odoris iucundi. Vox saporis
 deerat in omnibus libris, quã è Dioscor. reposuimus. ille enim:
 ἀρωματῶσ τῆ γένουσι, κατὰ τὴν δόσιν ἔκ ἀηδύσ. Plinius quoq.
 gustu acres, odore non ingratas.
 Meu ---- Vid. Diosc. c. 3.
 Cardamomum ---- Idem c. 5. & lib. 2. c. 185.
 Schœnus melior. Vid. Dioscorid. c. 6. qui primam lau-
 dem Nabathæo Schæno. Secundam Arabico tribuit, Libycum
 inutilem esse ait. Cetera conueniunt.
 flos schœnanthos. squinantos apud Pallad. in Octob.
 tit. 1. & apud Aurelianus non semel mendosè, sed ita for-
 tasse tunc & proferebant, & scribebant.
 Epithymum. Dioscorid. lib. 4. c. 179. ἐπιθύμων θυμόν

A ἐξ ἡν ἀνδρῶσ. Vid. Plin. lib. 26. c. 8.
 a Sampfuchus. Ita quoque ab Aureliano & Hesychio: ab
 alijs sampfuchum effertur.
 b vnde & nomen amaracus. E Seruio. Æneid. 1. vbi
 mollis amaracus illum.
 c Hyacinth. Seru. eclog. 3. & Ouid. lib. 10.
 d est autem radice, & flore volui. V. Dioscorid. lib
 4. c. 63.
 e Narciss. Ouid. lib. 3.
 f In candore retinet folior. *Florum potius, nisi folia
 florum intelligas, vt mox de lilijs, ex Ambros. cuius dum
 candor sit in folijs. Diosco. ἀνδρῶσ λευκῶν.*
 quasi licia. Al. quasi liglia.
 g Cuius dum candor sit in fol. -- effulget. Verba
 sunt Ambros. Hex. 3. c. 8.
 h viola propter vim odoris. *Doloris libri omnes præter
 Roma. mendosè, vt apparet, Ambros. In quib. nescias, spe-
 cies ne amplius florum, an vis odora delectet.*
 i Huius genera sunt tria. *Quattuor retulit Dioscori.
 λευκῶν, μῆλινον, κωνδῶν, πορφυρῶν. tria Plinius: purpu-
 reæ, luteæ, albæ.*
 k Acanthus. *Locus constatus ex tribus Seruij locis. Geor.
 2. Æn. 1. & eclog. 4.*
 l Hedera. Festus. Hedera dicta quod hæreat, siue
 quod edita petat, vel quia id, cui adhæserit, edat.
 m quod hædis supra lactis abund. &c. *Columell.
 lib. 7. c. 6. de hædis: Qui vbi editi sunt eodem modo,
 quo agni, educantur, nisi quod magis hædor. lasci-
 uia compescenda, & arctius cohibenda est: Tum
 super lactis abundantiam Samera, vel Cythifus, aut
 hedera præbenda.*
 n Hedera frigida terræ indices. E Seruio Georg. 2.
 Hederae pandunt vestigia nigra.
 o album, & nigrum. *Quæ post hæc leguntur in quibus-
 dam editis, absunt ab omnibus manusc. Sunt verò Ambrosij
 verba, lib. 3. Hex. c. 9. quæ propterea hic adscribemus: Hanc
 autem periti loquuntur escam esse, & alimoniam coturnicū,
 eo quod naturali quodam temperamento sui corporis vim pa-
 buli nocentis euitant. -- &c. vsq. ad -- solumem.*
 p Acone portus est Bithyniæ, qui prouentu ma-
 lor. gr. è Solin. c. 55.
 q Nam toxica venena ex eo dict. Plin. lib. 16. c. 10.
 Sunt & qui toxica hinc appellata dicant venena,
 quæ nunc toxica dicimus.
 r Euphorbium dict. *Etymologia, opinor, meminisse Isi-
 dorus noluit, & hic vt sæpe alias aliquid à Braulione, vel po-
 tius à posteris additum. Plinius ab euphorbo Iuba regis
 medico nomen duxisse putat.*
 s Laser herb. n. i. monte Oscobagi. Al. Osabagi. *Quis
 verò hic mons, nos ad coniecturam euadere nunquam qui-
 nimus.*
 t Cuius succus dictus primum Lac Sirpicum. So-
 lin. c. 40. Dictum primum lac Sirpicum, quoniam
 manat in modum lacteum. deinde vsu deriuâte, la-
 ser nominatum. *Columella verò lib. 6. Radix, quã Sil-
 phion Græci vocant, vulgus nostra consuetudine
 laserpitium appellant. Et diuersum fuisse laserpitium, à
 sirpe videtur. Plantus in Rudente: Teq. oro, & quæso, si
 speras tibi hoc anno multum futurum sirpe, & la-
 serpitium. Vid. Plin. lib. 19. c. 3.*
 v Aloe herb. a. f. Dioscorid. lib. 3. c. 25.
 x Panaces. E Diosc. lib. 3. c. 55.
 y Hanc quidam latinor. Pulegiã. Plin. lib. 20. c. 14.
 z Mandra-

Mandragora dicta quod. Ne hic quidem de veri-
 loquio cogitatur.
 unde & eam Latini malum terræ. Dioscorid. Πα-
 ραδοι μάλα καίρια, διὰ δὲ μάλα τέρρεγγια.
 Hanc poetæ anthropomorphion. Quos imita-
 tus est Columella: Quamvis semihominis vesano gra-
 mine foeta Mandragora pariat flores. mœstamq-
 cicutam.
 Cuius cortex vino mixt. è Diosc. lib. 4. c. 76.
 mala generans in similitudinem prunorum.
 Dioscorid. μήλα ὄβοις ἐμπερῆ, ἢ ἐστὶ, sorborum.
 Papauer. Dioscor. lib. 4. c. 65.
 succus quem opion vocant. Sic Plin. lib. 20. c. 18.
 Dioscor. τὸν ὄπρον.
 Dicta autem colocynthis quod f. r. Neque hic B
 est, quod in etymologia moreris. Dioscorid. κερπὸς περὶ φερῆς
 ὄμοι & σφαίρα μείση, πικρὸς σχυρῶς.
 Centaurium. è Dioscor. 3. c. 9. & Plin. 25. c. 6.
 Dracontea. Ex eod. lib. 2. c. 196.
 Chelidonia. Ex eod. lib. 2. c. 211.
 Heliotrop. Vid. Dioscor. lib. 4. c. 193. & Plin. lib. 2. 2.
 cap. 21.
 hæc & Verrucaria. Vid. Plin.
 Pentaphyllon. è Diosc. lib. 4. c. 42.
 Hyssopus herba purgand. pulm. & c. Ex August.
 in psalm. 50.
 Reubarbarum. Vid. Diosc. lib. 3. c. 2.
 quor. ora serata. Diosc. Vid. alij.
 quem vulgus Stingum. f. scincum. Vid. Dioscori. lib.
 3. c. 135. & Plin. lib. 28. c. 28.
 Artemisia. Plin. lib. 25. c. 7.
 Chamæmelos. Diosc. 3. c. 154.
 Pæon. Idem. c. 157. & Plin. 25. c. 4.
 qui mirum in modum ob sap. & c. Ob lætitiā,
 ita enim reddidit Plinius. (ἐυφοροῦν) quæ est apud Dioscor.
 Arnoglossos. Diosc. 2. c. 153.
 Herpyllus. Vid. Seru. eclog. 2.
 Aristoloch. Plin. 25. c. 8. & Dioscorid. 3. c. 4. & 5.
 Erigeron. è Diosc. 4. c. 97.
 Psyllion. Ex Diosc. & Plin.
 Hierobotane. Vid. Plin. 25. c. 9. & 22. c. 2. & Diosc.
 remedijs, ac legationib. Ligamētis libri omnes ma-
 lè. Plin. lib. 22. c. 2. Quoniam non aliunde sagmina in
 remedijs publicis fuere, & in factis legationibus
 verbenæ.
 Paliurus. è Seru. eclog. 5.
 Struthios. è Dioscorid. & Plin.
 Pulegium apud Ind. p. pretiosius. Verba sunt Hie-
 ronym. ep. 83. ad Euagrium.
 habet autem virtutem therm. & c. Ex Dioscor. lib.
 3. c. 3. 6. sed absunt hæc à veterib. lib.
 Absinthium. è Dioscorid.
 Symphytum. Ex eod.
 Polypodium. Ex eod.
 Nascitur in teneris petrarū terris. Id est, in mus-
 cosis petris. Si ita licet interpretari verba Diosc. φέσαι ἐν πέ-
 τραις βρύα ἐξ Ἰταλίας. Sed malim ego cū Chacone legere, nas-
 citur in teneris petrar. siue in terris quercub. vicinis.
 Polion. è Dioscor. Multa hic in editis, quæ absunt à ma-
 nuscr. Gothicis.
 Scammonea. Ex eod.
 Daucus f. f. thyrsobipalmi. Diosc. lib. 3. c. 76. τὸ δὲ
 μῦθος σπιδραμῆς. Quod autem σπιδραμῆος bipalmem ver-
 xerit vetus eius interpres, mirari desinet, qui idem fecisse Pli-

nium animaduertit lib. 27. c. 4. Nam quod Dioscorides de
 agerato dixit: δάκρυος ἐστὶ φέρυρα ὁδὸς σπιδραμῆος. ipse
 reddidit. Ageraton ferulacea est duorum palmorum
 altitudine. Scio eandem Plinium σπιδραμῆος variè interpre-
 tari: Aliquando palmum, vt lib. 12. c. 19. & lib. 22. c. 21. &
 lib. 26. c. 7. & 8. ex Dioscori. & Theophrasto. Nonnunquam
 etiam semipedem, vt lib. 34. c. 4. ex Theophrast. lib. de hist.
 plant. 2. c. 8. & lib. 20. c. 8. & lib. 27. c. vltim. Interdum ve-
 rō cubitum, vt lib. 22. c. 8. & lib. 26. c. 8. de hyperico oleraceo
 frutice, tenui, cubitali. Alijs autem locis rectè vertit dodran-
 tem, vt lib. 7. cap. 2. aut duodecim digitos, vt lib. 8. c. 21. nisi
 forte hi omnes loci corrupti apud Plinium, notis haud multū
 distantibus, & pro bipalmem tripalmem, pro 1111. digitos,
 x11. digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semi-
 pede semicubitum apud illum legas.
 lappa dicta quod habeat caulem ingentem. An
 ἀπὸ τοῦ λαπίαν, quod est insolenter se gerere? Vid. Plin.
 lib. 27. c. 5.
 Rubia. ἐρυθρὸ δάκρυον. Diosc. lib. 3. c. 160.
 Anchusa. Idem lib. 4. c. 25.
 Trifolium per singulas adnationes. Adnata vo-
 cat Plinius lib. 27. c. 11. quas Dioscorid. παραφύλαδας. al. ad-
 nodationes.
 Althea. Dioscorid. lib. 3. c. 163. Ἀλθαία ἐννοίει δὲ ἰβίσκον
 καλῶσι. μάλα χυρὸς ἐστὶν ἀγρία εἶδος. Pallad. in Octob. titu.
 14. Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris mal-
 nauiseo.
 Origanum quod Latine colina. Al. colerina. al. co-
 lena, fortasse conyla (quæ auctore Dioscoride, origani sylue-
 stris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina,
 neque etymologia colorandi conuenit, sed mendis, & addita-
 mentis scatent omnia.
 Tithymalum. Hoc quartū genus tithymali apud Plin.
 lib. 26. c. 8. quod helioscopon appellari ait. etymologiam apta-
 uit helioscopi significationis suo more Isidorus.
 Strychnos quæ Latine herba salutaris. Plin. lib.
 22. c. 31. Et nihil esse corporis malorum, cui non sa-
 lutare sit Strychnos, Xenocrates prædicat. Vid. Diosc.
 lib. 4. c. 69.
 Polygonos. Diosc. lib. 4. c. 4. Plin. 26. c. vlt. Polygo-
 nus pota mentes ciet. Alij verò sanguinem sistere tradi-
 dere.
 Ros marinus. è Dioscor. lib. 3. c. 87. Sed quod aspera di-
 xit folia. τραχύτερα legisse videtur interpres, ἢ παχύτερα,
 vt vulgò legitur.
 quam Græci Calamintham. Vid. Dioscorid. lib. 3. c.
 42. & 43.
 Genucularis h. f. ob scorpion. Id mentastro tribuit
 Plin. lib. 20. cap. 14. ἴσδὲν verbis, neque de polygonato (quod
 sciam) quisquam id prodidit. Ac neque Isidorus quidem, nisi
 valde fallor.
 Agaricum radix. Ita quidem Galenus, atq. alij existi-
 mauerunt, sed compertum est truncis adnasci fungi instar. hic
 vasta lacuna in Gothicis.
 Aphodelos albucū. Al. albutiū. Gloss. albucinū.
 Dioscorid. λευκὸν ἀσφῶδελον τέμνεσθαι κατὰ τὴν ἰσημε-
 ρίαν ἐν ἑαρι χρῆν.
 Scylla quod nocens sit. Est ἡ σκύλα ἐν vexare, quo
 respexit fortasse Virgilius, cum de Scylla dixit eclog. 6. Du-
 lichias vexasse rates.
 De qua superstitio gentiliū. Ex Dioscor. lib. 2. &
 Plin. 21. c. 17.
 Staphisagria in locis amœnis. Hæc tantum verba
 leguntur in Gothicis CC. quæ præterea leguntur in editis
 addit.

addita sunt ab aliquo Æsculapij filio, ex Dioscorid. Auicenna A
 & Auertoe.
 1 Alplenum. Vid. Dioscorid. 3. c. 151. & Plin. 27. c. 5.
 nascitur in humidis petris. Quæ post hæc leguntur
 in editis, nō sunt in manuscr. addita tamen sunt è Dioscor. &
 Plin.
 2 Voluus. Apta scriptura etymologia. Plinius, & alij bul-
 bum, Græci βόλβον dicunt.
 3 Stœchas. Ex Dioscorid. 3. c. 31.
 4 cuius radix, aut succus si vino, & c. è Dioscorid. 2.
 c. 194. Plin. 25. c. 9. Narrant ebrietatem repræsenta-
 ri addita in vinum.
 5 Ampelos leuce, siue Bryonia. Ex eod. lib. 4. c. 154.
 6 Ampelos melæna. Ex eod. c. 185.
 7 Buphtalmas. Ex eod. lib. 3. c. 156.
 8 folijs coriandri. Faniculi, Plinius, & Dioscorides.
 9 Phlomos. De qua paullo ante. Vid. Diosc. 4. c. 104.
 10 Ferula vocata à medulla. Nempe quasi ferens hiliū.
 11 Huius succus galbanū est. Non cuiuslibet, sed vāg-
 ὄμοιος ἐν σφραγῆ γενόμενος, vt ait Dioscorides, id est, ferula
 cuiusdam, quæ in Syria nascitur.
 12 Papyrus. Vid. Plin. & Dioscor.
 13 Scirpus è quo tegetes texuntur. Plin. 21. c. 18. &
 Festus in Scirpus,
 14 Fucus. è Seru. Georg. 4.
 15 dicta, quia mentitur alienum colorem. More fuci
 illius, qui apem simulat.
 16 Carex. è Seru. eclog. 3.
 17 Spartum. ab asperitate. etymologiam nihil moror,
 18 Vnde illud Græci ἀγρώσιον. Ita interpretatur ἀγρώ-
 σιον Hieronym. ep. 19.
 19 licet omnis herba gramen. cum sit & species,
 Verba Seruij Æn. 12.
 20 Filix vna sciffa folia gignit replicat. Dioscor. lib. 4.
 c. 188. & Plin. 27. cap. 9. Notandus verò Gothicismus. nam
 folia singulari numero non semel vitur. Sed hæc librariorum
 vitio magis putamus accidisse, quam Isidori.

De oleribus. Cap. X.

Hortus^a nominatur, quod semper ibi ali-
 quid oriatur. ^b Nā cum alia terra semel
 in anno aliquid creet: hortus nunquam sine
 fructu est.
 Olus ab alendo dictum, eo quod primūm D
 homines ab oleribus alerentur, antequam
 fruges, & carnes ederent. Tantum enim po-
 mis arborū, & oleribus alebantur, sicut ani-
 malia herbis.
 Caulis, est generaliter herbarum vel ole-
 rum medius frutex: qui vulgo thyrsus dici-
 tur, quod à terra sursum conscendat: ex quo
 deriuatum est, vt specialiter ^c quoddam ge-
 nus olerum caulis diceretur, quia thyrsus
 ipse amplius cæteris oleribus coalescit, id
 est, crescit. Est autem generale nomen.
 Omnis enim frutex caulis.
^d Cyma dicitur, quasi coma. Est enim sum-
 mitas olerū vel arborum, in qua vigen vir-

tus naturalis est.
^e Malua ex parte Græco vocabulo appel-
 latur ἀπὸ τῆς μαλασσειν, eo quod molliendi-
 aluum, soluediq. naturam habeat. ^f Cuius
 succo si quis oleo mixto peruxerit, ab api-
 bus negatur feriri. Folia eius ex oleo trita &
 imposita scorpionibus, creduntur afferre tor-
 pore.
 Pastinaca vocata, quod radix eius præci-
 pius pastus sit hominis. Est enim odoratu
 iucunda, cibo delectabilis.
^g Rapa dicta à rapiendo, id est, compre-
 hendendo. Est autem radice amplior napo,
 sapore dulcior, & folio tenui.
 Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi
 quod folijs latior, & radice gustu subacrior
 est. Nominis autem affinitas in vtrisque in-
 de penè communis, quia vtrumque semen
 in alterum vicissim mutatur. ⁱ Nam rapa in
 alio solo, vt Æmilianus ait, per biennium
 mutatur in napum: alio vero, napus transit
 in rapam.
 Napocaulis ex duobus oleribus compo-
 situm nomen habet, quia dum sit sapore
 napo similis: non in radice, sed in thyrsus
 conscendit, vt caulis.
 Sinapis appellatur, quod folij sit similis
 napis.
 Raphanum Græci, nos radicem voca-
 mus, ^k eo quod deorsum totus nititur: dum
 reliqua olera in summa magis profoliant, ^l cu-
 ius femine macerato quisquis suas manus
 infecerit, serpentes impunè tractabit. ^m Si-
 quidem ex ipsius radice etiam ebur albes-
 cit. In cibo quoque venenis obstitit. ⁿ Nam
 contra venena huius radices, nuges, lupini,
 citrium, apium, profunt, sed contra futurū,
 non contra acceptum venenum. Vnde &
 apud veteres ante alias epulas hæc solebant
 mensis apponi.
^o Lactuca dicta est, quod abundantia la-
 ctis exuberet, ^p seu quia lacte nutrientes fœ-
 minas implet. ^q Hæc & in viris Veneris
 vsus coerct.
 Lactuca agrestis est, ^r quam Sarraliam no-
 minamus, eo quod dorsum eius in modum
 ferræ est.
^s Intubus Græcum nomen est. Et intu-
 bus, quod intus sit tophus.
 Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tan-
 tum caput.
^t Ascalonia nuncupata ex vna vrbium Pa-
 læstinæ, quæ Ascalon dicitur, vnde prius ad-
 uecta est.

v Allium dictum quod oleat.
 x Vlpicum appellatum, quod alij odorem habeat.
 y Phaselū, vocari aiūt, à Phaselo insula Græcia, vbi non procul mons Olympus est.
 Porrum, cuius duo genera sunt capitatū: & sectile. Capitatum maius, sectile paruulū.
 Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.
 Blitum genus oleris, saporis euanidi, quasi vilis beta.
 Cucumeres, quod sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.
 Cucurbita. ---
 Apopores. ---
 Pepo. ---
 Melipepo. ---
 Ocymum. ---
 Olus molle. ---
 Atriplex. ---
 Brassica. ---
 Olisatrum. ---
 a Nasturtium sapor appellauit, quod acrimonia sui nasum torqueat.
 Fungi, quod aridi ignem acceptum concipiāt. Φως enim ignis est, vnde & esca vulgo dicitur, quod sit fomes ignis, & nutrimentum. Alij dicunt fungos vocatos, quod sint ex eorum genere quidam interreptorij, vnde & defuncti.
 Tubera, tumor terræ prodit, eaque causa nomen illi dedit.
 Bulbi appellati, quod sint volubiles, & rotundi.
 Asparagus, quod sit spinosus, & asper frutex eius, ex quo gignitur.
 Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.
 e Armoracia, hoc est, Lapsana.
 Lapistus. ---
 Lapathum, hæc in cibo sumpta stomachū confortat, Venerem reprimat.
 d Carduus. ---
 Eruca, quasi vruca, quod ignitæ sit virtutis, & in cibo sæpe sumpta Veneris incendium moueat. Huius species duæ: quarum altera vsualis, altera agrestis, acrioris virtutis, vtraque tamen Veneris commouens vsū.
 a Cap. X Hortus nom. q. f. i. a. o. Festus. Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi, qui arma capere possent, orientur. Vel, Longus:

A Hortus quoque non desiderabat aspirationem, quod ibi herba orientur, id est nascantur, sed tamē à consuetudine accepit.
 b Nam cum alia terras, &c. è Seruio, Georg. 4. ad. Hellepontiaci s. t. P.
 c quoddam genus olerum caulis. Brassica, Pallad. in Febr. Tit. 2.
 d Cyma d. quasi coma. Immo quasi κόμη, hoc est, festus auctoribus Theophr. lib. 7. de hist. plant. & Galeno 2. de facult. elem. c. 58. Vtūtur hac voce Celsus, Columel. & Plin.
 e Malua- eo quod molliendi. Plin. lib. 20. c. 21.
 f Cuius succo. Ex eod. & Diosco. lib. 2.
 g Scorpionib. creditur afferre t. è Plin. lib. 20. c. 4.
 h Rapa d. à rapiendo. Imo à Græca voce ράπη siue ράπυ, rapum neutro genere enuntiat Columella.
 i nam rapa in alio solo, vt Palladius inquit lib. 8. c. 2. & Columella lib. 2. c. 10.
 k eo quod totus deorsum nititur. Ex eod. Palladio in Ianuario tit. 14.
 l cuius semine macer. &c. Ex Plin. 20. c. 4.
 m Si quidem ex ipsius radice etiā ebur albescit. Hac si tollas, melius cohærebunt cætera, sed aliquid deesse credo. Plinius 19. c. 5. de raphanis: Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, ijdemq. dētibus semper inimici, quoniam atterant eborā certē poliunt.
 n Nam contra venena radices-- apponi. è Seruio Georg. 2. ad illud: Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
 • Lactuca- exuberet. Verba sunt Pallad. in Ian. tit. 14.
 p seu quia lacte nutriunt. scem. Vid. Diosc. lib. 2.
 q hæc in viris ven. v. l. Ita quoddam lactuca genus Eunuchium dictum refert Plinius lib. 19. c. 8.
 r quam Sarraliam. Nos cerraia dicimus.
 f Intubum Græcum nomen est. Romanum esse testatur Dioscorides, & Galenus.
 t Afcaloniam nuncup. ex vna vrb. Pal. Ita Plin. 19. cap. 6.
 C v Allium dictum quod oleat. Vel quod halet, vt alij volunt.
 x Vlpicum. Vid. Columell. lib. 11. & Plin. 19. c. 6. De etymologia non liquet.
 y Phaselus. Cicero in Verr. Phaselis illa, quam cœpit P. Seruilius, non fuerat vrbs antea Cilicum, atque prædonū. Lycij illā Græci homines incolebāt.
 z qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. Si lacte, & mulsio Pallad. lib. 4. c. 9.
 a Nasturtium sapor app. &c. Plin. 19. c. 8. Nasturtium nomen accepit à narium tormento.
 b Vnde & esca vulgo dicitur. à nobis yescia.
 c Armoracia. Pallad. lib. 11. c. 11. Armoracam seremus, nam hæc agrestis est raphanus. Non est vero Armoracia eadem cum lapsana: de illa Dioscori. lib. 2. c. 138. de hac c. 142. folijs tamen similes esse ait.
 d Carduus, succus eius alopecias curat. Plin. 21. c. 23. Antequam floreat contusus, atq. expressus illito succo alopecias replet.

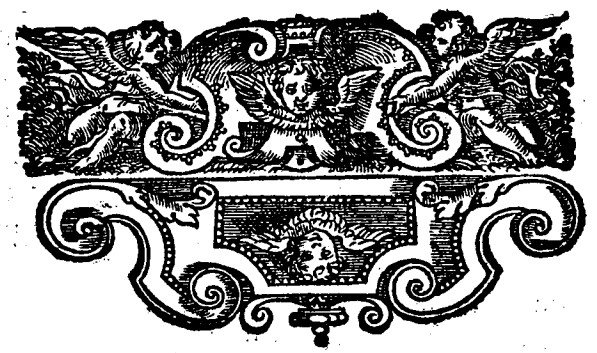
De odoratis oleribus. Cap. XI.

Apium dictum, quod ex eo apex, id est, caput antiquorum triumphatium coronabatur. Hercules autē hanc herbam primus capiti circumtulit. Nam nunc populū capite

capite præferbat: nunc oleastrum: nunc apium. a Cuius radices efficaciter pugnant contra insidias venenorum. Eius generis sunt petroselinon, hipposelinon, & oleoselinon.
 Petroselinon vocatum, quod sit simile apio & nascatur in petris montibusq. præruptis, quod nos petrapiū dicere possumus. Σελινον enim Græcè apium dicitur: sed est summum ac probabile Macedonicum, gustu suaue, & odore aromatico.
 Hipposelinon, quod sit durum & austerrum.
 b Oleoselinon, quod mollius folio, & caule tenerum.
 c Fœniculū Latini vocant, quod eius thrysi, seu radicis succus acuat visum, d cuius virtus traditur, vt serpentes annuam senectutem eius gustu deponant. Hoc olus Græci μένιστρον vocant.
 e Ligusticum à regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gustu acre.
 Aneson, vt Græci dicunt, siue, vt Latini, anesum, herba omnibus cognita, acerrimè feruens medicinalis.
 Anethum. ---
 Cuminum. ---
 Coriandrum ex Græco nomine sumptū, quod illi κόριον vocant: f cuius semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerē: si supra modum dederis, amentiam nutrit.

g Canos etiam ex coriandro infici traditum est.
 Abrotanum. ---
 Ceræfolium. ---
 h Ruta dicta, quod sit feruentissima. Cuius altera agrestis, atque virtute acrior, sed vtraque feruentissima comprobatur. i Hæc venenis repugnare mustelæ docent, quæ, dum cum serpente dimicauerint, cibo eius armantur.
 Salvia. ---
 k Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum leui acrimonia.
 Menta, huius genera sex.
 a Cap. XI. Cuius radices. è Dioscorid. lib. 3.
 b Oleoselinon. Oleoselinon malim ex Plinio, aut etiam helioselinon, quod palustre est, aut corè elaoselinon.
 c Fœniculum quod acuat vil. Quasi phanoculum è Græca, & Latina voce.
 d Cuius virtus trad. è Plin. 20. c. 23.
 e Ligusticum. Ex eod. lib. 19. c. 8. & Dioscor. lib. 3.
 f Cuius semen-- nutrit. è Dioscor. lib. 3. c. 71.
 g Canos etiam ex coriandro infici. id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib. 26. cap. 15. quod etiam corion (vt ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus nó giv nominat.
 h Ruta dicta quod sit feru. An à ruendo, an potius à sono quem feruens humor reddere solet? Non opinor. neque de etymologia cogitavit, sed ad Plinium, & Dioscoridem respexit, quorum vterque feruentem ruta naturam tribuit.
 i Hanc venenis repugnare mustellæ. è Plinio. 20. cap. 13.
 k Inula, quam rustici Alam. Quod nomen Hispani retinemus. de Inula Vid. Plin. lib. 19. c. 5.

Gg 2 DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ETYMOLOGIARVM

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De bello, & ludis.

DE BELLIS. Cap. I.

Rimus^a bella intulit Ninus Assyriorum rex. Ipse enim finibus suis nequam contentus; humanæ societatis fœdus irrumpebat, exercitus ducere, aliena vastare, liberos populos aut trucidare, aut subijcere cœpit, vniuersamque Asiam, vsque ad Libyæ fines noua seruitute perdomuit. Hinc iam studuit orbis in mutuo sanguine alterna grassari cœde.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostium causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæsa parentis Cederet--.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostium causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæsa parentis Cederet--.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostium causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæsa parentis Cederet--.

Quattuor autem sunt genera bellorum, id est, iustum, iniustum, ciuile, & plusquam ciuile. Iustum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Iniustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo in republica dicit Cicero: Illa iniusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nam extra vlciscendi, aut propulsandorum hostium causam, bellum iustum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interiectis subdidit: Nullum bellum iustum habetur, nisi denunciatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Ciuile bellum est, inter ciues orta seditio, & concitatio tumultus, sicut inter Syllam, & Marium, qui bellum ciuile inuicem in vna gente gesserunt. Plusquam ciuile bellum est, vbi non solum ciues certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem & Pompeium: quando gener & socer inuicem dimicauerunt. Siquidem in hac pugna frater cum fratre dimicauit: & pater aduersus filium arma portauit. Lucanus: -- in fratrem ceciderunt præmia fratris. Item, -- Cui ceruix cæsa parentis Cederet--.

A Bella itaque dicuntur interna, externa, seruilia, socialia, piratica. Nam piratica bella sunt sparsa latronum manus per maria myoparonibus leuibus & fugacibus, ^b non solum nauium commeatus intercipientibus, sed etiam insulas, prouinciisque vastantibus. quos primum Cneus Pompeius post multam vastationem, quam terra marique egerant, mira celeritate compressit, ac superauit.

Sicut autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur: ita Tumultus qui ciuili seditio concitatur. ^c Nam Seditio est dissensio ciuium: dicta quod seorsum alij ad alios eant. Alij æstimant dissensionem animorum seditioem vocari, quam Græci *δίασσιον* vocant. Quo autem differat vtrumque, ^d Cicero docet: Potest enim inquit, esse bellum, vt tumultus non sit. ^e Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? Vnde etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Grauior autem est tumultus, quam bellum. Nam in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

Differt autem bellum, pugna, & proelium. Nam bellum vniuersum dicitur, vt Punicum. Huius partes sunt pugna, ^f vt Cannensis, Trebientis. Rursum in vna pugna sunt multa proelia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur est totum, pugna vnius diei, proelium pars pugnae est.

Bellum antea Duellum vocatum, eo quod duæ sint partes dimicantium, vel quod alterum faciat victorem, alterum victum. Postea mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alij & per antiphrasin putant dictum, quod sit horridum: vnde illud, Bella horrida bella, cum bellum contra sit pessimum.

Proelia

Proelia dicuntur à premēdo, hostis hostē. **A** *τρίουβος*, id est, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: semiplenæ trophæum, quia nondum plenæ est victoriæ consecutus. Non enim obtinuit, sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphum Latine dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans urbem ingrederetur, triperito iudicio honoraretur. Nam primum de triumpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Quattuor autem in bello geruntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posterius autem pax accipitur, fœdus primum initur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel à fide, vel à fœcialibus, id est, sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera, sicut per seculares bella. ⁱ Alij fœdera dicta putant à porca fœdē, & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei, qui à pace resillisset. Virgilius: -- Et cæsa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ induciæ quasi in dies ocia.

^a Cap. I. Primus bella intulit Ninus. Ex Iustino, aut fortasse etiam à Trogo, aliquando enim hæc ampliora, quæ apud Iustinum, neque eiusmodi, vt ab Isidoro aucta videntur.

^b Non solum nauium commeatus-- vastantibus. Verba sunt Orosij lib. 6. c. 4.

^c Nam seditio. Eadem sup. lib. x. in. 8.

^d Cicero docet. Philippica. 8.

^e Tumultus, quasi timor multus. à Seru. Æn. 2. ad v. gemitu miseroque tumultu.

^f vt Cannensis, Trebientis. Termensis CC. o. mendose.

^g Alij per antiphrasin. à Seru. ibid.

^h vnde & prela-- premitur. Ex eod. Georg. 2.

ⁱ Alij fœdera-- porca. Ex eod. Æn. 9.

De triumphis. Cap. II.

OMne regnum seculi huius bellis quaeritur, victorijs propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur. Hoc est enim ius gentium, vim vi repellere. Nam turpis est dolo quaesita victoria. Certa autem victoria est: vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel vtrumque. ^a Non est autem iucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Est hoc est, quod laudat Sallustius, duces victoriæ in cruento exercitu reportasse.

Pompa dicta est Græca significatione, *ἀπό τῆς πομπῆς*. hoc est, publice ostentari. ^b Præcedit autem Victoria pompam, id est, quod ituris ad hoc certamè primum est victoriæ votum.

^c Trophæum dictum *ἀπό τῆς τροπῆς*, id est, conuersione hostium, & fuga. Nam ab eo, quod hostem quis fugasset, merebatur trophæum: qui occidisset, triumphum, qui dictus est *ἀπό τῆς*

A *τρίουβος*, id est, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: semiplenæ trophæum, quia nondum plenæ est victoriæ consecutus. Non enim obtinuit, sed fugauit exercitum. Hæc tamen nomina scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphum Latine dicit potius appellatum, quod is, qui triumphans urbem ingrederetur, triperito iudicio honoraretur. Nam primum de triumpho duci concedendo exercitum iudicare solitum erat: secundo senatum: tertio populum.

Erat autem apud Romanos mos, vt triumphantes quadrigis veherentur: ex illo quod soliti sint priores duces hoc habitu bellari. Quicumque autem in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui verò sine conflictu fugientem prostrasset: laurea, eo quod hæc arbor sine spinis est. ^d Namque & purpuream, & palmatam togam triumphantes induebantur, & scipionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licet & scipio baculus sit, quo homines innuntur. Vnde & ille primus Cornelius Scipio appellatus est, quia in foro pater eius cæcus innixus eo ambulabat. Super scipionem autem aquila sedebat: ob indicium quod per victoriæ, quasi ad supernam magnitudinem accederet. ^d Inde & colore ruffo perlinebatur, quasi imitarentur diuini ignis effigiem, ^f Quod verò à carnifice contingebatur, id erat indicio, vt ad tantum fastigium euecti mediocritatis humanæ commonerentur.

Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internicione, aut dispersione. Salustius, Hostes, inquit, aut oppressi, aut dilapsi forent. Sic & vtrumque Virgilius. Internicione, vt, - Submersasque obrue puppes. Dispersione, vt: Aut age diuersos, & disijce corpora ponto.

Spolia hostium, præda: manubiæ, exuuiæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ, eo quod manibus detrahuntur. Hæ & exuuiæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari diuisione (pro & personarum qualitate, & laborum iusta diuisione.) ^h Spolia autem à pallijs, quasi ex pallia: victis enim detrahuntur.

^a Cap. II. Non est autem iucunda victoria-- deportasse. à Seru. Æn. x1. ad illud: Sin & Troianis cum multo gloria venit sanguine, nisi quod apud illum iudicanda victoria legitur.

Gg 3

b præ-

precedit autē Victoria. Id est, Victoria statua cur-
 va inuēta.
 Trophæum-- ab exultatione. E Ser. Æn. x. Ipsum
 te Laufe trophæum.
 Namq. & purpuræam, & palmatam togam. Di-
 uersa purpurea à palmata. Festus: Picta, quæ nunc toga
 dicitur, purpurea antea uocitata est, era. sine pi-
 ctura. & ibidem: Tunica autem palmata à latitu-
 dine clauorum dicebatur, quæ nunc à genere pi-
 cturæ appellatur. Linius lib. 30. Masinilla toga picta,
 & palmata tunica donatus. & lib. 31. Masinilla dona-
 missa, uasa aurea, toga purpurea.
 Inde & colore ruffo perlin. Seru. eclog. 10. Pan fa-
 cie rubea pingitur propter atheris similitudinem.
 Æther autem est Iupiter, vnde etiam triumphan-
 tes habent omnia Iouis insignia, sceptrum, palma-
 tam togam, faciem quoquē de rubrica illinunt in-
 star coloris atherei.
 Quod verò à carnifice contingebantur. Non te-
 mēre carnificem dixit, quem alij seruum publicum. Nam eo-
 dem respexisse Plinium puto, lib. 28. c. 4. Similis medi-
 na linguæ, vt sit exorata à tergo fortuna, gloriæ car-
 nifex. Ab eo seruo suggereretur triumphanti, (vt ait Tertul-
 lianus in Apologetico. c. 33.) Respice post te, hominem
 esse te memento.
 pro personarum qualitat. &c. Supra li. 5. c. 7. Sed hoc
 loco ab antiquioribus Gothiis absunt hæc.
 Spolia autem à palijs. In quibusd. Gothiis perpetuo
 legitur expolia, ita melius procedit notatio, in uetustioribus
 tamen spolia.

De signis. Cap. III.

Signa bellorum dicuntur, quod ex ijs exer-
 citus, & pugna, & uictoriæ, & receptus
 accipit symbolon. Nam aut per uocem tu-
 bæ, aut per symbolon admonetur exercitus
 Legionum principalia signa aquilæ, draco-
 nes & pilæ.

Aquilæ ideò, quod eadem auis Iouis in ar-
 mis auspicio fuerit. Nam dum idem Iouis
 aduersus Titanas proficisceretur, aquilam ei
 in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro
 indicio uictoriæ acceptam tutelæ suæ aus-
 picatus, eam legionis signum dedit: quo fa-
 ctum est, vt deinceps militum signa comi-
 taretur. Cuius meminit Lucanus dicēs: Si-
 gna, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Draconum signa ab Apollinē morte Py-
 thonis serpentis inchoata sunt. Dehinc à
 Græcis, & Romanis in bello gestari cœpe-
 runt.

Pilam in signo constituisse fertur Augu-
 stus, propter nationes sibi in cuncto orbe
 subiectas, vt melius figuram orbis osten-
 deret.

Vexillum, & ipsum signū bellicum, tra-
 ctum nomen habens à ueli diminutione,
 quasi uelillum. Sub Romulo autem fasci-

culos fœni, pro vexillis milites habuerunt.
 Hinc & manipuli appellantur. Manipulos
 enim dicimus fascies fœni, quod manum im-
 pleant. Cætera signa diuersis prælata imagi-
 nibus secundum militarem consuetudinē
 existunt, per quæ se exercitus in permixtio-
 ne præliorum agnoscat.

Cap. III. Nam dum idem Iouis-- comitaretur,
 à Seru. Æn. ix. ad illud. pedibus Iouis armiger uincis.
 Vexillum-- diminutione. Ex eod. initio lib. 8.
 sub Romulo autem. Idem Æn. i. ad v. disiectiq.
 d. d. q. manipuli: Manipuli autem dicti sunt signifi-
 ri, quia sub Romulo pauper adhuc Romanus exer-
 citus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro
 signis gerebant. Vnde hoc nomen remansit.

De buccinis. Cap. IV.

Buccina est, qua signum datur in hostem
 dicta à uoce, quasi uocina. Nam pagani
 agrestesq. ad omnem usum buccina ad cō-
 pita conuocabantur. Propriè ergo hoc agre-
 stibus signū fuit. de qua Propertius: Buccina
 iam præcos cogebat ad arma Quirites.

Huius clangor buccinum dicitur.
 Tubam Tyrreni primum inuenerunt,
 vnde Virgilius: Tyrrenusque tubæ mugire
 per æthera clāgor. Hanc enim à Tyrreni-
 nis prædonibus excogitatā (dicunt) cum dis-
 persi circa maritimas oras nō facillè ad quā-
 que prædæ occasione uoce, aut buccina cō-
 uocarentur, uento plerumq. obstrepente.
 Hinc postea bellicis certaminibus adhibi-
 ta est ad denuncianda signa bellorum, vt
 ubi exaudiri præco præ tumultu non pote-
 rat, sonitus tubæ clāgentis attingeret. Tubam
 autem dicta quasi tofa, id est, caua. Item
 tuba, quasi tibia. Inter Tubam autē, & Buc-
 cinam ueteres discernebant. Nam Buccina
 insonans sollicitudinem ad bella denun-
 ciabat. Virgilius: Qua buccina signum-- Di-
 ra dedit: Tuba autem prælium indicabat, vt:
 At tuba terribilem sonitum dedit ære ca-
 noro. Cuius sonitus uariis est. Nam interdum
 canit, vt bella committantur: interdum
 vt insequantur eos qui fugiunt, interdum
 receptui. Nā receptus dicitur, quo se exer-
 citus recipit. vnde & signa receptui canere
 dicuntur.

Classica sunt cornua, quæ cōuocandi causā
 erant facta, & à calando classica diceban-
 tur. de quibus Virgilius: Classica iamque so-
 nant. Apud Amazonas autem non tuba
 sicut à regibus: sed à regina sistro vocabatur
 fœminarum exercitus.

Cap.

Cap. III. Huius clangor buccinum dicitur. Est
 forte hoc aliquid. Plinius de apib. lib. 11. cap. 10. Noctu
 quies in matutinū, donec uia excitet gemino, aut
 triplici bombo, vt buccino aliquo. Hieronymus quoq.
 buccino oris sui, eodem sensu dixisse uideri possit. Quam-
 nis buccinum pro buccina etiam vsurpetur.
 Tubam Tyrreni p. inuen. à Seru. lib. 8. ad locum ab
 Isid. citatum.

Tuba autem dicta q. tofa. Al. toua. Inde nos genus
 quoddam lapidis touas, & quod fungosum est fofo dicimus.
 Digamma namq. frequens in Gothicis pro b. & v.

Nam buccina insonans-- sonitum. à Seru. Æn.
 11. Bello dat sig. r. c. Buccina.

Cuius sonitus uariis-- receptui. Ex eod. Æn. 9. ad
 v. signa sequentum.

Nam receptus-- dicuntur. Ex eod. Æneid. 11. ad v.
 Planities i. i. tutiq. receptus.

Classica sunt cornua. Idem Æn. 7. Classicum
 dicimus & tubam ipsam, & sonum, & eod. libro ad
 Hortine classes. Hortini equites, qui & classes dicun-
 tur, vnde & eorum tubas classica dicimus, &c. Vid.
 Ascen. in Diuinat.

Apud Amazonas, &c. à Seru. Æn. 8. ad-- Regina
 in m. p. v. a. sistro.

De armis. Cap. V.

Arma generaliter omnium rerum in-
 strumenta sunt: vnde & ubi reponun-
 tur armaria dicta sunt. Itē arma & tela om-
 nium generum, sed arma sunt: quibus ipsi
 tuemur tela, quæ emittimus. Nam arma
 duplicia sunt, id est, vel quibus percutimus,
 vel quibus tegimur. Arma autem propriè
 dicta sunt, eò quod armos tegunt. Nam ar-
 ma vel ab armis dicuntur, id est, humeris, vt,
 latos huic hasta per armos Acta tremit. vel
 ἀπὸ τοῦ ἄρμος, id est, à Marte.

Cap. V. Arma generalit. &c. Seru. Æn. 1. ad v. Ar-
 ma uirum, tabulæq. Arma dicuntur cunctarum ar-
 tium instrumenta.

Arma autem propriè dicta s. eo quod arm. Ex
 eod. Æn. 4. Erigi & arma uiri, &c.

De gladijs. Cap. VI.

Gladius generaliter dicitur ensis in præ-
 lio, sed ensis ferrū tantum: gladius uerò
 totus. Propriè autē appellatus gladius, quod
 gulam diuidit, id est, ceruicem secat. Ad hoc
 enim primum est factus: nam cætera mem-
 bra securibus magis cæduntur, collum gla-
 dio tantum. Acies autem gladij ab acumine
 dicta. Capulus uocatur, vel quia caput est
 gladij, vel quia ibi capitur, vt teneatur. Nam

alias acies ferri non sunt. Mucro non tan-
 tum gladij est, sed & cuiuslibet telis acumen:
 dictus à longitudine. Nam μακρόν Græci lō-
 gum dicunt: hinc & machæra.

Machæra autem, est gladius longus ab
 vna parte acutus.

Framea uerò, gladius ex utraque parte
 acutus, quam uulgò Spathā uocant. Ipsa est
 & Romphæa. Framea autem dicta, quia fer-
 rea est. Nam sicut ferramentum sic Fra-
 mea dicitur, ac proinde omnis gladius Fra-
 mea.

Spatha, à passione dicitur uerbo Græco,
 quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati: vnde &
 patior & patitur dicimus. Alij Spatham La-
 tinè autumant dictam, eo quod spatiosa sit,
 id est, lata & ampla. Vnde & spatula in pe-
 ctoribus.

Semispadium gladius est à media longi-
 tudine spathæ appellatus, nō ut imprudens
 uulgus dicit, sine spatio, dum sagitta uelo-
 cior sit.

Pugio, à pungendo & transfigendo uo-
 catur. Est enim gladius paruus bis acutus la-
 teri adhærens. Item & Clunabulum dictū,
 quod religetur ad clunem.

Chelidoniacus gladius, ferrum est latum:
 cuius duplex mucro ac bifurcus in modum
 caudæ hirundinæ formatur: vnde & Cheli-
 doniacus dicitur.

Sica, à secando dicta est. Est enim gladius
 breuis, quo maximè utuntur qui apud Italos
 latrocinia exercēt, à quo & sicarij dicti sunt.
 Tranquillus autem dicit: Dum cuiusdam
 gladiatoris in ludum emissi gladius curua-
 tus fuisset ex acie recta: procucurrat vnus ad
 eum corrigendum, tumque à pugnantem
 responsum est, sic hac pugna: inde sicæ
 nomen ductum.

Secures signa sunt, quæ ante Consules fe-
 rebantur, ne aut usum perderent belli, aut va-
 cantes otio aspectum amitterent gladiorū.
 Quas & Hispani ab usu Francorum per de-
 riuationem Franciscas uocant.

Cap. VI. Mucro non tantum gladij est. à Seru.
 Æn. 11. ad v. alto stat uulnere mucro.

Machæra-- framea-- spatha. Aug. in ps. 149. Framea
 appellatur, quam uulgo spatham dicunt. Sunt enim
 gladij ex vna parte acuti, ipsi sunt machæra, ipsæ
 frameæ, etiam spathæ appellantur. Sed legendum for-
 tasse apud Augustinum ex utraq. parte non ex vna.

Idem & Clunabulum. Festus: Clunaclū cultrum
 sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarū di-
 uidat, vel quia ad clunes dependeat.

De hastis. Cap. VII.

Hasta est contus cum ferro: cuius diminutivum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit, vnde & astutia.

Contus ferrum non habet: sed tantum cuspide acuta est. Virgilius: Ferrataſq. ^a trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

Trudes, hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Græcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudent & detrudunt. Virgilius: Ferratasque trudes -.

^b Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apros, expectant que leones, intrant vrsos, sit tantum firma manus.

^c Lancea, est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance id est, æquali amento ponderata vibratur.

^d Amentum, vinculum est iaculorum hastilium, quod medijs hastis aptatur. Et inde amentum, quo media hasta religatur, & iacitur.

^e Clava est, qualis fuit Hercules, dicta quod sit clavis ferreis inuicem religata, & ^f est cubito semis facta in longitudine. ^g Hæc & Cateia, quæ Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ iacta quidem non longè propter gravitatem euolat: sed quod peruenit, vi nimia perfringit: quod si ab artifice mittatur: rursum redit ad eum, qui misit. Huius meminit Virgilius dicens, Teutonico ritu soliti torquere cateias. Vnde & eos ^h Hispani & Galli, Teutonos vocant.

ⁱ Phalarica, est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale & rotunditatem de plumbo in modum spheræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & igne habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Iuuenalis. Consulit ante phalas delphinarumque columnas. A phaligitur dicta est phalarica: sicut à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit neruis mitti tortilibus, & quadam machina, vt. - Hunc aut tortilibus vibrata phalarica neruis. Virgilius verò ait, Turnum manu phalaricam iaculari potuisse.

^k Pila, sunt arma iaculorum atque telorum à torquendo, vel emittendo vocata. De qui-

A bus Lucanus: signa, pares aquilas & pila in nantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur.

^l Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τῆς τηλόθεν, quicquid longè iaci potest: quanquam abusiue dicitur & gladius, vt est illud: At non hoc telum meo quod vi dextera versat. ^m Propriè autem telum à longitudine dicitur. Vnde & mustela dicitur, quod longior sit, quàm mus.

Cuspis, hastile amentatum, à cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius, Et pastorem præfixa cuspide myrtu. ^m Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

^a Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. *S. o. l. trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit Pierius.*

^b Venabula d. q. v. h. v. q. v. e. q. excipiabilia. *Seru. Æn. 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui. quasi excipiabilia. Puto tamen Seruii ita scripsisse: Venabula ob hoc dicta quod sint apta venatui, vel quia venientem excipiunt, vnde & excipia (vel excipula) quasi excipiabilia, aut excipiabula, aut excipere habilia. Glo. excipulū. ἐκδοχέιον. Item ἐκδοχέιον exceptorium. Excipulum κρεάγχα. κρεάγχα exemplum (leg. excipulum) arpagō.*

^c Lancea. *Hispaniensis vox, auctore Varrone apud Agell. lib. 15. c. 30.*

^d Amentum. *è Seru. Æn. 9. ad v. amenta que torquent.*

^e Clava est qualis fuit Hercules, *Festus: Clava teli genus, quo Hercules utebatur.*

^f Et est cubito semis facta in longitudine. *Seruius Æneid. 7. ad v. teretes sunt acclides illis Tela: Acclides sunt tela quædam antiqua adeo, vt neque vsquam commemorantur in bello. Legitur tamen, quod sint clava cubito semis factæ, eminentib. hinc, & hinc acuminib. &c.*

^g Hæc & Cateia quam Lucilius Calam. *Pro Lucilio Horatius erat in o. libris mendose: Seruius initio vt. Æneid. Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, vt caleas, id est, d. puer, frange fustes, & fac focum.*

^h Hispani, & Galli Theuthonos. *Ij fortasse, quos vulgo chucos dicimus.*

ⁱ Phalarica telum ingens--iaculari potuisse. *è Seru. Æn. 9. ad v. Contorta phalarica.*

^k Pila. *Seruius Æn. 7. ad v. Pila manu s. q. g. i. b. d. Pilum propriè est hasta Romana, vt gessa Gallorum, farrissæ Macedonum.*

^l Telum-- potest. *è Seru. Æn. 8. ad v. Desuper Alcides telis premit,*

Quanquam abusiue dicitur & gladius. *Seru. Æn. 9. At non hoc telum; Hoc loco telum gladii dixit à longitudine, vnde & mustella dicitur, quasi mus longus. vid. l. Si caluitur, de verb. signif.*

^m Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ. *Seruius Æn. 10. ad v. Vibranti cuspis medium transfuerat ictu: Sanè cuspidem abusiue pro hastæ mucrone posuit.*

De

De sagittis. Cap. VIII.

Sagitta à sagaci iactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primùm Cretenſes vsi sunt: quibus pennæ ideò, vt diximus, agglutinatur, vt leues sint, & peruolent.

Scaptos - - -

Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupatæ.

^a Scorpio, est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, ^b virus, quæ figit, infundit: vnde & **B** Scorpio nomen accepit.

^a Cap. VIII. Scorpio. *Vegetius lib. 4. c. 22. Scorpiones dicebantur, quas nunc manuballistas vocant, ideò sic nuncupati, quod paruis, subtilibusq. spiculis inferant mortem.*

^b virus, qua figit, infundit. *Tertull. aduers. Gnostic. Vnde & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominat. Id spiculam, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, quæ figit, effundit.*

De pharetris. Cap. IX.

Pharetra à sagittarum thecæ, à ferendo iacula dicta, sicut & feretrum, vbi funus defertur, quæ ideò etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

Coriti propriè sunt, arcuum thecæ: sicut sagittarum pharetræ.

Vagina appellatur, eò quod in ea mucro, vel gladius baiuletur.

Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat, c. littera pro g. posita. Alij Græco nomine thecam vocari asserunt, quod ibi reponatur aliquid. Inde & bibliotheca librorum repositio dicitur.

^b Dolones, sunt vaginæ lignæ, intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quod fallant & decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Vnde & apud medicos ^c acutus morbus *ὄξεια* vocatur.

Arcus vocatur, eo quod arceat aduersarium. Inde & arces dicuntur, à quibus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quod sint curuati arctius.

^a Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop.

A *Seru. Æneid. 10. ad v. - Coritiq. leues: Coriti propriè sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarum, quas & pharetras vocamus.*

^b Dolones - præferant ligni. *ex eod. Æn. 7. ad v. Sæuofque. g. i. b. dolones.*

^c Acutus morbus *ὄξεια. Sic supra lib. 4. c. 6.*

De fundis. Cap. X.

FVnda dicta, eo quod ex ea fundantur lapides, id est, ^a emittantur.

Ballista genus tormenti, ab emittendo iacula dicta. *βάλλειν* enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verberè neruorum, & magna vi iacit aut hastas, aut saxa. ^b Inde & Fundibalus, quasi fundens & emittens. ^c Contra Ballistam Testudo valet. Series enim fit armorum vmbonibus inter se colligatis.

^a Cap. X. emittantur. *Quæ post hæc verba in editis quibusd. leguntur vsque ad Ballistam. in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 14. c. 6. è Seru. Georg. 1.*

^b Inde & Fundibalus. *Vid. c. 6. lib. 4.*

^c Contra Ballistam Testudo valet, series. n. fit arm. *Seru. lib. 9. ad v. Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curuata in testudinis modum.*

De ariete. Cap. XI.

Arieti ^a nomen species dedit, eo quod cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta maiore impetu destinatur: sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit; cautumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsum arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim saccorum sinu ictus arietis illisus mollior. Duriora enim mollioribus facilius cedunt.

Plutei, sunt crates corio crudo intertex, quæ in opere faciendo hosti obijciuntur.

^b Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

^a Cap. XI. Arieti--facile cedunt. *ex Hegeſipp. libro 3. c. 11.*

^b Musculus--quasi murusculus. *Musculos à marinis belluis, quæ balanis auxilio sunt, dictos putat Vegetius libro 4. c. 15.*

De

De clypeis. Cap. XII.

CLypeus, a est scutum maius, dictus ab eo quod clepet, id est, celet corpus, periculumque subducatur. ^b ἀπὸ τοῦ κλέπειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis & iaculis corpus munit. ^c Clypeus autem peditum est, scutum equitum.

Scutum appellatum, eò quòd à se excutiat telorum ictum. Ut enim telis resistatur, clypeus antefertur.

Vmbo, scuti pars media est, quasi vmbilicus.

^d Ancile, vocatur scutum breue & rotundum, de quo Virgilius: -- læuaq. ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancisione, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ouidius: Idq. ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

^e Pelta, scutum breuissimum in modum lunæ mediæ: Cuius meminit liber Regum. Fecit rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

^f Cetra, scutum loreum sine ligno, quo vtuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Læuas cetra tegit.

^g Parma, leuia arma, quasi parua, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutū. Nam in modum testudinis sit clypeus. ^h Est & testudo scutorum connexio curuata in testudinis modum. Namq. in armorum generibus milites etiam ab animalibus nomina sumunt, vt aries. Et Sallustius, In modum, inquit, hericij militaris.

^a Cap. XII. Clypeus est scutū maius. *Seru. non semel.*

^b ἀπὸ τοῦ κλέπειν. Ex eod. *Æn. 7. ad v. nec clypei cur rūsue sonant. Sed verius ἀπὸ τοῦ γράφειν, id est, ab sculptendo dictum. Causam reddit Plin. 35. cap. 3. Scutis enim qualib. ad Troiam pugnatum est, continebantur imaginēs. Vnde & nomen habuere clypeorū, non vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusq. qui fuerit vsus illo, &c.*

^c Clypeus autem peditum. *de Seru. ad v. Tercentum scutati omnes Æn. 9.*

^d Ancile--ab omni parte recisum. *Ita etiam Varro. aut quasi ἀμφιχειδον (addit Seru. Æn. 8.) id est, vndiq. labrum habens. Vid. Plutarch. in Num.*

^e Pelta. *de Seru. Æn. 1. ad lunatis agmina peltis.*

^f Cetra--Hispani. *Ex eod. Æn. 7.*

^g Parma, leuia arma. *Seru. Æn. 10. ad illud. Transijt & parmam mucro leuia arma minacis: parmam id est, leuia arma, non clypeum.*

^h Est & testudo scutorum connex. *Vid. sup. cap. 10.*

De lorice. Cap. XIII.

Lorica a vocatur, eo quod loris careat: solis enim circulis ferreis contexta est.

^b Squama, est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est. ^c De cilicijs autem & poliuntur, & teguntur lorice.

^a Cap. XIII. Lorica--quod loris careat, solis. n. circulis ferreis. *Non dubito, quin Isidorus apud Seru. legerit Æn. libro. 10. lorica esse propriè tegmen de loro factum, quo maiores in bello vti consueuerant, sed lorice posteriorib. notationem aptauit, qua conferta sunt hamis, vt ait Virgilius. Varro libro. 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; postea succiderūt Galli è ferro sub id vocabulū ex annulis ferream tunicam.*

^b Squama est lorica ferrea, &c. *Seru. Æn. 9. Nec duplici squama lorica fid. & au. Squama sunt lorice, in modum squamæ cōpositæ. Sanè & squama splendorem significat, si à piscib. veniat, & sordes si à squallore.*

^c De cilicijs autem poliuntur lorice. *de seru. Georg. 3. ad illud. Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.*

De galeis. Cap. XIII.

Cassis de lamina est: Galea de corio. Nā galerus corium dicitur. Cassidē autem à Thuscis nominatā (dicunt). Illi enim galeam cassim nominant: credo à capite.

^a Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κωνιον vocant. Nam conus est curuatura, quæ in galea prominet, & supra quam cristæ sunt.

^a Cap. XIII. Apex est q. in summ. gal. &c. *Seru. Æn. 12. ad v. apicem tamen incita summum Hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent cristæ: & lib. 10. Apex conii altitudo.*

De foro. Cap. XV.

Forus a exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Prorostra vocatur, idè quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, vt essent huius insigne victoriæ. Constat autem Forus causa, lege, & iudice.

Causa vocatur à casu, quo euenit. Est enim materia, & origo negocij, necdum discussionis

discussionis examine patefacta, quæ dum præponitur causa est, dum discutitur iudicium est, dum finitur iustitia: vocatum autem iudicium quasi iurisdictio, & iustitia, quasi iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur. Vnde & actores iudiciorū & præpositos, quæstores, vel Quæstores vocamus.

Negotium multa significat, modo actum rei alicuius, cui contrarium est otium, modo actionem causæ, quod est iurgium litis. Et dictum negotium, quasi nec otium, id est, sine otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commercijs dicitur, vbi aliquid datur vt maiora lucrentur.

Iurgium dictum, quasi iuris garrum, eo quòd ij, qui causam dicunt, iure disceptēt.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit. De quo Virgilius: Limes erat positus, litem vt ^b discerneret agri.

Causa aut argumento, aut probatione constat.

Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola inuestigatione inuenit veritatem, vnde & dictum argumentum, id est, argutum inuentum.

Probatio autem testibus, & fide tabularum constat.

In omni autem iudicio sex personæ quæruntur. Iudex, accusator, reus, & tres testes.

^c Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quòd iure disceptet. Iure autem disceptare est iustè iudicare. Non est autem iudex, si non est in eo iustitia.

Accusator vocatus, quasi adcausator, quia ad causam vocat eum, quem appellat.

Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quamuis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.

^d Testes antiquitus superstites dicebantur, eò quòd super statum causæ proferebantur. Nunc, parte ablata nominis, testes vocantur.

Testis autem consideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non fœmina. Nam varium & mutabile semper fœmina. Vita, si innocens & integer actu. Nam si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum sce-

A lerato habere societatem.

Duo sunt autem genera testium: aut dicendo id quod viderunt, aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquant: cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

^a Cap. XV. Forus, poterat duci carna sine istis, sed Braulioni aliter visum. *Vid. sup. lib. 15. c. 2.*

^b Discerneret agri, aruis vulgo apud Virgil.

^c Iudex dictus. *Ead. sup. lib. 9. c. 4.*

^d Testes antiquitus superstites dicebantur. *Melius omnino Isidorus, quam Seruius, qui Æn. 3. ad illud: Superatne, & veltur aura? Superstes (inquit) præsentem significat. Festus: Superstes testes præsentem significat, cuius rei testimonium est, quod superstites, præsentibus, ij, inter quos controuersia est, vindicias sumere iubentur, Plautus in Artémone; Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes. Quem locum ita legebat chacon: Superstites præsentem, testes præsentem significat. Quam lectionem & Plauti verba, & hic Isidori locus satis confirmat: Cicero nis verò verba in Muren. ita emendabat. Carmen compositum est, cum cæteris reb. absurdū, tum verò nullo vsu vtriusq. superstites, præsentibus. (sumite vindicias) ite viam. Et vtriusq. Actore & reo interpretabatur: sumite vindicias, è Festo supplebat.*

De spectaculis. Cap. XVI.

Spectacula, vt opinor, generaliter nominantur voluptates, a quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illic geruntur. Dicta autem spectacula, eò quòd hominibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quòd in ludis gerantur, aut in scenis.

Ludorū origo sic traditur: ^b Lydi ex Asia transuenæ in Hetruria confederunt, duce Tyrreno, qui fratri suo cesserat regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarū, spectacula quoq. religionis nomine instituerunt. Inde Romani accersitos artifices mutuati sunt, & inde ludi à Lydis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à lusu vocatos, quòd iuuenes per dies festos solebant ludi exultatione delectare populum. Vnde & eum lusu iuuenum & diebus festis, & templis, & religionibus reputat. Nihil iam de causâ vocabuli, dum rei causa idolatria sit. Vnde & promiscuè ludi: Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi patris. Ob hoc respicienda est origo macula, ne bonū æstimes, quod initium à malo accepit. Ludus autē Gymnicus est, aut Circēsis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

Cap. XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. *Tertullianus lib. de spectaculis. c. vlt.* Retulimus supra de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinant, sed per ea, quæ illic geruntur.

^b Lydij ex Asia transtienæ-- Liberi patris. *de Tertull. ibid. c. 2.*

^c originis macula--accepit. *Ex eod. loco.*

De ludo Gymnico. Cap. XVII.

Gymnicus ludus, est velocitatis ac virium gloria. Cuius locus, gymnasium dicitur, ubi exercentur athletæ & cursorum velocitas comprobatur. Hinc accidit, ut omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Antea enim in iocis certantes cincti erant, ne nudaretur: post, relaxato cingulo, repetè prostratus, & exanimatus est quidam cursor. Quare ^a ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes, ut nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quod iuvenes nudi exercentur in campo, ubi sola tantum verenda operiuntur.

Cap. XVII. Ex consilij decreto tunc Archon Hippomenes. *Auctor querendus.*

De generibus Gymnicorum. Cap. XVIII.

Genera gymnicorum quinq. saltus, cursus, iactus, virtus, atque luctatio. Vnde ferunt quendam regem tot filios adolescentem habentem, totidem generibus de regno iussisse contendere.

De saltu. Cap. XIX.

Saltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire, vel longius.

De cursu. Cap. XX.

Cursus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu. Cap. XXI.

Iactus dictus à iaciendo. Vnde & piscatorium rete iaculum dicitur. Huic arti vsus est, ^a arrepto lapide procul ferire, hastas pondere librato iacere, sagittas arcu emittere.

Cap. XXI. arrepto lapide procul ferire. *Al. Ar. reptos lapides procul ferre.*

De virtute. Cap. XXII.

Virtus, est immensitas virium in labore & pondere corporis.

De luctatione. Cap. XXIII.

Luctatio à laterum complexu vocatur, quibus ^a cominus certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

Cap. XXIII. cominus certantes innitent. *Ita vv. CC. Goth. vnus Rom. innituntur.*

De palæstra. Cap. XXIII.

Palæstram autem vel *ἀπὸ πῆς πάλης* id est, à luctatione vel *ἀπὸ τοῦ πάλλειν*, id est, à motu ruinæ fortis nominatam dicunt: scilicet, quod in luctando cum medios arripiat, ferè quatiunt, idque apud Græcos *πάλλειν* vocatur. Quidam opinantur artem luctandi vsorum contentione monstratam. Namq. inter cæteras feras eos solos & erigi congressos, & subsidere celeriter, ac reuerri, & modo manibus tentare inuicè, modo complexu abigere sese more luctantium.

Cap. XXIII. Palæstram autem--fortis. *Seru. ad v. Corporaq. ag. nud. prædura palæstra. Georg. 2. Palæstra autem dicta est vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, hoc est à motu vrnæ, nam ducti forte luctabantur. Hic locus pessimè affectus erat in omnib. Isidorianis libris.*

De agone. Cap. XXV.

Quæ Latini certamina, Græci *ἀγωνίας* vocant, à frequentia qua celebrabantur. Si quidem & omnem cærum, atque conuentum agona dici: alij quod in circulis, & quasi agonijs, id est, sine angulo locis, ederentur, nuncupatos agonas putant.

De generibus agonum. Cap. XXVI.

Agonum genera fuere, immensitas virium, cursus celeritas, sagittandi peritiâ, standi patientia: ad citharam quoque, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoque, de forma, de cantandi modulatione, terrestribus quoque belli, & naualis prælij, perpetiendorumq. suppliciorum certamina.

De

De ludis Circensibus.

Cap. XXVII.

Ludi Circenses sacrorum causa, ac deorum gentilium celebrationibus instituti sunt. Vnde & qui eos spectant, dæmonum cultibus inferuire videntur. ^a Nam res equestris antea simplex agebatur, & vtiq. cõmunis vsus reatus non erat, sed cum ad ludos coactus est naturalis vsus, ad dæmoniorum cultum translatus est. Itaq. & Castori & Polluci deputatur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet: sed & Neptunus equestris est, quæ Græci Hippion appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præfunt. ^b Circenses autem ludi ideo dicti, vel à circumcumeundo, vel quod ubi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur quos quadrigæ circuibant. & inde dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidem in littore circa ripas fluminum currus agitantés, gladios in ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Inde & Circenses dicti putantur: quasi circum enses.

Cap. XXVII. Nam res equestris--Hippion vocant. *de Tertull. c. 6. de circo.*

^b Circenses autem ludi, &c. *de Seru. imitio 3. Georg. & En. 8. ad v. magnis Circensibus actis.*

De circo. Cap. XXVIII.

Circus ^a Soli principaliter consecratus est à Paganis, cuius ædes medio spatio & effigies de fastigio ædis emicat, quod non putauerint sub tecto consecrandum, quem in aperto habet. Est autem Circus omne illud spatium, quod circuire equo solent. Hunc Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metæ equi currant. Græci ^c verò à Circe Solis filia, quæ patri suo hoc genus certaminis instituit, aasserunt nuncupatum, & ab ea Circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga, & venefica, & sacerdos dæmonum, in cuius loci habitu & opere magicæ artes, & cultus idololatriæ recognoscitur.

Cap. XXVIII. Circus Soli--in aperto habent. *de Tertull. c. 5. de loco.*

^b Hunc Romani dictum put. *Sup. lib. 15. c. 2.*

^c Græci vero, &c. *de Tertull. ibidem.*

De ornamentis. Cap. XXIX.

Ornamenta Circi, oua, meta, obeliscus, carceres. ^a Oua, honori Castoris & Pollucis ascribunt, qui illos ouo editos credèdo de cygno Ioue non erubescunt. Fingunt autè Circensia Romani ^b ad causas mundi referri: ut sub hac specie superstitiones vanitatum suatum excusent.

Cap. XXIX. Oua honori Castoris -- erubescunt. *Tertull. ibid.*

^b Ad causas mundi referri, *seruius ad v. Centum quadriugos ag. a. f. currus: id est, vnus (inquit) diei exhibebo Circenses. Quia, ut Varro dicit in libris de gente pop. Romani, olim xxv. missus fiebant, quorum quattuor & viginti pro numero horarum erant, sed vigesimus quintus ærarius dicebatur, eo quod de collatione populi exhibebatur. Adde duodecim hostias, quæ xi i. cali signa, & septem metas, quæ planetas vi i. referebant. Fiebant autè Circenses hoc ordine: Quadrigæ, bigæ, aut triga quattuor sorte ductæ à quattuor factionibus. Præfina, Rosæ, Alba, & Veneta in carceribus cõstituebantur. Deinde, mappa à magistratu, qui ludis præsidebat, missa, hoc est, signo dato, quadrigæ carceribus emisse septem spatia, siue curricula circa metæ conficiebant, victoreq. coronato, missus vnus peractus erat. Idem in reliquis viginti quattuor missis fiebat: cum autem in singulis quadrigæ quattuor currerent, rectè Virgilius centum quadriugos agitabo ad flumina currus. Vid. Sueton. in Domit. Senec. lib. ep. 4. epist. 30. Ouid. in Halieutic. Arnob. 7. contra gentes. Agell. lib. 3. c. 3.*

De metis. Cap. XXX.

Metarum quippe appellatione propriè terminum ac finem mundi designari volunt, ab eo quod alicui emensus finis est, siue ad testimonium Orientis Occidentisq. solis.

De obelisco. Cap. XXXI.

Obeliscus ^a Mæphites rex Ægypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cum quodam tempore Nilus violenta inundatione Ægypto nocuisset: indignatus rex tanquam pœnas à flumine exigeret, sagittam in vndas misit. Non multo post graui valetudine correptus, lumen amisit, qui post cæcitate visu recepto duos obeliscos Soli sacrauit. Obeliscus enim sagitta dicitur: qui idè in medio Circo ponitur, quia per medium mundum Sol currit. Medio autem spatio ab vtraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatèque cæli significat: cum Sol ab vtroque spatio medio horarum discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam Sol

Hh pluri-

plurimum in se caloris atq. ignis habet.

^a Cap. XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Messeres habent manus. *Plinij manuscr. libri Mestres & Messeres. Excusi Mespheem, Euseb. in Chronico Mespheem. Iosephus Mephes. De vberone Sesostridis filio narrat hac Herodotus lib. 2.*

De carceribus. Cap. XXXII.

IN Circo vnde emittuntur equi carceres dixerunt ab ea re, qua & ille carcer, qui est in ciuitate, quod, vt ibi homines damnati atq. inclusi, ita hic equi coercetur, ne exeant, antequam signum mittatur.

^a Cap. XXXII. In circo. *è Seru. Æn. 1. ad v. vinclis & carcere frænat.*

De aurigis. Cap. XXXIII.

ARs Circi auriga & currus, equites siue pedites. Auriga propriè dictus, quod currum agat & regat, siue quod feriat iunctos equos. ^a Nam haurit, ferit, vt, latus haurit apertum. Ipse est & ^b agitator, id est, verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt: quibus speciem idololatriæ vestiunt. ^c Nam prasinus terræ, venetus cælo & mari à Paganis dicatus est.

^a Cap. XXXIII. Nam haurit ferit, vt, lat. h. a. *Verba sunt Seru. Georg. 3. ad v. Exultantiaque haurit Corda pauor pulsans.*

^b Agitator. i. v. a. agendo. *Ex eod. ad v. Tardi costas agitator asell. Georg. 1.*

^c Nā Prasinus terræ, & c. *è Tertull. c. 6. de arte circi.*

De quadrigis. Cap. XXXIII.

Eriethonius atitè, qui regnavit Athenis, primus quattuor equos iunxisse fertur, sicut Virgilius auctor est dicès: Primus Eriethonius currus & quattuor aufus iungere equos, rapidisq. rotis insistere victor. Fuit autem Mineræ & Vulcani filius de caduca in terrâ libidine, vt fabulæ ferunt, procreatus, portentum dæmonicum, immò diabolus qui primo Iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigæ productæ sunt.

^a Cap. XXXIII. *Ex eod. Tertull. loco.*

De curru. Cap. XXXV.

CVrrus à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere, vnde & ^a carrum quasi curuum. Quadrigarum verò currus duplici remone olim erant, perpetuòq. & qui omnibus equis iniiceretur iugo. ^b Primus Clysthenes Sicyonius tantum medios iugauit, eosq. singulos ex vtraq. parte simplici vin-

^Aculo applicuit, quos Græci *σείραφόρος* Latini funarios vocant, à genere vinculi quo prius alligabantur.

^a Cap. XXXV. Carrum q. curuum. *Al. q. cursum al. q. currum.*

^b Primus Clysthenes Sicyon. *Pausan. in Phocicis.*

^c Latini funarios. *Funales vocat Suetonius in Tiberio.*

De equis, quibus currunt.

Cap. XXXVI.

QVadrige, & bige, trige, & seiuge ab equorum numero, & iugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas Inferis, seiugas Ioui, defultores Luciferi, & Hespero sacrauerunt. Quadrigas ideò Soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur, ver & æstatem, autumnum, & hyemem. Bigas Lunæ, quoniã gemino cursu cū Sole cōtendit: siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterum candidum. Trigas dijs inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, iuuentutem, atq. senectam. Seiuga maximus currus currit Ioui, propter quod maximum deorum suorum eum esse credunt.

Ideo autem rotis quadrigas currere dicunt, siue quia mundus iste circuli sui celeritate trāscurrit, siue propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius, ^b Inde patefecit radijs rota candida cælum.

^a Cap. XXXVI. Et Hespero. *Ab sunt hæc duæ voces ab antiquiorib. Goth.*

^b Inde patefecit r. r. c. c. *Citatur hic versus à quibusdā ex Sidonio.*

De septem spatijs. Cap. XXXVII.

SEptem spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem stellarum, quibus mundum regi dicunt: siue ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, ^a quorum finis est creta, id est, iudicium.

^a Cap. XXXVII. Quorum finis est creta. *Sic est in optimis libris Neap. & Gothicis quibusdā. rectè simè. Seneca lib. 19. ep. 109. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam, quod ait Cicero, quoniã sumus ab ipsa calce eius interpellatione reuocati, hanc, quã nunc in circo cretã vocamus, calcem antiqui dicebāt. Gloss. Creta λευκή. Candida calcis dixit Lucrer. Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.*

De equitibus. Cap. XXXVIII.

POrro equites singulares ideò currere dicunt, quia singulariter vnusquisq. cursum vitæ huius peragit atque transit, alius alio tempore

tempore sequens alium, per vnã tamen viam mortalitatis vsq. ad propriam metã mortis.

De defultoribus. Cap. XXXIX.

Defultores ^a nominati, quod olim prout quisq. ad finem cursus venerat defiliabat: siue quod de equo in equum transiliebat.

^a Cap. XXXIX. Defultores. *Hygi. fabule 80. Vnde & Romani seruant institutum cum defultorem mittunt, vnus duos equos habet, pileum in capite * equo in equum transilit, quod ille sua, & fratris vice fungatur. Casiodo. lib. 3. Var. equi defultatorij, per quos Circensium ministri missus denunciant exituros, luciferi præcursoris velocitates imitantur.*

De pedibus. Cap. XL.

Pedites autem aiunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à superiore parte currunt ad inferiora, id est, ab Oriente ad Occidentem, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in seculo nullæ reliquæ sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc propterea fingunt, vt vanitates suas, & sacrilegia excusare conentur.

De coloribus equorum. Cap. XLI.

Circa ^a causas quoq. elementorum ijdē Gentiles, etiam colores equorum iunxerunt: roseos soli, id est igni: albos aëri: prasinus terræ: venetos mari asimilantes. Item roseos ætati currere voluerunt, quod ignei coloris sint, & cuncta tunc flauescant. Albos hyemi, quod sit glacialis, & frigoribus vniuersa canescant: Veri prasinus viridi colore, quia tunc pampinus densatur. Item roseos Marti sacrauerunt, à quo Romani exoriuntur: & quia vexilla Romanorum cocco decorantur, siue quod Mars gaudet sanguine. Albos zephyris, & serenis tēpestatibus: prasinus flori & terræ: venetos aquis vel aëri, quia ceruleo sunt colore: luteos, id est, croceos igni & soli: purpureos Iri sacrauerunt, quæ arcum dicimus, quod Iris plurimos colores habeat. Sicque dum hac spectatione deorum cultibus atq. elementis mundialibus prophanantur, eosdem deos, atq. eadem elementa proculdubio colere noscuntur. Vnde animaduertere debes Christiane, quot Circum nomina immunda possideant. Qua propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ spiritus occupauerunt. ^b Totum enim illum Diabolus, & Angeli eius repleuerunt.

^a Cap. XLI. Circa causam. *Vid. Tertull. c. 6. de arte Circi.*
^b Totum. *n. ill. Diab. & Angeli eius repleuerunt. Tertull. c. de loco: totum seculum Sathanas, & Angeli eius repleuerunt.*

De theatro. Cap. LXII.

Theatrum ^a est, quo scena includitur, semicirculi figurã habens: in quo stantes omnes inspicunt. Cuius forma primũ rotunda erat, sicut & amphitheatri, postea ex medio amphitheatro theatrum factum est. Theatrum autem ab spectaculo nominatum ^b ἀπὸ τῆς θεωρίας quod in eo populus stans desuper atq. spectans ludos contēplaretur. Idem verò theatrum, ^c idem & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostarent. ^d Idem & lupanar vocatum ab eisdem meretricibus: quæ ^e propter vulgati corporis vilitatem lupæ nuncupabantur. Nam lupæ meretrices sunt à rapacitate vocatæ, quod ad se rapiant miseros & apprehendant. Lupanaria enim à paganis constituta sunt: vt pudor mulierum infelicitum ibi publicaretur, & ludibrio haberentur, tam ij qui facerent, quàm quæ paterentur.

^a Cap. LXII. Theatrum. *De theatro sup. lib. 15. c. 2.*
^b ἀπὸ τῆς θεωρίας. *è Seru. Æneid. 1. ad v. mediaque in valle theatri.*

^c Idem & prostibulum. *Vid. Tertull. c. de theatro.*
^d Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de ciuit. c. 21. & Lat.*
^e propter vulgati corporis vilitatem. *Lat. lib. 1. c. 20. Fuit enim Faustuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, vnde etiam lupanar dicitur.*

De scena. Cap. LXIII.

SCena autem erat locus infra theatrum in modum domus instructa cum pulpito: ^a quod pulpitu Orchestra vocabatur, vbi catabant comici tragici, atq. saltabant histriones, & mimi. ^b Dicta autem scena Græca appellatione, eo quod in specie domus erat instructa. Vnde & apud Hebræos tabernaculorum dedicatio à similitudine domiciliorum Scenopogia appellabatur.

^a Cap. LXIII. Quod pulpitu Orchestra vocabatur. *Improprie. Nam aperte distinguit Orchestrã à pulpito Vitruuius lib. 5. c. 6. & scena pulpitu, pulpitu altius erat orchestra. & apud Romanos senatoribus, & honoratoribus viris loca erant in orchestra designata, in pulpito non item. Sed orchestra nomine pulpitu quoq. continetur, non contra. Græci autem pulpitu ὑπερὸν dicebant, de qua mox Isidorus.*

^b Dicta autem scena, *seruius ad v. Syluis scena coruscis: scena, inumbratio: Dicta scena ἀπὸ τῆς σκιάς i. vmbra. Nam apud antiquos theatralis scena parietem non habuit, sed de frondibus vmbacula quærebatur: postea tabulata componere cœperunt in modum parietis.*

De orchestra. Cap. XLIII.

Orchestra autem, pulpitem erat scenæ, vbi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim poetæ comædi, & tragædi ad certamen conscendebant, ijsq. canentibus, alij gestus edebant. Officia scenica: tragædi, comædi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

De tragædis. Cap. XLV.

Tragædi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum regum luctuoso carmine, spectantē populo, concinebant.

De comædis. Cap. XLVI.

Comædi sunt, qui priuatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque supra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

De thymelicis. Cap. XLVII.

Thymelici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelici, quod olim in orchestra stantes cantabant super pulpitem, quod thymele vocabatur.

De histrionibus. Cap. XLVIII.

Histriones sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum sceminarū exprimebant: ij autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: siue quod ab Istria id genus sit adductum, siue quod perplexas historijs fabulas exprimerent, quali historiones.

De mimis. Cap. XLIX.

MIMI sunt dicti Græca appellatione, quod rerum humanarum sint imitatores: nam habebant suum auctorem, qui antequam mimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nam fabulæ ita componebantur à poetis, vt aptissimæ essent motui corporis.

^a Cap. XLIX. Nam habebant suum auctorem. F. auctorem.

De saltatoribus. Cap. L.

Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primo docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

^a Cap. L. Saltatores. è Festo in--Salios, nisi quod ille non Varronem, sed Polemonem citat auctorem.

Quid, quo patrono agatur. Cap. LI.

Est planè in artibus scenicis Liberi, & Veneris patrociniū, quæ priuata & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu. Nam mollitiem Libero, & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transiguntur, Apollines & Musas & Mineruas & Mercurios patronos habent. Quod spectaculū odisse debes Christiane: quorum odisti auctores.

^a Cap. LI. Est planè. Omnia è Tertull. c. de artib. scenicis: sed lyris retinimus ex nostris codicib. vbi apud Tertull. litteris legitur.

De amphitheatro. Cap. LII.

Amphitheatrum, locus est spectaculi: vbi pugnant gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus: quod in eo iuuenes vsu armorū diuerso motu condiscant, & modo inter se aut gladijs, aut pugnis certantes: modo contra bestias incedentes, vbi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictum, quod ex duobus theatris sit factum. Nam amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

De ludo equestri. Cap. LIII.

Cenera gladiatorum plura, quorum primū ludus equestrius. Duo enim equites, præcedentibus prius signis militaribus, vnus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis, sicque atroci perseverantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes, quotusque alter in alterius mortem prosiliret, vt haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui perimeret. Quæ armatura pugnat Marti duelli causa.

De

De Retiarijs. Cap. LIIII.

Retiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete (quod iaculum appellatur) vt aduersarium cuspide insequente operiret, implicitumque viribus superaret. Quæ armatura pugnat Neptuno tridētis causa.

^a Cap. LIIII. ferebat rete, quod iaculum appellatur. Et vno verbo reteiaculum: sed de retiario, secutore, & alijs gladiatorum generib. scripsit nuper eruditissimus vir. Vid. Fest. in Retiario.

^b Cuspide insequente. Ita manuse. omnes, insequentem volebat Chacon, insistentem alij.

De Secutoribus. Cap. LV.

Secutor ab insequendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidē, & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper aquam insequitur: ideòq. cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.

De Laquearijs. Cap. LVI.

Laqueariorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosq. prosternere amictos vmbone pelliceo.

De Velitibus. Cap. LVII.

Velitum pugna erat, vt vltro citroq. tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna, & spectatibus gratior, quàm reliqua. Velites autē nuncupati, siue à volitatione: siue à ciuitate Hetruscorū, quæ Veles vocabatur.

^a Cap. LVII. Velites autem--siue à volitatione. Fest. in Adulatio: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites. i. volantes.
^b Siue à ciuitate Hetruscor. quæ Veles. Sic Gotth. cc. Al. Veletes.

De ferali certamine. Cap. LVIII.

Ferarū pugna erat, emissas bestias iuuenes excipere, & pugnare aduersus eas, vltro neco funere certare, non crimine, sed furore.

De horum execratione. Cap. LIX.

Hæc quippe spectacula crudelitatis, & in spectio vanitatum nō solum hominum vitijs: sed de dæmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse debet Christiano cum Circensi infania, cum impudicitia theatri, cum amphitheatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia præsumit, fidē Christianæ præuaricator effectus, qui id denuò appetit quod in lauacro iam pridem renunciauit, id est, diabolo, pompis, & operibus eius.

De alea. Cap. LX.

Alea, id est, ludus tabule, inuenta à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tesserisque.

^a Cap. LX. à quodam milite nomine Alea, auctor quarendus.

De pyrgis. Cap. LXI.

Pyrus dictus, quod per eum tessere pergant, siue quod turris speciē, habeat. Nam Græci turrim πυργον vocant.

^a Cap. LXI. Pyrgus. Vasculum in turricula figuræ conformati, ex quo tali in alueum conijciebantur, nequis dolus in iaciendis manu subesse posset. Turriculam vocat Martialis.

De calculis. Cap. LXII.

Calculi vocati, quod laeues sint & rotundi. Vnd e& calculus dicitur lapis brevis, qui sine molestia, sui breuitate calcatur. Item calculi, quod per vias ordinales, quasi per calculas eant.

^a Cap. LXII. quia sine molestia, sui breuitate calcatur. sup. lib. 16. c. 6. è Seru. Georg. 2.

De tesseris. Cap. LXIII.

Tesseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnib. Has alij Lepusculos vocat, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesseræ iacula appellabantur à iaciendo.

De figuris aleæ Cap. LXIII.

Quidam autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc ar-

tem exercere, & sub quadam rerum simili- tudine fingere. Nam tribus tesseriis ludere perhibent propter tria seculi tempora, præ- terita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senarijs locis di- stinctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tēpora argumentantur. Inde & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

Cap. LXIII. Quidam autem - physiologicè per allegor. Vid. Eustath. Iliad. α. ad illud: πεισοισι προπαρτην θυράων θυμόν ετερον.

De vocabulis tesserarum. Cap. LXV.

I Actus quisque apud lufores veteres à nu- mero vocabatur, vt vnio, binio, trio, quatrio, quinio, senio. Postea appellatio singulorum mutata est, & vnionem canem, a trionem suppum, b quatrionem planum vocabant.

Cap. LXV. Trionè suppum. Græcè ὑπτιον. Vid. Fest. b Quatrionem planum. Immo proum opinor, qui Aristoteli πρηνής. Sapino enim pronus opponitur, non planus.

De iactu tesserarum. Cap. LXVI.

I Actus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt afferat quod voluerit, a vt puta senionem, qui eis iactu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, vnum enim significat.

Cap. LXVI. Vt puta senionem. Qui & Venus, & Couis dicebatur, quoties ita quattuor tale cadebant, vt nullus cum alio congrueret. Arist. lib. 2. de Cal. εσι η κατορθεν χα- λεπον η το πολλα, η το πολλαυς, οιον πολλης ατραγας κως βάλλεν ἀμήχανον, ἀλλὰ ένα, η δυω γων.

De calculorum motu. Cap. LXVII.

C Alculi partim ordine mouentur, partim vagè. Ideò alios ordinarios, alios vagos

appellant. At verò qui moueri omnino non possunt Incitos dicunt. a Vnde & egentes homines Inciti vocantur: quibus spes vltra procedendi nulla restat.

Cap. LXVII. Vnde & egentes homines Inciti dicuntur. Nonius: Incitas, egestas dicitur.

De interdictione aleæ. Cap. LXVIII.

A B hac arte fraus, & mendacium, atq. per iurium nunquam abest, postremo & o- dium & damnarum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

De pila. Cap. LXIX.

Pila propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphæra à ferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere & pondere Dorca- tius sic tradit. Neu tu parce pilos viuacis condere cerui. Vncia donec erit geminæ superaddita libræ.

Inter species pilarum sunt, Trigonaria, & Arenata. a Trigonaria, est qua inter tres ludi- tur. Arenata, qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumque emissa, vltra iu- stum spatium pilam excipere, lusumq. inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominus ex proximo ac penè con- iunctis cubitis pilam feriunt. b Suram dici- tur dare, qui pila, crure prolato, ferendam collusoribus præbet.

Cap. LXIX. Trigonaria, Martialis lib. 1. epigr. 46. Pila trigonalis: Si me nobilib. scis expulsare sini- stris, Sum tua, si nescis, rustice, redde pilam.

b Suram dicitur dare, Plutarch. in Cicerone, de Cornel. Lentulo, Catilina socio, cognomento Sura. προελθων ὀλιγό- ρως πάνυ, η καταφρονητικώς, λόγον μὲν εἰν ἔφη δίδόναι, παρέχειν η τὴν κνήμην, ὡσπερ πάνυ εἰσάσασα δειπαίδες, ὅταν ἐν τῷ σφερίζεν ἀμάετωση.

DIVI

D I V I I S I D O R I H I S P A L. E P I S C O P. E T Y M O L O G I A R V M

LIBER DECIMVS NONVS.

De nauibus, ædificijs, & vestibus.

DE NAVIBVS. Cap. I.

Artium quarundã voca- bula, quibus aliquid fabri- catur, vel instrumenta ar- tificum, vel quæ ministe- rium exhibet, atq. aliquid huiusmodi, deinceps ex parte notanda studui.

a Artifex generaliter vocatus, quòd artè faciat: sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant.

b Nautclerus, dominus nauis est appellatus: ita quòd nauis in sorte eius sit. κληρες enim Græcè fors dicitur. Cæteri autem in nauibus contributione sunt.

d Gubernio, qui & gubernator, quasi co- hybernator, quòd cohibeat prudētia sua hy- berna, id est, tempestates maris.

e Nauta à naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poetice dicitur, si- cut Mauors pro Mars. Nā rectum est nauta.

Remex vocatur, quòd remum gerit, sic autem remex, f quomodo tubex, dicitur no- minatiuo calti.

g Epibata Græco sermone appellatur: qui Latinè dicitur superueniens. Hic nihil ha- bet negotij, sed nauulo dato in alias terras transire disponit.

Nauim quidam perhibent dictã, eo h quòd gnauum rectorem quærat, id est, peritum, sapientem, strenuum, qui continere, & gu- bernare nouit propter maritima pericula & casus. vnde est illud Salomonis, Intelligens gubernacula possidebit. i Lydij autem pri- mum nauim fabricauerunt, pelagique in- certã petentes peruium mare vsibus huma- nis fecerunt.

A Rates, primum, & antiquissimum genus nauigij è rudibus tignis, asseribusque confer- tum. Ad cuius similitudinem fabricatæ na- ues, l ratariæ dictæ. Nunc iam m rates abusi- uè naues. Nam propriè rates sunt connexæ inuicem trabes.

Trieris, nauis magna, quam Græci n durcò- nem vocant: de qua in Isaia dicitur, Non transiit per eam trieris magna.

Carpasia nauis à Carpatho insula nomi- nata: sicut à Rhodo Rhodia: sicut ab Alexã- dria Alexandrina.

o Liburnæ dictæ à Libijs: naues enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius, Ibis li- burnis inter alta nauium.

Rostratæ naues dictæ ab eo, quod in fron- te rostra ærea habeant p propter scopulos, ne feriantur, & collidantur.

Longæ naues sunt, quas Dromones vo- camus: dictæ eo quòd lōgiores sint cæteris, quibus contrarius Masculus, curtum nauigium. Dromo autem à decurrendo dicitur. Curtum enim Græci δρόμον vocant.

q Classis dicta est à Græco vocabulo ἀπό τῶν καλῶν, id est, lignis. vnde & calones qui ligna militibus portant.

Ancyromagus dictus, pro eo quòd cele- ritate sui anchoris, & instrumentis reliquis nauium vehendis sit aptus.

Phaselus, est nauigium, quod nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius, Pictisq. phaselis.

r Scapha, quæ κατάσκοπος, nauigium, quod Latinè speculatorium dicitur. σκοπῆν enim Latinè intendere dicitur.

Barca est, quæ cuncta nauis commercia ad littus portat. Hanc nauis in pelago pro- pter nimias vndas suo suscipit gremio. Vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicè barca nauis, quam accepit in pelago.

Paro, nauigium piratarum aptum, & ex ijs ita vocatum: Cicero, Tunc se fluctigero tradit mandatq. Paroni. Et alibi, Parunculis ad littus ludit celeribus.

Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet, qualibus vtur Germanorum piratæ in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia. Gens, inquit, Saxonum Myoparonibus, nõ viribus nitur, fugæ potius, quàm bello parati.

Celoces, quas Græci κελύγες vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & administrum classis aptæ. Ennius, Labitur vncta carina per æquora cana Celocis.

Biremes autem, naues sunt habentes remorum ordinem geminum.

Triremes, & quadriremes, trium & quatuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

Actuariæ naues sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

Hippopagus, in quo equos transfuehere solitum est.

Pontonium, nauigium fluminale, tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest.

Hinc & traiectus, id est, extensus. Est enim latus, vnde & transfenna dicitur extensus funis.

Lembus, nauicula breuis, quæ alia appellatione dicitur & Cymba, & Caupilus: sicut & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque vtuntur.

Carabus, parua scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus nauigij præbet.

Portemia, nauicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Vtuntur ijs in Pannonia.

Trabariæ, amnicæ naues, quæ ex singulis trabibus cauantur: quæ alio nomine Littorariæ dicuntur. Hæ & Caudicæ ex vno ligno cauato factæ, & inde Caudicæ: quia à quatuor vsque ad decem homines capiant.

Cap. I. Artifex gener. nom. Vt Græcis. τέκτων.

Nauclerus. Qui & nauicularius, & magister nauis à iureconsultis dicitur, qui nauem habet propriam, vel conductam, cuius obventiones, & redditus omnes accipit. At Isidoro inf. c. 19. Nauicularius, nauium est fabricator, sicut carpentarius carpenti.

In contributione sunt. Contributionis vox apud iureconsultos frequens, vt tit. de leg. Rhod. de iact.

Gubernio, qui & gubernat. Gloss. Guber. (mutata credo voce) κυβερνήτης. Gubernius in pro gubernatore dixisse Laberium in Ana Peranna ait Agellius lib. 16. c. 7. Legitur quoque archigubernius, siue etiã archigubernus lib. 36. Dig. tit. 1. c. 46. Item gubernia pro gubernaculis, dixit Lucretius: Disiectare solet magnum mare, transtra, gubernia. & Lucilius apud Non. Proras despoliate, & detundite gubernia.

Nauita pro naut, à Seru. Geor. 1. & Æn. 6. sic Græci ναύτης, & ναύτην.

quomodo tubex. f. quomodo & obex, de cuius genere vid. Seru.

Epibata. Inde ἐπιβατήριος, naues vectoria. Dicuntur etiam epibata, qui tutela caussa adsumuntur. Vid. poll.

eo quod nauū rect. Ita libri Goth. recte. Assignat autem nauo suam etiam etymologiam (vt nauus sit, qui nouit) quàm probam, nihil moror. Interpretantur quidem Glossaria eodẽ modo nauū. Nauus εἰδήμων. Nauus εἰπεραῖος, εἰσπραφίς, ἐνκίοντες.

Lydij primum nauem. Sumptum videtur ex Histro Græco scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidã existimant.

Rates prim. Plin. lib. 7. c. 56. Naue primus in Græciam ex Ægypto Danaus aduenit, ante ratib. nauigabatur inuentis in mari rubro.

Rataria. de quib. Agell. meminit lib. 10. c. 25. Sed Ratarias appellari quidam malunt.

Rates abusu-- inuicem trab. à Seru. Æn. 1. ad illud: Disiectiq. rat.

quam Græci durcon. Al. durchonem. Recte fortasse hæc absunt à Segunt. libro. Sed amplius quarendum. Est n. is codex sæpè alias mutilus.

Liburnæ. Videntur hæc quoque ex Histro. Sed vt apud illud Liburnia pro Libya, ita hic Liburnijs pro Libijs substituitur. Vid. Appian. in bell. Illyr. Lucian. ἐν τοῖς ἔργοις. & Veget. lib. 4.

propter scopulos ne feriantur. Hister. Nam ipsæ rostratæ in altum erectæ, quasi cacumen fyrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habet propter scopulos, ne forte, cum tantam vim discurrentium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.

Classis dicta-- portant. à Seru. Æneid. 1. Pallásne exurer. class.

Scapha, quæ & catafrop. Vid. Veget. lib. 4. c. 37. & Agell. lib. 10. c. 25. apud quem catafropium forma diminutionis. Catafropus apud Hirtium lib. de bell. Afric.

Paro nauigium piratar. aptum. Id est, instructum, & quasi paratum, captat enim huiusmodi notationes. Nisi nauis aptum Gotthico compendio pro apertū scriptum fuisse. Id enim & fluctigeri ἐπιδήλον in Ciceronis versu comprobatur: & aperta, quæ à Græcis ἀπρακτα dicuntur, nauigia, tectis opponuntur. Liuius lib. 36. C. Liuius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab socijs eius oræ conuenire iusserat, apertas naues, quæ ex frædere debebantur, &c.

quas Græci Celetes. Suid. κέλεις ὁ μόνος ἵππος ἢ ἐπιτέτης φερόμενος: & pauld post. κέλεις εἰδὼς πλοιαγίς μικρῆς. & Thucydides interpres, μικρόν πλοίαριον ὅφ' ἐνός ἐβρετῆμένον ἀπὸ μεταφορῆς τῆς κελήτος ἵππος, ὅς ἐστι ἀνήγ ἐπικαδῆσαι.

Actuariæ. Dictæ quod cito agi possint, ait Nonius.

Hippa-

Hippagogus. Hippaginem Latine appellari tradit Festus.

Pontonium. Vox diminutionis. Nam pontones principaliter dicuntur.

Hinc & traiectus. Ser. Æn. 5. traiecto in fune columbam: traiecto (inquit) extento. vnde transfenna dicitur extensus funis. Quæ, quomodo huic loco aptari possint, non queo satis dispicere.

& Caupillus. Al. Caupolus. Agellio lib. 10. c. 25. Capulica.

Portemia. s. o. l. & ita Isidorum scripsisse arguit etymologia. Est tamen vox Græca, eademq. Diodoro Siculo nunc πορδμεία, nunc πορδα dicuntur.

Trabariæ. Festus: Trabica naues, quod sit trabibus confixa.

Hæ & caudicæ. Et caudicaria, vel codicaria. Non. Fest. Agell. Nam vt trabs proprie duo ligna compacta, teste Festo, ita caudex plurium tabularum contextus, vt ait Senec. lib. de breuitat. vit.

De partibus nauium & armamentis. Cap. II.

Proppis posterior pars nauis est, quasi post. Prora, anterior, quasi priora.

Cumba, locus imus nauis, quod aquis incombatur.

Carina, à currendo dicta, quasi currina.

Fori, nauium latera concava, à ferendo onere dicta, siue tabulata nauium, quæ sternuntur. Dicta, ab eo quod incessanter ferant, vel foris emineant. De quibus Virgilius, laxatque foros.

Columbaria, in summis lateribus nauium loca concava, per quæ eminent remi, dicta credo, quod sint similia latibus columbarum, in quibus nidificant.

Agea, viæ sunt, vel loca in nauis per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius: Multa foro ponet, et Agea longa repletur.

Transtra, sunt tabulæ, vbi sedet remiges, quod in transuerso sint, dicta, quæ Virgilius iuga appellat.

Tonsæ, remi à remouendis, & decutiendis fluctibus dicti: sicut tonfores à tondendis, & decutiendis capillis.

Palmula, est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.

Antemna autem dicta, quod ante annem sint positæ. Præterfluit enim eas annis. Cornua, extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum.

Malus, est arbor nauis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus: quia habet instar mali in summitate, vel quia, quasi quibusdã

malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela facilius eleuantur.

Modius est, cui arbor insitit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus.

Carchesia sunt in acumine arboris. Cinna: Lucida confluent alti Carchesia mali.

Trochleæ, quasi φ litera, per quas funes trahuntur. Trochleæ autem vocatæ, quod rotulas habeant. τροχός enim Græcè rota dicitur.

Parastatæ, stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Cato. Malum deligatum, parastatæ vincitæ.

Clauus est, quo regitur gubernaculum. De quo Ennius. Vt clauum rectum teneam, nauimq. gubernem.

Porticulus, malleus in manu portatus, quo modus, signumque datur remigantibus. De quo Plautus, Ad loquendum atque tacendum tute habeas porticulum. Aportando igitur porticulus.

Tonfilla, vncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes nauium illigantur. De quo Ennius. Tonfillas rapiunt, configunt littus aduncas.

Anchora, dens ferreus, ex Græca etymologia nomen ducit: quod quasi hominis manus comprehendat, vel scopulos, vel arenas. nam manus Græcè χεῖρ dicitur. Apud Græcos autem aspirationem non habet. Nam ἀγκυρα dicitur. vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur.

Puluini, sunt machinæ, quibus naues deducuntur, & subducuntur in portum.

Pons, scala nauium.

Cap. II. Cumba. Vulgò gomba.

Fori. Hæc vtcumq. contexta è Seruio, non nihil etiam aucta. At Charis. Fori sunt in nauibus, quibus nautæ sedentes remigant, ἐδωλια.

Columbaria. Vid. vtiland. in Vitruu. lib. 4. c. 2.

Agea viæ sunt. Fest. Agea via in nauis est, dicta, quod in ea maxima quæq. res agi soleat.

quæ Virgilius iuga app. Æneid. 6. Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant, vbi Seru. Iuga Græcè dixit, ἰύγα enim dicunt, quæ transtra nominamus.

Tonsæ remi. à Seru. Æn. 7. in lento luctatur matremore tonsæ.

Palmula. Vid. Fest. & Seru. Æn. 5. eadem ratione Græci τράσον, & palmam manus, & remorum latitudinem dixere, vt ait Ælius Dionysius apud Eustath. odwar, 1, ad illud: τράσοι μὲν τρυγῶν, &c.

Antemna autem dicta &c. à Seru. Æneid. 7. idem propè Festus in voce amneses. Sed illi non de nauis parte, sed de vrbibus propè amnem sitis loquuntur.

Cornua. ex eod. Æn. 3. ad illud. Cornua velatarum obu. antemna.

Malus

De funibus. Cap. IV.

Malus arb. Ex eod. AEn. 5. nisi quod malis apud illū, A non malleolis, legitur.

Cinna lucida. Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nonio potuit esse communis.

Trochleæ quasi φ littera. Quasi θ littera legit Philander apud Virru. trochleas etiam Athenæus in nauium armentis numerat in Hieronis naue. Gloss. trochleæ τριπόιδες.

Clauus. Clauum, fustem gubernaculi interpretatur Seruius AEn. 5.

Porticulus. Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos porticulus dicitur. Isidoro fauent Gloss. in quib. porticulus, κελυγής.

P apud Græcos aspirationem non habet. è Seruius AEn. 1. ad illud. vnco non alligat anchora morfu.

Pons scal. Ex eod. AEn. 10. Pontibus exponit.

De velis. Cap. III.

Vela a Græci ἀρμενα dicunt, proinde quod aère mouentur. Apud Latinos autem vela a volatu dicta. Vnde est illud, velorum pandimus alas.

Genera velorum Acation, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acation velum maximū, & in media naui constitutum.

Epidromos secundæ amplitudinis: sed ad puppim.

Dolon, minimum velum, & ad proram defixum.

Artemon, dirigendæ potius nauis causa commentatum, quàm celeritatis.

Siparum, genus veli, vnum pedē habens, quo iuuari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus, - summâque tendens Sipara velorū perituras colligit auras. quod ex separatione existimant nominatum. Pes, extremus angulus veli, quem sic nauis loquuntur.

Cap. III. Vela Græci ἀρμενα. Homerū (vt ait Eustathius) secuti. nam vox ipsa multo est latior, ita vt instrumenta omnia, neque nautica solum, sed quæuis alia complectatur, dicta, (vt ait etymologus) παρα τὸ ἀρμὸς, τὸ ἀρμὸς, ἀρμήμενον, ἢ κατὰ συννοσην ἀρμενον.

Genera velor. Vid. Poll. Hefych. Suid. qui tamen artemon is non meminere.

Artemon dirig. pot. nauis. Rectè. Vid. Chrysostom. Act. 27.

Pes extremus angulus veli. At Seruius AEn. 5. ad illud: Vna omnes fecere pedem, podiam (inquit) id est, funem, quo tenditur velum. Interpretes quoque Apollonij lib. 2. funes, quibus vela, aut vertuntur, aut laxantur πόδας vocat Vnde apud Lucan. lib. 5. obliquat læuo pede carbasa, id est, sinistro fune. Porro de Mendico Festus: Medicum dici putant, velum, quod in prora ponitur.

Funes a dicti, quod antea in vsu luminis fecerint circumdati cæra, vnde & funalia.

Restes, siue quod rates contineant: seu quod in ijs retes tendantur.

Rudentes, sunt funes nauium, ex nimio stridore ita dicti.

Spiræ funes quibus in tempestatibus vtuntur: quas nautici suo more Cucurbas vocant.

Spiræ, autem à sparto vocata.

Propes, funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius. Quasi cum ventus fert nauim in mare secundus, si quis propedem misit, si veli sinistrum.

Tormentū, funis in nauibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis cōstringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

Saphon, funis in prora positus. De quo Cæcilius, Venerio cursu veni prolato pede vsque ad saphonem.

Opisphora, funes, qui cornibus antemne dextra sinistraque tenduntur, & retrouerso.

Prymnesiū, funis, quo nauis in littore religatur ad palum.

Mitra, funis, quo nauis media vincitur.

Anquina, quo ad malum antemna cōstringitur. De qua Cinna. Atq. anquina regat stabilem fortissima cursum.

Remulcum, funis, quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgius. Hic mea me longo succedens prora remulco læntem gratis sistit in hospitij.

Struppi, vincula loro, vel lino facta: quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Liuius, Tuncq. remos iussit deligare struppis.

Catapirates, linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius, Hunc catapiratem puer eodem deferat vnctum plumbi paxillum rodus, linique maraxam.

Cap. IV. Funes dicti q. a. in vsu lum Ergo ἀπὸ τοῦ φαίνεν ductum funem vult: non opinor, sed locum Seruij, vnde hæc sunt, non satis animaduersum.

Rudentes. Seru. AEn. 1. stridorque rudentum, propriè (inquit) nam stridor in funibus est.

Cucurbas. sic plerique Gotth. al. cucurbas. Vid. Fest. in Spira.

Spiræ autem ab sparto. Mirum ni notationi causam præbuit Pacuuij versus: Quid cessatis socij eicere spiras sparteas, cum potius spira ab σπειράματα, hoc est, in orbem conuoluo, ducatur.

Si veli sinistrum. In veli sinistrum legit Lilius Girald. Remul-

Remuleus. Vid. Fest. in Remulco, & Promulco. Struppi vincula-- quib. remi ad scalmos alligantur. Virru. lib. 10. Etiam remi circa scalmos strophis religati. vbi struppis legunt eruditiores: sed multo peruersius struppis pro struppi apud Agell. lib. 10. 3. legitur. Vocabantur etiam struppi teste Festo, in puluinarib. fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur.

Catapirates. Sic lego ex codicibus vetustis. Rom. Cōpl. Salm. & On. ita etiam postulante tentandi interpretatione. Alios, qui Catapiraten volunt, magis audiendos, quàm auscultandos censeo, vid. Fest. in Rodus.

De retibus. Cap. V.

Retes a vocata, siue à retinēdis piscibus, siue à restibus, quibus tenduntur.

Minus autem rete Simplagium dicitur à plagis. Nam plagas propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

Funda, genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quod infundū mittatur. Eadem etiam à iactando iaculum dicitur. Plautus, Probus quidem antea iaculator eras.

Tragum, genus retis ab eo quod trahatur nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

Nassa. ---
Cassis genus venatoriæ retis, quod capiat. Hinc est quod & incassum dicimus, id est, sine causa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorij, quo magis Alexandrini vtuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur. vnde, & Conopeū dicitur, Nam Canopea Ægyptus est.

Cap. V. Retes vocata. Sic o. manuscr. Charisius quoque retes vocat, & Glossar. retes augurales.

Nam propriè plagas-- partem. è Seru. AEn. 4. ad illud. Retia rara, plagæ.

Eadem & iaculum. Reteiaculum Seruius. & ita hoc loco legit Turnebus aduersar. lib. 18. cap. 26. Sed nihil mutò. Nam Isidorus sup. lib. 18. cap. 54. Retiarius (inquit) ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete, quod iaculum dicitur.

Tragum. S. o. l. trahum malim, vt etymologia postulat, & traha plaustrum genus est apud Virgil.

Hinc est, quod in cassum. è Ser. Georg. 3.

De fabrorum fornacibus. Cap. VI.

Faber a, à faciendo ferro impositum nomen habet. Hinc deriuatum est nomen

Ad alias artium materias: fabros, vel fabricas dicere, sed cum adiectione, vt faber lignarius, & reliqua b propter operis scilicet firmitatem.

In fabrorum autē fornacē Gentiles Vulcanum auctore dicunt figuraliter, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullū metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argētum, alibi plūbum, alibi minium, alibi pigmēta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra soluntur, igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne cremato lapide camenta & parietes ligantur. Lapidēs nigros ignis coquendo candificat, ligna candida vrendo obfuscat, carbonēs ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsu. Nam sæpè vri prodest. Pestilentia quoque obscuratio solis contrahitur, auxiliari certū est. In opere quoque aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertijs.

Habet quoque & aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est ignis, qui vsui humano, alius qui iudicio patet diuino, siue qui de celo fulmen astringit, siue qui de terra per vertices montium eructat.

Ignis autem dictus, quod nihil gigni potest ex eo. Est enim inuolabile elementum, absumens cuncta, quæ rapit.

Fabrica duabus rebus constat; ventis, & flamma.

Flamma verò, propriè fornacis est dicta, quod flatu folium excitetur.

Fornax verò ab igne vocata: φῶς enim ignis est.

Caminus, est fornax, & est Græcum deriuatum à cauma.

Fauilla, est deserta igne scintilla.

Pruna, est quamdiu ardet: cum autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est, carbo verò quod flamma caret. Qui dum interijisse creditur, maioris fit virtutis. Nam iterum incensus fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

Fortiore luce calefcit. Cuius tāta vis est etiā, & sine igne firmitas, vt nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantum incorruptibiliter durat, vt ij, qui limites figunt, eos in fossos terrā subster-

foeula fixumque lapidem limitem esse cognoſcant.

• Cap. VI. Faber à faciendo ferrum. *Hec idem ſecutus in regula monachorum ſabrum ferrarium dixit fuiſſe Joſeph, adſenſus forteſſe Leanthro fratri in lib. de inſtitut. Virgin. c. 33. Nec mirū cum Hilarius, & Beda idē exiſtimarint. Ambroſius verò, & ferrarium, & lignarium ſabrum illum feciſſe videtur: ſic enim ſcribit lib. 3. in Luc. Pater Chriſti igne operatur, & ſpiritu, & tanquam bonus animæ faber vitia noſtra circumdolat, cito ſecurim ad mouens arboribus infæcundis, &c. rigida mentium ſpiritus igne mollire.*

• propter operis ſcilicet firmitatem. *Ferrarius fabri ſibi generale nomen proprium fecit.*

• in fabrorum autem forn. *Eadem ſupra lib. 8. c. 11.*

• lapides nig. -- candif. *Ex Aug. lib. 21. de ciuit. c. 7.*

• Sæpè vri prodeſt. *Ex Plin. lib. 6. c. vlt.*

• Habet quoq. & aliam in ſe diuerſitatem igniſeruat. *Tertull. Apolog. c. 48. Nouerūt & philoſophi diuerſitate arcana, & publici ignis, ita longe alius eſt, qui vſui humano, alius qui iudicio Dei apparet, ſiue de cælo fulmina ſtringens, ſiue de terra per vertices montium eructans.*

• Caminus eſt fornax. *è Seru. Æn. 3.*

• pruna. *Ex eod. Æn. 11.*

• qui dum interiſſe cred. *è Plin. lib. 36. c. vlt. & lib. 33. c. 5.*

De instrumentis fabrorum.

Cap. VII.

INcus eſt, in quo ferrum tunditur à cudē do dictus, eo quòd illic aliquid cudamus, id eſt, feriendo producimus. Cudere enim cædere & ferire eſt. Veteres autem non incudem vocabant, ſed intudem, eo quòd in ea metallū tundatur, hoc eſt, tendatur. vnde & tudis malleus, à tundendo, id eſt, tendendo dictus.

Malleus vocatur, quia, dum quid calet & molle eſt, cædit & producit.

Marcus, malleus maior, & dictus marcus, quod maior ſit ad cædendū & fortior. Martellus, mediocris. Marculus, malleus puſillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cū marculus ferrum Multorum magnis ictibus tundit.

Forcipes quaſi ferricipes, eo quòd ferrum candens capiant, teneantque, ſiue quod ab ijs aliquid foruū capimus, & tenemus, quaſi foruicapes. Nam foruum eſt calidum, vnde & feruidū: vnde & formoſos dicimus, quibus calor ſanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

Lima dicta, eo quòd lene faciat. Nam limum, lene eſt.

• Cælum eſt, vnde operantur argentarij, à quo & cælata vaſa dicuntur.

• Cap. VII. à cudendo dict. *Sic Seru. Æn. 6. & Non. in ſtricturis.*

• vnde & tudes -- dictus. *non ſunt hæc in Rom. Cod.*

• Martellus. *Recentiores libri Marcellus. Vid. Capr. Grammat.*

• Nam foruum -- creat. *è Seru. Æn. 8. ad illud, verſantq. tenaci forcipe maſſam. Vid. ſup. lib. 10. in formoſus.*

• Cælum. *Seru. Æn. 1. Cælataq. in auro -- cælata (inquit) inſculpta, Nam cælum dicitur ferrum ipſum, vnde operantur argentarij. & Iſidorus inf. lib. 20. c. 4. cælata vaſa à cælo vocata, quod eſt genus ferramenti, quod vulgò cilionem appellant: ergo cilium ex cilione vulgari voce in noſtros codices irrepſit. Idem ferramentum celte dicitur Iob. c. 19. & imperuetuſta, & facetiſſima Sertij paraſiti, apud Salonem Dalmatiæ urbem inſcriptione, quam non pigebit adſcribere. Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.*

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

• Iuuat vobis cum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? viuus aſſueui prudens, imprudens, mortuus item vos fallo. Nam non vos vocat, quod vacat ore; verum is, cuius cinis hic latet. Olim quom potuit, nūc huc vos vocari voluit, valuitq. hoc. Hæc olim ſua voluntas volentes vos legere hoc ſcriptum, Vah, quid loquor. immo ſculptum. Quam egrè veritas adhuc ſe mecum conciliat. Nam neque hic atramentum, vel papyrus, aut mēbrana vlla adhuc, ſed malleolo, & celte litteratus ſilex.

ciat, vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem ſibi. Nā & intinctio ferri in aqua ſtrictura eſt. Niſi enim cādens tingatur, ſtringi, & cohærere non poteſt ferrum. Itē conſtructio à multitudine lapidū, & lignorū dicta: vnde & ſtrues. Aliud eſt enim ædificatio, aliud inſtauratio. Nā ædificatio noua cōſtructio eſt. Inſtauratio verò, quod reparat ad inſtar prioris. Nā inſtar veteres, pro ſimilitudine ponebant. Inde & inſtaurare dicebāt.

Conſtat autem conſtructio fundamēto, lapidibus, calce, arena, & lignis.

Fundamentum dictum, quòd fundus ſit ædificij. Idem & cæmentum à cædendo dictum, quod cæſo craſſo lapide furgat.

• Lapidibus in ſtricturis apti, albus, Tiburtinus columbinus, fluuiatilis, ſfungia, rubrus, & reliqui.

Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mollis dentata ſerra ſecatur. Tractabilis in opere eſt, ita vt in eo, quaſi in ligno, litteræ ſcribantur.

Tiburtinus, à loco Italiæ dictus, qui dum ſit ad fabricam fortis, vapore tamē diſſilit.

• Tophus ædificijs inutilis eſt, (fundamentis aptus) mortalitate & mollitie. Ex æſtu enim & halitu maris feritur, & verberatur imbribus.

Arenatius, lapis concretus maris arenis, hic & bibulus dicitur. Seruat enim humorem acceptum. Idem & in Bética Gaditanus, ab inſula oceani vbi plurimus exciditur.

• Piperinus, ſubalbidus cum punctis nigris, durus, atque fortiſſimus.

Conchleatius, cocleis lapillisque & arena concretus, aſperrimus, & interdum ſiſtuloſus.

Columbinus à colore auis nūcupatus, natura vicinus gypſo, & mollitie ſimillimus.

• Molaris, in parietibus vtilis: quia eſt quedam natura eius pinguior, duraque & aſpera, ex quo etiam & molæ fiunt, vnde & nomen traxit. Huius quattuor genera, albus, niger, permixtus, ac ſiſtuloſus.

• Sfungia, lapis, creatus ex aqua leuis, ac ſiſtuloſus, & cameris aptus.

Silex, durus lapis ex cuius genere nigri ſilices optimi, quibusdam in locis & rubetes.

• Albi ſilices contra vetuſtatem incorrupti. Idem & in monumentis ſcalpti, & incorrupti permanent: quibus nec ignis quidem nocet. Nam ex ijs etiam formæ fiunt, in quibus æra funduntur.

Viridis ſilex, vehementer & ipſe igni re-

ſiſtens: ſed nuſquam copioſus, & vbi inuenitur, lapis, non ſaxum eſt.

Pallidus in cæmento raro vtilis.

• Globus contra iniurias fortis, & in ſtrictura infidus: niſi fuerit multa ſuffrænatione deuinctus.

Fluuiatilis ſilex ſemper veluti madens eſt, p Hunc æſtate exhiberi oportet, nec ante biennium inferere in ſtricturis domorum. • ſiſtilium operū, ad parietes & fundamēta cōſtilibus laterculis ad tecta imbricibus tegulisque aptantur.

Tegulæ vocatæ quòd tegant ædes, & Imbrices, quòd accipiant imbres. Tegulæ autē primæ poſitionis nomen, cuius diminutiū tigillum.

Laterculi verò vocati, quòd lati formentur circumactis vndique quattuor tabulis.

Lateres autem crudi ſunt: qui & ipſi inde nominati, quod lati ligneis formis efficiuntur.

Quorum crates dicuntur: in quibus lutū pro eiſdem lateribus crudis portare ſolent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ἀπὸ τῆς κρητῆς, id eſt, quod ſe inuicem teneant.

Lutum autem vocatum quidam per antiphrasin putant: quod non ſit mundum. Nam omne locum mundum eſt.

• Calx viua dicta: quia dum ſit tactu frigida, intus occultum continet ignem: vnde perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Poſtquam enim arſerit, aquis incenditur, quibus ſolet ignis extingui: oleo extinguitur, quo ſolet ignis accēdi. Vſus eius in ſtricturis fabricæ neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adhærere fortius niſi calce coniunctus.

• Gypſum cognatum calci eſt, & eſt Græcū nomen. Plura eius genera. Omnium autem optimum eſt lapide ſpeculari. Eſt enim in ſignis ædificiorum & coronis gratiſſimus.

• Arena ab ariditate dicta: non ab adhærendo in fabricis, vt quidam volunt. Huius probatio ſi manu impreſſa ſtridet: aut ſi in veſtem candidam ſparſa nihil ſordis relinquat.

Columnæ pro longitudine & rotunditate vocatæ: in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quattuor: Doricæ, Ionicæ, Tuſcanicæ, Corinthiæ, meſura craſſitudinis, & altitudinis inter ſe diſtantes. Quintum

genus est earū, quæ vocantur Atticæ: quarternis angulis, aut amplius, paribus laterum interuallis.

^a Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento confurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomē petræ est fortissimæ Syro sermone.

^a Capitella, dicta quod sint columnarum capita, quasi super collum caput.

Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

Pauimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pauimenta eo quod pauiantur, id est, cædantur, vnde & pauor: quia cædit cor.

^b Ostracus, est pauimentum testaceum, eo quod fractis testis calce admixta feriat. Testam enim Græci ὀστρακα dicunt.

^c Rudos, artifices appellant lapides confusos & calce admixtos, quos in pauimentis faciendis superfundunt: vnde & rudera dicuntur.

Canalis, ab eo quod caua sit in modū canna. ^d Sanè canalem melius genere fœminino, quàm masculino proferimus.

Fistulæ aquarum sunt dictæ: quod aquas fundat, & mittant. Nā Græcè στῆλαι mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ & capacitate fiunt: per quas aquæ per certos modulos diuiduntur. ^e E quibus est vncia, & quinarium, digitus quadratus, digitus rotundus, & ^f cæteri modi quique.

^a Cap. X. Nā intinctio ferri in aqua strictura est. *Mendosè V. CC. in structura. Mos enim frequens librarior. Gothorum in ijs, quæ ab s. incipiunt, vel addere, vel detrabere etiam. 1. vt in storia pro historia, Spania pro Hispania. Hæc verò eo pertinent omnia, vt constructio sit, quasi constructio, & instructio quasi instructio, seu potius structura, quasi strictura, de qua sup. lib. 16. c. 21.*

^b Instauratio verò quod rep. è *Seru. Æn. 2. ad v. Instar mont. eq.*

^c Lapidem in structuris apti. è *Pallad. lib. 1. cap. 10. Quo de genere lapidum Plin. lib. 36. c. 22. Sed videndum an Isidoro cum illo satis conueniat.*

^d Vapore tamen dissilit. *Ex Plin. Plinius ex Vitruuio, qui lib. 2. c. 7. Tiburtina (inquit) omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulq. sunt ab eo tacta dissiliunt.*

^e Tophus ædificijs inutilis. *Hæc quoq. descripsit Plinius ex eod. Vitruuio loco. Sed is locus in vulgatis Plinij libris valde deprauatus est, in Ecclesia Tolet. codice sic legitur: In reliqua multitudine lapidum tophus ædificijs inutilis est. Quod verò sequitur in eo, mortalitate, mollitie, malo ex Isido. mortalitate, & mollitie. Postremo pro exercetur halitu maris, exestur maualt A Couarr. Sed ex æstu ferri potest ex Isidoro.*

^f feritur, Plin. fricatur vento, & verberatur imbri,

^A *Salm. On. Complu. vetustiss. feritur. Valentinus friatur consentitq. cum Vitruuio.*

^g Piperinus-- durus, atq. fortissimus. *Haud ita durus Romæ. Sed durissimus atque fortissimus Toleti, vbi multa ex eo colūna, atq. arcus in arce, & alijs ædificijs visuntur.*

^h Molaris parietibus utilis. *Plin. lib. 36. c. 23. de calce. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius.*

ⁱ Sphungia. *De hac voce vid. sup. lib. 12. c. 6.*

^k lapis creatus. *Al. concretus. Concreuit nunc Tiburi ex Amienis aqua.*

^l Albi contra vetust. è *Plin.*

^m ex ijs formæ fiunt in quib. *æ. f. ex Plin. & Vitru.*

ⁿ æra funduntur. *Ex Vitruu. lib. 2. c. 7. Mendosè Goth. arena funduntur.*

^o Globus. *Globosus legerim ex Plin.*

^p Hunc ætate exhiberi. *Sic libri nostri constantè legunt, eximi, ex Plinio, & Vitruuio malim.*

^q Fictilium oper. pariet. &c. *Hæc adumbrata ex Plin. lib. 35. c. 12. sed quomodo in hunc locū venerint alius coniecerit.*

^r calx viu. *Ead. sup. lib. 16. c. 3.*

^f Gypsum cognatum calci. è *Plin. 36. c. 3.*

^t est n. insignis-- gratissimus. *Ex eod. c. 24.*

^v Arena. *Vid. sup. lib. 16. c. 3.*

^x Huius probatio. *E Pallad. lib. 1. c. 10.*

^y Antiqua ratio erat column. *Totus locus è Plin. & Vitruu.*

^z Bases. *Vid. sup. lib. 15. c. 8.*

^a Capitella. *Capitula Vitruuius. Vtramq. vocem vsurpat Plinius.*

^b Ostracus. *Ostraceum malim ex Plin. c. 25. & Vitruu. lib. 6. c. 4.*

^c Rudos. *Sup. lib. 16. c. 3.*

^d Sanè canalem. *Sup. lib. 15. c. 8.*

^e quibus est vncia, & quinarium. *Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruu. 8. c. 6. & Frontin. de aqua ductib.*

^f & cæteri modi cuiq. *Al. cuiusq. Al. & cæteri modi cuiq. caussa. Chacon, & cæteri quiq. moduli. vel & cæteri modi vsq. ad centum. Persequitur n. Frontinus modulos à quinario, vsque ad centenarium.*

De venustate. Cap. XI.

Hucusque partes cōstructionis, sequitur de Venustate ædificiorū. Venustas est, quicquid illud ornamentis, & decoris caussa ædificijs additur, vt tectorum auro distincta laquearia, & pretiosi marmoris crustæ, & colorum picturæ.

De laquearijs. Cap. XII.

Laquearia sunt quæ cameram subtegunt, & ornāt: quæ & lacunaria dicuntur: quod lacus quosdā quadratos, vel rotundos ligno, vel gypso, vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus. Principaliter autem lacus dicitur, vt Lucilius. Resultant ædesq. lacusque. Cuius diminutio lacunar facit, vt

Horatius.

Horatius. neque aureum Mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, & per antistichon laquearium.

^a Cap. XII. Laquearia. *Legitur integrum. caput sup. lib. 51. c. 8.*

De crustis. Cap. XIII.

Crustæ sunt tabulæ marmoris. Vnde & marmorati parietes crustati dicuntur. **Q**uis^a autem marmora secandi in crustas rationem excogitauerit, non constat. Fiunt autem arena, & ferro, ferraque in prætenui linea premente arenas, tractuque ipso secante: sed crassior arena plus erodet marmoris. Nam tenuis fabricis, & polituris accommodata est.

^a Cap. XII. Quis autem marmora secand. è *Plin. lib. 36. At nunc serra non è ferro, sed ex are fit. Laudaturq. in primis ad id opus Toletana arena.*

De lithostrotis. Cap. XIV.

Lithostrota sunt^a elaborata arte picturæ paruulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autē à tesseri nominati, id est, quadratis lapillis per diminutionē.

^a Cap. XIV. elaborata arte pict. *Eadem. sup. lib. 15. cap. 8.*

De plastis. Cap. XV.

Plastice, est parietum ex gypso effigies signaque exprimere, pingereque coloribus. *πλαστῆν* autē dictum Græcè, quod Latinè est pingere terra, vel gypso similitudines. Nam impressa argilla formam aliquam facere plastæ est. Vnde & protoplastus est dictus homo: qui ex limo primus est conditus.

De pictura. Cap. XVI.

Pictura autem, est imago exprimens speciem alicuius rei, quæ, dum visa fuerit, ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta, quasi fictura. Est enim imago ficta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto quodam colore illita nihil fidei, & veritatis habentia. Vnde & sunt quædam picturæ, quæ corpora veritatis studio coloris excedunt, & fidem dum augere contendunt, ad mendacium prouehunt: sicut qui Chimerā tricripitem pingunt, vel Scyllam hominem sursum, caninis autem capitibus cinctam deorsum.

^a Picturam autem Ægyptij excogitauerunt primū vmbra hominis lineis circumducta. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus, postea diuersis: sicque paulatim sese ars ipsa distinxit, & inuenit lumen, atque vmbra, differentialque colorum. vnde & nunc pictores prius vmbra quasdam, & lineas futuræ imaginis ducunt; deinde coloribus complent, tenentes ordinem inueniente artis.

^a Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. è *Plin. 35. cap. 6.*

De coloribus. Cap. XVII.

Colores^a autem dicti sunt, quod calore ignis, vel sole perficiuntur, siue quod in initio colabantur, vt summæ subtilitatis existerent.

Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur, vt sinopis, rubrica, paretonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, aut arte, aut permixtione.

Sinopis inuenta primum in Ponto est. Inde nomen à Sinope vrbe accepit. Species eius tres, rubra, & minus rubens, & inter has media.

Rubrica vocata quod sit rubra, & sanguineo proxima. Hæc plurimis locis gignitur: sed optima Ponto, vnde & Pontica dicitur.

Syricum, rubri coloris pigmentū, ex quo & librorum capita scribuntur. Ipsum est & Phœniceum appellatum ita, eo quod in Syria colligatur in littoribus rubri maris, vbi Phœnices inhabitant.

Aliud est autem Sericum, aliud Syricum. Nā Sericum lana est, quam Seres mittunt: Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœnices in Rubri maris littoribus colligunt. Est autem & inter factitios. Nam sæpe fit aut ^b sinopide, aut sandyce mixtus.

^c Minium primi Græci in Ephesiorum solo inuenisse traduntur: ^d Cuius pigmenti Hispania cæteris regionibus plus abundat. vnde etiā nomen proprio flumini dedit. ^e Huius distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarim.

^f Cinnabaris à dracone, & barro, id est, elephantocognominatum. Aiunt enim draconum esse sanguinem, dum implicant elephantos. Ruunt enim belluæ, & dracones obruantur, quorum fusus cruor terram infi-

lit

cit, fitque pigmentum quicquid solo tinxerit. Est autem pulvis coloris rubri.

^h Prasina, id est creta viridis, etsi in aliquibus terris promiscue generetur, & optima tamen in Libya Cyrenensi.

ⁱ Chryfocolla, colore prasino est: dicta, quod vena eius aurum habere traditur. Hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit. Foditur autem ex metallis æris: cuius inuentio argentum atque Indicum prodit. Nam venæ eius cum ijs habent naturæ societatem.

Cypria, ab insula Cypro, vbi plurima reperitur.

ⁱ Sandaracha, in insula rubri maris Topazo nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo. Inuenitur autem in aurarijs & argentarijs metallis, melior quo magis ruffa, quoque magis virus redolet. Quanquã & cerussa si torreatur in fornace sandaracham facit, vnde & color est flammeus. Quod si torreatur, æqua parte rubrica admixta, sandycem reddit.

^k Arsenicum, quod Latini ob colorem Auri pigmentum vocant, colligitur in Ponto ex auraria materia, vbi etiam Sandaracha. Optimum est, quod in auri colorem transit, purum, & fissile, gracili venarum discursu. Quod verò pallidius, aut Sandarachæ simile est, deterius iudicatur. Est & tertium genus squamosum, quo miscetur aureus color. Vis eorum, vt Sandarachæ, sed acrior.

^l Ochra & ipsa in insula maris rubri Topazo gignitur: vbi & Sandaracha. ^m Fit quoque & Ochra, exusta rubrica, in ollis nouis luto circumlitis, quæ quanto magis in camino arserit, tanto melior fit.

Venetum. - - -

ⁿ Cæruleum temperare primum Alexandria reperit. ^o In Italia ex arenæ puluere, & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permixtioni addes, ^p Vestoriani similitudo erit.

^q Purpurissimum ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colore celerius lanis. Præcipuum est tamen, quod adhuc vase rudibus medicamentis inebriatur. Proximū est, egesto eo, addita creta in iusidem: & quoties id factum est, eleuatur bonitas pretiosissimæ purpuræ. Causa est: quod hygino maximè inficitur, rubeaque.

^r Indicum in Indicis inuenitur calamis, spuma adhærente limo. Est autem coloris cyanæi, mixturam purpuræ, cæruleque mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurarijs

officinis, spuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes siccant.

Atramentum dictum, quod sit atrum: cuius species & picturæ, & quotidiano vsui necessaria est, istud inter factitios est. Fit enim & fuligine plurimis modis, super ardentes tedas resina adiecta, & lacusculo ædificata, quæ fumum retineat. ^v Huic pictores cum aqua admiscunt gluten, vt illustrius resplendeat. Ad festinationem autem operis etiam sarmentorum veterum carbones cum glutino triti inducendis parietibus atramenti specie reddunt. ^x Sunt & qui vini fæcem siccitam excoquant, affirmentque si ex bono vino fæx fuerit, Indici specie id atramentum præbere. Sed ^y & sarmentum vix nigræ, vino optimo tinctum, posteaquã siccitate aruerit, si exuras & conteras, adiecto glutino, nitorem Indici reddet. ^z Vsta quæ plurimum necessaria est, nullo negotio prouenit. ^a Nam si glebam filis boni igne excoquas, & aceto acerrimo superfusam extinguas, madefacta sffungia colorem purpureum reddit. Eam vbi contriueris, vsta erit. Omne autem atramentum sole perficitur.

Omnes colores calcis admixtione corrumpuntur.

^b Melinum dictum, quod eius metalli ferax sit vna ex Cycladibus insula Melos nomine. Est enim candidum, nec vtuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

^c Annulare, quod vocant candidum, est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmis.

^d Cerussa fit hoc modo: In vase enim aceto acerrimo impleto sarmeta Aminea in eodem vasculo collocabis, ac super sarmeta tabulas plumbi tenuissimas pones, deinde vas diligentissimè claudes, illinésque, ne aliquid inde spiraminis exeat. ^e Post dies autem xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularum innata cerussa inuenitur. Quod ablatum & arefactum teritur, atque iterum aceto admixto in pastillis diuiditur & in sole siccat. ^f Hac obseruantia, si laminas æreas sarmementis superponas, æruginem creant.

^g Chalcantum. - - -

^a Cap. XVII. Coloris aut nasc. ex eod.

^b Sinopide, aut sandyce. *disiunctio pro coniunctione. vid. Plin.*

^c Minium primi. *Plin. 33. c. 7. & Vitruu. 7. cap. 8.*

^d Cuius pigmenti Hispan. *Iustin. lib. 43.* Gallicæ portio Amphilocho dicuntur, regio cum æris, & plumbi vberima, tum minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit.

Huius

^e Huius distillatio argent. liq. gign. *è Plin. 33. cap. 8. A*

^f Cinnabaris à drac. & barr. *Sup. lib. 8. c. 11. Plin. 33. c. 7. Solin. c. 38.*

^g Optima autem in Lib. Cirenen. *At Vitruu. 7. cap. 7.* Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima Smyrnæ. *ergo querendum, vnde hæc sint.*

^h Chryfocolla. *è Plin. lib. 33. cap. 5. & Dioscorid. lib. 5. cap. 4.*

ⁱ Sandaracha. *è Plin. 35. c. 5.*

^k Arsenicum. *Ex eod. 33. c. 4. & 8. & Dioscor. lib. 5. cap. 55.*

^l Ochra & ipsa. *omnia è Plin. 35. c. 6.*

^m Fit quoque ex ochra exulta rub. *Sic legitur Plinij locus in Tolet. Cod. Nascitur autem in ferrarijs metallis ochra. ex ea fit exulta rubrica. quam lectionem confirmat hic Isidori locus, & Dioscor. de fabrilis rubrica. τινεται οχρῆς ὀχρῆς κροκοπένης. & Theophr. lib. de Lapidib. γίνεται ἐκ τῆς ὀχρῆς, ἀλλὰ χείρων, apud quem meniosè paullo post λευκῆς pro καίνης, & πάλον pro πῆλον legitur.*

ⁿ Cæruleum temperate. *in Cod. Sæg. continentèr legitur: Venetum cæruleo temperare: quod ferri poterat ex Vitruu. lib. 7. c. 11. Sed meliores libri Venetū habent sine interpretatione.*

^o In Italia ex arena. *Puteolis vt Vitruu. & Plin. tradiderit.*

^p Vestoriani. *Sic Vitruu. lib. 7. c. 11. Malè vulgè apud Plin. Nestoriani Nam & in Codice Plin. Toletano Vestoriani disertè scriptum est.*

^q Purpurissimum. *Ex Plin. lib. 35. c. 6. è quo, si quid deesse videatur, supplendum est.*

^r Adhuc in vase. *Aheno in vase legebat A. Couaruu. ex Plin.*

^s Indicum. *Ex eod. lib. 3. c. 6.*

^t Lacusculo ædificata. *Plin. propter quod officinas etiam ædificauere. Vitruu. lib. 6. cap. 10. Ædificatur locus, vti Laconicum, & eius præfurnium magna diligentia cõprimitur, ne flamma extra dissiptur. Porro lacusculi voce etiam Columella est vsus lib. 12. cap. 50.*

^v Huic pictores. *Ita Plinius. Tectores Vitruuius lib. 7. cap. 10.*

^x Sunt qui vini fæcem. *è Plin. 35. cap. 3.*

^y Sed & sarmentum. *è Vitruu.*

^z Vsta. *è Plin. 35. cap. 6.*

^a Nam & si glebam filis boni. *è Plin. mendosè namque in libris omnib. filicis boni hoc loco legitur.*

^b Melinum dictum. *è Vitruu. 7. cap. 7. & Plin. 35. cap. 6.*

^c Annulare-Vitreis gemmis. *Ex vulgi (addit Plinius) annulis, vnde & annulare dictum. Quæ verba numquam profecto Isidorus omisisset, etymologias tractans, nisi huic operi summa abfuisset manus.*

^d Cerussa. *Ex eod. 34. cap. vltim. & Vitruu. 7. c. 12.*

^e Post dies autem. XXX. per dies. X. Plinius.

^f Hæc obseruantia. *è Vitruu. 7. cap. 12. vid. Plin. 34. c. 11. & Dioscorid. 5. c. 47.*

^g Chalcantum. *Nulla est interpretatio in optima nota libris. In vno tantum Ouet. Colleg. Gothico leguntur eadem ferè verba que in editis. qua (sicut tanti fuerint) Chalcus pro Calcis, siue, vt est in Gothico Chalcitis; & Anthos pro Thymum. legat. quamuis Thymum florem etiam interpretetur Isid. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantio cum Thy-*

mo? Sed neq. cum erugine, nisi sola apud Græcos (vt ait Plin.) cognatio nominis.

De instrumentis adificiorum. Cap. XVIII.

INstructuram autem parietum ad normam fieri, & ad perpendicularum respondere oportet.

^a Norma dicta Græco vocabulo, extra quam nihil rectum fieri potest. Componitur ^b autem ex tribus regulis, ita vt duæ sint binum pedum, tertia habeat pedes duos vncias decem, quas æquali crassitudine politas extremis ^c acuminibus sibi iungit, vt schema trigoni faciant. Id erit norma.

Regula dicta, quod sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

^d Perpendicularum est, quod semper appenditur. ^e denique in fabrica nisi omnia ad perpendicularum, & certam regulam fiant, necesse est vt cuncta mendosa instruantur, vt aliqua praua sint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia supina, & propter hoc vniuersa ruunt constructa.

Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

^C Trullæ nomen factum, eò quod trudit, id est, includit calce, vel luto lapides.

^f Martellus. - - -

Machina. - - -

Scalæ ascendendo vocatæ, & hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut vnæ sunt, aut plures, ^h quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litteræ, quæ epistolam significat.

^a Cap. XVIII. Norma à Græco vocab. *γνόμεον.*

^b Componitur autem - id erit Norma. *Sumpta videntur è Vitruu. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perinde exactum, quamuis non longè distet. Nam si pedes duos, hoc est, latus vnum in vncias redigas, easque quadres, efficiunt vncias 576. Rursusque altero simili addito, consicient ambo vncias quadratas 1152. Quadratum verò tertij lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est vnciarum 34. continebit vncias quadratas 1156. Superabit ergò duo quadrata reliquorum laterum vncijs quattuor.*

^c Cacuminib. *Ita Onien. Valent. cum Vitruuio. Reliqui acuminib.*

^d Perpendicularum. *Perpendicularum (ait Aſcon. Linea laterum æqualitatem à summo ad imum latitudine probans.*

^e Denique in fab. - ruunt const. *Totus locus expressus ex elegantissimis Lucretij versib. libro. 4. Deniq. vt in fabrica si praua est regula prima. Norma que, &c.*

† Martellus. Sic Goth. o. gloss. Martellus σφύρα. al. Marcellus. Item gloss. Marculum σφύριον σιδήρης. & Marculus, Malleolus, & Malleus σφύρα σιδήρης ἢ κόπανον.

g Hæret n. parietib. scalæ. Verba sunt Virgilij, adstruē dæ etymologie nō satis apt. sed immigraſſe puto è margine. h quia numero tant. plur. è Seru. Æn. 2. At iurisconsultus singulari est vsus, cap. Sit prius. D. de furt. & Hierony. in quest. in gen.

De lignarijs Cap. XIX.

L Ignarius, generaliter ligni opifex appellatur.

Carpentarius, speciale nomen est. Carpentum enim solum facit, sicut nauicularius, quia tantum nauium est fabricator, & artifex.

a Sarcitector dictus, quod ex multis hinc inde coniunctis tabulis vnum tecti faciat corpus.

Idem & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

b Lignū vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen conuertitur, & in flammā. Vnde & lychnium dicitur, quod lumen det.

Materia, inde dicitur omne lignū, quod ex ea aliquid efficiatur: vel si ad ianuam referas, vel ad statuā materia erit. Ad aliquid enim semper materia accipienda est, sicut elementa materiam rerum esse dicimus: quia inde ea, quæ sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dicta.

Trabes vocatæ, quod in transfuerso positæ vtrosque parietes contineant.

Aliud autē sunt tigna, aliud trabes. c Tigna enim iuncta trabē faciunt. d Trabes autem sunt, cum sunt dolatæ.

e Tholus, propriè est veluti scutum breue, quā in medio tecto est, in quo trabes coeunt.

f Cuplæ vocatæ, quod copulent in se luctantes.

Luctantes dicuntur, quod erecti inuicem se teneant more luctantium.

g Agrantes. ---

b Afferes, ab asse dicti, quia soli ponuntur, neque coniuncti.

i Scindulæ, eo quod scindantur, id est, diuidantur.

k Epigri, clauī sunt quibus lignum ligno adhæret.

Clauī autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt, id est, ferro. Chalybs enim ferum est.

Tabulæ, à veteribus tagulæ vocabantur, à

A regendo scilicet, vnde & tegulæ.

Commisura, dicitur tabularum coniunctio.

Sectio autē dicta à sequendo ea, quæ cœperit. Nam secare, sectari, & sequi est.

Serræ autem nomen de sono factum est, id est, à stridore.

Serræ, circinique vsus m Perdicēs quidā adolescens inuenit, quem puerū Dædalus frater matris suæ, studijs perdocendum acceperat. Cuius pueri tantum ingenium fertur: vt dum materiæ diuidendæ compendium quæreret, spinam piscis imitatus de ferro laminam exasperans dentium mordacitate armauerit: quā serrā artifices nuncupant. Pro cuius artis inuentione Dædalus magister eius, inuidiæ liuore permotus, præcipitem puerū ex arce deiecit. Dehinc n exulatus Cretam abiit, ibique aliquamdiu fuit, vt fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volauit, & in Ciliciam venit.

o Circinus dictus, quod vergendo efficiat circulum. Huius modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinē extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur: in cuius medium cuncta conuergunt.

Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur: quasi succuris. p Item securis, quasi semicuris. Ex vna enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud veteres penna vocabatur, vtrāq. autē habens aciem, q bipennis. Nā bipennis dicitur: quod ex vtraque parte habeat acutam aciem: quasi duas pennas. Pennum autem antiqui acutum dicebant. r Vnde & auium pennæ, quia acutæ. s Et ecce nomen, quod reseruauit antiquitatem, quia veteres dicebant pennas, non pinnas. Hæc & Dolabra: quod habeat duo labra. nā securis simplex est.

t Dextralis, dexteræ habilis.

Ascia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cuius diminutiuum nomen est asciola. Est autem manubrio breui v ex auersa parte referens vel simplicem malleum, aut cauatum, vel bicorne rastrum.

Scalprus dictum, quod scalpturis & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cuius diminutiuum scalpellus.

Terebra vocata à verme ligni, qui nuncupatur terebra: quem Græci τεργήδονα vocant. Hinc terebra dicta, quod vt vermis teredo forat, quasi terefora, vel quasi transforans.

x Taratrum quasi teratrum. Scofina dicta quod

quod hærendo scophen faciat.

y Cantherium ---

z Galla ---

a Guuia ---

a Cap. XIX. Sarcitector. Sic plerique omnes libri. & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir grauisimus Iacobus Cuiacius. Vnus tantum codex salmantic. imprimis vetustus, Arcitector habet, sed de architecto dixerat cap. 8.

b Lignum Græca etymolog. At Varro ab legendo (inquit) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum vtentur.

c Tigna. n. iuncta. Festus: Trabs propriè dicitur, duo ligna compacta.

d Trabes. n. sunt cum sunt dolat. è Seru. Æn. 9. ad v. Has ego Dard. Sanè notandū, trabes, nisi iam cæsæ sint, & compositæ, non dici.

e Tholus. Ex eod. Æneid. item. 9. suspēdiuē Tholo. Gloss. Tholus τριπίδις.

f Cuplæ. Al. coplæ. cupolam vocant hodie Itali dimidiam testudinis partem. Vitruuius hemisphærium.

g Agrantes --- Al. agentes, Al. conantes, sed ita, vt hæc voces superiori sententiæ annectantur, luctantium more agentes, vel conantes. Atlantes esse legendum, deinde lacunam relinquendam, existimabat Chacon. Vitruuius enim lib. 6. c. 10. Si qua (inquit) virili figura signa mutulos, aut coronas sustinent, nostri telamones appellant, cuius rationis, quid ita, aut quare, ex historijs non inueniuntur, Græci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. historicè formatur sustinens mundum Hæc ille, eius vero rei rationem ita reddidit Seruius Æn. 1. Euius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantē vero Telamonem Priscos enim illos Romanos, qui Græca verba emendatè enuntiare non possent, pro Atlas mons proferre solitos Telamon. Nam in glossa sic legitur ἀτλας ὄρος vbi fortè scribendum ἀτλας τὸ ὄρος.

h Afferes ab asse dict. Ab asse legerim, est n. Nonio asse vox sola vox humana, nullo præterea admixto sono. Festus aliter. Afferes quod alsideant parieti, trabibusque. Alij afferes quasi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, vt puluer pulueris.

i Scindulæ. Ita quoq. apud Rabanus. Easdem apud alios auctores scandalus videmus nominari. Manserit fortasse in corrupta apud Isidorum vox.

k Epigri clauī sunt. Epigri dicuntur apud August. lib. 15. de ciuit. c. 27. vnde hæc sumpta puto. Nisi forte (inquit) &c. lignum vero ligno per subscudines, epiros, clauos, & gluten bituminis non potest adharere, vt fabricaretur arca, & fortasse vox clauos glossa est τῶν epiros, siue epigros malis legere.

l Nam secare sectari, & sequi. Seru. Æn. 10. Quam quisque secat spem, secat (inquit) sequitur.

m Perdix quidam. è seru. Georg. 1. Vid. Ouid. Metam. 8.

n Exulatus abiit. Eodem modo Victor. libro. 2. de persec. Vandal. fratrem vero Theodoricum nudum, atque destitutum similiter exulauit.

o Circinus dictus. Elegantissimè descripsit Ouidius circinum. Primus & ex vno duo ferrea brachia nodo iunxit, vt æquali spatio distatibus illis Altera pars staret, pars altera duceret orbem.

A p Item securis q. semicuris. è Seru. Æneid. 1. ad illud. Remo cum f. Quir.

q Bipennis dicitur, quod ex vtraque part. Ita Non. in bipenni.

r Vnde & auium pennæ, quia acut. Quintil. lib. 1. c. 6. Ne miretur, cur ex scamno fiat scabellum, aut à penna, quod est acutum securis, securis vtrinque habens aciem bipennis: ne illorum sequatur errorem, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duab. hoc esse nomen existimant, pinnas, (Al. pennas) auium dici volunt.

s Et ecce nomen quod seruauit antiq. Seru. Æn. 2. Correpta dura bipenni, hoc (inquit) nomen seruauit antiquitatem, quia veteres pennas dicebant, non pinnas.

t Dextralis. Vtitur hac voce Victor. lib. 1. de persec. Vandal. Vbi forte venerabilis aulæ clausas repererant portas, certatim ictibus dextralium aditum reserabant.

v Ex auersa part. Ex Pallad. lib. 1. c. vltim. à verme ligni, qui vocatur terebra. Termitem vocauit supra lib. 12. c. 5.

x Taratrum. Vulgo taladro.

y Cantheriū. Gloss. cantherius καθάλης μηχανικός.

z Galla --- A plerisq. libris abest. Fuit fortasse terebra Gallica, quæ bibrequi dicitur.

a Guuia --- Retinet idem nomen hodie apud nos.

De inuentione lanificij. Cap. XX.

Minerua a quandam Gentiles multis ingenijs prædicant. b Hanc enim primam lanificij vsus monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent.

c Oliuæ quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices supplicant. Sed & hoc poëticè fingitur. d Nō enim Minerua istarum artium princeps est: sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium, ideoque sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur vniuersa.

a Cap. XX. Minerua quand. Al. quidam, b Hanc primum lanif. Seru. Æneid. 7. Bellatrix non ill. c. c. u. Mineruæ; & armorum (inquit) dea est, & lanificij. c Oliuæ quoque. Virg. Georg. 1. oleæque Minerua Inuentrix. d Non. n. Minerua istar. vniuersa. è Seru. Eclog. 2.

De veste sacerdotali in lege. Cap. XXI.

OCTO sunt in lege genera sacerdotilium vestimentorum.

b Poderis, est sacerdotalis linea, corpori affricata usque ad pedes descendens: unde & nuncupatur. Hæc vulgo Camisia vocatur.

Abaneth, cingulum sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacintho que contextum, ita ut flores atque gemmæ in eo viderentur esse distinctæ.

c Pileum est, ex bysso rotundum, quasi sphaera media, caput regens sacerdotale, & in occipitio vitra constrictum. Hoc Græci & nostri Tiaram vel ^dGaleriam vocant.

Mahil, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. tintinabula: totidemque intermixta ac dependentia punica mala.

Ephod, quod Latine interpretatur Superindumentum. Erat enim pallium superhumerali ex quattuor coloribus & auro contextum habens in utroque humero lapides duos smaragdinos, auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina Patriarcharum.

e Logion, quod Latine dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quattuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus Superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur.

f Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

g Badim, siue feminalia, id est, brachæ lineæ usque ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur.

^a Cap. XXI. Octo. Totum hoc caput sumptum è Hieronymi ep. ad Fabiolam 128. de veste sacerdotali. Octo quidem vestimenta sacerdotalia numerantur bis in Exodo: at in Levit. septem (omittuntur n. femoralia) cuius rei causam reddit Hieronymus.

b Poderis. Hebraicè כַּתְּנֵת chethoneth.

c Pileum. heb. פִּלְעָאִים minpheth.

d Galeriam voc. Hieron. galerum.

פִּלְעָאִים Superindumentum, erat enim absunt hæc ab Ouet. colleg. Gotthico,

e Logium. heb. לֹגִיּוֹן chofen.

f Petalum. heb. פֶּטָלִים ziz. zaab.

g Badim. בְּדִים Et magis proprio nomine מִכְנֵסִים michnesi.

De nominibus vestium ceterarum.

Cap. XXII.

Diversitas vestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, & reliqua.

Tegmen dictum, eo quod tegat membra:

A sicut tegumen, tecta, quæ tegunt corpora.

Indumentum, quod intus ad corpus induitur: quasi intumentum.

Vestimentum verò est quod usque ad vestigium protenditur, quasi vestigimentum, ut est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermonis auctorum confundit.

Amictus ---

Discernitur autem vestitus à cultu: quoniam lautior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nam habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

B Pleraque autem vestium aut à tempore, quo maximè in usu sunt, appellantur, aut à locis, ubi vel primum confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

Vestis antiquissima hominum fuit ^aPerizoma, id est, succinctorium: quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales è folijs arborum sibi fecerunt, quando post prævaricationem erubescens pudèda velarunt. Cuius usum quædam Barbaræ gentes, dum sint nudæ usque hodie tenent.

^b Hæc & campestria nuncupantur, pro eo quod eisdem iuvenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

C Tunica, vestis antiquissima appellata, quia in motu incendit sonum facit. Tonus enim sonus est. Primum autem fuere pelliceæ tunice, quibus post offensam & eiectionem de paradiso, Adam & Eva induti sunt.

^e Talaris tunica dicta, eo quod ad talos usque descendat, & ad pedes defluat, ^d sicut Pectoralis quia apud antiquos brevis erat: ut tantum pectus operiret, licet nunc profusior sit.

^f Manicleata tunica, id est, manicata eo quod habeat manicas, ^f quæ χειρῶν Græci vocant.

^g Dalmatica vestis, primum in Dalmatia provincia Græciæ texta est, tunica sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.

^h Russata, quam Græci phœniceam vocant, nos coccineam, ⁱ reperta à Lacedæmonijs ad celandum coloris similitudine sanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, ne contemplanti aduersario animus aufereretur. Hac sub Consulibus Romani vsi sunt milites, unde etiam Russati vocabantur. ^k Solebat etiam pridie, quam dimicandum esset, ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futuræ pugnæ.

^l Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum

^m Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum

ⁿ Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum

^o Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum

cum pictura habet intextos aut additos acu. **A**

^l Hyacinthina vestis est, aërio colore resplendens.

^m Molochinia, quæ maluarum stamine conficitur, quam alij molocinam, alij maluellam vocant.

Bombycina, est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in insula Coo.

Apocalama ---

Serica, à serico dicta, vel quod eam Seres primi miserunt.

Holoserica, tota serica: ^o λον enim rotum. Tramoserica stamine lineo: trama ex serico. **B**

ⁿ Holoporphyra, tota ex purpura.

^o Bysina, candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sūt & qui genus quoddam lini byssum esse existiment.

Fibrina, tramam de fibri lana habens.

Aprina ---

Masticina ---

P Mena ---

Linea, quæ ex solo lino fit.

Linoftema, vestis est ex lana linoque contexta. Et dicta linoftema, quia in stamine lino, in trama lanam habet.

^q Recta dicitur vestis, quam sursum versus, stantisque texunt. **C**

^r Segmentata, zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nam & particulas cuiuscunque materiae abscissas præsegmina vocant.

^s Leuidensis, quod raro filo fit, leuiterque densata.

Pauitensis, contraria Leuidensi dicta, quod grauiter pressa atque calcata fit.

^t Citrofa, quasi cōcrispa ad similitudinem citri. Neuius: -- Pulchramque ex auro vestemque citrosam.

^x Velensis tunica est, quæ affertur ex insulis.

^y Exotica vestis est, peregrina de foris veniens, ut in Hispaniam à Græcis.

^z Polymita, multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.

Acupicta vestis, acu textilis vel acu ornata. ^a Eadem & Phrygia. Huius enim artis periti Phrygij omnes dicuntur: siue quia in Phrygia inuenta est. Unde & artifices qui id faciūt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam Ascanio chlamydem.

^b Trilicis à tribus licijs, quia est simplex, & biles.

^d Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

^e Interpolata vestis, illa vocatur, quæ dum sit vetus ad nouam speciem recuratur.

^f Pannutia nuncupata, quod sit diuersis pannis obsita.

^g Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.

^h Lebitonarium, est colobium sine manicis, quali monachi Ægyptij vtuntur.

ⁱ Lumbare vocatur, quod lumbis religetur, vel quod lumbis hereat. Hoc in Ægypto & in Syria non tantum foeminae, sed & viri vtuntur. Unde & Ieremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petrae abscondit, & postea scissum reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur, quia renibus alligatur.

^k Limus, est vestis, quæ ab umbilico usque ad pedes producit. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Unde & nomen accepit. Nam limum, obliquum dicimus.

Licinum vocatum, quod textura eius ligata sit in totum, quasi diceret lignum, c. pro glittera commutata.

^l Armelausa vulgò vocata, quod ante & retrò diuisa atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi armiclausula: c. littera ablata. Camisas vocamus, quod in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

Femoralia appellata, eo quod femora tegant. Ipsa & brachæ, quod sint breues, & verecunda corporis ijs velentur.

^m Tubrucos vocatos (dicunt) quod tibias brachisque tegant.

ⁿ Tubraci, quod à brachis ad tibias usque perueniant.

^a Cap. XXII. Perizoma i. succinctorium. Id quale fuerit vid. apud Ang. lib. 5. contr. Iulian.

^b Hæc & campestris operiunt. Verba sunt Aug. 14. de ciuit. c. 17. Horatius Penula solstitio, campestre niualibus auris.

^c Talaris tunic. è hieron. ad ezech. c. 9.

^d Sicut pectoralis. Græcè ἐξομῆς, quod (ut ait Agell. lib. 12.) substricta, & brevis esset, ac citra humerum desineret.

^e Manicleata. s. o. l. Rabanus Manicleata. Ego manicleata lego, sic enim dicitur apud plaut. in pseud. & Sueton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in. 2. Catilin. Gloss. Manulea χειρῶν.

^f Quam Chirodoton. Ita Agell. lib. 7. c. 12. quod χειρῶν, hoc est manicas longas habeat. Easdem macrochereas vestes à Lampridio in Alexandro appellari puto.

^g Dalmatica tunica. Eam Romanis in usu fuisse constat ex Lamprid. in Heliogabalo, quem ait dalmaticatum in publico

blico post cenam sapè visum. Ut autem Diaconorum inter sacrificandum vestis esset, instituit Syluester.

h Russata. Russus, si Thylefio credimus, Latina quidem vox, sed aratorum magis, quam oratorum.

i Repertam à Lacæd. Ita philostrat. in epistolis.

k Solebant n. prid. Plutarch. in Fabio, Bruto, & Pompeio.

l Hyacinthina vest. aer. col. Hierony. ad Fabiol. Hyacinthus aeri tribuitur propter coloris similitudinem.

m Molochinia quæ malu. stamin. Melius, credo, Nonius: Molochinum à Græco, color est flori similis malux.

n Holoporphyr. primum trabea genus ex tribus, de quib. Seru. Æn. 7. ipsi Quirinali trab.

o Byssina ex quodam genere lini. Al. ligni. Malè. quamvis non desit, qui eam lecti onem veram esse contendat, ex verbis Philostrati libro. 2. de Vit. Apol. Byssum autem ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine populos æquet. folijs autem salici similis est: Num idcirco veterum est de ligno grossiori vestes confici? Rursus de Byssio infra cap. 27.

p Mena --- Masticina --- Vid. inf. c. 28.

q Recta. Ex Festo in Recta, & Regillis.

r Segmentata. Vid. Seru. Æn. 1. ad v. Colloq. monile.

s Leuidentis. Nihil moror varias aliorum apud Cicer. ep. 12. lib. 9. siue scripturas, siue coniecturas.

t Citrosa. Festus: citrosa vestis à similitudine citri.

v Nauius pulchramq. ex a. v. q. c. Vid. Macrobi. Saturn. 3. c. 19.

w Velenis. Al. Velenensis. Quid, si Melensis à Melo vna ex Cycladibus? aut Melitenis cuius meminit Cicer. libro 2. in Verr. Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ plurimam vestem, Melitensem plurimam, stragulam, &c.

x Exotica. Nonius: exoticum aduentitium Plaut. Mostell. non omnes possunt olere vnguenta exotica.

y Polymita multi col. Plin. Plurimis vero licijs texere, quæ polymita appellant Alexandria instituit.

z Eadem & Phryg. de Seru. Æn. 3. vel Plin. lib. 8. c. 48.

a Trilicis. s. o. l. Trilex, aut Trilix malim. Sed frequens in hoc opere huiusmodi obliquus pro recto, vt calcis pro calx.

b Et biles. Virg. Æn. 12. rumpitque infixam bilicem loricam. Gloss. Biles διπλοῦτον διμοτον.

c Ralla, quæ vulgo rasil. At Nonius: Ralla vestis, dicta à raritate. Plau. Epid. Tunicam rallam, tunicam spissam.

d Interpolata. Martianus c. 45. D. de contrah. empt. Labeo libro posteriorum scribit: si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit.

e Panutia. Sic animum Baucidem persus panutiam dixit.

f Colobium -- vtebantur. de Seru. Æn. 9. & tunica manic. e. h. r. m. Vid. annotat. in Casian.

g Lebitonarium. Hieron. in pref. ad Regul. S. Pachomij: Nihil habent (monachi) in cellulis, præter psithiū, & duo lebitonaria, quod Ægyptijs monachis genus est vestimenti sine manicis. Suid. λεβιτονάριον χιτών μοναχικό.

Aⁱ Lumbare. Vid. Hieronym. ad Ierem. c. 13. & in pream. comm. in Ose.

k Limus est vestis. de Seru. Æn. 12. Velati lino (al. limo) & verb. t. c.

l Armelausa. Vtitur hac voce Paulinus.

m Tubrucos. Al. Tubricos. al. Tubraicos.

n Tubraici -- perueniant. Absunt hac à Valent. & omitti sine fraude poterant.

De proprio quarundam gentium habitu. Cap. XXIII.

Quibusdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, vt Parthis Sarabara, Gallis Lene, Germanis Rhonones, Hispanis Stringes, Sardis Mastruca.

Sarabara, sunt fluxa ac sinuosa vestimenta: de quibus legitur in Daniele, Et sarabara eorum non sunt immutata. Et Publius: Vt quid ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspenderunt? Apud quosdam autem sarabara quædam capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite Magorum picta.

Lene, saga quadra, & mollia sunt. De quibus Plautus: Lena cooperta est textrina Gallia.

Rhonones, sunt velamina humerorum, & pectoris vsque ad vmbilicum, atque intortis villis adeò hispida, vt imbres respuant, quos vulgò Reptos vocant, eò quòd longitudo villorum, quasi reptat: de quibus Sallustius, Germani intectum rhenonibus corpus tegunt. Dicti autem rhenones à Rheno Germaniæ flumine, vbi ijs frequenter vtuntur.

Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem purpura regalis non commouit, eum Sardorum mastruca mutauit. Mastruca autem dicta, quasi monstruosa, eò quòd qui ea induuntur, quasi in ferarum habitum transformantur.

Dinoscuntur & gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persæ brachia & crura linamentis, caput tiara tegunt. Eminent apicibus fastigiatis Alani: horrent & male tecti cum latratoribus linguis Scotti: sagati sunt Alemanni, linteati Indi: gemati Persæ: fericati Seres: pharetrati Armenij.

Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed & in corpore aliqua sibi propria, quasi insignia vindicant, vt videmus cirros Germanorum: granos, & cinnabar Gothorum: stigmata Britonum. Circumcidunt Iudæi præputia: pertundunt Arabes aures: fla-

uent

uent capitibus intectis Getæ, nitent Albani albetibus crinibus. Mauros habet tetra nox corporum, Gallos candida cutis, sine equis inertes extant Alani, nec abest genti Pictorum nomen à corpore, quòd minutis opifex acus punctis & expressus natiui graminis succus illudit, vt has ad sui specimen cicatrices ferat, pictis artibus maculosa nobilitas.

Habet & sexus institutam speciem habitus vt in viris tonsi capilli, in mulieribus redundantia criniū: quòd maximè virginibus insigne est, quarū & ornatus ipse propriè sic est, vt concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcem ambitus crinium contegat.

Cap. XXIII. Vt Parthis Sarabara. Sic communis editio Græcor. (quam sequi solet Isid.) Dan. 3. ἡ τὰ σαραβάρα αὐτῶν ἔν ἀλλοιωθῆν. Aquila vero, Theodot. & Hierony. Saraballa, melius. Syriace enim סרבל Sarbal.

Gallis Lene. Ita Strab. lib. 4. de Heluetior. & Aruernor. vestitu.

Germanis Rhonones. Cesar lib. 4. de bell. Gall.

Rhonones à Rheno G. f. Alij ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, id est, ouib. Seru. Georg. 3. Vt Sallustius dicit in historijs vestes de pellib. rhenones vocantur.

Mastruca. Vestis Sarda. Ita Tarrac. Simanc. hispal. Meiorad. plures tamen à Gothicis Mastruga vestis Germanica: qua lectio (nisi obstaret locus à Cicerone citatus) ferri poterat. prudentius. Tentauit Geticus nuper delere tyrannus Italiam patrio veniens iuratus ab Istro, Has arces æquare solo, tecta aurea flammis soluere, mastrucis proceres vestire togatos.

Dinoscuntur gentes ita habitu. & ling. Respexisse videtur ad Virgilij verba: Incedunt victæ longo ordine gentes. Quam variæ ling. habitu tam vestis, & armis.

Brach. & crur. linament. Al. liniamentis. Vsurpat eam vocem Plinius.

Horrent & male tecti. Heteromalis tecti. legit quidam lib. 1. rer. German. id est, vestimentis altera parte villosis: rectè opinor.

Aliqua sibi propria q. insig. vend. Tertull. libro de veland. virg. Debebant & ipsi aliqua sibi insignia defendere, aut pennas Garamantum aut strobilos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros Germanorum, aut stigmata Britonum.

In viris tonsi capilli. Vir si comam nutriat ignominia est illi. 1. ad Corinth.

De pallijs virorum. Cap. XXIII.

Pallium est, quo ministrantium scapulæ conteguntur, vt dum ministrant expediti discurrant. Plautus, Si quid facturum es, appende in humeris palliū, & pergat, quantum valet, tuorum pedū pernicitas. Dictum autem pallium à pellibus, quia prius super indumenta pellicia veteres vtebantur, quasi

pellæ, siue à palla per deriuationem.

Chlamys est, quæ ex vna parte induitur neq. confuitur, sed fibula infrænatur. Hinc & Græcè nomen accepit.

Toga dicta, quòd velamento sui corpus tegat atque operiat. Est autem pallium purum forma rotunda effusiore, & quasi inundante sinu & sub dextro veniens supra humerum sinistrum ponitur: cuius similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspicimus, easque statuas togatas vocamus.

Toga autem Romani in pace vtebantur: belli autem tempore paludamentis. Mensura togæ iusta, si sex vlnas habeat.

Toga palmata dicebatur, quam merebantur ij, qui reportabant de hostibus palmas.

Ipsa vocabatur & toga picta, eò quòd victorias cum palmis intextas haberet.

Toga candida, eademque cretata, in qua candidati, id est, magistratum petentes ambiebant, addita creta, quo candidior insigniorque esset. Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inscripsit.

Cinctus Gabinus est, cum ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quæ postsecus reijcitur, attrahitur ad pectus, ita vt ex utroque latere ex humeris picturæ pendeant, vt sacerdotibus Gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.

Trabea, erat togæ species ex purpura & cocco, qua operti Romanorum reges initio procedebat. Hanc primum Romul⁹ adinuenisse perhibetur, ad discretionē regij habitus. Trabea autem dicta, quòd in maiori gloria hominem transbearet, hoc est, ultra & in posterum ampliori dignitate honoris beatum faceret.

Paludamentum, erat insigne pallium Imperatorum cocco purpurâq. & auro distinctum. De quo Sallustius: Togam, inquit, paludamento mutauit. Erat enim pallium bellicum, dictum, vt quibusdam videtur, quòd eo indutus palam faceret Imperator bellum futurum.

Circumtextum est, quòd Græcè κύκλας dicitur: de quo Virgilius: Et circumtextum croceo velamen acantho. Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium.

Diplois, Græcum nomen, ab eo quòd sit duplex amictus. Horatius: Contra quem duplici panno patientia velat. Est autem vestis militaris, cuius vsus Gallicis primum expeditio-

peditionibus cœpit è præda hostili. De quo vox illa fenatus: Togis depositis, Quirites, [sic] ad saga.

Sagum autem, Gallicum nomen est: dictum autem sagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratus, vel quadruplex esset.

Penula, est pallium cum fimbrijs longis. Lacerna, pallium fimbriatum, quo olim soli milites utebantur. Vnde & in distinguenda castrensi vrbanaque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. Inde autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque ita laxis, vt sunt penularum.

Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantum. Est enim breue amictum.

Prætexta, puerile pallium est, quo vsque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplina cultu utebantur. Vnde & prætextati pueri appellati sunt. Dicta autem prætexta, quia prætexebatur eilatior purpura.

Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Vnde & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci Planetas dictos volunt, quia oris erratibus euagantur. Vnde & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore motuque discurrent.

Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcincta vsque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitiū. Fiebat autem prius, vt quidam æstimant, de pelliculis melonum. Vnde & melotæ vocatæ sunt.

Fimbriæ vocatæ ----

Ora vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὀρον vocant.

^a Cap. XXIII. Est autem pallium purum. Toga pura dicebatur, quæ sine purpura erat, purum pallium qui dixerit, non video. Itaque τὸ purum debebat Chacon. Nam pura vestimenta alio sensu dicuntur à Festo, & à Seru. in fragmentis.

^b Mensura tog. iust. si sex vln. Horat. in Epod. Videtur sacram metiente te viam Cum bis ter vlnarū toga, Vt ora vertat huc & illuc, &c.

^c Toga autem palm. Seru. Eclog. 10. Sanguineis ebuli bacc. Palmata toga, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

^d Ipsa vocatur & toga picta. Vid. Fest. in Picta.

^e Cinctus Gabin. Vid. Seru. Æn. 7. Ipse Quirinali trabea, cinctus Gabino, Quod autem postsecus dixit, sic in Gloss. Postsecus πρὸς τὸν ὄπισθεν, & ἐμπροσθεν antiseclus.

^f Aut cingebantur prætores. consules voluit dicere.

^g Trabea erat tog. sp. &c. Seru. Æneid. 7. Trabea toga est augurum de cocco, & purpura.

^h Hanc primus Romul. Plinius lib. 9. c. 39. Purpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea.

ⁱ Transbearet. Ita Gotth. cc. alij transueheret.

^k Et circumtextum. Seruius. Velamen (circumtextum intellige) cycladem significat. Non vt velamen appositio sit τὸ circumtextum (quod putauit quidam) sed vt velamen sit circumtextum croceo acantho. Nam circumtextum participium est: nihilo minus quàm pictū, cum idem versus paullo post apud Maronem nonnihil mutatus repetitur: Pallamq. & pictum croceo velamen acantho. Quamuis etiam circumtextum substantiue vel vestis genus sit, vel potius vestimenti pars. Varro libro. 4. Amictus est dictum amictum, id est circumiectum, à quo etiam quod vestes se inuoluunt, circumiectū appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

^l Diplois. seru. Æn. 5. Hæc fatus duplicem e. h. r. a. id est abollam, quæ duplex est, sicut chlamys, Hor. contra quem duplici panno sapientia velat.

^m Est autem vestis militaris. Peruerse hæc diploidi in omnib. libris tribui, quis non videat?

ⁿ Togis depositis Quirites ad saga. Additur in quibus. iuerūt in alijs vel fuerūt, vel fugerunt vel cōuersi fuerūt. Nepe adulterina omnia. Ergo solēnia verba illa fuere intumultu, Togis depositis, Quirites, ad saga. Vel etiā Togis depositis, Quirites, ite ad saga: Quod potius reor. Nam illud ite quod post, Quirites sequebatur à librarijs eandem syllabam (vt fit) non repetentibus, ommissum: frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemq. saga sumere. & togas deponere. Vid. philipp. 5. 6. 8. & 14.

^o Penula est pallium cum fimb. long. satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana. Quid minus promptum ad pugnam, cum pænula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? Quin & pænula quoque ipsa stricta, & angusta fuit & Grammaticor. & Rhetorum. Tacit. de causis corrupt. eloq. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quib. astricti, & velut inclusi cum iudicib. fabulamur?

^p Lacerna--quo olim soli milit. Propert. Textitur hæc castris quarta lacerna tuis.

^q Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. Festus in lacerare. lacerna quod minor capitio fit.

^r Mantum Hispan. Pollux: μαντήν, ματίον τῆ τῶ καλεμένο παρόλη δμίων. Ergo fusioem agnouit hanc vestem pollux, quam Isidorus, si notationem recipimus.

^s Prætexta puerile pall. Rectè, sed fuit etiam prætexta magistratuum. Vid. Fest. & Bayf.

^t Planeta--birrus--Melotes. Vid. annot. in Casian. quod autem in omnib. libris legitur birrum bibrum dicunt mendum puto. Nam βίρρον apud Suidam dicitur, & in Gloss. βίρρον birrus.

^v De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^w De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^x De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^y De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^z De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^{aa} De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^{ab} De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

^{ac} De pelliculis melonum. Immo μήλον, id est, olium, quamuis melonis animalis supra meminere lib. 12. c. 1.

De pallijs fœminarum. Cap. XXV.

Regillum, est prælautum reginarū amiculum, vnde & appellatum. Peplum matro-

matronale pallium ex purpura signatum: cuius fimbriæ aurei staminis summitate resplendent.

Palla, est quadrum pallium muliebris vestis deductum vsque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ πάλαιον, id est, à mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi indumenti: siue quòd rugis vibrantibus sinuata crispetur.

Stola, matronale operimentū, quod cooperto capite & scapula à dextro latere in leuum humerum mittitur. Stola autè Græcè vocatur, quod supermittatur.

Eadem & Ricinium Latino nomine appellatum, eò quòd dimidia eius pars retrò eijcitur, quod vulgò Mauortem dicunt. Vocatum autem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est.

Amiculum, est meretricum pallium lineum. Hoc apud veteres matronæ in adulterio deprehensæ induebantur, vt in tali amiculo potius quàm in stola polluerent pudicitiam. Erat enim hoc apud veteres signum meretriciæ vestis: nunc in Hispania honestatis.

Theristrum, palliolum muliebre dictum, quòd ἐν γέσει, id est, in æstu & caumate corpora mulierum protegat, quo vsque hodie Arabiæ & Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur vmbaculo. De quo in Isaiâ.

Anaboladium amictorium lineum fœminarum quo humeri operiuntur, quod Græci & Latini sindonem vocant.

^a Cap. XXV. Regillum. Vid. Fest. & Non.

^b Peplum. Seru. Æn. 1. Peplum propriè est palla picta fœminea Mineræ consecrata. Hodie tamen abutuntur hoc nomine.

^c Palla est quadrum pall. Fortasse è Tertulliano, qui quadrangulum describit pallium. Nisi aliena hæc esse dicimus. Nam Seruius è quo sunt reliqua, Æneid. x1. Palla (inquit) propriè est muliebris vestis deducta vsque ad vestigia: Tibull. Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

^d Et palla dicta ἀπὸ τοῦ πάλαιον. Idem Æneid. 1. Ferre iubet pallam f. a. q. r. significat tunicae pallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab irrogatione, & mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi vestium. At idem Varro in libris de ling. Lat. palla (inquit) quod palam sit, quemadmodum intusium quod intus.

^e Eadem & Ricinium. Seru. Æneid. 1. ad illud. gen-

temque tog. Ricinius dicitur ab eo quod post tergum reijcitur, quod vulgò Mauorte dicitur de Mauorte Vid. Non. in Ricinio. Isidor. 2. offic. & Annotat. in Casian.

^f Hoc apud veter. Apud Romanos toga meretricum, & deprehensarum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. saty. 2. De amiculo. amplius querendum.

^g Theristrum. Totus locus ex Hieronym. Is. c. 3. qui mutilus est in Gothicis.

^h Anaboladium. Ex eodem, Ambros. quodq. libro de bened. patriarch. c. 4. id quod Gen. 49. apud lxx. est περιβολή anaboladium legit, & sanguinem vix anaboladium suum.

De stratu & reliquis quæ in usu habentur. Cap. XXVI.

Stragulum, vestis est discolor, quòd manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictum autem, quod in stratu, & in amictu aptum sit. De quo Salomon: Stragulatam vestem fecit sibi.

Ludices à ludis, id est, theatris vocatas quidam existimant. Cum enim egrediebantur de ludi prostibulo iuuenes horum velamento tegebant caput & faciem: quia solet erubescere, qui lupanar intrauerit.

Galnapes ----

Fulcra, sunt ornamenta lectorum, dicta quòd in ijs fulcimur, id est, sustinemur, vel quòd toros fulciat, siue caput: quæ Reclinatoria vulgus appellat.

Cervicalia autem, eo quòd ponantur sub ceruice vel cubito.

Puluillus dictus à puluinari, qui est diuitum lectus.

Culcitæ vocatæ, quòd calcantur, id est, farciuntur pluma, siue tomento: quo molliores calidioresque sint.

Tapeta dicta, quòd pedibus primùm sternerentur, quasi tapedia.

Sipla, tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla.

Amphitapa, ex vtraque parte villosa tapeta. Lucilius: Siplæ, atque amphitapæ villis ingentibus molles.

Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ vt nomen ipsum indicat: olim tergendis manibus præbebantur.

Mappæ conuiuij & epularum appositæ sunt, quasi manupæ, atque ob id nominatæ: cuius diminutium mapella est.

Toralia, longæ perpetuæq. mappæ, à toro A dictæ.

Sabanum, Græcum est.

Facitergium, & manitergium à tergendō faciem, vel manus vocatur.

Vela dicta, quod obiectu suo interiora domorum velent.

k Aulæa, vela picta, & grandia, quæ l ideo aulæa dicta sunt, quod primum in aula Atrali Regis Asiæ, cui successit populus Romanus, inuenta sunt.

m Cortinæ, sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dictæ B autem cortinæ à corijs, eò quod prius ex pellibus fuissent factæ. Vnde & in eodem tabernaculo legis iubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

n Cilicia Arabes nūcupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

a Cap. XXVI. Stragulam vest. Sic Gothici omnes non stragulatam.

b Ludices. Ludices apud Martial. in apophoret. vid. sup. lib. 18. c. 42. de prostibulis theatr.

c Galnaxis --- Isidorus in Regul. cap. de stratu monach. Monachi stratus erit storia, & storagulum, pelles delanata, galnaxis quoque, & facitergium, geminusq. ad caput puluillus. Videndum etiam, num Varronis gaunacuma: siue (vt alij volūt) gaunace, huc pertineat. Nam γαυνάκιον in γαυνάκιον abijisse, non admodum mirer. Sunt autem γαυνάκια (vt ait Hesychius) τρωμάτια ἢ περιβολαῖα ἐπερόμαλλα.

d Fulcra sunt. Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait Seru. Æn. 6.

e Culcitæ--quod calcentur. Ita Varr. lib. 4.

f Sipla tapeta. S. o. l. atque vt ita legamus, suadet notatio, quasi simpla: Sed psila malim, & quia amphitapis psila opponuntur, & quia apud Non. Lucilij versus ita legitur. Psila, atq. amphitapæ villis ingentibus molles. Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoque permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper seruit, quod nihil necesse est.

g Mantelia--olim terg. man. Seru. Georg. 4. Mantelia quib. manus terguntur Varro: Mantelium, quasi manuterium. Festus Mantelia, quod manu tractentur.

h Mappæ quasi manuppæ. Sic Gothici libri. vnus ex alijs manupia, Rabanus, manubia. Quam scripturam doctissimi quidam viri ita amplectebantur, vt quouis pignore veram esse contenderent. Respexisse enim in notatione Isidorum ad sancta manubias (sic enim ab eo appellari voluit) sordidas illas è conuuijs prædas, quas ridet facere carmine Martialis: Dulci placenta sordidam lingit mappam, Illic & vix collocantur ollares, &c. Mibi quidem ob multa non sit verisimile. Atqui ipsis commentum placebat.

i Sabanum Vtitur hac voce sepius Theodorus priscianus medicus, & Victor. lib. 3. Ea sabana baiulabat, quibus eum dudum suscipiens de fonte texerat.

k Aulæa vela picta. Seru. Æn. 1. Cum venit aulæis--

aulæis (inquit) velis pictis.

l Ideo--aulæa--inuenta sunt. Ex eod. Georg. 3. Purpurea int. t. aulæa. B.

m Cortinæ, sunt aulæa de pellib. Mirum discessisse à Seruio qui Æn. 3. Cortina (inquit) locus vnde oraculi exit, vel quia Apollinis tripus corio Pythonis textus est, vel quia ibi sunt certa responsa, quasi certina; vel, quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. additq. lib. 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὅτι τὴν κόρην τείνει, &c. Sed illa ex alio genere.

n Cilicia. Solin. cap. 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt, ita nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

De lanis. Cap. XXVII.

L Ana à laniendo, id est, vellendo dicta. Hinc & vellus dictum, quod prius lanæ vellerentur, non tonderentur.

Linum ex terra oritur, deflexumque nomen eius à Græco. Nam linum Græci λινάριον dicunt: siue quod sit molle & lene.

Stuppa verò cannabi est siue lini. b Hæc secundum antiquam orthographiam stippa dicitur, quod ex ea rimæ nauium stippentur.

c Vnde & stippatores dicuntur, d qui in nauibus eam componunt.

e Tomentum appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

Canabum à similitudine canæ vocatum, siue à Græca etymologia. Nam illi canabum κανάβιον vocant.

f Byssum, genus est quoddam lini nimium candidi & mollissimi, g quod Græci papatem vocant.

h Fibrinum, lana est animalium, quæ fibros vocant: ipsos & castores existimant: quos dum venatores sequuntur: ipsi sibi testiculos adimunt.

i Aranea vocati, eò quod aëris infusione in frondibus nutriatur.

k Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græcè βόμβυκες nominantur.

l Placium, est stuppa & quasi m crassedo serici, & est Græcum nomen.

a Cap. XXVII. Græci lination. Immo λινον potius. λινάρια retia in amphibia Eustath. c. 6.

b Hæc secundum antiq. orthog. è Seru. Æn. 5.

c Vnde stippatores--componunt. Ex eod. Æn. 3. Stippantq. carinis.

d Qui in nauib. al. vallib. f. nauilib.

e Tomentum

e Tomentum. Al. Tumentum.

f Byssum--papatem vocant. Absunt hæc à Gottibico Toler. in.

g Quod Græci papatem. Est. n. πάππῳ ἀκάνθης λευκὴν ἐξ ἀνθημάτων vt ait Eustath. Festus quoque Pappi, carduorum flores.

h Fibrinum. Sup. c. 22.

i Aranea. Sup. lib. 12. c. 5.

k Sericum. è Seru. Georg. 2. ad v. Velleraque vt folijs d. t. Seres.

l Placium. Vel plathium potius, vt sit ἀπὸ τοῦ πλῆθους, quod est impleo, & stippo.

m Et quasi crassedo. Vulgò, seda cadarca.

De coloribus vestium. Cap. XXVIII.

Tinctura vocata, quia tingitur, & in aliam B fucatam speciem nitoris gratia coloratur. a κόκκον Græci, nos rubrum seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex syluestribus frondibus.

b Conchylum dictum, eo quod ex conchulis marinis color eius colligitur. Idem & ostrum vocatur.

Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur: siue in ijs quos propius Solis cursus illuminat.

Conchylia autem sunt maris, quæ circumcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. His collectis color purpureus temperatur Et ostrum exinde appellatum dicunt, quod ex testæ humore elicitur.

c Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Græcos autem πύρρα dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

d Ferrugo, est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, vt, -- ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quod omnis purpura prima tinctura huiusmodi coloris existat.

e Glaucus, color est ferrugineus, subniger.

f Elbidū, ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter albū, & nigrum: & elbum ab albo deriuatum.

g Luteus, color rubicundus, quod est croceus: Nam crocus lutei coloris est, vt, croceo mutabit vellera luto.

h Menum, quod sit colore nigro. Græci enim μέλαν nigrum dicunt.

Masticinum, quod colorem masticis habeat.

Blatteum--Blauum--Mesticium ---

Osticium, quia ex vsto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta asiduis

A ignibus. Vnde & color eiusdem tincturæ flammeus est.

a Cap. XXVIII. Coccum Græci. Frequentius apud LXX. κόκκινον, quam κόκκῳ. Vbi Hieronymus nunc vermiculum reddit, nunc coccum, vel coccinum relinquit. ποινικὸν ὄνομα vero rubrum interpretari solet.

b Conchylum--elicitur. Ex Vitruu. lib. 7. c. 13.

c Purpura--à puritate luc. Respexit fortasse ad Virgilij verba Æneid. 1. lumenque iuuentæ Purpureum. Nam purpura πύρρα quin sit, ne ipse quidem videtur ambigere.

d Ferrugo est color--in Hispan. Seruius Georg. 1. Cum caput obscura nitidum ferrugine textit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana. alibi, & ferrugine clarus Ibera, vbi Hispana gloss. fuit vocis Ibera. Ipse, n. Seruius in loco à se ex Æn. 9. citato Hiberā ferruginem, non Hispanam, sed Ponticam intelligi vult. Fuerunt ergo Isidori etate quadam (vt nunc sunt omnia) Seruij exemplaria corrupta.

e Glaucus est color ferrug. sup. in equor. colorib. libro 12. c. 1.

f Elbum. sup. lib. 12. c. 5.

g Luteus. è Seru. Eclog. 4.

h Menum. Al. melum. Al. melium. forte melinum, de quo alibi.

De instrumentis vestium. Cap. XXIX

T Ela a pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria.

b Infubuli, quia infra & supra sunt, vel quia infubulantur.

Radij dicti, quia radendo fiunt.

Pectines, quod pexa fila reddant, & imprimant.

Colus, quod sit in longitudine & rotunditate, quasi columna.

Fulus, quod per ipsum fundatur, quod netum est.

c Alibrum, quod in eo librantur fila, id est, voluuntur.

Calathus, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex funco factum, in quo vel pensa ponuntur, vel leguntur flores. d κάλων enim

Græcè lignum est, à quo deriuatus est calathus. e Nam Latine quasillum dicitur: Cicero in Philippicis, At verò huius domi inter quasilla pendebatur aurum.

Pensum mulierum, à pendendo dictum. Vnde pensa & impensa.

Netum ---

Fila dicta, vel quia ex pilis animalium sunt, vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

f Mataxa, quasi metaxa, à circuitu scilicet florum. Nam meta circuitus dicitur, vel quòd transferatur.

g Gubellum, corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

h Panuliæ (vel panuclæ,) quod ex eis panni texantur. Ipsæ enim discurrent per telam.

Stamen dictum, quia rectum stat.

Trama, quòd via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

Ordiri. - - -

Texere - - - -

a Cap. XXIX. Tela pro longitudine. ἀπὸ τῆς τῆ- λῶδου scilicet.

b Infula. Gloss. Infubula ἀντιον, ἢ ἀντία, & alibi ἀν- τιον ἢ ὑδα ὁ φαίνουσιν ἀ γυναικες Lucretius lib. 5. Infilia, ac fusi, radij, scapiq. sonantes. vbi infubula quidam legunt, nec syllaba productionē curant. Hieronymus liciatorum vo- cat Paralip. lib. 1.

c Alibrum q. i. e. libratur. Gothici liberantur, id est, soluantur.

d Calon enim Græci lign. Ita Seru. non semel. Vid. Æn. 6. initium. Et Festus: Calones calcei ex ligno facti.

e Nam Latine quasill—aurum. Verba sunt Seru. Eclog. 4.

f Mataxa. Vulgo madexa. gloss. Mataxa σείρα, & Ma- taxa ἡνία. vititur ea voce Vitruuius lib. 7. c. 3. & Martianus lib. 39. DD. de pign. & hypothec. Vnde metaxarū apud Iu- stinian. lib. 8. C. eod. tit.

g Gubellum. Al. Lubellum. Al. Iubellum. Al. Glo- biellum. Hispanè ouillo, atque etiam apud quosdam Io- uillo.

h Panuliæ, vel panuclæ. Absunt à Gothicis duo poste- riora verba. Vide eruditorum viror. notas ad Varronis verba lib. 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno, & voluendo filo.

De ornamentis. Cap. XXX.

Hactenus de veste: dehinc ad cæterum cultum veniamus.

Ornamenta dicta, quod eorum cultu ora, vultusque decorentur. Primū ornamentum corona insigne victoriæ, siue regij honoris signum: quæ in capite regum ponitur, ad significandum circūfusus in orbe populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero σε- φάη dicta est. a Huius principium à Libero quodā Gētilis existimant, quòd is in potā- do mota vino capita vincire fascioli instituerit, idcirco olim linei & lanei generis corona fuit: b sicut erat in sacerdotibus Gentili- um.

a Nomen coronæ hac ex causa vocatum, quod initio circum aras curretur, atq. ad imaginem circuitus vel chori est formata, & nominata corona.

d Imperatores Romani, & reges quidam gentium aureis coronis vtuntur. Persæ ti- ras gerunt: c sed reges rectas, satrapæ incur- uas. Reperta autem tiara à Semiramide Af- syriorum regina. Quod genus ornamentum exinde vsq. hodie gens ipsa retinet. f Athe- nienfes autem cicadas aureas gerebant par- tim in vertice, nonnulli in fronte. Nō enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium vates infula, apice, pileo, siue ga- lero vtebantur.

g Infula, est fasciola sacerdotalis capitis, alba in modum diadematis, à qua vittæ ab vtraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Vnde & vittæ sunt, quòd vinciant. Infula autem plerunq. tortilis de albo, & cocco.

h Apex, est pileum sutile, quo sacerdotes Gentiles vtebantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando. i Nam virgula, quæ in pileo erat, connectebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. k Galerum, pileum ex pelle cæsæ ho- stiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ, vnde fiebant.

l Cydaris, & ipsa sacerdotum erat, quæ à plerisque mitra vocatur.

a Cap. XXX. Huius principium à Libero. Vid. Athen. lib. 15. c. 5.

b Sicut erat in sacerd. Gentilib. Vt in flaminibus. Nam flamines dicti quasi flamines, vt ait Festus. Et in legatis. Lilius lib. 1. legatus, vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iuppiter, & c: Quod autem lineas etiam coro- nas ait fuisse ex Virgilij versu. Velati lino & verbena tempora vincti. Æn. 12. inuitis id Seruio, Capro, & Hy- ginio facit, qui limo, legi eo loco malunt.

c Nomen coronæ. Fest. corona, cum videatur à choro dici, caret tamen aspiratione.

d Imperatores Romani, & Reg. Vid. Plin. Agell. & Tertull. de coron. milit.

e Sed Reges rectas, Xenoph. lib. 8. παιδ. δ κύρ @ ἐφ' ἀρματ @ ὄρην ἔχων τὴν τιάραν. Et Hesych. τιάρα ἢ λε- γομένη κυρβάσια, ταύτη ἢ δι' ἐρσαι βασιλέως μόνη ἔχρω- το ὄρην, δι' δὲ στρατηγῶν ὑπόκεκλιμένη.

f Athenienfes cicadas. Dicti propterea τεστίγροφοί- g Infula. à Seru. Æn. 10. vid. Fest.

h Apex, ex Fest.

i Nam virgul. Seru. Æn. 2. fundere lumen apex.

k Galerum. Idem. Æneid. 7. Galerum, genus est pilei, quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum. Al. galeriū. Al. galeariū. Fest. Galearia à galearum simi- litudine dicta.

l Cydaris, ex Hieronym. ad Zachar. 6. 3. & Ezech. 1. 2.

De

De ornamentis capitis fœminarum. Cap. XXXI.

Ornamenta capitis fœminarum: Diade- ma, nimbus, capitulum, & mitra.

a Diadema, est ornamentum capitis ma- tronarum ex auro & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus re- tro astringitur, & exinde dictū Græcè, quod præligetur.

Nimbus, est fasciola transversa ex auro affuta in linteo, quod est in fronte fœmina- rum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tam magis nimbata est. b Nam & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nim- bus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis.

c Capitulum est, quod vulgò Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quod duos api- ces, vt cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentum est.

d Mitra, est pileum Phrygium caput pro- tegens, quale est ornamentum capitis deu- tarum. e Sed pileum virorum est: mitræ au- tem fœminarum.

Redimicula autē sunt, quibus mitra alli- gatur. Pileum autem, vt prædiximus, à pelle erat. Nam mitra ex lana est.

f Rricula, est mitra virginalis capitis.

Vittæ sunt, quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quod vinciant.

g Tænia autem est, vittarum extremitas dependens diuersorum colorum.

Item vitta est, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet co- ronæ.

h Retiolum est, quod colligit comas, di- ctum ab eo quod retinet crines, ne effun- dantur.

i Discriminalia capitis mulierum sunt vo- cata, ex eo quod caput auro discernant.

k Nam discriminare diuidere dicitur.

l Antix, sunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

m Acus sunt, quibus in fœminis ornando- rum crinium compago retinetur, ne laxius fluant, & sparsi dissipentur capilli.

Inaures ab aurium foraminibus nuncu- paræ, n quibus pretiosa grana lapidum de- pendent. o Harum vsus in Græcia, puellæ vtraque aure, p pueri tantum dextra gere- bant.

Torques, sunt circuli aurei à collo ad pe- ctus vsque pendentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò mo- nilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quod sint tortæ: & bullæ, quod sint similes rotun- ditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

q Monile, ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarū pendere collo, di- ctum à munere. r Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibus- dam aureis, gemmisq. varijs in modum fa- cturæ serpentis. f Nonnulli hoc & segmentū dicunt, vt Iuuenalis: segmenta & longos ha- bitus: licet & segmentatas vestes dicamus, vt ipse: & segmentatis dormisset paruula cu- nis.

t Plerunq. autem & per monile omnia or- namenta matronarum significantur, quid- quid illis munere datur.

v Muræna vulgo vocatur, quod scilicet auri metallo in virgulas lentescente quædā ordinis flexuosi catena contextitur, in simi- litudinem murene serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. x Hæc interdum auri atq. argenti textitur virgulis. Vnde & dicitur in Canticis canticorum: Murænas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

Catellæ, sunt catenulæ colli inuicem se comprehendentes in modum catenæ, vnde & appellatæ.

y Dextras, communes esse virorum ac fœ- minarum: quia vtriusq. sexus dextræ sunt.

z Armillæ autem propriè virorū sunt, col- late victoriæ causa militibus ob armorū vir- tutem. Vnde & quondam vulgò a Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli ar- milla non discrepat: quia ipsa quoq. hoc vbi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latius extenditur, circulus rotundus fit.

D Fibulæ sunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à viris in hume- ris, seu cingulum in lumbis.

b Lunulæ, sunt ornamenta mulierū, in simi- litudinē Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

c Specula dicuntur, in quibus fœminæ vul- tus suos intuentur. Dictū autem speculum, vel quòd ex splendore reddatur, vel quòd ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quicquid ornamentum deesse vi- derint, adijciant.

Periscelides apud fœminas, crurum or- namenta, quibus gressus earum ornantur.

Olfactoriola, vascula sunt muliebria, qui- bus odora menta gestantur.

Cap. XXXI. Diadema. *Citantur à Festo ex Catone* A hac verba in Rusco. Mulieres opertas auro, purpuraque ars * inhæret diadema, coronas aureas, &c. Sed quia Hieronymus ad Ezech. c. 12. & alij diadema non matronarum, sed regij capitis insigne esse dicunt; anadema hic legebat vir doctissimus ex Lucretio lib. 5. fiunt anademata, mitra. Cuius poeta per studiosum fuisse Isidorum constat ex pluribus huius operis locis.

^b Nam & lumen quod circa Angelorum capit. *Seruius Æn. 10.* Hæc ubi dicta d. c. s. p. a. Misit agens hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta, nubibus (inquit) quia præmisit agens hyemem, quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus deorum.

^c Capitulum. *Capital. lego. Varro libro. 4.* Item texta fasciola, qua capillum in capite colligant; dictum capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nunc in capite solent habere, & *Festus*: Capital, linteum quoddam, quo in sacrificijs utebantur.

^d Mitra est pileum. *Seru. Æn. 4.* Mitra incuruum pileum, de quo pendeat & baccharum tegmen.

^e Sed pileum vir--fœm. è *Seru. Æn. 9.*

^f Rricula est mitra *Virg. cap. Vid. Varr. Fest. Non.*

^g Tænia vittarum extrem. è *Seru. Æn. 7.* fit longæ tænia vittæ.

^h Retiolum--retineat crines. *Reticulum dicit Varro libro. 4.*

ⁱ Discriminalia. *Discriminale dicit Hieronym. Isai. c. 3.* quod *Varroni*, & *Nonio* est discerniculum, id est. acus, qua capillos à media fronte (vt ait *Nonius*) disserrat. Quod in glossarijs discrimen dici existimo. est enim inter ornamenta: discrimen δὲ ἀκριβία.

^k Nam discriminare diuidere est. *Virg. Æn. 11.* & late discriminat agros.

^l Antix sunt cincini. *Festus*: Antix muliebres capilli demissi in frontem appellati ex Græco videntur, quod enim nos contra, illi ἀντι, dicunt. *Cur ab auribus ducat Isidorus, non video. Vtitur hac voce Tertull. in lib. de pall.*

^m Acus, dissipentur capilli. *Verba Hieronymi Isai. c. 3.*

ⁿ Quibus pretiosa grana lapidum dependent. *Sic Tertull. lib. de cultu faminar. Vt ex illis ad ferrum nati corporis grana nescio quæ penderent.*

^o Inaurium vsus in Græcia. *Al. harū vsus. Vtrumq. (vt puto) è margine.*

^p Pueri tantum dextra. *Tertull. in pallio de Achille: aurem quoq. foratu effœminatus.*

^q Monile ornatum ex gemmis. *Ex Hieronymo Ezech. 16.*

^r Hoc etiam Serpentum. *Sic Gotth. & Pollux lib. 6.* ὄφεις inter ornamenta faminarum numerat. *Al. serpetum & Græci quoq. ἐρπετόν & Festus*: Serpula serpsit ait (idem) *Messalla* serpens irrepserit.

^s Nonnulli hoc & segment. è *Seru. Æn. 1.* colloq. monile Baccat.

^t Plerumq. autem & per monile omn. ornam. è *Hieron. Isai. 3.*

^v Muræna--contextitur. *Ex eod. epist. 15. ad Marcell. de laud. Asella.*

^x Hæc interd--virgulis. *Ex eod. Is. 3.*

^y Dextra, communes. *Lego. Dextralia, communia. Quod enim lxx. περιδέξια, Hieronymus dextralia vertit, quæ Ambrosius, itemq. Iul. Capitolin. in Maximino dextro-*

cheria vocant.

^b Armillæ autem prop. viror. *Vid. Fest.*

^a Viriolæ diceb. *Leguntur in Pandectis sæpe viriola. & in Gloss. viriola. ἄλλια. Est autem viriola diminutivum à viria, qua voce vtitur Ambrosius lib. de Abrab. Patriarch. c. 9.* Has (inquit) in aures habebat, quæ non grauaerent aures: has virias, quæ manum non materiali auro ornarent, sed spiritali actu leuaerent. *Et Tertull. de Pall. vtique sicut vestigia cæstum viria occupauit.*

^b Fibulæ. *De his inf. c. 32.*

^c Lunulæ. *Ex Hieronym. Isai. 3. vox etiam Plauto nota.*

^d Specula--Perifcelides. *Ex eod.*

De annulis. Cap. XXXII.

Primus ^a Prometheus fertur circulū ferreum, incluso lapide, digito ^b circumdedit.

^c Qua cōsuetudine homines vsi, annulos habere cœperūt. ^d Annuli autem per diminutionem dicti à circulis & anis, qui sunt circa brachia & circum crura. Vnde & signa eorum per diminutionē sigilla. Nam signa maiora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

Annulos primū homines gestare cœperunt quarto à pollice digito, quod eo vena quædam vsque ad cor pertingat, quam notandam ornandamque aliquo insigni veteres putauerunt.

^e Apud Romanos annuli de publico dabantur, & non sine discrimine. ^f Nam dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi. Annulum aureum neque seruus neque libertinus gestabat in publico: sed & annulo aureo liberi utebantur: libertini argenteo: serui ferreo, licet & multi honestissimi annulo ferreo utebantur.

Apud veteres ultra vnum annulum vti infame habitum viro. Gracchus in Mænum. Considerate, Quirites, sinistram eius, cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, vt mulier est ornatus. Crassus qui apud Parthos perijt, in senectute duos habuit annulos, caussam præferens, quod pecunia ei immensa creuisset. Multi etiam Romanorū pro grauitate annulum gestare in digito abstinerūt. Fœminæ non vsæ annulis, nisi quos virgini spōsus miserat: neque amplius quàm binos annulos aureos in digitis habere solebant. ^h At nunc præ auro nullum fœminis læue est, atq. immune membrum.

Inter genera annulorū sunt: Vngulus, Samothracius, Thynnus.

ⁱ Vngulus, est gemmarus, vocaturque hoc nomine,

nomine, quia sicut vngula carni, ita gēma ^a annuli auro accingitur.

^k Samothracius, aureus est quidem, sed capitulo ferreo, à loco ita vocatus.

Thynnus, purus est, primū in Bithynia fabricatus: quam ^l olim Thynnā vocabāt.

^m Flaccus: Lugēte mea vita, nec smaragdos Berillosq. mihi Flacce, nec nirentes per cādida margarita quæro. Nec quos Thynnica lima perpoliuit annulos, neq. Iaspios lapillos

^a Cap. XXXII. Primus Prometh. *Plin. in præmio lib. 37. sed idem lib. 33. c. 1. fabulosa hac indicauerat.*

^b circumdedit. *V. cc. circumdedit.*

^c qua consuetudine homines, *ex Hygin. lib. 2. c. de sagitt.*

^d Annuli autem per dim. *Varro lib. 5.* Tempus à bruma ad brumam dam sol redit, vocatur annus. quod vt paruuli circuli annuli: sic magni circites dicebantur anni. Sunt autē circites (vt ait *Festus*) circuli ex ære facti.

^e Apud Romanos annuli de publ. *Ist autē, qui legati ad exteras gentes ituri essent, ait Plin. lib. 33. c. 1.*

^f Nam dignitate præcip. *hæc vnde sint, quærendum.*

^g Annulo aureo lib. uteb. arg. libert serui ferreo. aureo tamē non (opinor) liberi omnes, nisi senatores, aut equites neque ferreo serui soli, sed etiam milites.

^h At nunc præ auro-- læue est membrum. *Verba sunt Tertull. in Apologetico.*

ⁱ Vngulus est gemmat. *Plin. Quamquam & de nomine ipso ambigi video, Græci à digitis appellauerunt. Apud nos prisca vngulum vocabant.*

^k Samothracius aur. sed c. ferr. *Plinius*: Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt, alia per se se metallo auro decorant, cuius licetia origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

^l quam olim Thynnā vocabant. *Ita Acron od. 3. lib. 3.*

^m Flaccus lugente. *Versus Flacci, vt erant in Gotth. libris, inmendatos reliquimus, quos licebit vel ex Alciato ita legere: lucētes mea vita, nec smaragdos Berillos mihi-- nec nitentes, nec præcand. &c. Vel integros potius minimo periculo, cōmodissimo sensu, Ant. Couarr. auctore, ita: Lugenti, mea vita, nec smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes, Nō mi cādida, &c. Nam post vocē. mihi, omisse librarios mitte propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est maior in Gothicis characteribus, mihi sanē fit valde verisimile. Et τὸ Flacce alienum esse, quis non videat? Vt autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (vt alter Flaccus ait) vsus dolentem non queat delinire.*

De cingulis. Cap. XXXIII.

Cinctus, ^a est lata zona, & minus lata femicinctiū, & vtrisque minima cingulū. Nam à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu ^b autem iuuenes in exercitatione campestri verecunda velabant, vnde & campestre dicebatur.

^c Balteus, cingulum militare est, dictus, propter quod ex eo signa dependēt, ad demonstrandā legionis militaris summam, id est, sex milliū sexcentorum, ex quo numero & ipsi cōsistunt. ^d Vnde & balteus dicitur non tantum quod cingitur, sed etiā à quo arma dependent.

Zona, Græcum est, quam illi ζώνιον, nos cingulum nuncupamus.

Strophium, est cingulum aureum cum gemmis: de ^e quo ait *Cinna*: strophio ^f lactentes cincta papillas. Et *Prudentius*: Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est.

^h Limus est cinctus, quem publici habebāt serui. Et dictus limus, quia transversas habet purpuras, id est, limas.

ⁱ Caltulum, cinguli genus à coactō loro dictum.

^k Fibula, Græcum est, quam illi Φιβλήν dicunt, quod ligat.

^l Subfibulum, subligaculum.

^m Redimiculum est, quod succinctorium, siue brachile nuncupamus, quod descendens per ceruicem, & à lateribus colli diuisum, vtrarumque alarum sinus ambit, atque hinc inde succingit, vt constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atq. coniungendo componat. Hoc vulgo brachile, quasi brachiale dicunt, ⁿ quamuis nunc nō brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum quod, vt dictum est, sub brachijs ductum alarum sinus ambit atque hinc inde succingit.

^o Fascia est, qua tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atq. crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quod in modum fasciculi corpus alligat. Hinc & fasciolæ, quibus vulnera colligantur.

Vitta dicta, quod ea pectus vincitur infra vitis ligantis.

^p Limbus est, quem nos ornaturam dicimus.

^d Fasciola est, quæ ambit extremitatē vestium: aut ex filis, aut ex auro contexta, affutaq. extrinsecus in extema parte vestimēti vel chlamydis. De qua *Virgilius*: Sidoniā picto chlamydem circumdata limbo.

^a Cap. XXXIII. Cinctus est lata zona. *Varro*: cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterum mulieribus attributum.

^b Cincto autem iuuenes, &c. *Ead. supra de perizomate c. 22.*

^c Balteus. *Varro*: Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.

- vnde & balteus... dependent. à Seru. Æn. 5.
- e de quo ait Cinna. f. o. l. id heriustichium apud Ca-
tullum legimus in Napijs velei, sed fuisse illi commune cum
Cinna, vt sunt nonnulla Maroni cum Catullo, & Lucretio,
quid verat? Itaque nihil mutò.
- f Iactantes. Al luctantes.
- g & Prudentius, nomen hoc gemm. περὶ ἑρπύων
hymn. 4. & Tertull. strophium pro capitis ornamento posuit
in extremo lib. de coron. milit: Quid caput strophio,
aut draconario damnas diademati destinatum.
- h limus. Sup. c. 2.
- i Caltulum. Ita omnes Gothici, præter vnum Salmanti-
cen. in quo Catulū. Neutrum reijcimus. plantus in Epidic.
Intusiatam, patagiaram caltulam, ac crocotulam.
qua verba eadem citantur à Varr. lib. 4. At de catulo Festus:
Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum can-
nis appellatur. & Plantus: Catulo vt accubes ferreo.
- k Fibula Græcum. pro ἰκθὺν Ἄεολος φιλίαν dice-
bant.
- l Suffibulum. Subligabulum. Hæc separatim sine in-
terpretatione legi malim, vt in quibusd. libris ponitur: quàm
vt alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidam
suspiciari ex verbis Varronis lib. 5. eo præter virgines
Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo.
Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id di-
citur, vt à suffiendo, subligaculum. Vid. F. f.
- m Redimiculum. Totus locus expressus est ex Ioann.
Cassian. lib. de instit. monach. c. 6.
- n quamuis nunc non brach. sed ren. Gestant hodie
has duplices resticulas laneas Monachi, qui S. Bernardi in-
stituta sectantur.
- o Fascia est-- arctatur. Ex Hieronym. ep. 47. de vitâ.
susp. contub.
- p Limbus. à Seru. Æn. 4.

De calciamentis. Cap. XXXIV.

Svtiores nuncupati sunt, quod inferris fi-
lo porcorum fetis fuant, id est confuant,
quasi fetores.
Caligarius verò, non à callo pedum, sed
à calo, id est, ligno vocatus: sine quo confui
calciamenta non possunt, a quas Græci κα-
λόποδας dicunt. Fiebant autem prius ex fa-
lice tantum: hinc & calciamēta dicta, quod
in calo, id est, in ligno fiant, vel quod cal-
centur.
b Crepidas Græci ante repertas vsi sunt.
Est autem genus singulari forma, & idem
vtrique aptum pedi, vel dextro vel sinistro.
Crepidæ autē dictæ, quod cum sono strin-
gantur: siue à pedū crepitu in ambulando.
c Calceis reges vtebantur, & Cæsares.
Forma eorum.
Patritios calceos Romulus reperit quat-
tuor corrigiarum, assutaque luna. Ijs soli pa-
tritij vtebantur. Luna autem in eis non si-
deris formam, sed notam cētenarij numeri
significabat, quod initio Patritij Senatores

A centum fuerint.
d Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta
quod crura tegant.
e Cothurni sunt, quibus calciabantur tra-
gædi, qui in theatro dicturi erant, & altain-
tonantiq̄ue voce carmina cantaturi. Est
enim calciamentum in modum crepidarū,
quo heroes vtebantur: sed tale est, vt dextro
& leuo conueniat pedi.
f Baxeæ, calciamētum comædorū erat,
sicut tragædorū cothurni. Quos quidam
etiam calones appellant, eo quod ex falice
fierent. Nam Græci, vt diximus, lignum κά-
λον vocabant.

Talares calcei, socci sunt, qui inde nomi-
nati videntur, quod ea figura sint, vt contin-
gant talum: sicut s̄ subtalares, quod sub ta-
lo sunt, quasi subtalares.
h Obstrigilli sunt, qui per plantas confuti
sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur,
vt constringantur: vnde & nominantur.

Ossas puto ab osse primū factas, & quan-
uis nunc ex alio genere, tamen nomen pri-
stinum retinent.
i Mullei similes sunt conthurnorum solo
alto: superiore autem parte cum osseis, vel
æneis malleolis ad quos lora deligabantur.
k Diēti autem sunt à colore rubro, qualis est
mulli piscis.

Soleæ sunt, quibus tantum pedum plan-
tæ teguntur, dictæ à solo pedum. Item m̄ so-
leæ materiales ex materia corio intecta.
Socci cuius diminutium focelli, appella-
ti inde, quod saccum habeant, in quo pars
plantæ iniicitur.
Caliculæ --
n Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia
ligantur. Nam focci non ligantur, sed tantū
intromittuntur.
o Cernui, focci sunt sine solo.
Lingulati p̄, quos nos folleatos vocamus.

Clauati, quasi chalybati, eo quod minutis
clauis, id est acutis q̄ sola caligis vinciantur
r̄ Perones, & f̄ Sculponeæ rustica calciamē-
ta sunt.
Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.
Corrigiæ à corijs vocantur, vel à colliga-
tione, quasi colligiæ.

a Cap. XXXIV. quas Græci calopodas. Al. quod
Græci calopodiō. Vtrumque rectè. Latini formas. Horat.
Si scalpra, & formas non sutor. Vbi Acron etiam for-
mas Græco vocabulo καλόποδια interpretatur.
b Crepidas Græci. Et vox ipsa Græca. Agell. lib. 13. c. 21.
Omnia fermè id genus, quibus plantarum cal-
ces

ces tantum infimè teguntur, cætera prope nuda, & A
teretibus habenis iuncta sunt, soleas dixerunt, nō-
nunquam voce Græca crepidulas.
c Calceis Reges vtebantur. Deest fortasse auratis,
vel gemmatis. Nam huiusmodi calceis, & Gotthorum reges,
& imperatorum quosdam vsos scimus. Plinius lib. 37. c. 2. de
Caligula: Super omnia muliebria foccos induebat è
margaritis. Et Lamprid. de Heliogab. Habuit in calcea-
mentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum
omnibus mouit, quasi possent scalpturę nobilium
artificum videri in gemis, quæ pedibus adhærebāt.
d Ocreæ quod crur. Varro: Ocrea quod oppone-
batur ob crus, Longè aliter Festus ex Ateio philologo.
Ocrim montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas
dictas, quod sint inæqualiter tuberata.
e Cothurnus. Est etiam cothurnus. (vt ait Ser. Æn. 1.)
calcei species venatorij, quo etiam sura vincitur, & aptus B
vtrique pedi. propterea singulari numero dixisse Maronem:
Purpureoq̄. altè suras vincire cothurno.
f Baxeæ calciamenta comæd. Tertull. Si philoso-
phus in purpura, cur non & in baxeæ (al. baxa) Ty-
ria calciare, nisi aurum minime Græcatis decet. &
Apuleius lib. 2. de asin. palmeis baxeis indutum.
g sicut subtalares q. f. t. f. Sic Omen. Ouet. Salm.
Silien. Gothici. al. subtalares.
h Obstrigilli. Obstragula vocat Plinius calceorū vin-
cula li. 9. c. 35. de margaritis: quin & pedibus, neq̄ cre-

pidarum tantum obstragulis, sed & totis focculis
addunt.
i Mullei. Vid. Fest.
k Diēti autē à colore rubro, qualis est mulli pis-
cis. Nisi potius pisces de calceis nominati. Plin. lib. 9. c. 17.
Nomē his Fenestella à colore mulleorum calcea-
mentorum datum putat.
l Soleæ. Vid. Agellij verba dudum ad Crepidas ci-
tata.
m Soleæ materiales. Materiarias dixisset Plinius vt
lib. 7. c. 56.
n Caligulæ --- Al. Galigulæ.
o Cernui. Festus: Cernuus calciamenti genus. &
fortasse huc referrī posset versus Lucilij à Nonio citatus: Cer-
nuus extemplo plantas conuestit honestas. quan-
quam & pro inclinato intelligi possit, vt vult Nonius.
p quos nos folleatos. Hieronym. in epist. ad Eustoch.
Apud hos affectata sunt omnia. Laxæ manicæ, cal-
ligæ follicantes, vestis crassior, Et pauld̄ antè: omnis
his cura de vestibus. si bene oleant, si pes laxa pel-
le non folleat.
q Sola caligis. Sic manusc. o. Meminit clauorum cali-
garium Plin. lib. 9. c. 17.
r Perones. Seru. Æn. 7. Perones rusticum calcea-
mentum. Vid. Fest. Mulleos.
f Sculponeæ. Cato de rerust. Sculponeas bonas al-
ternis annis dare oportet. Vid. etiam Non.

D I V I I S I D O R I
H I S P A L. E P I S C O P.
E T Y M O L O G I A R V M

LIBER VIGESIMVS.

De penu, & instrumentis domesticis,
& rusticis.

D E M E N S I S.
Cap. I.

Primus Dædalus mensam
& sellam fecit. a Coquinæ
apparatum Apicius quidā
primus composuit, qui in
eo absumptis bonis mor-
te voluntaria periijt, & me-
ritò: quia is, qui gulę atque
edacitati seruit, & animā, & corpus inter-

Afcit. Ab esu & comesu mensæ factum vo-
cabulum. Nullum enim aliū habet vsum.
b Torus dicitur à tortis herbis, quæ accū-
bentium humeris supponuntur.
c Stibadium à stipitibus dictum, quasi sti-
padium: sic enim prius cœptum est. Accubi-
tum à cibo vocatum, d quasi ad cibatum
epularum.
e Conuiuium apud Græcos à compo-
tatione συμπόσιον. Apud nos verò à conuietū
rectius appellatur: vel quia vitæ collocutio-
nem

nem habet. Item conuiuium à multitudine conuescentium: nam priuata mensa victus est, conuiuium non est. Conuiuij triplex est modus discumbendi, edendi, & bibendi. Discumbendi, vt: Toris iussi discumbere pectis. Edendi & bibendi, vt: Postquam prima quies epulis mensaque remotæ, Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

^a Cap. I. Coquinæ apparatus Apicius. De quo Seneca. ad Albinam matrem. c. 10.

^b Torus à Tortis herb. è Seru. Æn. 2.

^c Stibadium à stipitibus dictum. Quibus adclinari edebant. Stipitibus tamen habent libri de meliore nota.

^d quasi ad cibum. Al. ad cubitum. Chacon ad cubitum.

^e Conuiuium apud Græcos. è Hieronym. in Isai. B. cap. 1.

De escis. Cap. II.

Cibus dictus, quia capitur ore: sicuti esca, quia eam os capit.

Victus propriè vocatur, quia vitam retinet: vnde & ad cibum vocare, inuitare dicitur.

Alimonia dicitur, eo quòd eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiã. Neque enim subsistere poterit caro, nisi confortetur alimentis. Alimentum enim est, quo alimur, ^a alimonium alendi cura.

Affluentia nuncupata, quasi rei nimium exuberantis effusio, ultra quàm satis est, modusque non est.

Opulentia ab ope dicta est, quam si discitias, inuenies eam tenere modum. Nã quomodo opitulatur quod nimium est, cum incommodius sit sæpe, quàm parum?

Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem simplices in duo necessaria diuiduntur, panem & vinũ: & in duo superflua, quæ terra & mari vescendi causa exquiruntur.

^b Dapes autem regum sunt, epulæ priuatorum.

Deliciæ nuncupate, quod ijs delectentur homines, easque suauiter appetant.

Pulmentum vocatur à pulte, siue enim sola pultis; siue quid aliud eius permixtionem sumatur, pulmentum propriè dicitur.

Satietas autem, & saturitas sibi differunt. Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo quòd satis sit: saturitas autem à satyra nomè accepit, quòd est vario alimentorum apparatu compositum.

Crapula est immoderata voracitas, quasi

cruda epula: cuius cruditate grauatur cor, & stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vitium est, sed tantum id salutis est, quantum sustentationi, naturæque sufficiat.

^d Iantactum, est primus cibus, quo ieiunium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius: Nos ipsi ieiunia iantaculis leuibus poluimus.

Prandium ab apparatu edendi dictum: propriè autem veteres prandium vocabant omnium militum cibum ante pugnam: ^e vnde est illud ducis alloquium, Prandeamus, tanquam ad inferos cœnaturi.

^f Merenda, est cibus, qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda & proxima cœnæ. Vnde & antecœnia à quibusdam vocantur. ^g Item merendare, quasi meridie edere.

^h Annona, tractum est à tempore, quo Romani veteres ad cibos aduocabantur, sic Martialis: Imperat excelsos frangere nona toros, quod & vsque hodie Persæ faciunt.

Cœna vocatur à communionem vescentium. *κοινωνία* quippe Græci commune dicunt. Vnde & communicantes, quod communiter, id est, pariter conueniant. Apud veteres enim solitum erat in propatulo vesci, & communiter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Est autem cœna vespertinus cibus, quam ^k Vespernam antiqui dicebant. ^l In vsu enim non erant prandia.

Panis dictus, quod cum cibo apponatur: vel quod omne animal eum appetat. *πᾶν* enim Græcè, omne dicitur. Cibarius est qui ad cibum seruis datur, nec delicatus. ^m Fermentatus fermentis confectus. Azymus non fermentatus. Nam *ἄζυμος* est sine fermento, sincerus. Acrozymus, leuiter fermentatus, quasi acrozymus. Siligineus panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo enim genus est tritici. ⁿ Rubidus, recoctus & rubefactus. Subcineritius, cinere coctus & reuersatus. ^o Ipse est & Focarius. Clibanitius in testacoctus.

^p Spongia, panis aqua diu malaxatus simillam modicam accipit, & fermentum modicum, & habet humectationis plusquàm omnis panis. Vnde & spongiæ nomen accepit.

Placentæ sunt, quæ fiunt de farre, quas alij liba dicunt, eo quòd libeant & placeant.

Laganum, est latus, & tenuis panis, qui primum in aqua, postea in oleo frigitur.

^q Dulcia, sunt genera pistori operis, à sapo-

re dicta. Melle enim asperso sumuntur.

^r Crusta, est superficies panis. Ipsa & fragmenta, quia diuiditur, vt fracta.

Simila ---

Amolum, flos farinæ tenuissimum præ leuitate de mola egestum: vnde & appellatum, quasi à mola.

Farina, & furfures à farre dictæ, cuius sunt purgamenta.

Pollis ---

Fermentum à feruore nuncupatum, quòd plus vna hora non potest contineri. Crescendo enim excedit.

Carnes dictæ, quia caræ sunt, siue à creando, vnde & à Græcis *κρέας* vocatur.

^f Crudum, quòd sit cruentum: est enim cum sanguine.

Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo actum, vsuique comestionis aptum. Sed & multi temporis aliquid coctum vocatur.

^v Assum, quòd ardeat, quasi arsum.

^x Elixum, eo quòd in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quòd sit soluta: vnde & solutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur.

Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

Salsum, quasi sale aspersum, depris è medio syllabis tribus.

Rancidum, ex vitio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

Succidia, carnes in vsu repositæ, à succidendo dictæ.

^y Lardum, eo quòd in domo repositum cõseruatur. Nam antiqui domos lares dicebãt.

^z Taxea, lardum est Gallicè dictum. Vnde Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxea.

Axungia, ab vnctione vocata.

Sebum, à sue dictum, quasi suebum, quòd plus pinguedinis hoc animal habeat.

^a Offa, est propriè frustum dentium, cuius diminutiuum offellam facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim, id est, offatim excoquunt. ^b Nunc offa latrantium, quia si in os canis iacitur, satiatus illicò compescitur, & silescit.

Frustum vocatum, quòd capiatur à frumine. Est enim frumen summa pars gulæ.

^c Pulpa dicta, quòd cum pulte olim mixta vesceretur. Vnde & pulmentum, & pulmentarium dicitur. ^d Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resilit enim

A sæpe. Hanc plerique viscum vocant, eo quòd glutinosa sit.

Lucanicæ dictæ, quòd prius in Lucania factæ sunt.

Farcimen, caro concisa & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

^e Minutal vocatum, quod fiat de piscibus, & ificijs, oleribusque minutatim concisis.

^f Afratum, quod Latine spumeum vocatur. *ἄφρος* enim Græcè spuma dicitur.

^g Martisia in mortario ex pisce fiunt, vnde & nominata.

^h Isocen piscem quendam vocant, ex quo primum ificia facta sunt, & quamuis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

Galaticæ à colore lacteo nominatæ. Græci enim *γάλα* lac dicunt.

Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundum formatur, *σφαῖρα* à Græcis dicitur.

Ius coquinæ magistri à iure nuncupauerunt, quia ea lex condimenti eius. Hoc Græci *ζωμόν* vocant.

Cafeus vocatur, quod careat sero, quasi careum. Nam serum ei omne deducitur, ⁱ vt ponderibus arguatur.

^k Colostrum, lac nouum, quod neutri generis est.

Lac à Græco sermone deriuatum est pro candore. Græci enim album *λευκόν* dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nam lacte ^l nutrimur, viuimus sanguine.

Quactum, quasi coactum, & quasi coagulum. Accepta enim secum alia specie coagulat.

Mel Græcæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nã apis Græcè *μέλισσα* dicitur. ^m Antea autem mella de rore erant, inueniebanturque in arundinum folijs, vnde Virgilius: Hactenus aerij mellis caelestia dona. ⁿ Siquidem hucusque in India, & Arabia colligatum reperitur, ramis inhærens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. ^o Sardum, amarum est absinthij causa, cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

Fauus vocatur, quia comeditur magis, quàm bibitur: *φαγών* enim Græci comedere appellant. ^p Aiunt autem medici, & qui de humanorum corporum scribere naturis, præcipueque Galenus in libris, quorum titulus est

est περιόγισ puerorum & iuuenū, ac perfectæ ætatis virorum mulierūq. corpora insito calore feruere & noxios esse ijs ætibus cibos, qui calorem augeant sanitatiq. conducere frigida quæque in esum sumere, sicut contrario senibus, qui pituita laborant, & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodesse.

a. Cap. II. Alimonium alendi cura. Varro 1. de re rust. c. 8. Vbi natura humida ibi altius vitis attollenda, quod in partu & alimonio vinum non vt in calice quarit aquam, sed solem.

b. Dapes regum sunt. de Seru. Æn. 1. ad v. Qui dapib. mens. on. & p. p.

c. Saturitas à satura. Vid. Fest. in Saturia.

d. Iantaculum. Ita meliores libri, & apud Festum in Silatium. Item, in abbreviatoris Pauli manuscripto libro, non vt in vulgatis ientaculum.

e. Vnde est illud ducis. Leonide Spartanor. ducis. apud Iustin. & Cicero, Tuscul. 1.

f. Merenda cib. q. d. d. sum. Non. Merenda cibis qui post meridiem datur. Gloss Merenda ἀριστον δειδιον Calpurnius: seræ cum venerit hora merendæ. s. Item merendare quasi meridie edere. Ne hoc quidem auctore caret. Fest. Merendam antiqui dicebāt pro prandio, quod scilicet medio die caperetur. Tamen adhuc eadem de re aliter cap. sequenti Isidorus.

h. Annona tractum, &c. Nihil melius Suid. in voce νόνηαι. δλοκσι ἢ παρ' ἀστρας γεγεσθαι, αἱ ἀννοναί, αἰς δ' ἴον ἀνὰ τὰς νόνηας διδομέναι.

i. Apud veteres n. solitum erat in propatulo. Valler. lib. 2. c. 1. & Macrobius, lib. 3. c. 17.

k. quam Vespernam antiqui dicebant. Fest. Cæna apud antiquos dicebatur, quod nūc est prandium: Vesperna, quam nunc cœnam appellamus. Item in Vesperna. Vesperna apud Plautū cœna intelligitur.

l. In vsu enim non erant prandia. de Seru. Æn. 4. ad v. Nunc ead. labente die. c. q.

m. Fermentatius. Ita pleriq. Goth. vt clibanitius, & Focatus.

n. Rubidus recoctus, & rubefactus. Festus: Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, sed locus de Casina ab eo citatus Isidoro potius fauet.

o. ipse est & Focatus. Vulgo hogaza.

p. Sphungia panis aqua diutius malaxatus. Ita meliores libri, & malaxandi vox citatur à Zanch. ex Varrone.

q. Dulcia. Al. Dulciamina, hand malè. Hieronymus in vita S. Pachomij. Qui ante fores conuiuij egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo medetur aliquid de scripturis. Hinc Dulciarij. Glossar. εδουκεροπρακτις, Dulciarius. Et πλακιστῆρι. Placentarij. Dulciarius.

r. Crusta est superf. p. De crusto, & crusta. Vid. Seru. Georg. 3. & Æn. 7. & Varr. lib. 4. hic autem loco tantum retinimus, quæ in vetustioribus libris inuenimus.

s. Crudum quod sit cruent. Seru. Æn. 10. crudum per costas exigat enses, crudelem, cruentum.

t. Sed & multi temporis coctum. de Seru. Æn. 11. ad v. Solidum nodis, & robore cocto.

v. Assum q. arsum. Rectè quæuis Varroni: Assum quod ab igni affludescat. dictum placeat.

A. x. elixum---lixia n. aqua. Nonnius: Elixum quid. quid ex aqua molliatur, nam lixiam a quam veteres dixerunt.

y. Lardum, eo quod in dom. rep. At Macrobius, lib. 7. c. 8. Lardum, quasi longè aridū, opinor, vocamus.

z. Taxea. Hinc fortasse apud nos tocino, at que etiam taf-sajo.

a. Offa-- cuius diminutiū. ofella. Seru. Æn. 6. Melle soporatum, & medicatis frugib. offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.

b. Nunc offa est latrantium. In Placidi glossis: Offa latrantium est, diminutiū ofellam facit, quasi in os cani iaciatur, satiatus illico compefcitur, & filefcit.

c. Pulpa dicta quia cum pulte. Nam pulte (ait Plinius lib. 17. c. 8.) non pane vixisse longo tēpore. Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieq. dicuntur.

d. Pulpa est caro sine pinguedine-- glutinosa. Eadem sup. lib. 11. c. 1.

e. Minutal. Iuuen. Satyr. 14. Hesternum solitus medio seruare minutal Septembri.

f. Afratam. Al. Afrotum. Africa etiam apud Arnob. lib. 7. genus libi esse videtur, aut certè pultis.

g. Martisia. Ex hoc loco, opinor, Martisfrum retulit in lexicon suum Alfonso quidam Palentinus, (cui quantum tribuendum sit, alij viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergo: Martisfrum genus (inquit) condimenti ex piscib. vt videri alicui posset Martyphrium Græca vox, est enim ἀρρνα pisciculus, de quo Athenæus lib. 7.

h. Ifocen-- Ificia. Arnob. lib. 7. Quid sibi hæc volunt apexabo, Ificia, silicernium, longauo? quæ sunt numina, & sarciminum genera hirquino alia de sanguine commistis alia inculcata pulmonib.

i. vt ponderibus arguatur. Seru. nihil remanere.

k. Colostrum lac nouum. Seru. eclog. 2. Hoc vero laudabile est, quod quis habeat lac nouum, id est, colostrum, quod neutri generis est.

l. Lacte nutrimur, viuimus sang. Idem Æn. 3. animamque sepulcro condimus, lacte corpus nutritur post animæ coniunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.

m. Antea mella de rore erant. Ex eod. initio Geor. 4.

n. Siquidem huc vsque Ind è Dioscor. lib. 2.

o. Sardum autem amar. Ex eod.

p. aiunt Medici-- prodesse. Ex Hierony. ep. 10. ad Furiam de viduitate seruanda.

De potu. Cap. III.

POTIO à Græca deriuatione vocatur. Hanc enim illi ποτιον dicunt.

a. Aqua generaliter vocata, quod superficies eius æqualis sit, hinc & æquora, quam inde recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, vt vinum. sed statim sublata de flumine, fonte, vel puteo, scetescit enim vetusta.

Vinum inde dictū, quod eius potus venas sanguine citò repleat. Hoc alij quod nos cura

cura soluat, Lyætum appellat. Veteres vinū, venenum vocabant. Sed postquam inuentum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum, illud venenum. Vnde & Hieronymus in libro quem de Virginitate conferuanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ita vinum debere fugere vt venenum, ne pro ætatis calore feruenti bibant, & pereant. Inde est, quod apud veteres Romanos fœminæ non vtebatur vino, nisi sacrorū causa certis diebus.

Merum dicimus, cum vinum purū significamus. Nam merum dicimus quicquid purum atque syncerum est, sicut & aquam meram, nulli vtique rei mixtam. Hinc & merenda, quod antiquitus id temporis pueris operarijs, cibis panis merus dabatur, aut quod meridient eodem tempore, id est, solli, ac separatim, non vt in prandio, aut in cœna ad vnam mensam. Inde credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, meridient appellari, quod purum sit.

Mustum, est vinum è lacu statim sublātū. Dictum autem creditur mustum, quod in se limum, & terram habeat mixtam. Nam mus terra, vnde & humus. Cuius tanta vis feruoris est: vt vasa, quamuis grandia, ex eo plena, absque spiramine relicta illicò distum pat.

c. Rosæum vinum, id est, cum rubore. Rosa enim rubet.

f. Amineum verò, quasi sine initio, id est, sine rubore: nam album est.

Sucinatium, succinæ gemmæ simile est, id est, fului coloris,

Limpidum vinum, id est, perspicuum ab aquæ specie dictum, quasi lymphidū. Lympha enim aqua est.

Turbidum, quasi terbidum, id est, terra commixtum, quod est fæce.

Falernum vinum vocatū à Falerna regione Campaniæ, vbi optima viti nascuntur.

Colatum, vas proprium nuncupant in quo deportatur.

h. Gazetum verò à regione, vnde deferitur. Gaza enim oppidum est Palæstinæ.

i. Infertum vinum dicitur, quod altario libatur, atque offertur.

k. Spurcum, quod offerri non licet, aut cui aqua admixta est, quasi spurium, hoc est, immundum.

Honorarium vinum, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de

innocentiâ sua: Cum essem in prouincia legatus, complures ad Prætores, & Consules vinum honorarium dabant: nunquam accipi, ne priuatus quidem.

m. Crucium vinum, est insuaue, quod serui potant.

Acetum, vel quia acutum, vel quia aquatum. Vinum enim aqua mixtum cito in hūc saporem redigitur. Vnde & acidum, quasi aquidum.

Conditum vocatum, quod non sit simplex, sed cōmixtionē pigmentorū cōpositū.

o. Lactatum, est potio è lacte.

Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua, & melle, quod Græci μελίκρατον vocant.

p. Oenomelū, mustum melle admixtū vehementerq. agitatum, atque commotum.

Hydromelum, quod fiat ex aqua, & matillis Matianis.

q. Saccatum, liquor est aquæ fæci vini admixtus, & sacco expressus.

t. Lorea ---

Oxymeli appellatum, quod aceti & mellis permixta cōficitur materia, vnde & dulcedinem retinet & acorem.

Rhodomeli dicitur, eo quod in succo rosæ mel admisceatur.

Melicratum, vinum melle mixtum.

Medus, quasi melus, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas.

f. Fæcula, vna pinguis, decocta vsque ad crassitudinem mellis, ac refrigerata utilis stomacho.

e. Passum, quicquid ex vua passâ compressum effluxerit. Dicitur autem passum à patiēdo. Nam percutitur vua sicciore, & decoquitur, & inde fit passum.

v. Defratum dictum est, quod defraudetur, & quasi fraudem patiatur.

Carenum, eo quod feruendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est. Cui contraria. Sapa est, quæ feruendo ad tertiā redacta descenderit.

x. Sicera, est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen Hebræum sit, tamen Latinū sonat pro eo quod ex succo frumenti, vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimatur, coctisq. frugibus aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nuncupatur.

z. Geruisia à Cerere, id est, fruge vocata. Est enim

enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

Cælia, à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Sufficitur enim ignea illa vis germinis madafactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinã sedacta mollifucco admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, & calor ebrietatis adiicitur. Quæ fit in ijs partibus Hispaniæ, cuius ferax vini locus non est.

Fæx dicta, quod sese vasis emergendo affigat.

Garum, est liquor piscium salus, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci γάρου vocabant, & quamuis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

Liquamen dictum, eo quod soluti in falsamento pisciculi eundem humorem liquant. Cuius liquor appellatur falsugo, vel muria.

Proprie autem muria dicitur aqua sale commixta effectaq. gustu in modum maris.

Succi dicti, quod sacco exprimuntur, vt prifanæ.

Prifanæ, zema, opozema, Græca vocabula sunt.

Cap. III. Aqua-- quod superficies eius æqualis. Ita Varro. Aqua, quod æqua summa.

Apud veteres Rom.-- dieb. è Seru. Æn. 1. ad v. Primaq. libato s. t. a. o.

meridiem appellari-- quod purum. Idem sup. lib. 3. c. 41. & 5. c. 30. & 13. c. 1.

Nam mus, terra est. Ita etiam lib. 12. c. 3.

Roseum, Roseæ vocant nostri.

Amineum-- album est. è Seru. Georg. 2. ad v. Sunt & Amineæ vites.

Colatum vas prop. Seru. Georg. 2. ad v. tu spisso vine qualos, Cola q. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando dicti sunt.

Gazetum. Sidon. Apollinar. Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Faleina.

Inferum, Sic omnes libri. Sed inferum legebat vir doctissimus, cuius meminere Festus. & Arnob. lib. 7. & Cato. c. 34. De fercto, vel fercto, vid. sup. lib. 6. c. 19.

Spurcum quod offerri non licet. è Fest.

Honorarium. Frumenti quoq. honorarij meminit Cicero in Pisoniana.

Crucium vinum. Festus: Crucium, quod cruciat vnde Lucilius vinum in suaue crucium dixit.

& accidum q. aquidum. Quæ post hæc leguntur in editis, interpretationem lora, quæ paullo post nuda relicta est, putabat Chacon: cui assensimus.

Lactatum est potio elacte. Plin. lib. 33. c. 2. muranæ lactatæ pinguescere dixit.

Oenomeli. Vid. Pallad. in Octob.

Saccatum liq. est aq. f. v. a. sacco expressus. Non dicitur, qui duo vini genera hoc loco, confusa putet, itaq. legat: Saccatum sacco expressum. Fæcatum, liquor est

aquæ, fæci vini admixtus. Nam saccato negant aquam admisceri. & Fæcati meminere Cato, & Plinius.

Lorea. Est vilis potus seruis aptus, quia aqua lauatur vna in torculari post expressum vinum. His enim verbis aliunde euocatis expleri hanc lacunam placebat Chaconi.

Fæcula-- utilis stomacho. Horat. lib. 2. Satyr. 8. qualia lassum peruellunt stomachum, fiser, halec, fæcula, Coa--

pallium. Ex Pallad. in Octob. c. 19.

Defrutum, Carenum, sapa. Ex eodem c. 18. apud quem à defraudando, non à deseruendo legisse videtur Isidorus.

ficera est omnis pot. Ex Hieron. ep. 2. ad Nepotian. itaq. non inscitè apud Tertullianum pro ebriamen legitur.

aqua pinguior, quasi succus colatur. Hieronym. aqua pingior coloratur.

Ceruisia-- Cælia. Hispaniensis vox. Plinius lib. 22. c. vlt. ex iisdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hispania, Ceruisia, & plura genera in Gallia.

De vasis escarijs. Cap. IV.

Vas dictum à vescendo, quod in eo vescere adponantur. Cuius diminutium vasculum, quasi vesculum.

Fictilia dicta, quod fiant, & fingantur ex terra. Fingere enim est facere, & formare, & plasmare: vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur vt sit, & habeat aliquam formam: vnde & Apostolus dicit: Nunquid dicit figmentum ei, qui se fingit, quare me sic fecisti?

Fictilia vasa, in Samo insula prius inuenta traduntur, facta ex creta, & indurata igne, vnde & Samia vasa. Postea inuentum est rubricam addere, & ex rubra creta fingere.

Antiquiorem autem fuisse (dicunt) vsum fictilium vasorum, quam fundendi æris, aut argenti.

Apud veteres enim, nec aurea, nec argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicut ad vina dolijs excogitatis, ad aquas amphoris, hydrijs ad balnea, ac reliquis, quæ in vibus hominum, aut rota fiunt, aut manu aptantur.

Argilla autem excocta testæ vocabulum suscipit, quia dū mollis esset, efficitur testa, nec communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit, non est.

Aretina vasa, ex Aretio municipio Italiæ dicuntur, vbi fiunt: sunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appositum testa ministrat olus.

Samia vasa quidam putant ab opiddo Samo Græciæ habere nomen. Alij dicunt cre-

tam

eam esse Italiæ, quæ non longè à Roma nascitur, & quæ Samia appellatur.

Calata vasa argentea, vel aurea sunt, signis eminentioribus intus extræue expressa: à Cælo vocata, quod est genus ferramenti, quem vulgo Cilionem vocant.

Chrysendeta, vasa deaurata, Græcum est.

Anaglypha, quod superius sint sculpta, Græci enim ἄνω sursum, γλυφῆν sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta.

Discus, antea iscus vocabatur à specie scuti: vnde & scutella. Postea discus vocatus, quod det escas, id est apponat. A quo, & discumbentes dicti siue ἀπὸ τοῦ δίσκου, id est, quod iaciant.

Messorium vocatum à mensa per derivationem, quasi mensorium.

Parapsis, quadrangulum, & quadrilaterum vas, id est, paribus absidis.

Patina, quod dispanfis patentibusque oris sit lancis.

Gabata, quasi cauata, g. pro c. littera posita. Hinc & concha, sed illa cauata, ista concava: sic & Græci hæc nuncupant.

Scutella, à scuto per diminutionem est enim eiusdem similis.

Apophoreta à Græcis à ferendo poma, vel aliquid nominata: est enim plana.

Salinum, vas aptum talibus. Idem & Sulzica, quasi salzica.

Acerabulum, quasi acetaferum, quod acetum ferat.

Cochlear, ab vsu prius cochlearum dictum. Hinc est illud veterum distichon: Sū cochleis habilis, & nec minus utilis ouis. Nunquid scis, potius cur cochleare vocor?

Trisceles Græcè, Latinè tripedes. Qui autem quattuor pedibus insistant, abusiue dicuntur.

In vasculis autem tria quærentur, quæ placeant: manus artificis, pondus argenti, splendor metalli.

Cap. IV. Fictilia vasa in Samo insula. Ex Plin. lib. 35. c. 12.

Postea inuentum & rubricam addere. Plinius: Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere.

antiquiorem autem fuisse. Ex eod.

Apud veteres-- sicut ad vina. Plin. etiam fictilib. vasis ad vina excogitatis, & ad aquas.

ad aquas amphoris. Ita Pollux lib. 10. c. 5. & Hesych. vnde etiam interpres vulgat. edit. κεράμιον, amphoram aqua reddidit. Amphoris vina quoque seruari, nihil notius. Horat. Parcis deripere horreo, Cessantem bibuli Consulibus amphoram. Et, amphoræ fumum bibere instituta Consulè Tullo.

Aretina vasa. De quib. Martialis lib. 14. epig. 98.

quæ Samia appellatur. Quoniam de Samijs paullo antè dixerat, Samnia hic quidam reponerat. Samnites enim non longè à Roma.

quod vulgo cilionem. Al. cilicionem. Sinzel à nobis dicitur.

Chrysendeta. Vasa argentea aureis crustis illigata, ait Baysius.

Anaglypha. Seru. Æn. 5. atq. aspera signis, id est, sculpta (inquit) anaglypha.

vnde & scutella. Et scutula Martialis, & leues scutulas, cauasq. lances.

Messorium, Messorium C. Ouet. colleg.

Gabata. Martialis. Transcurrunt gabatæ, volantque lances.

Apophoreta, vt videantur non tantum munera, aut reliquia, quæ à conuiujs tollerentur, sed vasa quoque apophoreta nominata.

idem & Sulzica. Cuius vocis vestigium alibi nullum vidimus.

veterum distichon. Mart. lib. 3. epig. 121.

Trisceles. τρισκέλης.

De vasis potorijs. Cap. V.

Poculum à potando nominatum. Est enim omne vas, in quo bibedi est consuetudo.

Phyalæ dictæ, quod ex vitro fiant. Vitrum enim Græcè ψαλλος dicitur.

Pateræ, phyalæ sunt dictæ, vel quod in ipsis potare solemus, vel quod patentibus sunt dispanfisque labris.

Cratera, calix est duas habens ansas, & est Græcum nomen: declinatur autem apud eos, hic crater. Nam Latinè hæc cratera dicitur. Vnde Persius: Si tibi crateras argenti.

-- Virgilius: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. Fiebant autem primum à connexionibus virgultorum: vnde & dictæ crateræ ἀπὸ τῆς κρατῆν, id est, quod inuicem se teneant.

Cyathi quoq. & Scyphi, Cymbia, & ipsa poculorum sunt genera. Ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbæ nauis.

Amythis, species poculi, qua ductim, id est, vno spiritu bibitur.

Bacceæ primum à Baccho, quod est vinum, nominata: postea in vibus aquatijs transfijt.

Calices, & Calathi, & Scalæ poculorum genera, antea ex ligno facta, inde & vocata. Græci enim omne lignum κάλον dicebant.

Ampulla, quasi ampla bulla: similis est enim rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt, atque ita instantur vento.

Cap. V. Nam Latinè hæc cratera-- argenti. E Seru. Æn. 1.

fiebant autem primum connexionibus virgultorum. Quæ fortasse cratera dicebantur, de quib. Nonnius.

Ll 2

c Cymbia

- c Cymbia-- nauis. è *Seru. Æn. 5.*
 d Amystis. *Inde ἀμυστι νίαν dicunt Græci vno haustu labris non clausis bibere Horat.* Neu multi Damalis meri Bassum Threicia vincat amystide.
 e Baccea. *Al. Bacchia. Vulgo bazia.*
 f Calathi *Virgil. eclog. 5.* Vina nouum fundam calathis Aruifia nectar.
 g Scale. *Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitās desiliret, qualia multa hodie scitilia, & vitrea vasa sunt.*

De vasis vinarijs, et aquarijs. Cap. VI.

Oenophorus, vas ferēs vinum: *ὄνος* enim vinum est; de quo illud est: ^a Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis.
^b Phlascæ à Græco vocabulo dictæ. Hæc pro vehendis, ac recondendis phialis primum factæ sunt, vnde & nuncupatæ sunt. Postea in vsum vini transferunt, manente Græco vocabulo, vnde & sumpserunt initium.
 Lagena, & ^c Sricula, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, vt fierent Latina. Illi enim *λάγηνος* nos lagenam, illi Sicile, nos siculam dicimus.

Cantharus---
 Hydria vasis genus aquatilis per deriuationem vocata: *ὕδωρ* enim Græci aquam dicunt.
^d Sricula, quod sitientibus apta sit ad bibendum, quod vas ^e Græci cadum vocant.
^f Catinum, vas fictile, quod melius neutro genere dicitur, quàm masculino, sicut & salinum dicitur vas aptum salibus.
^g Orca, est amphoræ species, cuius minore vocabulo vrceus, diminutiuo vrceolus est.
^h Scyphus, in quo manus lauamus.

Seriola, est orcarū ordo directus, vel vas fictile vini, apud Syriam primum excogitatum, sicut ⁱ Cilicifēs à Cilicia nuncupatæ, vnde primum aduectæ sunt.
 Dolium --
 Cupos, & cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas, vel vinum vocatas volunt: vnde & Caupones.

Vtres ab vtero.
^k Mulgarium, vas, in quod mulgētur pecora. Idem & mulctrum, quod in eo mulgeatur lac.
 Labrum vocatum, eo quod in eo lauatiōnem solitum est fieri infantum, cuius diminutiū labellum. Idem & alueum, quod in eo ablutionem fieri solitum sit.

^l Pelues vocatæ, quod pedes ibi lauentur.
 Siphon vas appellatum, quod aquas sus-

^A flando fundat: vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi fenserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia: sed & ^m camaras expressis ad superiora aquis emundant.

- ^a Cap. VI. Vertitur Oenophor. fund. *Diximus lib. 1. citari hunc versum à Nonio in sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.*
^b Phlascæ à Græco vocab. *Ἀφλάσκων ἀσκαί, hoc est phialarum cullai. Nos vulgo frascos dicimus.*
^c Sricula, Mira hic in libris varietas, sicula, scicula, singula, sigula, Item pauld post illi ficile, illi scicile. Sicula tamen, & ficile in plerisque libris.
^d Situla. *Festus: Nanum Græci vas aquariū dicunt humile, & concuum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Vnde nani pumiliones appellantur, &c.*
^e Græci cadum. *non n. cadus vnius generis vas.*
^f Catinum vas fictile. *Vid. Varr. lib. 4. & lib. 1. de re rust. c. 43.*
^g Orca est amphor. *Vocem esse Hispaniensem innuit Varro 1. de re rust. cap. 13. Orca in Hispania feruore musti ruptæ, necnon & dolia in Italia.*
^h Scyphus in quo manus lauamus. *Plutarch. in Anton. παιδαγῆος ἢ εἰς ἀργύρῳ σὺφῶν ὕδωρ ἐμβάλλοντο κομισσῶν, &c. Potorium quoq. fuisse vas, nemo ignorat.*
ⁱ Sicut Cilicifēs. *Al. Silicifēs, Silicenses, Cilifēs, Cilicenses.*
^k Mulgarium vas. *Quod Mulctra, & mulctrale, vel mulctrare. Sed Georg. 3. More patrum niuea implebūt mulgaria vaccæ, in codicibus antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce vsum ante Valgium. Sed nos antè casam tepidi mulgaria lactis.*
^l Peluis. *Varr. lib. 4. Peluis à pedum lauatiōne, vt pedeluis.*
^m & camaras expressis ad superiora aquis emundant. *Erant enim camera signis albario opere aliquantum eminentibus ornata, aut lacunaribus distincta, eæ cum sordidatæ erant siphonibus emundabantur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.*

De vasis olearijs. Cap. VII.

Hemicadium, ^a vas olearium.
^b Scortea, vas olearium, eo quod sit ex corio, dictum.

Alabastrum, vas vnguentarium à lapide sui generis cognominatū, quem alabastritem vocant, qui incorrupta vnguenta conseruat.

Pyxides, vascula vnguentaria ex buxo facta. Nam quod nos buxum, Græci *πύξον* vocant.

^c Lenticula, vasculum olearium ex ære, aut argēto factum à liniēdo dictum. His enim Reges, & sacerdotes linebantur.

- ^a Cap. VII. Hemicadium. *Pollux lib. 10. c. 20.*
^b Scortea. *Festus, siue Paulus in voce Scorta. Omnia namq. ex pellib. facta scorta appellantur.*
^c Lenticula. *Hierony. Abachuc. 3. Lenticula vas fictile sic vocatur, id est, φακῶν, & lenticulam à lentis forma dictam.*

dictum indicat Apuleius lib. 2. florid. ampullam oleariam, quæ gestabat lenticulari forma, tereti ambitu, presfilla rotunditate. Aquarium quoq. vas vtrumque fuisse videtur. Nam Reg. 1. c. 26. vbi Dauid è Saulis tabernaculo hastam & φακῶν ἰδωρ antiqua tralatio (quam citat Lucifer Caralitanus lib. 1. pro Athanasio) lentem aquæ reddit.

De vasis coquinarijs. Cap. VIII.

Omnia vasa coquendi caussa parata ^a Cocula dicuntur. Plautus: æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

Olla dicta, pro eo quod ebulliat in ea aqua igni subiecto, vt altius vapor emittatur. Vnde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intus spiritu sustentatur.

Patella, quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

Cacabus, & Cucuma à sono feruoris cognominantur. Hæc in Græcis & Latinis communia nomina habent, sed vtrum Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est.

^b Lebetes, ænei sunt Græco semone vocati, sunt enim ollæ minores in vsum coquendi paratæ.

Sartago, à strepitu soni vocatæ, quando in ea ardet oleum.

Tripedes appellatæ, quod tribus pedibus consistunt, has Græci tripodas vocant.

^c Mola à rotunditate sui vocata, vt mala pomorum: sic & Græci.

Cribrum, quod ibi currat frumentū, quasi currifrum.

^d Rotabulum dictū à prouendo stercora, siue ignem, panis coquendi gratia.

^a Cap. VIII. Cocula. *Fest. Cocula vasa ænea coctionib. apta. Alij dicunt ligna minuta quibus facile decoquantur obsonia.*

^b Lebetes ærei sunt. *Seru. Æn. 3. ad v. Dodoneosque lebetas, ollas æreas dixit.*

^c Mola, vt mala pomorum. *Νεμπε μῆλον & μύλον κομψιδι.*

^d Rotabulum, *f. o. l. Festus; Rutabulum est, quo rustici in prouendo igne panis coquendi gratia vtuntur. Sed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rutabulum scribas, cum inf. c. 12. rotam à tuendo trahat. Gloss. Rotabulum ἰουδαϊκῆς.*

De vasis repositorijs. Cap. IX.

Gazophylacium, ^a arca est, vbi colliguntur in templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca.

^A ^b Gaza enim lingua Persarū thesaurus, *Φυλάκη* Græcè custodia interpretatur.

^c Arca dicta, quod arceat visum atq. prohibeat. ^d Hinc & arcium: hinc & arcanū, id est, secretum, vnde & cæteri arcentur, Ciburum, Græcum nomen est, quod nos arcam dicimus.

Loculus, ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, vnde & per diminutionem dicitur.

Mozicia, quasi modicia: vnde & modicū z. pro d. sicut solent Itali dicere oziē pro hodie.

^B Scrinia ---
 Saccus, à saggio dictus, quod eo confuto efficiatur quasi sago.

Marsupium, sacculus nummorum, quem Græci *μάρσυρον* appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum pauld inflectuntur propter Romanum eloquium.

^c Sitarciæ nautarum sunt, ab eo quod sutæ sunt.

Inuolutum dictum, quod aliquid in se teneat inuolutum.

^f Fiscus, sacculus est publicus, vnde & fiscellæ, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur regibus. Fiscus autem primæ positionis est, deriuatiuum fiscina, diminutiuum fiscella.

^g Canistrum fissis canis cōtextitur, vnde & nuncupatur. alij Græcum asserunt.

Cistella, à costis ex canna, vel ligno quibus contextitur nominata.

^h Cophinus, vas ex virgulis aptum munda-re stercora, & terram portare. De quo dicit Psalmita pro Israël. Manus eius in cophino seruiert. ⁱ Dictus autem cophinus, quasi couus, quasi cauus.

^k Corbes dictæ, quia curuatis virgis contextuntur.

^l Sporta, vel quod ex sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicut quidam volunt. Prius enim de sparto fiebant.)

^a Cap. IX. Gazophylacium-- mittuntur. *Verba August. in ps. 63.*

^b Gaza n. lingua Pers. è *Seru. Æn. 1. & 5.*

^c Arca ab arcend. *Varr. Arca quod arceantur fures ab ea clausa.*

^d hinc & arcium. *ἀρχεῖον vocant Græci, vid. Suid.*

^e Sitarciæ nautar. sunt. *Apuleius lib. 2. de asin. Hæc enim sitarcia nauigiū Veneris indiget sola, sed exte-*

dicunt ad alios, vt Reg. 1. c. 9. panes defecerunt de Sitar-
cijs nostris.

f Filcus facculus--- dicuntur. Ex Augustin. in Psal-
mum 146.

g Canistrum--- alij Græcum asserunt. Non m. l. e. Nam
κατάσπον, aut etiam καρύσπον aucto re polluce dicitur.

h Cophinus vas ex virgulis. al. virgultis.

i Dictus autem cophinus q. conus. Notatio nota ex
scriptura Coninus per digamon.

k Corbes-- quia curuatis virg. Nisi ἀπὸ τοῦ κορ-
μῆς maus de quo Pollux lib. 10. c. 24.

l Sporta, vel quod ex sparto. Secunda interpretatio,
quæ priorem reformulat, abest à quibusdam veteribus libris.
Alia vero, quæ in editis legitur de fructice sparto, allata huc
sunt, è lib. 17. c. 9.

De vasīs luminariūm.

Cap. X.

A B igne colendo culinam, antiqui ap-
pellauerunt focum. Focus, quia Φῶς Græ-
cè, Latine ignis est, vnde iuxta philosophos
quosdam cuncta procreantur. Et reuera si-
ne calore nihil nascitur, adeò, vt de Septen-
trione poeta dicat. ^b Sterili non quicquam
frigore gigni. ^c Varro autem focos ait dictos,
quod foueant ignes, nam ignis ipsa flam-
ma est. quicquid autem ignem fouet, focus
vocatur, seu ara sit, siue quid aliud in quo
ignis fouetur.

^d Lucerna à lychno dicta est, vnde & bre-
uis est lu, vt Iuuenalis, Dispositæ pinguem
nebulam vomuere lucernæ. Si enim à luce
diceretur, non staret versus. Lychnus au-
tem, quasi lucinius. Est enim cicendela lu-
cernæ.

Candelabrum à candelis dictum, quasi
candeliferum, quod candelam ferat.

Cereus per deriuationem cera à nomē
habet ex qua formatur, ^c de quo quidam,
Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes.

Subducta luce altera lux tibi sum.

f Candela à candendo dicitur, eo quòd
candendo deleatur.

Lacunaria, pendentia sunt lumina, quasi
lacunaria, id est, in aëre lucentia.

g Funalia sunt, quæ intra cerā sunt, dicta
à funibus, quos ante vsum papyri cera cir-
cundatos habuere maiores, vnde & funera
dicuntur. Funalia ^h autē Græci scolaces di-
cunt, quod sint scolix, hoc est, intorti. Hos
Romani funes & funalia nominabant, ⁱ Fu-
nalia candelabra apud veteres extantes sti-
mulos habuerunt, aut vncos, quibus funi-
culi cera, vel huiusmodi alimento luminis

A oblitī figebantur. Idē itaq. & stimuli præ-
acuti funalia dicebantur.

k Lampas, flamma est in vertice lucens: di-
cta, quòd lambentis motū ostendere videa-
tur.

Fax dicta, quod focos faciat, cuius dimi-
nutium facula.

Laterna inde vocata, quod lucem inte-
rius habeat clausam. Fit enim ex vitro, intus
recluso lumine, vt venti flatus adire nō pos-
sit, & ad præbendum lumen faciliè vbique
circumferatur.

Lucubrum vocatum, quod luceat in vm-
bra. Est enim modicus ignis, qui solet exte-
nui stappa, cerāque formari.

^l Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis
construi solet, vt ardeat. πῦρ enim ignis di-
citur. ^m Sed pyra est ipsa lignorum conge-
ries, cum nondum ardet: rogos est cum ar-
dere cœperit: bustum verò iam exustum vo-
catur.

ⁿ Pharus est turris maxima, quam Græ-
ci & Latini in commune ex ipsius rei vsu
pharum appellauerunt, eo quod flammam
indicio longe videatur à nauigantibus, sicut
supra diximus, qualē Ptolomæus iuxta Ale-
xandriam construxisse octingentis talentis
traditur. Vfus eius est, nocturno nauii cur-
sui ignes ostendere ad pronuntianda vada,

^C portusque introitus, ne decepti tenebris na-
uigantes in scopulos incidant: nam Alexā-
dria fallacibus vadis insidiosos accessus ha-
bet. Hinc igitur in portibus machinas ad
prælucendi ministerium fabricatas pharos
dicunt. Nam Φῶς lux est. ὄρος visio dicitur,
vnde & lucifer Græcè Φωσφόρος appella-
tur.

^a Cap. X. Ab igni colendo culinam antiq. appel-
locum. Mendosè Codices omnes: Ab igni colendo, &
ligna. Varro apud Nonium lib. 1. de vita pop. Rom. Qua
fine sit antica, & postica: in postica parte erat cu-
lina dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. Neque
dubium quin Nonij verba hæc sint: Colinam veteres co-
quinam dixerunt, non vt nunc vulgus putat: culi-
nam scilicet. Nihil enim aliud propositum illi, quam vt te-
stimonijs euincat, colinam dixisse veteres, non culinam. Erat
item culigna (vt ait Festus) vas potorium. Sed cur per
gn. culigna vas potorium potius, quam culina focus scribi-
tur, si Varronis etymologie credimus? Ego ita existimo culi-
nam verum priscumque nomen extitisse, dictamque culi-
nam eam domus partem (quia, vt ait Varro, postica esset)
à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem vocalem
veteres honestati seruientes; idque Varronem ipsum vidisse,
serioque dissimulasse, texisse etiam eleganti notatione eam se-
ditatem, quæ verecundiores aures posset offendere, alioq. men-
tes abduxisse, sanctum ea in re magis philosophi, quam Gram-
matici.

matici officio Quod Isidorus quoque persèpe facit. Ita verum
quoque reperietur, quod voluit Nonius, colinam dixisse vete-
res. Illud magis reconditum, quod culinam vocari (ait Festus)
locum, in quo epula in funere comburuntur.

^b Sterili non quicquam frigore gigni. è Lucan. 4.

^c Varro autem-- quod foueant. Et Festus & Onidius
Fast. 6. At focus à flammis, & quod fouet omnia
dictus.

^d Lucerna à lychno-- non staret versus. è Seruio
En. 1. ad v. dependent lychni laq. aur.

^e De quo quidam. Martial. 14. epig. 42. Hic tibi no-
cturnos præstabit cereus ignes, Subducta est puero
namque lucerna tuo. Neque tamen Isidorianor. codicum
consensu mutare nos quidquam sinit, cum hæc quoque ferri
possint.

^f Candela-- lacunaria. Leguntur hæc in aliquib. Got-
thicis, sed absunt à meliorib.

^g Funalia-- funera dicuntur. è Seru. ibid.

^h Quod sint σκολάξ, hoc est intorti. Vnde vulgo, an-
torchas.

ⁱ Funalia c. a. v. e. st. h. aut vnc Funus (ait Don. in
And.) à funalib. dictum est, & vncis, vel cuneis can-
delabor. quib. delibuti funes, aut cerei fomites in-
figuntur.

^k Lampas-- quod lambentis motū Respexit (credo)
ad Virgilij verba, lambere flamma comas. Cum aliqui
vocem esse Græcam constaret.

^l Pyra-- solet, è Seru. En. 6. aramq. sepulcri.

^m Sed pyra est ipsa ling. cong.-- exustum vocant.
ex eod. En. 11. ad v. constituere pyras.

ⁿ Pharus est turris, &c. Ead. sup. lib. 15. c. 2. ex Hege-
sipp. Plin. & Solin.

^o ὄρος visio. ὄρος visio potius.

De lectis et sellis Cap. XI.

Lecticæ à lectis herbis vocatæ.

Stratus à sternendo dictus, quasi stori-
atus. In ijs solis antiqui ad dormiendum ac-
cubabant: nondum laneis stramentis re-
pertis.

Storia, quod sit terra strata.

^b Cama, est breuis & circa terram. ^b Græci
enim χαμαί: breue dicunt.

Cubile, est cubandi locus.

^c Grabatum Græcum est.

Baiionola, est lectus, qui in itinere baiula-
tur à baiulando, id est, deportando.

Puluinar, lectus diuitum est, inde & pul-
uillus.

^d Spingæ sunt, in quibus sunt spingatæ ef-
figies, quos nos gryphos dicimus.

^e Punicani lecti, parui & humiles, primū
à Carthagine aduecti, & inde nominati.

^f Lecticæ, siue plutei, lecti, de quibus Ruti-
lius Rufus de vita Scipionis, Primum inquit
contra consuetudinem Imperatorum ipse
pro lectis lecticis utebatur.

A S Sponda autem, exterior pars lecti, plu-
teus interior.

^h Geniales lecti, proprie sunt qui sternun-
tur puellis nubentibus, dicti à generandis
liberis.

ⁱ Cunabula, sunt lectuli, in quibus infantes
iacere consueuerunt, dicta quòd partui ad-
hibeantur, quasi cynabula: nam κύβη is
Græcè eniti.

^k Pheretrum dicitur, quòd in eo mortui
deferantur, & est Græcū nomen. Nam Φέρε-
τρον dicitur, ἀπὸ τοῦ Φέρειν, id est, à ferendo:
B nam Latine Capulus dicitur quòd super ca-
pita hominum feratur, sic Plautus. Capula-
ris senex, id est, vicinus capulo.

^l Scamna sunt, quæ altioribus lectis appo-
nuntur dicta à scandendo. Hinc & scabelli,
qui lectis paruis vel sellis ob ascensum appo-
nuntur, Scabellum autem, & suppedaneum
dicitur. Nam quod Græci dicunt ὑποπόδιον,
dixerunt Latini scabellum, & alij dixerunt
suppedaneum: quòd sub pedibus sit.

^m Scansilia, gradus sunt, vbi honorati in se-
dibus hærent.

C Sedes dictæ, quòd apud veteres Roma-
nos non erat vsus accubendi, vnde & confi-
dere dicebantur. Postea, vt Varro ait de vita
populi Romani, ⁿ Viri discumbere cœpe-
runt, mulieres sedere, quia turpis visus est
in muliere accubitus. Sedes singulari nu-
mero proprie regni est, qui Græcè θρόνος di-
citur.

Subsellia verò cæterorum, ^o cathedræ do-
ctorum.

Solium, in quo Rex sedet propter tute-
lam corporis sui, secundum quosdam à soli-
ditate dictum, quasi solidum: secundum alios
per antistichon, quasi sodium, à sedendo.
Vnde & sella, quasi seda, dicta est, & subsellia
quasi subsedia.

D Sellæ curules erant, in quibus magistratus
sedentes iura reddebant. Dictæ autem cu-
rules, quia apud veteres Prætores & Cōsu-
les propter itineris longinquitatem curru
ad forum prouehantur: sellæ autem, quæ
post eos vehantur, quibus sedentes di-
cere iura solebant à curru curules sellæ sunt
nominatæ.

^q Tripodes, scamelli sunt, habentes tres
pedes, sed & candelabra tripodata sunt, quia
similiter habent tres pedes.

^a Cap. XI. Lecticæ à lectis herb. Lecticæ quòd le-
gebant, vnde eam facerent, stramēta, atque herbas
ait Varro. Festus: lectus dictus vel à collectis folijs

ad cubitandum, &c.

^b Græci. n. χαμαί breue dicunt. *Idem lib. 12. c. 1.* Camelis causa nomen dedit seu quod quando onerantur, vt breuiore, & humiliores fiant, accubant, quia Græci χαμαί humile, & breue dicunt.

^c Grabatum Græcum. *αγαλλετον.*

^d Spingæ in quib. sunt spingatæ. *Spinga spingata legebat Chacon. Videndū an ab sphingis de quib. lib. 12. c. 2.* Sphingæ villosæ sunt comis.

^e Punicani lecti. *De quib. Cic. pro Muran. & Valer. lib. 9. c. 3. & Senec. ep. 96.*

^f Rutilius Rufus de vita Scip. *Cuius Appianus meminit in lib. de bell. Hisp. ὃ ἔστ' ἰδὲ ἑσπ' οὐδ' ἀρὰ τῶν ἡ τῶν ἐργῶν τότε χιλιάρχῳ ἴα.* *Cic. in Bruto.* Memoria teno Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audiuisse, cum diceret adolescentulo se accidisse, vt ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (vt opinor) cos. de re atroci magna quærent, &c.

^g Sponda autem exterior pars lecti. *Rectè. Nam quod Cæsar à Dolabella (vt ait Sueton. in Tullio) interior sponda regia lectica dictus sit, maledictum vehemens facit.*

^h Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. c. vltim.*

ⁱ Cunabula--eniti. *è Seru. Eclog. 4.*

^k Pheretrum--vicinus capulo. *Ex eod. Æn. 1. quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebat Chacon. neq. id mihi dubium, cum præsertim addat Seruius. & dictus capulus quod corpus capiat. Festus quoque Capulum à capiendo.*

^l Scamna--Scabell. *Varro lib. 4. quo simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiore, scamnum.*

^m Scansilia--in sedib. hærent. *Al. in ædib. hærent.*

ⁿ Viri discumbere cœper--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. c. 1. fœminæ cum viris cubantib. sedentes cœnitabant.*

^o Cathedræ doctorum. *Cassiod. in ps. 1. Cathedra propriè doctorib. datur.*

^p Solium--dicta est. *è duob. Seruij locis. Æn. 1. & 7.*

^q Tripodès scamelli. *Sic apud Vitruu. lib. 3. c. 3. & lib. 5. cap. 9. in vulgatis tamen exemplarib. scamilli, qui in alijs scabelli, & scamuli.*

De vehiculis. Cap. XII.

CARRUM à cardine rotarum dictum: vnde & currus dicti quòd rotas habere videntur.

Rota autem dicta, quod ruat, & rotūdum à rota vocatum.

Rheda, genus vehiculi quattuor rotarum. Has antiqui retas dicebant propterea quòd haberent rotas.

^a Carpentum, pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum.

^b Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia voluitur, quasi diceret pilastrum.

^c Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

^d Capsus, carruca vndique contexta, quasi capsa.

^e Pilentum, vel Petoritū, contexta quattuor rotarum vehicula, quibus matronæ olim utebantur: Virgilius, Pilentis matres in mollibus. Horatius, Plures calones atque caballi Pascendi, ducenda petorita. Erant autem antea pilenta veneti coloris, non vt nunc sunt rufati, quibus nisi castæ matronæ vti non poterant, sicut nec vittis.

^f Basterna, vehiculum itineris, quasi viæ sternax, mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

^a Cap. XII. Carpentum--q. carrum pompatic. *Ouid.* Nam prius Aufonias matres carpenta vehabant: Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor. *Vt sit Carpentum, quasi Carmentum, à Carmenta Euandri matre.*

^b Plaustrum q. pilastrum. *Varro:* Plaustrum quod ex omni parte palam est, vel potius à palando hoc est extendendo.

^c Caracutium. *Goth. Ou. colleg. carrucium, idem à nostris carricoche dicitur.*

^d Capsum. *Vtitur hac voce Festus in vlexemo. Gloss. Capsum πλιδιον.*

^e Pilentum. *è Seru. Æn. 8.*

^f Basterna. *Meminit huius etiam Hieronym. Is. 66.*

De reliquis, quæ in usu habentur. Cap. XIII.

BACULUS, à Baccho repertore vitis fertur inuentus, quo homines moti vino inniterentur. Sicut autem à Baccho baculus, ita à baculo bacillus per diminutionem.

^a Fustes, quòd præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus iuuenes pro criminibus feriuntur.

^b Vectes dicti, quòd manibus vectentur vnde ostia saxaq. velluntur.

^c Forfices, secundū etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, vt forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. vt forpiceps, quæ sunt tonsorum: si ab accipiendo per c. vt forcipes, eo quòd formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt antiqui calidum: vnde & formosus.

Nouacula, eò quòd innouat faciem.

Pecten dictus, eò quòd pexos capillos faciat atque compositos.

^d Calamistrum, est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit & intorquet capillos. Vnde & calamistrati appellantur, qui comā torquent.

Clauis

Clauis dicta quod claudat & aperiat. **A**

^e Catenatum quod capiendo teneat.

Horologium, quòd ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solarijs positum, vbi à clauo per lineas currit vmbra, vt quantumque diei horam ostendat.

^a Cap. XIII. Fustes dicti q. stent. *Sup. lib. 5. cap. 27.* Fustes quod præfixi in fossis stent.

^b Vectes. *Eadem lib. 5. c. 27.*

^c Forfices secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de orthograph.* Sed quæstio est in loquendo, vt forcipes, & forcipes, & arcesso, & accerfo. His enim minimū erit dignoscere quomodo dicantur. Proinde ac dixerō, scribes mihi, quibus tamen adnotauimus veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nam & Virgilius, versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo quod formum capiant, id est, calidum.

^d Calamistrum. *è Seru. Æn. 12. ad v. crines vibratos calido ferro.*

^e Catenatum. *Quod nos candado.*

De instrumentis rusticis. Cap. XIII.

VOMER dictus quòd vi humum eruat, seu ab euomendo terrā. De quo Lucretius: vncus aratri Ferreus, occultò decrescit vomer in aruis. ^b Sumitque per detrimenta fulgorem.

Aratrum, ab arando terram vocatum, quasi araterrium.

^c Buris, est curuamentum aratri, dictum quasi βουρῶν ἄρῳ, quod sit in similitudinē caudæ bouis.

^d Dentale, est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

Cultelli, à cultura dicti, eò quòd ex ipsis putatione veteres in arbore utebantur & vite, priusquam falces essent repertæ.

^e Falx est, qua arbores putantur & vites. Dictæ autem sunt falces, quòd his primum milites herbam filicē solebant abscindere. ^g vnde est illud. Pax me certa ducis placidos curauit in vsus. Agricola nunc sum, militis ante fui.

Falcastrū, à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curuum cum manubriō longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi & ^h Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti.

Serrula, est prætennis lamina ferri, dentium mordacitate refecans arbores seu ramos.

ⁱ Rastra quoque aut à radendo terram, aut à raritate dentium dicta.

Ligones, quòd terram leuent, quasi leuones.

^k Scudicia dicta, eo quòd circa codicem terram aperiat, & quamuis eius vsus in reliquis operibus habeatur, nomen tamen ex caudice retinet. Hanc alij generaliter Fossorium vocant, quòd foueam faciat, quasi fouessorium.

^l Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

^m Pastinū, vocant agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Vnde etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

ⁿ Cylindrus, lapis est teres in modum cōlūnæ, qui à volubilitate nomen accepit: de quo Virgilius, Area cū primis ingenti æquāda cylindro, Et vertendā manu.

^o Tribula, genus vehiculi, vnde teruntur frumenta, & ob hoc ita vocatur.

^p Pala, quæ ventilabrum vulgo dicitur, à ventilandis paleis nominata.

^q Furcillæ dictæ, eo quòd ijs frumenta, cilluntur, id est, mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo quòd cillantur, hoc est moueantur ora. Nam cillere est mouere.

^r Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

^f Trapetum, mola oliuaria.

^t Prelum, trabes quo vna calcata premittur, à premendo vocatum, quasi prefforium.

^c Prelum, quo premittitur oleum.

^c Lacus, quo liquatū profluit, & quo ab vuis veloliuis torquendo oleū, vinūmq. exigitur.

Verennes à vehere, id est, exportare nominata.

^v Qualus, per quem mustū fluit, à colando dictus.

^x Fisculum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

^a Cap. XIII. Vomer--seu ab euomendo terr. *Varro:* Aratrum quod arauit terram, eius ferrum vomer quod vomit eo plus terram.

^b Sumitq. per detrimenta fulgorem. *f. nitore respexit fortasse ad Virgilij verba; & sulco attritus splendet vomer.*

^c Buris--cauda bouis. *è Seru. Georg. 1.*

^d Dentale. *Ex eod. nisi quod illic inducitur, non includitur.* Falx est. *Pallad. lib. 1. c. vlt.* Falces putatorias quib. in arbore vtuntur, & vite.

^f Quod hac primū milites. *Vocem milites reijciat Chacon tanquam è Martialis versu acceptam, cum Palladius, cuius hæc sunt, militum non meminerit. Ille. n. Item (inquit) falciculas breuissimas, quibus filicem solemus abscindere. Falcis vero vocem è Syriaca Palca fluxisse*

feruisse eruditissimus vir existimat.

b Vnde est illud: Pax me certa. *Martial. in apophor.*

b Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quib. vepreta persequimur.

i Ralstra. *de Seru. Georg. 1.*

k Scudicia. *Quam nos fortasse escoda vocamus.*

l Sarculi vel simpl. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*

m Pastinum -- refodiuntur. *de Columell. libro. 3. c. 18.*

a Cylindrus lap. *de Seru.*

o Tribula. *Ex eodem.*

p Pala *Vtuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.*

q Furcilla. *de Seru. Georg. 2.*

r Tesseræ sunt quib. frum. num. design. *Seru. Georg. 1.* aut numeros impressit aceruis, id est, aut characteres facit, quib. pecora signantur, aut tesseræ quibus frumentorū numerus designatur. Nam numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.

f Trapetum, mola olear. *Ex eod. Georg. 2.*

c Prelum. *Ex eod.*

v Qualus. *Ex eod.*

x Filclum. *Aut hic filcellum, aut apud Columell. libro 12. c. 38. filclum, legas.*

De instrumentis hortorum Cap. XV.

Rota ^a dicta, quod quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. *Lucretius. Vt fluuios versare rotas, atque haustra videmus.*

b Haustra autem, id est rota, ab hauriendo aquas dicta.

Girgillus, quod in gyrum vertatur. Est enim lignum in ^c transuersa pertica mobile, ex quo funis cum situla vel vtre in puteum demittitur hauriendæ aquæ causa.

d Telonem hortulani vocant, lignum longum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à longitudine *τέλον* enim Græcè dicitur quid longum est. ^e Vnde & mustela vocata, quasi mus longus. Hoc instrumentum Hispani Ciconiam dicunt, quod imitetur eiusdem nominis auem, leuantem, ac deponentem rostrum, dum clangit.

f Hama. ---

Lupus, qui & Canicula, ferreus harpax, quia, si quid in puteum decidit, rapit & extrahit: vnde & nomē accepit. Harpax enim dictus, quia arripit. *ἀρπάζειν* enim Græcè rapere est.

^a Cap. XV. Rota. *Vid. Vitruu. lib. 10. c. 11.*

^b Haustra. *Non. haustra propriè rotarum dicuntur, sicuti Græcè ἀστρα.*

^c In transuersa pertica. *Al. parte.*

^d Telonem hortulani vocant *Ita scripsisse Isidorum arguit etymologia, sed tollentem dixisse debuit. Festus Tol-*

A leno genus machinæ, qua trahitur aqua, alteram partem prægrauante pondere, dictus à tollendo. *Vtuntur hac voce Linius, Plin. Vegetius.*

e Vnde & mustella q. mus longus. *Verba sunt seru.*

f Hama --- *Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. Plin. ep. 250. Et alioqui nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et Paul. c. 3. D. de off. pref. Vig. Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatū cum hamis, & dolabris. Et Vlp. c. 12. D. de fund. inst.*

De instrumentis equorum. Cap. XVI.

B Phaleræ, ^a ornamenta equorum sunt, & est sermo Græcus.

Fræna dicta, quod equos fremere cogant: vel quod hæc equi frendant, id est, imprimant dentibus, & obmordeant. Vnde & nefrendes dicti, adhuc lactentes porculi, quod nondum aliquid frendant, id est, comminuant dentibus. ^b Hinc & faba fressa quæ molita est.

^c Lupata, sunt fræni asperrimi. Dicti autè lupata à lupinis dētibus: qui inæquales sunt: vnde etiam eorum morsus vehementer obest.

Chamus. ---

Habena, ab habendo dictæ quod ijs equos habeamus, hoc est teneamus: vnde & equi habiles dicti. ^d Hæc & Retinacula à retinendo.

Lora. ---

Capistrum, à capite iumentorum dictum. Sella à sedendo, quasi sedda.

^e Antella, quasi ante sellā, sicut & postella, quasi post sellam.

^f Cingulum hominum, generis neutri est, nam animalium genere fœminino dicimus has cingulas.

Sagma, quæ corruptè vulgo dicitur salma, à stratu sagorum vocatur. Vnde & ^g caballus sagmarius, mula sagmaria.

D Capulum, funis, à capiendo, quod eo indomita iumenta comprehendantur.

Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimulandos equos, quibus aut pugnandū est, aut currendum, propter pigritiam animalium, aut timorem. Nam ex timore stimuli nuncupati, licet sint & libidinis stimuli.

Strigiles nuncupati à tergendō, quod ijs equi tergantur.

Character, est ferrū calorum, quo notæ pecudibus inurantur. *χαρακτήρ* autè Græcè, Latine forma dicitur.

Caute-

Cauterium dictum, quasi cauturium, quod vrat, & prouida sit in eum, seueræque cautio, vt dum videretur cuius sit, auaritia refrænetur. Quod interdū pro signo, interdū pro cura adhibetur, vt vis morbi ignis ardore siccetur.

^a Cap. XVI. Phaler. Græcus sermo. *de Seru. Æn. 9.*

^b Hinc & faba fressa. *Fest. Frendere est frangere, vnde est faba fressa, vnde & dentibus dicimus frendere. Gloss. Fabæ frensa.*

^c Lupata. *de Seru. Georg. 3.*

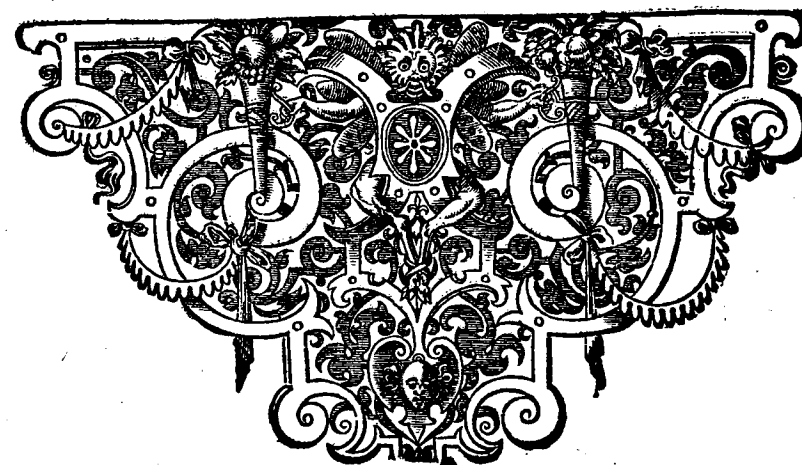
^d Hæc & retinacula. *respexit ad Maronis verba, & frustra retinacula tendens, Georg. 1.*

^e Antella -- Postella. *Lege Antillena & Postillena inuitis libris omnibus. Nam vitium proculdubio natum ex notationibus. Gloss. Antillena ἐπίτροπος. Postillena verò etiam legitur in Casina Plauti.*

^f Cingulum hominum -- cingulis. *de Seru. Æn. 9.*

^g Caballus sagmarius -- mula sagmaria. *Eod. modo legendum apud Seru. Æn. 1. ad illud: fertisq. recentibus halant. non saginarius. Vid. Suid. in ἀγάμα.*

FINIS.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DIFFERENTIARVM

siue de proprietate sermonum.

LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

Isidorus Lectori Salutem.

Plerique veterum sermonum differentias distinguere studuerunt, subtilius inter verba & verba aliquid indagantes. ^a Poëta autem ^b gentiles necessitate metrica, cōfuderunt sermonum ^c proprietates. Sicq. ex his consuetudo obtinuit, pleraq. ab ^d auctoribus indifferenter accipi, quæ quidem quamuis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cuius exemplum, ipse paucissimas partim edidi, partim ex auctorū libris deprompsi: tibiq. Lector, pro ^e delectatione subnotaui.

^a *seruius ad ill. 1. Aenei.* nemora inter frondea. ^b *Alias* Gentilium. ^c *Al.* proprietatem. ^d *Al.* auctoritatibus. ^e *Al.* pro delectatione legentium.

De litera A.

1 Inter Aptum, & Vtile ^a: Aptum ad tēpus: Vtile ad perpetuum.

2 Inter Amicum, & Socium: Amicus cōstat affectu: Socius re: quia consortio cōstat.

3 Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciā: Abrogans demit, id est, negans.

4 Inter Auarum, & Cupidum: ^b Auarus est, qui ^c suo non vititur: Cupidus, qui aliena desiderat.

5 Inter ^d Amorem, & Cupidinem: Aliud ^B est, inquit Cato, Philippe, Amor lōgē, aliudque Cupido. Accessit illicō alter, vbi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alij verius, Amorem & bonū dixerūt, & malū: Cupidinem semper malum. ^e Amoris quadripartita differentia est. Est enim iustus Amor, pius, crudelis, obscœnus. Iustus amor est vxorum, pius filiorum, crudelis cōtra naturam, vt Pasiphaë, obscœnus meretricum.

6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, ^f quæ inchoantur, & vltro veniunt: Auguria, quæ ^g cōsulantur, & cōsequuntur.

7 Inter Argumentum, & Argumentatio-

A nem: Argumentum est, quod in principio libri breuiter causam pandit: Argumentatio est, quæ in disputatione fidem ^h assertionibus facit.

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura liberalis: Artificium verò ⁱ gestum manibus constat.

9 Inter Absconditū, & Absconsum: Absconsum est, cuiuslibet arte celatū: Absconditum verò, naturaliter abditum. Conditū est enim, non consum. Inde & consucere dicitur, quando ^k rupta atq. aperta quæque ^l texuntur. Porro ^m occultum ab occultendo, id est, claudendo, dictū. ⁿ Arcanum verò ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. ^o Inde & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Inde & ^p Arca, eò quòd arceat ^q furē. Inde & ^r Arcus, eò quòd arceat aduersariū.

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum significat, & personam: Antea tantum tēpus.

11 ^s Inter Accubuit, & Recubuit hæc differentia est: Accubuit in triclinio conuiua: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: adcumbere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit: Abscedit, quod à parte qualibet se subtrahit. Quod

verò à medio diuiditur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quòd ¹ Adulteriù est, alienã vxorẽ appetere. Fornicatio verò nõ est adulteratio matri monij fœderis, sed cù alijs solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: ¹ Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantum: ² Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: ³ Arduum, excelsum est cum aliqua difficultate. Item altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelsis; ima in alto.

15 Inter ¹ Adnifum, Innixum, Subnixum, & Obnixum: Adnifum, ² conantem ad aliquid: Innixum ³ innitentem in aliquid: vt si quis baculo innitatur, aut columnæ. Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: ⁴ Obnixum autẽ obstinatum, vel ⁵ perseverantem.

16 Inter Alloqui, ¹ Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & iubentis. Obloqui, obrectantis, Eloqui oratoris.

17 Inter ¹ Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiusq. sic vitur, vt distinguat, atq. amare ponat pro ardentem amare; at diligere pro leuius amare. Sicut in Epistolis ad Brutum: Vale, inquit, & nos ama: vel, si id ² maius est, ³ dilige. Et rursus: sic igitur facies, me aut amabis; aut, quo contentus sum, diliges. Item ⁴ ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorẽ, quẽ erga te habebam, posse aliquid accedere: tantum accessit, vt mihi nunc deniq. amare videar; antea dilexisse. Alij dixerunt amare nobis naturaliter insitum; ⁵ diligere verò electione.

18 Inter Abijcere, & Projicere distat: quòd enim in despectione est, & neglectum, abijcitur. Quod verò foris est penitus à salute, & à beatitudine alienum, hoc projicitur. ¹ Projicere autẽ dictum, quasi porrò abijcere.

19 ¹ Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. ² Degeneres animos timor arguit. Vnde & Argumenta dicuntur, quæ causam ³ ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, ¹ & Respicere, &c. Aspicimus ante nos, Respicimus retrò, Suspicimus sursum; Despicimus deorsum; Inspicimus introrsum: ² Prospicimus longè: Cõspicimus circumquaque. Item Aspicimus

A præsentia: Respicimus præterita: Prospicimus futura. Qui autem in dexteram la-uamq. se conuertit, hæc adspicit, non aspicit. ¹ Notandum sanè, ² quòd si & despicens dixerimus, ³ nonnunquam diligenter ⁴ inquirere significamus. Item ⁵ Circuminspicere, ⁶ quæ nec cernere possis. Nam ⁷ Circuminspicere, est quærere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspicere est: ¹ Intendere verò criminari, aut ad cædem, aut ad iniuriam: ² Perrarò tamen in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quòd tam boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur tantum boni.

24 Inter ¹ Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere ² consuescere.

25 Inter ¹ Adnuntiatum, ² Nuntiatum, & Denunciatur: Adnuntiatum de futuro: ³ Nuntiatum de longinquo: Denuntiatum ⁴ de præsentia: Renuntiatum de excusando, & repudiando.

26 Inter Aduocatur, Inuocatur, & Euocatur: ¹ Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstiturus auxilium: Euocatur ² præbiturus obsequium.

27 Inter ¹ Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestam: Perducitur ad ² studia: Deducitur ad honorẽ.

28 Inter Adficimur, ¹ & Afficimur: ² Adficimur honore: ³ Afficimur iniuria.

29 Inter ¹ Aduersum te, & Aduersus te: Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, imitator.

30 Inter ¹ Alterum, & Alium: Alter de duobus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine vno esse non potest.

31 ¹ Inter ² Apparet, & Paret: ³ Apparet qui videtur, ⁴ Paret, qui obsequitur: ⁵ nõ regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter ¹ Aditum, & Ostium: Aditus quibus ² admittitur: Ostium, quo ³ excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Iudicem: Arbitr ex voluntate fit: ¹ Iudex ex lege.

34 Inter Aduenam, & Conuenam: ¹ Aduenam de vno loco venientes: Conuenam de diuersis.

35 Inter Albũ, & Candidum: ¹ Albũ natura: Candidũ studio siue cura: Albus ergo capillos; ceram candidam dicimus. ² Itẽ Candidũ est quadam ³ nitenti luce perfusum: Albũ verò quòd Auroræ cõstat esse vicinũ.

36 Inter Albentem, & Albescentem: Albentem

bentem dicimus eum, qui iam ¹ Albatus: Albescentem, cum qui incipit.

37 Inter Animum, & Animam hoc interest: quòd ¹ Animus consilij est: Anima vitæ. Ista semper eadem est: ille pro affectu mutatur. Item mentem antiqui ab animo separauerunt: Mentem, vt sciat: Animũ verò vt velit aut possit discere: ² Præterea nonnunquam & Animus pro viribus ponitur.

38 Inter Aluum, & Ventrem, & ¹ Vterũ: Aluus interius receptaculum cibi est, quo fordes defluunt: Vt Sallust. ² Simulans sibi aluum purgari: Venter est aspectus ipsius partis extrinsecus, vt Iuuenalis: Montani quoq. venter adest. Vterus autem propriè prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri necessitate variatur.

39 Inter Arma, & Tela: ¹ Arma sunt, quibus ² defendimur: ³ Tela, quæ ⁴ mittimus. Item Arma belli sunt: Armamenta nauũ.

40 Inter ¹ Alluuium, & Colluuium: Alluuium consumptio est riparum ex aquis: Colluuium autem congregatio fordium: quæ fit à fluxione multa.

41 Inter ¹ Aquatum, & Aquosum: Aquatam potionem rectè dicimus: ² Aquosum locum, qui ex se aquam fundit. Ita & meracam potionem, merosum autem vinum appellamus.

42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum contrarium ¹ est Opaco: quasi apertum cælo vel soli ² sine horrore frigoris. Et est Apricum, ³ quasi ⁴ sine flatu & frigore. Hinc & Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contra ⁵ Opacum condensum est, & vmbrosum: ⁶ sicut & Amœnum. ⁷ Amœna autem dicta eò quòd amentur.

43 Inter ¹ Aceibum, & Aceruũ: Aceruus per duas vv. scribitur & significat ² molem. Acerbus per b. scriptus, significat immaturum.

44 Inter ¹ Arbos, & Arbor: Arbor interdum & sine fructu: Arbos verò non nisi fructifera. Similiter Sylua, & Nemus: Sylua interdum est fructuosa: Nemus verò arbores vmbrosæ & infructuosæ intelliguntur.

45 Inter Acerbum, & Immaturũ: Acerbũ est longè à maturitate positum: Immaturũ verò proximum maturitati.

46 Inter ¹ Auenã, & Habenã: Auenã per v. litterã herba est: Habena per b. litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putat: quòd his equos habemus, hoc est tenemus, vnde & equi habiles dicti.

47 Inter Auem, & Volucrẽ: Aues dicimus, quæ per aëra ¹ leuibus volitant ² pinnis: Volucres autem non solum aues vocamus, sed quadrupes nimia pernitate currentes: sed tamen cum adiectione: vt puta volucrẽ equum, volucrem tigridem. Vt est illud Pacuij: ³ Volucris currit axe quadriga. ⁴ Nã & sagittæ volucres dicuntur: quòd his ⁵ pinnæ conglutinantur. Nam sine adiectione tantum alitem sonat.

48 Inter ¹ Anguem, Serpentem, & Draconem: In mari Angues: in terra Serpentes: in templo Dracones. Vt Virgilius: Tranquilla per alta angues: & paulò post: serpens amplexus vterque. Item: Delubra ad summa dracones.

49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum auro factum: Auratum ex alia materia factum, & mixtum auro operitur.

50 Inter Animalia, & Animantia: ¹ Animalia sunt, quæ habent animã: Animantia tantum ad animos pertinent.

51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ventum significat: Ostrum verò purpuram.

52 Inter Annuit, & Abnuit: ¹ Annuit cõsentit: ² Abnuit denegat.

53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materia: Es verò verbum est.

54 Inter Animum, & Animam: Anima sine differentia: Animus verò varius est: ¹ quòd Animo sapimus: Anima, qua viuimus.

55 Inter ¹ Ad, & At: Ad præpositio est: At verò coniunctio.

56 Inter Adiuro, & Abiuro: A diuro rogo, Abiuro nego.

57 Inter ¹ Apud, & Penes: quòd Apud te tunc dico, quum aliquam partem omnem significo. Nam Penes possessionẽ significat: Apud autem quasi corpus & librum; non ² possessio. Dicimus autem, apud te habeo argentum meũ, non penes te: quæ ergo redduntur apud te habeo, quæ possidentur, penes te habeo.

58 Inter Amburere, & Comburare, & Sepelire: Comburare est igni dare: Amburere ex vtrãque adurere: ¹ Vtere est igni adurere penitus, & ad medullam ignem sentire. ² Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere & ossa. Inde Virgilius: ³ Corpus humo patiã tegi, ⁴ Aut si qua id fortuna vetabit, Absenti ferat inferias, decoretq. sepulcro.

59 Inter Audacem, & Temerarium: ¹ Au-

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad forum, significatur aliquis locus, in quem iimus: In forum, in ipsum forum.

61 Inter Afrum, & Africum, & Africanū: Afrum dicimus ciuem: Africum ventum: Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: Agnoscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter Auferre, Adimere, & Eripere: Auferimus rem, quā dedimus: Adimimus: Eripimus, quod ab aliquo rapimus.

64 Inter Agere causam, & Dicere: quod Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Vndam: Vnda semper in motu est: Aquā verò statua. Porrò imbres nubium sunt: Latice fontium. Nam latex proprie liquor fontis est: & dictus, quòd in venis terræ lateat.

66 Inter Æquora, & Maria: Æquora, nō tantum aquæ, sed & campi propter æqualitatem dicti: Mare autem, tantum congregatio aquarum.

67 Inter Æuum, & Seculum: Æuum tantum tempus ostēdit: Seculum verò perpetuitatem, & tempus. Vnde & in secula seculorum dicimus.

68 Inter Æquum, & Iustum: Iustus quippe ex lege est, quasi ius custodiens: Æquus autem est, qui secundum naturam iustus. Etenim iustus à iure viuendo, id est, iuxta quod ius est faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum, & Ægrotum: Æger proprie animo mœtus: nam corpore Ægrotus dicitur. Proinde Æger est, & tristis, & malè valens: Ægrotus autem, siue Ægrotās tantum modò malè valens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotationē: Sicut Ægrotatio in corpore, sic Ægritudo in animo nomen habet nō seiuunctū à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id est, causa efficiens Ægritudinem in animo: tanquā Ægrotationem in corpore.

A.

- a C. Fronto. Aptum loco venit, & tempori: vile vsus fecit.
- b Etymolog. lib. 10. littera A. & C.
- c al. sua.
- d Vid. Non. in voce Cupido.
- e al. iam horum.
- f Malim: quæ inchoanti quid vltro ven.
- g Consolantur al. m. s. cōsulantur, al. cōsultantur.
- h al. assertionemque.

- i al. gestu & manib.
- k al. erupta.
- l al. trahuntur.
- m al. occultatum.
- n Seru. ad ill. Æneid. arcana mouebo. Ipse etymolog. lib. 20. cap. 9.
- o Etymolog. lib. 15. cap. 2.
- p Varro 4. de ling. Lat. dict. arca, & ipse lib. Etymolog. 20. cap. 9.
- q Visum est in etymolog.
- r Etymolog. lib. 18. cap. 9.
- s Vide Acron Odè. 27. lib. 3. Horatij.
- t Etymolog. lib. 5. c. 26.
- v Seruij verba sunt ad ill. 2. Æn. terris iactatus, & alto. Altum tamen sciendum est, quod & superiorē, & inferiorem altitudinem significat.
- x Etymolog. lib. 10. l. t. s.
- y Sic Seru. interpretatur illud Georg. 2. Ardua palma, aut alta, aut ad quam difficile peruenitur.
- z Adnixum in vno m. s. Seruius tamen, quem Isidorus ferè sequitur, alteram scripturā magis probat, ad illud, 1. Æn. Triton adnixus acuto, & c.
- a al. conari.
- b al. inniti ad.
- c Versus glossarium ἀντιχορῆα. Non. contra aduersarium colluctantem.
- d al. perseuerans.
- e Ex Agratio.
- f Vid. Non. dict. amare, & diligere.
- g al. minus.
- h al. diliges.
- i Fam. lib. 9. Ep. 24.
- k Tunc diligentia Etymol. lib. 9. littera D.
- l Macrob. lib. Satur. 6. c. 4.
- m Ex Agratio: in quo malè pro compensare est compensare, desuntque illa, modò accusare, modò aliquid, sicut in Parisien. editione.
- n Æneid. 4.
- o Causam causa est in Agrat.
- p Ex Agratio, in quo malè est aspicimus sursum, qui hinc emendandus.
- q al. perspicimus.
- r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. Despiciens mare veliuolū.
- s al. quia Seruius.
- t Seru.
- v Inquirens Seruius.
- x f. circumspicere.
- y al. quærit cernere.
- z f. circumspicere.
- a Interpretes Terent. act. 3. scen. 4. Eunuch. proprie intendere est crimen in aduersarium iacere.
- b al. prò raro.
- c Ex Agratio: Vid. etiam Non. in dict. adolere.
- d Fortè legi possit ex Seru. ad ill. 6. Æn. modis inolescere miris, concrefcere, proprius tamen vero existimo, vt ex Agratio legamus inolescere coaugmenti, addamisque tertium membrum: exolescere euanescenti.
- e Ex Agratio.
- f al. enuntiat.
- g al. denuntiat, & renuntiat.
- h al. enuntiat.
- i al. in præsent.
- k Afcon. Pedian. in Diuinationem.

- l Al. præstiturus.
- m Ex Agratio, in quo pro abducitur, est adducitur.
- n Al. studium.
- o Agrat. afficimus honore, afficimus iniuria, qui hinc fortè emendandus.
- p Al. afficimur.
- q Al. adficimur.
- r Ex Agratio.
- s Ex Agrat. Vid. Seru. ad ill. 11. Æn. Harum vnam iuueni, & ipse etymolog. lib. 10. littera A.
- t Ex Agratio, & Seru. ad ill. 1. Æn. Apparent rari nates. Vid. etiam Fest. dict. apparet.
- v Al. adparet, & apparet.
- w Al. adparet.
- y Al. apparet.
- z Al. Hac ab Agratio absunt, & rectè.
- a Videtur differentiam concinasse ex pluribus verbis Seruij ad ill. 6. Æn. Ostia iamq. domus patuere. Habes hæc etiam lib. etymolog. 5. c. 7.
- b Al. admittimur.
- c Al. excludimur.
- d Varro 4. de ling. Lat.
- e Ex Seru. ad ill. 8. Æn. Tum manus Aufonia. ipse etymolog. lib. 10. littera A.
- f Ex C. Fronto. & ipso etymolog. lib. 10. littera G.
- g Ex Seru. ad ill. 3. Georg. color deterrimus albis. Ex quo pro Auroræ leg. Pallori.
- h Al. ante.
- i Al. albus.
- k Etymolog. lib. 11. cap. 1.
- l Etymolog. lib. 10. littera A. Animosus quod sit animis, & viribus plenus.
- m Ex Seru. ad ill. 2. Æn. vterumq. armato milite complent. Ipse etymolog. lib. 11. c. 1.
- n Ex fragmentis incertorum lib.
- o Etymolog. lib. 18. c. 5. Aliud discrimen apud Fest. dict. arma.
- p Al. defendimus.
- q Seru. ad ill. 9. Æn. telorū effundere cōtra Omne genus.
- r Al. emittimus.
- s Etymolog. lib. 14. c. 9.
- t Ex Agratio, in quo tamen pro aquatum, est aquaticum.
- v f. Addendum ex Agratio, quæ aquam aliunde recipit. Aquos.
- w al. Est opacum quasi opertum cælo.
- y al. In horrore.
- z al. quia.
- a Puto mendum subesse scribendumq. ἀνευ ἀπρίκων, id est, sine frigore, sic & in Seru. leg. ad ill. 5. Æn. apricis statio gratissima mergis. & 6. Æn. ad ill. terris immittit apricis. Vid. Fest. dict. apricum. ipse etymolog. lib. 3. cap. 18.
- b Sic Festus dict. opacum.
- c Sic etiam vetus Glossar. Amœnum interpretatur ἀμύμονος τόπον.
- d Ipse etymolog. lib. 14. c. 3. Fest. dict. Amœna, Seruius ad illud. 5. Æneid. amœna piorum, & 6. amœna vi recta.
- e Ex Agrat. ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
- f Al. mobilem. Agratius malè.

- g Ex Agrat. & ipse etymolog. lib. 17. c. 6.
- h Ex Agrat. 46. ipse etymolog. lib. 20. c. 16.
- i Al. leuius.
- k al. pennis.
- l al. Volucris erit ex quad.
- m al. sedet.
- n al. pennæ.
- o Ex Seruio ad locum. 2. Æn. citatum ad verbum.
- p C. Fronto, animantia animus facit, animalia animam habent.
- q Vid. Non. dict. innuere, & annuere.
- r Sic veteres membrana vocum in Terentio explicatar. abnuo, nego, subtraho.
- s Non Marc. dict. animus, & anima.
- t Etymolog. lib. 1. c. 26.
- v Vid. Fest. dict. apud.
- w Al. possessionem.
- y f. Legend. vri est penitus, & ad medullam ignem sentire. Nam dictiones, est igni adurere, ex illis superioribus, est igni dare, sic malè irrepserant.
- z Etymolog. lib. 11. c. 22.
- a Corpus humo patiari tegi. 10. Æn.
- b Æn. 9.
- c Ex Agratij mente, temeritas sine consilio, audacia post consilium. C. Fronto. hinc forte emendandus, audax non timet, temerarius non prouidet: nam malè alioqui, audax non prouidet, temerarius non timet.
- d Seru. ad illud. 8. Æn. Accipio, agnoscoq; libens.
- e C. Fronto. Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus; eripit, qui plus valet.
- f f. Iulsi, vt infra littera R.
- g Al. alio.
- h Ex Seru. ad ill. 2. Æn. quæ me æquora possunt.
- i Non dict. æquor.
- k Seru. ad ill. 6. Æn. quem tibi longæuo. Æuum (inquit) proprie æternitatis est. Vnde quis in Isidoro forte legendum censet. Æuum tantum perpetuitatem ostendit.
- l Etymolog. lib. 10. dict. æquus, littera A.
- m Ex C. Fronto, & Agratio.
- n Ex Seru. ad ill. 1. Æn. curisque ingentibus æger. Interpretes Terentij, act. 1. scen. 2. Andr.
- o Al. vt Cicero Tuscul. 3.

De littera B.

71 Inter Benignitatem, & Bonitatē Stoici ita definiunt: quòd Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem inuitans: Bonitas autem benè quidem facere & præstare quod poscitur parata est: non tamen nouit suauis esse consortio, & sua cunctos inuitare dulcedine.

72 Inter Bearum, & Felicem: Beatus sibi tantum est: Felix: & alijs. Vt est illud Virgilianum: Sis felix nostrumq; leues quæcunq; laborē. Felix autē dicitur, per quē

datur & accipitur felicitas: vt felix tempus, A
felix locus, felix euentus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus:
Beatus animo, Honestus moribus, Fortuna-
tus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare: Bibere naturæ
est: potare luxuriæ.

75 Inter Balneum, & Balneum: In profa
quotidiano sermone Balneū, in versu Bal-
neum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas: f Barbam ho-
minum, Barbas pecudum, vel herbarum di-
cimus: Barbas & hominum: vt apud Virgi-
liū: Barbas in canāq. menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinū: Buccina
est tuba, qua signum datur in s hostes: Bucc-
nus ipse clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prælium: h Bellū in-
dicatur: prælium geritur. In i bello enim nō
statim prælium: in prælio autem statim &
bellum. Vnde & apud antiquos k tuba præ-
lij signū erat, belli buccina. Item bellū totū
est, id est, totus conflictus, vt l Iugurthinum,
Ciuile, Punicum. Pugna vnus diei: m Præ-
lium pars pugnæ, licet, & pugna duorum sit
aliquando, & sine ferro: vnde & à pugno di-
cta est.

79 Inter Balsamum, & Oprobium: n Bal-
samum est arbor ipsa, Oprobium succus
collectus ex arbore. Nam opus dicitur suc-
cus: Probatio autē Balsami, vt dicit Plinius,
hæc est: quod si cōtra solem feratur, & cor-
ruptum non sit, manum ferentis exurit.

80 Inter Bassos, & Bassus: o Bassos nomina
propria sunt: P Bassus verò appellatiua nomi-
na sunt.

81 Inter q Barbarismū, & Solæcismū: Bar-
barismus fit in vna loquela: Solæcismus in
pluribus.

B.

a Al. distinguunt.

b Hoc sensu & Frōto. Beatus, qui apud Græcos μα-
κάριος.

c Ex Seru. videtur ad ill. 1. Æn. Sis felix, & illud eclog.
5. Sis bonus, d felixq.

d Al. sequenter & alij.

e Al. quemcumq.

f Ex Seru. ad ill. 3. Georg. Barbas in canāque menta,
Porro locus, quem Isidorus citat, est ex 6. Æn. in quo pro-
crines, barbas legisse constat.

g Al. hostem.

h Vide Seru. id illud, 8. Æn. qui sese in bella sequan-
tur.

i C. Fronto.

k Ex Seru. 11. Æn. ad illud, bello dat signum & ipse
Etymolog. lib. 18. c. 1. & 2.

l Al. Iurgium.

m Sic Non. dicit. bellum.

n Ex Seru. ad illud. 3. Georg. Balsamāq. & baccas.

o Vetus Glossar. Bassus & υχολος.

p Al. Bassos,

q Etymolog. lib. 1. c. 3. 2. Vid. Agell. lib. 5. c. 20.

De litera C.

28 I Nter Cælū, & Æther ita distinguitur:
quod nō a tantū ille b astriferus locus:
sed & iste aër Cælum vocatur. Æther autē
sublimior cæli pars est, in quo sidera consti-
tuta sunt. c Sanè & Æther aër igneus est su-
perior: Æthra verò lux & splendor est
Ætheris.

83 Inter Cras, & Crastinum: Cras ad tem-
pus pertinet, Crastinum ad opus eiusdem
temporis.

84 Inter Castitatem, & Continentiā hoc
interest: quod Castitas est corporis incor-
ruptio: Continentia verò post corruptionē
d sexui renunciatio. * Primū ex his felicitatis
est, non esse, quod metuas: secundū vir-
tutis est, prosternere hostem libidinis, à quo
totiens victus atque deiectus es. Quo pri-
mum cedere humilitatis est: secundum pa-
tientia. * Harū prima felicitatis est, nō nos-
se in totum, à quo postea liberari optabis: Se-
cunda verò virtutis c contemnere vitium,
quod optimè noueris. Alij Continentiam in
f coniugijs specialibus, Castitatem in virgi-
nibus intelligunt. Item quidam Castitatem
accipiunt in mente: Virginitatem verò in
corpore. Illa est autem vera castitas, quæ nec
corpore, nec mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Cla-
mor rationabilium, Clangor irrationabiliū:
vt anserum, vel tubarum.

86 Inter Criminatorē, & Criminantem
hoc interesse auctor Orbilius putat: quod
Criminator sit, qui alteri crimen inferat, &
id sæpius faciat: Crimilians autem, qui cri-
men inferat, & cum suspitione quoq. id fa-
ciat, quare quis magis noxius videatur. Vt
Afranius. s Nō sum, inquit, tam h criminosa,
i quàm tu, Vipera gannire ad aurem nun-
quam didici k Dominicam.

87 Inter Callidum, & Versutum: l Callidus
est in disputando subdolos: m Versutus autē
cuius mens in negotiorum actu ad quamli-
bet fraudem facile vertitur. Ergo n Callidū
non pro astuto tantum, sed pro astute docto
dicimus: Versutum autem ab eo quod ani-
mum

num citò verrat. Vnde & o Plautus: Verfu-
tiores, quàm rota p figularis.

88 Inter q Curam, & Sollicitudinem: Sol-
licitudo moderata est, atque temperabilis:
r Cura verò sine moderatione est, vnde &
Cura dicta est eò, quod cor vrat.

89 Inter Cognitionē, & Agnitionē qui-
dam sic distinguunt: quod Cognitione eor-
um sit quæ ante non sciuiimus, & ea postea
scire permittimur: Agnitione verò eorum, quæ
prius scientes, deinceps scire desiuimus, co-
rūmq. postea recordamur.

90 f Inter Commentarium, & Commen-
tum, & t Comicum: Commentarium liber:
Commentum vel Commentatū volumen,
idest, ex diuersis libris v comatum: scilicet ex
veteri & nouo testamento.

91 Inter Coram, & Palam: Coram ad per-
sonam refertur: dicimus enim, Coram illo:
Palam autem persona caret, quia id ipsum
significat, quod omnes sciunt. Ergo Coram
ad personam certam refertur, Palam ad
omnes.

92 Inter Cauum, & Cauatum: Cauum na-
turaliter: Cauatum manu.

93 Inter Circiter, Circa, & Circum: Cir-
citer ad numerum referendū est: Circa ad
locum & tempus: Circum verò vndique.
Ergo x dicimus, circumisse nos orbem, non
y circasse.

94 Inter z Circumpedes, & Antepedes:
Circumpedes sunt obsequia seruorum: An-
tepedes amicorum.

95 Inter a Contingit, Obtingit, Euenit, &
Accidit: Contingit euentu: Obtingit sorte:
Accidit casu: Euenit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Obiurgare, & Castiga-
re: Corripimus verberibus: Obiurgamus
verbo: b Castigamus verbis, cædibus, & ver-
beribus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est
terrena lucra, vel quælibet mundi desideria
inaniter quærere: Ambire verò honorum
gradus vel ordines potestatum appetere.

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tā-
tū vocibus, vel clamore insonare est: c Cane-
re autem interdum modulari, interdum
vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter d Conscribere, Exscribere, & reli-
qua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa
simul scribere. Exscribere, quod alibi scri-
ptum sit transferre. Transcribere, quum ius
nostrum in alium transit. Inscribere accusa-
tionis e est. Adscribere f assignationis: Descri-

bere g dictionis, vel h ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Con-
struere est ædificare: i Destruere verò, ex-
terminare.

101 Inter Commodare, & Accommoda-
re: k Commodare est præstare aliquid: i Acco-
modare verò aptare.

102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere:
Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere
coriorum.

103 Inter m Consequimur, & Assequimur:
Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter n Consuescimus, Assuescimus,
Insuescimus: Consuescimus bona, Insuesci-
mus mala, Adsucescimus o vtraq.

105 Inter Capiro, & Capesso: Capiro ali-
quando: Capesso frequenter.

106 Inter Cunctos, & p Omnes: Cuncti
omnes sunt, si modo iuncti sunt, & simul fa-
ciunt aliquid. q Aliter Omnes dicuntur non
Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: Quod Cæte-
ri ex eodem numero sunt, Alij ex alio.

108 Inter Curulem, & Curialem: Curia-
les officiales publici: Curules verò sellæ,
in quibus magistratus sedentes iura red-
dunt.

109 Inter Censorem, & Censualem: Cen-
sores r enim iudices vocantur: Censuales ve-
rò officiales, qui censum prouincialem exi-
gunt. s Interim & t Censorium hominem,
pulcrum dicimus.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Pro-
pinquum: Cognatus eiusdem generis, Affi-
nis nuptijs veniens, Propinquus sanguine,
vel affinitate coniunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Inco-
lumē animo accipimus, Columem corpo-
re. Columen autem sanitas, vel v sustentacu-
lum est, x quod à Columna est factum: vn-
de & culmen, vnde & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum:
Comptum cura: Compositum natura.

113 Inter Crassum, y & Grassum: Crassum
corporis est z pinguedinis. Nā Grassari, a ani-
mi nimia crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obesum: Crassus pin-
guis est: Obesus plus est, quàm pinguis.

115 Inter b Cærulū, & Cæruleum: Cæ-
rulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore
confectus est natura. Nam Cærulū ipsum
colorem dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnē: quod in omni
carne corpus est: nō in omni corpore caro.

Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est: quod tamen caro non est. Dicitur autem corpus à corruptione, & caro à carento, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt, c Capillamenta summitates f arborum.

118 Inter Collum, & Cervicem: g Collum semper Cervicem, h Cervix autem dum singulari numero dicitur, significat collum: dum plurali, superbiam. Vt Cicero i in Verrem: prætores tu accusas? k Frange cervices.

119 Inter Concidit, & Concidit: Concidit, correpra media syllaba, significat cecidisse: Concidit, producta media, significat separasse.

120 Inter Casidem, & Galeam: Casis de lamina est: Galea de m corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: n Clypeum sentum, Clupeum o ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum & Clupeum: p Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago ab eo quod clueat, id est, dicatur, & nominetur & clara sit. Sic & inclutus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Riturum: Cōsuetudo est q solitæ rei vsus, & consensu duorum plurimorumq; factus. Riturum verò ad iustitiam r pertinet, quasi rectum, ex quo piurum, æquum, s sanctumq.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorē: r Cognitor non u nisi præsens à præsentem præsentem datur: Procurator autē & x absens constituitur aduersus absentem. Item Cognitor aduersus eum solummodò y lite z contendit, aduersus quem ad agendum cōstitutus est: Procurator verò apud omnes. Item Cognitor liti tantum dari solet, a id est iudicij expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter b Commune, & Epicœnum: Commune c generis est: Epicœnum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosum, pilosus & hirsutus.

128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antennarum: Corna vero porcorum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiēdo: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Caluum, & Caluatum: Caluus est natura: Caluatus manu. Inde & d decaluatus dicimus validè manu decaluator.

131 Inter c Circa, Circū, & Circiter: quod Circa est incerti loci de aliqua parte: Circū certi vndiq;: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Causam, & Rationem: quod Causa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Item f Causa est, propter quā fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Ciuile, & Ciuicum: g Ciuile est, quod ad ciuitatem pertinet: Ciuicum, quod ipsi ciues faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

C.

a Vtrumque ostendit Varro. lib. 4. ling. Lat. dict. calum.

b Falstrifer.

c Ex Seruio ad illud 3. Æn. nec lucidus æthra Siderea polus.

d Al. Sexus. p.

e Al. c. ea quæ optima.

f Al. coniugibus.

g Citat alterum versus Non. dict. gannire, ex prosa (Cætij. Rosa) Affranij.

h Al. criminofus.

i Al. quantum.

k Al. domini.

l Vid. Donat. in Terent. act. 3. Scen. 3. Adelp.

m Sic Fest. dict. Versutus, & ipse lib. 10. Etymolog. littera. C. & littera. R.

n Etymolog. lib. 10. littera. C.

o In Epidico, Scena, cuius princip. Fecisti iam.

p Al. Figulari.

q Aliter distinguit Donat. act. 2. Scen. 4. Phorm.

r Ex Seru. ad illud. 1. Æn. curisque ingētibus æger, & 4. Æn. iam dudum saucia cura.

s In vno manuscripto hac tantum. Inter commētarios & commentaria: commentarij libri, commentaria volumina.

t F. commaticum.

v F. concinnatum, aut commatum.

x Al. dicamus.

y Al. Circaisse.

z Ex Agrat. ad verbum.

a Vide aliud discrimen apud Agratiam.

b Al. c. cum credimus.

c Seru. in ill. 1. Æn. Arma, virumque cano. & 8. Æn. in limine adesse canebat.

d Ex Agrat. omnia.

e Vel occasionis Agrat.

f Significationis Agrat. male.

g f. dictionis.

h Ordinationis m. f. 1. & Agrat.

i Leg. destruere, nisi malis, præuenit Agratio, extruere verò in excelsum struere.

k Agrat. dict. commodatum.

l Non. dict. accommodat.

m Agrat. consequimur studio, assequimur voto.

n Ex Agratio.

o Al. vtrumque.

p Vid. Front. dict. omnes. Festus eadem ferè habet cum Isidoro dict. cuncti. & Ascon. Pedian. in Diuinationem.

q Apertior erit lectio, aliter omnes dicuntur, nõ cum cti. Vid. Seru. ad ill. 1. Æn. tota armenta sequuntur.

r al. tantum.

s al. interdum.

t al. censorem.

v Vetus glossar. columnina. ἐπιτυπυμῆα, & columen. ἐπιτυπυμῆα. dict. columna ipse etymolog. lib. 10. littera C.

x al. quia.

y Ex Agrat. crassari, grassari.

z al. pinguedo.

a & crud. est Agrat. aut animi, aut crudel.

b Ex C. Frontone. dictio autem natura loco mota possessioni suæ restituenda, legendumque, cæruleus est color naturæ.

c Sic lib. etymolog. 11. c. 1.

d Creando in etymolog.

e Capillamenta feminum, lib. 5.

f al. arboris.

g 2. Ex Seru. ad ill. 2. Æn. ceruici imponere nostræ.

Etymolog. lib. 11. c. 1.

h al. i. collus.

i Lib. 5.

k In altero exemplari. frangere ceruices & superbiâ inclinate, quæ, vt glossæmator, inducenda.

l Sic Acron. od. 3. lib. 1. Horatij in illo versu, ne quicquã Deus abscedit: exponit abscedit, separauit.

m al. c. fit.

n Ex Carisio. in C. Frontone: male, Clupeum armorum clypeum imaginis.

o al. ornamenta.

p Locus mutilus, quem sic ex Carisio suppleri posse existimo, Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus, ab eo quod est Clepo, κλεπῶ. Id est, celo: quum clypeum imago dicatur, & nominetur à clueo, quod clara sit. Sic & in Seru. ad ill. 7. Æn. nec clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent corpus ἀπὸ τῆς κλεπῶ.

q al. Solito rei consensu vsus d.

r al. pendet quia.

s al. l. respicimus.

t Fest. dict. cognitor. c. enim præsens à præsentem præside datur.

v al. iussu præsidis præsentem præsentem d.

x al. quem a. constituit.

y al. litem.

z al. defendit.

a al. item.

b Sic. lib. 1. etymolog. c. 6.

c al. gentis.

d Decaluationis mentio. Concil. Tolet. 16. c. 3. Emertiten. c. 15. & alibi, passim verò in legibus Visigothorum erasque perpetua infamia nota.

A In vno m. f. inter circa & circum, quod circa est de aliqua parte loci, circum vndique.

C. Frontone. Causa docet factum, ratio soluit ob-

cura.

g Acron. & Porph. in Od. lib. 2. Horat. ita tantum distinguunt, quod ciuicum antiqua figura dicatur, ciuile non item.

De littera D.

135 Inter Diurna, Diutina, & Diuturna: Diurna a à die dicta sunt, vt diurna merces Diutina dicta ab eo quod est, quod diudurauerit: Diuturna verò à perpetuitate dicta, quasi æterna.

136 Inter b Disertum, & Discretum: Disertus orator est: d Discretus est doctus, à discendo dictus.

137 Inter Diuitem, & Locupletem: e Diues est pecunijs: f Locuples autem fundis quasi g locorum diuitijs plenus.

138 Inter Defensorē, & Vltorem: h Defensor curat, ne fiat iniuria: Vltor id facit, ne impunè sit facta iniuria.

139 Inter Deformem, & Turpem: Deformis ad corpus pertinet: Turpis ad i animū.

140 Inter Dementem, & Delirum: k Demens est cuiuscunque ætatis amens, l & sine mente: m Delirus autem per ætatem mente defectus: Dicitur autem ita eò quod recto ordine; quasi lira aberret. Lira enim est arationis genus, n quum agricolæ o facta semente dirigunt p sulcos.

141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus immisericos, quasi diuina ira q in id adactus. r Atrox, crudelis, hoc est crudus, neq; s suavis,

142 Inter Dolum, & Dolorem: t Dolor est corporis incommoditas siue molestia. v Dolum verò occulta malitia, blandis sermonibus adornata.

143 Inter Dolum, Infidias, & Fraudes: Dolum animo fit: Infidia loco siue telo: Fraus circa fidem x mutuum.

144 Inter Dementiam, & Amentiam: Dementia temporale vitium est: Amentia perpetuum. y Dementia autem dicta, quasi diminutio mentis.

145 Inter z Distinctionem, & Subdistinctionē: Distinctio finem a sensus facit: Subdistinctio b suspendit.

146 Inter c Dimidium, & Dimidiatum: Dimidium, est æqua pars diuisa: Dimidiatum, vtique pars, d sed non æqualis.

147 Inter Diuertit, & Diuertit. e Diuortio est separatio: quum mulier à viro discedit.

f Di-

147 Diuertit verò, qui à s via vel ratione de-
restitit.

148 Inter ^h Deluit, & Diluit: Deluit pur-
gat ⁱ Diluit temperat. Lilius de morte Mi-
tridatis, ^k quòd quum diluisset.

149 Inter Dilectum, & Delectum: ^l Dile-
ctum à diligendo: Delectum ab ^m deli-
gendo.

150 Inter Directum, & Derectum: ⁿ De-
rectum per latum est: Directum per longū.

151 Inter Discernere, & Secernere: Dis-
cernit, qui in duas partes diuidit: Secernit,
qui ex multis seorsum multa eligit.

152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit
enim, qui semel idē pronuntiat: ^o Memo-
rat, non qui semel dicit: sed qui sæpius idē,
memoriæ conseruandæ causa, facit.

153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigi-
mus, quæ curua sunt: ^p Dirigimus, quum ali-
quò tendimus.

154 Inter Deportare, Comportare, & Ex-
portare: ^q Deportare est aliquid afferre: Cō-
portare in vnum locum conferre: Exporta-
re ^r tollere.

155 Inter Discedere, & Abscedere, &
cætera: Discedere per diuortium dicimus:
Abscedere per absentiam: Secedere per sin-
gularitatem: Decedere per mortem.

156 Inter Deduco, & Diduco: ^s Deduco
de amico ^t producendo: Diduco autem dis-
traho vel ^v diuido. Item quantū ad ^x equos
triumphales, refertur: Si equi, duxere trium-
phos: Si boues, ^y deduxere. Item quantum
ad naues: ^z Subducere in terram dicimus:
^a Deducere autem in mare. Vt, ^b Deducunt
socij naues.

157 Inter Duo, & ^c Ambo: vtique qui di-
cit ^d Duo, numerat: qui Ambo iungit.

158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar
est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine
pari.

159 Inter Duo, & Bina: ^e Cicero in epi-
stolis ad filium, Duas epistolas, non binas:
binas litteras, non duas. Quia numeri tan-
tum pluralis est nomen litteræ, quæ episto-
lam significant. Nam non dicimus bina, nisi
eā quæ singularem numerum non admit-
tunt: vt bina castra, bina arma. Ea autem di-
cimus duo, quæ singularem numerum ad-
mittunt.

160 Inter Domum, & Hospitium: Dornus
ad proprios habitatores pertinet. Nā Hos-
pitium tunc vocatur, quum aut aliquem re-
cipimus, aut quū ab aliquo ipsi recipimur:

^f vnde & qui venit, & ad quem venitur,
hospes dicitur. Sic Plautus: ^g Hospes neca-
uit hospitem captum manu.

161 Inter ^h Decentem, & Speciosum, &
Formosum: Decens motu corporis proba-
tur: Speciosus specie: Formosus, natura, siue
forma.

162 Inter Deformem, & Informem: De-
formis est ⁱ cui deest forma: ^k Informis vl-
tra formam.

163 Inter Decus, & Decorem: Decus ad
animum refertur: Decorem ad corporis speciē.

164 Inter Delatorem, & Dilatorem: ^l De-
lator, qui desert ad ^m accusandum: Dilator,
qui differt ad proferendum.

^B 165 Inter Draconem, & ⁿ Traconem:
Draco est immanis bellua: ^o Tracones ve-
rò sunt hiatus terræ.

166 Inter Diuitem, Potentem, Fortuna-
tum, Locupletem, & Honestum: Diues est
potentia, & virtute: Potens, quasi Deo pro-
ximus: Locuples fundis, quasi locis plenus:
^p Fortunatus, ^q subito factus beatus: Ho-
nestus moribus, & honore vsus.

167 Inter Do, & Cedo: ^r qui dicit Do, si-
gnificat quibus detur: Qui dicit Cedo, de
se tantum dicit.

^C 168 Inter ^s Deum, & Diuum: quòd Deus
semper est: Diuus fit.

169 Inter Damnum, & Iacturam, & De-
trimentum: Iacturam ^t scientes & vltrò pa-
timur: Damnum ^v subito, & non credentib.
nobis fit: ^x Detrimentum, leue damnum fit
in parte.

170 Inter Donum, & Munus: ^y Donum
Deo offertur: Munus hominibus.

171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta pec-
cata: Delecta electa.

172 Inter Delictum, & Iniustitiam: Deli-
ctum quidam leue putauerunt esse pecca-
tum, quasi ^z negligentis derelictum: Iniu-
stitiam verò immane aliquod sæuūque
commisum.

173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolum ter-
giuersatio: Dolor verò corporis inquietudo.

174 Inter Dolosum, & Inimicum: Dolo-
sus est qui occulta machinatione grassatur:
Inimicus verò, qui mala facit apertius.

175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco,
amicum: Diduco, distraho.

176 Inter Directum, & Derectum: ^a Di-
rectum in rectum vadens: ^b Derectum in
latere rectum.

177 Inter Disco, & Doceo: Discit, qui non A
nouit: Docet verò, qui nouit.

D.

^a Aliter adiecta nullo sensu.

^b Ex Agratio.

^c al. disertum.

^d Lege, desertus, est derelictus, à deserendo di-
ctus, Ex Agratij mente neutra harum lectionum, quas m. s.
habent, tolerari potest. al. disertus est doctus à disse-
rendo, &c.

^e Rectius forte Fronto. diues, quia diuidendi facul-
tatem habet. Varro à diuo deducit.

^f al. locis plenus.

^g Sic ferè Fronto. 9. Terent. Scaurus, & ipse Etymolog.
lib. 10. littera. L.

^h Sic & Fronto. vltio vindicat factum: vindicta vel
vindicatio futura prohibet.

ⁱ al. animam crimen. al. m. s.

^k Fest. dict. mentecaptum. Ipse Etymol. lib. 10. litte-
ra. D.

^l f. Ideft.

^m Non. dict. delirus, & ipse in Etymologijs.

ⁿ al. cum qua.

^o al. iacta.

^p In Etymolog. additur. in quos omnis seges decur-
rit, quod cum minime verum sit, fortassis & illic ea verba
tollenda, aut scribendum ex Non. in quos omnis vligo
decurrit.

^q Indignatus f. natus, vt Festus. Vide Seru. ad illud. 2.
Æneid. quæ mens tam dira.

^r Fest. dictione, atroces.

^s al. suassibilis.

^t Sic Cic. Tuscul. 2. Dolor motus asper in corpore,
à sensibus alienus.

^v Ipse Etymolog. lib. 10. littera D. dicit. dolosus.

^x al. iniuria.

^y Lib. 10. Etym littera D.

^z Etymolog. lib. 1. c. 18.

^a al. mentis vel sensus,

^b al. mentem suscip.

^c Agrat. & copiose Agell. lib. 3. c. 14.

^d al. si.

^e f. Diuortium.

^f Non. dict. diuortium.

^g Sunt enim diuertacula, quæ ab hoc verbo, se-
mitæ transuersæ à latere, viæ militares, Seru. ad illud
9. Æn. ad diuortia nota.

^h Ex Agratio.

ⁱ Vellauat, quòd tamen abest ab Agratio.

^k Ex lib. 102. vt constat ex Floti epitome, erat locus.

^l Ex eadem mente Agratius, diligi affectionis, deligi
iudicij.

^m al. eligendo.

ⁿ hinc legendum constat apud Agratium vnde sumptus
quoad sensum locus. directum in latera aptatum. Sic
& Etymolog. lib. 10. lit. D. directus est quòd in rectum
vadit.

^o Fest. dict. Memorare.

^p Sic Paullus ex Festo. Dirigere apud Plautum in-
uenitur pro discedere, sed discindere legit vir erudit.
Et quum aliquo. al. quum ad aliquem.

^q Forte scribendum ex mente Agratij de port. ea defer-
te, malè tamen ipse, deponere. Apportare est aliquid
afferre comp. &c.

^r De loco tollere Agrat.

^s Sic Seru. ad ill. 1. Æn. despiciens mare veliuolū,
deduco prosequor, diduco diuido.

^t al. perducendo.

^v al. seu pono. i. f. seu dispono.

^x Malim, currus.

^y al. duxere.

^z Ex Seru. ad ill. 1. Æn. subducere classem.

^a al. diducere.

^b 3. Æneid. al. diducunt.

^c al. duos ambos.

^d al. duos ambos.

^B ^e Ex Seru. ad illud. 8. Æn. frenaq; bina. Vide eundem
ad illud. 1. Æn. Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Al. Cic. epistolarum ad fil.

^f Ex Seru. ad illud. 8. Æn. Ne verò hospes, ne quærere.
^g Mostellaria scen. cuius initium. Habeo Neptūne
mag. grat.

^h C. Fronto. Decens in gestu est, & motu corpo-
ris, speciosus: malè legitur, formosus ab excellenti
specie dicitur, forma naturæ bonum, vnde etiam
formosus dicitur.

ⁱ al. fœda form.

^k Lib. 10. Etymol. littera. I.

^l Ex Agratio.

^m al. cauillandum.

ⁿ al. Truaconem.

^o al. Truacones.

^C ^p C. Fronto. cui fortè aliquid contingit.

^q F. substantia

^r C. Fronto. cedo sibi poscit, & est immobile: dat
qui non finire facit datum.

^s Ex Seruio ad illud. 5. Æn. genus alto à sanguine
diuūm.

^t al. scienter.

^v al. insolito & nobis nescientibus fit.

^x Sic Ascon. Pedian. 3. orat. contra Vetr. detrimentum
vel vnus partis dici potest.

^y Seru. ad illud. 5. Æn. strueremq; suis altaria do-
nis. Dona, ait, superiorum, munera inferiorum, & cla-
rius, C. Fronto, Donū quod dijs datur: munus, quod
amicis vel cliens, vel libertus officij causa mittunt.
Ipse ead. libro Etymolog. 6. c. 19.

^z f. negligentia.

^a al. defectum.

^b al. directum.

De littera E.

178 Inter Externum, & Hesternum: Hef-
ternum dicimus pridianum: Exter-
num autem extraneum, hoc est, alienum.

179 Inter Eloquentem, & Loquacem:
^a Sinceritas facundiæ Eloquentum est: ef-
fusa & incondita temeritas, Loquacium: Vn-
de est Sallustius: ^b Loquax magis, quàm
facundus. Et Cicero: Hunc loquacem esse
habitum, nunquam disertum.

- 180 Inter Expertem, & Expertum: ° Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, d ignarum.
- 181 Inter Exercitatum, & Exercitum: ° Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte vel studio peritus.
- 182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus qui oditur.
- 183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: f quod Ebrietas aliquando est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: g Neque Ebriosi regnum Dei possidebunt. Pulchrè autem quidam non ignobilis orator, quum ebrium h è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Quam sententia expressit, quodammodo nec mortuum eum fuisse, nec viuum.
- 184 Inter Euentum, & Euenta: Euentus ipsa res est: i Euenta autem dicuntur, quæ ab euentu veniunt.
- 185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quod Egestas peior est, quam paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas semper k turpis est.
- 186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest: vt pœnas expertus: Scientia autem in bono tantum.
- 187 Inter Emittit, & Admittit: Emittimus l alios à nobis: Admittimus alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.
- 188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: m Arbitrari iudicium animi proferre.
- 189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suum esse desijt.
- 190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur qui videtur, n vel adprobatur.
- 191 Inter Efferunt, & Eferunt: ° Efferunt qui p exportant, per duo ff. Eferunt autem qui q laudandum extollunt per vnũ ff. Cicero: Nimium fortasse hæc illi eferunt.
- 192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exsequimur r mortem, in qua vindicta est: Persequimur fugientem: Prosequimur, quum fungimur officio.
- 193 Inter Extemplo, & Illico: f Extéplo,

- A repentè vel statim, vel subitò: ° Illico mox, vel continuò.
- 194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, vt Cicero: lumina ciuitatis extincta sunt: restinctum verò incendium. Vt idem Cicero: subiectos propè iam ignes, circumdatòsq; restinximus.
- 195 Inter v Equitem, Equestrem, & Sequestre: x Sequestris dicitur, qui certantibus intermedius interuenit: per quem vtraque pars y æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet z in armis. Equestris verò locus vel ordo. Vt si dicas: ille homo Equestris est. Item a militat ille in Equestri ordine b.
- B 196 Inter Exanimem, & Exanimatum: c Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Vt est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.
- 197 Inter d Eu, & Heus: Eu interiectio dolentis est: Heus aduerbium vocantis.
- 198 Inter Ensem, & Gladium: ° Ensis est ferrum tantum: Gladius verò totus. Mucro autem non tantum gladii, sed & cuiuscunque reli acumen est. Item Gladium generaliter dicimus: Ensem in prælio: Mucronè in opere.
- C 199 Inter Spolia, & Exuuias: f Exuuiæ ducum sunt: Spolia priuatorum.
- 200 Inter eum, qui in insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: g Primò quod h Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palàm ei fuerint concessa. Ita fit, vt relegato, mentionem bonorum i in sententia i haberi, non profit, deportato noceat. Item distat & in loci qualitate. Quod cum Relegato quidem humanius transigitur: Deportatis verò solent insule assignari, quæ sunt asperimæ, quæque sunt paulò minus summo supplicio comparandæ.
- D 201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, vbi nunquam habitatum est: Desertum, vbi aliquando habitatum, & derelictum est.
- 202 Inter k Execrationem, & Iurationem: Execratio, l vtputa si malum non patior: Iuratio, si bonum mihi euenit.
- 203 Inter Expertum, & Experrectum: m Expertum, aliquid agnitum: Experrectum à somno.
- 204 Inter En, & Em: En, quum ostendis: Em, quum increpas.

- 205 Inter Ebrium, & Ebriosum: Ebrius ad tempus multum bibit: Ebriosus semper multum bibit.
- 206 Inter Æquum, & Equum: Equus, quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quando verò pro iusto n scribitur per æ. diphthongon geminata u u. est scribendum.

E.

a Varr. 4. de ling. Lat. Loquax, qui nimium loquitur, eloquens qui copiose loquitur. ipse etymolog. lib. 10. littera. C. & L.

b Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. c. 15. incertum vnde.

c Ex Seru. ad ill. 3. Æn. exercite fatis. Ipse etymolog. lib. 10. littera. E. dictionibus, expertus, & experts.

d De re vel causa quæ agitur: vt glossema reijciendum, nec Seruius agnoscit.

e Ex Seruij loco citato: exercite, inquit, fatigate: exercitatus peritus: exercitus laboribus: exercitatus studijs.

f Innuit idem discrimen Cicero. Tusc. quæst. lib. 4.

g 1. Corint. c. 6.

h al. à somno.

i Non. dict. euentus: ex libro. 1. Lucretij: Euentum dici poterit quodcumque erit actum.

k Epitheton Virgilianum, turpis egestas.

l al. à nobis ad alios.

m Non. dict. arbitrarij.

n al. animi nostri est.

o Ex Seruio ad illud 1. Geor. multo expectata labore, quin & expectare pro probare ab eodem vsurpatur. 2. Geor. crassaq; terga, Expecta,

p Eadem Agratijs, nihil tamen de duplici. ff. efferunt, inquit, qui portatur: & efferunt, qui laudando extollunt.

q al. asportant.

r f. laudando.

s Varr. lib. 6. de ling. Lat. extemplo est continuo, al. extemplo subitò, illico continuò.

t Non. illic significat statim mox.

v al. æquum.

x Seru. ad illud. 11. Æn. & pace sequestra: sequester est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. Et sic fere Fest. al. æquus.

y al. æqua fide æquatur.

z Dicitur illa vox in armis, ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. vbi agit de militibus equestribus, omittuntur & sane mihi suspecta sunt. Fortassis adiecerat equitè, etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilij loco. 3. Georg. Atque equitè docuere sub armis. Insultare solo. Non. dict. equitem & equites.

a al. miles.

b al. sequester suspector penoris dicitur. f. susceptor pignoris.

c Ex Seru. ad illud. 1. Æn. Exanimumque auro corp. & interpretibus Terentij actu. 1. Scen. 4. Andria & alibi.

A d Ex Agratio.

e Lib. 8. Etymolog. c. 6.

f Videtur ex Seru. ad illud. 11. Æn. ipso terre duces.

g Etymolog. lib. 5. c. 27.

h al. qui relegatum.

i Legi non haberi possit.

k Videtur ex Seru. ad illud. 2. Æn. vos aræ, ensesque nefandi: execratio est aduersorum deprecatio: iusiurandum verò optare prospera.

l f. vt malum non patiar.

m Ex C. Frontone. Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala: experrectus de somno.

n f. accipitur.

De littera F.

- B 207 Inter Fidelem, & Fidum: a Fidus amicus dicitur: Fidelis famulus. Itè Infidelis est, qui caret firmitate: Infidus, qui fide.
- 208 Inter Famosum, & Infamem: b Famosus est, de quo fama loquitur seu bene, seu male: Infamis verò, tantum malæ famæ est.
- 209 Inter Ferocem, & Ferum: c Ferox dicitur ansmus: Ferus leo.
- 210 Inter Fallacem, & Mendacem: Omnis homo fallax id agit, vnde quisque fallatur: non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicut Mimi, & Comœdiæ, & multa poemata, vbi mendacium delectandi potius studio, quam fallendi voluntate scribitur. Nam & omnes d ferè, qui iocantur, mentiuntur.
- 211 Inter Furiatum, & Furiosum: e Furiosus est, qui ferarum ritu fertur, & ab eo furor nunquam recedit: Furiatus qui furit ex causa.
- 212 Inter Furiosum, f Furentem, & Iratum: Furiosus est corde: g Furens causa: h Iratus merito.
- 213 Inter Ferocitatem, & Feritatem: Ferocitas sæpe laudi habetur. Est enim ferocitas militum: Et Ferox iuuentus dicitur. Feritas autem dirus animi habitus.
- 214 Inter Formidinem, Pauorem, & Metum, siue Timorem: Formido obijcitur vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, & maxime paruulis. Pauor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio: quæ tamen soluitur ratione vel tempore, nec stat. Item Metus est motus interior animi subitus, siue cordis, factus ex aliqua tristi recordatione.

Timor verò, est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porro timiditas animi, vitium sempiternum est. Nam Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquando Timor, Timiditas nunquam. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est quum temporalia bona, quisque sibi subtrahi perhorrescit: bonus, quum quanto quis Deum ardentius diligit; tanto eum diligentius offendere pertimescit. Nam timere interdum prodest, & decet, pro qualitate temporum atque causarum.

215 Inter Facinus, & Flagitium: ita videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrupendum animum & corpus suum, Flagitium vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt: quæ quum corruerint animum in Facinora profiliunt.

216 Inter Phantasia, & Phantasma: Phantasia est imago alicuius corporis visa, & cogitando postea in animo figurata: ut puta, aui, vel patris species, quem aliquando vidimus: ac, dum cogitando memoramus, Phantasia dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata: ut puta species aui quem nunquam vidisse meminimus: sed tamen eius species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergo speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nam figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmentoque memoriæ, ut accepta sunt, vel pariri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quilibet figurare cogitando facillimum est: sed, quum verum queritur, cauere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis coniectura: Phantasma verò rerum incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippe virtutum est: Fama verò vitiorum. Ennius in Achille. Summam tu

A tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona paratam gloriam: Maleuolentes enim famam tollunt beneuolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, pagani ita separabant: Quod enim fortuito venit, nulla palam causa, Fortunam vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis & statutum erat: ut puta, Fati esse dicebant, quod nascimur, quod occidimus: Fortunam quidquid in vita varietatis accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod verum est, Falsitas est: Fingere quod verum non est, Mendacium est. Vnde & Cato: Tu, inquam, si verum suppressis, Falsarius agnosceris: si falsa coningis, Mendax esse videris.

221 Inter Falsum, & Fictum: Falsum ad oratores pertinet: vbi veritas sæpe ita luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poetas: vbi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo quod verum non est: Fictum quod tantum verisimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique compendium est.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondosus verò est locus. Licet enim abundet frondibus: non tam est de frondibus totus. Sic & Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flekti, & Deflekti: Flekti est retro, & in proximum: Deflekti verò longius, & in deuium.

225 Inter Frui, & Vti hæc distinctio est: quod Fruimur, quo nequaquam carere possumus: Vtimur, quæ aliquando, nec semper habemus. Ac per hoc, Vti temporale est: Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frenere: Fremere, est furorem mentis, usque ad vocis tumultum excitare: Frenere verò propriè, dentes comprimere & concutere. Vnde fræna dicta, quod hæc equi frendant, id est, premant dentibus & mordeant. Hinc & frenetici dicti: eo quod dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est vbertim lacrymas fundere, quasi fluere: Plorare, est quasi cum voce flere: planere, cum lacrymis pectus, aut faciem tundere.

dere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egenes: vnde & g luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantum sollicitare terram: Effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel inuenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Familiari, & Obsequi: Familiari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quod Flagitare idem est, quod acriter interpellare: Flagitiare verò est impurare.

231 Inter Fugiunt, & Diffugiunt: Fugiunt pariter: Diffugiunt diuisi.

232 Inter Fatemur, & Confitemur: Confiteri propriè arbitrij est: Nam fateri, coacti est animi, non voluntatis.

233 Inter Fecisti, & Nunquid fecisti: percontandi differentia est. Nam quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? quo loco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquid fecisti?

234 Inter Fluit, & Defluit: Fluit quod naturaliter decurrit, ut humor: Defluit autem, quod ætate, vel vetustate dissoluitur: ut ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus, humore rerum, sanie viuorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod funere inquinatum est. Itaque funestus famulus dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat per litteram ad odorem refertur: per l. ad flammam & ignem. Nam quando incendium significat quod flatu alitur per l. dicimus: & quando odorem, quia fracta specie maior est, per r. enuntiat.

237 Inter Fratrem, & Germanum: Fratres dicuntur, qui ex eodem patre nascuntur, & non ex eadem matre. Qui verò ex eodem patre & matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex eadè geni-

A trice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: Valens verò ex præcipuis viribus, ut Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: Figura est artis: Forma naturæ.

240 Inter Farctum, & Partum: Farctum dicitur, qui non est editus, & intra ventrem iacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Lassum: Fessum, animo & cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Frameam & Machæram: Framea appellatur gladius, ex vtraque parte acutus, quam vulgo Spatam dicunt: Machæra autem, gladius est longus, ex vna parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus namque pacem præuenit. Nam posterius Pax accipitur, prius Fœdus initur.

244 Inter Flumen, & Fluium: Flumen, torrenem &c. Fluius, perennis aquarum decursus generaliter, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluius, cuius aqua: Torrens autem inde dicitur, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est, arefcit. Vnde & Pacuius flammeo vapore torrens torret. Porro Riuus vocatur, qui subito ex pluuia fit, celeriterque decurrit, ac deficit: Fons autem est caput aquæ nascentis. Amnis autem, fluuius est nemore & frondibus redimitus, & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: Fulgur, est splendor micantis nubis: Fulmen autem, mucro est feruidus, ventorum violentia è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autem hæc Fulgor, Fulgur, & Fulmen: Fulgor, qui tangit: Fulgur, quod incendit & vrit: Fulmen, quod findit. Et ideo cum trinis radijs finguntur.

246 Inter Florida, & Florulenta: Florida, sunt arbores & herba: Florulenta campi, vel prata. Sic & alia intelliguntur familia.

247 Inter Frumenta, & Fruges: Frumenta sunt arida & sicca: Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine, id est, eminente gutturis parte.

248 Inter Feras, & Bestias: Omnis bestia Fera, non omnis Fera, Bestia: Bestiæ namque sunt, quæ morfu vel unguibus sæuiunt:

vt pardi, leones, tigrides, à vastando dictæ. A Feræ autem etiam illæ sunt quæ et si non sæuiunt tamen syluestres sunt, dictæ autem feræ, quod & naturali vtantur libertate, & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos, & Fastos dies: Fasti vniuersaliter comprehensi, tam boni quam mali: Dies fasti, quibus sunt contrarij nefasti.

250 Inter Fastos dies, & Nefastos dies: quod Fasti dies sunt, quibus iudicia exercere, & causam dicere vel agere licet: Nefasti dies dicti, ab eo quod nefas sit, quicquã his diebus agere vel dicere, vel sacrum facere. Ergo festis diebus contrarij sunt nefasti.

251 Inter Festos dies, & Sollemnes: Festi dies ex consuetudine dicuntur: Sollemnes verò, qui ad omnes pertinent: vt parentalia. Vt quum quis defuncti officia expleuerit, dicitur sollempnia præstitisse.

252 Inter Fulmen, Fulgorem, & Fulgur: Fulmen, quod ferit: Fulgor est, quod apparet: Fulgur, quod conditur, si cadat de cælo.

253 Inter Fœdus, & Fœdus: Fœdus turpis: Fœdus, placitum.

254 Inter Fides, & Fidis: Fides in fide: Fidis de chorda.

255 Inter Fœnna, & Fœnus: Fœnna palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat, & Flagrat: Fragrat redolet: Flagrat, verberat.

257 Inter Fauorem, & Fauu: Fauor adiutorium est: Fauum verò mel.

258 Inter Furatum, & Furtatum: Furatum, eum qui furtum facit: Furtatum, quod furatur fur.

259 Inter Fatum, & Fatuum: Fatuum, segnem: Fatum verò, fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos, & Fastus: Fastus de superbia: Fastos de libris.

261 Inter Fœminam, & Femina: Fœmina de homine: Femina femora sunt.

262 Inter Forfices, & Forcipes: Forfices, id est fororias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: Adulterium est, coniugalis tori inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo coniugio solutus & vagus, ex plendæ libidinis consecrando licentiam.

Scripturæ autem solent fornicationem vocare omnem illicitam corruptionem: sicut est idololatria, & auaritia, ex quibus fit transgressio legis: propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificijs arcuatis quos fornices antiqui vocabant, in quibus meretrices constituræ prostitutebantur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Vnde & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

F.

- a Ex interpretibus Terentij, Act. 1. Scen. 2. Phorm.
 b Vide Non. dict. Fama.
 c Ex C. Frontone.
 d al. penè qui loquuntur.
 e Ex Seru. ad illud. 2. Æn. furiata mente Chorus.
 f al. furientem.
 g al. furiens.
 h Ex interpretibus Terentij act. 1. Scen. 1. And. & act. 3. Scen. 1. Hecyra.
 i al. abstrahi pertimescit.
 k al. hominum.
 l Ex Seru. ad illud. 1. Æn. generis fiducia vestra.
 m al. parata gloria.
 n f. male viuentes.
 o f. bene viuentes.
 p Ex Seru. mente ad illud. 4. Æn. quem dederat cursum fortuna peregi.
 q al. occiderit.
 r al. verè.
 s al. verè.
 t al. vera nobis comprimis.
 v al. iudicaberis.
 x Ex interpretum Terentij mente act. 1. Eunuch. Scen. 2.
 y Ex Seru. ad illud. 2. Æn. nemora inter frondea. Vnde locus antea mutilus, restitutus.
 z al. locus.
 a al. germineum, & germinosum.
 b al. à recto.
 Lib. 10. Etymol. littera. F.
 c al. imprimant.
 d Fest. dict. plorare.
 e Sic vetus glossar. plangoribus.
 f lucus.
 h vetus glossar. flagitauerit.
 i Male imputare. i. m. f. Impura res est.
 k Non. dict. confiteri.
 l Seru. ad illud. 4. Æn. Anna fatebor enim.
 m al. profiteri, id est.
 n Seru. ad illud. 3. Æn. Sanie tabo que fluentes, contra sentit. sanies mortui est, tabo viuentis, scilicet sanguinis.
 o al. in funere.

p Ex Seru. ad illud. 1. Æn. fragrantia mella, in altero m. s. erat, nam quando flammam & ignem, qui incendium significat. forte legendum, nam quando flammam & incendium significat, præunte Seruio.

q al. qui à fracta.

r al. pronuntiat.

s Sic lib. etymolog. 9. c. 6.

t Ex eod. lib. citato videtur legendum, ex eadem matre non patre, & infra, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. alioqui sibi contrarius Isidorus his duobus locis: & Seruio, vnde sumpsit ad illud. 5. Æn. Hæc germanus Eryx.

v al. eadem matre & patre.

x Interpretes Terentij actu. 3. Scen. 5. Hecyr. validus, robustus & habitior corpore.

y C. fronto. figura artis opus, forma naturæ bonum.

z al. hominis.

a Vid. Seru. li. 8. Æn. ad & ill. ter fessus valle refedit. Etymolog. lib. 10. littera. F. Aliter Verrius apud Diomedem lib. 1. quod fatigatus sit, cum quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cum quis labore deficit, vt lassus.

b al. corpore.

c Sic lib. 18. etymolog. c. 6.

d al. vocant.

e C. fronto contra: flumen idem fluit & manet: fluuius temporibus siccat. Est autem totus serè hic locus ex lib. 13. etymolog. cap. 2. ex quo verba fluuius cuius aqua, in fluuius decursus aquæ, mutanda videntur.

f Fest. dict. torrens, ex Antiope citat, porro dictio torret, & hic & in Etymol. in terræ, mutanda, legendumque flammeo vapore torrens terræ factum exulferit.

g Varr. lib. 4. ling. Lat. dict. fons, & Festus à fundendo.

h al. corpus.

i al. ex frondibus.

k Varr. & Fest. melius à circumeundo, aut circumnando.

l Sic serè Non. dict. fulmen.

m al. micantibus nubibus.

n al. fulgus. f. fulgos.

o al. fulgus.

p A Seru. dissentit, qui ad illud. 1. Æn. frugesque receptas, qui frumenta & fruges confundit, & lib. 1. Georg. filiqua quassante legumen.

q Ex Seruio lege: sub mento gutturis parte, sunt hæc lib. 7. Etymolog. c. 3.

r Etymolog. lib. 12. c. 2.

s al. à vi, qua sæuiunt, etymolog.

t al. dictæ quod.

v Ex Seru. ad illud. 1. Æn. pinguisque ferinæ, & in etymolog.

z al. fastus.

y Festus dict. fasti, & Seru. ad illud. 3. Æn. stirpis Achilleæ fastus.

z al. fastus.

a Fest. dict. festis diebus. Varr. lib. 5. de ling. Lat. dict. fasti dies.

b F. Inter fœdum, & fœdus: Fœdum turpe, fœdus placitum.

A Forte ex Agratio legen. fides de fidelitate, fides de chorda.

d Hinc flagratores, quod mercede flagris cadebantur. Fest. dict. flagratores.

e Ex Agratio.

f Melius Seru. ad illud. 8. Æn. Versantque tenaci forcipe ferrum. Forcipes sunt, quibus incidimus, Forcipes quibus aliquid foruui tenemus, nam foruui est calidum. Fest. dict. forcipes.

g Etymolog. lib. 5. c. 26.

h Ezechiel. 16. multis locis, Osea. 2. c. 1. 4. ali.

i al. per illicitam.

De littera G.

263 Inter Grates, & Gratias: Grates Deo aguntur: Gratia verò hominibus: quoniam referri a possunt. Idcirco optime Deo conuenit, quod relationem significat ad b latrariam.

264 Inter Gaudium, & Lætitiã: Stoici sic distinguunt: Gaudiu quippe esse aiunt elationem d animi, in his quæ digna sunt, exultantis: Lætitiã verò effrenatam e animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoq; quæ vitio sunt mixta, lætetur. Vnde & scriptura: f Non est s gaudium impijs dicit Dominus.

265 Inter Grauitatem, & Grauitudinem: Grauitas ex pondere animi, & ex sententia constat: Grauitudo autem corporis est.

266 Inter Graue, & Grauidu: h Graue de natura dicitur: Grauidum de i accedenti fecunditate: vt arbor grauida pomis.

267 Inter Garrere, & Loqui: k Loquitur, qui rectè & i temperanter dicit: m Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordide loquitur.

268 Inter Gerere, & Ferre: n Gerimus nostra & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt: Ferimus verò imposita nobis veluti onus. Sed Virgilius permixtè vtitur: o fidus quæ tela gerebat Achates. Gerebat pro ferre posuit.

269 Inter Grauat, & Ingrauat: q Ingrauat pondere alieno: Grauat suo.

270 Inter Gentem, & Gentes, & Genus: r Gens nationis est, vt Græciæ, Assyriæ. Hinc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiæ, vt Iuliæ, Claudiæ: Genus verò ad qualitatem refertur: vt pecoris, pomi.

271 Inter Græcum, Græcanicum, & Græcense: s Græcus homo dicitur: Græcanica res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 Inter Gallum, & Gallicum, & Gallianum:

canum: Gallum in Gallia natum: Gallicū ex Gallia latum: Gallicanum quod aliquid ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem utero: Germana verò ex vtriusque manans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: Genitor naturæ vocabulum est, siue originis: Nam Pater dignitatis & honoris nomē est. Vnde & sanctos viros ac seniores, Patres dicimus. Genitores verò nostri, à quibus nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas: Vt puta, ille generauit, illa parturit.

276 Inter Governatorem, & Nautam: quod omnis Governator, nauta esse potest: omnis nauta Governator esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximū: Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

G.

a. al. non possunt.

b. al. latam.

c. Cic. Tusc. 4. cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt: sine ratione animi elationem.

d. al. animæ.

e. al. anima.

f. Isaiæ cap. 18. & 57. ubi in vulgata non est pax imp. dicit Dominus.

g. al. gaudere.

h. Non. dict. grate. Seru. ad ill. 1. Æn. nodisque grauiatum.

i. al. accidenti.

k. Ex Varronis sententia lib. 5. de ling. Latina, qui loqui à loco deriuat, quod sua quoque loco verba dicantur.

l. al. temperanter.

m. Non. dict. garrire.

n. Vid. Non. dictionibus, ferre, & gerere.

o. 1. Æneid.

p. al. ponderatur.

q. al. ponderatur.

r. Gens, & nationis, & familiæ. Seru. ad ill. 1. Æn. Gens inimica mihi.

s. C. Fronto. fere eodē sensu Corinthium ciuem dicimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fontem.

t. Sic Fronto. Gallus natione, Gallicus ex Gallia.

v. f. scrib. Gallicanus qui al.

x. Sibi ipsi contrarius Isidorus supra.

y. Seruius tamen ad ill. 1. Æn. Prospiciens genitor:

Venerabilis inquit, vt Tybri pater, ergo nomen & ad verum pertinet, & ad honorem refertur.

z. al. non nisi à quib. n. s.

a. al. dici

b. C. Fronto. Grande incremento, magnum amplitudine.

De littera H.

278 Inter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primum fiat: Hoc die, quasi ali quando factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diē: Dies masculini generis bonum tempus apud veteres indicabat: fœminini malū: Veluti in Iob, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scribimus, significamus personam. Sine h. significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo cæteri, solo congregationis delectari discidio: Hæresim autē esse longè alia opinantem, quàm cæteri, aliamque sibi, ac longè dissimilem peruersi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quod scilicet vnusquisque id sibi eligat, quod melius esse videtur. Secta autem à diuisione dicta est, quasi sectio. Vnde & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos a de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: Hora cum h. littera, dierum: Sine h. regionum vel finiu, siue oris significatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus: hoc interest: quod oneratus est, qualicunque pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum onus honori est, vt si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet: quia ab onere venit: Honustus verò quia ab honore descendit retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhauritur: Hauritur aqua: Exhauritur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarū viriditas nunquam cessat: Herbosum autem qui facilè herbam generat, & ad tempus arefcit.

H.

a. al. honus regionum, sed vox regionum, irrepfit ex sequenti articulo.

b. Ex Agratio.

c. Ex Seru. ad ill. 1. Æn. spolijs orientis onustum.

d. Vetus glos. honus honor. ἴμνη δὲ ὄν ἴμνη ἀδὲ ὄν. Varro etiam 4. de ling. Lat. dictum onus & honos qui sustinet temp.

De littera I.

288 Inter Inferum, & Infernum: Pars superior a Inferni Inferus est: vbi quieuerunt ante aduentum Christi animæ iustorum. Pars verò inferior, Infernus: in quo triduntur animæ impiorum, qui plurimū peccauerunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse gaudet, dicens: quia liberaasti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initium est rerum, à quo quid incipit: vt fundamenta domus, carina nauis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Iudicium, & Iustitiam: Iustitia est studium rectè viuendi: Iudicium verò æquitas rectè iudicandi: quisquis ergo bene viuendo seruit, Iustitiam facit: quisquis rectè iudicat in subditis, Iudicium custodit. Prophanatur autem Iudicium astutiæ tempore, non dignitate. Nam primum oportet quemque esse iustum, prouidere rectitudinem: & post hoc assequitur in Iudicijs æquitatem. Horum primum virtutis est, alterū honoris. Neque enim quisquam potest peruenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Iustitia à Iudicio. Solet enim dici Iudicium prauum, quod iniustum est: Iustitia verò nunquam; & iniusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicum, & Maleficum: Incantatores sunt, qui rem verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Aruspices, qui exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

292 Inter Indoctum, & Indocilem: Indoctus est, qui penitus non potest discere. Indoctus, qui nondum discit; & tamen discere potest. Ad hanc formam similia distingue: vt putà, immotus, & immobilis, & his similia.

A 293 Inter Innoxium, & Innoctum: Innoxius est cui non nocetur: Innoctus, qui non nouit nocere.

294 Inter Impurum, & Impudicum: Impudicus, qui turpitudinem flagitij infert: Impurus, qui patitur.

295 Inter Immemorē, & Ignarum: Immemor est, qui oblitus est: Ignarus, qui infcius. Vnde & nares dictæ, quæ nos odore admonēt, vt cognoscamus aliquid & sciamus. Vnde & olfecisse, scisse veteres dicebant.

296 Inter Inertem, & Segnem: Iners sine arte, & ob hoc neque operis quidem vllius. Segnis, quasi sine igne: quomodo securus, sine cura; id est, frigidus: per quod inutilem accipimus.

297 Inter Infanum, & Insanientem: Insanus est qui perpetuo animi furore tenetur: Insanientem subito incitatus indignatione, vel ira.

298 Inter Impium, & Peccatorem hoc distare solet: quod omnis Impius peccator: non tamen omnis peccator impius habendus est. Impius quippe est, quisquis à fidei pietate alienus efficitur: Peccator verò, qui praua actione fœdatur.

299 Inter Iniquitatem, & Peccatum sic distare dicit Ambrosius: quod Iniquitas ad mentis acerbiteriam refertur: Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas, Peccatū sequitur. Sed grauior est Iniquitas, tanquam materia peccatorū: in cuius comparatione leuius est peccatū. Item peccatum est, quod admittitur: piaculum autē id, quod admissum est, & id, quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentiæ: suggestionis, delectationis, & consensus. Inter iniquitates & peccata sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit. Iniquitates dicimus, quæ ante susceptā fidem, siue per ignorantiam, siue per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei, vel gratiam baptismatis contrahuntur: totidemque, & peccata, verbi, operis, & consensionis.

300 Inter Inuidum, & Inuidiosum: quod Inuidus feliciori inuidet: Inuidiosus autē is est, qui ab alio patitur Inuidiam. Nihil autem honestum, quod non inuidiosum. Nemo quippe inuidet misero: quis autem bonus & non inuidiosus?

301 Inter Iram, & Iracundiam: Ira præfens est, & ex causa nascitur: Iracundia au-

tem vitium naturale, & perpetuum est. Iratus pro tempore concitatur: Iracundus autem frequenter irascitur, & ad leuem sermonis auram, quasi à vento folium, commouetur. De talibus dicit scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterum: Iracundus effodit peccata.

302 Inter Ignominiam, & Infamiam: Ignominia ponitur potestate alicuius: Infamia autem fit multorum consentiente sermone.

303 Inter Incusare, & Accusare: Incusamus potiores: Accusamus pares. Item Incusamus verbo: Accusamus crimine & facto.

304 Inter Iubere, & Imperare: Iubere apud veteres non idem erat, quod Imperare. Nam Iubere ibi dicebatur, ubi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, ubi debito quisque imperio parebat.

305 Inter Iactamur, & Fatigamur: Iactamur in maris fluctibus: Fatigamur in terris.

306 Inter Iaceo, & Iacio. Iaceo accubantem significat: Iacio verò mitto demonstrat.

307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flamma est: Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nam Varro Focus, pait, dictus, quòd foueat igne. Focus ergo dictus à foru.

308 Inter Ianuam, & Ostium: Ianua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similiter verò Ianua, vel est clausa, vel patens: Fores autem & Valuæ ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foras vertuntur: Valuæ quæ intus aperiuntur: & duplices, multiplices, complicabilesq. sunt. Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque ideò dictæ, eo quòd antiquitus portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyris, atque vrbs signabatur.

309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis ad mores refertur: Illi similis ad vulgum.

310 Inter Iuuentam, & Iuuentutem: Iuuentus est iuuenum multitudo: Iuuenta autem hominum est ætas. Iuuentas verò decus iuuentutis. Sed auctores in plerisque locis aliter posuerunt.

311 Inter Inficere, & Officere: Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.

312 Inter Inuenire, & Reperire: Inuenimus inquisita: Reperimus vltro occurrètia.

314 Inter Inquirere, & Quærere: Inqui-

rimus ea de quibus dubitamus: Quærimus ignota.

315 Inter Impendere, & Impendè: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendè autem, si Eliteram producas, significat imminere, ab eo quod est impendo.

316 Inter Iuuat, & Iubat: Iuuat, delectat, Iubat, adiuuat.

317 Inter Illicem, & Illicem: Illicem cū duobus ll. significat inductorem: Illicem per vnum l. arborem indicat.

318 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, vadit.

319 Inter Inquid, & Inquid: Vt putà ubi inquid dictum.

320 Inter Infitum, & Infitum: Infitas arbores dicimus: Infitas verò causas, aut fabulas.

321 Inter Illud, & Illuc: Illud pronomen: Illuc aduerbium est.

322 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: Deprecari, excusare, & expurgare.

323 Inter Incolam, & Inquilinum: Incola p quidè, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quàm diu peregrinatur: Incola quum inuenerit sedem.

324 Inter Indigenam, & Indigentem, Indigentes egeni sunt: Indigenæ, inde geniti.

I.

- a Inferi infernum vterq. m. s. mendose.
 b al. traduntur.
 c al. congaudet.
 d Psalm. 55. & eruiisti animam meam.
 e al. viuendi seruiat.
 f al. iniua & iniusta.
 g Etymolog. lib. 8. c. 9.
 h al. verbo.
 i al. secta.
 k Ex Seru. Æneid. lib. 8. Is genus indocile. al. indocibilis.
 l al. docere. f. doceri.
 m didicit, ex Seru.
 n al. ab hac forma.
 o Ex Seru. ad ill. 10. Æn. omnes innocua.
 p al. impurus.
 q al. impudicus.
 r Ex Seru. ad ill. 1. Æn. neque enim ignari sumus ante malorum. Ipse etymolog. lib. 10. littera I.
 s al. ad odorem.
 t al. noscamus.
 v al. olfari res veteres dicebant.
 x Fest. dict. iners, est autem ex Seru. ad ill. 1. Æn. instant arden-

ardentes Tyrij, ipse etymolog. lib. 10. littera I.

y al. operiq. vtilis.

z Etymolog. lib. 10. littera S.

a Ex Ambrosio.

b al. totidemque.

c Etymolog. lib. 10. littera I.

d al. idem est.

e al. malum.

f Teretij interpretes act. 4. scen. 6. Heauton. ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis. Distinguit etiam Cicero 4. Tusc. & Fronto. iratus ex offensa est, iracundus natura.

g al. frequens.

h Ex C. Fronto. ignominia imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.

i al. in potestate.

k Ex Seru. ad ill. 1. Æn. talibus incusat, qui tamen amplius, quam nosfer.

l al. dubio.

m Ex Seru. ad ill. 1. Æn. terris iactatus & alto.

n al. mats.

o Fest. dict. focus. & Seru. ad ill. 12. Æn. in mediocum focos.

p al. autem.

q Ex Seru. ad ill. 1. Æn. foribus cardo stridebat ahenis.

r al. cum claustris vel.

s al. ipsa claustra.

t Vid. Seru. ad ill. 2. Æn. iamque propinquabant portis, & lib. 5. Æn. ad illud, vrbs designat aratro. ipse Etymolog. lib. 15. c. 2.

v al. inde.

x al. portatura rotæ designat.

y al. vrbo.

z Ex Seru. ad ill. 1. Æn. lumenque iuuentæ.

a al. iuuentas.

b Leg. iuuenum ex Seru.

c Leg. Deus ex mente Seru. & Acron. in Od. 3. lib. 1. Horatij. Hac est Æn. & sic ferè Agratius. Vid. & Non. dict. iuuentus.

d Ex C. Fronto. infector colorem mutat, offector, officio obest.

e C. Fronto. inuenimus nostra, reperimus aliena.

f Ex C. Frontone.

g al. nota disciplinam Fronto.

h Puto inter iuuat, & iuuat, vt supra inter paret & paret, vt tantum iuuat, discrimen significationis sub eadem voce, vt inter nobilis & nobilis, notus & notus, sed hoc in vno tantum codice.

i Ex Fest. dict. inlex.

k Corruptus locus, atque hoc quoque abest ab altero m. f.

l Ex Seru. ad ill. 2. Georg. mutatamque insita mala ferre pyrum, sed in altero lib. Infitas verò caules aut fabulas, vt amplius de Serui loco deliberandum censeam.

m al. cautes aut f.

n Agrat. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.

o Vid. Etymolog. lib. 8. cap. 4. Fest. dict. inquilinus.

p al. qui & inq.

q al. indigetem.

r al. indigetes.

s Ex Seru. ad illud 3. Æn. tum manus Ausoniz.

A

Delittera L.

325 Inter Libertatem, & Liberalitatem: Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiæ, & largitatis: vt nudum vestire, captiuos redimere, pauperi victum administrare.

326 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandum, qui laudari debet.

327 Inter Luxuriosum, & Prodigum: Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: vnde mēbra loco mota luxa dicuntur: Prodigus autem sumptuosus: qui omnia porrò agit, & quasi projicit.

328 Inter Lasciuum, & Petulantem: Lasciuus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit malè alienum pudorem.

Inter Litigiosum, & Litigatorem, Litigiosus est, de quo litigatur, quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiam, & Exultationem. Lætitia est, mentis gaudium: Exultatio verò verborum, atque membrorum. Rursus exultatio in iubilatione distinguitur. Vbi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exultatio est. Vbi verò non potest quisque conceptum gaudium verbis annuntiare: sed ipsam animi effusi lætitiæ in vocè quãdam exultationis erumpit, iubilatio est.

330 Inter Lethū, & Mortem, quidam tentauerunt facere discretionem, dicentes: Lethum per se venit: Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, & Liuidinem: Libido per b. cupiditas est animi: Liuido per u. liuor est corporis. Sunt autem multæ variæque libidines; sicut Libido vlciscendi, quæ ira vocatur: sicut Libido habendi pecuniam, quæ auaritia nominatur: sicut Libido quomodocunq. vincendi, quæ pertinacia dicitur: sicut Libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Et cum sint multarū libidines rerum: neque cuius rei libido sit adijcitur: non solet animo occurrere, nisi illa tantum, qua obscenæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitantur: Sed meritò ista inter cætera, hoc sibi nomē propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plus ceteris sæuit. Dicta autem Libido, eò quòd libeat alienum pudorem, siue quamcunque rem appetere.

332 Inter Laudem, & Laudationem: Laus est

est eius, qui laudatur: Laudatio verò eius, qui laudat. Itē Laus¹ est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa^m laudātis oratio. ⁿ Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò, rei cuiusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatē, & Largitionē: ^o Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: ^p Lætatur de nostris bonis: Gratulamur de amicorū.

335 Inter Legere, & Lætitare: Legere ad tempus refertur: Lætitare ad frequentiam: ^b interdum & Legere nauticum verbū est: quia & naus dicitur Legere, quidquid trāsīt.

336 Inter Labium, & Labrum: ^s Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrū, non^t nisi auium, quod incuruum est. ^u Vanissimè autem quidam^x nititur facere discretionem: vt virorum labra, mulierum labiaⁱ dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: ^z quòd Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Iura: ^a Ius dicitur: Lex scribitur. Vnde, & Virgilius: iura dabat, legesque viris. Item leges humanæ: ^b Iura diuina sunt. Ideòq. & iuramentum dicitur, id est, sacramentum in^c Deo. Hinc & Virgilius: Fas mihi Graiorū sacrata resolvere iura.

339 Inter Leges, & Mores: ^d Lex est scriptis edita: Mos autem, lex quædam viuēdi, nullo vinculo^e adstricta, siue lex non scripta, sed tantum cum vsu retenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienū^f inuolat Fur est: qui furatur & occidit, Latro est. Propriè autem ^g Latro à latitando^h insidijs dicitur: ⁱ Fur autem à furuo vocatus, id est nigro: nam noctis vtitur tempore. Pulchrè autem Plautus^k cuidam, qui furabatur, ait. ^l Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrū, & Sanctū: Quòd Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: ^m Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctū verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: vt sunt tauri apudⁿ Homerum ^o soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat, & Lauat: Labat nutat: Lauat ^p lotorem esse.

343 Inter Lætū, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labiū oris: Labrum vasis, à rostro, quòd incuruum est.

A 345 Inter Lympham, & Nympham: ^q Lympham aquam: Nympham deam.

346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos committitur, & mota finitur. Rixa inter multos, & ^r iurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitē: ^s Limen, adiu est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: ^t Veteres Immolare dicebant, quando victimas in^u mole altaris ponentes ignem^x sacrificijs subijciebant. Libare autem quando pateras meroplenas aris fundebant. Nam libare propriè fundere est. Vnde & Liber vocatur: ^y qui vini vsu in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo iuxta verborum distinctionē Immolamus panem: Libamus calicem.

L.

^a Al. tribuere, vel administrare.
^b Vid. Non. dict. luxum, & dict. luxuria, ipse lib. etymol. 10. littera L.

^c Fest. dictione prodegeris, & dict. prodiguz hostiz. ^d al. ad iubilationem.

^e al. nuntiare.

^f al. diffusi.

^g al. exultationis.

^h f. libidinem.

ⁱ f. liuedo.

^k Non. dict. pernicacia.

^l al. eius ipsa virtus enitens. f. eius in quo virtus enitet.

^m al. laudatio orationum.

ⁿ al. laudem lætitiæ, sine celeb.

^o Ex Agratio.

^p Ex Agratio.

^q alienis Agrat.

^r Ex Seru. ad ill. 1. Georg. primi lege littoris oram. & ill. 3. Æn. littoraque Epiri legimus, & 2. Æn. pars cætera pontum ponè legit.

^s Ex Agratio.

^t est, nisi quòd incuruum est. Agrat.

^v Ex Seru. ad ill. 2. Eclog. calamo triuisse labellum.

^x al. tentant.

^y al. dicant.

^z Ex Seru. ad ill. 1. Georg. lactentia turgent.

^a Ex Seru. ad citata verba ab Isidoro, qua sunt. 1. Æn.

^b Seru. ad locum citatum, qui est 2. Æn.

^c al. domino.

^d Sic ferè ipse lib. 2. etymol. c. 10. & lib. 4. c. 3.

^e al. adstrictus.

^f al. aliquid subtrahit, fur est.

^g Sic ipse etymolog. lib. 10. littera L. Varro, quòd circa latera ferrum habeat. Fest. quòd à latere adoriatur, aut andalpeias.

^h f. in insidijs.

ⁱ Seru. ad ill. 3. Georg. Nocturnum stabulis furem.

^k al. de quodam.

^l Plantus Anularia.

^m Vid. Fest. dict. religiosus, & Macrobius lib. 3. Satur. c. 3.

ⁿ idvoo.

ⁿ idvoo. u.
^o f. soli sancti, due sequentes dictiones, ferè glossoma.
^p f. lotorem, aut lauatores.
^q Etiam Fest. distinguit dict. lympham.
^r al. iniuria.
^s Ex Agratio, qui ferè ex Isidoro supplendus.
^t Eadem ferè lib. Etymolog. 6. c. 16.
^u al. mola.
^x al. sacrificium.
^y al. quia.

De littera M.

350 Inter Misericordiam, & Miserationem: Benè velle, misericordiæ est: benè facere, miserationis. Dicitur enim Misericordia, quasi Misericordiæ actio. Nam^a Misericordia, affectus tantum cordis est, quo compellimur, vt miseris subueniamus. ^b Quapropter Misericordia cōdolere misero nouit: etsi non sit, vnde tribuatur. Misericordia autem ex opere comprobatur.

351 Inter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca: Commemorantur multa.

352 Inter Mansuetum, & Modestum: ^c Mansuetus est, qui nulli iniuriam irrogat: ^d Modestus, qui nec læsus irascitur.

353 Inter Miserum, & Misellum: ^e Miserum, viuētem adhuc dicimus: Misellum, mortuum.

354 Inter Miserandum, & Miserabilem: ^f Miserabilis est, cui misereri possumus: Miserandum, cui misereri debemus.

355 Inter Memoriosum, & Memorem: ^g Memoriosus memoriam habet. Memor verò, beneficij, vel defensionis memor est.

356 Inter Moram, & Tarditatem: Mora est quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.

357 Inter Mendum, & Mendacium: ^h Mendum in libro propriè dicitur, vnde & emendare dicimus: Nam Mendacium in cæteris rebus est.

358 Inter Malitiām, & Malignitatem: ⁱ Cogitatio quippè praua mentis, Malitia dicitur: Malitiæ votum, vel opus Malignitas appellatur.

359 Inter Multationem, Pœnam, & Supplicium: ^k Multatio potest esse, & sine sanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum sanguine: ^l Pœna verò, dolor sine sanguine.

360 Inter Munus, & Donum: ^m Munus est debitum: ⁿ vt patrono: Donum, honorarium est. Item ^o Donum, dantis est: Mu-

A nus, accipientis: Dicitur autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à ^p monendo.

361 Inter Meruit, & Promeruit: ^q Meruit commune est, & ad pœnam, & ad præmiū: Promeruit tantum ad præmium. Nam promeritus dicitur, qui benè facit: sic immeritus, qui malè.

362 Inter Magnum, & Grandem: Magnū ad animum^r referimus: Grandē ad corpus.

363 Inter^s Mutuum dare, & Commodare: ^t Qui mutuum dat, aliud recepturus est: qui commodat, vtique idem sibi reddi desiderat.

364 Inter Monere, & Admonere: ^u Monet qui præcipit: Admonet, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 Inter Meretur, & Mœret: ^v Qui meretur, dignus est aliquo beneficio: qui mœret, tristis est.

366 Inter Miramur, & Admiramur: ^x Admiramur virtutes: Miramur opera.

367 Inter Miseremur, & Miserefcimus: ^y Miseremur, quantum necesse est: Miserefcimus amplius, quàm necesse est. Item Miserefcimus rogati: Miserefcimus vltro.

368 Inter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præsentia: Cōmonemus præterita.

369 Inter Multitudinem, & ^z Numerum: Multitudo numero fit: Turba^a loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

370 Inter Mihi, & Mi: Mihi datiuus casus est: Mi vocatiuus.

371 Inter Municipem, & Municipalem: Municipes sunt Cuiuslibet maiores, dicti eò quòd fisci munera accipiant: ^b Municipales autem ^c originales ciues sunt, & in^d locum officium gerentes.

372 Inter Māmillas, & Mammās, & Vbera: ^e Mamillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Vbera pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammarum, quæ sugentes comprehendunt.

373 Inter Matronam, & Matrem familias: ^g Melesius Grammaticus arbitratur hoc interesse, quòd Matrona dicatur mater primi pueri: Mater familias, quæ plures peperit. Alij dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro conuenerit, & ^h in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eā esse, quæ in matris manu mancipioq. est, aut ⁱ in cuius maritus manu man-

cipio-

incipioq. esset: quoniam in familiam quoq. mariti, & sui heredis k venisset. l Matronæ autem & virgines nobiles dicuntur, quæ matres iam fieri possunt. n Quoniam per quandam iuris sollempnitatem in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum iam n exanimatum corpus: Emortuū verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: o Mare, elementum est totum: Maria verò, partes maris. Sicut terræ partes sunt: Terra verò, tantum elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora iuga montium, quasi p colla.

377 Inter Malogranatam, & Malogranatū: Malogranata fœminini generis arbor est: Malogranatum verò generis neutri, pomum est. Sicut Persicus, & Persicum. Persicus generis fœminini arbor: Persicum generis neutri fructus est. Sicut Buxus, & Buxū: Nam Buxum q neutrum, lignum est: Buxus r fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potius: Magis est alterum ex duob. præferre, vtrum comparet: Potius alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Marc: Marem, masculinum: Marc, elementum est aquæ.

381 Inter Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quòd ille mētitur, qui vult videri, quòd non est: s Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergo omni mētienti voluntas fallendi: t Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nam & lapis fallit, & multa corpora, u specie fallunt, vt remi fracti in vnda; dum sint integri: sed & turres, quasi currentes; oculos nauigantiū fallunt. Et tamen hoc x naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur, harpago à monendo: eo quòd moneat mulierem, esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum; à muniendo. Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quòd solet ex fœminarum pendere collo; dictum à munere.

383 Inter Misericordiam, & Misericordiam: Misericordia, est quædam animi mansuetudo, quæ in misericordia consistit. Quippe videtur in dicitur, s.

a Fests. dict. mansuetus Non. dict. mansuetum. d Non. dict. modestus. Ipse etymolog. lib. 10. e Ex lib. 10. etymolog. littera M. potius legendum videtur, misellum viuentem adhuc, miserum mortuum. f etymolog. lib. 10. littera M.

g Ex C. Front. qui paullo copiosius, memoriosus habet ad dicta factaque referenda memoriam: memor beneficij memoriam, vel iniuriæ refert. Vnde in Isidoro pro defensionis malim offensionis reponi.

h Carisius sic ferè, mendum, & mendam discriminat: mendum in mendacij significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.

i Sic Cicero. 3. de natur. deor. est enim malitia, verfuta & fallax nocendi ratio.

k Ex Varronis mente. 5. de ling. Lat. multa à pecunia, quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatū.

l Varro. ibid. pœna à puniendo, aut pœnitendo, quòd post peccatum sequitur.

m Ex Front. & etymolog. lib. 6. c. 19. vide supra.

n al. in patrono.

o Ex Agratio ad verbum.

p mouendo Agratio: malè opinor.

q Interpretes Terent. act. 2. scen. 2. promeruit, adiunxit, profuit: cui contrarium est commeruit; vnde quis pro immeritus commeritus legendum suspicari possit. Vel ex illo loco Hecyr. actu. 3. scen. 5. quæ nunquam quidquam mereri bona dicimus, commereri mala. Vid. Seru. ad ill. 4. Æn. nunquam regina negabo Promeritam.

r al. refertur.

s Ex Agratio abbreviatum.

t al. mutuare.

v C. Front. monet propter beniuolentiam, admonet, vt confirmet memoriam.

x Ex Agratio.

y Ex Seru. sensus expressus ad ill. 2. Æn. miserescimus vltro.

z Lege (inducta dictione numerum, qua malè ex sequenti versu irrepserat) turbam.

a f. loci positu. C. Front. turbam angustus locus facit.

b Etymolog. lib. 9. c. 4.

c f. loco.

d al. originis.

e Ex etymolog. lib. 11. c. 1.

f al. pecudum.

g Leg. Helius Melissus ex Agell. lib. 18. c. 6. vbi hac eius opinio recensetur. Vid. etiam lib. etymolog. 9. c. 18.

h al. ided matrimonium dictum.

i al. in eius: in cuius Agell. apertius.

k locum venisset Agell.

l Vid. Seru. ad illud 9. Æneid. multis è matribus ausa.

m Locus non integer, & ex Seruio, vnde est ad illud 10. Æn. Tirrhena per oppida matres, ita explendus. Matres familias verò, quæ in matrimoniū conuenerunt per coemptionem, quon. & c. nã alioqui descriptio illa minime matronis conuenit, sed matribus familias tantum. Vid. etiam Seru. ad ill. 7. Æneid. quæritur hæres: & fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib. 9. c. 2. etymolog. Vid. Fests. dict. mater familias, & Non. dict. matronæ, & matres familias.

n al. exanime.

o Ex Seru. ad ill. 6. Æn. tot maria intraui. p Varro à colendo 4. de ling. Lat. q al. neutri. r al. fœminini. s f. qui. t al. res autem fallunt quibus tamen vol. v f. species etiam fallunt vt. x f. natura ag. species.

De littera N.

383 Inter Necessitatem, & Necessitudinem: Necessitas aliquid fieri cogit: Necessitudo autem affectus est, vel vinculum propinquitatis.

384 Inter Nihil, & Nihili: b Nihil aduerbium est: Nihili autem homo, nullius momenti.

385 Inter Nudū, & Nudatum: c Ea enim Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Ea Nuda, quæ non solent tegi. Item, Nudus illius rei, aut illa re benè dicitur. Nudatus verò ab illo d denuntiatur.

386 Inter Negamus, & Abnegamus: Negamus si quid obijcitur: Abnegamus, si quid petitur.

387 Inter Neminem, & Nullum: e Neminem ad hominem referimus: Nullum ad omnia.

388 Inter Nomen, Prænomen, Cognomen, & Agnomen. f Nomen, est vocabulū propriæ appellationis: g Prænomen, quod nominibus, h ob dignitatem generis i præponitur: vt Publius Virgilius. Non enim k possumus dicere Virgilius Publius. Cognomen, quod ex familia generis venit: vt puta Scipio Cornelius; à Cornelia familia ortus. Agnomen, quod ex virtute, vel vitio trahitur: vt Scipio Africanus; pro eo quod Africam vicerit: vel Lentulus Sura; pro eo quod maiores habuerat furas. Proinde Nomen à proprietate venit: l Prænomen à dignitate: m Cognomen ab origine: n Agnomen verò ab specie, vel actione.

389 Inter Nascitur, & Enascitur: o Nascitur, quod p ab vtero decedit: Enascitur, quod ex terra, aut aqua exurgit.

390 Inter Nautam, & Nautam: q Nautam poeticum est. Nam dictus est à Nauta: sed causa metri à poetis vna littera addita est.

391 Inter Num, & Nunc: Num, nunquid: Nunc, modò.

392 Inter Ne, & Næ: Næ, si præponitur, aduerbium est, & acuto accentu pronuntiatur: Ne verò si subiugatur, coniunctio est, & presso accentu.

A 393 Inter Nigro, & Migro: Nigro nigrum facio: Migro r demuratio est.

394 Inter Neutrum, & Neutrale: Neutrum, nomen, aut pronomen, vel participiū: Neutrale verò, verbum est.

395 Inter Notus, & Notus: Notus, cognitus, Notus iudicio: Notus, Auster.

396 Inter Nobilem, & Nobilem: t Nobilis, generosus: u Nobilis, notus omnibus.

397 Inter Nomina, & Numina: Nomina, sunt vocabula: x Numina, potestas.

N.

B a Eodem sensu G. Front. & Scavrus de Orthographia. b Agratio & Carisius ferè eadem. c Ex Seru. sensus expressus ad illud 12. Æneid. nudato capite.

d al. denuntiamus. e Breuiter Frontonem expressit. nullus tam in re, quæ in persona: nemo in persona dicitur, vt nemo homo. f. ne homo.

f Testibus Sospatro, Donato, Diomede, & alijs, Nomen est, quod originem gentis declarat, vt Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, vt Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitijs subiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euetu quæsitū, vt Africanus. Hic vero in vtroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutarant, Reduximus tamen vtrumque in suum locum, non modo ijs quos dixi auctoribus, sed ipso etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nomine.

g al. prænomen. h al. dignitate. i al. præponitur. k al. dicimus. l al. prænomen. m Leg. cognomen. n Leg. agnomen. o Ex Agratio. p de Agratio. q Fests. in dict. nauitas. r al. de loco mutatio. s al. notu. t Ex Non. dict. nobile.

D v Sic Titinnius malè factis nobilitarent, quod notificarent Non. exponit. x Ex Seru. ad illud Eclog. 4. stabili fatorum numine Parca.

De littera O.

398 Inter Osculum, & Pacem: a Pacem amicis: b filijs Osculum dari dicimus: Vxoribus Basium: Scorto c Suauium. Item, Osculū charitatis est. Basium d blanditiæ: e Suauium voluptatis. Quod quidam etiam versibus his distinxit: f Basia coniugibus, sed & oscula dantur amicis: CC

399 *Inter Occasionem, & Opportunitatem: Conuenienter in litteris ponitur, Occasio arrisit: Opportunitas se præbuit, vel se cunda successit.*

400 *Inter Obseruationem, & Obseruantiam: 8 Obseruatio curæ, doctrinæ, & artis est: Obseruantia verò cultus & religionis est.*

401 *Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.*

402 *Inter Omne, & Totum: h Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: i ad numerum vt omnes homines: ad multitudinem, vt omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, vt totum corpus, tota terra, totum cælum. Ergo totus homo si ad corpus referamus: Omnis homo; si de vniuersis. Proinde omne in diuersis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.*

403 *Inter Orare, & Exorare: k Orare, est poscere: Exorare, impetrare.*

404 *Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: qui officit, vult nocere.*

405 *Inter Officere, & Inficere: l Officere est alicui velle nocere: Inficere colorem mutare.*

406 *Inter Olet, & Redolet: m Olet res vel malè, vel benè: n Redolet tantum benè.*

407 *Inter Oracula, & Delubra: o Oracula, Tempa sunt, vbi oratur; vnde, & responsa redduntur. P Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fœles. Et inde Delubra à diluendo appellata. Vnde & prius hæc loca altaria non habebant: vt tantum Delubra essent, non Tempa.*

408 *Inter Orbem, & Cæcum: q Orbis est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.*

409 *Inter Occidit, & Occidit: Occidit correpta media, eum qui mortuus est significat: Occidit autem producta media, eum qui interficit.*

410 *Inter Oleam, & Oliuam: auctores ita distinguunt, vt r Olea, sit fructus: Oliua arbor, quia multitudo dicitur Oliuetum; vt s quercetum, & t pomerum. Enimuerò sine u discrimine poëtæ, & oleam & oliuam x pro fructu sæpè posuerunt. Sed*

A consuetudo obtinuit oliuam fructum dicere. Nec vetat, quo minus, & arboris, & fructus idem nomen y fit.

411 *Inter Odorum, Odorabile, & Odoriferum. z Quod enim per se odorem mittit, odorum est. a Odorabile verò, quod b aliunde accipit odorem. Odoriferum, quod odorem sequitur.*

412 *Inter c Operam, & Opera: Operam, quæ fit: Opera verò, quod fit.*

413 *Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.*

414 *Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros d dicit.*

415 *Inter Oblitum, & Oblitum: Oblitum correptè, perfusum: Oblitum productè, immemorem.*

416 *Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est vltro præbere: Inferre, importare.*

O.

a *Interpretes Terentij Scen. 2. Act. 3. Eunuch. oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suauia libidinum. Seruius ad illud. 1. Æneid. oscula libauit natæ, sciendum osculum religionis esse, suauium voluptatis.*

b *al. amicis, vel filijs osc.*

c *al. lauium.*

d *al. blanditium.*

e *al. lauium. al. basia coniugibus sedet oscula d.*

f *al. quid sit: coniugibus teneris bas.*

g *Rectè Ascon. 2. in Verr. obseruant modo specularunt, aliàs venerantur.*

h *Vide Seruium in illud. 1. Æneid. tota armenta sequuntur.*

i *al. vt omnis.*

k *Ex Seruio ad illud 3. Æneid. exorat pacem diuum.*

l *supra ex C. Frontone.*

m *al. olent.*

n *al. redolent.*

o *etymolog. lib. 15. cap. 4.*

p *Vide Seruium ad illud 2. Æneid. delubra ad summa dracones, & ill. 4. delubra adeunt. Ascon. Pedi. in Diuinationem Cicer.*

q *Vid. Fest. dict. orba.*

r *Vide Seruium ad illud 2. Georg. sed truncis oleæ melius.*

s *al. quercetum.*

t *al. vinetum.*

u *al. crimine poetarum.*

x *al. fructum dicere, nec.*

y *al. sumpsit.*

z *Ex Seru. ad ill. 4. Æn. odora canum vis, ex quo pro odoriferum, odorisequum leg. videtur.*

a *odoratum Seru.*

b *alicunde Seru.*

e *Vel potius: Opera, quæ facit. Opus, quod fit.*

d *f. dicimus.*

De littera P.

417 *Inter Prudentiam, & Sapientiam: a Prudentia in humanis rebus: Sapientia in diuinis b distribuitur.*

418 *Inter Pudorem, & Pudicitiam: c Pudor, corporis est: Pudicitia, mentis.*

419 *Inter Pietatem, & Affectionem: Pietas, inter deuinctos sanguine exhibetur: Affectio, inter extraneos.*

420 *Inter Patientiam, & Tolerantiã: Tolerantia d animi est: Patientia corporis. Vt Sallustius: e corpus patiens inedia, algoris.*

421 *Inter Peritum, Prudentem, Callidum, & Facundum: Peritus, vsu doctus: f Prudens, veluti prouidens, utilis rerum futurarum ordinator: 8 Callidus, h per exercitationem artis instructus. Facundus, qui facile possit fari.*

422 *Inter Pudentem, & Verecundum hoc interest: quod Pudens opinionem veram falsamq. metuit: Verecundus autem non nisi i veram timet.*

423 *Inter Profanum, & Nefandum, & Nefarium: k Nefarius, vt Varro existimat, non dignus farrè. Quo primo cibi genere vita hominum l sustentabatur. Nefandus, id est, nec nominandus quidem. Profanus autem, cui sacris non licet interesse. De quo Sallustius: Sacra polluet profanus. Profanus ergo, porro, id est, longè à fano.*

424 *Inter Peccatorem, & Immundum: Quod omnis Peccator, Immundus est: nõ tamen omnis Immundus Peccator. Peccator enim est, qui transgreditur præcepta Dei: & necesse est hunc & immundum esse, quia transgreditur. Immundus autè est, & qui cum vxore sua dormierit, aut mortuum tetigerit: non tamen ideo Peccator est.*

425 *Inter Ploratum, Planctum, & Fletum: Ploratus, tantum lacrymarum est. Planctus, tantum vocum. Fletus ad vtrumque pertinet.*

426 *Inter Pigrítiam, & Torporem: Torpor, dormitantis est: Pigrítia, vigilantis.*

427 *Inter Perseuerantiam, & Pertinaciã: Perseuerantia, in virtute est: m Pertinacia, in vitio.*

428 *Inter Præsidium, Auxilium, & Subsidi-*

dium: n Præsidium est aliquo loco vtili positum. Auxilium, quod ab exteris datur. Subsidium, quod postea superuenit.

429 *Inter Potentiam, & Potentatum: Potentia est o sui cuiusque solius: Potentatus verò p auctoritas est iudicialis.*

430 *Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis, ipsum est nomen q morbi. Pestilentia verò, id quod ex se r efficit. Pestilentia autem tres modi sunt, aut ex terra, aut ex aqua, aut ex aère.*

431 *Inter Passionem, & Propassionem, Hieronymus in Matthæum distinguit, dicens. Quod Passio reputatur in culpa: Propassio licet s culpam habeat, tamen non t tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est: Si verò consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, (sicut scriptum est in David; transferunt in affectum cordis) de Propassione transit ad Passionem, & huic non voluntas decet, sed occasio.*

432 *Inter Percunctationem, & Interrogationem, Augustinus hoc interesse existimat, dicens: u Quod ad Percunctationem multa responderi soleant: veluti quid est hoc, aut illud: vt respondeantur diuersa, vel varia. Ad Interrogationem non multa respondentur: Sed aut non, aut x etiã pronuntiabitur. Veluti factum dictumue est: verum, aut falsum est: responderetur, aut non, aut y etiam.*

433 *Inter Perfectum, & Consummatum hoc distat: quod perfectum est, cui iam addi nihil aliud potest. Consummatum verò est, quodlibet opus in finem deductum.*

434 *Inter Patens, & Patulum: z Patulum dicimus quod naturaliter semper patet; vt nares, arbor. Patens verò, quod aperitur & clauditur, vt ostium, oculi. Sic a lucidum, & lucibile: Lucidum est, quod aliunde illuminatur: Lucibile, quod per se lucet.*

435 *Inter Penetrabile, & Penetrabile: b Quod penetrat, penetrabile dicitur: Quod autem penetratur, penetrabile. c Penetrabilia autem sunt domorum secreta: & dicta ab eo, quod est penitus.*

436 *Inter Post, & d Pone hoc videtur interesse: quod Post semper chronicis ponimus: cum dicimus, Post e tempus veniam: Pone verò, post tergum.*

437 *Inter f Precari, & Imprecari, & Depre-*

cari precari, est rogare: Imprecari est optare: Deprecari est excusare, vel expurgare. Cicero ^h Quid, inquit, faciat Hortensius? Auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: ⁱ Poscere, minus est, quàm Exposcere. Nam Poscunt, qui simpliciter petunt: Exposcunt, qui desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: ^k Polliceri ^l dicimur, quod spõte promittimus, nec rogati, promittere quod petitur. Ergo promittimus, rogati: Pollicemur vltro. Item pollicemur ^m scriptura: promittimus verbo.

440 Inter Properare, & Festinare: ⁿ Marcus Cato sic distinguit dicens: qui vnum quodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simul incipit, neque perficit, is Festinat. Ego ^o vnumquodque, quod ad ortus eram, transigebam.

441 Inter ^p Primum, & Priorem: Primum è multis: Prior è duobus. Primarius à dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: ^q Pluris est, quod maiori summa laxatur: Plures verò de multitudine ^r scribimus.

443 Inter Petiuit, & Expetiuit. Petiuit, pro parum ^s ponitur: Expetiuit, pro satis petiuit. Et ^t inimicissimè, ac vehementer aduersus est. Ex enim pro valdè ponitur.

444 Inter Pyram, & Rogum: ^u Pyra, est constructio lignorum, antequam ignis admotus est. Rogus est, dum ardet: ^x Bustum verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: ^y Plebs à Populo eo distat, quod Populus est generalis vniuersitas ciuium cum senioribus. Plebs autem pars humilis & abiecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: ^z Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.

447 Inter Proclium, & Declium: Proclius, est ascensus; Declius, descensus facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: ^a Puellam, inuestem dici, & ætate paruulam, quasi pullam: ^b Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Vnde & ^c Horatius: laudantur simili prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum: ^d Pampineum, est totum de pampinis: Pampinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populum, & Populos: ^e Quum enim populos numero plurali dicimus, vrbes significamus: Quum populum, vnius multitudinem ciuitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: ^f Pontifex tantum summum. Sacerdotem significat: Vates autem plura significat, aut sacerdotes, aut poetas, aut prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: ^g Profugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternum est, quod patris fuit; vt fundus paternus: Patrius dicitur & patri similis; vt, patrius ^h animus.

454 Inter Proprius, & Propius: ^k Proprius, est nomen: Propius verò, iuxta me.

455 Inter Prægnantem, & Grauidam hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Grauidam, quam vteri grauedo proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: ^l Pignora sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: ^m Portentum est, quod ex formis diuersis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breue.

458 Inter Portentum, & Portentosum: ⁿ Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens aliquid portendere futurum videtur: Sicut biceps caput in corpus vnum: vel sicut in Xerxis ^o regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod eius solui regnum ostensum est. Nam Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt ^p mutationem: vt exempli causa, cum sex digitis nati, siue cum aliqua ^q prauitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur, & in sua permanet qualitate: ^r Ostentum verò subito offertur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo: id est, porrò ostendendo: sicut & Prodigiū, quod porrò dicat: id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum; quod aliquid significando demonstrat, & statim. Quinque sunt autem genera prodigiorum, vt Varro dicit: id est, Portentum, Ostentum, Prodigiū, Miraculum, & Monstrum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: ^s Pueri-

Pueritia, est tenera, & parua ætas; à puritate ita vocata: ^t Pubertas autem, ætas adulta est: quæ iam gignere potest, dicta à pube, id est, à pudendis corporis. Quod hæc loca tunc primum lanuginem ^u inducunt. ^x Pueritia autem à septimo anno, pubertas à quarto decimo incipit.

461 Inter Percussum, & Perculsum: ^y Percussum corpore dicimus: Perculsum animo, Cicero ^z de signis: tanquam ipsa illa face ^a percussus esset.

462 Inter Parricidam, & Paricidam: ^b Parricidam dicimus, qui occidit parentem: Paricidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem: ^c Procellas non tam terrarum, quàm cæli esse: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quod ^d Plantæ, sunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex feminibus nata sunt, & cum radicibus, & terra propria transferuntur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: ^e Pomarium est, vbi poma ^f ponuntur: Pometum, vbi poma nascuntur: ^g Pomerium, ^h vbi poma inueniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra est ⁱ roigus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Piscator est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Puluereum, & Puluerulentum: Puluereum, ^k factum: Puluerulentum est, puluere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinna, & Pennum: Pinnae sunt murorum: Pennæ auium, à pendendo: Pennum extremitas, ferri acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Compendium: ^l Præda ex hoste: Lucrum ex negotio: ^m Compendium proprie exponere.

471 Inter Pompeij Porticum, ⁿ Pompeiam, ^o & Pompeianam: Pompeij, est ipse Pompeij: Pompeia, publicata: Pompeiana, si ad aliam ^p domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quod Populus est vniuersus cum Senatu & ciuibus Romanis: Plebs tantum vilior numerus.

473 Inter Partem, & Partim: Partem nomen: Partim aduerbium est.

474 Inter Postremum, & Posteriores: Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Princi-

pium, prima pars: Initium, vniuscuiusque rei incipientis cœptum.

476 Inter Pendent, & Pendunt: Pendent suspensi: Pendunt aliquid ponderantes.

477 Inter Pène, & Penè: Penè aduerbiū est: ^q Pène ^r turpissima pars corporis.

P.

^a Lib. 2. differentiarum. 36.

^b al. tribuitur.

^c Sic ferè distinguit non. inter castitatem & pudicitiam. dict. castitas.

^d al. animæ.

^e al. catili.

^f Sic Cicer. 6. de repub. prudentiam ait nomen nasci à prouidendo.

^g Interpretes Terentiū, act. 3. scen. 3. Adolph. callidus dicitur, qui callum sibi vsu artis induxerit.

^h al. pro exercitatione.

ⁱ al. vera.

^k Acon. Pediam. 3. in Verr. Non. dict. nefarius, ipse etymolog. lib. 10. littera N.

^l al. sustinebatur.

^m Varr. 4. de ling. Lat. initio. Non. dict. peruicacia.

ⁿ C. Front. Subsidium, quod subest deficientibus, Præsidium imponitur, Auxilium repentinum est, ita subsidium ad secundos casus præparatur. Præsidium ad custodiam: Auxilium, vt possit, ex infæ rato venit. Vid. Fest.

^o al. sua. 2. m. ff.

^p al. auctoritatis.

^q al. verbi.

^r al. efficit.

^s al. pro culpa habeatur.

^t al. retinetur.

^v Ex interpretibus Terenti. videtur sumpsisse D. Augustinus, act. 5. scen. 4. Andria.

^x al. Sic pronuntiabitur, fortè, etiam pron.

^y al. &.

^z Ex Seru. ad ill. Eclog. 1. Tityretu patulæ.

^a Ex Seru. ad ill. 6. Æn. lucentemque globum lunæ, ex quo videtur legendum lucens, non lucidum. Frontoniam ita etiam ferè distinguit inter lucidum & luminosum.

^b Ex Seru. lib. 10. Æn. ad ill. nostrum penetrabile telum.

^c Ex Seru. ad ill. 7. Æn. penetralibus altis, & illud. 6. regnis penetralia nostris.

^d Fest. dict. pone, & Seru. ad ill. 2. Æneid. Pone subit coniu.

^e f. dictio tempus superat.

^f Ex Agrat. qui hinc fortè augendus.

^g al. Exoptare.

^h Lib. 2. in Verr.

ⁱ Seru. ad ill. 9. Æn. si tibi, quæ posco, aliter, quàm Isidorus.

^k Ex Seru. ad ill. 1. Æneid. ditione tenerent, Pollicitus.

^l f. dicimur.

^m al. minus. f. minis.

ⁿ In oratione quam de suis virtutibus habuit. Agell. lib. 6.

ap. 14. Non. dict. festinare. Fest. dict. properare. C. Front. qui properat, apparet non esse defessus: qui festinat videtur esse defatigatus.

al. nunquam quidquam, quod ad ortus erant, transibam. Ortus. m. forte, ortus.

Ex Agratio.

Ex Agratio.

al. scribitur.

f. petiuit.

Lego enixissimè, aut intensissimè.

Ex Seru. ad ill. 2. Æn. constitutere pyras.

Fest. dict. bustum.

Sic. 9. Terent. Scaurus de Orthograph. populus est, in quo omnis pars civitatis, omnes eius ordines continentur: plebs ea dicitur, in qua gentes civium patritiæ non insunt.

Fest. dict. pauperies: ex quo fortè scribendum, pauperias est damn. quod quadrupes facit.

Lib. 10. etymolog. littera P. puella est parvula, quasi pupilla, & lib. 11. c. 1. pupilla, quod pura sit, & impolluta, ut sunt puellæ: & sic dictionem pullam in pupillam fortè quis mutandam censeat: cum & Græcis si uo en atrumque & pupillam, & puellam significet. Vox tamen pullam non temere rejicienda, quandoquidem & Non. pullum, inquit, ætatis nouellæ, ab antiquo verbo pullare, quod vetus glossarium agnoscit, estque παραπούδας βάλλειν: pulli παραπούδες. Ipse certe hanc eandem lectionem superiore libro habet.

Etymolog. lib. 11. c. 2.

Lib. 4. Ode. 6.

Seru. ad ill. 1. Æn. nemora inter frondea.

Lib. etymolog. 7. c. 12.

Vid. Seru. ad ill. 1. Æn. profugus, Lauinaque venit littora.

al. patri affectus.

al. amor.

al. proprium.

proprium. 2. m. f.

Ex Agratio.

Fronto. Sic. portentum, quod porro & diutius manet, futurumque postmodum aliquid significat, monstrum est contra naturam, ut est Minotaurus, & infra, in monstris rectus ordo naturæ vertitur: in portento differtur euentus. Non. dict. monstra.

Etymolog. lib. 11. c. 3.

Herodian.

al. notationem.

f. prauitate.

C. Fronto. eodem sensu, ostentum, quod præter consuetudinem offertur, & infra, in ostento raritas administrationem (Lego admirationem) facit.

Hac eadem ferè Etymolog. lib. 11. c. 2. & libro secundo differunt.

Fest. dict. pubes.

f. induunt.

Lib. 2. different.

Ex Agratio.

designat. 2. m. f.

percussos esse. Agrat.

Lib. 5. Etymol. c. 25.

Ex Seru. ad ill. 1. Æn. creberque procellis Africanus, & ipse Etymolog. lib. 13. c. 11.

Ex Seru. ad ill. 2. Geor. Hic plantas tenero abscein

A dens de corpore.

Ex Sosipatro Carisio.

al. transponuntur.

puto glossema proximè precedentium verborum.

al. ipse locus arborum.

al. robur.

Lego ex puluere factum.

C. Fronto. præda victos spoliat.

G. Fronto. compendium utique ad pondus pertinet.

Ex C. Frontone.

Pompeigena. 2. m. f.

dominationem transijt: lego ex Frontone.

Fest. dict. penem.

al. nouissima.

De littera Q.

478 Inter Quatenus, & Quatinus: Quatenus aduerbium est: Quatinus coniunctio causalis: ut si dicas: Quatinus hoc sine plaga non facis, en tibi plagas. Aduerbium est autem quatenus, aut temporis, aut loci: Temporis cum dicimus; Quatenus hoc modo res exercebis.

479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam præponitur, & sic sequentem sensum alligat: ut, quoniam dicis, dico. Quia, postponitur, & superiorem sensum confirmat. Ut, scias, quia didici.

480 Inter Quam dudum, & Iam dudum: Quam dudum interrogantis est: Iam dudum respondentis.

481 Inter Quæritur, & Quiritur: Quiritur de implorando: Quæritur, de inquirendo.

482 Inter Questus, & Quæstus: Quæstus lucri: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ, & Quæ: Quæ pronomen est: Quæ verò coniunctio est.

484 Inter Quod, & Quot: Si per d. scribitur Quod, pronomen personale est: si per t. Quot numerus.

Q.

C. Fronto. quatenus, quatine, quatinus, quoniã. Fest. dict. quatenus.

al. dicit.

Ex Agrat. unde legendum constat, inter quæritur & queritur: queritur deplorando, quæritur de inquirendo, nisi malis quiritur in quiritatur mutandum.

Ex Agratio, in quo male est lucro.

De littera R.

485 Inter Recens, & Nouum: Recens nascitur: Nouum fit. Unde, & Virgilius: Lac mihi non ætate nouum, non frigore desit.

486 Inter Religionē, & Fidem: Fides est credulitas, qua Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus: Dicta autem fides ab eo, quod fit id, quod inter utroque placitū est: Quasi inter Deū & hominem dicta quoque religio: eò quod ea homines religantur vinculo seruiendi ad cultum diuinitatis. Religio autem est in virtute, Superstitio verò in cultu illicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, & Angelus, & homo: Rationabile, quod ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, pater familias.

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationē: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationē: Ratio, est mentis motus in his, quæ dicuntur discernere, vel conectere valens: Ratiocinatio autem rationalis est, subtilisq; disputatio, atque à certis ad incertorum indagacionem nitens cogitatio.

491 Inter Regiam, & Regale: Regium est ipsius regis: Regale dignum rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis rege digna.

492 Inter Rubor, Robur, Robor: Rubor coloris est: Robur virtutis, Robor arboris.

493 Inter Reptilia, & Repentia: Reptilia aquarum sunt: Repentia terræ.

494 Inter Riium, Fontem, Torrentem, & Flumen: Riium subitò fit: Fons est caput atque decursus, in quem naturalis manat aqua: Torrens pluuiæ fluctus præceps: Fluius aquæ decursus generaliter.

R.

Cicer. Off.

Non. dict. Superstitutionis.

al. ut Augelus.

al. motum.

al. discuntur.

al. aut incertis ad certorum.

Ex C. Front. dict. regium.

Vetus glossar. rober ei dos ξυλs μελανδρως.

Etymolog. lib. 12. c. 6.

al. pluuiæ fluctus & præceps.

De littera S.

495 Inter Sidera, Astra, Stellæ, & Signa: Sidera illa dicuntur, quibus nauigantes considerant, quod ad eursum dirigant

consilium: Astra autem, sunt stellæ grædes, ut Orion: Stellæ autem, multiuges, ut Hyades, Pleiades: Signum verò, quo animantis imago formata est, ut Taurus, Scorpio, & huiusmodi.

496 Inter Sempiternum, & Perpetuū: hoc distat: quod Sempiternitas ad Deū pertinet: Perpetuitas ad Angelos, vel ad animas hominum. Primum enim semper fuit, nec vnquam esse desinit: Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497 Inter Sensum, & Intellectum: Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum, Religiosum, & Sanctū: Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet: Religiosum, quod ad homines iustos: Sanctum verò, quo aliquid sancitur, quoque violato, pœna committitur: Sacrum verò, & Sanctum est: Sanctum verò non continuo Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur: Sacrum verò duo significat, & bonum, & malum: Bonum, ut illud inter flumina nota, & fontes sacros: Malum, ut Auri sacra fames. Et, Sacra panduntur portæ. Et, Leno sacer. Et, Sacer hircus. Unde & ignis sacer dicitur hircus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Unde & apud Paganos Alma Ceres dicta est, alimenterum inuentrix.

499 Inter Sapientem, & Prudentem ita discerni solet: ut Sapiens vocetur is, qui intellectum æternorum rimatur: Prudens verò, qui ea, quæ sensibus corporis experiuntur.

500 Inter Stultum, Fatuū, & Stupidum: Quidam veterum Fatuū existimant, qui nec quod fatur ipse, nec quod alij dicunt, intelligat: Stultum verò, hebetiorē corde. Unde Afranius. Ego, inquit, me stultum existimo: Fatuum esse non opinor. Id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis: Stupidus verò dictus est quasi lapideus, quasi stolidus.

501 Inter Sæuum, & Crudelem: Sæuus in ira: Crudelis in sanguine.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum in virgine: Incestum in parente, vel vidua: P Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incestum.

503 Inter Satietaem, & Saturitatem: Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantiam:

Arrogantia, est inanis gloria, de eo, quod quisque est. Superbia verò, supergrediens elatio mentis, de eo, quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Vna, quæ spirituales, ac summos viros per virtutū iactantiam deijcit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobediētes reddit. Dicta autem superbia, quia ^f super vult; quàm quod est.

505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientia & rebus: Sciolum, simulatior scientiæ ac peritiæ, Scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire. Aut qui se profitetur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506 Inter Spurcum, & Spurium: ^t Spurcus non tantum impurus, sed & sæuus: ^u Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantum Spurij filius. Quia muliebrem naturam antiqui ^x Spurium vocabant. Eisdem, & Fauonios quidam appellant: quia quædam animalia Fauonij spiritu hausto concipere existimantur.

507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, ^y Sceleratum illum esse, in quo ^z fit Scelus: Vt Cicero, ^a te Scelate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Vt Terentius, Scelesta, ouem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: vt idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc auctores non usquequaque custodiunt.

508 Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, salutis conueniens causa, per quam ^b fanitas vel referuatur, vel restauratur.

509 Inter Super, & Supra hoc interest: ^c Super est, quod ^d imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item ^e Super interdum aut nimium, aut satis accipimus.

510 Inter Subter, & Subtus: ^f Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur & ^g proculcatur: Subtus quod demissum altius, non contingitur.

511 Inter Supremi, & Supprimi: ^h Supremi & summi, significat & imi: Supprimi autem, occultari.

512 Inter Sumere, & Accipere: ⁱ Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cum enim damus, dicendum est Accipe: Quum ^k permittimus ipsi tollere, ^l dicimus, Sume. Itē Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à ^m non volentibus. ⁿ Item Auferimus iure, quidquid dedimus: ^o Assumi-

mus iussu, Eripimus vi.

513 Inter Sperare, & Expectare: ^p Expectamus, & bona, & mala: Speramus autem tantum bona: ^q Miro autem modo Virgilius verbi huius proprietatem à propria significatione fecernit, dicens: ^r Hunc ego si potui tantum sperare dolorem, dum omne, quod exhorret animus, rectius timere dicatur: ^s Sed Grammatici hoc Exponunt dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait, -- Liceat sperare timentis.

514 Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quā noueris: Nosse, referretantummodò, quod audieris.

515 Inter Simulare, & Dissimulare: ^t Dissimulamur nota: Simulamur ignota. ^u Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Vnde & Sallustius: ^x Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdum, resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Vt Virgilius: Sistere aquam fluij. ^y Ad sistere verò, & ante vnum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

517 Inter Seruire, & Inseruire: Seruire tantum dominis: Inseruire cuiusque præceptis.

518 Inter Spirare, & Exspirare: ^z Spirare viuere est: Exspirare mori.

519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: In-surgitur ad vindictā: Cōsurgitur ad auxiliū.

520 Inter Subijcitur, & Supponitur: Subijcitur citò: Supponitur lentè.

521 Inter Simul, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Vt, Semel, bis: Simul ad cōgregationem: Vt, ^a Globati simul feruntur in arma viri.

522 Inter Sepulcrum, & Monumentum: ^b Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: ^c Monumentum verò, nunc Sepulcrum, nunc historia rerum gestarum: ^d Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem rei scriptæ. ^e Porro Tumulus bifariè, nunc tumens tellus, nunc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione vel pulsu sit, id est, sine motu. ^f Cadauer autem à cadendo dictum.

523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc vetus

vetus erat discretio, quòd Sacrificium sponsum vsus adolescentior: non vtiq. magis adolescentens, sed minus. Vt Senior, minus Senex. Senecta autem, est ipsa fors. ^z siue conditio Senectuti accedens.

532 Inter Sonum, & Sonitum: ^a Sonus est, quidquid auditur sensibile: ^b Sonitus verò, ^c confusio vocis tubarum.

533 Exuiaz, ad Exspoliatos: Spolia, ad Exspoliantes.

534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon Grammaticus ita distinguit: ^d Gutta, inquit, stat: Stilla cadit.

535 Inter Stationem, & Portum: ^e Statio est, vbi ad tempus stant naues: Portus vbi hyemant. Nam Portus locus ^f ignotus est ab accessu ventorum: vbi hiberna opponere solent.

536 Inter Serenum, & Tranquillum: Serenum enim ^g ad cælum referri potest, ad mare non potest. Serenum enim cælum dicimus: ^h Tranquillum mare.

537 Inter Saxa, & Lapidem: Saxa tantum durissima. Nam lapis, & dura, & mollis est petra.

538 Inter Specum, & Antrum: Specum Latini, Græci ⁱ Antrum dicunt. Sunt autem loca, ex quibus repercussæ voces imaginè referunt.

539 Inter Semitam, Callem, & Tramitē: ^k Semita hominum est: Callis verò, pecorū vel ferarum est. Callis etiam dicitur, viā stricta, à calcando ita dicta. Tramites verò trāuerſa sunt in agris itinera: propriè ergo Callis semita tenuis, Callo pecorum prædūrata. Semita autem quasi ^l Semis via. ^m Semita dicta, qua potest ire vnum vehiculū. ⁿ Huius duplex ^o Actus vocatur: Propterea quòd duo capit, vel propter euntium, & venientium vehiculorum occurſus.

540 Succipere est, de superiori aliquid cadēs corporale: Suscipere causam incorporaliter. Susplicere sursum asplicere, aut venerrari.

541 Inter ^p Simulare, & Dissimulare: Qui Simulat vult videri facere, quæ non facit: Qui Dissimulat, non vult videri facere, quæ facit.

542 Inter Somnum, & Somnium: ^q Somnus, quo dormimus: Somnium, quod dormientes videmus.

543 Inter Sum, & Suum: Sum verbū est: Suum, pronomen est.

544 Inter Sæuit, & Seuit: Sæuit, irascitur: Seuit, Satorem dicit.

545 Inter Suus, & Sus: Suus, pronomen est: Sus, animal est.
 546 Inter Syram, & Suram: Syra gentis suæ femina: Sura pars pedis.
 547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: Sartorem, agrum Sarrientem: Sarcinatorem, vestes Sarcientem.
 548 Inter Similem, & Simulantem: Similem talem: Simulantem, talem mentientem.
 549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuum, fortem: Externum, extraneum dicimus.
 550 Inter Statum, & Staturam: Statum, quaestionem, vel scenicam vestem: Staturam, quantitatem cuiusque rei.
 551 Inter Scripturam, & Lectionem: Lectio in opere est: Scriptura in affectu, vel pictura.

S.

Etymolog. lib. 3. c. 59. & 70.
 Lib. sententiarum D. Isidor.
 al. discrepat.
 al. animam.
 Seru. ad ill. 1. En. templis indicit honorem. Et illud 3. En. Ausi sacra famēs.
 Virg. Eclog. 1.
 An. lib. 3.
 An. lib. 2.
 Plaut.
 Ouid.
 Etymolog. lib. 10. littera S. Interpretes Terentij act. 5. Scen. 9. Eunuch.
 Non. dict. stupidus.
 Cum viduis, Non. dict. stuprum.
 Etymolog. lib. 10. littera I.
 Etymolog. lib. 5. c. 26. & lib. 10. littera A.
 Carisius. Saturitas in cibo tantum dicitur, in cæteris verò satiētas. C. Fronto. breuius. Saturitas vētris, satiētas animi.
 C. Fronto. Superbia à superhabendo: arrogantia etiam in pauperem cadit.
 al. semper vult, quod non est.
 Non. dict. sputum.
 Etymol. lib. 9. c. 5.
 al. Inrisconsulti.
 Sic interpretes Terentij act. 4. Scen. 3. Eunuch. Scelerosus, est multorum: Scelustus, vel vnus. Scelerosus, propriè auctor Sceleris, sceleratus, in quo scelus sit commissum, vel constitutum.
 al. sit scelus.
 al. O tu.
 al. ætas, vel saluatur, vel.
 Ex Agratio.
 Eminet Agratius.
 Seru. ad illud. 3. En. O mihi sola mei super Astyanactis imago.
 Ex Agratio.

al. conculcatur.
 Fest. dict. Supremum. Non. dict. Supremum.
 Sic C. Fronto. Sumimus, quæ posita sunt: accipimus, quæ porriguntur.
 al. præcipimus.
 al. dicendum est.
 al. nolentibus.
 Lego, adimimus.
 Ex Front. qui ita, aufert, qui dedit, adimit, (lege in Isidoro adimimus) imperio coactus: eripit, qui plus valet.
 Ex interpretibus Terentij act. 2. Scen. 6. Andria.
 Seru. ad verbum citatum.
 4. Aeneid.
 al. quam sperare.
 Ex Seru. ad ill. 1. En. Dissimulant, & nube caua speculantur amici, al. Dissimulamur notum, Simulamur ignotum.
 C. Fronto. qui simulat probare vult, quod non est.
 Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Catilinario & exposito: cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat. Nisi forte ab alio glossema adiectum.
 Nescio an scripserit Isidorus: adistere verò ante vnum, consistere coram multis: & reliqua qua alteri exemplari deerant, omittenda.
 Ex Agratio, qui forte hinc emendandus.
 al. Conglobati.
 Fest. dict. sepulcrum. Etymolog. lib. 15. c. 11.
 Isidor. ibidem.
 Seru. ad ill. 6. En. illa hæc monumenta reliquit.
 Etymol. lib. 15. c. 11.
 Etymolog. lib. 11. c. 2.
 Etymolog. lib. 6. c. 19.
 Etymolog. lib. 20. c. 11.
 Seru. ad illud. 1. En. folioque altè subnixâ referat.
 al. illud cuiuscunque.
 Isidor. proximè citato loco.
 al. discumbere visum.
 Etymolog. lib. 8. cap. 4.
 Ex Sosipatro Caris.
 al. Seruorum est.
 Etymolog. lib. 11. c. 1.
 Seru. ad illud. 8. En. tepidusque cruor fumabat ad aras.
 2. Aeneid.
 al. adcurata.
 Etymol. lib. 11. c. 2.
 Fortè legend. ex citato loco Isidori, sed senè minus est senior.
 Vide Seru. ibidem. Aeneid. 6.
 al. atque conditio. l. a.
 al. sonitus est.
 al. sonus vero.
 al. confusa vocis.
 Ex C. Fronto, qui tamen Palamonem non nominat.
 Ex Seruio ad ill. 2. Aeneid. statio malè fida carinis, & ill. 10. Frangere nec tali puppes statione recus.
 Fortè legend. remotus, ex Etymolog. lib. 14. c. 3.
 Sic Virg. Geor. 1. cælo properanda sereno, & hymes optate serenas, & alibi, vnde serenas Ventus agat nubes, & sapè aliàs.

h Tran-

h Tranquilla per alta. 2. Aeneidos.
 i Agnosuit etiam hanc vocem vetus glossarium.
 k Ex Seru. ad ill. 4. Aeneid. Conuectant calle angustæ. & ipse Etymol. lib. 15. c. 16.
 l Varr. 4. de ling. Lat. quasi semi iter. Ipse Etymolog. lib. citato, à semi itu.
 m Legend. Via dicta, neq; enim semita vehiculum, sed via capit.
 n al cuius duplex.
 o Paulus ad Festum dict. Actus, Varr. 4. de ling. Lat. duobus locis. Ipse Etymolog. lib. 15. cap. 15.
 p Vide supra.
 q Ex Seru. ad ill. 5. En. tibi tristia somnia portans, qui tamen, somnium, quod dormientes videmus.
 r Ex Non videtur dict. Sartores.
 s C. Front. Sarcinatrix, quæ sarcinas seruat.
 t Interpretes Terentij act. 3. Scen. 5. Eunuch. Statuta corpori adscribitur: status ad habitum refertur. Ergo status est σχῆμα, statura longitudo corporis, pro quaestione autem, malim quaestio, aut quaestionum. porro dictiones scenicam vestè fortè in σχῆμα contrahenda: legendusq; locus: statum quaestio, vel schema: aut, statum quaestio, vel schema, siuè vestè. Vid. Alcon. Pedian. in. 3. oration. contra Verrem.
 v Quid si legamus, Inter scripturam, & scriptio-nem: scriptio in opere, scriptura in affectu. v. p?

De littera T.

552 Inter Terram, & Tellurem, & Humum: Terra, squalida est, & inculta: Tellus, fructifera: Humus autem, inferior & deorsum, & humida. Vnde & humati, sepulti. Generaliter autem vbiq; Terra est, non vbiq; Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est in lateribus, & nō est Humus. Humus autem terra humida est, & ab humore vocata: sicut & Terra, quòd naturali siccitate torreat: Sicut & Tellus, quòd fructus eius tollimus.
 553 Inter temperantiã, & Temperationem sic discernitur: vt Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.
 554 Inter Timentem, & Timidum: Timidus est, qui semper timet: Timens verò qui ad tēpus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur, pavidus & pauens, prouidus & prouidens, superbus & superbians, languidus & languens, furibundus & furēs, & cætera similia.
 555 Inter Tremulum, & Trementem: Tremulus, est natura: Tremens, tempore.
 556 Inter Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.
 557 Inter Tum, & Tunc: Tum, temporis est fururi: Tunc, præteriti.

558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines officiaque distribuimus.
 559 Inter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, qui sursum tulit.
 560 Inter Tumidum, & Turgidum: Tumet corpus ægroti: Turget cadauer.
 561 Inter Testor, Contestor, & Obtestor: Testor sæpenumerò ad iusiurandū pertinet, vt Virgilius -- per sidera testor: Contestor autem ad iudices: Obtestor ad aduersarios.
 562 Inter Terga, & Tergora: Terga sunt hominis, quod singulariter Tergum facit: Tergus verò quadrupedum est. Vnde pluraliter tergora coria dicuntur.
 563 Inter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hic & Seditio nuncupatur. Nam Seditio est discessio ciuium. Quòd enim seorsum alij ad alios eunt Seditio dicitur. Alij putant propter dissensionem animorum, Seditio-nem vocari, quam Græci diastasin vocant.
 564 Inter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.
 565 Inter Terrenum, Terrestre, & Terrosus: Terrenum, opus dicimus: Terrestre, vt maritimū: Terrosus verò, frumenti genus arenosum.
 566 Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.
 Inter Tempore, & Tempori: Tempore, ablatiuo casu: Tempori aduerbium est.
 567 Inter Tuum, & Tum: Tum aduerbium est: Tuum pronomen.
 568 Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus. Mœstum ergo, vel mœrentem animo dicimus: Tristem aspectu. Item Mœstitia temporis est, & fit aliquando ex aliquo accidenti dolore. Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

T.

Etymolog. lib. 4. c. 5. Varr. 4. de ling. Latin. dict. Terra.
 al. humida tellus.
 al. fructum.
 Ex Agrat. qui addit temperies ventorum.
 Ex Seru. ad ill. Eclog. 7. timidusque superuenit Ægle.
 Vide supra.

al.

^h al. Tum temporis est presentis, tunc temporis futuri est.

ⁱ Sic Seru. ad ill. 2. Æn. Testor numen ait.

^k Carif. breuius tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Seru. ad illud. 1. Æn. Tergora diripiunt costis.

^l Tumultus propriam significationem vide apud Seru. ad illud. 8. Æn. Vt belli signum, &c. & ill. 7. Ipse vocat pugnans.

^m al. dissensio.

ⁿ al. vocatam.

De littera V.

569 Inter Verus, & Antiquum: ^a Vetus annis enumeratur: Antiquum seculis.

570 Inter Virtutem, & Fortitudinē: Virtus in animi vigore & habitu est: cuius pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus vna est. Licet & corporis robur, fortitudo vocetur.

571 Inter Vecordem, & Vefanum: ^b Vecors mali cordis: Sicut Vefanus non ^c probè sanus.

572 Inter Velocitatem, & Celeritatem: ^d Velocitas pedum est: Celeritas animorū.

573 Inter Vastitatem, & Vastitudinē: Vastitas corporis est: Vastitudo, solitudo.

574 Inter Voluptatem, & Voluntatem: ^e Voluntas, est desiderium nondum adeptæ rei: Voluptas verò, rei adeptæ delectatio vel bonæ, vel malæ.

575 Inter Verbera, & Flagella: ^f Verbera, quodlibet genus flagellorum est. Nam Flagella propriè virgarum sunt. Et ^g dicta eo quòd flatu agitentur, & sonent.

576 Inter Valetudinem, & Infirmiorem: Valetudo, prospera esse potest, & aduersa: Infirmas semper infesta est.

577 Inter Vulnus, & Vlcus: ^h Vulnus, ad animum refertur: Vlcus, ad corporis iniuriam. Item Vulnus, corporis recens plaga: Vlcus verò, inueteratum Vulnus.

578 Inter Verbum, & Sermonem: Verbum vnus pars orationis est, iuxta Grammaticos. Nam Sermo plurimorum verborū oratio est. ⁱ Sermo autem à ferendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à differendo. Hinc & sermo sancti Hilarij, & Augustini dicitur, id est, dissertio Hilarij & Augustini.

579 Inter Ultra, & Citra: Ultra illuc, vel amplius: Citra, huc ad nos, intra nos.

580 Inter Vlcisci, & Vindicare: ^k Vlciscimur iniuriam factam: Vindicamus, ne fiat.

A 581 Inter Videre, Aspicere, & Intueri: Videmus natura: Aspicimus voluntate: Intuemur cura.

582 Inter Veneunt, & Vendunt: Vendūt, qui venundant: Veneunt, qui venduntur.

583 Inter Volo, & Opto, & Cupio: Volo, minus est, quàm Opto: Opto, minus est, quàm Cupio.

584 Inter Vnum, & Vnicum: Vnus, ex multis: Vnicus, solus est. Solus itaque vnus numeratur: Vnicus intra numerum finitur.

585 Inter Vnum, & Solum: Vnus ad numerū pertinet: Solus è multis intelligitur.

586 Inter Vter, & Vtrum: Si enim dicimus: Vtrum vis, ^m eligere significat: aut hoc, aut illud. Vter autem accipitur pro personis: Sicut verbi gratia: Vter vult, veniat ad me, id est, qui vult de duobus.

587 Inter Urbem, & Ciuitatem ita distinguit Cicero, vt ⁿ Urbem mœnia Ciuitatis significant: Ciuitas incolas Urbis. Nam ad Dolabellam sic scripsit: Liberaſti Urbem à periculo, Ciuitatem à metu. ^o Urbē autem ab Vrbo, quem ^p aratrum, vel sulcum veteres dicebant, aut ab ^q orbe dictam putant, cuius in se imaginem Respub. contineret. Porro Oppidū ad habitantes pertinet: Ciuitas ad leges: Vrbs ad vtrunque.

588 Inter Virum, & Hominē: Vir, ^r mas est, non fœmina: Homo mas est & fœmina. Fœmina autem, naturale nomen est, generale Mulier: Speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.

589 Inter Vultum, & Faciem: ^r Facies est naturalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò pro rerum ac temporum qualitate varius & ^t mutabilis: & secundum affectionem animi modò lætus, modò tristis. Vnde & ^v Vultuosū dicuntur, qui vultum sæpe commutant. Itaque Lucilius hæc quasi distinguens ait: Quæ facies, qui vultus viro. -- Dicimus autem & Vultum cæli, & Vultum ^x maris. Quia & mare sæpe in varios motus, ventorum flatibus mutatur: & cæli vultus ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicut & hominum cum mentibus vultus.

590 Inter Virginem, & Viraginem: Virgo est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ virum agit, hoc est opera virilia facit. Non autem solū Virgines, Viragines, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè dicuntur.

591 In-

591 Inter Viuum, & Viuentem: ^y Viuū, de victuro dicimus: Viuentē, de morituro.

592 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit, Que coniungit.

593 Inter Væ, & Ve: Ve sine a. cōiunctio coniunctina est: Væ cum a. interiectio dolentis est.

594 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.

595 Inter Vuidum, & Humidum: ^z Humidum est, quod extrinsecus habet aliquid humoris: Vuidum verò, quod intrinsecus: Vnde, & Vux dictæ.

596 Inter Valles, & Conualles: ^a Valles, sunt depressa ^b loca camporum: Conualles, montium interualla.

597 Inter Vndam, & Aquam: ^c Vnda, semper in motu est: Aqua verò, statiuā. Porro Imbres, nubium sunt, Latices, fontium. Nā Latex propriè, liquor fontis: & ^d dictus, quòd in venis terræ lateat.

598 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: ^e Vici, dicuntur ipsæ habitationes in vrbibus: Viæ autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nam Platea iuxta proprietatem linguæ Græcæ, à latitudine nomen accepit.

599 Inter Viridia, & Virentia: Viridia, sunt ligna: Virentia, sunt campi, vel ^f prata.

600 Inter Vifus, & Vifos: Vifos, participia dicta: Vifus, nomina appellatiua.

601 Inter Virum, & Virus: Virū, hominē: Virus, venenum dicit.

602 Inter Viuit, & Bibit: Viuit, de vita: Bibit, de portione.

603 Inter Vincitum, & Victum: Vincitum, vincutus: Victum, superatus.

604 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.

605 Inter Vllam, & Ollam: Vllam, aliquā: Ollam, vas.

606 Inter Vallam, & Murum: ^g Non quod Murus, etiam Vallum: Nam vtique, quod Vallum, Murus est.

607 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, equus Hinnit, asinus ^h Ragit, vel Rudit: leo Rugit, elephas Barrit, sus Grunnit, ouis Balat, serpens Sibilat, rana Coaxat, coruus Crocitat, grus Arfat, miluus Iugit, canis Baubat, vel Latrat, vulpes Gannit.

608 Inter Vespereſcit, & Vesperaſcit: Vef-

A perescit, id est, sero fit: Vesperaſcit, sol ad occasum declinat.

609 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, pullus: Vipereus, ad similitudinem serpentis.

V.

^a C. Fronto sic. Antiquum est, quod excessit patrum memoriam, vetus annorum multorum sentit vtilitatem.

^b Sic Fest. dict. vecors.

^c al. propriè sanus.

^d Ex Agrat. qui amplius. velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.

^e Fronto breuius. Voluntas facto gaudet, voluptas fieri cupit, quem Isidor. velut explicauit.

^f Etymolog. lib. 5. cap. vltimo.

^g C. Ex Seru. ad ill. 2. Geor. nēue flagella summa pete. Etymol. lib. 17. c. 5. & 6.

^h Agratius. Vlcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. & Seru. Vlcus tecta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.

ⁱ Etymolog. lib. 5. c. 8.

^k Ex Frontone, qui ita. Vltio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.

^l Ex Frontone, in quo tamen pro aspicere, & aspiciamus, rectius est spectare, & spectamus, nam aspicere ex improviso, idem auctor docet.

^m Lego elige.

ⁿ Ex Seru. ad ill. 2. Æn. festa velamus fronde per vrbem. Vide Non. dictionib. Inter vrbem, & ciuitatem. al. Vt vrbe mœnia ciuitatis significet, ciuitate incolas vrbis.

^o Seru. ad ill. 1. Æn. Vrbs antiqua fuit: & Donat. ad ill. 5. Vrbem designat aratro.

^p Pars aratri non aratrum, neque sulcus, sed quo sulcus fit, melius distinctiusque ipse lib. Etymol. 15. cap. 2.

^q Seruius loco citato ab orbe, quod antique ciuitates in orbem fiebant.

^r Vir maris, non fœminæ: homo, maris & fœminæ. m. s. mendose.

^s Ex veteribus Terentij interpretibus actu. 1. Scen. 1. Æn. in quibus tamē pro facies, forma est. Vid. Non. d. facies, & potissimum dict. vultus & facies, & Seru. ad illud. 1. Æneid. Tu faciem illius.

^t al. commutabilis.

^v Non. dict. vultuosum.

^x Æneid. 5. Mēne salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare iubes? & ibi Seru.

^y Ex Agratio.

^z Ex Seru. ad ill. 10. Æglog. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.

^a Etymolog. lib. 14. c. 8. Fest. dict. conuallis.

^b al. colla.

^c Lib. 13. Etymol. c. 20.

^d A lapsu. Fest. dict. latex.

^e Etymolog. lib. 15. c. 2. dict. vicus, & dict. plateæ.

^f al. prati.

^h Ragit vel, puto glossema. Vide carmen Ouidio attributum de varijs animalium vocibus.

De littera Z.

610 **I**nter Zelum, & Inuidiam: Zelus, interdum & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari: Inuidia verò, vt dictum est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, se non esse conformilē. Pulchrè autē quidam a Græcum versus transferens elegiaco metro, de Inuidia lusit dicens.

Iustius Inuidia nihil est: quæ protinus ipsam.

Auctorem rodit, excruciatque animum.

b Inuidiæ autem nomen dictum est, à nimis intuendo c felicitatem alterius: vt est illud, d Quisnam florem Inuidit meum?

Z.

a Cuius auctoris incertum.

b Cic. Tuscul. 3.

c Fortunam Cicer.

d Aëtij ex Menalippo, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ita legitur, Florem quisnam liberum inuidit meum. Apud Non. dict. Inuidiæ. Vnde aut quis mortalis florem liberum inuidit meum. Trochaicis numeris.

IDEM
DIFFERENTIARVM,
SIVE DE PROPRIETATE
sermonum, Liber.

Ex Parisien. editione.

DIFFERENTIA I.

Inter Polliceri, & Promittere hoc interest: quòd Promittimus, rogati: Pollicemur, vltro.

2 **I**nter Nullum, & Neminē hoc interest: quòd Nullus, potest ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & est Nemo, quasi nec homo.

3 **I**nter Intus, & Intro hoc interest: quòd Intro eo, Intus sum, Foris sum, Foras eo.

4 **I**nter Lustra, productè, & Lustra correptè hoc interest: quòd Lustra sunt, certa tempora: Lustra, latibula ferarum, vel turpium hominum receptacula.

5 **I**nter Seruitium, & Seruitutem hoc interest: quòd Seruitus, necessitas seruiēdi: Seruitium, dicimus munus seruatorum.

A 6 **I**nter Terminū, & Finem hoc interest: quòd Terminus, non sine manu ponitur: Finis, vel sermonis, vel voluntatis, vel cuiusque rei, intelligi potest.

7 **I**nter Asperum, & Ferozem hoc interest: quòd Asper, ad tempus: Ferox, à natiuitate.

8 **I**nter Flumen, & Fluuium, Amnem, & Torrentem hoc interest: quòd Flumen, à fluere dicitur: Fluuius, à temporali aqua est: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quasi amœnus: Torrēs, qui hyeme intumescit, & imbribus niuibusque completur.

B 9 **I**nter Innocentem, & Innoxium hoc interest: quòd Innocens sanctitate morum intelligitur: Innoxius, qui non habet nocē di voluntatem.

10 **I**nter Generosum, & Nobilem hoc interest: quòd Generosus, nascitur: Nobilis, opibus fit.

11 **I**nter Regium, & Regem hoc interest: quòd Regius, puer regalis est: Rex, qui regit regnum.

12 **I**nter Dementem, & Amentem hoc interest: quòd Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quasi diminuta parte mentis.

C 13 **I**nter Pecudes, & Pecora hoc interest: quòd Pecudes, tantum oues accipimus: Pecora autem mixtura omnium, animalium est.

14 **I**nter Monstrare, & Demonstrare hoc interest: quòd Monstramus, semel: Demonstramus, sæpius.

15 **I**nter Diuitem, & Honestum, Pecuniosum, Beatum, Locupletem, & Opuulentum hoc interest: quòd Diues, auro argentoque: Honestus, moribus dicitur: Pecuniosus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo quod oculis plenus: Opuulentus, omnibus his plenus, tanquam opibus eminens.

16 **I**nter Palàm, & Coràm hoc interest: quòd Palàm, hominum præsentiam notat: Coràm, personam accipere desiderat.

17 **I**nter Album, & Candidum hoc interest: quòd Album, naturale est: Candidum, cura facit.

18 **I**nter Sensum, & Intellectum hoc interest: quòd Sensus, naturale est: Intellectus, à re obscura.

19 **I**nter Exanimum, & Inanimum hoc interest: quòd Exanimus, vita priuatus est: Inanimus, nunquam habet animam.

20 In-

20 **I**nter Imbrem, Nimbum, & Pluuiam hoc interest: quòd Imber, à Græca significatione descendit, quasi umbrosus, qui summa vi cadit, & citò descendit: Pluuia est, quam impulsu ventorum nubes exprimit: vnde & plorare est dictum, cum coactæ dolore lacrymæ exprimentur. Nimbis, etiam erumpit, vt aliquam partē minorem occupet cæli, maiorem serenam relinquat.

21 **I**nter Sanguinem, Cruorem, & Saniē hoc interest: quòd Sanguis, dicitur cum intra corpus est, dictus quod nos sanciat, id est, contineat: Cruor, cōfusus ideo dictus, quòd corruere cogat: Sanies, corpus putre.

22 **I**nter Terga, & Tergora hoc interest: quòd Terga, hominū sunt: Tergora, animalium. Numero singulari, hominis Tergum dicimus, animalis, Tergus.

23 **I**nter Mi, & Mihi hoc interest: quòd Mi, pronomen est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocatiuum semper desiderat.

24 **I**nter Tum, & Tunc hoc interest: quòd Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.

25 **I**nter Iram, & Iracundiam hoc interest: quòd Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.

26 **I**nter Noctū, & Noctē hoc interest: quòd Noctū, sic dicitur, quomodo interdiu, & significat, aliquam partem noctis: Noctē autē, totam noctem intelligimus.

27 **I**nter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quòd Famur, cum aliquid dicimus, facundè: Loquimur, natura: Sermocinamur, quando contra aliquem sermone contendimus: Narramus, doctè.

28 **I**nter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quòd Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus, posita: Accipimus, data.

29 **I**nter Aspicere, Susplicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, & Visere hoc interest: quòd nos Aspicimus, casu: Susplicimus, in superiorem patrem, vel veneramur: Inspicimus, iudicaturi: Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languidā. Intuemur, cum causa: Videmus, natura: Visimus, experta.

30 **I**nter Furorem, & Insaniam hoc interest: quòd Furor, vitiū temporis est: Insania, perpetua.

A 31 **I**nter Alium, & Alterum hoc interest: quòd Alius, à multis: Alter, à duobus.

32 **I**nter Scelus, & Facinus hoc interest: quòd Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude recte dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.

33 **I**nter Dona, & Munera hoc interest: quòd Dona, Deo dantur: Munera, hominibus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidem munia vocantur.

34 **I**nter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quòd Vestes, fœminarum dicuntur: Vestimenta, virorum.

B 35 **I**nter Humidum, & Vuidum hoc interest: quòd Humidū, omnino permaduit: Vuidum, quod ad medium vsque peruenit.

36 **I**nter Vetus, & Vetustum hoc interest: quòd Vetus, nouo comparatur: e contrario Vetustum, ad antiquitatem refertur.

37 **I**nter Terrere, & Deterrere hoc interest: quòd qui Terrer, timere cogit: qui Deterreret, prohibet perseuerare.

38 **I**nter Solum, Vnum, Solitariū, & Vnicum hoc interest: quòd Solus, qui à cæteris relictus: Vnus, initium multorum agit: Solitarius, qui semper sine cæteris viuit: Vnicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.

39 **I**nter Apharesin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quòd sola Aphæresis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: vt, si genus humanum, & mortalia temnitis arma: pro, cōtemnitis. Syncope, mediam perdit: vt, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex vltima fit, vt, domus luxu instruitur, id est, luxuria.

40 **I**nter Solæcismum, & Barbarismum hoc interest: quòd Solæcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.

D 41 **I**nter Relictum, & Desertum hoc interest: quòd Relinquimus, volūtate: Deserimus, inuiti.

42 **I**nter Misereri, & Miserari hoc interest: quòd Miseremur, cum eodem tempore, & de alicuius casu dolet nobis, & subuenimus laboranti: Miserari, est consolari tantū, & intra affectum doloris esse.

43 **I**nter Orare, & Precari hoc interest: quòd Orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat deprecatur: nō vtiq. qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.

44 **I**nter Nescire, & Ignorare hoc interest, DD 2 quòd

quod qui Nescit, omnium notitia caret: qui Ignorat, aliquid nescit.

45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quod Legatus, electus est ad officium à ciuitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus: vt oris oratione exponat quod petit.

46 Inter Tardum, Pigram, Inertem, & Segnem hoc interest: quod Tardus, dicitur qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officij capax: Piger, per omnia ægro similis: Segnis, emotus est à calore.

47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quod Natus particulariter à verbo nasci: Gnatus, dicitur filius à generatione.

48 Inter Infamem, & Famofum hoc interest: quod Famofus, tam in bona cogitatione, quam in mala: Infamis, tantum in mala.

49 Inter Iuuentutem, & Iuuentam hoc interest: Iuuentus, dicitur multitudo iuuenum: Iuuenta, vnius ætas, vel etiam Dea iuuenturis.

50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quod Decus, ad virtutem refertur: Decor, ad corpus.

51 Inter Supra, & Super hoc interest: quod Super est, quod eminent: Supra, quod aliquid substratum habet.

52 Inter Metum, Timorem, & Pauorem hoc interest: quod Metus, futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pauor autem, motus. Inde etiam pauidamenta dicimus.

53 Inter Omnes, Cunctos, & Vniuersos hoc interest: quod Omnes, quorum mentio est: Cuncti, qui vbi que sunt: Vniuersi, qui in vno loco versu.

54 Inter Vndam, & Aquam hoc interest: quod Vnda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.

55 Inter Tacere, & Silere hoc interest: quod qui definit loqui, Silet: & qui non cepit, Tacet.

56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quod Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium præparatur: Subsidium seruatur, vt cum exegerit necessitas detur.

57 Inter Insequi, & Cõsequi hoc interest: quod Amicum, consequimur præcedentem: Insequimur inimicum.

58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quod Principium, totius corporis est: Initium, quasi primum.

59 Inter Simulare, & Dissimulare, hoc interest: quod Simulamur, quod nescimus: & negamus nescire: Dissimulamur, quæ scimus.

60 Inter Simul, & Simitum hoc interest: quod Simul, vt vna res pariter clareat: vt Simul, legimus, Simul scribimus. Simitum, lucri recipit significationem, quasi similitum.

61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerofum hoc interest: quod Sceleratus, suo scelere, vel alieno cõtaminatus: Scelestus, scelerum cogitator: Scelerofus, quasi insidiosus, periculosus, * vel totus dies, vel animus propter arduitatem.

62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: quod Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.

63 Inter Redibidum per b. litteram, & Rediuuium per u. litteram hoc interest: quod Redibidum est, quod nascitur: Rediuuium, quod reuiuiscit.

64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quod Patrium, à patria venit: Paternum, à patre.

65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quod Pomaria, vaga dicimus, sicut olearia & ficaria: Pometa, quasi maleta, ficeta & olata.

66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quod Æger, animo: Ægrotus, corpore.

67 Inter Prior Venit, & Antè Venit hoc interest: quod Prior, ad dignitatem: Antè, ad tempus refertur.

68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quod Officit qui nocet: Inficit, qui lanam aut alia inficit.

69 Inter Contingere, Accidere, & Euenire hoc interest: quod Contingunt bona: Accidunt, mala: Eueniunt, vtraque.

70 Inter Grates, & Gratas hoc interest: quod Grates referimus: Gratas, agimus.

71 Inter Oleas, & Oliuas hoc interest: Oliuas, ipsum fructum dicimus, vnde fit Oleum. Oleas, arbores dicimus, vnde fiunt Oliueta.

72 Inter Nixus, & Nifus hoc interest: quod Nixus, ad corpus refertur: Nifus, ad animum, id est, conatus.

73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quod Nefarius, à præteritis intelligitur, Nefandus, in opere.

74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest, quod Mulier Nutrit: Nutricat, nutritius.

75 Inter Maritimum, & Marinum hoc interest:

terest, quod Maritimum proximum mari: A Marinum ex ipso mari.

76 Inter Laniat, Lacerat, & Lancinat hoc interest: quod Laniat, qui membratim distendit: Lacerat, qui partibus suis membra destituit: Lancinat, qui inutiliter membra discerpit.

77 Inter Patulum, & Patens hoc interest: quod Patulum, claudi, vel tegi non potest: Patens, quod cum reseratum fuerit, iterum claudi potest.

78 Inter Guttam, & Stillam hoc interest: quod Stilla, cadit: Gutta, stat.

79 Inter Delictum, & Peccatum hoc interest: quod Delinquimus, cum iussa salubria non adimplemus: Peccamus, cum ea, quæ iubentur non agi, præsumimus agere.

80 Inter Incolam, Acolam, & Aduenam: hoc interest, quod Incola est, qui propriam terram, in qua natus est, excolit: Accola, qui terram natiuitatis suæ, sed alienam colit, Aduena, qui de sua terra in alienam venit.

81 Inter Hesternum, & Externum hoc interest: quod Hesternum, ab hesterna die dicitur: Externum verò, extraneum. Nam multi imperitorum externa dies dicunt, quod non admittitur.

82 Inter Baltea, & Balteos hoc interest: quod Baltea, ipsa lora significamus: Cæteros Balteos, dicimus.

83 Inter Bibere, & Ebibere hoc interest: quod Bibit, qui aliquid relinquit in poculo: Ebibit, qui totum exhaurit.

84 Inter Geminatum, Iunctum, & Duplicatum quid intersit, quamuis acutè intelligentibus breuiter exposuerimus, tamen sub exemplis latius doceamus. Geminatum est, quod ex duabus rebus similibus constat, vt Cicero, gemina audacia. Iunctum est, quod ex duabus rebus paribus constat, vt Virgilius, Iungentur iam gryphes equis. Duplicatum est, cum vna res bis ponitur: Ingens ad terram duplicato poplite.

85 Inter Decline, & Decliuè hoc interest: quod Declinus, sol: Decliuus, locus. Sic intelligendum est, Adcline, Adcliuè: vt Adcliuus homo: Adcliuus locus ex hoc accliuum dicitur.

86 Inter Commentarios, & Commentaria hoc interest: quod Commentarij, libri: Commentaria, volumina dicunt.

87 Inter Primum, & Priorè hoc interest: quod Primum, è multis: Prior, ex duobus. Sic inter Postremum, & Posteriorè obseruabis.

88 Inter Difertum, & Desertum hoc interest: quod Difertus, orator dicitur, Desertus, derelictus.

89 Inter Dilatorem, & Delatorem hoc interest: quod Delator est, qui defert ad accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.

90 Inter Aduersum, & Aduersus hoc interest: quod Aduersum te, aduersarius: Aduersus te, mutator.

91 Inter Pauperiem, & Paupertatè hoc interest: quod Pauperies, damnum est: Paupertas, qui nihil habet.

92 Inter Exprobrare, & Obprobrare hoc interest: quod Exprobrat, qui proprium obiectat vitium: Obprobrat, qui maledictum infert.

93 Inter Accersire, & Arcessire hoc interest: quod Accersit, qui euocat: Arcessit, qui accusat.

94 Inter Aceruum, & Acerbum hoc interest: quod Aceruus, moles est: Acerbus, immaturus & asper.

95 Inter Labrum, & Labium hoc interest: quod Labrum, superius: Labium, inferius dicitur.

96 Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc interest: quod Toga, vestimentum est: Tuga, qua aqua deducitur: Tuba, qua clangitur: Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur, quod tufum dicimus.

97 Inter Comosum, & Comatum hoc interest: quod Comosus, à comæ vsu dicitur: Comatus, natura: vt comata Gallia.

98 Inter Certo, & Certius hoc interest: quod Certo, est à certus: & Certius, à certe.

99 Inter Cæcitudinem, & Cæcitatè hoc interest: quod Cæcitas, ipsa tanquam via cecitas, & calamitas dicitur: Cæcitudo autem, affectio: vt lippitudo dicitur.

100 Inter Castimoniam, & Castitatem hoc interest: quod Castimonia, quasi cæremonia dicitur: Castitas autè, tantum corporis.

101 Inter Copias, & Copiam hoc interest: quod Copias, exercitus significatione dicimus: Copiam autem, rerum.

102 Inter Circum, Circa, & Circiter hoc interest: quod Circum, ad tempus: Circa, ad locum: Circiter ad numerum refertur.

103 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.

104 Inter Illius similis, & Illi similis: hoc interest, quod Illius similis moribus: Illi similis vultu.

105 Inter Flemma, & Plèma hoc interest: quod

quod Flemma sit, cum crura abundant sanguine: Plemma, cum in manibus vel pedibus callosis sulci nascuntur.

106 Inter Mammæ, & Vbera hoc interest: quod Mammæ, hominum: Vbera, pecorum accipiuntur.

107 Inter Auena, sine aspiratione, & Habena per aspirationem, hoc interest, quod Auena, germen est sterile, Habena, retinacula iumentorum.

108 Inter Donū, & Munus hoc interest: quod Donum, dantis: Munus, accipientis. Illud, à dando, istud, à muniendo.

109 Inter Arguere, & Coarguere hoc interest: quod Coarguere, coercere, vel compescere est: Arguere, ostendere vel patefacere, vt Virgil. Degeneres animos timor arguit. Vnde & argumenta dicuntur quæ causam ostendunt.

110 Inter Afficere, & Adficere hoc interest: quod Afficimur, honore: Adficimur, morte vel iniuria.

111 Inter Aduocatum, Inuocatū, & Euocatum hoc interest: quod Aduocatur, daturus patrocinium: Inuocatur, præstaturus auxilium: Euocatur, præbiturus obsequium.

112 Inter Inluuiem, & Ingluuiē: hoc interest: quod Inluuiem, sordium: Ingluuiem, vtrius. Illud, à non lauando, hoc, ab inglutendo dictum.

113 Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest: quod Cōmonemus, præterita: Admonemus, præsentia: Moneamus, futura.

114 Inter Temeritatem, & Audaciam hoc interest: quod Temeritas, sine cōsilio dicitur: Audacia, post consilium.

115 Inter Velocitatem, & Celeritatem hoc interest: quod Velocitas, pedum, & corporum dicitur: Celeritas, animorum atque factorum.

116 Inter Viuum, & Viuentē hoc interest: quod Viuus, de viuento: Viuens, de morturo.

117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest: quod nascitur, quod de vtero decidit, Enascitur, quod de terra aut aqua exurgit.

118 Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest: quod Abducimur, à re inhonesta: Perducimur ad studia: Deducimur ad honorem.

119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest: quod Eluxit, qui lutum disposuit: Illuxit, qui cum lumine apparuit.

120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renūtiare, ac Adnuntiare hoc interest: quod Nūciatur, de longinquo: Denuntiat, in præsentia: Adnuntiat, de futuro: Renuntiat, de excusando, & repudiando.

121 Inter Conscribere, Exscribere, Trāscribere, Inscribere, Adscribere, Describere hoc interest: quod Conscribere, vnā simul scribere est: Exscribere, scripturas transferre: Transcribere, cum ius nostrum ad alium trāsit: Inscribere, accusationis: Adscribere, assignationis: Describere, dictionis vel ordinis. Scribere verò, verbum imperfectum est.

122 Inter Extruere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest: quod Extruere, est in altum proficere: Instruere, acie vel actione: Adstruere, affirmare: Construere struendo coniungere: Struere reliqua super posita subter struere.

123 Inter Consuescere, Insuescere, & Adsuescere hoc interest: quod Suescimus, bona: Insuescimus, mala, Adsuescimus vtrāq.

124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest: quod Fungi, agere est: Defungi, peragere est. Vnde & mortui Defuncti vocantur, eò quod peregerunt vitæ istius cursum.

125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exolescere hoc interest, quod Adolescere, augmentum est: Inolescere, coaugmēti: Exolescere, euanescenti.

126 Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest: quod Deportare & Adportare, aliquid adferre est, Comportare, in vnum locum conferre, Exportare, tollere.

127 Inter Temperantiam, Temperantiam, & Temperantiam hoc interest: quod Temperantia, animorum est, Temperatio, rerū: Temperies, aurarum.

128 Inter Recipere, & Suscipere hoc interest: quod Recipimus, rogati: Suscipimus, sponte.

129 Inter Arundinē, & Hirundinē hoc interest: quod Arundo, canna est: Hirundo, auis, quæ tignis adhærere solet.

130 Inter Spirare, & Expirare hoc interest: quod Spirare, viuere est: Expirare, mori.

131 Inter Pertinaciam, & Constantiam: hoc interest, quod Pertinacia, malæ rei dicitur, Constantia, bonæ.

132 Inter Consequi, & Assequi hoc interest, quod Sequimur, pedibus: Assequimur, studio.

133 Inter Lætari, & Gratulari hoc interest: quod Lætatur de nostris: Gratulamur de amicorum bonis.

134 Inter Herbosum, & Herbidum hoc interest: Quod Herbidum locum in quo herba est, etiā si aridus esse consuevit: Herbosum, qui herbam facile generet, etiam si ad tempus aridus sit. Et aquatam portionem dicimus rectè, quæ aquam aliunde recipiat. Aquosum enim locum, qui aquam ex se effundat, sic & Meracam portionem, & Merosum vinum appellamus.

135 Inter Subter, & Subtus hoc interest: B quod Subter re aliqua superiore premitur, & conculcatur: Subtus est, quod demissum altius non contingitur.

136 Inter Sinum, & Gremium hoc interest: quod Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium verò, accinctæ vestis secretum.

137 Inter Largitatem, & Largitionē hoc interest: quod Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc interest: quod Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros gestum.

139 Inter Diligere, & Deligere hoc interest: quod Diligi affectionis est: Deligi iudicij: vnde, & exercitus deligi iubetur.

140 Inter Commodare, & Mutuo dare hoc interest: quod Commodamus amico pro tempore equum, vestem, seruum, & similia: Mutuo autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.

141 Inter Ligare, & Legare hoc interest: quod Ligat quis, vinculo: Legat, testamento.

142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest: quod Loqui, hominis est: Obloqui, obtrectatoris, qui obijcit, aut opponit: Alloqui, hortantis, aut iudicantis: Eloqui, honoris est.

143 Inter Percussum, & Perculsum hoc interest: quod Percussum corpore dicimus: Perculsum animo.

144 Inter Fremorem, & Fremitum hoc interest: quod Fremor murmur hominum est: Fremitus bestiarum.

145 Inter Flauum, Furuum, & Fuluum hoc interest: quod Flauū, rubrum dicimus, vt Flaua cæsaries: Furuum, nigrum: Fuluum nigro rubeum, vt Fuluum leonem.

146 Inter Postulare, & Poscere hoc interest: q Postulatur incautè: Poscitur improbè.

147 Inter Frixum, & Frictum hoc interest: quod Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictum.

148 Inter Diutinum, & Diuturnum hoc interest: quod Diutinum est, quod diu fuit: Diuturnum, quod diu durauit.

149 Inter Delitum, & Inlitum hoc interest: quod Delitum, quia subitum: Inlitum vero, lituratum.

150 Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest: quod Damnum, vnde diminutum sit, Dispendium, vbi pondus absit: Detrimentum quod à terendo nominatur.

151 Inter Dominium, & Dominatum hoc interest: quod Dominiū intelligitur quod priuati iuris est: Dominatum autem, imperij.

152 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quod Nixus, in genua: Nisus, à nitendo, id est conando.

153 Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc interest: quod nubit ciuis ciui: Enubit extraneo: Denubit, quæ in manum viri conuenit.

154 Inter Noxa, & Noxia hoc interest: quod Noxa, pœna est: Noxia, ipsa culpa.

155 Inter Necessitatem, & Necessitudinem hoc interest: quod Necessitas vim significat: Necessitudo coniunctionem sanguinis, aut animi.

156 Inter Clausum, & Obturatum hoc interest: quod Clausum, à claustris, & clauibus dicitur: Obturatū autē, priorū foraminū sit, tanquam aures obturatæ, non clausæ.

157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest: quod Operimus operculo, Adoperimus fores: Inoperimus, cum aliquid iacenti superponimus.

158 Inter Pometa, & Pomeria hoc interest: quod Pometa, vbi poma nascantur: Pomeria, in quo seruantur.

159 Inter Palma, & Palmum hoc interest: quod Palma in corpore: Palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice, vsque ad minimum digitum.

160 Inter Poplites, & Suffragines hoc interest: quod Poplites, hominum: Suffragines, animalium.

161 Inter Præparare, & Apparare hoc interest, quod Præparat, qui desiderium repetit parado, Apparat qui parato adijcit, id est, accusare parat.

162 Inter Stipulationem, Restipulationem, DD 4 nem,

- nem, Adstipulationem, & Constipulationē
hoc interest: quod Stipulatio, certum habet
intellectum, Restipulatio, si aliquid sit factū,
quod conuenit: Adstipulatio, eiusdem pecu-
niæ, vt vel alter repetere possit: Constipu-
latio, conferta restipulatio, si qua dolo ma-
lo facta.
- 163 Inter Saturitatem, & Satietaem hoc
interest: quod Saturitas, de cibo tantum: Sa-
tietas, de reliquis dicitur rebus.
- 164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc
interest: quod Vicinia, loci esse dicitur: Vici-
nitas, personarum.
- 165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc inter-
est: quod Fluctuo, animo, quasi fluctus ago,
& huc illucque fluo: Fluctuor, fluctu feror,
ideoque fluctuat mare, fluctuatur naus: sic
inter luxurio, & luxurior discernendum.
- 166 Inter Potero, & Potuero hoc inter-
est: quod Potero, certum promittentis est:
Potuero, dubitantis.
- 167 Inter Hispanum, & Hispaniensem
hoc interest: quod Hispanus, natione dici-
tur: Hispaniensis, Malsiliensis, & his similia.
- 168 Inter Escendere, Ascendere, Cōscen-
dere hoc interest: quod Ascendimus, excel-
sa, vel locum honoris: Escendimus, cum in
aliquid altius scandimus: Conscendimus, cū
equo vehimur.
- 169 Inter Vterque, & Vtrique hoc inter-
est: quod Vterque, in singularibus: Vtrique,
in pluralibus dicitur.
- 170 Inter Pignero, & Pigneror hoc inter-
est: quod Pigneror, animum tuum: Pignero,
cum pignus tuum capio.
- 171 Inter Mereor, & Mereor hoc inter-
est: quod Mereor, pro merito seruitij: Mereor
pro opere mercedis: sic ruminor, ruminor, &
his similia.
- 172 Inter Laurum, & Lauream hoc inter-
est: quod Laurus, est ipsa arbor: Lauream, coro-
na, vel virga.
- 173 Inter Cæruleum, & Cærulum hoc in-
terest: quod Cærulum dicimus, sicut aurū,
Cæruleum, ex cærulo, quasi argentum.
- 174 Inter Imum, & Infimum hoc inter-
est: quod Imus, loco: Infimum, ordine.
- 175 Inter Curam, & Diligentiam hoc in-
terest: quod Cura, cruciatum habet, qui cō-
moueat: Diligentia, rerum administratio.
- 176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest:
quod Vires, corporis sunt: Virtutes, animi.
- 177 Inter Animam, Animum, Spiritum,
& Mentem hoc interest: quod Anima est,
- A qua viuimus: Animus, quo regimur: Spiri-
tus, quo spiramus: Mens, qualitas, quæ bona,
aut mala potest referre ad cogitationem.
- 178 Inter Graue, & Ponderosum hoc in-
terest: quod Graue, secundum ferentis qua-
litate: Ponderosum, natura.
- 179 Inter Vltorem, & Vindicem hoc in-
terest: quod Vlciscimur, accepta iniuria: Vin-
dicamus, ne accipiamus.
- 180 Inter Fallacem, & Pellacē hoc inter-
est: quod Fallax, infidelis dicitur: Pellax, in
verbis, ab appellado, id est, per se loquendo.
- 181 Inter Immolare, & Mactare hoc in-
terest: quod Immolare, dicitur, cum moles
in caput iniecta est: Mactatum, hoc factum,
quasi magis auctum.
- 182 Inter Hostiam, & Victimam hoc in-
terest: quod Hostia perhibetur tunc, cum
dux in hostes proficiscitur: Victimam, cum vin-
cit, sicut Ouidius in Fast. Victimam, quæ dex-
tra habet.
- 183 Inter Eruere, & Diruere hoc inter-
est: quod Eruuntur, latebræ, Diruuntur, emi-
nentia.
- 184 Inter Nequicquam, & Nequaquam
hoc interest: quod Nequicquam, frustra: Ne-
quaquam, non, significat.
- 185 Inter Iter, & Itiner hoc interest: quod
Iter, quo imus: Itiner, auia dicitur.
- C 186 Inter Proprium, & Propius hoc in-
terest: quod Proprium, dominij est: Propius,
autem loci.
- 187 Inter Vereor, & Reuereor hoc inter-
est: quod Vereor, ad metum refertur: Reue-
reor, ad affectum.
- 188 Inter Liberos, & Filios hoc interest:
quod Filij, masculino genere ponuntur: Li-
beri, in vtroque sexu: & quod Filij, in nume-
ro singulari vocari possunt. Nemo enim di-
cit, qui habet filium, vnum Liberum habeo.
- D Item, quod Filij promiscuè omnis conditio-
nis intelliguntur, tam ingenui, quam serui,
Liberi non dicuntur, nisi ingenui.
- 189 Inter Dulce, & Suaue hoc interest:
quod Dulce, idem potest esse, quod Suaue,
nō vtique Suaue, quod Dulce: Dulce, enim
mel dicimus, & Suaue acetum, quod Dulce
non est.
- 190 Inter Bellum, & Auellum hoc inter-
est: quod Bellum, inter exterarum gentes: Auel-
lum, inter ciues dictum, quod auellatur po-
puli in duas partes.
- 191 Inter Exemplum, & Similitudinem
hoc interest: quod Exemplum, historia est:
Simi-

- Similitudo, approbatio.
- 192 Inter Diuinationem, & Diuinitatem
hoc interest: quod Diuinitas, ad potentiam
numinis refertur: Diuinatio, futurorum præ-
scios facit.
- 193 Inter Vim, & Virtutem hoc interest:
quod Virtus, hortari est: Vis, iniuria.
- 194 Inter Rogum, & Pyram hoc interest:
quod Rogus, defunctis paratur: Pyra, sacri-
ficijs.
- 195 Inter Arma, Armamenta, & Tela hoc
interest: quod Arma sunt, quibus corpora
nostra in bello teguntur: Armamenta, na-
uium: Tela, missibilia, vt iacula.
- 196 Inter Virum, & Masculum hoc inter-
est: quod Vir, specie intelligitur: Masculus,
genere: & quod Vir tribus modis intelli-
gitur, natura, virtute & nuptijs: Masculus etiā
ab homine segregatur, vt in animalibus.
- 197 Inter Profugum, Exulem, Relegatū,
& Transfugam hoc interest: quod Profu-
gus, quasi volūtariè reliquerit: Exul, qui dā-
natus expellitur, Relegatus, ad tēpus, Trās-
fuga, qui ad hostes transit.
- 198 Inter Altum, & Excelsum hoc inter-
est: quod Altum, tam in superiorem partem
elatum intelligimus, quam ad inferiora de-
positum: Excelsum, in superioribus tantum.
- C 199 Inter Vim, & Vires hoc interest: quod
Vis, impetu, & iniuria constat: Vires, ad bo-
num, & fortitudinem corporis referuntur:
ita Vis, facit violentiam: Vires, viriosum.
- 200 Inter Sæuum, & Crudelem hoc inter-
est: quod Sæuus, circa verba est: Crudelis,
monstratur sanguine.
- 201 Inter Bellum, Aciem, Prælium, & Pu-
gnam hoc interest: quod Bellum, dicitur to-
tus conflictus: Acies, ordinatur: Prælium,
committitur: Pugna geritur, & quod Acies
tam ferri, quam oculorum est.
- 202 Inter Passum, & Expertum hoc in-
terest: quod Patimur, volūtate: Experimur,
necessitate.
- 203 Inter Genus, & Gentem hoc inter-
est: quod Genus, tam hominum, quam fera-
rum est: Gens, ad congregationem plurium
pertinet, & ab vno capite descendit: Dici-
mus enim, gens Gallorum.
- 204 Inter Terram, Tellurem, & Humum
hoc interest: quod Terra, pars mundi tertia
est: Tellus, dea: Humus, locus sepulturæ di-
citur, abhumando.
- 205 Inter Mœnia, & Ædificia hoc inter-
est: quod Mœnia, publicorum sunt operum:
- A Ædificia, priuatorum.
- 206 Inter Omne, & Totum hoc interest:
quod Omne, numerositate constat: Totū,
ad partes dicitur.
- 207 Inter Vlcus, Vulnus, & Plagam hoc
interest: quod Vlcus, per se exit: Vulnus, fer-
ro: Plaga, potest esse planus ictus: sic quod
Vlcus leuitatis est: Vulnus, grauitatis: Plagæ,
etiam verbera vocantur.
- 208 Inter Sic, & Ita hoc interest: quod
Sic, quidem ostendit exempla: Ita, ad ratio-
nem refertur.
- 209 Inter Duos, & Ambos hoc interest:
quod Duo, numerantur: Ambo, congre-
gantur.
- B 210 Inter Paret, & Apparet hoc interest:
quod Paret, imperio: Apparet, videntibus.
- 211 Inter Pullum, & Nigrum hoc inter-
est: quod Pullum, albo contrarium est: Ni-
grum, colore accipimus.
- 212 Inter Putat, Æstimat, Opinatur, Ar-
bitratur, & Suspiciatur hoc interest: quod Pu-
tat, qui dubitat: Æstimat, qui existimatur,
quæ acta sunt, dicit: Opinatur, qui opinioni,
aut suæ, aut alterius credit: Arbitratur, qui
dubiæ rei finem imponit: Suspiciatur, qui la-
tentis rei prospicit formam.
- C 213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc in-
terest: quod Prohibere, est iure non habere:
Inhibere, vi dicitur: & quod Inhibemus iu-
re, Prohibemus imperio.
- 214 Inter Ostentum, Prodigium, & Mon-
strum hoc interest: quod Ostentū, sine cor-
pore solidum nouum se ostendit, & oculis,
& auribus: Prodigium verò, quod solidis
corporibus prospicitur, vt in cælo cometes,
aut stella, & in nocte lux, interdiu tenebræ:
Monstrum verò, contra naturam cognitū
egreditur, vt serpens cum pedibus, aut cum
quatuor alis.
- 215 Inter Conticuere, Obtricuere, & Eti-
cuere hoc interest: quod qui Conticuit, vn-
dique silentium præstitit, vt antiqui: Conti-
cuit tandem, factoque hinc sine quieuit: Ob-
tricuere, qui nullam spem reliquit: Reticuit,
qui silentio responsa finiuit.
- 216 Inter Sepulcrum, Tumulum, Monu-
mentum, & Bustum hoc interest: quod Se-
pulcrum, est locus, in quo corpora sepeliū-
tur: & à sepeliendo dicitur: Tumulus, qui
cineres tegit: Monumentum, quo sepulcrū
circundatur, dictum à munitionibus, Bustū,
in quo ossa sunt, quasi benè vstum.
- 217 Inter Astra, & Sidera hoc interest:
quod

quòd Astra, sine sidere esse possunt, & Astra fixa sunt cælo: Sidera, mouentur.

218 Inter Deripere, & Diripere hoc interest: quòd Deripimus, cum è superiori parte, in inferiora rapimus: Diripimus, cum laniamus, & in diuersas partes diducimus.

219 Inter Caussam, & Rationem hoc interest: quòd Causa, multas habet species: Ratio, paucissimas: & quòd Ratione efficitur, Causa desideratur.

220 Inter Italum, & Italicum hoc interest: quòd Italus, homo: Italicus, arcus dicitur: Ita illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221 Inter Deuium, Inuium, Auium, & Peruium hoc interest: quòd Inuium, est sine via secretum: Deuium, desertus locus: Auium, extra viam: Peruium, per quòd comatur.

222 Inter Dexteram, & Dextram hoc interest: quòd quidam sine causa putauerunt litteram E, abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Vt reprehendo, & reprehendo: Vt vemens, & vehemens: ita Dextram manum, & Dexteram, prosperam partem dici.

223 Inter Leges, & Iura hoc interest: quòd Iura, reperta sunt ab honesta consuetudine: Leges, ex ijs, quæ inter nos probanda facimus: & Iura, ab vniuscuiusque iustitia, dicuntur: Leges, quòd legantur.

224 Inter Inuidum, & Inuidiosum hoc interest: quòd Inuidus, quoniam alteri inuidet: Inuidiosus, cui inuidetur.

225 Inter Protinus, & Protenus hoc interest: quòd Protinus, est statim, continuò, aduerbium temporis: Protenus, quasi porotenus.

226 Inter Demitto, & Dimitto hoc interest: quòd Demittit hic, qui de alto deorsum mittit: Dimittit, qui in multas partes mittit.

227 Inter Altaria, & Aras hoc interest: quòd Altaria Deo ponuntur: Aræ etiam defunctis.

228 Inter Dimidium, & Dimidiatû hoc interest: quòd Dimidium, potest significare partem *, nisi subijcias integrû nomen, sine dimidiatum, est, vt plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi rotum, sine hora non potest esse dimidia: Ergo, aut dimidiata hora, aut dimidium horæ, Dimidium est: Dimidiatum autem, diminuta portio.

229 Inter Fiduciam, & Confidentia hoc

A interest: quòd Confidentia, est cum vitio temeritatis Fiduciam habet, si quis honesta constantia viuit.

230 Inter Legionem, & Dilectum hoc interest: quòd Legio, dicitur ab eo, quòd legatur viri fortes, & vtilis militiæ: Dilecta, quæ maximè diligimus, vt filij, vel cognatio patris.

231 Inter Afsidue, & Quotidiè hoc interest: quòd Afsidue, sedulitatis est: Quotidiè autem, perseuerantiæ.

232 Inter Mæret, & Meretur hoc interest: quòd qui Mæret, tristis est: Meretur autem, qui ex alterius iudicio parem beneficio gratiam expectat.

233 Inter Plenitudinem, & Plenitatem hoc interest: quòd Plenitudo, corporis est: Plenitas rei: ita Plenitudinem obsecorum hominum: Plenitatem, variæ rei cuiuslibet dicimus.

234 Inter Precor, & Deprecor hoc interest: quòd Precamur, Deum: Deprecamur, homines.

235 Inter Fortunam, & Felicitatem hoc interest: quòd Fortuna, non est: Felicitas, opes hominis.

236 Inter Tueor, & Tuor hoc interest: quòd Tueor, custodio: Tueor, video.

237 Inter Ludibrium, & Ludicrum hoc interest: quòd Ludibrium, in alterius iniuria: Ludicrum autem, quòd ipso delectamur sine cuiusquam iniuria.

238 Inter Stillam, & Guttam hoc interest: quòd Gutta, imbrium: Stilla, fitulæ, vel aceti.

239 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: quòd Fidus, etiam amicus dicitur: Fidelis, seruus.

240 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus hoc interest: quòd Agnoscimus, cognitos: Cognoscimus, quòd nunquam vidimus.

D 241 Inter Clypeum, & Clupeum hoc interest, quòd Clypeum, scutum: Clupeû verò, in quòd imagines ponuntur.

242 Inter Germanum, & Fratrem hoc interest: quòd Germanus, est verus frater, ex patre, & matre. Frater verò, ex diuerso patre vel matre.

243 Inter Mersare, vel Mergere hoc interest: quòd Mersare, sæpius: Mergere, semel.

244 Inter Agere Caussam, & Dicere hoc interest: quòd Agit, patronus: Dicit, reus.

245 Inter Eminus, & Cominus hoc interest,

terest: quòd Eminus, ex longinquo: Cominus, pede.

246 Inter Capere, & Decipere hoc interest: quòd Capimus, meretes: Decipimus, innocetes: aut Capimus arte, Decipimus in sidiõe.

247 Inter Consilium, & Sententiam hoc interest: quòd Consilium, cogitatio: Sententia, consilij pronuntiatio.

248 Inter Fors, & Fortunam hoc interest: quòd Fors, casus est: Fortuna, data est: vt quidam, sic valuit Fors, tanquam mors.

249 Inter Voluntatem, & Voluptatè hoc interest: quòd Voluntas, animi: Voluptas, corporis.

250 Inter Interea, & Interdum hoc interest: quòd Interdum, aduerbium temporis est: Interea, casua rei.

251 Inter Initium, & Principium hoc in-

terest: quòd Principium, totius operis cuiuscunque vnum est, quasi primum operis caput: Initium, quòd frequentius intelligimus: & totiens accipimus, quotiens, aut persona mutatur, quasi intus in alteram rem: & Principium semel: Initium sæpius: Principium, Arma, virumque cano: Initium, Musa mihi causas memora. Inveniuntur tamen Principia, quæ natura sui carent, & specie initia habent: vt, At regina graui iam dudum faucia cura. Et, Sic fatur lacrymans, clasi que immittit habenas.

B 252 Inter Meditari, & Velitari hoc interest: quòd Meditamur animo: Velitamur corpore.

253 Inter Homines, & Bestias hoc interest: quòd Bestiæ, ventri seruiunt: Homines rationi.

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

D I F F E R E N T I A R V M

L I B E R S E C V N D V S.

Differentia I.

I nter Deum, & Dominû ita quidam definerunt, vt in Dei appellatione Patrem, ^a in Domino filium intelligerent. Scriptura autè sacra vtrûq; & Deum affirmat, & Dominum. Sed tamen inuicem hæc vocabula discernuntur. Primum enim, naturæ nomè est pertinens ad amorem: secundum potestatis, congruens ad timorem. Denique ex Dei vocabulo aduerte, quid diligas: ex Domini appellatione cognosce, quid metuas.

^a In Domino filium. Vnde hi occasione sumpsisse poterint, in iacat August. 2. de Trinit. cap. 10.

2 Inter Trinitatem, & Vnitatem hæc distinctio est: quòd Vnitas, propter insepara-

bilem Deitatis substantiam: Trinitas verò, propter personarum diuersitatem vocatur. In Personis enim discretio est, in Diuinitate nulla distinctio. Est enim Gignens, Genitus, & Procedens. ^a Tria quidem nomina, sed substantia vna. Sicut enim ignis, calor, & color, tria quidem sunt vocabula, sed res vna. In relatione enim personarum Trinitas est, in substantia verò naturæ vnus Deus est, Pater scilicet, & Filius, & Spiritus sanctus. De Patre quia Deus est, testatur Apostolus dicens, vnus Deus Pater, ex quo omnia: ita de Filio, quia Deus est, alibi ipse dicit: quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. De Spiritu autem sancto, quia Deus est, idem, qui & supra sic dicit, Diuisiones donationum sunt, idem autem Spiritus, & diuisiones operationum sunt: idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spiritus sanctus Deus, sed non triplex Deorum nume-

numerus in hac Trinitate est credendus. A Scriptum est enim, Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud, Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est. Tres ergo Deos credere, profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

* Tria quidem nomina. Nihil hic periculi à Sabellio. *Iam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba huius capituli sunt: Trinitatem in personis non distinguere impium est: & capite sequenti cur tam laboraret in discretionem Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hac multo plura, quam opus est in reminimè dubia. Ita tamen veteres Patres interdum locutos ostendunt. D. Eucherij verba immerito ipsi ab hominibus minimè malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex August. qui serm. 192. ita ait: Non enim nomina tantummodo, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, & 11. de Ciuit. cap. 10. Neque verò sola est ista nominis Trinitas, sine substantia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt: aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incidere, non personarum nomina, sed nominum personarum verè constare dixit: neque verbum (inquit) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas vnus essentia, vnus maiestatis, atque potentia credimus.*

3 Inter Personam Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ita secernitur. ^a Quòd Pater, nec factus, nec natus est. Filius natus, non factus: Spiritus sanctus, nec factus, nec natus, sed ex Patre Filioque procedens est. Proinde Pater æternitatem habet, sine natiuitate: Filius natiuitate cum æternitate: Spiritus verò sanctus processionem, sine natiuitate cum æternitate. Pater ex nullo exordium ducit, Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verò sanctus, ex Patre filioque procedit. ^b Hæc tamen à nobis ita dicuntur de Trinitate, vt potest humana natura capere. Nam quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres personæ sunt, & vna natura? ^c Quomodo Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus, nec ingenitus, nec genitus? Quomodo Filius de Patre natus est: Spiritus sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodo Filius nascendo procedit: Spiritus autem sanctus procedendo non nascitur? Quomodo Pater nunquam sine Filio, & tamè sine Filio Pater genuit Filium? Quomodo Filius nunquam sine Spiritu sancto, & tamen ait: Nisi ego abiero Paracletus non veniet ad vos? Quomodo Filius non de se, sed de Patre est, nec tamen ei est posterior de quo est? Quomodo Spiritus sanctus

de Patre procedit & Filio, nec tamen ab eis præceditur, à quibus procedit? Quomodo tria vnum sunt, & vnum tria? Quomodo ad se inuicem relatiuè tria sunt, & essentialiter vnum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humanæ natiuitatis Christi secreta non capimus, diuinæ naturæ mysteria quomodo capiemus?

4 Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definierunt. Quòd Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed semper ex se est, hoc est propria intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcirco est dicta, quia semper est, nec incipiens aliquando, nec desinens est. Sed esse semper, proprium eius est.

5 Inter hoc, quod Filius nunc æqualis, nunc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est: alterum humanæ naturæ. In forma enim serui, quia factus est ex muliere, Pater maior illo est: in forma autè Dei, in qua erat ante carnis assumptionem, Patri cœqualis est. Propter illud dictum est, Pater maior me est: propter hoc, Ego, & Pater vnum sumus. Æqualis ergo Patri in quantum Deus est: subiectus verò, in quantum homo est.

6 Quid differt inter id, quod Christus nunc Vnigenitus, nunc Primogenitus esse prædicatur? ^a Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nam secundum Diuinitatis excellentiam Vnigenitus est à Patre iuxta Euangelium quod dicit: Et vidi mus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundum fraternam societatem, Primogenitus vniuersæ creaturæ, iuxta id quod Apostolus ait: vt sit ipse Primogenitus in multis fratribus. Est ergo Vnigenitus, in substantia Deitatis: Primogenitus, in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia, Vnigenitus in natura. Primogenitus iuxta Apostolū in multis fratribus; Vnigenitus tantum ex Deo solus. Inde est, quòd Frater nūcupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Vnigenitus.

De variorum nominū distinctione, quæ filio Dei attribuuntur.

7 Iam verò differentia, vel significationes nominum, quæ in Dei filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quadam sunt

sunt naturalia ad diuinitatis eius excellentiam pertinentia: quædam verò accidentia. Naturalia sunt Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbum, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor, siue Figura, Brachium. Accidentia sunt ista, Agnus, Sacerdos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, & his similia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus est. Omnipotens ab Omnipotente: Perfectus à Perfecto. Filius Dei est, quia dū hoc ipsum sit, quod Pater; non tamen ipse est, qui Pater. Verbum est Filius Dei, quia propriè de diuino ore processit, vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile, vel corporeum est; vel pro eo, quòd Pater per eum omnia condidit, siue iussit, vel quia per illū innotuit. Pater principium ex eo, quòd rerum omnium origo, & causa sit. Dextera, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso omnia continentur. Virtus pro eo, quòd omnè potestatem Patris in semetipsum habeat, & omnem cæli terræque creaturam gubernet contineat, atque regat. Sapientia est, pro eo, quòd ipse reuelat omnia mysteria scientiæ, & arcana sapientiæ. Imago est propter similitudinis veritatem. Species enim Patris indifferens est habens in se indiscretam naturam, siue essentiā. Splendor appellatur, quia dum sit ipse Pater lux, ita Filius ab eo inseparabiliter, quasi splendor ex luce procedit. Figura est, quia suscipiens formam serui operum, virtutumque similitudine Patris in se imaginem, atque immensam magnitudinē designauit. Mediator est, quia inter hominem, & Deum medius est, habens in se substantiam vtriusque naturæ, id est, humanæ humilitatis formam, & diuinitatis excellentiam. Porrò, Agnus propter innocentiam, & passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum Patri hostiā pro nobis obtulit. Petra, quòd firmitas sit credentium, offensus & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia vetus & nouum Testamentum, veluti duo parietes, ex aduerso venientes, tanquā angulus, sibimet copulauit, ac fidei vnitate coniunxit. Homo, quia secundum carnem ex Virgine natus est passibilis, atque mortalis. Leo, propter regnum & potentiam, per quā in morte Zabulum vicin. Vitulus, quia propter salutē gentiū immolatus est. Aquila pro eo, quod resurgens ad astra cæli remeauit, & ad sedē paternā, vnde venerat, iterū redijt. Iam vero. *Pleraque. ex Aug. serm. 2. de Trinit.*

8 Inter Natiuitatem Christi, & nostram hoc interest. Quòd omnis homo ex delicti lege inuenitur esse cōceptus: ille autem nō ex concupiscentia carnis, vel ex virili coitu, sed de Spiritu sancto natus est. Naturā quippe traxit originis, non culpam præuaricationis. Corpus ex Virgine sumpsit: virginitatē maternæ carnis nō abstulit. Itē, nos ex vna generatione subsistimus: ille autem ex duabus diuinitatis, & humanitatis. Ex prima natiuitatem sumpsit: ex altera creationē. Natus enim diuina generatione, factus humana. Primum fuit sine tempore: secundū in plenitudine temporis. Nos ex duabus subsistimus substantijs: corporis videlicet, atque animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis & animæ. Inde est, quòd perfectus prædicatur Deus & homo: habens in se geminam substantiam, & diuinitatis suæ, & humanitatis nostræ.

9 Item hoc distat inter mortem Christi, & nostram. Nos enim in mortem pro merito præuaricationis incurrimus: ille autem sponte mortem pro nostra salute suscepit secundum quod ipse testatur dicens: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego pono eam.

10 Inter Resurrectionē Christi, & nostrā sic discrepat. Quòd nobis resurrectionis tempus, vsque in finē seculi differtur: illius verò die tertio celebratur: ille nullius eguit, vt resurgeret: nos illo miserante resurgimus.

11 Inter creationē mūdi, & formationem eius hæc est differentia. Quòd originaliter secundū materiæ substantiā simul cūcta creata sunt: iuxta illud quod dicitur: qui viuit in æternū, creauit omnia simul. At verò secundū distinctionē specierū per sex dierū alternationē formata sunt. Totius enim creaturæ origo simul extitit: species tamen, & forma per temporū incrementa processerunt.

Nā primū materia facta cæli, & terræ cōfusa atque informis, quā Græci Chaos appellat. De qua postmodū singillatim per species varias formasque proprias prodierunt. De qua materia scriptura loquitur: qui fecisti mundū de materia informi. Quæ ob hoc informis, quia adhuc confusa erat, atque obscura, & necdum per visibiles species, variasque formas discreta. Sed materia facta est de nihilo. Mundi autē species de informi materia. Proinde duas res ante omnē diē, & tempus condidit Deus omnipotēs: Angelicā videlicet creaturam, & informē materiā: quæ quidē dum sit ex

nihilo facta: præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed sola origine, sicut sonus cantum. Nam qui viuit in æternū, creauit omnia simul. Itaq. nō omnia ex nihilo cōdidit Deus, sed quædā ex aliquo; quædā autē ex nihilo. De nihilo Mundū, Angelū, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

Quod originaliter secundum materia substantiam-procefferunt, ex Greg. 32. Moral. c. 9.

De duplici paradiso.

12 Vnus est terrenus, vbi primorū hominum corporaliter vita extitit: alter cælestis, vbi animæ beatorū statim, vt à corpore ex-eunt, transferuntur, atq. digna felicitate lætantes, expectāt receptionē corporū suorū. De hoc Paradiso Dominus ad latronē dixit: Hodie mecū eris in Paradiso. Originaliter autē primi hominis culpa nos de Paradiso expulit, & in hanc exilij peregrinationē deiecit. Inde est, quod præuaricationis suæ reatu astringimur. Vnde, & meritō sententiæ debito pœnā paternæ præuaricationis exoluimus. Nam ita primus homo est conditus, vt per augmentum ætatū sine media morte de vita corporalis Paradisi cōmutaretur ad vitam Paradisi cælestis. Sed, quia hoc bono contentus esse noluit, protinus suæ cōditionis merito caruit, mortemq. geminā animæ & corporis inuenit. Ignorantiā veri, & vetustatē obtinuit, atq. in omnē progeniē peccati sui præuaricationē transmisit: nō tātum in hos, qui proprio delinquūt arbitrio; sed etiā in illos, qui nondū implicari valent actuali peccato. Inde est, quod paruulis lauari gratia cōceditur. Quia etsi non est illis peccatū proprii operis, inest tamen originaliter noxa paternæ præuaricationis. Vnde, & Propheta Dauid ex semetipso humanū genus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis peperit me mater mea.

Peperit me mater mea, Ita apud Greg. lib. 7. Reg. c. 53. & lib. 12. c. 10.

De rerum gradibus.

13 Gradus, vel differētiæ rerum sex sunt. Id est, Non viuientia, Viuientia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia; notissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorū, quæ non crescunt, vita motūq. carent: qualis est in lapidibus. Secundus gradus in ijs, quæ crescunt, vitam motūq. sine sensu habēt: qua-

lis est in herbis, vel in arboribus: quibus si minimè vita insensibilis motūq. inest, nec germinare vtique, neq. crescere possent: atq. ista, quæ vitā, sine sensu habent, lapidibus præponūtur, & terræ. Tertius gradus est in ijs, quæ non solum crescunt, & viuūt, sed etiam sentiunt, at non intelligūt: qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in ijs, quæ crescunt, viuunt, sentiunt, & intelligūt: sed tamen mortalia, vt animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in ijs, quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt: qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitū, & simplex est, à quo omnis hæc natura inspiratur, mouetur, gubernatur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidē omnia, sicut gradibus crescūt, ita sibi qualitate naturæ præcellūt. Nā arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo Augustinus 8. de Ciuit. c. 6. vel vitam, quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitq. qualis est in Angelis.

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiā veteres scripserunt: quod Angeli sint spiritualis substantia, ante omnē creaturā creati, natura mutabiles conditi, sed cōtēplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscii, iussi mundū regunt, missi corpora ex excellenti aère sumūt, in cælestibus cōmorantur. Dæmones, sunt impuri spiritus, subtiles & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, corpore aerei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbia tumidi, fallacia callidi, semper in fraude noui. Cōmouēt sensus, fingunt affectus, vitā turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, mēbra distorquent, sortes regunt, præstigijs oracula fingunt, cupidinē amoris illiciunt, ardorē cupiditatis infundunt, in cōsecratis imaginibus delitescūt: inuocati adsunt, veris similia metiūtur, mutantur in diuersis figuris, interdum in Angelorum imaginibus transformātur. Hi quondam à sede cælesti ob superbiam lapsi, nunc in aère commorantur. Homines sunt, ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, natura magis quàm doctrina valentes, statu rigidi, vultu erecti, figura vniuersi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpo-

corpore fragiles, mente leues, diuersi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, pro ni ad voluptates, cassi labore, diuitijs caduci, sollicitudine anxij, singillatim mortales, prole mutabiles, vita queruli, tempore celes, tardi ad sapientiam, veloces ad mortē, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti, concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore viuunt, in dolore moriuntur: a denuo alij ad gloriā, alij ad pœnam de fauilla surgentes debitum soluunt.

^a Corpore aerei. Aug. de diuinat. demon. c. 3. Dæmonū ea est natura, vt aerei corporis sensu terrenum corporis sensum facillè præcedant.

^b Denuo alij ad gloriā, & c. hæc non sunt in manuscriptis libris.

Inter præuaricationem Angelicam, et humanam.

15 Quæ sit discretio præuaricationis Angelicæ, & humanæ naturæ: cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Præuaricatores quippè Angeli, ideò veniam non habent, eo quod fragilitatis carnalis nulla grauētur infirmitate. Homines autem post peccatum idcirco ad veniam reuerti possunt, propterea quod pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quod propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem: sic enim dicit, ipse scit signum nostrū. Memento Domine, quod terra sumus. Et iterū, Memorare, quæ mea substantia: At verò Diabolus, vel maligni spiritus, nec possunt habere veniam, nec merentur, sicut scriptum est de eodem Apostata, cuius cor, quasi lapis indurabitur, scilicet, vt pœnitentiæ compunctione nō emolliatur.

^a Eadem sententia apud Greg. 4. Moral. c. 9. & 20.

16 Inter Hominem, & Pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore animaque viuente compositū, atq. spirituali compactione formatū, subsistēs ratione, liberiq. arbitrij voluntatē, vitiorum capax, atq. virtutum: at contra Pecus est animal irrationale mortale, motū carnis & sanguinis animatum: vnde & anima eorū post mortē simul cum carne dissoluitur. (Adde & aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, & ad terram vergentia: nobis naturaliter vultus in cælum erectus est: illis ocium & opulentiā: nobis ratio & sermo cōcessus est, per quæ intelligere, & Deū cōfiteri possimus.)

^A Adde & aliud-- cōfiteri possimus. Hæc in vno tantum libro leguntur.

Inter humani corporis membra.

17 Rationem autē humani corporis, singulorumq. membrorum differentiam Lactantius, siue pleriq. auctorū, ita definiērūt, dicentes: Homo, dictus est ab humo. Hic ex diuersis subsistit substātijs: ex mortali, & immortali. Corpus autem eius ex ossibus & carnibus cōstat, diuiditurq. in quattuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aëris, aquæ, & terræ. Ratio autē terræ, in carne est; humoris, in sanguine: aëris in spiritu: ignis in calore vitali. Siquidē quadripartita humani corporis ratio quattuor elementorū designat speciem. Caput namq. ad cælū refertur, in quo sunt duo oculi, quasi duo luminaria Solis, & Lunæ. Pectus aëri coniūgitur: quia sic inde emittitur spiraminis flatus, sicut ex aere ventorū spiritus. Venter autē mari asimilatur, propter collectionē omnium humorū, quasi cōgregationē aquarū. Vestigia postremo terræ cōparantur, eò quod sunt vltima membrorū arida, siue sicca, sicut & terra. Iā verò in capitis arce Mens collocata est, tanquā in cælo Deus, vt ab alto speculetur omnia, atq. regat. Factus est autē homo ad cōtemplationē cæli rigidus, & erectus, non sicut pecora in humū prona, atq. vergētia: in cuius summitate caput est collocatū, datūq. illi hoc nomen, quod hinc capiāt initiū sensus & nerui. Capilli autē capitis, vel ad speciē sunt decoris, vel ad arcendā frigoris iniuriā, siue caloris. In capite autē, vt ait S. Aug. Tres tanquā ventriculi cerebri constituti sunt: vnus anterior ad faciē, à quo sensus omnis: Alter posterior ad ceruicē, à quo motus omnis: Tertius inter vtrumq. in quo Memoria vigere demonstratur: ne cū sensum sequitur motus, non connectat homo quod faciendum est, si fuerit oblitus, quod fecit. Facies dicta est, eo, quod notitiam faciāt hominis. Inter Faciē autē & Vultū hæc est differentia, quod Facies naturalis & certus oris habitus est: Vultus verò varius, & secūdū affectionē animi modo lætus, modo tristis. Vnde, & vultuosi dicūtur, qui vultū sæpè cōmutāt. Iā verò barbæ ratio quā vultus cōfert decētiā. Barba est decoris signū, virilitatis indicium, quæ & iuuetutē significat, & sexus naturā distinguit. Oculi autē in facie concavis foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons nominata est. Ij dē quoq. oculi gemmarum habentes

bentes similitudinē mēbranis perlucētibus conteguntur. Per quas mēbranas, quasi per vitrū, vel speculū refulgentes, Mens ea, quæ foris sunt, transpiciunt. In medio autē horū orbū scintillæ luminū cōclusæ tenentur, quas Pupillas vocamus, quibus cernendi gratia continetur: & vt oculi munitiores essent ab iniuria, eos Opifex summus regminibus oculuit. Vnde, & oculos esse dictos, quasi oculū, (id est vndiq; munitos) quibus adhibita sunt Palpebræ, à palpitando dictæ. Quia concurrentes inuicē oculorū obtutū reficiūt, pilis in ordine adstantibus ad munitiōnē eorū. Supercilia quoq; pilis breuib; adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiā, ne quid supernè incidat. Auriū inde dictū nomen est, à vocibus hauriēdis. Per immutationē enim litteræ Aures, veluti Audes sunt nominatæ. Per has enim sonū vocēq; quasi per cochleā descendere. Quod aer ictus in circulū orbēq; moueatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia cōplicatū in vtero gigni, formariq; hominem aiūt, ita vt genua sursum sint, quibus oculi formētur, vt caui, ac recōditi fiāt. Ideoq; & qui alicuius lacrymas elicere cupiūt, genua tangūt, ac per ea deprecātur: quod in vtero formauerint oculos, atq; enutrierint. Ipse genarū tumor instar colliū leniter exurgēs ab omni parte cōtra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, q; per eas aer, vel spiritus nare nō desinit. In his enim tria sunt officia, vnū ducendi spiritus, alterū capiēdi odoris: tertiu, purgamenta cerebri defluēdi. Os dictū est, quasi corporis ostiū. Cuius species in duobus cōstat officijs: sumēdi victū, & loquendi lingua. Labia à labendo nominata. Quod autē superius est, labiū dicimus: quod inferius, labrū. Linguae nomē à ligādo cibo impositū. Hæc interpret animæ vocē motibus suis in verba distinguit, vel illusione palati ac dētiū, vel cōpressionē labiorū. Dentes dicti, quasi cibos diuidētes. Siquidē esca incidunt, & cōminuunt, atq; opportunius gutturi, & stomacho tradūt. Horū priores, qui cibū præcidūt. Aduersi dentes dicuntur: Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo ætatis anno existūt. Gingivæ, à gignendis dentibus nominatæ: quæ magnam pulchritudinē ori conferūt, dū nuditatem dentium tegunt. Fauces sunt, angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ, maxillarū partes sunt,

A quibus mādimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicut paxillus à palo. Collū, ad instar columnæ vocatū. Est enim rigidū, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ, vna ciborum: altera aeris. Harū superiorumē vocatur, qua cibus & potio deuoratur. Vnde bestia, quæ cibum reuocant, ac remādunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio ex ossibus compacta & cohærentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens ob transmeantē spiritū. Cuius operculum Sublinguium dicitur, quasi parua lingua, quæ foramē eius recludit & aperit: ne per partes iuncta fistula impetu veniens violenter aer interna corrumpat. Manus dictæ, eo quod munus sint omni corpori, & quod ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispanis digitis, sicut & arbor dispanis ramis: Item, sicut contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoq; numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omniū & moderator Pollex vocatur, eò quod plurimum inter cæteros polleat, id est, præualeat. Secundus Index & Salutaris vocatur, quia eo ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eo tritum colyrium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eo aurē scalpimus. Porro Pectus hominis ab aspectu vocatū. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atq; ab aspectu remotū: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenū enim ratione non decebat esse latens & humile. Papillæ, sunt mammarum capitula. Mammæ autem, tumores pectoris leuiter exurgentes: hæc sunt fœminis ad alendū fœtū datæ: maribus ad solum decus: ne informe pectus esse videretur. Neq; enim decebat in fœminis alibi esse, quā vt animal intelligens ex corde alimoniam sumeret. Porro Umbilicus est nota impressa, quæ mediū ventrē designat. Ad hoc factus, vt per eū fœtus dum est in vtero nutriatur. Splenis autem, & Iecoris viscera, quasi ex conturbato sanguine videntur esse cōcreta. Iuxta eos autem, qui de Physicis disputant voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in icore: Affectum autem iracundiæ in felle: pauoris in corde: in splene, lætitiæ. In pulmonibus verò aërem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vocant, diffunditur, vt paulatim inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Iecore ignis habet sedem, qui

qui velut subuolare ostenditur in excelsum cerebri locum, tanquam in cælum corporis nostri. Vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio, velut centro quodam, quædam non solum ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidem in eo volunt esse officium voluptatis, & decoctionis ciborum complexu, & calefactu suo in sanguinem mutandorum. Intestinorum autem ratio, idcirco longis anfractibus in circolorum ordinata sunt modum, vt susceptos cibos paulatim egerant, & ex ipsis, ea, quæ intrinsecus sunt, humorem sensim suscipiant. Aluus dictus, eò quod in eum, quasi in alueum, omnis humor cibo permixtus defluat, ac recurat, & inenarrabili modo ciborum succo vniuersum corpus, quasi è latere valles vicinas irrigando adimpleat. Porro Aluus, Venter & Vterus differunt. Venter enim est, qui apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad Inguen. Aluus est interior pars, qua cibus recipi & purgari solet. Vterū solæ mulieres habent in quo concipiunt. Cōfundunt tamen hæc auctores, & vterū pro vtriusq; sexus ventre ponunt. Genitalia autem, sicut ipsum nomen docet, à gignendo dicta Natium caro conglobata sedendi officio facta est, ne, premere corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorū partes, quibus in equitādo tergis equorū adhæremus. Vnde & præliatores feminibus equos admisisse dicuntur. Genua à genis dicta, eò quod in vtero cohæreant, & cognata sint oculis. Vnde Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiæ dictæ sunt, quasi tubæ. Plætæ verò à planitie nuncupatæ. Quia non rotundæ, vt in quadrupedibus, ne stare non possit homo, sed planæ, & longiores formatæ sunt, vt stabile corpus efficerent. Calces autē, à callo pedum sic nominatæ sunt. Pedum digiti & decorem, & vsum ferunt. Nam curre non possemus, nisi digiti in humum pressis soloq; nitentibus impetū saltumq; capiamus. Reliqua ossa corporis, velut columnæ quædam, quibus caro sustentatur, inserta sunt, & neruorum vinculis colligata, vt aptissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæteri, de ratione corporis scripserunt.

^a Hæc eadem pleniora Etymolog. lib. 11. c. 1. vbi indicati loci, è quibus sumpta sunt, locus Augustini de cerebri ventriculis lib. 7. de Genes. ad littor. c. 18.

18 Inter Virum, & Hominem, quidam distinxerunt hoc interesse: Quod vir vtraque sciētia præditus eloquentiā cū sapientia re-

A tinet: Homo loquacitate tantum naturæ beftijs præpoller. Virū autem dixerunt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute. Virtus autē apud veteres sciētia rerū omniū nuncupatur. Nos autem vnum eundemq; & virum & hominem nūcupamus. Iuxta quod & de Christo legitur, qui tam Vir in sanctis scripturis, quā & etiam Homo vocatur.

^a Hæc differentia in vno tantum m. f. legitur.

19 Inter Infantiam, & Pueritiam, & reliquas ætates Sapientes ita definiunt. Prima hominis ætas Infantia, secunda Pueritia, tertia Adolescentia, quarta Iuuentus: quinta Senectus: sexta Seniū. Duæ primæ ætates singulis annorum terminantur hebdomadibus, propter simplicem vitam. Nā Infantia septimo anno finitur: quartodecimo Pueritia: de hinc sequens Adolescentia, duabus constat hebdomadibus propter intellectū, & actionem. Quæ duæ nondū erant in pueris; & porrigitur hæc ætas à quintodecimo anno, vsq; ad xxviii. Post hæc succedens Iuuentus tribus hebdomadibus permanet, propter tria illa intellectum, & actionem, corporisque virtutem. Ista ætas à xxviii. anno exoritur, & quadragesimo nono cōsummat, quādo & in fœminis part' deficit. Porro Senect' quattuor hebdomadibus cōpletur propter accedentē illis tribus animi, & corporis grauitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquagesimo anno, & septuagesimo septimo terminatur. Vltima verò Senium nullo certo annorum tempore definitur, sed solo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senecturem, & Senium hoc differt. Quod Senectus vergens ætas à iuuentute in Senium, nondum tamen decrepita: Senium verò est festā atque extrema ætas, & vitam vltimam anhelans.

^a A puritate. Non. Pueritia, id est, puritas. Varro rerū diuinar. lib. 1. Quæ pueritia est infrequēs polluta.

^b quia nondū lanug. Fest. Puer, impubes tātū dicitur.

^c quasi pulla. Pullum est ætatis nouellæ, ait Non.

^d puerilitate, ita codex Hisp. Varro de liber. educand. Vellim, me Hercules, ipse vsu magno puerilitatis formulam audire.

al. puerili ætate.

21 Inter Infantē, & Puerū quidā ex Sapientibus distinxerunt. Infans, inquit, dicitur, qui nōdū fari potest. Puer autē ^a à puritate vocatus quasi purus, ^b siue quia nōdū lanuginē florēq; genarū inducūt. Puella autem, à paruitate vocata, ^c quasi pulla. Vnde pupillos & pupillas nō pro cōditione, sed pro æta-

te puerili vocamus. Puer, olim & masculus, & foemina appellabatur, sicut Infans. Hinc consuetudo communis Puerperam vocat. Proprie autem Puerperas dici, quæ primû enixæ sunt pueros, eò quòd puellæ admodû pariant: Egressi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia iam gignendi potestatem sumunt: Foeminae verò Virgines, vel Viragines dicuntur. Dicta autem Virago, vel quòd à viro sumpta sit, vel quòd sit masculini vigoris. Simul pubertatem egressi, Adolescentes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescendo, atque crescendo. Vnde, & quidam de agricultura loquens, maturescētem fructum, adolescentem vocavit. Post adolescētiā quoque iuuenes fiunt. Iuuenes autem dicti, quòd iuuare posse incipiunt, vt in bobus iuuentus dicitur, cum à vitulo discedit. Iam verò mediæ ætatis proprie dicuntur Vir, & Mulier. Vir itaque nuncupatus, vt ait Lactantius, quia maior in eo vis sit, quam in foeminis, & hinc virtus nomen accipit. Item Mulier à mollitie dicta immutata, & detracta littera, quasi mollier. Sed ideò viris plus roboris datum est, vt facilius ad patientiam coniugalem foeminae cogereantur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis mulier nominatur: sicut & vir pro sola virilitate, etiam si ab opere foeminae admixtionis habeatur immunis. Extremæ iam ætatis, Senes, & Anus vocantur. Senes autē quidam dictos putant, eò quòd se nesciunt, & per nimiam ætatē delirent, atque desipiāt. Vnde, & Plato ait, in pueris crescit sensus, in iuuenibus viget, in senibus minuitur. Anus autē ex multis annis dicta est, quasi annosa.

Rationale est, Verba sunt Aug. 2. de ordin. c. 11.

23 Inter Mentem, & Rationem hoc differt. Mens est pars animæ præstantior, à qua procedit intelligentia. Ratio verò est motus quidam animi visum mentis acuens, vt ræque à falsis distinguens.

24 Inter Memoriam, Mentem, & Cogitationem talis distinctio est: Quòd memoria, præterita retinet, Mens, futura præuidet. Cogitatio, præsentia complectitur.

25 Inter Sensus, & Memoriam hoc interest. Sensus, rei cuiusque adinuentio. Memo-

ria, rei inuentæ recordatio: ille excogitat, & reperit, hæc reperta custodit.

Intelligibile esse—sentiuntur, verba Aug. 8. de Ciuit. c. 6.

26 Inter Intelligibilia, & Sensibilia, taliter veteres discreuerunt: Intelligibilia esse, quæ mente animoque percipiuntur: Sensibilia autem, quæ visu, tactuque corporeo sentiuntur. Sunt autem sensus corporei quinque. Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Visui subiacet habitus, & color, seu magnitudo mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odoratiui odorum fragrantia, vel quæ aliter se habet: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu lenia. Hi autem quinque sensus ex partibus elementorum sunt, sed non ex omnibus elementis quattuor; sed ex aère, terraque gignuntur. Ex aère quidem Visus, Odoratus, Auditus, ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27 Inter Animam, & Corpus, ita discernitur. Anima, est substantia incorporea, intellectualis, rationalis, inuisibilis, atque mobilis & immortalis, habens ignotam originem, nihil tamen in natura sua mixtum concretum, vel terrenum, nihil humidum, nihil flabile, vel igneum: at contra corpus est substantia visibilis, atque mobilis, mortalis, habens semen ex vitio, & ex terrena face materiam. Sed anima, quia spiritualis creatura est, initium nouit, finem habere non nouit. Sicut enim Angeli, ita & animæ sunt. Habent enim initium, finem nullum. Corpus autē, quia ex quattuor elementis constat, ignis, aëris, aquæ, & terræ, dum fuerit excedente anima resolutum, redit rursus, vnde fuerat ortum. Inde & partim mortales, partim immortales sumus. Animæ enim naturam communem habemus cum Angelis, carnem verò cum pecoribus.

28 Inter Carnem, & Corpus quidam sapiens distinxit dicēs: Caro est, quæ proprie sanguine, neruis, ossibusque, distinguitur: Corpus verò quæquam & caro dicatur, interdum tamē & aereum nominatur, quod tactui visuique non subiaceat, & plerumque est visibile, atque tangibile. Partes Corpus est, sed non Caro, lapis Corpus est, sed non Caro. Sic & Apostolus corpora caelestia appellat, & corpora terrestria. Caeste corpus Solis, Lunæ, & Stellarum: Terre ignis, aeris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima ijs censentur elementis.

29 Inter Animum, & Animam Lactantius distinguere, Philosophos quosdam ita existimat: quidam, inquit, aiunt aliud esse anima qua

viui-

viuimus, aliud animum, quo sentimus & sapimus, quia, valente in corpore anima, non nunquam animus perit, sicut accidere demeritis solet. Addunt quoque animam morte sopiri, animum fomno. Ob hoc inde putant esse diuisum, eò quòd actionis officio separentur. Qui verò vtrumque indifferenter accipiunt, veracius argumentantur. Quod nec viuere sine sensu possumus, nec sentire sine vita. Idcirco nequaquam posse esse diuisam, quod à se minime separatur. Sed idem vnum, & viuendi habere vigorem, & sentiendi perfrui ratione: & dum sunt vtraque vnum, varia sumpsere vocabula, pro diuersitate effectuum. Sicut enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars eiusdem animæ est, quo sentitur & sapitur: sicut & mens eiusdem portio est, per quam omnis ratio, intelligentiaque percipitur. Sicut voluntas, qua intellecta consentiuntur: Sicut memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ita diuiduntur in substantia, sicut in nomine. Quia eadem vna est anima. Quæ dum contemplatur, spiritus est; dum sentit, sensus est; dum sapit, animus est; dum intelligit, mens est; dum discernit, ratio est: dum consentit, voluntas est; dum recordatur, memoria est; & dum membra vegetat, anima est; & modò sapit, modò desipit, modò remotis paulisper curis, corporis sopore delinita quiescit, rursusque comota ad contēplandas rerum imagines protinus excitata recurrit.

30 Inter Animam, & Spiritum hoc differre Doctores dixerunt: Quòd anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumque corporis: Spiritus autem, ipsius animæ est quædam vis, & potentia rationalis, per quam lege naturæ præstare videtur cæteris pecoribus. Proinde anima, flatus vitæ est, animalem hominem faciens: Spiritus autē, vis, quæ carnales concupiscentias calcit, atque mortalem, ad immutabilitatem vitæ hominem prouocat. Certissimè autem, Spiritum Animam esse, Euangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritum nominauit. Nam cum dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animam meam: hanc sine dubio, tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit. Omnis autem Anima Spiritus esse potest, non tamen omnis Spiritus, Anima. Nā

ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima non est: Angeli quoque, & venti Spiritus sunt, & tamen Animæ non sunt. Ipsa autem Anima, quid sit, qualis sit, vbi sit, quam formam habeat, vel quam vim nullo modo certissime sapientes huius mundi definierunt. Alij namque ignem animam, alij sanguinem esse dixerunt, alij incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoque eandem diuinæ naturæ esse partem impia temeritate crediderunt. Nos autem eandem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem carentem pondere, figura, siue colore. Nec dicimus Animam partem, sed creaturam esse Dei; nec de substantia Dei, vel de qualibet subiacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam. Nam, vt ait quidam, si eadem Deus ex semetipso fecisset, nequaquam vitiosa, vel mutabilis, vel misera esset. Item si ex elementis esset visibilibus facta: haberet vti que, vel ex terra soliditatem: aut ex aqua humorem; aut flatum ex aère: aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, apparet eam, inde non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Vnde & prauè à quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id, ad imaginem Dei facta est, vt si non immutabilis, vt Deus esset: tamen incorporea, vt Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergo & Deum credimus habere corporis formam: quia eandem ad suam condidit imaginem. Huius autem animæ partes nonnulli veteres, tres esse dixerunt. Rationale, Irascibile, & Concupiscibile: Rationale, per quod inuisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat, & corrigit. Concupiscibile, per quod concupiscentiam carnis spirituali virtute cōpescit. Cuius domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam verò, in capitis arce, eam habitare dixerunt, tanquam in celo rectorem, vt à summo omnia contempletur. Alij nullum ei certum locum definierunt: sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine eius variæ habentur opiniones: verumtamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patrū disputatio senserit, referamus. Inter quos sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam. Cuius breuiter verba ponenda sunt. Vtrum, inquit, sicut caro nascentium, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an

nouæ fiant, & ex parentibus minimè propagentur. Quæ quæstio in definiendo difficilis est, quia contrarijs obiectionibus destruitur. Nam illi, qui nouas animas contendunt singulis corporibus dari: cum illis opponi cœperit, cur anima paruuli quæ non propagatur, vt caro cum carne Originalis peccati teneatur consortio? Nunquid iniustus est Deus, vt cum carne mittat animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum? Hoc cum illis opponitur, omnino deficiunt. At contra illi, qui asserunt animas cum ipsis corporibus propagari, possunt quidem in paruulis iustum Dei iudicium firmare, vt commune habeant peccatum Originale, sicut communè vindicant vtriusque esse propagationem. Sed in consideratione seminum, quæ non concepta pereunt, & ipsi penitus obmutescunt. Animam quippè humanam certum est, in ipso conditionis suæ munere percepisse. Quæ necesse est, vt corpus in quo hic quantumcumque tempus vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina profluxisse, siue illa, quæ non concipiuntur, siue illa, quæ nocturna illusionem funduntur. Quod omnis sapiens videt, quàm sit absurdum, & à ratione omnibus modis alienum. His ergo propositionibus de Origine animæ, partes se inuicem vincunt. Quia vnaqueque earum alteram propositionem destruit, & ipsa non valet adstruere, quod proponit. Ob hoc de hac quæstione cautius querendum est: maximè quod à sanctis viris nihil certius definitum est, nec sanctorum scripturarum auctoritate, quidquam manifestius pronuntiatur. Illud tamen tenendum est, paruulorum animas nexu peccati Originale esse adstrictas, quæ nisi percipiant Baptismatis sacramentum, regni cælestis, participes esse non possunt: sed cum carne commune habebunt peccatum, & pari iudicio damnabuntur in ignem æternum.

31 Inter Concupiscentiam carnis, & spiritus hoc interest: Concupiscentia carnis, est motus animæ turpis in effectum sordidæ delectationis: Concupiscentia verò spiritus, ardens intentio mentis in desideria sanctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad regnum: Illa ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati est, de primi hominis damnatione descendens: ista lex mentis, est de munere redemptoris nostri procedens. Hæ au-

tem, sibi inuicem pro affectu virtutum, ac vitiorum, quotidiana colluctatione lethaliter aduersantur. Concupiscentia namque carnis, primum illecebras vitiorum in cogitationibus gignit: Concupiscentia verò spiritus, è contrario cogitationes sanctas indefinenter opponit. Illa fabulis vanis oblectatur, & verbis; ista scripturarum meditationibus, atque præceptis: illa gaudet spectaculis rerum terrestrium: ista contemplatione cælestium gaudiorum. Illa terrena gaudia querit, ista gemitus, & suspiria trahit: Illa torpore somni atque pigritia corpus relaxat: ista vigilijs, & competentibus orationibus elaborat. Illa per ingluuiem illecebris ventris, & desiderijs gutturis æstuat: ista semetipsam ieiunijs, & abstinentiæ cruciatibus macerant. Illa luxuriæ subdita turpium peccationum affectus, quos intentione cogitationis agit, perfectione voluptatis explere contendit: ista castitatis, & pudicitie pulchritudinem diligit. Illa auaritiæ flamma succensa appetit lucrum, & fugit damna temporalium rerum: ista contemnens mundum solum sibi vendicat Christum. Illa inuidia nullum sibi superiorem, vel æqualem esse permittit, sed interno liuore vulneris decunctorum profectu tabescit: ista de cunctorum virtutibus gaudet, & minores sibi per charitatem præponit. Illa ira exæstuans, nihil æquanimiter portat, sed perturbatam mentem vsque ad vocis tumultum exultat: ista nulla exasperatione mouetur, sed per tranquillitatem, & mansuetudinem, patienter omnia sustinet. Illa tristitia inficitur, dum quælibet aduersa persenserit: ista nullo mærore frangitur, sed etiam mala de proximis portans ab interiore gaudio non mouetur. Illa ambitione honorum, inficitur humanis laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delinitur: ista humilitatem amat, & soli Deo suo, qui inspector est mentis placere delectat. Illa inflata superbiæ fastu cor miserum eleuat: ista ne à celsitudine sua corruat, vsque ad infima seipsam humiliat. Sed quid plura? Cōcupiscentia carnis in omnium vitiorum multitudinem consentientes sibi præcipitat: Concupiscentia verò spiritus mentem lapsam, ne deficiat spe futuræ gloriæ, corroborat. Proinde illa, quamuis superet, nullatenus desperandum est. Quia reparato certamine, possumus de ea etiã gloriosius triumphare. Illa quamuis vincat, de victoria non est

est securo. Quia callidus hostis, etsi deuius interdum, tamen victoris vltima vincit. Et quos prima congressione non percutit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quod ipsa concupiscentia carnis, vsque in huius vitæ terminum dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus, vsque in finem superet, victoriæ pace securo in æternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nec carni spiritus, neque caro spiritui aduersabitur. Sed vtræque inuicem æternæ pacis concordia copulatæ, redemptori suo sine vlla oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

* Vid. *Cassian. lib. de concupisc. carn. & spirit. cap. 11. & seq.*

32 Inter Gratiam diuinæ infusionem, & humani arbitrii voluntatem hoc interest: Arbitrium, est voluntas liberæ potestatis, quæ per se sponte, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est diuinæ misericordie donum gratuitum, per quod, & bonæ voluntatis initium, & operis promeremur effectum. Nullus autem, liberi arbitrii quidquam potest præualere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur iuuamine: Diuina quippe gratia præuenitur homo, vt bonus sit, nec humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsa gratia Dei volentem hominem præuenit, vt etiam benè velit. Nam pondere carnis homo sic agitur, vt ad peccandum sit facilis, & ad penitendum piger. Habet de se, vnde corruat: & non habet vnde consurgat, nisi gratia conditoris, vt erigatur manum iacenti extendat. Denique, homini per Dei gratiam liberum restauratur arbitrium, quod primus homo perdidit. Nam ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quod tamen Dei adiutorio perficeretur. Nos verò, & inchoationem liberi arbitrii, & perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, à quo & gratiæ donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergo bonum, quod agimus propter gratiam præuenientem, & subsequentem. Nostrum verò est, propter obsequentem liberi arbitrii voluntatem. Nā si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Et si nostrum non est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proinde ergo in eo, quod gratia præuenimur, Dei est, in eo verò, quod benè operā-

do præuenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, vt tenere eum, quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinando præeligit, alios in suis moribus prauis iusto iudicio derelinquit. Vnde verissimum est, gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrii consequi, sed solius diuinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordie eius præuenientis dono saluantur, effecti vasa misericordie: quidam verò reprobis habitis ad pœnam prædestinati, dantur, effecti vasa ire. Quod exemplum de Esau, & Iacob nondum natis colligitur. Qui dum essent vna conceptione, vel partu editi, parinexu peccati originalis adstricti, alterum tamen eorum ad se misericordie diuinæ præuenientis bonitas gratuita traxit: alterum quadam iustitiæ seueritate odio habitum in massa perditionis relictum damnauit. Sicut per Prophetam, idem Deus loquitur dicens: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Vnde consequens est, nullis præuenientibus meritis conferri gratiam: sed sola vocatione diuina. Neque quemquam saluari, siue damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui iustus est in reprobatis, misericors in electis. Vniuersæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Ante gratiæ enim donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum. Nam sicut oculus videre non valet, si caret officio luminis: ita humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratia indigeat. Illud utique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem Arbitrium ad omne malum promptum est per semetipsum: ad bonum verò nequaquam nisi per gratiæ donum: & eadem præstat homini & bona velle, & facere, mala præterita flere, tã à cogitatione, quã ab opere delicta præsentia cauere. quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaque non in omne genus hominum gratiæ beneficium teditur, sed in illis tantum, qui per fidem illuminantur: nec enim in cunctis gentibus fidei peruenit auditus. Vnde & Apostolus: quomodo, inquit, inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Ipsius

fius etiā gratiæ donum quibuscunq; datur, non æqualiter conceditur, sed ad mensurā pro merito accipientium distribuitur, iuxta quod scriptum: qui reddet unicuique secundum opera sua. Omne autem, donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, ut scilicet, quasi mēbra corporis, singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proinde omnia fiunt communia, dum fiunt sibi membra inuicem necessaria.

Liberum arbitrium, quod primus homo perdidit. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap. 30. Nam libero arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsum. Quia quomodo accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro qui paullo post ita subiicit: Ante gratiæ donum liberum quidem est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adiutorio manet infirmum.

33 Inter Legem, & Euangelium hoc interest: quod in Lege, littera est, in Euangelio gratia: Illa habuit umbram, ista imaginē: Illa data est propter transgressionem, ista propter iustificationem: Illa ignorantia demonstrat peccatum, ista agnitione adiuvat, ut viteretur: Illa flagitijs deditos increpat, ista peccantes bonitate propria liberat: Illa talionem reddendum decreuit, ista etiam pro inimicis orare iussit: Illa, coniugiorum indultis habentis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suavit: Illic prædicatur Circumcisio sola carnis, hic lauacrum in ablutione cordis, & corporis: Illic Chanani-tidis regnum, & promissiones rerum temporalium continentur, hic vita æterna, regnumque cælorum promittitur: Illic Sabbati otium, & requies celebratur, hic ipsa Sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Illic esus animalium immundorum prohibetur: hic in corpore Christi, id est, in Sanctis suis non admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illic, pecoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur: hic sacrificium carnis, & sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illic ex carne Agni Pascha celebratur: hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immaculatus. Illic Neomeniæ, id est, nouæ Lunæ principia celebrantur: hic noua creatura in

A Christo accipitur, sicut Paulus Apostolus ait: Si qua in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Quid plura in lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia verò, Euangelicæ Veritatis, quæ illic denuntiata fuerunt, explentur. Item in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mandata legem implere, vel conseruare iubebant, promissa verò, figuris obteſta Sacramentorum, futuram Euangelij gratiam prædicabant. In lege ergo mandata tenentur, promissa verò, in Euangelij plenitudine consummantur. Legem enim Euangelia complent, & significationem præcepti plenitudo testamentorū. Item nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solum peccata monstrauit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes seruos effecit, & inde spiritum seruitutis habuisse priorem populum Apostolus docuit: Euangelium verò veniens, crudelitatem legis amouit, peccata, quæ lex puniebat per spiritum seruitutis, laxauit per spiritum adoptionis, filios ex seruis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonauit, etſi deinceps puniendæ commiserunt, per eundem spiritum adoptionis indulget: formam bene agendi præbuit, & ut possint agi, quæ docuit, adiutorem spiritum infudit. Nam præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, cōparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia verò Euangelij quod exterius imperat, interius, ut perficiatur, iuuat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Vtique quia in eis quædam inutilia infirmioribus sensibus agēda permilla sunt, sicut illud, vbi Deus Israëlitarum cupiditatem spolijs Ægyptiorum satiari permisit. Nam pro eo, quod carnalis populus modum egrederetur vindictæ, Lex permittit carnalibus vicem rependere mali, quod Euangelia firmioribus verant. Proinde ergo dicuntur non bona, quoniam Euangelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. Ante aduentum enim Redemptoris nostri, Gentilis populus ideo non obtemperauit legi, quia nondum intelligebatur sensu spirituali. Lex enim grauius atque dura, secundum litteram iubebat, ideo cōtemnebatur. Venit autem gratia Euangelij, temperauit legis austeritatem, applicauitque sibi Gentilem populum.

Nam præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.

34 Inter Actiuam, & Contemplatiuam vitam, hæc distinctio est: Actiua vita est, quæ in operibus iustitiæ, & proximi utilitate versatur: Contemplatiua quæ vacans ab omni negotio in sola Dei dilectione defigitur. Harum vna, in opere bonæ conuersationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Vna, quæ ex fide in hac peregrinatione viuit: altera, quæ benè viuens vsque ad regnum perducit. Actiua enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplatiua potiora. Actiua vita ex bonis operibus incipit, contemplatiua peruenit ad quod intēdit. Actiua vitæ opera cum corpore finiuntur: Contemplatiua autem gaudia in fine amplius crescunt. Illa autem, quamuis utilis & bona; tamen cum requies venerit, transitura: ista verò, boni operis transitori merces est, & requies permanens. Contemplatiua vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filij generantur. Actiuam autem vitam, monstrabat Lia sine oculis, sed fecunda. Quia actio laboriosa quidē est, minusque alta considerans. Sed in eò, quod se erga proximi utilitatem, plus exhibet, fecundior operibus, quasi in filijs crescit. Sic Martha, & Maria, quarum vna virtutibus mentē exercebat in opere: altera quiescebat defixa in contemplatione. Ij autem, qui ad contemplationis otium venire contendunt, prius se in studio Actiua vitæ exercere debent: ut dum opera iustitiæ facies peccatorum exhauriunt, cor mundum exhibeant ad videndum Deum. Nam mens, quæ adhuc temporalem gloriam quærit, aut carnalis concupiscentiæ tentationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Vnde & populus, dum legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remouetur. Et in Euangelio curatus à Legionibus vult Dominum, per contemplationem sequi, sed iubetur domū reuerti, & in actiua vitæ operatione versari. In ipso autem contemplationis, & actionis vsu interdum magna differentia animorū est. Nam quibusdā sola contemplatio proficit: quibusdā verò Actiua sola est consolatio. His media, & de vtriusque composita utilior est magis ad refouendas mentis angustias, quæ solent per vnius intentionē nutriri, ut de vtriusque partibus melius temperentur. Nam quod Saluator per diem signis, & miraculis coruscabat in urbibus,

A Actiuā nobis vitam cōmendabat: Quod verò in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcirco Dei seruus iuxta imitationem Christi, nec Actiuam vitam amittit, & Contemplatiuam vitam agit. Aliter enim incedens offendit. Sicut enim per contemplationem amandus est Deus: ita per actiuam vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic non possumus sine vtraque esse vita: sicut, & sine vtraque in dilectione esse, nequaquam possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possibilitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide præuenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquam prodesse. Quia nihil valet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, vel negat, vel nescit auctore. Item fides sine operibus nequaquam prodest. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est: iuxta Iacobum, & opus extra fidem, vacuum est iuxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus prædicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Iacobus narrat fidem, nihil valere sine opere bono. Ac per hoc iuxta primū, opera fidem præcedentia, nihil profunt: iuxta alterum, subsequentiā multum profunt. Iacobus dicit, Abraham pater noster, ex operibus iustificatus est: Paulus dicit, Creditit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quid ergo: vtrique se destruunt: absit. Sed vtrique nos instruunt. Nam secundum Paulū, Abraham ex fide iustificari meruit, quando credidit Deo: secundum Iacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusauit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc differt Fides, est diuinitatis cōfessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Caritas, est perfecta dilectio in Deum, & proximū. Harum prima credulitatem fouet præsentem: Secunda promissa præstolatur futurorum: Tertia amorem complectitur æternū. Quæ quidem tria in huius vitæ tempore, ita copulantur, ut altera sine altera stare non possit. Denique veraciter credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus, nec poterimus sustinere promissa, nisi sit fidei

Fidei credulitas firma, nec aderit fructus Spei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta Charitas Christi, quæ & Fidē, vt credat, adiuet, & spem spectationis corroborat. Cuius specialiter secundum Apostolum inter has virtutes traditur principatus, & cultus manet æternus. Nam & Fides cessabit, dum futura, quæ creduntur, aduenerint; & Spes finem habebit, dum beatitudinem, quam quisque bonus præstolatur, acceperit. Sola Charitas in æternum perseverabit, ipsa sola vtramque perducens ad Christum, ipsa sola gaudio perfruens sempiterno.

37 Inter Amorem, & Dilectionem, siue Charitatem hoc differt: quod Amor, & Dilectio media sunt, & ad vtrumque parata, modò in bonum, modò in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum: cuius etiam nomen eò vsque extollitur, vt ipse Deus Charitas appellatur. Illa est enim perfecta Charitas, quæ inimicos, & patienter sustinet, & benignè refouet. Qui verò hæc nõ agit, longè à Charitate discedit. Hæc enim summa sola sunt bona. Nam à quibus habentur, vtique veraciter habentur. Aliæ verò virtutes media bona sunt, & quæ ad vtilitatem possunt ab aliquibus haberi, & ad perniciem, si de his arrogantes tumuerint. Quattuor autem sunt diligenda: Deus, scilicet, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem, amor Dei: sequens verò est, & Proximi. Sed sicut per amorem Dei, amor fit Proximi: sic per amorem Proximi, amor ostenditur Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum; & Dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porro dilectio Dei à timore inchoat, sed non sub timore perseverat. Nam Dilectio ex timore seruilis est, non libera. Quia non constat ex amore Dei, sed ex timore supplicij. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur, vt nihil remaneat in homine, quod non diuinæ dilectioni subdatur. Nam dum dicitur, Diliges Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dum verò dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri iussit: dum verò adiecit, ex tota mente, indicat omnem rationem humanam, qua intelligimus, & discernimus, in rebus diuinis esse occupandā. Item duo sunt erga dilectionem proximi seruanda. Vt ipse præstet alijs, quæ sibi præstari, & ab alijs vult, & quæ sibi inferri pertimescit, non in-

A ferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus aut vtiliter ea, quæ sunt appetenda, cupimus; aut quæ vitanda sunt, præcauemus. Quod enim Dominus dicit, omnia quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis; pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in veteri testamento legitur: quod tibi non vis, alteri ne feceris, pertinet ad cauendum, ne quis malum inferat proximo. Ex his ergo duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficij impensione fouetur, & nulla malitia læditur.

38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc interest: Scientia, ad agnitionem pertinet: Sapientia, ad contemplationem. Scientia, temporalibus benè vtitur, atque in vitandis malis, seu intelligendis, vel appetendis bonis versatur. Sapientia autem, tantummodo æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter Sapientiā, & Prudentiam intelligi voluerunt, vt Sapientiam in diuinis, Prudentiā autē, vel Scientiā in hominis negotijs ponerent. Perfecta autē est scientia multa agere bona & de illis laudē terrenā non quærere, quæ Deus præcepit facere, & seruum inutilem ante oculos Dei se existimare.

39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam, ita distinguunt: Quod Eloquentia, constat ex verbis. Sapientiam sine Eloquentia, prodesse non est dubium. Eloquentia sine Sapientia, valere non potest. Melior enim est, indiscreta prudentia, quam stulta loquacitas. Rerum enim studia profunt, non ornamenta verborum. Eloquentia enim, vt diximus, scientia est verborum: Sapientia autē, cognitio rerum, & intellectus causarum. Porro Sapientiam veteres Philosophiam vocauerunt, id est, omnium rerum humanarum, atque diuinarum scientiam. Huius Philosophiæ, partes tres esse dixerunt, id est, Physicam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harum prima naturæ, & contemplationi rerum deputatur: Secunda in actione, & cognitione rectè viuendi versatur. Tertia, in discernendo verum à falso ponitur. Hoc trimodum Philosophiæ genus, iuxta sapiētes mundi in partibus suis, ita distinguitur. Ad Physicam pertinere aiunt disciplinas septem, quarum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mechanica, septima Medicina.

dicina. Ratio autē earundem disciplinarum breuiter, ista est.

Arithmetica namque, est definitio, per quam numerorum omnium ratio vel ordo consistit. Geometria, est disciplina magnitudinis & figurarum notis lineamentisque proprijs distincta, vel formis. Dicta autē Geometria à dimensione terre, per quam vniuscuiusque termini delinearī solent. Hanc primum Ægyptij inuenerunt. Pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tēpore confundebat. Musica, est ars spectabilis voce vel gestu habēs in se numerorum ac soni certā dimensionem cum scientia perfectæ modulationis. Hæc constat ex tribus modis id est sono, verbis, & numeris.

Astronomia, est lex astrorum. Astrologia, est ratio, quæ conuersionem cæli & signorum definit, potestatesque, & ortus siderum & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica, est quædam peritia vel doctrina ad quam subtiliter fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina, est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inuenta. E quibus quidem omnibus quædam religioni conueniunt, quædam verò longè modis omnibus aliena sunt. Digestis generibus siue differentijs Physicæ artis, nunc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica, est ratio siue regula disputandi intellectum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Rhetorica, est ratio dicendi, iuris peritorum scientia, quam oratores sequuntur. Hac, vt quidam ait, sicut ferrum veneno, sententia armatur eloquio.

Post Logicā, sequitur Ethica, quæ ad institutionem pertinet morum. Hæc enim bene viuēdi magistra est, diuiditurque, in quattuor principales virtutes, Prudentiam, scilicet, atque Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiā. Prudentia, est agnitio veræ fidei, & scientia scripturarum, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorum primum est, per quod quædam accipiuntur historialiter sine vlla figura, vt sunt decem præcepta: Secundum est, per quod quædam in scripturis permixto iure accipiuntur, tam secundum fidem rerum gestarum, quam etiam iuxta figurarum intellectum, sicut, de Sara & Agar. Primum quod verè fuerint: de hinc quod tropicè duo testamenta figurentur. Tertium genus est, quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de

A Canticis Cantorum. Quæ si iuxta sonum verborum, vel efficientiam operis sentiantur, corporalis magis luxuria, quam virtus sacramentorum accipitur. Definito Prudentiæ genere, nunc partes Iustitiæ subiiciamus, cuius primum est, Deum timere, religionē venerari, honorem referre parentibus, patriā diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in iudicijs conseruare. Fortitudo, est animi magnitudo atque gloria bellicæ virtutis, contemptus honorum & diuitiarum. Hæc aduersis aut patienter cedit, aut fortiter resistit, nullis emollitur illecebris, aduersis non frangitur, non eleuatur secundis, inuicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, auaritiā fugit, contra improbos animum ad pericula præparat, molestijs nullis cedit, gloriæ cauet appetitus.

Temperantia, est modus vitæ in omni verbo vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatis regulam custodit, tranquillitatem animi seruat, continentiam & castitatem amplectitur, fouet decus, & honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nec rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri delectatur: Iustitia dilectionem Dei & proximi seruat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectiones carnis moderatur, & restinguit appetitum. Prima, credit & intelligit: Secunda, diligit: Tertia, appetitum cohibet: Quarta, modum imponit.

De Distinctionibus quattuor virtutum.

40 Contra hæc tamen quattuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hæc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eò quod propter diuersitatem morum ad vtrumque parata sunt, & modo ad bonum, modo ad malum pro arbitrij voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ malè vsæ virtutes ex se vitia gignunt. Veluti si ex mansuetudine interdum nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplinæ, vel ex iustitia crudelitatis immoderata vindicta. Ita quattuor ista si benè vtantur virtutes sunt: sin minus ex

virtutibus in vitia transeunt. Hoc modo A denique, cum quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: iam tum hi motus, qui ab amore studioque procedunt pro virtutibus accipiuntur. At contra, dum quisque metu carēdi re aliqua terrena tenetur, vel dolore amissæ rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur: tunc non virtutes, sed verè vitia nuncupantur. Ex his autē duo sunt futuri temporis, antequam quid eveniat, metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cum quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfectæ, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est Gulæ concupiscentia, Fornicatio, Avaritia, Invidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, novissima dux ipsa & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Ingluivies ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidem in membris suis taliter distinguuntur. Gulæ concupiscentia, in quinque modis distinguitur. Primo modo si antequam cibos quis appetat, sicut Ionathan gustu mellis ieiunium soluit. Secundo modo, si lautiores escas querat, sicut populus, eremita manna contempto, carnes Ægyptias concupiuit. Tertio modo, si diligentius quisquā communes cibos procuret, sicut filij Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratius præpararent. Quarto modo, si viles escas nimium quisque sumat. Unde & Propheta Sodomam de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat. Sicut Esau pro lenticulæ concupiscentia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoque trimodo genere discernitur. Primo quidē, dum per voluptatem luxuriæ commixtio carnis expletur: Altero, dum sola attrectatione luxus carnis per immunditiam provocatur: Tertio, dum intentione turpis cogitationis nocturna quisque illusionem pollutur. Est & quartum genus fornicationis iuxta scripturam, omnis scilicet illicita corruptio mentis, sicut idololatria, & avaritia, ex quibus fit prævaricatio legis propter illicitam concupiscentiam. Porro Avaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscentiam augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicut etiam quidam ait: non enim vniquam expletur, neque satiatur cupidita-

tis fitis. Neque solum ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu. Ipsa quoque invidia duplici afficitur flamma, id est, cum aut meliori invidet in id quod ipse non est; aut dum quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cuius tria sunt genera; quarum prima, ut ait Cassianus, temperata & rationabilis de delictorum pœnitentia veniens; altera perturbata irrationabilis de anxietate mentis, seu desperatione peccatorum exoritur: Tertia de iracundia, vel de illato dano, vel desiderio præpedito procedens. Iam verò Inanis gloria quadripartita habet iactantiam. Nam sunt, qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicunt dona accepisse præcedentibus meritis, non pro gratia largientis. Item quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Item quidam sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singulariter putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate iactantia veniens.

Ultima Superbia, trimodam habet differentiam. Primum namque genus Superbiæ est eorum, qui per transgressionem culpæ contemptui habent diuina præcepta. Secundum genus eorum, qui ex observatione attolluntur mandatorum, & elatione virtutum. Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dignantur seniorum imperijs. Quæ quidem vitia, diuinitus diuina adiuuante gratia, è contrario curantur virtutibus. Gulæ concupiscentiam reprimunt vigiliæ & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitiū, metus Gehennæ & amor celestis patriæ. Invidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia cæleste regnū non accipiunt, nisi concordēs, abijcere invidiam conuenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimittatis. Avaritiam subiugat eleemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subiugant fraterna alloquia & consolatio scripturarum. Arrogantiam, calcant metus, ne vana gloria delinitum animum à virtutibus cunctis excludat, & per iactantiam perdat semetipsum & pereat. Iam superbiam deprimit exemplū humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruina. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tartari inferna promeruit.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE NATURA RERVM

AD SISEBVTVM REGEM

LIBER.

PRÆFATIO.

Domino & Filio Sisebuto Isidorus.

DVM te præstantem ingenio facundiaque, ac vario flore litterarum non nesciam, impendis tamē amplius curam, & quædam ex rerum natura vel causis à me, tibi efflagitas suffraganda. Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum ac mensium, anni quoque metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, Solis denique ac Lunæ cursus, & quorūdam causas astrorum, tempestatum scilicet signa atque ventorum, nec non & terræ positionem, alternos quoque maris ætus. Quæ omnia, secundum quod à veteribus viris, ac maximè sicut in litteris Catholicorum virorum scripta sunt, proferentes, breui tabella notauimus. Neque enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantū sana sobriaque doctrina considerentur. Quinimmo si ab inuestigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquam Rex ille Sapiens diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem cæli, & virtutes elementorum, conuersionum mutationes, & diuisiones temporum, annorum cursus, & stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cuius prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehinc cætera, de quibus opinari quosdam gentiles vel Ecclesiasticos viros nouimus, prosequamur: eorum in quibusdam causis & sensus & verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

* De natura rer. Ex cod. Gotth. Ouet. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exemplo libros suos de Natura rer. inscripsit, cum alias de Astronomia, vel de Mundo, vel de Naturis rer. liber hic inscribatur.

b A me tibi efflagitas suffraganda. Id est, supplenda, ut lib. 1. sent. cap. 10. de Angelis: mutabilitatē itaq. naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & naturæ debili subsidio est. Gloss. suffrago, βοηθώ Item, βοηθώ adiuuo, suffrago, subuenio, opitulor.

c Ego autem satisfacere studio animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. hoc est, ego opera non parco, quominus euoluendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio animoque tuo satisfaciam.

De Diebus. Cap. I.

DIES, b est Solis orientis præsentia, quousque ad occasum perueniat. Dies geminè appellari solet, propriè à Solis exortu donec rursus oriatur: abusuè à Solis ortu vsque quo veniat ad occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnū: & est dies, horarum xxiiij: spatium, horarum xij. Partes abusiui diei tres sunt, mane, meridies, & supre-

ma. Initia diei alij à Solis ortu putant: alij ab occasu, alij à media nocte. Nam c Chaldaei à Solis exortu diei initium faciunt, totū id spatium vni diē appellantes. d Ægyptij autē ex initio noctis sequētis diei originē trahunt. Romani autē à medio noctis oriri diē volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operū Dei à lumine habebat exordium, ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem, ut non dies obscuretur in noctem, sed nox luceat in diem, sicut scriptū est, e de tenebris lumen clarescere: quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem

cem fidei scientiæque peruenit. Prophetice autem dies scientia diuinæ legis significat: nox verò ignorantia cæcitatem secundum Osee prophetam, qui dicit: Nocti assimilai matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam. Item nonnunquam dies prosperitatem significat seculi: nox verò aduersitatem. ^f Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est, dicitur, ut Nefasti, quibus nõ dicitur. Feriati dies, in quibus res diuina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profesti, festis contrarij, id est, sine religione: Festi tantundem otij & religionis sunt: & Atri dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera mouentur, & homines à nauigationibus excluduntur, Iusti continui triginta. Præliares, quibus fas est hostem bello laceffere: de quibus liber Regum testatur, dicens: Eo tempore quo solent reges ad bella procedere. ⁱ Intercalares dies sunt quinque, qui iuxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & ^k incipiunt à nono Calendis Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt vndecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt. Nam dum in annum xij. Lunæ cccliij. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xj. quos Epactas Ægyptij vocauerunt, pro eo quòd ad inueniendam Lunam per totum annum adijciuntur. ^l Solstitiales dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies & nox equalibus horarum spatijs euoluuntur.

- ^a De dieb. Ex Ouet. & lib. 5. Etymolog. al. De die.
^b Dies est ---- suprema. Sunt hac eadem paullo pleniora in Etymolog.
^c Chaldæi ab exortu. Secundum Perfas ab ortu Solis, in Etymol. Babylonij Sole exorto, Agell. lib. 3. c. 2. & Macrobius (de quo sunt huius capituli pleraq.) 1. Saturn. c. 3.
^d Ægyptij ex initio noctis. Secundum Ægyptios ab occasu Solis, in Etymol. ex Seru. 5. Æn.
^e De tenebris lumen clarescere. Ita m. s. Goth. & August. lib. primo Quest. Euang. c. 7. splendescere Vulg. cap. 4. epist. 2. ad Cor.
^f Fasti sunt, in quibus ius fatur. Macrobius lib. 1. cap. 16. Fasti sunt in quibus licet Prætori dari tria verba sollemnia, do, dico, addico. His contrarij sunt Nefasti. Noti sunt Ouidij versibus.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur: Fastus erit, per quem lege licebit agi.
^g Atri dies sunt, qui & Communes. Macrobius. ibid. Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos putarunt, quos etiam atros velut in-

A fausta appellatione damnarunt, eosdem tamen nõ nulli communes ad emendationem nominis vocitauerunt. Ouid. 1. Fast.

Vendicat Ausonias Iunonis cura kalendas,

Idib. alba Ioui grandior agna cadit,

Nonarum tutela Deo caret, omnibus istis,

Ne fallare, caue, proximus ater erit:

Omen ab euentu est, illis nam Roma diebus

Marte sub aduerso tristitia damna tulit.

^h Iusti --- Præliares. Macrobius cap. 17. Præliares ab Iustis nõ segregauerim. Siquidem Iusti sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Præliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem laceffere. Festus. Iusti dies dicebantur triginta cum exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. Aliud genus iustorum xxx. dierum refert Agell.

^B lib. xx. cap. 1. Confessi, inquit, æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissoluerent, eosque dies Decemviri iustos appellauerunt, velut quoddam iustitium, id est, iuris inter eos quasi interstitutionem quandam, & cessationem, quibus dieb. nihil cum his agi iure posset. Post deinde nisi dissoluerent, & c.

ⁱ Intercalares sunt dies quinque, qui iuxta Ægyptios, Macrobius cap. 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inferendus, cum Ægypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis videtur operosum, quos tricentum dier. omnes habent. Edquod explicitis xij. mensibus, id est, ccc. dieb. exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem reliquos quinque dies anno suo redunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit.

^k Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. hoc pugnat videtur cum Macrobijs verbis recitatis. Nam Horus exactis ccc. dieb. reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus verò ultimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februario diem vnum bissextilem interijcimus.

^l Solstitiales dies sunt. Solstitij nomine Brumam quoque more suo comprehendit, & ita inf. cap. 8. Solstitia duo sunt.

De Nocte. Cap. II.

NOx est Solis absentia, quandiu ab occasu rursus ad exortum recurrit. Noctem autem fieri ^a vmbra terrarum, ^b quã datam ad quietem corporis credimus, non ad alicuius operis officium. Duobus autem modis nox in scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox ^c à nocendo dicta, quod oculis noceat. ^d Noctis partes sunt septem: crepusculum, vesperum, conticinium, intempustum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum quod dubium dicimus

dicimus: hoc est inter lucem & tenebras. Vesperum, oriente stella, cui hoc nomen est. Conticinium, quando omnes silent: conticere enim silere est. Intempustum, id est, importuna, quando agi nihil potest, & omnia quæta sunt. Gallicinium autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. Crepusculum matutinum, inter abcessum noctis, & dici aduentum.

^a Vmbra terrar. Ambrosius 4. Hexaem. capit. 3. Est enim, Nox, vt peritiores probarunt, qui nobis ætate vel munere præcucurrerunt, vmbra terræ. Et paullo post. Vnde liquet, quod noctem faciat vmbra terrar. Indicat autem Basilium.

^b Quam datam ad quietem corporis. Ambrosius lib. 1. cap. 10. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, nõ ad muneris alicuius vel operis functionem.

^c Nox à nocendo. Vt in Etymolog. ex Atteio. Capitane, & alijs.

^d Noctis partes. Vid Etymolog. lib. 5.

^e Crepusculum. Non. Crepera res propriè dicitur dubia. Vnde & crepusculum, dicitur dubia lux.

De Hebdomada. Cap. III.

Hebdomada, apud Græcos, & Romanos, septem dierum cursu peragitur. ^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniel de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem ferijs constat. FERIA quoque à fando dicta est, quasi fari: eò quòd in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Item quia dies Sabbati, ab initio feriatas habetur. Inde dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Item dies Lunæ proinde secunda feria: quia secundus est à feria: id est, Sabbatho, qui est feriatas. Sic & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem, hi dies à planetis, id est, ab erraticis stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocauerunt, qui princeps est omnium siderum, sicut idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum à Luna, quæ soli & splendore, & ^b magnitudine proxima est, & ex eo mutuatur lumen. Tertium à stella Martis, qui ^c Pyrois vocatur. Quartum à stella Mercurij, quam quidam ^d candidum circulum dicunt. Quintum à stella Iouis, quam Phaethonta dicunt. Sextum à Veneris stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à stella Saturni, quæ septimo ^e cælo locata, triginta annis fertur ex-

plere cursum suum. Proinde autem Gentiles ex his septem stellis nomina diebus dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: ^f ex Mercurio linguam & sapientiam: ex Venere voluptatē: ^g ex Marte feruorē: ex Ioue temperantiam: ^h ex Saturno tarditatem. Talis quippe exitit Gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

^a Apud Hebræos autem septem anni sunt. Non quia apud illos dierum etiam hebdomas sit. Vt Leuit. 12. Sin autem fæminam pepererit immunda erit duab. hebdomadibus.

^b Quæ soli magnitudine proxima. Vt spectantibus quidem propter propinquitatem videtur, cum sit alioqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip. Erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ vltima cælo, citima terris luce lucebat aliena.

^c Ab stella Martis quæ Pyrois. Mendose in omnibus vrbis vesper pro Pyrois inuersis litteris. Vt etiam lib. 3. Etymol.

^d Quam quidam candidum circulum. Stilbenta potius. Vid not. ad cap. 28. lib. 5. Etymolog.

^e Ab stella Saturni quæ septimo cælo locata. Mendose lib. 6. sexto cælo, vti etiam in plerisque lib. Etymol.

^f A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam, in Etymolog. ex Seru.

^g Ex Marte feruorem: à Marte sanguinem. ibid.

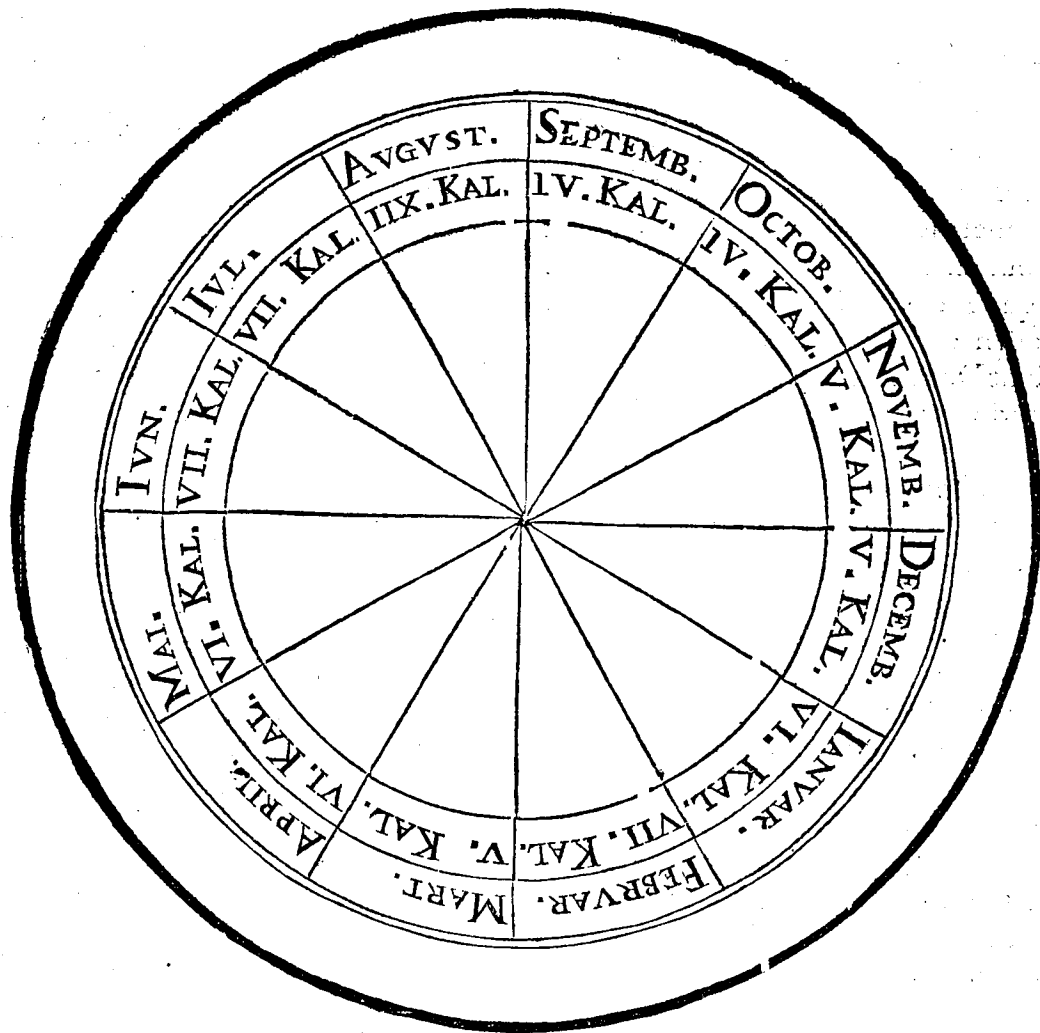
^h Ex Saturno tarditatē: à Saturno humorē. ibid.

De Mensibus. Cap. III.

Mensis est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: ^a siue à noua ad nouam cursus. Cuius figura plerumque huius vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Menses autem ^b antiqui definierunt: Quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur. ^c Antiqui autem Gentiles mensibus nomina quædam ex Dijs suis, quædam ex causis; quædam verò ex numero imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem feruauerunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellauerunt: quia eum Martis filium esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi Aperile nominauerunt: eò quòd tunc plurimum germinis aperitur in florem. Inde mensis Maium, pro Maia Mercurij matre, quam deam sibi propter maiores decreuerunt. Deinde Iunium à Iunone, quam sororem vel coniugem Iouis fuisse testantur.

Alij autem sicut Maium pro maioribus: ita pro iunioribus Iunium vocari dixerunt. Item Iulium à Iulio Cæsare: Augustum verò ab Octauiano Augusto vocauerunt. Nam prius Iulius, Quintilis: & Augustus, Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina à Cæsari- bus Iulio, siue Augusto sunt commutata. Iam September, eò quòd septimus sit à Martio, qui est principium veris. Simi- li quoque ordine October^d & Nouem- ber & December ex numero imbrium atque veris vocabulum acceperunt. Por- rò Ianuarium ex nomine Iani vocaue- runt, sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quòd ianua sit anni atque principium. Februarium autè à febris sacris Luperco- rum appellauerunt. Itaque apud antiquos Latinos decem mensibus cursus anni com- putabatur. Sed Ianuarium Romani, Februa- rium Numa Pompilius addidit, atque in duodecim menses annum distinxit. ^e Ple- riq; autem asserunt Ancum Sabinorum

A regem prius annum in menses diuisisse, Idus, Calendasque, & intercalares dies in- stituisse. In codicibus autem sanctarū Scri- pturarum^f duodecim menses fuisse ani- ni etiam ante diluuium ostenditur. Sicut enim ibi legitur, Aqua autem imminuebatur vsque ad vndecimum mensem. Vnde- cimo autem mense, prima die mensis appa- ruerunt capita montium. Sic enim tunc di- numerabatur mensis, sicut & nunc. Sed nò quos Calendæ, sed quos Luna cœpta & fi- nita concludit. ^g Calendas autem à colen- do dictas. Apud antiquos enim semper mensium principia colebantur. Idus quo- que dictæ à diebus, ^h vel ab Idulio, & Nonæⁱ à nundinis. Menses autem omnes apud Latinos ex Calendis sumunt principia. Apud Hebræos ex Lunæ nascentis recur- su. ^k Apud Ægyptios autem principia mensium ante Calendas quattuor, vel quin- que dies pronuntiantur, iuxta quod formu- la subiecta declarat.

De hinc reuerteris ad quartum Calendas Septembris, taliq; ratione cõplentur dies ccclx. duodecim mensium Ægyptiorum.

Quinque dies supersunt, quos *επαγομένους*, vel intercalares, siue additios vocauerunt. De quibus superius memoratum est.

^a Siue

^a Siue à noua ad nouam cursus. Cuius, &c. *Omi- serant librarij vocem cursus similitudine sequentis vocis, Cuius, decepti. Quam nos ex Etymologijs restituimus. Sic enim illic c. 31. Vnde & apud Hebræos, menses legiti- mi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enu- merantur, qui est de noua ad nouam.*
^b Antiqui definierunt: quandiu Luna Zodiaci circulum perducitur. Verba sunt Hygini extremo li- bro quarto.
^c Antiqui autem Gentiles mensib. nomina quæ- dam ex Dijs --- à sacris Lupercorum appellaue- runt. Totus locus sumptus ex Aug. lib. 18. cont. Faust. c. 5. paucis quibusd. inuersis. Vidend. etiam Macrob. lib. 1. Satur. cap. 12.
^d October, Nouemb. December, ex numero im- brium atque veris. Nihil huiusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergo lusisse Isidorum in notatione: an potius hæc illi adiecta cum P. Chacone, put- abimus? Quod item suspicari eadem causa licet de verbis illis: Sed specialiter Ianuarius appellatur, eò quòd ia- nua sit anni atque principium. Nam huius notatio- nis, neque Augustinus, neque Macrobius meminit.
^e Pleriq; Ancum Sabinor. Regem. Numa, qui Sa- binus fuerat, ex filia, nepotem: quo respexit Catullus in hym- no Diane.

Sis, quocumq; tibi placet,
 Sancta nomine, Romulique,
 Anciq; vt solitas es, bona
 Sospites ope gentem.

Quod mirum non vidisse virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique Anciq; dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, ma- ternum verò ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referrent.

^f Duodecim menses fuisse anni etiam ante dilu- uium. Hoc ita esse nihil vetat, id tamen non satis probat lo- cus ex Genesi adductus, cum præsertim ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (vt est in Isidorianis libris) vndecimi. Id accidit, quia apud Lxx. interpretes vbi nunc *εν τῷ δεκάτῳ μὲν*, legitur *εν δεκάτῳ μὲν* in alijs exemplaribus lege- batur.

^g Calendas autem à colendo dictas. Quòd in Ety- mologijs non de sua, sed de aliorum sententia pronuntiauit. Constat autem à calendo hoc est vocando nominatas. Vid. Macrob.

^h Vel ab Idulio, al. Edulio. Sed placet Idulio. Nam sacrum quod Ioui singulis idib. Iduli agna fiebat, Idu- lium dictum ait Festus in Sacra via. Immo Idulis (in quies) agna, & Idulium ab idibus ipsis potius dicta. Quasi id mirū, aut nosum Isidoro, priora quæ sint è posteriorib. ducere, dum de vtriusque magis liqueat? Sic enim apud illum quattuor à figura quadrata, & testis à testamento, & ieiunium à ieiuno intestino, & sexcenta huiusmodi. Sed videnda alia elegantis- sima notationes Iduum apud Macrobium.

ⁱ Nonæ à nundinis. Nihil Nonis cum nundinis. Immo, quod aliquando nundina in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodo nundina in Nonas ne incurrerent.

^k Apud Ægyptios autem principia mens. &c. Cur id faciant è Macrobij verbis cap. 1. relatis constabit.

De concordia mensium. Cap. V.

I Ianuarius^a cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum No-

A uembri spatium æquale consumit. Mar- tius consentit Octobri. Aprilis æquat Se- ptembrē. Maius respondet Augusto. Iunius compar est Iulio.

^a Vid. Palladij horologium.

De Annis. Cap. VI.

A Nnus, ^a est circuitus solis ac reditus per duodecim menses. Cuius quidem no- men figuratè significat omne tempus vitæ huius, sicut per Isaiam dicitur: Prædicare an- num Domini acceptabilem. Quoniam nò ille, quo Dominus prædicauit, solus fuit ac- ceptabilis, sed & totum tempus, iuxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus accepta- bile. Finem denique huius anni diem iudi- cij adiunxit, dicens: Prædicare annum Do- mini, & diem retributionis. Annum autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, cir- culum. Vnde & anuli dicti sunt diminuti- uè. Principium autem anni alij à bruma pu- tant, vt populi Romani: alij ab æquinoctio^b verno, vt Hebræi: alij à^c solstitio, vt Græ- ci: alij ab autumno vt Ægyptij. Annum au- tem sapientes huius mundi partim ciuilem, partim naturalem, partim magnum esse di- xerunt. Ciuilis annus est, qui in vnus astri recursum per menses duodecim terminatur. Annus naturalis est, cū se Soli Luna supponit, vt inter orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis; quod dicitur eclipsis: cuius ratio diutius ob- scura fuit, sed à Milesio^d quodam Philoso- pho exposita est. Annum magnus dicitur, quo omnia sidera certis temporibus nume- risque completis, ad suum locum vel ordi- nem reuertuntur. ^e Quæ annum antiqui sexcentesimo anno finiri vel adimpleri di- xerunt. ^f Solstitialis annus est, cū Sol ex- pleto per omnia signa circuitu, in id vnde principium cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus vel ciuilis, qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris, communis est, qui per xij. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliiij. Annus Embolismus est, qui Lunas xij. & dies ccclxxxiiij. habere mōstratur, iū quo anno longius dies Paschæ protenditur. Annus bissextilis est, in quo vnus diei per quadriennium ex quadrantis ratione sum- ma colligitur. ^g Annus Iubileus est remis- sionis, qui septenis annorū hebdomadibus, id est, xlix. annis textitur, in quo iuxta legem clangebatur tuba, & ad omnes reuerteba-

antiqua possessio. ^h Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quattuor. In quibus finem fortitur agonis tempus, propter quadriennij cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies vnus completur. Hoc tempore mittebant circū ciuitates admonere, vt non solum vndique, sed etiam ab omni genere, omniq̄ ætate & sexu conueniretur. Lustrum, quinquennij tempus est apud Romanos. Dicitur autem Lustrū: quia census per quinquēnium in republica agebatur: Deinde post peractū censum, sacrificio factō, vrbs Roma lustrabatur. ⁱ Indictiones Romani inuenerunt, quæ per singulos annos vsque ad quintum decimum venientes, rursus ad primi anni principium reuoluuntur. Æra quoque Cæsaris Augusti tempore posita est. ^k Dicitur autem æra, ex quo orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Ianuariarū ad crescit. Bis sextus autem, à sexto calendarum Martij vsque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto calend. Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum superscriptarum.

^a Annus est circuitus solis ac reditus. *Macrob. lib. 1. in Somn. cap. 6.* Anfractus Solis ac reditum annū vocans: anfractus propter Zodiaci ambitum, reditum, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

^b Alij ab æquinoctio verno, vt Hebræi. Post Moysen, nam antea ab autumno putabant.

^c Alij à Solstitio, vt Græci. Non dixit à quo Solstitio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eaque à duob. solstitijs ducta. Vnum naturale à Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phormione: Aruspex vetuit ante Brumam aliquid noui incipere: Alterū ciuile, qua ratione vedv éuavtov μετὰ τῆς πρώτης τροπῆς. *6. de legib. vocat Plato.* idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstiuum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorum potius reor. Nam & hoc solum solstitium veteres appellauerunt.

^d Sed à Milefio, quodam Philosopho. *Laert. in Thalete. & Plutarch. 2. de placitis Philosophor.* Sed quis hunc annum naturalem appellauit? Lunaris, igitur, legendum? ne id quidem satis placet.

^e Quem annum antiqui sexcentesimo anno. Cur ita ediderimus repugnantibus omnibus libris, ratio reddenda est. Nam in impress. & manuscriptis vetustioribus. vt in Ouet. Gotth. vicesimo, in alio peruetusto xx. anno legitur. Hæc ratio, qui expedire nō quierunt, vnde vicesimo fecerunt, vt est in alijs duob. recentioribus. manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum scilicet magnū cum decenouenali Lunæ cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nam neque quisquam ita locutus est, neque in eo Lunari circulo si-

^A *dera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. Ita sanè (inquies) sed quid vicesimo, vel vnde vicesimo cū sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui huius libri plurima in suos de Natu. rer. & ratione temporū transfudit. c. 9. libri de ratione tēp. prioris editionis, ita scribit. Annus magnus est, dū omnia sidera, certis cursibus exactis, ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solaribus. Iosephus dicit impleri. Item lib. de Natura rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cū omnia simul errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Iosephus in primo antiquitatum libro, cū longauitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum breuitatem, quibus nunc viuimus, vitam comparans antiquorum, putet falsā, quæ de illis sunt dicta: & ed quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vitæ illius longitudinē peruenisse. Illi namque, cū essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniore ad maius tempus existerent preparata, tantorum annorum curriculis ritè viuēbant: deinde propter virtutes, & gloriofas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatium condonauit, quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis uiuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *varietaem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: v. 1. c. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vortens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensē autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.**

^B ed quod nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, neq. illos ad vitæ illius longitudinē peruenisse. Illi namque, cū essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniore ad maius tempus existerent preparata, tantorum annorum curriculis ritè viuēbant: deinde propter virtutes, & gloriofas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius viuendi spatium condonauit, quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis uiuerent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *varietaem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: v. 1. c. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vortens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensē autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.*

^C *varietaem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: v. 1. c. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vortens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensē autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.*

^D *varietaem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: v. 1. c. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vortens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensē autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.*

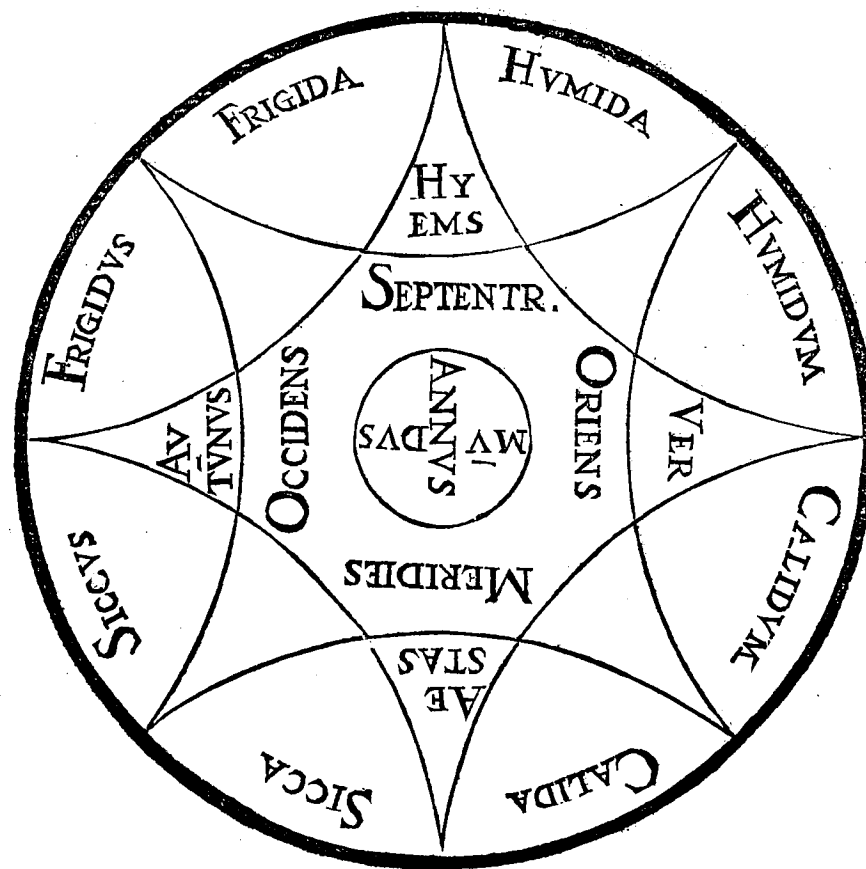
^E *varietaem autem hanc peperit anceps lectori scriptura huiusmodi: v. 1. c. è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuius promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vortens Platonius, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omnino omnia, in hoc vero errantia tantum ad loca, vnde profecta sunt, simul reuertuntur. Aque hunc etiam annum magnum definit lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eundem locum recurrentibus, post annos solstitiales plurimos. Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de natura Deor. Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominauerunt. Qui tunc efficitur, cū Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se cōparationem, confectis omnium spatijs, est facta conuersio. Quod autem antiquorum nomine vnum Iosephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. precedenti, de Hygino dixit. Mensē autem antiqui definierunt, quandiu Luna Zodiacum circulum perducitur.*

De Temporibus. Cap. VII.

Sicut ait Ambrosius, Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certa cursus sui dimensione anni orbem diffusa varietate distinguit. Tempora autem motus siderum

rum sunt. Vnde & Deus, cū hæc institueret, dixit. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cuius aliud prius, aliud posterius præterit, eod quod simul esse non possint. Tempus iuxta ^b Hebræos integer annus est, secundū illud in Daniele: Tempus & tempora & dimidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidiū, menses sex. Iuxta Latinos autem vnus anni quattuor tempora adscribuntur, hyemis, veris, æstatis, atque autumnus. Hyems est, cū Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longius abest, terraque rigescit gelu atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quàm diei. Hinc causa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumque fundatur. Ver est, cū Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fouens omnia repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, atque omnium generum, quæ in terris vel aquis sunt, annuis foetibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Se-

ptentrionem se subrigit & spatia diurna producit, noctes verò arctat & stringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atq. miscetur, eo amplius aërē ipsum vaporat, & humore exsiccato terra fatiscit in puluerem, & adulescere facit semina, & tanquam succos virides maturefcere cogit poma sylvarum. Tunc, quia & Sol æstiuus flagrat ardoribus, minores vmbas facit in meridiano: quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursus Sol à summo cæli descendens, infrigit æstiuū magnitudinem, & paulisper relaxato ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruūque sonantium. Quoniā certis distinctionibus vicissitudines temporum iuxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualiter eadem tempora naturalibus circulis sibi inuicē colligantur, expediamus. Ver quippe constat ex humore & igne: Æstas ex igne & siccitate: Autumnus ex siccitate & frigore: Hyems ex frigore & humore. Vnde etiam sunt tempora commotionis temperamēti dicta. Cuius communionis hæc est figura.

Quorum ^e temporum hæc sunt principia. Ver exoritur octauo Calendas Martias,

permanens dies nonaginta vnum. Æstas incipit nono Calendas Iunias, dies nonaginta vnum.

ta vnū. Autumnus sumit principium decimo Calēdas Septembris, dies xciiij. Hyems inchoat septimo Calēdas Decembris, dies xc. ^d vnde fiunt anni dies ccclxv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiam. Cæterum iuxta allegoriã, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates & turbines seculi incumbunt. Æstas est, fidei persecutio, quãdo doctrina perfidiæ ariditate siccat. Ver autē, nouitas est fidei, siue pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mēsis nouorum, id est, Pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis & mensium explicatur. Tempora mutationū vicibus euoluuntur. Mensis Lunæ incremento senioq; conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies & nox recurfantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdã & momentis expletur.

- ^a Sicut ait Ambrosius. Cuius sunt huius capitis pleraque lib. 4. cap. 5.
- ^b Iuxta Hebræos integer annus. Ita quidem apud Danielem loco citato. Alias Hebræis idem significat tempus quod reliquis gentib.
- ^c Quorum temporū hæc sunt principia. Vulgus ternos menses singulis anni temporib. assignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem, & hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctiis auspicantur. Medici temperiei rationem solam ducentes, duplo fere maiora hyemem, & æstatem, quam ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis propè finem desinit: Autumnus nondum exacto Augusto incipit, Nouembris initio fermè terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nam æquinoctiis, solstitioque, & bruma singulos menses proponens, anni tempora distinguit, qua tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Natur. rer. 2. ed. cap. 34.

De Solstitio, et Æquinoctio. Cap. VIII.

Solstitia duo sunt. Primum ^a hyemale octauo Calēdas Ianuarij, quo ^b Sol stat, & crescunt dies. ^c Alterum æstiuum, octauo Calēdas Iulias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Vnum ^d vernale, octauo Calēdas Aprilis, quo dies crescunt: Alterū autumnale, octauo Calēdas Octobris, quo dies imminuuntur. Solstitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctium verò, quod tunc dies & nox in æquitatem horarum duodenarum

reuertantur, coæquatis spatijs suis. Solstitiū autem æstiuū ideò lampas dicitur, eò quòd ex eo die lampas Solis claritatem maiorem accipiat, caloremque nimium aduentu æstatis infundat.

- ^a Hyemale viij. Calēd. Ianuar. Nunc ex Calēdario Gregoriano xj. Calēd. Ianuar.
- ^b Quo Sol stat. Non quod Sol vnquam stet, sed quod sistat cursum non ulterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstiuo (quod solum solstitium appellarunt antiquiores) intelligendum. Neque enim ulterius Sol ascendit.
- ^c Alterum æstiuum viij. Calēd. Iul. Nunc xj. Calēd. Iul.
- ^d Vernale viij. Calēd. April. Nunc xiiij. Calēd. April. Autumnale verò Calēd. Octob.

De Mundo. Cap. IX.

Mundus, est vniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura huius mundi. Secundum mysticum autem sensum, mundus competenter homo significatur: ^a quia sicut ille ex quattuor concretus est elementis: ita & iste constat quattuor humoribus vno temperamento commixtis. Vnde & veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidē Græce mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus est appellatus: licet & per mundum nonnunquam scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non cognouit. Formatio mundi ita demonstratur. ^b Nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam: ita declinatur in australem. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, vltima pars Septentrionalis. Nam partes eius quattuor sunt. Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Vltima verò & extrema Septentrionalis. De qua Lucanus.

D Sic mundi pars ima iacet, quã Zona niualis Perpetuæque premunt hyemes.

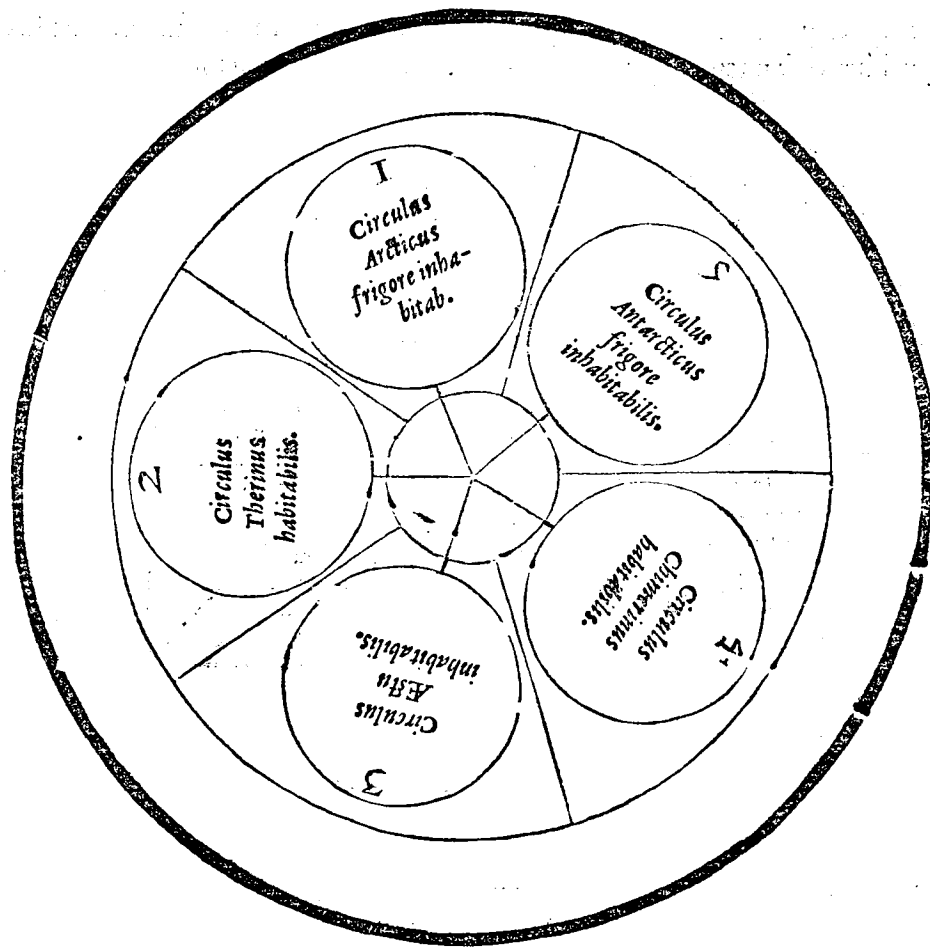
- ^a Quia sicut ille ex quattuor elem. hac magis expoliuit lib. 1. Sentent. cap. 11.
- ^b Nam quemadmodum erigitur mundus. Virgil. 1. Geor. Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arces, Confurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.

De Quinque circulis. Cap. X.

IN definitione autem mundi circulos aiūt Philosophi quinque, quos Græci ^a Zonas vocant, in quibus diuiditur orbis terræ: Has Virgi-

Virgilius in Georgicis ostendit, dicēs: Quæ que tenent cælum Zonæ. Sed fingamus eas in modū dexterę nostrę, vt pollex sit circulus, Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus, Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus, Ismerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus, Chimerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus

Septentrionalis est, Secundus solstitialis, Tertius Æquinoctialis, Quartus Hyemalis, Quintus Australis. De quibus Varro dixit. At quinq. ætherius Zonis accingitur orbis, Ac vastant imas hyemes, mediamq. calores: Sic terræ extremas inter mediãq. coluntur: ^b Quã Solis valido nõquã rota ferueat igne. Quorum circuloꝝ diuisiones talis distinguit figura.

^c Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium cælum currēs nimium istis locis facit feruorem: ita vt nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimium ardorē habitare permittantur. ^d At contra Septentrionalis & Australis, circuli sibi coniuncti, idcirco non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimioque cæli rigore ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septentrionalem & æstiuum est collocatus, & iste qui in Occidente inter Æstiuum & Australem est positus, ideo temperati sunt, quod ex vno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius: Has inter, mediamq. duæ mortalibus agris Munere concessę diuūm.

^B Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sūt Æthiopes nimio calore perusti.

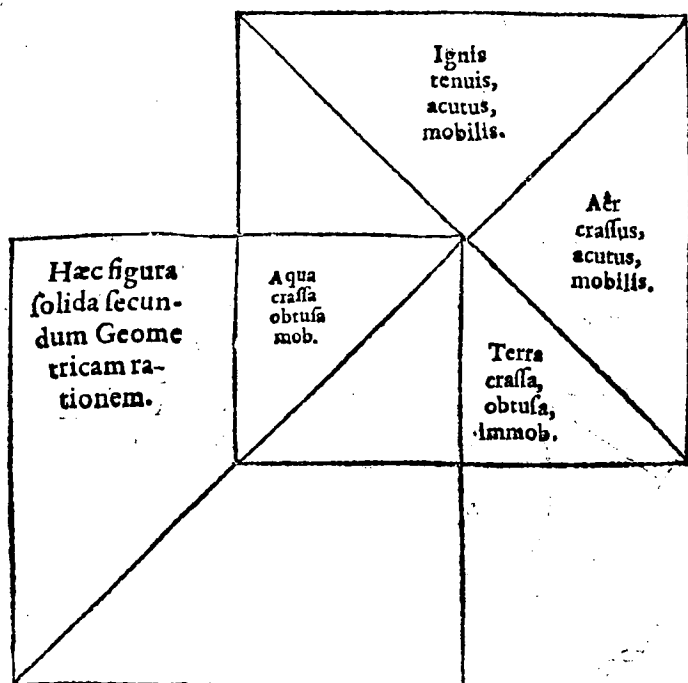
- ^a Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelas, id est, Zonas vocant. Libri omnes. Mendose, vt apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. vbi cum bis eadem repetantur, tamen hæc duæ voces. Parallelas, id est, non leguntur. Eas quisquis addidit parum Græcam vocem existimauit Zonam, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33. Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauerunt, Græci παραλλήλους.
- ^b Quã Solis valido nunquam rota ferueat igne. Ex ijs qui fragmenta Poetarum ediderunt. Veterū tamen libror. scripturas referemus, si quis forte melius conijciat. Quam solis valido nunquam vt auferat à igne. Ouet. Quã Solis valido nunquam aut auferat igne. Toletan. Malacitan. & Valen. Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. Impress. vnde quis fortasse fecerit. Quas Solis valido nunquam vis auferat igne. Nam illud auferat ex a7ferat duob. digammis scripto confectū putamus vel.

Vel etiam. Quas solis valido nunquam vis afflet ab igni.
 • Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Avicēna habitationi commodissimum dixit, quod reapse compertum est.*
 • At contra Septentrionalis & Australis circuli sibi coniuncti. *Sibi, id est, æquinoctialis coniuncti, & proximi. Alioqui inter se longè distantes.*

De partibus mundi. Cap. XI.

Partes mūdi quattuor sūt: Ignis, aër, aqua, terra. Quarū hæc est natura. Ignis, tenuis

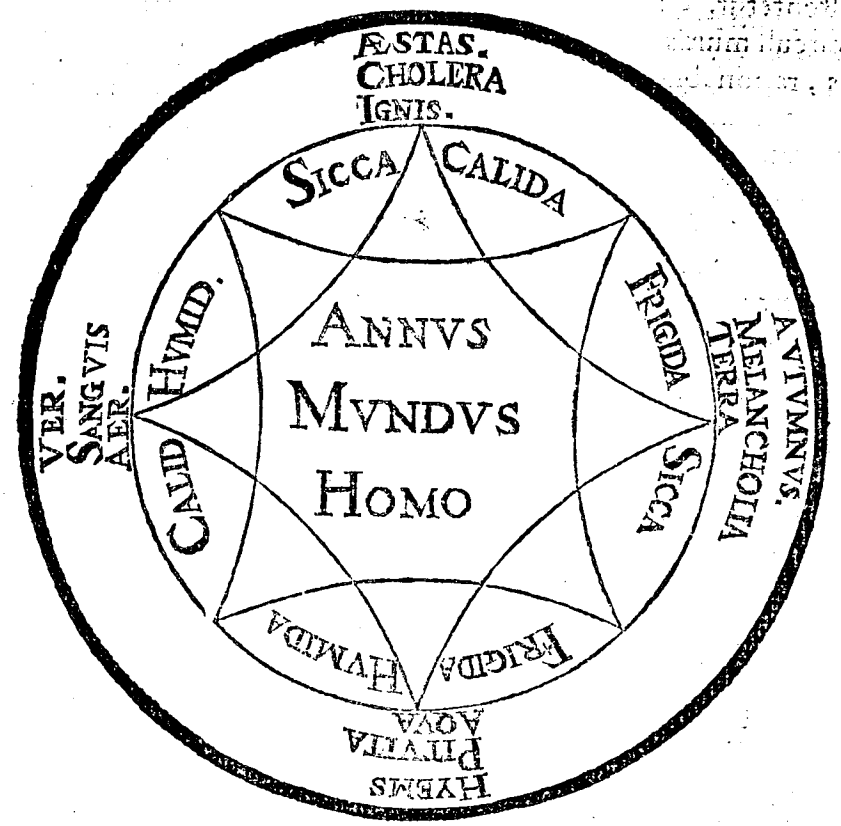
A acutus & mobilis; Aër, mobilis acutus & crassus: Aqua, crassa obtusa & mobilis, Terra, crassa obtusa immobilis. Quæ etiā sibi ita commiscentur. Terra quidem crassa obtusa & immobilis, cum aquæ crassitudine & obtusitate colligatur. Deinde aqua aëri crassitudine & mobilitate coniungitur. Rursus aër igni communionem acuti & mobilis colligatur. Terra autem & ignis à se separantur, sed à duobus medijs aqua & aëre iunguntur. Hæc itaque ne confusa minus intelligantur, subiecta expressi pictura.

Cæterum • sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi inuicè quadam naturæ communionem commiscetur, ita his verbis distinguit: Terra, inquit, arida & frigida est: aqua frigida atque humida: aër calidus atque humidus: ignis calidus atque siccus. Per has enim ^b iugabiles qualitates sic sibi singula commiscentur. Terra enim, cum sit arida & frigida, coniungitur aquæ per cognationem qualitatis frigida. Rursus aqua aëri per humorem: quia humidus est aër. Aqua verò quasi quibusdam duobus brachijs frigoris atque humoris, altero terram, altero aërem videtur completi: frigidus quidem terram,

B aërem humido. Ipse quoque aër medius inter duo compugnans per naturam, hoc est, inter aquam & ignem, vtrumque illud elementum sibi conciliat: quia aquæ humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque, cum sit calidus & siccus, calore aëri annectitur, siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ita sibi per hunc circuitum, quasi per ^c quendam chorum concordie societate conueniunt. Vnde & Græcè ^d στοιχεῖα dicuntur, quæ Latine elementa vocantur, eò quòd sibi conueniunt & concinunt. Quorum distinctam communionem subiecti circuli figura declarat.

Cæte-

• Cæterum S. Ambrosius. *Lib. 3. cap. 4.*
 • Iugabiles qualitates. *Ita Ouet. Iugales reliqui & Ambros.*
 • Per quendam chorum concordie societate conueniunt. Per quendam chorum concordie societatisque. *Ambrosius.*
 • Vnde & Græcè στοιχεῖα Mendose libri omnes novè. Nam, præterquam quod apud Ambrosiū & Basiliū στοιχεῖα, etiam 13. *Etymolog. cap. 3.* Græci autem elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quòd sibi societatis concordia, & communionem quadam conueniant.

De Calo. Cap. XII.

Cælum spiritualiter Ecclesia est, quæ in huius vitæ nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate siderum, fulget. Pluraliter autem cæli nomine Sancti omnes vel Angeli intelliguntur. Siquidem per cælos etiam Prophetas & Apostolos accipere debemus. De quibus scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei: utique quòd ipsi aduentum & mortem, ipsi quoque resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiauerunt. De cæli autem nomine sic dicit Sanctus ^a Ambrosius in libris, quos scripsit de creatione mundi: Cælum Græco vocabulo οὐρανός dicitur: apud Latinos autem propterea cælum appellatur, quia impressa stellarum lumina, veluti signa, habens, tanquàm cælatum dicitur, sicut argentum, quod signis eminentibus

A refulget, cælatum vocatur. ^b Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quòd firmavit cælum sicut fumum.

Partes autem eius: ^c Chorus, Axis, Cardines, Conuexa, Poli, Sidera. Chorus, quòd cælum continet. Vnde Ennius: Vix solū comple-re chorus terroribus cæli. Axis, linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Conuexa, extrema cæli. ^d Poli, ex cælestibus circulis cacumina, quibus maximè sphaera nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dicitur. Cælum autem ab Oriente ad Occidentem, semel in die & nocte verti sapientes existimant. Hoc autem rotundum volubile atque ^e ardens esse dixerunt. Cuius sphaeram super aquas esse putauerunt, ut in ipsis voluatur, eiusque ^f incendium temperet. ^g Sphaerâ autem confirmat, nec principium habere, nec terminum, pro eo quòd rotunditate sui, quasi circulus, vnde incipiat, vel vbi desinat, facile non comprehendatur. Æqualiter enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similiter respiciens, atque à centro terræ æquis spatijs distincta: ipsaque sui æqualitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare vndique æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcramento

GG subue-

subiecta sustentetur. Cuius perfectionem sphaera vel circuli multis argumentationibus tractans, rationale Plato fabricatoris mundi opus insinuat. Primum, quod ex una linea constat. Secundum, quod sine initio est, & sine fine. Tertium, quod a puncto efficitur. Denuo quod motum ex se habeat. Deinde quod careat ^h indicio angulorum, & quod ⁱ in se ceteras figuras omnes includat, & quod motum inerrabilem habeat: siquidem sex alij motus errabiles sunt, ante, a tergo, dextra, laevaque, sursum, deorsum. Postremo, & quod necessitate efficiatur, ut haec linea ultra circulum duci non possit.

Duo sunt autem, ut diximus, Poli, quibus caelum voluitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Arcti, id est Septentriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terra, ut ait Cicero, tegitur, & a *ἄρκτος* a Graecis nominatur. ^k Tanta autem Polus celeritate ferri dicitur, ut nisi aduersus eius precipitem cursum astra currant, mundi ruinam faciant. Fertur enim eius praecipua volubilitas cursu siderum temperari. Vnde Lucanus: Sideribus quae sola fugam moderantur olympi, Occurruntque Polo, diuersa potentia prima Mundi lege data est.

^a Ambrosius in libris --- caelum vocatur. Lib. 2. cap. 4.

^b Huius enim esse subtilem --- sicut fumum. Lib. 1. cap. 6. sunt verba Isidori, cap. 5. ex lxx. interpret. *ἄρκτος* ἄρκτος ὡς κάρτος ἑξ ἑπεώτη.

^c Caus, vel Couus, vel Cohus. Varro lib. 4. Sub iugo medio Couum, quod bura extrema addita oppilat, vocatur Couum a Couo. Festus, Cohum, Iorum, quo temo buris cum iugo conligatur, a cohibendo dictum. Cohum Poetae caelum dixerunt a Chao, ex quo putabant caelum esse formatum. Ego a cohibendo hoc quoque ductum arbitror. Quod etiam Iuisse videtur Isidorus, dicens. Cohum, quod caelum continet.

^d Poli ex caelestibus circulis cacumina --- dictus est. Hyginus lib. 1. Huius autem (ae axe loquens) cacumina, quibus maxime sphaera nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectans, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. Nihil tamen in Isidoro mutauimus. Nam & Australem, & Notium, & Austronotum, vel Austronotium hunc polum dici constat. Terra vero oppositum dixit Isidorus, quod obiectu terra (ut ait Arati interpres) a nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymol. & lib. 13.

^e Atque ardens esse dixerunt. In his fuit etiam Plato, qui caelum, astraque ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igne qui vendi vim habeat, sed alio, qui luminis rationem sit particeps. Antiquorum rationem refutat Aristoteles: ita tamen, ut Basilio, & Ambrosio, (quos hic no-

Aster auctores habet) suam ipse probare non potuerit.

^f Eius incendiū temperent. Idem cap. seq. ex Ambrosio.

^g Sphaeram autem confirmant. Hyginus lib. 1. initio.

^h Quod careat indicio angulorum. Ita o. l. Fortè incisione angulorum. Cicero. Nihil incisum angulis.

ⁱ Quod in se ceteras. In se stellarum. Lib. 6. Mendosè.

^k Tanta autem polus celeritate, &c. Eadem lib. 3. Etymolog. cap. 34.

De septem planetis caeli, & eorum conuersionibus. Cap. XIII.

Ambrosius ^a sanctus, in libro Hexaemero sic loquitur, dicens: Legimus in David: Laudate eum caeli caelorum. Vtrum enim vnum sit caelum an plures, contentio est, dum aliqui multos esse asserunt: alij autem, praeter vnum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem caelos, id est, planetarum globos consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos & velut insertos versari retro, & contrario ceteris motu ferri arbitrantur. Siquidem in Ecclesiasticis libris & caeli caelorum leguntur, & Apostolus Paulus vsque ad tertium caelum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi praesumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus non informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos. Nam superioris circuli caelum proprio discretum termino, & aequalibus vndique spatijs collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarum constituit. ^b Cuius quidem caeli naturam artifex mundi Deus aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc circulum inferioris caeli, non vniuersi sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

^a Ambrosius s. in lib. Hexaem. Cap. 2. lib. 2.

^b Cuius quidem caeli naturam Deus aquis temperauit. Ibid. cap. 3.

De aquis, quae super caelos sunt. Cap. XIII.

Haec est Ambrosij sententia: Aquas super caelos sapientes mundi huius aiunt esse non posse, dicentes, igneum esse caelum, non posse concordari cum eo naturam aquarum. Addunt

Addunt quoque, dicentes rotundum ac volubilem atque ardentem esse orbem caeli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est, ut defluant & labantur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, quod axis caeli concito se motu torquens eas voluendo effunderet. Sed, ut tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in caelo. Nam cum & ipsi dicant volui orbem stellis ardentibus resurgentem, nonne diuina prouidentia necessario prospexit, ut ^b inter orbem caeli redundarent aquae, quae illa feruentis axis incendia temperarent?

^a Haec est Ambrosij sententia. Lib. 2. cap. 3.

^b Ut inter orbem caeli: & supra orbem, addit Ambrosius.

De natura Solis. Cap. XV.

Haec ^a sunt verba Ambrosij in libro Hexaemero. Solem, inquit, Philosophi negant calidam esse naturam, eod quod albus sit, non rubicundus aut rutilus in specie ignis, & ideo quod nec ignitus natura sit. Si quid habet caloris, ferunt praenimio motu conuersionis accidere. Quod ideo dicendum putant, ut nihil videatur humoris consumere: quia calorem, quo humor vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt: quia nihil interest, utrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia causa. ^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem illuminandi, ita etiam vaporandi. ^c Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt Solis ignem aqua nutrir, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporis accipere: vnde frequenter Solem videamus madidum atque rorantem: ^d in quo euidens dat indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum ad naturam eius pertinet. At vero iuxta spiritualem intelligentiam, Sol, Christus est, sicut in Malachia scriptum est: Vobis autem credentibus iustitiae Sol orietur, & sanitas in pinnis eius. Merito autem Christus Sol intelligitur dictus: quia ortus occidit, secundum carnem, & secundum spiritum de occasu rursus exortus. Item Sol illuminat & exurit, &

A opaco tempore confouet fanos, febricitantes vero flagrantia geminati caloris incendit: ita & Christus credentes fidei spiritu vegetate illuminat, negantes se aeterni ignis ardore torrebit.

^a Haec sunt verba Ambrosij. vel ex alia causa. Lib. 2. cap. 3.

^b Nos autem credimus eum sicut habere virtutem --- exurit. Einsel. lib. 4. cap. 3.

^c Igneus est enim Sol --- rorantem. Arati interpres. Sol interea, dum igneus sit, praenimio motu conuersionis suae amplius incalescit. Cuius ignem dicunt Philosophi aqua nutrir, & e contrario elemento virtutem luminis, & caloris accipere, vnde videmus eum saepius madidum, atque rorantem.

^d In quo euidens --- sumpserit. Verba sunt Ambrosij loco citato.

De quantitate Solis & Lunae. Cap. XVI.

Rursus ^a in eodem opere Doctor idem ita testatur: Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunae globus aequalis est omnibus. Similis Sol est, & Indis, & Britannis, eodem momento ab vtrisque videtur, cum oritur, nec cum vergit in occasum minor apparet Orientalibus: nec Occidentalibus, cum oritur, inferior, quam Orientalibus aestimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantum hoc sibi inuicem distat. Sed Sol a nullo distat, nulli praesentior, nullique remotior est. Neque moueat quenquam, quod tanquam cubitalis in orbe suo videtur, cum oritur: sed considerare oportet, quantum intersit spatij inter Solem & terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quaedam aegritudo vix valet intendere. Hunc ^b autem ampliore aliquot partibus quam terram esse sapientes describunt. ^c Lunam minorem esse dicunt, quam Solem: omnia enim quae proxima sunt nobis, maiora videntur: longinquitate autem locorum, visus languescit. Lunam ergo videmus prope nos esse, nec eam maiorem aspectui nostro, quam Solem. Ideoque, cum Sol longe superior sit a Luna, tamen nobis maior videtur: iam, si prope nos accesserit, multo maiorem futurum.

^a Rursus in eod. op. Doctor idem. Lib. 4. cap. 6.

^b Hunc autem ampliore, quam terram. Officium maiorem terra, ait Macrobius lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. vid. Plutarch. lib. 2. de placit. Philos.

^e Lunam minorem --- maiorem futuram. *Verba sunt Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.*

Decursu Solis. Cap. XVII.

Dicunt antiqui, Aratus & Hyginus, Solem per seipsum moueri, non cum mundo verti vno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere & exoriri, à quo pridie fuerat exortus: quemadmodum cætera siderum signa oriuntur & occidunt. Præterea, si ita esset, consequens erat dies & noctes omnes esse æquales, & quàm spatiosus hodiernus dies esset, tam longus semper esset futurus. Nox quoque simili ratione semper æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspiciamus, & Solem alio loco cras occisurum, alio occidisse hesternum videamus, ideo ^b qui diuersis locis occidit & exoritur, putant eum Philosophi nequaquam cum mundo fixum volui, sed ipsum per se moueri. Qui postquã ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum, vnde exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursus de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergat ad Boream, & ita ad Orientem reuertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septentrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò iuxta Septentrionem, sublimis attollitur. ^c Cui ideo Deus diuersa cursus constituit loca & tempora, ne dum semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore cõsumeret. Sed, vt ^d Clemens ait, diuersos accipit cursus, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum permutationumque seruetur. Nam dum ad superiora conscenderit, ver temperat: vbi autem ad summum cælum venerit, æstiuos accendit calores. Descendens rursus, autumnus temperiem reddit: vbi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage cæli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporum fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen vbi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & vrit. mū-

Adum vehementioribus flammis, & perturbatur aër, & plaga hominum, & corruptio terris iniicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus inducitur. Quod autem Sol Oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, & decursa Australi parte inuisibilis vadit in locum suum rediens, ad instar quippe Ecclesiæ fabricatus est hic mundus, in quo Dominus Iesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, vnde & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, aduersæ parti non oritur, sicut iisdem, cum in iudicio venerit, dicent: Iustitiæ lumen non illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem dominum oritur Sol iustitiæ, & sanitas in pinnis eius, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicut legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illi tenebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulauerunt.

^a Dicunt antiqui Aratus & Hyginus. *Arati interpretis capit. penultimo. Et Hygini, lib. 4. capite de Sole. Cuius sunt hæc omnia verba: Solem per seipsum moueri, vsque ad illa, nequaquam per seipsum fixum volui sed ipsum per se moueri. Nisi quod ea, quæ illi sine cõfessionis pronuntiat, ea Isidorus ipse tribuit veluti addubitas profert.*

^b Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam, *Miram, ni hæc Lucretij sunt.*

^c Cui ideo Deus --- consumeret. *Verba sunt Ambrosij, lib. 2. cap. 3.*

^d Sed vt Clemens ait, diuersos accipit cursus --- annus inducitur. *Verba sunt Clemens, lib. 8. Recognitionum.*

De lumine Lunæ. Cap. XVIII.

Ait sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione. Quæritur, inquit, vnde habet Luna lumen. Duæ tantum opiniones traduntur, sed quæ sit harum verax, dubium fertur quemquam scire posse. Alij namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius vnã partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum mouetur in circulo suo eandem partem, qua lucet, paulatim ad terras conuertit, vt videri à nobis possit, & ideo prius quasi corniculato lumine fulget. Nam & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicias: cum cœperis illam candidam partem paulatim ad oculos conuertere, primum veluti cornua candoris videbis: de hinc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videat.

videatur, quam si denuo paulatim conuertis, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterum ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis auertatur, & sola iterum obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen Lunæ videtur crescere vsque ad quintamdecimam, & rursus vsque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitus nihil in ea lucis appareat. At contra alij dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est: Hinc euenit, vt quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore verò quam habet ad terras, obscura sit. Cum vero ab illo discedere cœperit, illustretur ex ea parte quam habet ad terram, incipiens à cornibus. Sicque paulatim, Sole longius discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quinta decima Luna. Post dimidium autem mensem cum cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quantum magis superiore parte illustratur, tantum magis ab ea parte, quam terris auertit, non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decretere. Illud certè manifestum est, & cuiuslibet aduertenti facile cognitum, quod Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, neque minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum verò ab illo longius abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. ^b Si enim suo lumine vteretur, necesse erat semper eam esse æqualem, nec die xxx. exilem fieri: & si suo lumine vteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Cæterum, quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis completionibus deficit, ita mundus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus cadit. Luna quippe elementi sui varietate diuersis cursibus desinit, vt crescat: crescit, vt desinat. Sed ideo alternis vicibus commutationem sideris repræsentat, vt doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros: atque ideo cum senescit, mortem corporum prodit: cum augetur, æternitatem indicat animarum. Nonnunquam verò eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quod sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. ^c Sicut enim Luna deficit atque crescit: ita Ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis

A creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyrio coronatur. Item sicut Luna larga est roris, & dux humentium substantiarum: ita Ecclesia baptismi, & prædicationum. Et quemadmodum, Luna crescente, crescut omnes fructus, atque ea minuente, minuuntur: non aliter intelligimus & Ecclesiam, in cuius incremento proficimus cum ipsa. Cum verò persecutionem patitur & minuitur, & nos cum illa patimur & minuimur. ^e Item sicut septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorum habet Ecclesia. Primam enim figuram, bicornem habet: Secundam, sectilem: Tertiam, dimidiam ex maiore: Quartam, figuram plenam habet: Quintam, iterum dimidiam ex maiore: Sextam, iterum sectilem: Septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritum sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autem semis, & vicefima secunda semis, in sua orbe media est. Cæteræ proportionales sunt.

^a Augustinus in ps. x. *Et lib. 3. de Genes. cap. 15.*

^b Si enim suo lumine vteretur --- exilem fieri. *Verba sunt Hygini cap. de Luna.*

^c Sicut enim Luna deficit --- coronatur. *Ambrosij sunt verba lib. 4. cap. 8.*

^d Larga roris. *Amb. lib. 4. cap. 7.*

^e Item sicut septem formas. *Ead. lib. 3. Etymolog. teridemque species assignat Luna Clemens lib. 6. Strom. ex Seleucho Mathematico. Ex quo & Isidori ipsius mente hæc nos species tum hic, tum etiam in Etymologis reformauimus: Sectilem autem, non sextilem ex veteribus libris appellamus dimidium, vel semissem.*

De Lunæ cursu. Cap. XIX.

Lunam per alios ortus & occasus, Hyginus ait, necesse est moueri, non stare, idque facilius quàm de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ita nobis lucere videatur, non est dubium eam moueri potius, quàm stare. ^b Terris autem vicina Luna breuiori orbe conuertitur, & iter, quod Sol in diebus cccxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Vnde & antiqui menses in Lunæ, annos autem in Solis cursu posuerunt. ^c Itaque Luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundum Hebræos, aliquibus diebus adiectis: secundum Romanos, bissexto semel in quadriennio vnus diei adiectione celebrato. Cuius etiam augmentis decrementisque mira quadam providentiæ arte, omne quod gignitur, alitur

atque crescit. Nam ^d & defectui eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum maritimorum, siquidem echinus, ostreaque in augmento Lunæ pleniores reperiri feruntur.

^a Lunam per alios ortus --- potius quam stare. Verba sunt Hygini omnia, licet non continenter apud eum legantur.

^b Terris autem vicina Luna --- percurrit. Verba sunt interpretis Arati, número dierum Luna tantum mutata.

^c Itaque Luna per tricenos --- celebrato. Verba sunt Ambrosij lib. 4. cap. 5.

^d Nam & defectui --- feruntur. Ambrosij cap. 7.

De eclipsi Solis. Cap. XX.

Solem ^a sapientes dicunt altius currere: Lunam autem proximam esse terræ. Hæc ergo, dum deorsum ad idem signum vel lineam, qua Sol vehitur, cōuenit, obijcit se Soli, & tenebras totius orbis efficit. Quod tantum intermenstruo contingit. Nam tūc Luna in eadem parte signi est, qua Sol vehitur, ideoque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat, quantò magis id fecerit, eò minus illa videri poterit: quantò autem præcul discesserit, eò magis illi omnia poterunt apparere. Simili itaque ratione cum ad Solis locum vel lineam Luna peruenerit, tunc proxima ei esse videtur, & radios eius ita coram oculis nostris obscurare, ut lumē non possint eijcere. Cum autem Luna ab eo loco discesserit, tunc Sol lumen eijcit & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita Soli obijcitur Luna, sicut Lunæ opponitur terra: quæ utraque lumina cum ad terras non peruenerint, defecisse dicuntur. Alij autem dicunt defectum Solis fieri, ^b si foramen aëris quo Sol radios fundit aliquo spiritu ^D contrahatur, siue obturetur. Hoc Physici & sapientes mundi dicunt. Cæterum doctores nostri mysticè huius eclipsis mysteriū in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdidissent, cum sacrilegæ factum coniurationis Sol iste verus horrescens, insertis in populo Iudaico errorum tenebris, paullulum semetipsum per mortem abscondit, ac de cruce depositus, sese in sepulcro abditus obscurauit, donec tertia die augustior soli-

^A tō huic mundo, id est, gentibus claritatis sue potentiā præsentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operti seculi illuminaret.

^a Solem sapientes dicunt --- transmittit. Torus locus ex Hygini lib. 4. cap. de Luna.

^b Si foramen aëris, &c. Quod Anaximandro placuit. Plutarch. 2. de placit. cap. 29. & 24.

De Lunæ eclipsi. Cap. XXI.

Luna ^a non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ casum patitur luminis. Hanc enim Philosophi non habere lumen proprium, sed eandem à Sole illuminari defendunt: & quia ea dimensione distat à Sole, ut per mediam terram, si quid directum traiciatur, contingere possit Solem sub terram, Lunam autem supra terram: & quia vsque ad Lunarem circulum umbra terræ extenditur, ideo euenit nonnunquā, ut Solis radij, obijciente se mole terræ vel umbra, ad eam non perueniant. Patitur autem hoc quintadecima Luna, quousque cætrum, atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. ^C Constat ergo Lunam ex Solis radijs lumen accipere, & dum obiectu terræ Solem non aspexerit, tunc lumen amittere. ^b Nam dicunt Stoici omnem terram motibus claudi, quorum umbra fertur Luna subito non apparere. Vnde Lucanus.

Iam Phœbe totū fratri cum redderet orbē, Terrarum subita percussa expalluit umbra. Figuraliter ^c autem per Lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelliguntur, quando martyrum cædibus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuratione, quasi cruentam faciem Luna ostendere videtur, ut à nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeo ut nihil detrimenti sensisse videatur: ita Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suam pro Christo sanguinem fuderit, maiore fidei claritate refulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto orbe diffundit.

^a Pleraque ex eod. Hygin. cap. de Luna.

^b Nam dicunt Stoici, ita m. s. o. historici impress. Hyginus. Et si nonnulli dixerunt in Solis cursu euenire, ut cum peruenerit ad eum locum, ubi occidere dicatur: ibi montium magnitudine à nobis lumen auerti Solis, & ita noctem videri. Quod si ita fit, nimi-

nimirum eclipsim Solis verius, quàm noctem dicimus.

^c Figuraliter autem. Ex Aug. in ps. x.

De cursu stellarum. Cap. XXII.

Stellæ ^a quidem cum mundo vertuntur: non, stante mundo, stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ planetæ vocantur, id est, errantes, quæ vagis mouentur ordinibus. Cæteræ, quæ aplanes appellantur, vno loco fixæ cum mundo voluuntur. Ideo autem planetæ, id est, errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diuersis inter se mouentur sidera. Nam quædam superius, quædam inferius currunt. Vnde & illa, quæ terris propinquiora sunt, quasi maiora nobis videntur, quàm ea, quæ circum cælū voluuntur. Longinquitate enim locorum visus languescit. Hinc accidit, ut interuallo longè inter se distantium circulum, alia celerius, alia tardius ad cursus sui exordium reuertantur. Nam quædam sidera celerius exorta, serius occidere existimantur: quædam etiam tardius cæteris exorta, citius ad occasum perueniunt. Quædam verò pariter oriuntur, & non simul occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium reuertuntur. Radijs autem Solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Iuxta quod & Poeta meminit, dicens:

Sol tempora diuidit æui,
Mutat nocte diem, radijsque potentibus
astra,
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

^a Stellæ quidem cum mundo vertuntur. Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymol. 2. cap. 60. vsq. ad 70.

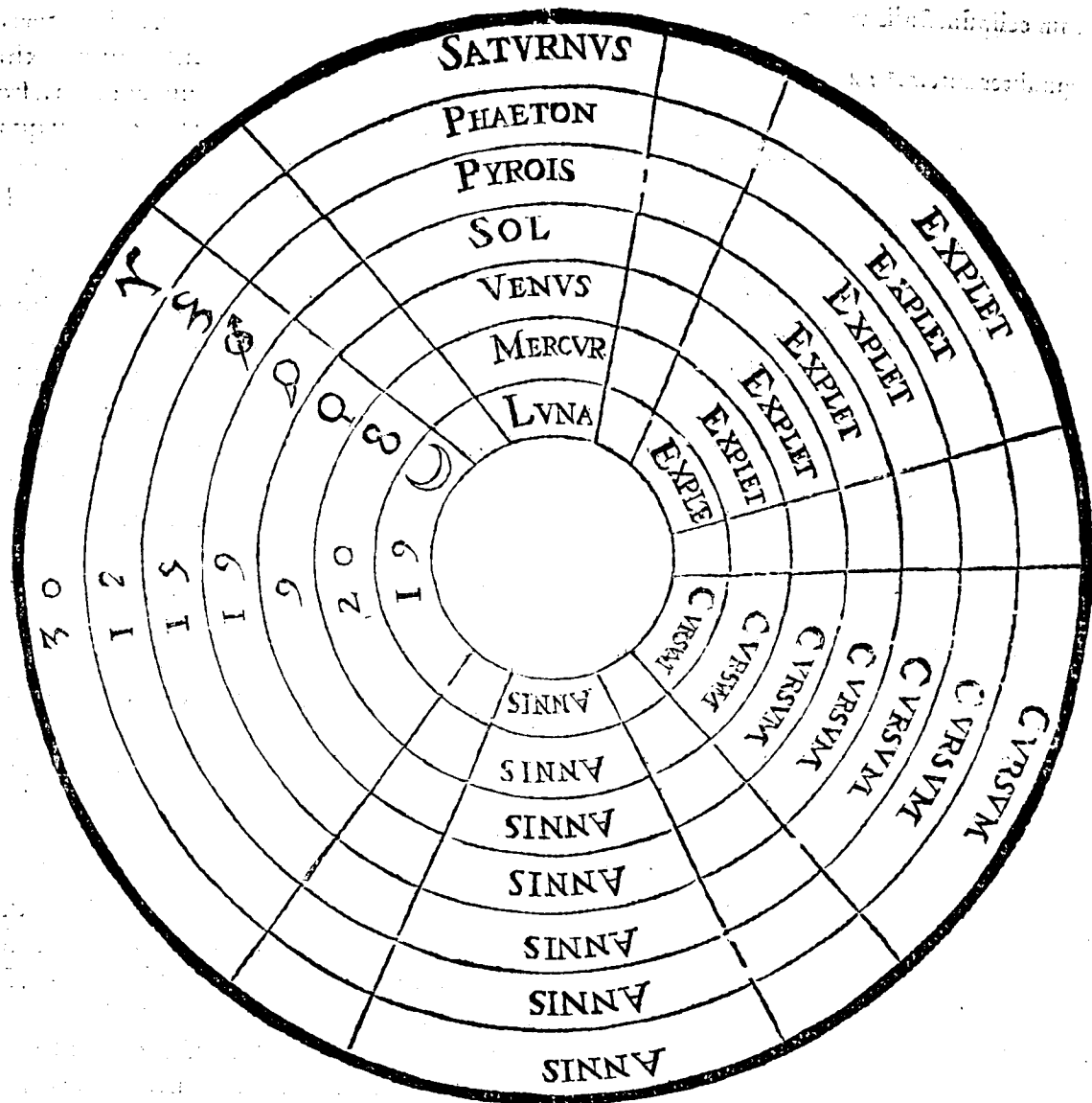
De positione septem stellarum errantium. Cap. XXIII.

In ambitu quippe septem cælestium orbium, primum in inferioris sphaeræ circu-

^A lo Luna est constituta. Ideo proxima terris posita, ut nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehinc secundo circulo Mercurij stella collocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, ut Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circunuectio est, ^a inde à gentilibus Venus ita dicta, quod inter quinque stellas plus lucis habeat: Nam, ut prædiximus, quemadmodum Sol & Luna, ^b ita & hæc umbram facit. ^c Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proinde, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, ut tam superioribus, quàm inferioribus lucem præstet. Ratione autem diuina sic constitutus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porro ^d quinto circulo Pyrois sidus dicitur collocatum: quod illi Marti assignant. Sexto Phaëthontis stellam, quam Iouis appellant. Iam summo cælo, id est, in mundi vertice, stella Saturni est posita, quæ quidem dum summum cælum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen eius frigida fertur, approbante Virgilio.

Frigida Saturni sese quo stella receptet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, ^e non quod ipsa errent, sed quod nos errantes faciant: quæ sidera Græcè planetæ dicuntur. ^f In Sole enim & Luna omnibus notitia est ortus & occasus, ideoque Sol & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt & detrahunt: cæterum quando tantum detrahunt retrograda dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum stellarum hi sunt, qui in sphaera subiecta continentur. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis & partibus veniunt. ^g Nam Luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis xxij. Lucifer annis ix. Sol annis xix. Pyrois annis xv. Phaëthō annis xij. Saturnus annis xxx. Quorum orbium atque stellarum positionem subdita demonstrat figura.

^a Inde à Gentilib. Venus dicta. Non dicta est Venus, quod plus lucis habeat, sed Lucifer. Ita enim 3. Etymolog. quod inter omnia sidera lucis plus ferat.
^b Ita & hæc vmbra facit Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere. claritatis quidem tantæ, vt vnus huius stelle radijs vmbra reddantur.
^c Quarto circulo Sol. Ciceronem sequitur, Nam Plauto secundo circulo collocabat. Vid. Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.
^d Porro quinto circulo Pyrois. Mendose libri omnes hoc quoque loco Vesper pro Pyrois habebant.
^e Non quod ipsa errent. Cic. 2. de nat. Deor. Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.
^f In Sole enim, & Luna omnib. notitia est ortus & occasus. Itaque Isidoro non videntur errantes. Vt neq. Arato quinque tantum numeranti.
 Nam, quæ per bis sex signorum labier orbem Quinque solent stellæ.
^g Nam Luna octo annis. Ita m. s. o. etiam lib. 3. Etymolog. præter Malacitanum in quo XIX. annis recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fort. esse octennium illud, de quo Plut. arch. extremo lib. 2. de Placitis.

De lumine stellarum. Cap. XXVIII.

STELLAS ^a non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari, dicunt, nec eas vn-

quam de cælo abscedere, sed veniente Sole celari. Omnia enim sidera obscurantur Sole Oriente, non cadunt. Nam dum Sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub eius luminis fulgore euanescent: ita vt præter Solis ignem nullus sideris splendor videatur. Hinc etiam & Sol appellatus, eò quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de Sole, cum etiã plena Luna, & tota nocte fulgente, pleraq. astra non luceant. Esse autem etiam per diem in cælo stellas probat Solis deliquium, quod quando Sol obiecto orbe Lunæ, fuerit obscuratus, clariora in cælo videantur astra. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut enim omnes stellæ à Sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria cælestis regni glorificantur. Et sicut præ fulgore Solis, & vi maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur.

scuratur. Et quemadmodum stellæ sibi differunt claritate: ita iustorum diuersitas meritum discretionem.

^a Stellæ omnes non habere lumen. Macrobius lib. 1. in Somn. cap. 19. Lunam vnã alieno lumine, cæteras omnes stellas suo lucere, ait.

De lapsu stellarum. Cap. XXV.

FALSA ^a autem opinio & vulgaris est; nocte stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per cælum, portarique ventis, vagique lumen sideris imitari: stellas autem immobiles fixasque permanere in cælo. Nam illud quod ait Poëta. Sæpe etiã stellas vento impendete videbis. Præcipites cælo labi, noctisque per vmbra Flammarum longos à tergo albescere tractus. Et iterum:

— lapsa per altum

Aëre disperso trahere candentia fulcos Sidera, & summis etiam quæ fixa tenentur Astra polis.

Sed hi Poëtæ voluntariè ad opinionem vulgi se contulerunt. Cæterum Philosophi, quibus curæ est mundi quærere rationem, illa asserunt, quæ superius memorata sunt.

^a Falsa autem opinio. E Sera. 1. Georg. ad v. Sæpe etiam stellas vento impendente videbis. Præcipites cælo labi.

De nominibus astrorum. Cap. XXVI.

LEGITUR in Iob, dicente Domino, Nunquid coniungere vales micantes stellas Pleiades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ confurgere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Ita enim stellarum quarundam Gentiliu insipientes nomina, sicut & dierum, indiderunt. Quod verò eisdem nominibus sacra vtitur scriptura, non eorum ideirco vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus invisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione

ponuntur, quæ latè sunt cognita, vt quicquid incognitum significat, facilius per id quod est cognitum humanis sensibus intelcat. ^a Arcturus est ille, quem Latini Septentrionem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgēs, in seipso reuolutus rotatur, qui ideo Plaustrum vocatur: quia in modum vehiculi voluitur, & modò tres ad summa eleuat, modò quattuor inclinatur. Hic autem in cæli axe constitutus semper versatur, & nunquã mergitur. Sed dum in seipso voluitur, & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Septentrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nam sicut in axe cæli Arcturus semper inclinatur, rursumque erigitur, ita & Ecclesia diuersis quidè aduersitatibus humiliatur, sed mox confurgens spe & virtutibus eleuatur: & sicut ex tribus stellis, & quattuor Septentrio efficitur: ita Ecclesia ex fide Trinitatis & operationibus quattuor virtutum principalium consummatur. Fide enim & operibus homo iustificatur. Bootes, stella est, quæ Plaustrum, id est, Septentrionem sequitur, qui etiam ab antiquis Arctophylax dicitur, siue minor Arctos. Vnde & quidam eam Septentrionem dixerunt. ^b Hanc spectant præcipue qui nauigare noscuntur. De qua Lucanus:

Velox ubi nocte Bootes: Quæ cum orta fuerit, cito facit occasum. ^c Pleiades sunt multæ iuges stellæ, quæ etiam botrum appellamus à multitudine stellarum. Nam & ipsæ septem esse dicuntur, sed amplius quàm sex nullus conspiciere potest. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquante diei claritate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci πλειάτην appellant. Has Latini Vergilias appellauerunt, eò quod vere orientantur, & eo magis cæteris prædicantur, quod his ex orientibus æstas significatur, occidentibus hyems ostenditur, quod alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab ^d eo quod septem sunt, & splendide micant, sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quod sibi vicinæ sunt, sed non se contingunt, charitate proximos, & tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt. ^e Orion stella est. ^f Hic autem Orion gladius dicitur esse: Vnde etiam eum Latini Iugulam vocant, sidus, vt videtur, armatum & stellarum luce terribile, quod ignotare magnæ difficultatis est, adeo vt: quam

quamuis rudes oculos, tamen præ fulgoris A splendore in seipsum rapiat. Hi quippe Ori- ones in ipso pōdere temporis hyemalis exo- riuntur, suoque ortu imbres & tempestates excitant, & maria terrāq; perturbant. Ori- ones autem significant Martyres. Nam sicut isti nascuntur in cælo tempore hyemis: ita in Ecclesia Martyres procedunt tēpore per- secutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur & terra: obortis verò Martyribus, terrenorum, & infidelium corda tempesta- tē iactantur. Lucifer, & stella nitēs, quæ om- nium maxima & clarior esse videtur. Nam quemadmodum Sol & Luna, ita hæc um- bram facit. Ista igitur orientem Solem præ- cedit, atq; mane nuntians tenebras noctis lumine sui fulgoris dispergit. Cuius figura est Christus, qui, velut Lucifer, per incarna- tionis mysterium producit: per quem lux fidei, tanquam dies secutura, mōstratur. Lu- cifer autē bipertitus est: sic huius pars san- cta est, sicut Dominus in Apocalypsi de se, & Ecclesia dicit: Ego sum genus & radix Da- uid, stella splendida & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei stellam matutinam. Pars au- tē alia Luciferi, Diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris, & qui etiam in cælo super stellas Dei dicit se sedē positurum, & cadens de cælo confringitur. Vesperus, est stella Occidentalis noctē du- cens. Hic Solem occidentem sequitur, & tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichristi exprimit typum, qui tanquam vesper, confurgit, vt ait Iob, super filios ter- ræ, vt cæcæ noctis succēssu carnalium corda offuscet. Quod ideo auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, qua renuerunt Christo credere, Antichristū suscipere me- ruerunt. ^h Cometes, stella est, quæ velut comas luminis ex se fundit. Hęc, cū nascitur, aut regni mutationem fertur ostēdere, aut bella, aut pestilentias surgere. De qua Pru- dētius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lu- canus: Et terris minitantem regna come- tem. Et Virgilius: Nec diri toties arfere co- metæ. Genethliaci autem omnes stellas er- raticas quibusdam tēporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique sunt motus ita secū- da vel aduersa portendere. Sirius, stella est, quam vulgò Canem appellant. Sirius quip- pe appellata, propter flammæ candorem, quod eiusmodi sit, vt præ cæteris lucere videatur.

Hęc oriens mundum ardoris nimio ca- lore incendit, & æstu suo fructus exurit. In- terdū & morbo afficit corpora, corrūpens aërem flagrantia ignis. Ab hac enim stella dies caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æsta- tis tempus.

^a Arcturus est ille quem Latini Septentrionem. Hęc eadem in 3. Etymologiar. de arcto aliquando aptius dicitur. Sed hoc loco Arcton & Booten, siue Arctophylacem, & Arcturum, quæ propinqua sunt, cōfūdūt, vt ipse paullo post fa- tetur.

^b Hanc spectant præcipuè, qui navigare noscun- tur. Vtrius vsa vtuntur nullo periculo nauæ, quod vtraq; polo proxima exiguum circulum describat. Ita Ouidius: Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur Sidonijs, Elicen Graia carina notat.

^c Pleiades, ead. 3. Etymolog.

^d Ab eo quod septem sunt. Clem. Strom. 6. septem esse serid affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparere, quamuis paruas, & glomeratas, & Ouid. Fast. 2.

Quæ septem dici, sex tamen esse solent. Cic. ex Arato.

Hæ septem vulgo perhibentur more vetusto Stellæ, cernuntur vero sex vndiq; paruæ. At non interiisse putari conuenit vnam, Sed frustra temerè à vulgo ratione sine vlla Septem dicier, vt veteres statuere poëta, Aeterno cunctas æno qui nomine dignant, Alcyone, Meropēq; Celeno, Taygeteq; Electre, Steropeq; simul sanctissima Maia.

^e Orion stella est *. Asterisco notauimus locum, quem facile explere possis, vel ex tertio Etymol. vel ex Arati inter- prete à quo Isidorus hac mutuatus est. Sic enim ille. Orion, qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, & dicitur Orion ab vrina, id est ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum cū ma- re, & terras tempestatib. turbat. Hunc Romani Iugulam vocant, eo quod sit armatus, vt gladius, stellarum luce terribilis, &c.

^f Hic Orion gladius, ita impress. peius multo manusc. o. Hic autem Orion à gladio dictus est.

^g Lucifer stella nitens. Plura hic leguntur in quibusd. libris, è tertio Etymologiar. hinc accita, neq; enim in verustio- rib. reperiuntur.

^h Cometes. Totidem fere. 3. Etymol.

ⁱ Sirius quippe appellatur propter flammæ cā- dorem. Rectissime, vt ne suspicio quidem vlla restet de emē- datione loci libri 3. Etymolog. Arati in tres. Sirium, au- tem stellam vocatam putant propter flammæ can- dorem.

Vtrum sidera animam habeant. Cap. XXVII.

Solet autem queri, vt ait sanctus ^a Augu- stinus, vtrū Sol & Luna & alia stellæ cor- pora sola sint, an habeant rectores quosdam spiritus suos. Et si habent, vtrum ab eis etiam vitali-

vitaliter inspicientur, sicut animantur canes A tentrionali parte, ne obijci terra videretur à Septentrio- nali parte.

De Tonitruo. Cap. XXIX.

Tonitrua ^a autem ex fragore nubiuū ge- nerantur. Concepti enim intra sinū nu- bium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementer sese erupturi elise- rint, & virtutis suæ mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant mur- mure, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur. Alias autem tonitruum, diuinæ vocis superna est increpatio, siue cla- ra prædicatio Sanctorum, quæ clamorē forti per totum orbem terrarum in auribus fide- lium perstrepat, per quod possit culpam suā admonitus agnoscere mundus.

^a Tonitrua. Amb. lib. 2. c. 4. Neque enim firmamen- tum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut pe- netrari. Vnde & de tonitrib. quæ concepto intra si- num nubium spiritu, cum se vehemēter erupturus eliserit magno concrepāt sonitu, ait scriptura: firmans tonitrua. Suspicor autem verba hæc Isidori: & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris eius ad aures nostras emittitur: desi- derari apud Ambrosiū, restituendū. ex hoc loco: ante illa ver- ba ait scriptura, vt parēthesi includantur, totūq; locus ita legatur. Neque enim firmamentum hoc potest si- ne aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideo & fir- mamentum dicitur, quod non sit inualidum neq; remissum. Vnde & de tonitribus (quæ cōcepto in- tra sinum nubium spiritu, cum se vehemēter eru- pturus eliserit, magno cōcrepant sonitu, & in mo- rē exilientium de stabulis quadrigarum sonus fra- goris eius ad aures nostras emittitur) ait scriptura.

^a Vt ait S. Augustinus. Extremo libro secundo de Ge- nes. ad litteram.

^b Querendum quid futuræ sint in resurr. Legun- tur hac in m. s. o. qua videntur sumpta è lib. x. de ciuit. c. 29.

De Noctē. Cap. XXVIII.

Ambrosiū ^a in libro Hexaemeron legi di- centem: Queritur qualiter spatiū aëris C occupet vmbra terræ efficiens nobis noctē, cum Sol recedit à nobis, diemque obducit, cum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus vmbra facit: & natu- raliter vmbra corpori adhæret, adeo vt etiā pictores vmbra corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis asserunt, non intermittere vim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte Solis aliquod corpus homi- nis vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lu- men repercutitur, vmbra subsistit: sic cum recedēte die ^b Sol ad eum locum peruene- rit, ibi occidere dicitur, ibi montium ma- gnitudine à nobis separatur, sicque ^c terræ obiectu, à Septentrionali parte obumbratur aër, adeo, vt nobis noctem efficiat hæc ipsa vmbra terrarum.

^a Ambrosium in libro Hexaemeron. quarto. c. 3.

^b Ad eum locum peruenerit, vbi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. Non sunt hæc Ambrosij, sed Hygini verba superius c. 21. à no- bis velata.

Sicq; terræ obiectu, à Septentrionali parte obū- bratur aër. Voces à Septentrionali parte, addidit Isido. qua aptius collocarentur sic: Obumbratur aër à Sep-

De Fulminibus. Cap. XXX.

Aiunt ^a naturalium scrutatores causarū, quod ex collisione atque attritu nubiuū fulgura generentur ad instar silicum duriorum: quos cum compulseris inuicem sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemad- modum, si lignum ligno teras, ignem emit- tit. Vnde & Papinius: Fulguraque attritis quotiens micuere procellis. Hac itaq; ra- tione, cum nubila inuicem in se fuerint col- lisa, illico fulmina mittuntur. De hinc se- quuntur tonitrua: quæ licet sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi luminis clarita- te, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures; quàm oculos splendor fulgoris, ad instar se- curis arborem procul cædentis: cuius quidē ante

ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Ergo nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno cælo fulgura micuerunt. ^b Vnde & Virgilius:

Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno Fulgura. Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nam cum ventus in nubibus vehementer agitated est, sic incalescit, ut incédatur. De hinc, ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimuntur. Sed illud celerius videtur, quia clarum est. Hoc autem tardius ad aures peruenit. ^c Post fulminis autem iactum, ventorum erumpere violentiam, sicq. furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. ^d Lucretius autem dicit: fulmina ex minutis seminibus constare, ideo penetrabilia esse: vbi cunq. autem fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et late circum loca sulphure fumant, & Lucanus: Æthereoq. nocens fumabit sulphure ferru. In fulminibus, Sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum ac virtutum micantia, atque ad intima cordis peruenientia. Sublimia loca amplius sentire dicuntur ventorum vel fulminis iniuriam, quàm humilior terra. Vnde & Horatius.

Feriantque summos ^e Fulgura montes. Nimis autem excelsiora loca à tépestatibus esse secura, ut Olympus, qui celsitudine sua nec impetus vëtorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

^a Aiunt naturalium scrutatores --- perueniat sonitus. *Concinnavit hac ex Lucretij versibus hisce. lib. 6.* Fulgit item nubes, ignis cum semina multa. Excussere suo concursu, ceu lapidem si Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoq. lumē Exilit, & claras scintillas dissipat ignis.

Sed tonitrum fit vti post aurib. accipiamus Fulgere: quàm cernat oculi quia semper ad aures, Tardius adueniunt, quàm visum, quæ moueant res. Id licet hinc etiam cognoscere, cædere si quem Ancipiti videas ferro procul arboris auctum. Ante fit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures. Det sonitum: sic fulgorem quoq. cernimus ante, Quàm tonitru accipimus, pariter qui mittit igni. E simili causa & concursu natus eodem.

^b Vnde & Virgilius. Non alias cælo ceciderunt pl. sereno Fulgura. *Ad qua verba Seruius: Omen est (inquit) & in eo quod sereno cælo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.*

^c Post fulminis autem iact. *Ex eodem Lucretij loco.*

^d Lucretius autem dicit. *Lib. 2. his verbis.* Per facile est iam animi ratione exoluere nobis: Quare fulmineus multo penetratior ignis, Quàm noster fluat è terris terrestrib. ortus.

^A Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem, Subtilem magis è paruis constare figuris. Atq. adeo transire foramina, quæ nequit ignis Noster hic, è lignis ortus tēdaq. creatus. ^e Fulgura mōtes. *Ita omnes libri, vt & Horatiani quidē.*

De Arcu. Cap. XXXI.

^C Clemens ^a Romanus Antistes & Martyr ita scribit: Arcus enim in aëre ex imagine Solis hoc modo formatur. Dū enim Sol in nubibus rarefcentibus ex aduerso refulserit, radiosq. suos directa linea humor in nubo transfundens impresserit, fit repercussio splendoris eius in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contra ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non semper, sed cum rarefcent nubila cæli. Nam rursus cum in se coeunt nubes atq. densantur, cōfestim arcus forma resoluitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Denique sine Sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex typo radij Solis species ei⁹ formatur. ^b Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De cælo enim trahit igneū colorem: de aquis purpureū, de aëre album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus, pro eo quod à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis ac Doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso, & igneo, duo iudicia significari dixerunt. Vnum, per quod dudum impij perierunt in diluuiō: alterum, per quod postmodum peccatores cremandi sunt in inferno.

^D ^a Clemens Roman. --- species eius formatur. *Sunt hac lib. 8. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione vsū, ac dubitari posse, an ea qua circumfertur Raffini sit.*

^b Quadricolor enim est. *Tricolorum vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.*

De Nubibus. Cap. XXXII.

^Notandum est ex libro Iob: quod cogitur aër iste visibilis ut conglobetur: conglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subito aër cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius: **Consurgunt vëti, atq. in nubē cogitur aër.** Nubes

Nubes autem sancti prædicatores intelliguntur, qui verbi diuini pluuiam credentibus fundunt. Aër autem iste inanis, & tenuis, vacuas hominum mentes vagasq. significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fideliantur. Et sicut ex aëre inani fiūt nubes pluuias: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti prædicatores. Nubes autem dictæ, quod æthera obtegant, vnde & nuptæ dicuntur, quod vultus suos velent. Vnde & Neptunus quod nube & mari terram tegat.

Vid. lib. xiiij. Etymolog. c. 7.

De Pluiijs. Cap. XXXIII.

^Legitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aëreo suspenduntur, ^a instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris circuli humorem & sanguinem sursum trahit. Huiusmodi itaq. ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aëre suspensæ paulatim concrefcunt, ibique igne Solis decoctæ in dulcem pluuiarum saporē vertuntur. De hinc grauescente nube modò vi expressæ vëtorum, modò Solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris, & iterum ab ipsis redduntur in terras. Sed sicut diximus, ut dulces possint esse in pluuijs coquantur igne Solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concrefcere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolescere, quibus densatis, coactisque nubes altius surgere. Atque iisdem labentibus pluuias effundere. Nubes autem, ut prædiximus, Apostoli significantur atque Doctores. Pluuiæ ergo nubiu, eloquia sunt Apostolorū, quæ quasi guttatim, id est, sententialiter veniunt, sed abundantius doctrinæ fecunditatem infundunt.

^a Instar medicinalis cucurbitæ. *Ex Ambros. lib. 2. c. 3.*

De Nive. Cap. XXXIII.

^Ait ^a Ambrosius, quod plerumque glaciabilibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in niuem, & rupto aëre nix funditur.

^a Ait Ambros. --- nix funditur. *lib. 2. c. 4.*

De Grandine. Cap. XXXV

^Simili quoque ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore vëtorum stringuntur in glaciem atq. durefcunt. De hinc glacies ipsa partim fragore ventorum comminuta in fragmina: partim Solis vapore resoluta, frustatim ad terras elabitur. Quod autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit & mora refrenantis aëris, dum per longum spatium à nubibus vsque ad terras decurrit. Figuraliter namque grandis, perfidiæ duritia est, torpore malitiæ frigida, Nix autem, homines increduli sunt, frigidissimi atque pigri, & in infima torpore mentis depressi. Item alio intellectu, niues sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

De Ventis. Cap. XXXVI.

^Ventus, est aër cōmotus & agitated ^a approbante Lucretio. Ventus enim fit vbi est agitated percitiss aër. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto breui flabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commouemus, flatumq. sentimus. Quod cum euenerit occultiori quodam motu cælestium vel terrenorum corporum per magnum spatium mundi ventus vocatur ex diuersis partibus cæli nomina etiam diuersa sortitus. Quidam autem aiunt: eo quod ex aquis aër, ex aëre venti nascuntur. ^b Clemens autem dicit: eo quod montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aër ordinatione Dei cogatur & exprimitur in ventos: quorum inspiramine & fructus germen concipiat, æstiuusq. ardor temperië sumat cum Pleiades ignitæ Solis ardoribus incanduerint. Venti autem, interdum Angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per vniuersum mundū mittuntur. Item nonnunquam venti, incensores spiritus poni solent, pro eo quod malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundū quod scriptum est: tollet eum ventus vrens.

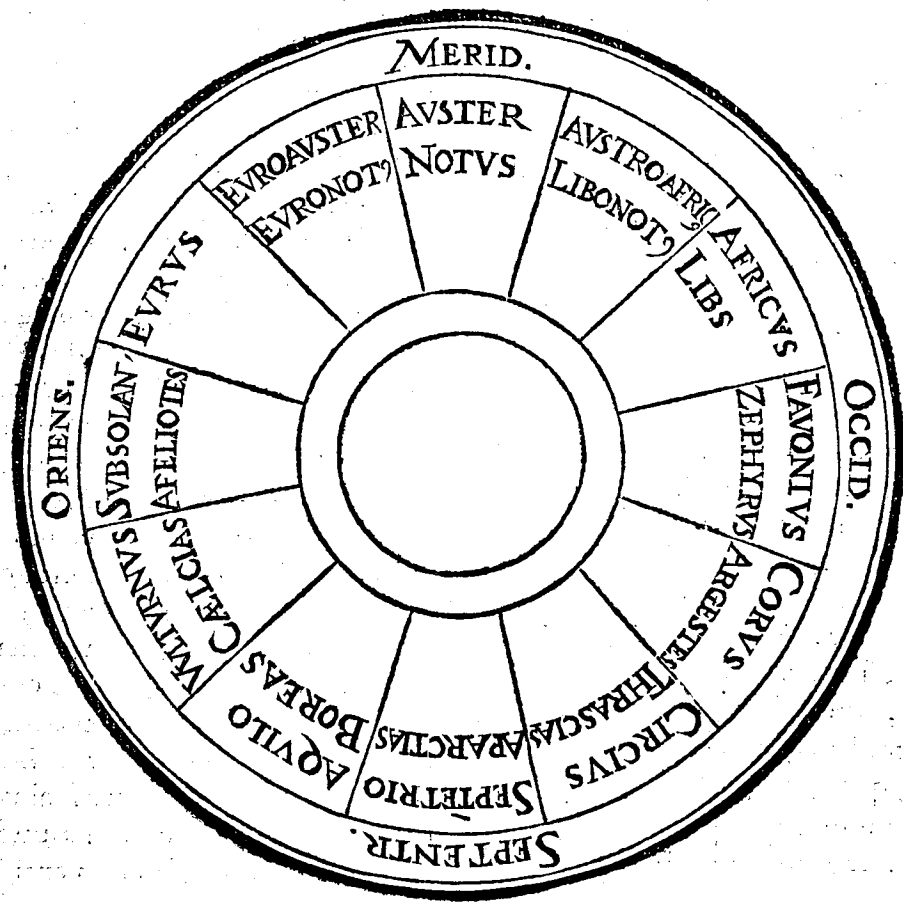
^a Approbante Lucretio: Ventus n. f. v. e. a. p. a. *versus ex lib. 6. qua sententia fuit quoq. Anaximandri & Stoicor. quos reprehendit Aristoteles.*

^b Clemens autem eo quod montes --- incanduerint. *Verba sunt Clementis.*

De nominibus ventorum.
Cap. XXXVII.

Primus ventorū cardinalis, Septētrio, frigidus & niualis, flat rect^o ab axe, & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic & Aparctias, Circius, qui & Thracias, hic à dextris Septētrionis in tonās facit niues, & grādinū coagulationes. Aquilo vētus, qui & Boreas vocatur, ex alto flās, gelidus atq. siccus & sine pluuia; qui non discutit nubes, sed stringit: vnde & nō immerito Diaboli formā induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardinalis, Subsolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu Solis in tonat, & est temperatus. Vulturinus ipse, qui & Cēcias vocatur, dexterior Subsolani. Hic dissoluit cuncta, atque desiccatur. Eurus, ex sinistro latere veniens Subso-

lani Orientē nubibus irrigat. Tertius ventorū, Auster, plagē meridianę cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus calidus atque fulmineus, generans largas nubes & pluuias lātissimas, soluens etiam flores. Euroauster, calidus ventus, à dextris in tonat Austri. Libonotus vel Austroafricanus ventus est temperatus, calidus à sinistris Austri spirās. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius ab occidēte interiori flans. Ille hyemis rigorē gratissima vice relaxat, flores producit. Africus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere in tonās: hic generat tēpestates & pluuias, & facit nubium collisiones, & sonitus tonitruorum & crebrescentium fulgorum visus, & fulminum impulsus. Corus, qui & Argestes, ex sinistra parte Fauonij spirans, eo flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.

Quosdam autem Tranquillus proprios locorū flatus proprijs appellat vocabulis, quo ex numero sunt: in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hispania Sucronensis. Sunt præterea quidam innu-

merabiles ex fluminibus, aut stagnis, aut finibus nominati. Duo sunt tamen extra hos vbique spiritus magis, quàm venti, d aura, & altanus.

a Primus ventor. cardinal. Quattuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nam cardinalis

cardinales illic duos tantum nominat Septentrionem & Austrū, neq. à Septentrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. 2. cap. 27.

b Libonotus. Mendose libri o. etiam Bede, Euronotus. idem enim Euronotus, qui & Euroauster.

c In Propontide iracidas. Ita m. so. tiracidas impressi nisi forte Thracias qui supra idem cum Circio.

d Aura & altanus. Vid. Seru. & Plin. lib. 2. c. 14. Versus, qui de his ventis in excusis libris corruptissimi feruntur, à manu. absunt, in Ouetensi Gott. separati ab hoc opere leguntur propè integri, quos, quia non prorsus inelegantes, & antiquiores Isidoro visi sunt, proponēdos putauimus: sunt autem hi:
Versus de ventis.

Quattuor à quadro consurgunt limite venti.
Hos circumgemini dextra læuaq. iugantur:
Atq. ita biseno circumdant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:
Huic nomen nostra è lingua Septentrio fixit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro:
Thraciam Graij propria dixere loquela.
Huic læuus Boreus glaciali turbine mugit:
Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.
At Subsolanus flat rectus Solis ab ortu:
Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.
Huic at Vulturinus dextra de parte leuatur:
Attica Cæciam Graijs quem littora signant.
Nubifero flatu leuigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua.
At Notus è medio Solis dat flamina cursu:
Austrum ritè vocant, quia nubila flatib. haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem nomine mixto,
Euroaustrium Latia dixerunt voce Latini.
Libonotus læuam calidis adtaminat auris:
Æstib. immensis ardens Austroafricanus hic est.
Solis ab occasu Zephyri tuba florea seruat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Fauoni.
Huic dextram tangit dictus Lips Attide lingua:
Africus hic propria veniens regione vocatur.
At tu Corè fremis Zephyri de parte sinistra:
Argesten Graio vocitarunt ore Camæna.

De signis tempestatis, vel serenitatis.
Cap. XXXVIII.

Tempestas, turbo est diuini iudicij, sicut Propheta ait: Deus, in tempestate & turbine viæ eius. Serenitas autem, gaudiū est lucis æternæ. Signa autem tempestatum nauigantibus a Traquillus in pratis sic dicit: mutatio tempestatum expectanda est in asperius, cum in nocturna nauigatione scintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines hirundinesque volant, aut cum delphini totos se saltibus ostendunt, & caudis aquam feriunt. Nam semper inde ventus oritur, quò illi feruntur. Nec mirum est muta animalia diuinare sub gurgite. Semper enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris primi vnda-

rum incolæ sentiunt. Itaque propter impetum pugnant: siue metu, ne deferantur in littora: siue natura, ne auerforum ceruices vnda præcipitet. Quid ergo? Delphini tantum hanc iniuriam timent? Imo & cæteri pisces. Sed hi tantum apparent, quia exiliūt. Item Varro dicit: signum esse tempestatum; dum de parte Aquilonis fulgurat, & dum de parte Euri in tonat. Nigidius quoq. ait: Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres fore, si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certè si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aëris densitate, densitate obducta Sol & Luna rubescunt. Item si d cornua eius tecta fuerint nebula, tempestat futura est. Aratus autem dicit, si e Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Item si cornu Australe sit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futurarum index certissima habetur aurarum. Vnde & Virgilius dicit:

Sin ortu in quarto, nāq. is certissim^o auctor,
Pura neq. obrufis per cælum cornib. ibit:
Totus & ille dies, & qui nascuntur ab illis,
Exactum ad mensem pluuia vētisq. carebūt.
C Item idem Virgilius dicit: Si Sol in ortu suo maculosus sit, atq. sub nube latens, aut si dimidia parte apparuerit, imbres futuros. Item Varro ait: si exoriens concauius videbitur, ita vt in medio fulgeat, & radios faciat partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, tempestatem humidam & ventosam. Item idem, si Sol, inquit, s rubeat in occasu; h sincerus fere dies erit: si palleat, tempestat significat. Nigidius quoque, si pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum significat. Item Dominus in Euangelio. Si factò, inquit, vespere rubicundum fuerit cælum, mane serenum erit. Si mane rutilat triste cælum, tēpestat futura erit, & cū Auster ventus flauerit, æstus erit.

a Tranquillus in pratis sic dicit al. Tranquillus in portis, al. Tranquillus in pratis, al. Tranquillus in partes. Legerē Tranquillo in portu sic discas: nisi Tranquillus in cap. de ventis meminisset, & quosdam Græcorum libros suos de uentis, hoc est, prata in scriptis, diceret in præfatione Plinius.

b Dum de parte Aquilonis fulg. Virgil. At Boreæ de parte truci cum fulminat, & cum Euriq. Zephyriq. tonat domus, omnia plenis. Rura natant folsis.

c Nigidius quoq. --- carebunt. Verba sunt interpretis Arati, è quo sunt multa restituta, nam mēdo sissima in omnib.

libris erāt. Sed eadē longe elegantius Maro. Luna reuertētes cū primū colligit ignes: Si nigrū obscuro, &c.
 d Si cornua eius tecta fuerint nebula. Ita m. s. o. tetra fuerint apud Arati interpretem.

e Si Aquiloniū cornu Lunæ sit correctius, Aquilonē imminere. Item si cornu Australe sit erectus. Ita constanter omnes libri & apud Arati interpr. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona videri soleat. Vid. Bed. c. 24. lib. de natur. rer. edit. 2.

f Si Sol in ortu suo maculosus--- tempestatem significat. Verba sunt eiusd. interpretis.

g Rubeat in occasu. Voces in occasu decerant in omnib. nostris libris.

h Sincerus ferè. Vox ferè non est in Arati interprete, legitur vero in omnib. nostris lib.

De Pestilentia. Cap. XXXIX.

Pestilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæq. tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis, quo aut vita speretur aut mors; sed repentinus langor simul cum morte venit. Quæ sit verò causa huius pestilentia, quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga & correptio terris iniicitur, tunc aliqua ex causa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluuiarum intemperantia aër corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, & fit corruptio aëris, & aura pestilens, & oritur pernicies & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Vnde & Virgilius: Corrupto cæli tractu miserandaque venit Arboribusq. fatiq. lues. ^b Item alij aiunt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas cæli partes aut ventis, aut nubibus transportari. Deinde quaquã feruntur, aut cadunt per loca, & germina cuncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aëre, & cum spirantes auras, illa quoque in corpus pariter absorbemus: atque inde languescens morbo corpus, aut vlcibus tetris, aut percussione subita exanimatur. Sicut enim cæli nouitate, vel aquarum corpora aduenientium tentari consueuerunt, adeo ut morbum concipiant: ita etiam aër corruptus ex alijs cæli partibus veniens, subita clade corpus corrumpit, atque repente vitam extinguit.

^a Quidam dixerunt. Clementem significat lib. 8. Regn. cuius hæc sunt verba. Quando pro peccatis & cætera animantia.

^b Item alij aiunt: pestifera semina rer. Operapre-

A tium, quib. ex verbis Lucretij, quæ restant huius capituli, conflat, inspicere. Is igitur ita lib. 6.

— Primum multarum semina rerum

Esse, supra docui, quæ sint vitalia nobis.

Et contra quæ sint morbo mortiq. necesse est

Multa volare ea quom casu sunt forte coorta,

Et perturbarunt cælum: sit morbidus aër.

Atq. ea vis omnis morborum pestilitalq.

Aut extrinsecus, vt nubes, nebulæq. supernè

Per cælum veniunt, aut ipsa sæpè coorta

De terra surgunt: vbi putrorem humida nacta est

Intempestius pluuijsq. & solib. acta.

Nonne vides etiam cæli nouitate & aquarum,

Tentari procul à patria quicunq. domoq.

Adueniunt, ideo quia longe discrepat aër.

— Et paulò post.

B Proinde vbi se cælum, quod nobis forte alienū est,

Commouet, atq. aër inimicus serpere cœpit:

Vt nebula, ac nubes paullatim repit, & omne,

Quã graditur conturbat, & immutare coactat.

Fit quoq. vt in nostrum, quom venit deniq. cælum,

Corrumpat, reddatq. sui simile, atq. alienum.

Hæc igitur subito clades noua, pestilitalq.

Aut in aquas cadit, aut fruges perdidit in ipsas,

Aut alios hominum pastus, pecudumq. cibatus,

Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso.

Et quom spirantes mistas hinc ducimus auras,

Illæ quoq. in corpus pariter sorbere necesse est.

De Oceano. Cap. XL.

C Vr Oceanus in se reciprocis æstibus reuertatur: ^a Quidam aiunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorū spiritus, veluti mundi nares, per quas emissi anhelitus, vel retracti alterno accessu recessuq., nunc euaporante spiritu ^b efflent maria, nunc retrahente reducant. ^c Quidam autē volunt, cum augmento Lunari crescere Oceanum, & tanquam eius quibusdam spirationibus retrorsum trahatur, & iterū eiusdem impulsu ac retractu, in mensuram propriā refundatur. ^d Alij quoq. Oceani vndis ali sidera dicunt, Solēmq. de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, vt ea temperet, quia sunt ignea. Vnde dicunt, quia, cum haurit vndas, erigit Oceanum. Sed vtrum vëtorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increpant, an Sole trahente decrepant: hoc soli Deo cognitum est, cuius & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incōparabilis, & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens discipulus Apostolorum visus est indicare, cum dicit: Oceanus intransmeabilis est, & hi, qui vltra eum sunt, mundi. Philo-

Philosophi autem aiunt: quod post Oceanū terra nulla sit, sed solo denso aëre nubium continetur mare, sicut & terra subterius, ideo & Lucanus.

Cū mare cōuoluit gētes, cū littora Tethys, Noluit vlla pati cælo contenta tenere:

Tunc quoq. tanta malis moles creuisset in astra,

Ni superum rector presisset nubibus vndas.

^a Quidam aiūt in profundis Oceani esse quosdam meatus Plato in Phadone.

^b Efflent maria, nunc retrahēte reducant. F. effluāt m. n. r. reducantur. Ita enim paullo post retrorsum trahi, & refundi dicit. nisi ad nares referri mauis.

^c Quidam autem volunt cum augmento Lunari refundatur. Verba sunt Ambrosij lib. 4. in fine capituli septimi.

^d Alij Oceani vndis ali dixerunt sidera. Vid. sup. cap. 15.

Cur mare non crescat. Cap. XLI.

C Vr mare maius nō fiat, ac tantis fluuiorum copijs nullatenus crescat: ^a Clemēs Episcopus dicit, eoquod naturaliter falsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eoq. fit, vt illud falsum maris elementū quantascunq. recipit copias aquarū, nihilominus exhauriat. ^b Adde etiā quod venti rapiunt, & vapor calorque Solis assumit. Deniq. videmus ^c lacus multasq. lacunas paruo sub momenti spatio ventorum flatibus Solisq. ardore consumi. Salomon autē dicit: ad locū, vnde exeunt, flumina reuertuntur. Ex quo intelligitur: mare ideo non crescere quod etiā per quosdam occultos profundi meatus aquæ reuolutæ ad fontes suos refluant, & solito cursu per suos amnes recurrant. Mare autē propterea factū est, vt omnium cursus fluuiorum recipiat. Cuius cū sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorso eius æqualitas. Vnde æquor appellatū creditur, quod superficies eius æqualis sit, Physici autem dicunt mare altius esse terris.

^a Clemens Episcopus dicit. lib. 3. Recognit.

^b Adde etiam quod venti rapiunt. Lucretius. Præterea magnam Sol partem detrahit æstu. — Et mox. Tum porro venti magnam quoq. tollere partem. Humoris possunt. &c.

^c Lacus, multasq. lacunas. Lucretij verbis luisse videtur: Multosq. lacus, multasq. lacunas.

Quare mare falsam habeat aquam. Cap. XLII.

R Vrsus ^a Ambrosius Doctor, docuit, dicēs, Mare idcirco dicunt veteres falsas atq. amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diuersis fluuijs in id influunt, solis ardore ^b ac ventorum flatibus absumatur; tantūq. diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus amnium cursibus in ipsum inuehitur. ^c Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui, quod purum ac leue est, ad se rapit: quod vero graue ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum & impotabile sit.

^a Rufus Ambrosius. — impotabile sit. lib. 2. c. 3.

^b Ac ventorum flatibus. Hæc verba non sunt Ambrosij: sed veluti ex precedenti capite repetita.

^c Quod etiam Solis ratione. Hæc est solertia, & iudicio, & discernendi quadam vi. Ita enim Ambrosius: quod ex solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.

De Nilo. Cap. XLIII.

A Egyptus ^a aëris calorem sempērque Solem habet: nunquam imbres vel nubes recipit, cuius loca Nilus fluuius æstatis tēpore inundat, quo pro pluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrū & Ortum. Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certū tempus. Nascuntur enim mense Maio, quarum flatus initio languens est, sed per dies augetur. Nam flant ab hora sexta in decimam. Harū igitur flatu resistente vndis, oppositisq. etiā ostijs eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis, Nili fluctus intumescunt, ac retro reuerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoque Etesijs ruptisque arenarum cumulis, rursus in suam alueum redit fluuius.

^a Totius capituli sententia sumpta è Lucretij ead. de re elegantissimis versib. lib. 6. Nilus in æstate crescit, &c. Sed verba Lucretij (quib. libet vti solet) hoc loco delicta opera fugisse videtur.

De Positione terra. Cap. XLIII.

Q Valiter terra super aëre fundata libratis credatur stare ponderibus, sic dicit ^a Ambrosius: De terræ autē qualitate siue positione sufficiat secundum scripturam Iob

sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur, aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam mole sua immobilē pendere, sicq; vt æquali motu hinc atque inde, veluti alarum suffulsa remigijs, ex omni parte librata propendat, nec in partem possit inclinari alterā. Verūtamen, vtrum densitate aëris sustineatur: an super aquam pendat, quia scribitur, qui fundauit terram super aquas: vel quomodo aër mollis tantam mollem possit sustentare terrenam: aut si super aquas est tā immane pondus, quomodo non demergatur: aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat: hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perscrutari licet cuiquam tātam diuinæ artis excellentiam, dum cōstet eam lege maiestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficit narrare operallius, aut quis inuestigabit magnalia eius? Ergo quod mortalium naturæ secretum est, diuinæ potentiae relinquendum est.

^a Sic dicit Ambrosius. lib. 1. cap. 6.

De Terra motu. Cap. XLV.

Sapientes^a dicunt: terram in modū spongiæ esse, conceptumque ventum rotari, & ire per cauernas. Cūque tantū ierit, quārum terra capere non possit, huc atq; illuc ventus fremitum & murmura mittit. Dehinc querentis^b vi viam euadendi, dum sustinere eū terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, vt ventum egerat. Inde autem fieri terræ motum, dum vniuersa ventus inclusus concutit. ^cVnde & Sallustius: Venti, inquit, per caua terræ precipitati, rupti aliquot montes tumulūq; federe. Ergo, vt diximus, tremor terræ, vel spiritu venti per caua terræ, vel ruina inferiorū, ^dmotūque vndæ existit. Sic enim & Lucanus ait: Terraque dehiscente insolitis tremuerūt motibus Alpes. Terræ motum autem illic assidue fieri, vbi caua terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræ motum. Nam vbi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terræ motus. Terræ autem motio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi commouebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum est, ad fidem conuersio. Vnde scriptum est: Pedes eius steterunt, & mota est terra, vtique ad credendum.

^a Huius quoque capitis sententia est sexto Lucretij sumpta.
^b Querentis vi viam euadendi. Omiserant librarij illud vi sequentis alterius syllabæ vi similitudine delusi. Notum illud: fit via vi.
^c Vnde & Sallust. Venti (inquit) per caua terræ. Citantur eadem verba initio 1. etymolog. & à Seru. Georg. 2. ad V. Vnde tremor terris.
^d Motuque vndæ. Lucretius. Fit quoque vbi magnas in aquæ vastasq; lacunas, Gleba vetustate è terræ prouoluitur ingens, Vt iactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet.

De Monte Ætna. Cap. XLVI.

DE monte autem Ætna^a Iustinus in libro historiarum ita scribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis ac fragilis, & cauernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, vt ventorū tota ferme flatibus pateat, nec non & ignibus generandis, nutriēdisq; soli ipsius naturalis materia, quippe intrinsecus strata sulphure & bitumine traditur. Quæ res facit vt spiritu cum igne introrsus colluctate frequenter & compluribus locis nunc flammæ, nunc vapores, nunc fumum eructet. Inde denique Ætnæ motis per tot secula durat incendium, & vbi acrior per spiramenta cauernarum ventus incubuit, arenarū moles egeruntur. Accedunt & perpetua fomēta insularū Æolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium, neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot secula tātus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere. Hinc latratus auditus, hinc monstra, hinc reddita simulacra, dum nauigantes, magnis vorticibus pelagi disidentis, exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atq; ibi suffocatum tandiu tenet, donec per spiramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat. Constat autē ad exemplum gehennæ, cuius ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nam sicut isti montes in tanta temporis diurnitate vsque nunc flammis æstuantibus perseuerant, ita vt nunquam extinguī possint: sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquam est habiturus.

^a Iustinus. Initio libri quarti. Vnde sunt hæc omnia vsq; ad allegorica.

CHRONICON

D. ISIDORI HISPAL. EPISC.

emendatum, scholijsque illustratum.

PER GARCIAM DE LOAISA, SACRÆ
Theologiae D. Archidiaconum de Guadal. Ecclesia
Toletana Canonicum.

POTENTISSIMO ET
CATHOLICO PHILIPPO II.
Hispaniarum Regi.

GARCIA DE LOAISA, S. D.

LONGI temporis rationem exactè accurateq; tradere, laboriosum magnisq; difficultatibus refertū opus est: quum rerum casus certiq; euentus prius hominum memoriæ mobili & inconstanti, quàm litteris, & libris temporis aternitati consecrentur; annalesque ipsi innumeris sint mortalium iniurijs expositi, primo scribentium perturbationibus & affectibus: dum vnusquisque suæ gentis, patriæq; gloriam immortalem præclare gestorum commemoratione efficere querit, deinde rerum publicarum tumultibus, provinciarum incurfibus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu populi vastantibus. Denique quum rerum præteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur: tamen temporis ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitū labenti annorum cursu ruit. Et quamuis hæc ita sint, tamen inter alia hoc vnum maxime virum doctum, consummatumq; & omnibus ferè numeris absolutū efficit: nimirū in hac rerum incertitudine, & obscuritate studiose veritatē certā perspicuamq; inuestigare, inusitatasq; & occultas historie vias indagare; cū nihil sit præstātius, vel ad sapientiā augendā, vel ad prudentiā confirmandā, vel ad imperij gubernacula piè & moderatè regenda, vel ad Reipub. mores intelligendos, motusq; populi coercendos, vel domesticorū conatus reprimendos, quàm rerū præteritarū publicā memoriā, casus, euentus, seculorum omniū ac gentium obseruationē cognitā exploratāq; tenere. Quæ omnia vnico Chronologiae ambitu cōplectuntur. Accipe igitur, potentissime Philippe, in quo religio, studiū Christiani nominis & cultus, singularis clemētia, admirabilis quædā planeq; diuina ad imperandum sapientia longissimo rerū vsu, vt experimento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regiæ Gothorū gentis lumine, atq; corona editum, quod, Maiestate tua iubente, emendandum, notisque illustrandum susceperā, vt ad te, vnde exijt, tanquā in immensum totius probitatis, & æquitatis Oceanum reuertatur: & si non ita ornatū, vt par erat, tamen quanto maximo potui lucubratum studio. Cum hoc mihi in primis iucundum, carumque sit, & ante mentis oculos semper positum; Catholice tuæ Maiestati obnixè morem gerere, & humili animo deservire, tuumq; Regium, & augustum nomē, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo Regi aeterno assidue vota soluere, vt incolumis, inter tot regnorum sollicitudines, & curas, intergerque, & saluus permaneat. Vale.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. CHRONICON.

PRÆFATIO.

REVEM temporum seriem, per generationes & regna, primus ex nostris ^a Iulius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici historię stylo elicuit. Deinde Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctę memorię Hieronymus presbyter Chronicorum Canonũ multiplicem ediderunt historiam, regnis simul, & temporibus ordinatã. Post hos, alij, atq. alij: inter quos præcipuè Victor ^b Tunnenſis Ecclesię Episcopus, recensitis prædictorum historijs, gesta sequentium ætatum, vsque ad Consulatum Iustini ^c Iunioris explevit. Horum nos temporũ summam, ab exordio mundi, vsque ad Augusti ^d Heraclij, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quanta potuimus breuitate, notauimus; adijcientes è latere descendentem lineam temporum, cuius indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

^a Iulij Africanus temporum scriptoris meminit, præter alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis ccxxiiij. & alibi: Augustinus aduersus Faustum: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & præfatione in Daniele. Suidas dictione Ἀφρικανός & dictione κροσός, Eustachius in elegantissimo opusculo τῆς ἐξαμετρίας, quod apud me est, nusquam hæcenus editum, & omnium copiosissimè Photius in Bibliotheca, quam de libris à se lectis concinnavit, qui auctor, quum & ipse huc vsque, non sine maximo publicę utilitatis dispendio, in tenebris lateat, opera pretium arbitror eius verba apponere: ea sunt numero xxxiiij. in hunc modum: ἀνεγνώσθη ἀφρικανὸς ἱστορικὸν βιβλίον ὅτι ἐστὶν ὁ κτλ. τῶν λεγομένων κροσός ἐν λόγοις σωτηρίας. ἡ δὲ ἐστὶν ἡ σωτηρία μὲν, ἀλλὰ μὴ δὲ τῶν ἀναγκαίων ἱστορηθῆναι παραλιμπάνων. ἀρχεται ἡ ἀπὸ τῆς Μοσαϊκῆς νοσημογενείας, καὶ κατέσει ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐπιπροχάδῳ ἡ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς μακρινου τοῦ ρωμαίων βασιλείας βασιλείας, ὅτε αὐτῶ, ὡς φησὶ, ἡ δὲ συγγραφή σωτελεῖτο, ἐτῶν δσσα εΨ η γ. τεύχη ἡ τοῦ βιβλίου πέντε. ὁ υτοσ κὶ πρὸς ὠριγένην γράφει πὲρ τοῦ κατὰ σωσάνναν διηγήματος, ὡς ἐκ ἐν αὐτῶ ἐν τοῖς ἑβραίοις ἀνεγνωσμένον, καὶ ὡς ἡ ἀκοῦ λθον τῆ ἑβραϊκῆ ἐθνολογίας, ὅτε τὸ ἀπὸ τοῦ πρῶτος πρῶσιαι, ὅτε τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι: ἡ καὶ ἐπιλυόμενος ὠριγένης ἀντέγραφε γράφα ἡ Ἀφρικανὸς πρὸς Ἀριστέδῳ ἐν οἷς ἰκανῶς τῶν νομιζομένων διαφωνίαν παρὰ ματθαίου, ἡ λακὰ πὲρ τῆς τῆ σωτήρος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον ἔδειξεν. Legimus, inquit, Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quattuordecim composuit. Et licet brevis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quæ scitu digna sunt, prætermittit. Orditur vero ab orbis creatione, quam Moyses posuit, vsque ad Christi aduentum progrediens. Summatim etiam ea, quæ à Christi temporibus, vsque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium euenerunt, complectitur, quo tempore ipsi, vt de se testatur, opus hoc absolutum est, continens in vniuersum annos quinquies mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenē scribit, super ijs, quæ de Susanna narrantur; quomodo ipse nihil tale vnquam in Hebræorum monumentis legerit, neque omnino quidquam nomen cū Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τῆς πρῶτου πρῶσιαι, neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucidè ostendens discordiam, quæ à nonnullis in Matthæo, & Luca, de Saluatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem præfatus esse, sibi que per omnia consonare. Hæc Photius.

^b Re hęc hoc pacto: perperam alias Turonensis: fuit enim Victor Tunnenſis Ecclesię in Africa Episcopus, vt ex Isidoro, libro de viris illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio Chronici Adonis Viennensis.

^c al. Minoris explicuit.

^d Heraclij, & Sisebuti. Libro verò Etymolog. 5. heraclij Imperatoris, & Suintilianis. Sub his enim principibus Isidorus claruit, vt patet ex D. Illesonso in additione virorum illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cæsaraugustano. De qua re latius in nota vltima.

Prima atas seculi.

Anni ab orbe c.

RErum omnium creaturas sex diebus Deus formauit. Primo die condidit lucem: Secundo firmamentum cæli: Tertio speciē maris, & terrę: Quarto sidera: Quinto pisces, & volucres: Sexto bestias, atque iumenta: Nouissimè ad similitudinem

Anni ab orb. c.
CCXXX.

CCCCXXXV.

DCXXV.

DCCXCV:

DCCCCLX.

MCXXII.

MCCLXXXVII.

MCCCCLIII.

MDCXLII.

IIMCCXLII.

litudinem suam, ^a primum hominem Adam.

^b Adam annorum ccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretatur que resurrectio, quia in ipso resuscitatum est semen iustum, quod est filiorum Dei.

Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus cœpit inuocare nomen Domini.

^c Enos annorum cxc. genuit Cainam, cuius nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus, ante diluuium, ciuitatem condidit, quã de sola multitudine suã posteritatis impleuit.

Cainam, annorum clxx. genuit Malaleël, cuius nomen dicitur plantatio Dei.

Malaleël, annorum clxv. genuit Iared, qui interpretatur descendens, siue roborans.

Iared, annorum clxij. genuit Enoch, qui translatus est à Deo, ^d qui etiam nonnulla scripsisse fertur; sed ob antiquitatem, suspecta fide à Patribus refutata sunt.

Enoch, annorum clxv. genuit Mathusalem, qui iuxta annorum seriē vixisse xiv. annis post diluuium reperitur.

^e Sed non reperitur in arca fuisse: propter quod eum nonnulli cum patre suo Enoch, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donec diluuium præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filij Dei filias hominum.

Mathusalem, annorum ^f clxvii. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoque ætate Iubal ex genere Cain artem Musicam reperit, cuius etiam frater Tubal Cain æris, ferri que artium inuentor fuit.

Lamech, annorum clxxxix. genuit Noë, qui diuino oraculo arcã ædificare iubetur, anno ætatis suę quingentesimo. His temporibus, vt refert Iosephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt; ne deleteretur memoria eorum, quæ sapienter inuenerant. Quarum lapideã columna fertur diluuium euasisse, & hæc tenus in Syria permanere.

Noë anno sexcentesimo factum legitur diluuium; cuius & arcam Iosephus sedisse refert in montes Armeniæ, qui vocantur ^h Ararat. Fuerunt autem Noë filij tres: ex quibus ⁱ septuaginta duæ gentes sunt ortæ; id est, quindecim de Iaphet, triginta de Cham: vigintiseptem de Sem.

Finitur prima ætas ^k per annos IIMCCXLI.

^a al. Primum hominum, quem appellauit Adam.

^b Adam auctore Iosepho lib. 1. cap. 2. antiquitat. rufum sonat, quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonarastomo 1. August. vero Psal. 95. Adam orbem terrarum significare ait: quod toto orbe terrarum sparsus sit: quomodo & Cyprianus, tractatu de Sina, & Sion. Obserua verò Isidorum in annorum supputatione serè 70. interpretes sequi, vt Iulius Africanus, Origenes, Eusebius, alijque ex Patribus antiquis, quam alij contra reijciunt. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, cap. 13. existimat hanc annorum deprauationem, quæ in codicibus est, vitio eius accidisse, qui de bibliotheca Ptolemæi, primus 70. interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra, vixit,

inquit, Adam centum triginta annos, & genuit filiũ, ad imaginem, & similitudinem suam, vocauitque nomen eius Seth. Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & hebræorum Chronicon, iuxta Hebræicam diuina Scripturæ veritatem. D. Hieronymus quæstionibus in Genes. sciendum, inquit, quod vsque ad diluuiũ, vbi in nostris codicibus ducentorum, & quod excurrit annorũ, genuisse quis dicitur: in Hebræo habet centum annos, & reliquos, qui sequuntur.

^c Enos. Gen. 5. & Ioseph. Antiq. Iudai. lib. 1. cap. 3. & Cedrenus statim in initio. Eadem Ado Vienn. ex Isidoro, vt pleraque omnia.

^d Iudas Apostolus testimonium ex libro Enoch sumit: prophetauit,

phetauit, inquit, de his, septimus ab Adā, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. Reijcitur tamen liber ille à Canone: Et Augustinus lib. 1. 8. de ciuitate Dei, cap. 38. affirmat non fuisse ab Enoch scriptum: quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet. virorum illustrū, de Iuda Apostolo agens. Contra Tertullianus libro de habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum asserit, neq. in armariū Iudaicum admitti, à Christianis tamen non esse reijciendum; vnde ipse integras sectiones citat, præsertim lib. de idololatria, de pudicitia, de cultu virginum. Idem facit Origenes Homilia 28. & in Anacephaleosi lib. 4. de principijs. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissimè disserit in Epistolam Iuda, loco vigesimo de Prophetia, Petrus Martines, insignis doctor Hispania nostra.

d De hac multorum hominum libris agitata questione fuisse disputat Hieronymus, super Genesim. Et Augustinus super Genesim, questione 2. & lib. de ciuitate Dei. 15. cap. 10. & 11. & Ado in Breuiario, Beda denique libello de sex atatibus.

e Sed non reperitur -- existimant. hac in quibusdā m. s. desunt.

f In hac sententia est D. Augustin. lib. de ciuit. 15. cap. 10. & 11. & D. Hieronymus quæst. in Genesim. & venerabilis Beda, in Chronico. A quo tamen numero Complutensis, & Regia bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus sunt, discrepant. Alij vero aliter hac de re sentiunt, inter quos est Nicephorus, qui in Chronologia sua, centum & octoginta septem annos natum Mathusalem genuisse Lamech asseuerat. Cuius sententia etiam Ado subscribit, consentitque Aldina, & Germanica bibliorum editio. Caterum in hac temporis diuersitate, Hieronymi, Augustini, Isidori que sententiam eo libentius amplector, quod lxx. quos hic noster, toto hoc penè opusculo, auctores habet, in eadem fuisse animaduertam, vt testatur Lucas Diaconus in quadam præfatione, quam Isidori Chronico præfixit.

Anni ab orb. c.

IIMCCXLIII.

IIMCCCLXXIX.

IIMDIX.

IIMDCXLVII.

IIMDCCLXXII.

IIMDCCCV.

g Quod Moysi dicitur taba, non tam arcam significat, quā quoduis vas navigationi aptum. Vt apud Græcos πλοῖον. Est autem Iosephi locus 1. antiq. cap. 5.

h Sunt hi montes in Armenia superiore, prope Persas, qui Græcis Taurus appellantur, & Armeniam scindunt. A Beroso, vt auctor est Iosephus, lib. 1. antiq. c. 4. Cordyæus mons, & à Damasceno Baris appellatur. Vide Hieron. de locis hebraic. i Augustin. lib. 15. ciuitat. cap. 3. colligit. 73. nimirū. 15. de Iaphet, 31. De Cham. 27. de Sem: quantum capit. 11. eiusdem lib. septuaginta duas linguas, & gentes totidem tantum exortas fuisse ex Noë probet.

k In his decem hominum atatibus eundem annorum numerum, ab Adam, vsque ad diluuium, sequuntur Eusebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus lib. Etymol. 6. cap. 39. & aliq. Ex Hebraorum vero sententia tantum sunt à creatione mundi, vsque ad diluuium, anni M. DCLVI. vt patet ex Genesim. cap. 4. & 5. & Hebraorum Chronologijs. Est & apud me Chronicon Græcè m. s. ἀνάμνησις ἧ τῶν ἐξ ἑκατοσίων ἔτα τῶν Σημῆ ἑκατοσίων ἢ τῶν Νωε καὶ ἐπει γένεσως τῶν κοσμοῦ β. σ. ξ. β. ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, anno centesimo Sem, sexcentesimo verò Noë; creationis autè mundi bis millesimo, ducentesimo, sexagesimo secundo, factum est diluuium super terram. Quem numerum Antonius Contius in notis ad Nicephori Chronologiam, reponendum censuit. At Iosephus lib. 1. Antiq. ca. 4. diuersam ab Hebraica veritate, & 70. interpretum supputationem sequitur. Ait enim ab Adam, vsque ad vniuersalem pluuiam, fluxisse annos bis mille sexcentos quinquaginta sex. Adeo sunt varia, & discrepantes de mundi etate sententia; quod codicum corruptione accidisse arbitror, facile enim in notis numerorum erratur. Et inde tot ferè de annis mundi opiniones, quot scriptores, inuenies.

Secunda etas seculi.

SEM, a anno secundo post diluuium, quū centum esset annorum, genuit Arphaxad, à quo gens Chaldæorū exorta est. Iste Sem fertur fuisse b Melchisedech: qui primus post diluuium condidit urbem Salem, quæ nunc vocatur c Ierusalem.

d Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala à quo antiqui Salamitæ vel e Medi.

Sala, annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi nuncupati sunt.

Heber, annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cuius tempore turris Babel ædificata est, f facta que linguarum diuisio. Huius turris altitudo g quattuor millia dicitur tenere passuum, paulatim à latioribus in angustias coarctata, vt pōdus imminens facilius sustentaretur. Describunt ibi tēpla marmorea, lapidibus pretiosis, auro que distincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia. Hanc turrim h Nembrot Gigas construxit, qui post confusionem linguarum, migravit inde ad Persas, eosq. ignem colere docuit:

Phaleg, annorum cxxx. genuit Rehu. His temporibus primum templa constructa sunt, & quidam principes gentium, tanquam i Dij, adorari cœperunt.

Rehu, annorum cxxxi i. genuit Seruch, k sub quo Scytharum

Anni ab orb. c.

IIMXXXV.

HIMCXIII.

IIMCLXXXIII.

tharum regnum exortum est: vbi primus regnavit l Tanaus.

Seruch, annorum cxxx. genuit Nachor. Ægyptiorum regnum sumit principium, vbi primus regnavit m Zoes.

Nachor, annorum n lxxix. genuit Thare, sub quo regnū Assyriorum, Sicyoniorum que exoritur. Sed primus in Assyrjs regnavit o Belus: quem quidam p Saturnum existimāt: primusque in Sicyonijs q Ægialeus, à quo Ægialea nuncupata est, quæ hæctenus Peloponesus vocatur.

Thare, annorum lxx. genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnavit: qui primus r bella instituit, & armorum instrumenta inuenit. Hac etate Magica ars in Perside à Zoroaste Bactrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur. Muri quoque Babylonis à Semiramide, Regina Assyriorum, ædificantur.

A diluuiio, vsque ad natiuitatem Abrahamæ, anni dccccxlii. Finitur secunda etas per annos IIMclxxxix.

a Iosephus lib. 1. antiquit. capit. 14. Sem existimat fuisse tertium Noe filium. Iaphet verò fuisse natu maximum. Et licet Genesim. 5. scriptum sit: Noë genuit Sem, Cham, & Iaphet, & alijs locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebraorum, id propter eius dignitatem tantum factum, vt potè ex quo Christus genus duxit, fuisseque natu minimum: idque hac ratione adstruunt, quod ferè semper minores natu in genealogia, & prædictionibus Saluatoris potissimum locum obtineant: vt de Isaac, Iacob, Ioseph, Manasses, Dauid, Salomon, D. Augustinus lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 2. Sem, Cham, & Iaphet historiz de Saluatoris vita ac morte interpretatur.

b Idem ait Hieronymus quæst. in Genesim. & epistola ad Euagrium affirmat, vsque ad sacerdotium Aaron, omnes primogenitos ex stirpe Noë, quorum series in hac secunda etate describitur, sacerdotes fuisse, victimasque Deo immolasse. Et hæc sunt primogenita, quæ Esau fratri suo Iacob vendidit, Genesim. 25.

c Hieronymus epistola ad Dardanū, & ea, quæ est ad Euagriū sic inquit. Prius Iebus, postea Salem, tertio Ierusalē, nunc Ælia. Ioseph. lib. 7. antiquitat. c. 3. ait, quosdā fuisse, qui dixerint, etiam Homerum Poetam Ierosolymā, hanc urbē appellasse, quæ appellatio ei primum à Dauid, expulsis de summa arce Iebusais, est attributa. Verum hæc ciuitas postea, merito suo, vt rerum, ita nominum quoque, vagam volubile que fortunam experta est. De quibus omnibus vide, quæ illustrissimus Inicus de Mendoza, quem honoris causa nomino, eruditissimè in suo libro memoriali congesit.

d In editione 70. interpretum dicitur Arphaxad, genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod hebræi reijciunt, à quibus tantum decem generationes enumerantur, à Noe vsque ad Abraham, sicuti ab Adam, vsque ad Noe. Beatus tamen Lucas cap. 3. vnde decem recenset, Cainam in hanc generationis seriem inferens, in hoc Græcorum, ad quos scribebat, exemplaria sequutus, quibus lxx. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D. Hieronymus huius questionis difficultate penè obrutus fatetur ingenuè, se, propter ingenij tarditatem, modum hunc dissoluere non posse. Sic Beda prologo in acta Apostolorum. Augustin. lib. 2. contra epist. Parmen. Recentiores etiam grauius in hac questione se torquent, præsertim Lipomannus, Catena in Genesim. Sixtus Senens. lib. 5. Bibliotheca, annot. 88. & lib. 7. hæref. 7. Et Hermannus Contra-

ctus, libello de sex atatibus.

e Sic rectè, ni fallor, ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quem antea legeretur. Samaritani vel Medi. Constat enim ex Iosepho lib. 8. antiq. cap. 12. Samaritas, à quodam Samaro, nomen sibi inuenisse.

f A diluuiio, vsque ad diuisionem linguarum, fluxere, secundum Hebraicam supputationem, ducēti septuaginta duo anni, ex vnaque lingua hebræa, 72. lingua, vt ipsi hebræis placet, facta sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino, lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11.

g Locus hic in quibusdam mutilus, sed faciliè ex D. Hieronymo, vnde ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaiam, cap. 14. ad illud: Perdam Babylonis nomē; Arx, inquit, id est, Capitolium illius urbis, est turris, quæ ædificata post diluuiū, in altitudine quattuor millia dicitur tenere passuum, paulatim de lato in angustias coarctata, vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9. huius turris altitudinem & latitudinem admirandam esse ait. Sicurum urbis Strabo commemorat. lib. 16. Geographia, myrorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab alijs traduntur, qui Græcas, Latinasque scripserunt historias.

h Iosephus lib. 1. antiq. cap. 9. ait. Nembrod fuisse nepotem Noe, ex filio Cham, turrimque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Caterum Genesim. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porò Nembrod, idque etiam habes 1. Paralipomen. c. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Gene. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de ciuitat. Dei, lib. 16. cap. 4. legi, contra Dominum. Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominū. Quid autè significat hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarū deceptor, oppressor, extinator? Alij volunt illud: corā Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub calo quisquam ei equalis potentia: vnde vertitur, potens venatione coram Domino.

i Hinc idololatria ortū habuit. Nam, mortuo Belo, Ninus eius filius, in solatium doloris, statuam patri dicauit, & honores sacrificiaq. tribuit: Auctores sunt Hieronymus in Oseam, ca. 2. Hegesippus de idolorum origine. Fulgentius, lib. 1. mytho-

¹ mytholog. Cyrillus lib. 3. contra Iulianum.

^k Quattuor regna vno ferè tempore exorta, Assyriorum, ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharū, ab Aquilone: Ægyptiorum, à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multo erat potentius, & sublimius ceteris, vt tradit Augustinus lib. 16. de ciuitat. Dei, cap. 17.

^l Alij scribunt Taurus. Vid. Herman. Contract.

^m Mincus dictus, auctore Herodoto, & Iosepho, lib. 8. antiq. cap. 6.

ⁿ LXXIX. Sic Nicephorus, at Gen. 11. secundum Heb. veritatem XXI. secundum Septuag. clxxix.

^o Ita Eusebius in Chronico: Tharæ, inquit, anno vigesimo octauo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrij Deum nominauerunt, & alij dicunt Saturnum: atque filio suo regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. Et idem principio regni Assyriorum: Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnavit annis LII. quem locum ita legi deprehendi in vetusto m. s. Eusebij codice: Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius,

regnauit. Eamq. lectionem amplector, ex Augustino lib. 17. de ciuitat. Dei. Et ex ipso Eusebio lib. 10. de preparatione.

^p Cicero lib. 1. de natura Deorum Physicam rationem, non inelegantem, inclusam in fabula Saturni ait, dicique Saturnum, quod annis saturaretur.

^q Eusebius: Tharæ anno quadagesimo nono Sicyoniorum, in Græcia, regnavit Europus, defuncto Ægialeo: qui primus Sicyoniorū regnavit, ex quo territorium Peloponnesiorum Ægialea vocabatur. Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.

^r Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. cap. 14. ciuitat. Et Iustinum initio historie. post verba autem: armorum instrumenta, in vno m. s. erant hæc, quæ sequuntur: Cuius vxor Semiramis Babylonie muros instaurauit. Ninus etiam bello vicit Cham, qui adhuc viuebat, & regnabat in Bactra; & dicebatur Zoroastes, id est, Magicæ artis inuentor, qui & septem liberales artes in quattuordecim columnis scripsit, septem æneis, & septem lateritijs.

Tertia atas.

Anni ab orb. c.
IIIMCCLXXXIII.

IIIMCCCXLIII.

IIIMCCCCXXXV.

IIIMDXLV.

IIIMDCLXXXIX.

Abraham annorum c. genuit Isaac, ex Sara libera. Nam primum ex ancilla Agar genuerat Ismael, à quo Ismaelitarum gens, qui postea Agareni, ad vltimum ^a Saraceni sunt dicti.

Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo ^b Idumæi, secundus Iacob, qui cognominatus est Israel; à quo & Israelitæ sunt nuncupati. Hoc tempore regnū Græcorum inchoat; vbi primus regnavit ^c Inachus.

^d Iacob, annorum xc. genuit Ioseph. His temporibus ^e Serapis Iouis filius Ægyptiorum Rex moriens, in Deos trāsferatur, & Memphis ciuitas in Ægypto conditur. Tunc apud lacum Tritonidem Minerua in specie virginali apparuit, quæ plurimis claruisse ingenijs prædicatur. Hæc enim inuentrix fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: ordiri telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoro-neus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, iudiciaque instituit.

Ioseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia ^f Argo renante, habere segetes cœpit, delatis aliunde seminibus.

^g Hebræorum seruitutis, in Ægypto, anni cxli v. post obitū Ioseph reperiuntur. His tēporibus ^h Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fabulæ de luto formasse homines. Tūc etiam frater eius Atlas Astrologiam reperit, motumque cæli, & rationem primus considerauit. Tunc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post mortem in Deos translatus. Hac etiam ætate primus ⁱ Pro-clytus quadrigam iūxit, eodemque tempore Cecrops Athenas condidit, & ex nomine Mineruæ, Atticos Athenienses vocauit. Iste etiam bouem immolans primus in sacrificio Gentili ritu Iouem adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe re-perita est. Tunc primi Curetes, & Coribantes modulatam in armis saltationem, & consonam inuenerunt. Tunc etiam fuisse scribitur in Thessalia sub Deucalione factum diluuium, &

Phæ-

Anni ab orb. c.
IIIMDCCXXIX.

IIIMDCCCLVI.

IIIMDCCXCVI.

IIIMDCCCLXXVI.

IIIMDCCCCXVI.

IIIMDCCCCLVI.

IIIMDCCCCLIX.

IIIMDCCCCLXXXII.

IIIMIII.

IIIMX.

IIIMXVII.

IIIMXXV.

IIIMXLV.

IIIMLXXXV.

Phaëthontis fabulosum incendium.

Moyfes, annos xl. in eremo rexit populum de seruitute Ægyptia liberatum. Hoc tempore Iudæi per Moysem simul cum lege ^k & litteras habere cœperunt. Tunc templū Delphis constituitur: vitis in Græcia inuenitur.

Iosue successor Moyfi, regit populum annos xxvi. His temporibus primus ^l Erichthonius, Atheniësiū princeps, in Græcia quadrigam iunxit.

^m Othoniel annos xl. ⁿ Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras inuenit. Per idem tempus ^o Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in musica arte claruerunt: ^p Idæique Dactyli ferrum metallum in Græcia eodem tempore inuenerunt.

Aod, annos lxxx. His tēporibus fabulæ fictæ sunt: De Triptolemo, quod iubente Cerere serpentium pinnis gestatus, ^q indigentibus frumenta volando distribuerit: De Hippocentauris, quod equorum, hominumque fuerint natura permixti; De cerbero tricpite inferorum cane: De Phryxo, & Helle eius ^r sorore: quod ariete vecti per mare tranauerint: De Gorgone meretrice, quod crinita serpentibus fuerit, & aspicientes se cōuertebat in lapides: De Bellerophôte, quod equo pennis volante sit vectus: De Amphione, quod citharæ cantu, lapides & saxa commouerit.

Debbora, annos xl. Per idem tempus Apollo citharā condidit, & Medicinæ artem inuenit. Fabula quoque tunc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro eius filio: quod aptatis sibi pennis volauerint. Hac ætate primus regnat Latinis ^s Picus, qui fertur fuisse Saturni filius.

^t Gedeon, annos xl. Hac ætate vrbs ^v Tyria construitur. Alter quoque ^x Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore ^y Philemon primus apud Pythium ^z chorū instituit. Tunc etiam dicitur fuisse magister Herculis Thrax Linus, in arte Musica, clarus. Argonautarum quoque nauigatio tunc scribitur.

Abimelech, annos tres: Iste septuaginta fratres suos interfecit. Hercules Ilium vastauit, & in Libya Antheum palæstricæ artis inuentorem interemit.

^a Thola, annos xxii. Huius tēporibus in Troia, post Laomedonta, regnavit Priamus. Tunc fabula ficta est de ^b Minotauro bestia labyrintho inclusa.

^c Iair, annos xxii. Per idem tempus Hercules agonem Olympicum instituit. ^d Carmentis nympa Latinas litteras reperit.

Iephte, annos vi. Huius tempore Hercules quinquagesimum secundum annum agens, ob morbi dolorem, sese flammis iniecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit; Troianumque bellum decennale surrexit.

^e Abesan, annos vi. Amazones primum arma sumpserunt.

^f Abdon, annos vi. Huius anno tertio Troia capta est, & Æneas Italiam venit.

Sampson, annos xx. Ascanius Æneæ filius ^g Albam condidit. Vlysis quoque fabulæ siue Syrenarum eodem tempore fictæ sunt.

Heli sacerdos, annos ^h xl. Arca testamenti ab alienigenis capi-

Anni ab orb.c.
IIIIMCXXV.

capitur. ⁱ Regnum Sicyoniorum finitur.
^k Samuel, & Saul, annos xl. Lacedæmoniorum Regnum
exoritur. Atq. in Græcia ^l Homerus primus Poeta fuisse pu-
tatur. A promissione Abrahamæ, vsq. ad Dauid, anni DCCCXXI.
Finitur tertia ætas per annos IIIIMCXXV.

^a Populi Arabia postea à Mahometo Dei flagello Saraceni
dicti, is enim se Dei Prophetam ambitiose, & mendaciter ia-
ctans, multos Asia, & Africa populos ad fidei Christiana de-
fectionem commouit, quos falsa religione imbuens, Saracenos
ex Dei præcepto vocari dicebat, à Sara legitima vxore Abra-
hæ, tanquam legitimos diuina promissionis heredes. Et inde
Saracenorum regnum sumit exordium, sub Heraclio Imperatore.

^b Sic Genes. 36. Esau appellatur pater Idumæorum, & Eu-
sebius in Chronico. Hos Strabo lib. 6. ait populos esse inter In-
diam, & Arabiam sitos ad Occasum, Casio monti proximos,
& à Nabathais ortos.

^c Eusebius in Chronico: Castor Chronographus de
Argiuorum regno quod loquitur, consequenter
persequemur. Reges Argiui ab Inacho, vsque in
Sthelenum, filiū Crotopi: Quem locum ex veteri, m. s.
ita corrige: Castor de Argiuorum regno ita loqui-
tur: persequemur consequenter Reges Argiuorū
ab Inacho, vsque in Sthenelatum, &c. Pausanias
etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam filium Crotopi facit. De
hoc August. lib. 18. cap. 8. ciuitat. Phorobas, inquit, Rex
Argiuorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ
filius Iafus, & Rex nonus Sthenelas, siue Sthene-
leus, siue Sthenelus; variè quippe in diuersis aucto-
ribus inuenitur. Hæc August.

^d In alio m. s. erat Iacob annorum lx. verum mendo-
se, vt ex sacris litteris manifesta computatione colligitur. Nā
Ioseph de carcere eductus, vt Pharaoni Regi somnium inter-
pretaretur, annorum erat triginta; Princeps totius Ægypti
constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem ac-
cesseri iubet, annorum triginta nouem. Nam septem ab abundanti-
am ferè exacto Iacob in Ægyptum venit Genes. 45. & co-
ram Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo atatis an-
no constitutum. Genes. 47. si itaque subducamus XXXIX. an-
nos, à centum triginta, remanebūt vtique nonaginta, & vnus
anni, quos agebat Iacob, dum Ioseph in senectute genuit.

^e Clemens Alexandrinus lib. 1. Stro. Apis, inquit, Rex,
Argiuorum edificauit Memphim, vt dicit Aristip-
pus in primo Arcadicorum. Aristes vero Argiuus di-
cit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt
Ægyptij. Nymphodorus autem Amphipolitanus, in tertio de
legibus Asia, dicit, Apim taurum mortuum, & conditum
loculo, qui opods Græcè dicitur, fuisseque repositum in tem-
plo Demonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sora-
pim, & postea quadam eorum, qui illic habitabant, consuetu-
dine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho, qui locus
ad verbum est apud Eusebium lib. 10. Preparat. Vide Au-
gustin. ex Varron. lib. 18. cap. 5. ciuitat. Tacitum lib. 20. Et
Iulium Firmicum in erudito libello de mysterijs, & erroribus
profanarum religionum.

^f Argus fuit quartus Argiuorū Rex, filius Apis. Euse. Chro.
^g Ægyptiaca seruitus tribus modis supputari solet, iuxta
tria diuersa temporum initia. Primo ab illa memorabili pro-
missione facta Abrahamæ Genes. 12. Egredere de terra tua,
& de cognatione tua, & de domo patris tui, & ve-
ni in terram, quam monstrauero tibi. Ab hac igitur

professione Abrahamæ, de Haran, in terram Chanaan, vsque ad
exitū filiorū Israel de oppressione, & dura seruitute Pharao-
nis, sunt anni 430. atq. ita eos enumerat Paulus ad Galat.
3. Abrahamæ dictæ sunt promissiones & semini eius,
&c. Et paulò post: Hoc autè dico. testamētū cōfirma-
tū à Deo, quæ postquadringētos & triginta annos
facta est lex. Et Exod. 12. Habitatio autem filiorum
Israel, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringē-
torum triginta annorum, quibus expletis eodē die
egressus est omnis exercitus. Illud verò obseruandum
post illa verba: qua manserunt in Ægypto, in Græcis
codicib. amplius legi, καὶ ἐν γῆ χαναάν, & notauit Augusti-
nus, quæstionibus in Exodum, expendens hunc locū, ita, vt tota
illa peregrinatio, in terra Chanaā, & in Ægypto fuerit. 430.
annorū. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secūda supputatio est, ab
eo tēpore, quo Iacob cum filijs suis descendit in Ægyptū, in qua
numerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema
à morte Ioseph, quo sublato, fuit vera illa, & operosa seruitus,
qua gens hebræa exactionibus, iniurijs, persecutionibusque
omnis generis attrita, tandem diuino beneficio, duce Moysse, in
libertatem assera est. Durauitq. per annos 144. vt colligunt
Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de ciuitat. 16. cap. 43.
& quæstionibus in Exodum.

^h Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Piropa
Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Prome-
theo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset
sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad huma-
nitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18.
cap. 8. ciuitat.

ⁱ Proclutus. al. Procellus, Trochilus, atque etiam
Arogilus.

^k Primus litterarum inuentor fertur fuisse Taautus, te-
ste Eusebio, lib. 1. cap. 7. Preparat. Verū idem lib. 10. probat
ab hebræis repertam esse, & propagatā litterarum inuēti-
onem. Idē Isidorus lib. Etymol. 1. c. 3. Hieron. præfat. in libros
Regū. Theodor. super Genes. c. 5. in illud. Ambulauitque
cum Deo, & non apparuit: de Enoc, inquit, quod primus
litteras didicit, & primus descripsit caelestia signa.

^l Virgil. Georg. 3. Primus Erichthonius, currus, &
quattuor ausus iungere equos.

^m De eo Iudicum tertio. Iuda autem iudiciū Isidorus præ-
termittit, vel quia parum rexit populum, vel quia non fuit
Iudex, sed dux belli tantum, vt est Iudicum. 1. A Iosepho lib.
5. cap. 7. Othoniel Cenæ vocatur.

ⁿ Clemens Alexand. 1. Strom. Cadmus, inquit, fuit
Phœnix qui Græcis litterarum inuentor extitit, vt
ait Ephorus: Vnde etiā scribit Herodotus litteras
appellatas fuisse Phœnicias, Alij autē dicūt, Phœni-
ces & Syros, primos excogitasse litteras. Hæc Clemēs.
^o Euseb. ann. 3780. Linus & Thebis, & in m. s. Linus
Thebeus.

^p De Idæis Dactylis Euseb. in Chronicis: Idæi, inquit, Da-
ctyli, his tēporibus erant, qui ferrū repererūt. Cle-
mēs Alex. 1. Stro. Idæos Dactylos fuisse sapiētes tradit,
inuentores litterarum, & numerorū musico-
rum: propter quam, inquit, causam sunt appellati,
qui

qui sunt apud Musicos Dactyli. Phryges autē erāt,
& barbari Idæi Dactyli. Et paulò post, Celmis & Dā-
naneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in
Cypro. Alius autē Idæus ferri inuenit temperaturā. Fuerunt
autē Idæi Dactyli Mimerua filij, & Solis, vel, vt alij volūt, Sa-
turni, & Alciope: qui alio nomine Corybantes appellātur. Vi-
de Stephanum de urbibus, & Scholia in Apollonium. Et Sui-
dam in dict. Ἰδαίοι δάκτυλοι.

^q Aliter Eusebius Chronico: Triptolemus longa nauī
Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. Augustinus
lib. 18. c. 13. cū Isidoro. His temporibus fabulæ fictæ
sunt de Triptolemo: qui iubete Cerere anguibus
portatus alitibus, indigentibus terris frumenta vo-
lando contulerit.

^r Sorore. In quodam m. s. additur. Quod ariete vecti
per aëra volauerint.

^s Sic Virgil. 7. Æneid. Fauno Picus pater, ijsq; parē-
tē, Te Saturne refert, tu sanguinis vltimus auctor.
Aliter Eusebius quā Isidorus, qui Picū facit tertium Regē Lati-
norū. Ante Æneā, inquit, Ianus, Saturnus, Picus, Fau-
nus, Latinus, in Italia regnauerūt circiter ann. 150.

^t Post Debborā, alienigenæ Hebræū populū septem annis si-
bi subiecerunt, qui coniunguntur temporibus Gedeonis, ex Lu-
deorū traditionib. vt refert Euseb. Chron.

^u In oraculo Ezechielis de ea sit crebra mentio, & apud
Melam lib. 1. cap. 12.

^x Cicero, lib. 3. de natura Deorum, Mercurios quinque suis-
se ostendit.

^y Philæmon, Phidamon. Eusebius.

^z Hieronymus epistola ad Dardanū, tom. 4. de diuersis ge-
neribus musicorum instrumentorū. Antiquis tēporibus,
inquit, fuit chorus quoq; simplex pellis, cū duabus
cicutis æreis: & per primā inspiratur, per secundā
vocē emittit. Pluribus habes de alijs instrumentis musicis,
vt est, de organo, tuba, fistula, hōbulo, cithara, sambuca, &c.
^a Iosephus lib. 5. antiq. cap. 12. post Abimelech Iair
Galadinus suscepit principatum, prætermittens re-
gnum Thola.

^b Eusebius, anno orbis cōditi 3960. vt nunc legitur, ea, in-
quit, quæ de Minotauro dicūtur, quæ Philochorus
in secundo Attidis libro, scribit magistratum, Mi-
nois fuisse Taurum nomine, inhumanum atq; cru-
delem. Quo in loco corruptè est magistratum Mi-
nois, pro magistrū militum, vt constat ex Plutarcho in
Theso. & Seruio apud Virgilium. 6. Minos verò Rex à Gra-
cis mirè celebratus fuit, quod cum Ioue per nouē annos fa-
miliariter esset versatus, vt refert Clemens Alex. Strom. 2.

^c Iair. Clem. Alex. prætermittit Iair.

^d Carmentis Euandri mater, qui Roma templū Panis, quod

Lupercal appellatur condidit, vt testatur Clemēs Alex. Stro-
1. inde Carmentalis porta, apud Virgil. Ænei. 8. Et Carment-
talē Romano nomine portā. Vide Seruū, Et Isidorum
lib. 1. Etymol. cap. 3: Carmentis, inquit, dicta, quia car-
minibus futura canebat.

^e Sic est c. 12. Iudic. Iosephus lib. 5. antiq. c. 12. Abfanis
(habet) de tribu Iuda, ciuitatis Bethlehæm. Clemens
Alex. 1. Strom. Abathan appellat. In Eusebii Chronico est,
Hesebon, vt in quibusdam Isidori exemplaribus.

^f Refert Iudicum historia, cap. 12. post Abesan, qui septem
annis iudicauit Israel, successisse Aialon, siue Elon, qui iudi-
cauit Israel decem annis. Post quem iudicauit Abdon annis
octo. Verū Eusebius in Chronico sequutus septuaginta, an-
nos Aialonis reticuit, vt ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in
libro Hebræorum fertur Iudex Aialon rexisse populum annos
10. qui non habetur apud 70. interpretes. Idem Iosephus lib.
5. cap. 12. vocaturq. ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Cle-
mens 1. Strom. à quo appellatur Eglon.

^g Linius ab situ porrecta in dorsum vrbis, longam Albam
appellatam scribit lib. 1.

^h Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos 20. In hebræorum
libro anni inueniuntur 40. In septuaginta autem interpreta-
tione 20. Iosephus lib. 5. cap. 6. quadraginta annos affirmat
tenuisse principatum, vixisse verò nonaginta: atque ita Cle-
mens Alex. lib. 1. Strom.

ⁱ Finem accepit Regnum Sicyoniorum post 862. annos, vt
Eusebius testatur: Ita nullum in terra imperium ex-
cellens, florens, perpetuumq. est, quousq. veniet
seculum illud immortale, in illuminatione vultus
Dei decoratum.

^k Iosephus lib. 6. antiq. cap. 13. loquens de morte Samue-
lis, qui præfuit, inquit, populo solus, post mortē qui-
dē Heli sacerdotis, annis duodecim: cū Saul verò
rege, annis decem & octo. Venerabilis Beda in libello de
sex atatibus: Samuel, inquit, annis duodecim, vt docet
Iosephus, Saul primus Hebræorum Rex annis vi-
ginti. Et huius quia in Canonica scriptura nō ha-
betur mentio, de antiquitatū Iosephi libris, tem-
pus regni notauius. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Samue-
lem viginti septem annis, cum Saul Regnū obtinuisse scribit,
& mortuū esse duobus annis ante Saul. Chronicon Græcū m.
s. vtique annos viginti tribuit. ita vt Eusebius, & Isidorus nō
abs re tot etiam annos posuisse videantur.

^l Clemens Alexand. lib. 1. Strom. scribit Cratetem Gram-
maticum dixisse, Homerum fuisse circa reditum Heraclidarū,
hoc est octoginta annis post captā Troiam. Eratosthenes verò
centesimo anno post captā Troiam fuisse refert. Theopompus
autē quingentis annis post eos, qui in Ilio militauerunt vixisse
asserit. Alias de atate Homeris opiniones vide eodem loco.

Quarta atas seculi.

Dauid, regnat annos ^a xl. Codrus Atheniensium Rex spō-
te se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et
Carthago à ^b Didone ædificatur, prophetantibus in Iudæa
^c Gath, Nathan, & Afaphat.

Salomō, regnat ^d annos xl. Iste quarto Regni sui anno tem-
plum Ierosolymis ædificauit, consummauitq. anno ^e octauo.

Roboan, regnat annos xv i. Regnum Israel à Iuda diui-
ditur: sub quo decem tribus à duabus separatae sunt, & Re-
ges in ^f Samaria habere cœperunt. Hac ætate Samos con-
ditur: & Sibylla ^g Erythraea illustris habetur.

^h Abia, regnat annos tres: Sub quo Hebræorum Pontifex

Anni ab orb.c.

IIIIMCLXV.

IIIIMCCV.

IIIIMCCXXII.

IIIIMCCXXV.

Anni ab orb. c. IIIIMCCLXVI.

IIIIMCCXCXI.

IIIIMCCXCIX.

IIIIMCCC:

IIIIMCCCIV.

IIIIMCCCXLVII.

IIIIMCCCLXXVI.

IIIIMCCCCXXVIII.

IIIIMCCCCXLIH.

IIIIMCCCCCLX.

IIIIMCCCLXXXIX.

IIIIMDXLIH.

IIIIMDLVI.

IIIIMDLXXXVIII.

IIIIMDXCIX.

IIIIMDCX.

Maximus i Abimelech insignis est habitus.

Afa, regnat annos xli. k Prophetabant in Iudæa Achias, Amos, Iehu, Ioel, & Azarias.

l Iofaphat, regnat annos xxv. Prophetabant Elias, & Elifeus, & m Abdias, Azarias, & Michæas.

Ioram, regnat annos viii. Prophetabant Elias, & Elifeus, & Abdias.

Ochozias, regnat annum i. Elias rapitur; cuius n septē insignia miracula numerantur.

o Athalia, regnat annos vii. p Ionadab, filius Rechab, sacerdos clarus habetur, & q Ioiada Pontifex, qui solus, post Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.

Ioas, regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur. Elifeus moritur: r cuius virtutes quattuordecim prædicantur. f Lycurgusq. legislator apud Græciā insignis habetur.

Amasias, regnat annos r xxix. Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alij verò superius.

v Azarias, annos lii. z Olympias primum Græcis instituitur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte incendio concrematur. Assyriorumq. regnum in Medos transfertur. Tunc Hesiodus Poeta claruit. Atque Phidō Argius mensuras & pondera reperit, Osee, Amos, Isaias, & y Iona, in Iudæa, hac ætate prophetantibus.

Ioathan, regnat annos xvi. Remus Romulusq. nascuntur, prophetantibus in Iudæa, Osee, Ioel, Isaias, & Michæa.

Achaz, regnat annos xvi. Cuius temporibus Romulus Romam z condidit. Et a Sēnacherib, Assyriorum Rex decē tribus b ex Samaria in Medos transtulit: atque in Iudæam Samaritas accolat misit.

Ezechias, regnat annos xxix. sub quo prophetabāt Isaias, & Osee. Hoc tempore c Romulus primus milites ex populo sumpfit, centumq. a populo nobilissimos viros elegit, d qui ob ætatem Senatores, ob curam ac sollicitudinem Reipub. Patres vocati sunt.

Manasses, regnat annos lv. Per idem tempus Romanis præfuit Numa Pompilius, qui primus apud Romanos, Pontifices, & Virgines Vestales instituit, falsorumq. Deorum numerositate ciuitatem impleuit. e Duos menses, in annum Romanis ad decem menses adiecit: Ianuarium Dijs superis: Februarium Dijs inferis dedicauit. Tunc quoq. Sibylla Samia claruit.

f Ammon, regnat annos xli. Huius temporibus Tullus Hostilius, Romanorum Rex, prior in Repub. censum egit: quod adhuc per orbem terrarum incognitum erat, primusq. purpura, & fascibus vsus est.

g Iofias, regnat annos xxxi. h Thales Milesius Philosophus Physicus claruit, qui, defectibus Solis acutissima perscrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus inuestigauit, prophetantibus in Iudæa, Ieremia, Olda, & Sophonia.

i Ioachim, regnat annos xli. Huius tertio anno Nabuchodonosor, Iudæam captam tributariam fecit. Tunc Daniel, Annanias, Azarias, & Misael in Babylone claruerunt.

Sedechias, regnat annos xi. Hunc Rex Babylonis, secūdo veniens

Anni ab orb. c.

veniens ad Ierusalem, cum populo captiuum duxit, templo incenso, anno ædificationis suæ k cccliv. Per idem tempus Sappho mulier in Græcia diuerso poemate claruit. Solon leges Atheniensibus dedit.

A Dauid vsque ad transmigratiōem Babylonis anni cccclxxxv.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcētos & decē.

a Lib. 3. Reg. capit. 2. dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Ierusalem 33. qui collecti sunt quadraginta. idem est. 2. Paralip. cap. 9. Et Clemens Alex. 1. Strom.

b Eusebius anno mundi 3980. ex sententia Philostrati scribit, a Zaro, & Carthagine Tyrus Carthaginem fuisse conditam. Idē tamen anno. 4154. Carthago, condita est, ut quidā volunt a Carhedone Tyrio, ut verò alij a Didone filia post Troianū excidiū annis. 133.

c Sic Eusebius Chronico. 2. Paralip. dicitur, quod Asaphat constituitur princeps laudantium nomen Domini, & cap. 29. quod hymnos composuit.

d Sic. 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. c. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Iosephus autem lib. 8. cap. 7. antiq. ait, eum regnasse annis octoginta, vixisse quattuor & nonaginta.

e Regum. 3. c. 6. adificatā domum Domini dicitur annis septē. Idē Iosephus lib. 8. c. 4. Sed hic Isidorus Eusebiū sequens, annū quartū Regni, quo cepit ædificare templū, cōnumerat cū septē. Beda ait, annis septē ædificatur, octauo dedicat.

f Ibi primo regnat Ieroboam, de quo 3. Regum. cap. 12. & 2. Paral. 12. & 13.

g De Erythrae Sibylla vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. ciuit. & Lactan. Firmia. lib. 1. de diuinis institutionibus.

h Abia. 3. Regum. cap. 15. & Paralip. 2. cap. 13. Euseb. Ioseph. Bed. Verū Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, aitq. fuisse filium Sado.

i Abimelech erat filius Sadoc, ut Clemens Alex. est auctor Strom. 1.

k In alijs m. s. legitur, Prophetabant in Iudæa Aggeus, & Iehu, Amos, & Ioel, & Zacharias, & Michæas, Verū aliorum codicum lectionem sequi malo: Nam & Eusebius Chronico: Prophetabant, inquit, Achias, Sameas, & is, qui fuerat apud altare Samariæ Iehu, Ioede, Azarias, qui & Anania. Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymol. cap. 39. Aggeus autem temporibus Regis Daryi prophetauit, ut constat ex ipsius propheta, cap. 1. Similiter & Zacharias, ut ipse de se auctor est, prophetae sue initio, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo eiusdem prophetae.

l In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Iosaphat annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit, prophetarūt Helias Thesbites, & Michæas filius Ieble, & Abdias filius Anania. De Prophetis Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 7.

m Hieronymus in prologo eius prophetae, ex hebraeorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samaria floruisse, ceterumq. prophetas, a persecutione impie Iezabelis, cūseruasse, eosq. specubus inclusos pane, & aqua pauisse, ut etiam videre est. 3. Reg. cap. 18.

n Elia Tesbitis, sacerdotis magni, insignia septē miracula hac sunt. 1. triennij siccitate calum clausit. 2. orauit rursum, & calum dedit imbrem 3. mortuū mulieris filiū ad vitā reuocauit. 4. eius virtute hydria farina non defecit: vas olei perpetuo fonte manauit. 5. eius verbo ignis de celo super sacrificiū descendit. 6. duos quinquagenarios cū militibus caestri igne combussit. 7. Iordanē transiens tactu melotis abruptit, Isidorus lib. de vita, & morte sanctorum.

o Clemens Alex. lib. 1. Strom. Gotholia regnat octo annis: erat ex genere Achab.

p Ionadab fuit filius Semna, fratris Dauid, Regū. 2. c. 13. Et alius Ionadab, filius Rechab, qui vixit sub Iehu, & alijs Regibus. 4. Reg. 10. & Ieremia. 35.

q Fuit Ioiada sacerdos bonus, & pietate vitæq. innocentia insignis. De eo dicitur. 2. Paralipom. c. 24. quod mortuus est, quum esset cxxx. annorum.

r Elifeus Elia discipulus his miraculis claruit; primo Iordanē transitu suo diuisum refranans, vadā retro conuertit. 2. Aquas hierico steriles, fecundas fecit. 3. Pueros insulcates sibi, bestijs vorandos tradidit. 4. Sterile mulierē fecūdauit. 5. Et eius filiū suscitauit. 6. Decē panibus plebē refecit. 7. Naaman a lepra liberauit. 8. Lepra aspersit discipulū. 9. Ferrum aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syriae castitate percussit.

x. Incredulo mortē praxidit. 11. Hostē quadrigarū fragore fugauit, obsidionēq. dispersit. 12. Famē repulit. 14. Post mortē cadaueri vitā dedit. Sic ferē Isidorus lib. de vita, & obitu Sanctorum Patrum.

f In vno m. s. est. Lycurgusq. legislator Apollonius. Existimo legendū legislator Apollinis: ut ita dictum accipiamus, quod quasq. leges Lacedæmonijs ferebat, id Apollinis instinctu facere se dicitaret. Vide Plutarch. in eius vita, Valerium Maximum, atque alios.

g Apud Clement. Alexand. 1. Strom. corrupte legi existimo: Amasias eius filius annis xxxi. pro xxix. Nam ita Eusebius, Iosephus, Nicephorus, & alij.

v In alio m. s. erat Ozias, quomodo & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: rectē, sic enim etiā appellatur lib. 2. Paralip. c. 26. & a Clemente Alex. 1. Strom. Ozias, inquit, sedecim annorū erat, cū regnare cepisset, & 52. annis regnauit super Ierusalē, fuitq. leprosus. Idē annotauit Procopius Gazens, in commentarijs, super Isaiā, ad titulū prophetae. Huius autē tempore regnū Assyriorū ad Medos transtatū fuisse, tradunt Eusebius, Beda, Ado, Tudenfis, alij.

x De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta, a ple-risq. dubitatū est. Eusebius Chronico, ex Africani sententia scribit, eam tempore Ioathan regis hebraorū, primum numerari ceptā. Idē lib. 10. Preparat. eū ad Isaiā tempora trahit. Clemens Alex. 1. Strom. in 34. anno Nicanōri, primā Olympiadē cū alijs ponit. Chronicon nostrū Græcū, omnium clarissime N A ετα Οζιας τῆς καὶ Ἀραβίας βασιλέως Ἰσάα πρώτης Ολυμπιάδος ἐτεθῆ ὑπ' Ἰφίτου καὶ ἦν ὡσεὶ ἑταύρου Ἡσαίας υἱὸς Ἀμώς, ὅστις ὁ τῆς Βενγεί, Ἰωνῆ τῆς Βαβυλῆ, Ὁδῆ, καὶ Μιχαίας ὁ Μορασθίτης. Quinquagesimo primo, inquit, anno Ozia Regis Iuda, qui etiā Azarias appellatur, prima Olympias instituta est, sub Iphito: quo tempore prophetabat Isaias, filius Amos, Osee filius Beer, Ioel filius Bathuel, Oded, & Michæas Morasthites. Et mox: ἦ ὡσεὶ ὄλυμπιάς ἦρχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι, ἢ τις ἐστὶν τετρατέρις. Prima Olympias apud Græcos incepit, quæ quattuor est annorum.

y Hieronymus in prologo super Ionam, affirmat Ionā prophetāse temporibus Ieroboam, filij Ioas. Augustinus lib. 18.

de civitat. cap. 27. regnante Oſa, prophet. aſſe auſtor eſt. Idē
 Clemens Alex. 1. Strom. ſicut Iſidorus.
 Romam condidit. Olympiad. 7. Dionyſ.
 Quod hic Sennacherib tribuitur. 4. Reg. cap. 17. & 18.
 & Tobia, cap. 1. de Salmanaſar dicitur, quem Eusebius utro-
 que nomine cenſeri ait: quū tamen Tobie. 1. pater Salmanaſar,
 filius Sennacherib dicitur. Iosephus lib. 10. antiq. cap. 1.
 patrem vocat Sennacherib, Clemens. 1. Strom. Salmanaſar.
 Dna voces: ex Samaria, à plerisque m. ſ. deſcunt, nō
 recte, vt conſtat ex Adone, & Clemente, primo Strom.
 ubi ait Salmanaſar, Regem Aſſyriōrum tranſmigrare fe-
 ciſſe eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Ba-
 bylonem.
 Romulus. Liu. Euseb. Arel. Dionyſ.
 Qui obſtat. Liu. Vict. Dionyſ.
 Sic Eusebius in Chronio. Duos meſes anno addi-
 dit; Ianuariū, & Februariū: cum ante hunc
 tantū decem meſes, apud Romanos, fuiſſent:
 adeo, vt vltimus Decembris diceretur. Capito-
 liū quoque à fundamentis ædificauit, & congia-
 rium dedit Axes (lege aſſes) ligneos, & ſcorceos.
 Reg. 4. capit. 21. viginti duorum annorum erat,
 quum regnare cœpiſſet, duobus quoque annis re-
 gnauit in Ierusalem, interfectus à ſeruis ſuis oc-
 cubuit. Idem Clemens Alex. 1. Strom. & Iosephus lib. 10.

cap. 4. antiq. qui eum vixiſſe quattuor & viginti annos, & in
 regno regiſſe duos ait. Nicephorus tamen, vt Iſidorus, duo-
 decim eius regni annos enumerat. Idem facit Eusebius
 70. ſupputationem ſequutus, cum ipſe teſtetur, Hebræos
 tantum duos annos regni illius agnoſcere. Verum hæ diſcre-
 pantes ſententia facile conciliari poterunt, ſi decem annos,
 quibus Anno cū patre regnauit, duobus iungas, quibus ſolus.
 Regum. 4. cap. 22 de Iofia Rege iuſto, & æqui obſeruan-
 tiſſimo habes. De eodem cap. 25 dicitur: Non fuit ſimilis
 illi, neque poſt eum ſurrexit ſimilis, triginta vno an-
 no regnauit in Ierusalem. Idem Clemens Alex. 1. Strom.
 & Iosephus lib. 10. c. 6. Eusebius annū vnū addit, vt Iſidorus,
 Euseb. Chron. agnoſci ait Olympiade 36. Laertius naſci
 eundem anno 1. Olympiadis 35. neſcio quam bene vtrumq.
 Plinium de his conſule lib. 2. nat. h. cap. 12.
 Ante hunc regnauit Ioachaz, tribus meſibus, vt præter
 ſacras litteras, auctor eſt Eusebius, Iosephus, Nicephorus, Theo-
 doretus, & chronio noſtrum Græcū. Hunc Eliachim vocat
 Ieremias, teſte Anaſtaſio, poſt quē ſucceſſit Ioachim, qui
 alio nomine Eliachim dicitur, teſte Iosepho lib. 10. c. 7. antiq.
 Eusebius 42. annos hic ponit ex ſententia Clemētis Alex,
 1. Stro. Iosephus verò, lib. 10. c. 10. Templum concrematū,
 poſt quadringentos ſeptuaginta annos, & meſes ſex, dieſq.
 decem. Niceph. in Chronologia poſt annos 424. Anaſtaſius
 434. Ita ſunt varia & diſcrepantes de temporibus ſententia.

Quinta atas ſeculi.

HEbræorum captiuitas annorum 2 LXX. in quibus ſignis ab
 altari Dei ſublatus, & abſconditus in puteo, poſt ſeptua-
 geſimū regreſſionis ſuæ annum, adſumitur inuentus viuus.
 Per idem captiuitatis tempus, Iudithi hiſtoria conſcribitur.
 Pythagoras quoque Philoſophus, & Arithmeticæ artis inuē-
 tor, & Pherecydes, hiſtoriarum primus ſcriptor: atq. Xeno-
 phanes, Tragædiarum inuentor, inſignes habentur.

Darius regnat annis b xxxiv. c Huius ſecundo anno Iu-
 dæorum eſt reſoluta captiuitas, à quo tempore in Ierusalem
 nō Reges, ſed Principes fuerunt, vſq. ad Ariſtobulum. Tunc
 Romani, pulſis Regibus, Conſules habere cœperunt.

Xerxes, regnat annis d xx. Aſchylus, Pindarus, Sophocles,
 & Euripides, Tragædiarum ſcriptores, celebrantur inſignes.
 Herodotus quoque hiſtoriarum ſcriptor, & Zeuxis agnoſci-
 tur pictor.

Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annis xl. Eo re-
 gnante Eſdras ſacerdos incenſam à gentibus legē renoua-
 uit, & Nehemias Ierofolymorum muros reſtituit. Ariſtar-
 chus etiam, & Ariſtophanes, atque Sophocles, Tragædiarū
 ſcriptores habiti ſunt. Hippocrates quoque Medicus, ac So-
 crates Philoſophus, & Democritus claruerunt.

Darius, qui & Nothus, regnat annis e xix. Hæc ætas ha-
 buit Philoſophum Platonem, & Gorgiā primum Rhetorem.

Artaxerxes, regnat annis f xl. Huius tēpore Eſther hiſto-
 ria docetur eſſe expleta. Plato quoque, & Xenophon Socra-
 tici, inſignes habentur.

Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis g xxvi. Demo-
 ſthenes orator primus agnoſcitur, & Ariſtoteles Dialecticus
 primus prædicatur. Plato moritur.

Arſes, Ochi filius, regnat annis h 1111. Xenocrates Philo-
 ſophus illuſtris habetur.

Anni ab orb. c.
IIIMDCLXXX.

IIIMDCCXIII.

IIIMDCCXXXIII.

IIIMDCCCLXXIII.

IIIMDCCXIII.

IIIMDCCXXXIII.

IIIMDCCCLIX.

IIIMDCCCLXIII.

Anni ab orb. c.
IIIMDCCCLXIX.

IIIMDCCCLXXIII.

IIIMDCCCLXXIII.

IIIMDCCCLII.

IIIMDCCCLXXVIII.

IIIMDCCCLXXCV.

VMXIX.

VMLIII.

VMLXXXIII.

VMX.

VMCX.

VMCXVIII.

VMCXLVIII.

VMCL.

Darius regnat annis vi. Alexander Illyricos, & Thraces ſu-
 perans, dehinc Hieroſolymam capit. Atq. templum ingreſ-
 ſus, Deo hoſtias immolat. Huc vſque Perſarum Regnū ſtetit.
 Dehinc Reges Græcorum incipiunt.

Alexander Macedo regnat annis k v. Huius enim quinq.
 anni poſtremi in ordine temporum numerantur, quibus mo-
 narchiam Aſiæ, deſtructo Perſarum regno, obtinuit. Nam
 ſeptem eius priores in Perſarum Regibus ſupputantur. De-
 hinc Alexandriæ Reges incipiunt.

Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis xl. l Hic Iudæam ca-
 piens, plurimos Hebræorum in Ægyptum tranſtulit. Hoc
 tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & m Theo-
 phraſtus Philoſophus claruerunt. Per idem tempus Macha-
 bæorum liber inchoatur primus.

Ptolemæus Philadelphus regnat annis xxxvi 11. Hic Iu-
 dæos, qui in Ægypto erant, abſoluit, & vaſa ſancta Eleazaro
 Pontifici reſtituens, Septuaginta interpretes petijt, ac diui-
 nas ſcripturas in Græcum eloquium n tranſtulit. Per idem
 tempus Aratus Aſtologus agnoſcitur, atq. argentei nummi
 Romæ primum o cuduntur.

Ptolemæus Euergetes regnat annis p xxxvi. Sub quo Ie-
 ſus, filius Sirach Sapientiæ librum compoſuit.

Ptolemæus Philopator regnat annis xxvi 11. q Ab iſto Iudæi
 prælio victi, lx. millia armatorum corruerunt. Per idem tem-
 pus Siciliam Marcellus Conſul obtinuit.

Ptolemæus Epiphanes regnat annis XXI 11. r Huius tēpore
 geſta ſunt, quæ ſecundi libri Machabæorum hiſtoria
 continet. Hac ætate Romani victos Græcos liberos eſſe
 iuſſerunt, dicentes: impium eſt, ſeruos eſſe, apud quos Philo-
 ſophia primum orta eſt, magiſtra morum, inuentrix liberaliū
 diſciplinarum. Per idem tempus f Ennius, primus Poëta Lati-
 nus inſignis Romæ celebratur.

Ptolemæus Philometor regnat annis xxxv. Hunc t An-
 tiochus prælio ſuperavit, & Iudæos varia calamitate oppreſ-
 ſit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comi-
 cus claruit.

Ptolemæus Euergetes regnat annis u xxix. Hoc tempo-
 re Conſule Bruto, Hiſpania à Romanis obtenta.

Ptolemæus Soter regnat annis x xvii. Varro, Ciceroq.
 naſcuntur. Thraces Romanis ſubijciuntur.

Ptolemæus Alexander regnat annis x. y Syria, per Gabi-
 nium ducem, in Romanorum dominiū tranſijt. Poëta quoq.
 Lucretius naſcitur, qui poſtea ſe furore amatorio interfecit.

Ptolemæus Cleopatraz filius regnat annis vi 11. Per idem
 tempus z Plotius Gallus Romæ Latinā Rhetoricam docuit
 primus. Tunc quoq. Salluſtius Hiſtoriographus naſcitur.

Ptolemæus Dionyſius regnat annis xxx. a Pōpeius, Hieroſo-
 lyma capta, Iudæos Romanis tributarios fecit. Per idem
 tempus Cato Philoſophus claruit; Virgilius naſcitur Man-
 tuæ; Horatius Venuſij. Tūc etiam b Apollodorus præceptor
 Auguſti, clarus habetur, & Cicero laude oratoria celebra-
 tur.

Cleopatra regnat annis c 11. Hæc Ptolemæi Regis Ægyptio-
 rum fuit filia, & fratris Ptolemæi ſoror: & coniux effecta.

Anni ab orb.c.

VMCLV.

Quem dum faudare regno voluisset tempore belli ciuilib, in Alexandria occurrit Cæsari, urbem obsidenti, & d per speciem atq. stuprum, regnum sibi, & necem Ptolemeo, apud Iulium impetrauit. Atq. Alexandria regnū, tertio anno regni Cleopatrar, per Iulium Cæsarem in ditionem Romanorū trānsiit.

Caius Iulius Cæsar regnat annis v. ^c Hic antea Consul creatus, Gallias obtinuit: de Britannia triumphauit: postremum ciuili bello aduersus Pompeium adhibito, monarchiā totius Imperij obtinuit. Ex cuius nomine sequentes Imperatores, Cæsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis vsque ad Natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies mille centū quinquaginta quinque.

^a Ita est apud Ieremiam. c. 25. Seruient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis, & c. 29. Cū cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. Paralipom. etiam 2. cap. 36. dicitur Cyrus dimisisse populum captiuum anno regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Ieremiam. Idem Esdra lib. 1. c. 1. & 2. Idem Daniel c. 9. Iosephus lib. 11. c. 1. Nicephor. Chronolog. Clemens Strom. 1. fuisse, ait hanc captiuitatem septuaginta annorum.

^b Eusebius annis 36. Sic Herodotus, Nicephorus, & alij. Clemens Alexand. 1. Strom. quadraginta sex numerat: qui ita colligit Regum Persarum tempora. Cyrus regnauit annis 30. Cambyfes 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus vel Arses 3. ita vt sint in vniuersum anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et inde ortum habuit regnum Macedonum. Hac Clemens, unde apud eundem mendam in numeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinq. Persarum extendat imperium, qua summa cum annis Regum non conuenit. Obserua hoc insuper loco, alios praterea Reges ab Eusebio poni, sed reijci à Clemente, Isidoro, & alijs, quod menses dumtaxat aliquot regnarunt, vt Artabanus menses 7. Secundus Xerxes menses 2. Sogdianus menses 8. vt etiam eandem ob causam à plerisq. omittantur Imperatores Otho, Galba, Vitellius, vt notauit Plutarchus in vita Galba. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuant Imperium Cambysis ante Darium, aduersus quos est Plato lib. de legibus. Clemens, Iosephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est sacris literis, ex Esdra. 1. c. 2. & in annorum supputatione etiam discrepantes, & varie reperiuntur sententia, vt constat ex Tertulliano aduersus Iudeos.

^c Ita Eusebius, & Clemens Alexand. 1. Strom. Iosephus lib. 11. cap. 2. & 3.

^d Vide Iosephum lib. 11. c. 5. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9. annis 20.

^e Ita Eusebius, Tertull. aduersus Iudeos, Nicephorus, Beda, & alij. Ado tantum agnoscit annos 18.

^f Eusebius, Nicephorus, Tertull. aduersus Iudeos, Beda, alij. Hic ab hebrais Assuerus dicitur à 70. interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemon, non Memnū, vt in Eusebio & alijs.

^g Eusebius, Beda, & Chronicon Grac. Niceph. 22. habet. Tertullianus aduersus Iudeos 24. Clemens Alex. 3. qui hanc eundem cum Arse facit.

^h Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Aliter Tertull. aduersus Iudeos.

ⁱ Iosephus lib. 11. c. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arsacis filius, Ochi nepos, cuius meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus; breuiter omnes, qui res Alexandri Magni memoria tradiderunt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur; Codmanus primum appellatus Iusti. lib. 19.

^k Sic Iosephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicephorus in Chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. rerumq. positum, ante Darij mortem annis 12. mortuum in Babylone ætatis anno trigesimo quinto, vel, vt alij, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anastasij sententia regnum obtinuit. Atq. ita Clemens Alexand. 1. Strom. qui ita Macedonum Reges enumerat. Alexander annis regnauit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Euergetes 25. Philopater 17. Epiphanes 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. Hac Clemens: Tertull. lib. aduersus Iudeos aliter.

^l Fuscon de hac re habes apud Iosephum lib. 15. c. 19. & Zonaræ to. 1. ^m Apud Euseb. in Chronico. ita habes: Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à diuinitate loquendi, vt ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenæus agnoscitur. Vbi nota, corruptè legi Athenæus pro Atheus: ⁿ enim dictus fuit, vt constat ex Laertio in Aristippo.

^o De hac re, an. 70. interpretes fuerint spiritu Dei afflati nec ne, est questio inter Augustinum & Hieronymum. Vide Augusti. lib. 18. c. 42. & 43. ciuit. & Hieronymi. in proemio Paralip. & in Epist. ad August. Consule etiam Iustin. in Apologetico Tertull. aduersus gentes. Ioseph. lib. 12. c. 2. Philonem deniq. Iudaicū in vita Moysis. ^p Euseb. Chron. Argæteus nūmus primum in vrbe figuratus, vbi lego, signatus.

^q xxvi. Ita quidem Euseb. xxv. Niceph. Tertull. Clem. xxiv. Epiph.

^r xvii. Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado xxi. Epiph.

^s xxiv. Ita Euseb. xxvi. Niceph. xxi. Epiph.

^t Locum de Ennio, qui apud Eusebium corruptus est, obiter emendare libet. Sic enim nunc legitur: Ennius Poëta septuagenario maior, articulari morbo periit, sepultusq.

tusq. est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab vrbe miliarium. Quidam ossa eius Rhodiā ex Ianiculo translata affirmant, vbi pro Rhodiam substituo Rudia; sive m. scripti codicis adiutus; rei q. veritate id ita cogere; fuit enim Ennij patria Rudia, vetus Apulia oppidū, teste Mela lib. 2. Post Barium, inquit, Egnatia, & Ennio ciue nobiles Rudie; quod eius ossa translata verisimile est.

^u Leguntur hæc Machabeorū 2. vbi Antiochus radix peccati appellatur.

^v Ita Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alij Tertullia. 27. flic Clementi Fuscon est. Male in lib. Etymologiarum D. Isidori Parisijs anno 1580. impresso. Euergetes, annis 24. dumtaxat regnasse scribitur.

^x xvii. Ita Euseb. xvi. & menses sex Niceph. xv. Epiph. x. Epiph. xii.

^y De hoc Eusebius in Chron. Plotius, inquit, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latine docere cœpisse Plotium quendam. In m. s. est amplius memoria teneo pueris nobis primum, & c.

^z xxx. Epiph. xxxi.

^b Apollodorus Pergamenus, Græcus orator, præceptor Claudij & Augusti, vt constat ex Suetonij Octauio.

^c Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in Antonio, & Nicephorus, & alij. Epiphanius amplius ponit 32. Isidorus duos tantum ponit. Nam Iulius Cæsar, tertio Cleopatra regni anno, solus post occisum à spadonibus Alexandri Regis Pompeium obtinuit quidquid Romano parabat Imperio. Inde q. Alexandrinum Regnum in Romanorum ditionem transiit, vt idem infra affirmat. Idem est apud Tudensem, in cod. m. s. & ideo hunc annorum numerum placuit retinere, quem etiam Etymologiarum m. s. codd. habent. Idque exigit locus in Tiberio vbi dicitur Christus passus annis peractis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eusebius ipse tantum duos annos discrepat. ^d De Cleopatra sic ferè Xiphilinus, ex Dione, in Iulio Cæsare: Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit, tū vero flore ætatis, & facundia omnibus præstans; eratque apud omnes, quibuscum versabatur, gratiosa. Et paullo post de Cæsare loquens; Ipse Ægyptum in suam potestatem ditionemque redegit, tradiditque Cleopatrar, cuius causa bellum gesserat.

Sexta ætas seculi.

Anni ab orb.c.
VMCCXI.

VMCCXXXIII.

VMCCXXXVIII.

VMCCCLII.

VMCCCLXVI.

Octauius Augustus regnat annis ^b lvi. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremo Alexandrinum aduersus Antonium, inde Hispanū: Deinde, terra mariq. pace toto orbe parta, Iani portas clausit. Sub cuius Imperio ^c septuaginta hebdomadæ ^d in Daniele scriptæ complentur, & cessante regno, & sacerdotio Iudæorum, Dominus Iesus Christus in Bethlehē Iudæ ex Virgine nascitur, anno regni eius xlii.

Tiberius, ^e filius Augusti regnat annis ^f xxi. Iste, dum per cupiditatē Reges ad se venientes non remitteret, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. ^h Huius decimo octauo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti nouem.

Caius ⁱ Caligula, regnat annis ^k iv. Hic auaritia, crudelitate, & luxuria sæuus fuit, atq. in Deos se transferens, in templo Ierosolymorum statuam Iouis Olympij, sub nomine suo poni iussit. Per idem tempus ^l Matthæus Apostolus Euāgelium primus in Iudæa scripsit.

Claudius, regnat annis ^m xv. Eo regnante Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam pergit. ⁿ Marcus quoq. Euangelista Alexandria Christum prædicans, Euāgelium scripsit.

Nero, regnat annis ^o xv. Hic iniuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, retibus aureis piscabatur: ^p matrem & ^q sororem prostituit, & interfecit: Senatū multum extinxit: multas Reipubli. prouincias, & vrbes amisit: vrbes quoq. Romam incendit, vt Troiani excidij imaginem spectaret. Huius temporibus Simon Magus, cum altercatibnem proposuisset, cū Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quandam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad patrem volare promittit in cælum, à Dæmonibus, à quibus in aère ferebatur, adiurante eos Petro, per Deum, Paulo vero orate, dimissus crepuit. ^r Ob cuius necem à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio

Anni ab orb.c.

VMCCLXXVI.

VMCCLXXVIII.

VMCCXCIII.

VMCCXCV.

VMCCCXIII.

VMCCCXXV.

VMCCCLVII.

dio cæditur. Hac tēpestate Persius Poëta moritur. Lucanus quoq. ac Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

Vespasianus, regnat annis x. Iste in disciplina militari strenuus multas prouincias, quas Nero amiserat, bellando Reipub. restituit. Immemor offensarum fuit, conuicia in se dicta leuiter tulit. Huius secundo anno Titus Ierolymam cepit, atq. subuertit: vbi vndecies cetera millia Iudæorum fame & gladio perierunt. Sed & præter hos quoque centum millia publicè venundata.

Titus, regnat annis vii. Iste in vtraque lingua tanto facundissimus extitit, vt causas Latinè ageret, poemata, & tragedias Græcè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, vt in oppugnatione Ierolymorum, sub patre militans, duodecim propugnatores duodecim sagittarum confederet ictibus. Porro in Imperio tantæ bonitatis fuit, vt nullum omnino puniret, sed conuictos aduersus se coniurationis dimitteret, atq. in eadem familiaritate, qua antea habuerat, retineret. Huius etiam inter omnia fuit illud celebre dictū, perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

Domitianus frater Titi regnat annis xvi. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, Deum se appellari iussit, Christianos persequi Paganis instituit. Sub quo Apostolus Iohannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremit, cunctos quoque, qui de genere Dauid erant, interfici iussit, vt nullus Iudæorum ex regali superesset origine.

Nerua, regnat anno i. Vir imperio moderatus, æqualem se & communem omnibus præbuit. Huius tempore Iohannes Apostolus ab exilio Ephesum rediit, atq. efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Euangelium nouissimum edidit.

Traianus, regnat annis xix. Iste mirabili virtute Romanum imperium, vsque in Orientem, longè lateq. produxit. Babyloniam, & Arabiam cepit, & vsque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, liberalis cunctis atq. tranquilus. Cuius inter alia dicta, illud fertur egregiū, vt dum interrogaretur, quod nimium circa omnes communis esset, respondit, talem se Imperatorem esse priuatis, qualem sibi Imperatorem priuatus optasset. Simon Cleophas, Ierolymorum Episcopus, huius tempore crucifigitur, & requiescit Iohannes Apostolus.

Adrianus, regnat annis xxi. Iste Traiani gloriæ inuides, prouincias orientis Persis reddidit, & Euphratē fluuium finē Imperij Romani posuit. Idem quoque Iudæos secundo effectos rebelles subiugat, urbemq. Ierolymam restaurat, eaque ex suo nomine Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur: Et Basilides Hæresiarcha agnoscitur.

Antoninus Pius, regnat annis xxii. Iste propter clementiam tale cognomentum accepit, quia in omni regno Romano, cautionibus incensis, cunctorum debita relaxauit: vnde & pater patriæ appellatus est. Iste primus imperiū Romani orbis, cū Antonino Iuniore, æquata potestate, diuisit. Eo regnate Valentinus, & Marcion Hæresiarcha prodūtur, atq. Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

Anto-

Anni ab orb.c.
VMCCCLXXV.

VMCCCLXXXVIII.

VMCCCLXXXIX.

VMCCCCVII.

VMCCCCXIII.

VMCCCCXV.

VMCCCCXIX.

VMCCCCXXXII.

VMCCCCXXXV.

VMCCCCXLI.

VMCCCCXLVIII.

VMCCCCXLIX.

VMCCCCLI.

VMCCCCGLXVI.

Antoninus minor, regnat annis xvi. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ urbem, cum quadringentis milibus hominum cepit: De Parthis & Persis triumphauit. Eo regnante Montanus Cataphrygarum auctor, & Tatianus, a quo hæresis Encratitarum, exorti sunt.

Comodus, regnat annis xiii. Iste luxuriæ multæ fuit. Sub hoc Theodotion Ephesius, interpres tertius apparuit: atq. Irenæus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur insignis.

Ælius Pertinax regnat anno i. Hic, supplicante Senatu, vt uxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuēs, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret inuitus.

Seuerus Pertinax, regnat annis xvi. Iste multa bella feliciter gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, Britanniam bellando recepit, litterarum & Philosophiæ scientiam habuit. Huius tempore Symmachus, interpres quartus, agnoscitur, Narcisus Hierolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandriae studijs eruditur.

Antoninus Caracalla, Seueri filius, regnat annis vi. Hic impatiēs libidinis fuit: nouercam suam uxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Huius tempore in Hierico Quinta editio diuinarum Scripturarum inuenta est, cuius auctor nō apparet.

Macrinus, regnat anno i. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis breuitate gesserunt. Nam post annum vnum, seditione militari, pariter interfecisti sunt.

Aurelius Antoninus, regnat annis iv. Hic dum obsecensimè viueret, & ipse tumultu militari interceptus est. Cuius temporibus Sexta editio inuenta est Nicopoli: Sabelius hæresiarcha oritur.

Alexander, regnat annis xi. Hic Persas gloriosissime vicit: cuius fauorabilis fuit. Huius temporis Origenes Alexandriae claruit, & Romæ Ulpianus insignis Iuris peritus.

Maximinus regnat annis i. Iste primus ex militari corpore, absq. decreto Senatus, Imperator efficitur, & Christianos persequitur.

Gordianus, regnat annis vi. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum interiit. Huius tempore Zepherinus, testimonio Spiritu sancti in specie columbæ super caput eius descendens, Romæ Episcopus ordinatur.

Philippus, regnat annis vii. Iste primus inter Imperatores credidit Christo. Huius etiam primo anno millesimus annus Romæ urbis fuisse docetur expletus.

Decius, regnat anno i. Huius temporibus S. Antonius monachus in Ægypto docetur exortus: a quo primum monasteria condita sunt.

Gallus, & Volusianus eius filius regnant annis ii. Nouatus, Cypriani Episcopi Presbyter Romam veniens Nouatianam hæresin condidit.

Valerianus cum Gallieno regnant annis xv. Cyprianus primus Rhetor, deinde Episcopus martyrio coronatur. Gothi quoque Græciam, Macedoniam, Asiam, Pontumq. depopulantur.

Anni ab orb. c.

VMCCCCLXVIII.

VMCCCCLXXIII.

VMCCCCLXXV.

VMCCCCLXXXI.

VMCCCCLXXXIII.

VMDIIL

VMDV.

VMDXXXV.

VMDLIX.

pulantur. Valerianus Christianis persecutionem mouens, à Rege Persarum Sapore captus, ibi in dedecore vitæ conuenit.

Claudius, regnat annis ^x i i. Iste Gotthos Illyricum, Macedoniamq. vastantes superat. ^y Paulus Samosatenus, hæresiarcha agnoscitur.

Aurelianus, regnat annis ^z vi. Iste Romanorum Imperiū bellando penè ad fines priores perduxit; ^a qui persecutionem aduersus Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

Tacitus, regnat anno ^b i. Huius vitæ breuitas gestorum nihil dignum historia prænotat.

Probus, regnat annis ^c vi. Iste militia strenuus, & ciuilitate præclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Romanis restituit. Huius tempore ^d Manichæorum hæresis orta est.

Carus cum filijs Carino & Numeriano regnat annis i i. Carus, postquam de Persis triumphauit, victor circa Tigridè castra ponens, ictu ^e fulminis concidit.

Diocletianus, & Maximianus regnauerunt annis ^f xx. Diocletianus, diuinis libris adustis, Christianos toto orbe persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisq. inferri iussit, dum sola purpura retrò principes vterentur. Hi autè Imperatores varia bella gesserunt. Persis victis, recepta Mesopotamia. Qui postea, pariter fastigio imperij relicto, priuati vixerunt.

Galerius, regnat annis ^g i i. Huius imperij breuitas nihil dignum historia contulit.

Constantinus, regnat annis ^h xxx. Hic Persis bellum parauit, ad cuius aduentum adeò trepidauerunt, vt supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. ⁱ Christianus quoque effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi basilicas construi. His temporibus hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoque Concilium à Constantino, ad condemnationem Arrij congregatur. Tunc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus ^k Crux Christi, ab Helena, Constantini matre, Hierosolymis reperia est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianū dogma conuertitur: heu, pro dolor, ^l bono vsus principio, & sine malo.

Constantius, & Constans regnauerunt annis ^m xxiv. Constantius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpeffus est. Deinde Arrianus effectus Catholicos toto orbe persequitur. Cuius etiam fauore Arrius fretus, dum Constantinopolin, ad Ecclesiam pergeret, aduersus nostros, de fide dimicaturus, diuertens ⁿ per forum Constantini ad necessariam causam, viscera eius repèrè simul cum vita effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis Grammaticæ scriptor, ac ^o præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus moritur. ^p Ossa Andree, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transferuntur.

Iulia-

Anni ab orb. c.
VMDLXI.

VMDLXII.

VMDLXXXVI.

VMDLXXXII.

VMDXC.

VMDXCIII.

VMDCVI.

Iulianus regnat annis ^q i i. Hic ex clerico Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum conuertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi templum Ierosolymis Iudæos reparare permisisset, atque ex omnibus prouincijs Iudæi collecti, noua templi fundamenta iacerent, subito nocte oborto terræ motu, saxa ab imo fundamentorum excussa, longè lateque sparsa sunt. Igneus quoque globus ab interiori æde templi egressus, plurimos eorum suo prostrauit incendio. Quo terrore reliqui pauefacti, Christum confitebantur inuiti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum crucis apparuit signum. Iulianus autem contra Persas procedès, facta cõgressione, iaculo suscepto, ^r interijt.

Iouianus regnat anno ^r i. Qui, dum se ab exercitu Imperatorem legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Iulianum nomen Christi abiecimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperij sceptra suscepit, firmataq. pace cū Persis, redijt: ^t qui lege protinus data, Christianis priuilegia reddidit, ac templa Idolorum claudi præcepit.

Valentinianus, & Valens frater eius regnât annis ^u xiv. Gotthi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno & Athalarico diuisi sunt Regibus. Sed ^x Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in huius beneficij gratiam, ex Catholico Arrianus cū omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus est ipsius. Tunc quoque ^y Gilsulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tunc reperit litteras, & vtrūque testamentum linguam in propriam transtulit. ^z Photinus quoque, & ^a Eunomius, atq. Apollinaris Hæresiarchæ eodem tempore agnoscuntur.

Gratianus, cum fratre Valentiniano, regnat annis ^b vi. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. ^c Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam inuexit. Martinus, Episcopus Turinorum Gallix ciuitatis, multis miraculorum signis effulsit.

Valentinianus cum Theodosio regnat annis ^d vi i i. Synodus Constantinopoli. cl. sanctorum patrum colligitur à Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus presbyter in Bethlehem toto mundo clarus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Ioannis Baptistæ Constantinopolin est perductum, & in septimo milliario ciuitatis humatum. Gentium quoque templa per totum orbem, iubente Theodosio, eodem tempore subuertuntur. Nam adhuc intemerata manebant.

Theodosius, cū Arcadio & Honorio regnat annis ^e i i i. Per idem tempus Ioannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, qui etiam, Theodosio consulente, de ^f Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

Arcadius, cum fratre Honorio regnat annis ^g xi i i. Huius temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia in-

KK signis

Anniab orb. c.

VMDCXXI.

signis habetur. Ioannes quoque Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicantur. Per idem tempus ^b Donatus Epiri Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expuens in ore eius, peremit, quem octo iuga boum ad locum incendij vix trahere potuerunt: ne aërem putredo eius corrumpere. Per idem tempus corpora sanctorum, Habacuc, & Michæ Prophetarum, diuina reuelatione produntur. Gotthi Italiam deprædantur. Vvandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

VMDCXLVIII.

Honorius, cum Theodosio minore, fratris filio, regnat annis ⁱ xv. His imperantibus Gotthi Romam capiunt, Vvandali quoque, & Alani, & Sueui, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, aduersus Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cuius damnationem Concilium, apud Carthaginem, cccxv. Episcoporum congregatur. Hoc tēpore Cyrillus, Alexandria Episcopus insignis est habitus.

VMDCLIH.

Theodosius minor, Archadij filius, regnat annis ^k xxvii. Vvandali ab Hispania, ad Africam transeunt. Ibi Catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ perfidiæ molitur errorem: aduersus quem Ephesina Synodus congregata, eius impium dogma condemnat. Hoc etiam tempore Diabolus in specie Moyfi Iudæis in Creta apprensus, dum eos per mare pede sicco ad terram repromissionis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui saluati sunt, confestim ad Christi gratiam conuertuntur.

VMDCLXX.

Martianus regnat annis ^l vi. Cuius initio Chalcedonense Concilium geritur: vbi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Huius autem sexto imperij anno, ^m Theodoricus Rex Gotthorū cum ingenti exercitu Hispaniam ingreditur.

VMDCLXXXVII.

Leo maior, cum Leone minore regnat annis ⁿ xvi. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detrectans, errore Dioscori hæretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense Concilium impugnantium, qui ideo ^o Acephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam hæresin introduxerit, non inuenitur: cuius hæresis peste plurimi hæctenus orientaliū languent.

VMDCCXIII.

Zenon regnat annis ^p xvii. Ab isto Acephalorum hæresis defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilij abdicantur. Iste ^q Zenon Leonem Augustum filium suum interficere quærens, pro eo mater eius alium figura similē obtulit, ipsumq. Leonem occultè clericum fecit, qui in clericatu vsq. ad Iustiniani tempora vixit. Per ^r idē tempus corpus Barnabæ Apostoli, & Euangeliū Matthæi eius stylo scriptum, ipso reuelante, repertum est.

Anastasius regnat annis ^s xxvii. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Euangelia quoque, tanquam ab idiotis Euangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Eo tēpore Fulgentius Episcopus in confelsione Dei, & scientia claruit

Anniab orb. c.

VMDCCXXIII.

claruit. Trasemundus Vvandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos sæuit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneis iaculis Angelo immitente, visibiliter est combustus. ^t Barbas quoque quidam Arrianus Episcopus, dum contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu sancto, statim aqua fontis illius, quæ fuerat ad baptizandum deportata, nusquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestim ad Catholicam Ecclesiam abiit, & iuxta morem Euangelicæ fidei baptismū Christi suscepit.

VMDCCCLXII.

Iustinus maior regnat annis ^u ix. Iste Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Huius tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris ^x captiua filia genitus, in Vvandalis regnum suscepit: qui sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in regno suo faueret, antequam regnum suscipere, Episcopos ab exilio reuerti iussit, eisq.ue proprias Ecclesias reformare præcepit.

VMDCCCLXXIII.

Iustinianus regnat annis ^y xxxix. Iste Acephalorum hæresin suscipiens, omnes in regno suo Episcopos ^x tria Chalcedonensis Concilij capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gaiana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patritius mirabiliter de Persis triumphauit. Qui deinde à Iustiniano in Africam missus, Vvandalorum gentem deleuit. In Italia quoque Tottila Ostrogothorum Rex, à ^a Narse Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Ioannis Baptistæ humatur.

VMDCCCLXXX.

Iustinus minor regnat annis ^b xi. Hic ea, quæ aduersus Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & ^c Symbolum cl. Patrum sacrificij tempore concinendum populo præcepit. Armenij tunc primū fidem Christi suscipiunt. Gepidæ extinguntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bracarensis Episcopus, apud Galleciam prudentia, & doctrina Catholicæ fidei clarus habetur. Narfes Patritius, postquam sub Iustiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superauit, Sophiæ Augustæ Iustini coniugis minis perterritus, Longobardos à Pannonijs inuitauit, eosq. in Italiam introduxit. Hac tempestate Leouigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniæ regiones sibi rebelles, in potestatem sui regni, superando redegit.

VMDCCCL.

Tiberius regnat annis ^d vii. Longobardi, pulsus Romanis, Italiam adeunt, Gotthi, per Hermenegildū Leouigildi Regis filium, bifariè diuisi, mutua cæde vastantur.

Mauricius regnat annis ^e xxi. Sueui à Leouigildo Rege obtenti Gotthis subijciuntur: ijdem quoque Gotthi, Recaredo religiosissimo principe prouocante, ad fidem Catholicam conuertuntur. Abares aduersus Romanos dimicantes auro, magis quàm ferro pelluntur. Ab Hunnis

Anni ab orb.c.

VMDCCCIX.

VMDCCCXIII.

Thracia occupatur. Hoc tempore^f Leander Episcopus in Hispanijs ad gentis Gotthorum conuersionem doctrina fidei & scientiarum claruit.

Phocas, regnat annis 8 v i i i. Iste seditione militari Imperator effectus, Mauricium Augustum & multos nobilium interfecit. Huius tempore^h Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Prælia quoque Persarum grauissima aduersus Rempub. excitantur: à quibus Romani fortiter debellati, prouincias plurimas, vsque ad Euphratem fluium, & ipsam, vt dicunt, Hierosolymam amiserunt.

Heraclius dehinc quintum agit imperij annum. Cuius initio Sclau Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Ægyptum, plurimasq. prouincias. In Hispania quoq. Sisebutus Gotthorum Rex quædam eiusdem Romanæ militiæ vrbes cepit, & Iudæos sui regni subditos ad Christi fidem conuertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi vsque in præsentem arā DC L I V. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclij, & k quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quattuordecim.

Residuum seculi tempus humanæ inuestigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Iesus Christus abstulit, dicens: non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neq. Angeli celorum, nisi Pater solus. Vnusquisque ergo de suo cogitet transitu: sicut sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare nouissima. Quando enim vnusquisque de seculo migrat, tunc illi consummatio seculi est.

^a Augusti nomen inde sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus auguratio quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab auium gestu, gustiue. Dio etiam in Monarchia, Augustum dictum ait, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea, quæ sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, inquit, eum Græci σεβαστὸν nominabant, scilicet cultu, & honore dignissimum. Cuius nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad ceteros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit propter summum, & amplissimum eorum imperiū.

^b Sic Eusebius, Victor, & alij. Nicephorus, & Casiodorus menses sex adiungunt Clemens 1. Strom. an. 46. menses 4. die 1. Dion mortuus est, inquit 14. Calend. Septembris, quo die primū Consul factus fuerat, vixitq. annos septuaginta quinque, menses decem, dies 26. Erat enim nono Calend. Octobris natus. Regnavit, postquā victoria potitus est apud Actium, quattuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis. Verum Eusebius, & Isidorus eius Imperium numerant à morte Iulij Cæsaris.

^c Septuaginta hebdomada, al. Septuaginta nouem. Vid. Dan. c. 9.

^d Locus est insignis Daniels 9. quem Tertull. aduersus Iudæos multo aliter interpretatur, quam ceteri Chronographi, sic enim inquit: A primo anno Darij debemus computare, quādo hęc visio vidit Daniel. Videam^o igitur anni quomodo impleatur vsq. ad aduentū Christi.

Darius enim regnavit an. 19. Artaxerxes regnavit an. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit an. 24. Argus anno vno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde, post Alexandrum, qui & Medis & Persis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandria regnum suum firmauerat, quando & nomine suo eam appellauit, Post eū regnavit illic in Alexandria Soter annis 35. cui succedens Philadelphus regnavit annis 38. Huic succedit Euergetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes, an. 24. Item alius Euergetes, ann. 29. Soter ann. 38. Ptolemæus ann. 38. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto an. 13. Post Cleopatram Augustus alijs an. 43. Nam omnes anni Imperij Augusti fuerunt anni 56. Videmus autem quoniā quadragesimo & primo anno Imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur Christus. Et superuixit idē Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diē natiuitatis Christi & in annū Augusti 41. post mortem Cleopatræ anni 437. menses 6. Vnde adimplentur 62. hebdomada, & dimidia quæ efficiunt annos 437. menses 6. in diem natiuitatis Christi. Et manifestata est iustitia æterna, & vnctus est sanctus sanctorum, id est, Christus, & signata est visio & propheta, & dimissa

dimissa sunt peccata, quæ per fidē nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. Et infra.

Itaque ostendentes & numerum annorum, & tempus 60. duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpleretur, tunc venisse Christum, id est, natū, videamus quid aliæ 7. & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ, in abscissione priorum hebdomadarū, in quo actu sint adimpleræ. Post enim Augustum, qui superuixit post natiuitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui successit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: huius quinto decimo anno imperij passus est Christus, annos habes quasi 30. quum pateretur. Item Caius Cæsar, qui & Caligula, annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Cæsar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt anni 42. menses 6. Nam imperauit annis 9. atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis, postea cessauerunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & vnctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic vnctionem, sicut est in Psalmis prophetatum, Exterminauerunt manus meas, & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum vt occiderent ad vesperam, à Moysē fuerat præceptum. Itaque omnis synagoga filiorum Israël eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis huius super nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: vt adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta.

Hæc Tertullianus, verum Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, eum primum iuberet censum, descriptionemque fieri; hebdomada, & quæ Daniels, ita ferè connumerat, vt Tertullianus, passimque Christum quinto decimo anno Imperij Tiberij, dum ageret annum 30. quauis in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius vero ab vtroq. dissentit, & 10. anno imperij Augusti existimat Daniels vaticinium in Pyrcano vltimo Iudæorum Sacerdote completum, & hebdomadas facere annos 483. Ita in annorum ratione nihil est constans, neque certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de ciuitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in compend. & inter nostros neotericos Finam, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctissimo Scrutinio scripturarum.

^e Adoptione intellige. Erat enim filius Liuiæ vxoris ipsius, & Caij Drusi Neronis.

^f Sic Eusebius vel 21. (inquit) vt aiunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. aduersus Iudæos eitantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicæus an. 22. mens 7. dies 5. Sic Zonaras nisi quod dies 7. habet.

^g De hoc ita Eusebius in Chron. Tiberius multos Re-

ges ad se, per blanditias euocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cuius in prouinciam versam Mazacam nobilissimam ciuitatē Cæsaream appellari iussit: Lege vero ex m. f. Cuius regno in prouinciam, verso, &c. Hæc de re scribit Tacitus, & Dion in Tiberio.

^h De die & anno mortis Christi, varia Sanctorum sunt sententia, vt apud Tertull. aduersus Iudæos, Clementem, & Eusebium, ceterosque antiquos Patres, quæ omnia Onofrius Pæuinus Augustinianus in vnum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. comment. in Fastos.

ⁱ Dion in Tiberio Caligula cognomen propterea huic datum scribit quod quū fuisset magna ex parte in exercitu educatus, Caligis militibus pro vrbis vreretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionē ab vsu caligarum, vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.

^k Eusebius, Clemens, Nicephorus, & Casiodorus ann. 3. mens. 10. Iosephus lib. 2. belli Iudæici c. 10. ponit ann. 3. mens. 6. Aliter lib. 19. antiquit. c. 2. Extinctus est (inquit) Caius quarto imperij sui anno, minus mensib. quattuor. Tertull. aduersus Iudæos an. 3. mens. 8. dies 13. ponit.

^l Græcè, an Hebraicè scripserit Mattheus quari solet. Hieronymus in catalogo. Hebraicum, inquit Euangelij eius habetur vsque hodie in bibliotheca Cæsariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similiter Eusebius lib. 3. histor. Ecclesiast. c. 18. & lib. 4. cap. vltimo. Nazianzen. etiam Irenæus & Nicephorus ca. 45. lib. 2. testantur eum patrio sermone Euangelium suum scripsisse.

^m Nicephorus agnoscit annos dimittat 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Iosephus lib. 20. c. 10. antiquit. imperasse scribit ann. 13. mensibus 8. diebus 20. Sicut Dion & Zonaras. Suetonius simpliciter ait, eum decimoquarto imperij anno excessisse. Euseb. & Casiod. numerant an. 13. menses 9. dies 28. Tertull. annos 13. menses 7. dies 20.

ⁿ Eusebius lib. 2. histor. Ecclesiast. c. 5. & 16. Niceph. lib. 2. c. 15. & 16.

^o Sic Eutropius, Sueto. Chronicū Græcum, Ado. alij. Euseb. an. 14. mens. 7. dieb. 28. Epiph. an. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. an. 13. mens. 1. Dion Nicæus vixisse ait an. 30. regnasse 13. mens. 8. biduo minus. Paulus Orosius li. 7. principatū inquit acceptus est, māsītq. in eo annis nō plenis 14. Tertull. contra omniū sententiam vndecim tantum annos mens. 9. dies 13. ponit Casiod. an. 13. mens. 7. dies 27.

^p Dion in eius vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed cū alia huic simili, ad quam alludens, dicebat se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiose, & Sueto.

^r Ita Niceph. lib. 2. c. 36. Chrysostomus lib. 1. aduersus vituperatores vita monastica. Res gestas Petri cū Simone Maggo conscripsit Linus Thufcus.

^s Mores & mortem Seneca ita describit Dion in Nerone, nescio an verè & vtraq. maximè aliena fuisse à viro philosopho: Quam enim Tyrannidem, inquit, improbarer, Tyranni præceptor erat: quumq. insultaret ijs, qui cū principibus versarentur, ipse à palatio nō decebat: assentatores detestabatur, quum ipse Reginas coleret, & libertos: diuites reprehendebat is, cuius facultates erant aureorū tricies centena milia: quūq. luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes & pares inter se in quibus cœnabat. Mortuus deniq. est, contra quam philosophum decebat, animo abiecto atq. imbecillo.

^t Ante Vespasianum imperauerunt Galba, Otho, & Vitellius annū vñū mens 9. teste Eusebio: qui propterea forte etiam

ab Isidoro omittuntur, & ab Orofio, quod Plutarchus in Galba hos non tam Romani Imperij, quam comedia cuiuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione, Galba imperauit menses 9. dies 13. Orho dies 90. Vitellius annum vni dieb. decē exceptis. Ex Clemente vero, Galba menses 7. dies 6. Orho menses 5. diem vnum, Vitellius menses 7. diem vnum.

v Eusebius, Nicephor. Chronicon Gracum, & Castiodorus annis 9. mens. 11. dieb. 22. Epiphanius annis 9. mēf. 7. diebus 12. Dion annis 10. diebus sex minus: sic & Zonaras Orofius nono principatus anno profluitio mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11. regnasse. Cedrenus annis 10. dieb. 8.

x Sic Eusebius: Titus Iudæa capta, & Ierosolymis subuersis, sexcēta millia virorū interfecit. Iosephus vero scribit vnde cēta cētena millia fame, & gladio perisse & alia centum millia captiuorum publice venundata: hac Eusebius.

y Suetonio & Dion regnauit annis 2. mensibus totidē diebus 20. Eusebio annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2. mens. 8. diebus 20. Nicephoro, Castiodoro, Beda. & alijs annis 2. mens. 2. Epiphanius ann. 2. mens. 2. diebus 2. cum Isidoro Orofius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus ann. 3.

a Dion in huius vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quam diu principatū tenuit, nullū interfici iussit sed nec alius quisquam sub eius imperio morte affectus est. De crimine impietatis nunquam cognouit, neq. permisit alijs vt cognoscerēt: Nemo enim, inquit, iniuria me afficere aut insequi cōtumelia potest, propterea quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero quæ falso de me dicuntur, prorsus negligo.

b Suetonius memorabilem, inquit, meritoq. laudatam vocē dedit: Amici diem perdidit.

c Euseb. annis 15. mens. 5. sic Epiph. Castiodor. & Niceph. Suetonius simpliciter decimo quinto imperij anno mortuū asserit, sicut Orofius. Dion Nicæus regnauit, inquit, an. 15. dieb. 5. Zonaras an. 15. mensib. 11.

d Eusebius: Primus Domitianus Dñm se, & Deū appellari iussit. Idem Dion. Suetonius: pari, inquit, arrogancia, cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolā, sic cepit, Dominus & Deus noster, sic iubet: vnde institutum posthac, vt ne scripto quidē, ac sermone cuiusquam appellaretur alicēr.

e Hac fuit secunda Ecclesia persecutio: prima enim fuit sub Nerone, de qua Eusebius lib. 3. historia Eccles. c. 13. & Aug. lib. 18. c. 5. 2. de ciuit. Dei, & Paulus Orofius lib. 7. & Alex. Monachus libello ἱς ἐπεὶ τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων, qui in bibliotheca mea est nondum editus.

f Eusebius anno vno mens. 4. Sic Nicephorus, Castiodorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras. Dion, Eutropius, Beda, Ado, & alijs 9. dies adiiciunt.

g Mores huius elegāter Xiphilinus ex Dione depinxit: statuas, inquit, aureas, aut argēteas sibi fieri vetuit, bonaq. quæcūq. adhuc inuenta sunt in palatio, restituit ijs, quibus ea Domitianus per iniuriā ademerat. Ciuibus Romanis, qui in summa forent egestate, agrū dedit, ad aureorū sexcēta millia: eius agri emptione, diuisioneq. quibusdā viris Senatorij ordinis imperata. Quumq. egeret pecunia, magnū numerum vestium, multaq. vasa argentea, atq. aurea, & reliquam supellectilem, non modo de priuatis suis, sed etiam de principalibus rebus, multa etiam prædia multaq. domos, atq. in summa omnia, præter ea, quæ necessaria erant, vendidit. Neq. verò in pretijs harū rerū sordidus, sed in hoc ipso benignus erga multos & liberalis fuit. Hac Dion, qui & alia ad-

iungit, quæ summam huius viri moderationem arguunt.

h Sic Epiphanius, Chronico Gracū, Orofius, cū alijs. Euseb. an. 19. mēf. 6. vt Nicephorus, & Zonaras, Clemens, d. ann. 19. mens. 7. diebus 15. A Dione, Eutropio, Beda, Cedreno, & Adone ponitur anni 19. mēf. 6. dies 15. vt & Castiodor.

i In alio m. serat: Asiā, Babiloniā, & Arabiā cepit: Eusebius ita: Traianus, victo Rege Decebalo, Daciā fecit prouinciā. Heberos Sauromatas Asraēnos (lege Adiabenos) Arabes Bosphoranos, Colchos in hdem accepit, Seleuciā & Ctesiphōtē & Babilonē occupauit. Quod autē pro Asraēnos Adiabenos legam facit

Diō apud Xiphilini, qui ait: hūc Adiabenem cūmē, quæ pars Assyria ad Ninū pertinet, in potestate sua redegisse. Fuit autē Traianus, vt est apud Xiphilini, a Nerua Cesar & Imperator factus, quū tamē ipsi propinqui nō deessent. Neq. enim ille cōiūctiōne sanguinis anteposuit publicæ vtilitati. Neq. rursus eū deterruit quod Traianus homo Hispanus, nec Italus erat, nec Italicus, quodq. ante eū nemo alterius nationis Imperiū Romanorū obtinisset, de Traiano præter alios ex antiquis scripsere: Diō, Sextus Aurelius, Eutropius, Sextus Rufus, Ammianus Macell. lib. 14. Plinius in panegyrico, & lib. 1. epistolarū.

k Postquā (inquit Dion) Romā venit, multa fecit ad emendandū, corrigendūq. statum Reip. atq. in gratiā bonorū, quorū in primis curā gessit: nā ciuitati bus Italiæ multa largitus est. ad educationē libero rū in quos magna beneficia contulit. Et mox: Traianus, inquit, nulli inuidebat, perdebatq. neminē: bonos omnes ornabat honoribus, & dignitatibus augebat, ex quo fiebat, vt neq. timeret quēquam, nec haberet odio. Nullā fidē habebat calūniatoribus, nulla ira tenebatur, abstinēbat ab aliena pecunia, non minus quā ab iniquis cædibus, magnos sumptus fecit, belli pacisq. temporibus multa eaq. apprīmē necessaria ædificauit. Lege apud eūdem plura, quæ huius viri mores vitamq. commendant.

l De hoc ita Spartianus: Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picētibus, posterior ab Hispaniēsisibus. Siquidem Adria ortos maiores suos, apud Italicam Scipionum temporibus refedisse, in libris vitæ suæ Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus, cognomento Afer, fuit cōsobrinus Traiani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. Dion. quod erat municeps Traiani dicit.

m Sic Eusebius, Orofius, Nicephorus, alijs. Dion, & Zonaras. ann. 20. mens. 9. Eutropius ann. 21. mens. 10. dieb. 20. & ita Castiodorus, nisi quod diem aufert. Libellus de vitis Imperatorum ann. 21. mens. 11. vt Spartianus, Cedrenus an. 24.

n Dion, Æliam, inquit, Capitolinam appellauit, & coloniam deduxit: & vbi templum Dei fuerat, alterum Ioui ædificari curauit, Iudæis grauius ferentibus, quod externa gentes in sua vrbe habitarent, sacraq. peregrina in ea fierent.

o De Basilide hæretico Euseb. li. 4. hist. Eccles. c. 7. & Irenæus lib. 1. c. 27. August. de hæresib. Niceph. diuersis in locis.

p Sic Epiphanius: Eusebius vero ann. 23. mens. 3. Orofius & ex eo Ado Viennensis annis 20. & non plenis tribus imperasse tradunt, Eutropius 23. integros agnoscit, vt Chronicon Gracum. Nicephorus 22. tantum, mens. 3. Libellus de vitis Imperatorum nup̄ sub Aurelij Victoris nomine Antuerpiæ editus 20. dumtaxat agnoscit: contra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.

q Fortē legēdum ex Eusebio, & Paulo Orofio li. 7. c. 9. Valētinus & Cerdo magister Marcionis. Quāuis cōstat

ex eodē Euseb. li. 4. hist. Eccles. c. 10. Marcionem & Cerdonē, eodem tempore Romæ peruersa sua dogmata disseminasse.

r Hic cognomento Philosophus fuit vir bonus, vt ait Dion, quippe in quo nihil ficti, simulatque inesset. Hunc Orofius annis 14. tantū imperasse ponit. Euseb. Beda, & Ado, ann. 19. mens. 1. Niceph. ann. 19. mens. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.

s De hac hæresi vide Eusebium lib. 4. cap. 27. histor. eccles. & Irenæum lib. 1. aduersus hæres. cap. 9. dicunturque Encratite quasi continētēs, postea Seueriani à Seuero Tatiani successore appellati. De quibus vide præterea Nicephorum lib. 4. Eccles. histor. cap. 4. & cap. 11.

t Sic Eusebius, Orofius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alijs. Eutropius verò ann. 12. mens. 8. Dion. ann. 12. mens. 9. dieb. 14. vt Clemens & Zonaras, Cedrenus. 14. dies omittit.

v Eusebius, Epiphanius, Nicephorus & alijs 6. tantum menses ponunt, Eutropius 81. dies. Dion 57. vt etiam Zonaras, & Cedrenus.

x Ita Eusebius sed aliter Capitolinus: Pertinax, inquit, neque vxoris Augustæ appellationem recepit, & de filio dixit: quum meruerit.

y Ante Seuerum Pertinacem, ponendus erat Didius Saluius, Iulianus, qui vt tradit Dion, imperauit dies 66. seu, vt Eutropius, & Orofius, mens. 7.

z Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, alijsque penē omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion, annis. 17. mens. 8. dieb. 3. Zonaras in Dione annos legis. 16. in diebus, & mensibus et alioqui par. Cedren. ann. 17. mens. 8.

a Tempore Titi Cn. Iulius Agrippa primus Romanorum Britannia circumfusam vndiq. mari cognouit. Dion in Tito.

b De Symmacho. Eusebius lib. 6. eccles. histor. cap. 13. vbi de Narcisso, & Origene celebris sit mentio.

c Antoninus Caracallus dictus, vt scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitauit in modum penulæ. Id barbarum discissumque, & consutum erat ex multis partibus, coq. indutus erat semper, ex quo Caracallus cognominatus est: iussitque militibus, vt se eodem genere vestis induerent, vide Eutrop. & alios. Nouerca eius appellabatur Iulia, ex Eusebio & Dione, & alijs.

d Sic Epiphanius, Nicephorus, & alijs. Spartianus & Cedrenus an. 6. vt & Eusebius, c. Eutropio. Orofius in imperio menses, ait annis non plenis. 7. Dion. 6. mens. 2. diebus aliquot.

e Ita Eusebius, Niceph. Orofius, alijs. Dion & Zonaras anno. 1. mens. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. mens. 2. pessimē Cedrenus ann. 8.

f Eusebius Chronico: Macrinus occiditur in Archelaidē: Herodianus, in Chalcedone Bithyniæ vrbe. Verū Diō de eius morte sic habet: Chalcedonē nauigauit, ibiq. remansit: eō venere milites missi à Pseudantonino, a quibus comprehensus perductus est in Cappadociā: vbi postquam intellexit filium suum captum esse, deiecit se ex vehiculo (nec enim vinctus erat) fregitque humerum: nec ita multo post occisus est.

h Ita Eusebius, Nicephorus, Orofius, alijs. Eutropius ann. 2. mens. 8. Dion, ann. 3. mens. 9. dieb. 4. Herodian, ann. 6. Zonaras & Cedren. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.

i Eusebius Chronico: Antoninus Romæ occiditur tu multu militari cū matre Semafyra. Semiamira, Læpridius, Soenida, Herodianus, Semea, Eutropius.

k Sic plerique omnes: vnus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dies 8. Cedrenus ann. 13. mens. 8. Zonaras 10. tantum annos habet.

l Euseb. in Chron. Alexand. Xerxē Regem Persarū gloriosissimē vicit, vbi ex Læpridio & Herodiano, Atta-

xerxē videtur legendum, sicut & in Orofio, & Castiodoro

m Sic Eusebius, Niceph. Chronicon Gracum, & alijs. Eutropius ann. 3. & diebus aliquot. Zonaras & Cedrenus, nescio quomodo, ann. 6.

n In alio erat: militari cohorte: verū censui legendū: ex militari corpore, autoritate Eusebij: sic enim inquit, primus ex corpore militari, & aliorum codicum.

o De hac persequutione præter alios scribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus τῶν ἐπιτομῶν τῶν ἁγίων.

p Ita Eusebius, Niceph. Paulus Eutropij interpolator, Orofius, atque alijs omnes.

q In alio m. est Flavianus, verū id lego Zepherino accidisse apud Eusebium lib. eccles. hist. c. 21. & apud Niceph. lib. 5. c. 26. Idē etiā Fabiano euenisse refert Aymon lib. 6. c. 10. In m. f. etiā vbi Flavianus legitur post dictionē ordinatur, adijcitur: Licet quidā hoc verū de Zepherino adfirmēt.

r Sic Eusebius, Nicephorus, Orofius, Cedrenus alijsq. penē omnes. Zonaras à quibusdam traditum ait annos 5. imperasse à nonnullis 6. & totidem menses.

s Sic Chronicon Gracum m. f. Eusebius verò, Nicephorus, Ado, & alijs annum vnum ponunt, & 3. menses Eutropius ipsum cum filio imperasse tradit biennio: Orofius triennio: Castiodorus biennio, mensibus 4.

t Beda ac ceteri ferē omnes 4. menses adiiciunt. Nam quod in Nicephoro legitur imperasse vno dumtaxat anno, & mensibus 4. sine mendo non puto: vt liquet ex enumeratione Consulium, apud Castiodorum.

v De Nouato hæretico scribit Eusebius lib. 6. eccles. histor. cap. 33. & Pacianus epistola tertia ad Symphor. & Socrates lib. 4. cap. 23. qui in concilio Romano condemnatur: vt constat ex Eusebio lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cypria. lib. 2. epist. 1. & lib. 4. epist. 2.

x Sic & in Eusebio scribendū, testis est Zonaras, in Claudio: pro quo nunc legitur ann. 1. mens. 9. vt in Nicephoro. Eutropius intra biennium morbo perisse ait.

y De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. histor. Eccles. c. 25. Epiphanius, hæres. 69. & in concilio Antiocheno conuictus est. Aymon. lib. 7. c. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.

z Ita Cedrenus: verū Eusebius, Nicephorus, Orofius, Eutropius, & Zonaras imperio sex annos potitum tradunt, paucis mensibus exceptis.

a Eusebius in Chronico sic habet: Aurelianus cū aduersus nos persequutionē mouisset, fulmen iuxta eū, comitesq. eius ruit: ac nō multo post inter Constātinopolin, & Heracleā in Cænophorio viæ veteris occiditur. Flavianus Vopiscus ita: cum iter faceret apud Cænophorium mansione, quæ est inter Heracleā, & Byzantium, malitia notarij interemptus est. Vide præterea de eius morte Euseb. lib. 7. eccles. hist. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis interisse scribunt.

b Ab alijs sex menses ei assignantur, à Cedreno anni 2.

c Menses 4. Eusebius, Niceph. Eutropius, Orofius, alijsq. adiiciunt. Zonaras non integris sex annis imperasse scribit.

d De hæresi Manichaorum à Mane Persa exorta scribit Eusebius, lib. 7. eccles. histor. cap. 25. Hilarius de Trinitate lib. 6. Cyrillus Catechis. 6. Epiphanius, hæres. 66.

e Eusebius Chronico ita habet: Carinus prælio victus, apud Murgū occiditur: Vopiscus apud Murtium.

f Sic Eusebius, Niceph. Orofius, alijs. Cedrenus 22. Aurelius victor. 25. non sine mendo, vt liquet ex supputatione Consulium, in Castiodoro.

g Eusebius Chronico, Galerius, inquit, biennio Augustus

gustus imperium tenuit, mox cum alio annis sex.
 Eusebius, Beda, & Ado 10. menses addunt. Nicephorus
 31. annos habet. Chronicon Græcum m. f. 30. ann. & men-
 sem 1. Ex Aurelio Victore colliguntur anni 32. Cedrenus
 trigesimo tertio imperij anno mortuum scribit. Aurelius etiã
 Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentariũ,
 & Galerium Maximinum, & Alexandrum.
 De baptismo Constantini. prater Eusebium, & Zonaram,
 initio tomi 3. scripsit copiose Cedrenus, in eius vita. Quod
 fuerit à Syluestro sanctissimo Romæ Papa baptizatus septimo
 imperij sui anno, & à lepra liberatus, refert Niceph. lib. 7. cap.
 45. Ambrosius verò de obitu Theodosij, quod in vita extremo
 baptisni gratiam obtinuerit, affirmat. Idem testatur Ale-
 xander Monachus lib. de inuentione salutaris crucis, quem
 Nicomedia obijisse ait, hoc oportune adeptum, vt in lordane,
 quod summo petere desiderauerat, baptizaretur, quam senten-
 tiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, vt au-
 ctor est Nicephorus lib. 8. cap. 54. quibus consentiunt Ruffi-
 nus, Orosius, Casiodorus, & alij.
 An crux, in qua salus nostra, vitæq; auctor pendit, ha-
 buerit quattuor brachia: & an corpus Domini nostri, quat-
 tuor fuerit clauis transfixum, disputat piè & eleganter Lu-
 cas Episcopus Tudensis Hispanus aduersus Albigenes, quem
 m. f. in bibliotheca habeo. De eius inuentione Alexand. Mona-
 chus nondum editus, qui apud me est Græcè m. f.
 Hanc sententiam doctè refellit Cedrenus in compendio
 histor. in vita Constantini.
 Sic Orosius, Niceph. Cedren. & Chronic. Græcum. Hiero-
 nyminus in suo ad Eusebium Chronico, menses. 5. diesque 12.
 addit. In Adone ponuntur anni 18. menses. 5. dies 14.
 De morte Arrij Ruffinus lib. 10. eccles. histor. cap. 13.
 & Cedren. cum Epiph. lib. 2. contra heres. sic inquit: noctu
 Arrius ad sellam progressus, necessarii oneris de-
 ponendi gratia, crepuit, quæ admodum & Iudas quon-
 dam. Idem Theodoretus lib. 1. eccles. histor. cap. 14.
 Hieronymus Donatum vocat præceptorem suum multis
 in locis; præsertim in commentarijs in eccles. cap. 1. in illud:
 quid est quod fuit: & in Apologia, aduersus Ruffinũ. Et
 scripsisse commentarios in Virgilium ait.
 Postea Melphin ossa Andreæ Apostoli translata sunt. Ca-
 put Pio secundo Romam allatum, & in basilica D. Petri col-
 locatum.
 Consentit Nicephorus, & Chronicon Græcum. Hierony-
 mus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab alijs annis 2. mens. 8.
 regnasse traditum ait. Orosius. 1. ponit imperij annum, &
 mens. 8. Paulus Diaconus 3. imperij anno extinctũ asserit.
 De morte Iuliani varia sunt opiniones, vt est apud Niceph.
 lib. 10. cap. 24 & Hieronym. in additionibus in Chronicon
 Eusebij, & Zonar. lib. 2. & Cedrenum, & Aimonem de Chri-
 stianarum rerum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. c.
 30. Itaque postquam à Ctesiphonte castra mouit, dolo cuius-
 dam transfugam in desertum perductus, cum vi sitis, & ardore
 solis, atque in super labore arenarum confectus, periret exer-
 citus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per va-
 sta deserti incantans euagatur, ab obuio quodam hostiũ equi-
 te, conto iectus, interijt.
 Menses. 8. Hieronymus, & Orosius. 9. Niceph. Cedrenus
 amplius 15. dies ponunt. Chronicon Græcũ mens. 10. dies. 15.
 Cedrenus ait edictum per totum Romanum imperium
 emississe, idem Niceph. lib. 10. cap. 39. Ammianus Marcellin.
 Christiana legis studiosum fuisse asserit.
 Sic & Chronicon Græcum εὐαγγελιστὴν, inquit, ῥωμαίων
 ἡ δ' αὐτὸς θεολόγος εὐαγγελιστὴν ἔτη 18. Niceph.

ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio mansisse
 ait annis 11. Cedrenus Valentinianum 11. annis imperasse,
 Valentem, postea triennio, scribit.
 In alio m. f. erat, sed Fridigeri Alaricus superas:
 verũ corruptè, vt constat ex Eutropio in Valente, qui Atha-
 laricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat.
 Eutropius lib. 12. in Valente, Vlfias Episcopus Arrianus
 qui moratus sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio &
 Aëtio Arrianis. Niceph. lib. 11. cap. 48. eum vocat Vlfilam,
 Rodericus Toletanus in sua historia Gudilam lib. 2. cap. 1.
 Ado Vlfilam. Sunt qui Gulsiam, & Gulsiam.
 Concilium Syrmienſe aduersus eum congregatur Ni-
 ceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. c. 5.
 & 6. A Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.
 Ruffinus lib. 10. cap. 25. Augustin. lib. de here. cap. 54.
 Hieronym. in 4. Osee. Aduersus eum scripsit Basilus, & pri-
 mum Concilium Constantinopolitanum in eum est habitum
 Damaso P. M. De heresi Apollinaris, est apud Augustin. here.
 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.
 Concordat Orosius, Prosper, Paulus Diaconus, Zonaras,
 & alij. Ado 7.
 De Prisciliano vide D. Augustinum lib. de heresi, heres.
 7. & Hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo: Leonẽ
 Papam epist. 93. Seuerum Sulpitiũ lib. 2. eccles. historia. Cõ-
 cilium Toletan. 1. & Bracarenſe: vbi eius errores, & impi-
 tas recensentur.
 In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo ex sup-
 putatione Coss. qui apud Casiodorum recensentur. Prosper
 7. tantum ponit. In Etymologijs m. f. codd. nunc 6. nunc
 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.
 Conuenit Prosper, & ipse in Etymologijs. Eutropius lib.
 13. mansitque in imperio annis vndecim, cum iam in Orientis
 partibus sex annis, Gratiano largiente, & simul imperante
 regnasset. Idem Paulus Orosius lib. 7. cap. 35. Idem Paulus
 Diaconus lib. 13. in princip.
 De isto Eugenio Grammatico, & litterarum doctore,
 postea milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Ioanne au-
 tem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11.
 cap. 32. & 19. & Prosperum cum Zonara, & Paulo Dia-
 cono lib. 13.
 Ita Prosper, Casiodorus, Sigibertus, & Tudens. Nice-
 phorus addit mēf. 3. Cedrenus, & Chronicon Græcũ 14. annos
 ponit. Epitome Chronicorũ Seueri cognomẽto Sulpitiũ, qua
 apud me est m. f. 12. tantum agnoscit. Paulus Orosius lib. 7.
 cap. 36. post patris excessum 12. annis regnasse affirmat.
 Ex Sozomeno lib. 7. cap. 25. constat Sanctum Donatum
 Eudreæ, in Epiro fuisse Episcopum, & Nicephoro lib. 12. cap.
 45. vbi Eudreæ, in Epiro dicitur Episcopus.
 Ita Casiodorus, Tudens. Ado, & ipse in Etymologijs. Si-
 gebertus annum vnum detrahit: Prosper vnum adjicit.
 Ita Casiodorus, Paulus Diaconus, Tudens. & alij.
 Sigibertus tradit eum vtrique regno solum 3. annis imperas-
 se, posteaq; sibi Valentinianum Placida amita sua, ex Con-
 stantio, filium adsciuisse, cum eodemq; alijs 24. annis regnas-
 se, qui simul collecti nostrum numerum explent, Prosper 30.
 annos ponit. Beda 26. Martinus Polo 27. vt noster hic.
 Ita Paulus Diaconus, Sigibertus, Tudens. & alij. Cas-
 sidorus cũ Cedreno 7. Ado Viennensis. Martianus, inquit,
 Imperator obiit sexto imperij sui anno, sexto mē-
 se completo.
 In alio m. f. Theudoricus, August. & Sigibertus,
 Theudoricus, similiter Ado Viennensis, Rodericus Tole-
 tanus lib. 2. cap. 8. Theudoricus.

Ita Nicephorus, Casiodorus, Paul. Diacon. Sigibertus,
 Palmerius, & alij. Beda cum Cedreno 17. Zonaras. 18.
 Nicephorus lib. 18. cap. 45. Ducem huius heresis facit
 Seuerum Antiochenum, & subdit Acephalos ob eã causam
 sic dictos, quod sub Episcopis non essent.
 Ita Nicepho. Casiod. Ado, & alij. In Sigeberti Chroni-
 co scribitur. 19. annis regnasse. Sunt qui dicunt ann. 17. mens.
 6. Consule Chronicon Mercatoris, & Onuphrij fastos. Cum
 Isidoro faciunt Græci nostri annales εὐαγγελιστὴν Ζέρον αὐ-
 τὸν 78908 ἔτη 13.
 Gotfridus in Pantheo, historicus non indiligens, Con-
 radi III. à sacris scrinijs præfectus Chron. part. 16. versibus
 id extulit.
 Zeno pater patriæ regna paterna tenet,
 Inclytus eius erat Leo filius, vnicus hæres,
 Militia validus, prælia sæpe gerens
 Ille necem quæsiſſe patris falso reputatur.
 Zeno pater, cui dicta patent, iubet, vt moriatur,
 Mater ab oppositis obuiau arte fatis, &c.
 Cedrenus eo, inquit, tempore reliquæ B. Apo-
 stoli Barnabæ inuentæ sunt. In Cypro iacebat ca-
 dauer id sub arbore ceraso, euangelium, quod S.
 Matthæus composuerat, in pectore gerens. manu
 Barnabæ scriptum.
 Sic ipse in Etymologijs, Tudens. & Ado, cũ Paulo Dia-
 cono. Nicephorus verò, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zon-
 aras 3. Euagrius lib. hist. 3. cap. 44. imperij anno vigesimo se-
 ptimo, mensibus, & diebus 3. additis, excessisse trauit. Con-
 sule Onuphrij, Godofredus anno imperij 28. fulmine icũ in-
 terijſſe scribit. Pöponius Latus ponit ann. 24. mēf. 2. dies. 29.
 Legendum, contra omnium exemplarium scripturam, hi-
 storia veritate cogente, Barbam quoque quidã Arria-
 nus Episcopus, dum contra regulã fidei baptizans,
 dixisset: baptizo te Barba, &c. Ex Paulo Diacono lib. 15.
 Ceterum, inquit, Deuterius Episcopus Arrianorum
 Byzantij baptizans quendam virum Barbam no-
 mine, cum contra regulam fidei, &c. & Cedren.
 Sic Beda, Cedrenus, Chronicon Græcum, Palmerius, &
 alij Nicephorus 3. menses adiungit. Zonaras 20. dies, Mar-
 cellinus, Theodorus Lector, & Euagrius lib. 4. histor. c. 9. ann.
 9. dies 23. Sigibertus anni. 10. Paulus Diaconus. 11.
 Ex Eudoxia Valentiniani Principis filia, qua Trasemũ-
 do nupsit, ex quo Childericus suscepit.
 Conuenit Tudens. Ado, & ipse in Etymologijs. Sigeber-
 tus 30. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. adiu-
 git. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies 13. Paulus
 Diaconus 38. ann. mens. & dies omittit lib. 16.
 Isidorus de viris illustribus in Iustiano: De synodo
 Chalcedonẽsi. Tria capitula dãnare contendit, id est,
 Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, & rescripta
 Theodoret, & epistolã, que dicitur Ibẽ Edef. Epif.
 Narses Eunuchus, Cubicularius Iustiniani, Exarchus
 Italiae factus Paulus lib. 16. & Ado.
 Iustinus minor Sigeberto 12. annis imperauit Nicepho-
 ro 12. ann. mens. 2. dieb. 20. Zonara, & Cedreno ann. 13.
 Tempore Iustini sub Vigilio Papa congregatum est con-
 cilium Constantinopolitanum: verum nõ intelligitur, nisi de
 prima synodo Constantinopolitana 150. Patrum sub Theo-
 dosio seniore celebrata, in qua Symboli forma data est, quam
 tota Græcorum, & Latinorum predicat confessio in ecclesijs.
 Vide de hac re Valafridium, de rebus eccles. cap. 22. & con-
 cil. Toletan. 4.
 Conuenit Beda, Ado, & ipse in Etymologijs, Cedrenus;

& annales Græci ann. 4. Zonaras, ann. 4. mens. 10. dies 8.
 Niceph. ann. 5. Sigibert. & Tudens. ann. 6. De varietate an-
 norum Tiberij, Continus in notis ad Nicephori chronologiam
 disserit.
 Concordat Sigibertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20.
 mens. 4. Cedren. ann. 20. mēf. 3. die. 2. Palmerius an. 20. sic Ze-
 naras, & ipse Niceph. eccles. hist. similiter Pöponius Latus.
 Leandri vitã describit. D. Isidorus libello de viris illustribus.
 Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudens. & alij. O-
 nuphrij ann. 8. mens. 4. dieb. 9.
 Antiquis quattuor aurigantiũ, teste Casiodoro, factio-
 nes à colore nominatae fuerunt, Veneta, Prasina, Alba, Rosæa,
 quibus, vt scribit Suetonius, duas alias addidit Domitianus,
 alteram aurati, alteram purpurei panni. Igitur id genus ho-
 minum seditiosorum à coloribus nomina accepit. Xiphilinus
 in Caligula tradit huic Imperatori aurigam quendam, à co-
 lore vestis viridis, Prasina appellatũ, maximè in delicijs fuisse.
 Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus fidei Catholi-
 cae propugnator, & cultor acerrimus, Gundimari Regis suc-
 cessor Concilium quartũ Toletanum, qua magna synodus ap-
 pellatur, congregauit: vbi cap. 55. dicitur: temporib. religiosissi-
 mi Principis Sisebuti Iudeos ad fidem Christianam coactos
 fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura rerum scripsit.
 In alio m. f. erat quinto: verum malè cum ex Isid. ipso
 in historia Gothorum constat, Sisebutum Heraclij anno 2. ad
 publica gubernanda euectũ. Obserua autem esse quosdã, qui
 existimant, Isidorum bis Chronicon suũ edidisse, primò vsque
 ad annum quintũ Heraclij, & quintũ Sisebuti, nepe ad annũ
 mundi 5814. deinde vero additis ann. 13. vsq. ad 18. Hera-
 clij, & 7. Suintil. nepe ad annũ ab orbe condito 5827. In
 multis exemplarib. primũ inuenio conclusionẽ huius Chroni-
 ci: In exemplari autẽ Sorienſi, quod omnũ antiquiss. est, du-
 plex eius conclusio legitur, prior quidem, quã nos posuimus,
 posterior verò hoc modo: Heraclius dehinc 18. agit im-
 perij annũ, cuius initio Sclau, &c. Fiunt igitur ab
 exordio mundi vsque in præsentẽ aram 665. hoc
 est in anno 18. imperij Heraclij, & 7. religiosi
 Principis Suintilani 5826. Residuum seculi tem-
 pus, &c. vt supr. Vasa lib. 1. Annaliũ Hispanicorũ
 capit. 4. affirmat se inuenisse Chronicon Isidor. vsq. ad 5.
 annũ Suintilani, qui fuit annus Domini 626. Est etiã apud
 me Chronicon Isidori m. f. diuersum ab omnibus alijs conclu-
 sionẽ habens. Verũ de hac duarum editionũ opinione dicam
 quod sentio: Existimo Chronicon hoc D. Isid. semel dũtaxat ab
 eo euulgatũ fuisse, cum in præfatione dicat (vt in antiquiss.
 quibusq; & emendatis imis exemplarib. legitur) se scribere
 vsq. ad Sisebuti tẽpora: aliquot vero annis post, librum Ety-
 mologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cuius lib. 5. cap.
 37. vsque ad 5. (alias 7.) Suintilani annum, & Heraclij
 18. progreditur. Nam illud certũ est, Isidorum vltimò librum
 Etymologiarum ad Braulionis Casaraugustani petitionem
 scripsisse, vt testatur D. Illelfonsus in additione virorum illustri.
 Scripsit quoq; inquit, vltimo, ad petitionẽ Braulio-
 nis Casaraugustani Episcopi, librum Etymologia-
 rum; quẽ cum multis annis conaretur perficere,
 inexplẽto opere, diẽ extremum vltus est clausisse.
 Idem affirmat Braulio ipse in eius vita, aitq; opus hoc relic-
 tũ fuisse titulis, non libris distinctũ, quod postea ab ipso factũ est.
 Puto itaq; conclusionem, que est in Etymologijs, ab aliquo in
 Chronico translata, & vicissim Chronico in Etymologias: &
 in Chronico legendum vsque ad 5. Sisebuti annum, in Ety-
 mologijs vsque ad 7. Suintilani. Hęc mihi occurrunt: qui se-
 cus sentit, non reijcio eius coniecturam.

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

de Viris Illustribus

LIBER.

PRÆFATIO.

Quamuis ^a superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos scriptores, doctissimi annotentur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

^a Superius, id est, in Hieronymo & Gennadio.

I	Sixtus Papa Romanus.	XXIIII	Paschasinus Episcop. Siciliensis.
II	Macrobius Diaconus.	XXV	Iulianus Pomerius.
III	Philastrius Episcopus Brixien.	XXVI	Eugipius Abbas Lucullanensis.
IIII	Theodorus Episc. Mopsuestenus.	XXVII	Fulgentius Episcopus Ruspen. in Africa.
V	Osus Episc. Corduben.	XXVIII	Eucherius Episc. Lugdun. Fraciz.
VI	Toranius Rufinus presbyter Aquileien.	XXIX	Hilarius Episcop. Arelaten.
VII	Verecundus Episc. Africanus.	XXX	Apringius Episc. Pacen. in Hisp.
VIII	Victorinus Episcopus.	XXXI	Iustinianus Imperator.
IX	Itatius Episcopus Galleciæ.	XXXII	Facundus Episc. Hermianen.
X	Eusebius Episc. Dorolitanus.	XXXIII	Iustinianus Episc. Valentinus.
XI	Cerealis Episcopus Castellanen. in Africa.	XXXIIII	Iustus Episc. Vrgellitanus.
XII	Ferrandus Diaconus Carthagin.	XXXV	Martinus Episc. Dumienfis.
XIII	Petrus Episcop. Ilerden.	XXXVI	Auitus Episcop. Viennensis.
XIIII	Marcellinus presbyter.	XXXVII	Dracontius.
XV	Itatius Clarus Episc. Hispanus.	XXXVIII	Victor Episcop. Tunnensis.
XVI	Siricius Pont. Romanus.	XXXIX	Ioannes Episc. Constantinop.
XVII	Paulinus presbyter Mediolan. postea Episcop. Nolanus.	XL	Gregorius Papa Romanus.
XVIII	Proba vxor Adelphij.	XLI	Leander Episc. Hispal.
XIX	Ioannes Chrysofomus Episcop. Constantinop.	XLII	Lucinianus Episc. Carthagin.
XX	Sedulius presbyter.	XLIII	Seuerus Episcop. Malacitanus.
XXI	Possidius Episcop. Africanus.	XLIIII	Ioannes Episc. Gerunden.
XXII	Primasius Episcop. Africanus.	XLV	Eutropius Episc. Valentinus.
XXIII	Proterius Episcop. Alexandrinus.	XLVI	Maximus Episc. Cæsaraugustan.
			Hactenus Isidorus.
			Hinc Braulio Episc. Cæsaraug.
		XLVII.	Isidorus Episc. Hispal.

Cap. I.

SIXTVS ^a Episcopus Romanæ vrbis & Martyr, composuit ad instar Salomonis librum Proverbiorum, tam breui eloquio, ut in singulis versiculis singulæ explicentur ^b sententiæ. Cui quidem

opusculo hæretici quædam contra Ecclesiasticam fidem inseruerunt, quod facilius sub nomine tanti Martyris, peruersorum dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea, quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eundem librum ^c ab hæreticis, non à Sixto, fuisse dictatum.

Refel-

Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

^a Vel primus anno Christi. 117. Vel secundus ann. 257. hic, & qui sequuntur tredecim vsque ad Marcellinum, ex unico exemplari Fontis sancti, apud Galistum Cauriensis diœcesis descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui ab Osio incipiebant, & ex ipso, & Marcellino vnum fecerant caput.

^b Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronymus ad Ctesiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Iouinian. in quo deceptus Rufinus, & retractat Augustinus.

^c Ab hæreticis ait Gelasius 15. distinct.

na refulsisse refertur, ut prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hæreticorum errores. ^b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonenis Concilij, Iustiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoro Episcopis censuerunt. Dum constet, eum laudabilium virorum testimonijs clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit vsq. ad Imperium senioris Leonis.

^a Etiam laudatur à Theodoro Sozomeno & Euagrion, sed damnatur à synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. epist. 195.

^b Isidorus aliquot locis huius libri, nempe agens de Theodoro, Iustiniano imperatore, Facundo, & Victore Tunnensi, quin & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Iustiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse æquus Concilio quinto Oecumenico Constantinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrensis Episcopus, cuius multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi. 448. in Concilio hæretico Ephesino secundo (factione Dioscori Episcopi Alexandrini qui fuit hæreticus Eutyriamita) absentes damnati sunt, suisque ecclesijs pulsati. Vide Euagrium lib. 1. hist. eccles. cap. 10. Causa est addita, quod Theodoretus aduersus duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas vero ad Marin Perjam Epistolam hæud Catholicam misisset. Deinde anno 451. in Chalcedonenis Synodo generalis sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina synodus abrogata, & Theodoretus atque Ibas Episcopi ecclesijs suis restituti sunt. Euagr. lib. 1. cap. 4. & lib. 2. cap. vlt.

^c Inde magna Tragedia orta prouincijs & Imperatoribus ipsis diuersa sententibus de recipienda synodo Chalcedonenis, qua in hoc ipso Euagrion, & Liberato Carthaginensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta Synodo generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Iustiniano Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoretus aduersus Cyrillum & Iba Edesseni, epistola ad Marin Theodoricque Mopsuesteni Episcopi opera, qua in ea epistola valde laudabantur. hæc quidem grauitè à multis accepta sunt, quasi in eo Chalcedonenis Synodi auctoritas improbareretur. Euagr. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedonenis Synodo illos ecclesijs suis restitutos, simul illorum opera approbata fuisse existimauerunt. At distinguere auctores ab operibus valde oportuerat, ut docet Iustinianus Imperator in fidei sue professione, & Proclus Constantinopolitanus in epistola qua in ista Synodo Constantinopolitana recitatur. Inde postea diutina contentiones in ecclesia vigerunt, de recipienda hac Synodo Constantinopolitana. Cuius defensores ab aduersa parte per calumniam vocabantur hæretici Acephali, & impugnatores trium capitulorum Synodi Chalcedonenis. Itaque Ægyptus, & Africa, ut Liberatus, & Victor Tunnensis, nondum editus, testantur: Illyricum quoque, ut est apud Paulum Diaconum Aquileien. lib. 18. Romanis Pontificibus hoc concilium Constantinopolitanum probantibus aliquandiu resistit. Ausi etiam sunt hi duo auctores, Africani Liberatus Carthaginensis, & Victor Tunnensis Vigilio Papa imponere: illum opera Theodora Augustæ eorum trium capitulorum defensorem extitisse. Quæ calumnia ex tribus Vigilijs epistolis qua

Cap. II.

MACROBIUS ^a Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamento aduersus versutias hæreticorum capitula, de scilicet Dei Patris maiestate, & Filij Dei aduentu, eius Incarnatione, siue Passione, Resurrectione, & Ascensione in cælos, pari modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiecit etiã cætera ad vtilitatem vitæ, & disciplinæ religionis pertinentia, omnia hæc in centum distincta capitulis.

^a Apud Gennadium dicitur presbyter Afer, hæreticus, Donatianus, siue Montensis.

Cap. III.

PHILASTRIUS Brixienfis Episcopus, hic ^a longe ante beatissimum Augustinum edidit librum de hæresibus, singulas quasque demonstrans, siue quæ in populo Iudæorum ante Incarnationem Christi, fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Aduentum Saluatoris, aduersus Catholicam fidem exorta sunt, quas idem centum viginti octo esse describit, sicut de eo idem vir magnæ gloriæ ^b Augustinus & Doctor clarissimus meminit.

^a Anno Christi 380.

^b August. ad Quodvult Deum, de hæresibus.

Cap. IIII.

THEODORUS ^a Mopsuestenæ vrbis Episcopus, ita clare copioseque scientiæ doctri-

na refulsisse refertur, ut prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, aduersus omnium hæreticorum errores. ^b Hunc Acephalorum Episcopi in præiudicio Chalcedonenis Concilij, Iustiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoro Episcopis censuerunt. Dum constet, eum laudabilium virorum testimonijs clarissimæ ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit vsq. ad Imperium senioris Leonis.

qua in quinta Synodo recitantur, facile conuincitur, & ex his quæ patres in sexta Synodo falso de Vigilio censita queruntur. Hispaniam porro in Africanorū aliquando fuisse sententia suspicor ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortasse Isidorus hæc verba ex sui Victoris Tunmensis Chronico hausit, quo auctore libens vitur, vel certe sero ad Isidorum, & Hispanos peruenire potuit Constantinopolitana Synodi approbatio à Romanis Põsificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis facta. Prasertim cum ignorasse aliquanto tempore Hispania eius Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse adesse Vigiliam Papam Romanum audiuisset. Hinc factum puto, ut Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quattuor Synodos generales huius quinta Constantinopolitana iam pridem habita non meminerit, quam tamen Papa Gregorius eius equalis ceteris quattuor prioribus parem esse auctoritate definiuit. Plura leges in ipso Gregorio de huiusmodi defensoribus trium capitulorum, nempe 2. lib. Registri, Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3. epistol. 4. Nam vitiatum fuisse exemplar Synodi Chalcedonensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Regist. epistol. 14. & lib. 7. epistol. 52. Indictione 2.

^c Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, sub Theodosio iuniore.

Cap. V.

Osius Cordubensis ecclesie ciuitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentie viribus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de laude virginitatis epistolam pulchro ac disertissimo compta eloquio: composuitque & aliud opus de interpretatione vestium sacerdotalium, quæ sunt in Veteri Testamento, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In ^a Sardicensi etiam concilio, quæ plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est, post centesimum primum annum in ipso iam limine vitæ à fidei limitibus subruens, serpentis iaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & diues damna rerum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum homouision, quod simul cum Patribus sanctis ceteris ecclesijs sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore, damnauit: ^b cuius quidem vitam, ut meruit, confestim exitus crudelis finiuit.

^a Anno Christi 347.

^b Vide infra in Marcellino.

Cap. VI.

Toranius ^a Ruffinus scripsit ad quendam Paulinum presbyterum de benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia

A librum satis succinctum, & clara breuitate compositum. Hic autem iuxta mysticū sensum, ea quæ de Dan filio Iacob, scripta sunt, non rectè de Domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

^a Meminit Gennadius, vide Gelas. dist. 15.

Cap. VII.

Verecūdus ^a Africanus Episcopus studijs liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico duos modicos breuesq. libellos, quorum primum de resurrectione, & iudicio scripsit, alterum verò de penitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

^a Anno Christi 552. Verecūdus quidam Iuncensis Episcopus in prouincia Africa Bizacena defensor trium capitulorum, anno ante habitā Synodum Constantinopolit. quintam generalem iussu Iustiniani Imperatoris exul Chalcedone moritur. Hæc Victor Tunmensis narrat. Puto autem omnino hunc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porro huius Verecūdi, ipsum libellum de penitentia hexametris scriptum, cuius hoc est initium. Quis mihi mæsta dabit lacrymosis imbribus ora. Is liber Gothicis litteris descriptus fuit olim Ecclesia Ouetensis, postea apud Michaelē Kuzium Azagrium amicum meum, Rodolphi Imperatoris Secretarium.

Cap. VIII.

Victorinus ^a Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breuia: vnum aduersus Manichæos reprobantes Veteris Testamenti Deum, veramque incarnationem Christi contradicentes; aliū autem aduersus ^b Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt: vnum malum iustum creaturarū conditorem, & retributorem factorum: alterum bonum, animarum susceptorem, & indultorem criminum.

^a Victorini duo referuntur à Hieronymo, vnus Episcopus Pitabianensis Martyr: alter Rhetor Afer. Alij quoque duo à Gennadio, vnus Rhetor, & Poeta Mafsilienfis, qui cõmentaria in Genesim versibus scripserit, quæ ad nos, vsque peruenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini aduersus Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque vsquam scio extare, sed puto fuisse illius Mafsilienfis Poeta, nam Episcopum fuisse non meminit Gennadius.

^b Vide Augustin, de ciuitate lib. 1. cap. 21. & Irenæum, lib. 1. cap. 28.

Cap.

Cap. IX.

Itacius ^a prouinciæ Gallaciæ Episcopus, sequutus Chronicam Eusebij Cæsariensis Episcopi, siue Hieronymi presbyteri, quæ vsque hodie in Valentis Augusti imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosij Augusti, vsque in annum imperij Leonis octauum subiunctā sequitur historiam, in qua magis Barbararum gentiū bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam penè senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur indicio.

^a Anno Christi 481.

^b Idacius siue Itacius, duos ponit Isidorus, quos quia falso in vnum multi etiam nostrates confundunt, facturus rem gratam videbor, si Idacius omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idacijs tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus codicibus) cognomento Clarus Episcopus Ossonobensis, relegatus ob eadem Priscilliani cum Visacio, anno fere Christi 390. de quo Sulpitius Seuerus in historia ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, ut ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritenfis hsdem temporibus cum superiore, persequatur quoque Priscilliani, ex eodem Sulpicio Seuero. Vterque verò subscribit in Synodo Casarugustana. Tertius Idacius, siue Itacius (nam vtroque modo scriptum reperio) Episcopus Lamecensis in Gallacia, auctor Chronici nondum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conuersum ait anno Christi 417. scripsisse verò, vsque ad octauum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait vsque ad annum 499. Tribemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clarus, cuius opus extat aduersus Varidamum Arrianum. Sed is, ut puto, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidami videre Neapoli vrbe Campania, quod de se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebrauit aduersus Priscillianistas, iussu Leonis Pape, anno 447. ut est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera epistola ipsius Turibij ad Idacium & Ceponium, quam habeo manuscriptoram. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Gallaciæ Prouinciæ potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Chronographo.

Cap. X.

Evsebius Borolitanæ vrbs Episcopus, hic in cœtu ^a Chalcedonensis Concilij contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ vrbs Episcopum librum obtulit, ac præfenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitauit. Hunc enim ac sanctum Flavianum Constantinopolitanum

A Episcopum idem Dioscorus in ^b Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia deiecerat, eò quòd pro orthodoxa fide contra hæresin repugnarent. Vnde postea idem Eusebius in ^c Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eū à sancto Concilio imprecatur, scilicet, ut quod iuste ille alijs intulerat, in eo iuste retorqueretur.

^a Actione 3. Concil. Chalced.

^b Anno Christi 448.

^c Anno 451.

B

Cap. XI.

Crealis Castellanus ecclesie Episcopus. Hic, dum apud Carthaginensem Africæ prouinciæ vrbs venisset, de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus eius, non eloquiorū argumentis, sed de testimonijs sanctarum scripturarum ^a Extat hoc ipsum eiusdem opusculum nouem & decem responsionū capitulis præsignatum.

^a Extat cum alijs in hæreseologia.

C

Cap. XII.

Ferrandus Carthaginensis ecclesie Diaconus, multum in sacris scripturis floruisse asseritur, multaque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes eum, vtrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit ^a rescriptum, vbi inter alia sic loquutus est, dicens. ^b Quid prodest dormiētibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhuc in corpore mortis huius accusatus & damnatus, antequam mereretur absolui, de ecclesia raptus est, absolui non potest humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus in pace Catholice ecclesie transiit ad Deum, condemnari non potest vltius humano iudicio. Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est, intra sinum matris ecclesie constitutus, diuino intelligendus est iudicio referuari, & de hoc nullus homo potest manifestam

LL

profer-

proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit nihil prodest nostra benignitas.

^a Editus est Roma ab Achille Statio.

^b Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Iustinianum Imp.

^c Contra definit Concil. 5. Constantinopol. act. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 2. 4. quest. 2.

Cap. XIII.

Petrus Ilerdensis Hispaniarum ecclesie Episcopus, edidit diuersis solemnitatibus congruentes orationes, & missas elegantissimi sensu, & aperto sermone.

Cap. XIII.

Marcellinus ^a Italiæ presbyter, scripsit Theodosio minori Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum: in quo rexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homouision Arimini ^b conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impij dogmatis turbauerunt, vt vix pauci antistites existerent, qui in inuiolabili fidei cultu perseverarent. Exponit quoque de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualiter conuersus in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osi ^c Cordubensis vrbs Episcopi, qui metu Imperatoris fidem præuaricatus, perfidiam assertor & impietatis effectus fuerat assequutor, sic talia profert. Nam post impiam, inquit, Osi præuaricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi vrbe iuxta imperiale decreta fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantij præfecto Vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiã aduersus me minimum seruum tuum, qui pro fide

nomini tui, vt reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego, quasi metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit: sed vt multi præuaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu, quasi regalis Imperij, cum sententiam conaretur exprimere: os vertit, distorquens pariter & ceruicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expauit, & licet esset iudex; tamen timens ne in se simili supplicio iudicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignorantia peccasset, & non tam proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius ex numero ^d vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, vnusquisque enim timuit de illo vltius iudicare.

^a Huius meminit Gennadius in Faustino presbytero.

^b Anno 559.

^c Marcellini historia de Osi Cordubensis morte iisdem verbis, sed paulò fusior extat in Codice Gotthico bibliothecæ Complutensis ad finem Isidori de Viris illustribus, sine nomine auctoris Marcellini. Porro Osius nobilissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (vt est in Cod. Theodos. titul. de sacrosanctis ecclesijs) quique in Concilijs Eliberitano, Nicæno & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syriensi Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de vnitæ Trinitatis: Sulpitij Seueri historiam, & Honorium Augustinidunen. lib. de scriptoribus eccles.

^d Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.

Cap. XV.

Itatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio Clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda ^a Priscilliani dogmata & maleficiorum eius artes, libidinumque eius probra demonstrat: ostendens Marcum quendam Memphiticum Magicæ artis scientificum,

simum, discipulum fuisse ^b Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Virgatio Episcopo ob necem eiusdem Priscilliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesie communionem priuatus, exilio condemnatur, ibique die vltimo fungitur, Theodosio maiore, & Valentiniano regnantibus.

^a Vide Epiphan. lib. 1. capit. 34. & Iren. lib. 1. cap. 8. & 9.

^b De Mane Cyrillus casech. 60. & Epiphan. lib. 2. capit. 661.

Cap. XVI.

Siricius ^a clarissimus Pontifex & Romanæ sedis antistes scripsit ^b decretale opusculum directum ad ^c Eumerium Tarracensem Episcopum. In quo inter alias ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptisma nequaquam ab ecclesia rescindendum. Reperimus & ^d aliam eius epistolam ad diuersos Episcopos missam, in qua condemnat Iouinianum hæreticum, atque Auxentium, cæterosque eorundem sequaces. Præfuit Romæ annos quattuordecim. Obijt Theodosio & Valentiniano regnantibus.

^a Anno 385.

^b Extant epistola.

^c Eumerius semper vocatur in v. c. non Himerius.

^d De qua vide Ambrosij epist. 8. & 81.

Cap. XVII.

Paulinus ^a presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere librum satis succincta breuitate compositum. Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosij vitam signis florentem atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexit: obitumque Paulini Oranium edidit.

^a Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.

^b Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi nostra ætate Honorium Augustinidunensem sequuti Paulinus duos faciunt, vnum Nolanum Episcopum, alterum presbyterum Mediolanensem auctorem vitæ sancti Ambrosij. Cum ipse Paulinus in epistola ad

Alypius scribat, se licet in Hispania ordinatus fuerit presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio Sancti Ambrosij assequutum esse, vt, vbicumque terrarum degeret, Ambrosij presbyter diceretur. Porro huiusmodi vitæ, quæ ab Isidoro commemorantur, nempe Ambrosij Mediolanensis, Germani Antiodorensis, & Paulini Nolani Episcoporum edita à Paulino, Constantio, & Oratio extant in vetustissimo exemplari ecclesie Toletana, & feruntur impressa apud Laurentium Surium.

Cap. XVIII.

Proba ^a vxor Adelphij Proconsulis, femina, idcirco inter viros ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens ^b centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis. Cuius quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. ^c Quod tamen opusculum inter apocryphas scripturas inseritur.

^a Anno Christi 410. extat cognomine Falconia Valeria.

^b Meminit Hieron. ad Paulinum.

^c Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.

Cap. XIX.

Ioannes ^a sanctissimus Constantinopolitanæ sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus: cuius oratio & plurimam cordis compunctionem, & magnam suauiloquentiam tribuit, condidit Græco eloquio multa & præclara opuscula. E quibus vtitur Latinitas duobus eius delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, vt pote illum à bona conuersatione deiectum. Et quia monachi vitam cum eo in vno eodemque monasterio exercuerat, ideo conuersationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori vel impio, si ad penitentiam redeat, desperandum. Legimus eiusdem & librum alium, cuius prænotatio est: Neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoque cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de conuersatione vitæ, & institutione morum, siue de compugnantia virtutum & vitiorum. Est etiam, & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoque scriptus ad quendam Eutropium, cum palatio pulsus ad altarium

confugisset. Multos præterea composuit diuersosque tractatus, quos enumerare per longum est. Cuius quidem studij, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiæ eius fluentia de Græco in Latinum sermonem trāsflata sunt. Hic autem ^b decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Fauentes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnauerunt eum innocentem, atque ab Episcopatu ^c deiectum Pontum in exilium retruserunt. ^d Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolin reuocatur, etiam in Apostolorum B: ecclesia sepelitur.

^a Anno 398.

^b Fortè anno 7. nam annos 6. sedisse constat ex Marcelino, & Niceph. Constantin.

^c Deiectus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.

^d Hæc adduntur in vno exemplari.

Cap. XX.

Sedulius ^a presbyter edidit ^b tres libros, dactylico Heroico metro compositos, C quorum primus signa, & virtutes veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta vel miracula intonant.

^a Anno 430.

^b Laudat Gelasius dist. 15.

Cap. XXI.

Possidius ^a Africanæ prouinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subiecit indiculum scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, vbi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum, verò, & epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, vt penè vix possit quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

^a Ita v. c. non Possidonius fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno. 413. extat.

Cap. XXII.

Primasius ^a Africanus Episcopus, composuit sermone scholastico de hæresi-

A bus tres libros directos ad ^b Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro hæreseon imperfectum, morte interueniente, reliquerat. In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerēs quid hæreticum demonstret.

^a Anno 553.

^b Prouincia Byzacena dicitur in 5. Concil. Constantinop. collat. 2.

^c Extant eius comment. in Apocalyps.

Cap. XXIII.

Proterius ^a Alexandrinæ ecclesiæ antistes scripsit epistolas ad Leonem Romanæ sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, auctore Timotheo, seditione facta crudelissime peremerunt, ipsumque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

^a Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16.

Anno 457.

Cap. XXIII.

Paschasius Siciliensis Episcopus, edidit vnam ^a epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterij miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Melinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic perparua atque vili opere constructa ecclesia est, ^b in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalus sit, vel fistula nec aqua omnino vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, vt venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodosio Iuniore Arcadij Imperat. filio.

^a Anno 445. scripta est epistola. Extat cum epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasius hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papa in Concil. Chalcedonen. anno 451.

^b Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Turonen. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.

Cap.

Cap. XXV.

A

Cap. XXVII.

Iulianus ^a quidam ^b Gallus, cognomento Pomerius, hic octo libros de animæ natura in Dialogi morem conscripsit. Horum primus continet, quid sit anima, vel qualiter credatur ad Dei imaginem facta. In secundo loquitur, vtrum anima corporea, an incorporea sit. In tertio differit, primo homini vnde anima sit facta. In quarto, vtrum noua anima sine peccato fiat: an peccatum primi hominis ex illo propagata originaliter trahat. In quinto describit, quæ sit facultas animæ. In sexto eloquitur, vnde sit illa discordia, qua carni spiritus, vel caro spiritui aduersatur. In septimo autem scribit de differentia vitarum, & mortium, vel resurrectione carnis & animæ, siue de morte carnis, ac de eius resurrectione. In octauo loquitur de his, quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus, quæ solent de resurrectione proponi, siue de finibus bonorum, atque malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis adstruere contendens. Edidit etiam vnum libellum de virginibus instituendis, alios quoque tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali conuersatione, necnon de vitijs, atque virtutibus.

^a Anno 450.

^b Maurum ait fuisse Gennadius. Falso ergo confundunt quidam Pomerium cum Iuliano Episcopo Toletano, qui obiit anno 690.

Cap. XXVI.

Evgipius ^a Abbas Lucullanensis oppidi, Neapoli Campaniæ. Hic ad quendam Paschasium Diaconum libellum de vita sancti monachi Seuerini trāsmissum breui stylo composuit. Scripsit & regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Seuerini, quam eisdem moriens quasi testamentario iure reliquit. Claruit post consulatum ^b Importuni Iunioris Anastasio Imperatore regnante.

^a Extat vita apud Surium. De Seuerino Grego. lib. 7. epist. 8. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.

^b Importunus cos. Anno Christi 509. ad Evgipium extat epist. Fulgentij Ruspensis. Evgipium se vidisse, ait Casiodor. lib. 1. diuin. inst.

Fulgentius Afer ecclesiæ Ruspensis Episcopus, in confessione fidei clarus, in scripturis diuinis copiosissimè eruditus, in loquendo quoque dulcis, in docendo ac differendo subtilis, scripsit multa. E quibus legimus, de gratia Dei, & libero arbitrio libros responsonum septem, in quibus Fausto Galliæ Regiensis vrbis Episcopo Pelagianæ prauitati consentienti respondens, obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus & eiusdem librum de sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium. Librum quoque regulæ veræ fidei; & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extant & duo eiusdem libri de veritate prædestinationis ad Episcopos missi, in quibus demonstratur: quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam præuenit, & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere iustificans præeligit, quosdam verò in suis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, quo de fide cum Thrasamundo rege idem beatus Fulgentius disputauit. Ad Ferrandum quoque ecclesiæ Carthaginiens. Diaconum vnum de interrogatis quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc composuit multos tractatus, quibus sacerdotes in ecclesijs vterentur. Plurima quoque feruntur ingenij eius monumenta. Hæc tantum ex pretiosis doctrinæ eius floribus carpsimus. Sors melior, cui delicias omnium librorum eius præstiterit Dominus. Claruit sub Thrasamundo rege Vandalorum Anastasio Imperatore regnante.

Anno 500.

Cap. XXVIII.

Vcherius Franciæ Episcopus, elegans sententijs, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem eremi deserta petentem vnum opusculum de laude eiusdem eremi luculentissimum, & dulci sermone dictatum, in quo opere laudamus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra dicentem. ^b Breuitas, vt ait quidam, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

^a Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.
^b Ciceronis sunt verba.

Cap. XXIX.

Hilarius ^a Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suavi ac præclaro prædictatam eloquio.

^a Anno 432. De hac Gennadius.

Cap. XXX.

Apringius ^a ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Iohannis Apostoli subtili sensu atq. illustri sermone melius penè, quàm veteres ecclesiastici viri exposuisse videntur. Scripsit & nonnulla quæ tamen ad notitiã nostræ lectionis minimè peruenerunt. Claruit temporibus Theudis principis Gotthorum.

^a Anno Christi 540. Apringij nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem codicem ipsum Gothicum Legionensem scriptum a milleesima octaua, animaduerti inde auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cuiusdam Eterij. Quin & in præfatione ille auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringij. Ut manifesto constet non esse illum Apringium cuius Isidorus ineminit.

Cap. XXXI.

Iustinianus ^a Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiã per diuersas prouincias misit. Cõdidit quoque & rescriptum contra ^b Illyricianã Synodum & aduersus Africanos Episcopos Chalcedonensium Synodi defensores peruerso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, siue rescripta Theodoret, & epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

Anno 553.

^a Sumpta hac ex Liberato, & Victore Tunnenfi.
^b Illyriciana anno 549. Damnata etiam Iustinianus in fidei sua professione, qua extat i. tom. Concil.
^c Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad caput quart.

Cap. XXXII.

Facundus ^a Afer, Hermianensis ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit, præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edesseni Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsuestenum Episcopum, & Theodoret Cyri Episcopi dicta. ^b Claruit post consulatum Basilij, anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

B

^a Sumpta ex Victore Tunnenfi.
^b Anno Christi 551.

Cap. XXXIII.

Iustinianus de Hispania, ecclesiæ Valentiniæ Episcopus, ex quattuor fratribus Episcopis eadem matre progenitis vnus, scripsit librum responsionum ad quendam Rusticum de interrogatis quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptiuum filium, & non propriũ dicunt: tertia responsio est de baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione baptismi Iohannis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater inuisibilis sit. Floruit in Hispanijs temporibus Theudis Principis Gotthorum.

Anno 531.

Cap. XXXIII.

Iustus Vrgellitanæ ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Iustiniani, ^a edidit libellum expositionis in Cantica Canticorum, totum valde breuiter atque aperte per allegoriam sensum discutiens. Huius quoque fratres ^b Nebridius, & Elpidius quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia in cogniti sumus, magis reticenda fatemur.

^a Extat.
^b Nebridius Episcopus Egarenfis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.

Cap. XXXV.

Martinus ^a Dumiensis monasterij sanctissimus Põtifex, ex Oriëtis partibus nauigans,

gans, in Gallæciam venit, ibiq. conuersis ab Arriana impietate ad fidẽ Catholicã Sueuorum populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit, Ecclesias cõfirmavit, monasteria cõdidit, copiosaq. præcepta piæ institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legilibrum de differētis quattuor virtutum, & aliud volumẽ epistolarum in quibus hortatur vitæ emendationem, & conuersationem fidei, orationis instantiam, & elemosynarum distributionem & super omnia cultum virtutum omnium & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Sueuorum, temporibus illis, quibus Iustinianus in republica, & Arhanagildus in Hispanijs imperium tenuerunt.

^a Martinus Episcopus Dumienfis, natione Pannonius fuit, vt ex Gregorij Turonensis historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptũ habemus. Eius hoc est initium.

Pannonijs genitus transcendens æquora vasta Gallæciæ in gremium diuinis nutibus actus &c. Fundauit monasterium Dumienfe in Gallacia, vt dicitur in decimo Concil. Tolet. itaque subscribit Martinus Episcopus in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. inde factus Archiepiscopus Bracaren. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. præfuit verò his Ecclesijs annos triginta ex Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primo de miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoino lib. 3. cap. 39. Eius aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

Cap. XXXVI.

A vitus ^a Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus edidit quinq. ^b libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius de essentia Dei, quartus de diluuiio mundi, quintus de trãsitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum vnum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

^a Anno Christi 490. vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.
^b Extat impressa.

Cap. XXXVII.

Dracontius cõposuit heroicis versibus ^a Hexameron creationis mundi, & luculenter quidem composuit & scripsit.

^a Extat impress. vide infra in Eugenia 5.

Cap. XXXVIII.

Victor ^a Tunnenfis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio mundi vsq. ad primum Iustini Iunioris imperij annum breuem per Consules annuos bellicarũ, Ecclesiasticarumq. rerum nobilissimã promulgauit historiam, laude & notatione illustrẽ, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Iustiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptũ transportatur. Inde rursũ Constantino-polin vocatus, dum Iustiniano Imperatori & Eutychio Constãtinopolitanę vrbis Episcopo obrectatoribus eorundem trium capitulorum resisteret, rursũ in monasterio eiusdem ciuitatis custodiendus mittitur, atq. in eadem damnatione (vt dicunt) permanens, moritur.

^a Victoris Tunnenfis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium Hieronymum, & Prosperum, tempora prosequitur à consulatu xviii. Theodosij Iunioris, id est, anno Christi 444. vsq. ad annũ primũ Iustini Iunioris, id est, Christi 567. Ibi suum deplorat exilium, quo mihi valde dignus fuisse videtur. Resiuit enim Vigilij Papa Iustiniani Imp. & Synodi Constantinopol. decretis, dum tria capitula, de quibus supra diximus, mordicus defendit. Hic apud Isidorum lib. 5. Etymolog. c. 38. falso Turonensis scribitur, ab alijs Tunnenfis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto codice Tunnensem vocat. Puto esse oppidum Africa Proconsularis, quod Tunis Polybio & Straboni vocatur, Tunisense Plinio, Luto autem Tunis Tunecis inscribitur. Nobile his temporibus ob expeditionẽ Caroli Quinij Cesaris. Huius Victoris meminerunt etiã Ado Viennensis & Ordo Erfingens. li. 5. c. 4.

Cap. XXXIX.

Iohãnes sanctæ memoriæ Constãtinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem beatus Gregorius librum regulæ pastoralis scripsit, vir ^a inæstimabilis abstinentiæ, & elemosynis tantũ largissimus, vt zelo auaritiæ aduersus eũ Imperator Mauritius permotus, vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis dominum nostrum & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina meritione sententias. Claruit temporibus Mauritij Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

^a Leunator vocatur à Niceph. Constantinop.

Cap. XL.

Gregorius Papa Romanæ sedis Apostolicæ Præful, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, ut non modo illi in presentibus temporibus quisquam Doctorum, sed nec in præteritis quidem par fuerit unquam. Hic in exordio Episcopatus edidit librum regulæ pastoralis, directum ad Iohannem Constantinopolitanæ sedis Episcopum. In quo docet, qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter, dum venerit, vivere, vel docere subiectos studeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Episcopo, librum beati Iob mystico ac morali sensu differuit, totamque eius prophetiam historiam triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus eius vertantur in linguas. Scripsit etiam & quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, e quibus una in eisdem libris Iob, titulo præfationis adnectitur: altera eloquitur de mersione Baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est. Reprehensibile, inquit, esse nullatenus potest infantem in Baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus personarum Trinitas & in una potest diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen idem sanctissimus vir, & alios libros morales scripsisse, totumque textum quattuor Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitum scilicet nobis opus. Felix tamē, & nimium felix, qui omnia studiorum eius potuit cognoscere: Floruit autem Mauritio Augusto Imperatore: obiit in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

- ^a Ita 1. lib. Registr. epist. 4. non ergo ad Iohannem Rauennatem, ut in impress.
- ^b Et alia lib. 4. Registr. epist. 46. e. 90. & lib. 7. epist. 125.
- ^c Primo lib. Registr. epist. 41.
- ^d Extant homil. 40. in Euangelia. Anno Christi. 604.

Cap. XLI.

Leander genitus patre Seueriano Carthaginensis prouinciæ, a professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ prouinciæ Bethicæ constitutus Episcopus,

A vir suauis eloquio, ingenio præstantissimus, vita quoque etiam atque doctrina clarissimus, ut & fide eius atque industria populi gentis Gotthorum ab Arriana insania ad fidem Catholicam reuerterentur. Hic namque in exilij sui peregrinatione composuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum scripturarum ditissimos, in quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atque detegit prauitatem: ostendens scilicet, quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia, vel quantum distat ab eis religione, vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorum, in quo, propositis eorum dictis, suas responsiones opponit. Præterea edidit unum ad Florentinam sororem de institutione virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum distinctionibus prænotatum. Siquidem & in Ecclesiasticis officijs idem non paruo laborauit studio: in toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit: in sacrificio quoque, laudibus, atque psalmis multa dulci sono composuit. Scripsit, & epistolas multas: ad Papam Gregorium de baptismo unam, alteram ad fratrem, in qua præmonet, cuique mortem non esse timendam. Ad cæteros quoque Episcopos plurimas promulgauit familiares epistolas, & si non satis splendidas verbis, acutas tamen sententijs. Floruit sub Reccaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu vitæ terminum clausit.

- ^a Falsò Lucas Tudensis & alij addunt, Duce.
- ^b In Concil. 3. Tolet. an. 589. Greg. 3. dialog. cap. 31. & Gregor. Turon.
- ^c Lib. de Virgin. extat Oueti.
- ^d Anno Christi. 600.
- ^e Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus, ambigunt nostri historici. Itaque libet in gratiam nostri Isidori, qui & ilius germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit. annu mortis Leandri certò constituere. Ego, Leandrum anno Christi 600. mortuum, colligo ex his coniecturis. Primum quod illum, ait Isidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Regis, quem Regem constat obisse anno Christi 600. Nam successisse Reccaredo Liuui Regem era 639. id est Christi 601. tradit Isidorus libro de Gothis. Non verò mortuum Leandrum ante istum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hispalensem scribit 7. lib. Registr. Epist. 125. Indictione 2. anno nono sui Pontificatus, nempe anno Christi 599. Ita constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri Leandro successit, ut diximus. Præfuit enim Isidorus sue Ecclesiæ Hispalensi prope quadraginta annos, auctore sancto Ildesonso. Cum vero certissimum sit Isidorum mortuum anno Christi 636. id quod paulò post in Isidoro confirmabimus. Si quis retrocedat, facile & mortem Leandri, & initium Isidori repe-

reperiat, verèq. illud de quadraginta prope annis ab Ildesonso dictum cognoscat.

Cap. XLII.

Lucianus a Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cuius quidem multas epistolas legimus, de sacramento denique baptismatis unam, & ad Eutropium Abbatem (qui postea Valentianæ Episcopus fuit) plurimas. Reliqua vero industriæ, & laboris eius ad nostram notitiam minimè venerunt. Claruit temporibus Mauritij Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (ut ferunt) extinctus ab æmulis, sed, ut scriptum est, iustus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

- ^a Lucinianum siue Licinianum (utroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentianum, non satis intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentianum, ad quem scripsit Lucianus multas epistolas. Huius Luciani epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego verò præterea habeo & huius Luciani, atque Seueri eius collega doctissimam epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, ubi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Casaraugustanum, sed Ebusitanam insula Episcopum, credentem epistolas quasdam de calo cecidisse.
- ^b Circa ann. 590. Sapient. 4.

Cap. XLIII.

Seuerus Malacitanæ sedis antistes, collega & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum unum aduersus Vincentium Casaraugustanæ urbis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de virginitate ad sororem libellus, qui dicitur annulus: cuius quidem fatemur cognouisse titulum, ignorare eloquium. Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnate vitam finiuit.

- ^a De Vincentio Isidorus lib. de Gothis in Leouigildo.
- ^b Anno 590.

Cap. XLIII.

Iohannes a Gerudensis Ecclesiæ Episcopus natiuitate Gotthus, prouinciæ Lusitanicæ Scalabi natus. Hic, cum esset adolescens, Constantinopoli perrexit, ibique Græca & Latina eruditione munitus, post decem & septem annos in Hispanias reuersus est, eodem tempore, quo, incitante Leouigildo rege, Arriana feruebat insania. Hunc supradictus

A rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias & persequutiones ab Arrianis perpeffus est. Qui postea cecidit monasterium quod nomine Biclario dicitur, ubi, congregata monachorum societate, scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principis Romanorum, & quartum Reccaredi regis annum, historico composito sermone valde vtilem historiam: & multa alia scribere dicitur quæ ad nostram notitiam non perueniunt.

- ^a Iohannis Biclarenensis Abbatis Chronicon cuius Isidorus meminit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. Hic auctor, ut de se ipse ait, Victoris Tunnenfis Chronicon vltimum perduxit ab anno Christi 566. usque ad 590. ubi nostrorum Regum Leouigildi & Reccaredi historiam per singulos Imperatorum annos doctissime persequitur.

Cap. XLV.

Eutropius a Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dum adhuc in monasterio Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis infantibus christiana, post hæc unctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum Ircaicensem de distinctione monachorum salubri sermone compositam epistolam, & valde Monachis necessariam.

- ^a Penes Eutropium Abbatem Seruitanum, & Leandrum Episcopum fuit summa Concilij tertij Tolet. ait Iohann. Biclaren. an. 589.
- ^b De Seruitano Ildesonsus in Donato.
- ^c Forte Ercanicum.

Cap. XLVI.

Maximus a Casaraugustanæ ciuitatis Episcopus multa versu profaque componere dicitur. Scripsit & breui stylo historiolum de ijs, quæ temporibus Gotthorum in Hispanijs acta sunt, historico & composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ necdum legi.

- ^a Subscribit in tribus Concil. m. f. Barcinon. Tolet. & Ercanic. anno 599. 610. 614. Itaque Isidorus scribit hunc librum usque ad annum 610.

P R A E N O T A T I O
librorum D. Isidori à Braulione
Cæsaraugust. Episcopo edita.

Isidorus^a vir egregius, Hispalensis Ecclesie Episcopus, Leandri Episcopi successor, & germanus, floruit à tēpore Mauritij Imperatoris & Reccaredi regis, in quo quiddā sibi antiquitas vindicauit, immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit, vir in omni locutionis genere formatus, vt imperito doctoq. secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua vero opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Iam verò quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studijs, & elaboratis opusculis perfacile prudens lector intelligere poterit. Deniq. de ijs, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemorauit. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confuse vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo, quid quisque liber sanctæ contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu Patrum librum vnum, in quo eorum gesta, dignitatē quoq. & mortem eorum atq. sepulturam sententia breuitate subnotauit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorū, cur vnumquodq. in ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine maiorum auctoritate elicit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem anime, & ad spem percipiendę veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorū Doctorum, quam etiam de philosophorū indagine obscura quædam de elementis absoluit. De numeris librum vnum, in quo Arithmeticā propter numeros Ecclesiasticis scripturis insertos ex parte tetigit disciplinā. De nominibus Legis, & Euāgeliorum librum vnum, in quo ostēdit: quid memoratę personę mysterialiter significant. De hæresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorij moralibus decorauit. Chronico- rum à principio mundi vsque ad tempus

A suum, librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudeos, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos, in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & prophetarum testimonijs approbauit. De viris Illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus. Monastica regule librum vnum, quem pro patriæ vsu, & inualidorum animis decentissimè temperauit. De origine Gotthorum, & regno Sueuorum, & etiam Vandalorum historia, librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum multam suppellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros diuisi. Quod opus omnimodo philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, nō ignotus diuinarum humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diuersarum artium elegantia, vbi quæcunq. fere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri multa opuscula, & in ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. **C** Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterasceremus, **b** quasi quandam apposuit destinā. Cui non immeritò illud philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquā hospites, tui libri quasi domum reduxerunt; vt possimus aliquādo, qui & vbi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporū, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticā publicamque disciplinam, tu sedium, regionū, **D** locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerū nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo vero flumine eloquentiæ, & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimonijs Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatę hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obijt temporibus Heraclij Imperatoris, & Christianissimi^c Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

^a Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cuius Ildesonus meminit, auctor est huius vitæ Isidori, vt ex libris vetustis con-

constat, & ex his epistolis Braulionis, quæ Etymologijs Isidori solent præponi. Nam & hic testatur rogatu suo Etymologiarum librum ab Isidoro compositum.

^b Quasi quandam apposuit destinam, &c. Ita omnino in vetusto codice, quem locum alij non intelligentes, ex ingenio reposuerūt: Quandā apposuit lucē destinare. Vritur ea voce Corippus Poëta. Afer libro de laudibus Iustini Iunioris nuper edito à doctissimo Ruyzio Azagrio:

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

^c Isidorum mortuum sub Chintila Gotthorū Rege ait Braulio. Ex quo multorum nostratium errores conuincuntur de anno mortis Isidori, in quo miram est, quā variant inter se Hispani historici. Itaq. in gratiam nostri auctoris Isidori, quē in primis illustrandum suscepimus, diem & annum, quo mortuus fuerit, definiamus. Aio, certissimè mortuum anno Christi 636. Primum quia Redemptus eius discipulus, qui obitum Isidori, quem præsens viderat, describēs ait, mortuū ætate 664. de quo nemo dubitat, quin sit annus Christi 636. Idem quoque Redemptus Isidorum inducit populū alloquentem quadriduo ante mortem his verbis. Ita (inquit) sacri fontis vn-

A da, quā hodie deuotus est populus percepturus, sit vobis in remissionē peccatorū. Cū vero cōpertum sit ex omnibus Martyrologijs, Isidorū mortuū pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas, reperies planè isto anno 636. Pascha fuisse pridie Kalendas Aprilis, & ita baptismum Catechumenorum solēnem quadriduo præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, vt ait Braulio, necesse est anno primo Chintila mortuum, nam Chintilam cepisse ætate 674. id est Christi 636. cognoscitur ex Concilio quinto Toletano, anno autem secundo Chintila videmus habitū sextum Concilium Toletanū, cui iam non Isidorus (erat enim vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itaq. verè dictum ab Ildesono cognoscimus, floruisse Isidorum vsq. ad Sisenandum Regem, nulla omnino facta mentione Chintila, qui Sisenandum sequutus est: nempe quod ipso primo anno Chintila Isidorus deceberit. Verè quoq. illud ab eodem Ildesono dictum, præfuisse Isidorum ecclesie Hispalensi fere quadraginta annis: nempe quod omnino triginta septem anni fuerint, ab anno 600. vsq. ad 636. vt paullo ante in Leandro, & nunc in Isidoro supputauimus.

D. ILDEFONSI TOLETANAE
SEDIS EPISCOPI, DE VIRORVM
Illustrium scriptis

P R A E F A T I O.

VIRORVM^a adnotationem illorum, quorum edictis atq. doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atq. defenditur ex aduersis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atq. doctissimus Hieronymus presbyter plenè dicitur adnotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsq. ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & retexendo posteris commendauit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis ordinē textu simili percucurrit. Deinceps vir prudentissimus Hispalensis sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque viros optimos reperit, in adnotationem subiunxit. Si quidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hunc in nostris partibus incuria cunctos inuasit, ita vt quædā vetusta antiquitas operiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis absconderet. Ast ego procul valde impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectauit, indignusque satis & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenij factus in sede illa gloriosa Toletanæ vrbis (quam non ex hominum immenso conuentu gloriosam dico, cum hanc & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod corā timentibus Dominum iniquis atq. iustis habetur locus terribilis, omniq. veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorū miscere memoriæ gloriosæ sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tam gloriosæ sedis, tamq. gloriosorum virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silentij contexissem. Fertur namq. ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus sedis eiusdem beatissimus Præsul, vt à se coniugalis conuersationis infamiam propulsaret, tandiu adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sacrificio

crificio expleto, prunarū igniscū decore vestis adē in cōcordiā venit, vt nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statū læderet vestis. Rursum cū Helladio Episcopo sedis eius Iustus Diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortē quidē sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobū versus sensum, ob intēperantiam morum à ministris altaris sui dormiens, strāgulatus laqueo expirauit. Itē cū successori eius Iusto Episcopo Gerontius presbyter, Principis oblectamine fatus, cōtemptū aduersitatēq. deferret, tā repētino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorū curationibus actō quicquid in medelā fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicq. perinualuit commotio mentis, vt vsq. ad obitū suū horror esset hominī eius vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhuc etiam successori in locum eius Eugenio priori Lucidius Diaconus suus, cū in nexus amicitie seculari, violenter honorē presbyterij, & quædā prædia extorsisset, tā in reprobū sensum tāq. in languoris supereminētē peruenit statum, vt cū viuere recufaret, tā mori esset quod viueret, quā viuere, quod mori vellet. Horum ergo bonorū studijs prouocatus, quæq. vetera antiquorū relatu reperi, quæq. noua exhibitione tēporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotauī, vt illorū bonæ memoriæ iungar, à quibus praua operatione disiungor. Et qui cū illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium cōmendem fideli obsequela memoriā, obsecrans omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenaciter cōmendauī. Sanè beatissimū Gregoriū sanctæ memoriæ Isidorus adnotauerat: sed quia non tantū de operibus eius dixit, quantum nos sumus experti, ideo renotationem illius sub mouentes, quæq. de illo nouimus stylo pleniore notamus.

^a Sancti Ildefonsi librum de viris illustribus addidimus, quoniam propter argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adiunctus reperitur. Quin & Ildefonsus ipse eum se Isidoro addidisse præfatur.

I	Gregorius Papa Romanus.	VIII	Iustus Episcopus Toletanus.
II	Asturius Episcopus Toletanus.	IX	Isidorus Episcopus Hispalensis.
III	Montanus Episcopus Toletanus.	X	Nonnitus Episcopus Girundensis.
IIII	Donatus Monachus Afer.	XI	Conantius Episcopus Palentinus.
V	Aurasius Episcopus Toletanus.	XII	Braulio Egiscopus Cæsaraugust.
VI	Iohannes Episcopus Cæsaraugust.	XIII	Eugenius Episcopus Toletanus.
VII	Helladius Episcopus Toletanus.	XIIII	Eugenius alter Episc. Toletanus.

Cap. I.

Gregorius ^a Papa Romanæ sedis & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantoq. per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi præsentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit vnquam. Ita enim cunctorū meritorum claruit perfectione sublimis, vt exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstrat antiquitas. Vicit enim sanctitate Antoniū, eloquentia Cyprianum, sapientia Augustinum. Hic namq. in exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ pastoralis, directū ad Iohannē ^b Constantinopolitanæ sedis Episcopum, in quo docet qualis quisq. ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum venerit, viuere vel docere subiectos studeat. Scripsit præterea, exceptis opusculis de quibus Isidorus beatæ memoriæ mentionē fa-

A cit, idem excellentissimus Doctor, & alios libros Morales, videlicet super Ezechielē Prophetā Homelias viginti duas in libris duobus compactas, in quibus multa de diuinis scripturis mystico ac morali sensu luculentē necnon, & faciūdo sermone disseruit. Super librum Salomonis, cui titulus est Canticum Canticorum, quammirē scribēs, morali sensu opus omne exponendo percurrit. De vitis Patrum per Italiam commorantiū edidit etiam libros quattuor, quos volumine vno compegit, quem quidem codicem Dialogorū maluit appellari. In quibus libris, quanta diuinitatis lateant sacramenta, & in amore cælestis patriæ mira documenta, studiosus potest facile cognoscere lector. Extāt & ipsius ad diuersos epistolæ plurimæ, limato quidem, & claro stylo digestæ, quas qui perlegerit, liquidò aduertet, & in eo ad Deū rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itaq. vno volumine artās, in

in libris duodecim distinxit, Registrū nominādum esse decreuit. Fertur & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondum peruenerunt. Felicissimus tamen & nimium felix, cui dedit Deus studiorum eius omnia perpēdere dicta. Floruit namq. vir iste sublimis ac beatissimus Doctor, & Præsul Mauritio Augusto regnante.

^a Gregorij Papa vita, quam se scripsisse Ildefonsus ait, in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildefonsi, præter vnum illud monasterij Fontis sancti, vnde nos bonam partem libelli Isidori de viris illustribus sumpsimus.

^b Ita Isidorus, licet in impressis, Rauennatem.

Cap. II.

Asturius ^a post ^b Audentium in Toletana vrbe, sedis metropolis prouinciæ Carthaginis Pōtifex successor obuēnit, vir egregius adsignans opera virtutum plus exēplo viuendi, quā calamo scribentis. Hic & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus iungeretur in cælo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nam cū sedis suæ sacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione cōmonitus Cōplutensī sepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme sexagesimo milliario situm est, ^c Dei Martyres perferuari. Qui cōcitus adcurrēs, quos & tellus aggeris, & obliuio temporis prefferat, in lucem, & gloriā terrenæ cognitionis prouehēdos inuenit. Quibus repertis, redire in sedē renuēs, seruitute simul & alsiduitate sanctis innexus, diē clausit extremū. Cuius tamē sedem, donec vixit, nemo adiit. Inde, vt antiquitas fert, in Toletō sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

^a Asturius, forte qui in 1. Concil. Tolet.

^b Audentij Episcopi Hispani meminit Gemadius.

^c Sanctos Iustum & Pastorem passos sub Datiano, de quibus Prudentius.

Cap. III.

Montanus ^a post Celsum primæ sedis prouinciæ Carthaginis, Toletanæ vrbis cathedram tenuit: homo & virtute spiritus nitēs, & eloquij opportunitate decorus, regimen honoris retētauit ac disposuit, cōdigno celestiq. iure simul & ordine. Scripsit epistolæ duas Ecclesiasticæ vtilitatis disciplina confertas, è quibus vnā Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros chrisma cōficere, Episcoposque alienæ diocesis alterius territorij ecclesias consecrare, magna perhibetur prohibere auctoritate, sacrarū litterarū testimonijs affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoq. Priscillianæ

A sectæ, licet nō operarentur eadē, quia tamen memoriam eius amore retinerēt, abdicat & exprobrat cōmemorans quod in libris beatissimi Turibij Episcopi ad Leonē Papā missis, eadē Priscillianorū hæresis detecta, conuicta, atq. decenter maneat abdicata. Aliā vero epistolā ad Turibiū religiosum, in qua collaudans eū, quod culturam destruxerit idolorū, cōmittit ei sacerdotalis auctoritatē vigoris, per quā presbyteros chrisma cōficere, & Episcopos alienę sortis alterius diocesis ecclesias cōsecrare magna cōpescat inuentione. Hic vir antiquissima fideliqu. relatione narratur, ad exprobrationē infamię tamediu prunas tenuisse in vestimento ardētes, donec corā sedis suæ sacro altari totius Misse celebritatē per semetipsum expleret. Peractis autē sollempnibus, nec prunæ ignē, nec vestis inuēta est amisisse decorē. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturā ignis cōuicta est, & fallacia detestabilis accusantis, & innocētia beatissima sacerdotis. Gloriosus habitus fuit ^b tēporibus Amalarici regis: annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

^a Montani Archiepiscopi Toletani duas epistolæ, quarū Ildefonsus meminit, nos habemus nondum editas. Is vero Turibius, ad quem Montanus scribit, monachus, fuit Palentinus, valde diuersus à sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cuius corpus Lebana apud Astures colitur. Est & tertius Turibius notarius Romana sedis, cuius mentio fit primo Concilio Bracarense.

^b Et ita subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5. Amalarici.

Cap. IIII.

Donatus ^a & professione, & opere monachus; cuiusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ouilis dissipationē, & gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cū septuaginta monachis, copiosiq. librorum codicibus nauali vehiculo in Hispaniam commeauit. Cui ab illustri religiofaq. femina Minicea, subsidijs ac rerum opibus ministratis, ^b Sirititanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantia vsus, & regulam dicitur adduxisse: tam viuens virtutum exemplis nobilis, quā defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsentī luce subsistens, & in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

^a Donatum mirabiliū operatorē vocat Iohā. Biclax. an. 572. ^b De Siruitano Isidorus in Eutropio.

Cap. V.

AVrasius Toletanæ ecclesiæ Pōtifex, Metropolis vrbis, post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis, vir bonus, regiminis auctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus: qui quātō extitit tēperior māfuetis, tantō fortior semp fuit inuētus aduersis. Plus illi intētio in defensione veritatis, quā in scribendi exercitio māfit: vnde perfectissimis viris cōpar habetur, quia, quæ de verbo illorū prædicatio seminavit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in sacerdotio temporibus Vvitterici, Gūdemari, & exordijs Sisebuti regum, annis ferme duodecim.

Cap. VI.

Iohānes ^a in Pontificatu ^b Maximū sequutus, ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedem ascēdit. Primo Pater monachorū, & ex hoc Præsul factus in regimine populorum: vir in sacris litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quam scriptis; tam largus & hilaris dato, quā hilaris & vultu. Vnctionem namq. spiritus Dei, qua fouebatur interius, tam largitate muneris, quā habitudine vultus adeo præferēbat, vt & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officijs quædam eleganter, & sono, & oratione composuit. Annotauit inter hæc, inquirendę Paschalis sollempnitatis tam subtile, atq. vtile argumentū, vt lectori & breuitas cōtracta, & veritas placeat patēfacta, duodecim annis tenuit sedem honoris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio tēporibus Sisebuti, & Suinthilani regū.

^a Iohannes frater Braulionis infra c. 12.

^b De Maximo Isidorus de viris illustribus. c. 46.

Cap. VII.

Helladius, post Aurasium, sedis eius adeptus est locum. Hic, cum regiæ aula illustrissimus, publicarumq. rector existeret rerum, sub seculari habitu monachi votum pariter explebat, & opus. Nam ad monasterium nostrum (illud, Agaliēse dico, cuius susceptio monachum tenuit, quod munere Dei perennisq. ac patentis sanctitatis decorē, & opinabile cunctis, & palam est totis) quam sæpe discursantium negotiorum ductus itinere perueniret, remota cliētum seculiq. pompa decoris, adeo monachorū pe-

culiaritatibus inhærebat, vt turmis iunctus eorum, stipularum fasciculos ad clibanū deportaret. Cumq. inter decorē insolentiamq. seculi, solitudinis & amaret, & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse nouerat mundi, adiit sanctum monasteriū, quod frequentauerat voto, venit permanens optabili vsu. Ibi factus monachis Pater, meritis studijsq. sanctis, & vitā monachorū debitē rexit, & statum monasterij totius, cōmunis rei diuitias cumulauit. Ex hoc fessis penē senio artibus, ad Pontificatus apicem euocatur, & quia vocaretur vi coactus, pariter & ignotus, illic maiora virtutum exēpla, quā monachus dedit. Quia statū mūdi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rexisse discretionē, miserationes, elemosynarumq. copias tam largiter egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum & artus descendere, & viscera confoueri. Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstraui. Me ad monasteriū rediēs memoratum, vltimo vitæ suæ tempore Leuitam fecit. Senex obiit, decem & octo annis sacrū regimē tenuit. Tēporibus Sisebuti Suinthilani, & exordijs Sisenādi regū beatus habitus fuit: qui post beatior gloriā cælestis regni bona plenus senectute promeruit.

Cap. VIII.

Iustus Helladij discipulus, illiq. successor innexus est: vir habitudine corporis, ingenioq. mentis decorus atq. subtilis, ab infantia monachus, ab Helladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus, pariter & instructus, in Agaliēsi monasterio tertius post illū rector est factus. In Pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer, & eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hūc ante longæuam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem Agaliensis monasterij Patrem epistolā debita, & sufficiēti prosecutione constructā, in qua patēter adstruit susceptū gregē relinquere penitē nō debere. Extitit rector annis tribus, ^a tempore Sisenādi obiit, qui rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

^a Subscribit in 4. Concil. Tolet. an. 3. Sisenandi.

Cap. IX.

Isidorus post Leādrum fratrem Hispalensis sedis prouinciæ Bethicæ cathedrā tenuit, vir decore simul & ingenio pollens: nam tantę iucunditatis affluentem copiam in

in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius cōmendaret. Scripsit opera, & eximia, & nō parua, id est librū de genere officiorū, librū procemiorū, librū de ortu & obitu Patrum, librū lamētationis quē ipse synonymorū vocauit, libellos duos ad Florentinā sororem contra nequitia Iudæorū, librū de natura rerū ad Sisebutū principē, librū differentiarū, librum sententiarū, collegit etiam de diuersis auctoribus quod ipse cognominat, secretorū expositiones sacramentorū: quibus in vnū congestis, idē liber dicitur quæstionū. Scripsit quoq. in vltimo ad petitionē Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librū Etymologiarū, quem cū multis annis conaretur perficere, in eius opere diē extremū visus est conclusisse. Floruit tēporibus Reccardi Liuanis, Vvitterici, Gūdemari, Sisebuti, Suinthilani, & Sisenandi regū, annis fere quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemq. doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

Cap. X.

Nonnitus post ^a Iohannē in Gerundenſi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus, non hominū diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Pōtificatum adscitus: adherēs instāter obsequijs sepulchri sancti ^b Felicis martyris. Rexit Ecclesiā Dei meritorū exēplis amplius, quā verborum edictis. Hic & in corpore degens, & in sepulcro quiescens, fertur saluationis operari virtutes. Substitit tēporibus Suinthilani & Sisenandi regum.

^a Iohannem Biclarensem Abbatem, de quo Isidorus. c. 44.

^b Felix Gerundenſis martyr, de quo Prudentius in 18. marty. & Eulogius.

Cap. XI.

Conantius ^a post Murilanē ^b Ecclesiæ Palentinæ sedem adeptus est, vir tā pondere mentis quā habitudine speciei grauis, cōmuni eloquio facundus, & grauis ecclesiasticorū officiorū ordinibus intentus, & prouidus: nā melodias soni multas nouiter edidit. Orationū quoq. libellū de omniū decēter conscripsit proprietate Psalmorū. ^c Vixit in Pōtificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab vltimo tempore Vvitterici per tempora Gūdemari, Sisebuti, Suinthilani, Sisenandi, & Chintilæ regum.

^a Conant. in Concil. Tolet. 456. ^b Murila subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, vt in impress. ^c Itaq. moritur circa annum 638.

Cap. XII.

Braulio ^a frater Iohānis in Cæsaraugusta decedentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita non ^b minimū ingenio minoratus. Clarus & iste habitus canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit ^c vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui & memoriam huius, & virtutem illius sancti viri suo tenore commendat pariter, & illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis clausit diem vitę præsentis. ^d Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulganis, & Chindasuinthi regum.

^a Ad quem scribit Isidorus.

^b al. nimium.

^c Extat manuscripta.

^d Itaq. moritur circa annum 646.

Cap. XIII.

EVgenius ^a discipulus Helladij cōlector, & cōsors Iusti, Pontifex post Iustū accedit, ab infantia monachus, ab Helladio cū Iusto pariter sacris in monasterio institutionibus eruditus. Hunc secum Helladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo clericalibus institutus ordinibus, sedis eius post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis sanctisq. filijs ecclesiæ Dei hereditatem meruit relinquere gubernādā. Idem Eugenius moribus incessuq. grauis, ingenio callens. Nam numeros, statum, incrementa, decrementaq. cursus recursusq. lunarum tanta peritia nouit, vt cōsiderationes disputationis eius auditorem, & in stuporem verterent, & in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere vndecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane & Chindasuintho regibus:

^a Eugenios Archiepiscopus Toletanos videntur Gothi cognouisse duos tantum. Itaq. secundum, siue alterum vocant Ildesonsu, Iulianus, & Felix illum, quem nos tertium. Temporis enim vetustas oblivione obruerat Eugenij primum Martyrem à Dionysio Arcopagita Toletanis missum, de quo meminit Ilduinus Abbas, & sancti Gerardi vita, & concurs deniq. ecclesia Parisiorum atq. Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Remense profectus in Eugenij monumentum Lutetie incidit, & rei gesta historiam sepulcriq. locum nostris primus nuntiavit. Nuper autem Philippus secundus Rex Hispaniarū religiosissimus, huius S. Eugenij Martyris corpus ex Gallia ad se

allatum anno 1565. celeberrima pōpa excepit, & ecclesia donauit Toletana. Dracontius porro Poēta cuius hic fit mentio iū diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emēdatus, sed hūc Eugeniū emendationem vidi in illo vetusto codi- ce Ruyzij Azagrj, cuius supra mentionem feci.

Cap. XIII.

Item Eugenius alter post Eugeniū Pontifex subrogatur. Hic cū Ecclesiæ regis clericus esset egregius, vita monachi delectat⁹ est. Qui sagaci fuga vrbē Cæsaraugustanam petens, illic Martyrū sepulcris inhæsit, ibiq. studia sapiētiae, & propositū monachi decēter incoluit: vnde principali violentia reductus, atq. in Pontificatū adscitus, vitam plus virtutū meritis, quā viribus egit. Fuit nāq. corpore tenuis, paruus robore, sed validē feruescēs spiritus virtute, studiorū bonorū vim persequēs, cātus pessimis vsibus vitiatos, melodię cognitione correxit, officiorū omisos ordines, curamq. discreuit: Scripsit de sancta Trinitate libellū, & eloquio nitidū, & rei veritate perspicuū, qui Libyę, & oriētis partib⁹ mitti quātocius poterat, nisi procellis resultātia freta incertam pauidisiter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnū diuersi carminis metro, aliū diuersi operis prosa, cōcretos, qui ad multorū industriā, eius ex hoc tenaciter sanctā valuerunt cōmendare memoriā. Libellos quoq. ^a Dracontij de creatione mūdi cōscriptos, quos antiquitas protulerat vitiatos, ea, quę inconuenientia reperit, subtrahendo, immutādo, vel meliora cōijciendo, ita in pulchritudinis formā coegit, vt pulchriores de artificio corrigētis, quā de manu processisse videantur auctoris, Et quia de die septimo idem Dracontius omnino reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste & sex dierū recapitulationē singulis versiculis renouauit, & de die septimo, quę illi visa sunt, eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit tēporibus Chindasuinthi, & Reccesuinthi regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul, & gloriā sacerdotis, sicq. post lucis mūdialis occasum, in Basilica S. Leocadię tenet habitatione sepulcrum.

^a De Dracontio Isido. cap. 37.

Haftenus Ildesofus.

Hinc ^a Iulianus.

Ildesofus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentię fluminibus exornās secula ætatis nostrę, nouissimē Toletanę sedis ascitus in cathedram, Præsul post secun-

A dum Eugeniū in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quāta & virtutum gratia numerosus. Fuit deniq. timoris Dei instantia p̄ditus, religione cōpunctus, cōpunctione profusus, incessu grauis: honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, differēdi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, linguę flumine copiosus, tantoq. eloquentiæ cothurno ceber habitus, vt disputationū eius profusa oratio dū porrectē dirigitur, merito nō homo, sed Deus per hominē affatim eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimētis adhuc infantia degēs, diuino tactus spiritu, vita delectatus est monachorū, cōtemptisq. parentum rerumq. mundanarū affectibus, Agaliense monasteriū petijt, cuius fugā rabido furore insequens pater, vno tantū maceris impeditus est obice, quo & furētis est delusa quęsitio, & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dū percitus in interiora prætenderet, latibulū, quo hic vir oculabatur, reliquit. Sicq. præterita incurata pertransijt, & in anterioribus, quę præterierat, inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensem cellā impetens gladio, dum quæsitū nō inuenit, rediens in propriā, vt perditum deplorauit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliense illico monasteriū adijt, monachūq. se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cænobiū quoq. virginū in Deibiēsi villula cōstruxit, ac proprijs opibus decorauit. Rector deinde effectus Agaliensis Cænobij, monachorū mores exercuit, rem discreuit, vitāq. seruauit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atq. inibi post decessoris sui obitū Pōtifex subrogatur. Scripsit sanē quā plurimos libros luculētiori sermone potissimos, quos idē in tot partib⁹ censuit diuidēdos, id est librū Protopopeiæ imbecillitatis proprię, libellū de virginitate S. Marię cōtra tres infideles, opusculū de proprietate personarū Patris & Filij, & Spiritus sancti, opusculū annotationū actionis diurnę, opusculū annotationū in sacris, librū de cognitione baptismi vnū, & de p̄gressu spiritualis deserti aliū. Quod totum primę partis voluit volumini cōnectendū. Partis quoq. secūde liber epistolarū est, in quo diuersis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasq. interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorū responsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorū, atq. sermonum, vltioris deni-

deniq. partis liber est quartus versibus profa. concretus, in quo epitaphia, & quędam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem & alia multa quę varijs rerū ac molestiarū occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autē in Pontificatum nono gloriosi Reccesuinthi Principis anno, nouem annis, & duobus ferē mēsis, clarus habitus fuit vitę meritis, & reteratione regiminis, expletoq. octauo decimo prædicti Principis anno, sequēti die decimo Kalendas Februarij, domicilio carnis exuitur, atq. in ecclesia beatę Leocadię ^b tumulatur ad pedes sui cōditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo ^B claritatis.

^a Iulianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infra. Felici hæc etiam tribuuntur in aliquibus codicibus.

^b Nunc corpus est Zamora.

Haftenus Iulianus.

Hinc ^a Felix.

Iulianus discipulus Eugeniij secundi, Carthaginis prouincię Metropolitanus, post beatę memorię Quiricum quarto in loco præceptorē suum sequens, vrbis regię pōtificale culmē adeptus est: cuius videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit, atq. in eiusdem vrbis principali ecclesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimētis infantia enutritus. Deniq. dū ad puerilis formę deuenisset ætatē, sanctę memorię collegę sui ^b Gudilani Leuitę ita sociali vinculo est innexus, & indiuiduę charitatis vnione coniunctus, vt & ambos inuiolabilis charitas vnū esse ostenderet, & vnitas in ambobus præfixa nō duas animas, sed vnā his inesse monstraret. Tanta itaq. erat inter eos adeptę vnanimittatis cōmunio, vt secundū Actū Apostolorū historiā in duobus corporibus vnū cor tantū putaretur, & anima vna: sistebāt quippe in cōsilio prouidi, in definitione vni, in laudabili operatione cōcordes. Quiq. diuino afflante Spiritu theoreticę, id ^D est contēplatiuę quietis delectati sunt perfrui bono, & monasticę institutionis cōstrinigi repagulo. Sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorū est nihilomin⁹ frustrata deuotio. Quamquā tamen minimē peregissent desiderati itineris cursum, nō tamen desierunt a pię deuotionis studio. Et dū sibi mallent tantū prodesse per fugā, cœperunt postmodū proximorū salute votis gliscētib⁹ niti. Erāt enim in subditis docendis operosę virtutis, in profectu eorū desiderabiles, in ser-

uitute Dei feruētēs, in desiderio decoris domus Dñi strenui, in seniorū obedientia præsto, atq. si fieri posset, vt omnium emolumentū obtinerent virtutū, animis feruentioribus studebāt. Igitur diuinorū iudiciorū dispensatione, sanctę recordationis Gudila Diacon⁹, sexto idus Septēbris funestę mortis euentu, anno octauo Vvābanis Principis sub digna cōfessione Dei clausit supremū curriculum, cuius corpusculum in monasterio S. Felicis quod est Cabēsi in villula dedicatū, dilectissimi socij sui exhibitione honorificē requiescit humatū. Post eius itaq. discessum aliquā tula intercapedine tēporum, post sanctę memorię Quiricū idē egregius Iulianus præfate vrbis est vnctus primatu, tāto laudis titulo prædicandus, quanto diuersarū virtutum ope suffult⁹, suis tēporibus mirificē cōposuit ecclesiā Dei. Quinimmo vt ex quo tēpore clarescere cœperit, per hunc extrinū, & tellā stamine pię relationis pandā. Post decessoris sui obitū diuinę memorię Ildesofsi, a decimo septimo ferme anno Reccesuinthi Principis, nec nō & per omne Vvābanis Imperij tēpus vsq. ad tertiū regni gloriosissimi Egicanis regis annū, in Leuitici presbyterij, ac Pontificatus honore consistēs, celebre nomē obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in reuelatione miserorum proptissimus, in suffectu oppressorum deuotus, in interueniendo discretus, in negotijs dirimendis strenuus, in prouidēdis iudicij æquus, in sententia parcus, in vindicatione iustitię singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione iugis, in diuinarum laudū exolutione mirabilis. Quod si forsan in officijs diuinis, quicquā, vt solet, difficultatis occurreret, ad corrigendū facillimus, pro sacris luminibus vehementer admonitus, in defensione omnium ecclesiarū eximius, in regendis subditis peruigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humiliū apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendę humilitatis bono optimus, ac generaliter vniuersa morū probitate conspicuus, in pietate affluens, vt non esset, cui in angustijs constituto non subuenire vellet: ita vnus charitatis exuberās, vt nō a se boni quidpiā cuiq. postulanti ex charitate præstare desisteret, sic deniq. se Deo charū maluit exhibere in omnibus, & præstabile hominibus cunctis ostenderet, vt & illi

vsquequaq. placeret, & hominibus propter A Deū, si fieri potest, deuota satisfacere mēte. Tantō nobiliū p̄cedentium virorū dignis meritis cōquans, quātō ab eis in nullo virtutū corpore extitit infimus: Ecclesiasticos itaq. bene habitos ordines in sui rēgiminis sede sollicitiori cura seruauit; vitiatos vtiliter subcorrexit; minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officijs quam plurimā dulcissimo sono cōposuit. At nunc, quoniā sancti Spiritus vbertate repletus, & irrigui fontis affluentia p̄ditus fultit, summā librorum eius, quos per eū Deus ad vtilitatē Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc lector addisce. Conscripsit etenim librum Prognosticorum futuri seculi ad beatæ memoriæ Idaliū B Episcopū directum, habētem in capite epistolā, quæ ipsi est directā, & orationē. Cuius codicis opus discretū in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de origine mortis humanæ est editus: secūsus de animabus defunctorū, quomodo se se habeant ante suorum corporum resurrectionem: tertius de suprēma corporum resurrectione. Item librum respōsionum ad quem supra directū, in defensionem canonum & legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deseruire. Item Apologeticum C fidei, quod Benedicto Romanæ vr̄bis Papæ directū est: Item aliud Apologeticū de tribus capitulis, de quibus Romanæ vr̄bis P̄sul frustra visus est dubitasse. Itē libellum de remedijs blasphemix cū epistola ad Adriannū Abbatem. Item librum de sextæ ætatis cōprobatione, qui habet in capite orationē, & epistolam ad Dominum Eruigium Regē. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nam primus eorū habet V̄eteris Testamēti quāplurima documēta, quibus absq. aliqua supputatione annorū, Christus Dei filius nō nasciturus, sed iam natus patulē declaratur. Secundi vero series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucidē monstrat, Christum in plenitudine tēporis de Mariā virgine natū, non in annis à principio mundi collectis. Tertij quoq. libri excursus sextam ætatē, in qua Christus natus est, haud dubiē adesse veris documētis ostēdit. In quo quinque p̄teritæ ætates seculi nō in annis, sed p̄fixo generatiouum limite, distinguūtur. Item librum carminū diuersorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atq. de diuersis causis epigrammata numerōsa. Itē librum plurimarū epistolarū. Item librum

sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione domus Dei, & eorū qui ad eam cōfugiunt. Item librum de contrarijs quod Græce ἀντικειμένον voluit titulo adnotari, qui in duobus diuisus est libris, ex quibus primus differtiones cōtinet V̄eteris Testamenti, secūsus Noui. Itē librum historiæ de eo quod Vvābæ Principis tēpore Gallijs extitit gestū. Itē librum sententiarum, ex decade psalmodiū B. Augustini breuiter summamq. collectū. Item excerpta de libris S. Augustini contra Iulianum hæreticum collecta. Itē libellum de diuinis iudicijs, ex sacris voluminibus collectum, in cuius principio est epistola ad Dñm Eruigiū, comitatus sui tempore, pro eodem libello directā. Itē librum respōsionum cōtra eos, qui confugiētes ad ecclesiam p̄sequūtur. Itē librum missarum de toto circulo anni, in quattuor partes diuisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas ac semiplenas emendauit atq. cōpleuit, aliquas vero ex toto cōposuit. Itē librum orationum de festiuitatibus, quas Toletana ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partim stylo sui ingenij deprōptum, partim etiā inolita antiquitate vitiatū, studiosē correctū in vnū congeisit, atq. ecclesiæ Dei vsibus ob amorē reliquit sanctę religionis. P̄sulatus autē honorē, & sacerdotij dignitatē annis decē obtinuit, mense vno, diebus septē. Quiq. etiā in euita bilis mortis p̄uentus occasu, anno tertio d Egicanis Principis pridie nonas Martij, æra septingentesima vigesima octaua diē vitæ clausit extremū, ac sic in basilica gloriosissimæ S. Leocadiæ virginis sortē sepulcrali est tumulatus.

^a Felix Archiepiscopus Toletanus.

^b Gudilain Concil. Tolet. 11.

^c 18. dicitur in Ildesonso.

^d Iuliani Archiepiscopi Toletani feruntur iū aliquot opera typis excusa: nempe Prognosticon ad Idalium Barcinonensem Episcopum, & de sextæ ætatis cōprobatione ad Eurigiū Regē Gotthorū: quāquam hoc falsē inscribitur contra Iudaos. Sed illud multo minus ferendum, quod aliqui hūc nostrum vocent Pomeriū, cū ille Pomerius, cuius Gennadius, & Isidorus meminere, longē sit nostro antiquior, & sape ab ipso citetur. Reddamus quoq. nostro Iuliano Toletano, vt vero auctor, librum ἀντικειμένον, siue contrariorū, qui hactenus sine nomine auctoris fertur cū Iunilio Africano. Eum nos Iuliani esse deprehēdimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro ἀντικειμένον Iuliani citat Samsō Abbas libro aduersus Hostigēsū Egiscopum Malacitanū, quod opus scriptū anno Christi 864. legi in bibliotheca ecclesiæ Toletana. Habeo & historiam à Iuliano editam de rebellione Pauli Ducis Narbonēsis in Vvābam Regem Gotthorum. Eum librum cum alijs veteribus cogito, volente Deo: in lucem dare.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE ORTV ET OBITY

Patrum, qui in Scriptura
laudibus efferuntur

P R Æ F A T I O.

VORVNDAM Sanctorum Patrum nobilissimorumq. virorum ortus vel gesta cum genealogijs suis in hoc libello indita sunt: dignitas quoque & mors eorum, atque sepultura, sententiali breuitate notata. Quæ, quamuis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum: facilius tamen ad memoriam redeunt, dum breui sermone leguntur.

Ex vet. Testament.

I	Adam.	XXXIII	Salomon.
II	Abel.	XXXV	Elias.
III	Enoch.	XXXVI	Eliscus.
IIII	Noe.	XXXVII	Isaias.
V	Melchisedec.	XXXVIII	Ieremias.
VI	Abraham.	XXXIX	Ezechiel.
VII	Isaac.	XL	Daniel.
VIII	Iacob.	XLI	Osee.
IX	Lot.	XLII	Ioel.
X	Ioseph.	XLIII	Amos.
XI	Iudas.	XLIIII	Abdias.
XII	Ruben.	XLV	Ionas.
XIII	Simcon.	XLVI	Micheas.
XIIII	Leui.	XLVII	Nahum.
XV	Zabulon.	XLVIII	Habacuc.
XVI	Issachar.	XLIX	Sophonias.
XVII	Dan.	L	Aggæus.
XVIII	Gad.	LI	Zacharias.
XIX	Aser.	LII	Malachias,
XX	Nephtholim.	LIII	Nathan.
XXI	Beniamin.	LIIII	Achias.
XXII	Ephraim.	LV	Addo.
XXIII	Manasses.	LVI	Azarias.
XXIIII	Iob.	LVII	Zacharias.
XXV	Moyfes.	LVIII	Tobias.
XXVI	Aaron.	LIX	Tres pueri.
XXVII	Iosue.	LX	Esdra.
XXVIII	Phinees.	LXI	Zorobabel.
XXIX	Gedeon.	LXII	Esther.
XXX	Iephte	LXIII	Iudith.
XXXI	Samson.	LXIIII	Machabæi.
XXXII	Samuel.		
XXXIII	Dauid.		

De his vid. Hieron. Epiphani. Dorothei. Synopsin, &

Iosephum.

Cap. I.

ADAM protoplastus, & colonus paradisi, princeps humani generis & delicti, ad imaginē Dei factus, vniuersitati prælarus, qui creaturis nomina dedit, atq. in eis potestatem dominandi accepit. Hic in delicijs florentis paradisi constitutus, inter redolētes aromatum syluas, ac vernantia floribus arua, ruris habitator, nouæ vitæ gaudia peragebat: vbi tellus fœcunda viret perpetuo vere, vbi fons decurrens quadrifluo labitur amne. Sed postquam serpentis dolo, lingua etiam pollutus fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem profanauit: paradiso proiectus, terram sentibus squalentem operarius gemens incoluit. Amissaque immortalitate, in puluerem, vnde carnis sumpserat ortum, post cursum annorum nongentorū triginta redijt. Hinc iam posteritas in crimine huius parentis exulem se paradiso factam, ac labori mortique subactā ingemuit. Sepultus est autem in loco Arbee, qui locus nomē à numero sumpfit, hoc est quattuor; nam tres Patriarchæ ibidem sunt sepulti, & hic quartus Adam. Distat autem locus iste non procul ab Hebron metropoli vrbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuisse habitatio gigantum, vbi etiam & Dauid postea vnctus est in regem. Est autem ciuitas fortis Iudæ in sacerdotibus separata, distans ad Australē plagam millibus xxii. ab Hierusalem.

Cap. II.

ABel filius Adam & pastor ouium, in vita innocens, in morte patiens, post mortē non silens, in martyrio primus, in obedientia summus, in sacrificijs Deo placens, in meritis fratri disciplicens; quem Cain impius & parricida nouus, stimulante inuidia innocuum ferro nondum sanguine maculato prostrauit, cum adhuc innocens ferrū cruoris humani facinus non haberet.

Cap. III.

ENoch filius Jared, septimus ab Adam, placens Deo, malorum nescius, mortis ignarus, qui sceleratorum hominum non

ferens angustias, à perniciosis a contractibus mundi substractus, meruit in eum locū transferri viuens, vnde fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est autem annorum trecentorum sexaginta quinque. Manet autē hactenus in corpore, in consummatione mundi restituet b cum Elia mortalem vitæ conditionem.

a Alius contactibus.

b al. Seculi restituens.

Cap. IIII.

NOe filius Lamech decimus ab Adam, secundus pater orbis atque reparator, iustitia insignis, longanimis in spe, sapiens in opere, solus in terris iustus. Iste iussus arcam cōdidit, admonitus introiuit, nec horruit turbulentos diluuii fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura cæli expauit, gestaturq. per procellas, nec mergitur, serpentibus sociatur & bestijs, nec terretur: cui feræ colla submitunt, alites famulantur. Namque auem misit, redeuntem sustinuit, sed perfida fraude corui decipitur, ministerio columbæ gestantis ore ramum paciferae arboris edocetur. Referatisque foribus arcæ bestias, & cuncta animantia per septem dies abire permittens, ipse postmodum egressus cum liberis, Deum collaudat ac lætus victimas immolat. Cuius arcam veteres resedisse testantur in Armenia super montes Ararath. Hic nongentesimo quinquagesimo anno mortuus est.

Cap. V.

MElchisedech rex Salem, sacerdos Dei altissimi primus, veri que oblator sacrificij, cuius origo secreta. a Hunc esse aiunt Hebræi Sem primogenitum Noe, tritauum Abraham. Ipse est enim Pater patrum, Prophetarum, & Apostolorū origo, ipse est qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris esse promeruit. Quique versus incedens vestigijs patris genitalia texit, nec derisit ebrium, vt procax & reprobus filius, sed velauit vt verecundus. Vnde accidit, in lege Iudæorum parentes à filijs nunquam videri nudatos. Iste Abraham reuertēti post victoriam benedixit, idem in typo veri sacrificij de frugibus terræ prior panem & vinum Deo hostiam obtulit, quia sacerdotiū & regnū verè primogenitis debebatur, antequam

tequam Aaron sacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium post diluuium vrbe Salem condidit, in qua etiam & regnauit, quæ postea Iebus siue Solyma dicta est, & nunc deriuato vocabulo Hierosolyma vocitatur, vixit annis sexcentis & perdurauit vsque ad septuagesimum ætatis Isaac annū, mortuusque est, ac sepultus in ciuitate sua Hierusalem.

a Hieron. epist. ad Euagrium. Isidorus, 15. lib. etymo. c. 1.

Cap. VI.

ABraham pater gentium filius Thare, de stirpe Sem, natione Chaldæus fide primus, exul spontaneus, obediens in præceptis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prælijs victoriosus, in victoria non avarus, reges quinq. superauit & spolijs exiit, captiuumque a parentem reduxit. Eo summus vt trinitatem in typo videret & vnitatem in mysterio veneraretur: eo fidelis vt in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeo iustus atque deuotus, vt indulgentiam vnicui pignoris diuinitati non præponeret. Sed incunctanter præcipienti parens ad immolandum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distrinxit ferrum, vnicum pignus in victimam oblaturus, nec natum perdidit, nec hostiam amisit. Filium enim in sacrificium obtulit, & arietem pro filio immolauit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepultusque est in agro Ephron, in spelunca duplici: in cuius interiori parte sepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Distat autem hic locus vt Iosephus edocet, septimo ab vrbe Hebrō stadio, ibique adserit Abraham & filios eius sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiā & terebintum magnam arborem à constitutione mundi fuisse adseuerat. Hanc beatus Hieronymus vsque ad Constantini Imperiū perdurasse scribit, ipsa est enim quercus Mambrae Amorrhæi, qui fuit amicus Abraham, quæ apud Gentiles in tanta extitit veneratione, vt eam muri ambitu circumseptam sollempni veneratione colerent.

a Parentem, id est, cognatum vel consanguineum, vt infr. cap. 9.

Cap. VII.

Isaac filius Abraham ex promissione in terra Chanaan genitus, semen æternum vo-

catus, coniugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui a pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo vsque detulit honorem parenti, vt ad aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obijt centum octoginta annorum, sepultusque est iuxta patrem suum.

a Panitētes Abimelech, & Ochozach, & Phicol. Genes. 26.

Cap. VIII.

Iacob filius Isaac, natus in terra Chanaan, dilectus matris, supplantator fratris, humilis quoque & simplex, & a innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præripuit benedictionē, obediuit matri, & fraternæ iracundiæ patienter celsit, patriamque & parentes relinquens, exul effectus seruitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit & frigoris, seruiuit focero, vt pastor mercenarius paut gregē, expectans non de diuisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dum consortio egeret hominum, comitatum meruit angelorum. Hic Domino colloctatus præualuit, hic facie ad faciem Deū vidit: hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est in Ægyptū. Emēsis centum quadraginta septem annis, naturæ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

a al. Innocens habitans domi. al. Innocenter.

Cap. IX.

Lot filius Aram consanguineus Abraham, pater Moab & Amon apud Chaldæos natus, homo iustus, hospitalis, in Sodomis piē castēque inter nefariam gentem conuersatus, qui propter solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est Angelorum. Sulphureumque exitium ac Sodomitarum euasit incendium: mansitq. postmodum in vrbe Segor, quæ est iuxta Mare mortuum, vbi balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

Cap. X.

Ioseph Princeps Ægypti, filius Iacob ex Rachel, ortus in terra Chanaan, benedictus

Ictus in primogenitum Israel, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob inuidiam venditur, factus humilis vsque ad seruitutem, patiens vsque ad carcerem, pudicus vsque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in regno particeps, in fecunditate ordinator prouidus, in fame dispensator iustus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dum iniuriam fratribus nõ repedit, sed fame depulsa necessitatis subsidia contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum & decem annis, longæ quietis gratia diem vltimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cuius ossa transtulerunt filij Israel in Sichem ciuitatem patris sui Iacob, quam nunc tam Latini, quàm Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nunc vocatur Neapolis vrbs Samaritanorum, vbi sepulcrum eius vsque in hodiernam diem cernitur.

Cap. XI.

Iudas regalis successione insignis profapia, cui ducatus bellorum & Israel traditur regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens vt leo in regni virtute, & clarus splendore potentiæ. Cuius quidem Imperij posteritas non cessauit, quousque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine eius ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens vtero mirabiliter coruscaret.

Cap. XII.

Ruben primogenitus filius Israel, ætate fratribus maior, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

Cap. XIII.

Simeon princeps scribarum, & violatæ puditiæ vindex, non habens hæreditatē, sed manens in tribu Iuda, particeps in possessione.

Cap. XIII.

Leuifacerdotialis auctor originis, cum tribu Iuda permixtione generis iunctus sed

A in Israel toto diuisus, carens propriæ sortis funiculo, & habitans in vniuersis sortibus fratrum.

Cap. XV.

Zabulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis vrbibus Phœnicum, & Sidoniorum.

Cap. XVI.

Isachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, & de benedictionis suæ fructibus dona porrigens regibus.

Cap. XVII.

Dan, cuius ex germine Samson, sceptrū tenet Israel, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum eius, vt regulus, spiritu oris sui depopulans.

Cap. XVIII.

Gad, in procinctu prælij expeditus, pro fratribus trans Iordanē relictis aduersus hostes gentesque dimicat, & forti brachio victor triumphat.

Cap. XIX.

Aser, diuitijs insignis, replens delicijs principes.

Cap. XX.

Nephtalim in pinguedine terræ vberissimus, & in doctrina legis abundans.

Cap. XXI.

Beniamin inter fratres ortu posterior, imperio prior, cuius natiuitatis processus, matri dedit occubitus. Ipse est lupus vorax & sanguinarius, qui super basem sortis suæ mane hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas principibus & sacerdotibus diuidit.

Cap. XXII.

Ephraim semen Ioseph, & adoptiuus filius Israel, atque in numero Patriarcharum

rum benedictionis testamento relictus: minor ætate fratre, sed maiori prælatus gratia benedictionis, in cunctis tribubus fortior, & inter fratres dominator inuictus. Hic partem tribus Leuitarum accepit.

Cap. XXIII.

Manasses dilatatus in millibus, vna cum Ioseph patre suo mysticè a passus tributum. Hi sunt b patres Apostolorum, & principes populi Iudæorū, tribus Iacob, & præclara progenies Israel. Quibus pater moriens pro diuitiarum copijs, sanctificationis gratiam dereliquit. Quique, regnante Ioseph in Ægypto, regnauerunt, ibique etiam post longam vitæ quietem occubuerunt atque sepulti sunt.

a al. Possedit tributum.

b al. Propagines.

Cap. XXIII.

Iob a filius Zaræ de Bosra rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balach filij Beor, homo gentilis, fide clarus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in elemosynis largus, diues in censu, extemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbis: tentationi traditur, sed contra tentationem fidei b lorica armatur, factus gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisq. vulnera patienter c accepit, & inter supplicia semper Deum glorificauit, malè d suadentem insuper sapienter sustinuit coniugem: verba amicorum ratione superauit, vnde & pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione subleuatur, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem e bonorum. Post noctē enim tristitiæ, Diem genuit: post fœtores vlcera, Casiæ fragrantiam edidit, post abiectiōē, Cornu vntionem regni promeruit, & tibiam in accentu laudis adsumpsit. Vixit autem post plagam centum quadraginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ eius ducenti quadraginta octo anni, & mortuus est atque sepultus in regione sua. Hunc Hebræi adserunt nõ fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abraham descendisse stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cuius stirpe creditur generatus, secundum

A dùm quod in exordio voluminis eius notatur: Vir erat in terra Hus nomine Iob.

a Isidorus cum Ambrosio & August. putat eundem Iob & Iob Genes. 36. aliter Hieron. in hebr. quæst. & quæst. 36. in Genes.

b al. Fide religionis armatur.

c al. Excepit.

d al. Sua damna, insuper patientem sustinuit coniugem.

e al. Donorum.

Cap. XXV.

Moyse a filius Amram ex tribu Leui, Dux & Propheta Israel, regis filiæ adoptiuus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante & nõ vrente, vocibus Angelicis euocatur, quem vt exemplo firmaret Deus, insinuatam eius manum iussit emori, & rursus retractæ vigorem & motus reddidit & b calor: cuius facies, c spe futuræ gloriæ illuminatur, humilis, vt ait quidam sapiens, in recusando ministerio, subditus in suscipiendo, in conseruando fidelis, in exquirendo perugil, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiens, qui pro subiectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro populi libertate propriam obiecit salutem, regis sauisissimi non minas, non tela trepidauit. Quin etiam extulit contra dracones eius virgam, ac per manum Dei oppugnatores Israel decem plagis eius imperium verberauit. Primum in cruorem vertit fontes & flumina, de hinc ranarum multitudine vrbes, muscarum nubibus aëra compleuit, locustis vastauit cuncta virètia, mortem intulit iumentorum, percussit vlcere homines, vastauit grandine terras, obduxit tenebris cælum, eorumque primogenita valido terrore peremit. Post hæc expoliavit Ægyptios, eductisque populis eremi pandit iter flamma præcedente columna. Nec mora, mare trāsies diuidit, refrenatisque hinc inde aquarum cumulis, pergenti populo viam sicco vestigio præbuit. Hostes de hinc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suauitatem conuertit. Quin etiam inter hæc esurienti Israel cæleste præbuit pabulum, volucrumque escis repleuit loca castrorum. Percussit insuper petram, atque extemplo dura saxorum crepidine, copiosa fluentia manarunt. Ascendit quoque verticem montis Sinai, faciem Domini contemplanturus, ibi quadraginta die

dierum ieiunia pertulit: descendens incendit vitulum, sacrilegos prostravit gladio, legem acceptam à Deo populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoque bella gessit, victorijs claruit, virgam in manu tenens; hostes quos non contigit, superavit: lethiferos aspidum morsus ærei serpentis adspectu sanavit. Dathan & Abiron, terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatus deiecit. Ad extremum conscendit montem Nebo, terramque repromissionis, demonstratè Domino, aspicit. Mortuusque est, iubente Domino, in monte Abarim: sepultusque est à Domino in valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem populû Dei in cremo annis quadraginta, obiitque annorum centum viginti. Quidam autem eum viuere testantur, pro eo quod sepulcrum eius non reperitur. Et quia apparuit Domino in monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè sacra Scriptura testatur.

^a Nomen esse Ægyptiacum Moyses aiunt Philo, Iosephus, & Auen Ezra.
^b al. Coloris.
^c Fortè specie.

Cap. XXVI.

Aron frater Moyfi, & insignis miraculorum socius, atq. in lege sacerdos Domini primus, cuius virga sorte electa, fronde & germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furenti se flammæ opposuit, atque stans inter viuos & mortuos, obiectu sui corporis transire ignem ad agmen viuentium non permisit. Hic per hostiam victimarum & sacrificium sanguinis, futuram Christi passionem expressit: hic ius & principatum sacerdotij per ordinem generis & successionis suæ transmisit. Anno autem quadagesimo egressiois filiorum Israel de terra Ægypti, cum esset annorum centum viginti trium, mortuus est iuxta præceptum Domini in monte Hor, qui est iuxta Petram insignem Arabiæ urbem. Ibi & sepulta iacet soror eius Maria, vbi etiam & nunc vsque ostenditur rupes, qua percussa, Moyses aquas sitienti populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

Cap. XXVII.

Iosue filius Nun, ex tribu Ephraim in Ægypto natus, Moyfi discipulus, & pote-

statis successor, nouique proelii triumphator. Qui, quousque expediret victoriam, vt Sol stare, cælo imperavit. Iordanis etiam cursum transitu suo resistere fecit. Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono deiecit. Chanaanorum euerit regna, reges extinxit, ac populum Dei solus in terram repromissionis induxit, eaque sorte distribuit. Viginti septem annis præfuit in Israel. Occubuitque centum & decem annorum, atque sepultus est in Tamnathare ciuitate sua, quæ sita est in latere montis Gaas, contra Aquilonem, vbi vsque hodie insigne monumentum eius ostenditur. Est autem in tribu Dan.

^a al. Stare.

Cap. XXVIII.

Phinees sacerdos filius Eleazari sacerdotis filij Aaron, zelum Domini agens, Zambri coeuntem impudicum simul cum scorto Madianitide telo percussit, atque perpetuas sacerdotij infulas, præmiumque victimarum in generationibus Israel meruit, pro eo quod zelo diuini amoris accensus iram Domini feriendo placauit.

Cap. XXIX.

Cedeon filius Ioas ex tribu Manasse, genitus in solitudine, liberator populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis viris aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, sed tubas: nec læua clypeum, sed hydrias præferentibus, hostem terrore percussit, ac victor de Amalech fortiter triumphauit. Iudicauit Israel annos quadraginta, mortuusque est senex, & sepultus in sepulcro Ioas patris in Ephra de familia Ezri.

Cap. XXX.

Jephte Galaadites, felix in proelijs, fidelis in promissis, affectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic enim vouerat Deo, vt, si quid illi post victoriam reuertenti primum occurreret, immolaret. Nam rediens ex hostibus Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe periurij, pollicitam sponsio-

sponsionem compleuit, ac filiam, quæ victori occurrerat, immolauit. Iudicauit Israel sex annis, & mortuus est, sepultusque in ciuitate Galaad, quæ est in dimidia tribu Manassæ.

Cap. XXXI.

Samson, filius promissionis, genitus patre Manue ex tribu Dan, Nazareus vocatus, liberator Israel, & omnium fortissimus. Iste rugientem mactauit leonem, fauumque ab ore mortui tulit, seras quoque portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne vinctis, totam regionem Philistinorum succedit. Vinctus etiã rescissis funibus, maxilla asini mille viros peremit. Neruis intexta vincula, vt lanea fila, dirupit. Post hæc auaritia illecebrosæ mulieris deceptus, detonsis crinibus, vim suæ virtutis amisit: nec mora effossis oculis, columnas templi concutiens, ruina oppressus pariter cum hostibus defecit. Iudicauit Israel annis viginti, & positus est in sepulcro patris sui in ciuitate Esthaol, quæ est in tribu Iuda, decimo procul lapide ab Eleutheropoli, contra Septentrionalè plagam, iuxta viam quæ ducit Nicopolim.

^a al. Inter Sara & Esthaol. Iud. 16.

Cap. XXXII.

Samuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex tribu Ephraim, connumeratus Moyfi in sacerdotibus Dei, ab ipsis cunabulis Domino consecratus, sedulus in ministerio, in gente princeps, in templo vates, cuius verbo obtemperauerunt cæli, occurrerunt nubila, effusi sunt imbres. Hic triumphator ex hostibus, Adiutorij lapidè posuit: hic primum Principem in regno vnxit. Sepultus est autem in vico suo Ramatha, quæ est in Beth-lehem: cuius ossa Arcadius Augustus de Iudæa in Thraciam transtulit: & super tumulum eius Christi aram erexit.

Cap. XXXIII.

David, Rex idem atq. Propheta, ortus de genere Iuda, filius Iesse, natus in Beth-lehè, puer pastor ouium inter fratres ætate minor, virtute præstantior, à Domino in regnū vocatus, à Propheta in regem vinctus, belliger iuuenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincendo veteranus, pa-

tiens in aduersis, prudens in periculis, in peccato proprio dolens, in alieno funere lugens, pronus ad pœnitentiam, velex ad veniam, in conuicio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum regem, dum posset, inno-cuum non tantum reseruauit traditum, sed & vindicauit occisum. Hic leonè & vrsum sine gladio interfecit, citharæ suauitate immundum spiritum depulit, Gigantem expugnauit. Igitur quadagesimo regni & septuagesimo ætatis anno diem vitæ supremum consummauit, sepultusque est in ciuitate sua Beth-lehem, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata, vbi etiam Dominus noster Iesus Christus secundum carnem est natus. Ibi quoque & Rachel, cum Ben-iamin peperisset, occubuit. Ibi etiam sepulcrum Iesse patris Dauid ostenditur. Est autem hic locus in tribu Iuda sexto ab Ierusalem milliaro, positus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

Cap. XXXIII.

Salomon filius Dauid editus ex Beth-sabee in Ierusalem, antequam nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & Domini dedicator templi, felix imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, sapiens in iudicio, in sententia iustus, pacificus in regno. Qui poposcit sapietiam & impetrauit, vt sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoque mores composuit, rerum naturas reperit, sacramenta Christi & Ecclesiæ reuelauit. Cuius principia bona fuerunt, nouissima verò mala. Nam, post multarum virtutum gloriã, amore deprauatus scemineo, & acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idolatriæ flenda ruina demersus est. Quadraginta annis regnauit, quinquaginta & duobus ætatem peregit. Dehinc finem imperio & vitæ dedit, sepultusque est in ciuitate patris sui Beth-lehem.

Cap. XXXV.

Elias Thesbites Sacerdos magnus atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenus, deuotione summus, in laboribus fortis, industria sollers, excellenti ingenio præditus, in exercitatione disciplinæ strictus, in sancta meditatione assiduus, metuque mortis intrepidus, verberauit tyrannos, sacrilegos interfecit, multisque signis virtutum effulsit. Triensij
N N namq.

namq. siccitate clausit imbribus cælū. Orauit rursus, & cælum dedit pluuias, mortuumq. mulieris filium suscitauit. Cuius virtute hydria farinae non defecit, vas olei perpetuo fonte manauit. Cuius verbo super sacrificium ignis de cælo descendit. Hic duos quinquagenarios cum militibus cælesti igne combussit. Iordanem transiēs, tactu melotis abruptit. Post igneo curru in cælum raptus ascendit, venturus iuxta Malachiam prophetam in fine mundi, ac præcessurus Christum, nuntiaturus vltimum eius aduētum cum magnis virtutibus prodigijsq. signorum: ita vt etiam in terra bellum gerat Antichristus aduersus eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos, cadauera quoq. eorum in plateis infeluta iacebunt. Dehinc suscitati à Domino regnum Antichristi plaga magna percutient. Post hæc veniet Dominus & interficiet Antichristū gladio oris sui, & eos qui adorauerūt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus sanctis suis in gloria sempiterna.

Item ^a Elias Thesbites de terra Arabū, de tribu Aarō, cum esset in vtero matris suæ Galaath, Sobac pater eius somnium vidit, quod nascentem Eliam viri candidis vestibus salutabant, ignisq. eum ^b vestimentis obuoluebant, atq. pro cibo ignem ei ad nutriendum subministrabant. Hoc visum pater eius prophetis in Ierosolymis indicauit, hocq. ab eis accepit responsum. Ne timueris (inquiunt) erit enim natio eius lumen, verbūq. eius fixis sententijs. Iudicabit enim Israel in gladio & igne.

^a Hac addebantur in tribus exemplarib. Isidori, & habet Epiphanius in vita Elia.
^b al. institis.

Cap. XXXVI.

Elizaus Elia discipulus, ex ^a Abel Meula oppido, ex tribu Rubē in cuius ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, eiusq. vox in Ierusalem personauit. Tunc quidam præfagus vates prædixit, hodie in Israel natus est Propheta, qui cūcta eorum destruet idola. Hic gemino Elia glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Iordanem transitu suo diuisum, refrenatis vndis, retro conuertit: aquas Iericho steriles, demerso vasculo, ad fecunditatem perduxit: pueros insultantes sibi verbo, tradidit bestijs repente vorandos: sanguis-

neus aquas in necem hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptionem verbo fecūdauit, eiusq. filium mortuum suscitauit: ciborum temperat amaritudinē: deniq. ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ stigmatibus lauacro Iordanis purgauit; lepra quoq. maledictum aspersit discipulum: ferrum securis in Iordane mersum, ligno in aquas misso, supernatate fecit. Hostes Syriæ cecitate percussit, mortem incredulo prædixit, fragore quadrigarum fugauit hostem, obsidionem dispersit, famem repulit. Postremò post mortem exanimi cadaueris vitam dedit. Cuius sepulcrum vsq. hodie in ^b Sebastia ciuitate ostenditur honore satis dignū, & digna habitum veneratior.

^a Abel Meula 3. Reg. 19. Abel Muth. in Epiphania. Abel Buel in Dorotheo.

^b Sebastopoli Samariae, ait Epiphanius.

Cap. XXXVII.

Isaias filius ^a Amos, non Amos Propheta, sed alterius, qui simili nūcupatus est nomine: Ille enim ex numero pastorum fuit de oppido Thecue: Hic autem genere nobili ortus in Ierusalem: quem etiam aiunt Hebræi socerum fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitatis & vitæ excellentia: vt vnā tantum dicatur habuisse tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam postmodum pro delicto populi abiecta, sacco membra cooperuit. Sed & hoc ad extremum deposito, iuxta Domini imperium nudo corpore, nudoq. vestigio in conuentu populorum versatus est, sicq. feruorem æstiuum, hyemisq. pruinas atque imbrium tempestates sustinuit, vt & Dei præceptis obediret, & populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus ascendente vmbra, retro descendere iussit. Huius oraculo rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hunc autem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrociq. supplicio excruciatum extinxit. Tradunt ^b autem Hebræi duabus ex causis interfectū fuisse Isaiam: vna, quod eos appellauerit principes Sodomorum & populum Gomorrhæ: altera, quod testante Domino ad Moysen, Non poteris videre faciem meam: iste ausus est exclamare, Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum. Non ani-

animaduertētes cæcati mente Iudæi, quod insequentibus faciem & pedes Dei Seraphim texisse narrauerat, ac media tātū eius vidisse propheta adscribat. Iacet sub quercu Ragel, iuxta decursus aquarum, quas Ezechias rex Iuda mole constructa terræ ^c exposuerat.

^a Hebræi asserunt Amos patrem Isaiæ fuisse fratrem Amasia regis Iudæ, de quo. 4. Reg. 14.

^b Origen. in Isaiam, & Hieron.

^c Obstruxerat ait Hierony.

Cap. XXXVIII.

Ieremias ex tribu sacerdotali ortus, in vico Anathot, qui est tribus millibus ab Ierusalem, sacerdos in Iudæa positus, Propheta in gentibus consecratus, antequam plasmaretur agnitus, antequam procederet sanctificatus, & vt virgo permaneret, admonitus. Hic predicare puer cœpit, arguens populum ob delicta, & sapius cohortans ad poenitentiam, sed plebis perfidæ sæuientis crudelitate afficitur sæpe, atque ligatur, in carcerem etiam mittitur, proijcitur in lacū, catenis cingitur, ad vltimū apud Taphnās in Ægypto à populo lapidatur. Sepultus est in eo loco, vbi Pharaos rex Ægypti habitauit. Veruntamen quia precibus suis, serpentibus ab eo loco effugatis, Ægyptios à noxiō ^a aspidum morſu eripuit, insigni cū veneratione, amplissimoque honore ijdem Ægyptij colunt, sepulcrumq. eius insigni cultu hætenus venerantur.

^a Aspidū Hieron. crocodilorum ait Epiphanius & Dorotheus.

Cap. XXXIX.

Ezechiel sacerdos, filius Buzi, genitus in terra Sarira, in typo Christi filius hominis nūcupatur. Hic captiuus cum Ioachim in Babyloniam ductus, ad concaptiuos prophetauit, corripiens eorum offensiones, & zelo Dei motus cūcta eorum crimina turpitudinesq. arguens. Quem Dux populi Israel interfecit, pro eo quod seueritate, & auctoritate pontificali corripere ab eo ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à populo in agro Maurim in sepulcro Sem, & Arphaxat.

Cap. XL.

Daniel, ^a de tribu Iuda in Betheron superiore natus, genere nobilis, princeps o-

mnium Chaldæorum, regumq. profapia, & florens patriæ nobilitate. Hic sub Ioachim rege Iuda, post excidium Ierusalem, cū tribus pueris admodum puer in Babylonem translatus, & Princeps Chaldæorum effectus est, vir gloriosus & aspectu decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute summus, in prodigijs clarus, terribilis in signis, cognitor secretorum cælestium, præsciens futurorum, visionum interpres, vindex castimoniarum, qui cōtinuatis ieiunijs & orationis instantia futura prænoscere meruit sacramenta. Hic inter cætera visionum mysteria, his virtutum gestis, atq. signis effulsit. Principio sceleratorum senum mendaciū reprehendens, castitatem sceminae reuelauit: tribus hebdomadibus dierum exorās pro populo ieiunauit; simulacrum Bel diuinæ aspirationis argumentis elisit: draconem Babyloniarum numen eiusdem gentis, offa picce, & adipe, & capillis confecta, diuinæ mentis instinctu, incredibili admiratione dirupit: in lacum quoque missus, rabiem mitigauit ferarum, atque virtute animi fortis, inter frementes securus epulatur leones. Hunc Darius, postquam Babylonium subuertit imperium, honore maximo habitum, secum tulit, & in Medos abduxit. Qui etiam fertur dedisse signa in montibus super Babyloniam, dicens: Dum montes à Borea fumauerint, finem instare Babyloniarum: dum visi fuerint incendijs conflagrare, finis erit totius mundi. Item dum ad partē Noti refluxerit Tigris, regressio erit populi ad Ierusalem. Vixit autem vsque ad tempus Darij regis Persarum, annis centum & decem: sepultusq. est iam senex in spelunca regia, solus in captiuitate cum gloria.

^a Vid. Epiph. Hieron. Ioseph.

Cap. XLI.

Osee de tribu Issachar, ortus in ^a Belemoth; hic prænuntians dedit signum: Veniet Dominus in terram suam, si ^b quercus, quæ est in Silo, ex semetipsa in duodecim diuisa fuerit partes, totidemq. quercus effecerit. Hic in terra sua sepultus, placida quiete dormiuit.

^a Belemoth etiam Epiphanius & Dorotheus.

^b al. Quasi quercus, quæ est in silo, cū ex semetipsa.

Cap. XLII.

IOel, ^a hic fuit de tribu Ruben, natus in agro Betheron, ubi etiā in pace mortuus est, atque sepultus.

^a Hieron. Epiphani.

Cap. XLIII.

AMos, pastor & rusticus & ruborum mora distringens, Propheta nō genere, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex oppido Tecue, quod distat ad Australem plagā sex millibus cōtra Beth-lehem. Ultra autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, vsque ad Mare rubrum, atque ^a Iudæorum fines, solis tantum pastoribus conscia, & latè vagantium pecorum. Ex hac itaque pastorali regione fuit Amos, vnus de numero pastorum, quem Dominus ablatum inde misit ad populum Israel, præcipiens ei, vt in Samariā pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias rex frequenter plagis affecit; nouissimè Ozias filius eius, veſte per tēpora transfixo, crudeli morte necauit. Post hæc semiuuius euectus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam ^b cunctanter efflauit, sepultusque est cū patribus suis.

^a al. Indorum.

^b al. Cunctantem.

Cap. XLIIII.

ABdias, de terra Sichem, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia rege Samariæ, centum pauit Prophetas. Iste est, tertius ille dux, cui pepercit Elias, qui postmodū, relicto Ochoziæ regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit. Quiq. etiā morte propria obiit, sepultus cū patribus suis in Sebastia ciuitate, ubi & Eliasus Propheta, & Iohānes Baptista venerabiliter requiescunt.

Cap. XLV.

Ionas, columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gētiū præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: propter quem periclitabatur nauis, sed magister nauis latentem reperit, cetus abiectum

A deuorauit, orantem reuomuit: reiectus predicauit subuersionem. Sed contristatus in pœnitentia vr̄bis, & saluti gentium inuidet: gaudet etiam sub hederæ virentis umbraculo, & dolet subito areſcente. Tradunt Hebræi, hunc esse viduæ filium, quem à mortuis suscitauit Elias. Cuius sepulcrum in quodam vr̄bium Geth viculo demonstratur, quod est in secundo milliario à Siphorim in itinere, quo pergitur Tiberiadem.

Cap. XLVI.

MIchæas, de tribu Ephrem in Morasthi ortus est. Hic, quoniam peccantem Achab sæpius arguebat, sub Ioram filio eius de præcipitio magno proiectus occubuit. Sepultus est in terra sua iuxta Polyandrum, quod est prope Naim.

Cap. XLVII.

NAhum, de tribu Simeon, in Helcesi trans Betharim natus, ibique mortuus, suo iacet in tumulo.

Cap. XLVIII.

HAbacuc, de tribu Simeon in agro Bethsachar ortus est, hic ante biennium regressione filiorum Israel de captiuitate, in agro Sabarith, qui est in Ceila à vita decessit.

Cap. XLIX.

SOphonias, de tribu Simeon, filius Chusi, in agro Sarabath ortus, & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus, prophetauit, mortuusq. est atq. sepultus in agro suo.

Cap. L.

AGgeus, natus in Babylonia, iuenculus Ierusalem venit, ædificationem templi ex parte aspexit, ac iuxta sacerdotum monumenta glorioſe sepultus requiescit.

Cap. LI.

ZAcharias, ^a de regione Chaldæorū valde senex in terrā suam reuersus est, in qua & mortuus est, ac sepultus iuxta Aggæum, quiescit in pace.

^a Hoc caput deest in alijs vide, infra cap. 57.

Cap.

Cap. LII.

MAlachias post egressione populū, in Sophia est genitus, vir iustus & aspectu decorus, quem Iudæi Malachiam, id est, angelum Domini ideo asserunt vocitatum, quia quæcumq. prædicebat, confestim, angelo de cælis veniente, cōfirmabantur. Hic autem admodum iuuentis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

Cap. LIII.

NArthā Propheta, ex Gabaonitis, qui Dauid regem legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethsabee præuaricatus, manifestauit. Hic etiam quod nō ædificaret Dauid Domino templum, prædixit. Hic Salomonem vngens in principem consecrauit. Obijt autem senex in terra sua: sepultusque est cum dignitate.

Cap. LIIII.

AChias Silonites de ciuitate Eli sacerdotis, ubi primū tabernaculum & arca Dei erat, Salomoni regi prædixit, quod per mulieres gentium à mandatis Dei declinaret, & diuisione populū in prole non tacuit. Mortuus est ergo Achias, atque sepultus iuxta quercum in Silo.

Cap. LV.

ADdo in ^a Samaria natus est. Hic est qui ad Ieroboam immolantē vitulum missus, in sermone Domini venit, eumq. arguit immolantem. Hunc ad propria reuertentē propter inobedientiam leo in via strangulauit, sepultusque tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fefellerat.

^a al. Sama Samariæ.

Cap. LVI.

AZarias in terra oritur Sabatha, mortuusque est, ac sepultus in agello suo.

Cap. LVII.

ZAcharias Propheta atque sacerdos, filius Ioiadæ sacerdotis, qui & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini populus, iuxta Ioas regis imperium, missis in eum lapidibus extinxit,

A Hunc subleuatū continuo sacerdotes iuxta patrem suum sepelierunt in Ierusalem.

Cap. LVIII.

TObias filius Ananiel, ex tribu Nephthalim de ciuitate Cibeli, quæ est in regione Galilææ. Hic captiuus ductus est à Salmanasar rege Assyriorum in Niniue: vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis deuotus: qui dum mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cæcitate lumine caruit, & post tenebras referatis oculis, lumen claritatis promeruit. Iacet in Niniue ciuitate sepultus in pace.

Cap. LIX.

TRes pueri, ex stirpe regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, deuotione stabiles, incorrupti corpore, sobriamente, iudices prouinciarum, & regionum principes, paternarū quoque memores legum, & à cibis gentilium vel immolatis nequaquam polluti, leguminibus vitam degentes & oleribus. Hi vigore virtutis contēperunt mortē, idolorum nō adorauerunt ritum, regem sæuissimū fidei virtute vicerunt, restinxerunt quoque camini flammatis incendia, & inter horrendas spissa caliginē flammam apertis vocibus cecinerunt. Iacet in Babylonia pariter sub vno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

Cap. LX.

ESdras sacerdos Dei, qui à plerisque Malachias, id est, angelus Dei vocatur. Hic sacræ scriptor extitit historiæ, atq. alter legislator post Moysen, namq. post captiuitatem legem incensam ex gentibus renouauit, Hebræicarumq. litterarum elementa inuenit. Hic reduxit Israel, & reedificare fecit Ierusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis, humatus in Ierusalem.

Cap. LXI.

Zorobabel & Nehemias, ex tribu Iuda, sub Dario rege templum Dñi ædificant, muros Ierusalem exstruunt, atque Israel ad pristinum statum reducunt, cultum quoque religionis, iusq. Sacerdotum & Leuitarum restitunt. Item & ipsi in Ierusalem sepulti quiescunt.

Cap. LXII.

Esther regina filia fratris Mardochei, de stirpe Ben-iamin, captiua de Ierusalem in urbem Susim translata est, atque aspectu formæ & perspicua virginitatis excellentia regi Persarum connubijs copulata. Hæc, ut populum suum à periculo liberaret, mortise obtulit, amicumq. regis aduersus populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemq. liberã ab excidio eruit, atq. à seruitute eripuit. Iacet sepulta in Susis vrbe Medorum, in qua etiã regnavit.

Cap. LXIII.

Ivdith vidua, filia Merari, de tribu Simeõ, magnanimis in gloria, viris præstantior. Hæc pro salute populi morti se obtulit, nec trepidauit furorem regiũ. Nam dormientẽ necauit principẽ, saluo pudore suis ciuibus triumphum victoriæ reportauit. Vixit au-

A tem annis centum & quinque, sepultaque est in spelunca viri sui Manasse in ^a Bethulia ciuitate, quæ est in tribu Iuda inter Dothain & ^b Balmon.

^a Aapali.
^b al. Babylon.

Cap. LXIII.

Machabæi septem fratres, in fide stabiles, in spe fortes, diuinæ legis constantissimi obseruatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho rege pro lege Dei cum matre eorum atrociter intercepti, coronas martyrii meruerunt.

Machabæi ^a quoque, quos triumphos gesserint aduersus gentẽ Persarũ, vel de circumfinitimis alijs nationibus, & quomodo pro legis obseruantia plurimum sunt puniti, eorum plenissimẽ narrat historia.

^a In sex exemplaribus hoc posterius tantum legitur.

Ex nouo Testamento.

LXV Zacharias.
LXVI Iohannes.
LXVII Maria.
LXVIII Simon Petrus.
LXIX Paulus.
LXX Andreas.
LXXI Iacobus Zebedæi.
LXXII Iohannes.
LXXIII Philippus.
LXXIII Thomas.
LXXV Bartholomæus.

LXXVI Matthæus.
LXXVII Iacobus Alphæi.
LXXVIII Iudas Iacobi.
LXXIX Matthias.
LXXX Simon Zelotes.
LXXXI Duodecim Apostoli.
LXXXII Lucas Euangelista.
LXXXIII Marcus Euangelista.
LXXXIII Barnabas.
LXXXV Timotheus.
LXXXVI Titus.

Cap. LXV.

Zacharias, & Elisabeth ante Deum iusti, steriles in iuuentute, fœcundi in senio, requiescunt in Ierusalem.

Cap. LXVI.

Iohannes Baptista filius Zachariæ, ex tribu Leui, in Ierusalem ortus, angelo denuntiante conceptus, prænuntius Christi, præco iudicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem

B abstulit: genitus officium linguæ resoluit, qui necdum editus Christum prophetauit, salutauit in utero, in columba agnouit, in deserto monstrauit. Cuius vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis & locustarum cibus. Hic, dum Herodi prohiberet fraternum violare connubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cuius caput regis filia Iudi præmium à patre postulauit: at ille defectum malè poscenti filia ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia oppido Palestinæ, quæ olim Samaria vocabatur: quam Herodes rex Iudææ, Antipatri filius, ob honorem Cæsaris Augusti Græco sermone Augustam vocauit.

Cap.

Cap. LXVII.

Maria (quæ interpretatur domina, siue illuminatrix) clara stirps Dauid, virga Iesse, hortus conclusus, fons signatus, mater Domini, templum Dei, sacrarium Spiritus sancti, virgo sancta, virgo fœta, virgo ante partum, virgo post partum, salutationem ab Angelo accepit, & mysterium cœptionis agnouit: partus qualitatem inquit, & contra legem naturæ obsequij fidem nõ renuit, quam Dominus ipse in cruce positus, per sanguinem testamenti virgini commẽdauit discipulo, ut ipsum mater haberet vitæ comitem, quem filius nouerat integritatis esse custodem. Hæc quidam crudeli necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod iustus Simeon cõplectens brachijs suis Christum, prophetauerit, matri dicens: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, vtrum pro materiali gladio dixerit, an pro verbo Dei valido, & acutiori omni gladio ancipiti. Specialiter tamen nulla docet historia, Mariã gladii animaduersione peremptam, quia nec obitus eius vsquam legitur. Dum tamen reperitur eius sepulcrum, vt aliqui dicunt, in valle Iosaphat.

^a Vid. Ambros.

Cap. LXVIII.

Simon Petrus filius Iohannis, frater Andreæ, ortus in vico Bethsaida prouinciæ Galilæe, qui est iuxta stagnum Genesareth, cuius prima vocatio nominis Bar-Iona, legis directæ generatio est. Petrus in Christo ecclesiæ firmamentum est. Cephæ corporis Christi principatus & caput est. Simon Iohannis, virginitatis regeneratio in corrupta est. Qui dum iuxta Iohannem habeatur tertius, iuxta Mattheum eligitur primus: nec immerito, quia Apostolorum princeps est. Et confessor primus filij Dei, & discipulus, & pastor humani gregis, petra ecclesiæ, clauicularius regni, amator Domini, atq. negator; confitendo laudatus, præsumendo elatus, negando lapsus, lacrymando purificatus, confitendo probatus, patiando coronatus, cui nomẽ ex opere datur, titulus ex merito potestatis imponitur. Hic in Galatia, Ponto, Cappadocia, Bithynia, Asia, atq. Italia Euangeliũ prædicauit, atq. harum virtutum signis effulsit. Pendulo gressu feruidũ mare calcauit, præteritẽs vmbra sua mortuos animauit, claudis

A pristinum reiterauit officium, paralyticis fluida membra in proprium reparauit statum. Inter hæc defunctam viduã suscitauit. Ananiam & Saphiram reos perfidiæ, mortis animaduersione damnauit. Simonem etiã magicis artibus cælum conscendentem ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam ecclesiam fundauit, sub Claudio Cæsare cõtra eundem Simonem Magum Romam pergit, ibiq. prædicans Euangelium viginti quinque annis, eiusdem vrbs tenuit Pontificatum. Sexto autem & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cæsare in vrbe Roma deorsum, vt ipse voluit, crucifixus est. Sicq. post Apostolicũ meritum, etiam martyrio coronatur. Sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalẽ, tertio lapide ab vrbe, ad orientalem plagam.

Quasi κερδάνη.

Cap. LXIX.

Paulus, qui ante Saulus, Apostolus gèriũ, aduocatus Iudæorum, à Christo de cælo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, cæcatus surrexit, ex persecutore effectus est vas electionis, ex lupo ovis, inter Apostolos vocatione nouissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Euangelio Christi seruus. Cuius patria Tharsus fuit, genus Ben-iamin. Hic secundo post Ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus, atque plus omnibus laborans; multo latius inter cæteros verbi gratiam seminauit, atq. doctrinam Euangelicam sua prædicatione impleuit. Incipiens enim ab Ierosolymis, vsq. ad Illyricum, & Italiam Hispaniasq. processit, ac nomen Christi multarum manifestauit gentium nationibus, quibus ante nondum fuerat declaratum, cuius miracula ista esse noscuntur. Raptus sursum in tertium cælum conscendit, demersus deorsum nocte & die in profundo maris fuit, seducentem Pythonis spiritũ imperata discessione damnauit, adolescenti mortuo vitalem redintegrait spiritum, cæcitate percussit magum, claudo proprium reformauit incessum: diri quoq. serpētis nec sensit, nec horruit morsum, sed igni dedit arsurum, patrem etiam Publij à febribus orando sanauit. Hic ob amorem Christi multas passiones, grauiaq. corporis sustinuit tormenta. In primis Iudaicas persecutiones, & gentium miserias, & laborẽ, famem, sitim, frigus, & nuditatem, naufraga

-gia, & mille pericula, rabiem ferarum, verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula: Inter hæc ligatur à Iudæis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis arctatur, in carcere vincētus terræmotu facto resoluatur, ad vltimum à Nerone gladio cæditur eo die, quo & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: vt hi, qui simul confessi sunt, vno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio ab vrbe milliario, contra Occidentalem plagam.

Cap. LXX.

Andreas, qui interpretatur decorus, frater Petri, secundum Iohannem primus, iuxta Matthæum à primo secundus. Hic in sorte prædicationis Scythiam, atq. Achaia accepit, in qua etiam ciuitate Patris cruce suspensus occubuit.

Cap. LXXI.

Iacobus filius Zebedæi, frater Iohannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium^a scripsit, atq. Hispaniæ & occidentaliū locorū gentibus Euangelium prædicauit, & in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in^b Marmarica.

^a Assentimur ijs, qui verbum scripsit alienū censent. Reliqua ex ijs, quæ Hieronymi Catalogo à Græcis adiecta sunt, sumpta videntur.

^b al. Carmarica vel Archis Marmaricæ, vel Achimarmarica.

Cap. LXXII.

Iohannes Apostolus & Euangelista, filius Zebedæi, frater Iacobi, virgo electus à Domino, atq. inter cæteros magis dilectus, qui etiam super pectus Magistri recumbens, & Euangelij fluentia de ipso sacro Domini pectoris fonte potauit, & quasi vnus de Paradisi fluminibus, verbi Dei gratiam in toto terrarum orbe diffudit. Quiq. in locū Christi, Christo iubente, successit, dum suscipiens matrem Magistri discipulus, etiā ipse pro Christo alter quodammodo derelictus est filius. Hic, dum Euangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in

Pathmos insulam metallo relegatur, vbi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum, ibiq. ob hæreticorū refutandas versutias, efflagitatus ab Asia Episcopis Euangelium nouissimus edidit. Cuius quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum hæc fuit. Mutauit in aurum syluestres frondium virgas, littoreaq. saxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformauit naturam, viduam quoq. ad precem populi suscitauit, & rediuuū iuuenis corpus reuocata anima reparauit. Bibens lethiferum haustum, nō solum euasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vitæ reparauit statum. Hic anno sexagesimo septimo post passionem Domini Saluatoris sub Traiano principe longo iam vetustatis senio fessus, cum diem migrationis suæ imminere sibi sentiret, iussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atq. inde vale dicens fratribus, facta oratione, viues tumulum introiuit, deinde tanquam in lectulo in eo requieuit. Vnde accidit, vt quidam eum viuere asserant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem iacere contendant, maxime pro eo quod illic terra sensim ab imosca turians, ad superficiem sepulcri conscēdat, & quasi flatu quiescentis, deorsum ad superiora puluis ebulliat. Quieuit autem apud Ephesum sexto Kalendas Ianuarij.

Cap. LXXIII.

Philippus à Bethsaida ciuitate, vnde & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbarasq. gentes, vicinaq. tenebris, & tumentis Oceano coniunctas, ad scientiæ lucē fideiq. portum deducit. Deinde in Hierapoli Phrygiæ prouinciæ vrbe crucifixus lapidatusque obiit, rectoq. sepultus cadauerē, simul cum filiabus suis ibidem requiescit.

Cap. LXXIIII.

Thomas Apostolus Christi, Didymus nominatus, & iuxta Latinam linguā Christi geminus, ac similis Saluatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Euangelium prædicauit Parthis, & Medis, & Persis, Hyrcanisq. ac Bactrianis, & Indis tenentibus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibiq. prædicationem suam vsq. ad titulum suæ passionis perducens, lanceis enim

enim transfixus occubuit in Calamina ciuitate Indiæ, vbi & sepultus est in honore.

Cap. LXXV.

Bartholomæus Apostolus, nomen ex Syra lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit, atq. Euangelium iuxta Matthæum apud Indos in eorum linguam conuertit. Ad vltimum in^a Albano maioris Armeniæ vrbe, viuens à crudelissimis gētibus Barbaris decoriatur, sicq. terræ cōditur.

^a al. Abano.

Cap. LXXVI.

Matthæus Apostolus & Euangelista, qui etiā ex tribu sua Leui sumpsit cognomen, ex publicano à Christo electus, ex peccante translatus. Hic primū quidem in Iudæa Euangelizat, postmodum in Macedonia prædicat, requiescit in montibus Parthorum.

Cap. LXXVII.

Iacobus Alphæi, Episcopus Ierosolymorum primus, cognomento Iustus, sororis matris Domini filius, vnde & frater Domini vocatus, homo lucis, & operarius veritatis, tantæq. etiam sanctitatis vt fimbriam vestimenti eius certatim cuperent attingere populi. Hic, dum in Ierusalem Christum Dei filium prædicaret, de templo à Iudæis precipitatus, lapidibus opprimitur, ibiq. iuxta templum humatur. Quem Iosephus tantæ sanctitatis & venerationis in Iudæa perhibet extitisse, vt propter eius interfectionem Ierosolyma credatur esse diruta.

Cap. LXXVIII.

Iudas Iacobi frater in Mesopotamia atque interioribus Ponti Euangelizans, feras & indomitas gentes quasi belluarum naturas suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ subiugat, sepultus est autem^a Berytho Armeniæ vrbe.

^a Sic Dorotheus, alij Nerito.

Cap. LXXIX.

Matthias, de septuaginta discipulis vnus, & pro Iuda Iscarioth duodecim inter

Apostolos subrogatus, electus est forte, & solus sine cognomine. Huic datur Euangelij prædicatio in Iudæa.

Cap. LXXX.

Simon Zelotes, qui prius dictus est Chana næus, zelo Domini feruens, par in cognomento Petri, & similis in honore, accepit Ægypti principatum, & post Iacobum Iustum cathedram tenuit Ierosolymorū. Post annos autem centū viginti meruit sub Traiano per crucem sustinere martyrij passionem. Iacet in Bosphoro.

^a Ex adiectis Hieronymi Catalogo à Græcis, quæ tamen non huic Simoni, sed Simeoni conueniunt.

Cap. LXXXI.

Hi fuerūt Christi discipuli, prædicatores fidei, & Doctores gentium, qui cū omnes vnus sint, singuli tamen eorū proprijs, certisq. locis in mundo ad prædicandū fortes proprias acceperunt. Petrus namq. Romam accepit, Andreas Achaia, Iacobus Hispaniam, Iohannes Asia, Thomas Indiam, Matthæus Macedoniam, Philippus Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon Zelotes Ægyptum, Matthias Iudæam, Iacobus frater Domini Ierosolymā, Iudas frater Iacobi Mesopotamiam. Paulo autem cū cæteris Apostolis nulla fors propria traditur, quia in omnibus gentibus magister, & prædicator eligitur. Nam sicut Petro & reliquis, circuncisionis est Apostolatus datus: ita Paulo præputij in gentibus. Hic autem septem Ecclesijs, & tribus Euangelizat discipulis.

Cap. LXXXII.

Lucas Antiochenus, Euangelista, & Apostolicæ conscriptor historiæ, natione Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus, quem pleriq. tradunt profelytum fuisse, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen fuit Pauli discipulus & indiuiduus comes peregrinationis eius. Quiq. ab ineunte pueritia castissimus fuit, & Euangelicæ prædicationis opus exercuit. Obijt septuagesimo quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia, cuius quidem ossa regnante Constantino Constantinopolim fuerunt translata.

Cap. LXXXIII.

Marcus Euangelista, Petri discipulus, eiusq. in baptisate filius. Cuius quidem Euangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad sacerdotium promoueretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriae cathedram tenuit, primusq. Ecclesias Ægyptiorum fundauit, tantis doctrinæ & continentia virtutibus florens, vt omnes discipuli Christi eius imitationem sequerentur. Mortuus est octauo Neronis anno in Alexandria, placida quiete sepultus.

Cap. LXXXIII.

Barnabas, qui & Ioseph, natione Cypriae ciuitatis à Cyro rege Persarum cõditæ, cum Paulo in gentibus Apostolatam adeptus, deinde propter Iohãnem discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, seiunctus à Paulo, nihilominus Euangelicæ

A prædicationis iniunctum sibi opus exercuit.

Cap. LXXXV.

Timotheus Ephesiorum Episcopus de ciuitate Listrensi, patre Græco, id est Ethnico, matre autem Iudæa, vt refert Apostolus dicens: quia habitauit fides in auia tua Loide & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoq. Hic autem fuit discipulus Pauli, eiusq. spiritualis filius, quæ puerum propè secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus & virgo permanit: quiq. apud Ephesum in môte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

B

Cap. LXXXVI.

Titus Pauli discipulus, & in baptismo filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Euangelium circumcissus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibiq. in pace defunctus est, atq. sepultus.

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

H I S T O R I A D E R E G I B V S

Gotthorum, Vandalorum & Sueuorum.

GOTTHORVM antiquissima esse gentem certum est: quorū originem quidam de Magog--filio Iaphet suspicantur reduci à similitudine vltimæ syllabæ, & magis de Ezechiele Propheta id colligentes. Retro autem eruditio eos magis Getas quam Gog--& Magog--appellare cõsueuit. Gens fortissima etiam Iudæam terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram recti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in orbe fuit, quæ Romanum Imperiū adeo fatigauerit, vt hi. Isti enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronūtiavit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per

C multa quippe retro secula ducibus vsi sunt, postea Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actūq. regnauerint, de historijs libata retexere.

^a Hieronym. in quest. heb. Gen. 10. Et certè Gotthos omnes retro eruditi magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueuerant.

^b Ex Orofio.

ANNO ante æram conditam. XII. dum pro arripiendo reipublicæ Imperio, Gn. Pompeius, & C. Iulius Cæsar arma ciuilia commouissent: Gotthi, ad præbendum Pompeio auxilium, in Thessaliam aduersus Cæsarem pugnatū venerunt. Vbi dum in Pompeij

Pompeij exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes euocatae aduersus Iulium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius restiterunt. Quorum Cæsar copia & virtute turbatus, fertur fugam meditatū esse, nisi nox prælio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Põpeius vincere nosset, hodie cum tam asperis viris Cæsarem superasset.

Æra cccxv. Anno Imperij Valeriani & Gallieni secūdo, Gotthi descēs mōtib. Alpibus quibus inhabitabant, Græciā, Macedoniam, Pontum, Asiam, atq. Illyricum, vastauerunt. Ex quibus Illyricum & Macedoniam. xv. ferme annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superati sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo, quod tam fortissimam gentem à sinibus reipublicæ remouisset, insigni gloria honorātes, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocauerunt.

Æra cccclxviii. anno. xvi. Imperij Cōstātini, Gotthi Sarmatarū regionem aggressi copiosissimis super Romanos irruerunt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Aduersus quos idem Cōstātinus aciem instruxit, ingentiq. certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequuti sunt, quod tantam gentem vicerit, quod patriam reipublicam reformauerit.

^a al. cccLxxii.

Æra cdxviii. Anno V. Imperij Valentis, primus Gotthorum gentis administratiōnem suscepit Athanaricus regnans annos xiiii. qui persecutione crudelissima aduersus fidem commota, voluit se exercere cōtra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui idolis immolare non acquieuerunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutionibus affectos, dum pro multitudine horreret interficere, dedit licentiā, immo magis coëgit de regno suo exire, atq. in Romani soli migrare prouincias.

^a al. cdxvii.

Æra cdxv. anno xiiii. Imperij Valentis,

A Gotthi in Istrium aduersus semetipsos in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis sese cædibus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad eundem Imperatorem mittit, & doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ fidei deuius, & Ariane hæresis perueritate detentus, missis hereticis sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregauit, & in tam præclaram gentem virus pestiferum femine pernicioso transfudit, sicq. errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diu. seruauit. Tunc Gulsilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas noui ac veteris Testamenti in eandem linguam conuertit. Gotthi autem, statim vt litteras & legem habere cœperunt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesias, talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documenta tenentes: vt crederent: filium Patri maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autē sanctum nec Deum esse, neq. substātiā Patris existere, sed per Filium creatum esse, vtriusq. ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoq. Patris sicut personā, sic & naturam asserentes: Aliam Filij, aliam deniq. Spiritus sancti, vt iam non (secundum sanctæ scripturæ traditionem) vnus Deus & Dominus coleretur: sed iuxta idolatriæ superstitionem tres dii venerarentur. Cuius blasphemix malum per decessum temporum, Regumq. successum annis cccxiii. tenuerunt. Qui tandem reminiscentes salutis suæ, renuntiauerunt inolitæ perfidiæ, & per Christi gratiam ad vnitatem fidei Catholicæ peruenerunt.

D Æra cdxvi. anno xlv. Imperij Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursus ipsi ab Vgnis cum rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoq. Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, se se non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendijsq. depopulantur, deiectoq. Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum, in quadam villa fugientem succenderunt, vt meritò ipse ab

cis

eis viuis temporali cremaretur incendio, A qui tā pulchras animas ignibus æternis tradiderat. Inuenerunt autē eo prælio Gotthi confessores priores Gotthos, quos dudum propter fidem à terra sua expulerant, & uoluerunt eos sibi ad prædæ societatem coniungere. Qui, cum non acquieuisent, aliquanti interfecti sunt. Alij^b montuosa loca tenentes & refugia sibi qualiacumq. construantes, non solum perseverauerunt Christiani catholici, sed etiam in concordia Romanorum, à quibus dudum excepti fuerat, permanserunt.

^a al. Hunnis.

^b Vide Eutropium.

Æra cdxix. anno Imperij Theodosij Hispani III. Athanaricus cum Theodosio ius amicitiamq. disponens, mox, Constantino-polim pergit, ibiq. quinto decimo die postquā fuerat à Theodosio honorabiliter susceptus, interijt. Gotthi autem, proprio Rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosij Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt, & fuerunt cum Romanis xxviii. annis.

Æra cdxix. anno Imperij Theodosij iv. Gotthi p atrocium Romani fœderis recu-
santes, Alaricum Regem sibi constituunt, indignum iudicantes Romanæ esse subditos potestati, eosq. sequi, quorum iam pridem leges imperiumq. respuerant, & de quorum se societate prælio triumphantes auerterant.

Æra cxxxvii. anno Imperij Honorij, & Arcadij quarto, Gotthi in Alarico, & Radagaifo diuisi, dum semetipfos in duabus regni partibus varijs cædibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordēs effecti, consilium in commune constituunt, pariq. intentione ad prædandas quascunq. regiones Italiæ ab inuicem diuiduntur.

Æra cdxlii. anno Honorij & Arcadij x. Rex Gotthorū Radagaifus genere Scythæ, cultui idolatriæ deditus, barbaricæ immanitatis feritate sæuissimus, cum ducētis armatorum millibus Italiæ partes vehemēti vastatione aggreditur, spōdens in cōtemptum Christi Romanorum sanguinem Dijs suis libare, si vinceret. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mōtuosis Thuscicæ locis circūclusus, fame est potiùs, quàm ferro consumptus. Ipse postremum rex captus & interfectus est.

Æra^a cdxlvii. An. Imperij & Arcadij xv. extincto Radagaifo Alaricus consors regni nomine quidē Christianus, sed professione hæreticus, dolens tantam multitudinem Gotthorum à Romanis extinctam, in vindictam sanguinis suorum, aduersus Romam prælium gessit, obsellamq. impetu, igne, gladijs irrumpit: sicq. vrbs cunctarum gentium victrix, Gotthicis triumphis victa succubuit, eisq. capta subiugataq. seruiuit. Tā autem Gotthi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, quod si ingrederentur urbem, quicumq. Romanorum in locis Christi inueniretur, in vastationem vrbs non mitteretur. Post hoc igitur votum, aggressi urbem omnibus & mors, & captiuitas indulta est; qui ad Sanctorum limina confugerunt. Sed & qui extra loca Martyrum erant, & nomen Christi & Sanctorum nominauerunt, & ipsis simili misericordia pepercerunt. In reliquis autem, etsi præda hostium patuit, ferendi tamen immanitas refrænata est. Incurstantibus autem in illa vastitate per urbem Gotthis, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam reperisset, eamq. honestè admoneret: vt, si quid apud se auri argentiq. esset, proferret: illa fideli consciētia quod habuit protulit: cumq. ille vasorū formam & pulchritudinem, ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hęc vasa mihi de sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præsume, si audes. Ego sacram hostiam dare nõ audeo. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, Regi hoc per nuntium refert, qui confestim Rex reportari omnia ad sacrarium sancti Petri, per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis gessi bellum, non cum Apostolis Dei. Redit igitur virgo reuerentissimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei se sociauerant, super capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Exercitus vndiq. iussu Regis ob defensionem armatorum custodijs concurrunt. Vndiq. ad voces canentium de latibulis agmina Christianorum. Concurrunt etiam & pagani, atq. admisti inter eos, dum seruos Christi se esse fingunt, etiam & ipsi calamitatis excidium euaserunt. Hac tempestate Gotthi^b Placidiam Theodosij Principis Imperatoris filiam, Arcadij & Honorij Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentiq. the-
sauro

sauro Romæ capiunt, Adeptisq. multis opibus Romanorum, tertia die, incensa euerisq. in partibus vrbe, discedunt, inde conscensis nauibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponent, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidērunt. Quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbs obtentu, vt in eius comparatione nihil se mali passos tempestate illa arbitrentur, damna naufragij euentu victoria compensantes. Mors Alarici confestim sequuta, vigesimo octauo regni anno defunctus est in Italia.

^a Vide Procopium, Iornandem, Marcellinū, Paulum Diaconum.

^b al. Placidam.

Æra cdxlix. anno imperij Arcadij, & Honorij xvii. & sexto Theodosij Minoris, Alarico post captam urbem, defuncto, Athaulfus à Gotthis Italiæ regno præficatur annis vi. Ille quinto regni anno de Italia recedens, Gallias adiit, Placidiam Theodosij Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi ceperant, coniugem sibi assumpsit. In qua propheta Danielis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: filiam Regis Austri coniungendam Regi Aquilonis, nulla tamen de germine eius sobole subsistente. Sicut & idem in sequentibus Propheta subiungit dicēs: nec stabit semen eius. Nullus enim de vtero illius extitit genitus, qui patris in regno succederet. Athaulfus autē dum, relictis Gallijs, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam inter familiares fabulas iugulatur.

Æra cdliv. ann. imperij Honorij, & Arcadij xxi. post obitū Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dū ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

Æra & anno, quo supra. VValia Sigerico succedens, tribus annis regnum tenuit, belli causa Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim cum regnare cœpit, fœdus cū Imperatore Honorio pepigit, Placidiam sororem eius, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorificè reddidit, promittens Imperatori propter Rempublicam omne certamē implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium euocatus, Romani nominis causa cædes magnas barbaris intulit. VVandalos, Selinguos in Bæthica omnes

bello extinxit. Alanos, qui VVandalis & Sueuis potentabantur, adeò cecidit: vt extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, obliuio regni nomine, Gunderici Regis VVandalorum, qui in Gallecia resederat, se regimini subiugarent. Confesto igitur VValia bello Hispaniæ, dum instructa nauali acie, in Africam transire disponderet, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatē effractus, memor etiam illius sub Alarico naufragij, omisso navigationis periculo, relictis Hispanijs, Gallias repetit. Dataq. ei ab Imperatore ob meritū victoriæ scūda Aquitania, cū quibusdam ciuitatibus confiniū prouinciarum vsq. ad Oceanum.

Æra cdlv. i. anno imperij nono Theodosij Minoris, Rege VValia defuncto, Theoderedus successit in regno annis xxxiii. Qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, pleraq. municipia Romanorum vicina sedibus suis occupat, Arelas nobilissimum Galliæ oppidum multa vi obsellum oppugnat. A cuius obsidione, imminente virtute Aetij Romanæ militiæ Ducis, non impunitus abscedit. Remoto igitur Valentiniani Imperatoris iussu à potestate militari Aetio, dum Theoderedus Narbonensi vrbi diutina obsidione, ac fame esset infestus, rursus à Litorio Romanæ militiæ Duce, Vgnis auxiliatibus, effugatur. Litorius autem dum primum res prosperas aduersus Gotthos gessisset, denuo dæmonum signis aruspicumq. responsis deceptus bellum cum Gotthis imprudenter iniit, amissoq. Romano exercitu, miserabiliter superatus interijt. Fecitq. intelligi, quantum illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prædesse potuerit; si fide potius quàm, fallacibus dæmoniorum ostentis vti maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deinde Theoderedus cum Romanis inita, denuo aduersus Vgnos Galliarum prouincias sua populatione vastates, atque vrbes plurimas euerentes in campis Catalaunicis, auxiliante Aetio Duce Romano, aperto Marte conflixit, ibique præliado victor occubuit. Gotthi autem, dimicante Thurismundo Theoderidi Regis filio, adeò fortiter cōgressi sunt: vt inter primum prælium, & postremū trecenta ferè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore cæli & terræ signa præcesserunt, quorum prodigijs tam crudele bellum significaretur. Nam, assiduis terræ motibus factis, à

parte orientis luna fuscata est, à solis occasu stella cometes apparuit, atq. ingenti magnitudine aliquādiu fultit. Ab Aquilonis plaga cælum rubens, sicut ignis aut sanguis, effectus est, permittis per igneū ruborē lineis clarioribus in speciē hastarū rutilantiū deformatis. Nec mirū, vt tam ingēti cæforum strage, diuinitus tam multa signorū demōstraretur ostētio. Vgni aut vsq. ad internicionem penē cæli cum Rege suo Athila, relictis Gallijs, Italiam perfugiunt, aliquantis ciuitatibus irruptis. Qui & ibi partim fame, partim cælestibus plagis percussi interierunt. Misso insuper à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga cæduntur, affectūq. nimium ac diminuti, sedes proprias repetūt, ad quas Rex eorū Athila, mox vt remeauit, occubuit. Post eius obitū Vgnorū gēs proprio se insuper excidio deuastrauit. Statimq. inter filios eius de obtinendo regno magna sunt exorta certamina. Atq. ita Vgni, qui tot claudibus antea diminuti fuerāt, rursus mutuis se se gladijs cōciderunt. In quibus illud mirū est: vt, dum omne præliū detrimentū habeat populorū isti vice versa cadendo, proficiāt. Sed proinde est, quia in disciplinā fideiū positi sunt, sicut populus est gētis Perfarū. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio eius aduersus fideles procedit, per eos flagellantur, vt eorū afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetipsos coërceant, & cælestis regni hæreditatē possideāt. Ad eō aut hæc gens horrida est: vt cum famē in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

Æra cdx. ann. primo imperij Martiani, Turismundus filius Theuderedis, prouehitur ad regnū anno vnc. Qui, dum in ipsis regni sui exordijs feralis ac noxijs hostilia inspiraret, & multa ageret insolentiū, à Theuderico, & Frigidarico fratribus est occisus.

Æra cdx. i. ann. i. imperij Martiani Theudericus, post fraternā necē, in regnū, succedens imperauit annis xii. qui pro eo quod Imperatori Auito sumendi imperialis fastigij cū Gallis auxiliū præbuisset, ab Aquitania in Hispaniā, cum ingenti multitudine exercitus, & cum licētia eiusdē Auiti Imperatoris ingreditur anno regni quinto. Cui cū magna copia Rex Sueuorū Reccharius occurrens duodecimo ab Asturicēsis vrbs milliario apud fluuiū, qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæ-

sis Sueuorum agminibus, aliquantis captis, plurimisq. fugatis. Ipse postremo Rex telo faucius fugit, præsidioq. suorum carens ad locum Portuale capitur, Regiq. Theuderico viuus offertur. Quo perēpto, multis, qui de priore certamine superfuerant se se tradētibus, aliquantis nihilominus trucidatis, regnū penē destructū est, finitumq. Sueuorū regnū. Reliqui aut Sueui, qui remāserant in extrema parte Galleciæ, Mafsilæ filiū nomine Mafdrā sibi Regē constituunt, regnū reparatur Sueuorum. Occiso Recchario, Theudericus de Gallecia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem urbē de prædari moliretur, Sanctæ Martyris Eulalię ostentis perterritus, cū omni protinus exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deinde partē vnā exercitus duce Ceurila ad Beticā prouinciā mittit: partē aliā sub Singericō, & Nepotiano ducibus ad Galleciā dirigit, qui Sueuos apud Lucū sæua de prædatione vastauerūt. In Gallijs aut Agrippinus Comes & ciuis, Ægidio Comiti Romano æmulus, vt Gotthorum mereretur auxilia, Narbonā tradidit Theuderico. Post aliquot legati à Remismundo Mafdræ filio Rege Sueuorū missi, ad Theudericū venerūt, pacē amicitiamq. poscētes. Similiter Theudericus ad Remismundū remittit cū armorū adiectione, vel munerū, directa etiā cōiuge, quā haberet. Sallanē quoq. legatum denuo Theudericus mittit ad Remismundum. Qui reuersus ad Gallias Theudericum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

Æra diu. ann. imperij Leonis i. x. Euricus pari scelere, quo frater succedit in regnū an. xvi. i. In quo honore prouectus & crimine, statim legatos ad Leonē Imperatorē dirigit. Nec mora partes Lusitanix magno impetu de prædatur. Exercitū inde alium mittit, qui captā inde Pāpilonā, & Cæsaraugustā, missō exercitu, capit, superiorē quoq. Hispaniā in potestātē submittit. Tarraconensis etiā prouinciæ nobilitatē, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione euertit. In Gallias autem reuersus Arelatū urbē, & Mafsiliam bellādo obtinuit, suoque regno vtrāque adiecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatā. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cœperunt. Nam

antea

antea tantū moribus, & cōsuetudine tenebantur. Obijt Arelati Euricus Rex morte propria defunctus.

Æra dxxi. ann. x. imperij Zenonis, Eurico mortuo, Alaricus filius eius, apud Tolosanā urbē Princeps Gotthorum constituitur, regnās ann. xxi. i. aduersus b quem Fluduius Francorū Princeps Gallix regnū affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus, bellum mouet, fuisq. Gotthorum copijs, ipsum postremō Regē apud Pictauiū superatum interficit. Theudericus autē Italix Rex, dum interitum generi comperisset, confestim ab Italia proficiscitur, Francos proterit, partem regni, quam manus hostium occupauerat, recepit, Gotthorum iuri restituit.

* al. dxi.

b al. Fluduidus Clodoueuus ait. Simonus.

Æra dxxi. v. an. xvii. imperij Anastasij Gifaleic⁹, superioris regis filius ex cōcubina creatus, Narbonē princeps efficitur regnans annos quattuor, sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Deniq. dum eadē ciuitas à Gundebado Burgundionū Rege direpta fuisset, iste cum multo sui dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonā se cōtulit, ibiq. moratus, quousq. etiā regni fascibus à Theuderico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africā, Vvādalorū suffragiū poscit, quo in regnū posset restitui. Qui, dū nō impetrasset auxiliū, mox de Africa rediens ob metū Theudericī Aquitaniā petijt, ibiq. anno vno delitescēs, in Hispaniā reuertitur, atq. à Theudericī Regis duce duodecimo à Barcinona, vrbe milliario, cōmisso prælio, superatus in fugā vertitur, captusq. trans fluuium Druetium Galliarum interijt, sicq. prius honorem, postea vitam amisit.

* al. Gundebaldo.

Æra dxxix. anno xxi. imperij Anastasij Theudericus Iunior, cum iam dudū Cōsul, & Rex à Zenone Imperatore Romę creatus fuisset, peremptoq. Odouacro Rege Ostrogothorū, atq. deuictō fratre eius Honoulfo, & trans confinia Danubij effugato, xxi. annis in Italia regnasset, rursus extincto Gifaleico Rege Gotthorū, Hispaniæ regnū xv. annis obtinuit, quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Inde Italiā repetens aliquandiu omni cū prosperitate regnauit, per quē etiā vrbi Romę dignitas nō parua est restituta. Muros nāq. ei⁹ iste redintegrauit, cui⁹

rei gratia à Senatu inauratā statuā meruit.

Æra dlxi. v. ann. imperij Iustiniani i. regrefso in Italiā Theuderico, & ibidē defuncto, Amalaric⁹ nepos eius v. annis regnauit. Qui, cū à Childeberto Frācorū Rege apud Narbonā prælio superatus fuisset, ad Barcinonā trepidus fugit, effectusq. omnium contemptibilis ab exercitu iugulatus Narbonæ in foro interijt.

Æra dlxix. anno imperij Iustiniani vi. post Amalaricū Theudis in Hispania creat⁹, in regnū annis xvi. i. mēribus v. qui dū esset hæreticus, pacē tñ concessit Ecclesiæ. Ad eō vt licentiam Catholicis Episcopis daret, in vnū apud Toletanā urbē cōuenire, & quæcumq. ad Ecclesiæ disciplinā necessaria extiterūt, liberè licēterq. disponere. Eo regnate, dū Frācorū Reges, cū infinitis copijs in Hispaniā cōuenissent, & Tarraconēsem prouinciā bello depopularent: Gotthi, duce Theudisclo obicibus Hispaniæ interclusis, Francorū exercitū multa cū admiratione victoriæ prostrauerunt. Dux idem, prece atq. ingenti pecunia sibi oblata, viā fugæ hostibus residuis vnus diei noctisq. spatio præbuit. Cætera infelicū turba, cui transitus collati tēporis nō occurrit, Gotthorū perēpta gladio cōcidit. Post tam felicis successum victorię, trans fretū in consultē Gotthi se gesserunt: Deniq. dū aduersus milites, qui Septē oppidū, pulsus Gotthis, inuaseraut, Oceani freta transissent, idemq. castrū magna vi certaminis expugnarēt: adueniēte die Dominico, deposuerūt arma, ne diē sacrū prælio funestarent. Hac igitur occasione reperta, milites repentino incurfu aggressi, exercitum mari vndiq. terraq. conclusum, ignauum atque inermen ad eō prostrauerunt, vt ne vnus quidē superesset, qui tantę cladis excidiū præteriret. Nec mora præuenit mors debita Principē. Vulneratur enim à quodam in palatio, qui iam dudū dementis speciem, vt Regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insanā, perfoditq. Principem, quo vulnerē ille prostratus occubuit, & vi gladij indignatē animā exhalauit. Fertur aut inter effusionem sanguinis coniurasse, ne quis interficeret percussorem dicens, se congruam meriti recepisse vicissitudinē, quod & ipse priuatus ducē suum sollicitatus occiderat.

* al. Septim.

Æra dlxxxvi. ann. imperij Iustiniani xxxi. intercepto Theudi Theudisclo superioris Principis dux Gotthis præfici⁹, regnās ann. i. mē-

ses. III. qui dum plurimorū potentū con-
nubia prostitutione publica macularet, &
ob hac instrueret animū ad necē multorū,
preuētus cōiuratorū manu Hispali inter epu-
las iugulatur, cōfossusq. gladio extinguitur.
A Era^b DXXXVII. Imp. Iustiniāni XXI. I. ex-
tincto Theudisclo, Agila Rex constituitur
regnās ann. v. iste aduersus Cordubēsem vr-
bē praeliū mouēs, dū in contemptū Catho-
licā religionis, beatissimi Martyris Aciscii
iniuriā inferret, hostiumq. ac iumentorum
cruore sacrū sepulcri eius locū, vt profana-
tor, pollueret, inito aduersus Cordubenses
ciues certamine, pēnas dignas Sāctis infe-
rētibus meruit: Nam belli præsēntis vltione
percutus, & filium ibi cum copia exercitus
interfectū amisit, & thesaurū omnē cū in-
gnibus opibus perdidit. Ipse victus ac misera-
bili metu fugatus Emeritā se recepit. Aduer-
sus quē interiecto aliquanti tēporis spatio,
Athanagildus tyrannidē regnandi cupiditate
arripiens, dū exercitū eius cōtra se His-
pali missum virtute militari prostrasset: vi-
dentes Gotthi proprio se euerti excidio, &
magis metuentes, ne Hispaniam milites
Romani auxiliij occasione inuaderent: Agi-
lanē Emeritā interficiunt, & Athanagildi
se se regimini tradiderunt.

^a DLXXXVII.
^b XXIV.

A Era DXXI. ann. Imp. Iustiniāni XXI. X. oc-
cifo Agilane, Athanagildus regnū, quod in-
uaserat tenuit ann. XIV. Hic cum iā dudum
sumpta tyrannide, Agilane regno priuare
conaretur, militū sibi auxilia ab Imperatore
Iustiniāno poposcerat, quos postea submo-
uere à finibus regni molitus non potuit. Ad-
uersus quos huc vsq. conflictū est. Frequen-
tibus antea praelijs cæsi, nunc vero multis
casibus fracti atq. finiti: Decessit autē Atha-
nagildus Toleti propria morte vacante
regno mensibus v.

A Era DCV. ann. I. I. Imperij Iustini minoris
post Athanagildum Liua Narbone Got-
this præficitur, regnans ann. III. qui secūdo
anno, postquā adeptus est principatū, Leu-
uigildum fratrem nō solum successorē, sed &
participē regni sibi cōstituit, Hispaniāq. ad-
ministratiōni præfecit, ipse Galliā regno cō-
tētus. Sicq. regnū duos cepit, dū nulla pote-
stas patiēs cōsortis sit. Huic aut vnus tātū an-
nus in ordine tēporū reputatur Liua Regis,
reliqui Leuigildo fratri annumerātur.

A Era DCVI. ann. III. Imp. Iustini minoris
Leuigildus adeptus Hispaniā & Galliā
principatū, ampliāre regnū bello & augere
opes statuit. Studio quippe eius, exercitus
concordante fauore, victoriarū multa præ-
clare sortitus est. Cātabros namq. iste obti-
nuit, Aregiā iste cepit, Sabaria ab eo omnis
deuicta est, cesserūt etiā armis illius plurimę
rebelles Hispaniā vrbes. Fudit quoq. diuer-
fo praelio milites, & quādā castra ab eis oc-
pata dimicādo recepit. Herminigildū dein-
de filiū imperijs suis tyrannizantē, obsēssum
exuperavit. Postremū bellū Sueuis intulit,
regnumq. eorū in iura gentis suæ mira ce-
leritate trāsmisit. Hispania magna ex parte
potitus. Nā antea gens Gotthorū angustiis
finibus arctabatur, sed obfuscauit in eo er-
ror impietatis gloriā tantæ virtutis.

B Deniq. Arianæ perfidiæ furore repletus, in
Catholicos persecutione cōmota, plurimos
Episcoporū exilio relegauit. Ecclesiarū red-
ditus, & priuilegia abstulit, multos quoq. ter-
roribus in Arianā pestilentiam impulit, ple-
rosq. sine persecutione illectos auro rebusq.
decepit. Ausus quoq. inter cætera hæresis
suæ cōragia, etiā rebaptizare Catholicos, &
non solum ex plebe, sed etiā ex sacerdotalis
ordinis dignitate, sicut Vincentiū Cæsarau-
gustanū de Episcopo apostatā factū, & tan-
quam à cælo in infernum proiectū. Extitit
autem & quibusdā suorū perniciosus: nam
quoscumq. nobilissimos, ac potētissimos vi-
dit, aut capite truncavit, aut, opibus ablati-
s, proseripit, & proseriptos in exiliū misit. Fiscū
quoq. primus iste locupletauit, primusq. ue-
arariū de rapinis ciuiū, hostiumq. manubijs
auxit. Primusq. etiā inter suos regali veste
opertus in folio resedit. Nā ante eū & habi-
tus & cōfessus cōmunis, vt populo ita & re-
gibus erat. Cōdidit etiā ciuitatē in Celtibe-
ria, quam ex nomine filij Reccopolim no-
minauit. In legibus quoq. ea, quæ ab Eurico
incōditē cōstituta videbātur, correxit, pluri-
mas leges prætermittas adiciēs, pleraq. su-
perfluas auferēs. Regnauit autē ann. XVI. I.

C Defunctus propria morte Toleti.
D Era DCXXIV. an. III. Imp. Mauritij, Leu-
uigildo defuncto, filius eius Reccaredus
regno est coronatus, cultu præditus religio-
nis, & paternis moribus longē dissimilis.
Mamq. ille irreligiosus, & bello proptissimus.
Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorū
artibus gentis imperium dilatans, hic glo-
riosus eandem gentem fidei trophæo subli-
mans.

A Era DCXXXIV. an. III. Imp. Mauritij, Leu-
uigildo defuncto, filius eius Reccaredus
regno est coronatus, cultu præditus religio-
nis, & paternis moribus longē dissimilis.
Mamq. ille irreligiosus, & bello proptissimus.
Hic fide pius, & pace præclarus, ille armorū
artibus gentis imperium dilatans, hic glo-
riosus eandem gentem fidei trophæo subli-
mans.

mās. In ipsis enim regni sui exordijs Catho-
licā fidem adeptus, totius Gotthicæ gentis
populos, in oliti erroris labe deserta, ad cul-
tum rectę fidei reuocat. Synodum deinde
Episcoporum ad condemnationē Arianæ
hæresis, de diuersis, Hispaniæ & Galliæ pro-
uincijs congregat. Cui concilio idem reli-
giosissimus Princeps interfuit, gestaq. eius
præsēntia sua & subscriptione firmavit, ab-
dicans cum omnibus suis perfidiam, quam
huc vsq. Gotthorum populus, Ario docēte,
didicerat, & prædicans trium personarum
vnitatem in Deum, Filium à Patre consub-
stantialiter genitum esse, Spiritum sanctum
inseparabiliter à Patre Filioq. procedere, &
esse amborū vnū Spiritum, vnde & vnum
sunt. Egit etiā gloriose bellum aduersus in-
festas gentes fidei suscepto auxilio. Francis
enim sexaginta ferme milliū armatorū co-
pijs Gallias irruentibus, misso Claudio ducē
aduersus eos, gloriose triumphauit euentu.
Nulla vnquā in Hispanijs Gotthorū victo-
ria, vel maior in bello vel similis extitit. Pro-
strati sunt enim & capti multa millia hostiū,
residua vero exercitus pars præter spem in
fugā versa, Gotthis post tergū insequētibus,
vsq. in regni sui finibus cæsa est. Sæpē etiā &
lacertos cōtra Romanorū insolentias, & ir-
ruptiones Vasconū mouit. Vnde non magis
bella tractasse, quàm potius gētem quasi in
palestræ ludo pro vsu certaminis videtur
exercuisse. Prouincias autē, quas pater bello
cōquisiuit, iste pace cōseruauit, equitate dis-
posuit, moderamine rexit. Fuit aut placidus,
mitis, egregiæ bonitatis, tantamq. in vultū
gratiā habuit, & tantam in animo benigni-
tatem gēsit, vt omniū mentibus influens,
etiā malos ad affectū amoris sui attraheret.
Adeò liberalis, vt opes priuatorū & Eccle-
siarum prædia, quæ paterna labe fisco asso-
ciauerat, iuri proprio restauraret. Adeò cle-
ments, vt populū tributa sæpē indulgentiæ
largitione laxaret. Multos etiā ditauit rebus,
plurimos sublimauit honoribus. Opes suas
in miseris, thesauros suos in egenis recōdēs,
sciens ad hæc illi fuisse collatū regnum, vt
eo salubriter fruere, bonis initijs bonū finē
adeptus. Fidē enim rectæ gloriæ, quam ini-
tio regni percepit, nouissimē publica con-
fessione pœnitentiæ cumulauit. Toleti sine
pacífico transijt, qui regnauit an. xv.

A Era DCXXXIX. an. Imperij Mauritij XIX.
post Reccaredū Regē regnat Liua filius ei⁹
an. III. ignobili quidē matre progenitus, sed

A virtutis indole insignitus. Quem in primo
flore adolescētis VVictericus, sumpta tyran-
nide, innocuū regno deiecit, præcisq. dex-
tra occidit, anno ætatis xx. regni vero. II.

B Era DCLXI. an. Imp. Mauritij XXI. extin-
cto Liua, VVictericus, regnū quod vi-
uēte illo inuaserat, vindicat ann. VI. vir qui-
dē strenuus in armorū arte, sed tamē expertus
victoriæ. Namq. aduersus militē Romanū
praeliū sæpē molitus, nihil satis gloriose gef-
sit præter quod milites quosdā Sagōtia per-
duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita
fecit, in morte autem, quia gladio operatus
fuerat, gladio perijt. Mors quippe innocētis
inulta in illo nō fuit: inter epulas enim præ-
dij cōiuratione quorūdā est interfectus, cor-
pus eius viliter est exportatum atq. sepultū.

A Era DCLII. an. Imp. Phocatis sexto Gun-
demarus post VVictericū regnat an. III. Hic
Vascones vna expeditione vastauit, alia mi-
litem Romanū obsedit morte propria To-
leti decessit.

C Era DCL. an. Imperij Heraclij I. I. Sisebutus
Christianissimus post Gūdemarū, ad regale
fastigiū euocat. regnat ann. IX. mē. VI. qui
initio regni Iudęos ad fidē Christianā per-
mouēs æmulationē quidē habuit sed nō se-
cūdū sciētiam, potestate enim cōpulsit, quos
prouocare fidei ratione oportuit. Sed, sicut
est scriptū, siue per occasionē, siue per verita-
tē, donec Christus aunūtiatur. Fuit autē elo-
quio nitidus, sentētia doctus, sciētia littera-
rū magna ex parte imbutus. In iudicijs iu-
sticia & pietate strenuus ac præstantissimus,
mente benignus, splendore regni præci-
pius, in bellicis quoq. documētis, ac victorijs
clarus. Astures enim rebellātes, misso exer-
citu, in ditionem suā reduxit. Ruccones mō-
tibus arduis vndiq. cōseptos perduces eni-
cit. De Romanis quoq. præsens bis feliciter
triūphauit, & quasdā eorū vrbes expugnādo
sibi subiecit, residuas inter fretū omnes exi-
nauit, quas gens Gotthorū post in ditio-
nē suā facile redegit. Adeò post victoriā clē-
mēs, vt multos ab exercitu suo, hostili præ-
da in seruitutum redactos, pretio dato, absol-
ueret, eiusq. thesaurus redemptio existēret
captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij
immoderato medicamento hauit, alij ve-
neno asserūt interfectum. Cuius exitus non
modo religiosus, sed etiā optimis laicis extitit
luctuosus. Relicto Reccaredo filio paruulo,
qui post patris obitum Princeps paucorum
dierum morte interueniente, habetur.

D

Æra DCLIX. an. Imperij Heraclij x. gloriosissimus Suintila gratia diuina regni suscepit scepra. Iste sub rege Sisebuto ducis natus officium Romana castra perdomauit, Ruccones superauit. Postquã vero apicẽ fastigij regalis cõscãdit, vrbes residuas, quas in Hispanis Romana manus agebat, p̄clio cõserto obtinuit, auctamq. triumphigloriam p̄ cæteris regibus felicitate mirabili reportauit. Totius Hispaniã infra Oceani fretum monarchia regni primus idem potitus, quod nulli retro Principum est collatum. Auxit eo p̄clio virtutis eius titulum duorum Patritiorum obtētus, quorum alterum prudẽtia suum fecit, alterum virtute p̄clij sibi subiecit. Habuit quoque & initio regni expeditionem contra incurfus Vasconum Tarraconensem prouinciam infestantium, vbi ad eò montiugi populi terrore aduentus eius perculsi sunt, vt confestim, quasi debita iura noscentes, remisissis telis & expeditis ad precẽ manibus supplices ei colla submitterent, obfides darent, ^a Ologitin ciuitatem Gotthorũ, stipendijs suis & laboribus conderent, pollicentes eius regno ditioniq. parere, & quidquid imperaretur, efficere. ^b Præter has militaris gloriã laudes plurimẽ in eo regiã maiestatis virtutes, fides, prudentia, industria, in iudicijs examinatio, strenua in regendo regno cura, p̄cipua circa omnes munificencia largus, erga indigentes & inopes misericordia satis p̄p̄tus. Ita vt non solum Princeps populorum, sed etiã pater pauperum vocari sit dignus. Huius filius Racimirus in consortium regni assumptus, pari cum patre folio conlætatur, in cuius infantia ita sacra indolis splendor emicat, vt in eo, & meritis, & vultu paternarum virtutum effigies p̄notetur. Pro quo exorãdus est cœliatq. humani generis rector, vt sicut extat concessu patrio socius, ita post longeuum parẽtis imperium sit & regni successione dignissimus. Cõputatis igitur Gotthorum regum temporibus ab exordio Athanarici regis, vsq. ad quintum gloriosissimi Suintilẽ Principis annum, regnũ Gotthorum per annos CCLVI. Deo fauente, reperitur esse porrectum.

^a Theologitum.

^b Hec vno Suintila scripta. Atqui damnatur in concilio.

^c Toletano, in quo subscribit Isidorus.

ITEM RECAPITVLATIO eiusdẽ Isidori in Gotthorum laudem.

Gotthorum antiquissima origo de Magog-filio Iaphet fuit, vnde & Scytharũ genus extitit. Nam ijdem Gotthi Scythica probantur origine fati. Vnde nec longẽ à vocabulo discrepant. Demutata enim ac detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt nũcupati. Hi igitur Septentrionis glacialia iuga inhabitantes circa Scythica regna, quẽq. sunt ardua mōtiũ cũ cæteris gẽtibus possidebant, quibus sedibus impetu gentis Vgnorũ pulsi, transgressoq. Danubio, Romanis se dederunt. Sed, dum iniurias eorũ non sustinerent, indignati regẽ sibi ex sua turba legũt, Thraciã irruunt, Italiã vastant, obfessam vrbe capiunt, Gallias aggrediuntur, p̄tactisq. Pyrenæis mōtibus Hispanias vsq. perueniũt, ibiq. sedẽ vitæ, atq. imperiũ locauerunt. Populi natura pernices, ingenio alacres, consciẽtiã viribus freti, robore corporis validi, staturæ proceritate ardui, gestu habituq. cõspicui, manu p̄opti, duri vulneribus, iuxta quod ait Poẽta de ipsis: Mortem contẽnunt laudato vulnere Getæ. Quibus tanta extitit magnitudo bellorũ, & tam extollens gloriosæ victoriã virtus, vt Roma ipsa victrix omniũ populorũ, subacta captiuitatis iugo Geticis triumphis accederet, & domina cunctorũ gentiũ illis, vt famula, deseruiret. Hos Europæ omnes tremuere gẽtes, Alpium his cessere obices. VVãdalica & ipsa crebrò opinata barbaries, non tantũ p̄sẽntia eorum exterrita, quã opinione fugata est. Gotthorũ vigore Alani extincti sunt, Sueui quoq. hæctenus intra inaccessibleis Hispaniarũ angulos coarctati, etiã eorũ armis periculum finis experti sunt, & regno, quod desidiõso torpore tenuerunt, turpiori nũc dispendio caruerũt, quãquam tenuisse huc vsq. valde sit mirum, quo sine experimẽto defensionis carere potuerũt. Sed quis poterit tantã Gotthicæ gẽtis edicere viriũ magnitudinẽ, quando quidẽ dũ multis gẽtibus vix precum caussa, & munerũ, regnare licuerit. His tamen libertas magis de congressione quam de petita cõtiguit pace. Atq. vbi se se necessitas bellandi opposuit, vires eos potius, quã preces adhibuisse. Porrò in armorũ artibus spectabiles satis sunt, & non solum hastis, sed & iaculis equitando configunt,

figunt: Nec equestri tantũ p̄clio sed & pedestri incedunt: veruntamen magis equitum p̄p̄eti cursu confidunt, vnde & Poẽta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis ac p̄clis p̄cludere maximẽ diligunt. Ludorum certamina vsu quotidiano gerunt. Hac sola tantũ armorum experientia huc vsque carebant, quod classica bella in mari gerere non studebãt. Sed postquã Sisebutus Princeps cælesti gratia regni sumpsit scepra, eius studijs ad tantam felicitatis virtutem profecti sunt: vt nõ solum terras, sed & ipsa maria suis armis adeant, subactusq. seruiat illis Romanus miles, quibus seruire tot gentes, & ipsam Hispaniam videt.

Vandalorum historia.

Æra CDXLIV. ante biennium irruptionis Romanæ vrbs excitata per Stiliconẽ gentes Alanorum, Sueuorum, & VVandalorum, traiccto Rheno fluuio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoq. impetu ad Pyrenæum vsq. perueniunt, cuius obice per Didymum & Veranianum Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circũiacentes Galliarum prouincias vagabatur. Sed postquam ijdem fratres, qui priuato p̄sidiõ Pyrenẽi claustra tuebantur, ob suspitionem tyrannidis insontes, & nulla culpa obnoxij à Constantio cæsare interfecti sunt. Æra CDXLVI. memorata gentes Hispaniarum prouincias irrumpunt.

^a Chronicon in v. c.

Æra ^a CDLVI. VVãdali, Alani & Sueui Hispanias occupantes, necesse vastationesq. cruentis discursionibus faciunt, vrbes incendunt, substantiam direptam exhauriũt, ita vt humanæ carnes vi famis deuorarentur à populis. Edebant filios suos matres, bestiarum quoq. morientium gladio, fame, ac peste cadaueribus assuetæ, etiam in viuorum efferebantur interitum, atq. ita quattuor plagis per omnem Hispaniam sequentibus, diuinæ iracundiã per Prophetas scripta olim p̄nunciatio adimpletur.

^a al. CDLVI.

Æra CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cesa est, tandem barbari, ad pacem ineundam, Deo miserante,

conuersi, sorte in possessionem sibi eius prouincias diuidunt. Galleciã enim VVandali, & Sueui occupant: Alani Lusitaniã, & Carthaginiesem prouinciam: VVandali autẽ, cognomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis prouinciẽ insulas deuastarunt, regressi, Bethicam fortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua plagis afflicti barbarorum dominantium sese feruituti subiiciunt. Primus autẽ in Hispania Gundericus Rex VVandalorũ successit regnans Galleciã partibus annis XIII. Qui, dum rupto fœdere pacis, Sueuorum gentem in Erbas montibus obsideret, relicta obsidione Sueuorum, Balearicas Tarraconensis prouinciã insulas deprædatur. Deinde, Carthagine Spartaria euerfa, cum omnibus VVandalis, ad Bethicã transit, Hispalim diruit, actaq. cede, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regiã potestatis irreuerenter manus in basilicam Vincentij Martyris ciuitatis ipsius extendisset, mox Dei iudicio in foribus templi dæmonio correptus interijt.

Æra CDLXIX. ^a Gisericus frater Gunderici succedit in regnum annis XL. Qui ex Catholico effectus apostata in Ariãnam primus fertur transisse perfidiam. Hic de Bethicæ prouinciã littore cum VVandalis omnibus, eorumque familijs ad Mauritaniã & Africam, relicta Hispanijs, transfretauit. Cui Valentinianus Iunior Occidentis Imperator nõ valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam VVandali possiderent, tanquam pacificẽ dedit, cõditionibus ab eò sacramenti acceptis, ne quid vltra inuaderet. Ille autem, de cuius amicitia nihil ambigebatur, violata sacramenti religione, Carthaginem dolo pacis inuadit, omneq. opes eius, excruciatas diuerso tormentorum genere ciuibus, in ius proprium vertit. Deinde Sicilia deprædatur, Panhormũ obsedit, Ariãnam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesijs pellit, Martyres plurimos facit, & iuxta prophetiam Danielis, demutatis mysterijs, sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit. Nec iam diuini cultus loca, sed suorum esse habitacula iussit. Aduersus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum parauit, quod ad effectum non venit. Vgnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad VVandalos missus ad defendendos Thraces Illyrianosq. ex Sicilia reuocatur.

tur. Maiorianus autem Imperator de Italia Hispanias veniens cū in Carthaginensem prouinciam aliquantas naues sibi ad transitum aduersus Vandalos præparasset, eas de littore Carthaginensi cōmoniti Vandalali per proditores arripiunt. Sicq. Maiorianus a sua dispositione frustratus Italiam reuertitur, atq. à Ricchimiro patritio fraude circumuentus occiditur. Quo comperto, Gisericus non contentus solis Africæ vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. per xiv. dies opibus Romanorum relicta Valentiniani & filias eius, & multa millia captiuorum secū tulit. Mox Carthaginem redit: & per legatos ab Imperatore postulata pace, Valentiniani relictam Constantinopolim remittit: quarum vnam ex filiabus suis filio suo Hugnerico iure matrimonij copulauit. Sicq. post multarū prouinciarum clades Christianorumq. spolia atq. neces moritur regni sui anno xl.

^a Gisericus in v.c.

Æra dlix. post Gisericum Vgnericus Giserici filius regnat annis vii. mensibus v. habens in coniugio Valentiniani filia, quā pater eius ex Roma cum matre captiuā adduxerat, qui & ipse Ariano suscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, sacerdotes & cūcti ordinis clericos in exilium mittit. Monachos quoque atq. laicos quattuor circiter millia exilijs durioribus relegauit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscisis perfectē vsq. ad finem loquuti sunt. Tunc Lætus Neptensis ciuitatis Episcopus gloriose martyrio coronatur. Qui dum Ariani contagij labe varijs pœnis maculari non potuit, victor repente cælos obtinuit. Vgnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni anno, vt Arius pater eius, interioribus cunctis effusus, miserabiliter vitam finiuit.

Æra dxv. Vgnerico succedit Guntamūdus, regnās ann. xii. qui statim Ecclesie pacem reformans, Catholicos ab exilio reuocauit.

Æra dxxvii. Guntamūdo mortuo, Trafemūdus regnat ann. xxvii. mē. iv. Iste Ariana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia cxx. Episcopos mittit,

A Carthagine moritur. Cuius tempore Fulgentius Ruspensis Episcopus in nostro dogmate claruit.

Æra dlii. post Trafemundum Ildericus Vgnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. vii. mē. i. Iste sacramento à decessore suo Trafemundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut Ecclesias aperiret, aut priuilegia restauraret, priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit & sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrannide, regno priuat, & cum filijs carceris custodie mancipat.

^a al. dlii.

Æra dlxi. Gilimer regnum cum tyrannide sumpsit, multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinguens, multorumq. substantias tollens, aduersus quem Iustinianus Imperator visitatione Læti Episcopi, qui ab Vgnerico Vandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum duce mittit. Initoq. idē Belisarius prælio Gūtemirum & Gebamūdum Regis fratres primo prælio superatos interficit, deinde ipsum Gilimirum in fugā versum. Africam capit nonagesimo septimo Vandalorum ingressione anno. In ipso autem Belisarij occurso priusquam cōgressio fieret, Gilimer tyrannus Ildericum Regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius autem Gilimirum tyrannum capit, eumq. cum diuitijs ex rapinis prouinciarum, & Africæ conquestis Constantinopolim Iustiniano Imperatori adducit. Sicq. regnum Vandalorum cum populo atq. stirpe deletur æra dlix. quod permāsit cxi. ann. à Gunderico Rege vsque ad Gilimiri interitum.

^a dlxi. in v.c.

SVEVORVM historia.

Æra cdxli. Sueui, Principe Hermerico, cum Alanis & Vandalis simul Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galleciam cum Vandalis occupant. Vandalis autē Africam transeuntibus, Galleciam soli Sueui sortiti sunt, quibus præfuit in Hispanijs Hermericus annis xxxii. Galleci autem

in

in parte prouinciæ regno suo utebantur. Quos Hermericus assidua vastatione deprædans, tandem morbo oppressus, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in regnum substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andeuotum Romanæ militiæ ducem cum multis copijs ad Singiliū Bethicæ prouinciæ fluuium, inito bello, prostravit, magnis eius auri argentiq. copijs occupatis. Inde Emeritam obsessam ingreditur, atq. obtētā proprio regno associat. Hermericus autem pater eius per annos vii. diuturno langore affectus interijt.

^a al. Singilim.

Æra cdxxxix. Hermerico defuncto, Recchila filius eius regnat ann. vii. qui post obitum patris, Hispali obtenta, Bethicā & Carthaginensem prouincias in suam potestatem reducit, atque inde Emeritā, sub cultu, vt ferunt, gentilitatis vitam finiuit.

^a Annis vii. in v.c.

Æra cdxcvi. Recchiarus Recchilanis filius Catholicus factus succedit in regnū annis ix. accepta in coniugium Theuderedi Regis Gotthorū filia. Initio regni auspiciatus Vasconias deprædatur, mox ad Theuderodum socerum suum profectus, Cæsaraugustanam regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarraconensem prouinciam, quæ Romano Imperio deseruiebat, inuadit. Carthaginenses regiones quas Recchila pater eius Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad vltimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primo fugatur, deinde captus occiditur.

Æra cdxcv. extincto Recchiaro, Sueui, qui remāserant in extrema parte Galleciæ, Maldram Malsilæ filium Regem sibi constituunt. Mox bifariam diuisi, pars Frantanem, pars Maldram Regem appellant. Nec mox, Frātane mortuo, Sueui qui cū eo erāt, Recchimūdum sequuntur, & cum Maldra pace inita, pariter partes Lusitanæ deprædantur. Maldra autem tertio regni anno à suis ingulatur.

Æra cdxcix. Maldra interfecto, inter Frumarium & Rechimundum oritur de regni potestate dissensio: sed Frumarus cum manu Sueuorum, quam habebat, Flauientis vrbs conuentum graui evertit excidio. Recchimundus autem vicina sibi pariter

A Aurientium, & Lucensis conuentus maritima populatur.

Æra dii. Frumarus mortuo, Remismundus, omnibus Sueuis in suam ditionem regali iure reuocatis, pacem cum Gallecis reformat, legatos fœderis ad Theudericū Regem Gotthorum mittit, à quo etiam per legatos & arma & cōiugem, quam haberet, accepit. Inde ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptā diripit. Olyssipona quoq. ab eo occupatur, ciue suo, qui illi præerat, tradente Lusidio. Huius tempore Ajax natione Galata effectus apostata Arius inter Sueuos regis sui auxilio, hostis Catholicæ fidei, & diuinæ Trinitatis emergit, de Gallicana Gotthorum regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentē Sueuorum lethalis perfidiæ tabe inficiēs. Multis deinde Sueuorum Regibus in Ariana heresi permanentibus, tandem regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confestim, Ariana impietatis errore destructo, Sueuos Catholicæ fidei reddidit, innitente Martino monasterij Dumiensis Episcopo, fide & scientia claro, cuius studio, & pax Ecclesie ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Galleciæ regionibus instituta. Post Theudemirum Miro Sueuorū princeps efficitur, regnās ann. xii. Hic bellum secundo regni anno cōtra Ruccones intulit. Deinde in auxiliū Liuuigildo Gotthorum Regi aduersus rebellem filium expugnandum Hispalim pergit, ibique terminum vitæ claudit.

^a Citatur in epistola Innocentii III. ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Sueuis.

^b Miro caput æra dclx. ex Concil. 2. Braccar.

^c Ruccones in v.c.

D Huic Heboricus filius in regnum succedit, quem adolescentem Andeca, sumpta tyrannide, regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non diu est dilata sententia. Nam Liuuigildus Gotthorum Rex Sueuis mox bellum inferens, obtento eodē regno, Andecanē deiecit, atq. detonsum, post regni honorē, presbyterij officio mancipauit. Sic enim oportuit, vt quod ipse regi suo fecerat, rursus idē congrua vicissitudine pateretur. Regnum autē Sueuorum deletū in Gotthos transfertur, quod mansisse cxxxvi. annis scribitur.

^a Andeca in v.c.

GOT-

D. ISID. HISPAL.
G O T T H O R V M H I S P A N I A E
R E G V M C A T A L O G V S.

Visunt esse addere Catalogum Gothorum Hispanie Regum ex Isidoro & Iuliano (quem Vulfam alij crediderunt) & ex Concilijs vetustis non sine labore collectum: & alterum quoq. Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorū ex Gotthico codice Monasterij Sancti Emilianii in primis descriptum, ad historia Gotthica, & libri S. Ildefonsi de Viris Illustribus intelligentiam.

Æra.	Anno Christi	REGES VVISEGOT- thorum in Hispania.
407	369	A thanaricus regnavit ann. 13.
420	382	Alaricus ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	VVallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gefaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561	523	Amalaricus, ann. 5.
vel	vel	
564	526	
569	531	Theudis, ann. 17. mens. 5.
586	548	Theudifclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
587	549	Agila, ann. 5. mens. 3.
592	554	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
605	567	Liuaa, ann. 1.
606	568	Liuvigildus, ann. 18.
624	586	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
639	601	Liuaa, ann. 2.
641	603	VVitericus, ann. 6. mens. 10.
648	610	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
650	612	Sifebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
659	621	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
669	631	Sifenandus, ann. 3. mens. 11. dies 16.
674	636	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
678	640	Tulga, ann. 2. mens. 4.
680	642	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
687	649	Reccefsuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
710	672	VVamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
718	680	Eruigius, ann. 6. mens. 10.
725	687	Egica, ann. 15.
739	701	VVitiza, ann. 10.
749	711	Rudericus, ann. 1. <i>Alij aiunt 3.</i>
750	712	Mauri inuadunt Hispaniam.

AR-

A R C H I E P I S C O P I
Toletani veteres collecti potissimum ex libello sancti Ildefonsi de Viris illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiæ Toletanæ, & codice Gotthico monasterij Sancti Emilianii.

Æra	Anno Christi	
	circa	
150	112	S. Eugenius.
350	312	Melantius.
	circa	
363	325	1. Pelagius.
		2. Patruinus.
		3. Turibius.
		4. Quintus.
		5. Vincentius.
		6. Paulatus.
		7. Natalis.
		8. Audentius.
443	405	9. Asturius.
		10. Isicius.
		11. Martinus.
		12. Castinus.
		13. Campeius.
		14. Sinticio.
		15. Praumatus.
		16. Petrus.
		17. Celsus.
565	527	18. Montanus.
		19. Iulianus.
		20. Bacauda.
		21. Petrus.
627	589	22. Euphimius.
		23. Exuperius.
635	597	24. Adolphus.
		25. Conantius.
641	603	26. Aurafius.
653	615	27. Helladius.
671	633	28. Iustus.
674	636	29. Eugenius.
685	647	30. Eugenius al (ter.
697	659	31. S. Ildefonsus
706	668	32. Quiricus.
719	681	33. S. Iulianus.
		34. Sifibertus.
729	691	35. Felix.
731	693	
	circa	
738	700	36. Guntericus.
750	712	37. Sinderedus.

*Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisijs.
In Concilio Eliberitano.*

Hinc numerat S. Ildefonsus & Catalogus S. Emil. forte à pace Constantini.

*De quo Gennadius: octauum vocat Ildefonsus.
Subscribit, ut puto, in primo Cōcil. Tolet. Reperit Compluti reliquias SS.
Iusti & Pastoris, ex Ildef.*

Hic aliqui Hectorem inserunt ex Concilij Tarraconensis vetusto codice.

Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.

Subscribit in 3. Concil. Tolet.

Subscribit in quodam Concil. Tolet. ann. 12. Reccaredi.

Ann. 12. ex Ildef.

Ann. 18. ex Ildef.

Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.

Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.

*Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tol. 8. 9. 10. magister S. Iuliani, &
quo saepe citatur.*

Ann. 9. mens. 2. ex Iuliano, sanctitate & scriptis clarissimus.

Subscribit in Concil. 11. Tolet.

*Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12.
13. 14. 15.*

Depositus in Concil. Tolet. 16.

Subscribit in Concil. Tolet. 16.

Romā Sarracenorū tēpore fugiēs, subscribit in Cōcil. Rom. sub Greg. II.

HINC

Æra.	Anno Christi		
			HINC SEQUENTES EPISCOPI SVB IVGO Sarracenorum.
	circa		
778	740	Sunieredus.	<i>hic Oppa intrusus, & Urbanus functus munere absentis Episcopi.</i>
798	760	Concordius.	
813	775	Cixila.	<i>Scribit vitam S. Ildef. & ad illum scribit Adrianus Papa.</i>
822	784	Elipandus.	<i>Eius opinio damnata in Conc. Francfordien. ann. 794.</i>
858	820	Gumcindus.	
888	850	Vviftremirus.	<i>De quo & meminit S. Eulogius Corduben. hoc tempore.</i>
		Bonitus.	
988	950	Iohannes.	<i>Obiit æta 994. dicitur in codice S. Emiliani.</i> <i>Hinc caret Toletū episc. donec Sarracenorū iugo liberatur ann. 1083.</i>

F I N I S.

M A T R I T I,
Apud Ioannem Flandrum.

M. D. XCVII.